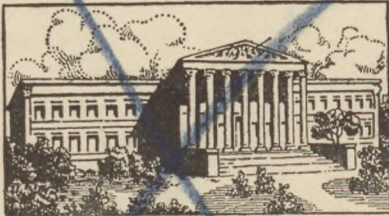

MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

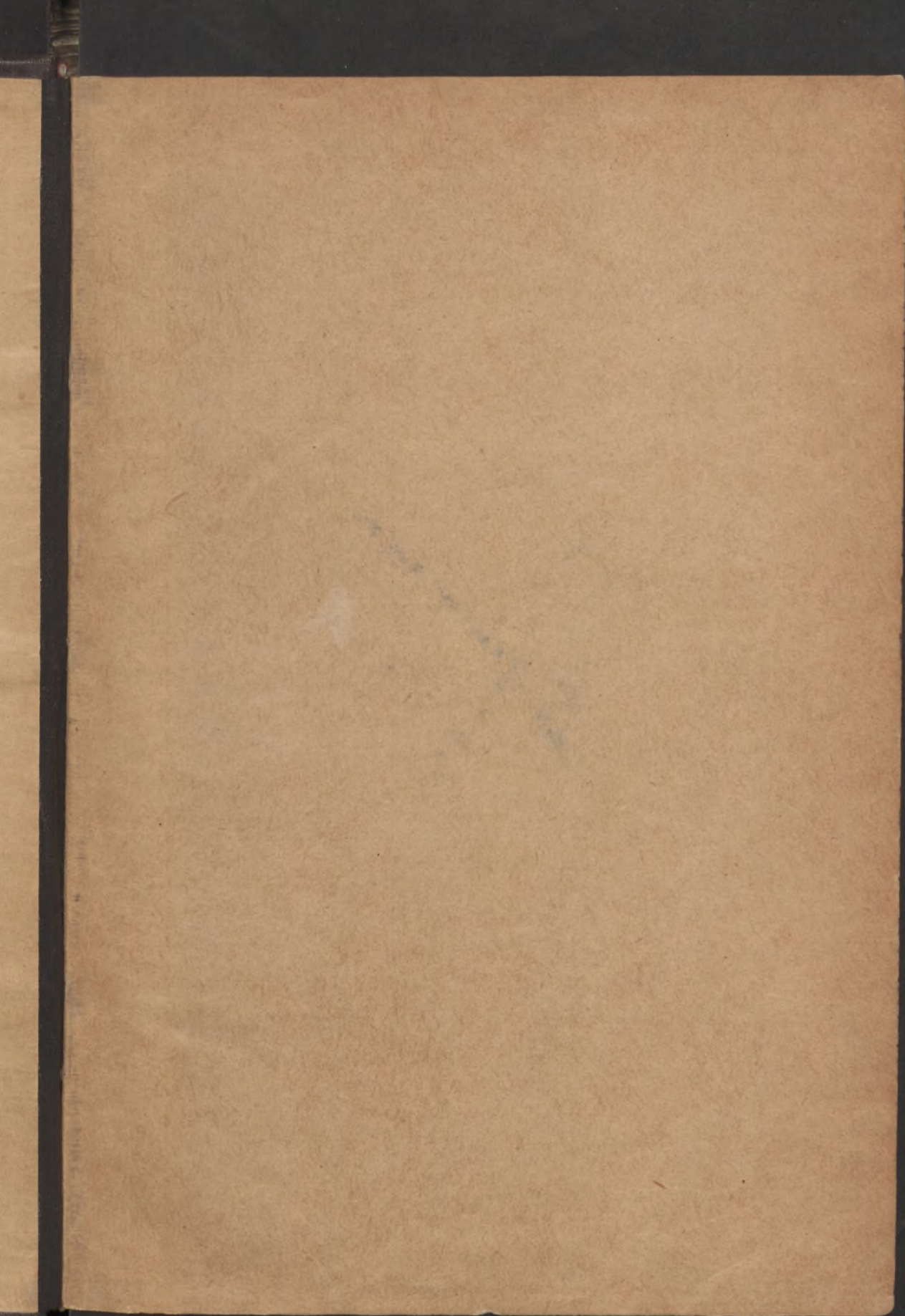

OLVASÓTERMI KEZIKÖNYVTÁR

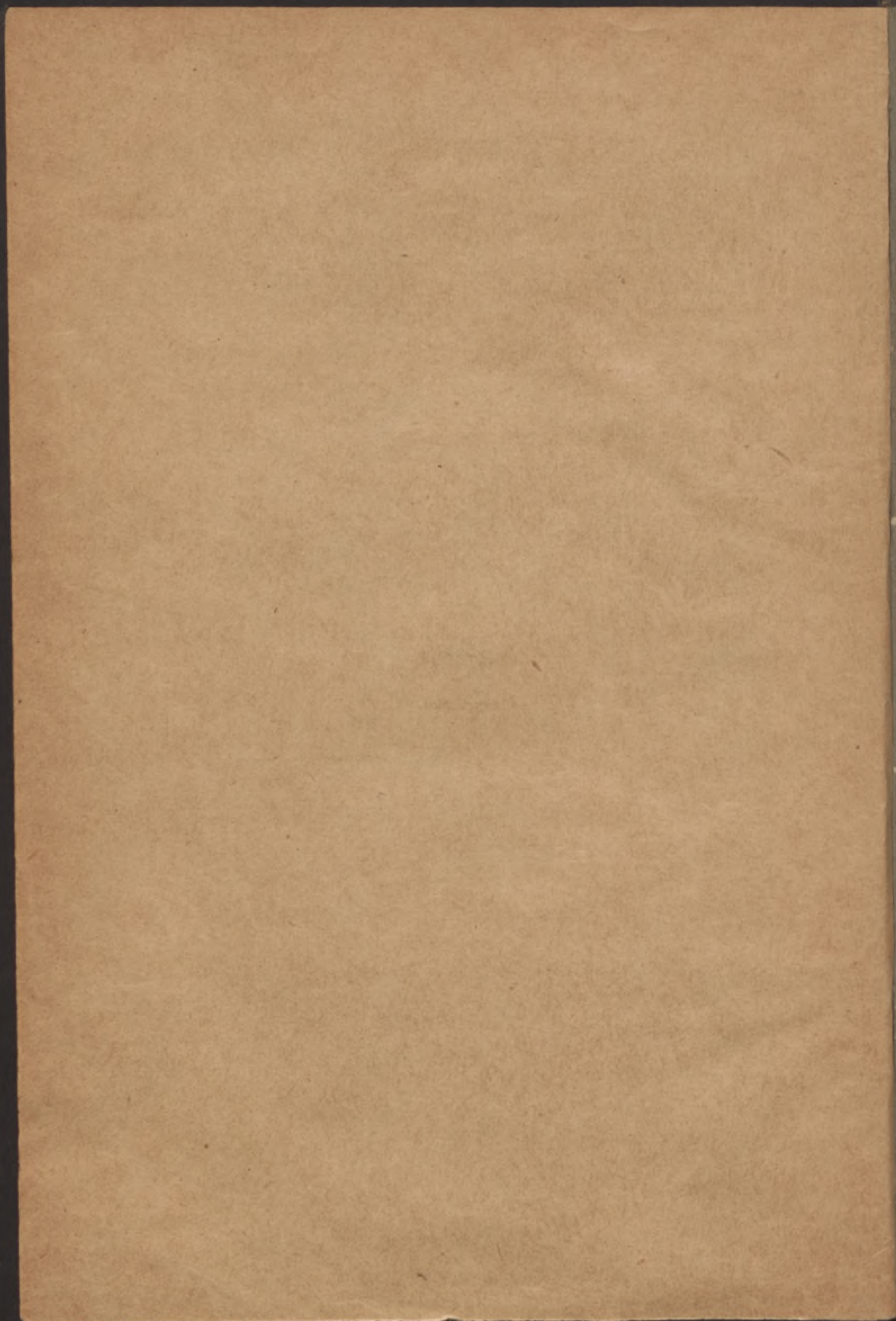

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

MAGÁNJOG

A MAGYAR MAGÁNJOGBÓL TARTOTT EGYETEMI
ELŐADÁSOK RÖVID FOGLALATA

KOLOSVÁRY BALINT

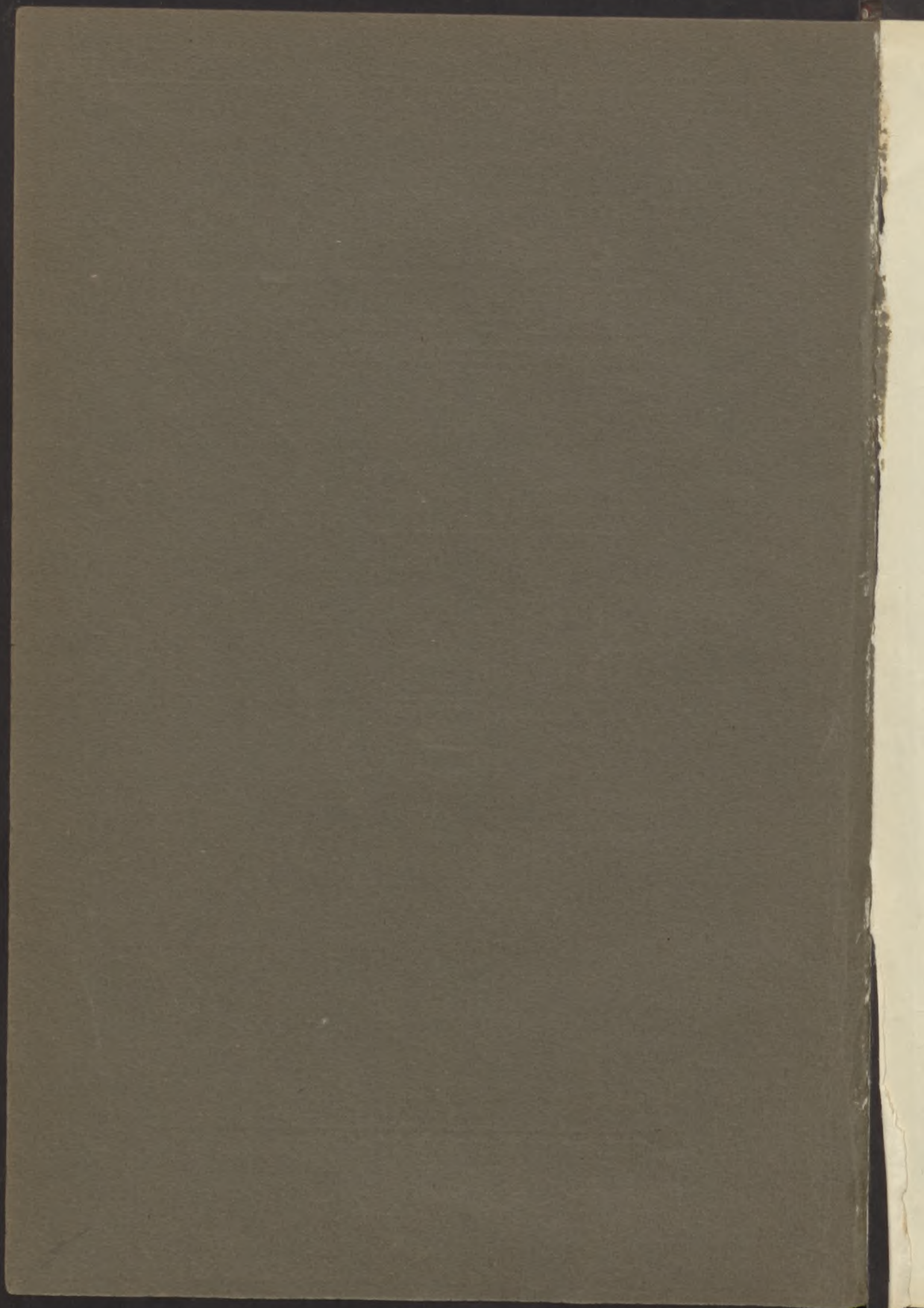
Harmadik
átdolgozott és bővített
kiadás

A „STUDIUM” KIADÁSA, BUDAPEST
1930

3500

MAGÁNJOG

A MAGYAR MAGÁNJOGBÓL TARTOTT EGYETEMI
ELŐADÁSOK RÖVID FOGLALATA

KOLOSVÁRY BÁLINT

Harmadik
átdolgozott és bővített
kiadás

A „STUDIUM” KIADÁSA, BUDAPEST
1930

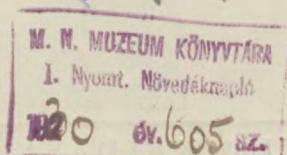
MAGÁNJOG

63507

~~J. M. M.~~

~~5941~~

Bevezető rész.

I. FEJEZET.

A magyar magánjog fogalma és mai helyzete.

1. *A magyar magánjog a magyar állam területén hatályos magánjogi szabályok foglalatja.* „Magánjogi“ szabályok alatt a magánéleti viszonyokat rendező és biztosító szabályokat értjük. A „magánéleti“ viszonyok pedig a „közéleti“ viszonyokkal szemben azok, melyeknek célját a bennük érdekelt felek, a közhatalmi tényezők közreműködésétől függetlenül is megvalósíthatják. A „közéleti“ viszonyok célja tehát minden esetben a jurisdictióval rendelkező hatósági tényezők beavatkozását és közreműködését feltételezi. Ezen sarkallik a közjog és magánjog közötti alapvető megkülönböztetés, — bár nyilvánvaló, hogy azt minden életviszonynál és minden arra vonatkozó jogi szabálynál teljesen keresztülvinni nem lehet. Ennek következtében a köz- és magánjogi vonatkozások nem egy életviszony szabályozásánál összefonódnak.

2. A közjog és magánjog a „köz- és magánéleti“ viszony; a közjogi és magánjogi szabály közötti különbsétek: még maig sem tartozik a tisztázott dogmatikai kérdések sorába. A közismert *Ulpianus*-féle meghatározás nyomán, mely szerint „*publicum jus est, quod ad statum rei romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem pertinet*“ — igen elterjedt az a felfogás, mely a különbséget a szabályozott jogviszony által védett akaratra, érdekre fekteti. Ahol a sza-

bály a közakaratot, azaz közérdeket védi: a jogviszony *közjogi*, míg ha a magánakaratot, illetőleg magánérdeket: *magánjogi* volna. A határozatlanság és bizonytalanság azonban ebből a szemléleti nézőpontból sem küszöbölhető ki.)*

3. A magyar magánjog előbb adott fogalommeghatározása, miután a magánjogi szabályok *összességét* jelöli meg: *objektív*, azaz tárgyilagos jellegű. Ez azt jelenti, hogy a fogalmat: „*magyar magánjog*“, a jogok alanyától, sőt a jogot létesítő faktortól is *függetlenül*, *elvonatkoztatva* úgy szemléljük, mintha objectumként állana előttünk. Pld.: A gyermek elnyomorodott szülőit eltartani köteles. Ez a jogparancs egyfelől mindenkitől elvonatkoztatottan és mégis mindenkire nézve általánosan kötelező magatartást ír elő és a tárgyilag vett magánjog ezer és ezer szabályainak egyikét képezi. Homlokegyenest ellentettje a tárgyi jognak az *alanyilag* (subjective) szemlélt „jog“ fogalma, amiről annak helyén fogunk szólni.

4. A magyar állam területén hatályos magánjogi szabályok, mint az egyes magánéleti viszonyokat rendező jogintézményeknek foglalata a maguk összességében alkotják a *magyar magánjog rendszerét*, mely nem valamely jogalkotó főhatalom codificatorius tevékenységének, hanem a történelmi fejlődésnek az eredménye. Ez a fejlődés az ő eredő csíráiban visszanyúlik a magyar állam megalapításának időpontjára és abból az ellentétből indul ki, mely a honfoglaló ősök magukkal hozott jogeszméi és a királyság kialakulásával együtt a nyugateurópai államok felől beáramló hatások között fennállott. Pontos adatok a magánjog kialakulása tekintetében a legkritikusabb korra nézve nem állanak oly mennyiségben rendelkezésünkre, hogy a jogtörténet a fejlődés menetét és egyes fázisait megrögzíteni tudná. Bizonyos csak annyi, hogy a Szt. István korában még egészen parallell nemzeti és királyi jog (úgy amint ezt a Szt. István úgynevezett „törvé-

* Irodalmi utalások. Zlinszky Imre: A magyar magánjog. VII. kiadás (Bpest, 1899). 10. és köv. l. — Regelsberger: Pandekten. (Leipzig, 1893). 115. és k. l. — Ihering: Zweck im Recht. I. k. 512. és köv. l. — Kiss Mór: Fodor-féle Magy. Magánjog (Bpest). I. k. 23. és köv. l. — Somló: Juristische Grundlehre (Leipzig). 485. és köv. l. — Tóth Lajos: Magy. Magánjog. II. kiad. I. köt. (Debrecen, 1922). 82. és köv. l. — Crome: System des deutschen bürg. Rechts. I. k. (Tübingen u. Leipzig, 1900). 71. és köv. l. — Továbbá az összes magánjogi kézikönyvek vonatkozó része és az ott, valamint fentieknél is felhívott irodalom.

neyei“ tanusítják) a XVI-ik század elejére egy egységes nemzeti magánjogban olvadtak össze s az idegenből átvett intézmények az ősi gondolkozásmóddal kiegyenlítődve speciális magyar intézményekként szívíódtak fel a jogrendszerbe. A jogfejlődés termékenyítő tényezője és legfőbb sugallója a szokás volt, s mellette az országgyűléseken alkotott törvények jelentősége visszaszorult. Nagyobb szerepet még a megyei és városi törvényhatóságok particuláris jogalkotása játszott, különösen a XVII-ik és XVIII-ik századokban, mikor is a törvényhozás munkáját és működését elsősorban a gravaminális politika és a szakadatlanul folyó háborúk igényei kötötték le.

5. A magyar magánjogra a legválságosabb fordulópontot az 1848. évi reformtörvényhozás jelentette, mely jogrendszerünket minden átmenet nélkül, máról-holnapra igyekezett gyökereiben modernizálni. A magánjog szempontjából az 1848-iki átalakulás negatív jelentőségű. Csak pusztított — anélkül, hogy alkotásra ideje és módja lett volna. A közvetlenül rákövetkező évtized további nehézségeket támasztott az 1861-től fogva ismét visszaállított magyar jog önálló fejlődése elébe s innentől kezdve tapasztalhatók azok az öntudatos és tervszerű törekvések, melyek a magánjog codifikálásának jegyében indultak meg, hogy az addigi történelmi fejlődés további kibontakozását lezárva, a magánjogot egy szerves egésznek alkotó codex megalkotásával a jog minden vonatkozására kiterjedő újraszabályozás révén biztos alapra fektessék.

6. A codificatio gondolata különben nem újkeletű hazai magánjogunk történetében. A különböző városi jogok összeírásait; *Mátyás* király 1486 évi „*Decretum majus*“-át; sőt *Werbőczy* Hármaskönyvét is és Erdélyben az *Approbaták* és *Compilaták* megalkotását, majd a Mária Theresia alatt és ő utána megnyilvánult törekvéseket éppen ez a végső cél vezette, mint ahogy ez lebegett az 1861 évi országbírói értekezlet ideiglenes törvénykezési szabályainak alkotói előtt is — és az azóta lefolyt több, mint hatvan esztendő a sikertelen magánjogi kodex-tervezetek egész sorozatát produkálta. (Hoffmann Pál; Győry Elek; Halmossy Endre; Apáthy István; Teleszky István; Zsögöd Benő; Králik Lajos; Sipőcz László-féle résztervezetek.)

7. Újabb erővel és biztosabb alapon indult meg a magánjog codificatioja azzal 1895 okt. 16-án kelt királyi rendelettel, mely a feladat megoldására az igazságügyminisiteriumban egy és az időnkénti kormányváltozásoktól független szervezettű állandó bizottságot állított fel, mely első tervezetét 1900-ban, a másodikat 1913-ban hozta a nyilvánosság elé és 1915-ben a többször átdolgozott munkálatot törvényjavaslat alakjában az országgyűlés elé terjesztette. A javaslat a képviselőház külön bizottsága előtt is letárgyaltatott, de a háborús események azt, hogy törvénné válhasson, megakadályozták. A codificatorius munka azonban azután sem szünetelt s 1928 márc. 1-én Pesthy Pál igazságügyminiszter „Magyarország Magánjogi Törvénykönyve“ címén egy újabb javaslatot terjesztett a törvényhozás elé, mely nagy egészében az élő jog összefoglalását tűzte ki célul maga elé, bár igen jelentékeny újításokat is tartalmaz, s melynek esetleges törvénné válásával szemben méltán lehet aggályokat táplálni oly értelemben, hogy az a magánjog egységét, mely ma az elszakított részekhez való viszonyunkban is még fennáll, meg fogja szakítani.

8. *A magyar magánjog irodalma.* Mint általában a magyar jogtudomány történelmére is áll: úgy a magánjogról is elmondható, hogy művelésének kezdetén a gyűjtő, conserváló tevékenység az első fázis, melyen a későbbi fejlődés elindul. Ennek az irányzatnak eredménye *Werbőczy István* 1514 évi Hármaskönyve is, bár a rögzítő, megtartó tudományon felül, mint *rendszeres feldolgozása* a korabeli élő magánjognak, sokkal többet és értékesebbet tudott nyújtani. E nevezetes irodalmi alkotás után hosszú ideig az egész magyar jogtudomány kizárólag a Hármaskönyv körül élte ki világát, s alig foglalkozott egyébbel, mint a Tripartitum magyarázatával, kivonatolásával és a legkülönbözőbb formájú feldolgozásával. A számos idevágó munka közül e helyen elég *Szegedi János*-nak, „*Tyrocinium*“ára és „*Werbőczyus illustratus*“ c. műveire utalnunk.

9. A későbbi és a magánjog rendszeres feldolgozását nyújtó művek írói közül *Otrokocsi Ferencz* („Breve specimen in jurisprudentiam methodicam, 1619“); *Decius Barovius* („Syntagma institutionum“, stb. 1593); *Kitonich de Kosztavicza* („Directio methodus processus judicarii, 1618“); továbbá *Repczeli László* (1742); *Husztli András* (1742); *Husztli*

István („Jurisprudentia practica“ 1745); *Fleischhacker*, *Kövy Sándor*; *Georch Illés*; *Kelemen Imre*; *Szlemanics Pál*; *Frank Ignác* („Principia juris civilis Hung., 1819“ és utóbb magyarul: *Közigazság törvénye*, 1845); *Jung*; *Markovits*; *Fogarassy János*; *Soósmezei Vajda László*; *Dósa Elek* („Erdélyhoni jogtudomány“) említhetők. Az 1848. évi nagy változás és az 1867-ben visszaállított alkotmányosság a más közvetlenül megelőző évtizedek magánjogi irodalmát jelentékenyen elevenebbé és úgy bel- mint külterjes vonatkozásokban, ideértve a codificatorius mozgalmak intenzív hatását is, gazdagabbá tette.

10. Az 1861 évi országbírói értekezéslet jelölte átmeneti jognak, rendszeres feldolgozásban, *Wenczel Gusztáv*, *Ökröss Bálint*, *Suhayda János*, *Kallós*, *Herczegh Mihály* és *Putz* (német nyelven megjelent) munkái adják tükröképét, míg az utánuk következő *Zlinszky Imre* nyolc kiadásban megjelent Magyar magánjoga a már modernizálódott és rohamosan fejlődött újabb magánjogunknak standard munkája. A még újabb keletű rendszeres feldolgozások közül a *Fodor Armin* szerkesztésében megjelent öt kötetes nagy magánjog, továbbá *Tóth Lajos*, *Kolosváry Bálint*, *Almásy Antal*, *Raffay Ferenc* és *Szladits Károly* művei említendők, s ezek mellett egész sora a compendiumszerű, kisebb magánjogi segéd és tankönyveknek. Anyaggyűjteményt rendszerező csoportosításban *Márkus Dezső*, *Staud Lajos*, *Vadász Lajos* könyvei adnak; a monographikus irodalom pedig szinte áttekinthetetlen.

11. A monographikus munkálkodásban előljáró írók közül elsősorban *Grosschmid Béni* (előbb *Zsögöd Benő*) nevét kell említenünk, kinek mélyreható és eredeti kutatásai különösen a kötelmi és öröklési jog intézményei terén, páratlan értékű s egész tudományos iskola kialakulását maguk után vonó alkotások. A kritikai és dogmatikai irány kiváló képviselője volt a nagy termékenységgű *Szászy-Schwarz Gusztáv*, míg előzői közül a nemzeti jogfejlődés és jogfejlesztés álláspontjának legélesebb ellenzőjét *Dell' Adami Rezsőt* lehet említenünk. A magánjog egyes intézményköreinek területén működők közül végül a következők munkásságára kell a magyar nyelvű magánjogi irodalom gazdagságának és sokoldalúságának jellemzéséül ráutalniunk: *Kern Tivadar*, *Szladits Károly*, *Schwarz Gusztáv* (öröklési jog); *Katona Mór*, *Lányi Berta*

lan, Imling Konrád; Menyhárh Gáspár; Sággy Gyula; Szászy Schwarz G.; Almási Antal; Kiss Mór; Kiss Albert; Nizsalovszky E., Dezső Gyula (dologi és kötelmi jog); Jancsó György; Sipőcz László; Kolosváry Bálint; Sztehló Kornél; Raffay Ferenc (családi, házassági, személyi és vagyoni jog); Meszlény Artur (magánjog és jogpolitika) stb.

II. FEJEZET.

A magánjogi szabályok kútfőiről általában.

12. A magánjogi jogszabályok, mint minden jogszabály, nem önmaguktól, hanem a társadalmi és gazdasági élet, helyesebben a jogélet egy vagy több tényezőjének érvényesülése, közrehatása folytán keletkeznek. Ezek a tényezők úgy tűnnek fel, mint valamely életviszony megítélésére, felfogására vonatkozó meggyőződés, mely ha határozott és kifejezett alakot ölt: kútfővé válik, mert a kérdéses életviszony rendezettségét foglalja magában.

Ebben az értelemben beszélünk a magánjogi szabályok kútfőiről, értve alattuk a *jogéletnek mindazon jelenségeit, melyekben a jogszabály léte, t. i. valamely életviszony jogi rendezettsége megtestesül.*

13. Magyar magánjogunkban a következő kútfőket (vagy kútforrásokat) ismerjük: *a) a szokás (consuetudo); b) a döntvény (decisio).* Mindkettő *anyag*i értelemben vett kútfő, mert közvetlenül keletkezteti, létesíti a jogszabályokat. Továbbá: *c) a törvény (lex); d) helyhatósági szabályrendelet (statutum és e) a kiváltság (privilegium),* mely utóbbiak *alaki* természetű kútfők, mert már kész, keletkezett jogszabályokat foglalnak magukban. Egészen különleges helyzete van végül *f) az alaki kútfőkhöz sorozandó rendelet-nek és a szokásjoggal kapcsolatos g) Werbőczy-féle Hármaskönyvnek, valamint h) az országbírói értekezlet úgynevezett Ideiglenes törvénykezési szabályainak.*

III. FEJEZET.

A magyar magánjogi szabályok kútfőiről egyenként.

1. §. A szokás.

14. Egymáshoz hasonló életviszonyok elbírálásánál és következményeik kifejtésénél az egyszer helyesnek vélt eljárás ismétlődik s az idők rendén mindinkább állandósulván, *megszokott gyakorlattá*, azaz *szokássá* válik. Ezt a megszokott gyakorlatot, ha jogi vonatkozása van: *jogi szokásnak* nevezzük. A jogtörténelem tanúsága szerint a jogszabályok keletkezésének legelső módja a jogi szokások érvényesülése s egy későbbi fokon ezeknek „*szokásjoggá*“ való tömörülése. Mai magánjogunk túlnyomó része szokásjogi szabályokból áll.*

15. A törvényhez való viszonyában a szokásjogi szabály is ugyanazon végső keletkezési alapra, t. i. az idők haladása szerint kezdetlegesebb, majd tökéletesebb szervezkedésben élők összeségének (a „népnek“; a — „nemzet“-nek) *akaratára* vezetendő vissza. Ez a szervezkedett közösség életrendjét megállapító akarat a törvélynél az erre hivatott szervek kijelentései által, a szokásjognál ellenben az egyesek cselekményeiben, magatartásában jut érvényesülésre. — Amazt észlelni és megállapítani egyszerű feladat; — emezt azonban nehéz, amely körülmény szükségessé teszi a szokásjog felismerésére szolgáló criteriumoknak a meghatározását.

16. *A szokásjogi szabályok criteriumai* (kellékei). Valamely szokásjogi szabálynak elsősorban a *huzamos időn át tartó folytonos gyakorlat* az elengedhetetlen feltétele és ismerető criteriuma. Ez az úgynevezett „*idősültség*“ kelléke. A szokásjogi szabály második feltétele pedig az, hogy legyen *jogi vonatkozása*, azaz nyilvánuljon benne *jogi meggyőződés*; ellenkező esetben csak egyszerű *tényleges* szokás volna, melynek a jogéletben jelentősége és szerepe nincs.

17. A *tényleges* szokások oly életviszonyokra vonatkoznak, melyeknek jogi rendezés alá vonására a társadalmi életben szükség nincsen. Az ilyen életviszonyokból tehát sem

* 1869 : IV. t.-c. 19. §: „A bíró a törvények s a *törvényerejű szokás szerint* tartozik eljárni és ítélni.“ — Továbbá: 1875 : XXXVII. t.-c. (keresk. törv.) 1. §.

jogok, sem kötelezettségek nem állanak elő. Oly jogrendszerben azonban, mint amilyen pld. az Osztrák polg. törvénykönyvé, — mely a szokást a kútfők közül kifejezetten kizárja — gyakran felmerül a szükség, hogy a valóban és a jogrend elutasító álláspontja ellenére is keletkező jogi szokások előtt azoknak tényleges szokásokká való átfejtésével a bíró az érvényesülés lehetőségét megnyissa.

18. Úgy a jogi, mint a tényleges szokástól megkülönböztetendők az egyszerű „üzleti szokások“ (usance), melyek csak bizonyos foglalkozási körökben és itt is csak bizonyos jogviszonyokkal kapcsolatban követtetnek: (Pld. vételi ügyleteknél a rabatt). Jelentőségük annyi, hogy úgy tekintjük őket, mintha a felek egyezkedésüknél a kérdéses „usance“-ot szemmel tartották volna. (Hallgatag kikötés.)

19. Itt kell megemlékeznünk végül az úgynevezett „jogászjog“ról is, mely alatt a joggal elméleti és tudományos szempontból foglalkozó szakférfiak és a gyakorlati pályán működő jogászok tevékenységét értjük. A jogászjog: nem szokásjog; jogszabályokat nem termel; de mindamellett a jogfejlődés előkészítésében nagy szerepe van, mert annak az ált. jogi meggyőződésnek és jogi közszellemnek, mely közvetlenül a szokásban, közvetve pedig a törvényhozás mindenkorai szervein keresztül a jogot teremti és alkotja: a jogászjog egyik leghívatottabb tényezőjeként tekintendő. — Visszatérve arra a kérdésre,

20. hogy mikor „idősült“ valamely szokás?: pontos szabállyal feleletet adni erre nem lehet, hanem azt mindig az egyes esetekben külön-külön kell eldönteni. Nap-nap után előforduló életviszonyoknál sokkal hamarabb fejlődhetik ki szokásjogi szabály, mint olyanok körében, melyek csak ritkán adódnak elő. Ebből következik, hogy a szokásjog, mely egyébként is könnyen símul a folyton változó gazdasági és forgalmi életből fakadó szükségletekhez: sohasem olyan biztos és határozott, mint a törvényjog.

21. A szokásjog lehet általános és részszerű. Előbbi esetben az ország egész területén (ez a rendszerinti), akár az ország valamely nagyobb részén, de ott aztán általánosan ismerik és követik — utóbbi esetben csak egyes körülhatárolt, zárt vidékeken van gyakorlatban. Az általános szokást bizonyítani nem kell, mert azt a jogot alkalmazó bírónak ép úgy

ismernie kell, mint az országos törvényeket; — részszerű szokásjogi szabály ellenben bizonyításra szorul, ami hatósági igazolványokkal, vagy már meghozott bírói ítéletekkel történik.

22. *A szokás hármassá hatálya.* (Triplex virtus.) A szokásnak a törvényhez való viszonya alapján különböztetjük meg a szokásnak *törvényt magyarázó, törvényt pótló és törvénytrontó hatályát*. A kétes értelmű törvények legjobb magyarázója a szokás, miután a szokás is jogszabállyal értelmezi a magyarázandó törvényt és így az 1790:XII. t.-c. szellemében egyenesen hiteles magyarázat jellegével bír. A szokás *törvényt pótló hatálya* pedig azt jelenti, hogy azokat a hézagokat, melyek a folyton fejlődő gyakorlati élet és az ennek jelenségeit szabályozó törvények között időnként előállanak: a szokás hivatott betölteni. *A törvénytrontó hatály* helyes értelme végül az, hogy a jogélet szükségleteit ki nem elégítő s rendszerint már eredetileg is rossz törvényeknek jóhiszemű alkalmazása és magyarázata folytán a gyakorlat a törvény eredeti értelmétől lassankint annyira eltávolodik, hogy a kettő között kiegyenlíthetetlen ellentét áll elő. Ilyenkor a szokás a törvényt hatályától valóban megfosztja, új tételt állít helyébe, anélkül azonban, hogy direkt törvényt sértő cselekményekben jelentkezne. A törvénytrontó hatály kérdése egyébként vitás.*

2. §. Werbőczy Hármaskönyve.

23. A Hármaskönyv Werbőczy István kir. ítélőmesternek magánmunkálata, mely keletkezését a XV. század végére és a XVI. század elejére eső codificatorius törekvéseknek köszöni. E törekvések a nagyfokú jogbizonytalanság megszüntetésére irányultak s részben a szétszórt országos végze-

* Irodalmi utalások. Werbőczy: Tripartitum Prologus. 10—12. c. — *Wenzel G.*: A magy. magánjog rendszere. II-ik köt. I. kiad. (Pest, 1872) 75—84. l. — *Frank J.*: A közigazgatás törvénye Magyarhonban. I. rész. (Buda, 1845) 74—80. l. — *Puchta*: Das Gewohnheitsrecht (1828). 143. és köv. l. — *Unger*: System des österr. Privatrechts. I. k. 23. l. (Leipzig, 1868). — *Schwarz Gusztáv*: Szokásjog és törvényjog c. cikk a „Jogállam“ VI. évf. — *Kiss Géza*: A jogalkalmazás módszeréről (Bpest, 1909). 83. l. — *Kiss Mór*: a Fodor-féle Magánjog I. köt. 40. és köv. l. — *Somló Félix*: Juristische Grundlehre (Leipzig, 1917) 350. és köv. l. — *Grosschmid Béni*: Magánjogi előadások. Jogszabálytan. 211. és köv. l. (Bpest, 1905).

mények, (decreta, törvények), részben a bíróságok előtt alkalmazásban levő szokásjog összeírását tűzték ki célul. A törvényhozás által tett hivatalos kísérletek nem vezettek eredményre s a feladat egyik részét — a szokásjog összeírását — végre is Werbőczy oldotta meg, királyi megbízás alapján készült és 1514-ben megjelent munkájával, melynek címe: „*Nemes Magyarország szokásjogának hármaskönyve*“ (Opus Tripartitum juris consuetudinarii incliti regni Hungariae). Bár a munka célja az volt, hogy örökös törvényül szolgáljon, s bár az 1514. évi országgyűlés és a király elfogadta, jóváhagyta: a királyi nagyobb pecsét rátételének elmulasztása okán forma szerint törvénné nem vált soha.

24. A Hármaskönyv a divatos *personae-res actiones*, trichotomikus felosztás alapján főleg a nemesi jog feldolgozásával foglalkozik, s szerzője a szerkesztésnél a tanítási célokat is szem előtt tartotta. Megjelenésekor a bíróságok azonnal alkalmazásba vették s az 1518. évi bácsi országgyűlés 3 évre szóló hatállyal ideiglenesen törvény erejére is emelte. Némely hiányainak pótlására az 1548. évi országgyűlés az úgynevezett „Quadripartitum“-ban átdolgoztatta, de ez az átdolgozás a jogéletben gyökeret verni nem tudott és csakhamar teljesen feledésbe merült.

25. A Hármaskönyv kútfői minősítése szempontjából nem törvény, hanem *egy egyszerű jogkönyv*. A folytonos alkalmazás révén azonban a szokás a maga egészében *elfogadta és a törvénnel egyenlő tekintélyre emelte*. A nemzet évszázadokon át úgy tekintette, mint legfontosabb jogainak letéteményesét. Tartalma jórésztben már csak a jogtörténet szempontjából jelentős. Némely jogintézményünknek azonban még máig is egyetlen, kizárólagos kútfője. Tartalma főleg a magánjogot és törvénykezést öleli fel, — kevésbbé a büntetőjogot — a közjogból pedig csak a legsarkalatosabb jogtételeket. A történelmi erdélyi fejedelemségben a Tripartitum törvényként volt elismerve.

26. Werbőczy főbb életrajzi adatai: Született valószínűen Werbőczön 1460 és 1470 között. Meghalt Budán 1541 vagy 1542. évben. Tehetségével és nagy tudásával a közéletben hamar nevet és tekintélyt vívott ki magának s politikai sikerei között legkiemelkedőbb az 1505 évi rákosi országgyűlésnek a nemzeti királyság visszaállítására vonatkozó végze-

ménye. 1517-ben kir. személynök lett s ezen minőségében több diplomáciai kiküldetésben vett részt Velencében, Rómában, Wormsban, stb. 1525-ben a hatvani országgyűlés nádorrá választotta, de a főnemesség ellenszenve méltóságából csakhamar kibuktatta. A mohácsi vész után Szapolyai Jánoshoz csatlakozott s ez kancellárjává őt nevezte ki. Bár kitüntetésben elégszer volt része ezután is: jelentős szerephez a politikai és közéletben többé nem jutott. Családja az Imre fiától származott Gergelylyel fiágon kihalt.*

3. §. A törvény.

27. I. *A törvény fogalma és alkotásának módja.* A törvény alkotmányjogi fogalom és értjük alatta a *törvényhozó hatalommal felruházott tényezőknek azt az alkotmányszerűen köztudomásra hozott akaratkijelentését, mely azzal a célszattal tétetett, hogy az életviszonyok jogi megítélésénél és ezek következményei megvalósulásánál egyedül legyen irányadó és kötelező.* Tehát a) *törvényt csak a törvényhozó hatalommal felruházott faktorok alkothatnak.* Mai (s régebbi) alkotmányunk szerint a törvényhozó hatalomnak két egyenjogú faktora van: az *országgyűlés*, mely ma egészben véve *népkepviseleti*, 1848 előtt pedig *rendi* alapon nyert szervezést, azután a *király* (a régi Erdélyben a fejedelem) illetőleg az *államfő*. Az országgyűlés szervezete a kétkamarás-rendszer szerint alakult ki. 1848 előtt a főpapok (praelati) és főurak (barones) rendje egyénenként és személyesen alkotta a *főrendi táblát*; — a köznemesek rendje, valamint a szab. kir. városok és kiváltságolt kerületek szabadon választott követeik útján az *alsó* vagy *rendi táblát*. A régi erdélyi országgyűlés egykamarás volt, s benne egyrésről a politikailag egyesült három (magyar, székely és szász) nemzet képviselői, másrésről a királyi hivatalosok (regalisták) és a főkormányszék elnöke és tanácsosai foglaltak helyet. 1848 után a rendi országgyűlés a parlamentárizmus elvei szerint szerveztetett át. Egyik

* Irodalmi utalások: *Kolosváry-Óváry* 1894. évi akadémiai Werbőczy kiadásának előszava. — *Fraknoi V.*: Werbőczy életrajza. (Tört. életrajzok. XV. évf. 1899). — *Dell'Adami*: Magánjogi kodifikációnk és régi jogunk. II. f. (Bpest, 1885). — *Illés József*: Bevezetés a magy. jog történetébe (Bpest, 1910). — *Grosschmid B.*: Jogszabálytan (Mag. jogi előadások). — *Kolosváry S.*: A Fodor-féle Magánjog I. kötetében. — *Grosschmid B.*: Werbőczy és az angol jog (Bpest, 1928).

kamarája a választókerületekként választott *képviselők*ből állott, másik kamarája pedig az utoljára az 1885: VII. t.-cikkben átszervezett *főrendiház* volt, (részben örökös jogú, részben kinevezett, részben választott, részben hivatali méltóság alapján jogosult tagokkal).

28. Az 1928. októberében kitört forradalom az addigi jogfolytonosságot megszakította s a törvényhozás a jogrend visszaállítása után, *ideiglenesen* és a jogfolytonosság helyreállításának feladatával, a *nemzetgyűlésben*, egykamarás rendszer szerint szerveztetett. A jelenlegi jog szerint az országgyűlésnek ismét két kamarája van. A *képviselőház*, mely az 1925. XXVI. t.-c. alapján választott képviselők**ből** áll, és a *felsőház*, melyet az 1926: XXII. t.-c. szervezett a régi főrendiház összetételének és hatáskörének lényeges megváltoztatásával. (Tagjai: a régi főrendű családok által, saját maguk közül, továbbá a törvényhatóságok és bizonyos érdek-képviselők által választottak; viselt hivatal vagy méltóság és a volt uralkodó családhoz való tartozás, végül államfői kinevezés folytán tagsági jogosultsággal bírók.)

29. b) A törvényalkotás folyamatának másodszor — szigorúan alkotmányszerűen megállapított módon — kell történnie. E tekintetben a közjog azon szabályai az irányadók, melyek a kezdeményezési jogra, az előterjesztett javaslatok előkészítésére, tárgyalására, a két kamara közti érintkezésre, a hozott országos határozatok szentesítésére vonatkoznak. Végül

30. c) A szentesített törvények alkotmányszerűen *kihirdetendők*. Kihirdetés után a törvények nem tudásával senki sem mentheti magát. A kihirdetés ma a hivatalosan szerkesztett és kiadott „Országos Törvénytárban“ való közzététel útján történik.

31. II. *Az Országos Törvénytár*. Az Országos Törvénytár a magyar állam törvényhozása által alkotott *összes törvények* foglalatja. Megkülönböztetjük az újabb és a régibb Orsz. Törvénytárt. Amaz az 1867 óta alkotott törvényeket foglalja magában és évről-évre a belügyminisztérium kiadásában jelenik meg. Ezzel szemben a régi, a közönségesen „*Corpus juris Hungarici*“-nek nevezett gyűjtemény, az 1848-ig hozott törvényeket öleli fel.

32. A régi törvénytár, bár sok törvény kimaradt belőle

és idegen, oda nem való elemeket is foglal magában, a köztudatba megadott tartalmával mint egész ment át, s így corpus clausum, melyből már sem elvenni, sem valamit hozzátenni nem lehet. Jellege szerint mint magángyűjtemény keletkezett, melyet újabb és újabb kiadói az időközben hozott törvényekkel pótoltak s anyagát ekként egyre növelték.

33. *A Corpus juris Hungarici fontosabb kiadásai.* Az egész gyűjtemény magja Zsámboki János 1451. évi gyűjteménye, mely a törvényeket 1481-ig bezárólag közli. Ezt követi a *Telegdy-* és *Mossóczy-féle* gyűjtemény, mely folytatlagosan 1584-ig halad és ugyanezen évben is lett kiadva. Számos és törvénytárba nem való toldalékot tartalmaz; ez tekinthető a régi törvénytár első kiadásának. Második kiadás az 1628-iki *bécsi*, mely I. rész gyanánt a Tripartitumot is felveszi, — a törvényeket pedig pótlólag 1604-ig közli. További kiadások: a *sárospataki* (1653.), a *pottendorfi* (1668.), a *Szentiványi Márton-féle nagyszombati*, 1696-ban, mely először viseli a Corpus juris címet, majd az időközi törvények közlésével mind teljesebb 1734. és 1743. évi, továbbá az 1742—1751-ig terjedő időben megjelent *Szegedi János-féle* kiadás (a cikkelyek §§-ra való felosztásával), aztán az 1779-iki *budai* és az 1822. és 1844-ben megjelent ugyancsak *budai* kiadások. Magyar fordítással ellátva *Geguss* Dániel adta ki a Corpus Jurist 1866-ban, végül dr. *Kolosváry Sándor* és dr. *Óváry Kelemen* és mások fordításában a Franklin Társulat 1899-ben.

34. *Erdély külön törvényei.* Erdély külön törvényhozása az 1540 aug. 29-iki segesvári országgyűlésen veszi kezdetét. A nagy számban alkotott törvények első codexszerű feldolgozása a II. Rákóczi György fejedelem által 1653-ban szentesített s nagyjában magyar nyelven szerkesztett „*Approbatæ Constitutiones regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexurum*“. Ezt követi I. *Apaffy Mihály* fejedelem alatt 1669-ben mint második törvénykönyv, a „*Compilatae Constitutiones*“ stb. c. s az Approbaták rendszerében kidolgozott törvényes könyv, melyhez mint harmadik az 1744-től 1848-ig alkotott erdélyi törvények gyűjteménye, az „*Articuli novellares*“ és a nyolc ideiglenesen elfogadott törvénycikket tartalmazó 1781. évi „*Articuli provisionales*“ járulnak. Tekintve, hogy az erdélyi jogfejlődés az ott törvényül elismert Tripartitum alapján nyugodott: az erdélyi törvények a ma-

gyar magánjog szempontjából is elsőrangú fontossággal bírnak.*

4. §. Helyhatósági szabályrendelet.

35. Helyhatósági szabályrendelet alatt a megyék és törvényhatósági joggal felruházott városok, bizonyos korlátozások mellett továbbá a községek által is önkormányzati hatáskörükön belül és saját joghatóságuk területére érvényes szabályrendeleteit értjük, melyek révén a közönséges joggal szemben részszerű, partikuláris jog keletkezik. A megyék és törvényhatósági városok statutumai az 1886: XXI. t.-c. 11. §-a szerint törvénnyel, érvényben lévő kormányrendelettel nem ellenkezhetnek és a községek autonóm jogait nem sérthetik. Az illetékes miniszter által bemutatási záradékkal látandók el s szabályszerű kihirdetés után harminc nappal lépnek hatályba. Saját belügyeikre nézve és a fenti korlátozások mellett a községek is alkothatnak az 1886: XXII. t.-c. 21. §. értelmében statutumot, mely azonban a törvényhatóság statutumaival sem lehet ellentétben s ezenkívül nyíltan vagy hallgatagon általa jóvá is hagyandó.

36. A statutumok kútfői ereje a helyhatósági önkormányzatban gyökerezik; formailag is elismeri és biztosítja az 1869: IV. t.-c. 19. §. A mai magánjog szempontjából a statutumoknak nagy jelentősége nincs (lakbérleti, építkezési, legeltetési ügyek, szomszédság); annál fontosabbak voltak a régi jog világában, holott is a jogfejlesztés feladata jóformán egészen a helyhatóságokra hárult át.

37. *Néhány nevezetesebb statutaris jogforrás.* a) *Jász-kún-kerületi statutumok.* Utolsó szabályozás az 1799. évi jász-kún statutum, mely több vonatkozásban máig is érvényes. Hatálya a volt jász-kún kerületre terjed ki. b) *A szepesi XVI város helyhatósági joga.* Alapja egy 1370-ben alkotott 93 cikkeből álló statutum. Joghatálya ma nincs. c) *A hat szabad*

* Irodalmi utalások. Frank J.: Közigazság törvénye Magyarhonban. I. k. 23. és köv. l. — Wenczel G.: A m. magánjog rendszere. II-ik kiad. I. k. 35. és köv. l. — Kolosváry S.: A Corp. Juris Hungarici jellemzése; Franklin-féle Corp. Juris kiadás. I. kötet. — Vécsey Tamás: Adalékok a magy. Corp. Juris történetéhez (Bpest, Egyetemi akták, 1902. évről). — Grosschmid B.: Jogszabálytan. 64—125. l. — Kiss Mór és Kolosváry S.: a Fodor-féle Magánjog I. kötetében. — Illés J.: Bevezetés a magy. jog történetébe. 21. és köv. l.

hajdu város kerületének statutaris joga. Utolsó rendezés az 1820. évi hajduböszörményi statutum. Alapját a *Bocskai István-féle* privilégium képezi. *d) A túrmezei kerület helyhatósági joga.* Alapja a kerülethez tartozó 24 nemesi község egy 1560-ban a zágrábi káptalan előtt kötött örökvallási szerződése és régi kiváltságlevelek. Ma már nincs hatályban. *e) Székely nemzeti constitutiók.* A székely székek közös gyűlésein alkottattak. Nevezetesebbek: az 1451. évi *marosvásárhelyi*; az 1466. évi *Zabolán kelt ú. n. háromszéki*; az 1505. évi *udvarhelyi*; az 1506. évi *agyagfalvi* végzemények és különösen az 1555. évi *udvarhelyi* constitutio. *f) Szász statutum.* A szász nemzet külön joga. Codexszerűleg feldolgozta *Fronius Mátyás* 1583-ban „*Statuta jurium municipalium Saxonum in Transilvania*“ c. művében, melyet *Báthory István* fejedelem ugyanazon évben szentesített.*

5. §. *A rendelet.*

38. Alkotmányunk szellemében nem tulajdonképi kútfő, mert sem a király, illetőleg az államfő önmagában, sem a kormány, jogalkotási hatalommal felruházva nincs. Kútfővé csak a szokás teszi, amely ott szív fel magába elemeket, ahol találja. Számos hézagpótló rendelet tartalma szivárgott át ekként a szokásjogba. Ha a rendelet törvényhozási felhatalmazás alapján adatik ki: akkor törvényerejű és feltétlen jogforrássá lesz. Ezért a bíró az 1869: IV. t.-c. 19. §. szerint a rendeletek törvényszerűségét azok alkalmazása előtt megvizsgálni tartozik.

39. Külön emelendő ki azoknak az ötvenes években az abszolút kormány által kiadott és így eredetileg érvénytelen rendeleteknek mai jogforrási jelentősége, melyeknek hatá-

* *Irodalmi utalások.* Az előbbi §-nál említetteken kívül: a *Kolosváry-Ováry-féle Corpus Statutorum* I—V. köt. kísérő jegyzeteit a fontosabb statutaris jogforrásokra nézve. — *Georgius Reissner*: Commentatio succinta ad jus statutarium seu municipale Saxonum in Transilvania (Lipsiae, 1744). — *Székely Mihály*: A nemes székely nemzet constitutiói stb. (Pest, 1818). — *Nagy László*: Jus Transilvano-Saxonum (Kolozsvár, 1845). — *Libloyi Schuler Frigyes*: Statuta jurium municipalium Saxonum in Transilvania (Nagyszeben, 1853). — *Steeger J.*: Darstellung der Rechte und rechtlichen Gewohnheiten der königl. freien Städte in Ungarn. 2 köt. (Bécs, 1843). — *Wenczel G.*: Magyarország városai és városjogai stb. (Pest, 1877). — *Kele József*: A jászkúnság megváltása. A mai helyhat. szabályrendelet alkotásra: bármely közigazgatási kézikönyv.

lyát az országbírói értekezlet (lásd 41 és köv. alatt) fenntartotta. A magánjogot e „fenntartott“ rendeletek közül az 1852 nov. 29-iki ösiségi patens, (az öröklési jogra vonatkozó intézkedései kivételével) továbbá az 1855 dec. 15-iki telekkönyvi rendelet érdekli. Igazi jogforrási minőségük azonban nem az országbírói értekezlet fenntartó nyilatkozatában, hanem az ezt alátámasztó és elfogadó szokásban gyökerezik.

40. Az 1912: LXIII. t.-c. 16. §. és az 1914: L. t.-c. 14. §. jogot adott a minisztériumnak arra, hogy háború esetére a magánjogi viszonyokat a szükséghez képest újra és megfelelő módon rendezhesse. Így jöttek létre az úgynevezett „háborús rendeletek“, melyek, bár ideiglenes jellegűek és kivételes intézkedések voltak, jelentékeny részükben utólagos megerősítést nyervén, érvényesek maradtak s ezzel a rendeletnek, mint „kútfőnek“, jelentőségét nagy mértékben emelték. Joghatályukat az 5230/1922. M. E. sz. rendelet (Bpesti Közlöny, 1922. évi 169. sz.) legnagyobb részben megszüntette. (A kivételes hatalom alapján kibocsátott rendeletek hatályban tartására vonatkozó további meghatalmazás tekintetében lásd az 1920: VI. t.-c. 1—3 §§-ait. Továbbá az 1922: XVII. t.-cikket és az ennek alapján kiadott 6976/1922. M. E. rendeletet. Bpesti Közlöny 1922. évi 199. szám.)*

6. §. *Ideiglenes törvénykezési szabályok.*

41. Az 1860-ban összehívott és az országbíró elnöklete alatt működött szakértekezleten megállapított szabályokat értjük alattuk. Céljuk az volt, hogy az októberi diplomával hatályában visszaállított 48 előtti magyar jog életbeléptetésének módozatait, az időközi változásokra tekintettel, a közhitel megrendítése és a szerzett jogok sérelme nélkül: *ideiglenesen*, míg a törvényhozás alkotmányosan nem intézkedhetik, meghatározzák. Bár az orsz. bírói értekezlet megállapodásait az együttülő csonka országgyűlés és a király elfogadta s a Curia azoknak állandó zsinórmértékül való alkalmazását kijelen-

* *Irodalmi utalások.* Grosschmid B.: Magánjogi előadások. Jogszabálytan. 125. és köv. l. — Dell'Adami R.: Magánjogi codificatiókn és régi jogunk. II. f. (Bpest, 1875). — Zlinszky J.: Magy. magánjog. VII. kiad. (Bpest, 1899). 50. és köv. l. — Almási A.: Ungar. Privatrecht. I. k. (Berlin, 1922). 23. és köv. l. — Továbbá a közjogi kézikönyvek vonatkozó részei.

tette: az ideiglenes törvénykezési szabályok sem törvény, sem rendelet jellegével nem bírnak s ma is sértetlenül fennálló tekintélyüket egyedül az állandó alkalmazásnak köszönik. Tartalmukat a szokás az élőjog alkatrészévé tette s ezen nyugszik mai kútfői jelentőségük is.

42. A magánjoggal a törvénykezési szabályok I. része foglalkozik. Legfontosabb intézkedései a magánjog dologjogi és örökösödési jogi részeit érintik. Előbbi vonatkozásban az ősiségi nyílt parancs és az osztrák telekkönyvi rendelet hatályban tartása mellett tételes érvényűeknek mondja ki az Optk. mindazon rendelkezéseit is, melyek ingatlanokon való dologi jogok szerzésére, változására és megszűnésére vonatkoznak s egyúttal a telekkönyvi rendelettel is összefüggésben vannak. Az öröklési jog terén életbelépteti a kötelesrész intézményét, proclámálja a teljes végrendelkezési szabadságot, s lényeges módosítást eszközöl az özvegyi jog intézményén is.*

7. §. Királyi kiváltságlevelek.

43. Csak annyiban képeznek jogforrást, amennyiben némely fennálló jogintézményünk gyökérszámai a kir. kiváltságlevelek alkotta singuláris jogba nyúlnak vissza. A privilégiumok végtelen sorából nevezetesen a szokásjog sok elemet szívott fel magába s ilyenformán közvetve jogforrássá váltak a privilégiumok is. A kiváltságokra irányadó szabályok a Trip. II. rész 7—17. címeiben vannak felsorolva, melyekhez egynéhány későbbi törvény kiegészítő rendelkezéseket fűzött hozzá. Ehhez képest: *a)* privilégiumot csak a törvényesen megkoronázott király (Erdélyben a fejedelem) adhatott ki; *b)* a privilégium fennálló törvénnyel; *c)* mások jogaival nem ellenkezhetett, illetőleg azokat nem sérthette; *d)* végül törvényes formában kellett kiadatnia. (A kir. udv. kancellária útján, — szokásos stíl és záradékok használata mellett, — az uralkodó és a kancellár aláírásával, — valamely nagyobb királyi pecsét alatt és végre egy év alatt ki kellett hir-

* Irodalmi utalások. Wenzel G.: id. c. m. I. k. 112. és köv. l. — Grosschmid B.: id. c. m. 838. és köv. l. — Ráth György: Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában (Pest, 1861). — Kolosváry S.: Fodor-féle Magánjog. I. k. 110. és köv. l.

detni és foganatosítani.) Voltak örökös, aztán bizonyos okokból megszüntethető, feltételhez kötött privilégiumok. A mai jog szempontjából a kiváltságnak jelentősége nincs.*

8. §. A döntvény.

44. A felsőbbíróságok ítéletei a szokásjog kialakulását sugalmazó és elősegítő tényezők között a legjelentősebbek s ezen a réven a „döntvény“ a magánjog forrásai között kiváló szerep betöltésére hivatott. Az 1723-ban átszervezett hétszemélyes és kir. ítélőtábla „decisiói“, melyeket Mária Terézia 1769-ben egy „Planum Tabulare sive decisiones Curiales“ stb. című hiv. gyűjteményben rendszerbe állítva kiadott, különösen nagy befolyást gyakoroltak a jogfejlődésre, mert bennük (az egyszerű szentenciákkal ellentétben) a *törvények által nyitva hagyott elvi kérdések eldöntése* foglaltatott.

45. A mai döntvények jelentősége kisebb, mert azok nem nyitva hagyott elvi kérdések eldöntésére, hanem csak a jogszabályok kétes esetekben való megállapítására, recitálására irányulnak. A döntvényalkotás kérdését legutoljára az 1911: I. t.-cikket életbeléptető 1912: LIV. t.-c. szabályozta, még pedig a megelőző jogállapottól lényegbevágó eltérések mellett. Az 1881: LIX. t.-c. s az 1890: XXV. t.-c. idevágó intézkedései (táblák döntvényalkotási joga!) hatályukat veszítették. A mai rend a következő:

46. A kir. Curia az igazságszolgáltatás egyöntettségének megóvása végett kétféle döntvényt alkot. U. m. a) *jogegységi határozatot* (az ú. nev. jogegységi tanácsokban)** és b) *teljesülési határozatot*. Alkot ezenkívül döntvény jellegével nem bíró *elvi jelentőségű határozatokat* is. A két előbbi a hivatalos határozati tárakban (polg. és büntető) közzéteendő, s egy erre a célra szervezett bizottság kiválasztása alapján felvehetők e határozati tárukba a döntvény jellegével nem bíró elvi határozatok is.

* Irodalmi utalások. Dell'Adami R.: id. c. m. 13. és köv. l. — Wenczel G.: id. c. m. I. k. 99. és köv. l. — Frank J.: id. c. m. I. k. 87. és köv. l. — Tripartitum. II. R. 7—17. címek. — Grosschmid B.: id. c. m. 908. és köv. l.

** Évenként négy jogegységi tanács alakítandó. És pedig a) közpolgári; — b) telekkönyvi, urbéri és birtokrendezési; — c) váltó-kereskedelmi és csőd; — d) bűnvádi ügyekben (1912: LIV. t.-c. 70. §).

47. *Jogegységi határozatot* a jogegységi tanács akkor alkot, ha a) a kir. Curia valamelyik tanácsa elvi kérdésben elterni kíván a Curiának ugyanazt az elvi kérdést eldöntő oly határozatától, mely a hiv. határozati tárba már fel van véve és b) ha a Curia ellentétes elvi alapon nyugvó határozatokat hozott, vagy ha a kir. Táblák, a kir. törvényszékek vagy a kir. járásbíróságok elvi kérdésben ellentétes gyakorlatot folytatnak és a Curia elnöke vagy az igazságügyminiszter a vitás elvi kérdés egyöntetű eldöntésének biztosítását a jövőre nézve szükségesnek tartja. (1912: LIV. t.-c. 70. §.)

48. *Teljesülési határozatok* pedig a Curia teljes ülésében akkor alkotandók, ha a) a Curia valamelyik tanácsa elvi kérdésben el akar térni a Curiának előbb már meghozott *jogegységi határozatától*, vagy a Curiának teljes ülésben hozott határozatától és b) ha a Curia elnöke vagy az igazságügyminiszter a Curia valamely jogegységi vagy teljesülési határozatának megváltoztatását szükségesnek tartja. Polgárjogi elvi kérdésekben a teljesülés a polgári — büntetőjogi elvi kérdésekben pedig a büntető tanácsok tagjaiból alakul. Ha az eldöntendő elvi kérdés nemcsak polgári, illetőleg büntetőjogi, hanem vegyes jellegű: úgy az összes ülést a Curia összes tanácsainak tagjai alkotják. (1912: LIV. t.-c. 71. §.)

49. A döntvényjelleg pedig abból áll, hogy a határozati tárban való közzétételt követő 15-ik naptól kezdve a Curia döntvényeit az összes bíróságok követni kötelesek, amíg csak a kérdéses döntvények meg nem változtattatnak. Ez a kötelezően előírt alkalmazás azonban nem jelenti azt, mintha a Curia az ő döntvényalkotásával jogalkotó hatalmat kapott volna. Nem, mert a döntvény nem általánosan *mindenkit*, hanem csak a bíróságokat kötelezi; továbbá nem jogalkotó céllal hozatik, hanem csak az igazságszolgáltatás egyöntetűségének megóvása végett és végül nem azért, mert a táblák teljesülési határozataikkal a döntvények megváltoztatását kiprovokálhatják.*

* Irodalmi utalások. Dell'Adami: id. c. m. 13. és köv. l. — Zlinszky J.: id. c. m. 57. és köv. l. — Frank J.: id. c. m. I. k. 72. l. — Schwarz Gusztáv: Magánjogunk és a döntvényjog („Újabb magánjogi fejtegetések“, Bpest 1901). — Tóth György: A döntvényjog (Erdélyrészi jogi közlöny, 1908/9. évf.). — Hevesi Illés: A jogalkotó judicatura és a felek (Magy. jogászegyleti ért. XXXIV. k.). — Almási A.: Ung. Privatrecht. I. k. 15. l. — Grosschmid B.: Jogszabálytan. 713—838. l. — Továbbá a perjogi és közjogi kézikönyvek megfelelő részei.

IV. FEJEZET.

A magánjogi szabályok különböző nemei és értelmezésük.

50. A magánjogi szabályok nemek szerinti megkülönböztetése a legkülönbözőbb szempontok alapján történhetik s ezeknek a megkülönböztetéseknek az egyes jogszabályok tartalom szerinti megismerése, helyes értelmezése és megfelelő alkalmazása tekintetében van nagy jelentősége. Már a jogforrások ismertetése kapcsán megtettük a különbséget a *közjogi* és *magánjogi* szabályok között, alapul véve a szabály által rendezés alá vont életviszonyok sajátos természetét; valamint láttuk azt a különbséget is, mely a szabályok keletkezési forrása szerint a *szokásjogi szabály* és a *törvényi jog* között fennáll.

51. Külön fogunk foglalkozni a magánjogi szabályok *időbeli* hatálya szempontjából a *visszaható erejű* és a *visszaható erővel nem bíró* szabályokkal, valamint azzal a különbséggel, mely némely szabályoknak az állami souverainitás területén túlmenő érvényesülési lehetőséget ad (nemzetközi magánjogi vonatkozású szabályok), más szabályok hatályosságát ellenben az állam politikai határain belőltre szorítja. — A már megismerteken kívül még a következő főbb distinctiókat szükséges figyelembe vennünk.

52. Arra a *területre* tekintettel, melyen a magánjogi szabályok uralma érvényesül, megkülönböztetjük az *országos* és a *részszerű* jogot (*jus commune-particulare*). Amaz az ország *egész* területén hatályos, emez annak csak bizonyos terület-részein. A maga hatályterületén a részszerű jog az országosnál erősebb; — hézagait azonban ez tölti be. Országos jellegű ekként pld. az özvegyi jog intézményére vonatkozó egész szabályozás, viszont részszerű a jászkúnstatutum, mely ugyanezt az intézményt a volt jászkún kerület területére nézve az országos jogtól eltérően szabályozza. Az országos és részszerű jelleg egyébként relativ fogalmak, mert az Osztr. polg. törv. könyv pld. a maga hatályterületén egy helyhatósági szabályrendelettel szemben országos, — de a magyar magánjog szabályvilágával szemben részszerű jellegű.

53. A szabályozás egyéniesítő, helyesen egyeditő eljárása alapján, szemben azzal, mikor a szabály nem individualizál,

hanem egy jogviszonytípusra vonatkozó, in abstracto megconstruált tényállás szerint állítja fel rendelkezéseit, megkülönböztetjük az *egyetemes* vagy abstract jellegű jogszabályt az *egyéni* jogszabálytól (jus universale-individuale; abstract és concret jogszabály). Egyetemes pld. a keresk. törvénynek a részvénytársaságokra vonatkozó rendezése és egyéni vagy egyedi törvény az, mely a magyar nemzeti bankra alkottatott.

54. A magánjogi szabályok által rendezett tényállások egymáshoz való viszonylagos terjedelme szerint különböztetjük meg a) az *általános* jellegű szabályt a *különös* jellegű szabályoktól (jus generale — speciale). Az előbbinél a jogszabályban kimondott jogparancs viszonylag véve teljes tényállásokat érint; az utóbbinál ellenben e teljes tényállásnak csak némely és akár személyi, akár tárgyi szempontból külön vett részvonatkozásait. A kötelmi jogviszonyokra vonatkozó szabályok pld. általános magánjog jellegével bírnak; míg a kereskedelmi törvénynek csak a kereskedőkre szóló rendelkezései különösek, illetőleg kivételesek. Az ellentétet mint *általános* (köztörvényi) és *szakjogot* is szokás egymással szembeállítani.

55. A most jelzett alapon nyugszik b) az a különböztetés is, mely szerint lehet a jogszabály *rendes* és *kivételes* jellegű (jus regulare — singulare). A rendes jogszabály ép úgy mint az általános, a legtágabb tényállásokra nézve intézkedik és összhangban van mindig a jog alapvető elveivel. A singularis jogszabály ellenben mindig a legszűkebb, csak egy személyre, vagy csak egy dologra szorító tényállást von rendezése alá, s utilitas, necessitas vagy aequitas alapján privilegiumszerű kivételezéseket, mentességeket teremt. Amaz secundum jus, emez contra jus beszél.

56. A szabályozott életviszonyok természetére vagyunk figyelemmel, amikor a *méltányossági* és *szigorú jogi* szabályokat különböztetjük meg egymástól. (Jus aequum — strictum.) Az előbbieik közé számítjuk azokat a szabályokat, melyek alkalmazásánál a bíró a szabályban rendezett tényállás minden vonatkozását egyformán figyelembe véve arra törekszik, hogy az adott körülmények között a legigazságosabbnak látszó eredményt biztosítsa, ami önként érthetőleg csak akkor lehetséges, ha az értelmezésnél bizonyos fokig szabad keze van. A szigorú jogi szabályok ellenben a jog állandósága és

a forgalom biztonsága érdekében az alkalmazó bírónak hasonló latitude-öket eljárásában nem engednek.

57. Tartalmuk szerint a magánjogi szabályok lehetnek *határozottak* és kevésbé *határozottak* (önállótlán tételek); *határozottak* akkor, ha nemcsak a szabályozott tényállást határozzák meg, hanem a joghatást is megállapítják. *Határozatlanok* akkor, ha akár a joghatás, akár a tényállás megjelölését másra (az érdekelt felekre, vagy valamely hatóságra stb.) bizzák.

58. Ugyancsak a jogszabályok tartalma szerint áll fenn különbség a *pótló* (esetleges) és *kényszerítő* jogszabályok között (jus dispositivum — praeceptivum; lex cogens). A pótló jogszabály csak annyiban és akkor érvényesíti hatályát, ha a kérdéses jogviszonynál érdekelt felek annak mikénti rendezése felől szabad akaratuk szerint nem intézkedtek. Ilyenkor tehát a jog a megnyilvánult egyéni akaratot pótolja. Ezzel szemben kényszerítő jellegű a jogszabály akkor, amikor az általa érintett tényállást kötelezően határozza meg, annak joghatásával együtt és az érdekelt felek ellenkező akaratát kizárja. (Jus — quod — privatis pactis mutari non potest.)

59. További tartalmi különbséget jelent, hogy a jogszabályok, akár tiltanak, akár parancsolnak, *el vannak-e látva sanctioval* vagy *nincsenek*? A sanctiós jogszabályok megsértése a jogrend ellenhatását (megtorlását) hívja ki, a sanctio nélkülieké ellenben nem. — Ha a jogszabály tilalmának vagy parancsának ellenszegülő cselekmény semmissé, hatálytalanná lesz: *lex perfecta*-ról beszélünk. Ahol pedig a cselekmény hatálytalanságán felül még külön joghátrányok (büntetés) is vannak megállapítva: *lex plus quam perfecta*-ról van szó. Míg, ha szabályba ütköző cselekménytől a joghatást a szabály nem tagadja meg és így a cselekmény érvényes marad, de a megtorlásul kitűzött joghátrány megvalósul: *lex minusquam perfecta* esete forog fenn.

60. A sanctio nélküli szabály az úgynevezett *lex imperfecta* (félrendszabály). A jogszabály tilt, vagy parancsol valamit, de a vele szembehelyezkedő cselekményt sem joghátrányokkal nem sújtja, sem a joghatást tőle meg nem tagadja. Pld. a házasságok kötelesek házasságuk megkötése után frigyüket egyházilag is megáldatni; a férj köteles neje

tanácsait és ellenvetéseit a házaselet ügyeiben figyelembe venni stb.

61. A jogszabály, mely sem nem tilt, sem nem parancsol, hanem feljogosít valamire: *engedélyező* (permissiv) jellegű. Ha egyenesen az erre jogosított tényezők szabályalkotásra irányuló akaratából keletkezik: *írott* vagy *tételezett* jogszabály (jus scriptum), míg ha a jogéletnek a szükségszerűségéből önként fakadó jelensége: *nem írott jogszabály* (jus non scriptum) természetű.*

9. §. Jogmagyarázat.

62. A magánjogi szabályok alkalmazásának a helyes értelmezés az előfeltétele. Erre a célra két eszköz áll rendelkezésre: a *kritika* és a *jogmagyarázat*. A kritika feladata a törvény pontos szövegének megállapítása és a magyarázat anyagának előkészítése. A *magyarázat* ezzel szemben az a szellemi tevékenység, mely *minden oly körülmény figyelembevételével, mely a törvényhozó szándékára világot vethet, keresi a jogszabály valódi értelmét*. Ha a magyarázatot oly tényezők eszközlik, melyek maguk is jogszabály alkotására hívatottak: *hiteles magyarázatról*, ellenkező esetben *tudományos* vagy *magánmagyarázatról* beszélünk. (Interpretatio authentica — doctrinalis.)

63. A tudományos magyarázat első eszköze a *grammatica*, azaz a jogszabály értelmének a szavak, terminus technikusok jelentősége, mondattani összefüggése alapján való kutatása. Második eszköze a *logika*, holott a magyarázandó jogszabály megalkotásának *okából* (ratio legis), a törvényhozó *indokaiból* (occasio legis) s *célzatából* igyekszünk a jogszabály értelmére következtetéseket vonni. A kétféle úton elért magyarázati eredmény eltérése esetén a logikai úton megállapított a fontosabb. (Sententia est magis sequenda quam scriptura.)

64. A magyarázat eredménye egyébként lehet *megszo-*

* Unger: System des österr. allg. Privatrechts. I. k. (Leipzig, 1868. III. Aufl.). 47. és köv. l. — Dernburg: Pandekten. V. Aufl. I. k. 68. és köv. l. (Berlin, 1896). — Kiss M. és Kolosváry S.: Fodor-féle Magánjog. I. k. 15. és köv. l. — Grosschmid B.: Jogszabálytan. 913. és köv. l. — Szász-Schwarz Gusztáv: A jogszabály tana (Parerga c. gyűjt. m. Bpest, 1912). 3. és köv. l.

rító, kiterjesztő, változtató és válogató, (interpretatio restrictiva — extensiva — conjecturalis), aszerint, hogy a jogszabály alkalmazása, a magyarázat útján kihozott értelemmel általános, részszerű, egyetemes, illetőleg egyéni, rendes vagy kivételes stb. jellegű szabályként fog-e kezeltetni. A megszorító magyarázatnál ekként a tágabb tényállásra vonatkozó szabályt az alkalmazásnál szűkebb tényállásra szorítjuk le, míg a kiterjesztő magyarázatnál éppen az ellenkező eljárást követjük. Különös és kivételes jellegű szabályt (*jus speciale* — *singulare*) kiterjesztően értelmezni nem szabad. A válogató magyarázatnál több egyformán elfogadható értelmezés közül: a szabályt alkalmazó az egyikhez, még pedig az érdekelt felekre nézve kedvezőbbhez csatlakozik.

65. A doctrinában egyébként számos magyarázati szabályt állítottak fel, melyeknek követése ugyan nem kötelező, de arra, hogy az interpretálót feladatában támogassák igen alkalmasok. Így: a fent említett *ratio legis* kutatásánál érvényesíthetők a következő tételek: *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio*, továbbá: *cessante ratione, cessat ipsa lex*. Akinek a szabály jogot ad: azt az ezen jog érvényesítésére szükséges eszközök is megilletik. Ha valamely jogi cél tiltva van: tiltva vannak az arra vezető eszközök is. Akit a jogszabály többre jogosít vagy kötelez: jogosítva van, illetőleg kötelezve, a kevesebbre is (*argumentum a majori ad minus*). Ha a kevesebb tiltva van, tiltva van a több is (*argumentum a minori ad majus*).

66. Igen gyakorlati jelentőségű az *argumentum a contrario* magyarázati szabály is. Lehetséges t. i., hogy valamely jogszabály a maga hatályát az esetek bizonyos zárt körére korlátozza, mikor is ebből az következik, hogy a kijelölt esetkörön kívül fekvő vonatkozásokra a szabály rendelkezésének az ellenkezője áll. Pld. házassági törvényünk szerint a házasság felbontása az egyenként megnevezett *a, b, c, d* és *e* esetekben lehetséges. A felsoroláson túl eső *f, g*, stb. esetekre tehát a rendelkezés ellenkezője, vagyis a felbonthatás tilalma áll. Miután azonban a törvény egyes eseteket igen gyakran csak a példával való illusztrálás okából nevez meg (*exemplificatio*): az *argumentum a contrario* alkalmazásával és a *taxatio* felvételével óvatosaknak kell lennünk, mert *unius positio non est alterius exclusio*.

67. A hiteles magyarázatnak magyar jogunk szerint, tekintettel arra, hogy szabályt a törvényhozón kívül a szokás is alkothat, két faja van. Az egyik a törvénnyel való magyarázat (*interpretatio authentica legalis*), a másik a szokás útján való magyarázat (*interpretatio authentica usualis*). Mindkettő esetében az 1790: XII. t.-c. szellemének megfelelően, nem annyira magyarázatról, mint helyesebben új (még pedig magyarázó jellegű) jogszabály alkotásról van szó.*

10. §. *Analogia.*

68. Az analogia a kiterjesztő magyarázatnak egyik sajátos fajtája. Lényege az, hogy ha valamely jogesetre kimondott jogszabály nincs: a bíró egy tágabb tényállási alapon nyugvó jogszabályt alkalmaz a felmerült jogesetre, feltéve, hogy az, az igénybevenni szándékolt jogszabály által rendezett esethez *hasonló*. A hasonlóságot a jogesetek közt az állapítja meg, ha tényálláselemeik részben azonosak. Jogszabály alkalmazása valamely felmerült és el nem döntött eset megítélésénél a hasonlóság alapján: *analogia legis*. Ha pedig szabállyal eldöntött hasonló esetre nem találunk és a jog ált. alapelveiből olvassuk ki az alkalmazandó tételt: *analogia juris*-ről beszélünk.

69. Az analogia alkalmazásánál a *judicatura* „jogalkotó“ tevékenysége a legélesebben domborodik ki s a bíró a fennálló magánjogi rend egészéből következtetés útján olvassa ki azt a tételt, melyet maga a jogalkotó nem mondott ki, de amelyet a jogrendben mégis bentlappangónak, abból okszerűen levezethetőnek kell tartanunk. Nyilvánvaló azonban, hogy különös, vagy kivételes, méginkább pedig merőben egyéni (*individualis*) jogszabályok per analogiam sohasem alkalmazhatók, s a hasonlósági eljárás csak általános, reguláris és egyetemes jogszabályok alapulvétele mellett történhetik. Az analogia pragmatikus alapja az 1869: IV. t.-c.

* Irodalmi utalások. Frank I.: id. c. m. 57—61. l. — Unger: System. I. k. 73—101. l. — Krainz: System des österr. allg. Privatrechts (Wien, 1899. III. Aufl.). I. k. 36—39. l. — Szászy-Schwarz G.: Parerga c. gyűjt. m. 81. és köv. l. — Thibaut: Theorie des logischen Auslegung (2. kiad., 1806). — Danz: Die Auslegung im Recht (1897). — Gény: Methode d'interprétation et sources en droit privé positif (1899). — Kiss Géza: A jogalkalmazás módszeréről (1909). — Kiss Mór, a Fodor-féle Magánjog I. k. 120. és köv. l.

22. §-ának abban a rendelkezésében van, hogy a bíró az igazságszolgáltatást senkitől meg nem tagadhatja — s a hivatalával járó teendőket vissza nem utasíthatja. —

V. FEJEZET.

A magánjogi szabályok területi és időbeli hatálya. Nemzetközi magánjog.

11. §. *Területi hatály.*

70. Két kérdés oldandó meg: I. Melyik az a földrajzi terület, melyen a magyar magánjog szabályai hatályosak? és II. a személyek mely köre van a magyar magánjognak alávetve? I. A magyar magánjog uralmi területe ma a magyar állam politikai területével esik össze. Míg a magyar állam tengeri hajózást is üzhett: az ország politikai területén túl a magánjog uralma a hajók fedélzetére is kiterjedt. A trianoni béke előtti Magyarország erdélyi részén és az ú. nev. polgárosított határörvidéken, Fiume városában és kerületében, továbbá a társországok területén az Osztr. polg. törv. könyv volt a magánjog kútfője. Számos törvény azonban ezeken az országrészekén is életbe volt léptetve s ezek a törvények de facto, a most már idegen souverainitás alá kényszerített területeken egészben véve érvényben maradtak. Ugyanez áll a Trianon előtti Magyarország azon területeire, melyek a szorosan vett anyaországhoz tartozván a magyar magánjog és nem az Osztr. uralma alatt állottak. Az Ausztriához csatolt nyugati részekén azonban egy 1922 május 29-iki rendelet a magyar magánjog hatályát (házassági jog kivételével) megszüntette. A jelzett keretekben tehát azt mondhatjuk, hogy a magy. magánjog az ország politikai határain túl bizonyos vonatkozásokban még érvényesül.

71. II. A magy. magánjognak személyi szempontból alá vannak vetve: *a)* az uralkodó (illetőleg az államfő) és az uralkodó ház tagjai (a „házi törvények“ bizonyos kivételeket tettek a szabály alól); *b)* az összes állampolgárok; *c)* az állam, az ő közönséges magánjogi viszonylataiban és *d)* az ide-

gen állampolgárok, a nemzetközi magánjog határai között.*

12. §. *Időbeli hatály.*

72. *A jogszabályok élete.* A jogszabályok rendezte életviszonyok gyors változásnak vannak kitéve s változik ezzel együtt a jogi megítélésükre vonatkozó közfelfogás is. Ennek következménye, hogy a jogszabályok sem lehetnek örökéletűek, hanem keletkeznek és előbb-utóbb meg is szűnnek. Időbeli hatályuk tehát korlátolt. A jogszabály élete (hatálya) törvénynél a „hatálybalépési“ nappal kezdődik, melyet vagy maga a törvény jelöl ki, vagy a végrehajtó kormányközre bízva azt, vagy az általános szabály szerint a kihirdetési naptól számított 15 napra következik az be. Szokásjogi szabály keletkezett, már létező, tehát „hatályos“ voltát az alkalmazó bíróság állapítja meg.

73. Megszűnik a jogszabály kifejezett hatályonkívülhelyezés és hallgatag félretétel által, mely utóbbi azzal valósul meg, ha a törvényhozó ugyanazon kérdésben újabb jogszabályt alkot. Az ilyen újabb szabályozás azonban nem szünteti meg feltétlenül a korábbi s egészen magyarázat kérdése, hogy teljes derogatio, abrogatio történt-e, vagy csak subrogatio, illetőleg obrogatio. Az ismert tétel különben azt mondja: *lex posterior derogat priori*. Megszűnik a jogszabály hatálya továbbá — ha időlegesen alkottatott — az idő leteltével (átmeneti törvények), ha bontófeltételhez kötötte: a feltétel bekövetkezésével. Elvesztheti végül hatályát a *törvényrontó szokás* és az *elavulás* következtében is. Az elavulás a törvény által szabályozott életviszonyoknak a forgalmi és gazdasági vagy társadalmi életből való teljes kiveszése miatt áll be; s ilyenkor, amint *Frank* mondja: megszűnik a törvény tárgya. (*Cessante ratione cessat ipsa lex.*)

74. Minden törvény rendszerint csak azokra az életviszonyokra terjeszti ki uralmát, melyek vele egyidejűleg keletkeztek vagy a törvény hozatala után a jövőben fognak keletkezni. Ezt fejezi ki az a tétel, hogy a *törvénynek visszaható*

* *Zlinszky J.*: Id. c. m. 12. és köv. l. — *Kolosváry S.*: a Fodor-féle Magánjog. I. k. 132. és köv. l. — *Márkus Dezső*: A magy. magánjog mai érvényében (Bpest, 1909). I. k. 3. és köv. l. — *Frank J.*: Id. c. m. I. k. 53. és köv. l.

ereje nincs, vagyis a nála korábban keletkezett és az akkori régi törvény által szabályozott, de még mindig fennálló jogviszonyokra nem alkalmazható. Ezeknek a régebben keletkezett jogviszonyoknak elbírálására ekként az új törvénnyel hatályon kívül helyezett régi törvényt kell irányadóul venni, aminek folytán ezek a hatályt veszített korábbi törvények a kérdéses jogviszonyokban, azok megszűnéséig, *ideiglenesen*, mintegy tovább élnek. Innen az *intertemporalis magánjog* elnevezés.

75. A visszanimhatóság elve a fentiek szerint általános jogelvvé kristályosodott ki, s szokásos formulázásában úgy hangzik, hogy semmi új törvény sem érintheti az egyszer már jól megszerzett jogokat (*jura quaesita*). A „jól megszerzett jogok” fogalma azonban nagyon ingadozó s ezen felül mindott, ahol a törvényhozás politikai és közérdekű szempontokból a jogrendszerből bizonyos intézményeket egyszer s mindenkorra kitöröl, — vagy ahol valamely, bár jól megszerzett jog tartalma felől az ált. erkölcsi felfogás teljesen megváltozott: a *jura quaesita* érve nem akadályozhatja meg, hogy az újonnan alkotott törvények korábban keletkezett jogviszonyokra is ne alkalmazzassanak.

76. Mindebből az következik, hogy a visszaható erőnek kategorikus kizárása (pld. az Optk. 5. §-ában is) meglehetősen kétesértékű s felette nagy általánosságban úszó szabály, melyet a kivételek egész sora áttör. Különben is a törvényhozás az életviszonyok mikénti szabályozásában mindenható és ezt a hatalmát saját maga által alkotott szabályokkal sem kötheti meg. A vissza nem hatás is, azaz a bizonyos jogviszonyokra nézve intertemporaliter fenntartott régi jogszabályok alkalmazása: tulajdonképpen szintén az új törvény *ilyen értelmű akaratán* alapszik s ezért a fent közölt általános tételt a dogmatika szempontjából helyesebb volna fordítva felállítani.

77. Tiszta képet a visszaható erő érvényesülése, illetőleg kizárása felől csak az egyes magánjogi intézménykörök áttekintése útján lehet szerezni. Olyan egységes elvi szabály t. i., mely minden esetben biztos megoldást adna arra a kérdésre, hogy egy konkrét törvény visszahat-e vagy nem? — nincs, bár ennek az egységes elvi alapnak kikutatására és megállapítására számos elméletet állítottak fel, ez időszerint azonban

még mindig kielégítő eredmény nélkül. Ezek közül az elméletek közül példaképpen kettőt röviden ismertetünk.

78. *Sawigny* (System VIII. k. 383 és köv. l.) különbséget tett azon törvények között, melyek valamely jog *szerzésére* és azok között, melyek valamely jog *fennállására* (*Dasein*) vonatkoznak. Az utóbbiaknak minden esetben visszaható ereje van. A megoldás egybehangzik a „*jura quaesita*“-ra fektetett formulával, de lényegében csak látszólagos s éppen a jól megszerzett jogokon törik meg, amikor az új törvény bizonyos jogok létezését a jövőre nézve, ha még oly „*jól megszerzettek*“ is azok, túrni nem akarja. Pld. az 1848: IX. t.-c., mely az úrbériséget az ezen intézmény körében megszerzett úrbéri jogokkal együtt egy vonással megszüntette. De nem megfelelő a *Sawigny*-féle kiindulási pont azért sem, mert a jogok megszerzésére és fennállására vonatkozó törvényeket egymástól pontosan elválasztani nem lehet.

79. *Lassalle* elmélete szerint az oly törvényeknek nincs visszaható ereje, melyek az egyén által szabad akaratból és szabad akarat szerint szerzett jogokra vonatkoznak, míg azoknál a jogoknál, melyek a törvényből *közvetlenül* illetnek minket és így nem saját akaratunk értelmében szerzettek (pld. jogok az atyai hatalomból) minden újabb törvénynek feltétlenül van visszaható ereje. A *plausibilisnek* tetsző megoldás azonban itt is hajótörést szenved a szabad akaratból szerzett jogokra vonatkozóan alkotott új törvények számos esetében, úgy hogy az alaptétel első kategóriájának értékét a kénytelen tett kivételek hosszú sorozata teljesen lerontja.

80. A magánjog egyes intézményköreinek áttekintése után a következő képet kapjuk: *A jog- és cselekvőképesség* megítélésénél szabály szerint mindig az új törvényt alkalmazzuk, mely ekként a korábbi törvények uralma alatt megszerzett jog- és cselekvőképességre visszahat, — egyedül a már megszerzett nagykorúság kivételével, melyet az újabb törvények nem érintenek.

81. *Az elévülési és elbirtoklás* tekintetében visszahat az új törvény és hatálybalépésétől kezdve általában alkalmazandó, ha a régi törvények ezt a két intézményt nem ismerték volna. Visszahat akkor is, ha az új törvény életbelépésekor a régi törvény alatt elkezdődött elévülési, illetőleg elbirtoklási határidőkből több van még hátra, mint amennyit az új tör-

vény egyáltalában megállapított. Ha ellenben kevesebb: akkor nincs visszaható erő és a megkezdett elévülés és elbirtoklás a régi törvény szerint befejezendő. Visszahat az új törvény akkor is, ha a két intézményt eltörli, mikor is a régi törvény uralma alatt elkezdődött elévülés, illetőleg elbirtoklás nem érvényesíthető. Végül, ha az új törvény hosszabb határidőket létesített volna: a régi törvény uralma alatt már lefolyt elévülési és elbirtoklási idők az új törvény szerintiekbe beszámítandók.

82. *Dologi jogok* megszerzésének előfeltételeit és érvényességét mindig a régi törvény szerint kell elbírálnunk (tehát visszaható ereje e vonatkozásban az új törvényeknek nincs). Ellenben a dologi jogok megszűnése tekintetében, bármikor is szereztettek azok — az új törvények rendelkezései lesznek irányadók. — A *kötelmi jogoknál* általában ki van zárva az új törvények visszaható ereje, bár kivételek ezen a téren is vannak.

83. Ugyancsak érvényesül a visszaható erő a *családi jogok* egész területén, bizonyos és a házasságkötés érvényessége és a házassági vagyoni viszonyok tekintetében fennálló fontos kivételek mellett, valamint ugyanez a helyzet az *öröklési jogban*, holott is mindig a hagyaték megnyílásakori törvények az irányadók. Öröklési szerződéseknél s a végrendeletek alakításai tekintetében kivételek azonban itt is fordulnak elő.*

13. §. *Idegen jogszabályok alkalmazása a magyar magánjog uralmi területén. (Nemzetközi magánjog.)*

84. Az idegen állampolgárookra a magyar magánjogi szabályok csak a nemzetközi magánjog korlátain belül alkalmazhatók. Számos esetben ekként jogviszonyaik megítélésénél az

* Irodalmi utalások. Zlinszky J.: Id. c. m. 52. és köv. l. — Unger: System. I. k. 113—149. l. — Krainz: System. I. k. 43. és köv. l. — Wittmann Ernő: Nemzetközi és időközi magánjog (Bpest, 1902). — Dernburg: Pandekten. V. kiad. I. k. 96—101. l. — Affolter: Geschichte des intertemporalen Privatrechts. (Leipzig, I—II. köt., 1902—1903). — Bergmann: Das Verbot der rückwirkender Kraft stb. (Hannover, 1818). Savigny: System. III. k. 368—540. l. — Lassalle: Das System der erworbenen Rechte (Leipzig, 1861). — Szász-Schwarz Gusztáv: Parerga c. gyűjt. m. 48. és köv. l. — Kiss Mór: a Fodor-féle magánjog. I. k. 152. és köv. l.

idegen jog tételeit kell irányadókul vennünk. Hogy mikor és mennyiben? ez a nemzetközi magánjog alapján eldöntendő kérdés. A középkori jogfejlődés ezt a kérdést mint a különböző törvények összeütközésének, illetőleg concurrentiájának kérdését (*collisio legum*) kezelte s előbb a *személyes* jogok, majd a *területi jogok* rendszerével igyekezett megoldani.

85. A „*személyes jogok*“ rendszerének az az alapelve, hogy az idegenek jogviszonyait saját hazájuk, közelebbről lakhelyük joga szerint kell megítélni, mert az, az állampolgárt, — bárhová megy is — mint az árnyéka nyomon követi. A „*területi jogok*“ rendszere ezzel éppen ellentétben az állami terület souverainitását emeli abszolút érvényre; a magánjog összes szabályai szerinte a területhez kapcsolódnak és ez a területi jog alkalmazandó mindenkire, aki az állam területére lép és minden jogviszonyra, mely az állam területén keletkezett vagy ott vonatik bármily szempontból elbírálás és megítélés alá.

86. A ma uralkodónak mondható rendszer a két előbb nevezettnek combinatióján nyugszik mint alapon és azt vallja, hogy a személyi vonatkozású jogszabályok (*statuta personalia*, *statutum quod disponit de personarum statu, conditione et qualitate*) az állampolgárt, bárhová megy, nyomon követik és így rájuk külföldön is alkalmazandók. A dolgokról rendelkező jogszabályok ellenben (*st. quod disponit de rebus*) a területiség elve szerint az állampolgárságra tekintet nélkül mindenkire alkalmazandók, kik a jogszabály uralmi területére lépnek. A *statuta mixta* (*st. quod disponit de personis et de rebus*) alá eső jogviszonyoknál szintén a területi jogok elve nyer hatályosulást.

87. Nyilvánvaló, hogy ez a rendszer az ő hármas csoportosításával nemcsak zavaros és következetlen, hanem egyáltalában nem alkalmas arra, hogy a bírónak biztos útmutatást adjon arra a kérdésre: mikor kelljen idegen állampolgárok ügyeiben az idegen jogot zsinórmértékül vennie? Ezt az egyetemes elvi zsinórmértéket számos tudományos elmélet tette kutatás tárgyává, de mindezideig eredménytelenül. Az idegen jogok alkalmazásának esetei ekként csak az egyes intézménykörök áttekintésével vizsgálhatók.

88. Közbevetve: a nemzetközi magánjog nem azt jelenti, mintha valamely s az összes nemzetek joga felett álló nemzet-

közi szabályozás léteznék. Ilyen közösen kötelezőnek elismert szabályok csak nemzetközi szerződésekkel létesíthetők, de mert e szerződéseknek igazi sanctioja nincs, azok is csak addig érvényesülhetnek, — ameddig a szerződő felek éppen úgy akarják. „Nemzetközi magánjog“ tehát szoros értelemben véve nincs, hanem az egyes nemzeti magánjogoknak vannak *nemzetközi vonatkozású* szabályai, melyek mindig az illető nemzet alkotmányában bírják pragmatikus alapjukat és a „nemzeti jog“ alkatrészeül tekintendők.

89. Az elméleti kutatások köréből példaképpen elsősorban is *Sawigny* felfogását említhetjük, aki szerint minden egyes collisionális esetről azt a jogrendet kellene irányadóul vennünk, amely a felmerült jogviszony természetének leginkább megfelel, — közelebbről tehát azt, amelynek területén a jogviszony „székhelye“ van. Ennek a „székhely“nek megállapítása, eltekintve attól, hogy a jogviszony nem jelöl testi fogalmat — teljesen határozatlan s ezért a *Sawigny*-féle megoldásnak gyakorlati jelentősége nincs. —

90. Az újabb írók közül főleg *Zitelmann* tűnik ki önálló felfogásával, mellyel a személyi jogok tekintetében a személyiségi elv, a különböző jogcselekményekre vonatkozóan pedig a cselekmény fogantatbavételi helyének, azaz a területi elvnek érvényesülését indokolja. A magyar irodalomban *Wittmann* Ernő és *Kiss* Mór kísérelték meg a nemzetközi magánjog alapelvét megformulálni azzal, hogy az *összeség* érdekében hozott jogszabályok a területi elv, az *egyes személyek* érdekében hozott jogszabályok pedig a személyiségi (honossági) elv szerint érvényesülnének (*Wittmann*). Illetőleg: az egyes jogrendszerek *nemzeti jellegű, sajátos* jogszabályainál a honossági elv, azoknál a szabályoknál ellenben, melyek a minden nemzet jogában nagyjában *azonos, egyetemes* vonatkozásokat rendezik: a területi elv volna irányadó (*Kiss M.*).

91. Határozott irányeszme egyik felfogásban sincsen és ezért a kérdésnek jelenlegi állásáról csak a magánjogi intézménykörök futólagos áttekintése nyújthat némi tájékoztatást. Igy a *cselekvőképességet* illetőleg szabály, hogy annak az országnak törvénye irányadó, melynek az idegen alattvalója. Azt tehát, hogy pld: egy német állampolgár köthet-e Magyarországon terhes szerződést: a magyar bíró is a német jog sze-

rint fogja megállapítani. Az ú. n. *forgalmi* ügyleteknél azonban kivételt teszünk és a gyakorlati élet igényeire tekintettel — a cselekvőképességet az *ügyletkötés helyének* törvényei szerint fogjuk megítélni. — A *jogképesség* tekintetében, dacára az idevágó szabályok tiszta személyes jellegének, annak a *területnek joga* alkalmazandó, ahol a kérdés éppen felmerült. Egy külföldi szerzetrend ingatlanszerzési képességét tehát hazánkban, az itt érvényes korlátozó rendelkezések alapján fogjuk vizsgálni, még ha ilyen korlátozások a megfelelő külföldi jogban nem is állnának fenn. *Jogi személyek* viszonyainak elbírálásánál a jogi személy székhelyének joga nyer alkalmazást.

92. A *házassági jog* terén előállható *collisiones legumot* az 1894: XXXI. t.-c. bár nem kimerítően, de részletesen szabályozta. A külföldön kötött házasságok érvényessége az életkor és cselekvőképesség szempontjából a házasulók saját hazájának törvényei szerint külön-külön, egyéb tekintetben pedig mindkét fél hazai törvényei szerint együttesen bírálendő el. Az 1911: XXI. és XXII. t.-cikkel bekebelezett hágai nemzetközi egyezmény az egyezményes államok közti viszonyban ettől részben eltér. Az, hogy a külföldi fél hazai jogrendszere nemzetközi viszonylatban el legyen ismerve, feltétel. Ennek hiánya címén pld. a szovjetházasságokat gyakorlatunk nem ismeri el.

93. *Házasságbontó* perekben ténylegesen a *lex fori* szokott érvényesülni. A *házassági vagyoni jog* kérdésében a férj állampolgársága szerinti jog az alkalmazandó és ez a tétel (t. i. a honossági jog) egészében a házasfelek személyi viszonyai, a leszármazás törvényes vagy törvénytelen volta, a törvényesítés, örökbefogadás, a szülők- és gyermekek közti viszonyok, az atyai hatalom, gyám- és gondnokság tekintetében is áll.

94. A *dologi jogok* terén az összes és ingatlanokra vonatkozó kérdések elbírálásánál a *lex rei sitae* elvét alkalmazzuk (Optk. 300. §). Az ingók tekintetében ellenben a tulajdonos honossága, respective lakhelye szerinti jog lesz irányadó. (*Mobilia ossibus personae inhaerent.*)

95. A *kötelmi jogok* terén, az azok megítélésénél alkalmazandó jogszabályok tekintetében elsősorban az érdekelt felek akarata az irányadó, s tőlük függ, hogy az érvényesség és a

kötelem következményei tekintetében a kötelem keletkezési helyének vagy a fizetési helynek törvényeit kössék-e ki irányadóul. Kétség esetében a „locus regit actum“ elve alapján mindkét irányban a kötelem keletkezési helyének jogszabályait fogja a bíró alkalmazni. Persze, ha a kötelem keletkezési helyét megállapítani nem lehet, vagy annak szabályai a kötelem érvényére nem volnának kedvezőek: a *lex loci solutionis* alkalmazására kerül a sor. Vétségi kötelmeknél a delictum elkövetése helyének szabályait alkalmazzuk. A jogügyletek alaki kellékei tekintetében ismét a *lex loci*-t vesszük irányadóul, de eltekintünk tőle, ha a külföldön létesült jogcselekmény az ottani jog szerint érvénytelen volna, a hazai jog szerint azonban megállhat.

96. A most mondottak állanak a végrendeletekre is, melyeknél különben a keletkezési hely törvényei volnának első-sorban irányadók. A törvényes öröklésnél az ingatlan hagyatékban a *lex rei sitae*, az ingóban ellenben az elhalt honossága szerinti törvény veendő figyelembe. A nemzetközi reciprocitas önként érthető feltétel.*

VI. FEJEZET.

Az alanyi jogok tana.

97. Tárgyi (objectiv) értelemben a jog az állam életrendjét szabályozó tételek, normák és elvek összességét jelenti. Az *alanyi* értelemben vett jogfogalom ezzel szemben azt az egyéni hatalmat, uralmat, mely a tárgyi jog oltalma alatt és keretei között a körülöttünk levő világ egyes részeire (dolgokra) avagy más személyek akaratára vonatkozik oly érte-

* Irodalmi utalások. Jellinek Artur: A magy. magánjog mai érvényében. I. k. (Bpest, 1886). 6—56. l. — Krainz: System. I. k. 51. és köv. l. — Unger: System. I. k. 149. és köv. l. — Laurent: Le droit civil internat. (1880—1882). — Meili: Geschichte u. System des internat. Rechtes (Leipzig, 1892). — Wittmann E.: Id. c. m.: első rész. — Zitelmann Ernst: Internationales Privatrecht (Leipzig, 1897). — Szántó M.: Nemzetközi magánjog stb. (Bpest, 1893). — A IX. Jogászgyűlés tárgyalásai. — Biermann M.: Előadványa (Évkönyv, 1885. I. és II. k.). — Kiss Mór: Nemzetközi magánjog a Fodor-féle Magánjog. I. k. 139. és köv. l. — Ferenczy Árpád: A nemzetközi magánjog kézikönyve (Bpest, 1911). — Szász István: A szerződő felek szabályválasztó joga a nemzetközi kötelmi jogban (Bpest, 1929).

lemben, hogy azok akaratukat, bizonyos terjedelem szerint a minket illető alanyi jogban kifejezésre jutó uralomnak alávetni kénytelenek.

98. Az alanyi jogok fogalmát ekként szükségszerűleg kiegészíti a vele szemben álló *kötelezettség*. Áll pedig ez a kötelezettség abból, hogy ha az alanyi jog dologra irányul: a tartalmát kitevő uralom gyakorlását *senki* se zavarja. Ha pedig az alanyi jog más személy akaratának bizonyos irányú lekötésére, illetőleg lekötve tartására vonatkozik: ez a személy azt *tűrni* és lekötöttségének megfelelő magatartást tanúsítani tartozik.

99. Az alanyi jogok mibenlétének meghatározása körül egyébként a jogtudomány még maig sem jutott nyugvópontra. Az idevonatkozó fejtegetéseknek egyik főiránya szerint az alanyi jogban az egyéni akarat érvényesülését kell látnunk s lényegét így az *akaraturalomban*, a *hatalom* avagy *hatalmi lehetőségben*, illetőleg más variatioik szerint az *egyéni szabadságban*, *cselekvési lehetőségben* állapíthatjuk meg. Ez a hatalom, avagy akaraturalom, illetőleg egyéni szabadság stb. a tárgyi jog keretei között mozog, attól nyeri létét és az biztosítja számára a védelmet is. A fenti sub 97. adott meghatározás megett szintén a most érintett elméleti elgondolás szolgál alapul.*

100. Más felfogás szerint az alanyi jog nem jelenthet sem akaraturalmat, — illetőleg hatalmat, sem a cselekvési szabadság lehetőségét — mert hiszen alanyi jogai a csecsemőknek és örülteknek is lehetnek, kik pedig úgy az akaráásra, mint cselekvésre jogilag képtelenek, — hanem az alanyi jog a jogosult *érdekének* a védelmét jelenti és ebben áll a lényege is.** Újabban főleg *Thon* fejtegetései nyomán az a felfogás terjedt el, hogy az alanyi jog egy puszta, de

* Példák: *Windscheid*: „Recht ist eine von der Rechtsordnung verliehene Willensmacht oder Willensherrschaft.“ — *Frank I.*: „— Akinék igazsága vagy on, arról azt is mondjuk, hogy szabadságában, hatalmában áll, ha akarja teheti, kéréselheti, követelheti, —“. — *Planiol*: „le mot droit désigne une faculté, reconnue à une personne par la loi, et qui lui permet d'accomplir des actes déterminés.“ — *Crome*: „Das subj. Rech ist — Macht, Herrschaft; der Inbegriff dessen, was man in Verwirklichung gewisser von der Rechtsordnung anerkannter Beziehungen vermag.“ — *Unger*: „Ein Privatrecht im subjectiven Sinn ist die von den objectiven Recht anerkannte Herrschaft des individuellen Willens.“ — stb.

** *Ihering*: Geist des röm. Rechtes. III. k. 60., 61. §§.

valakire nézve előnyös „helyzet“, melynél fogva a kedvezményezett (a jogosult) érdekében, máshoz (a kötelezethez), parancs vagy tilalom van intézve, melynek megszegése (nem követése) esetére egyúttal a jogosult hatalmasságot vagy szabadosságot is nyer arra, hogy a sértett parancs vagy tilalom célját saját akaratával megvalósíthassa. (Szász-Schwarz.)*

101. Végső eredményben ez a nézet is csak az alanyi jogok materialis tartalmát kitevő uralmi, hatalmi mozzanatra vezethető vissza, mert a „helyzet“ szónak quasi „verbum regens“-ként a fogalomkörülírásra való behelyettesítése önmagában semmitmondó s az „uralmi helyzet“-nek hatalmasságra, szabadosságra, várományosságra való felbontása tüneményes analizáló ügyeskedésnél nem egyéb.

102. Minden alanyi jognak elengedhetetlen feltétele: az *alany*nak léte. Alany nélküli jogok nincsenek. Némely helytelenül magyarázott jogéleti jelenségek ennek látszólag ellentmondanak ugyan (jogi személyeknél, alapítványnál pld.), de ezek, mint éppen látni fogjuk, látszólagosságoknál nem egyebek. Az alanyi jogok jórésze átruházható s így az alanyok változása kizárva nincs. Az ú. n. „legszemélyesebb“ jogok: kivételek. Nemkülönbén lehetséges, hogy egyugyanazon alanyi jognak osztatlan közösségben vagyis partes pro indiviso szerint egyszerre több alanya is lehessen.**

* Szász-Schwarz G.: Parerga c. gyűjt. m. 391. és köv. l. — A két főirány közti közvetítő felfogásokra példák: Regelsberger: az alanyi jog valamely érdek védelmére adott hatalom. — Dernburg: Recht im subjectiven Sinne besteht in einem Anteile an den Lebensgütern, welchen der allgemeine Wille als einer Person zukommend anerkennt und ihr gewährleistet. — Kohler: „Das Verhältnis des einzelnen zu einem bestimmten Kreis von Lebensgütern heisst subjectives Recht.“

** Irodalmi utalások. Frank J.: Id. c. m. I. k. 8. és köv. l. — Thon: Rechtsnorm und subjectives Recht (Weimar, 1878). — Krainz: Id. c. m. I. k. 69. és köv. l. — Unger: System stb. id. c. m. I. k. 489. és köv. l. — Dernburg: Pandekten. I. k. 84. és köv. l. — Kiss Mór: a Fodor-féle Magánjog. I. k. 163. és köv. l. — Ihering: Geist des röm. Rechts. III. k. 60—61. §§. — Schuppe: Der Begriff des subj. Rechts (1887). — Kohler: Lehrbuch des bürg. Rechts. I. k. 146. és köv. l. — Tóth Lajos: Magy. magánjog. I. k. (2-ik kiad., 1922). 13. és köv. l. — Windscheid: Pandekten. 37. §. — Szász-Schwarz G.: Új irányok a magánjogban (1911). 33. és köv. l. — U. az: Parerga c. gyűjt. m. 391. és köv. l. (1912). — Crome: System, id. c. m. I. k. 160. és köv. l. — Almási A.: Ungarisches Privatrecht. I. k. (1922). 44. és köv. l.

14. §. Az alanyi jogok osztályozása.

103. *Dologi jogok.* A dologi jogok valamely testi dologra vonatkoznak. A jogi kapcsolat az alany és a jogtárgy között *közvetlen*, oly értelemben, hogy a jogban kifejeződő uralom magára a dologra tapad és kizárólagos. Közvetítőre a dologi jog érvényesítésénél szükség nincs, sőt minden közvetítés a dologjogi jelleget kizárná. A dologi jog abszolút jellegű s az alanyon kívüli minden más személy a dologi jog keletkezése pillanatában ekként kötelezettnek tekintendő arra, hogy a dologi jogosult joggyakorlását ne zavarja, ne akadályozza. Ha a dologi jogban megvalósuló uralom a jog tárgyát a maga teljességében átöleli: tulajdonjognak nevezzük; — míg ha az uralom az alája vetett dologra csak bizonyos vonatkozásban érvényesül (de itt is teljes kizárólagossággal) az ú. nev. „idegen dologbeli jogok“ képletei állanak előttünk.

104. *Kötelmi jogok.* Ezeknél a jogi hatalom más személyek cselekvésére, magatartására irányul. A jognak tárgya nem dolog, hanem a kötelezett személyek bizonyos cselekvése, illetőleg magatartás-tanusításra vonatkozó akarata. A kötelmi jog jellege relatív, mert a jogosult csak attól követelhet tevést, tűrést vagy abbanagyást, akivel szemben kötelmi joga fennáll.

105. *Személyjogok.* Mint a kötelmi jogoknál: úgy a jog tárgya itt is más személyek cselekvése, magatartása, illetőleg azok erre irányuló akarata. A személyjogok jellege azonban a dologi jogokhoz hasonlóan abszolút. A személyjogok egyrésze a saját egyéniségünk integritásához tartozó eszmei javak (élet-, egészség-, becsület-, név-, képmás) tekintetében áll fenn (jura individualia) s minden vonatkozásban a dologi jogokhoz hasonló szabályozás alá esik.

106. *Abszolút és relatív jogok.* Előbbiek mindenkivel szemben kötelezettséget állapítanak meg; utóbbiak csak egy szorosan meghatározott személlyel szemben. *Atruházható és legszemélyesebb jogok.* Előbbiek alanyt cserélhetnek; utóbbiak nem. *Önálló és mellékjogok.* Amazok önmagukban is létezhetnek, emezek egy főjogot feltételeznek, melynek kiterjesztő vagy biztosító járulékát képezik. *Vagyoni jogok* azok, melyek a jogosultra nézve pénzzel felmérhető értéket jelentenek. *Osztható és oszthatatlan jogok.* A különbség azon alap-

szik, hogy megtűr-e valamely jog több alanyt is, vagy nem. *Várományi jogok* azok, melyekből esetleg érvényesíthető alanyi jogok fognak keletkezni, de nem feltétlenül.*

15. §. *Alanyi jogok gyakorlása és összeütközése.*

107. Az alanyi jogok gyakorlása abban áll, hogy öntudatos cselekvőségek útján a tartalmukat kitevő hatalmat, illetőleg uralmat érvényesítjük. A cselekvőségek miségét a gyakorlandó jogok természete határozza meg. Az egyes jogokat — a legszemélyesebbek kivételével — rendszerint helyettes által is lehet gyakoroltatni, még pedig vagy valamely erre irányuló jogviszonyból folyólag, vagy a helyettesítő saját jogosultsága alapján. A jog gyakorlására a jog alanya kényszerrel rá nem szorítható. A jogok gyakorlásának terjedelmére nézve az a szabály, hogy azzal sem a köz érdekében felállított korlátozó határozmányokat, sem a 3-ik személyeknek a kérdéses jog tárgyára vonatkozó netaláni egyéb jogait sérteni nem szabad. Általában — és ez nemcsak a jogok gyakorlására, hanem a kötelezettségek teljesítésére is áll — a tisztesség és jóhiszeműség szempontjai a jogosított, illetőleg a kötelezett részéről becsületesen figyelembe veendők, mert a jogrend a joggal való visszaéléseket oltalmában nem részesítheti.** Egyébként, ki jogával a jogszerű korlátok között él: a másra ebből háramolható károkért nem felelős.

108. Ha két azonos tartalmú jogosítvány egy- és ugyanazon tárgyra nézve összetalálkozik, úgy, hogy egyiknek gyakorlása a másiknak gyakorolhatását részben vagy egészben kizárja: *jogok összeütközéséről* beszélünk. A jogok összeütközésének kiegyenlítésére a következő eljárási szabályok szolgálnak: a) Akinek joga korábbi keletkezésű, annak a későbbi keletű jog alanyával szemben elsőbbsége van. (Qui prior tem-

* Irodalmi utalások. Krainz: System. I. k. 92. és köv. l. — Unger: System. I. k. 504. és köv. l. — Crome: System. I. k. 160. és köv. l. — Zlinszky: Magy. magánjog 156. és köv. l. — Kiss Mór: a Fodor-féle Magánjog. I. k. 169. és köv. l. — Almási A.: Ung. Privatrecht. I. k. 45. és köv. l. — Zsögöd: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. II. k. 1271. és köv. l. — Szladits K.: Dologi és kötelmi jog. (Jogtud. Közl. 1895. évf. 42. sz.) — Planiol: Id. c. m. I. k. 300. és köv. l.

** „Magyarország Magánjogi Törvénykönyvé“-nek javaslata (innenről kezdve állandó rövidítéssel MMT.) ezt az elvet bevezető szabályaiban (2. §.) kimondja.

pore, potior jure.) *b)* Az erősebb jog megelőzi a gyengébb jogot. „Erősebb“ jogok azok, melyeket valamely jogszabály ruház fel kiváltságos jelleggel. *c)* Az összeütköző jogok aránylagos kielégítése. *d)* Sorshúzás.*

VII. FEJEZET.

A jogok és kötelezettségek életfázisai.

16. §. *Jogok és kötelezettségek életfázisairól általában.*

109. *Jogok és kötelezettségek keletkezése* oly tények megvalósulásának következménye, mely tényekhez a jogrend jogok és kötelezettségek keletkezését fűzi. Ezek a tények vagy *emberi cselekmények* vagy *állapoti változásokat megjelenítő pusztá tények*. A joghatásra való tekintettel mind e tényeket *jogi tényeknek* nevezzük. A jogi tények vagy új alanyi jogokat (és kötelezettségeket) hoznak létre, vagy már fennállókat kapcsolnak át más alanyhoz. Ez az *alapja az eredeti és származékos jogszerzés* közti megkülönböztetésnek. Utóbbi esetben a szerzőt *jogutódnak* (successor), a korábbi alanyt *jogelődnek* (auctor) és az egész folyamatot *jogutódlásnak* (successio) nevezzük.

110. A jogutódlás, aszerint, hogy az utód *egy ugyanazon* jogi tény folytán, *elődjének összes jogait* és kötelezettségeit átveszi *egyetemes* (universalis); ha csak egy-egy jogot (vagy kötelezettséget), vagy ha többet is, de külön-külön jogi tények alapján szerez meg: *különleges* (singularis). Ha a származékos szerzésnél a jog teljes változatlanóságában megy át a jogutódra: az utódlás szűkebb értelemben vett átruházás (translatio) jelleggel bír; — ellenben, ha ugyanazon jogosítvány más és önálló forma szerint száll át: a jogátruházás *constitutív* természetű. A constitutív és translatív szerzésmódok különben az *eredeti* szerzésmóddal is kereszteződhetnek. (Acqu. originaria constitutiva pld. az occupatio; acqu. orig. translativa pld. az elbirtoklás). Általános szabály, hogy származékos

* *Irodalmi utalások.* Krainz: Id. c. m. I. k. 141. és köv. 1. — Unger: Id. c. m. I. k. 612. és köv. 1. — Merkel: Die Collision rechtmässiger Interessen und die Schadenersatzpflicht (Strassburg, 1895).

jogszerzésnél a jogszerző többet, mint amennyi a jogelődöt megillette, nem szerezhethet. (Nemo plus juris ad alterum transferre potest, quam ipse haberet.) Ez alól több kivétel is áll fenn; különösen fontos ezek közt a *jóhiszemű jogszerzésre* tett kivétel, kapcsolatban a *jóhiszeműség vélelmezésével*. (M. M. T. 3. §.).

111. *Jogok és kötelezettségek változása.* A jogok tartalmilag — ugyanazonosságuk érintése nélkül — változhatnak s e változások kihatnak a jogot kiegészítő kötelezettségekre is. A változás lehet *quantitativ* (accessio, gyümölcs separatio, kammat) és *qualitativ* (szolgáltatás lehetetlenülése). Lehetséges a jogok *terhelése* is, ami rendszerint valamely dologi jog (zálogjog, szolgalmi jog) létesítésével történik, ott, ahol ezt a jog természete megengedi.

112. *Jogok megszűnése.* Szintén jogi tények hatásaként áll be a jogok és kötelezettségek megszűnése. Még pedig vagy ipso facto közvetlenül a jogi tény megvalósulása folytán (pld. fizetés, megsemmisülés) vagy csak közvetetten úgy, hogy a jogi tények követelési jogokat keletkeztetnek az alanyi jog kereset vagy kifogás útján leendő megszüntetésére. Ha a jog megszüntetése az egyéni akarattól függ: megszüntető ténykép hatnak a lemondás, fizetés elfogadása, beszámítás, stb., de csak a viszonyban álló ellenféllel szemben.*

VIII. FEJEZET.

A jogi tényekről.

113. A jogi tények találkozásán és összeműködésén alapszik minden jogi hatás. Összességük az, amit a jogi beszédmódban az alanyi jogok tényálladékanak nevezünk. A jogi tények tartalmuk szerint negativek vagy positivek. Főllépésüket tekintve emberi cselekményekre, magatartásokra, keletkező vagy elmuló állapotokra és véletlen eseményekre osztá-

* Irodalmi utalások. Zlinszky: Id. c. m. 168. és köv. l. — Krainz: Id. c. m. I. k. 149. és köv. l. — Crome: Id. c. m. I. k. 311. és köv. l. — Schwarz G.: Az ú. n. titulus és modus tanához (Magánjogi fejtegetések c. m. 87. és köv. l.). — Szladits: a Fodor-féle magánjog I. k. 177. és köv. l. — Kohler: Id. c. m. I. k. 163. és köv. l.

lyozhatók. Összefoglalóan pedig, a szokásos rendszert követve, így csoportosíthatjuk őket: I. *jogi cselekmények* és II. *puszta tények, tényállapothok*.

17. §. *Jogi cselekmények. A jogi cselekményekről általában.*

114. *Jogi cselekmény* a személyek minden öntudatos cselekménye, vagy cselekvéstől való tartózkodása (abbanhagyás), mely a jogrend szerint jogi következményeket von maga után. Ha a jogi cselekmény egy eleve meghatározott jogi hatás előidézésére irányul: akkor *jogügyletnek* nevezzük. Ha valamely jogparancssal jut összeütközésbe és kötelezettséget sért és ezért idéz elő joghatásokat: akkor *jogellenes cselekménynek* nevezzük és jellege szerint vagy mint vétési, vagy mint mulasztási jogellenességet különböztetjük meg.

115. *A jogügyletek.* Ha valamely jogi cselekmény előre meghatározott jogi hatásnak (jogok keletkeztetése — változása, megszűnése) előidézésére irányul: *jogügylet*. Légyege szerint tehát a cselekvésben megjelenő akaratnyilvánítás, melynek kellékeit és módozatait a jogrend az érvénytelenség sanctioja alatt szorosan megállapítja. (Jogügyleti kellékek.)

116. *A jogügyletek fajtái.* a) *Egyoldalú és kétoldalú jogügylet.* (Negotium uni vel bilaterale.) Előbbinél az ügyleti tényálladék teljességéhez elég egyetlen személy cselekménye és a célzott jogi hatály már ezzel is megvalósítható. Utóbbinál ellenben két személy egybevágó jogcselekményére van szükség. A kétoldalú jogügyleteket közönségesen *szerződésnek* is nevezzük. b) *Élők között s halál esetére szóló jogügyletek* (neg. inter vivos — mortis causa). Amazoknál a célbavett jogi hatás élő személyek viszonyait rendezi, illetőleg ilyeneket alapít; emezeknél pedig a fél vagy felek halála esetén áll be csak a jogügylet célzott joghatás. c) *Dologi, kötelmi, családjogi és örökösödési ügyletek* az ügyletek által érintett magánjogi viszonyok különbözősége szerint; d) *Visszterhes és ingyenes jogügyletek* (neg. onerosum és lucrativum); előbbieknél mindkét félre nézve viszonyos jogok és kötelezettségek támadnak; utóbbiaknál egyik fél csak jogosítva lesz, a másik csak kötelezve. e) *Abstract jogügyletről* beszélünk, ha a jogi hatás pusztán az ügylet létében bírja alapját, az ügyleti céltól

s annak materiális valóságától teljesen függetlenül. *Causalis* ezzel szemben a jogügylet, ha joghatása az ügyleti cél valóságától függ, s ennek hiányában megdől. f) *Formális*, esetleg *ünnepélyes* az ügylet, ha a jogrend a jogi cselekmény formszerűségét előírja, ellenkező esetben *formátlan* (alaktalan).

117. *A jogügyletek általános kellékei.* Minden jogügyletnél *conditio sine qua non*, a) hogy az ügyletet létesítő felek *cselekvőképese*sek legyenek, vagy hogy netaláni cselekvőképességi hiányaik képviselő közbenjöttével pótoltassanak. b) Másodszor, hogy az ügylet céljának megvalósítására irányuló *akarat valóságban* meglegyen és az ügyleti félnek öntudatos, szabad akaratát képezze. Harmadszor c) hogy a jelenlevő, öntudatos, szabad akarat megfelelő módon *nyilváníttassék* és negyedszer d) hogy a jogügylet célja, tartalma jogilag lehetséges és megengedett legyen.*

18. §. *A cselekvőképesség.*

118. Cselekvőképesség alatt a joghatások előidézésére alkalmas cselekmények foganatosítására vonatkozó személyi képességet, arravalóságot értjük. Részben való hiányát, sőt teljes hiányát is: a törv. képviselő közbenjárása pótolhatja. A cselekvőképességnek az ügylet kötése pillanatában kell fennforognia. Jogunk a *cselekvőképesség teljességét* általában azoknál ismeri el, kik életük *24-ik évét betöltötték* (teljes vagy nagykorúak), vagy egyébként *nagykorúsíttattak*.

119. Teljesen cselekvőképtelenek a *12 éven aluli egyének*, továbbá a magukat jelekkel megértetni nem tudó *siketnémák*, az *elmebetegek* és azok, kik *eszük használatától átmenetileg meg vannak fosztva*, addig, míg ez az állapotuk tart. Az utóbbi három kategoriánál az életkor nem jön figyelembe. A teljes cselekvőképtelenség pedig abból áll, hogy az ily személyek cselekményeihez semmiféle jogi következmény nem fűződik. Az elmebetegség miatt cselekvőképtelenekre — ha csak betegségük okán gondnokság alá helyezve nincsenek —

* *Irodalmi utalások.* Zlinszky: Id. c. m. 178. és köv. l. — Farkas Lajos: Tanulmányok a magánjog dogmatikájából. A jogügylet. (Bpest, 1884.) — Krainz: Id. c. m. I. k. 263. és köv. l. — Dernburg: Pandekten. I. k. 214. és köv. l. — Crome: System. I. k. 311. és köv. l. — Bozóky Alajos: a Fodor-féle Magánjog I. k. 312. és köv. l. — Hebelt Ede: Tanulmányok a jogügyletről. I. k. (Bpest, 1912). — Schwarzs G.: Új irányok a magánjogban c. m. (Bpest, 1911).

annyi kivétel áll fenn, hogy világos pillanataikban ingyenes ügylettekkel jogokat szerezhetnek, kötelezettségüktől fizetés útján mentesülhetnek és végrendelkezhetnek is. A világos pillanat fennforgása bizonyítandó.

120. *Korlátolt cselekvőképességűek* az életük 12-ik évét betöltött ú. n. *törvényes* korúak, és a gondnokság alá helyezett gyengeelméjűek, tékozlók, jelekkel magukat megértetni tudó siketnémák, vakok és azok, kiknek kiskorúsága meghosszabbított. Az ezen személyeknek megadott korlátozott cselekvőképesség: főleg ingyenes ügyletek kötésére, érvényes kötelezettségek fizetés útján való megszüntetésére és végrendelkezésre vonatkozik, valamint arra, hogy jogellenes cselekményeket is követhessenek el. (*Delictorum capacitas*.) Egyes törvények meghatározott vonatkozásokban a korlátolt cselekvőképességűek cselekvési képességén tágítanak. (Igy pld. 14 éves, önmagát fenntartó kiskorú keresményei felett szabadon rendelkezik. — A 18 éves nagykorúsítható, önálló ipart űzhet; a 20 évesnél az önálló háztartásalapítás van lehetővé téve, stb.).

121. A fent adott cselekvőképességi kategoriák egyébként a szó szoros értelmében csak általános keretek, melyeket az élet és gyakorlat számos vonatkozásban módosított. Így a 120. alatt mondott kivételeken felül említendő, hogy a 12 éven aluli „*teljesen cselekvőképtelen*“ is köthet a kiskorúakra nézve irányadó szabályok szerint a mindennapi életben előforduló egészen csekély jelentőségű ügyleteket (Pld. 7—8 éves iskolás gyermek megvásárolja az ő tízórai zsemlyéjét). Az élet fenntartására vonatkozó ügyletek továbbá a kiskorúak által törvényes képviselőjük beleegyezése nélkül is érvényesen megköthetők. Hogy mely ügyletek tekintendők az élet fenntartására vonatkozóknak: ez ténykérdés. — A cselekvőképesség kérdésével különben a 30. §. során is fogunk foglalkozni.*

19. §. *Az akarat.*

122. Az akarat minden jogügyletnek legfontosabb kelléke és constituens eleme. Nélküle jogügylet nincs, s az akarat meg-

* Irodalmi utalások: L. a 30. § alatt.

történt kinyilatkoztatása dacára is megdőlhét az ügylet, ha kiderül, hogy a kijelentett akarat nem volt a félnek hamisítatlan, szabad akarata. Ebből folyik, hogy magyar magánjogunk a jogügyletek kérdésében az ú. n. *akarati elmélet* alapján áll, szemben a *kijelentési elmélettel*, mely csak a tett kijelentést veszi figyelembe, s a mögötte rejlő belső akarati hiányokat döntőkül nem tekinti.

123. A két elméleti álláspont ellentétét több közvetítő elmélet próbálja áthidalni. Így pld. az ú. n. „forgalmi elmélet” a forgalmi ügyleteknél a kijelentési, a „nem forgalmi” ügyleteknél ellenben az akarati elmélet álláspontját érvényesíti. Az újabb irány ismét az akarati elmélet felé hajlik, miután annak esetleges visszaszám következményeit a jogügyletek érvénytelenségének megfelelő szabályozásával (az ügyletmegtámadási jog előfeltételeinek mikénti berendezésével) célravezetően lehet elhárítani. Így az új magyar M. M. T. is, mely a korábbi Tervezeteknek a kijelentési elméletre fektetett álláspontját feladta.

124. Hiányzik teljesen az ügyletet létesítő akarat, — bár kijelentés történt is, — a *tréfa*, *színlelés* és *belső fenntartás* esetében. Nyilvánvaló, hogy ott, ahol csak tréfából tétetett ügyleti akaratkijelentés, jogügylet nem létesül, s legfeljebb csak kártérítési követelések lesznek a tréfálkozóval szemben emelhetők. Belső *fenntartás* (mentalis reservatio) esetén a felek valamelyike szándékosan jelent ki más akaratot s jóhiszemű ügyleti ellenfelét megcsalja. Bár valódi akarat ilyenkor nincs, az ügyletet a rosszhiszemű eljárásra figyelemmel mégis érvényesnek tekintjük. (Propositum in mente retentum nil operator in jure.)

125. *Színlelésről* (simulatio) akkor beszélünk, mikor a felek összejátszva valódi ügyleti akaratuk helyett más, hamis akaratot jelentenek ki, vagy azért, hogy a törvényt megkerüljék, (in fraudem legis agere) vagy hogy harmadik érdekelt személyt félrevezessenek. Itt tehát a külsőleg jelentkező hamis ügylet háta megett egy elpalástolt igazi ügylet rejtőzködik, mely, ha egyébként nem tiltott és bizonyítható: érvényesen megáll. A színlelt ügylet ellenben semmis és csak jóhiszemű harmadik személyek, ha annak alapján további jogokat szereztek, hivatkozhatnak rája.

126. *Tévedés*. A tévedés kizárja az igazi, ügyletet létesítő

akaratot. Ennek dacára a forgalom érdekében a jogrend nem tekinti a tévedés mellett kötött ügyletet semmisnek, hanem csak módot ad arra, hogy a tévedő fél azt megtámadhassa és érvényteleníthesse. A tévedésének ez esetben is *lényegesnek* és *menthetőnek kell* lennie. Hogy mikor lényeges? Ezt csak a felmerült eset megvizsgálása, az ügyletben kifejezett jogi érdekek mérlegelése alapján: a bíró állapíthatja meg. A régi doktrinának az a szabálya, hogy a személyben és az ügyleti tárgyban való tévedés (*error in persona — error in objecto*) *mindig* lényeges: helytelen s a mai forgalmi felfogással össze nem egyeztethető, miután sok esetben a személyben, vagy tárgyban való tévedés csakugyan teljesen jelentéktelen és közömbös. Ellenben mindig lényeges lesz a jogügylet jogi természetében való tévedés, az *error in negotio*. A *MMT.* 1002. §. szerint a tétel így hangzik: Lényeges a tévedés, ha az ügylet tartalmát érintő oly körülményre vonatkozik, melyet a közfelfogás fontosnak tart, ha csak ki nem tűnik, hogy adott esetben a tévedő fél nem tartotta annak. *Vétlennek, menthetőnek* akkor mondjuk a tévedést, ha a tévedő fél tévedését igazolni tudja s terhére semmi gondatlanság nem róvható.

127. *Dissensus* (félreértés). Akkor forog fenn, ha mindkét fél kölcsönösen egyéb értelmet tulajdonított egymás akaratnyilatkozatának, mint ami azok által kifejeztetni céloztattott. Itt a felek ügyleti akarata között egy pillanatra sem keletkezett összhang s az ügyletkötés voltaképpen üres forma. Jogügylet ily esetben nincs.

128. *Az ügyleti akarat szabadsága.* A) *A félelem és kényszer* (*metus, vis*). Helyesebb összefoglalóan *jogellenes fenyegetésről* beszélni, ami alatt azt a jogügyleti hiányosságot értjük, mely az ügyleti akaratot egyáltalában nem zárja ki, de azt károsan befolyásolja. A jogellenes fenyegetés előidézte ügyleti akarat: nem szabad, független akarat és ezért a fenyegetéssel kényszerített, az annak hatása alatt kötött ügyletet megtámadhatja. A fenyegetés származhatik az ügyleti ellenféltől vagy kívülálló harmadik személytől, mikor is arról az ügyleti ellenfélnek tudomása volt, vagy kellő gondossággal tudomása lehetett volna.

129. A jogellenes fenyegetésre való hivatkozás előfeltételei a következők: a) legyen a fenyegetés *jogellenes*, mert ismer a magánjog jogos fenyegetést is; pld. ha valaki jogos

követelésének nem teljesítése miatt a bírói jogsegély igénybevételével fenyegetődik. *b)* Legyen a fenyegetéssel előidézett félelem *alapos*. Hogy mikor *alapos*? ez a konkrét esetek kérdése. Az bizonyos, hogy lehetetlenségekkel való fenyegetést, még ha *alapos* félelmet szül is, nem lehet figyelembe venni. Ugyanez áll a *metus reverentialis*-ra is. Végül *c)* feltétlenül bizonyítandó a fenyegetés és az ügyletkötés közti közvetlen vagy közvetett *causalis* összefüggés. Szabályul szolgál az is, hogy a fenyegetés, illetőleg a kényszer oly természetű és közvetlen hatású lett legyen, mely szerint a törvény nyújtotta védelem igénybevétele vele szemben kizártnak volt legyen tekinthető. A jogellenes fenyegetést megtámadási alapul akkor is fel lehet használni, ha az nem az ügyleti fél, hanem hozzátartozói ellen volt irányítva.

130. *B) Nem lényeges és indokban való tévedés.* (Error concomitans.) Ez is az ügyleti akarat szabadságát befolyásolja azzal, hogy az ügyleti fél az ő akaratelhatározásának indokaiban téved. Az ügyletet indokban való és nem lényeges tévedés esetén megtámadni rendszerint nem lehet. Kivétel, ha a téves indok az egész ügyletkötés egyetlen indoka, sőt feltétele volt, mikor is az egész ügyletet kétségtelenül deformálja. Ilyen esetben a bírónak a közönséges életfelfogásra is ügyelnie kell annak eldöntésénél, hogy a téves indok az ügyletkötés csakugyan lényeges és feltételszerű előzményeként veendő-e figyelembe. Helye lesz az ügylet megtámadásának olyankor, ha az indokban való tévedést az ügyleti ellenfél felismerte, vagy pláne előidézte. Végrendeleteknél, az indokban való tévedés, a végrendelet megtámadására mindig alapot ad.

131. *Megtévesztés.* Fogalma szerint = tévedésbeejtés vagy tévedésben való megtartás. A magánjogi csalással egyértékű és ezért az ügylet megtámadására alkalmas. A megtévesztettnek a tévesztővel szemben az ügylet megtámadásán kívül kártérítésre is lehet igénye. Ha a megtévesztés harmadik, idegen személytől ered: az ügylet megtámadására csak akkor ad alapot, ha a másik ügyleti fél arról tudott vagy tudhatott és ügyleti ellenfelét (a megtévesztettet) fel nem világosította. Nem zárja ki az ügyletnek megtévesztés címén való megtámadását, ha a megtévesztett a tévedésbe ejtő cselekmények, ille-

tőleg nyilatkozatok valótlanságáról könnyen meggyőződést szerezhetett volna.*

20. §. Az akaratnyilvánítás.

132. Az akaratnyilvánítás az ügyleti akaratnak külső manifestatiója, mely nélkül azt felismerni nem lehetne. A nyilvánítás formájára nézve jogunkban általános kötelező szabály kimondva nincs. Ez csak bizonyos ügyleteknél (formális ügyletek) van kivételesen megállapítva. Szabályul tehát csak annyi szolgál, hogy az akaratnyilvánítás legyen összhangzó a belső akarral, kétoldalú ügyleteknél a másik fél akaratkijelentésével is és ezen felül legyen érthető, világos.

133. Az akarat kijelentésének két módja van: *kifejezett és hallgatag*. Előbbinél a felhasználható eszközök a szó, írás, bizonyos értelmű eljárások, cselekmények, sőt jelek is. Utóbbinál az akaratnyilvánítás rendszerint oly cselekmények (esetleg élőszóval való kijelentések) útján történik, melyekből az ügyleti akaratot *következtetés* által olvassuk ki. Az ilyen s az akaratnyilvánítást közvetítő tényeket nevezzük *concludens factum*-oknak. A pusztá hallgatás csak kivételesen (ha valamely szabály egyenesen ezt rendeli) — bír akaratnyilvánítás jellegével. A „qui tacet consentire videtur“-féle tétel tehát a mi jogunkban nem általános érvényű.

134. A formális ügyletek rendszerinti formasága: *a) írásbafoglalás és aláírás*. Ha utóbbi nem hamis, mindaz, mi megelőzi szintén valódinak tekinthető. Az ellenkezőt bizonyítani kell; *b) állandó jelentőségű szavak, kitételek* használata (pl. „ez az én végrendeiletem“); *c) ügyleti tanúk szereplése*; *d) az ügyleti nyilatkozat hatásági nyilvántartásba vétele, hitelesítése* vagy *hatóságai közreműködés* az ügylet megkötésénél.

135. Alakszerűségekbén maguk a felek is megállapodhat-

* Irodalmi utalások. Zlinszky: Id. c. m. 191. és köv. l. — Frank: Id. c. m. I. k. 548. és köv. l. — Krainz: Id. c. m. I. k. 266. és köv. l. — Dernburg: Pandekten. I. 204. és köv. l. — Crome: System. I. k. 395. és köv. l. — Farkas L.: Tanulmányok stb. id. c. m. — Meczner Sándor: A tévedésből alkotott jogügyletek. I. r. (Sárospatak, 1901). — Bozóky Alajos: a Fodor-féle Magánjog. I. k. 312. és köv. l. — Zitelmann: Irrthum und Rechtsgeschäft (Leipzig, 1879). — Katona Mór: a Fodor-féle Magánjog. III. k. 152. és köv. l. — Pfersche: Die Irrthumslehre des österr. Rechts, 1891. — Agoston Péter: A jogügyleti akatról (Jogállam, 1905. évf.).

nak oly ügyleteknél, hol a jogszabály különben semmi formáságot nem kíván. Ha a kikötött formák utólag mellőztetnek, vélelem, hogy a felek azokat azért kötötték ki, miszerint ügyletük számára bizonyítékot állítsanak és nem kívánták az ügylet érvényességét a formához kötni.* Az ellenkező bizonyítható.**

21. §. *A jogügyleti tartalom megengedettsége és lehetősége.*

136. A jogügyletek negyedik általános kelléke, hogy a jogügylet tartalma legyen megengedett és lehetséges. E kellék fennforgásának hiánya esetén az ügyleti tényálladék fogytékos és joghatások előidézésére alkalmatlan. A „lehetségesség“ fizikai és jogi értelemben veendő. A „megengedettség“ pedig attól függ, hogy egyrészt beleütközik-e a jogügylet direkte vagy indirekte valamely tiltó jogszabályba (*törvénybeütköző ügyletek*) vagy nem; — másrészt, hogy milyen viszonyban áll a mindenkori erkölcsi felfogáshoz? (*erkölcstelen* — turpis causán nyugvó ügyletek).

137. A) *Törvénybeütköző jogügyletek.* Az összeütközés valamely jogszabállyal lehet egyenes és lehet közvetett. Utóbbi esetben „in fraudem legis“ való eljárásokról beszélünk, melyek rendszerint simulatióval kapcsolatosak. A törvénybeütköző ügyletek joghatása nincs egységesen szabályozva s aszerint alakul, hogy a megsértett jogszabály *lex perfecta* — *imperfecta* — *plusquam perfecta*, avagy *minusquam perfecta* volt.

138. *Példák.* Törvényen alapuló elidegenítési tilalom ellenére létrejött elidegenítési ügylet: semmis. Ha az adós hitelezője elől a kielégítési alapot rosszhiszeműen (rendesen elajándékozással) elvonja: az ilyen ügylet *relative*, a hitelező szempontjából érvénytelen lévén, általa megtámadható („csődönkívüli megtámadás“). A házassági akadály ellenére kötött házasság, mint törvénybeütköző ügylet részben semmis, rész-

* A M. M. T. homlokegyenest az ellenkezőt contemplálja a 960. § 4-ik bekezdésének azzal a szabályával, hogy „— Ha a felek a szerződésre bizonyos alapot kikötöttek, kétség esetében azt kell tartani, hogy a szerződés érvényességét tették függővé az alak megtartásától“.

** *Irodalmi utalások.* L. az előbbi §-nál felhívottakon kívül: *Bozók Alajos*: A hallgatóságos akaratnyilvánításról (Bpest, 1895). — *Schwarz Gusztáv*: Magánjogi fejtegetések c. id. m. 57—80. l.

ben megtámadható, részben egyszerűen csak büntetés alá esik. Az uzsorásügylet: semmis. (1883: XXV. t.-c.). A megrendelések gyűjtéséről szóló 1900: XXV. t.-c. 1. §-ának tilalmába ütköző ügylet a megrendelőre nézve hatálytalan, de amellet, mint kihágás büntetetik. Az ú. n. „hólabda szerződés“ tiltott és semmis. (1923: V. t.-c. a tisztességtelen versenyről). Ugyancsak tiltott és semmisnek nyilvánított szerződéstípusokat alapít meg az 1920: XV. t.-c., mely az árdragító visszaélésekről szól, stb.

139. B) *Erkölcstelen jogügyletek.* Ezek tartalma a mindenkorai erkölcsi felfogással mutat közvetlen vagy közvetett ellentétet. Legtöbbször az erkölcstelen ügylet egyúttal törvénybe ütköző is, ha t. i. a törvényhozó szükségesnek tartja a jog parancsával is eltiltani azt, amit az erkölcs megengedhetetlennek jelentett ki. Az erkölcstelen jelleg az ügyleti tartalom és az erkölcs közötti viszony alapján objektíve lévén megállapítandó, valamelyik fél szubjektív erkölcstelensége, mellyel az ügylet célját maga elé kitűzte: rendszerint nem veendő figyelembe. E tétel alól azonban számos kivétel áll fenn. Ebből folyólag:

140. *Egyoldalú* az erkölcstelenség (*unilateralis turpitude*), ha csak az egyik fél terhére állapítható meg a meg nem engedett célzatosság; *kétoldalú* ellenben, ha mindkét fél részén tudatosan fennforog. Miután az egyoldalú erkölcstelenség (mely tehát nem az ügyleti *tartalom* és az *erkölcs* közti összeütközést jelenti, hanem csak az *egyik fél* szolgáltatásának rejtett célját és indokát teszi ily értelemben minősíthetővé) az ügylet érvényére rendszerint vissza nem hat: az erkölcstelen céllal tett szolgáltatást a fél ezen a címen vissza nem követelheti, sem annak teljesítését meg nem tagadhatja. Viszont azonban az ellenszolgáltatást sem igényelheti, ha a másik fél részéről a teljesítés megtagadtatnék. A fentjelzett kivétel ez alól csak oly esetekre vonatkozik, ha a különben vétlen fél a másik kárára méltánytalanul gazdagodnék.

141. Kétoldalú erkölcstelenség esetében az ügylet semmis lévén, annak alapján a felek egymás ellen semmiféle jogot nem érvényesíthetnek. Ha mindkét fél részéről a teljesítés már megtörtént: az a semmisségre való hivatkozással ált. szabály szerint visszakövetelhető volna. Ennek azonban újabb gyakorlatunk nem ad mindig helyet, s míg egyfelől a csak

egyik fél részéről történt teljesítés visszakövetelhetését is kivételesen elismeri, ha a másik annak megtartása esetén méltánytalanul gazdagodnék, úgy viszont a szerződéskötés előtti állapot visszaállítását a fennforgó semmisség mellett is megtagadja, ha az erkölctelenség különösen súlyos és mindenki előtt felháborítóan nyilvánvaló. (Hogy mikor? ténykérdés.) Az erkölctelenség ügyleti hatása ekként egységesen szabályozva nincs.

142. *Az erkölctelen ügyletek osztályozása.* I. Ügyletek, melyek a mindenkori erkölcsi felfogást egyenesen és közvetlenül sértik. (*Példák:* szerződés házasságtörésre, házasságon kívüli viszony folytatására, ellenben az ily viszony megszüntetésekor a nő részére ígért kárpótlás már érvényesíthető követelés. Bordélyházi ügyletek, s általában minden olyan ügylet, mely a nemi élet természetes és erkölcsi rendjét sérti; leánykereskedelem; meztelen test mutogatása pénzért; összejátszás a megbízó rovására a megbízott és az ügyleti fél között), stb.

143. II. Ügyletek, melyeknek az erkölcsökkel való összütközése csak közvetett (indirect). Ide tartoznak: *a)* az önmagukban megengedett ügyletek, melyek útján azonban a felek erkölctelen célok megvalósítására törekszenek; *b)* önmagukban megengedett ügyletek, melyek azonban függővé tételnek valamely előnytől vagy hátránytól és éppen ez a függővé-tétel erkölctelen; *c)* ügyletek, melyeknél az erkölcsi principiumokkal való közvetett ellentét nem a felek egyéni viszonyában, hanem a társadalmi és gazdasági élet egészének rovására menő sérelemben nyilvánkozik meg. (Kartell-szerződések). Az erkölctelen ügyletek pontos rendszertani osztályozása különben az egyre hullámzó erkölcsi felfogás miatt lehetetlen.

144. *Példák a II. alattiakra:* ajándékozás megvesztegetés céljából; közbenjárási díj kikötése közszállításoknál a hatóságoknál kifejtendő befolyásolás ellenében; ígéret erkölctelen vagy büntetendő cselekmény elkövetésére; közhivatallal való üzérkedések; ígéret tanuskodásra vagy tanuságtételtől való tartózkodásra; nyilvános árlejtések eredményének befolyásolására létesült egyezkedések; díj kikötése oly tevékenységért, mellyel jó erkölcsökbe ütköző célok lepleztetnek el; pénzért való házasságközvetítés; valamely ipar üzéséről ellenérték fe-

jében való végleges vagy igen tág határok közt (nagy területre vonatkozó) lemondás, stb.

145. A jogügyletek most szóbanforgó kellékének — épp úgy mint a cselekvőképességnek — az ügylet kötésekor kell fennforognia. Az utólagos változásoknak ezen a téren visszaható erejük általában nincs. Ha azonban a felek az ügyletkötéskor általuk ismert lehetetlenség esetén azzal a feltétellel kötik meg az ügyletet, hogy ha és amennyiben utóbb a fennforgó lehetetlenség elenyészik és az ügyleti tartalom utólag lehetségessé lesz: úgy az ilyen ügylet érvényesen megáll. Épp így, ha törvénnyel tiltott ügyletről volna szó, melyet a felek a törvényes tilalom megszűnése esetére kötnek meg. Részben való ügyleti lehetetlenségre szabály, hogy *utile per inutile non vitiatur*.*

22. §. Jogügyleti mellékhatározmányok.

146. A jogügyleti mellékhatározmányok az egységes ügyleti akarat alkatrészei és a jogügylet hatályának beállítására vagy megszűnésére van kihatásuk. Elméletileg úgy jellemezhetők, hogy általuk az ügyleti akarat mintegy önmagát korlátozza. Két fajukat lehet általános érvénnyel szabályozni: a *feltételkitűzést* és az *időhatározást*. Egy harmadik és szintén a mellékhatározmányokra emlékeztető ügyleti klauzula végül a *meghagyás* (modus).

147. *Feltétel* (conditio) alatt azt az ügyleti rendelkezést értjük, mely szerint az ügyleti hatály egy jövőbeli és egyelőre bizonytalan ténykörülmény bekövetkezésétől tétetik függővé. Ha az ügylet csak a kitűzött esemény bekövetkezésekor lesz hatályos: *felfüggesztő* (suspensiva), feltételről beszélünk. Ha ellenben az ügylet hatálya a kitűzött esemény bekövetkeztével megszűnik: *felbontó* (resolutiva) *feltételről*. Mindkét feltétel-

* *Irodalmi utalások.* Az előbbi §§-nál felhívottakon kívül: *Pfaff*: Zur Lehre von sogenanntem in fraudem legis agere (Wien, 1892). — *Trócsányi József*: Erkölcstelen ügyletek (Bpest, 1909). — *Ráth Zoltán*: Emlékirat a kartellekről (Bpest, 1900). — *Pap Dávid*: A kartellekről (Jogállam, 1904. évf.). — *Baumgarten és Meszlény*: A kartellek és trösztök (Bpest, 1906). — *Nádas L.*: A kartellek és trösztök (Bpest, 1906). — *Menyhárth Gáspár*: Jogcselekmények hatálytalanításáról esődön kívül (Kolozsvár, 1905). — *A Kartel*: M. jogászegylet könyvtára. 1. sz. (Bpest, 1930).

kitűzés az ügylet kötésével létesített jogviszonyt átmeneti, ideiglenes jelleggel ruházza fel.

148. Ha valamelyik félnek a feltételként kitűzött tényköriülmény bekövetkezését előmozdítani módjában áll, a feltételt *potestativ*-nak nevezzük; ha ellenben merőben a véletlenül fordul meg: *casualis*-nak. Lehet a feltétel jellege *vegyes* is, továbbá *igenleges* (positív) és *nemleges* (negatív). Kitűzésének módját tekintve: *kifejezett* és *hallgatóg*; tartalmát tekintve *lehetetlen*, *tilos* és *erkölcstelen*, vagy *érthetetlen* (perplex), mely esetekben az egész ügylet jellege is ilyené válik. Végrendeleteknél az utóbb említett feltételeket *pro non adjectis*-nak vesszük.

149. A feltétel bekövetkezésével vagy be nem következésének bizonyossá válásával: az ügylet felett a feltétel kitűzése okán lebegő bizonytalanság megszűnik. Egyértelmű a teljesüléssel az, ha az ügyleti fél, kinek a feltétel teljesülése kárára volna: a feltételt megghiúsítja. Viszont, ha a fél a tőle függő potestativ feltétel teljesítésével ok nélkül késlekedik: a másik fél, kinek kötelezettsége a feltételhez van kötve: az ügylettől elállhat. A függőség ideje alatt a feltételtől függő jog felett, hasonló feltételeesség mellett rendelkezni, azt átruházni, sőt megfelelő módon azt eleve biztosítani is lehet, tekintettel az esetleges jóhiszemű szerzőkkel szemben való védekezésre. Ha a feltétel bizonyos, vagy már időben elmúlt eseményekre vonatkozik: úgynevezett *nem valódi* vagy *látszólagos* feltétel lesz s az ismertetett hatályok ilyenkor be nem állanak.

150. *Határidő és határnap.* (Dies.) Az az ügyleti intézkedés, melynél fogva az ügyleti hatály beállása egy jövőben bekövetkező időponttól tétetik függővé (kezdődési határidő) vagy hatályának megszűnése köttetik a kitűzött időpont beállításához (végződési határidő) (*dies ex quo* és *dies ad quem*). A feltételtől főleg abban különbözik, hogy az időpont bekövetkezése bizonyos és legfeljebb a *mikor?* kérdése lehet bizonytalan. Előbbi esetben a *dies certus an certus quando* (pl. fizetek 1932 jan. 1-én), utóbbi esetben a *dies certus an incertus quando* (pl. fizetek X. Y. halála napján) forog fenn.

151. Ahol az időpont bekövetkezése is és nemcsak a *mikor?* kérdése bizonytalan: ott nem időhatározás, hanem feltételkitűzés történt. Ez az eset minden *dies incertus*-nál, legyen az akár *certus*-, akár *incertus quando*-val kapcsolatban. (Pl.

fizetek X. Y. nagykorúsága esetén; vagy házasságra lépése esetén.)

152. Az időhatározás szintén átmeneti, ideiglenes jelleget kölcsönöz a jogügyletnek. Erre az átmeneti állapotra a feltételek függőségi idejének szabályait alkalmazzuk. Bizonytalanság azonban az időhatározás mellett nem lévén: az így stipulált jogok nem pusztá várományok s a forgalomnak minden irányban tárgyaiul szolgálhatnak. Az időhatár bekövetkezése előtt az az ügyleti fél, aki az ügylet tárgyát birtokolja, a másik féllel szemben teljes mértékben felelős minden rosszbírtásért és minden oly cselekményért, mellyel amannak jogát meghiúsítja.

153. Közös szabály úgy a feltételekre, mint az időhatározásra, hogy csak oly ügyletekbe vehetők fel, melyek feltételes és időhöz kötött jogokat alapíthatnak. Családjogi ügyleteknél pl. ennek lehetősége általában ki van zárva.

154. *Meghagyás* (modus). Fogalma szerint az az ügyleti intézkedés, melynél fogva a vele terhelt ügyleti fél valamely oly kötelezettséget vállal, amire az alapul fekvő ügylet természete őt nem köteleznél. Csak *ingyenes* ügyleteknél fordul elő. A visszterhes ügyletek netaláni hasonló kikötései t. i. mindig a kikötéssel terhelt fél szolgáltatásának részét képezik és így nem teljesítés esetén alapot adnak arra, hogy a másik fél amazt a pontos, a teljes szolgáltatásra perelhesse.

155. A meghagyás mindenesetre hasonlít hatásában a felbontó feltételhez, de attól mégis lényegesen különbözik, mert nem jár vele semmi bizonytalanság és szükség esetén a vele terhelt fél kérelmére bíróilag mérsékelhető is. Ha a kedvezményezett fél a módust nem teljesíti: az ügylet megtámadható és érvénytelenítettvén, a modus mellett kapott szolgáltatás visszajuttatandó. Arra, hogy a féltől a meghagyás teljesítését keresettel lehessen kiszorítani: szó sem lehet. Lehetetlen, erkölcstelen meghagyást úgy tekintünk, mintha nem léteznék. Kétes esetben, ha t. i. kérdéses, hogy a felek feltételt tűztek-e ki vagy modust? mindig az utóbbi vélelmezendő.*

* *Irodalmi utalások.* Frank: Id. c. m. I. k. 590. és köv. l. — Zlinszky: Id. c. m. 206. és köv. l. — Krainz: Id. c. m. I. k. 278—293. l. — Indokolás a ptkv. tervezetéhez. III. k. 107—125. l. — Dernburg: Pandekten. I. k. 249—276. l. — Crome: Id. c. m. I. k. 433—451. l. — Enneccerus: Rechtsgeschäft, Bedingung, Anfangstermin (1888—89). — Katona M.: a Fodor-féle Magánjog. III. k. 138. és köv. l.

23. §. *Képviselet a jogügyleteknél.*

156. Jogügyletek kötésénél rendszerint igénybe lehet venni harmadik személyek közreműködését is. Ha az igénybevett harmadik egyszerűen csak leadja, vagy közvetíti valamelyik ügyleti fél akaratát, közreműködése merőben mechanikus jellegű és *küldöncnek*, az ügyletet küldönc közreműködésével kötött ügyletnek nevezzük. A küldöncnél egyéb arravalóságot, minthogy az akaratot vigye és tolmácsolni azt képes legyen: nem kívánunk. Cselekvőképesnek lennie nem kell, mert nem ő cselekszik, hanem az ügyleti fél cselekvésének pusztá eszköze csak. Ha pedig a küldönc a rábízott ügyleti nyilatkozatot elferdítve adná le: ezt, a küldő tévedés címén rendszerint megtámadhatja. Kivéve, ha a küldönc szavahihe-tőségéről ügyleti felét eleve biztosította, mert ily esetben az esetleges ferdítésekért előre helytállást vállalt.

157. Ha a közreműködő harmadikra a mondottakkal szemben az ügylet kötésénél való *határozást* ráruházzuk: az eljáró harmadik az akaratkijelentést már *saját* akaratelhatározása szerint, bár meghatalmazója javára teszi. Ilyen esetben a közreműködőt *képviselőnek* s az egész viszonyt *képviseleti viszsonynak* nevezzük. Mivel pedig a képviselet az *akaratban* való helyettesítés, nemcsak azt teszi lehetővé, hogy egyszerre különböző helyeken több ügyletet is köthessünk, hanem arra is jó, hogy az ügyleti feleknél esetleg hiányzó ügyletkötési képességet pótolja. Utóbbi esetben a *szükségszerű* vagy *törvényes* képviseletről, míg előbbiben *önkéntes* képviseletről szoktunk beszélni. A képviseletnek egyik egészen különös és az utólagos jóváhagyástól függő harmadik faja, az úgynevezett *negotiorum gestio*, a *megbízás nélküli* ügyvitel.

158. Vannak oly ügyletek, melyeknél a képviselet, sőt a küldönc igénybevétele is teljesen ki van zárva. Ezek a jogügyletek az ügyletkötő félnek legszemélyesebb jognyilatkozataiként, csakis általa létesíthetők, s azoknál szabály szerint még a szükségeszerű (törvényes) képviselet eseteiben sincsen eltérés. Korlátozottan cselekvőképes személyek legszemélyesebb nyilatkozatainak érvényességéhez ugyan a törvényes képviselő hozzájárulása is megkívántatik, (pld. házasságkötésnél), de nem mindenütt (pld. végrendelkezésnél).

159. Szabály, hogy a képviselő, mikor ügyleti akaratkije-

lentést teszen, azt is kifejezésre juttassa, hogy nem a saját nevében és saját számára, hanem a *képviselt nevében és annak részére* köt ügyleteket. Ez a kijelentés lehet kifejezett és hallgatólag. A jogunkban alapul vett úgynevezett *képviseleti elméletből* következőleg a képviselet mellett kötött ügyletek hiányosságai a *képviselő* személyében ítélendők meg, mert az ügyletet constituáló *akarat az övé*. Ez alól csak annyiban és akkor teszünk kivételt, ha a képviselő instructiókkal volt ellátva, még pedig oly részletes instructiókkal, hogy szabad elhatározására semmi tere nem maradt.

160. Képviselő csak az lehet, akinek legalább korlátolt cselekvőképessége van. Viszont a képviseltnek, ki a meghatalmazást adta, teljesen cselekvőképes egyénnek kell lennie. Szükségszerű képviseletnél ezzel szemben a képviselt rendszerint cselekvőképtelen, míg a képviselő teljesen cselekvőképes.

161. Az önkéntes képviselet meghatalmazási szerződés alapján keletkezik. Az ügy ura (dominus negotii) meghatalmazást ad másnak, — procuratornak — hogy ez helyette és nevében ügyleteket kössön s ezt a procurator elfogadja. A meghatalmazás általában véve (vannak kivételek is) alakszerűségekhez kötve nincs; lehet szó- vagy írásbeli, sőt hallgatólagon, facto concludente is létrejöhet. A szükségeszerű képviselet jogszabály rendeletén vagy hatósági intézkedésen alapszik és számos esete ismeretes. Az önkéntes képviselet a meghatalmazás visszavonásával, vagy felmondásával s ha egyéb intézkedés nem történt, bármelyik félnek halála vagy csődbejutása okán szűnik meg. Harmadik jóhiszemű személyekkel szemben azonban szükséges a képviseleti viszony megszűnéséről értesítést adni, különben a jóhiszemű harmadik és a *volt* képviselő további ügyletei a meghatalmazót kötelezni fogják. A szükségeszerű képviselet megszűnése felől azok a jogszabályok intézkednek, melyek a képviselet ezen formáját elrendelték. Harmadik érdekeltek itt is értesítendők.

162. A képviselői jogkör terjedelme a meghatalmazástól, illetőleg szükségeszerű képviseletnél a jogszabálytól függ. Ismerünk *általános* vagy *különös*, korlátlan, azaz *teljhatalmú* és korlátolt körű képviseletet. A teljhatalom nem szól azonban minden elképzelhető ügyletre, hanem csak arra a viszonykörre, melyben az akaratban való helyettesítés létesített.

Ahhoz, hogy a képviselő magát helyettesítse: mindig külön felhatalmazás szükséges. (Ügyvédeknel: nem.)

163. *Joghatály.* A képviselő cselekményei a célzott joghatályokat a képviselt személyében és javára idézik elő. A dominus negotii képviselőjének ügyleteiből közvetlenül lesz jogosítva és kötelezve. Az egyes jogcselekmények érvényessége viszont a képviselő személyében bírálendő el s a dominus képviselőjének tévedéseért és rosszhiszeműségeért *általában* nem felelős. Az utasításokkal ellátott képviselőnél azonban ez alól a szabály alól a 159. alatt mondottak szerint kivételt teszünk.

164. Ha a képviselő jogkörét áthágja vagy minden meghatalmazás ellenére jár el (falsus procurator, ill. negotiorum gestor): ügylete sem rája, ki nem saját nevében szerződött, sem arra, akinek nevében eljár s aki meghatalmazást nem adott, legalább egyelőre nem kötelező. Az ily ügylet, mely a másik szerződő felet egyelőre köti (negotium claudicans): utólagos jóváhagyással válhatik teljes hatályúvá. A jóváhagyás megtagadása esetén a szerződő fél az álképviselőn a szerződés teljesítését, illetőleg kárának megtérítését követelheti. De ha tudta, hogy képviselőre nem jogosult személlyel szerződött, vagy kellő gondossággal tudhatta: úgy ezektől a jogaitól elesik, sőt jóhiszeműsége esetén sem tarthat igényt kártérítésnél egyébire (tehát a teljesítésre), ha a kérdéses és álképviselő által közvetített ügyletből rája ingyenes előny vagy aránytalan nyereség háramlott volna.*

24. §. *A jogügyleti hiányosságok következményei.*

165. Ha a jogügyletből a tárgyalt ügyleti kellékek valamelyike hiányzik: az ügylet hiányosságokban szenved s ennek eredménye a különböző fokozatú érvénytelenség. E fokozatok a következők: I. *Érvénytelenség.* II. *Egyéb ügyleti szabálytalanság.* Az érvénytelenség ismét kétféle, t. i. a) *semmisség* és b) *megtámadhatóság.*

166. I. *Érvénytelenség* — az ügyletnek a látszólag fenn-

* Irodalmi utalások. Zlinszky: Id. c. m. 218—225. l. — VIII-ik magy. Jogászggyűlés tárgyalásai. Évkönyv. 1882. I. k. 26—135. l. — Krainz: Id. c. m. I. k. 306. és köv. l. — Dernburg: Pandekten. I. k. 276—285. l. — Crome: System. I. k. 451. és köv. l. — Katona: a Fodor-féle Magánjog. III. k. 119. és köv. l. — Farkas L.: A képviselői elv a magánjogban (Jogtud. Közl., 1873. évf.).

forgó külső tényálladék dacára beálló hatálytalansága. Leg-erősebb fokozata az α) alatt említett *semmisség* (nullitas). Semmisség esetén az ügylet minden további lépés, nevezetesen minden megdöntésére irányuló jogcselekmény (semmisségi per) nélkül ipso jure hatálytalan, s jogilag nem létezőnek, *semmisnek* tekintendő. Lehet *eredeti* és lehet *utólagosan* beálló. A tett szolgáltatások a semmisségre hivatkozással *bármikor* visszakövetelhetők. A semmisség részben hivatalból constatálendő, részben az érdekelt felektől függ, hogy akar-nak-e rája hivatkozni.

167. Kisebb foka az érvénytelenségnek a *megtámadhatóság* β) (rescissibilitas). Az ügylet hatályai itt beállanak, de az arra jogosult érdekelt az érvénytelenség tényálladékát ki-tevő hiányokra való hivatkozással: az ügyletet megtámadhat-ják. Ez a megtámadás feltárja az ügyletnek kezdettől fogva fennforgó hiányait s az ügyletet a kötés idejére visszaható erővel megdönti. Eredményes megtámadás esetén a semmis-ség és az érvényesített megtámadhatóság következményei azo-nosak. A megtámadás eszközei a kereset és a kifogás. Ameny-nyiben a megtámadási joggal, mely rendszerint rövidebb ha-táridőhöz van kötve, a jogosult nem él: az ügylet érvényessé válik.

168. II. *Egyéb ügyleti szabálytalanságok*. Ide tartozik az úgynevezett *viszonylagos semmisség*, melynél az ezen hibában szenvedő ügylet bizonyos személyekkel szemben érvényes, másokkal szemben ellenben hatálytalan. (Közadós ügyletei csödben.) Másik ide utalandó eset a *sánta jogügylet* (negoti-um claudicans), melynél az in concreto kellék számba menő körülmény bekövetkezésétől függően a jogügylet az egyik szer-ződő félre érvényes, a másik szerződő félre nem. (Pld. ható-sági jóváhagyástól függő ügyletek, melyek a jóváhagyás eldőltségig a feleket kötik.) Az átmenetileg kötelezett félnek azonban joga van arra, hogy a sánta jogügylet teremtetten egyoldalú helyzet méltányos idő alatti végleges tisztázását követelhesse. Ha ez a méltányos idő letelt és a hiányzó ügy-leti kellék nem pótolgatott: a lekötöttség alól ő is szabadul.

169. *Az érvénytelenség elhárítása*. Az ügyleti érvényte-lenség utólagos elhárítása — a semmisségtől eltekintve — nincs kizárva. Semmis ügylet azonban: jogügyletté sohasem változhatik át s a feleknek esetleges megerősítése akkor, mi-

dön a semmisség oka már megszűnt, mindig egy új és csak ex nunc ható ügylet kötését jelenti. Megtámadható ügyletek érvénytelensége elhárítható a megtámadási jogról való kifejezett vagy hallgatólag lemondás által. A megtámadási kereset általában rövid záros határidőhöz lévén kötve: az ily ügyletek sorsa nem marad függőben sokáig. Amely ügyletnél az érvénytelenséget harmadik személyek hozzájárulásának hiánya vonja maga után: ennek a hozzájárulásnak utólagos megszerzése az érvénytelenséget orvosolja. Sok esetben a jóváhagyás attól a féltől származhatik, aki az ügylet megtámadására is jogosult lenne. Ez a *ratihabitio* esete.

170. Érvénytelenség elhárításaként hat az úgynevezett *conversio* is, melynek akkor lehet helye, ha a tényálladék hiányában érvénytelen ügylet mint egy kevesebb tényálladékot magába ölelő ügyleti típus tartatik fenn, azaz arra átfordíttatik. Egy formahiány miatt érvénytelen váltó pld. egyszerű magánjogi kötelezvénné convertálható s ebben az alakjában tartható fenn.*

25. §. Tiltott és jogellenes cselekmények.

171. A tiltott vagy jogellenes cselekmény az a jogi cselekmény, mely, a jogügylettel ellentétben, nem irányul egy előre kitűzött jogi hatás előidézésére, hanem közvetlenül a törvény rendelkezésére von maga után joghatásokat. A jogellenes cselekményeknek a jogrendszerben számos fajával találkozunk, melyeknek tényállásfeltételei, sőt következményei is egymástól jelentékenyen eltérők. Közös vonásuk csak az, hogy mindeniknél a cselekvő szembelyezkedik a jogrend által akár egy concret jogviszonyra tekintettel, akár általában reá rótt követelményekkel. Két főcsoportját kell a jogellenes cselekményeknek megkülönböztetnünk. Úgymint: I. *relative jogellenes cselekmények* és II. *magánjogi delictumok*.

172. A relative jogellenes cselekmény önmagában véve megengedett cselekmény, de valamely fennálló jogviszonynál fogva bizonyos személyekkel szemben *sértő*. A sérelem nem

* Irodalmi utalások. Zlinszky: Id. c. m. 230. és köv. l. — Unger: Id. c. m. II. k. 140. és köv. l. — Krainz: Id. c. m. I. k. 322. és köv. l. — Dernburg: Pandekten I. k. 285. és köv. l. — Katona M.: a Fodor-féle Magánjog. III. k. 147. és köv. l. — Löw Lóránt: Viszonylagos semmisség (Bpest, 1905).

jogszabály, hanem a sértett jogviszonyból fakadó *alanyi jog* ellen irányul. Pld. az adós nem fizeti hitelezőjét. Az ilyen alanyi jogellenességet *szerződésszegésnek* is nevezzük. Joghatása abban nyilvánul, hogy a megsértett jogviszonyt átalakítja, módosítja és az ahhoz fűződő járulványos kötelezettségeket (pld. kezes fizetési kötelezettsége; zálogtárgy eladásának tűrése) életrehívja.

173. A magánjogi delictumnál a jogellenes cselekmény mindig valamely jogszabály parancsa ellen irányul és így a *jogrend* elleni lázadás elemét hordja magában. A büntetőjogi delictummal azonban nem azonosítható s joghatása egy önálló kötelelem megalapításában nyilvánul. Tényállásfeltételei: a) *károkozás* másnak személyében vagy vagyonában. Ez a kár vagy a meglévő vagyon csökkentésében jelentkezik (pozitív kár, *damnum emergens*), vagy valamely bizonyosra elvárható jövedelem megghiúsításában (elmaradt nyereség, *lucrum cessans*); b) a cselekmény *jogellenessége*, ami alatt valamely jogszabály megsértése értendő. Valamely cselekmény lehet *kártokozó*, de azért mégsem *jogellenes* (*Qui jure suo utitur: nemini facit injuriam*); c) *causalitas*, azaz a beállott kár és a cselekmény között legyen akár közvetlen, akár közvetett okozati összefüggés. Kárt t. i. *véletlen* esemény is okozhat; ilyenkor pedig az a szabály, hogy „*casus nocet domino*“; d) a cselekmény *önkéntes, szándékos* volta. Az előre megfontolt s egyenesen károkozási szándékkal elkövetett cselekmény: *dolus*; ha ily szándék nem forgott fenn, de a cselekvő minden körülményt és megfontolást elmulasztva járt el: akkor *vétkes mulasztás, gondatlanság történt (culpa)*. Mindebből következik, hogy ott, ahol a cselekvőképesség hiánya miatt a cselekvőnek „*vétőképessége*“ (*delictorum capacitas*) nincs: jogellenességről beszélni nem lehet. Jogunk szerint a vétőképesség kezdete a betöltött tizenkettedik év. (Törvényes kor.)

174. A vétkes gondatlanságnak különböző fokozatai vannak, melyek a delictum következményeinek elbírálásánál bírnak jelentőséggel. A legnagyobb könnyelműségekre valló és szinte a szándékossággal határos gondatlanság a *culpa lata* esete. A gondosság azon fokának elmulasztása, melyet a gondos családapa szokott családja ügyeiben kifejtteni, a *culpa levis* tényállását létesíti. Oly gondosság elmulasztása, melyre csak különös szakértelem képesíthet valakit: *culpa levissima*-t

jelent. A saját ügyeinkben tanusított gondosságnak elmulasztása végül mint „*culpa in concreto*“ jön figyelembe. E fokozatoknak nyilvánvalóan semmi határozott criteriuma nincs valóban a gondatlanság nagyobb vagy kisebb foka csak az egyes esetek összkörülményeinek mérlegelésével lesz megállapítható.

175. A tiltott vagy jogellenes cselekmények törvényben megszabott hatálya egy új kötelmi jogviszony (*obligatio ex delicto*) létesítésében áll. Ez új jogviszony tartalma: az in *integrum restitutio*, azaz az okozott kár megtérítése. Elmarad a kártérítési kötelezettség, ha a károsító cselekményt a károsult maga akarta vagy előmozdította. (*Volenti non fit injuria*.) Hasonló az eset, vagy legalább is aránylagos kárviselésről lesz szó, ha a kárban maga a károsodott is hibás (részben önkozta kár). Számos és a jogrendszer különböző részeiben helyt találó jogellenes cselekménynek következményei egészen önállóan nyertek szabályozást. (Hsgi és örökjogban pld.) Az imént tárgyalt joghatályok általában csak a vagyoni jogok terén érvényesülnek.*

26. §. *A jogi tények második csoportja. Az idő.*

176. Bár az időtelés ténye önmagában közvetlen jogi hatásokat nem is idézhet elő, mégis, amennyiben jogszabály vagy a felek akarata más jogi tények joghatályait az időteléshez kapcsolja: az idő a legkülönbözőbb jogváltozásoknak lehet az előfeltétele és ezzel *jogi ténnyé* minősül át. Az idő szerepe a magánjogban két alakban jelentkezik, t. i. mint *határnap* és mint *határidő*. Ha jogviszonyaik rendezésénél maguk a felek állapodnak meg határnap vagy határidőben: a már ismert jogügyleti mellékhatározmány, a *dies* áll előttünk. Ily meghatározások azonban törvényen is alapulhatnak (jogszabályban kitűzött záros határidők).

177. *Időszámítás.* Az időszámítás naptárilag vagy naptári időszakok megjelölésével történik (nap, hónap, negyed-

* Irodalmi utalások. Zlinszky: Id. c. m. 235. és köv. l. — Krainz: Id. c. m. I. k. 369. és köv. l. — Unger: Id. c. m. II. k. 228. és köv. l. — Liszt Franz v.: Die Delictsobligationen (Berlin, 1898). — Crome: Id. c. m. I. k. 472. és köv. l. — Almási Antal: A tilos cselekmény a magánjogban (Bpest, 1907). — L. továbbá a kártérítés szolgáltatásánál felhívott irodalmat a kötelmi jogban.

év, év). Egy napra huszonnégy órát, egy hónapra harminc napot és egy évre háromszázhatvanöt napot számítunk. Ez az ú. nev. *civilis computatio*. A naptárszerű vagy naturalis computatio ettől annyiban tér el, hogy a hónapokat 30, 31, illetőleg 28 nappal számítja, s a szökőévekre is tekintettel van. Ügyletmagyarázat kérdése, hogy concret esetben melyik számítási mód az irányadó. A jogszabály mindig a civilis computatiót alkalmazza. Valamely határidő utolsó napjaként az a nap tekintendő, melyre a határidő matematikailag kiszámított végső pontja esik. Ilyenkor a határidőt kitűző ügylet kötésének napja természetesen a határidőből kiesik. Több vonatkozásban azonban e szabály alól kivétel is áll fenn, így mindott, ahol jogszabály értelmében a dies ultimus coeptus pro completo habetur. Egyébiránt az időszámítás módja tekintetében számos és csak egyik-másik intézménykörön belől érvényesülő különleges szabály áll fenn.

178. *Az elévülés.* Az időtelés és a jogviszonyok okozati összefüggésbe hozatalának legtypikusabb intézménye. Fogalmisság az időtelésnek azt a hatályát jelenti, melynél fogva bizonyos időnek leteltével valamely jog keresetileg nem érvényesíthető, illetőleg érvényesíthetését a letelt időre alapított kifogás megakadályozza. Az a jogi tényálladék, melyből a jogok elévülése kikerül: több jogi ténynek kapcsolata. Ezek: a) a kereseti jog keletkezése; b) a kereseti jog igénybe nem vétele (a jogosított tétlen magatartása); c) ez állapotnak bizonyos időtartamon át való állandósulása és d) az, hogy ne forduljon elő a c) alatti időtartam folyamán semmi oly körülmény, mely a kereseti jog igénybevételét kizárja (elévülés félbeszakítása, vagy szünetelése).

179. *Hasonló jelenségek.* Régebbi jogunk az elévülést az *elbirtoklás* intézményével kapcsolta össze, jóllehet a kettő egymástól élesen eltér, s csak annyiban egyezik, hogy mindkettőnél döntő szerephez jut az időtelés. Az elévülés a kereseti jog megszűnésére vezet; az elbirtoklás ellenben tulajdonszerzési mód. Amazt kifogás útján kell érvényesíteni, emez pedig ipso jure hat. Az elévülés, a jogot a jogosulttól nem vonja meg és csak a *kereshetőségét* szünteti meg; az elbirtoklás ellenben az elbirtokolt tulajdonjogot *teljesen* kivonja a korábbi alany uralmi köréből.

180. Közelebb áll az elévüléshez a *jogvesztő határidő*, az

ügynevezett *praeclusiv terminus*. Itt eleve bizonyos határidőhöz kötött jogokról és jogcselekményekről van szó. A határidő letelte: azok fennállását és lehetőségét feltétlenül megszünteti. A határidőben szünetelés vagy félbeszakítás nincs; s letelte mindig hivatalból konstatálandó.

181. Elévülésnek főleg a vagyoni jogok vannak alávetve. Kivétel azonban itt is van. (Vagyonközösség megszüntetése iránti kereset pld.) Ált. elévülési idő jogunkban: 32 év. Kivételes elévülési idők: jogi személyekkel szemben 40 év, állammal szemben száz év, szelvénykövetelésekre hat év, értékpapírkövetelésekre húsz év, házasság felbontására tíz év, illetőleg hat hónap, stb., stb. Összeütközés esetén, ha t. i. ugyanazon követelést két különböző jogalapon lehet érvényesíteni s a különböző jogalaponál más és más elévülési idők vannak megállapítva: a rövidebb elévülés az irányadó. (Pld. a követelés szerződésszegésen — 32 évi elévülés — és egyúttal mezőrendőri kihágás címén is — itt hat hó az elévülés — perelhető.)

182. Az elévülési idő számítása a kereseti jog keletkezésének időpontjával veszi kezdetét. Kötelmi jogoknál az *actio nata* az ügynevezett lejáráttal esik össze; dologi jogoknál azoknak megsértése pillanatában keletkezik a kereseti jog. A kötelmi jogok lejáratának időpontja a lejárat sokféle kitűzési módjához képest határozandó meg azon magyarázati szabályok segítségével, melyeket e részben a jog felállított. Ezzel a kérdéssel a kötelmi jog ált. intézményei során fogunk foglalkozni.

183. *Szünetel* az elévülési idő folyamata, azaz *praescriptio dormire dicitur*, ha a jogosítottat kereseti joga gyakorlásában cselekvőképtelenség, törv. képviselő hiánya, vagy az elévülést kizáró *ethicai* viszonyok fennállása (házastárs — házastárs ellen, atya — gyermeke ellen, gyám — gyámoltjával szemben nem évíthet el, sem megfordítva), erőhatalom, háború, *juristitium* vagy törvényes moratorium gátolja. Míg e gátló körülmények fennállanak: az elévülés szünetel.

184. *Megszakad* az elévülés, s a belőle addig lefolyt idő is elvész, ha a jogosított a keresetet megindítja, fizetési megtaggyást eszközöl ki, végrehajtás iránt kérelmet terjeszt elő, avagy az adós elismeri tartozását (kifejezetten vagy *facto concludente*), valamint általában ha a jogosított bármely cse-

lekményével azt tanúsítja, hogy jogát nem hanyagolja el, hanem azt gyakorolni kívánja. (Pld. az elévülés alatt lévő követelést másnak engedményezi.)

185. Az elévülést a bíró hivatalból figyelembe nem veheti. Érvényesítésének egyetlen módja a perbeli kifogás. A befejezett és érvényesített elévülés csak a kereseti jogot szünteti meg, magát a jogosultságot azonban materialiter nem. Az elévült követelési jog, mint naturalis obligatió nyugvó követelés marad vissza, az elévült dologi jog pedig, mint dominium sine re.*

IX. FEJEZET.

A jogok védelme.

186. Nem tartozik a jog lényegéhez, hogy elismertetése másokkal szemben kényszerrel is ki legyen eszközölhető, de a fejlődésnek azon a fokán, melyen a mai jogrendszerek állanak, a jogvédelem eszméje a jog fogalmába szorosan bekapcsolódott. Nevezetesen, minden jog materialiter magában foglalja az *igényt* arra, hogy elismertessék. Ez az igény a relatív jogoknál a jog teljes fogalmával összeesik. Abszolút jogoknál ellenben, holott is az elismertetésre szóló igény *mindenkivel* szemben fennáll: az igény csak a jog megsértése alkalmával jelentkezik azzal szemben, aki az abszolút jogot éppen megsértette. Amíg jogsérelem nincs: abszolút jogoknál csak a jogot látjuk, a benne rejlő igény ellenben concret alakot nem ölt.

187. Az „igény” eszerint a „jog”-nak materiális tartalmi része, melyet a gyakorlás célzatával valakire ráirányítunk, hogy őt a jogunknak megfelelő magatartásra bírjuk. Ezért az igény nyomon követi azokat az eseteket, ahol az alanyi magánjogok sérelmet szenvedtek. A magánjogokból származó és azok sértetlenségét célzó igényeknek, minden s a jog-

* *Irodalmi utalások.* Zlinszky: Id. c. m. 238. és köv. l. — Krainz: Id. c. m. I. k. 390. és köv. l. — Unger: System. II. k. 247—249; 286—312. l. — Dernburg: Pandekten. I. k. 207. és köv. l. — Crome: System. I. k. 498. és köv. l. — Zsögöd: Fejezetek stb. c. m. I. k. 412, 776. II. k. 633, 959. és köv. l. — Frank J.: Id. c. m. I. k. 237. és köv. l. — Kiss Albert: Az elévülés a magyar anyagi magánjogban (Bpest, 1902). — Frank J.: Ősiség és elévülés (Buda, 1848).

rend által elismert módon való érvényesítését általában „*jogvédelem*“-nek nevezzük. Az a hatalom, mely a „*védelemre*“ szükséges, vagy magától a sértett jogalanytól indul ki s ez esetben a jogvédelem érvényesülési alakja az úgynevezett *önhatalom*, vagy a hatóság nyújtja azt a sértett fél megkeresésére, s ilyen esetben „*hatósági jogsegély*“-ről beszélünk. Az *önhatalom* ismét két formában nyilatkozhatik meg, úgymint *önsegély* és *jogos önvédelem*.

188. Az *önhatalom*. Alanyi jogaink védelmére *önhatalmú* tevékenységet két irányban lehet kifejezni. Először: személyünk és vagyonunk elleni támadások, illetőleg jogainkba való jogtalan beavatkozások *visszaverésére*; ez a szoros értelemben vett *önvédelem*. Másodszor, valódi vagy vélt jogainknak mások ellen irányuló *önálló támadással való érvényesítésére*, ez pedig az *önsegély*. Előbbi általánosan el van ismerve, az utóbbi azonban csak azon esetekben van megengedve, melyeket a jogrend eleve kijelöl.

189. *Jogos önvédelem*. Önvédelemnek helye van minden, akár a személy vagy vagyon (illetőleg a hozzánk tartozók személye és vagyona) ellen irányuló *objective* jogellenes és *közvetlen* támadással szemben. Az „*objectiv jogellenesség*“ azt teszi, hogy a támadónak vétkesnek lennie *nem* kell (lehet, hogy azt hiszi, miszerint amit tesz: az *jogos önségély*), viszont a megtámadottnak vétkesnek lennie a támadás előidézésében nem szabad, sőt, ha azért él önvédelemmel, mert jóhiszemű tévedésből a támadást *jogellenesnek* minősítette: cselekménye nem lesz „*önvédelem*“-ként elbírálnak. A támadás *közvetlensége* alatt pedig azt értjük, hogy a hatóság segélyének igénybevétele a támadás elhárítása végett: kizárt legyen.

190. Az önvédelemnél a védelmi cselekmény minőségét és határait a támadás minősége szabja meg. Nagyon erős támadásnál el lehet menni egészen a támadó megöléséig is. A szükség határát meghaladó önvédelem már jogellenes cselekménykép tekintendő. A *jogos önvédelem* határainak ilyen áthágása, ha félelemből vagy megzavarodásból történt, a beszámítást büntetőjogi szempontból kizárhatja: magánjogilag azonban a felelősségrevonást nem zárja ki. Ha önvédelem esetén a védekező és támadó közt folytatólagos cselekmények útján bizonyos neme a magánharcnak fejlődik ki: az, feltéve,

hogy minden egymást felváltó védő és támadó cselekmény in continenti vagy in congressu történik: egységes és egy cselekvény gyanánt ítélendő meg.

191. A jogos önvédelemnek fokozott alakja s egyúttal átmenet az önsegélyre: a *magánjogi végszükségben* elkövetett cselekmény. A végszükség esetében személyünket vagy vagyonunkat oly közvetlen veszély fenyegeti, melynek elhárítására csak egyetlen mód áll rendelkezésre, az t. i., hogy másnak jogilag védett érdek- és jogkörébe rombolólag beavatkozunk. Ez a sajátos helyzet (casus supremae necessitatis) előállhat egy idegen dolog ránk nézve momentán fenyegetővé vált minőségéből, (pld. kigyulladt épület, feldühödött állat); előállhat egy természeti esemény (pld. vízáradás), vagy valamely pusztító ténykörülmény érvényesülése miatt (pld. abból, hogy éhezünk), de előállhat személy részéről is (pld. elmebeteg veszélyes viselkedése), vagy ha valaki, szintén végszükségben érezve magát, a mi rovásunkra akar menekülni, sőt előállhat saját vétkességünkéből is (pld. az állatot magunk ingereltük fel). A lényeges az, hogy az előtt a másképp el nem hárítható alternatíva előtt álljunk, hogy vagy feláldozzuk veszélybe jutott jogos érdekünket, vagy elpusztítjuk a veszélyeztető s egyébként szintén jogilag védett idegen érdeket.

192. A végszükségi cselekmény túlnyomó nézet szerint jogos cselekmény; helyesebb, ha a jog és jogtalanság között elgondolt oly megengedett vagy közömbös cselekménynek vesszük, mely elkövetőjével szemben helyet ad az önvédelemnek, viszont rendszerint kártérítési kötelezettséget is von maga után. Ha azonban a végszükségi helyzet előállításában az a hibás, akinek rovására a végszükségi cselekmény elkövetett: akkor sem kártérítésre nem lehet reflektálnia, sem önvédelmet jogosan kifejtene nem szabad.

193. Ha a cselekmény a magánjogi végszükségi cselekmény criteriumainak nem felel meg: jogellenes lesz. Az ilyen jogellenes „végszükségi cselekmény“ a büntetőjog szempontjából és a büntetés tekintetében külön elbírálásban részesítendő, amennyiben itt a büntethetőséget subj. momentumok (gyávaság, képzelődés, ijedtség, stb.) kizárhatják.

194. A német polg. törv.-könyv állásfoglalása nyomán elterjedt vélemény, hogy a végszükségi cselekmény jogszerűnek és megengedettnek csak akkor tekinthető, ha az az érdek,

melyet általa megvédünk, nagyobb értéket képvisel, mint az, amelyet megsemmisítettünk. (Prinzip des überwiegenden Interesse; proportionalitás elve). Átvette ezt az álláspontot a M. M. T. 496. §-a is, bár annak mai szokásjogunkban semmi támpontja nincs, sőt az helytelen is, mert a végszükségi helyzet sajátossága a szemben álló érdekek mérlegelésének lehetőségét kizárja, a körülbelül egyenlő értékű ellenérdekek összeütközése esetén pedig megoldást nem nyújt.

195. *Jogos önsegély*. Kivételes jellegű jogvédelmi eszköz és csak az eleve kijelölt esetekben foghat helyet. Fogalma szerint abból áll, hogy bírói segély kieszközlése nélkül önhatalmúlag szerzünk érvényt valóságos vagy vélt jogainknak azzal, hogy mástól bizonyos dolgokat elveszünk, vagy azok kiadását fenyegetéssel kierőszakoljuk. Minden jogos önsegélyi esetben a hatósági jogsegély utólagos igénybevétele kötelező; az önsegélynek tehát csak időleges biztosítási jellege van. A veszélynek továbbá imminensnek kell lennie; más személy javára — az önvédelemmel ellenkezően — önsegélyt nem alkalmazhatunk; oly jog érdekében, mely bíróság előtt érvényesíthető nem volna: önsegélyhez nyúlni nem szabad.

196. Példák a jogos önsegélyre: az ú. n. *magánzálogolás*; az 1894: XII. t.-c. (a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről) 89. és 90. §. szerint a földbirtokos, bérlő, vagy családtagjai és alkalmazottjai a mezei lopáson vagy mezei vagyon rongálásán ért egyénektől a lopott tárgyakat, vagy a rongálásra használt eszközöket lefoglalhatják, — a tilosban talált állatokat behajthatják; ha a tilosban talált baromfit elfogni nehéz, azt, valamint a kóbor ebeket és macskákat megölhetik. — Továbbá: idegen *dolog letartóztatása* a vadászati törv. (1883: XX. t.-c.) 17. §-a szerint; a haszonbérletből való *önhatalmú elmozdítás* (1802: XXII. t.-c. 4. §.); — a különböző önhatalmú visszatartási jogok (pld. 1876: XIII. t.-c. 44. §.); — az elvont birtokba való *önhatalmú visszahelyezkedés*, stb.*

* *Irodalmi utalások*. Zlinszky: Id. c. m. 245. és köv. l. — Frank: Id. c. m. II. k. 371. §. — Krainz: Id. c. m. I. k. 414. és köv. l. — Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez. III. k. 262. és köv. l. — Biermann Mihály: A szomszédjogi oltalom (Bpest, 1887). — Merkel: Collision rechtmässiger Interessen stb. c. id. m. (Strassburg, 1895). — Titze: Die Notstandsrechte (Leipzig, 1897). — Tuhr: Der Notstand im Civilrecht (Heidelberg, 1888). — Kolosváry B.: Magánjogi végszükség (Bpest, 1907). — Almási A.: Önsegély (Jogállam, 1905. évf.).

27. §. *Hatósági jogsegély.*

197. Az alanyi jogok igazi védelmének oly hatalomtól kell kiindulnia, mely felül áll minden egyéni önkényen és önhatálmon s a jogok sérelménél szembekerülő érdekek ellentétét véglegesen meg tudja oldani. Ez a mindnyájunk felett álló hatalom: az állam, mely a bírói hatalmat s ennek körében a magánjogi igazságszolgáltatást is gyakorolja. Alanyi magánjogaink védelmezésének *rendes útja* tehát az állam igazságszolgáltatásának igénybevétele, vagyis amint röviden nevezzük: *a hatósági jogsegély.*

198. A hatósági jogsegély igénybevétele a *keresettel* történik. E kereset a kezdőpontja annak a jogvitának, mely a bírói hatóság előtt a sértett és sértő fél között kifejlődik. A jogvitát a bíró ítélete rekeszti be, s az ítélet végrehajtása, a felek kérelmére, szintén a bíróság feladata. Mindazokat a cselekményeket, melyek a bíróság előtti jogvitát megindítják s egymást követő sorrendben váltakozva viszik azt előre mindaddig, míg a bíró ítéletét kimondhatja, együttvéve *pernek*, tekintettel pedig arra, hogy alanyi magánjogoknak érvényesítéséről van szó, *magánjogi* vagy *polgári pernek* nevezzük.

199. *A per.* Az, hogy valamely alanyi magánjog érvényesítése céljából a bíróságok védelmét felhívhatjuk: *közjog*, mely mindenkit megillet, még akkor is, ha a kérdéses jog in concreto az érvényesítésre nem is alkalmas. Ez a közjogi értelemben vett „*keresetjog*“ nem fedi a kereseti jog magánjogias fogalmát. Magánjogi szempontból a „*kereseti jog*“ az alanyi magánjogok bennrejlő, materialis alkateleme; a jognak, mint uralmi, hatalmi képzetnek legfontosabb vonatkozása, s jelenti azt, hogy a kérdéses alanyi magánjogban valóban megvan az a minőségbeli tulajdonság, hogy érvényesítés végett a bíróság elé vitetvén, ott valóban és csakugyan érvényesíthető is. Az alanyi magánjogokban ez a „*kereshetőség*“ nyugvásuk alatt is rendszerint benn lappang, s amely jogoknak e fontos alkateleme hiányzik: azok álladékokat tekintve *csonka jogok*.

200. Képletes kifejezéssel azt mondhatnók tehát, hogy a keresetjog magánjogi szempontból az alanyi magánjogokban bennrejlő potenciális energia, mely actuálissá válik azonnal, mihelyst e magánjogok a kereseti érvényesítés stádiumába

jutnak. Ezt az időpontot nevezzük a kereset *nativitásának* (*actio nascitur*).

201. Formailag a kereset a bírósághoz intézett felhívás a jogsegély megadására, s evégből szükséges, hogy a keresettel fellépő fél keresetét oly alapokra helyezze, melyek révén az, a bíró előtt helyesnek, az ellenfél elmarasztalására alkalmasnak mutatkozik. Ki kell mutatnia tehát mindazon jogi tényeket, melyek a keresetileg érvényesítendő jognak keletkezését, fennállását előidézték, amelyekből továbbá kitűnik, hogy a keresettel fellépőt a kereset megilleti, még pedig éppen az ellen, akit vele megtámadott s igazolnia kell az *actio nata* fennforgását is, valamint meg kell jelölnie azt a jogviszonyt, amelyet az előadott tények és események létrehozta.

202. A keresettel szemben a megtámadott (az „alperes“) különböző természetű ellenvetésekkel védekezhetik. Így *a)* a keresetileg érvényesített jognak a *tagadásával*, ami akár azon tények direct kétségbevonásával történik, amely tényekből a felperes keresetbeli jogát származtatja, akár indirecte az ezen tényeket kizáró más tények felhozatalában és állításában áll. Vonatkozhatik a tagadás továbbá arra is, hogy a felperes által felhozott tények nem létesítették a keresetben állított jogviszonyt. *b)* Védekezhetik továbbá az alperes oly önálló jogi tények felhozatalával, melyek a keresetileg érvényesített jognak megszűnését igazolják és végül *c)* védekezhetik egy olyan őt illető jogra való hivatkozással, mely a különben elismert keresetbeli jog érvényesülhetését kizárja. (*Ellenjogok, kifogások.*)

203. A kifogások tehát (*c*) a keresetbe foglalt felperesi jog létét nem támadják meg, sőt azt elismerik. Am, egy oly ellenjogot állítanak vele szemben, mely mellett a keresetbeli jog részben vagy egészben, egyáltalában vagy legalább egyelőre nem érvényesülhet. Utóbbi szempont vezet a *halasztó és megszüntető kifogások* (*exceptiones dilatoriae, temporales és peremptoriae, perpetuae*) közti szokásos megkülönböztetésre.

204. Megjegyzendő, hogy amikor az alperes védekezési eszközei között a kifogásokat említjük, csak azokat tartjuk szem előtt, melyek az anyagi magánjog szempontjából kifogásokként minősülnek. Kifogást t. i. a perjog is ismer (pld. pergátló kifogások), de ezek a perjogi kifogások lényegükben nem érdemi védekezési eszközök, hanem pusztán a felek és a

bíróság között kialakuló perviszony keletkezését, létrejövete-
lének lehetőségét, s ha a per már folyamatban volna, annak
további folytathatóságát befolyásolják.

205. *Bizonyítás.* A per sorsát a bizonyítás dönti el. Bizo-
nyítás alatt a bizonyítékok productióját, — bizonyíték alatt
pedig azokat az eszközöket értjük, melyek a bíró előtt feltár-
ják azon alapokat (bizonyítási ok), melyekből valamely per-
beli állítás jogi igazságossága folyik. A bizonyítás egészen
önkéntes s ott is, ahol a bírónak hivatalból kell bizonyítékok
után kutatnia: a felek bizonyítékok felhozatalára kénysze-
rítve nincsenek. A bizonyítás terhe különben elsősorban fel-
peresre hárul s alperes addig a bizonyítás terére lépni nem
kénytelen, míg a felperes bizonyítása prima facie sikeresnek
nem mutatkozik. (*Actore nil probante reus absolvitur.*)
Anyagilag véve azonban a dolog úgy áll, hogy a bizonyítási
teher tulajdonképp arra a peres félre száll, aki a jogvita el-
döntésének alapját képező tényállításokkal élt. Ha ezek az alpe-
res kifogásaiban foglaltatnak, úgy „*reus excipiendo actor fit*“.

206. Az 1911: I. t.-c. 269. §-a a most mondott elvet szegezi
le azzal a kijelentésével, hogy „a bizonyítás azt a felet ter-
heli, *akinek érdekében áll*, hogy a bíróság az állított tényt
valónak tekintse“. — Ekként a bizonyítás terhének viselése
végeredményében attól függ, hogy melyik az a tényállítás és
ki hozta fel azt, — amelyiken a döntés megfordul.

207. A bizonyítási teher megkönnyítését szolgálják az
ú. n. *jogvélelmek* (praesumptiones). Értjük alattuk bizonyos
adott és bebizonyított tényekből más tények (esetleg vala-
mely jog) fennforgására vont következtetéseket. A következtetéseket a praemissákból mindig jogszabály vonja le, s ezek a praemissák okvetlenül bizonyítandók. A vélelmek bizonyí-
tékul csak addig használhatók, míg előzményeiket az ellen-
bizonyítás meg nem dönti, (praesumptio juris). Némely véle-
lemnél azonban az ellenbizonyítás lehetősége ki van zárva
(praesumptio juris et de jure). Vonatkozhatik a vélelem té-
nyekre és kivételesen jogokra is. A vélelmekhez sok hasonló
jelenség fordul elő a jogéletben (hamis vélelmek, dispositiv
törvények, fictio), melyeket az igazi vélelmektől élesen el kell
határolnunk.

208. *A per hatása a peresített jogra.* A kereset megindí-
tásának a peresített jogra gyakorolt hatályai a következők:

a) félbeszakad az elévülés és elbirtoklás; b) jogtalan gazdagodás címén indított keresetnél a gazdagodás mértékére nézve a keresetindítás időpontja az irányadó; c) némely jogok a keresetindítással elvesztik korábbi „legszemélyesebb“ jellegüket és forgalmi jogokká válnak; d) alternatív kötelmeknél az alternativitás megszűnik; e) követelések beperesítése esetén kamatok járnak a kereset megindításától kezdve. A keresetindítással egyjelentőségű a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem is.

209. A szoros értelemben vett *perkezdet* azonban nem a kereset megindításához, hanem az idéző végzéssel ellátott keresetnek az alperessel való közléséhez fűződik. Ennek a mozzanatnak hatályai: a) a *perfüggőség* beállta, melynek értelmében újabb per, ugyanazon az alapon sem ugyanazon, sem más bíróság előtt már most nem kezdeményezhető; b) a *rosszhiszeműségi fictio*, mely szerint alperest ezután úgy tekintjük, mintha a peresített tárgyra nézve rosszhiszemű birtokos volna. Ez a *fictio* őt a dolog feletti rendelkezésekben súlyos felelősséggel korlátozza.

210. További és magánjogilag fontos fázisa a pernek az alperes *perbebocsátkozása* (*litis contestatio*), mely azáltal valósul meg, hogy az alperes a felperesi jogot vitássá óhajtván tenni: érdemleges ellenkérelmet terjeszt elő. Ennek hatályai: a) alperes többé pergátló kifogásokat nem emelhet; b) felperes keresetének alapját alperes beleegyezése nélkül többé meg nem változtathatja. A *perbebocsátkozás* t. i. a felek és a bíróság közt *perbeli obligatiót* teremt, melynek tartalma arra irányul, hogy a felek a vitássá tett jogra nézve a döntést visszavonhatatlanul a bíróságra bízák.

211. Az *ítélet*. A *per normalis* befejezője. Az ítélet a perre tett viszonyt tisztázza, még pedig vagy úgy, hogy a felperes kereseti kérelmét a bíróság elfogadja s az alperest ehhez mértén marasztalja (marasztaló, *condemnatorius* ítélet), vagy úgy, hogy a keresetet alaptalannak találván: azt elutasítja és alperest felmenti (felmentő, *absolutorius* ítélet). Részben való marasztalás és részben való felmentés esetén az ítélet *vegyes* jellegű.

212. Az ítélet nem teremt új jogokat, hanem rendszerint csak *declarál* s ezzel alapot ad a megállapított alanyi jog végrehajtására. Vannak azonban oly ítéletek is, melyek pusztán

csak arra szorítkoznak, hogy valamely jogviszony fenn- vagy fenn-nemforgását állapítsák meg s ezzel egy jövőbeli esetleges per anyagát készítsék elő. Ezek az ú. n. *megállapító* vagy *praejudicialis* ítéletek. Kivételesen az ítélet új jogokat is teremthet, mely esetben jellege *constitutiv* (jogotlétesítő) lesz.

213. Bár az ítélet *declaratio*ja téves is lehet, mégis az állami életrend egyik legfőbb követelménye, hogy amely vitás jogviszony egyszer a mindenkori perrend formái között eldöntetett, azt többé soha senki meg ne támadhassa. Ami az ítéletben kimondatott: az a vitás viszony *végleges* rendezése. Az ítélet tartalma jogi szempontból: igazság (formális igazság). Az ítéletnek ezt a hatályát, mely az eldöntött jogviszony feletti minden további vitát kizár: nevezzük az *ítélet jogerejének*. „*Res judicata jus facit inter partes*“.

214. Az ítélet jogerejéből következik: *a)* az elmarasztalt alperes az ítélettel ellenkezően nem cselekedhetik. A szolgáltatást, melyre marasztaltatott: a győztes felperes kényszereszközökkel is felhajthatja tőle (*obligatio judicati*). Ez a kényszereszköz a végrehajtás, mellyel szemben az elmarasztalt alperes csak oly tények alapján védekezhetik, melyek az ítélet után keletkeztek (pl. időközben fizetett, vagy felperessel egyébként kiegyezett). *b)* Viszont, ha az ítélet felperest keresetével elutasította: ezzel véglegesen megszűnt az a jogviszony is, melynek alapján alperes megtámadtatott. A felperes netaláni újabb perindításának ellenáll az „*exceptio rei judicatae*“, mely a vitás kérdés ismételt bírói megítélését kizárja.

215. Pontosan szemmel tartandó azonban, hogy az ítéleti jogerő egyébre, mint a peresített jogi kérdésre, magára, nem vonatkozik (az ítélet rendelkező része). Az ítélet alapindokait, a szintén eldöntött előzetes kérdéseket nem érinti. Tehát, ha újabb per esetén a *res judicata* kérdése felmerül, a kereset identitása, úgy *objectiv*, mint *subjectiv* szempontból pontosan megvizsgálandó. E téren, különösen, ha a *res judicata* egy más alapon megindított perben merül fel, igen nagy nehézségek jelentkezhetnek, s az ítélt dolog értelmezése vagyoni jogi és statusperekben is különböző.

216. *Objectiv* identitás forog fenn akkor, ha az érvényesíteni kívánt jog teljesen ugyanazon jogviszonyból és ugyanazon tények alapján követeltetik, nemkülönben, ha a keresetbe vett jog, illetőleg dolog is ugyanaz. Akit az egész iránti

keresetével elutasítottak, utóbb a fennforgó identitás okán az egésznek valamely részét nem keresheti, — de nem megfordítva, ha csak az egész, a több, azon rész nélkül, melyre nézve előzően már elutasítás történt, meg nem állhat. Valamely rész iránti sikeres kereset után, utóbb a többi részekre is lehet keresetet indítani, mert a res judicata ez esetben akadályul nem áll. Objectiv identitás címén nem indítható kereset oly jog érvényesítésére, melynek előfeltétele tekintetében már korábban elutasítás történt. Ellenben, ha a korábbi perben felperes győztes volt: ezzel a kedvező ítélettel res judicataja van oly további igényeinek elismerésére, melyek, mint feltételtől, amattól függnék.

217. *Subjectiv* identitás. Az ítélet jogereje szabály szerint csak a perben állott felekre hat ki. Ettől eltérőleg kihat azonban a felek jogutódaira is. Az ált. jogutódnál ez feltétlenül így is van. A különös jogutódnál azonban csak bizonyos megszorítások mellett. A *jóhiszemű* singularis successorokat t. i. az ítélet jogerejével szemben jóhiszeműségük megvédi. A *subjectiv* identitás tehát terhükre nem állapítható meg. Status-perekben az ítélet a perben nem állott minden 3-ik személyre nézve is joghatályos s így az ítéletben eldöntött kérdés újra peressé tétele esetén mindenki irányában *subjectiv* identitást létesít.*

* *Irodalmi utalások:* Zlinszky: Id. c. m. 245. és köv. l. — Unger: Id. c. m. II. k. 346. és köv. l. — Kelemen E.: Institutiones stb. c. id. m. III. k. De actionibus. — Frank: Id. c. m. II. k. 371. §. — Magyary Géza: A magy. polg. peres eljárás alaptanai. 2-ik kiad. — Bacsó Jenő: A jogvédelem előfeltételei a polg. perben (Máramarossziget, 1910). — Plósz S.: A keresetjogról (Magy. Igazságügy, 1876. évf.). — U. az: Adalék a keresetjog elméletéhez magánjogi szempontból (u. ott, 1879. évf.). — Kiss A.: Az elévülés c. id. m. 130. és köv. l. — Zsögöd: Fejezetek c. id. m. II. k. 851; 1241; 1271. és köv. l. — Almási A.: A jogok védelme (Fodor-féle magánjog. I. k.). — U. az: Az ellenjogok c. m. (Bpest, 1900). — Tóth Károly: Polgári törvénykezési jog. I—II. k. (Debrecen) és u. ezen mű 2-ik kiadása.

Személyjog.

X. FEJEZET.

Személyiség. Természetes személyek.

28. §. Személyiség; jogképesség.

218. Minden jog és kötelezettség a jogilag rendezett életviszonyokból származik. Az életviszonyok rendezése az életviszonyok alanyaira tekintettel szükséges. Ebből következik, hogy a jogilag rendezett életviszonyokból származó jogoknak és kötelezettségeknek is alanya van és alanya kell, hogy legyen. Alany nélkül jogról és kötelezettségről beszélni: lehetlenség, non sens.* A jogok és kötelezettségek alanya a *személy* (az ember). Az az emberi, illetőleg személyi tulajdonság pedig, melyet a jogrend ad (és el is vehet, pld. a rabszolgánál) és amelynél fogva jogoknak, valamint kötelezettségeknek alanyai lehetünk: a *személyiség* vagy *jogalanyiség*. A személyiség és jogalanyiség tehát nem „jog“, hanem egy

* Windscheid után (nálunk főleg Szászy-Schwarz és követői) alanytalan jogokról is szoktak beszélni, oly jogéleti jelenségekre támaszkodva, amelyeknél jogalany a látszat szerint nincs. A jog lényegében uralom, hatalom lévén: együtt jár az ezt megvalósító cselekvőséggel. Cselekvésre az aki nincs: fizikai értelemben nem képes. Legfeljebb annyit lehetne concedálnunk, hogy bizonyos esetekben az alanyi jogok jövőbeli személyekhez kapcsolódnak úgy, hogy azok helyett egyelőre más cselekszik, más áll benne abban a jogviszonyban, melyben a kérdéses alanyi jog megfogant.

minden jognak és kötelezettségnek előfeltételét képező *jogi tulajdonság, qualitas*.

219. Tévedés tehát azt mondani, (amint ezt némely régebbi codex, pld. az Optk. 16. §-a után állítani szokták), hogy a „személyiség“, már ami ennek tisztán jogi értelmét illeti, — velünk születik. A jogrend ugyan ma már minden embert születésétől kezdve „személyiségnek“ tekint, de csak azért, mert a bölcséleti és vallásos eszmék, s nem kevésbé ezek mellett közgazdasági érdekek és szempontok is, a rabszolgaság intézményét a művelt népek gondolkozásmódjából végleg kiirtották. Nemkülönböztetve az is, ha „személyiség-jogáról“ beszélünk, amint ezt a legújabb magy. magánjogi törvénykönyv javaslata teszi (I. rész, I. cím, III-ik fejezet címfelirata és az utána következő §§-ok); ez a szóhasználat a „személyiség“ (vagy jogalanyiség) és a „személyi jogok“ fogalmának összezavarását jelenti.

220. A személyiséget a jogrend nemcsak az embernek adja meg, hanem az emberek társulásából, avagy bizonyos javak meghatározott célra való kirendeléséből alakult társadalmi, illetőleg gazdasági szervezeteknek is. Ezek a szervezetek, melyek ekként a személyiség összes attribútumaival fel vannak ruházva: az ú. n. *jogi személyek*.

221. A megadott személyiség (vagy jogalanyiség) előfeltétele az ú. n. *jogképességnek* is. A jogképesség jelentőségbeli értelme a látszat szerint közel áll a jogalanyiség (személyiség) fogalmához. Míg azonban utóbbi, mint láttuk a jogok és kötelezettségek bírására, illetőleg hordozására vonatkozó általános jogi tulajdonságot, azaz ennek állandó jelenvalóságát jelenti: addig a jogképesség a személyiségnek valamely jog *megszerzésében* vagy valamely *kötelezettség vállalásában* való konkretizálódását, vagyis a *konkrété válhatásnak tárgyi körét* akarja kifejezésre juttatni.

222. Ez a tárgyi kör t. i. nem minden személynél egyforma és az alanyiség (személyiség) egyébkénti érintetlen elismerése mellett bizonyos irányokban különböző mértékben nyert kiszabást. A tételt tehát úgy is fel lehet állítanunk, hogy minden személy egyúttal jogképes is és így a jogképesség a személyiséggel együtt járó tulajdonság, de a kettő azért mégsem fedi egymást teljesen, mert a személyek jogképessége tágabb és szűkebb körű is lehet. Erre való tekintettel a

személyiség és jogképesség viszonyának meghatározásául egy további fogalommal, a *szerzőképességgel* is szoktak operálni (így pld. a magy. mag.-jogi törvénykönyv javaslatának 1. §-a) oly értelemben, hogy jogalany az lehet, akit a törvény jogképessé nyilvánít, de ugyancsak a törvénytől függ, hogy a jogok megszerzésére vonatkozó képességet az egyes jogképesekké nyilvánított „személyiségek”-nél korlátozza-e és ha igen, mennyiben? Az érintett korlátozásokra, illetőleg a jogképesség konkrét tárgykörének különös meghatározására például szolgálhatnak a holtkézi törvények, továbbá a szerzetesekre vonatkozó különös rendszabályok.

223. A személyiség és az ezen sarkalló jogképesség együttesen feltételei a jogok alanyaira vonatkozó általános qualificatiók harmadikának, a *cselekvőképességnek*. Cselekvőképesség alatt pedig azt a jogi tulajdonságot értjük, melynél fogva a jogrend a jogképes személyiségek tényeihez és cselekményeihez hatályos és elismert joghatások keletkezését (jogok és kötelezettségek alapítását) fűzi. A cselekvőképesség érvényesülési köre azonban nem minden személyiségnél egyforma, s némelyeknél a többiekéhez viszonyítva többé-kevésbé korlátozottabb, sőt ideig-óráig teljesen üres is lehet.*

29. §. A természetes személyek.

224. A természetes személyiség kezdőpontja a bevégzett születés. Hogy a „bevégzettség” pillanata mikor áll be: orvosi szakkérdés. A jogrend szempontjából csak az *élveszületésnek* van jelentősége. A halvaszületést úgy vesszük, mintha meg sem történt volna, s ezen az alapon (de nem a *születés*, hanem a *szülés* alapján) legfeljebb csak kártérítési és egyéb követelések támaszthatók (pld. teherbeejtővel szemben). Jogunk a személyiség keletkezéséhez az *életképesen* való születést nem követeli meg, valamint azt sem, hogy az újszülöttnak emberi formája legyen. Monstrumok nincsenek, s embernek más ivadéka, mint ember nem lehet. Az élve- vagy halvaszü-

* Irodalmi utalások. *Dernburg*: Pandekten. I. k. 111. és köv. l. — *Unger*: System. I. k. 230. és köv. l. — *Indokolás* a m. ptkv. tervezetéhez. I. k. 11. és köv. l. — *Meszlény A.*: A svájci polg. törvénykönyvről (Bpest, 1909). 111. és köv. l. — *Tóth Lajos*: Magy. Magánjog. I. k. 123—196. l. — *Szászy-Schwarz G.*: A jogalany kérdéséhez c. m. (Új irányok a magánjogban. Bpest, 1911).

letés ténye anyakönyvi kivonattal bizonyítandó. Ikerszületés esetén az anyakönyv, ha kell: percek szerint is kitünteti a születés sorrendjét.

225. *Méhmagzat.* (Nasciturus, conconceptus.) A méhmagzat még nem személy, hanem csak az anyatest része. De mert élveszületése esetére személy lesz, az ekkor őt megilletendő jogokat a jogrend részére fenntartja és biztosítja. „Nasciturus pro jam nato habetur, si de ejus commodis agitur“. A jogfenntartás megvalósítása rendszerint gondnok kinevezéssel történik. (1877: XX. t.-c. 30. §.; 1894: XVI. t.-c. 128. §.).

226. Arra a kérdésre, hogy mikor tekintendő már valaki megfogantnak (mikor *van* már méhmagzat?), a születés időpontja ad feleletet. Nevezetesen: a fogantatásnak a születéstől visszaszámított 180-ik naptól a visszafelé számított 300-ik napig terjedő négy hónapi időközben kellett történnie. Biztosítandók és fenntartandók eszerint a méhmagzat részére azok a jogok, melyek ebben az időszakban lettek esedékesek.

30. §. *A természetes személyiséget befolyásoló ténykörülmények.*

227. *Életkor.* Az életkor befolyása a természetes személyiségre abban nyilvánul, hogy a jogrend bizonyos *életkorfokozatokat* különböztet meg az általános tapasztalatok alapján s a cselekvőképességet e korfokozatok szerint különböző mértékkel szabja ki. Mai jogunk szerint két fő életkorfokozat van, t. i. a *teljeskorúság* (nagykorúság) és a *kiskorúság*. Utóbbi ismét vagy *törvényes kor*, vagy *nem törvényes kor* szerint tagozódik kétfelé. A teljeskorúságot különösen családjogi vonatkozásban *önjogúságnak* is szokás nevezni. A korfokozatokon belül egyes életévekhez egyes törvények különböző joghatályokat kapcsolnak. Így:

228. A 60-ik életév betöltése jogot ad a gyámságtól való mentességre. A 14-ik életévét betöltött kiskorú, ha önmaga tartja fenn magát: keresményeiről szabadon rendelkezik, mintha csak teljeskorú volna (1877: XX. 49. §. és 3. §.) s vagyoni és személyi ügyeinek intézésénél — anélkül, hogy nyilatkozatának döntő súlya volna — meghallgatható (ugyanott 138. §.). A 16-ik életévvel: szabad pályaválasztás jár (ugyanott 26. és 91. §§.); a 16 éves nő házasságkötés szempontjából

fejlétkorú (1894: XXXI. t.-c. 7. §.); ugyanez a férfiaknál csak a 18-ik évvel következik be (ugyanott). A 18 éves kiskorú magánvégrendeletet alkothat (1876: XVI. t.-c. 21. §.) és ugyanakkor vallást is változtathat (1868: LIII. t.-c. 2. §; 1895: XLIII. t.-c. 21. és 23. §§.); a 18-ik életévvel a kiskorú nagykorúsítható (1877: XX. t.-c. 4. §.); önálló ipart űzhet s ennek körében teljesen cselekvőképes (ugyanott 5. §.)

229. *Kiskorúság. A) Nemtörvényes kor* (illegitima aetas). Tart a 12-ik életévig és a teljes cselekvőkép telenség kora. Az életkora miatt teljesen cselekvőkép telennél sincs azonban kizárva az, hogy egyes csekély jelentőségű ügyleteket, az élet mindennapos tapasztalata szerint ne köthessen. Apróbb ajándékokat, melyeknél a törv. képviselő beleegyezése közönséges felfogás szerint vélelemszerűen felvehető: elfogadhat, bár azokat a törv. képviselő utóbb visszaadhatja. Sőt visszterhes ügyletekbe is bocsátkozhatik, — ha azok szokásosak — pld. vásárolhat iskolásfüzeteket, ozsonnai zsemlét, stb., — melyek mögött a törv. képviselő feltételezett beleegyezése áll; — illetőleg az ily ügyleteknél, mintegy a törv. képviselő cselekvésre felhasznált eszköze szerepel. —

230. B) *Törvényes kor* (legitima aetas) tart a 24-ik év eléréséig. Ez a *korlátozott cselekvőképesség kora*. Az ily személyek atyai vagy gyámi hatalom alatt állanak (mint a nemtörvényes korúak is), kivételesen *gondnokság* alatt is. Jogaikról le nem mondhatnak, visszterhes ügyletet csak törv. képviselőjük hozzájárulásával köthetnek; ellenben érvényes kötelezettségeik alól fizetés útján mentesülhetnek. Visszteher nélküli ügyleteknél — ha ők a kedvezményezettek — cselekvőképességük korlátlan, bár azt, hogy az ajándékokat a törv. képviselő a kiskorú érdekében utólag visszautasíthassa: itt sem szabad kizárnunk. Végrendeleteiknél a 18. életévig a közvégrendeleti alakra vannak szorítva. A 12-ik életévvel áll be a *delictorum capacitas* is.

231. Az életkor miatt korlátozott cselekvőképességű egyénekre vonatkozó iménti szabályok keretein a gyakorlat, az élet kívánalmaihoz sımulva, jelentékenyen tágított. Így az önmagát fenntartó, 14-ik életévét betöltött kiskorú keresményei nem esnek gyámi vagy atyai vagyonkezelés alá s az ilyen keresmények feletti szabad rendelkezés, a kiskorút oly értelemben is megilleti, hogy azokra korlátozott felelősséggel

kölcsönöket is érvényesen vehet fel. Mégis irányadóul kell vennünk, hogy jogunk a cselekvőképesség kitágításánál az életszükségletek kielégítésére szolgáló ügyleteket tartja csupán szem előtt s egyéb, pld. merőben speculációs célú ügyletekre, avagy a magát fenntartó kiskorúnak nem szolgáltatásával és nem kereső munkájával szerzett javaira: rendelkezési joga már nem terjeszthető ki. Ebből viszont az is következik, hogy az önálló kereső foglalkozást űző kiskorú az ily foglalkozással rendszerint járó ügyleteket, pld. szolgálati szerződéseket, szintén érvényesen és saját személyében kötheti meg.

232. Az életfenntartásához szükséges ügyletekre nézve általában az a szabály alakult ki, hogy azokat a korlátozott cselekvőképességű kiskorú törvényes képviselőjének beleegyezése nélkül is megkötheti, ha ugyan azok a körülmények adta józan határok közül nem nőnek ki. Oly ügyletek pedig, melyeket a kiskorú a különben szükséges törv. képviselői beleegyezés nélkül, tehát érvénytelenül kötött: de saját személyes szolgálataival, vagy rendelkezése alatt álló ingóvagyonával már teljesített: e teljesítés következtében visszamenőleg érvényessé válnak.

233. A kiskorúsággal járó cselekvőképességi korlátozások a 24-ik életéven túlra is kiterjeszthetők az ú. n. *kiskorúság meghosszabbítása* útján. Három esetben van helye, ú. m. *a)* ha testi vagy lelki fogyatkozás okán a kiskorú 24-ik életéve után sem lesz előreláthatóan képes arra, hogy ügyeit önállóan intézze; *b)* ha tetemes adósságokba bonyolította magát és *c)* ha kicsapongó életet folytat. A meghosszabbítás keresettel kérelmezendő és az érdekelt kiskorú 23-ik életéve előtt nyújtandó be s a kérdésben a bíróság ítéletileg dönt. A kereset előterjesztésére az 1911: I. t.-c. 703. §. szerint a szülők, a gyám, az árvaügyész; szülő nemlétében nagyszülők, s ezek nemlétében oldalrokonok, unokatestvérekig bezárólag — a jogosultak. Az ítélet a hivatalos lapban közzétételük és a kiskorú ingatlanán tlkvileg is feljegyzendő.

234. *Teljeskorúság* (*perfecta aetas*). Eléri az, aki 24-ik évét betöltötte, továbbá a nő, ha 24-ik éve előtt férjhez megy, s ha ezelőtt még özvegyé is lesz, vagy elválik, megtartja. Teljeskorúvá lesz azután az, akit a gyámhatóság *nagykorúsított*. A nagykorúsításnak legalább 18 év és kellő szellemi és testi fejlettség az előfeltétele. A szülők, ezek nemlétében a

nagyszülők, illetőleg a legközelebbi rokonok meghallgatók, bár véleményük a gyámhatóságra, mely csak a nagykorúsítandó érdekét nézi, nem kötelező. Magától értetődik, hogy a nagykorúsítandó beleegyezése megkívántatik.

235. Az 1877: XX: t.-c. 5. §. szerint, a kiskorúak 18-ik évük betöltése után az atyának, illetőleg a gyámnak gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezésével önálló ipart űzhetnek s ezáltal teljeskorúakká válnak. De csak az önálló ipar körébe eső ügyleteik tekintetében. A gyámi törv. 6. §-a ugyanezt mondja ki a legalább 20 éves kiskorúakra, ha atyjuk vagyónukat szabad rendelkezésükre átadja vagy engedélyezi részükre az önálló háztartás alapítását. A gyámhatósági jóváhagyás itt is kell, valamint az önálló iparúzésnél mondott korlátozás itt is érvényesül. Ez a két eset neveztetik „*hallgatag nagykorúsítás*”-nak.

236. Ha a nagykorúakat gondnokság alá helyezik: korlátozott cselekvőképességűekké válnak, akárcsak a 24 éven aluliak. Ennyiben a gondnokság alá helyezés intézménye is — melyet különben az 1877: XX. t.-c. 29. §-a szabályoz — kapcsolatba kerül az életkornak a személyiségre gyakorolt befolyásával. A gondnokság alá helyezés esetei a következők: a) ha a nagykorú elmebeteg, vagy magát jelekkel megértetni nem tudó siketnéma; b) ha gyengeelméjű vagy siketnéma, ki ugyan képes magát jelekkel megértetni, de azért vagyonának kezelésére fogyatékosága, illetőleg gyengeelméjűsége okán alkalmatlan és c) ha tékozló. — A tékozló cselekvőképessége a házasságkötés szempontjából érintetlen marad.

237. Kiegészítésül megjegyzendő, hogy *kivételesen* a kiskorúak is kerülhetnek gondnokság alá, *vagyonuk* tekintetében akkor, ha atyjuk halála esetére a vagyonkezelésre nézve gondnokot nevezett, vagy az anyát a vagyonkezelésből kizárta; ha továbbá az anya, mint term. és törv. gyám kiskorú gyermekei vagyonának kezelését magától elhárítja, vagy végül, ha 3-ik személy juttat a kiskorúnak vagyont az atya, illetőleg az anya vagyonkezelésének kizárásával. Ad hoc gondnok képviselte alá juthat a kiskorú atyjával, vagy anyjával, vagy gyámjával való érdeköszeütközés esetén is.

238. Az *egészségi állapot*. Bizonyos testi és lelki fogyatkozások elsősorban a beteg, másodsorban 3-ik személyek érdekeinek védelme szempontjából a cselekvőképesség több-keve-

sebb korlátozására vezetnek. Így: ha a kiskorú valamely testi fogyatkozás miatt ügyei önálló vitelére képtelen: alá van vetve a kiskorúság meghosszabbításának. Nagykorúak siketnémagság esetén: gondnokság alá helyezendők (1877: XX. t.-c. 28. §.). A siketnémákra házassági akadályok vannak felállítva (1894: XXXI. t.-c. 14. és 15. §§.); ugyanezek csak közvégrendeleti forma szerint végrendelkezhetnek (1876: XVI. t.-c. 21. §.); okiratos bizonyításnál siketnémák, vakok, olvasni nem tudó siketek, írni nem tudó némák kötve vannak a közjegyzői közreműködéshez (1886: VII. t.-c. 21. §.); vakok váltónyilatkozatai közjegyzői hitelesítésre szorulnak (ugyanott 24. §.); az impotentia — tévedéssel kapcsolatban — házassági akadály (1894: XXXI. t.-c. 54. §. c); ragályos, undorító betegségek okot adnak a személyes szolgálatokra irányuló szerződések felbontására.

239. A lelki fogyatkozásoknál jogunk különbséget teszen a súlyosabb *elmebetegség* és az enyhébb *elmeegyenség* között. Előbbinél teljes cselekvőképtelenség áll fenn, utóbbinál csak korlátozott. Mindkét fokozata az elmebajoknak gondnokság alá helyezésre ad okot. Az elmebetegek esetleges „lucidum intervallum”-ai az egyes intézményeknél más és más elbírálásban részesülnek. Cselekvőképtelenséget szül az a különben egészséges személynél is bekövetkező állapot, ha mulólagosan, azaz átmenetileg oly állapotban van, melyben értelmes akaratelhatározásra képtelen (delirium; részegség; öntudatlanság). Ez állapot megszűntével cselekvőképessége automatikusan visszaáll.

240. *Nembeli különbség.* Férfi és nő a magánjog szempontjából egyenlő. A hermaphroditát aszerint, hogy melyik nem van nála inkább kifejlődve, vagy a férfi, vagy a női nemhez tartozónak vesszük. Jelentősége a nemi különbségnek csak annyi van, hogy némely jogviszonynál az alanyok egyik vagy másik nemhez való tartozása előfeltételszámba megy. Így pl. a házasságnál. Innen folynak a legfontosabb különbségek is. A családfőség a férjé (tehát a férfié); a gyermekek az apa (tehát a férfi) nevét viselik; az apa állása gyermekeivel szemben az atyai hatalomban nyer kifejezést; az anyát ez nem illetheti, ellenben csak az anya (a nő) lehet természetes és törvényes gyám. Eltérő a férfi és nő helyzete a természetes gyermekhez való viszonynál is.

241. A nemi különbségen nyugszik részben a hozomány, a hitbér, az özvegyi jog és özvegyi öröklés intézménye. A nő házassági fejlett korát a 16-ik, a férfi ellenben csak 18-ik évében éri el. A nő továbbá férjhezmenésével nagykorúvá lesz, a férfi házasságkötésének ez a következménye nincs meg. Hitbizományban nő nem lehet utód, ellenben a férficsaládtag a hitbizományi birtokostól apanageot nem követelhet, míg a nő igen.

242. *Állampolgárság.* Manapság elvül szolgál, hogy az állampolgárság meg vagy meg nem léte a magánjogok szerzésében többé nem akadály; a 48 előtti korábbi korlátozások tehát megszűntek. A nemzetközi reciprocitas önként érthetőleg feltétel. Szerzői jognál, szabadalmi jognál, vadászati jognál, gyámságviselésnél némi korlátozások külföldiekre nézve ma is állanak fenn. Sőt más vonatkozásban is. Elég e tekintetben a román jogra utalnunk, mely a mezőgazdasági ingatlanok tekintetében külföldi állampolgárok jogképességét nem ismeri el. A román állampolgárokkal szemben eként e tételnek a magyar jogban és ennek területén szintén érvényesülnie kell. Fontos az állampolgárság kérdése a jogszabályok alkalmazásánál, amennyiben külföldiek ügyeiben gyakran a külföldi jogszabályokat kell a bíróságoknak alkalmaznia.

243. *Valláskülönbség.* Mai jogunk szerint már nincs nagy jelentősége. Csak a vallásfelekezetek, mint jogi személyek jogképessége tekintetében állanak fenn személyi korlátozások. Így az 1895: XLIII. t.-c. szerint az ú. n. „törvényesen elismert” felekezetek ingatlanszerzésénél; továbbá az 1920: XXXVI. t.-c. 88. §-a szerint általában minden jogi személy mezőgazdasági ingatlan szerzésénél és a holtkézi törvények a hatályuk alá tartozó felekezeteknél. A kegyúri jog gyakorlásánál a felekezeti minőség annyiban figyelembe jön, hogy ily jogokat *nemkeresztyén* egyén nem gyakorolhat. A magánfeleknek módjában áll ügyleti rendelkezéseknél a felekezeti hovatartozást feltételül kikötni: s az ily kikötések erkölesteleneknek nem tekinthetők.

244. *Polgári becsület.* A polgári becsület megcsorbulása mai jogunk szerint — mely a régi infámiát már nem ismeri — némi tekintetben most is érezteti még hatását a személyiségre nézve. Bizonyos bűntettek és vétségek ugyanis tanúzási képtelenséget vonnak maguk után, vagy kizárják a tanúként ki-

hallgatottnak esküre bocsátását. A botrányos életmód a gyámság, gondnokság viselésére tesz képtelenné; bizonyos bűncselekmények öröklésre való érdemteleniséget okoznak vagy alapot adnak a házasság megtámadására, illetőleg felbontására. Egyenesen a jogképességnek vagyoni jogi vonatkozásban való teljes elvesztését vonja maga után az 1915: XVIII. t.-c. értelmében a hazaárulás, melynek alapos gyanúja esetén a gyanúval terhelt minden belföldön lévő vagyona zár alá veendő; a bűncselekmény ítéleti kimondásával pedig a zár alá vett vagyon az államra száll. (A törvényt a hitbizományi javakra való tekintettel kiegészíti az 1921: XLIII. t.-c.).

245. *Rendi állás.* Hogy valaki *nemesrendű-e*, vagy nem? a 48 előtti magyar magánjogban messzemenő kihatást gyakorolt a személyiségre magánjogi vonatkozásokban is. Ma a jogrendszer a jogegyenlőség elvi alapján nyugszik és ezért a rendi állás csak némely intézményfoslányban tartotta fenn magát. A rendi különbségben sarkallik többek között a törvényes hitbér, az özvegyi öröklés és a közszerzemény intézménye. A nemesekhez számítandók a honoratiorok (az okleveles egyének) is. Bizonyos vonatkozásokban az ingatlanoknál is érvényesül még az a különbség, hogy 48 előtt nemesi, polgári vagy úrbéri természetűek voltak-e? (Lásd alább 45. §.).

246. *Családi állás.* Minden ember születésénél fogva bizonyos családhoz tartozik. A lelenek is van családja, bár — egyelőre legalább — ismeretlen. Családi állásnak nevezzük azt a viszonyt, melyben valaki az ő családjának többi tagjaival áll. A családi állás kétféle alapon, t. i. a *rokonságon* és *sógorságon* nyugszik.

247. *Rokonok:* az előd és ivadék, mert egyik a másiktól származott. Rokonok emellett azok is, akik nem egyik a másiktól, hanem valamennyien egy közös elődtől származtak le. Az előd és ivadék: *egyeneságú* rokonok; az egy közös elődtől való leszármazás révén rokonok pedig: *oldalágas* rokonok. Miután a leszármazás házasságból és házasságonkívüli nemből egyaránt bekövetkezhetik: különbséget teszünk a *törvényes* és a *természetes* rokonság között. Rokonságot létesít az örökbefogadás is az örökbefogadó és örökbefogadott között. Ez *mesterséges rokonság* lesz. Az egy és ugyanazon házaspártól leszármazók: *teljesvérű* rokonok, azok ellenben, akiknek csak egyik szülőjük volt közös: *félvérű rokonok*. Az

elődöket az ivadék szempontjából *felmenő rokonoknak*; az ivadékot az elődök szempontjából *lemenő rokonoknak* hívjuk.

248. A rokonságnak a magánjogban messzeható jelentősége van. A törvényes öröklés, a tartási kötelezettségek jó-része a rokonságon alapulnak; nagy szerepet játszik a rokonság a házassági jogban, a gyám-gondnokságnál, s átágazik mellékhatásaiban a kötelmi és dologi intézmények terére is. Minden a rokonságra alapított vagy azzal érintkező intézménynél szükséges az egyes rokonsági kötelékben állók családi állását pontosan meghatározni. Ez az úgynevezett *ízsámítás* történik.

249. *Izsámítás.* Jogunk e részben a Kanonjogot követi és elvül állítja fel, hogy két személy között annyidízü a rokonság, ahány nemzés köztük a véroközösséget közvetíti. Oldalrokonoknál azonban a nemzéseket nem számítjuk mind a két ágon, hanem csak az egyikén, s ha az ágak nem egyenlők, akkor mindig a hosszabbik ágon. Itt tér el a kanoni ízsámítás a római jogétól, mely oldalágas rokonoknál az ízeket mindkét ágon összeszámítja.

250. *Sógorsági* viszony az egyik házastárs és a másik házastárs vérrokonai között áll fenn és így a törvényes házasság alapján keletkezik. A sógorság közelségét is számítás útján határozzuk meg. Nevezetesen: ahány ízben rokona valaki az egyik házastársnak: ugyanannyi ízben sógora a másik házastársnak. A sógorság magánjogi jelentősége a házassági jogra szorítkozik.

251. *A lakhely.* A lakhely ott van, ahol az ember állandó ottmaradási szándékkal letelepedik. Ez a hely az összes élet- és jogviszonyainknak a központja. A tartózkodási hely a lakhelytől abban különbözik, hogy annál az állandó ottmaradási szándék — ha még oly huzamos is a tartózkodás — hiányzik. Egy embernek egyszerre több lakhelye is lehet. Magánjogi szempontból a lakhely jelentősége szűkkörű s figyelembevételének legfontosabb esete az, ha a lakhely, mint valamely kötelelem fizetési helye szerepel.

252. Lakhelyét mindenki szabadon választhatja és cserélheti fel. Cselekvőképteleneknek ez a joga nincs meg. Némely személyeknek lakhelyét a törvény jelöli ki. Így a feleség lakhelyét: férjénél, az atyai hatalom a term. és törv. gyámság alatt álló kiskorúét az atyáénál, illetőleg az anyáénál; örök-

befogadott gyermek részére szintén ilyen *törvényes lakhely* van az örökbefogadó lakhelyében kijelölve.

253. A lakhelyváltoztatás egyik különlegesen szabályozott módja a *kivándorlás*, ami alatt az értendő, ha valaki tartós kereset céljából külföldre távozik. A kivándorlás történhetik szállítóvállalkozók közreműködésével vagy anélkül, mely előbbi esetben a szállító és a kivándorló közti viszonyt az 1909: II. t.-c. 3-ik fejezete szabályozza. Azoknak akik büntető eljárás alatt állanak, vagy akik 16 éven aluli gyermekeiket, avagy keresetképtelen hozzátartozóikat a róluk való gondoskodás nélkül szándékoznak itthagyni, stb.: büntetés terhe mellett tilos kivándorolniok. Kiskorúakra egyéb kivándorlási tilalmak és megszorítások is állanak fenn.*

31. §. A természetes személy megszűnése.

254. A természetes személy halála egyúttal a személyisége végződését, megszüntét is jelenti. Minden olyan jogi kvalitás, amit a jogrend a születéssel megad: a halállal ipso facto el-esik. A halál így egész sorát nyitja meg a tőle függő jogkövetkezmények érvényesülésének. Erre tekintettel a halál bizonyítása feltétlenül szükséges. Bizonyítékul a halálozási anyakönyv bejegyzése szolgál. (1894: XXXIII. t.-c. 1. §.). Ha ilyen nincs: a halál ténye megfelelő bírói eljárás és perrendszerű bizonyításfelvétel után ítélettel tisztázandó (1911: I. t.-c. 748. §.). Többes elhalálozások esetében, ha a halálozás sorrendje bizonyítással nem állapítható meg: felvesszük, hogy az egyszerre elhaltak között olyan jogviszony, mely a korábbi elhalálozás tényének tisztázását megkívánná: nem állott fenn. Ez fictio és semmivel sem ér többet, mintha a közös veszedelemben elpusztult valamennyi egyénre nézve az egy és ugyanazon pillanatban bekövetkezett halált vélelmeznők.

255. *Holttányilvánítás*. Egyes esetekben a valószínűen bekövetkezett halál semmi módon sem bizonyítható — bár a jogi érdek a haláltól függő jogkövetkezmények érvényesítését

* *Irodalmi utalások*. Jellinek: Magánjog id. c. m. 57. és köv. l. — Zlinszky: Id. c. m. 70. és köv. l. — Kelemen: Institutiones stb. id. c. m. I. k. 160. és köv., 347. és köv. l. — Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez. I. k. 18. és köv., 37. és köv. l. — Dósa E.: Erdélyhoni jogtudom. I. k. 5. és köv. l. — Márkus D.: Magy. magánjog. I. k. 41. és köv. l. — Almási A.: Ung. Privat-recht. I. k. 51. és köv. l. — Tóth Lajos: M. magánjog. I. k. 123. és köv. l.

kívánná. Ilyenkor nyúlunk a holttányilvánítás intézményéhez, melynél a halál bekövetkezését, az azt valószínűsítő előzmények bizonyított voltának feltétele mellett, mint praesumptio jurist megállapítjuk. A holttányilvánítás eseteit az 1911: I. t.-c. 733. §-a szigorúan körülírja.

256. Eszerint holttányilvánítható az eltűnt egyén, ha *a*) születése óta 30 év eltelt és 10 év óta azon év végétől számítva, melyben hír szerint még életben volt: nyoma veszett; *b*) ha születése óta 70 év telt el és öt év óta azon év végétől számítva, melyben hír szerint még életben volt: nyoma veszett; *c*) ha háborúban volt és eltűnt s a háború végződési évének végétől számítva 3 év letelt; *d*) ha hajótörést szenvedett és híre veszett és a hajótöréstől számítva 3 év letelt; és *e*) ha egyéb életveszedelemben forgott, híre veszett és a veszélyt előidéző körülménytől számítva 3 év eltelt.

257. Azt, hogy hajótörés történt, a törvény akkor vélelmezi, ha valamely hajónak egy év óta nyoma veszett, számítva ezt az egy évet annak az évnek végétől, amely évben hír szerint a hajó még megvolt. A hajótörés napjául pedig az egy évi határidő utolsó napja tekintendő. Az egyéb életveszedelmet előidéző körülmény megszűnésének időpontjául pedig (amely időponttól a fenti *e*) pontban említett 3 év számítandó), ha azt megállapítani különben nem lehetne, azt az időpontot kell tekinteni, amelyben az életveszedelmet okozó helyzetnek a körülmények szerint meg kellett volna szűnnie.

258. A holttányilvánítást a bíróság csak a jogosultak kérésére mondhatja ki. Jogosultak: a házastárs, a bármi néven nevezendő örökösök és bárki 3-ik és a holttányilvánításban érdekelt személy. Az eljárást az 1911: I. t.-c. XIV. címe részletesen szabályozza. Szorosan ennek ismerete ide nem tartozik; egyébként is a közelmúlt háborúval kapcsolatban az eljárás a háborúban eltűntekre vonatkozóan sokszorosan módosított és főleg megkönnyítettett. Ezek az új rendeleti intézkedések azonban átmeneti jellegűek.

259. A magánjog szempontjából is lényeges azonban, hogy a bíróságnak a halál idejéül azt az időpontot kell megállapítania, melyben a halál beállta az eljárás adatai szerint *valószínű*. Az ítélet tehát nem constitutiv hatályú, hanem declaratorius. Miután azonban könnyen lehetséges, hogy az eljárás során ilyen valószínűsítő adatok nem merülnek fel, a

sub 256. felsorolt *a)* és *b)* esetben a 10, illetőleg 5 év leteltét követő napot; — *a c)* esetben annak az évnek a végét melyben a háború bevégeződött; *a d)* esetben a hajótörés időpontját; az *e)* esetben pedig az életveszélyt előidéző körülmény megszüntének időpontját kell a halál idejéül megállapítani.

260. Az ítélettel tehát áll az a törvényes vélelem, hogy az eltűnt az ítéletben meghatározott időpontban meghalt. Az ítéletben a lehetőség szerint nemcsak *nap szerinti*, hanem közelebbi (óra, perc) időpont megjelölésre is kell törekedni. Ha nem lehet: úgy a megállapított elhalálozási napnak a vége tekintendő a halál bekövetkezési időpontjául. Egyszerű *prae-sumptio juris*-ről lévén szó: az ellenkező utólagos bizonyítása nincs kizárva. És úgy az eltűnt (ha visszatér), valamint bármely érdekelt a holtánnyilvánítást kérelmező vagy ennek jogutóda ellen keresetet indíthat akár annak bírói megállapítása iránt, hogy a holtánnyilvánított még mindig életben van, akár az iránt, hogy az ítéletben megállapított időpont előtt vagy az után később halt meg.

261. Ha a holtánnyilvánított visszatér s az ítéletet megtámadja: az hatályon kívül helyeztetik és az időközben életbelépett összes joghatályok megszűnnek. Amennyiben egyesek az ítélet alapján a visszatért vagyonába belehelyezkedtek: e vagyonra nézve jóhiszemű birtokosokként tekintendők s aszerint kötelesek azt visszabocsátani. A holtánnyilvánított, de visszatért házassága azonban nem éled fel, ha visszamaradt házastársa a holtánnyilvánító ítélet alapján újabb házasságra lépett, s ez az újabb házasság sem szűnik meg a holtánnyilvánított korábbi házastárs visszatértével. A visszamaradt és újabb házasságot kötött házastárs azonban ezt az ő 2-ik házasságát tévedés címén megtámadhatja és érvénytelenítheti.

262. A holtánnyilvánítás az anyakönyvbe éppen úgy bejegyzendő, mint a halál. A bejegyzés foganatosítása végett a bíróság a jogerős ítéletet a holtánnyilvánított községi illetősége — és ha ez nem tudatik — a születése helyén illetékes anyakönyvvezetővel hivatalból közli (1894: XXXIII. t.-c. 74. §.).

263. Különös szabályokat állított fel a 28000/1919. sz. háborús rendelet a világháborúval kapcsolatban 1914 júl. 24 és 1917. jan. 1 között eltűnt egyének holtánnyilvánítására vonat-

kozóan. Megállapítja e rendelet tág körben a „háborús eltűntek“ fogalomkörét és megváltoztatja (rövidíti) az egész eljárást és jogot ad az eljárás megindítására az árvaügyésznek is. Adatok hiányában, melyek után az eljáró *járásbíróság* (és nem törvényszék) hivatalból is kutat: 1917 dec. 31 állapítandó meg elhalálozási napként.

264. „*Háborús eltűntek*“ alatt nemcsak azok értendők, akik a háborúban, mint a fegyveres erő tagjai vettek részt, hanem azok is, akik hivatali vagy szolgálati viszonyból fogva, vagy önkéntes segélynyújtás céljából vagy egyéb okból a hadrakelt seregeknél tartózkodtak, vagy azt követték, vagy akik az ellenség hatalmába kerültek (hadifoglyok) vagy eltűnésük előtt utoljára oly helyen tartózkodtak, ahol akkor valamely különös hadiesemény (ütközet, lövés, bombavetés, hajóelsüllyesztés, stb.) történt, vagy pedig a világháború következtében előállott belső harcok, zavarok folyamán tűntek el.

265. A 28000/1919 sz. rendeletnek további kiterjesztését foglalja magában a 30000/1922 I. M. rendelet, amennyiben a „háborús eltűntek“ kategóriáját az 1916 dec. 31 után, de 1920 jan. 1 előtt nyom és hír nélkül eltűntekre, továbbá azokra is kiterjeszti, kik bár 1914 júl. 24 és 1917 jan. 1 között tűntek el s magukról időközben hírt is adtak, de 1920 jan. 1 óta vesztett el róluk minden hír. Mindezekre nézve, ha más adat nincs, 1920 dec. 31-ike tekintendő elhalálozási napul. További kiterjesztést létesít a 44200—1925 I. M. rendelet, azoknak holttanyműnyilvánítására nézve, akik a világháború kezdetétől a trianoni szerződés életbelépéséig, vagyis 1914 júl. 24 után, de még 1921 júl. 27-ike előtt tűntek el és életbenlétükről 1921 júl. 27 óta nincsen semmi hír.

266. *Életbenlét vélelme*. Kapcsolatos a holttanyműnyilvánítási vélelemmel, amennyiben azt jelenti, hogy az, akinek halála bizonyítva nincs és az előfeltételek hiányában holtta sem nyilvánítható: születési idejére való minden tekintet nélkül élőknek vélelmezendő. A holttanyműnyilvánítást kiegészíti, mert a holttanyműnyilvánító ítéletben meghatározott napig az eltűntnek életbenlétét az életbenléti vélelem alapján vesszük fel.

267. Az életbenlét vélelme desuetudóban van, s mindinkább előtérbe nyomul jogunkban az a szabály, hogy az életbenlétet bizonyítani kell. Erre utal már az 1874: XXXV. t.-c.

95. §-a, mely azokról a bizonyítványokról rendelkezik, melyeket közjegyző állíthat ki a hozzáfordulók életbenlétéről, s erre utal az állami nyugdíjasok életbenlétének igazolásáról s az erre a célra szolgáló községi előljárásági bizonyítványokról intézkedő 1895/68688 sz. pénzügyminiszt. rendelet is.*

XI. FEJEZET.

A jogi személyek.

268. A jogrend a személyiség attribútumaival az embertől különböző s a társadalmi élet teremtette szervezeteket is felruházzhat, melyek eképpen jogalanyokká, alanyi jogok és kötelezettségek hordozóivá válnak. Ezek a társadalmi szervezetek a fizikai személyhez, az emberhez nem hasonlítanak, önmagukban láthatatlanok és így, ha a „személyiség“ fogalmát az embertől elválaszthatatlannak tekintenők: ezeket a „jogi személyeket“ merőben fictiv alkotásoknak kellene mondanunk.

269. A fent „személyiséggel felruházott társadalmi szervezetként“ minősített ú. nev. jogi személyek mibenléte és lényege a magánjog tudományának azok közé a még megoldatlan problémái közé tartozik, melyek egyúttal a közjog területére is átnőnek, holott a jogélet hasonló jelenségeivel szintén találkozunk. A problema egyébként a legszorosabban összefügg a jogalanyiság kérdésével. Azok a túlzó felfogások, melyek a jogalany létét is tagadva, azt, amit e fogalom alatt közönségesen érteni szokás a jogrend idevonatkozatható részével veszik azonosnak: önként érthetőleg a jogi személyek létezését is kétségbe kell hogy vonják: (Igy: *Léon Duguit*, *Traité de droit constitutionnel* c. m. és *Kelsen Hans*, *Allg. Staatslehre*). Mások abból indulva ki, hogy jogoknak és kötelezettségeknek más alanya mint kizárólag az ember nem le-

* Irodalmi utalások. Márkus D.: Id. c. m. I. k. 75. és köv. l. — Zlinszky: Id. c. m. 65. és köv. l. — *Jogi Lexicon*. III k. és IV. k. „Halál“, ill. „Holtányilvánítság“ címszók. — Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez. I. k. 65. és köv. l. — *Balog Elemér*: Az eltűnés és a holtányilvánítság a magyar és a német jogban (Bpest, 1905). — *Almási A.*: Ung. Privatrecht. I. k. 51. és köv. l. — *Vadász Lajos*: Magánjogi törvénykönyvünk és élő tételes jogunk. I. k. (Bpest, 1929). 13. és köv. l. — *Bozóky Alajos*: A természeti személyekről (Fodor-féle magánjog). I. k. 258. és köv. l.

het: a jogi személyeknél alanyt nem is keresnek, hanem az egész jelenséget az alanytalan jogok tömegének tekintik. (*Windscheid, Randa.*) Francia jogászok szerint pláne a jogi személy nem más, mint puszta név csupán, mely alatt különös szabályozás alá vetve a collectiv tulajdonnak az egyéni tulajdonnal való szembeállítását rejlik. (*Planiol, Laurent.*)

270. A collectiv tulajdon gondolata színezi alá azt a további elméleti felfogást is, hogy a jogalanyiság a jogi személyeknél azokat az egyes embereket illeti, akik annak szervezetében, mint tagok, benne állanak vagy akik mint már létező, vagy ezután létezendő részeltetettek élvezik a jogi személynél csoportosított jogok és kötelezettségek előnyeit (az ú. nev. *destinatariusok*). Ezzel a jogi személy közvetlen és önálló megszemélyesítésének problémája meg volna ugyan kerülhető, de ez a megoldás egyrészt egyenesen groteszk eredményekre vezethet (pld. egy állatok ápolására tett alapítványnál), másrészt a tételes jogok és a gyakorlati élet tényeivel is kiegyenlíthetetlen ellentétben áll. Ezt az álláspontot követik főleg *Ihering, Zitelmann*, — nálunk *Grosschmid*.

271. A régi doctrina a jogi minősítés körüli nehézségeket azzal az állásponttal próbálta áthidalni, hogy a jogi személy nem egyéb, mint valamely vagyoni érdekelttség mesterségesen (fictioval) alkotott eszmei központja. A valóságban nem létezik, de felvesszük, *mintha volna*, mert szükségünk van rá. (*Sawigny, Puchta, Arndts, Unger*, nálunk pld. *Bozóky* Alajos). Ám az alany nélküli jogok theoriája szintén üres fictioval dolgozik s mindkét álláspont ezzel önmagában hordja a megnyugtató megoldás negatívumát, s ez az oka, hogy újabb és újabb kísérletek történtek a jogi személyek alanyiságának kimutatására. Legjelentősebb ezek közül a fictiós felfogást háttérbe szorító

272. *Brinz-féle célvagyoni* elmélet, mely szerint a jogi személyeknél nincs más jelenség, mint egy meghatározott célt szolgáló vagyon, mely „pertinet ad aliquid — és nem — ad aliquem“. A személyes vagyon szerepét és functioit itt, az alanytalan, de egy kijelölt cél által determinált és egybefogott vagyon veszi át és teljesíti (*personae vice fungitur*). Eltekintve attól, hogy ez a felfogás egyrészt az alanytalan jogok tarthatatlan hypothezisével áll vagy esik, másrészt hogy a jogi személyeknek csak egyik típusára, az alapítványra tá-

maszkodik: látszólagos plausibilitásai dacára a fictiós elmélethez hasonlóan merő elképzelés.

273. Mint a *Brinz*-féle és főleg *Randa* által tovább fejlesztett célvagyoni elmélet egyik változata említhető az a felfogás, mely a jogi személyt egyszerűen a jogi személy céljára szolgáló *vagyon*tömeggel azonosítja. (Lásd pld. *Windscheid*, *Pandekten* I. k. 142. l., az alapítványra és a nyugvó hagyatékra nézve). Ezen az alapon találkozhatunk a jogi személyek fogalmának ilyen meghatározásaival, hogy „A magánjogi jogi személy valamely megengedett célra önállóan szervezett *vagyon*” — vagy: „Az egyesület a határozatlan számú tagok szerződése által szabadon választott célra önállóan szervezett *vagyon*”. (*Almási*: *Ung. Privatrecht* I. k. 67. és 73. l.). Az olyan jogi személyeknél, (pld. némely egyesületnél), ahol a kitűzött egyesületi cél munkálásához vagyon nem is szükséges és nincs is: ez az elmélet persze minden talaját elveszti.

274. Mint az ugyanide osztályozható elméletek egyik jellegzetes képviselőjét *Szászy—Schwarz* G. felfogását lehet még említenünk, aki szerint a jogalanyiság még az úgynevezett „személyes vagyonnál” (az ember vagyonánál) is célvagyon; — az ember sem alanya bizonyos jogoknak és köteleseknek, hanem valamely és a törvény által kitűzött vagyoncélnek a hordozója, képviselője csupán. Valamint túlzásnak minősíthető a jogalany létének kétségbevonása, épúgy szélsőséges határokon mozog ez a felfogás is, mely az ember jogalanyiságát párologtatja el és helyettesíti a törvényileg kitűzött célvagyonnal.

275. A jogi személyek szervezetének egyes tagjait, (a kezelő, gondozó szerveket) is szokás olyanokul tekinteni, akikben és akik által a jogi személy jogalanyiséga megvalósul. (*Meurer*, nálunk *Tóth* Lajos). Az egyes szervek azonban a jogi személy egységéhez tartoznak, mint a szervezet részei, alkotó elemei, melyek éppen ezért a jogi személy vagyonának alanyai nem lehetnek, hanem a jogi személyek forgalmi életében csak bizonyos functiók végzésére vannak hivatva.

276. Nyilvánvaló a mondottakból, hogy a jogi személyek lényegének egészen megnyugtató és nem kifogásolható megoldása a tudomány mai helyzete szerint még nyílt kérdés. Ha a fentiek során „személyiséggel felruházott társadalmi organizációk”-nak minősítettük őket, ezzel a még nem érintett és

főleg *Gierke* által képviselt *realitási* elmélet háttérébe állítottuk be a problema legelfogadhatóbbnak tetsző megoldását, tekintve azt, hogy minden jogi személy megett embereknek közös érdekei és közös akarata állanak és érvényesülnek a mindenkori jogrend által elismert határok között, innen indul ki a jogi személy létesítésének és megszervezésének el nem tagadható ténye s ekként maga a jogi személy is valóság, mely mint ilyen tekintendő a magánjogok és kötelezettségek önálló alanyának. Eltérés az ember és a jogi személyek között a jogalanyiség szempontjából csak annyi áll fenn, hogy azok a magánjogok, melyek a fizikai egyednek létét szükségképpen feltételezik: a jogi személyekkel kapcsolatba nem jöhetnek. Jogalanyiségüknek a jogképességben való konkretizálódása tehát más.

277. *Felosztás.* Mai magánjogunk a jogi személyeknek két alaptípusát ismeri és szabályozza. Ezek: az *egyesület* és az *alapítvány*. Mint csak részben az ált. magánjogot érintő, főleg közjogi vagy különleges szakjogi rendezés alá tartozó típusok az *államkincstár*, a *közttestületek*, *közüntézetek* és a *gazdasági, ipari és kereskedelmi célú egyesületek* említendők.*

32. §. Az egyesületek.

278. Az egyesület, személyek szervezete valamely előre meghatározott tudományos, művészi, jótékonyági, társadalmi stb. hasonló célok követésére és megvalósítására. Ha a célba gazdasági elemek vegyülnek bele, vagy az egyesülés célja kizárólag ilyen: akkor az egyesületnek tiszta magánjogias jellege eltűnik. Az egyesületben szervezkedő személyek alkotják együttvéve az egyesület belső élőelemét; az ők egyesüléséből fakad az az egységes akarat és jogi érdek, mellyel az egyesület jogi sorsát, saját maga megszabhatja és irányítja. A tagok változhatnak, számuk nőhet, apadhat: ennek az egyesületre nézve visszahatása nincs. Az egyesület ekként önálló és tagjaitól független jogalanyiságként jelentkezik.

279. Az egyesületnek, mint önálló jogalanynak vagyona van, mely nem a tagoké *pro rata*. (Ha az egyesület céljához vagyon nem szükséges: ez az egyesület létét és fennállhatását

* Irodalmi utalások. L. a 34. §. végén.

nem érinti.) Az egyesület és tagjai között jogviszonyok keletkezhetnek, s az egyesület úgy veszen részt a magánjogi forgalomban, mint a fizikai személy, az ember. Harmadik személyekkel szemben fennálló tartozásokért nem az egyesület tagjai, hanem maga az egyesület a felelős s ezen nem változtat az sem, ha ezek a tartozások az egyesület szerveinek vétkeességéből, s a szervek kellő ellenőrzésének elmulasztásából állottak elő. Az egyesület önállóságának és a tagokétól független személyiségének külső manifestatiojául szolgál a telekkönyvi bejegyzés is, mely az egyesületi ingatlanok tulajdonosául magát az egyesületet jelöli meg.

280. *Az egyesületek keletkezése* (a személyiség születése) közjogi és magánjogi feltételek megvalósulásától függ s a keletkezéshez fűződő következmények is részben köz-, részben magánjogiak. Mai jogunk szerint az egyesületek az ú. n. *szabad alakulás* rendszere szerint keletkeznek. Ez azt jelenti, hogy amely pillanatban létrejön a személyek szervezkedése: abban a pillanatban magánjogi személyiségének minden külön elismerése, tehát írott alapszabály, vagy kormányhatósági jóváhagyás, illetőleg hatósági bejelentés nélkül, *pusztán a tényleges megalakulás révén* jogi személlyé válik és magánjogi személyiségét megszerezte. Magától értetődik azonban, hogy az egyesületi célnak törvényes tilalomba, a jóerkölcöskbe vagy a közrendbe ütköznie nem szabad, mert ez esetben az alakulás, a jogügyleti tényállás csonkasága miatt is semmis.

281. Itt említendő, hogy ha az egyesület gazdasági természetű célokra alakul, vagy egyébként különös törvények rendelkezései alá tartozik (pld. a keresk. törvény, vagy bányatörvény alá): úgy keletkezésére nézve nem a szabadalakulás rendszere, hanem az ú. n. „*normatív szabályok rendszere*“ az irányadó. E rendszer szerint az alakulás magánjogi előfeltételeit a törvény előre kijelöli és amennyiben azok az egyesülők által betartatnak, az önálló személyiség megszerzését részükre a törvény eleve biztosítja. A magánjogi törvénykönyv valamennyi tervezete, illetőleg javaslata ezt a rendszert teszi általánossá.

282. Közjogilag az egyesület akkor keletkezik, ha alapszabályait az illetékes miniszter láttamozási záradékkal látta el. (1394/1873 és 1508/1875 sz. belügyminist. rendeletek). Erre

utal újabban a trianoni béke katonai rendelkezései között foglalt egyes tilalmak és korlátozások végrehajtásáról szóló 1922: XI. t.-c. 7, 8, 9, 10 és 11. §-a is, mely mindennemű egyesületnek *működhetését* a belügyi vagy más illetékes szakminisztertől láttamozott alapszabályokhoz köti és ezt a rendelkezését az évenként hivatalosan közlendő egyesületi jegyzékkel, illetőleg az egyesület feloszlásával és vagyonának közcélra leendő lefoglalásával s a tagságot a 10. §-ban statuált kihágás következményeivel sanctionálja. E korlátozás azonban nem az *alakulás*, hanem csak a *működhetőség* lehetőségére vonatkoztatandó. Egyébként az alapszabályok láttamozásának gyors és sikeres ellátása érdekében a 77000/1922 számú és hatályában fenntartott: rendelet „Az egyesületi alapszabályok ált. kellékeiről” címen részletes utasításokat foglal magában. (A rendeletet részben módosította és kiegészítette az egyesületi tagokként felvehetők és az alapszabályok módosítása körüli eljárás tekintetében a 9900/1923 sz. belügyminist. rend.). A közjogban tehát az *engedélyezési rendszer* érvényesül, s a megtagadott közjogi elismerés visszahat a személyek szervezkedésével *már létrejött magánjogi keletkezésre* is s azt semmivé teheti.

283. Az egyesületek jogképessége általában véve teljes. Újabban csak a mezőgazdasági ingatlanok tulajdonának megszerzése tekintetében állított fel az 1920: XXXVI. t.-c. 88. §-a az orsz. földbirtokrendező bíróság engedélyének feltételül kitűzése mellett lényeges korlátozást; egyebekben csak oly jogok alanyai nem lehetnek, amelyek a fizikai személy létét feltételezik. Egyéni jogaik azonban (pl. névhez való jog) már lehetnek. Élettevékenységük körét az alapszabályokban pontosan körülhatárolt egyesületi cél szabja meg, s ennek a körnek az áthágása az egyesület felosztását, tehát megszüntetését vonhatja maga után. Ebből következik, hogy az egyesületek tilos cselekményeket is követhetnek el, bár az 1878: V. t.-c. (bünt. törvény) hatálya alá nem is esnek. Egyébűtt megállapított és másnemű büntetéseknek azonban az egyesület is alá lehet vetve (pl. jogosulatlan címerhasználat esetén az 1883: XVIII. t.-c. 1., 24. és 10. §§-ok alapján).

284. Az egyesületi közegeket az alapszabályok jelölik meg. Rendszerint azonban minden egyesületnek kétféle közege szokott lenni. Egy *közgyűlés*, mely az egységes egyesü-

leti akarat képzésére és egy *igazgatóság* (választmány), mely annak végrehajtására és általában az egyesület cselekvőképességének manifestálására hívatott.

285. A *közgyűlés* az az egyesületi közeg, illetőleg szerv, melyben az egyesületi jogi személy valósága (realitása) megnyilatkozik. Hatásköre általában minden egyesületi ügyet magába ölel, ha csak némelyeket nem maga az alapszabály, vagy törvény utal át a végrehajtó, intéző szervekhez. Tehát a közgyűlés feladata főként az alapszabályok megalkotása, módosítása, az egyesületi szervek felügyelete és ellenőrzése, az egyesület feloszlásának, vagyoni viszonyai rendezésének (csőd-kényszerszeregyezés) elhatározása. A közgyűlés összehívásának, megtartásának, vezetésének, a szavazás módjának, a netalán szabályellenesen hozott határozatok megtámadásának mikéntjét és feltételeit az alapszabályoknak kell meghatározniok.

286. Az egyesület *végrehajtó közege* az alapszabályokban kijelölt intéző szerv. Ez az intéző szerv természetesen *több* — sőt esetek szerint, *sok tagú* is lehet. Jogállása, illetőleg jogállásuk, a törvényes képviselő jogállásához hasonlít, habár helyesen az egyesület egységébe tartozván inkább, mint a jogi személy cselekvőképességét kifejező szervek volnának tekintendők, melyeket azonban a közgyűlés által készített alapszabályok a képviselettel is felruházhatnak, mint ahogy nincs kizárva az sem, hogy konkrét ügyekben az egyesület magát ne az ő intéző szervével, hanem bárki mással képviseltethesse.

287. Az intéző szerv oly cselekményeiért, melyekkel ügykörének ellátása közben harmadik személyeknek kárt okoz: az egyesület a felelős. Belső viszonyukban azonban a gondatlanul eljáró intézőszervet az egyesület számadásra vonhatja. A szervek jogcselekményeinek esetleges érvénytelenségét megállapító mozzanatok fennforgását ált. szabály szerint mindig az eljáró, azaz cselekvő közeg személyében kell vizsgálat tárgyává tennünk. Egyébként az intéző szervek ügyvitelére, ha csak az alapszabályok másképp nem rendelkeznek, a megbízás szabályait kell per analogiam alkalmazni.

288. Az egyesületi tagság személyes természetű jogokat és kötelezettségeket alapít és így az elhalt vagy kilépett tag jogutódaira nem száll át. Az egyesületi tagsági jogok mikénti gyakorlására, az egyesületből való kilépésre és kizárásra, az

esetleges tagsági díjak fizetésének időtartamára, hátrálékos tagdíjakra: az alapszabályoknak kell tüzetes rendelkezéseket előírnia.

289. Megszűnik az egyesület, ha szervezete kimúlik. Ez a kimúlás a cél elérésével, időre vagy feltétel mellett keletkezett egyesületnél az idő vagy feltétel beálltával; — a tagok teljes kivésésével és szabályszerű felosztási határozattal következik be. Nem természetes és egyúttal büntetésjellegű esete az egyesületi szervezet kimúlásának a kormányhatóság felosztató rendelete.

290. Valamely egyesület megszűnését nyomon követi az alapszabályszerűen végrehajtandó felszámolás, melynek rendén a megmaradt egyesületi activák, a hitelezők kielégítése után az alapszabály útmutatása szerint felosztatnak. Ha az alapszabályok ilyen útmutatást nem tartalmaznának, a felosztást kimondó közgyűlés határozhatja el a megmaradt vagyonnak hovafordítását, esetleg az utolsó tagok közötti szétosztását is. Azt a szabályt, hogy ily határozat hiányában, vagy ha a határozat valamely okból hatálytalanná válnék, a megmaradt egyesületi vagyon, az urafogyott hagyaték módjára, az államkinestártra szálljon: jelenlegi magánjogunk nem ismeri.

33. §. Alapítványok.

291. Az alapítvány, az alapító intézkedéséhez képest, a közforgalomból elvont és meghatározott (jótékonyági, kegyes, művészi, stb.) cél szolgálatára megfelelő alapítványi szervezetben kirendelt vagyon. A kirendeléssel az „alap“ (az alapítványi vagyon) önállóságot nyer, senkihez dologilag kötve nincs, mert sem az alapító, sem az alapítvány jövedelmében részesek vagy jövőben részeltetendők tulajdonát nem képezi, hanem fennállásának kizárólagos erőforrását a saját külön rendeltetésében bírja. Ez az önállóság az alapítványi szervezetben jut kifejezésre s ehhez az önálló szervezethez köti az uralkodó doctrina a jogi személyiséget.

292. Az alapítványi szervezet pedig áll az alapítványi célból, melynek javát a második alkatelem, az alapítványi vagyon szolgálja és harmadszor a kezelő közegekből, melyek a vagyonnak a célra való felhasználásáról, gyarapításáról gondoskodnak. Az alapítványi célnak törvényes tilalomba, a jó

erkölcsökbe vagy a közrendbe ütköznie nem szabad. Ellenkező esetben az alapítás semmis. A célnak továbbá *közérdekűnek* is kell lennie s ezt a jelleget jogunk az ú. n. családi alapítványoknál is elismeri. Az alapítással a kirendelt vagyon a forgalomból kiemeltetik és a cél érdekében lévén lekötve, állagában elidegenítési és terhelési tilalom alá kerül. A kezelő közeg akár természetes személy, akár jogi személy lehet.

293. Az alapítványokat, a közéletben gyakran előforduló nemvalódi, vagy hamis alapítványoktól jól meg kell különböztetnünk. Ha t. i. valamely vagyonkirendelés oly értelemben történik, hogy a közönségesen ott is „alap“-nak nevezett vagyon csak egyetlenegy szorosán megjelölt jogviszonynak lehet tárgya: alapítványról nincs szó, csak pontatlanul így nevezett donatio sub modo — illetőleg hagyományról. (Pld. misealapítvány; „alapítvány“ egy örökégő lámpa, egy emlékmű felállítására.) Az igazi alapítványnál az alapítvány vagyona ezzel szemben minden oly jogviszony alapításánál szerepelhet tárgy gyanánt, mely a kitűzött célt szolgálja s az alapítvány ugyanezen cél érdekében a jogok egész sorozatát szerezheti meg. Szóval forgalmi életet él, s nincs egyetlenegy jogviszonyban megmerevítve.

294. Az alapítvány élölközi vagy halálesetére szóló, de mindenesetre dologi hatályú ügylet által, alapítás útján keletkezik. Az alapító jogügyletben jelölendő ki a cél és a kezelő közegek. Ha utóbbiak a cél terjedelmessége folytán több személy együttes működését feltételezik: az alapítványt e fokozottabb szervezetre tekintettel „intézet“-nek (Anstalt) szokták nevezni, bár indokolatlanul.

295. Jóváhagyás az alapítványi ügylet perfectiójához de lege nem szükséges. (1715: LXXIV; 1723: LXX; 1790: XXIII. és XXVI. t.-cikk.) Ezt az álláspontot képviseli következetesen a kir. Curia is. A kormányzati hatalom azonban — kétségkívül a szükségérzetből kifolyólag — legalább is a közérdekű alapítványoknál a kormányhatósági jóváhagyás és megerősítésnek a szokásjogba való bevitelére törekszik. Iskolai alapítványoknál ennek az 1883: XXX. t.-cikkben az alapítványi főfelügyeleti jog címén tételes alapja is van.

296. Egyébként az alapítványról szóló tanokban is szerepet játszik az alapítványi köz- és magánjog közti különbség. S tulajdonképpen az is közjogi kérdés, hogy alapítványokat

melynek megvalósítása a közjog értelmében hatósági jóváhagyást, sőt hatósági közreműködést is feltételez (pld. egy egyesület létesítése): ott az ilyen célt szolgáló alapítási ügylet az illetékes hatóság jóváhagyása nélkül nem válhatik perfeektté.

297. Minden alapítványnak van kezelő közege, szerve, melynek az alapítványi vagyron kezelésén és célnak megfelelő felhasználásán kívül a hatóságokkal és harmadik személyekkel szemben való képviselő is feladatkörébe tartozik. Ha a kezelő szerv ügykörének ellátása közben harmadik személyeknek kárt okoz: a felelősség ezért az alapítványt terheli. A kezelés mikéntjére különben az alapítási ügylet intézkedései az irányadók, s ilyenek hiányában, per analogiam, a megbízás szabályai.

298. Alapítási ügyletre élők közötti alapítványnál a do-logi ügyletek, halál esetére szólóknál a végrendelet alkalma-sak. Külön és ismételten hangsúlyozandó, hogy külön alapító levél kiállítása — ha szokásos is — de előírva nincs. Azt hogy létesült-e alapítvány vagy nem: a bíróság dönti el és nem a felügyeleti hatóság. Az alapítványok visszavonására per ana-logiam az ajándékozás és a hagyományok visszavonására vo-natkozó szabályok veendőek figyelembe.

299. Az alapítványok jogképességére nézve ugyanaz áll, amit e részt az egyesületekre mondtunk. Tevékenysége, me-lyet az alapítványi cél elérése és követése tekintetében kifejt: a közíg. hatóságok ellenőrzése alá tartozik. Ez az ellenőrzés a király alapítványi főfelügyeleti jogának kifolyása, s ebből kö-vetkezik — amint ezt a 9871/1921 M. E. rendelet megállapítja, — hogy az alapítványi ingatlanok vagy egyéb alapítványi törzsvagyon elidegenítéséhez, megterheléséhez, a törzsva-gyonhoz tartozó ingó értékek kiadásához az illetékes minisz-ter jóváhagyását kell kikérni. E szabály pontos megtartásáért az alapítványt kezelő közegek vagyoniilag is felelősek.

300. Megszűnik az alapítvány, ha a szervezete kimúlik. Beáll ez a cél teljes elérésével vagy meghíúsulásával és az alapítványi vagyonnak végleges kimerülésével. Ezzel egyje-lentőségű az alapítványok ellen megnyitott csőd is. Cél elérése vagy meghíúsulása esetén a még meglévő alapítványi vagyron, ha az alapító ügyletnek erre az esetre intézkedései nem vol-nának, egy hozzá hasonló célú alapítványra fordítandó, azaz

hozzácsatolandó. Előbbi esetben az alapítvány permutációja révén új alapítvány keletkezik. A megszűnés és permutatio kérdése ismét szorosan összefügg az alapítványi közjoggal s annak különösen a felügyelet és ellenőrzésre vonatkozó szabályaival.

34. §. *A jogi személyek egyéb típusai.*

301. *I. Gazdasági, kereskedelmi és ipari célú egyesületek.* Ezek az egyesületek a közönséges magánjogi egyesületektől csak a cél és a rájuk vonatkozó különleges szabályozás folytán különböznek. Keletkezésük nem a szabad alakulás, hanem az úgynevezett „normatív szabályok“ rendszerében történik. Vagyis: az egyes ilyen egyesületeket rendező speciális törvények előre felállítják a keletkezés előfeltételeit s amennyiben az alakulás azoknak megfelelően történt: az egyesület a kilátásba helyezett magánjogi személyiséget ezzel megnyeri (prae-ventiv rendszer).

302. Példák: a részvénytársaság és szövetkezet (1875: XXXVII. t.-c.); magy. földhitelintézet (1871: XXXIV, 1876: XXXI, 1879: XLIV, 1889: XXX, 1898: XI. t.-cikkek); kisbirtokosok orsz. földhitelintézete (1879: XXXIX.; 1898: XI. t.-c.); gazdasági és ipari hitelszövetkezetek (1898: XXIII. t.-c.); bányatársulatok (1854 május 23-iki bányatörvény); bányatársuládák (ugyanaz); ipartársulatok (1884: XVII. t.-c.); vízitársulatok (1885: XXIII. t.-c.); vízszab. és árment. társ. (1884: XIV. t.-c.); öntöző társulatok (1900: XXX. t.-c.); halászati társ. (1888: XIX. t.-c.); hegyközségek (1929: XVII. t.-c.); erdősítő társulatok (1879: XXXI. t.-c.); gazdasági munkás és betegsegélyző pénztárak (1900: XVI. t.-c.); legelői társulatok (1913: X. t.-c.), stb.

303. *Köztestületek.* Ez alatt a megjelölés alatt azokat a jogi személyeket értjük, melyeknél a jogi személyiség keletkezése és fennállása speciális közhatalmi tényben bírja alapját és gyökerét. Még ha a keletkezés végső oka esetleg az egyesek önkéntes szervezkedésére volna is visszavezethető (pl. vallásfelekezetenél), mégis a szervezkedés indító oka, célja, valamint a tevékenységi kör jellege és természete mélyen a közhatalom érdekszférájába nyúl bele, s nem szorítkozik egyszerű *milyen* célra lehet egyáltalában kirendelni. Ha a cél olyan,

egyesületi célok ápolására, hanem a maga körében rendszerint hatósági jogkört is foglal magában.

304. Mai jogunk szerint ilyen köztestületek: *a)* a megyei és városi törvényhatóságok, *b)* községek, *c)* egyházi testületek, mint a bevett és törvényesen elismert vallásfelekezetek egyetemei, *d)* egyes egyházközségek, *e)* káptalanok, szerzetrendek és kongregációk, *f)* ügyvédi, közjegyzői, kereskedelmi és iparkamarák, ipartestületek és *g)* esetleg ha a szervezkedésnek eleve ezt a formáját választotta, a közbirtokosság is. Továbbá: köztestületi jellege van az Országos magyar gyűjteményegyetemnek (1922: XIX. t.-c.); — az Orsz. Társadalombiztosító intézetnek (1927: XXI. és 1928: XL. t.-c.), valamint a *Vitézi Rendnek* is (1920: XXXVI. t.-c. 77. §.), stb.

305. A köztestületek keletkezése az államhatalom kezdeményező vagy jóváhagyó ténykedésétől függ, mely vagy a törvényhozástól, vagy a kormányzati közegektől indul ki. Erre való tekintettel a köztestületek minket inkább csak a magánjogi szempontból érdekelnének, de a dolog itt is úgy áll, hogy személyiségük korlátozása ismét csak a közjogi törvényekben és közjogias jelleggel van megállapítva. E korlátozások leginkább az ingatlanszerzés kérdését s az itt kikérendő kormányzati jóváhagyásokat érintik.

306. Az 1886: XXI. és XXII. t.-cikknek a törvényhatóságokra és községekre vonatkozó rendelkezéseitől eltekintve, a köztestületek jogképességének további megszorításai tekintetében még az 1895: XLIII. t.-cikkben szabályozott „törvényesen elismert“ vallásfelekezetek ingatlanszerzési korlátozására (csak templom, iskola, lelkeszi lak céljára és törvényhatósági beleegeyzéssel!), valamint a kath. egyházakat (és ezek szervezeteit) terhelő *holtkézi* törvényekre utalunk. E törvények (1498: LV., 1498: LXV., 1647. évi linci békekötés XVI. cikke; 1715: XVI., Appr. Const. I. R. I. tit. 10. és 6. tit. 2. cikk; — Trip. II. R. 51 cím. 1. §; 1567: XXXI. t.-c.), melyeknek érvénybenlétét a 63. sz. curiai döntvény kétségbevonta, a kath. egyházakat és ezek testületeit (kivéve az ünnepestélyes szegénységi fogadalmat nem tett tagokból alakult congregatiókat) ingatlan javaik elidegeníthetésétől és újak szerzésétől eltiltják, kivéve az ad hoc kérendő királyi engedélyezés eseteit.

307. A 63. sz. t. ü. döntvény álláspontjára nézve meg-

jegyzendő, hogy az következetlen, mikor a holtkézi törvényeket csak annyiban tekinti elavultaknak, amennyiben azok a *szerzést* tiltják, ellenben a kérdéses egyházi jogi személyek ingatlan javainak elidegeníthetlenségét elavult tilalomnak nem veszi. A holtkéz mindkét tilalmat szerves egységben foglalja magában, s ha elavult benne a szerzés tilalma, úgy nemkülönben áll ez az elidegenítés tilalmára is. Egyébként az 1920: XXXVI. t.-c. 88. §-a a mezőgazdasági ingatlanok megszerzésében az egyházakat (kivétel nélkül) a többi profán jogi személyekkel egyformán korlátozza.

308. *III. Közintézetek és közalapítványok.* A közintézet olyan fokozott szervezetű (tehát intézetjellegű) alapítvány, melyet közhatalmi ténnyel valamely közhatóság létesített. (Pl. egy állami vagy autonóm felekezeti főiskola; egyetem; orsz. ügyvédi gyám és nyugdíjintézet 1908: XL. t.-c.; — M. Tudom. Akadémia.) A *közalapítvány* pedig tulajdonképpen egyszerű alapítvány, melynek egyedüli jellegzetessége és elválasztó criteriuma az, hogy közhatósági jogokat gyakorló közjogi személy létesítette. (Pld. az 1929: XXXIII. t.-c. által létesített „Nemzeti közművelődési alapítvány.”) Közalapítványnak szokás nevezni az olyan magánalapítványt is, melyet alapítója valamely közhatóságra bízott. A szóhasználatnak csak annyiban van némi jogosultsága, mert az ilyen alapítványok jogi képviselőjét a többi és valódi közalapítványokkal együtt a kir. közalapítványi ügyigazgatóság látja el (1868: LIV. t.-c. 84. §.).

309. *IV. Államkincstár (fiscus).* Az állam éppen úgy állhat magánjogviszonyban és lehet magánjogok és kötelezettségek alanya, mint a természetes személy. Külön kategóriába a jogi személyek között azért osztályozandó, mert szuverénitása van s ezen a révén úgy a többi jogi személyekkel, mint a természeti személyekkel szemben számos előjogot élvez. E minőségéből folyólag oly vagyoni jogoknak is lehet alanya, melyek mást rajtakívül egyáltalában nem illethetnek. Az államkincstár központi képviselő közege a kir. kincstári jogügyigazgatóság, melynek alárendelt szervei a kir. kincstári ügyészségek. Az állam vasúti vállalatának és a katonai kincstárnak külön képviselője van. Mint privilegium odiosum az államkincstárt kártérítési kötelezettség terheli, minden oly hatósági ténykedésért, mely magánosoknak jogtalan kárt

okoz s az állam tisztviselőinek hivatalos eljárásaikban tanúsított hanyagságából vagy törvénytelen cselekményeiből származik.*

XII. FEJEZET.

A személyiség védelme.

310. A személyiség védelme egyike a magánjogunkban még nem teljesen kiépített intézményeknek, miután az e fogalomkörbe tartozó alanyi magánjogok oltalmáról a jogrend eddig túlnyomóan csak a büntető- és közigazgatási jogban gondoskodott, s a magánjog számára egyéb tért nem engedett, minthogy a személyi javakat ért sérelmeket egyszerűen tiltott cselekményekből származó kártérítési kötelemekeként kezelje. Az újabb jogfejlődés azonban részben a szokásjogon, részben egyes pozitív törvényeken keresztül útat tört a személyiségi jogok magánjogi védelme számára s így legalább is az alapok az intézményszerű kiépítésre már adótnak tekinthetők.

311. Személyi jogok alatt pedig azokat az abszolút hatályú alanyi magánjogokat értjük, melyeknél fogva mindenki a törvények és mások jogainak korlátai között, személyiségét, egyéni integritását minden irányban szabadon érvényesítheti és igényelheti azt, hogy őt ebben senki se háborítsa. Ezekről a személyi jogokról lemondani és gyakorlásuk lehetőségét a jóerkölesökbe ütköző módon korlátozni nem lehet. Ha tehát

* Irodalmi utalások a XI. fej. és a 32—34. §§-hoz. I. Frank I.: Id. c. m. I. k. 138. és köv. l. — Wenczel G.: Id. c. m. I. k. 235. és köv. l. — Márkus D.: M. magánjog. I. k. 109. és köv. l. — Jellinek: Magy. magánjog. I. k. 74. és köv. l. — Zlinszky: Id. c. m. 85. és köv. l. — Unger: System. I. k. 319. és köv. l. — Krainz: System. I. 183. és köv. l. — Dernburg: Pandekten. I. k. 138. és köv. l. — Windscheid: Pandekten (7-ik kiad.). I. k. — Planiol: Traité élémentaire de droit civil. I. k. (Paris, 1900). 262. és köv. l. — Farkas L.: A hereditas jacens jogi természete (Jogtud. Közl., 1872). — Tóth Lajos: M. magánjog. I. k. 172. és köv. l. — Almási A.: Ung. Privatrecht. I. k. 67. és köv. l. — Bozóky A.: A jogi személyekről (a Fodor-féle magánjog. I. k. 385. és köv. l.). — U. az: A jogi személyekről (N. Várad, 1870. és 1891). — Brinz: Lehrbuch der Pandekten (3-ik kiad.). I. k. 224. és köv. l. — Ihering: Zweck im Recht. I. k. 454. és köv. l. — Zsögöd: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. I. k. (1898). 112. és köv. l. — Magyar Jogászygyűlés. 1872. évi tárgyalásai. Évkönyv, Vavrik Béla véleményével. — Szász Schwarzw G.: A jogi személy magyarázata (Jogállam, 1906. évf.). — U. az: A jogi személy magyarázatához (Jogállam, 1907. évf.). — U. az: A jog-

személyi jogainkban sérelmet szenvedünk — másnak azokat érintő jogellenes magatartása által — egész általánosságban, a sérelmes magatartás megszüntetését és a sértések jövőre szóló bírói eltiltását követelhetjük. Ha a kegyelet úgy kívánja: az sem zárható ki, hogy a személyi jogok ezt a védelmet még az alany halála után is élvezhessék.

312. Nyilvánvaló, hogy ez az elvileges, általános jogvédelem a személyi jogok hathatós védelmére távolról sem elegendő. Ezért az egyes személyi jogoknál a jogrend — mint látni fogjuk — a védelem tökéletesebbé tételéről gondoskodott is; habár, az előbb, 310. alatt mondottak szerint: a személyi jogok védelme még mindig nincs teljesen kiépítve. Személyi jogok pedig a következők: *jog a személyes szabadságra; jog a testi épségre, életre, egészségre; jog a becsületre, a levéltitokra; jog a névhez és képmáshoz.* Kiegészítőleg ide vonandó végül a *szerzői és szabadalmi jog* tárgyalása is.

313. Nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk a magánjogi törvénykönyv 1928. március 1-én előterjesztett javaslata 1114. §-ának, mely a személyi jogok magánjogi védelmére vonatkozóan azt az elvi szabályt proklamálja, hogy aki szándékosan (dolose) vagy súlyos gondatlanságból (culpa lata) elkövetett tiltott cselekmény vagy ekként elkövetett kötelességszegés miatt kártérítésre van kötelezve, ha az eset körülményei szerint méltányosnak mutatkozik, a károsult nem vagyoni káráért is pénzbeli elégtételt köteles szolgáltatni. Az ilyen erkölcsi elégtételhez való (bár pénzben kifejezett) jog a sértett örököseire nem száll át, tehát legszemélyesebb termé-

alany kérdéséhez (Jogállam, 1909. évf. és külön is). — *Léon Michoud*: La théorie de la personnalité morale 2. edit. I. k. — *Erekly István*: A jogi személyek (Városi Szemle, 1927—28. évf.). — *Ch. Meurer*: Die jurist. Personen c. m. — *Indokolás*: am. ptkv. tervezetéhez. I. k. 80. és köv. l. — *Mamelok Arthur*: Die jurist. Person in internat. Privatrecht (Zürich, 1900). — II. Fentiekén kívül: *Erekly J.*: Tanulmányok a m. ált. ptkv. tervezete köréből. I. Az egyesületről (Bpest, 1903). — *Szladits K.*: Az egyesületi jogról (Bpest, 1903). — *Meszlény A.*: Az egyesület (Márkus-féle Jogi Lexicon. III. k. 127. l.). — *Raffay Fer.*: Az egyesületi jog kodifikálása (Magy. Jogász Ujság. 1903. évf.). — *Nagy Fer.*: A keresk. társaságok jogi természetéről (Bpest, 1878). — III. *Erekly J.*: Tanulmányok stb. id. c. m. II. Az alapítvány. — *Dárdai Sándor*: Az alapítványok iránti felügyeleti jogkör szabályozása (Bpest, 1897). — *Csorba Fer.*: Az alapítvány jogi fogalma (Bpest, 1901). — *Bochkor Mihály*: Az alapítványok és a kir. főfelügyeleti jog (Erdélyi Múzeum. 1908. évf.). — *Daempff Sándor*: A holtkézi törv. Magyarországon (Pécs, 1891). — *Márkus D.*: A holtkézi törvények Magyarországon (Bpest, 1897). — *Csemegi Károly*: Az egyházi holtkéz a magyar törvények szerint (Bpest, 1897).

szetű, míg csak a kereset beadva nincs, vagy a sértő azt a maga terhéül be nem ismerte.

35. §. *Az egyes személyi jogok védelmének mai szabályozása.*

314. I. *Jog a személyes szabadságra.* Az Optk. 1329. §-a elrendeli, hogy a személyes szabadságától megfosztott egyén elsősorban szabadságába való *visszahelyezését* és teljes *elégtételt* követelhet. Kétségtelen, hogy ez az elv a mi szokás-jogunkban is benne van; az elv keresztülvitele ellenben csak a büntető codexben jutott megvalósuláshoz. Az 1878: V. t.-c. X. és XXII. fejezetei szólnak a személyes szabadság rovására közhivatalnokok, illetőleg magánszemélyek által elkövetett büntettek és vétségekről s a sértett kívánatára megítélendő *kártalanítási mellékbüntetés* felől is rendelkeznek (198. §.). Ez a kártalanítás azonban csak az okozott és bizonyított *vagyoni kár* megtérítése, — s a pénzben meg nem becsülhető erkölcsi kárról, a személyes szabadság jogának megsértéseért függetlenül megállapítandó elégtételről a büntetőtörvény nem emlékezik meg.

315. II. *Testi épségre és egészségre vonatkozó jog.* A büntetőjog idevágó intézményeitől eltekintve, domináló elvnek magánjogunkban, a testi épségre és egészségre irányuló jognál is még mindig a csak az okozott vagyoni kár megtérítésére irányuló kötelezettség kimondását kell tekintenünk. E kötelezettség a sértő cselekmény objectiv jogellenességére és a sértő subjectiv véttségére támaszkodik, mint előfeltételekre. Ha a cselekmény halált okozott, a gyógyítás, életmentés, temetés költségeit az igényelheti, aki erre a célra költekezett. A halállal megszűnt, egyébként személyhez kötött vagyoni jogok: az elhalt hagyatékának, kárként felbecsülve, megtérítendőek. Tartásra jogosultak, ha a tartástól elestek: pénzbeli járadékot követelhetnek. Halállal nem járó testi sértéseknél a pozitív káron kívül az elmaradt nyereség is számbaveendő, s állandó munkaképtelenség esetén a sértőt pénzbeli járadék fizetésére is kell kötelezni.

316. Mindezen és a vagyoni jellegű érdekmegtérítés körében mozgó rendelkezéseken kívül szórványosan előfordul gyakorlatunkban az osztrákjogi „fájdalomdíj” hatása alatt, hogy a megállapított kártérítésen *felül és attól önállóan*, különösen

nőket ért és állandó eltorzulásokat okozott testisértéseknél (valamint erőszakos nemi közöszléseknel és a deflorációra tekintettel) a szenvedett erkölcsi kár címén külön *elégtételt* is állapítanak meg bíróságaink méltányos pénzösszegben, mely jelenség kétségtelenül a magánjogi jogvédelem lassú kialakulási útját jelzi.

317. Ismeri jogunk emellett, a most tárgyalt személyi jogoknak viszonylagos védelmét is azzal, hogy egy adott magánjogi viszony egyoldalú felbontását, a testi épség és egészségre vonatkozó jog érdekében, kivételesen lehetővé teszi. Így: a szolgálati viszony felmondás nélkül azonnal odahagyható, ha a gazda vagy családtagja, vagy megbízottja a cseléddel szemben, testi épségét, egészségét veszélyeztető elbánást tanúsít. (Pl. éhezeti.) (1876: XIII. t.-c. 52. §. II. a) d) — 1875: XXXVII. t.-c. 58. §. 2., 3., 7., 8. 59. §. — 1884: XVII. t.-c. 94. §.) Ugyanezen gondolat körbe vonható az 1884: XVII. t.-c. 98. §-ának az iparossegédnek adandó egészséges lakóhelyről; — gyári telepeknél a munkások életét, egészségét biztosító berendezésekről (u. ott 114. §.); a gyári munkára alkalmazott gyerekek életkoráról (u. ott 115. §.); 16 éven aluli munkásokról, szülő munkásnőkről (u. ott 116. §.); munkaszünetről, munkások felváltásáról (u. ott 117. §.) szóló rendelkezései. Egyes magánjogi intézményekben, továbbá az egészség, testi épség és élet védelme belső ratióként érvényesül. Áll ez pl. az összes tartási és biztosítási kötelezettségekre.

318. *III. Jog a becsületre.* E téren az új sajtótörvény (1914: XIV. t.-c.) és a becsület védelméről szóló 1914: XLI. t.-c. a becsületjog magánjogi védelmét — a jelentékenyen fokozottá tett büntető jogvédelem mellett — korszerű, széles alapokra fektették. Ehhez képest: rágalmazás, becsületsértés és hamis vádaskodás esetén — követtetett az el akár sajtó útján, akár azon kívül (állítás, híresztelés, vagy meggyalázó cselekmények révén) a sértő a sértettnek a büntető következményektől eltekintve és a bizonyított vagyoni kár megtérítésén kívül: a nem vagyoni *erkölcsi kárért* is megfelelő, a bíróság által méltányosan meghatározandó *pénzbeli elégtétellel* tartozik. (1914: XIV. t.-c. 39. §. és XLI. t.-c. 28. §.). Ezenkívül: a sajtó útján vagy azonkívül (időszaki lapokat kivéve) elkövetett rágalmazás és becsületsértés címén kimondott marasztaló ítéletnek a sértő kifejezések mellőzésével való hírlapi

közzététele is követelhető. (1914: XIV. t.-c. 43. §., XLI. t.-c. 28. §.). Továbbá, az *időszaki lapokban* napvilágot látott hasonló sértő közleményekkel szemben, a sértettnek ítélet előtt és nélkül is joga van *helyreigazító* nyilatkozatának közlését, ugyanazon időszaki lapban megkövetelni. A „helyreigazítási jog” olyan esetekben van biztosítva az 1914: XIV. t.-c. 20. §. által, ha valakiről nyíltan vagy burkoltan valótlan tényeket közölnek, vagy való tényeket hamis színben tüntetnek fel. A közlési kötelezettség 1 hónapig áll fenn, s megjegyzéseknek hozzáfűzése: kihágásként büntetettik (21. §.).

319. Közvetve a becsület védelmét szolgálja az 1914: XLI. t.-c. 24—26. §§-ának a „hitelrontás”-ra vonatkozó rendelkezése is, amennyiben az ott körülírt előfeltételek fennforgása esetén a hitelrontónak minősülő cselekmény *vétségként* büntetettik, emellett a netalán okozott vagyoni kár is megtérítendő. A becsületjog viszonylagos védelme a testi épség és egészség védelménél mondottak szerint szintén érvényesül.

320. IV. *Levéltitokra vonatkozó jog.* A személyiségből közvetlenül folyó érdek a levélhez, távirathoz, bizalmas jellegű magánokirathoz való jognak magánjogi védelme. Jelenlegi jogunk ezt a védelmet a magánjog terén nem adja meg s a mondott érdekek csak büntetőjogi oltalom alatt állanak (1878: V. t.-c. 200., 327. §§.). Ez a büntetőjogi védelem felette egyoldalú s a levél íróját a címzett indiscretióival szemben egyáltalában nem védelmezi s emellett nem ölel fel magába minden ezen a téren elkövethető súlyos jogsérelmet.

321. V. *Névhez való jog.* Mindenkinek van *neve*, mely jogalanyiségének a magánjogi forgalomban éppen úgy, mint az állami és társadalmi élet minden egyéb viszonyában legközelebb és leggyakorlatiasabb megjelölésére szolgál. Lelecnnek, ismeretlen nevű anyától származott törvénytelen szülöttnek az anyakönyvi bejegyzést eszközölő hatóság, illetve az ismeretlen nevű anya jelöl ki nevet. Mivel a névben benne van az egész személyiség: a nevet, mint abszolút alanyi jogot a jogrendnek mindazon visszaélésekkel szemben, melyek a név jogtalan használatával elkövethetők s melyek nemesak anyagi, de erkölcsi hátránnyal is járhatnak: védelmeznie kell.

322. Mai jogunk a név magánjogi védelmét nem is tagadja meg. Intézkedései azonban felette hézagosak. Az 1894:

XXXIII. t.-c. 44. §. kimondja, hogy *senki sem viselhet* más családi és utónevet, mint amelyek születési anyakönyvébe be vannak jegyezve. Írói és művészi álnevek használatát ez a rendelkezés nem érinti. Az 1879: XL. t.-c. 45. §-a a címbitorlást, 72. §-a pedig a hamis név bemondását bünteti. Régi jogunk az „áloreások“-at (kik más helyett adják ki magukat) infámiával sújtotta. Az 1894: XXXI. t.-c. 94. §. eltiltja az elvált vétkes nőt volt férje nevének viselésétől; a nem vétkes nő névhasználati joga azonban eziránti perbeli kérelmére a bontó ítéletben megállapítandó. Az a nő azonban, kinek a bontó ítélet megadta a jogot, hogy volt férje nevét viselhesse: e jogától a volt férj keresetére meg is fosztható, ha erkölcsi szempontból kifogásolható életmódot folytatva, volt férje nevének beszennyezésével annak erkölcsi kárt okoz. Itt a név védelme a volt férj javára visszafordul.

323. Mindezen és jórészt sanctió nélkül kimondott szabályok a védelem elvi elismerését igazolják s ezen az alapon tételként lehet felállítani, hogy bárki, aki nevének jogosulatlan használata folytán erkölcsi vagy anyagi kárt szenved: követelheti a vitatott név kizárólagos viselésének bírói ítéletben való megállapítását, a bitorlás megszüntetésére szóló marasztalást és elszenvedett erkölcsi és anyagi kárának megtérítését, végül per analogiam juris: a marasztaló ítéletnek a sértő költségén leendő közzétételét.

324. A névvédelemre és a névjogra vonatkozó rendelkezések kiegészítéséül említendő, hogy a 66510/1920 M. E. rend. 10. §. alapján az Orsz. Vitézi Szék szerv. szabályai 7. §-a értelmében a nem magyar hangzású nevet viselő vitézek kötelesek nevüket magyar hangzású névvel felecserelni. A névmagyarosításra vonatkozó belügyi rendeletek azon megszorítása pedig, hogy helységnévből képzett, régies alakú és nemesi családi nevek, valamint közéleti nagyságok nevei névváltoztatásoknál nem választhatók: szintén bizonyos és már mások által viselt nevek védelmét szolgálja.

325. A név védelmével rokon a *címerhasználat* védelme. Senki sem köteles túrni azt, hogy családi címerét más jogosulatlanul használhassa. E sérelemmel szemben keresete van a sértettnek a címerhasználattól való eltiltás, az esetleg okozott vagyoni, sőt — felvehetjük — erkölcsi kárnak megtérítése és a marasztaló ítéletnek a sértő költségén leendő közzé-

tétele iránt. A *kereskedelmi* névnek, az úgynevezett *cégnek* védelméről a Keresk. Törv. hathatósan gondoskodik.

326. VI. *Képmáshoz való jog.* Bizonyos fokig elismertnek mondható. Az 1921: LIV. t.-c. (szerzői jogi törv.) 64. §-a a képmás utánképzését a megrendelőnek tartja fenn. A védelem tökéletlen, mert csak a *megrendelőt* védi, ki nem szükségképpen azonos azzal, akit a képmás feltüntet; továbbá, mert a képmás védelmének a sokszorosítás és utánképzés tilalma csak egyik része. Nincs eképpen magánjogi védelem a beleegyezés nélküli képmáskészítés, akaratelleni lerajzolás, lefényképezés, képmáskifüggesztés által elkövethető jogsérelmek ellen. A gyakorlat feladata, hogy a képmással való visszaélések okozta erkölcsi — esetleg anyagi károkat a sértő ellen megállapítsa és a sértett részére az elégtételről gondoskodják. Jogunk szellemében a lehetőség erre mindenesetre fennáll.*

36. §. A szerzői jog.

327. A szerzői jog a rendszer szempontjából a személyiség védelmének köréhez tartozik, mert a személyiségnek a testiekre vonatkozó védelmét, a becsület, név, képmás mellett a lelki világ, a gondolkodóképesség megnyilvánulásainak védelmével egészíti ki. A szerzői jognak tárgya általános megjelöléssel: az eszme, a gondolat, de nem az ezeket megrögzítő betű, zenei hangjegy, kép vagy szobor. Az eszme és gondolat, mint szellemi alkotás az egyéniségnek képezi megfoghatatlan és elválaszthatatlan részét. Uralmunk alatt csak annyiban áll, amennyiben tőlünk függ, hogy a lelki világunkban kelt gondolatoknak akarunk-e kifejezést adni vagy nem? Helyte-

* Irodalmi utalások a XII. Fej. 35. §-hoz. Zlinszky: Id. c. m. 539. és köv. l. — Márkus: M. magánjog. I. k. 148. és köv. l. — Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez. I. k. 153. és köv. l. — Meszlény A.: A személyiség védelme a ptkv. tervezetében (Bpest, 1903). — U. az: Magánjogpolitikai tanulmányok (Bpest, 1901) c. gyűjt. mű 2-ik sz. értekezés. — Finkey Ferenc: A m. büntetőjog tankönyve (Bpest, 1902). — Meszlény A.: Az erkölcsi javak védelméről (Magy. Jogász Ujság, 1905. évf.). — Kolosváry B.: Az Optk. fájdalomdíja és a gyakorlat (Koloszvár, 1910). — U. az: Az arckép és a jog (Szeged, 1927). — Olshausen: Das Recht am eigenen Bilde (Berlin, 1892, Beiträge zur Erläuterung des deutschen Rechts. Jahrg. 46). — Keyszner: Das Recht am eigenen Bilde (Berlin, 1896). — Almási A.: Nichtvermögensschaden im ung. Privatrecht (Szeged, 1926). — Személyi Kálmán: A névjog (Bpest, 1915).

len tehát azt mondani, hogy a határozott alakban megnyilvánult gondolat a személyiségnek konkrét alkotása lévén: attól teljesen független, különvált valami. Sőt ellenkezőleg; a szellemi alkotás a betűben, rajzban vagy egyéb anyagok általi közzététele után is a szerző lelkivilágának, egyéniségének integráns része marad. Ekként, mint minden a személyiségre vonatkozó alanyi jog a szerzői jog is az abszolút jogvédelmet igénylő, tilalmijog jellegű jogosítványok közé tartozik s védelmezésének közelebbi célja az, hogy senki más szellemi alkotásának felhasználásával és értékesítésével magának jogtalan anyagi hasznot a szerző megrövidítésével ne szerezhessen.

328. A szerzői jogot legújabbban az 1921: LIV. t.-c. szabályozza. A törvény „szerzői jog“ tárgyává teszi és védelmezi az „írói műveket“. *Írói mű* alatt pedig minden olyan szellemi alkotást kell értenünk, mely szóval vagy jegyekkel (írás- és hangjegyekkel) nyilvánított, tehát írásba foglalható s rendszeren írásba is foglaltatik. Mindenesetre szükséges, hogy az „írói mű“-ben alkotójának valamelyes önálló és értékelhető szellemi tevékenysége nyilvánuljon, mely viszonylagosan legalább „eredeti“-nek is minősíthető. Ezért egy árjegyzék, vagy egy színlap rendszerint „írói mű“ számba nem mehet; — de igen pld. egy plakát, melyben ötlet és gondolat juthat kifejezésre.

329. Az írói mű *szerzője* az, akitől az írói mű mint szellemi alkotás származik. *Szerzőnek* tekinti emellett a törvény azt is, ki „többeknek irodalmi adalékaiból“ állít össze és rendszerez oly gyűjteményt, melynek eredetisége éppen az összeállításban, a szerkesztésben áll. Itt a gyűjteményre, mint szellemi munkát igénylő egészre a szerzői jog a szerkesztőt illeti. Társszerzőség esetén a társszerzők szerzői joga a mű elkülöníthető részein külön-külön áll fenn; ha ily elválasztás nem vihető keresztül, mindenik szerzőtársnak az egészre van szerzői joga.

330. Törvényünk „írói műnek“ tekinti a más nyelvből való *fordításokat*, alkalmazásokat (adaptálás) ideértve a mechanikai előadás céljára szolgáló és művészi tevékenységgel járó *alkalmazásokat* is, úgyszintén az *átdolgozásokat* (arrangement), kivonatokat, feldolgozásokat; továbbá eredeti műveknek közvetett elsajátításait, s bárminő átalakításait vagy felhasználásait (ideértve a mozgófényképészeti mű céljára

szolgáló felhasználásokat) végül különböző művek gyűjteményeit — természetesen mindig az eredeti mű szerzőjét *megillető jogok sérelme nélkül*.

331. Nemkülönben egyenlő védelem és elbánás alá esnek az írói művekkel a *zeneművek*, melyeknél a szerzői jog tartalma — a *színművek* és *zenés színművek* példájára — az előadásra vonatkozó kizárólagos joggal bővül. Némajátékok és koreográfiai művek tartalmuk szerint vagy színműveknek, vagy zenés színműveknek tekintendők. A fent 330. alatt említett művek (fordításoktól eltekintve) nyilvános előadására — amennyiben azok színműveknek, zenei színműveknek vagy zeneműveknek tekinthetők — a felhasznált mű eredeti szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül — szintén e művek alkotójának van kizárólagos joga.

332. Végül egy tekintet alá esnek az írói művekkel a szövegképek (illusztrációk) térképek, földrajzi, helyrajzi, építészeti, mérnöki és más műszaki, valamint tudományos vonatkozású tervek, rajzok, ábrák, vázlatok és plasztikai művek is — amennyiben rendeltetésüknél fogva nem tekinthetők képzőművészeti vagy iparművészeti alkotások gyanánt, mely esetben az ezek felett biztosított szerzői jog tárgyait képezik.

333. *A szerzői jog tartalma.* Az írói műnek *többszörözése, közzététele és forgalombahelyezése* a törvény által meghatározott védelmi időn belül: a *szerző kizárólagos jogát képezi*. Több szerző esetén a szerzői jogot a szerzőtársaknak előzetesen adott kárpótlás mellett bármelyik szerző gyakorolhatja. Ha azonban a szerzőtársak megállapodásra jutni nem tudnának: a közös mű többszörözéséhez, közzétételéhez és forgalombahelyezéséhez valamennyi szerzőtárs beleegyezése szükséges. Ha a mű egyes részei a szerzők szerint elkülöníthetők: mindenik szerzőtárs kizárólag rendelkezik a szerzői joggal — a maga elkülönített részén.

334. A szerzői jog élők között és halál esetére még jövőben alkotandó művekre is, előre átruházható. Az oly szerződést azonban, mellyel a szerző szerzői jogát általában jövőben alkotandó minden művére, vagy általában, jövőben alkotandó műveinek meghatározott nemére ruházza át: a felek bármelyike előzetes egy évi felmondással bármikor felmondhatja, feltéve, hogy a szerződés létrejötté óta 5 év már eltelt. Minden ettől eltérő és szerző hátrányára szóló megállapodás

érvénytelen. A szerzői jog törvényes öröklés tárgya és csak a szent korona öröklése alól van kivonva. Végso fokon, mint törvényes örökös: a társszerző, illetőleg jogutóda örököl. Végrehajtás tárgyát maga a szerzői jog nem képezi, hanem csak az a vagyoni előny, amely a szerzőt vagy örökösét vagy hagyományosát annak következtében illeti meg, hogy ő a szerzői jogot értékesítette vagy érvényesítette.

335. *Szerzői jog bitorlása.* Elköveti az, aki az írói művet a szerző beleegyezése nélkül a maga egészében vagy valamely részében, szándékosan vagy gondatlanságból többszörözi vagy közzéteszi vagy forgalomba helyezi. Többszörözés alatt bármely eljárás útján való, akár egy, akár több példányban előállított többszörözést kell értenünk, idevéve a kézi másolást is, kivéve a nem üzletszerű felhasználásra szánt példány ingyenes előállítását. A sanctiók a következők: a cselekmény *vétség* és behajthatatlanság esetén maximum 1 évre terjedhető fogházra átváltoztatható pénzbüntetéssel (mely 80 ezer koronáig terjedhet) büntetendő; továbbá az okozott vagyoni és nem vagyoni kárért fizetendő *kártérítés*, melynek összege a bitorló gazdagodásánál kevesebb nem lehet; továbbá a különlegesen a bitorlás céljára készített többszöröző eszközök, készülékek (minták, lapok, lemezek, ducok, kövek, tömöntvények, hengerek, tekercsek, filmek, stb.) és a jogtalanul előállított mű készletben lévő példányainak *elkobzása*. A tettessel együtt és egyenlően büntetendők a rábírók és a részesek. A kísérlet csupán az elkészült részek és készülékek elkobzásával, valamint kártérítéssel sujtatik. Bevezettnék a bitorlást akkor kell venni, ha valamely műnek a törvény ellenére többszörösített első példánya vagy jogosulatlan utánképzésének első példánya, elkészült vagy a mű közzétételét vagy forgalomba helyeztetett. Ha a tettet szándékosság vagy gondatlanság nem terheli: csak gazdagodása erejéig felelős, de a pénzbüntetés alól menekül. Az elkobzásnak azonban a mondtak szerint itt is helye van.

336. A törvény 6. §-a szerint különösen is szerzői jogi bitorlásnak van minősítve: *a)* még meg nem jelent kéziratnak a szerző *engedélye nélküli* többszörözése, közzététele és forgalombahelyezése; *b)* ugyanez, az oktatás vagy mulatság céljából tartott előadások vagy felolvasások tekintetében; *c)* minden oly kiadás, melyet a szerző vagy kiadó a törvény

vagy a fennálló szerződés ellenére eszközöl; *d)* a műnek a szerződésben megállapítottnál nagyobb példányszámban való kiadása; *e)* szerzőtársak közös művénél az egyik szerzőtárs jogosulatlan, önálló kiadása; *f)* gyűjteményes kiadása nyilvános szónoklatoknak a szónok beleegyezése nélkül; *g)* jogosulatlan átvétele hírlapi táviratoknak, tudósításoknak a *megjelenés előtt*, míg megjelenés után egyes közlemények átvétele csak akkor bitorlás, ha szépirodalmi, tudományos vagy oly dolgozatról van szó, melynek élén az utánnyomás tilalma jelezve volt; *h)* megjelent művek címének a közönség megtévesztését célzó, engedélye nélküli és kártokozó átvétele más mű címéül; *i)* a mű átvitele szerző engedélye nélkül mechanikai előadás céljára szolgáló készülékekre (lemezek, hengerek, tekercsek, stb.); *j)* a mű engedély nélküli felhasználása mozgófényképészeti mű céljaira és ezenkívül minden más közvetett elsajátítás jellegével bíró engedély nélküli átalakítás, úgymint alkalmazások (adaptálás), átdolgozás (arrangement), kivonatok, feldolgozások (regény, elbeszélés vagy költemény színdarabbá és viszont).

337. Szerzői jog bitorlását képezheti ezenkívül a szerző engedélye nélküli más nyelvre való *lefordítás* is, de csak akkor, ha a bármely nyelvű fordítás az eredeti szerzőjének beleegyezése nélkül többszöröztetik, közzététetik vagy forgalomba helyeztetik. A fordítás egyébként szintén olyan „írói mű“, mely e jellegénél fogva az eredeti művel egyenlő védelemben részesül. Maga a pusztá lefordítás is (többszörözés, közzététel vagy forgalombahelyezés nélkül) bitorlást képezhet akkor, ha a szerző a lefordítás iránti jogot *kifejezetten* fenntartotta. Az a mű címlapján felvett kitétel, hogy „minden jog fenntartva“: a fordítás iránti jog fenntartását is *nem* foglalja magában, illetőleg ezt nem pótolhatja.

338. *Zeneműveknél*, bitorlás minden és sajátlagos szerzeménynek nem tekinthető átdolgozás (kivonatok készítése, egy vagy több hangszerre, énekszólamokra való berendezése, phonograph hengerre, ariston-lemezre való áttétel, stb.). Ellenben már megjelent zeneműveknek tudományos munkákba való átvétele, valamint iskolai oktatási célokat szolgáló összeállításokba való felvétele — a forrás megnevezésének feltétele mellett —: nem *bitorlás*.

339. Külön rendelkezik a törvény az „*idézetek*“ átvétele;

ábrák, rajzok szövegértelmezésül való felhasználása, nyilvános ügyiratok, tárgyalások közlése, a törvények és rendeletek kiadása, színművek és zeneművek *előadása*, a szöveges zeneművek, továbbá színművek, zenés színművek egyes részeinek előadása és a színművek fordítása tekintetében is. E részt a következő szabályok veendőik figyelembe: Megjelent művek egyes helyeinek vagy kisebb részeinek *hű idézése*, avagy tartalmuk szerint önálló tudományos műveknek tekinthető gyűjteményekbe való és a cél által indokolt felvétele egyes és már megjelent kisebb verses műveknek és prózai dolgozatoknak, pláne, ha a kérdéses gyűjt. mű egyházi vagy iskolai használatra készült és a forrás és szerző világosan meg van nevezve: nem bitorlás. Hasonlóképp nem bitorlás a hírlapi cikkeknek, a forrás megnevezése mellett való átvétele, kivéve a *szépirodalmi és tudományos* cikkeket és azokat, melyeknek utánnyomása határozottan eltiltatott. Ugyanezen szempont alá esik a napihírek, vegyes apróságok, egyszerű közlések átvétele, valamint a nyilvános ügyiratok és tárgyalások közlése és az ilyen tárgyalások alkalmával tartott beszédek — nem gyűjteményes jellegű — kiadása is. (1921: LIV. t.-c. 9. §.).

340. *Zeneműveknél a bitorlás számba nem vehető* idézés nagyjában a most mondottak szerint bírálendő el. Tehát egyes helyek *hű idézése*, kisebb zenei művek, vagy zeneművek kisebb részeinek a cél által indokolt terjedelemben iskolai és egyházi használatra szánt és önálló jellegű gyűjt. művekbe való felvétele: a szerző és a forrás megnevezése mellett meg van engedve. Épp így, a megzenésített kisebb verses művek vagy nagyobb verses mű egyes kisebb részének nyilvános előadása is, sőt itt, a hallgatóság használatára, műsorral kapcsolatban, de a hangjegyek nélkül — a sokszorosítás, közzététel és forgalombahelyezés sem tiltott (szerzői jogi törv. 47. §.).

341. Az idézésre vonatkozó most közölt rendelkezések túlhágása, különösen az idézett szerző megnevezésének szándékos vagy gondatlanságból való mellőzése esetén: a sértő *vétséget követ* el, melynek sanctioja 40,000 K.-ig terjedhető pénzbüntetés, továbbá a kártérítés és az elkobzás (23. §.). Ezt a rendelkezést a törvény (58. §.) a színművekre, zenés színművekre és zeneművek nyilvános előadásaira is megfelelően kiterjeszti.

342. *Szerzői jog a képző- és iparművészeti alkotások tekintetében.* A szerzői jog védelme alá a törvény ebben a vonatkozásban a *rajzot, metszeteket, könyomást, festészeti és szobrászati* műveket helyezte, melyeknek egészben vagy részben való utánképzését, közzétételét, forgalombahelyezését és mechanikai vagy optikai készülékek segélyével való üzletszerű bemutatását az alkotó művész kizárólagos jogául tartotta fenn. Többszörözésnek kell tekinteni építészeti műveknél az utánépítést is. A szerzői jog bitorlását tehát az állapítja meg, ha valaki a jogosult szerző engedélye nélkül a terjesztés (forgalombahelyezés) szándékával a műalkotást utánképzzi, közzéteszi, forgalomba hozza és bemutatja. (60. §.)

343. Ezzel az ált. szabállyal szemben nem tekintendő bitorlásnak *a)* egyes másolatok ingyenes előállítás, ha azok nem terjesztés céljából és nem építés útján készültek. Az eredeti mű szerzőjének nevét, kezdőbetűit vagy jegyét használni, a másolatot nyilvánosan kiállítani vagy üzletszerűen felhasználni: már *bitorlás* számba megy. Nem bitorlás továbbá *b)* a nyilvános helyeken maradandólag felállított műveknek, építészeti alkotások esetén azok külső látóképének többszörözése, akár rajz, festés, metszés, könyomás vagy fényképezés útján; *c)* már megjelent vagy maradandólag nyilvánosan kiállított művek többszörözése iskolai célú és önálló természetű gyűjteményes művekben a forrás és a szerző megnevezése mellett. Utóbbinak elmellőzése a sub 341. alatti sanctiot vonja maga után és végül *d)* nem bitorlás, az előbbi *c)* pontban jelzett műveknek ismeretterjesztő előadások keretében mechanikai vagy optikai készülékekkel való bemutatása sem. (62. §.).

344. A mondottakon kívül bitorlás számba megy, ha *a)* az eredeti utánképzése más műfajban vagy műnemben történik; *b)* ha az utánzás nem közvetlenül az eredeti, hanem annak valamely korábbi utánképzése nyomán készítettik; *c)* ha a képzőművészeti alkotás az építészet, ipar vagy kézműipar alkotásain utánoztatik; *d)* ha a szerző vagy kiadó a köztük fennálló szerződés ellenére eszközölnék a képzőművészeti alkotásból új kiadást és *e)* ha a művet a kiadói szerződésben megállapítottnál nagyobb példányszámban állítják elő. Ha a szerző művét másnak tulajdonába bocsátja: ezzel az utánkép-

zés joga átruházva nincs. Megrendelt festészeti arcképek és szoborképmások tekintetében a szerzői jog gyakorlásához szükséges a megrendelő, helyesen annak beleegyezése is, akit a kép vagy szobor ábrázol.

345. *Szerzői jog a fényképeken és a fényképezéshez hasonló eljárásokkal előállított műveken.* A szerzői jog ebben a vonatkozásban az eredeti felvétel készítőjét illeti. Kíváncos, hogy a szerző (vagy kiadó) neve (cége), lakhelye, a felvétel ideje az eredeti felvétel levonatain ki legyen tüntetve. A bitorlás itt is az engedély nélküli többszörözésben, közzétételben, forgalomba helyezésben és mechanikai vagy optikai készülékek segélyével való üzletszerű bemutatásában áll. A részletekre vonatkozóan az írói művekre felállított szabályok megfelelően alkalmazandók. Védelmébe veszi a törvény a *mozgófényképészeti műveket* is az írói művek, képző- és iparművészeti alkotások védelme módjára, ha szerzőjük a cselekmény kitalálásában, vagy a színre alkalmazás és elrendezés módjában vagy az események csoportosításában a műnek egyéni és eredeti jelleget adott. A jog itt a kizárólagos előadásra és a bitorlás ennek engedély nélküli gyakorlására vonatkozik.

346. Szerzői jogi törvényünk kiterjeszti a szerzői jogi védelmet a *szöveggépekre* (illustringok), *térképekre*, *földrajzi, helyrajzi (topográfiai), építészeti, mérnöki* és más *műszaki*, valamint *tudományos* vonatkozású *tervek, rajzok, ábrák, vázlatok és plastikai művekre* is. Ha ezek rendeltetésüknél fogva írói művekként tekinthetők: akkor az írói művekre, ha ellenben nem, úgy a képző- vagy iparművészeti alkotásokra vonatkozó szabályok alá esnek.

347. *Védelem időtartama.* A védelem szerző életére és halálától számított ötven évre terjed. Ezután az írói mű közkinccsé válik. Alnév alatt vagy név nélkül megjelent műveknél az ötven évet a megjelenéstől kezdve számítjuk. A rendes számítás veendő figyelembe itt is, ha a szerző neve a szabadalmi bíróság által e célból vezetett könyvbe az első kiadástól számított ötven év alatt beiktatott. Fényképészeti műveknél tizenöt év, a mű első megjelenésének esztenedeje végétől számítva. Ha a fényképfelvétel közzétéve nem lett: akkor a tizenöt év a felvételt készítő elhalálozási évének utolsó napjától számítandó. Mozgófényképészeti műveknél a

védelmi idő aszerint alakul, hogy a mű tartalma szerint az írói művekhez, vagy fényképészeti művekhez számít-e?

348. A szerzői jog bitorlása esetén annak megbüntetése és a kár megtérítése iránt indítható kereset három év alatt évül el. Elmarad azonban a büntethetőség, ha a sértett fél a tudomásulvételtől számított három hó alatt az eljárást folyamatba nem helyezte. (36—41. §§.). Szakkérdésekben a bíróság igénybeveheti a Budapesten szervezett szerzői jogi szakértő-bizottság véleményét. (31—35. §§.). A szerzői jogi ügyekben való bírósági eljárást az 1921: LIV. t.-c. 89. §-ában adott felhatalmazás alapján a 9800/1922. sz. igazs.-minist. rendelet szabályozza.

349. Nemzetközi vonatkozásokban említendő kiegészítésül az 1922: XIII. t.-cikkel becikkelyezett szerződés, mellyel hazánk az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult *berni nemzetközi Unio* tagjává vált, azzal a kölcsönös joggal és kötelezettséggel, hogy az egyezményes államokban, saját polgárai, ugyanolyan szerzői jogi védelemben részesüljenek, mint az illető állam polgárai és ezek viszonyosan Magyarországon területén a magyar állampolgárok részére biztosított szerzőijogi védelemben részesíttessenek.*

37. §. Szabadalmi jog.

350. A szabadalmi jog = találmányokon való szerzői jog. Tárgya minden iparilag értékesíthető új találmány, kivéve nemely és államérdekből nem szabadalmazható találmányokat. (1895: XXXVII. t.-c. 1—2. §§. és 1913: XII. t.-c.). A szabadalmi jog a feltalálót, illetőleg örököseit illeti. Az államnak és magánvállalatoknak alkalmazottjaik találmányaira, — ha az alkalmazás az alkalmazott szakképzettségének ily irányú és hivatalos kötelesség szerinti érvényesítésével jár

* *Irodalmi utalások.* Kováts Gyula: Mi a jogunk s milyen legyen törvényünk az írói és művészi munka védelmében? (Magy. Igazságügy, 1882. évf.). — *Klostermann*: Das geistige Eigenthum an Schriften, Kunstwerken und Erfindungen. — *Fliniaux*: La propriété industrielle et la propriété littéraire en France et à l'Étranger (Paris, 1879). — Kováts Gyula: Az írói és művészi tulajdon (Bpest, 1879). — Apáthy István: A szerzői jogról szóló törvény (Bpest, 1885). — Knorr A.: A szerzői jog (Bpest, 1889). — Mutschbacher: A szerzői jog (Pécs, 1890). — Kohler: Das Autorrecht. — Kenedi Géza: A magy. szerzői jog (Bpest, 1908). — A szerzői jogról szóló törvény reformja. Magy. Jogászegyleti vita (Bpest, 1906).

— előjoga van. Szabadalmat valamely találmány javítására és tökéletesbbitésére is lehet szerezni. Ha ezt maga a feltaláló (törzsszabadalmas) teszi: úgynevezett *pótszabadalmat* nyer. Ha harmadik személy: úgy ez a pótszabadalomra nem kap jogot, hanem az eredeti találmány szabadalmazásától számított egy év múlva önálló új szabadalmat nyerhet.

351. Akinek belföldön rendes lakhelye nincs, szabadalmi jogot csak akkor nyerhet és az ebből eredő jogokat csak akkor érvényesítheti, ha belföldön lakó és különös meghatalmazással bíró képviselőt nevez. Az 1920: XXXV. t.-c. 1. §. szerint, ha a meghatalmazás ügyvéd, vagy hatóságilag jogosított ügyvivő részére szól — bárhol állították is ki — formai szempontból csak a kiállító sajátkezű aláírását teszi szükségessé.

352. A szabadalmi jog tartalma: A szabadalom fennállása alatt a találmány tárgyának iparszerű készítésére, forgalombahozatalára, iparszerűleg vagy üzemi berendezéskép való felhasználására: kizárólag a szabadalmas jogosult. Ha a szabadalom bizonyos eljárási módra adatott: az ezen eljárási mód szerint előállított terményekre is kiterjed.

353. A szabadalmi jog védelme a szabadalmi hivatalnál történt bejelentéstől kezdve számítható. Maga a jog forgalmi természetű, tehát élők közt és halál esetére átruházható. Társzabadalmasok közt a tulajdonközösséghez hasonló viszony keletkezik. A védelem: a szabadalmi jog bitorlásának megállapításával és az ehhez kapcsolódó büntető sanctiók érvényesítése által valósul meg. Bitorlást képez: a szabadalmi jog tárgyának a szabadalmas engedélye nélküli tudatos, szándékos előállítása, forgalombahozatala vagy tiltott módon való felhasználása. A bitorlás kihágás jellegével bír; 600 K-ig terjedhető pénzbüntetéssel, visszaesés esetén, ha az utolsó marasztalástól két év még nem telt le: két hónapig terjedhető elzárással és a mondott pénzbüntetéssel büntetetik. A sértett ezenfelül 20.000 K-ig kártérítést, elkobzást és az ítélet hírlapi közzétételét követelheti. A kártérítési jog a bitorlás tudomásulvételétől számított három év alatt elévül, s erre való tekintet nélkül általában tíz év alatt.

354. A védelem időtartama tizenöt év, de a szabadalom érvénye megszűnés, megvonás vagy megsemmisítés által korábban is elveszhet. A szabadalmi oltalmi időt a szabadalmi

bíróság az 1920: XXXV. t.-c. 2. §. szerint, 6 évvel meghosszabbíthatja, ha a meghosszabbítást a háborús viszonyok miatti ki nem használhatás vagy egyébkénti közgazdasági érdekek indokoltta teszik. Érvényét a szabadalom különben *megszűnés* által elvesztheti akkor, ha a védelmi idő lejárt, ha a jogosított róla írásban lemondott vagy ha a szabadalmi díjakat kellő időben be nem fizette. *Megvonás* által akkor, ha a szabadalom gyakorlását a jogosított hazánk területén elmulasztotta és másnak használati engedélyt adni arra vonakodik. Mindazáltal a megvonásnak csak a szabadalom közzététele utáni 3 év lejártával lehet helye. (1913: XII. t.-c. 1. §.). *Megsemmisítés* által érvényét veszti a szabadalom ha kiderül, hogy tárgya a szabadalmazásra alkalmatlan; ha nem a valóságos feltalálónak (vagy jogutódának) adták meg; ha valaki, aki már kapott korábban szabadalmat, kimutatja, miszerint a megtámadott szabadalom az övével azonos és végül, ha a szabadalom leírása fogyatékos annyira, hogy a leírás alapján szakértő által sem állítható elő. Részletekre, s különösen az eljárásra nézve lásd 1895: XXXVII. és 1913: XII. t.-cikkeket.*

* *Irodalmi utalások.* Borszéky Soma: A találmányi szabadalmak iránt alkotandó törvény milyen elvekre fektetessék? (Bpest, 1885.) — Deutsch Izidor: A szabadalmi törvényjavaslat (Bpest, 1895). — Fekete Ignác: Szabadalmi jogunk reformja (Bpest, 1884). — Wetzel Gy.: A szabadalmi törvény magyarázata (Bpest, 1898). — Lévy Béla: A magy. szabadalmi jog rendszere (Bpest, 1898). — IX. Jogászgyűlés tárgyalásai. Évkönyv, 1885. — Szakolczay Árpád: Az újdonság kérdéséről a szabadalmi jogban (Bpest, 1898).

Dologi jog.

XIII. FEJEZET.

Általános tanok.

38. §. *Dologi jog; dologi jogviszony; a „dolog“ fogalma.*

355. A „*dologi jog*“ körébe azok a jogviszonyok tartoznak, melyek az úgynevezett „*dologi jogviszony*“ alaptypusára vezethetők vissza. Miután pedig eszmei tartalmú viszony csak személy és személy között keletkezhetik és állhat fenn: a „*dologi jogviszony*“, vagyis az élettelen tárgy és a személy kapcsolatba hozatala ellentmondásosnak látszik. Ezt az ellentmondást a dologi jogviszony s annak különböző alakulatai — az egyes „*dologi jogok*“ constructiójában lehet elenyésztetni.

356. A dologi jogviszonynál t. i. az a jelenség áll előttünk, hogy a jogosult a dolgot minden irányban, teljesen uralma alatt tartja, s ehhez képest azt tehet azzal, amit éppen akar. Ez egy adott helyzet, mely jogi vonatkozásúvá azáltal válik, hogy a dologi jogosultnak ezt az uralmi helyzetét minden más személy respectálni, annak zavarásától, akadályozásától tartózkodni köteles. A dologi jogoknál tehát nem a jogosult személy és a dolog közt van eszmei tartalmú viszony, hanem a jogosult és a rajta kívüli összes más személyek között, kik mint jogszabály által eleve lekötelezettek, kötelesek a jogosultnak dolog feletti uralmát tőrni és nem zavarni. S mert

erre a jogosulton kívüli személyeket nem külön-külön lekötézési alap, hanem ált. jogszabály szorítja rá: azért minden dologi jog feltétlen (absolut), azaz minden más lekötézési alaptól független. Összefoglalva:

357. A dologi jogviszonyt közönségesen ember és dolog közötti közvetlen, minden mást kizáró szoros kapcsolatnak mondjuk ugyan, de e kitétel mögött voltaképp az egyes embernek minden más emberrel szemben való jogi vonatkozásai nyerne kifejezést. Ezekből az eggyé tömörített vonatkozásokból konstruálódik a „dologi jogviszony“.

358. A „dolog“ fogalma. A „dolog“ kifejezésnek a közönséges szóhasználatban igen sokféle az értelme. A szigorú jogi terminologia ezzel szemben a dolog fogalmat igen megszükiti s jogi értelemben vett dolognak a köznapi szólásmód szerint vett dolgok közül csak azt tekinti, ami *testi*, tehát a térben valósággal helyet foglaló. Mondhatjuk tehát: *dolog minden testi tárgy*.

359. A régi doctrina a dolog fogalmat a személyen kívüli jelenségek megrögzítésével kereste és innen ered az a régi, az Optk.-be is átvett körülírás, hogy „mindaz, ami a személytől különbözik és az emberek használatára szolgál, jogi értelemben dolognak neveztetik“. (285. §.). Persze ez a fogalom a használhatatlanságig tág, s helytelen az a meghatározás is, hogy a dolog az, ami a jogok tárgya, mert a jogtárgyat és a dolgot azonosítja egymással. Elvetendő végül azok a kevésbé jogászias, cikornyás meghatározások is, melyek főleg a pandektisták révén terjedtek el, s melyek szerint a dolog a nem szabad természet körülhatárolt darabja, melyet a jogrend az emberi gazdaság önálló tárgyául elismert. (*Regelsberger*: Pandekten I. k. 365. l.). Figyelemre méltó a magánjogi törvénykönyv legújabb javaslata 433. §. második mondatának álláspontja, mely a német ptkv. 90. §. példájára kijelenti, hogy „dolog minden testi tárgy“.

360. A testiség criteriuma a római jogban az érinthetés, tapinthatás volt (*res, quae tangi possunt*). Elvileg ez ma is áll, csak hogy az érinthetőséget és tapinthatóságot közvetítő mai eszközök és módok mellett a testiség fennforgását szinte beláthatatlan határok között meg lehet állapítani. A régi doctrina „testetlen dolgok“-at is ismert, értve alattuk a jogokat. Tekintve, hogy a jogok egészen más jogszabályok alá

vannak vetve, mint a dolgok: ez a *distinctio* egészen felesleges. A „testetlenség“ fogalmával csak egy vonatkozásban operálunk. A vagyonnál, azaz egy bizonyos személyt megillető összes jogok és kötelezettségek eszmei egységénél t. i. beszélhetünk e vagyon *testi és testetlen alkatelemeiről*.

361. A villamosság, a hő és egyéb oly természeti erők, energiák, melyeknek kihasználása nagy gazdasági jelentőséggel bír: nem dolgok, hanem egyszerűen csak a dolgok *praedicatumai*. Ebből következőleg dologi jogok tárgyát (pl. tulajdonjog tárgyát) nem a hő vagy villamosság képezi, hanem a meleg, illetőleg villamos állapotban lévő vezetékek (dolgok). Az ilyen természeti erők jogtalan használata esetén ekként a sértővel szemben a jogvédelmet azok a keresetek adják meg, amelyek a tulajdon kizárólagosságát (tehát pld. a villamosvezetékek egyedül a tulajdonos által való használatát) biztosítják. Ezt azért szükséges hangsúlyoznunk, mert abban, hogy az 1916: III. t.-c. által hatályában fenntartott 1907: III. t.-c. 2. §-a a villamos áramot és a technikai célokra értékesíthető minden egyéb erőt az ingó dolgokra vonatkozó büntetőjogi védelem alá helyezte (1878: V. t.-c. idegen ingó vagyon megrongálása, lopás): nem az van kimondva, mintha a szóban forgó energiák ezzel „dolgokká“ decretáltattak volna, hanem csak annyi, hogy védelmük a büntetőjog szempontjából az ingók megrongálására, eltulajdonítására vonatkozó szabályok alkalmazásával tétetett fokozottabbá. Ennek ellenére mégis megtörtént, hogy büntetőbíróságok „villamosság ellopása“ címén mondtak ki marasztaló ítéleteket.

362. A fejlődés iránya a most mondottakkal szemben arra tendál, hogy a természeti erőknek „dolog“-gá minősítést keresztül vigye. Így a magánjogi törvénykönyv javaslata is utat akar nyitni a gyakorlat ilyen irányú állásfoglalásának azzal, hogy a joguralomnak alávethető természeti erőket is dologként tekinti, amennyiben azokra a dolgok tekintetében fennálló jogszabályok illenek. (433. §. 3. bekezdés).

363. Nem a dologi jog, hanem a kötelmi jog gyakran foglalkozik a „*jövőbeli dolgok*“ fogalmával. Ami még nincs, s csak ezután fog majd létezni: dologi jogok tárgyát nem képezheti s így a dologi jog szempontjából irrelevans. Követelési jogokat azonban jövőbeli dolgok tekintetében már előre lehet

alapítani. Erre való tekintettel *jövőbeli* dolognak tekintjük azt a dolgot is, mely in rerum natura létezik ugyan, de abba a jogviszonyba, mely felette keletkezik, bekapcsolódva még nines. (Pld. szállítási ügyleteknél; a szállító előbb be kell, hogy szerezze a szállításra kötelezett árut.)*

39. §. *A dolgok jogilag jelentős tulajdonságai.*

364. A) *A forgalomképesség és forgalmonkívüliség.* Forgalomképesség alatt kettőt értünk: *először* a dolognak azt a tulajdonságát, hogy alkalmas arra, miszerint magánuralom alá hajtván magánjogoknak tárgyául szolgálhasson. *Másodszor*, hogy emellett jogügyletek közvetítésével a rajta fennálló dologi jog más, újabb alanyra is át legyen vihető. Ez a szoros értelemben vett forgalomképesség. — Amely dolgoknál ez a két tulajdonság, vagy azok másodika legalább hiányzik: azok a dolgok teljesen vagy részben *forgalmonkívüliek*. Szabály a forgalomképesség; bizonyítandó kivétel: a forgalmonkívüliség. A forgalmonkívüliség oka lehet a dolognak *természeti sajátossága, államhatalmi intézkedés és ügyleti rendelkezés*.

365. Megjegyzendő, hogy a forgalmonkívüliség vagy mondhatjuk, forgalomra való képtelenség, akárminő alapon is nyugszik, mindig valamely jogviszonyban kifejezésre jutó jogi érdek védelmére irányul s ezért számtalan fokozata van s már abban is jelentkezik, mikor egynémely dologra nézve az alanycsere nehezkesebb, mint más dolgok tekintetében. Így bizonyos, hogy az ingatlanok forgalmiképessége a telekkönyvi rendszerre tekintettel távolról sem olyan könnyed és gyors, mint azt az ingóknál tapasztalhatjuk. A sokféleségre figyelemmel éppen ezért a forgalomképesség megszorítottságának bizonyos általános kategóriáit kell felállítanunk, hogy a dolgok ebbeli sajátosságának változatai könnyebben legyenek áttekinthetők. Így:

366. *Magánuralom alól kizárt, teljesen forgalmonkívüli dolgok.* Természeti okokból teljesen forgalmonkívüliek azok a dolgok, melyeknek magánuralom alá vonása fizikailag lehetetlen, úgy hogy azok magánjogi viszonyokkal érintke-

* Irodalmi utalások, l. 41. §-nál.

zésbe sem juthatnak. Ilyenek: a nap, a hold és egyéb égites-
tek, a folyó vízhullám, a tenger, a levegő, stb. Helyesen
mondhatjuk az ily dolgokra, hogy azok „res nullius“. Tar-
tályba foglalás, beépítés folytán azonban az aqua profluens
s a tenger vize e forgalmonkívüliségből kiemelhető; a levegő
cseppfolyóssá tehető és ez alakban dologi jogok tárgyává
válhatik. A telek feletti légoszlop a kihasználhatóság magas-
ságában a telek fogalmába olvad bele; a folyóvizek, patakok,
csapadékból, talajvízből eredő vizek, amíg a telek határán túl
nem mennek: nem forgalmonkívüliek. Még inkább áll ez a
telken belől fekvő tavakra.

367. Államhatalmi intézkedés alapján, bár dologi mi-
nőségük a magánuralom alá hajtást éppen nem zárná ki: tel-
jesen ki vannak vonva a forgalomból a monopóliumok tár-
gyai (szűzdohány), az eltiltott kül- vagy belföldi nyeremény-
kötvények, sorsjegyek, vagy ígérvények (1889: IX. t.-c.);
míg más dolgoknál (lőpor, robbanószer, mérgek, stb.)
nagyfokú korlátozások állanak fenn. Utóbbiaknál kétségkí-
vül közre játszik közveszélyes természetük is, és így az ál-
lamhatalmi intézkedésen kívül a felettük való forgalom meg-
nehezítését ez a körülmény is indokolja.

368. Az úgynevezett *közdolgok* (*res publicae*). Ezek első
csoportjában az 1885: XXIII. és 1913: XVIII. t.-c. értelmé-
ben a „közhatósági rendelkezés alatt álló folyóvizek“ állanak.
E folyóvizek medre és partja ugyan a parti ingatlan tulaj-
donához, mint elválaszthatatlan alkatrész trtozik hozzá, de ez
a tulajdon merőben névleges, mert a meder felett és partok
között tovaftó folyam minden elképzelhető kihasználá-
sát az úgynevezett vízhasználati jogok teljesen absorbeálják
magukban. A vízhasználati jogok gyakorlása pedig a víz-
rendőri szabályok korlátai között mindenkire nézve szabad.
Ami tehát e folyóvizeknél forgalmon kívül van helyezve,
azaz magánuralom alól ki van vonva: az a folyamoknak min-
den irányú felhasználása. Közhatósági rendelkezés alatt álló
folyóvíz jellege van pedig minden folyóvíznek a forrásból,
csapadékból vagy talajvízből eredő vizek kivételével, mely
utóbbiakat a törvény (de csak a telek határai között) magán-
tulajdonképp elismeri.

369. A közdolgok második csoportját a *közütak*, *közterek*,
utcák képezik. Ezek magánuralom alatt állanak oly értelem-

ben, hogy tulajdonjogilag valamely közjogi testülethez (község, törvényhatóság, állam) vannak kötve. Amíg közút, tér, stb. jellegük azonban fennáll: a magánjogi jogkör mintegy fel van függesztve felettük és mindenkinek — egyedül az útrendészet szabályai által korlátolt — használatára szolgálnak.

370. Az ilyen *közdolgok* (res publicae, res publico usui destinatae) köre egyébként a közhatósági rendelkezés alatt álló vizekkel és közutakkal nem is zárható le. A mondott közjogi testületeknek lehetnek más egyéb javai is, melyek rendeltetésüknél fogva vagy közvetlenül vannak lekötve a közhasználat számára, (pld. a községháza), vagy közvetve oly értelemben, hogy jövedelmeik, hasznaik szolgálják a közérdeket, mindaddig, míg eredeti rendeltetésük fennáll.

371. Az *ügyleti magánrendelkezés szempontjából kivett, illetőleg korlátozott dolgok*. Ezeknél a dolgoknál az alanycsere korlátozásában áll a forgalmonkívüliség. Pld. alapítványok, örökletetemények, hitbizományi javak, a szent korona jószágai, holtkézi ingatlanok, stb. A korlátozás azonban seholsem feltétlen, mert a forgalmonkívüliséget létesítő intézkedések, jogszabályok megszüntethetők, illetőleg változtathatók, sőt változtatás nélkül is az elidegenítés esetére bizonyos lehetőségek állanak fenn.

372. Forgalmonkívüliséget létesít egyébként minden elidegenítési és terhelési tilalom, legyen akár általános jellegű, akár csak az elidegenítés valamely különlegesen megjelölt módjára szóló. (Pld. valamit csak végrehajtás rendén nem lehet elidegeníteni.) Látszólagosan forgalmonkívülivé lesz a végrehajtási úton lefoglalt ingóság, vagy bírói úton zárlat alá került dolog is, mert elidegeníteni, elhasználni vagy elzálogosítani tilos. De ez a tilalom más célt, t. i. a hitelező kielégítését szolgálja csupán és így az, hogy egy ilyen dolgot 3-ik személy megszerezhessen éppen nincs kizárva. Ugyanebben a gondolatkörben említhetők

373. a *res sanctae-sacrae et religiosae*. Római jogi kategóriák. A *res sanctae* (isteni védelem alatt álló városi falak) ma jelentőség nélküli megkülönböztetés. A *res religiosae* (ösök temetkezési helyei) az 1908: XLI. t.-c. 2. §. szerint anynyiban forgalmonkívüliek, hogy a sírok, sírboltfelszerelések, temetkezéshez közvetlenül szükséges tárgyak a végrehajtási foglalás és árverés alól ki vannak véve. Ezen az úton tehát

alanyt nem cserélhetnek. A temető földje ma már nem forgalmonkívéli. Az eltemetett hulla, koporsó és a hullán lévő ingók pedig: *res nullius*, melyekre nézve az occupatio büntetőjogi sanctio mellett (1878: V. t.-c. 336. §. *lopás*) el van tiltva, tehát mindenesetre teljesen forgalmonkívéliek. Azt is lehetne egyébként mondani, hogy az elhunyt és eltemetett személyek maradványai az elföldelés helyén velük együtt elhelyezett ingóikkal együtt a hozzátartozók kegyeleti jogainak képezik tárgyát és mint ilyenek teljesen forgalmonkívéliek. Végül a *res sacrae*, mint az istentisztelekre közvetlenül szánt tárgyak gyűjtőfogalma: forgalmonkívéliek annyiban, hogy végrehajtás tárgyát még a tulajdonosuk beleegyezése mellett sem képezhetik. Ez azonban még sok más egyéb dologra is áll, pl. családi arcképekre, ereklyékre (foglaltványaik nélkül), a létminimumra, érdemrendekre, stb., amint ezt a végrehajtási törvény novellája az 1908: XLI. t.-c. 2. §-a tüzetesen felsorolja.

374. B) *A dolgok értéke.* A dolognak a jogrend akkor tulajdonít jelentőséget, ha „értéke“ van, azaz valamely emberi célra alkalmas. Teljes hasznavehetetlen dolgokon épp ezért sohasem keletkezik „dologi jogviszony“, mert abban semmiféle emberi érdek kielégítést nem nyerhetne. Az értéknek, aszerint, hogy a dolgok az emberi szükségletek kielégítésére mennyire alkalmasok: *fokozatai* vannak. E fokozatokat összehasonlítás útján állapítjuk meg.

375. A „*használati érték*“-et aszerint állapítjuk meg, hogy valamely dolog, bizonyos szükséglet kielégítésére más dolgokhoz képest mennyire alkalmas. Ha a magunk dolga fejében mástól oly dolgot kaphatunk, mely szükségletünk kielégítésére alkalmas: a kapott dolognak az adothoz viszonyítva *csereértéke* van. A magánjogban ennek a csereértéknek van jelentősége s ezzel dolgozik a jogrend ott, ahol érték szerinti megtérítésről, vagy kárpótlásról van szó. A megtérítés, illetőleg kárpótlás t. i. valamely egyenlőértékű szolgáltatásra való kötelezés. Ebből következőleg: amely dolognak csereértéke és így értékequivalense nincs: — az azon esett kárt megtérítés tárgyává tenni nem lehet.

376. Valamely dolog csereértékének meghatározása ma mint ált. értékmérővel — a pénzzel történik. Az értéknek pénzben való meghatározását *becsünek*, *becsárnak*, *becsérték-*

nek nevezzük. Ha a dolog csereértékét és használhatóságát időre és helyre való tekintettel tisztán objectiv szempontok alapján határozzuk meg: *rendes*, *közönséges*, vagy *piaci becsárról* (valóságos — igaz becsű) beszélünk. Ha ellenben a gazdasági tényezők különös összetalálkozása révén az értéket objectiv alapon fokozni kell: *rendkívüli becsárról* lesz szó. A fokozódást a dologhoz fűződő subjectiv momentumok (előszereket, hagyományok) is előidézhetik és ilyen esetben az *előszereketi érték* (kéjbecsár-praetium affectionis) alkalmazásáról fogunk beszélni. Szabály szerint minden megtérítésnél a *rendes becsár* az irányadó.

377. C) *Ingó és ingatlan.* (Res mobilis — immobilis.) A dologi jogok egész élete futásának mások a szabályai aszerint, hogy tárgyuk ingó dolog vagy ingatlan. A megkülönböztetésre az alap az Optk. 293. §-a, miután a törvénykönyv ingatlanokra vonatkozó rendelkezései a magyar magánjogban is joghatállyal bírnak. Eszerint ingó dolog az, mely helyét minden állag sérelem nélkül változtathatja; minden egyéb dolog pedig *ingatlan* minőségű.

378. Kifejtve és a modern doctrina szempontjából kezelve a kérdést, *ingatlan* a *telek* (a földterület valamely körülhatárolt darabja) és vele együtt mindaz, ami beleépítve van, vagy vele organikus összefüggésben áll. Helyesen: ami az ingatlanak *alkatrésze*. Tehát: az egész növényzet a gyökérverés időpontjától kezdve; minden alapokra emelt épület, feltéve, hogy az építés az állandó otthagytás szándékával és nemcsak ideiglenesen történt. Vízen úszó építményeknél ingatlan az, ami a mederhez vagy parthoz állandóan ki van kötve (kivéve a hajómalmokat, melyek ingók); ingatlanok a tengeri hajók is, melyeknek fedélzete a szárazföld meghosszabbításának tekintetik. Jogunk szerint alkatrészként kapcsolódnak a telekbe és így az ingatlanok módjára kezelendők némely jogosítványok is. (Kir. kisebb haszonvételek, telki szolgalmi jog.)

379. D) *Elfogyaszthatóság — elfogyaszthatatlanság.* Elfogyasztható (res consumptibilis) az a dolog, melynek rendeltetészerű használata állagának részben vagy egészben való megsemmisítéséből áll. Aminek nem ez a rendeltetése: az elfogyaszthatatlan. Emellett a mindenkori tulajdonos szempontjából elfogyaszthatónak tekintjük az olyan dolgot is,

mely valamely dologösszességhez tartozik és ennek a dologösszességnek rendeltetésszerű használata az, hogy a benne foglalt egyes dolgok elidegeníttessenek (pl. egy árúraktár). Hasonlóképp elfogyasztható dolog az olyan, melynek rendeltetésszerű használata a más dologgá való fel-, illetőleg átdolgozás. A különbség jelentősége abban áll, hogy némely jogviszonynak tárgyaúl *csak* elfogyasztható, illetőleg *csak* elfogyaszthatatlan dolgok szolgálhatnak.

380. E) *Helyettesíthetőség és nem helyettesíthetőség*. Helyettesíthető az a dolog (res fungibilis), mely a forgalmi és gazdasági élet felfogásához képest az egyes jogviszonyokban, mint annak tárgya nem egyedileg szokott meghatározatni, hanem csak szám, súly vagy mérték szerint. Ezzel szemben az oly dolog, melynek meghatározására okvetlenül egyedi körülírásra van szükség: helyettesíthetetlen. Egyik helyettesíthető dolog a másiknak helyét állja, azzal pótolható. Minden elfogyasztható dolog egyúttal helyettesíthető is, de nem megfordítva. A megkülönböztetésnek jelentősége abban áll, hogy némely jogviszonynak csak helyettesíthető — másnak viszont csak helyettesíthetetlen dolog lehet a tárgya. Jelentősége van ezenkívül a kártérítés szolgáltatásánál is.

381. F) *Oszthatóság — osztthatatlanság*. Minden, ami *anyag*: physicaileg a végtelenségig osztható, feldarabolható. *Jogilag* azonban az oszthatóság csak akkor forog fenn, ha a dolognak feldarabolása után sem individualis minősége, sem gazdasági rendeltetése nem változik, sem pedig aránytalan értékesökkenést a feldarabolás maga után nem von. Typicusan osztható lesz ekkép minden nyersanyag; ellenben a félgyártmányok már épp úgy osztthatatlanok, mint minden organicus egésznek képező dolog. Osztthatatlan az is, aminek felaprózását a törvény tiltja. Az oszthatóságnak a vagyonszétválások megszüntetésénél van jelentősége. Eszmei részek szerint — pro partibus indivisis — minden osztható.

382. G) *Egyszerű és összetett dolgok*. Egyszerű vagy egységes az a dolog, mely természeténél fogva egészet képez, vagy ha több dologból is alkottatott össze „egésszé”: az alkat-elemek külön létüket végképp elvesztették. Összetett dolgoknál ezzel szemben az alkotóelemek nemcsak felismerhetők, hanem korábbi önállóságukba bármikor visszahelyezhetők. A megkülönböztetés a tulajdonjog és tulajdoni kereset szem-

pontjából jelentős. Egységes dolog egyes alkatelemein külön tulajdonjog nem állhat fenn s azok tulajdoni kereset tárgyává sem tehetők. Az ily dolgok legfeljebb eszmei részek szerinti tulajdonközösség tárgyaiul szolgálhatnak.*

40. §. *A fő- és mellékdolgok közötti összeköttetés.*

383. A dolgok között oly kapcsolatok létesülhetnek, hogy az egyik dolog a kapcsolat következtetéséppen a másik dolognak jogi sorsában többé-kevésbé osztozódik. Az utóbbi dolgot, mert amannak jogi sorsát osztja, általában *mellékdolognak*, azt pedig, amely a kapcsolat révén kihat a mellékdolog jogi sorsára: *fődolognak* szokás nevezni. A fődolognak a mellékdologra gyakorolt hatása nem egyöntetű. Egyik esetben alig több, minthogy a fődolog jogi helyzetéből következtetést vonunk a mellékdolog jogi helyzetére; más esetben a mellékdolgot éppen a fődologgal való kapcsolata teszi ipso facto bizonyos jogviszony tárgyává. Néhol a mellékdolog nem is külön dolog, hanem a fődolognak része; máshol a kapcsolat oly laza, hogy külsőleg fel sem ismerhető.

384. A fő- és mellékdologi kapcsolat jelentősége tág körben érvényesül. Elidegenítési ügyleteknél, az ügyleti akarat irányára és magyarázatára, az esetleges szavatossági kötelezettségekre, a szerződések fogalmi elhatárolására, stb. a kapcsolatból merítünk útmutatást. Három alakban tárgyaljuk, úgy mint *alkatrészt*, *tartozékot* és *gyümölcsöt*.

385. A) *Alkatrész, vagy növedék*. Minden dolognak van fizikai értelemben véve része (dologalkatrész), amit azonban az „alkatrész” jogi fogalmával azonosítani nem szabad. Alkatrésztől t. i. *csak és kizárólag* az összetett (vegyes alkatlemű) dolgoknál lehet szó, holott is két vagy több dolog közt felismerhető és megszüntethető kapcsolódás forog fenn. A fogalommeghatározást ezért a következően kell felállítanunk: Alkatrész alatt értjük azokat a dolgokat, amelyek anélkül, hogy fizikai létüket elveszítenék, oly kapcsolatba kerülnek más dologgal, hogy annak gazdaságilag és jogilag vett egységébe beletartozóknak tekintendők.

386. Minden alkatrész keletkezését tekintve, hozzájárul,

* Irodalmi utalások a 41. §-nál.

hozzánő a földologhoz: ezért gyakran *növedéknek* (accessio) is nevezik. Ezt tartják szem előtt azok a szabályok, melyek valamely dolognak növedékestől való visszabocsátását, vagy a növedék általi tulajdonszerzést (helyesen csak tulajdon tárgyi módosulása) emlegetik. A növedék és alkatrész terminológikus felcserélése pontatlanságot jelent és zavart okozhat, mert növedéke azoknak az egységes dolgoknak is lehet, melyeknél pedig az alkatrészi kapcsolat felvétele egészen kizárt dolog.

387. Hogy mikor minősíthető valamely mellékdolog alkatrésznek? ingóknál és ingatlanoknál más a felelet. Az ingatlanok alkatrésze az alapul szolgáló Optk. 295. §. szerint az összes növényzet a gyökerezéstől kezdve; továbbá az erdőben a vadak, a vízben a halak, amíg el nem fogatnak, mert ezzel az alkatrészi kapcsolat meg van szüntetve. Ingatlan alkatrész minden és állandó jelleggel fundamentumra épített építmény; vízen úszó, de a parthoz vagy mederhez kikötött építmények (hajómalmok kivételével); azután a folyóvizek partja és medre, végül némely jogosítványok, mint a halászati és vadászati jog; telkiszolgalmi jog, kegyúri-jog, gyökös iparjog, vám- és révjogok, valamint a többi kir. kisebb haszonvételi jogok.

388. Arra nézve, hogy ingatlanok mi az alkatrésze? az Optk. 295. §-ából kell kiindulnunk. Ez azonban nem jelenti, hogy a törvény gyakorlatilag helytelen és kivihetetlen rendelkezéseit elfogadhatnók. Az el nem fogott vad, a ki nem halászott hal pld. egyáltalában nem ingatlanalkatrész, hanem teljesen önálló ingó jószág; ellenben alkatrész, mint sub 387. jeleztük a vadászati és halászati jog. Továbbá a mondotakon kívül ingatlan alkatrésznek kell minősítenünk az állandó jelleggel épített építményeknek alkatrészeit is, ha az épület fogalmi egységébe s ennek rendeltetési célját tekintve beletartoznak, sőt, ha nem is ilyenek, de súlyos állagrongálás nélkül a kapcsolatból való kiemelésük nem volna keresztülvihető. Az állandóság jellege nemcsak az épületeknél, hanem a beültetésnél is fontos s ezért a haszonbérlet ingatlanon gazdálkodó kertész ültetvényei pld. a gyökérverés ellenére sem lesznek a kérdéses ingatlan alkatrészeivé.

389. Ingóságoknál az alkatrészi minőségre egyetlen útmutató szabály áll rendelkezésre és ez az, hogy amely mellék-

dolog a fődologtól *állagsérelem* nélkül elválasztatván, korábbi önállóságába pusztulása és rendeltetésének megváltozása, illetőleg értékének aránytalan nagy csökkenése nélkül vissza-helyezhető: az *alkatrész*; ellenesetben dologalkatrész csak, mely a másik dolog anyagába teljesen és fizikailag beleolvadt, áthasonult.

390. Az alkatrészi kapcsolathoz fűződő jogtételek: *a)* ha a fődolog ingatlan: az alkatrész is ingatlan minőséget vesz fel; *b)* a fődologra tett ügyleti rendelkezés az alkatrészt is kiterjed; *c)* külön végrehajtást vezetni a fődologra és külön az alkatrészt: nem lehet. Itt csak a kir. kisebb haszonvételek képeznek kivételt; *d)* a fődolog birtoka vagy bírlalata kiterjed az alkatrészt is; *e)* fődolog és alkatrész általában csak ugyanazon egy tulajdonjognak lehet a tárgya.

391. *B) Tartozék (appertinentia).* Tartozék az a mellék-dolog, mely anélkül, hogy a fődolognak alkatrészévé válna és így önálló dologi létét elvesztené (ezen van a fősúly), a forgalmi és gazdasági élet felfogása szerint a kapcsolatbahoza-tal által a fődolognak állandó jelleggel, minél teljesebb használhatóságát van hivatva előmozdítani. Ha több dolog közösen és egyenlő rangban szolgál egy gazdasági célt, bizonyos kapcsolat e közösség révén itt is támad a dolgok között, de ez *tartozéki* kapcsolatot, holott is az egyik dolognak főbb szerepe és jelentősége élesen ráutal a másiknak mellékes, segédkező érvényesülésére — nem képez (pl. sakktábla és sakktáblák). Éppen így nem jelent tartozéki kapcsolatot, ha valamely dolog nem egy másik dolog nagyobb gazdasági kihasználhatóságának előmozdítását, hanem csak a tulajdonost, vagy birtokost s annak kényelmét, javát szolgálja, (pld. a házi bútortart, mely ilyenformán nem tartozéka a háznak), valamint az sem, ha valamely dolgot csak *múlólagosan* használunk fel más dolog gazdasági céljára. A tartozék csak és kizárólag *ingó* dolog lehet, a fődolog viszont akár ingó, akár ingatlan.

392. *A tartozékhoz fűződő jogtételek.* *a)* Ügyleti rendelkezések, melyek a fődologra vonatkoznak, a tartozéka csak kétség esetén, vélelemszerűleg terjeszthetők ki; *b)* a tartozék a kapcsolat dacára is önálló maradván, külön foglalásnak és végrehajtásnak lehet a tárgya; *c)* a tartozék ingó jellegét ingatlannal való kapcsolódása mellett is megtartja; *d)* a tar-

tozéken külön tulajdon állhat fenn s a földolog tulajdonának megszerzése nem jelenti ipso jure a tartozék tulajdoni megszerzését is.

393. A tartozékhoz fűződő fenti jogtételekből világos, hogy a tartozéki minőség nem feltétlen dologi tulajdonság, hanem legtöbbször az ügyletmagyarázaton fordul meg. A gazdasági — élő vagy holt felszerelés pld. tipikusan tartozék jellegű s ekként az ingatlan elidegenítésekor, ha csak kifejezett rendelkezés ily értelemben nem történt — vélelmszerűen szintén elidegenítettnek nem tekinthető. Viszont, ha a haszonbérlo ruházza át az ő haszonbérleti jogát, mint gazdasági vállalatot másra, úgy a gazdálkodáshoz nélkülözhetetlen fundus instructus használatának átruházását is praesumálnunk kell.

394. C) *Gyümölcs*. A gyümölcs természetes értelemben a dolgok organikus terméke. A jogi „gyümölcs“-fogalom (fructus) sokkal tágabb. Értünk alatta minden olyan gazdasági előnyt, mely valamely dolognak vagy jognak rendeltetésszerű használata folytán időnként visszatérőleg előáll, de e mellett az előhozó dolognak vagy a „gyümölcsöt“ hajtó jognak lételet, épségét és további gyümölcsözési képességét elválasztása után sem érinti. Jelentkezése szerint a gyümölcs vagy dolog vagy szolgáltatás.

395. Különbséget kell tennünk *dolgok* és *jogok* gyümölcse, a dolgokénál pedig a *természetes* és *polgári* gyümölcsök között. I. *Dolgok gyümölcse*. *Természetes gyümölcsök*. A természeti gyümölcs a dolognak organikus vagy anorganikus terméke, mely vagy magától a természettől már elkülönülten állott elő, vagy melynek elkülönítése a dolgok rendeltetészerű használatának a következménye. Az elkülönítésre szóló rendeltetés a gyümölcs legjellegzetesebb ismérvei közé tartozik s tulajdonképpen ezen az alapon sorozzuk az anorganikus „termékeket“ is a gyümölcsök közé. Ha a term. gyümölcs előállítására emberi munka és szorgalom közvetítő működése is szükséges: akkor és ott szorgalmi-ipari gyümölcscről beszélt már a római jog is (fructus industrialis); ha ellenben a gyümölcs csak a természet erői folytán létesül: a gyümölcs mere naturalis, tisztán természeti gyümölcsnek nevezetik.

396. *Polgári gyümölcs*. (Fructus civilis.) A dolgokon létesített különböző jogviszonyok a viszonyt létesítő alany ja-

vára nem magából a dologból, hanem a létesített jogviszony folytán keletkező hozadékokat nyújthatnak. Ezeket a hozadékokat nevezzük polgári gyümölcsöknek, melyek alatt tehát mindazon időnként visszatérő gazdasági előnyöket értjük, melyeket valamely dolog után a rája vonatkozóan kötött jogügylet közvetítésével nyerünk (pld. bér, haszonbér, kamat).

397. II. *Jogok gyümölcse*. Valamely jogosítványnak állandó és rendeltetésszerű gyakorlása által időnként visszatérőleg közvetlenül fizikai dolgokban jelentkező hozadékait: joggyümölcsnek nevezzük. Pld. a haszonélvezeti jognak gyümölcse mindaz, amit a haszonélvezetre jogosult a haszonélvezet tárgyából húz.

398. Közös meghatározások minden fajú gyümölcsre:
a) Függő és elválasztott gyümölcs (fructus pendens et separatus). A függő gyümölcs a dologgal alkatrészi kapcsolatban van még, tehát nem önálló. Ha a kapcsolat a separatióval megszakíttatik, a gyümölcs: elválasztott gyümölcs lesz. A függő gyümölcs is lehet jogviszonyok tárgya (de csak kötelmileg), a jövőbeli elválasztás idejére szóló hatállyal. *b) Beszedett vagy be nem szedett gyümölcs* (fructus perceptus, percipiendus). Beszedett az a már separált gyümölcs, melyet az elkülönítő egyúttal birtokba is vett, s amely — polgári gyümölcsnél — már esedékessé is vált. Be nem szedett ellenben a birtokba nem vett, egyébként már separált, vagy nem separált gyümölcs; — a polg. gyümölcsnél pedig az, mely elkülönítésekor még nem volt esedékes (pld. előre felvett bér). *c) Meglevő és elfogyasztott gyümölcs* (fructus extans, consumptus); a különbség aszerint, hogy az elkülönített gyümölcs ténylegesen megvan-e még, vagy elfogyasztott.

399. A gyümölcs jogi jelentősége messze szétágazó. Bizonyos jogviszonyok egész tartalma pld. a gyümölcsszedés jogával nyer meghatározást. Tulajdonszerzésnél, a megtérítési és visszabocsátási kötelezettségeknél, stb., a jog állandóan a gyümölccsel operál. Rokonfogalom a gyümölccsel a *haszon*. Az a gazdasági előny t. i., mely az előadottak szerint gyümölcsként nem minősíthető haszon számba megy és sokszor nem jelent egyebet, mint valakinek kényelmes és kellemes helyzetét, melynek azonban, mert bizonyos emberi szükségletnek felel meg, gazdasági értéke van.*

* Irodalmi utalások a 41. §-nál.

41. §. *Dologösszeség és vagyon.*

400. A dologösszeség (*universitas rerum distantium*) az a jogéleti jelenség, melynél több egyfajtajú dolog ugyanazt a gyakorlati, illetőleg gazdasági célt szolgálván, közös gyűjtőnévvel jelöltetik meg s a jogi forgalomban is, könnyebbség okából, látszólag gyakran úgy szerepel, mintha egy egységes, egyetlen dolog volna. E látszatot valóságnak véve, az Optk. 302. §-a s ezután a mi régebbi szokásjogunk is az összdolgot „egy egésznek” minősítette. Dologösszeségre példák: egy könyvtár, egy nyáj, egy ménes, egy gyűjtemény, stb.

401. Miután a dologösszeség egysége csak a közös gyűjtőnéven alapuló látszólagosság: következik, hogy a benne levő egyes dolgok egymástól függetlenek és külön-külön tulajdonjogoknak képezhetik a tárgyát. Egyéb jelentősége a dologösszeségnek nincs is, mint hogy a több külön dolog térbeli együttessége és közös névvel megjelölése bizonyos *vélelmekre* ad alapot. Így vélelem, hogy akié a könyvtár: azé az abban foglalt minden darab könyv is. Ügyletek magyarázatánál vélelem, hogy a dologösszeség neve alatt tett rendelkezések annak minden egyes darabjára vonatkoznak. Továbbá, a dologösszeség egyes darabjai időnként felecserélődhetnek, számuk nőhet vagy apadhat: a forgalmi felfogásban azonban a dologösszesége maga nem változik.

402. *A vagyon.* (*Universitas juris.*) A vagyon alatt eszmei egységgé tömörítve értjük valamely jogalany becsértékben meghatározható javainak, azaz dolgokra vonatkozó és más személyekkel szemben fennálló jogainak, valamint kötelezettségeinek összeségét. Vagyona a mondott tág értelemben véve mindenkinek van, mert a vagyon nem jelent egyúttal gazdagságot is s ahol a kötelezettségek értéke (passivák) nagyobb, mint a jogoké (aktivák): ez csak a vagyon mérlegére bír befolyással, de nem a vagyonra magára, mint némely vonatkozásban jogi jelentőségű fogalomra.

403. A vagyon az ő tömörülési központjául szolgáló személytől annak életében elválaszthatatlan s mint ilyen, élők között át nem ruházható és nem terhelhető. Halál esetére azonban a vagyon, mint hagyaték már átszállás, illetőleg végrendeletnél: átruházás tárgyát képezheti.

404. A vagyon jelentősége élők között az úgynevezett al-

kalmazott vagyonszolgáltatásnál érvényesül, holott is a jogrend a jogalany bizonyos jogai és kötelezettségeiből, melyeket a többiek közül egy határozott cél megjelölésével kiemel, kisebb-nagyobb universitas jurisokat alkot s ezeket különleges intézményi szabályozás alá helyezi. Így pld. közszerzeményi, hitbizományi vagyon, az önmagát fenntartó legalább 14 éves kiskorú szerzett vagyona, esődvagyon, hozományi vagyon, stb.

405. *Az ingatlanvagyon jogi természetén nyugvó különbségek.* A 48 előtti magyar magánjog az egész jogrendszerre kiható különbséget állított fel a *nemesi, polgári* (városi) és *paraszi* ingatlanok között. Ezek a különbségek ma már teljesen elvesztek, de a még folyamatban lévő birtokrendezési munkálatok során az egyes ingatlanok 48 előtti jogi természete még mindig figyelembe veendő, mert a rendezés irányára és minőségére kihat. A nemesi ingatlan ezenkívül a rajta fennálló tulajdonjog tartalma szempontjából bővebb azaz, hogy a kir. kisebb haszonvételi jogok (jura regalia minor) a nem nemesi ingatlan feletti tulajdonjogból hiányzik. A kérdés bővebb tárgyalása az úrbériség és az ezzel rokon jogviszonyok keretébe vág. A nemesi ingatlanok különös jogi természetére emlékeztetnek az 1920: XXXVI. t.-c. 77. §-ával megerősített 6650/1920. M. E. sz. rendeletben létesített „*Vitézi telkek*“, melyek adományozás vagy alapítás útján keletkeznek, közszolgálatok teljesítésével vannak terhelve, hitbizományszerűleg biztosítva, s melyekben a különleges öröklési rend mellett a régi *fiúsitás* gondolata is érvényesül. (L. alább.)*

* Irodalmi utalások a 38—41. §§-hoz. Zlinszky: Id. c. m. 111. és köv. l. — Kelemen E.: Institutiones stb. Id. c. m. II. k. 2. és köv. l. — Frank I.: Id. c. m. I. k. 193. és köv. l. — Wenzel G.: Id. c. m. I. k. 277. és köv. l. — Unger: System stb. id. c. m. I. k. 353., 511. és köv. l. — Krainz: System. I. k. 93., 216. és köv. l. — Planiol: Traité stb. id. c. m. I. k. 297. és köv. l. — Crome: System stb. id. c. m. I. k. 166., 277. és köv. l. — Zsögöd: Fejezetek stb. id. c. m. II. k. 1271. és köv. l. — I. k. (I. kiadás) 724; 728.; II. köt. 38; 464. és köv. l. — Katona M.: A dologi jog ált. tanai (Fodor-féle magánjog. II. k. 7. és köv. l.). — Fuchs: Das Wesen der Dinglichkeit (Berlin 1889). — Regelsberger: Pandekten. I. k. 365. és köv. l. — Sokolovsky: Die Philosophie im Privatrecht (Halle, 1902). — Dernburg: Pandekten. I. k. 159. és köv. l. — Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez. II. k. (1901). — Almási Antal: A dologi forgalom c. m. — Ugyanaz: A dologi jog kézikönyve (I. k., 1928). 12. és köv. l. — Tóth Lajos: Magánjog. I. k. 217. és köv. l. — Szladits K.: Dologi jog (Bpest, 1930). 1. és köv. l. — Haller Károly: A dolgok értéke (Magy. kodifikáció, 1903. évf.). — Timon A.: Magy. alkotm. és jogtörténelem. II-ik kiadás. (Bpest, 1903). 331. és köv. l.

XIV. FEJEZET.

A birtok és birtokvédelem.

42. §. A birtok és jogi természete.

406. *Fogalom.* A birtok (possessio): nem jog, hanem egy pusztán ténybeli állapot, melynél fogva valamely dolgot minden irányban a saját magunk dolga gyanánt hatalmunk alatt tartunk. A birtokban tehát, mely egyébként a tulajdonjog külsejét mutatja (a jogi háttér nélkül!) egyfelől az az objectív helyzet áll előttünk, hogy a dolog feletti tényleges uralom és befolyás állandó gyakorlásának lehetőségében vagyunk — és ez a birtok egyik constituens eleme a corpus vagy detentio vagy birlalat — másrésztől az ezt kiegészítő és külsőleg nem érzékelhető az a subjectív momentum, hogy a tényleges hatalmat a magunké gyanánt, a magunk javára és nevében *akarjuk gyakorolni*. Ez az alkatelem az úgynevezett *birtokakarat*, az animus domini vel animus rem sibi habendi.

407. Miután a corpus alkateleme csak mint a tényleges uralom gyakorlásának állandó és folytonos lehetősége kívánatik meg: nincs akadálya annak, hogy a dolog feletti ezt a ténylegességet más által valósíthassuk meg. Ez történik olyankor, mikor a birtok tárgya feletti tényleges hatalmat ideiglenesen másra bízunk akár őrzés, akár általában a tényleges hatalomnak helyettünk és nevünkben és a mi javunkra leendő gyakorlása végett (pld. háztartási, üzleti vagy gazdasági alkalmazottra, képviselőre bízunk.) Ilyenkor azt, aki a dolgot helyettünk és nevünkben tényleges uralma alatt tartja, *bírláló*-nak (detentor) s az egész helyzetet *bírlalásnak* nevezzük, (ú. n. *szolgabirtok*.) A dologra nézve pedig a megbízót, vagyis azt tekintjük ilyenkor birtokosnak, akiben az animus domini megvan. A különbség azért fontos, mert a bírlálónak a jogrend a különleges birtokvédelmet nem adja meg.

408. Előfordul, hogy a birtok tárgya feletti tényleges hatalom gyakorlására a birtokos személyétől különböző 3-ik, nem egyszerű megbízás, vagy helyettesítés, hanem egy *külön jogviszony* alapján van feljogosítva. Pld. a haszonbérlet, bérlet, záloghitelező, letéteményes, haszonkölcsönző, bíróilag kirendelt zárgondnok és praecarista, ki a dolgot nem *animo domini*,

de a megjelölt jogviszonyok folyamánként van jogosítva magánál tartani, illetőleg használni is. Szokás ezeket az igazi birtokossal szemben *használati birtokosoknak*, *albirtokosoknak* nevezni, a másiktól, az ú. n. *főbirtokostól* való megkülönböztetésképpen. Ezt teszi az 1926-ban kelt 28. számú polg. jogegységi határozat és a magánjogi törv.-könyv új javaslatának 444. §-a is. Felesleges és helytelen minősítés. A mondott személyek a hatalmukban tartott dologra nézve *nem birtokosok*, de *birtokosai a jognak*, mely az említett viszonyok révén az igazi birtokostól leszármaztatva illeti őket. Hazai jogunk a birtok tárgyai sorában tág körben állítja oda a birtoklásra alkalmas jogokat is (lásd alább) s így a mondott személyek, mint *jogbirtokosok* veendők figyelembe.

409. Tekintettel arra, hogy a magánjogi törvénykönyv 1928. évi új javaslata feltehetőleg élénk hatással lesz gyakorlatunk jövő kialakulására, megemlítendő, hogy a kontemplált új jog szerint (s erre támaszkodik egyébként már a 28. sz. jogegységi határozat is) a dolog feletti tényleges hatalomnak három megjelenési alakja lesz. Ú. m. *a) saját birtok, vagy főbirtok*, melyet a dolog felett animo dominantis gyakorolunk, s melyből idővel tulajdonjog válhatik; *b) a használati birtok*, melyet nem úgy mint a magunkén, hanem egy a dolgon minket illeto kötelmi jogosultság alapján gyakorolunk (pld. letét, haszonbérlet, stb. folytán). A használati birtok elbirtoklásra nem vezethet; — és *c) a szolgabirtok*, melyet más helyett, annak megbízása alapján gyakorolunk, s mely a mai pusztá bírlalatnak felel meg. Az *a—b)* esetben a birtokvédelem kijár; a *c)* esetben csak az önhatalom van elismerve a netaláni zavarásokkal szemben.

410. Megjegyzendő, hogy a birtok fent adott fogalma a szokásjogunkban még uralkodó régi doctrina alapján áll. Az újabb elmélet, melyhez az új törvényjavaslat is látszat szerint csatlakozik, mikor azt jelenti ki, hogy „a birtok tényleges hatalom a dolgon”: az animus domini momentumától eltekint és az úgynev. *bírlalatban* (detentióban) már a teljes birtok fennforgását megállapítja. Gyakorlatilag a két elmélet közti felfogásbeli különbség ott nyilvánul, hogy a különleges birtokvédelemre kinek lehet igénye? Az eredmény, bár különböző törvényszerkesztési technikával, de mégis ugyanoda vezet és ezért az újításnak különösebb értéke nincs.

411. A birtoktan röviden jelzett reformjának egyébként az a messzebbmenő jelentősége is megvan, hogy alapot és lehetőséget nyújt annak az általában elejtett felfogásnak felújítására, mely szerint a birtok, bár ideiglenes és korlátozott jellegű, de mégis valóságos alanyi magánjog. Ennek a nézetnek nyomatékos képviselője újabb irodalmunkban, *Almási Antal*: (A dologi jog kézikönyve, Bpest, 1928 c. m. 83 és köv. l.), s ezt a szempontot véve alapul, bizonyos, hogy a birtokvédelem jogi alapját a birtokot zavaró cselekmények alanyi jogot sértő, delictualis minőségében könnyű megtalálni. Viszont erőltetett és ellentmondásos ez az álláspont, mely az idegen dolgot elragadó tolvaj esetében a lopás tényében és eredményében alanyi jogot kénytelen megconstruálni.

412. *A birtok alanya*. Miután a birtok pusztán tényleges: bárki lehet birtokos. Birtoklásra való képtelenség elvileg nincs. A birtokakarát kellékére való tekintettel azonban önként érthető, hogy a birtok megszerzésére csak akaratképes személyek alkalmasak. Az egyszer megszerzett birtoklás tényállapotát a később bekövetkezett akaratképtelenség nem érinti. Teljesen cselekvő- és akaratképtelen személyek helyett és javára: törv. képviselőik szerezhettek birtokot. Egy és ugyanazon dolog felett több kizárólagos birtok nem képzelhető el. De osztatlanul, egy egészben gyakorolt birtoklásnál egy dolognak több birtokosa (alanya) is lehet. Ez a közös birtok — *conpossessionio plurium in solidum* — Mitbesitz — esete, melynek szabályozása, különösen a közös birtoklás megszüntetése és a birtokostársak egymás közötti viszonya tekintetében a közös tulajdon mintája után igazodik.

413. *A birtok tárgya* hazai jogunk szerint *dolog* és *jog* lehet. A dologbirtok tárgya: a dolog. E dolognak egyes részein, ingatlanság esetében, más személyt illető külön birtok is állhat fenn, mert a birtokosi akaratot olyképpen megkötni, hogy ne szorítkozhassék az ingatlannak csak némely részeire: nem lehet. Aki az egész felett gyakorolja a birtokot, az, az ezen egészhez utóbb hozzájárult alkatrészek felett rendszerint önálló új birtoklást alapít. Ez a birtokkal kapcsolatos elbirtoklási intézmény szempontjából fontos szabály. A birtok tárgyat képező dolog csak forgalomképes dolog lehet.

414. A jogbirtok a magyar jogrendszer szempontjából nem vitatott és általában oly jogok tekintetében létesíthető, melyek-

nek természete a huzamos és állandó gyakorlást megengedi. Ez a kör semmiesetre nem túl tág, s nem tartozik beléje más, mint a szolgalmi jogok, a kir. kisebb haszonvételi jogok, halászati, vadászati jog, kegyúri jog, felülépitményi és örökhaszonbérleti jog, a gyökös iparjogok és végül azok a jogosítványok, melyek kötelmi alapon a birtok tárgyának bár ideiglenes, de folyamatos jellegű használatára és hatalombantartására vonatkoznak, mint a bérlő és haszonbérlő joga a bérelt, haszonbérelt dolgon; a hitelező joga a zálogtárgy őrzése és visszatartása tekintetében a zálogszerződés alapján; a haszonkölesznő és praecarista joga az ügylet tárgyának használata tekintetében, stb. A jogok birtoka különben mindenben a dologbirtok utánképzése.*

43. §. *A birtok megszerzése és megszűnése.*

415. A birtok tényállapotát a birtok két constituens alkat-elemének megvalósulása teszi „megszerzetté“. A megvalósítás pedig a birtokakarattal minősített apprehensio (megragadás) által történik. Az apprehensio cselekménye a birtok különböző tárgyaihoz képest önként értetődőleg szintén különböző és a körülményekhez símuló. Egyoldalúnak mondjuk a birtokszerzést, ha a szerzőnek birtokakarattal párosult apprehensioja már egymagában megalapítja a birtokot. Kétoldalúnak, ha egy már azelőtt fennállott birtokot szerzünk meg a korábbi birtokos hozzájárulásával. (Birtokátruházás.) A kétoldalú birtokszerzés sohasem lehet önhatalmú; az egyoldalú azonban rendszerint az, sőt tilos jellegű is.

416. Az apprehensio cselekményére nézve, mely, mint látuk, sokféle lehet — irányadó szabály, hogy a dolog és a szerző között oly helyzetet teremtsen, mely külsőleg a tulajdont mu-

* *Irodalmi utalások.* Frank: Id. c. m. I. k. 229. és köv. l. — Zlinszky: Id. c. m. 265. és köv. l. — Savigny: Das Recht des Besitzes (1865). — Bruns: Das Recht des Besitzes im Mittelalter und in der Gegenwart (Tübingen, 1848). — Krainz: System. I. k. 477. és köv. l. — Imling: „Birtok“ (Jogi Lexicon. II. k. 126. l., u. itt irodalmi összeállítás). — Katona Mór: A birtok (Fodor-féle magánjog. II. k.). — Szászy-Schwarz: Régi és új birtoktan (Új irányok a magánjogban c. m. III-ik ért.). — Ugyanaz: A birtok (A magánjogi törvénykönyvről. 1906). — Kovács Gyula: A birtokelméletek (1871). — Randa A.: Der Besitz nach österr. Recht (1895). — Szászy-Schwarz: A birtokfogalom (Jogállam, 1907. évf.). — Kiss Albert: Dolgozatok a magánjog köréből, 4—7. sz. ért. (Kassa, 1910).

tatja. Tehát kézhezvétel, megragadás, őrizet alá vétel, abban való megtartás s mindezeknek további, állandó lehetősége (fictiv őrizet); ingatlanoknál: megszállás, megmunkálás, elkerítés, határjelekkel való ellátás, stb. De az sem feltétlenül szükséges, hogy a birtokszerző a birtok megalapításánál active közreműködjék. A birtokot kifejező és a tulajdont mutató helyzet t. i. akkor is létesül, ha a dolgot valaki az ő tudomása nélkül hatalmi körébe juttatja. (Pld. házában, udvarában lerakja).

417. Minden kétoldalú birtokszerzés ugyanakkor, midőn a szerző részére birtokalapítást jelent: a korábbi alany szempontjából birtokmegszűnést von maga után. Az átruházott birtok a korábbi meg nem szakított folytatásának tekintendő. A kétoldalú birtokszerzésnek legáltalánosabb módja a dolog birtokátruházási, illetőleg birtokszerzési szándék mellett való *kézről-kézre átadása*. Ez az átadási tény azonban felesleges akkor, ha a dolog enélkül is oly helyzetbe hozható, mely helyzet a birtokszerző javára lefolyt birtokszerzést már önmagában manifesztálja. Ez az eset, ha a dolgot a birtokátruházó a birtokszerző lakására viteti, földjére rakatja. A fent említett egyszerű *traditio*val szemben ez az eset az úgynev. *longa manu traditio*.

418. Az átküldés is helyzetváltoztatással jár, esetenként azonban még ez is felesleges, mert a dolog már eleve ott van a birtokszerző tényleges hatalmában és így a birtokátruházás iránti pusztá megegyezés őt birtokossá teszi. Ez az úgynevezett *brevi manu traditio*, melynek megfordítottja a *constitutum possessorium*, holott is az eddigi birtokos a birtokot a szerzőre megegyezéssel átruházza, de a dolgot továbbra is magánál tartja, mint *bírlaló*. Eddig tehát saját nevében és saját számára — most már *alieno nomine*, a birtokszerző nevében és javára detentál.

419. Minden tényleges átadást feleslegessé tesz végül a *symbolicus átadás*, melynél a dologra alkalmazott jelek, feliratok jelzik, hogy felette a birtokos személyében alanycsere történt. Ingatlanok birtokának átruházásánál a *symbolica traditio* különösen is szokásos. Azonos jellegű ezzel a birtokátruházás azon módja, mikor a birtokos azt, aki a birtok tárgya felett a tényleges hatalmat akár, mint pusztá bírlaló, akár mint külön jogviszony alapján jogbirtokos, gyakorolja, érte-

síti, hogy a dolog kiadása iránti követelését egy harmadikra (a szerzőre) átruházta.

420. Jogok birtokának egy- és kétoldalú megszerzése ugyanezen szabályok szerint történik, azzal az önként érthető eltéréssel, hogy az apprehensiós cselekménynek itt a jog tartalmának valóságos kigyakorlása felel meg; persze: animo dominantis.

421. A képviselő általános elvéből kifolyólag birtokot *helyettes* közbenjöttével is lehet szerezni. Ez esetben az apprehensiót a helyettesített nevében és javára a helyettes fogantatosítja. Meghatalmazás nélkül *más* számára szerzett birtokot az érdekelt szempontjából, az ő utólagos jóváhagyása tesz megszerzetté. Akarat- és cselekvőképtelen személyek birtokszerzése mindig a törvényes képviselő, mint helyettes által történik. Jóváhagyás itt a dolog természete szerint nem kell.

422. *A birtok minősülése a megszerzés különböző módjai szerint. (Hibás és hibátlan birtok.)* A birtokakarat belső minősülése kihat magára a birtokra is és ehhez képest tesszük meg a következmények szempontjából azokat a fontos megkülönböztetéseket, melyek a *jóhiszemű* és *rosszhiszemű*; a *jogszerű* és *jogszerűtlen*; és a *valódi* vagy *nem valódi (ál)* birtok (úgynev. „*törvénytelen birtok*“) között fennállanak. *Jóhiszemű* (bonae fidei) a birtok akkor, ha a birtokszerző birtokszerzésének jogellenes (jogszerűtlen) voltáról nem bír és kellő gondossággal nem is bírhatott tudomással. Ellenkező esetben *rosszhiszemű* (malae fidei possessor). A jóhiszeműség mellett vélelem harcol és így a rosszhiszeműség mindig bizonyítás tárgya. Közös birtoknál a jó- vagy rosszhiszeműség a társbirtokosok személyében külön-külön lévén megállapítandó, lehet, hogy az, némely társbirtokosnál jó-, másoknál pedig rosszhiszeműnek fog minősülni. Jogi személyek birtokának jó- vagy rosszhiszeműségét képviselő közegeik személyében kell megítélnünk.

423. *Jogszerű* (justa) a birtok akkor, ha megszerzője valamely és a jogrend által elismert szerzési címen jutott hozzá. Ellenkező esetben *jogszerűtlen* (injusta possessio). Szokásos tétel, hogy a birtok jogszerűsége mellett vélelem szól. Ez csak oly értelemben fogadható el, hogy a birtokos ellen birtoka jogcímének kimutatása iránt felhívási pert indítani nem lehet.

424. *A valódi és nem valódi (ál- vagy törvénytelen) bir-*

tok között végül az a különbség, hogy ha valaki a birtokba erőszakkal (vi) vagy alattomos ravaszkodással (clam), illetőleg úgy tolaikodott be, hogy a neki szívésségből átengedett dolog felett uralmát állandósítani akarja (praecario): a birtok — az ilyenkor rendszerint rosszhiszemű és jogszerűtlen mivoltán felül az *ál* vagy *nem valódi* birtok jellegét is megkapja, míg ahol ez a három momentum nem merül fel, a birtok *valódi birtok*ként tekintendő. Nem lehet azonban kizárunk az sem, hogy az álbirtok esetleg és egyidejűleg jóhiszemű, sőt jogszerű is legyen, pld. ha erőszakkal vesszük el az éppen megvásárolt dolgot, melyet az eladó valamely címen vissza akar tartani.

425. A jóhiszemű birtokos jogosítva van arra, hogy *a)* a birtokolt dolgot használhassa és felelősség nélkül el is fogyaszthassa; *b)* a birtoka tárgyából húzható összes gyümölcsöket élvezheti s azok felett az elválasztás pillanatában tulajdonjogot szerez. Ha azonban az ellene indított tulajdoni per folytán a dolgot a tulajdonosnak kiadni kénytelen (restitutio), a még függő gyümölcsöket meg nem tarthatja, mert azok épp úgy, mint a polgáriak csak pro rata temporis, azaz esedékességük szerint illetik meg őt; *c)* joga van a jóhiszemű birtokosnak a dolog kiadásakor beruházásainak megtérítésére is, kivéve azokat a költségeket, melyeket gyümölcsnyerés és haszonhúzás végett eszközölt. A függő és így szintén kiadandó gyümölcsökért tett költségeire ellenben igénye van; *d)* a dolog állagába fektetett és annak fenntartására irányuló úgynevezett *szükséges* beruházásait a birtokosnak feltétlenül meg kell téríteni (impensae necessariae). A *hasznos* (imp. utiles) és *fényűzési* (imp. voluptariae) beruházásokat ellenben a birtok tárgyatól elválaszthatja és elviheti (jus tollendi). Amennyiben ez állagsérelem nélkül eszközölhető nem volna, értékük részére megtérítendő, még pedig a hasznos beruházásoké a tulajdoni kereset megindításának időpontja szerint (de sohasem nagyobb értékben, mint amennyibe a beruházáskor kerültek); — a fényűzésiek pedig azon érték szerint, amennyivel a birtok tárgyának értékét objective emelték, *e)* végül a jóhiszemű birtokos kivételesen, ha ezt a körülmények indokoltá teszik — a tulajdonostól méltányos kárpótlást is követelhet azért a költségeiért, mellyel a birtokot megszerezte.

426. A hibás (rosszhiszemű, jogszerűtlen és nem valódi) birtok hatályai ezzel szemben a következők: *a)* A hibás birtokos birtoklása folytonos jogellenességet jelent, aminek következtében a dolog visszabocsátásánál nemcsak mindazokat a gyümölcsöket és hasznokat köteles megtéríteni, melyeket a birtokból időközben húzott, hanem kártérítéssel tartozik azokért a hozadékokért is, melyeket a rövidséget szenvedett tulajdonos a dologból nyerhetett volna. *b)* Kártérítési felelőssége ezenfelül a birtoklása alatt keletkezett, bár véletlen okozta károkra is kiterjed. *c)* Beruházásai megtérítésére irányuló igényei sokkal szűkebbkörűek. Szükséges beruházásait és a dologgal együtt kiadandó függő gyümölcsökre fordított költségeit a tulajdonostól követelheti. A hasznos és fényűzési beruházások tekintetében a *jus tollendi* őt is megilleti. De ha állagsérelem nélkül e jogot gyakorolnia nem lehetne, kárpótlást azokért csak annyiban igényelhet: amennyiben ezek a beruházások a tulajdonos subjectiv szempontjából értékkel bírnak. Tehát ez alapon az *sine* kizárva, hogy nem kárpótlást kap, hanem még ő fizet azokért kártérítést — ha t. i. a tulajdonos egyéni szempontjából azok károsoknak minősülnek.

427. A tulajdoni per megindításának már ismert hatása, az úgynevezett rosszhiszeműségi *fictio*, az addig jóhiszemű birtokost, mint *alperest*, a rosszhiszemű birtokoséval azonos helyzetbe hozza. (L. sub 209.) Ehhez képest a kereset kézbesítésétől kezdve számolnia kell az esetleges marasztaltatással s ez a birtok tárgya feletti rendelkezéseit megfelelően korlátozza. Kiadási kötelezettségének mértékére nézve t. i. a rosszhiszemű birtokos kiadási kötelezettsége lesz az irányadó.

428. A most mondott szabály alól csak a perfüggés alatt bekövetkezett véletlen károkra teszünk kivételt, melyekért a kereset vételéig jóhiszemű birtokos nem felelős, míg az eredetileg is rosszhiszemű felelőssége az ilyen károkra is ki van terjesztve. Elesik azonban a jóhiszemű is a kedvezménytől akkor, ha a birtok tárgyának kiadását konok perlekedéssel szándékosan késlelteti.

429. *A birtok megszűnése.* A birtok megszűnésének egyik módzata *viszonylagos* (relativ), mikor is a birtok csak egy meghatározott személy szempontjából szűnik meg, de ugyanakkor más személy javára *keletkezik* is. Ez az eset minden

birtokátruházásnál; s mivel a relativ birtokmegszűnés ekként a birtokszerzéssel esik össze: nem foglalkozunk vele. A birtok megszűnésének másik módoszata *feltétlen* (absolut), mert a birtok mindenkire nézve egyszer s mindenkorra megszűnik létezni. Közelebbi szabályozása a következő:

430. *Dologbirtoknál*: a birtok két fogalmi alkatelemére tekintettel a) *Corpore* megszűnik a birtok, ha tárgya megsemmisül; ha feldolgozás folytán annyira megváltozik, hogy tárgyi azonossága nem forog fenn többé, ha elvesz a birtokos hatalomkörébe való visszajutásnak minden reménye nélkül. b) *Animo* megszűnik a birtok, ha a birtokos birtokakaratával felhagy (*derelictio*), amit nem zár ki az, ha a dolgot pusztá bírlalatában tovább is megtartja. *Jogok birtokánál* a birtokmegszűnés akkor következik be, ha a birtokosi akarat teljes felhagyása mellett a birtokos a birtoka tárgyát képezett jogot többé nem gyakorolja. A *corpus* szempontjából külön is elvesz a jog-birtok, ha a tárgyat képező jog gyakorlása önmagában (a jogtárgy elenyészése miatt) vagy az eredetileg jogosított alany ellentállása következtében válik lehetetlenné, vagy ha saját megszüntető tényei okából a birtok tárgyát képező jog másként megszűnik.

431. A helyettes útján szerzett birtok megszűnésének okai csak a helyettesítettre tekintettel, ennek személyében érvényesülhetnek. Ha tehát a helyettes a birtok tárgyát uralma alól tényleg kibocsátja, a birtoklás közvetítésére irányuló szándékával felhagy, meghal, cselekvőképességét elveszti: mindezen körülmények a helyettesített birtokára vissza nem hathatnak s az továbbra is fennmarad. Azok az esetleges körülmények azonban, melyek a dolog feletti tényleges uralom további lehetőségét általában, tehát a helyettesre épp úgy, mint az általa képviseltre nézve is — kizárják: a birtok megszűnését feltétlenül maguk után fogják vonni. Törvényes képviselő által szerzett birtok megszűnésének okai: a képviselő személyében érvényesülnek.*

* *Irodalmi utalások.* Frank: Id. c. m. I. k. 230. l. — Wenzel: Id. c. m. II. k. 12. és köv. l. — Krainz: System. I. k. 480. és köv. l. — Katona M. (Fodor-féle Magánjog. II. k. 55 és köv. l.) — Dernburg: Pandekten. I. k. 414. és köv. l. — Stroh: Der Sachbesitz nach d. Bürg. Gesetzb. (1898). — Schey: Redlicher u. unredlicher Besitzer (Wien, 1898). — Imling: Jóhiszeműség (Jogtud. Közl., 1880.

44. §. *A birtok védelme.*

432. A birtok jogi jelentősége főleg abban fekszik, hogy a jogrend az általa és benne megvalósuló tényleges állapotot hathatós védelemben részesíti. Arra nézve, hogy e jogvédelemnek mi a jogi fundamentuma, a tudomány maig sem tudott megállapodásra jutni s egész sorában az úgynevezett birtokvédelmi elméleteknek keresi a problema legmegfelelőbb megoldását. Ezeket az elméleteket általában két csoportra lehet megosztani; t. i. relativ vagy viszonylagos és a feltétlen vagy abszolút birtokelméletek csoportjára.

433. A relativ elméletek a birtok védelmének alapját a birtokon kívül fekvő célokban és tekintetekben keresik. Így minden birtoksértést *deliktumnak minősítve*, az erőszakos és önkényes fellépések lehetőségét vélik ellensúlyozhatni a pusztán a birtoklás tényére alapított védelemmel (Savigny). Egy másik elméleti nézőpont: a birtokos személyisége és a személyiségnek kijáró abszolút védelem teszi indokolttá a birtok tényének ideiglenes védelmét addig is, míg a tárgya feletti jogviták tisztáztatnak (Puchta). A birtok — továbbá — valószínű tulajdon lévén, a tulajdon védelmét tesszük teljesebbé, ha a birtoklás tényének védelmével a rendszerint tulajdonosbirtokosnak bizonyítási könnyebbiséget nyújtunk (Ihering). Még tovább: a birtokvédelem csak arra való, hogy a jövő tulajdoni per számára a talajt előkészítse s a felek perbeli állását kijelölje (Krainz), stb.

434. *Az abszolút elméletek* a birtok védelmének az alapját magában a birtokban keresik. A legelterjedtebbnek mondható *akarat elmélet* (Bruns, Windscheid, Randa, stb.) ezt az alapot a birtok tényében realizált egyéni akaratban találja meg, elfelejt azonban arra felelni, hogy a birtoksértésben szintén manifesztálódó másik egyéni akaratot miért helyezi amannak alája. Egy másik szokásos szempont szerint: a birtok a maga lényegében a társadalmi rendnek, az anyagi javak tényleges szétosztottságának a kifejezője. E tényleges

évf.). — *Hirsch*: Die Prinzipien des Sachbesitzerwerbes u. Verlustes (1892). — *Pininski*: Der Thatbestand des Sachbesitzerwerbes (1888). — *Strohal*: Die Succession in dem Besitz (1885). — *Schlossmann*: Der Besitzerwerb durch Dritte (Leipzig, 1881). — *Almási A.*: A dologi jog kézikönyve 83. és köv. l. — (L. továbbá az előbbi § utalásait is.)

vagyonállásnak sérthetetlensége a társadalmi együttélésnek egyik előfeltétele. (Dernburg). A birtokvédelem alapja tehát tisztán a birtoknak gazdasági és társadalmi jelentőségében rejlik.

435. A pozitív jogok szempontjából, melyek a birtokot mindenkor hathatósan védtek és védik: az elméleti háttérnek tisztázása tulajdonképpen meddő problémát jelent. A magyar jog történelmi fejlődése arra mutat, hogy birtokvédelmi intézményeinek hátterében az önbíráskodás lehetséges visszaszorítása volt az irányzó gondolat. A mai jogállam eszméje is ezt igazolja. Mert akár megáll jogilag, akár nem az a „tényleges állapot“, melynél fogva valaki a „birtoklás“ helyzetében van: ez a positioja a dologgal szemben pusztán már azért is védelmezendő, miután az egyesek jog- és érdekkörébe hatalmi szóval beavatkozni kizárólag az államnak van joga.

436. A birtokvédelem előfeltételei és a birtokvédelmi eszközök. A birtokvédelemnek két előfeltétele van: először a birtok (birtoklás) valóságos fennforgása; jó vagy rosszhiszeműség, jog- és jogszerűtlenség, valódi birtok vagy álbirtok jelleg: nem jönnek számításba. Második előfeltétel: a birtoksértő cselekmény: E cselekmény vagy olyan, mely a sértett birtokának megszüntetésével a birtoksértő részére alapít egyidejűleg birtokot vagy olyan, mely a birtokos uralomgyakorlását egyszerűen csak háborítja, nehezíti vagy abba beleavatkozik. Mindkét esetben a háborításra vonatkozó szándékosság és a cselekmény önhatalmú jellege megkívánatik. A birtoksértő cselekményt helyettes is követheti el. Birtoksértő ez esetben a felhatalmazást adó, vagy utólagosan jóváhagyó helyettesített lesz. A védelem ugyan a helyettessel szemben is adva van, de ez az ellene indított kereset elől, felhatalmazójának megnevezésével (nominatio auctoris) kitérhet.

437. A mondottak alapján a birtoksértés vagy mint birtokháborítás vagy mint teljes birtokelvonás jelentkezhetik, amihez képest a védelem minősége is különböző. E védelemnek kétféle eszköze van: az önhatalom és a birtokkeresetek. Birtokvédelem csak birtokost illethet; bírlalót ellenben nem. Tehát: élhet vele a dologbirtokos és a jogbirtokos. Az úgynevezett álbirtokos: azzal szemben akitől a birtokot elvonta, csak egy évi békés birtoklás elteltével. Ahol pedig a jogbir-

tokos a dologbirtokossal szemben fennálló külön jogviszonyból folyólag gyakorolja valamely dolog felett a tényleges uralmat: a dologbirtokos (ú. nev. főbirtokos) ellen a birtokvédelemre csak úgy reflectálhat, ha használati birtokán nyilvánvalóan túl nem terjeszkedik. A bérlőre és haszonbérlőre nézve külön is kimondta jogunk a szabályt (1802: XXII. t.-c. 4. §.), hogy a bérbeadó-haszonbérbeadó ellen csak szerződéseik lényeges feltételeinek teljesítése esetén igényelhetnek birtokvédelmet. Közös birtok esetén a birtokvédelem a birtokostársakat, mind harmadik személyek, mind pedig egymás ellen megilleti.

438. *Védelem birtokháborítás esetén.* Birtokháborításnak nevezzük a birtoksértés azon kevésbé súlyos eseteit, melyeknél a birtokos a birtok tárgya feletti kizárólagos uralmának gyakorlásában tilos önhatalommal bármi módon akadályoztatik. Háborító cselekményképp minősülhet még a pusztá fenyegetés is, kivált, ha súlyos és veszélyes eszközöket helyezett kilátásba s a birtokos egyéniségét tekintve, a fenyegetés szülte félelem alaposnak és komolynak mondható.

439. Az ily birtokháborítás ellen első védelmi eszköz a *jogos önvédelem*, melynek határait és eszközeit a concret eset körülményei szabják meg. Ha a birtokháborításban jelentkező támadó cselekmény „*jogos önsegély*“ volt: úgy vele szemben védelmet kifejteni önként érthetőleg *jogosan* nem lehet. Az önvédelem a pusztá bírlalót is megilleti, mert rajta keresztül a támadás a birtokos ellen irányul, kinek a bírlaló ilyen esetben mintegy védekező eszközéül tekintendő.

440. A másik védelmi eszköz a *birtokháborítás címén megindítható kereset*. E kereset alapja a birtok tényleges fennforgása és a birtokháborító cselekmény. A háborítástól számított 1 év alatt indítandó; — ezután elévül. Jogkérdések a perbe *elvileg* nem vonhatók be; az azonban kizárva nincs, hogy a birtokper egyúttal az alapjog (pl. tulajdonjog) iránti perrel kapcsolatosan megindítható ne legyen, vagy hogy az alperes viszkonkeresetileg a maga jogát a keresettel szemben ne érvényesíthesse. A kereset célja: a korábbi zavartalan birtokállapot visszaállítása, és mulólagos háborító cselekmény esetén a további háborítástól való eltiltás és az okozott károk megtérítése. Az alperesi védekezés, főleg a cselekmény „nem-háborító“ jellegének a bizonyításával érvényesíthető és oly ki-

fogásokkal, hogy a cselekmény a felperes engedélye mellett, vagy utólagos jóváhagyása reményében jóhiszeműen, avagy háborításra irányuló szándékossággal nélkül követtetett el. Legfontosabb alperesi kifogás az lehet, ha a cselekmény „jogos önsegély” jellegére hivatkozhatunk.

441. *Védelem a birtok teljes elvonása esetén.* A birtoktól való teljes megfosztás esetén az ilyenkor már csak „volt” birtokosnak szintén két védelmi eszközt nyújt a jogrend: az *önhatalommal való visszahelyezkedés*, röviden az *önsegély jogát* és az úgynevezett *sommás visszahelyezési keresetet*. Az előbbi, a megelőző állapot visszaállítása iránti követelésnek a birtokot elragadó állbirtokossal szemben való önsegélyű érvényesítése. Ha ez azonnal (in continenti) történik: a birtok megszakítottnak sem tekintendő. Ha nem azonnal: úgy 1 éven belül az elvonástól számítva, még mindig helytfoghat. Maga a bitorló állbirtokos a jogos önsegéllyel szemben önvédelmet nem gyakorolhat, miután a visszahelyezkedés a kivetett volt birtokos részéről nem tilos önhatalom.

442. A rendes védelmi eszköz: a *sommás visszahelyezési kereset*, melyet a megfosztástól számított 1 éven belül a sértett indíthat meg a birtokelvonoó vagy ennek általános jogutóda ellen. Különös jogutód csak rosszhiszeműsége bizonyításának feltételével támadható meg. A kereset alapja: a birtok *volt* fennforgása és az attól való *megfosztatás*. Tehát elvileg itt is csak tények; — a jogkérdések kizárásával. Mégis a sommás perekre vonatkozó legújabb rendezés (1911: I. t.-c. 575—582. §§.) szerint az alperesnek módja van a dologhoz való jogát viszonykeresetileg érvényesíteni, s ha ez nyomban eldönthető: úgy a kereset mellőzésével a bíróság a jogkérdésben hoz ítéletet. Ha azonban a viszonykeresetileg érvényesített jog feletti döntés halasztást tenne szükségessé, a visszahelyezés a kereset szerint részítélettel mondatik ki.

443. Ettől eltekintve az alperesi védekezés is csak tények felhozására szorítkozhatik. Az elvonó cselekmény minőségére és annak mentegetésére azonban a védelem nem támaszkodhatik s leggyakorlatibb módja az, ha a keresettel szemben az „exceptio vitiosae possessionis”-t szegezheti szembe, vagyis azt a kifogást, hogy az a birtoklás, melynek visszaállításáért felperes perel: törvénytelen, azaz állbirtok volt, vagyis felpe-

res az alperes kárára tilos önhatalommal jutott hozzá. Egyenlő című birtok esetén t. i. minden körülmények között alperesnek van előnye (beati possidentes).

444. Az álbirtokos sommás visszahelyezési keresetet az ellen, akitől a birtokot elvonta csak egy esztendei békés birtoklás után indíthat, — más személyek birtokfosztó cselekménye esetén azonban az egy éven belől is bármikor. E részben helyzete ugyanaz, mint a valódi birtokosé. Közös birtok (compossessio plurium in solidum) esetén a birtokkeresetek a birtoktársakat egymással és harmadik személyekkel szemben is önállóan megilletik. A sommás visszahelyezési per egyébként az előbbi állapot visszaállítására, kártérítésére és perköltségekben való marasztalásra irányul. Ha a birtokelvonás beépítés útján történt — a kerítések eltávolítását kivéve — az építmény lebontását csak akkor lehet követelni, ha a jogellenes építkezés ellen a sértett annak megkezdésekor tiltakozott, a másik fél ellenben azt ennek dacára folytatta.

445. *Határ- és mesgyeigazítás.* Szomszédok közötti határvillongások (elszántás, elkaszálás, túlépítés, stb. révén), általában véve akár mint birtokháborítás, akár mint birtokelvonás jelentkeznek és így is ítélendők meg. Ha azonban a határokat, mesgyéket véletlen eset, vízáradás, csuszamlás, benövés, stb. természetes események teszik bizonytalanná vagy felismerhetetlenné: a birtokper helyett az egyébként hasonlóan berendezett határ- és mesgyeigazítási eljárás veendő alkalmazásba.

446. *Határjárás* (reambulatio seu renovatio metarum) esetén a határ nem vitás és mindössze a határjelek új felállításáról van szó. Bármelyik érdekelt szomszéd kérheti (1802: XXIII. t.-c. 2. §.) az illetékes közigazgatási hatóságtól. A közigazgatási hatóság az 1 évi békés birtoklás alapján határoz. Amelyik fél ebbe nem nyugodnék bele, 30 napi záros határidő kitűzése mellett bírói útra utasítandó. Ha ez alatt a határidő alatt a kereset be nem adatik, a határjelek a közig. határozat értelmében azonnal felállítandók. A fél természetesen a mondott 30 napon túl is fordulhat a bírósághoz, de csak „birtokon kívül“. (1894: XII. t.-c. 34. §.). Ekkor kerül rá a sor az ügynevezett

447. *Határkiigazításra* (rectificatio metarum). Ez az eljárás már valóságos és a birtokperек mintájára berendezett

peres eljárás. A bíróság a jogkérdéseket nem érinti és csak a helyszíni szemle folyamán megállapított tények felett határoz. Ha pedig ily tények felderíthetők nem volnának: a vitás határrészt egyenlő arányban megosztva egészen új határokat jelöl ki. Az ítélet egy azután megindítandó tulajdoni perre nem praejudicál s csak a felek perbeli szerepét jelöli ki.

448. Az úgynevezett „telekkönyvi birtok“. A telekkönyvi birtok intézménye, vagy helyesebben csak fogalma az Optk. 321. §-a révén csúszott be a magyar joggyakorlatba, s jelenen a telekkönyvben valamely ingatlanra vonatkozó jogra való *bejegyzettség* tényleges állapotát. Helyesen „birtok“-ról a bejegyezve létel állapotánál: nem lehet szó. Nem talál erre az állapotra egyáltalában a legális birtokfogalom s nem élvezi az a birtokhoz fűződő egyedül specifikus joghatályt sem, t. i. a birtokvédelmet. Ellenben azok a következmények, melyek a bejegyzettség állapotához fűződnek: mindenben egybevágznak a tlkvi tulajdonjog következményeivel, s így az egész „tlkvi birtok“, mint intézmény is, mint fogalom is, teljesen felesleges.*

XV. FEJEZET.

A tulajdonjog.

45. §. A tulajdonjog fogalma, tartalma, alanya tárgya és terjedelme.

449. A tulajdonjog az a *legteljesebb és legközvetlenebb jogi uralom, melyet a positiv jog korlátai között és mások jogainak sérelme nélkül valamely dolog felett gyakorolni lehet*. A tulajdonjogot jellemzi tehát, hogy a tartalmát kitévő

* Irodalmi utalások. A 43. §-nál idézettekén kívül: *Ihering*: Der Besitzwille (Jena, 1889). — *Schwarz G.*: A birtokosi akarat kérdéséhez (újabb magánjogi fejtegetések). — *Ugyanaz*: A birtokjog fogalma (Jogállam, 1907. évf.). — *Katona M.*: Birtokkeresetek (Jogi Lexicon. II. k.). — *Kováts Gyula*: A birtokelméletek (Pest, 1871). — *Schwarz G.*: Szóbeli birtokháborítás (Jogtud. Közl., 1891. évf.). — *Stubenrauch*: Commentar z. allg. bürg. Gesetzbuch. I. k. 423. és köv. l. — *Nyári Jenő*: A birtok védelme a magy. jogban (1903). — *Tóth Károly*: Polg. törvénykezési jog. I. k. — *Hoffmann Pál*: A birtoklási jogtan kétségei (1892). — *Ihering*: Über den Grund des Besitzschutzes (1869). — *Burckhard*: System d. allg. b. Gesetzbuches. III. k. (1889). — *Magyary Géza*: Polg. perjog. II. kiad.

jogosítványokat kimerítően felsorolni nem lehet. Ezt a tartalmi kört a jogrend bármikor szébbé szoríthatja és kitágíthatja. Jellemzi továbbá a lehető legteljesebb *kizárólagosság* és *közvetlenség*, s e részben minden dologi jognak a tulajdon a prototypusa.

450. A tulajdonjog rendszerinti tartalmát a mondottak szerint csak példálózva lehet körülírni. Különösen benne van a tulajdonban *a) a rendelkezési jog*, ami alatt a tulajdonjog tárgya élők közötti és halálesetére szóló átruházásának, idegen dologbeli jogokkal való megterhelésének és a dolog átalakítása — sőt megsemmisítésének lehetőségét, azaz, az ezekben az irányokban megvalósuló uralomnak érvényesítését értjük; *b) a tulajdon tárgya iránti kizárólagos használati jog*, mely egyfelől a dolog összes gyümölcsei, hasznai élvezetét, másfelől, másoknak a dologra gyakorolható bármely behatástól és beavatkozástól való távoltartását jelenti; *c) a tulajdoni keresetek iránti jog*, mellyel a tulajdonjog bármely sérelme esetén csak a tulajdonos élhet. *d) Mint minus: együtt jár a tulajdonjoggal a dolog birtoka is.* A birtok szempontjából ugyanezt a tételt úgy fejezhetjük ki, hogy a birtok mellett a tulajdonjog védelme szól.

451. A tulajdonjog fogalmával, sőt lényegével együtt jár annak kisebb-nagyobb korlátozottsága is. Ezért mondjuk, hogy relative a többi dologi jogokhoz viszonyítva „legteljesebb” jogi uralom, mert „teljes”-nek sohasem látjuk. A tulajdont t. i. *a) vagy a salus publica vagy b) mások fennálló jogai korlátozzák.* Utóbbiak alatt a 3-ik személyeket a tulajdon tárgyán megillető úgynevezett „idegen dologbeli jogokat” értjük.

452. A *nemesi ingatlan* feletti tulajdonjognak tartalma az úgynevezett „*kir. kisebb haszonvételi jogokkal*” bővebbé válik. Ezeknek a jura regalia minora-nak alapja a történelmi fejlődés rendjén vagy kir. privilégium volt, vagy a nemesi ingatlanokkal fennálló ősi alkatrészi kapcsolódás. Erre tekintettel helyesen a nemesi telekhez tartozó haszonvételek (*beneficia curialia*) elnevezéssel volnának inkább megjelölhetők. Annál is inkább, mert amikor a nemesi ingatlanoknak ú. nev. úrbéri természetű része az úrbériség megszüntetésével a volt úrbéresek tulajdonává vált: a kir. kisebb haszonvételi jogok továbbra is a volt földesúr nem úrbéri, hanem majorsági ter-

mészetű ingatlanával maradtak kapcsolatban. Alkatrészi kapcsolatok dacára azonban a kir. kisebb haszonvételi jogok bizonyos fokú önállóságot nyernek azzal, hogy az ingatlan (a földolog) végrehajtási úton való elárverezése esetén, a végrehajt. törv. 146. §-a szerint csak akkor bocsáthatók az ingatlannal *együttesen* árverés alá, ha az árverési kirdetményben ez kifejezetten felvétellett. Ellenkező esetben nem.

453. A kir. kisebb haszonvételek jórésze különben az úrbériség megszüntetésével együtt elesett vagy későbbi törvények által megváltatott. Egyrészük azonban ma is fennáll még. Megszűntek: *a)* húsmérési jog (*jus macelli*), melynek értelmében mészárszéket tartani és húst vágatni csak a földesúrnak volt joga, *b)* boltbérszedési jog, mely a földesurat arra jogosította fel, hogy az úrbéri telkeken nyitott boltok után, az ott felhalmozott árúcikkek minősége szerint 20—15, illetőleg 10 forintnyi évi bért szedhessen; *c)* pálinkakazánoktól szedett díjak, *d)* téglá-, mészégetés, kövágás, agyag és fővenyásás, illetőleg az ezek után járó szolgáltatások; *e)* házatlan zsellérek tartozásai. Megváltatott és állami monopóliummá lett az italmérési jog (*jus educilli*). (1888: XXXV. és XXXVI. t.-c.). Jelentősége abban állott, hogy az egyes úrbéres községekben korcsmát tartani és szeszes italokat — sör, bort, pálinkát — kimérni csak a földesúrnak volt joga. Még fennállanak — bizonyos változások mellett, sőt újabb törvényes rendezés szerint — a következők:

454. *A malomjog* (*jus molae*), mely szerint csak a nemesi ingatlan tulajdonosa, a földesúr, tarthat malmot (száraz-, gőz-, szél- és vízimalmot), melynek használatáért taxa (szegpénz, karópénz) és vízbér fizetendő. Új malom felállítására az ő engedélye szükséges. A gőzmalmokat az 1880: XXXIV. t.-c. a földesúri malomjog korlátai közül kivette. Helyes magyarázat szerint kivetteknek kell tekintenünk a villany, benzin, stb. motorikus erőkre berendezett malmokat is. A gyakorlat ezzel ellenkező. Új malomjogosítványok már nem szerkeszthetők, de azok, amelyek az 1885: XXIII. t.-c. 189., 192. §§-ai szerint szabályszerű igazolás után a vízikönyvekbe bejegyeztettek: érintetlenül fennállanak.

455. *Vám-, rév-, piac- és vásártartási jog*. Ezek a jogok privilégiumokban gyökereztek s megadhatók voltak sz. kir. és némely szabadalmas mezővárosoknak, sőt volt úrbéres köz-

ségeknél is. A vásártartási jog a régi szabályozás eszmeköréből egyébként éppen úgy, mint új vám- és révjogok alapítása: kikerült, s most már a kereskedelmi miniszter engedélyezéséhez van kötve. A régi vám- és révjogok ellenben kellő igazolás és legalább 20 évi tényleges gyakorlás esetén (1885: XXIII. t.-c. 189. és köv. §. — 1890: I. t.-c. 92. §§.) érintetlenül fenntartattak.

456. A kir. kisebb haszonvételek közé számított a *halászati* jog is, melynél fogva a halászás mindennemű vizekben egyedül és kizárólag a földesurat illette. A halászati jogot az 1888: XIX. t.-c. a vadászati joghoz hasonló alapokon újra szabályozta s annak regalé jellegét megszüntette. A régi vám és révjogok bizonyos fokú elismerésének példájára azonban, lehetővé tette a törvény életbeléptét megelőző 20 éves gyakorlat igazolása esetén a más medertulajdonát képező vizeken való kivételes, regalészerű halászati jognak fenntartását. Ha az ekként fenntartott régi halászati jogokat a medertulajdonos a jogosítottól megszerzi: azok mint ilyenek véglegesen megszűnnek és beleolvadnak a medertulajdonnal kapcsolatos halászati jogba.

457. *Tulajdonjog alanya.* Tulajdonjognak mindenki lehet alanya, ha csak különös törvény a tulajdonszerzési képességet egyes természetes vagy jogi személyektől el nem vonja; illetőleg azt nem korlátozza. Ezek a kivételes megszorítások mai jogunkban a következők: *a)* Kitiltott, illetve közjogilag el nem ismert szerzetrendek és ezek tagjai tulajdonszerzési képességgel nem bírnak. *b)* Elismert és befogadott szerzetrendek tagjai saját személyükben csak örökösödés útján és csak törvényes osztályrészük egytized része erejéig szerezhhetnek tulajdont. (Arra nézve, hogy a szerzetrendek közjogi elismerése, befogadása hogy történik lásd az 1715: CII. t.-c.) *c)* A holtkézi törvények értelmében a katolikus egyházak és testületeik ingatlant csak királyi jóváhagyással szerezhhetnek. (Lásd a holtkézre nézve 306—307. alatt mondottakat). *d)* Ingatlan szerzésében korlátozva vannak az elismert vagy jövőben elismerendő vallásfelekezetek. *e)* A bányajogi törvény szerint relative és saját hatósági kerületükben bányatulajdont nem szerezhhetnek a bányahatóság hivatalos alkalmazottjai. *f)* A nemzetközi retorzió alapján korlátozva lehetnek a tulajdonjog szerzésében a külföldi állampolgárok.

Pld. a román állampolgárok, tekintettel arra, hogy a román agrártörvény mezőgazdasági ingatlanok tulajdonából a külföldieket általában kizárja. *g)* Az 1920: XXXVI. t.-c. 88. §. szerint jogi személyek mezőgazdasági ingatlant csak az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság hozzájárulásával szerezhethetnek. Kivétel csak kisajátítás, valamint árverési vétel (1925: XV. t.-c. 5. §.) esetén és akkor, ha a vevő közérdeket képviselő altruista intézet (Magy. Földhitelintézetek Orsz. Szöv., vagy az Orsz. Központi hitelszövetkezet).

458. *A közös tulajdon.* A tulajdonjogban *pro partibus indivisis* több alany is részesedhetik. A több alanynak ily esetben együttvéve annyi joga van, mintha a tulajdonos csak egy személy volna. A közös tulajdonnál ekként sem a jog — valóságban, sem a tulajdon tárgya megosztva nincs s a tulajdonostársak csak $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ stb. ideális hányadrészek szerint élvezik a tulajdon hasznait és viselik annak minden terhét. — Kétség esetén a hányadrészek egyenlőkül vélelmezendők. Kivéve, ha valamely ingatlanra egy elhalt egyén házastársa és leszármazói vannak társtulajdonosokul határozatlan arányban bejegyezve, mert ily esetben fél rész a házastársat, a másik fél pedig az összes leszármazottakat együtt illeti. (1881: LX. t.-c. 143. §; 1886: XXIX. t.-c. 29. §; 1889: XXXVIII. t.-c. 16. §.).

459. A tulajdonostársak tulajdonközösségi viszonya legtöbbször szerződésen, vagy öröklésen, kivételesen azonban közvetlenül törvényen is alapulhat, mikor is kényszer tulajdonközösség forog fenn. Pld. különböző személyek dolgainak egyesítése, vegyítése esetén (*communio incidens*); továbbá az 1871: LIII. t.-c. 32. §-a alapján a volt úrbéresek részére kihasított erdők tekintetében. Kényszerközösség áll fenn a családi, nemzetségi levéltárak tekintetében is. A társak egymás közötti viszonyára a következő szabályok az irányadók:

460. *a)* A közös tulajdon tárgyát csak osztatlanul bírhatják. Esetleges osztály: a tulajdonközösség megszüntetését jelenti. *b)* A társakat illető ideális hányadrésznek számszerűen kell megállapítva lennie, *c)* bármelyikük követelheti társaitól jogának tiszteletbentartását, a dolog közös birtoklásba való átbocsátását és a joggyakorlás akadályainak elhárítását. *d)* A közös tulajdon tárgyára nézve a társak *egy személynek tekintendők*. A közös dologról csak *együttesen* rendelkezhetnek.

Harmadik személyeknek az egészre irányuló támadását azonban bármelyik tulajdonostárs egymagában is visszaverheti. *e)* Ha a tulajdonostársak valamelyike önállóan és a többiek tudta nélkül rendelkezik a közös tulajdon tárgya felett (elidegenít, változtat, jogot enged): in integrum restitutióval és kártérítéssel tartozik. Ha intézkedéseit jóhiszeműen és társainak hasznára foganatosította: úgy vesszük, mintha negotium gestor lett volna. *f)* Szükséges és hasznos beruházások egyébként csak közös elhatározással eszközölhetők. Nagyobb jelentőségű változtatások és beruházások esetén a kisebbségben maradt tulajdonostársak a többségtől az esetleges kárral szemben biztosítást követelhetnek, vagy a tulajdonközösségből kiléphetnek. Amennyiben ezt az utóbbit nem akarják: a döntést egyhangú határozattal egy érdektelen harmadik személyre lehet bízni s ha a tulajdonostársak ebben sem tudnának megállapodni: úgy bírói útra terelendő a kérdés. Ugyanúgy, ha az érintett kérdésekben szavazategyenlőség miatt többségi határozat hozható nem volna.

461. *g)* Minden társtulajdonosnak joga van a közös tulajdonból őt illető hányadrészhez mért használatra — a többi társtulajdonos használati jogának sérelme nélkül. A használat módja közösen állapítandó meg. *h)* A közös dolog kezelése megegyezés alapján harmadik személyre, vagy az egyik tulajdonostársra is bízható. Ilyen esetben a meghatalmazás szabályai az irányadók. A kezelést önkényesen magához ragadó tulajdonostárs a dologra nézve rosszhiszemű birtokosként tekintendő és teljes kártérítéssel tartozik. Viszont, ha a közös dolog kezelése és használhatása szükségessé teszi: a tulajdonostársak mindenikét terheli az a kötelezettség, hogy a rendes kezelésben közreműködjék. *i)* A maga ideális hányadrésze felett mindenik tulajdonostárs szabadon rendelkezhetik, tehát elidegenítheti és megterhelheti azt. Társainak hozzájárulását a hányadrész eladásához csak akkor követelhetjük meg, ha a vevő szándéka az egész közös dolog megszerzésére irányul, az azonban súlyos értékcsökkenés nélkül sem természetben, sem értékben meg nem osztható.

462. A tulajdonostársak közös elhatározásait szavazás útján, szótöbbséggel kell létesíteni. A szavazati jog nem fejszám, hanem a közöstulajdoni hányadrészek arányában gyakorlandó. A közöstulajdon megosztását és kizárólagos tulaj-

donbabocsátását bármelyik tulajdonostárs bármikor követelheti s erről a jogáról, mely elévülés alá nem esik, legfeljebb csak időbelileg, de véglegesen le nem mondhat. Az időbelileg való lemondás facto concludente is megállapítható, ha erre a tulajdonközösséget megalapító ügylet körülményeiből bizonyos következtetést lehet levonni. Kedvezőtlen gazdasági körülmények között kért tulajdonközösség megszüntetését a többi társtulajdonosok erre alapított kifogással elodázhadják.

463. Ingatlanok, egy fedél alatt álló házak esetében gyakori jelenség, hogy a tulajdonostársak a telekkönyvileg fennálló tulajdonközösség dacára a közös dolgot valóságosan és ténylegesen megosztották egymás között s legfeljebb csak némely részeket tartottak meg továbbra is közös használat alatt. Ez a sub 460, a) alatt mondottakhoz képest a tulajdonközösség megszüntetését jelenti, s ezért a látszólagosan és telekkönyv szerint még tulajdonostársnak jelentkezők egyike sem igényelheti többé, hogy a de facto fennálló megosztástól, eltérő osztozás, vagy árverés útján eszközrendő újabb felosztás történjék.

464. A tulajdonközösség megosztásának a 462. alatt mondottak szerint kifogás útján érvényesíthető akadály a gazdaságilag alkalmatlan idő, amire a közelmúltban — az idevonatkozó és már nem hatályos háborús korlátozásoktól eltekintve — a gyakorlat igen sok példát tud felmutatni: Több esetben elutasította a bíróság a tulajdonközösség megszüntetése iránti kereseteket, hasonló gondolat körben azért is, mert a közösség tárgyát vagy valamelyik eszmei hányadot haszonélvezet, lakásszolgálat vagy valamely kikötmény terhelte. Általában irányelvül szolgál a megszüntetés kérdésében, hogy ez a tulajdonostársak egyikének se okozzon méltánytalan sérelmet.

465. A közös tulajdon tárgyát képező dologon esetleg fennálló idegendologbeli jogok jogosultjai szempontjából a közösség megszüntetése szintén nem közömbös. A tervbevett megszüntetési módhoz tehát az ők beleegyezése is szükséges, mit ha nem adnának meg, a megszüntetés iránti perbe ők is bevonandók. Ingatlanok természetben való megosztásánál pláne szükséges, hogy az ingatlanokból a közösség megszüntetése folytán eszközrendő lejegyzésekhez a jelzálogos hitelezők hozzájáruljanak. Egyébként az is szabály, hogy az ingatlan

közöstulajdon megszüntetése iránti kereset előtt a bíróság azt érdemben tárgyalhatná: telekkönyvileg feljegyzendő.

466. *A közös tulajdon megszűnése.* A megszűnés első esete, ha azt a tulajdonostársak közös megegyezéssel és a felosztás módját is megjelölve, elhatározzák. Ha a módra nézve nem tudnak megegyezni: rendes vagy választott bíróság fog dönteni. Szabály: a lehetőleg természetben való megosztás. Ha ez lehetetlen, vagy az érdekeltek is így akarják: árverésen való eladás és a befolyt vételár felosztása veendő igénybe. Megszűnik azután a közöstulajdon *confusio* útján, ha t. i. egyik tulajdonostárs a többiek hányadrészét tulajdonul megszerzi és megszűnik akkor is, ha egyik-másik tulajdonostárs ellen végrehajtást vezetnek s a többi (nem érdekelt) tulajdonostársak az 1908: XLI. t.-c. 24. §. alapján az egész közös ingatlan elárverezését kérik.

467. A tulajdonostársak bármelyike a maga hányadrészét *derelinquálhatja*, mikor is az, *ipso jure* a tulajdonközösségben bennmaradtak hányadrészeit megnöveli. Ez az úgynevezett *közöstulajdoni növedékjog*.

468. Az okiratban való tulajdonközösségnél, azoknak a bíróságok előtti használatára tekintettel az 1911: I. t.-c. 325., 327. §-ai az irányadók. Ezt a közösséget különben felosztással megszüntetni nem lehet. Ugyanez áll a közös tulajdonban álló határjelek — kerítések, sövények, árkok, falak, stb. — elválasztó jelek és építményekre nézve is, holott a közös tulajdon egyenesen vélelem tárgya. Az érdekeltek közös megegyezésével azonban e határjelek eltávolíthatók s ezzel a tulajdonközösség is megszüntethető. A magyar magánjogban a tulajdonjog történelmi fejlődése bizonyos közösségi alakzatokat váltott ki, melyekről (közbirtokosság, úrbéri közösségek, házközösség, stb.) annak helyén lesz szó.

469. *Társasház-tulajdon.* A lakásbajok megszüntetésének, illetőleg enyhítésének eszközeként az 1924: XII. t.-c. az ú. n. „*társasház-tulajdon*“ intézményével a közöstulajdonnak egy sajátos alakját létesítette. Feltétele a közöstulajdont képező és a társak közt eszmei hányadok szerint megosztott üres telek, vagy a törvény *életbelépte után* beépített telek, melyen a tulajdonostársak alapítóokiratba foglalandó szerződésük szerint épületet, illetőleg a már meglévő épületre további építményeket (emeletet) építenek. Az ily módon létesült épü-

letek lakások szerint („öröklakások“) a társak között nem csak ténylegesen, de jogilag is megoszthatók, ill. elkülöníthetők úgy, hogy az egyes elkülönített részek a közös telek főbe-tétje mellett, mint külön-külön telekkönyvi betétek önállósulnak és a forgalomnak önálló, a többitől független tárgyát képezik. (A telekkönyvezés módját a 30,000/925 I. M. rend. szabályozza.)

470. A társasháztulajdonban részeseket kifelé, mint befelé a közös ügyek intézésére hivatott egy vagy több kirendelt képviseli. E képviselők oly hatáskörben járnak el, mely a társasház közös ügyeinek kezelésével rendszerint járni szokott. Ide nem tartozó ügyekben a tulajdonostársak közgyűlésen határoznak. Befelé való viszonyukban a közös használatú dolgok tekintetében (udvar, lépcsőház, pince, padlás, lift, csatornázás, központi fűtésberendezés, stb.) a rendes tulajdonközösség szabályai érvényesülnek, s ezek fenntartásához való hozzájárulás az egyesek érdekeltségének arányában terheli a társakat. *Egymásközi* viszonyukat egyébként az alapító-okiratban, különös jogutódaikat is kötelezőleg, tetszés szerint rendezhetik.

471. *Tulajdonjog tárgya és terjedelme.* Minden már létező testi tárgy, amely nem *teljesen* forgalmonkívüli: tárgya lehet a tulajdonjognak. A tulajdonjog a tárgyat képező dologra, mint egészre kiterjed, s így mindent a maga körébe von, ami a dologgal alkatrészi kapcsolatban áll. Ingatlanoknál a tulajdonjog a föld mélyébe lefelé és az ingatlanon álló légoszlopra fölfelé addig terjed ki, ameddig a felszín alatti földmélység, illetőleg az afeletti légűr uralom alatt tartását az ingatlan teljes kihasználhatósága megköveteli.

472. Ezen a ponton ágazik ki az ált. magánjogból a *bányajog*, mint annak egyik és külön törvényben (jelenleg még mindig az 1854 május hó 23-ikán kelt ausztriai ált. bányatörvény egynehány és azt kiegészítő újabb magyar törvénnyel. 1868: XI. és 1875: L., 1911: VI. és VII. t.-cikk) szabályozott szakjoga. A felszín alatt lefelé terjedő ingatlantulajdonból nevezetesen a jogrend a bányatörvényben fenntartott ásványneveket a kutatás és kiaknázás szempontjából kivonja, s azokat az adományozás útján megszerezhető és a földtulajdontól teljesen független, különleges bányatulajdon tárgyává teszi. A fenn nem tartott ásvány és kőzetnevek, — mint pld.

márvány, drágakő, mész, agyag, homok, stb. — azonban (házánkban még ilyen jelenleg a szén is) a földtulajdonba tartoznak.*

XVI. FEJEZET.

A tulajdonjog korlátozása.

46. §. Általában. A tulajdonjog magánjogi jellegű korlátozásai.

473. Mind ott, ahol a tulajdonos a tulajdonjogból folyó bizonyos cselekvények foganatosításában gátolva van: tulajdoni korlátozás áll fenn, mert a tulajdonjog a maga teljes és megszokott tartalma szerint nem gyakorolható. Az ilyen tulajdonjogi korlátozás a tulajdonjog *tartalmát* érinti, s az idevágó eseteket a *terhelt tulajdon* (dominium limitatum) eseteinek nevezzük. — Ahol pedig a korlátozás nem *közvetlenül* a tulajdonjog tartalmára, hanem csak időbeli *fennállására, tartamára* vonatkozik, oly értelemben, hogy az időszakonként tagolt tulajdonjog a megállapított idővel ipso facto megszűnik: *időleges tulajdonról* (dominium revocabile sive temporale) beszélünk.

474. I. *A terhelt tulajdon.* A tulajdonjog tehát a terhelt tulajdon eseteiben a tartalmát kitevő jogosítványok gyakorolhatása szempontjából van korlátozva. Nem oly értelemben, mintha a tulajdonból bizonyos jogosítványok kivétettek volna, hanem, hogy a tulajdonjog gyakorlása bizonyos irányokban mintegy felfüggesztődik, azaz megbénul, — amíg a korlátozás hatálya fennáll. — A korlátozás *két alakban* merülhet fel: vagy mint a tulajdon mellett fennálló *idegen dologbeli jog* (zálogjog, szolgalmi jog, stb.) vagy mint *terhelési és el-*

* Irodalmi utalások. Frank: Id. c. m. 213, 406. és köv. l. — Wenzel G.: Id. c. m. II. k. 33, 94. és köv. l. — Lányi Bertalan: A tulajdon (Fodor-féle magánjog. II. k. 171. és köv. l.) — Zsögöd: Fejezetek stb. id. c. m. I. k. 304. és köv. l. — Agoston Péter: A tulajdonjog alaptanai (Bpest, 1903). 293. és köv. l. — Krainz: System. II. k. 535. és köv. l. — Unger: System. I. k. 524. és köv. l. — Tóth Lajos: Urbéri kalauz (Pest, 1872). — Randa: Das Eigentumsrecht (1893). — Szladits K.: Dologi jog (Bpest, 1930). 47. és köv. l.

idegenítési tilalom. Harmadsorban terhelt tulajdont létesít a különlegesen szabályozott *szomszédsági* helyzet is.

475. A szóban forgó tulajdoni korlátozásoknál a *terhelt-ség* abban nyilvánul, hogy a tulajdonosnak vagy *nem szabad tennie* valamit, amire pedig tulajdonából folyólag jogosítva volna (pozitív hatály), vagy *tűrnie kell* másnak oly cselekményét, melyet tulajdonjoga kizárólagosságának következtében nem volna köteles eltűrni (negatív hatály). Oly tartalmi korlátozás (terhelés), melynél fogva a tulajdonosnak *tennie* kellene valamit: jogilag lehetetlen.

476. Az Optk. után a magyar joggyakorlat is, különösen régebben, elfogadta azt az elméletet, mely szerint oly esetekben, ahol az egyik személyt a dolog állaga, a másikat az állagnak minden irányú használata illeti meg, *osztott tulajdonjog* áll fenn. Az efajta jelenségeket azonban nem a dogmatikailag helyt nem álló *osztott tulajdon*, hanem a terhelt tulajdon szempontjai szerint kell elbírálnunk. A tulajdonjog t. i. ideálisan igen, de a valóságban meg nem osztható, mert a felosztással megszűnne tulajdonjognak lenni. Igen kiterjedt használati jogoknál tehát az úgynevezett haszonvételi tulajdonos (Nutzungseigenthümer), az állag vagy főtulajdonosnak (Obereigenthümer) nevezett másik érdekelttel szemben egyszerűen csak idegen dologi jogosított, kinek joga az egyedül az utóbb említettet illető tulajdonjogot nagy mértékben korlátozza.

477. II. *A szomszédság.* Az ingatlan tulajdon feletti rendelkezések a szomszédos ingatlanokra a legtöbb esetben valamelyes behatást gyakorolnak — bár az emezek tekintetében is fennálló tulajdoni kizárólagosságból folyólag az ilyen behatások elkerülendők volnának. Miután azonban ez lehetetlen, az ingatlantulajdon a szomszédságra tekintettel, némi tartalmi korlátozást szenved és ez az úgynevezett „*szomszédjog*“. — A szomszédjog eszerint azokat a határokat jelöli meg, ameddig a szomszédok az egymás telkére való szükség-szerű behatásokat kölcsönösen tűrni kötelesek. Ha e behatások az érdekelt felek között szerződésileg rendeztetnek: úgy ez a rendezés szolgalmi jogok megalapítása útján történhetik csupán és így a terhelt tulajdonjog egyik típusát valósítja meg.

478. A szomszédsági behatások általában kétfélék, t. i.

közvetlenek és közvetettek. Közvetlen behatások azok, melyeknél fogva a tulajdonos saját ingatlanának használatára, az azonvaló tulajdonjog gyakorolhatása érdekében: a szomszéd telken kénytelen valamit tenni, foganatosítani. Pld. tűzifalát csak úgy hozhatja rendbe, ha az állványokat a szomszéd telken állítja fel. Az ilyen közvetlen behatásokat a szomszéd, ha feltétlenül szükségesek, vagy éppen helyi szokáson vagy statutumon alapulnak, túrni kénytelen ugyan, de megfelelő kárpótlásra, sőt előzetes biztosítékra tarthat igényt.

479. A közvetlen szomszédsági behatások egyik fontos esete a *szükségbeli út*, melyet az erdőgazdaságot érintő vonatkozásaiban az 1879: XXXI. t.-c. 178. §-a szabályozott. Az ált. magánjogban tételül szolgál, hogy ha valamely telek a rendes használat megkívánta módon közúttal összekötve nincs: a tulajdonos szomszédaitól a közúthoz való juthatás céljából telkeiknek szükségbeli út címén való használatát igényelheti. A szükségbeli út irányát, a szomszédtelkek igénybevételének mértékét méltányosan és az úttal terheltek érdekeit lehetőleg kímélve kell meghatározni. Az útjogosult önként érthetőleg kártalanításra kötelezendő. Mezőgazdasági (külső) ingatlanoknál a szükségbeli út révén való hozzáférhetést az 1894: XII. t.-c. V. fejezete (a mezei közös dűlőutakról) biztosítja.

480. A közvetett behatások alatt azok a cselekmények értendők, melyeket ki ki a saját telkén és saját tulajdonjoga gyakorlása közben foganatosít, de amelyeknek hatásai a szomszéd telken is többé-kevésbé megérzenek. Ha az ily behatások a telek „*közönséges használatával*” járnak, a szomszéd őket minden kárpótlás nélkül túrni köteles. E „*közönséges használat*” terjedelmét, minőségét azonban csak concret esetben lehet határozott tartalommal ellátni. A fel nem sorolható számú esetek közül némelyik törvényileg is szabályozva van. Pld. kútat, saját telkünkön is, a már meglévő kútaktól legalább 3 méter távolságra áshatunk csak (községi belterületen 1885: XXIII. t.-c. 14. §.).

481. További példák: tilos füst, korom, bűz, zaj, stb. útján a szomszéd telekre oly mértékű áthatást gyakorolni, hogy annak szokásos használata ezzel lényegesen korlátoztassék; tilos a telket leásás útján úgy mélyíteni, hogy a szomszéd fala, telke a szükséges támasztékot elveszítse; tilos valamely építményt oly romlandó állapotban tartani, mely bedőléssel és a

szomszéd telek megkárosításával fenyegethet; tilos épületet anélkül lebontani, hogy a szomszédot károsító felszálló por lekötése felől megfelelően ne történjék gondoskodás, stb. Mindebből látszik, hogy valamely közvetett behatás mikor minősül már jogellenesnek, mikor kell már a tulajdonost bizonyos garantialis kellékek kimutatására kötelezni (pld. nagyobb ipari üzemek létesítésénél): általános szabállyal meg nem oldható kérdés és így helyesen a szomszédjogi oltalom concret esetei közé utalandó át. Mint irányadó elvet a chicane-tilalmát is szem előtt kell tartanunk. Szabály ugyanis, hogy a jog olyan módon való gyakorlása, melynek egyéb célja, haszna nincs, mint másnak a rosszakaratú bosszantása: tilos.

482. A szomszédsággal kapcsolatos az *elválasztó falak, kerítések, sövények* közös használatának és a *határon álló*, illetőleg a szomszéd telekre *átnyúló fák* és azok gyümölcseinek kérdése is. Az elválasztó falak, kerítések fenntartásának mikénti megosztása, viselése tekintetében a helyi szokás szerinti ismertető jelek az irányadók (Pld. merre felé állnak a sasfák?). Egyébként a közös használat és a közös fenntartás a szabály. Az eltávolítás csak mindkét érdekelt közös akaratával történhetik. A határon álló fák és gyümölcseik a szomszédokat egyenlő arányban illetik. Ha ezek eltávolítását közös megegyezés szerint csak az egyik szomszéd végzi: az eltávolított faanyag (az eltávolítási költségekkel együtt) egyedül az övé. A szomszédból átnyúló faágakat és gyökereket, ha azok kárt nem okoznak, túrni kell. Ellenkező esetben a fa tulajdonosa az átnyúló részek eltávolítására felhívandó. A felhívás eredménytelensége esetén a felhívó szomszéd az ágakat és gyökereket ő maga levághatja és megtarthatja. Az átnyúló ágakról éretten és önmaguktól lehullott gyümölcsöket a fa tulajdonosa jogosított felszedni, de ha a felszedés körül kárt okoz: annak megtérítésére köteles.

483. III. *Elidegenítési és terhelési tilalom*. Elid. és terh. tilalom alatt a tulajdonjognak azt a tartalma szerinti korlátozását kell értenünk, melynél fogva a tulajdonos a tulajdona tárgyát sem másra át nem ruházhatja, sem meg nem terhelheti. Ahol csak elidegenítési tilalom mondatott ki: az a terhelés tilalmát hallgatag mindig magában foglalja. A tilalom alapja lehet jogszabály, bírói vagy más hatósági határozat.

Az ilyen tilalom *szükségszerű* vagy *kényszerű*. Ha a tilalmat magánfelek szerződése vagy végrendelet létesíti: akkor *önkéntes*.

484. Mai jogunk szerint kényszerű elidegenítési és terhelési tilalmak állanak fenn a hitbizományi javak tekintetében (1687: LX., 1723: L. t.-c. 1869. ápr. 27-ikén kelt rend.), a záloglevelek biztosítására rendelt alapokra nézve (1876: XXXVI. t.-c. 5. §.); a magánvállalatok által épített helyi érdekű vasútak (1880: XXXI. t.-c. 2. §.) és a nagyobb egyházi javadalmak, holtkéz alá eső egyházi javakra, stb. vonatkozóan. Kényszerű az elidegenítési tilalom csődnyitás és zárlat elrendelése esetén is a csődtömegbe vagy a zárlat alá vett dolgok tekintetében, de inkább csak látszólagosan, mert mindkét bírói hatósági intézkedésnek különleges célja lévén, ha ezt a célt az esetleges elidegenítés (mely egyébként a közadásra vagy zárlat alatt állóra úgy is joghatályos) nem érinti: úgy érvényesen meg is állhat. Nemkülönben törv. elidegenítési és terhelési tilalom áll fenn az 1920: XXXVI. t.-c. 70—76. §§-ai szerint a *családi* birtokká nyilvánított ingatlanoknál, *vitézi telkeknél*, valamint átmenetileg az úgynevezett „*hadi telkeknél*” is. (1917/1920. M. E. sz. rend., 6650/1920. sz. M. E. rend. és id. t.-c. 77. §.). Átmenetileg — 10 esztendőre — törv. elidegenítési tilalom alá helyeztetett minden oly ingatlan is, melyet az 1920: XXXVI. t.-c. alapján juttatott az állam akár közvetlenül, akár közvetve az ő kijelölt szerve által és amely ingatlan családi birtokká nyilvánítva nincs (id. törv. 76. §.).

485. A példakép felhozott kényszerű elidegenítési és terh. tilalmak nem egészen azonos természetűek. Az utóbb említett csődnyitási és zárlati esetekben voltaképpen szoros értelemben vett elidegenítési és terhelési tilalom nincs is. Hasonlóképp ott sem, ahol az elidegenítés vagy terhelés valamely felügyeleti hatóság engedélyéhez van kötve. Ha az engedély megadatik: az elidegenítésnek semmi akadályja sincs (Pld. magánvállalati helyiérdekű vasútak a kormány engedélyével eladhatók.). Helyesen a kényszerű elid. és terh. tilalmak sehol sem feltétlenek s a tilalom felfüggesztésének kivételesen és bizonyos cautelák mellett helye lehet.

486. Az önkéntes elidegenítési és terhelési tilalom egyik megalapítási módja a végrendelet, melynek ezt célzó intézkedése *hitbizományi helyettesítésnek* neveztetik. Az örökhatározó

itt két örököst nevez ki hagyatékára, úgy, hogy egyik a másik után következzen. Ebből folyólag az első örököstől a rá szállott hagyatéki javak elidegenítésének és terhelésének joga a második és utána következő örökösre tekintettel el van vonva. Kétség esetében azonban felvesszük, hogy az örök-hagyó, ha csak kifejezetten ellenkezően nem rendelkezett, az első örököstől egyedül a halál esetére szóló intézkedéseket akarta eltüntetni, de az élők közöttieket nem. — Ha az elid. és terh. tilalmat nem végrendelet, hanem az élők közötti szerződés létesítette: az csak úgy lehet joghatályos, ha tulajdonát ruházással kapcsolatos és kikötését akár az átruházó, akár egy harmadik személy valamelyes jogi érdeke teszi indokolttá (74. sz. teljesülési határozat); ezenkívül ha ingatlanról volt szó, a tilalom tkvi feljegyzése is megkívántatik. Az imént említett különös *jogi érdek* kimutatása nem szükséges akkor, ha az elid. és terh. tilalom közérdekű földbirtokpolitikai célok érdekében az állam, vagy altruista pénzügyi intézet javára szól. (1920: XXXVI. t.-c. 87. §.)

487. A most említett *jogi érdekre* nézve megjegyzendő, hogy ilyen gyanánt jogunk csak azt ismeri el, ha az átruházó az elidegenítési tilalommal az átruházott dolog örája való visszaszállását, vagy egy harmadik személy számára, a tulajdon átruházására irányuló követelést akarja a szerzővel szemben biztosítani. Oly tilalom tehát pld. mellyel az átruházó esetleg túlélő házastársa részére végrendeletileg juttatott életfogytiglani haszonélvezetének lehetőségét, vagy minden kedvezményezett harmadik megnevezése nélkül leszármazójának vagyoni helyzetét óhajtja biztosítani: joghatállyal nem bír. Ezen túlmenőleg még sincsen kizárva valamely dolog elidegeníthetlenségét ügyleti úton biztosítani úgy, hogy az esetleges elidegenítést vagy terhelést bontó feltételként állapítjuk meg. Ha ingatlanról volt szó: a feltételt telekkönyvi feljegyzés útján dologi hatállyal biztosíthatjuk.

488. A kényszerű (törvényes) elidegenítési és terhelési tilalom ellenére eszközölt elidegenítés és terhelés semmis; az ily tkvi korlátozással megszorított tulajdon tárgya el sem birtokolható. A tilalomellenesen elidegenítő önmaga követelheti vissza az elidegenített dolgot, s vele szemben az *exceptio rei venditae et traditae* nem érvényesíthető. A jogügyleten alapuló elid. és terh. tilalom ellenére létrejött elidege-

nítés vagy terhelés szintén eredetileg érvénytelen ugyan, (megtámadható) de jóhiszemű harmadik személyekkel szemben megáll, s azok a szerződés végrehajtását és jóhiszeműen szerzett jogaik érvényesítését követelhetik. Az elidegenítési tilalom a jogi kényszerűségen (kisajátításon, közös tulajdon felosztásán, romlandó dolgok szükségszerű értékesítésén) alapuló elidegenítéseket nem gátolhatja.

489. IV. *Időleges tulajdon.* (Dominium revocabile vel temporale.) A tulajdoni korlátozásnak az a neme, melynél a tulajdonjog *időszakilag tagolva* van, s az egyes tulajdoni időszakok leteltével a tulajdonjog ipso jure száll át az időrend szerint következő új tulajdonosra. Az időleges tulajdon szerződésbe vagy végrendeletbe foglalható privát dispositión alapul; újabban a földbirtokrendezéssel kapcsolatban közvetlenül törvényen is. Elő- vagy visszavásárlási jog, vagy bármilyen olyértelmű kikötés, melynél fogva a tulajdonos tulajdona tárgyát átruházni kénytelen, miután itt nincs ipso jure menő tulajdonátszállás: időleges tulajdont nem létesít.

490. Az időszaki tulajdonosok mindenike az ő jogát közvetlenül a korlátozást létesítő eredeti intézkedésre vezeti vissza. Időbeli megelőzőjének tehát semmiféle cselekménye, kötelezettsége nem terheli. A tehernélküli tiszta tulajdonra van igénye. Amíg tulajdonjogi időszaka le nem jár: afelett csak hasonló időlegességgel rendelkezhetnek. Az állagot rontania, kevesebbítenie nem szabad s karbantartásáért kártérítésileg is felelős. Igazi tulajdonosi minősége kitűnik abból, hogy a tulajdoni keresetek egyedül őt illetik, a telekkönyvbe, mint tulajdonos ő jegyeztetik be; része van a dolgon talált kincsben s az utána következő várományosok kiesésekor tulajdonjoga korlátlanul lesz. — Megszűnik az időleges tulajdon, mint tulajdoni korlátozás, ha a várományosok jövőbeli jogaikról lemondanak, vagy ha több kijelölt várományos már nincs.

491. V. *Családi hitbizomány.* Az időleges tulajdonnak önálló alakja. Fogalma szerint: vagyontömeg, melyet alapítójának rendelkezése elidegeníthetetlenül nyilvánít, abból a célból, hogy e vagyon meghatározott kivételes rend szerint a családban jogosultról-jogosultra szálljon s a család fényét, tekintélyét a nemzedékek hosszú során át fenntartsa és biztosítsa. Az időleges tulajdonosi minőségben birtoklásra joga-

sítottak sorrendje szerint *elsőszülöttségi* (primogenitura), *ízörökségi* (majoratus) és *korörökségi* (senioratus) hitbizományt lehet megkülönböztetni. Az elsőszülöttségnél a hitbizományra az elsőszülött fiutód és ága, s ágában is mindig az elsőszülött fiú a jogosult; az ízörökségnél az, aki az utolsó hitbizományoshoz íz szerint legközelebb áll; a korörökségnél pedig a kor szerint legidősebb férficsaládtag. Ezek a rendes alakok, melyek mellett azonban mások is fordulhatnak elő (secundo-, tertio-, ultimogenitura, minoratus, junioratus). Az utódlás tehát rendszerint csak fiágra szóló; kivételesen és ideiglenesen a fiág kihaltával átmehet leányágra is. Megjegyzendő (lásd alább 498 alatt), hogy bármilyen utódlási renden módosulást idézhet elő az állam javára az, ha a hitb. birtokos, vagy várományos hazaárulást követ el és ezen a címen vagyoni felelősségének megállapításával jogerősen elítéltetik.

492. A hitbizomány nem magyar eredetű intézmény s a magyar jog szellemvilágától távol áll. Célját a régi jogban a vele szemben élesen demokratikus jellegű ösiség szolgálta. Az 1687: IX. t.-c. honosította meg a főurak kedvéért s a hitbizomány alapíthatását az 1723: L. t.-c. terjesztette ki a nemesi rend egészére. Mai szabályozása az 1862 okt. 9-iki királyi leíraton és egy 1869 április 7-ikén kelt igazs. ministeri rendeleten nyugszik.

493. A hitbizomány *alapítás* útján létesül. Alapító ügyletként minden olyan ügylet alkalmas, mely dologi jogok létesítésére használható (traditio, végrendelet, telekkönyvi bekebelezés). Az alapítás királyi jóváhagyással válik perfectté; ezért a jóváhagyásért az igazságügyminiszter útján megfelelően felszerelt kérvényben kell folyamodni. A lekötendő vagyon a dolog természete szerint olyan kell, hogy legyen, mely folytonos használatot tud biztosítani. De ez a szabály nem feltétlen; értékmaximum meghatározva nincs; minimumként egy millió korona tekinthető elfogadottnak. Míg a hitbizományra valaki jogot nem szerzett: az alapítás visszavonható. Visszavontnak tekintendő az alapítás, ha az alapítónak utóbb törv. fiúörököse születik. A köteles rész sérelme címén továbbá az erre jogosultak az alapítást megtámadhatják.

494. Jóváhagyás esetén a hitbizomány felügyeletére hívatott bíróság a kirendelt hitbizományi gondnok közbejötté-

vel leltárt készített és a hitbizományi vagyon biztosítására hivatott intézkedéseket végrehajtja. (Telekkönyvi kitüntetés, letétek, vinculatio, adóslevelek őrizetbe vétele, stb.) A közvetlen felügyeletet a hitbizomány felett, mint az összes várományosok érdekeinek képviselője a hitbizományi gondnok végzi. Pereken a hitbizományt ő képviseli és véleménye minden fontosabb ügyben meghallgatandó.

495. A hitbizomány mindenkori birtokosa: időbelileg korlátozott tulajdonos. Tulajdoni időszaka élete tartamával esik össze. Végérvényesen a hitbizományból semmit el nem idegeníthet, s a terhelés is csak egyharmad rész erejéig és a hitbizományi bíróság hozzájárulásával van megengedve. Az állagot karbantartani köteles s viseli a vagyonnal járó összes közterheket. Az egyharmad részig terjedhető megterhelésnek csak hasznos beruházások címén lehet helye; az erre vonatkozó engedély megadása előtt az összes várományosok és a gondnok meghallgatandók. A törlesztés módját a bíróság állapítja meg és gondosan ellenőrzi. Kielégítésre a vagyonállag soha, csak a jövedelmek használhatók fel. A jövedelmek, haszonvételek egyébként a hitbizományi birtokos személyes jellegű (nem hitbizományi) tartozásainak biztosítására is jelzálogilag megterhelhetők s ehhez a hitbizom. bíróság engedélye nem szükséges. A hitbizomány nyilvánvaló érdekében egyes hitbizományi tárgyak elidegenítését a hitbizományi bíróság kivételesen engedélyezheti, mely esetben a befolyt vételár, mint surrogatum, szintén hitbizományi vagyonná válik.

496. Minden hitb. birtokosváltásnál a volt birtokos hitbizományi és egyéb (allodialis) vagyona pontosan elkülönítendő s a kettő közötti leszámolás (beruházások kölcsönös megtérítése) megejtendő. Amennyiben a hitb. birtokos az engedélyezett adósságokat pontosan nem törleszti, a vagyonállagát rongálja s a várományosok jogait veszélyezteti: a hitbizományi bíróság elrendelheti az 1881: LX. t.-c. szerint foganatosítandó zárlatot. A kezelés ilyenkor a kinevezett zárgondnokot illeti.

497. Az orsz. bírói értekezlet ideigl. törvénykezési szabályai (I. r. 3. §. 2-ik bekezd.) szerint „A hitbizományi intézmény — a vele kapcsolatos *hajadoni joggal* együtt érintetlenül hagyatik“. E fenntartásnak értelme az, hogy a hitbizo-

mányi birtokos elhúnyta esetén hajadon leányai a hitbizományi utódtól rendes apanaget s férjhezmenetelük esetén a hitb. vagyon jövedelmeiből illő kiházasítást követelhetnek. (Jus capillare.)

498. Megszűnik a hitbizomány, mint tulajdoni korlátozás: ha tárgya elvész, megsemmisül, ha a kijelölt összes várományosok kihalnak és ha a hitbizományi kötelék a birtokos és várományosok beleegyezésével a király által feloldatik. Ilyenkor az utolsó birtokos a vagyon korlátlan tulajdonosává válik. Ha a hitbizomány birtokosa vagy valamelyik várományosa az 1915: XVIII. t.-c. értelmében hazaárulás címén jogerősen elítéltetett: a hitbizományra való jog, az 1921: XLIII. t.-c. szerint az ő, illetőleg az ő ágán akár már élő, akár ezután születendő várományra jogosultak élete tartamára az államra száll át. Ez azonban nem a hitbizomány megszűnését, hanem csak az utódlás alapítás szerinti rendjének mintegy felfüggesztését jelenti. Ellenben:

499. a hitbizomány részben való megszűnését jelenti az, ha az állam, ugyancsak az 1921: XLII. t.-c. 2. §-ban biztosított jogánál fogva a hitbizomány birtoklási és várományosi joga helyett — egyszer s mindenkorra szóló váltáságképpen a hitbizományi vagyon állagának megfelelő részét (még pedig legkevesebb fele részét — esetleg többet is) a hitbizományi köteléktől teljesen mentesen, természetben, tulajdonul átveszi. A megmaradó rész ilyenkor, mint hitbizomány továbbra is fennáll, de a hazaárulásban marasztalt és leszámazói a birtoklásból, illetőleg várományból érdemtelenység címén kiesnek.

500. VI. *A hitbizományszerűleg kötött ingatlantulajdon újabb alakulatai.* A) *A családi birtok* (1920: XXXVI. t.-c. 70—76. §§.). A családi birtok úgy keletkezik, hogy bizonyos ingatlanok „*családi birtokká*“ nyilváníttatnak. Joga van erre először is az államnak, mely az egyesek részére, a földbirtokrendezés során kedvezményesen juttatott ingatlanokat, az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság határozatával családi birtokká nyilváníttathatja. Ilyen kedvezményes földhöz az arany és ezüst vitézségi éremmel kitüntetett egyéneknek, hadirokkantaknak, hadiözvegyeknek és árváknak van igénye. — Joga van másodszor a családi birtokká nyilvánításra bármely földtulajdonosnak, ha földjét nem ugyan kedvezménye-

sen, de szintén az 1920: XXXVI. t.-c. végrehajtása során és annak alapján szerezte. Az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság hozzájárulása azonban a családi birtokká nyilvánításhoz megkívántatik. Harmadszor joga van az ingatlantulajdonosnak, ugyancsak a mondott Orsz. Földbirtokrendező Bíróság *engedélyével* családi birtokká nyilvánítani nem az 1920: XXXVI. t.-c. alapján szerzett egyéb ingatlanait is, vagy ilyeneket már meglévő családi birtokához hozzácsatolhat. (60.000/1921. F. M. rend.) Mindezen (a—c) családi birtokok nagysága nem lehet több, mint annyi ingatlan, amennyi gondos művelés mellett egy népesebb család szokásos, illő eltartására elegendő jövedelemnek legfeljebb háromszorosát tudja nyújtani. A családi birtok-minőség a telekkönyvben kitüntetendő (az A. lapon).

501. A családi birtok *elidegenítési és terhelési* tilalom alatt áll. Az elidegenítés és terhelés csak kivételesen és az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság engedélyével foghat helyet. Az elidegenítés nem igényli ezt az engedélyt, ha a tulajdonos a családi birtokot ivadékkára ruházza át, valamint akkor sem, ha az kisajátítás alá kerül. A terheléshez sem kell engedély, ha köztartozások biztosításáról van szó és ha az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság megelőzően nyert engedélyével a birtok hozadéki értékének kétharmad részéig már bekebelezett terhelési határ kimerítve még nincs. Jelzálogjogot azonban csak altruista pénzintézet vagy más oly hitelező szerezhet, kinek követelése húsz évnél nem rövidebb lejáratú és az állami feltételekhez képest nem súlyosabb törlesztési kölcsön jellegével bír. Az „állami feltételeket“ az O. F. B. hozzájárulásával a földművelési és pénzügyminiszter állapítja meg. A jelzálogjogi terheket a tulajdonos, minden díj nélkül, azok kifizetésével bármikor megszüntetheti, míg a hitelező azok felmondására a maga részéről nincs jogosítva.

502. A családi birtokra végrehajtást vezetni nem lehet, kivéve a köztartozások, az alapítás előtti vagy az azután engedélyezett új terhek, a tartási kötelezettségekből és a jogellenes cselekményekből eredő követelések behajtását. Ezt is csak a haszonvételekre engedi meg a törvény és csak akkor, ha a tulajdonos egyéb vagyonából fedezetet szerezni nem lehet.

503. A családi birtokról a tulajdonos elvileg nem vég-

rendelkezhetik. Törvényes örökösei között azonban az osztályt szabályozhatja, házastársának özvegyi ellátását rendezheti és lemenők, házastárs és szülők nem léteben a többi törvényes örökösök közül valamelyiket örökösül kinevezheti.

504. A családi birtokban való törvényes öröklésre nagy befolyást gyakorol az, ha már létesítésekor, vagy később a jogutódlás rendjén egy a végrendeletek alakiságai szerint kiállított és az O. F. B.-nak bemutatott nyilatkozattal *oszthatatlan családi birtokká nyilvánítják*. Az ilyen oszthatatlan családi birtok, mint egész, egyetlen örökre száll át, még pedig arra, akit az örökhagyó fi-leszármazói közül végrendeletileg kijelöl; ha lemenői nincsenek, a kijelölés a többi rokonok között is megejthető. Amennyiben végrendeleti kijelölés nem történt, az oszthatatlan családi birtok a primogenitura szabályai szerint száll át a fi-ivadékra, ilyenek hiányában a nő-ivadékra, illetőleg a törvényes öröklés rendje szerint következőkre. Ugyanazon a fokon azonban a férfi megelőzi a nőt és ugyanazon nembeliek közül az idősebb az ifjabbat. Nem tarthat számot oszthatatlan családi birtokra az elmebeteg, gondnokság alá helyezett elmegegye és a siketnéma. Az ilyenek csak méltányos tartásra tarthatnak igényt. Ha alkalmas örökös egyáltalában nem akadna: a családi birtok az államra száll.

505. Az örökös, aki az osztatlan családi birtokot átveszi: a kötelesrészeseket, az örökhagyó házastársát kielégíteni tartozik. Ez a kielégítés a családi birtok hozadéki értékének alapulvétele mellett pénzben vagy egyezségi szerinti járadék-szolgáltatásban eszközlendő. Az altruista pénzintézetek igénybevétele a kielégítés megkönnyítése céljából a törvény biztosítja. Kedvezmények állanak fenn a gazdasági felszerelés beszámítása szempontjából is, viszont, ha a családi birtok tizenöt éven belül a kielégítéskor megállapított értéknél magasabb áron eladatnék: a különbözetre nézve a volt örökös-társaknak pro rata igényük van.

506. B) *Hadi telek*. Értjük ezek alatt a hadirokkantak, hadiözvegyek vagy hadiárvák részére az Orsz. Hadigondozó Hivatal által az 1917. évi 1820. M. E. sz. rendelet alapján és *nem a földbirtokrendezés alkalmával* juttatott oly ingatlanokat, melyek szintén elidegeníthetési és terhelési tilalom, megszorított végrendelkezési és végrehajtási jog alatt állanak.

Némi eltérések azonban a családi birtokokhoz képest figyelembe veendők. Így, a tulajdonos a hadi telket a köteles részesek sérelme nélkül *törvénytelen* gyermekére is ráhagyhatja, sőt, semmi rokon nem létében olyan idegen személyre is, aki őt támogatta és gondozásban részesítette. A hadi telket bizonyos esetekben (államellenes cselekmény miatti elítélés, magyar állampolgárság elvesztése, stb.) vissza lehet váltani az időközi beruházások megtérítése mellett s ezenfelül a hadi telekhez fűződő tulajdoni korlátozások meg is szüntethetők. (32 év leteltével; a hadiárva nagykorúságával.)

507. C) *Vitézi telek.* Létesítette a 6650/1920. M. E. sz. rend. és megerősítette az 1920: XXXVI. t.-c. 77. §. — Fogalom: a haza védelmében kitűnt honfiak részére, bizonyos közszolgálatok teljesítésének kötelezettségével adományozott ingatlan, melynek ezen a réven nyert különleges jogi természete a telekkönyvben kitünttetendő. — Adományozhat vitézi telket az államfő az ezen célból felajánlott ingatlanokból; adományozhat bárki más, az államfő megerősítése mellett és végül alapíthat vitézi telket saját ingatlanaiból maga a tulajdonos is, szintén az államfő megerősítése mellett.

508. A vitézi telek sajátos jogi természete a következőkben áll: *elidegenítési és terhelési tilalom* alatt van, hasznbérbe adni, használatát átengedni nem lehet; végrehajtást vezetni sem a telek állagára, sem a felszerelésére, sem hasznvételeire nem szabad. A terhelés csak hasznos beruházások címén és kivételesen, a vitézi telkek számára szervezett felügyelőhatóság, a Vitézi Szék engedélyével foghat helyet. A terhelés csak altruista pénzintézet követelésének biztosítására szólhat. Ilyenkor a hátralékos részletek behajtásáért végrehajtásnak is lehet helye.

509. *Vitézi telek kivételes öröklése.* Csak osztatlan egészben szállhat át az átvételre alkalmas jogutódra, akit az adomány-, illetőleg alapítólevélben meghatározott öröklési rend jelöl ki. Ilyen külön meghatározott öröklési rend hiányában örökös lesz a legidősebb fi-ivadék; ha nincs, vagy az átvételre nem alkalmas, vagy ha van is, de a vitézi telket nem igényli: akkor az adományos vagy alapító előd fiágából alkalmas férfirokonok közül a primogenitura sorrendjében sorakerülő igényelheti a vitézi telket. Utóbbi esetben az örökhagyó nőleszármazójának alkalmas férjét vagy leendő férjét

is kijelölheti végrendeletileg az öröklésre, mikor is a kijelöltet a leány családnevének együttes viselésére kötelezheti. Az ilyen *fiúsításra* emlékeztető intézkedésre az államfő megerősítése kívántatik meg.

510. Vitézi telek átvételére csak az alkalmas, aki a vele kapcsolatos közszolgálatok teljesítésére képes és erkölcsileg is megbízható. Ha megfelelő életkorát még nem érte el: a vitézi szék felügyelete mellett egyelőre a telek haszonélvezete az övé. A nem alkalmas, vagy az, aki a telket nem igényli: úgy tekintendő öröklési szempontból, mintha nem léteznék. Az átvevő örökös elődjének csak a vitézi szék engedélyével létrejött kötelezettségeiért felelős. Az előd özvegyének tartására a vitézi szék határozata szerint az utód van kötelezve. A vitézi széket e határozatánál az vezeti, hogy a telek rendeltetése hátrányt ne szenvedjen. Nem tekinthető kizártnak így az sem, hogy az utód az özvegyi tartás alól egészen mentesítessék. Ha a tulajdonos a vitézi telekről lemond: az utódlás a vitézi telekben való örökösödés rendje szerint oldandó meg.

511. A vitézi telek minden velejáró felszereléssel együtt az államra száll át, ha *a)* a tulajdonos hazaárulást követ el; ha *b)* a telek átvételkor tett esküjét megszegi és *c)* ha öröklés rendjén, vagy várományosra való haláleseténkívüli átszálláskor az átvételre alkalmas jogutód nincs, vagy ha van, de az az átvételre nem reflektál. *Halál esetén kívül*, még a tulajdonos életében, az utódra való kényszerátzállásnak van helye, következő esetekben: ha *a)* a tulajdonos a telekkel kapcsolatos közszolgálatokat egyáltalában nem, vagy nem pontosan teljesíti, vagy arra testileg, szellemileg alkalmatlanná válik, kivéve, ha ez a képtelenség az életkorral, a haza védelmében szerzett fogyatkozással vagy betegséggel jár; *b)* ha a tulajdonos iszákosság, rendbontás, dologkerülés vagy erkölcsi szempontból súlyos megítélés alá eső más fontos okból a közbeesülésre méltatlanná lesz; *c)* ha telkét önhibájából megfelelően nem műveli, karban nem tartja, a terhek fedezéséről nem gondoskodik, épületeit tűzkár ellen nem biztosítja, vagy a vitézi szék által elrendelt egyéb biztosítási szerződéseket (pl. leszármazók javára szóló életbiztosítás) meg nem köti, pontosan nem teljesíti; *d)* ha megfelelő időben családot nem alapít és *e)* ha nőleszármazóra szállott vitézi telek esetén

az ezen nővel kötött házasságot a bíróság a férj hibájából jogerősen felbontja.

512. Úgy az államra, mint a legközelebbi várományosra való most tárgyalt átszállás bekövetkezését a vitézi szék állapítja meg. A szükséges telekkönyvi kitüntetések a vitézi szék megkeresése alapján hivatalból foganatosíttatnak. A beruházások megtérítésének kérdése a közönséges szabályok szerint rendezendő. Az államra átszállott vitézi telket az államfő újra eladományozhatja; a kezelés addig is a vitézi szék feladata.

513. *Vitézi telekkel kapcsolatos kötelezettségek.* Ezek pontos teljesítésére a telek átvételekor eskü teendő. Eskü után a családi név mellett a „Vitéz“ jelző viselhető. Karbantartási köteleesség; a szükséges beruházások kellő időben való teljesítése. A közszolgálatok nemét és miségét az adomány — illetőleg alapítólevél és az ezekhez csatolható szabályzat állapítja meg. Felügyelő és ellenőrző szerv: a különlegesen szervezett úgynevezett „Vitézi szék“.*

47. §. *A tulajdonjog nem magánjogi jellegű korlátozásai.*

514. I. *Kisajátítás.* Az a tulajdoni korlátozás, melynél fogva a tulajdonos közérdekből — a törvény által megjelölt esetekben — ingatlanát tulajdonul vagy haszonélvezetül, határozott vagy határozatlan időre, a kisajátítónak átengedni tartozik. A haszonélvezeti kényszerátengedés az úgynevezett *ideiglenes* kisajátítás, mely 3 évre szólhat és csak a kisajátított hozzájárulásával hosszabbítható meg; a tulajdoni kényszerátengedés pedig *végleges* kisajátításnak nevezetik. Kisa-

* Irodalmi utalások. Krainz: System. I. k. 542. és köv., II. k. 366. és köv. l. — Lányi Bertalan: Id. c. m. (Fodor-féle Magánjog. II. k.) 173, 215, 440. és köv. l. — Agoston P.: Id. c. m. 184, 211, 227, 384. és köv. l. — Biermann Mihály: A szomszédjogi oltalom (Magy. Igazságügy. XXVI. és XXVII. k., 1886—87). — Katona Mór: Szomszédjog (Jogtud. Közl., 1886). — Pogány Virgil: A szomszédjogok és kötelezettségekről (Jog, 1900. évf.). — Lányi B.: Elidegenítési és terhelési tilalom (Bpest, 1889). — Katona M.: A magy. családi hitbiz. (Bpest, 1894). — Lányi B.: A családi hitbizományok reformjának jogászai szempontjai (Bpest, 1899). — Kolosváry B.: Neue Entwicklungstendenzen des ung. Immobilienrechts (Szeged, 1923). — Mattyasovszky Miklós: Törzsöröklési jog és szokás (Bpest, 1904). — Almási A.: A dologi jog kézikönyve c. id. m. 308. és köv. l. — Dr. Fekete Lajos: Tanulm. a Vitézi telekről. (Kir. Közjegyzők Közlönye 1929. évf.)

játításnak csak az 1881: XLI. t.-c. 1—4. §§-aiban felsorolt és ezeken kívül még oly esetekben van helye, melyekben a kisajátítást külön törvények állapították meg. Minden kisajátítási esetben az illetékes miniszter, sőt a törvényhatóság első tisztviselője által előmunkálati engedélyek is adhatók.

515. Tájékoztató, az 1881: XLI. t.-c. 1—4. §§-ai és más külön törvények által engedélyezett kisajátítási esetekre nézve: helye van kisajátításnak: közutak, közhidak építésére; közhasználatú vasutak létesítésére; hajózási, levezető és öntöző csatornák építésére; folyók szabályozására; védtöltések emelésére; lecsapolásokra, alagcsövezésre és belvizek levezetésére; kikötők, parti rakhelyek és közraktárak építésére; futóhomok meggátolására; távirdák felállítására; hadi erődítések; állami épületek, intézetek létesítésére és szabadságvesztés büntetés végrehajtására rendelt épületek és intézetek biztosságának eszközzésére; az összes említett alkotások nagyobbítására vagy célszerűbb berendezésére. (1. §.) Továbbá: községekben az elsoroltakon felül: utcák, közterek nyitására; köztemetők és közdülőutak létesítésére, iskolák, fürdők, kórházak, kaszárnyák és tartozékaik építésére; víz-, gáz-, és csatornázási vezetékekre és ezen összes munkálatok nagyobbítására vagy célszerűbb berendezésére. (2. §.) A törvényhat. és rend. tanácsú és egyúttal több, mint 10.000 lakost számláló városokban az 1—2. §§-ok esetein felül kisajátításnak van helye utca és térszabályozás, valamint kereskedelmi, forgalmi, közegészségügyi és közbiztonsági célú épületek, intézetek létesítése, illetőleg nagyobbítása és célszerűbb berendezése esetén (3. §.), végül Budapesten közművelődési és szépítési vagy bármely közcélú épület, intézet felállítása, fejlesztése, jobb berendezése esetén is (4. §.).

516. Az alaptörvényen kívül kisajátítást engedélyezett az erdőtörvény (1879: XXXI. t.-c.) erdősítés, tutajozás és faúsztatás céljából; több vonatkozásban az ipartörvény (1884: XVII. t.-c.); a vízjogi törvény (1885: XXIII. t.-c.); a halászati törvény (1888: XIX. t.-c.); gyakorlóterek, elemi löterek, lovaglótterek, fürdő- és lóúsztató berendezések tekintetében az 1895: XXXVIII. t.-c.; közhasználatú kútak (források) és vízvezetékek védelmére az 1913: XVIII. t.-c.; közbiztonsági építésére az 1913: XXIX. t.-c.; kislakások építésére 1921: LI. t.-c.; testnevelés céljára szükséges ingatlanok megszerzésére

az 1921: LIII. t.-c., népiskolai és polgáriskolai célokra az 1926: VII. és 1927: XII. t.-c., stb., stb.

517. A kisajátítás fordítottjaként ismeri jogunk az ú. nev. *besajátítást* is, értve alatta azt, hogy ha város és utca-rendezések alkalmával egyes és önálló építkezésre nem alkalmas csonka területek maradnak fenn: ezeket a határos telektulajdonosok kártalanítás fizetése mellett megszerezni és telkeikkel egyesíteni kötelesek. (1881: XLI. t.-c. 21, 22. §§.)

518. A kisajátítási engedélyeket a kereskedelemügyi-, vízügyekben pedig a földművelésügyi miniszter adja. A kérvényhez tüzetes kisajátítási terv csatolandó. A kisajátító a kisajátított területek tehermentes tulajdonát szerzi meg oly terjedelemben, amennyiben ezt a kisajátítás célja megkívánja. Ha azonban a kisajátítás valamely birtoktestnek csak egy részét veszi igénybe: a tulajdonos a megmaradt részek kisajátítását is követelheti, ha azokat többé megfelelő módon már nem használhatná. Hogy ennek mik a közelebbi feltételei: a törvény kül- és belteleknél pontosan meghatározza. Épület, vízmű és ezek tartozékai mindig csak egészben sajáthíthatók ki. A kisajátítás a ki nem sajátított szomszédbirtokok tulajdonosait telkeik használatában nem zavarhatja és így amennyiben átjárók, hidak, utak válnának szükségessé: ezekről a kisajátító gondoskodni tartozik. Gőzmozdonyú vasutak és gőzhajózásra szánt víziutak vállalatai kisajátítás esetén a tűztávlaton belőli épületeket vagy szintén kisajátítani, vagy tűzbiztossá tenni kötelesek.

519. A kisajátított ingatlanokért a kisajátító egyezség szerinti, és ha az érdekeltek között egyezség nem létesülhet, a bíróság ítéleti megállapítása szerint kártalanítást fizet. A kártalanítás rendszerint készpénz, de kivételesen, részleges kisajátításnál, előfordulhat az ingatlanban való kártalanítás is. A kártalanításnak teljes és valódi, az értékvesztéseget is figyelembevevő kártalanításnak kell lennie, s általában a vezető szempont az, hogy a kisajátított annyit kapjon, amennyivel ugyanazon vidéken egy ugyanakkora és ugyanolyan minőségű másik ingatlant vásárolhatna. Erre való tekintettel a kártalanítás összegének a kifizetés időpontja szerinti értéknek megfelelően (valorizáltan) kell megállapíttatnia. Bérlők, haszonbérlők, telki szolgalmi jogosultak, amennyiben ezen jogaik a kisajátítás folytán megszűntek, vagy fenn nem tart-

hatók: külön kisajátításra és kártalanításra tarthatnak igényt. A kártalanítási összegért az ingatlan átadásától számítva 6% kamat jár. Ideiglenes kisajátításnál a kisajátító bért kap és a kisajátítási időnek lejártával, a netaláni értékcsökkenésekért külön megtérítést. Aki a neki engedélyezett kisajátítástól, a bíróság kártalanítási határozata után, a kártalanítási összeg túl magasnak talált mennyisége okán visszalép: a kisajátítást szenvedőnek ezzel az eljárásával okozott netaláni kárért felelős.

520. A tulajdonjognak közérdekű, kényszermegszűntetése, kivételesen ingó dolgokra vonatkozóan is helyt foghat. Ilyen és a kisajátításra emlékeztető jelenség az *elkobzás*, holott közegészségügyi, közbiztonsági vagy erkölcsrendészeti érdekből a rendőri hatóságok az elkobzott ingók tekintetében a magántulajdont, kártalanítás nélkül megszüntetik s a tulajdont ezzel az államra viszik át. Hasonló természetű a hadi érdekből kényszer útján keresztülvitt *hadiszolgáltatás* (pld. 1912: LXIX. t.-c. lovakra, igavonó állatokra, járművekre) és mindennemű *requirálás*, nemkülönben, háború idején az ellenséges államterületen ellenséges polgárok róvására gyakorolható *zsákmányolás* is.

521. II. *Az állam, földbirtokpolitikai célból gyakorolható megváltási joga.* Önálló és átmenetileg 5 évre szóló kisajátításszerű intézmény, melynél fogva az állam, hogy a földbirtokok helyesebb megoszlását előmozdíthassa és földhöz juttasson arra érdemes oly elemeket, melyek ingatlant szerezni önhibájukon kívül másképp nem tudnának: az 1920: XXXVI. és 1924: VII. t.-c.ikkek alapján a szükséges mezőgazdasági ingatlanokat kényszermegváltás útján szerzi be. Ha tehát szabadkézből, árverés útján, vagy az államot illető elővásárlási jog segítségével a kellő mennyiségű ingatlanokat a jelzett földbirtokpolitikai célokra az állam előteremteni nem tudná: akkor kerül a sor arra, hogy azokról megváltási joga érvényesítésével gondoskodják.

522. Az állami megváltásra vonatkozó törv. intézkedések ma már hatályukat veszítették és további megváltásnak, vagy folytatólagosan elrendelt megváltási eljárásoknak helye nincs. Az 1928: XLI. t.-c. az életbelépésétől számítandó legfeljebb 3 év leteltével a megváltási jog érvényesítésére hivatott Orsz. Földbirtokrend. Bíróságot is megszüntetendőnek

mondta ki s az megszüntéig is csak a folyamatban levő ügyek lebonyolítását intézheti.

523. Az alaptörvény (1920: XXXVI.) és az azt módosító novella pontosan meghatározzák, hogy milyen ingatlanokat lehet és milyeneket nem a tulajdonostól annak akarata ellenére megváltással megszerezni. A részleteket mellőzve, elvül az szolgált, hogy elsősorban is a háború alatt szerzett, azután a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok, egyesületek tulajdonát képező s a katonai szökés, illetőleg állam elleni büntett vagy vétség miatt elítélt egyének ingatlanai váltandók meg. Másodszor bármely nagybirtok megfelelő és éppen szükséges része, amennyiben a megmaradó területek okszerű gazdasági művelése ezzel hátrányt nem szenved; sőt esetleg az egész nagybirtok is, ha a háborút megelőző 50 év folyamán oly körülmények között cserélt gazdát, mely körülmények közt az 1920: XXXVI. t.-c. szerint az állami elővásárlási jogot gyakorolni lehetett volna. További szigorított feltételek mellett szükség esetén a közép- és kisbirtokok kényszermegváltása sincs kizárva.

524. A megváltás megengedhetősége felett az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság dönt. Az eljárás megindítása jóhiszemű időközi szerzések megakadályozása céljából telekkönyvileg feljegyzendő. A megváltási ár lehetőleg egyezségileg állapítandó meg és az OFB. jóváhagyását igényli. Sikertelenség, vagy a most mondott jóváhagyás megtagadása esetén a helyszíni tárgyalást vezető bíró, másodfokon pedig az Orsz. Földbirt. rend. Bíróság állapítja meg (1924: VII. t.-c.) a megváltás összegét. Cél: hogy a megváltott ingatlanának teljes értékét kapja meg. Esetleges terhek — ha nem tartatnak fenn, úgy nyernek kielégítést, mint árveréskor a hitelezők.

525. A megváltási ár meghatározásánál az 1928: XLI. t.-c. 3. §-a szerint a megváltott földek kataszteri tiszta jövedelméből kell kiindulni s a törvényben tüzetesen kijelölt számítási módokat alapján állapítani meg a végösszeget. A megváltást szenvedett a váltság összegét kétharmadrészben készpénzben, egyharmadrészben pedig kötvényekben kapja ki. A megváltási ár lefizetésével a tulajdonjog az állam vagy közvetlenül annak javára kebelezendő be, akinek az állam a megváltott ingatlant juttatni akarja.

526. III. *Vízjogi korlátozások.* A vízjogi törvény (1885:

XXIII. t.-c.) 4. és 5. §-ában megállapított parti és medertulajdont a vízhasználati jogok korlátozzák, mert a tulajdonos a törv. 6. §-a szerint tulajdonát csak ezek sérelme nélkül és a vízrendőri szabályok megtartása mellett gyakorolhatja. Kisebbségi ez a korlátozás az úgynevezett szabad rendelkezés alatt álló vizeknél s nagyjában összeesik azzal, amit a tulajdonosnak már a szomszédság alapján tűnie kell. A szabad rendelkezés alatt álló vizek felett sem lehet nevezetesen úgy „rendelkezni“, hogy ezzel másnak kárt okozunk. Ahol továbbá a vízben tartós szükség mutatkozik, a víz használatát (ivásra, itatásra) a tulajdonos a hatóság intézkedése alapján saját területén is köteles másnak (kártalanítás mellett) megengedni. Korlátozva van a tulajdonos kútak fúrásában, s különösen ártézi kútak, földalatti gyűjtőművek létesítésében (1913: XVIII. t.-c.).

527. Fokozott a tulajdonos korlátozottsága a jelzett vízi-művek létesítésében ott, ahol területe ásvány- és gyógyforrások, avagy közhasználatra szolgáló vízvezetékek kútjai, közkútak és közhasználatú források *védőterületeként* van megállapítva. Ingatlanának mikénti használatát ily esetben a vízi-művek engedélyezésére illetékes hatóság (1885: XXIII. t.-c. VI. feje.) határozza meg. Aki a védőterületi jelleg megállapítását kérte, vagy az azzal járó és már fixirozott tulajdoni korlátozások további kiterjesztéseért folyamodik: az ebből a tulajdonosra háruló kár megtérítésére kötelezendő. Egyéb-ként joga van mindkét érdekelt félnek a kisajátítást is igényelni; — a tulajdonosnak különösen akkor, ha ingatlanát rendeltetése szerint, illetőleg tetemes költség nélkül a korlátozások okán már nem használhatná. (1913: XVIII. t.-c. 5. §.)*

528. Hatósági rendelkezés alatt álló folyóvizeknél a vízhasználati jogok a parti és medertulajdont voltaképp a pusztá

* Itt említendő az 1929: XVI. t.-c. által a gyógyhelyek, gyógyfürdők és éghajlati gyógyintézetek érdekében létesített az az újabb tulajdoni korlátozás, mely szerint az ily intézmények körül megfelelő módon megállapítandó *belső és külső védőöveken* belől a tulajdonos bizonyos gazdasági, ipari vagy keresk. üzemeiket nem folytathat, illetőleg kénytelen egyes működési módokat fentartani, abbahagyni vagy éppen elkezdni. Silány legelőterületek úgy a belső, mint a külső övben lehetőleg erdősítendőek. (Id. t.-c. 19., 20., 48. §§.)

Az ásványvizek stb. védőterületének megállapítására most már nem az 1885: XXIII. 16. §., hanem szintén az 1929: XVI. t.-c. 31. §-a az irányadó.

névlegességig kimerítik. Itt a hajózás, tutajozás, faúsztatás, vízmerítés, itatás, mosatás, úsztatás, fürdés, jégvágás, mindenkinek szabad a vízrendőri szabályok keretein belül. A hatóság ezenkívül engedélyeket adhat gépekkel vagy más mesterséges készülékekkel való más célú vízhasználatokra is. A tulajdonos továbbá saját parti birtokának védelménél sincs jogosítva arra, hogy védőburkolatokat és egyéb partbiztosító műveket létesítsen, ha azok a fenti vízhasználati jogokra és a hajózásra károsak volnának. — Lényeges korlátozás áll fenn végül a törvényes *vízi szolgalmakban*. Azaz:

529. a) a tulajdonos a víz természetes lefolyását túrni tartozik, s annak megváltoztatásával az alsóbb fekvésű területek helyzetét nem rosszabbíthatja; b) túrni tartozik a víz által összesodort torlaszok eltávolítását; c) kártalanítás mellett köteles túrni, hogy birtokán hatósági engedély alapján vízle- és átvezetessék, hogy a jogosultak a kijelölt úton a vízhez jár hassanak s a szükséges javításokat, tisztításokat végez hessék; d) túrni tartozik (kártalanítás nélkül) az engedélyezett vagy államilag létesítendő vízvédelmi szabályozási és vízhasználati művek építését, illetőleg parti birtokába való bekötését és az itt nyert anyagok felhasználását; e) kártalanítás nélkül, tutajozható és hajózható folyók mentén, utat köteles hagyni vontatásra, továbbá emberek, állatok számára; megengedni a hajók, tutajok kikötését, a hajósok partraszállását, veszély esetén való kirakódását; f) kártalanítás mellett továbbá túrni tartozik, hogy a víziműveket engedélyező hatóság, hajózó és tutajozó vagy más ipari, vagy mező-erdőgazdasági vállalatok üzeméhez nélkülözhetetlen kikötők, ki és berakodó helyek és ezekhez vezető utak céljára az ő parti ingatlanán a nevezett vállalatok javára szolgalmi jogokat létesíthessen. Házak, kertek, udvarok, közoktatási, tudományos vagy kegyeleti célokat szolgáló ingatlanok azonban ily szolgalmal nem terhelhetők. (1913: XVIII. t.-c. 8, 26, 27. §§.).

530. IV. *Mezőgazdasági korlátozások*. A mezőgazdaság érdekében a mezőgazd. ingatlanok tulajdonosai sokféle korlátozásnak vannak alávetve nemcsak oly értelemben, hogy ingatlanaikon másoknak bizonyos cselekményeit túrni tartoznak, vagy az ingatlan meghatározott kihasználási módjaitól tartózkodni kénytelenek, hanem abban az értelemben is, hogy cselekvésre, pozitív magatartásra lehetnek kötelezve,

ami szorosan véve a „korlátozás“ gondolatának nem is megfelelő. — Az adott nagyvonalú csoportosításban tekintve át — inkább csak példálózgatva járva el — a mezőgazdasági korlátozásokat: a következőket jegyezhetjük meg:

531. *Tűrésre* irányulnak mindenekelőtt az alább még tüzetesebben tárgyalandó *vadászatjogi* és *halászatjogi* korlátozások, melyeknél fogva az ingatlan tulajdonosa a jogosítottak vadászati és halászati üzemét telkén tűrni tartozik. Hasonló természete van a bányatörvény szerint megszerzett kutatási és egyéb bányajogosítványoknak is, melyeknek gyakorlását a telektulajdonos (bár itt nem a mezőgazdasággal összefüggő üzemről van szó) meg nem akadályozhatja. Az 1907: XXXI. t.-cikk szerint a marokkói sáska irtása érdekében egész sőrát állapítja meg a tűrésre irányuló korlátozásoknak, olyanformán, mint pld. az 1894: XII. t.-c. 55. §-a a gyümölcsösökre káros hernyók pusztítását a szomszédos erdőterületeken 30 m. mélységben engedélyezi s az e célból szükséges munkálatok eltűrését az erdőtulajdonos korlátozásaként megállapítja.

532. A mezőgazd. ingatlanok mikénti használati módja tekintetében igen nagy számú korlátozás áll fenn. A futóhomok ellen való védelem céljából, így az 1879: XXXI. t.-c. szerint a homoktalajon álló erdők tulajdonosai erdőiket nem vágathatják, tüskét, gyökeret nem írhatnak s míg a legeltetés a sarjadékban kárt tehet: nem legeltethetnek. Pénzügyi törvények tiltják, illetőleg külön feltételekhez kötik a dohánytermesztést; az 1923: XLIII. t.-c. pedig nem engedélyezi a házisükségletet meghaladó mértékben a szőlőtelepítést olyan és mezőgazdasági művelésre alkalmas kötött talajú sík területeken, ahol szőlőültetvények eddig még nem voltak.

533. Egyenesen cselekvésre, pozitív magatartásra vonatkoznak már most azok a szokás szerint „tulajdonkorlátozás“-nak minősített rendelkezések, melyek értelmében a szőlőművelés érdekében a szőlőtulajdonosok *hegyközségekké* tartoznak megalakulni (1929: XVII. t.-c.), vagy a tulajdonosok a *nyomósos gazdálkodást* kötelesek folytatni, ha az érdekelt birtokosság birtokarány szerint számítandó kétharmad része ezt kimondotta; (1894: XII. t.-c.); vagy *legelőtársulatként* kell a legelőben részeseknek megszervezkedniük (1913: X. t.-c.), vagy mint ártéri birtokosok a *vízitársulat* alakítására

vannak kötelezve (1885: XXIII. t.-c.). Ugyanilyen rendelkezés az 1923: XLI. t.-cikké is, mely a mezőgazdasági művelésre alkalmas területek tulajdonosait, amennyiben ezeken állandó jellegű, vagy időnként szabályszerűen visszatérő *kártékony vizek* volnának: azok *lecsapolására* kötelezi, valamint a *kártékony állatok és növények* (hernyók, hernyófészkek, cserebogarak, szerb tövis, stb.) irtásáról és a hasznos állatok oltalmazásáról szóló törvényes előírások (1894: XII. t.-c. VII. fej.) is az ingatlan tulajdonosának egyébként elvileg teljesen korlátlan jogállását szorítják korlátok közé.

534. V. *Erdőjogi korlátozások*. Az 1879: XXXI. t.-c. előírja az erdők üzemterv vagy vágatási rend szerinti kihasználását. Más kihasználási mód a tulajdonos terhére „áthágásként” van megállapítva, s megfelelően büntetettik. Az üzemtervkényszer a közttestületi, alapítványi, hitbizományi, ipari részvénytársasági és nemesi, valamint úrbéres közbirtokosági erdőkre nézve van előírva, sőt az ilyen erdők erdőrendészeti kezelése és ellenőrzése az 1898: XIX. t.-c. értelmében az állami erdőhivatalok kezébe vététt át.

535. Az olyan erdők továbbá, melyek magasabb hegyek köögörgetegein, havasok fennsíkjain, vagy hegygerinceken, meredek oldalakon vannak és kő, vagy hógörgetegek, hegyomlások és vízmosságok támadásának és terjedésének megakadályozására szolgálnak: az alantabb fekvő területek termelőképességének és a közlekedési utak biztonságának védelme szempontjából „*véderdők*” vannak nyilvánítva, holott is az irtás és a tarvágat tilos s az erdőhasználat módja egyébként is jelentékenyen korlátozva van (1879: XXXI. t.-c. 2. §.).

536. A kopár területek továbbá, még ha sohasem is voltak erdőségek, lehetőleg *beerdősítendő*k, s az érdekelt birtokosok evégből erdősítő társulatok alakítására kötelezhetők. Az alföldi erdőtelepítésekre vonatkozóan az 1923: XIX. t.-c. a hatóságilag jóváhagyott erdősítési és telepítési tervek által érintett tulajdonosoknak a telepített erdők fenntartását és ápolását köteleességüké teszi.

537. VI. *Vadászati és halászati korlátozások*. A vadászati jog, bár önálló természetű jogosítvány, mégis az ingatlan feletti tulajdonjoggal van alkatrészként összekapcsolva és így gyakorlásának korlátozása közvetve a tulajdonjog korlátozását is jelenti. A korlátozás egyfelől a vadászat, mint

nemzetgazdaságilag értékes művelési ág, másfelől a közrend és közbiztonság szempontjain nyugszik. A vadászati jogot nevezetesen csak az a földtulajdonos gyakorolhatja személyesen, akinek ingatlana egy összefüggő egészben legalább kétszáz kat. hold, vagy ha kisebb is, de kertileg műveltetik és árkolattal, kerítéssel van körülzárva, belső telket, szőlőt vagy állandó szigetet képez. Szomszédos telektulajdonosok legalább 50—50 holdnyi összefüggő területeikből közös és legalább kétszáz holdnyi vadászterületet alkothatnak egyesítés útján. Minden más ingatlanon a vadászati jogot a község birtokaival együtt legalább hat évre szóló szerződéssel hasznóbérbe kell adni. (1883: XX. t.-c.) Számos korlátozás áll fenn a vadászat gyakorlásának ideje (kíméleti idők) és módja tekintetében is. Az 1883: XX. t.-c. által megállapított kíméleti időket az 1925: XXIV. t.-cikkben adott felhatalmazás alapján legújabban a 85000/1925 M. E. számú rendeletet módosító és kiegészítő 18000/1929 sz. F. M. minist. rendelet szabályozza.

538. Hasonló elvi szempontok szerint, bár a védelem sokkal nagyobb szigorával van szabályozva (1888: XIX és az ezt módosító 1925: XLIII. t.-c.) a halászati jog. A halászati jog egyébként a földtulajdonhoz (még pedig a medertulajdonhoz) ma már éppen úgy alkatrészként kapcsolódik hozzá, mint a vadászati jog. A tulajdonos a régi jogon jogosítottal (lásd 456 alatt), illetőleg a halászati jog hasznóbérlőjével szemben a halászati jogra utaló táblák felállítását és a vízhez való hozzáférést és ivadék nevelő tavak berendezését tűrni tartozik. A *zárt vizeken* (mesterséges halastó, más haltartó vizekkel össze nem függő és osztatlan tulajdont képező vizek) a tulajdonos halászati jogát korlátlanul gyakorolhatja. *Nyílt vizeken*, ha más érdekelteket nem sért, a tulajdonos önállóan is élhet halászati jogával, — ha nem, úgy a jogosítottak halásztársulatot kötelesek alakítani.

539. Mint a vadászati jognál, úgy a törvény itt is felállítja a halállomány védelmét szolgáló kíméleti időket, melyek évenkénti megjelölése a földmív. minister hatáskörébe tartozik. A halászatra káros halászási módok (ideértve a szabálytalan ikraszedést is) tiltva vannak, s emellett bizonyos vizek a halak ívása és az ivadék fejlődésének biztosítása céljából *kíméleti terek*ké nyilváníthatók, holott is minden és a

mondott célt veszélyeztető cselekmények (pld. a vadászati jog gyakorlása is) letilthatók.

540. VII. *Rendészeti tulajdoni korlátozások.* A különböző egészségügyi, tűz- és építésrendészeti, közbiztonsági, utcarendezési, stb. természetű törvények, kormányrendeletek és helyhatósági statutumok számos oly szabályt állítanak fel, melyek a tulajdonjogot közérdekből nagymértékben korlátozzák, de melyek közelebbi taglalása a közigazgatási jog körébe tartozik. A rendészet körébe tartozó korlátozásokkal kapcsolatos az ingatlanok tulajdonosának az a kötelezettsége is, melynél fogva, ha idegen ingó jószágot valamely természeti erő (víz, szél) az ő telkére sodor, vagy eféle véletlen vagy eltévedés okából (pld. állat) kerülne oda: túrni tartozik, hogy az ilyen dolog tulajdonosa azt ott megkeresse és elvihesse, hacsak valaki (vagy esetleg önmaga is) a kérdéses jószágot birtokba nem vette. Az ilyen keresés és elvitel okozta netaláni károkért megtérítés jár.*

XVII. FEJEZET.

48. §. *Eredeti tulajdonszerzési módok.*

541. A tulajdonjog eredeti szerzősmódjaira nézve általában megjegyzendő, hogy mint minden eredeti jogszerzésnél: úgy itt is a jog szerzése a jog újonnan való *keletkezésével* (megszületésével) esik egybe. Annak a felfogásnak tehát, hogy a tulajdonszerzésnek valamely jogcímet adó materiális alapon kellene nyugodnia: itt, helye nincs, mert a tulajdonjog mindenki más jogától függetlenül, pusztán az eredeti szerzősmódokként elismert jogicselekmények, illetőleg pusztán tények közvetlen hatásaként áll elő, illetőleg szereztetik meg. Ennek figyelembevételével, mint ingókra és ingatlanokra

* *Irodalmi utalások.* Melha Kálmán: A kisajátításról (Bpest, 1889). — Lányi B.: Id. c. m. (Fodor-féle Magánjog). II. k. 296. és köv. l. — Sadrossy Kappeller F.: Az erdőtörvény magyarázata (Bpest, 1881). — Klekner Alajos: Az erdőtörvény magyarázata (Bpest, 1881). — Kovácsy és Kvassay: A vízjogi törvény magyarázata (Bpest, 1886). — Kolosváry B.: Vadászati jog (Bpest, 1923). — Fischer Frigyes: A halászati törvények és a rájuk vonatkozó rendeletek (Bpest, 1929). — Bándy-Ridly: A földreform befejezése (1929). — Agoston P.: A tulajdonjog alaptanai c. id. m.

egyaránt vonatkozó szerzésmódot hármat ismer el mai jogunk, ú. mint *a)* uratlan dolog elsajátítását, *b)* a kincslelet tényét és *c)* a gyümölcs elválasztást. Magától értetődik, hogy *a b)* és *c)* esetekben az új tulajdon tárgya csak ingó dolog lehet.

542. I. *Uratlan dolgok elsajátítása. (Occupatio.)* Uratlan dolognak hatalombaejtése (elfoglalása, elsajátítása) a foglalo részére tulajdonjogot alapít. Uratlan pedig az olyan dolog, mely vagy soha senkinek tulajdonában nem állott, vagy ha igen: régi tulajdonosa elhagyta (derelinqválta). Némely uratlan dolgokat a törvény teljesen forgalmonkíüliekké nyilvánított, ezek felett tehát tulajdont szerezni occupatioval sem lehet (pld. éneklő madarak, monopoliumok tárgyai) más uratlan dolgok elsajátítás útján leendő tulajdonul megszerzését pedig bizonyos előjogtól tette feltételezetté (*fenntartott uratlanság*, pld. vadnál, ásványoknál). Külön van szabályozva épp a mondottakra tekintettel az *állatfogás*, mint tulajdonszerzési mód, továbbá az elvesztett dolgok *megtalálása* is.

543. *Állatfogás.* Állatfogás tárgyat csak az uratlan, vagyis szabad, természeti állapotukban élő állatok képezhetik. Vadaskertben levő vad, halastóban vagy egyéb zárt vízben levő hal tehát nem uratlan, hanem tulajdonban áll. A szabad állapotú vadak egy része azonban nem mindenki, hanem *csak a vadászatra*, ill. *halászatra jogosított által* sajátítható el, másrésze pedig, mely a különleges vadászati, ill. halászati jog számára fenntartva nincsen: *bárki által*. A földtulajdonos azonban az ilyen szabad occupatio alá eső állatok fogását saját földjén a tulajdon kizárólagosságának címén eltilthatja. Mai jogunk szerint „vadászható“ természetű minden olyan vad, melyet vadászias eszközök alkalmazásával szoktak (esetleg másképp nem is lehet) elejteni. A ragadozók nagyrésze is ilyen. Az ilyen vadak felett occupatioval csak a vadászatra jogosított szerezhethet tulajdont, míg a vadászatra nem jogosult egyén (vadorzó) foglalása pusztán csak birtokot eredményez és az elfogott vad továbbra is uratlan marad. Vadászatra jogosítva van a földtulajdonos, ha ingatlana az 537. pont alatt mondott területi nagyságot eléri és jogosítva van a vadászati jog haszonbérelője. A halászati jognál szintén a medertulajdon és a haszonbérleti jog alapítják meg a halászati jogosultságot.

544. A ragadozókat saját földjén az is pusztíthatja, aki vadászatra különben nem jogosult. Az elpusztított ragadozó felett a tulajdont az elpusztító, mint negotiorum gestor, az ott vadászatra jogosított javára szerzi meg. A vadászat útján végrehajtott occupatio büntetendő, ha az előírott kíméleti idők vagy megengedett vadászati módokra vonatkozó szabályok megsértésével történt, de ez a tulajdonszerzés mozzanatát nem érinti. Betegségben elhullott vadakra és elhányt agancsokra a kizárólagos vadászati jogosultság szintén ki van terjesztve.

545. Szelídített állat nem uratlan és így foglalásnak nem tárgya. De azzá lesz, ha ismét elvadul, azaz rendes tartózkodási helyére való visszatérési ösztönét elveszti. Az elvadulás fennforgása ténykérdés. Méhrajok, két nap elteltével, ha eredeti tulajdonosuk üldözésükkel felhagyott, az által occupálhatók, akinek területén letelepedtek. Tele kaptárba beszálló méhraj, a tele kaptár tulajdonosáé lesz. Különböző tulajdonosok elszállott rajai, ha egyesülnek: a rajok száma szerinti arányban közös tulajdonná válnak a volt rajtulajdonosok között.

546. *Találás.* Elvesztett dolog megtalálása a találót tulajdonossá még nem teszi. Sőt, a találó köteles a megtalált dolgot az illetékes közigazgatási vagy rendőri hatóságnak nyolc nap alatt bejelenteni. A hatóság a talált dolgot vagy saját őrizetébe veszi, vagy a találó kezén hagyja s szabályszerű hirdetményt teszen közzé. A jelentkező tulajdonos az elévülés időszakán belül dolgát kikövetelheti, az elévülés leteltével azonban az, a találó tulajdonává válik, ki azt az eredménytelenül eltelt hirdetményi időtől fogva úgyis mint jóhiszemű birtokos használta. Leldíj hazai jogunk szerint nincs. Hatósági helyiségekben, nyilvános közlekedési intézmények helyiségeiben elvesztett dolgok az illető hatóság vagy intézet őrizetében lévőknek tekintetnek és ezekre vonatkozóan (ha a tulajdonos nem jelentkezik) az őrzés, majd a nyilv. árverésen való értékesítés és a befolyt vételárak hovaforfodítása tekintében különleges szabályok állanak fenn.

547. II. *Kincslet.* Kincs (thesaurus) alatt oly belső értékkel vagy kultúrtörténeti, régészeti beccsel bíró ingók értendők, melyek elásva, elrejtve találtatván, az idő régiségénél fogva senki tulajdonául sem vélelmezhetők. A kincs talá-

118
129
358

lása nyolc nap alatt, s ha a kutatás előre be volt jelentve, harminc nap alatt az illetékes közigazgatási hatóságnál bejelentendő. A kincs felett a találó és a lelhely tulajdonosa javára a megtalálás ténye alapít a törvény értelmében fél-fél hányadok szerint tulajdont. Ha az érték háromszáz koronán felül van: úgy a találó, a lelhelytulajdonos és a kincstár kapnak tulajdont egyharmados részarányok szerint. Az Országos Nemzeti és ezután a vidéki múzeumoknak a kincstre a teljes érték megtérítése mellett kiválasztási joguk van. A kincstalálás eltitkolása a büntetőtörvénykönyv 366. §-a szerint minősülő vétség és 2000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel és a találót illető rész elkobzásával büntetettetik. Az eltitkolás a tulajdonszerzést a magánjog szempontjából is érvénytelenné teszi.

548. III. *Gyümölcselválasztás.* Mint eredeti tulajdonszerzési mód csak azon esetekben érvényesül, ahol a gyümölcsöt hozó dolog és a gyümölcs szedésére vonatkozó jog különböző személyeket illet. Ezek az esetek: *a)* Akinnek haszonélvezeti joga van, az a haszonélvezett dolog gyümölcsének separatiojával az elkülönített gyümölcsön tulajdonjogot szerez. *b)* A jóhiszemű birtokos tulajdont szerez azok felett a gyümölcsök felett, melyeket a birtok tárgyától mindaddig, míg azt a tulajdonosnak ki nem adta, elválasztott. *c)* Ha a tulajdonos a gyümölcsszedési jogot szerződésileg másra átruházta: a tulajdont a separatioval a kötelmileg jogosított szerzi meg és *d)* a szomszédból átnyúló ágakon levő gyümölcs felett annak lestedésével tulajdont szerzünk. Ha a gyümölcs magától válik le az ágról: a fa tulajdonosa jogosított azt felszedni. (Lásd sub. 482.)*

49. §. *Származékos tulajdonszerzési módok — ingó dolgoknál.*

549. A származékos tulajdonszerzési módok — az eredetiekkel szemben mindig egy már megelőzően fennállott tulajdonjogot visznek át a korábbi tulajdonosról az új tulajdonosra. Ebből következik, hogy a tulajdonszerzés ezen módjainál a szerző joga elődjének jogától van feltételezve és érvényessége az átruházást (a jogutódlást) megalapító, indo-

* Irod. utalások, lásd 49. §-nál.

koló causától, vagyis jogcímtől függ. Az származékos tulajdonszerzés esetében tehát a tulajdonossá válás jogi ténye két mozzanatra, a szerzés alapjára, címére és a szerzés módjára esik szét. (Titulus és modus acquirendi). A jogcím követelést ad arra, hogy valamely dolog (pld. amit megvásároltunk) tulajdonunkká tétessék. A szerzésmód pedig (pld. az átadás) a jogcímet adó követelés teljesítése, azaz a dologi jogváltás közvetlen előidézője.

550. Hazai szokásjogunk szerint a tulajdon átruházásának érvényessége az átruházást okadatoló, megalapító jogcímnek valóságától és érvényességétől függ, habár az, hogy ez a jogcím egy megelőző kötelmi szerződésben concret alakot öltve álljon előttünk nem okvetlenül szükséges. A jogcím utólagos megszűnése, nem árt és a már beállott dologjogi hatást nem érintheti. Ha azonban a jogcím eredetileg sem állott fenn és csak tévesen feltételeztetett, vagy turpis causa miatt semmisnek tekintendő, vagy színlelésben fogant: tulajdonszerzést a szerzésmód megvalósulása esetén sem vonhat maga után. Mindez pedig nemcsak az ingó dolgok származékos úton való tulajdonszerzésére, hanem az ingatlanokra vonatkozóan is áll.

551. I. *Átadás (traditio)*. A traditio, mint tulajdonszerzési mód lényege abban áll, hogy a dolog tulajdonosa azt a másik ügyleti félnek átadja, azzal a szándékkal, hogy a tulajdon az átvevőre az átadással átszálljon. A tulajdon átszállását (megszerzését) a tulajdon átszállítására és átvételére irányuló összhangzó ügyleti akarattal qualificált átadási tény idézi elő. Ennek hátterében önként érthetőleg megvan a tulajdonátruházás oka, causája is, sőt legtöbbször egy megelőzően kötött kötelmi szerződésben concrete előttünk áll (adásvételi-, csere-, ajándékozási szerződés), de ez, amint fent láttuk, feltétlenül nem szükséges. Felesleges az átadás, ha a dolog már a leendő tulajdonos birtokában van (brevi manu traditio), vagy ha a felek megegyezése értelmében továbbra is a tulajdonátruházó bírlalatában hagyatik (constitutum possessorium). Harmadik személy bírlalatában levő dolog tulajdoni átruházásánál pedig pótolja az átadást a bírlaló utasíttatása arra vonatkozóan, hogy ezután az új tulajdonos javára és nevében bírlaljon. (Cessio vindicationis.)

552. A traditio útjáni tulajdonszerzés érvényességének

feltételei: *a)* Legyen az átadó az átadandó dologra nézve tulajdonos. (Auctor kellék.) E szabály alól kivétel áll fenn a jóhiszemű szerzőkkel szemben, akik a kereskedelmi forgalom terén szereznek tulajdont a nem tulajdonostól; továbbá az árverésen vett vagy örököstől vett hagyatéki dolgokra és oly személyektől szerzettekre nézve, akikre a dolog őrizet végett rábízott. Ilyen esetekben a jóhiszemű szerző a neki tulajdonul átadott ingó tulajdonát megszerzi annak ellenére, hogy az átadó nem volt tulajdonos. De jóhiszemű szerzés esetén sem fog az átadás tulajdonra vezetni akkor, ha az átadó az átadott dolgot annak igazi tulajdonosától erőszak, vagy fenyegetés alkalmazásával, vagy egyébként, de beleegyezése ellenére és jogtalanul vonta el. (25. sz. polg. jogegys. határozat.) *b)* Legyen az átadó cselekvőképes egyén s emellett semmiféle és a dolog feletti rendelkezést korlátozó körülmény (pld. elidegenítési tilalom) ne álljon fenn.

553. Nem hivatkozhatik jóhiszemű szerzésre az, aki a traditioval átruházott tulajdonhoz ingyen, visszteher nélkül jutott hozzá. Az átadott dologért adott ellenértékének megtérítését egyébként a jóhiszemű szerző, ha kivételesen a sértett igazi tulajdonosnak a dolgot vissza kell szolgáltatnia, miután az az átadóhoz jogtalanul került nem igényelheti, de igen akkor, ha az átadás, mint ügylet maga is érvénytelenül jött volna létre.

554. II. *Ingók elbirtoklása.* Az elbirtoklás fogalma szerint azt jelenti, hogy a birtoklás tényleges állapota a törvényes előfeltételek s különösen a meghatározott elbirtoklási idő letelte után jogállapottá változik át. Ez alapon valamely ingó dolognak az elbirtoklási idő folyamán tartó békés és zavartalan birtoka: az elbirtokló javára tulajdont szül. Ami meg nem szerezhető: az elbirtoklás tárgya sem lehet. Aki a tulajdonszerzésre általában képes: az elbirtoklás útján is szerezhet tulajdont. Amennyiben birtok tárgyaül jogok is szolgálhatnak: a jogok elbirtoklás útján való megszerzése szintén megtörténhetik. Az ú. nev. használati birtok (birtok, valamely jogviszony alapján gyakorolt használati jog tekintetében, lásd sub. 408.), tekintettel arra, hogy a használati birtokosnak a dologra nézve animus domini-je nem lehet, a dolog elbirtoklására sohasem vezethet.

555. Az elbirtoklás időtartama ingókra (és ingatlanokra

is) harminckét esztendő. Az állammal szemben azonban száz és a jogi személyekkel szemben negyven év. Ha a dolog birtoka időközben jogutódlás révén másra száll át: az előd alatt letelt idő az utód elbirtoklásába beleszámít (*Accessio temporis*), feltéve, hogy az utód a birtokhoz nem *vi* vagy *clam*, illetőleg *praecario* jutott hozzá. A birtoknak valósággal fennforgónak kell lennie. Jóhiszeműség a magyar jog szerint nem kívántatik. Az elbirtoklási idő folyásában ideiglenesen szünet is állhat be, mikor is *praescriptio dormire dicitur*. Ez az eset áll be, ha a tulajdonos, aki ellen az elbirtoklás folyik, cselekvőképtelen és törv. képviselője nincs. Amíg erről gondoskodás nem történik, az elbirtoklás folyamata mintegy felfüggesztetik. Ugyanez a helyzet, ha az érdekelt felek közt időlegesen oly viszonyok támadnak, melyek az elbirtoklás lehetőségét közöttük kizárják. (Gyám és gyámolt, gondnok és gondnokolt, örökbefogadó és örökbefogadott, stb.) Nemkülönben, ha az igazságszolgáltatás rendkívüli körülmények közt szünetel.

556. Megszakad az elbirtoklás folyamata és így az addig lefolyt idő is hatálytalanná, semmivé válik és újra kell az egész harminckét esztendőt számítani akkor, ha *a*) a birtoklás megszűnt, elhagyatott vagy elvonatott. Utóbbi esetben, amennyiben a megindított birtokper a volt birtokost birtokába ismét visszahelyezi, a birtok meg nem szakítotttnak tekintendő. *b*) Ha a tulajdonos a dolog iránt tulajdoni keresetét megindította, vagy annak kiadását megintés, felszólítás formájában követelte és *c*) megszakad az elbirtoklás, ha tárgyat időközben harmadik személy a tulajdonostól megszerzi. A befejezett elbirtoklás közvetlenül tulajdonszerzést eredményez, terjedelmét illetőleg pedig szabály: „quantum possumus, tantum praescriptum“.

557. III. *Feldolgozás (specificatio)*. Értjük alatta valamely idegen dolognak a megmunkálással oly más dologgá való átváltoztatását, mely a forgalmi felfogás szerint amazal azonosnak nem tekinthető. (*Ex aliena materia speciem facere*.) A *specificatio* tulajdonszerzési módként csak akkor jöhet figyelembe, ha az idegen dolgot a tulajdonos tudta és beleegyezése nélkül s a magunk számára való tulajdonszerzés szándékával dolgozzuk fel. De még ez esetben is a tulajdon-

szerzés kérdése csak úgy merül fel, ha a feldolgozott dolgot eredeti állapotába visszahelyezni nem lehet. Az in integrum restitutiót jogilag lehetetlennek vesszük, ha az aránytalan és nyilvánvaló gazdasági hátránnyal járna. Egyébként jogunk szerint a feldolgozással előállított és in integrum nem restituálható új dolog felett rendszerint a feldolgozó szerez tulajdont, de a feldolgozott anyagot, jó- vagy rosszhiszemű eljárása szerint, egyszerű értékében vagy legmagasabb értékének megfelelően megtéríteni köteles. Ha pedig a specificatum a feldolgozott anyaghoz viszonyítva jelentékenyen csekélyebb értéket képviselne: a tulajdont kivételesen az anyag tulajdonosának adjuk a munka értékének megtérítése mellett.

558. IV. *Vegyítés, összesítés.* Különböző tulajdonosokat illető ingó dolgok oly összeköttetésbe hozása, hogy azok vagy egy teljes egészet alkotnak együtt, vagy a fő- és mellékdolgok kapcsolatába kerülnek. Ha a szétválasztás egyáltalában lehetetlen, vagy csak aránytalan költség mellett vihető keresztül, a tulajdont a vegyíték felett az szerzi meg, akit a fődolognak tekinthető dolog illetett, a másik dologért pedig kártérítés jár, még pedig a jó- vagy rosszhiszemű szerint egyszerű, illetőleg teljes kártérítés. Véletlen okozta vegyülésnél a megtérítés mindig csak az egyszerű kártérítés szerint igazodik. Amennyiben a vegyítékben fődologi jellege egyik dolognak sincsen, közös tulajdon keletkezik, melyben a részesedési arányt a vegyített dolgok értéke szabja meg. Ha a vegyítőt a most tárgyalt esetben rosszhiszeműség terheli: a másiknak igazolható káráért felelőssé tehető. A vegyítés, összesítés szabályait kell alkalmazni az ú. nev. *gyűjtötletét* esetében, holott is azonos fajtajú helyettesíthető dolgok őrizetbe vétetnek le s az őrző, vagy más letevők hasonló dolgaival összekeverten tartatnak.

559. V. *Örökösödés.* A magyar öröklési jog ipso jure való öröklési szabályánál fogva a hagyatékban foglalt ingó dolgok tulajdona a halál tényével egyidejűleg a törvényesen vagy végrendeletileg kijelölt örökösre átszáll. Ez azonban csak az általános örökösre vonatkozik, míg a hagyományos, mint singularis successor rendszerint csak követelési jogot nyer a halál ténye folytán az örökössel szemben a hagyomány tárgyának kiadása iránt. Kivétel ez alól is van; egyéb-

ként pedig az örökösödés, mint tulajdonszerzési mód szabályozása az öröklési jogi intézmények közé tartozik.*

50. §. *Származékos tulajdonszerzési módok ingatlan dolgoknál.*

560. I. *Bevezető megjegyzések.* Az ingatlanok feletti tulajdonjog megszerzése, bár elvileg nem tekinthető kizárt-nak, hogy valamely telek uratlan legyen és így eredeti szerzésmóddal (occupatioval) váljon valakinek tulajdonává — általában *származékosan*, másnak tulajdonjától függően, szokott megtörténni. Tekintettel pedig arra, hogy az ingatlanoknak jelentősége társadalmi és közgazdasági szempontoktól eltekintve, a multban az állam szervezetével is a leg-szorosabban összefüggött s hogy ezt a jelentőséget a modern közgazdasági élet sem csökkenthette: érthető, hogy a felettük végbemenő alanycsere, vagyis az ingatlanok forgalma, illetőleg ennek szabályozása az ingókéhoz viszonyítva külön úton járt és mindenkor szükségessé tette azt, hogy a jogrend ennek a forgalomnak biztosításáról különleges intézmények felállításával gondoskodjék.

561. A jogtörténelem tanúsága szerint az egyes jogrendszerek e feladatuknak azzal igyekeztek eleget tenni, hogy az ingatlanok feletti tulajdonszerzést kapcsolatba hozták nyilvános jellegű hatósági cselekményekkel — mint nálunk pld. a hiteles személyek által foganatosított *beiktatással* (statutio), illetőleg az átruházási szerződések hiteles ellenőrzésének ünnepélyes formáival (a 48 előtti örökvallás — *fassio perennalis*), avagy azáltal, hogy az ingatlanok feletti jogváltozásokat lajstromokba iktattatták, melyeknek adataiból az ingatlanok jogi helyzete felől bárki tájékozódást szerezhe-

* Irodalmi utalások. 48. és 49. §§-hoz, Lányi B.: Id. c. m. (Fodor-féle magánjog. II. k.). 346. és köv. l. — Krainz: System. I. k. 567. és köv. l. — Frank I.: Id. c. m. I. 218. és köv. l. — Zlinszky: Id. c. m. 354. és köv. l. — Biermann M.: Talált kincs tulajdonjoga (Magy. Igazságügy. X. k. 28. l.). — Szladits: Dologi jog. 95—111. l. — X-ik magy. jogászggyűlés tárgyalásai. Évkönyv, 1889. — Exner: Rechtserwerb durch Tradition (1867). — Dernburg: Pandekten. I. k. 497. és köv. l. — Schwarz G.: A tulajdonátruházás (A magánjogi törvénykönyvről c. kötetben. Bpest, 1909). — Ugyanaz: A specificatio (u. ott). — Strohal: Die Gültigkeit des Titels als Erfordernis wirksamer Eigentumsübertragung (1891). — Imling: Dologjogi nyílt kérdések (M. Jogászegyleti ért. r. f. XVI. k.). — Almási Antal: A dologi forgalom (Bpest, 1910). — Menyhárth Gáspár: Az elbirtoklás (Kolozsvár, 1910). — Kolosváry B.: Vadászati jog (Bpest, 1923).

tett. (Pld. az 1836: IV. t.-c. 7. §. szerint az úrbéri ingatlanok átruházásának tényét a földesúri hatóságnál vezetett jegyzőkönyvekbe kellett beiktatni.) A mai modern telekkönyvi rendszer a röviden jelzett előzményekből alakult ki s lényegét az az alaptétel juttatja kifejezésre, hogy az ingatlan feletti dologi jogváltozást *maga a telekkönyvbe való bejegyzés idézi elő közvetlenül* és nem arra szolgál csupán, mint a régi földkönyvek és földlajstromok, hogy a már lefolyt és megvalósult jogváltozást egyszerűen utólagosan regisztrálja.

562. Az ingatlanok feletti származékos tulajdonszerzés tehát *ma*, általában a telekkönyvi intézmény világában folyik le, ha és amennyiben olyan ingatlanokról van szó, melyek mint „*telekkönyvezett ingatlanok*” szerepelnek. Eszerint az lesz az elsősorban tisztázandó kérdésünk, hogy miféle ingatlanok és milyen okból vannak a telekkönyvi tulajdonszerzés lehetőségéből kizárva? Az ilyenekre t. i. a tulajdonszerzés — ha egyáltalában forgalomképes telkekről lehet beszélnünk — csak az ingókra vonatkozó szabályok mutatis-mutandis való alkalmazásával lehetséges.

563. A telekkönyvön kívüli ingatlanoknak hazai jogunk kétféle fajtáját ismeri. Azokat először, melyek telekkönyvi felvételre valók volnának ugyan, de a telekkönyvek készítésekor elnézésből, vagy tévedésből a telekkönyvekbe fel nem vették, vagy amelyek a telekkönyv készítése után, iszapolás, mederkiszáradás, stb. folytán keletkeztek, vagy pedig eredeti közdologi jellegüket elvesztvén, a magánforgalom tárgyaivá váltak. Ezekre a nem telekkönyvezett ingatlanokra nézve pótlólagos telekkönyvi felvételnek (póthelyszínelésnek) van helye. Másodszor azokat, melyek eredetileg sem tárgyai a telekkönyvezésnek, mint nyilvános használatú közjavak (res publicae), azaz közutak, folyamok, vasútak, közterek, csatornák, s melyeknek nyilvántartására egy külön intézmény, az ú. nev. „központi telekkönyv” szolgál. (1868: I. t.-c.) A nem telekkönyvi ingatlanoknak ez a csoportja, tekintettel a fennforgó forgalomkivüliségre, a tulajdonszerzés szempontjából persze nem jelentős.

564. *Telekkönyvezett* ingatlan tulajdonát rendszerint csak telekkönyvi bekebelezéssel lehet megszerezni. Rendszerint azért, mert a telekkönyvi ingatlan tulajdona *kivételesen* telekkönyvi bekebelezés nélkül, azaz azelőtt is megszerez-

hető, t. i. örökösödéssel, holott is az örökhagyó halálának ténye viszi át a hagyatéki ingatlan tulajdonát az örökösre és elbirtoklás útján (telekkönyvön kívüli szerzés.)

565. II. *A telekkönyv behozatala.* A telekkönyvi rendszert hazánkban a tulajdon és a hitel biztossága végett az 1852-ben életbeléptetett Optk. rendelkezéseinek megfelelőleg az 1855 dec. 15-én kelt telekkönyvi rendelet honosította meg. Ezt a rendeletet az országbírói értekezlet az Optk. mindazon határozataival együtt, melyek a telekkönyvi rendelettel összefüggésben vannak s melyek valamely telekkönyvi jog megszerzésére vagy elenyészésére alapul szolgálnak hatályosságában fenntartotta. (Orszb. ért. I. 21, 156. §§.). Az 1855. évi telekkönyvi rendelet csak az anyaországban lépett életbe. Az erdélyi részekre vonatkozóan már az alkotmányos kormány léptette a telekkönyvi rendszert életbe az 1870. febr. 5-én kelt, s egyébként az 1855. évitől lényegben alig különböző „erdélyi telekkönyvi rendtartással“. Az ország bizonyos kisebb részein a telekkönyv a legújabb időkig nem volt még bevezetve.

566. A telekkönyv *helyszínelés* útján készült. Községenként minden ingatlanról úgynevezett telekjegyzőkönyvek véstettek fel, melyek az ingatlanok jogi helyzetét rovatos kimutatásokban és a ténylegesen talált, illetőleg a felszólamlási idő alatt benyújtott felszólamlások megvizsgálása után rectificált állapot szerint tüntették fel. Az eredeti telekjegyzőkönyvek átdolgozása szükségessé válván, az 1886: XXIX. és 1889: XXXVIII., 1891: XVI. és 1900: XV. t.-cikkek folyamatba helyezték az úgynevezett *telekkönyvi betétszerkesztési* munkálatokat, melyek révén az újonnan készült és készítendő betétekbe a tisztázott joghelyzet vitetett, illetőleg vitetik át. Tagosítások a telekkönyvek *átalakítását*, kirívóbb természetű és tömegesebb hibák egy-egy község telekkönyveinek *helyesbítését* teszik szükségessé. *Kiigazításról* beszélünk pedig olyankor, mikor a helyszínelés alkalmával a nem tulajdonos birtokost jegyezték be „helyszínelési birtokos“ gyanánt és ennek a hibának a rendes elévülés alatt az ingatlan fekvése szerint illetékes rendes bíróság előtt kiigazítási per útján leendő helyrehozásáról van szó. Az idevonatkozó, jórészt technikai munkálatokat miniszteri rendeletek szabályozzák.

567. III. *A telekkönyv.* A telekkönyv közhitelű nyilván-

könyv, mely az egyes ingatlan telkekről községenként felvett telekjegyzőkönyvekből, illetőleg telekkönyvi betétekből áll, s arra szolgál, hogy az ingatlanokra vonatkozó dologi jogokat és kötelezettségeket feltüntesse. *Közhitelű* (legalitás elve), mert közhatalóságok vezetik; *nyilvános* (publicitas elve), mert a benne foglaltak a publica fides oltalmát élvezik és jogilag valónak, helyesnek tekintendők. Ami pedig a telekkönyvben nincs bejegyezve: az jogilag annyi, mintha nem léteznék.

568. A telekkönyvek nyilvánossága azt is magával hozza, hogy a telekkönyvekbe bárki — külön érdek nélkül is — betekinthet és abból a maga számára másolatokat, kivonatokat és tanusítványokat kérhet ki (alaki nyilvánosság). A mondottakból egyébként nyilvánvaló, hogy a telekkönyvekhez súlyos joghatályok fűződnek, mert nemcsak bizonyítékul szolgálnak a bennük levő különböző bejegyzések tartalmának valósága és fennállása mellett, de az ingatlanon tulajdonjogot (vagy egyéb dologi jogot) másképp megszerezni, mint telekkönyvi bejegyzéssel rendszerint nem is lehet (ú. nev. bejegyzési elv) s ezenfelül a telekkönyv adataiban bízva szerzők ebben a jóhiszeműségükben nem csalódhatnak.

569. A telekkönyv alaki beosztása szerint három részből (lapból) áll. Az A) vagy *birtokállási* lap az ingatlan tárgyi-lagos jelekkel való leírását tartalmazza, táblázatos átnézet formájában. A régi telekkönyvektől eltérőleg a telekkönyvi betétek A) lapja a felvett ingatlan terület nagyságát hitelesen tünteti fel, valamint jelzi a kataszteri tiszta jövedelmet is. A B) (tulajdoni) lap a tulajdonos személyét, a tulajdonos személyéhez fűződő korlátozásokat, tulajdonszerzésének címét és a tulajdonban beállott összes változásokat jelöli meg. A C) (teher) lap az ingatlanon fennálló idegen dologbeli jogok kitüntetésére szolgál.

570. A telekkönyvekbe háromféle bejegyzés eszközölhető. Úgymint *bekebelezés, előjegyzés és feljegyzés*. A *bekebelezés* a telekkönyvi jogok befejezett szerzési módja. Az *előjegyzés* utólagos igazoláshoz van kötve, de ha ez bekövetkezik, szintén teljes hatályú jogszerzésre vezet. Úgy a bekebelezésnek, mint az előjegyzésnek szabály szerint csak dologi jogok lehetnek a tárgyai. Ezzel szemben a telekkönyvi bejegyzéssel kivételesen némely *kötelmi jogok* is biztosíthatók oly irányban, hogy a kötelmi viszonyon kívül álló harmadik szemé-

lyekkel szemben is hatályosakká válhassanak (bérleti, haszonbérleti, elő- és visszavásárlási jogok). A *feljegyzésnek* általában ilyen telekkönyvi hatálya nincs és csak arra való, hogy bizonyos tényeket, viszonyokat tüntessen ki, mely tények és viszonyok a bejegyzett jogokat bizonyos irányban minősítik és melyeknek nem tudásával a feljegyzés után senki sem mentheti magát. Ezek a feljegyzett tények nevezetesen igen fontosak azok részére, akik bekebelezés vagy előjegyzés útján telekkönyvi jogokat óhajtanának szerezni. (Pld. kiskorúság feljegyzése.) Némely feljegyzéshez kivételesen messzebbmenő hatály, t. i. jogszerzés is fűződik, így pld. a per- és rangsorozat feljegyzéséhez. Az ilyen feljegyzéseket szokás „joghatályos“-aknak nevezni, szemben azokkal, melyek bizonyos tényeket, viszonyokat egyszerűen nyilvánosságra hoznak, anélkül, hogy azoknak hatálya a feljegyzéstől függene („joghatály nélküli“ feljegyzések). A feljegyzések jobbadán a C, de ha a tulajdonos személyére vonatkoznak, akkor a B lapon jegyzendők be.

571. *Telekkönyvi térkép.* A telekkönyv kiegészítő része a telekkönyvi térkép, mely tekintve, hogy a betétszerkesztés rendén az egyes ingatlanok hiteles felmérések alapján iktattnak be a térképbe nagyobb jelentőséggel bír, mint a régi telekkönyvek mellett levő nem hiteles térképvázlatok. Ha már most az ennek ellenére sem teljesen kizárt tévedések folytán a telekkönyvi betét A) lapjának adatai a hitelestérkép közt eltérés mutatkoznék a telekkönyvileg végbement jogszerezések tárgyi terjedelmére nézve, az utóbbi lesz az irányadó.

572. A mi telekkönyvi rendszerünk már tárgyalt nyilvánossági és legalitási alapelveken kívül még két fontos alapelvekre támaszkodik. Ezek a *prioritas*, elsőbbség és a *különlegesség* (specialitas) elve. Az elsőbbség azt jelenti, hogy a telekkönyvben bejegyzett jogok egymáshoz bizonyos rangsorban állanak. A rangsorozatot a bejegyzés iránt benyújtott kérvények időbeli sorrendje szabja meg. Ezt a sorrendet az iktatóhivatal iktatószámainak rendje tünteti fel. Ha a bejegyzés foganatósításakor tévedés folytán egy későbbi iktatószámú kérvény kerülne előbbre: úgy a rangsorra mégis az *iktatószám* lesz az irányadó. Tekintettel a beérkezés és iktatás és a bejegyzés foganatósítása közötti időbeli spatiumra: a beérkezett, de még el nem intézett kérvényeket a telek-

könyvben *széljegyzettel* kell megjelölni. A korábban szerzett jognak elsőbbsége van a későbbi felett. Egyidőben érkezett ugyanazonos tárgyú bejegyzési kérvényeknek rangsora egyenlő s az elsőbbséget köztük pernek kell eldöntenie.

573. A *különlegesség* elvének az az értelme, hogy minden ingatlanról külön telekkönyv készül és hogy az ingatlanok e telekkönyvekben telekkönyvi egyedekké, úgynevezett „*telekkönyvi jószágtest*”-ekké vannak alakítva. Egy telekkönyvben több jószágtest is lehet felvéve, mikor is azok római számjegyekkel (I., II.) vannak egymástól elkülönítve. Jogot a specialitás elvéből folyólag mindig csak egy teljes jószágtestre lehet szerezni, de annak csak valamely részére —: nem. Így ha a tulajdonos az ő jószágtestének pusztán egyik parcelláját akarná átruházni vagy megterhelni: előbb azt a jószágtestből le kell jegyeztetnie és más telekkönyvbe átvive önálló, új jószágtestté alakíttatnia. Ha a telekkönyv A) lapján egy + jel található, az azt jelenti, hogy az ott felsorolt birtoktestek, parcellák mind önálló, külön jószágtestekként kezelendők.

574. A publicitás elvét áttöri jogunknak az a nem kevésbé fontos tétele, hogy a telekkönyv csak a jóhiszemű szerzést védi s ezt a szabályt a Curia 1913. évi 3-ik számú polgári jogegységi döntvénye most már az árverési vétel esetére is kiterjesztette. — Aki tehát tudja azt, hogy a telekkönyvben tulajdonosként kitüntetett egyén nem a tulajdonos és mégis szerez tőle bizonyos telekkönyvi jogokat, a be nem jegyzett, de igazi tulajdonossal szemben, mint rosszhiszemű telekkönyvi szerző engedni lesz kénytelen. A rosszhiszeműséget rokonok közt, vagy csekély lakosságú kis községekben, hol az ingatlanokra nézve előforduló tulajdonváltozásokról a község minden felnőtt tagja csakhamar tudomást szerezhet: vélelmezzük. Nem hivatkozhatik jóhiszeműségre az sem, aki *ingyenesen* szerzett.*

* *Irodalmi utalások.* Imling K.: A magy. telekkönyvi jog (Bpest, 1902). — Zlinszky J.: A telekkönyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére (1877). — Schnierer Gy.: A jelzálogjogi és telekkönyvi rendszerek elmélete (1876). — Krainz: System. I. k. 604. és köv. l. — Grosschmid: Fejezetek stb. id. c. m. I. k. „Telekkönyvi szolgáltatás” c. I. fejezet. — Sebess-Böröcsök: Telekkönyvi jog (1912). — Randa: Eigentumsrecht (1893). — Reiter Béla: A telekkönyvi bizalom oltalmának határai (1908. M. J. Egl. ért. XXXVII. k.). — Blau György: A jóhiszemű ténfoglalása telekkönyvi rendszerünkben (Jogtud. Közl., 1928. évf.). — Szladits K. Dologi jog. 111. és köv. l.

51. §. *Telekkönyvi tulajdonszerzés és telekkönyvi elbirtoklás.*

575. A telekkönyvezett ingatlan tulajdonjogát rendszerint csak telekkönyvi bekebelezéssel lehet megszerezni. A bekebelezésnek azonban alaki jogereje nincs, s teljes joghatályt csak akkor von maga után, ha eredetileg érvényesen jött létre. Az érvényes bekebelezés előfeltételei a következők: a) *a jogcím.* Jogcím hiányában a bekebelezés csak formailag létesít tulajdont, addig, amíg a fennforgott érvénytelenség alapján az így létesült bekebelezés törlése be nem következik. A jogcímet az átruházó és a szerző közötti kötelmi viszony adja meg és ennek a kötelmi viszonynak tanúsítására az *írásbeli* formában kiállított (adás-vétel, csere, ajándékozás) szerződés szolgál. (A 4420/1918 M. E. rendelet előtt a szóbeli szerződés is elegendő volt). Ahol e szerződésnek valamely érvényességi kelléke hiányzik, aminek következtében az vagy semmis vagy megtámadással érvényteleníthető: a létrejött bekebelezés is eredetileg érvénytelen s a korábbi tulajdonos a bekebelezéstől számított 32 éven belől törlési perrel megtámadhatja.

576. A jogcímet igazoló írásbeli szerződés alaki kellékeire nézve megjegyzendő, hogy az csak eredeti közokirat, vagy teljes hitelű magánokirat lehet. Az egyébként, hogy az okiratban nem foglaltatik benne a felek közötti szerződés *minden* része: nem lényeges. Elegendő, ha a feleken kívül az átruházott ingatlan pontos megjelölése megvan, valamint a kötött ellenszolgáltatás, s ha az ügylet ellenszolgáltatás nélkül jött létre: ez a körülmény is kitüntetést nyer. (27. sz. polg. jogegys. határozat.) Az okiraton tanúképpen a 4420/1918. M. E. sz. rendelet szerint most már nők is szerepelhetnek. Egyenlő hatályúak ezekkel az okiratokkal a bírósági egyezségekről kiadott végzések, hivatalos okiratok, pénzügyi-, számvevőseni és más hatóságok intézményeinek és hivatalos jegyzőkönyveinek a kibocsátó hatóság által hitelesített másolatai.

577. A tulajdont átruházónak a tulajdon átruházására irányuló szándékát a szerzés jogcímétől független *bekebelezési engedélyben* is ki kell jelentenie. Ez az engedély akár külön okiratban adható ki, akár a címet adó kötelmi szerződésbe foglalható bele, mint annak egyik záradéka, de min-

denesetre feltétlenül szükséges, mert a dologjogi jogváltást maga után vonó dologi szerződés a bekebelezési engedély kiadásában és annak a szerző részéről való elfogadásában construálódik meg.

578. Az *érvénytelenül (cím hiányában)* történt bekebelezéshez is fűződnek azonban bizonyos joghatályok. Nevezetesen: az így bejegyzett tulajdonos, formailag fennálló tulajdona alapján, további bekebelezésekre adhat engedélyt. Továbbá: tulajdonának fennállását bizonyítani nem tartozik és végül eredetileg érvénytelen bekebeleztetése az elbirtoklási idő lefolytával és a törlési kereseti jog elévülésével érvényessé és valóságos tulajdonjoggá válik.

579. Aki az eredetileg érvénytelenül bekebelezett egyéntől az imént mondottakhoz képest további telekkönyvi jogokat szerzett: ki van téve elődjével együtt az igazi tulajdonos törlési keresetének. Ha azonban jogát jóhiszeműen a telekkönyvben bízva és visszteher mellett szerezte, ez a jóhiszeműsége megvédi és ezenfelül ellene a törlési kereset csak az eredeti érvénytelen bekebelezéstől számított 3 éven belül tehető folyamatba. Ezentúl a jóhiszemű jogszerző jogát *telekkönyvileg elbirtokolta*. Ez a tlkvi elbirtoklás azonban *csak és kizárólag* az olyan 3-ik személy javára szolgál, ki valamely tlkvi jogot *jóhiszeműen* és visszterhesen szerzett eredetileg érvénytelenül bekebelezett egyéntől; utóbbi ezzel szemben csak a telekkönyvön kívüli 32 éves elbirtoklással válhatik tulajdonossá.

580. A jelzett 3 esztendő telekkönyvi elbirtoklás a telekkönyvi végzések kézbesítésével kapcsolatban három évnél hamarabb is beállhat, miután a megtörtént bejegyzésekről az érdekeltek végzésileg értesítettnek és aki a végzés kézbesítésétől számítva (ha a bejegyzést érvénytelennek tekint) 60 nap alatt az általa megindítandó törlési pert a telekkönyvi hatóságnál be nem jelenti és a pert ugyancsak innen számítva 6 hónap alatt meg nem indítja: a jóhiszeműen szerzővel szemben többé törlésre nem is perelhet.

581. A jóhiszemű szerzés megakadályozására az eredetileg érvénytelenül bekebelezett ellen indítandó törlési pernek feljegyzése szolgál, melynek megtörténte után jóhiszeműsége senki sem hivatkozhatik. A perfeljegyzés további lényeges hatálya, hogy a feljegyzett perben hozandó ítélet külön

perbevonás nélkül az összes perfeljegyzés után jogot szerzőkkel szemben is hatályos lesz.

582. Megjegyzendő, hogy perfeljegyzésnek nem csak a bekebelezés eredeti érvénytelensége esetén indított törlési pertél van helye, hanem akkor is, ha a törlési pert valamely tilkvi jog bekövetkezett megszűnése címén indítják meg. Feljegyezhetők ezenkívül a telekkönyvi *kiigazítási* perek, — a befejezett elbirtoklás esetén az elbirtokló pere az ő tulajdonjogának kitüntetéséért s az örökös pere is az álörökös ellen, a hagyatéki ingatlan kiszolgáltatása iránt.

583. Valamely ingatlan két különböző személynek történt eladása esetén a tulajdont szabály szerint az szerzi meg, aki magát hamarabb bekebelezteti (prioritas). Ha ez a *második* vevő volt: úgy korábban kieszközölt bekebeleztetésének érvényessége jó- vagy rosszhiszeműségén fordul meg. Nevezetesen, ha tudta, hogy az ingatlan már előbb másnak eladatott, de a vevő a birtokában levő bekebelezési engedély érvényesítésével késlekedik: akkor rosszhiszemű és az első vevő bekebelezési kérvényével szemben engedni, s a saját bekebeleztetésének kitörlését külön törlési per nélkül is tűrni kénytelen. De ha a második és magát korábban bekebeleztető vevő rosszhiszeműsége nem is forog fenn, vagy nem igazolható — viszont az első vevő az ingatlannak tényleges birtokába már behelyezkedett: jogunk a tulajdonjogot szintén az első vevő javára állapítja meg s mikor ezt az eladó ellen indított tjdön bekebeleztetése iránti per alapján bekebelezteti, egyúttal a második vevő már korábban bekebelezett tulajdonjogát is törölteti (ú. nev. „jogcímvédelem“). Nem tekinthetjük azonban rosszhiszeműnek a 2-ik vevőt, még ha a korábbi eladásról volt is tudomása, ha a második adásvétel alkalmával még mindig az eladó volt tényleges birtokban s az első eladás hatálya még gyámhatósági jóváhagyástól függvén nem volt perfekt.

584. Ha a bekebelezés jogcímét magában foglaló okirat valamely hiánya okán bekebelezést kérni nem lehet: a tulajdonjog *előjegyzésére* kerül a sor. Az előjegyzés azonos hatályúvá lesz a bekebelezéssel, ha 15 nap alatt bekebelezésre alkalmas okirat felmutatásával igazoltatik, vagy az igazolás céljából a bekebelezés engedélyezésére irányuló pert a mondott záros határidő alatt folyamatba helyezzük, — természetesen ha ez a per sikerrel is jár. Az előjegyzés a kérdés eldőltségéig

rangelsőbbséget biztosít. Az igazolás eredményétől feltételezetten úgy a telekkönyvi tulajdonos, mint az előjegyzett ellen további telekkönyvi jogokat lehet szerezni. Az igazolás sikertelensége esetén az előjegyzés az ellenfél kérelmére (tehát nem hivatalból) töröltetik. Az igazolási határidő kérelemre 15 nappal meghosszabbítható, valamint helye lehet az előjegyzés megismétlésének is.

585. *b)* Az érvényes bekebelezés második előfeltétele az *auctor*, a telekkönyvi *jogelőd*. Ez azt jelenti, hogy a tulajdonjogot átruházónak a telekkönyvben már bejegyzett tulajdonosként kell szerepelnie vagy legalább is a szerzővel egyidejűleg be kell jegyeztetnie. Az auctor kellék fennforgásáról a telekkönyvi hatóság hivatalból szerez meggyőződést. Kivételek: hagyatékhoz tartozó ingatlan eladása esetén a vevő közvetlenül az örökhagyó után bekebelezhető be, bár az ő jogelőde (az átruházó) nem ez volt, hanem az örökös. Továbbá: árverésen, ha az árverési vevő továbbadja az ingatlant, mielőtt még bekebeleztetett volna: az új vevő az árverést szenvedő után közvetlenül (tehát szintén tlkvi előd nélkül) kaphat bekebelezést. Nem jogelőd ellen történik végül a bekebelezés a betétszerkesztési törvények értelmében azokban a kivételes esetekben, mikor valaki igazolt szerzés, átruházás és legalább 2 évi és községi bizonyítvánnyal igazolt tényleges birtoklás alapján jut tulajdoni bekebelezéshez. A telekkönyvben szereplő tulajdonos az ilyen bekebelezést az elévülés ideje alatt önként érthetőleg megtámadhatja. (1886: XXIX. t.-c. 15—19. §§; 1889: XXXVII. t.-c. 5—9. §§.; 1891: XVI. t.-c. 15. és 1892: XXIX. t.-c.; 1927: XXXIV. t.-c.)

586. *c)* Harmadik előfeltétel a *bekebelezési eljárás törvényszerű lefolyása*, melyet nem az anyagi magánjog, hanem a telekkönyvi eljárási jog szabályoz. Az eljárásnak főfázisai a következők: *a)* a bekebelezésre alkalmas okirat productioja és bekebelezési kérvény; *b)* a kérvény telekkönyvi hatósági elfogadása; *c)* az előírt formában foganatósítandó bejegyzés és *d)* a bejegyzésnek jogerőre emelkedése.*

* *Irodalmi utalások 51. és 52. §§-hoz.* Az 50. §-nál hivatkozottakon kívül: *Lányi B.*: A tulajdonjog c. id. m. (*Fodor-féle Magánjog*. II. k. 385. és köv. l.). — *Zsögöd*: Néhány szó a telekkönyvön kívüli elbirtoklásra alkalmazandó jogszabályok kérdéséhez („*Magánjogi Tanulmányok*“ II. k.). — *Menyhárth G.*: Az elbirtoklás az osztr. polg. törv. könyv alapján (Kolozsvár, 1910). — *Szladits K.*: Dologi jog 147—183. l. — *Almásy A.*: Dologi jog kézikönyve. 189. és köv. l.

52. §. *Ingatlan megszerzése telekkönyvön kívül.*

587. I. *Öröklés.* Az örökös az örökségi ingatlant; a hagyományos a neki juttatott ingatlan hagyományt közvetlenül az örökhagyó halálának ténye által tulajdonul megszerzi. A még be nem jegyzett örökös tulajdona azonban a telekkönyvileg már kitüntetett tulajdonnal még sem áll egyenlő fokon, mert az örökhagyó hitelezői a már az örököst illető ingatlanokat követeléseik kielégítésére korlátlanul lefoglalhatják; a már bekebelezett örökös (hagyományossal) szemben azonban csak annyiban, amennyiben az örökös (hagyományos) az öröklési jog szabályai értelmében a hagyatéki tartozásokért általában felelős. Az örökös, hagyományos bekebeleztetése — miután részükre az örökhagyó bekebelezési engedélyt már nem adhat — hagyatéki eljárás során vagy örökösödési per útján történik.

588. II. *Telekkönyvönkívüli elbirtoklás.* Aki valamely ingatlant 32 éven keresztül békén és zavartalanul tartott birtokában: annak tulajdonát a telekkönyvben szereplő tulajdonossal szemben elbirtoklás útján megszerezte. A telekkönyvön kívüli elbirtoklásra vonatkozó szabályok teljesen azonosak az ingók elbirtoklására vonatkozó szabályokkal. (Lásd 554—556. alatt.) Jóhiszeműség a birtok tekintetében itt sem kell. Az elbirtoklást az ingóknál mondottakon kívül megszakítja az, ha a tulajdonos az elbirtoklás alatt álló ingatlanon bármiféle használatot kezd gyakorolni, ha továbbá úrbéri vagy egyéb birtokrendezési munkálatok vétetnek fogamatba, melyek az elbirtoklás alatt álló ingatlant is érintik (helyszínelés, kataszteri felvétel: nem) vagy ha az ingatlant 3-ik személy a telekkönyvben bízva megszerzi.

XVIII. FEJEZET.

A tulajdonjog módosulása.

589. *Általában.* A tulajdonjog oly értelemben módosulhat, hogy tárgyának terjedelme megapad vagy megnövekedik. Ez a térfogati módosulás már a vegyítés-összesítés, a gyümölcs-elváltás esetén is szembetűnő. Ezeknél a jelenségeknél

azonban inkább a tulajdonszerzés mozzanata nyomul előtérbe és így velök nem itt, a módosulás, hanem a tulajdonszerzés intézményénél foglalkoztunk. A tulajdonjog módosulásának tipikus esete a *növedék*, értve alatta azt a dolgot, mely egy más dologgal természeti (belső) vagy mechanikus (külső) okból oly kapcsolatba kerül, hogy amannak alkatrészévé válik. A növedék egyes eseteit a mai doctrina így csoportosítja: I. Ingó dolog ingó növedéke; II. Ingatlan dolog ingó növedéke és III. ingatlan dolog ingatlan növedéke.

590. I. *Ingó dolog ingó növedéke* a fő- és mellékdolgok közötti kapcsolat egyik esete. A kapcsolódás oka lehet tisztán természetes és tisztán mechanikus. A fődologra vonatkozó tulajdon módosul, mert térfogatilag a mellékdologra is kiterjed. Ha a kapcsolódás előtt a két dolognak két különböző személy volt a tulajdonosa: a vegyítés-összesítés szabályait alkalmazzuk.

591. II. *Ingatlan dolog ingó növedéke*. A) *Építés* (inaedificatio). Növedékkép csak az olyan építmény jön figyelembe, mely nem ideiglenes céllal emeltetett. a) Ha a tulajdonos saját telkén saját anyagával épít: az emelt épülettel a telekre vonatkozó tulajdonjoga térfogatilag módosul. b) Ha valaki saját telkén *idegen* anyagokkal épít: tulajdona az épületre is kiterjed, de jó- vagy rosszhiszemű eljárása szerint a felhasznált idegen anyagokért egyszerű, illetőleg teljes (az elmaradt hasznót is magában foglaló) kártérítést fizet. c) Ha valaki *saját* anyagával *idegen* telekre épít, különbséget kell tennünk aszerint, hogy a telek tulajdonosa tudott-e az építésről vagy nem? aa) Ha nem tudott róla (jóhiszem), az épülettel az ő telektulajdona módosul és az építőnek csak hasznos és szükséges költségeit téríti meg, amennyiben pedig az építő rosszhiszemű volt, csak azt a különbözetet kapja, amennyivel a telek az építés folytán értékében objectiv ismérték szerint gyarapodott. bb) Ha a telek tulajdonosa *tudta* az építést (rosszhiszem) és azt nem tiltotta le, viszont az építő jóhiszeműen járt el: az épület a beépített telekkel együtt az építőé lesz, a telek közönséges értékének megtérítése mellett. S ha az építő is rosszhiszemű volt: akkor az épülettel a telektulajdonos tulajdonjoga módosul, ki az építő beruházásaiért általában megtérítéssel tartozik. d) Ha végül valaki *idegen* telken és *idegen* anyagokkal épít: az épület a telektulajdont fogja módosítani

s az építő jó- vagy rosszhiszeme szerint kap az anyagokért megtérítést, illetőleg fizet az anyag tulajdonosának. A telektulajdonos rosszhiszeme és az építő jóhiszeme esetén pedig a helyzet úgy alakul, mint a *c)* eset *bb)* pontjában említve volt.

592. *B)* Amennyiben az ingatlan dolog ingó növedéke *javítás, toldozgatás* jellegével bír: a földolog feletti tulajdont módosítja s a javításra használt dolgok volt tulajdonosuk jó- vagy rosszhiszeme szerint téríttetnek meg. Ingatlan dolog ingó növedéke organikus okokra is vezethető vissza. Pld. idegen mag elvetése, idegen növény ültetése (*satio, plantatio*). Itt is a földolog tulajdona módosul térfogatilag s a mellék-dologért a fent közölt elvek szerint jár kártérítés. Kivétel: ahol az alkatrészi kapcsolat ideiglenes célzattal létesített (pld. bérletnél). Itt t. i. növedékekről nincs szó.

593. III. *Ingatlan dolog ingatlan növedéke.* A) *Szigetképződés* (*Insula in flumine nata*). Az állandó jelleggel keletkezett sziget a parti és medertulajdon térfogati módosulását jelenti. Átellenes parti birtokosok között a határt a vízfolyás képzeleti középvonala; szomszédos parti birtokosok között pedig a parti birtokok végpontjáról a képzeleti középvonalra húzott képzeleti merőlegesek jelölik ki. Teljesen ez a helyzet az *elhagyott* folyammeder (*alveus derelictus*) esetében, ha az állandó jellegű. Ellenkező esetben, valamint ha csak egyszerű mederváltoztatásról van szó, az eredeti folyást mind az új, mind a régi medertulajdonosok 1 éven belől visszaállíthatják.

594. *Iszapolás* (*alluvio*). A vízfolyás okozta természetes iszapolás, lerakódás a parti ingatlan növedékét és így a parti birtokos tulajdonának módosulását képezi. *Sodorvány* (*avulsio*) esetében a víz árja valamely nagyobb földdarabot szakít el és sodor rá egy másik parti ingatlanra. Egy év alatt a kárt szenvedett parti birtokos a sodorványon tulajdonát érvényesítheti. Ha nem teszi, úgy az avulsum annak a parti tulajdonnak lesz növedékévé: ahová a víz árja levitte.*

* *Irodalmi utalások.* Krainz: System. I. k. 675. és köv. l. — Kelemen E.: Institutiones stb. id. c. m. II. k. 57. és köv. l. — Frank: Id. c. m. I. k. 224. és köv. l. — Zlinszky: Id. c. m. 389. és köv. l. — Zsögöd: Fejezetek stb. id. c. m. I. k. 415, 582. és köv. l. — Lányi B.: Id. c. m. (Fodor-féle Magánjog. II. k. 414. és köv. l.).

XIX. FEJEZET.

A tulajdonjog megszűnése.

595. Szabály: „iisdem modis res desinunt esse nostrae, quibus adquiruntur“. A tulajdonjog is megszűnhetik absolute, mindenkire nézve, valamint relative, csak az eddigi tulajdonosra nézve. A relativ megszűnési módok egyúttal valaki részén tulajdonszerzést is jelentenek s ezért mindenben a tulajdonszerzés szabályai alatt állanak.

596. Ingó dolgok és nem telekkönyvezett ingatlanok feletti tulajdonjog abszolút megszűnését vonja maga után a tulajdonnal való felhagyás, azaz a *derelictio*. A dolog ilyenkor uratlanná válik. A *derelictio*hoz cselekvési képesség kell s az vélelemnek sohasem lehet tárgya. Egyébként történhetik kifejezetten és *facto concludente*. Megszűnik továbbá a tulajdonjog, ha tárgya megsemmisül vagy a megtalálás reménye nélkül elvész. Befogott vad feletti tulajdonjog a vad kiszabadulásával szűnik meg; szelídített vadnál az állat elvadulásával. Méheknél azzal, ha a rajt két napig nem üldözzük. Megszűnik végül a tulajdonjog abszolút hatállyal valamely dolog felett akkor is, ha törvény vagy rendelet a forgalomból teljesen kivonja.

597. A telekkönyvi ingatlanok feletti tulajdont csak a tulajdonjog telekkönyvi kitörlése szünteti meg. Amíg a törlés be nem következik, a tulajdon formailag fennáll. A törlés bekebelezésének, jogcím, jogelőd és az eljárás szempontjából ugyanazok az előfeltételei, mint a tulajdonszerzés bekebelezésének. A tilkvi tulajdonjog törlésének bekebelezése nélkül is azonban megszűntnek kell tekinteni a tulajdonjogot, ha az ingatlant valaki telekkönyvön kívüli elbirtoklással megszerezte.

XX. FEJEZET.

A tulajdonjog védelme.

53. §. *A tulajdoni keresetek és az igényper.*

598. *Altalában.* A tulajdonjog védelmére, ha azok bárki részéről egészben (elvonással, jogtalan visszatartóztatással)

vagy részben (a tulajdonjog gyakorlatába való jogtalan beavatkozásokkal) megsértettek: a különböző tulajdoni keresetek szolgálnak, melyek által a tulajdonos a sértővel szemben az ő tulajdoni igényét érvényesíti. Teljes sérelem esetén, mikor is a tulajdonos nem azt igényli, hogy valamely dolog tulajdona részére átruháztassék, hanem hogy a tulajdonát képező dolog neki visszaadassék: a szoros értelemben vett *tulajdoni kereset* illeti meg őt (*rei vindicatio*), míg részleges sérelem esetén az ú. nev. *tulajdon kizárólagossága iránti kereset* (*negatoria in rem actio*).

599. Mindkét keresetnek alapja a tulajdonjog. Ha azonban az igénylő tulajdonának kimutatására képtelen, ám az igényelt dologra nézve őt megilletett s a tulajdonjog vélelmét megalapító jóhiszemű, jogszerű és valóságos birtokra tud hivatkozni: a nálánál gyöngébb című birtokos ellen a *judicaturánkban „rendes birtokkeresetnek“* nevezett pert indíthatja meg, mely lényegében szintén tulajdoni per, és mind a *rei vindicatio*, mind a *negatoria actio* szerepét és hivatását betöltheti. (*Publiciana in rem actio*; vagy vélelmezett tulajdon alapján indított tulajdoni kereset.)

600. A tulajdoni keresetek eszmeikörébe tartozik a végrehajtási úton lefoglalt dolgok foglalás alól felmentésére irányuló *igényper*; valamint a *tulajdonközösségből* folyó keresetek is.

601. A tulajdoni kereset (*rei vindicatio*) alapja és egyúttal felperesi bizonyítás tárgya: *a)* a felperes tulajdona és *b)* az alperes birtoka. A tulajdonjog bizonyítása a tulajdon szerzési módjának igazolásával történik. A jogelőd tulajdonának bizonyítása (*probatio diabolica*) nem kívántatik meg. Bizonyítandó másodszor az alperes birtoka. Ha utóbbi a dolgot, mint bírláló, más nevében detentálja, *nominatio auctorissat* a kereset elől kitérhet. Amennyiben a kereseti dolog *composessio plurium in solidum*-ban áll: a perbe az összes birtokostársak bevonandók. Olyan alperes ellen, ki a kereseti dolognak nem birtokosa, a tulajdoni per rendszerint nem — és csak kivételes esetben indítható meg. T. i. ha az alperes a kereset vétele után a dolgon túladdott (*qui dolo — malo desiit possidere*) és ha magát rosszhiszeműen és felperes megtévesztése céljából birtokosnak színelte (*qui liti se obtulit*). Ilyen esetekben a kereset arra irányul, hogy alperes a dolgot szerezze

vissza és adja ki, vagy teljes kártérítést fizessen. A tulajdoni kereset egyébkénti célja az elvont tulajdon időközi növekedés-től való kiszolgáltatása s az elvont haszonvételekért és esetleges rosszabbításokért járó kártérítés követelése.

602. Alperes védekezése: tagadás és kifogások emelése. A tagadással felperest szorítja rá a bizonyításra, kifogásai tekintetében ellenben: actor fit. Közönségesebben alkalmazható kifogások: exceptio posterioris dominii (alperes utóbb szerzett tulajdona); nominatio auctoris (lásd fent); a dolog viszsztatartására vonatkozó és alperest illető valamely idegen dologbeli jogra való hivatkozás; vagy ugyanilyen jogot adó kötelmi jogosultság (pld. bérleti jog) ellenvetése. Továbbá: az úgynevezett exceptio rei venditae et traditae, mely akkor alkalmazható, amikor a nemtulajdonos elidegenítő utóbb a tulajdont formailag megszerezvén ezen a címen, mint felperes a már eladott és átadott dolgot visszaköveteli. Különösen ingatlanok esetében és ott van e kifogásnak gyakorlati jelentősége, ahol a vevő a telekkönyvi bekebeleztetést elmulasztotta. Perdöntő kifogás az elévülés kifogása is. Marasztalás esetén a marasztalt alperes a dolgot nem elhagyni, hanem a felperesnek *kiadni* köteles, ha elmulasztja, esetleg kártérítéssel felelős.

603. A tulajdoni kereset akkor is sikerrel megindítható, ha felperes tulajdont igazolni ugyan nem tud, de azt jóhiszemű — jogszerű és valódi volt birtokának igazolásával valószínűsíteni tudja — feltéve természetesen, hogy alperes a dolog iránt ennyi jogcímet kimutatni a maga részéről nem tud. Ezt a keresetet gyakorlatunk „*rendes birtokkereset*“-nek nevezi, bár valójában petitorius jellegű, mert jogkérdések, t. i. a birtokszerzés és a birtokhoz való jogosultság körül folyik s az ítélet is tulajdont állapít meg és annak kiadásában marasztal. Az ilyen vélelmezett tulajdon alapján indított kereset a római jogi *Publiciana in rem actio*ra emlékeztet s helyesen átmenetet képez a birtokperek és tulajdoni perek között.

604. *Tulajdon kizárólagossága iránti kereset* (actio negatoria). Olyankor van helye, mikor valaki a tulajdonjogi jog-szférába zavarólag és jogellenesen beavatkozik. (Részleges tulajdonjogi sérelem.) A kereset alapja: a kizárólagos tulajdon fennforgása és a sértő beavatkozás bizonyítása. Célja: a

jogtalan beavatkozás megszüntetése, jövőre való eltiltása és az okozott kár megtérítése. Egyébként minden vonatkozásában a rei vindicatio szabályai alkalmazandók.

605. *Igényper.* Ha valamely ingó vagy ingatlan dolog a végrehajtást szenvedő bírlalatában lévén, végrehajtás alá vonatik: a tulajdonos az 1881: LX. t.-c. 92—100, illetőleg 168. és 216. §§-ai alapján tulajdonának megoltalmazása és a végrehajtás alól való felmentése végett *igénypert* indíthat. Az igényper bár szintén a tulajdonjog alapjára helyezendő, közvetlenül mégsem a tulajdonjog megállapítására, hanem csak annak megakadályozására irányul, hogy más adósságáért ne történjék idegen javakból kielégítés. Ebből folyólag az igényperben hozott ítéletnek a tulajdonjog kérdésében res judicata ereje nincs is.

606. *Tulajdonközösségből származó perek.* I. *Aránymegállapítási per.* Alapja a közös tulajdoni viszony fennforgása. A perbe az összes érdekelt tulajdonostársak bevonandók, valamint az egyes hányadrészekeken külön jelzálogjogokkal bíró hitelezők is. A tulajdonközösségi arány megállapítása ez önálló performán kívül végrehajtás és betétszerkesztés során is eszközölhető, valamint a telekkönyvek kirívóan viszás állapota esetén elrendelt helyesbítési eljárás rendjén is. Végrehajtás közben akkor, ha a végrehajtás a határozatlan arányban bekebelezett tulajdonostársaknak csak egyike ellen vezetetik (1881: LX. t.-c. 143. §); telekkönyvi helyesbítés, vagy betétszerkesztés esetén pedig akkor, ha a törv. vélelem szerint egyenlő arányban bejegyzendő társtulajdonosok egyike, vagy más dologbeli jogosultak (záloghitelező, pld.) az egyenlő arány ellen felszólalnak. (1889: XXXVIII. t.-c. 16—18. §§; 1892: XXIX. t.-c. 3—5, 10. §§). Mindkét esetben a bíróság az arány felett ítélettel határoz.

607. II. *Tulajdonközösség megszüntetése iránti per.* A kereset megalapítására, a felperesi tulajdonjogra, a perbe idézendő személyekre nézve az aránymegállapítási kereset szabályai az irányadók. Jelzálogos hitelezők meghallgatan-dók. A megszüntetés módjára (természetben-e, vagy értékben?) a megegyezés — s ha ilyen nem jöhet létre, a bíróság határozata irányadó. Természetben való megosztás szorgalmazásánál a kereset mellé felosztási tervet kell csatolni. Amennyiben a felosztás csak érték szerint vihető keresztül,

más megállapodás hiányában az eladásnak a végrehajtási eljárásban szabályozott közárverésen kell történnie.

608. Alperesek, vagy alperes védekezése elsősorban itt is a tagadás, majd a megszüntetés kért módozatával szemben emelt kifogások útján érvényesülhet. (Alkalmatlan idő. Lásd 464. alatt.) A perbe be nem hívott zálogos hitelezőknek beavatkozási joguk nincs ugyan, de ha jogaik csak némely tulajdonsághoz kapcsolódnak, azokra vonatkozólag, okvetlenül meghallgatandók — továbbá, miután a természetben való megosztást kimondó ítélet végrehajtása során beleegyezésük a tlkvi hatóság előtt igazolandó: érdekeik kellően biztosítva vannak. (1881: LX. t.-c. 220. §. és 204. §.)*

XXI. FEJEZET.

Idegen dologbeli jogok.

54. §. Általános jellemzés és áttekintés.

609. Amint az alanyi magánjogok osztályozásánál (sub 103) láttuk, ha a dologi jogban kifejezésre jutó uralom tárgyát a maga teljességében átöleli: *tulajdonjognak* mondjuk. Ha azonban az egyébként szintén kizárólagos uralom a dologot csak bizonyos vonatkozásokban érinti: az úgynevezett „*idegen dologbeli jogok*“ (jura in re aliena) képletei állanak előttünk. A dolog uralásának csak bizonyos vonatkozásokra való lekorlátozása okán szokás újabban a dologi jogoknak ezeket a fajait „korlátolt dologi jogok“-nak is nevezni (így a M. M. T. javaslatának 608. §-a is), mely megjelölésnek alátámasztásul szolgál többek között az a római jogban ismeretlen modern jogéleti jelenség is, hogy kivételesen ilyen joga valakinek *saját maga* dologán is állhat fenn (saját jelzálogjog esete).

* Irodalmi utalások. Zlinszky: Id. c. m. 401. és köv. l. — Lányi B.: Id. c. m. (Fodor-féle Magánjog. II. k. 422. és köv. l.). — Krainz: System. I. k. 693. és köv. l. — Kereszteszgy: A végrehajtási igényperek stb. (Bpest, 1890). — Zachár Gyula: Magánjogi tanulmányok az igényper keretében (Bpest, 1905). — Biermann M.: A szomszédjogi oltalom c. id. m. — Agoston Péter: A tulajdonjog alaptanai c. id. m. 347. és köv. l. — Szladits K.: Dologi jog. 211. és köv. és 42. és köv. l. — Zsögöd: Fejezetek stb. id. c. m. I. k. 2. §., II. k. 138. §.

610. Az idegen dologbeli vagy korlátolt dologi jogok „*teherjogok*“-nak is nevezhetők, mert minden esetben a tulajdonjog tartalma szerinti korlátozását, terhelését vonják maguk után. A tulajdonjogban foglalt egyes jogosítványok gyakorolhatóságát t. i. mintegy megbénítják s a tulajdonjog tárgyával közvetlenségük és kizárólagosságuk révén, a tulajdonjoghoz hasonlóan, oly szoros kapcsolatban állanak, hogy nemcsak a mindenkori tulajdonos ellen irányulnak (amíg csak megszűnésük be nem következik), hanem minden harmadik személlyel szemben is érvényesíthetők (abszolút jelleg).

611. Teherjogi minőségükből, azaz a tulajdont korlátozó jellegükből következik, hogy *uratlan* dolog felett nem keletkezhetnek és nem állhatnak fenn, mert ahol nincs tulajdon, ott tulajdonkorlátozásról sem lehet szó. Annál kevésbbé, mert lényegük és tartalmuk szerint levezetett, a tulajdon tartalmából leszármaztatott jogosultságok és így tárgyuknak tulajdonban lételét feltételezik.

612. Az idegen dologbeli jogok ált. jellemzéséül továbbá rá kell mutatnunk arra a látszólagos ellentmondásos tulajdonságukra is, hogy kivételesen nemcsak dolgokra, hanem egyéb vagyontárgyakra, nevezetesen jogokra nézve is keletkezhetnek. (Pld. aljelzálogjog, melynek jelzálogjog a tárgya). Az ilyen jogokon fennálló dologi jogok abszolút hatályuk szempontjából is korlátozva vannak, s dologi jellegüket inkább csak a bennük megvalósuló uralomnak a közvetlenségében őrzik meg.

613. Megemlítendő végül kiegészítésképpen, hogy az újabb tudomány az idegendologbeli jogoknak két csoportját szokta megkülönböztetni. Az egyik csoportban az idegen dologbeli jogosult az idegen dolgot valamely meghatározott irányban és mértékben *használja*, s a tulajdonosnak ezt a használatot túrnie kell. Ebben a tulajdonjogra utaló hasonlóságot lehet megállapítanunk s az ilyen jogokat mint „*állagjogok*“-at állítjuk szembe a másik csoporttal. A másik csoport az ú. nev. „*értékjogok*“-csoportja volna s az ide tartozó idegendologbeli jogok valamely vagyonértéknek a jog tárgyából leendő megszerzésére (azaz felvételére) és biztosítására irányulnak. A dolog tulajdonosának a dolog ezzel járó esetleges kényszerű elidegenítését túrnie kell.

614. Mai jogunk szerint idegendologbeli jogok: a szol-

galmi jog, a felülepítményi jog és az örökbérleti jogok (mint „állagjogok”); továbbá a zálogjog és telki teherjogok (mint „értékjogok”).*

XXII. FEJEZET.

A szolgalmi jog.

615. *A szolgalmi jog (servitus) egy meghatározott személy vagy meghatározott telek mindenkori tulajdonosa, birtokosa javára valamely idegen dolog irányában fennálló az a dologbeli jog, melynél fogva a terhelt dolog a szolgalmilag jogosultnak bizonyos irányú használatára áll.* Ez a használat vagy azt jelenti, hogy a szolgalmilag jogosított az idegen dologon tehet, cselekedhetik valamit s ezt a dolog tulajdonosának el kell tűrnie — vagy azt jelenti, hogy a tulajdonos a maga dolgán valamely s egyébként a tulajdonjogból folyó cselekményt abban hagyni, attól tartózkodni köteles, — mert a jogosítottnak éppen ebben van bizonyos előnye, használata. Az előbbi esetben a szolgalmi jog igenleges (positiv, affirmativ), utóbbi esetben pedig nemleges (negativ).

616. Mindkét formationál az, aki a szolgalmi jog által tulajdonjogában korlátozva van, csak tűrésre, illetőleg abba-hagyásra köteles. Oly szolgalom, melynél fogva a dolog tulajdonosa valaminek *tevése*re, tehát positivumra volna kötelezve — nincs. (Servitus in faciendo consistere nequit.) Ha mégis erre valló jelenségekkel találkozunk — tudnunk kell, hogy azok a szolgalmi jogtól teljesen független alapon nyugvó kötelezettségek. A szolgalmi jog csak idegen dologon állhatván fenn: ha a jogosított a dolgot tulajdonul megszerzi: ezzel a szolgalmi jog is elenyészik, mert tartalma a tulajdonba átolvad. Nemini res sua servit. Végül: a szolgalmi jog eredeti tárgyáról sem a terheltség, sem a jogosultság szempontjából más dologra át nem vihető és így e tekintetben *átruházhatatlan*.

617. Megkülönböztetjük a *telki* és a *személyes szolgalmakat*. Előbbieknél a jog tartalmát kitevő positiv vagy negativ

* Irodalmi utalások l. az 55. §-nál.

írányú használat valamely telek javára „annak minél teljesebb és előnyösebb kihasználhatósága“ kedvéért áll fenn, minél fogva szorosan a telekhez tapadván, annak *mindenkori birtokosát, tulajdonosát* megilleti. Az ilyen telket mondjuk uralgó — a másikat szolgáló teleknek. A személyes szolgalmaknál a szolgalmoszerű használati jogok egy *különlegesen meghatározott személyt* illetnek meg s töle, mint jogosult alanytól elválaszthatatlanok; tárgyuk továbbá akár ingó, akár ingatlan lehet, sőt a „vagyon“ is, mint ilyen, míg a telki szolgalmaknál kizárólag csak ingatlan.

618. *Telki szolgalmak.* Ha valamely használati jogosítvány kizárólag valamely telek tulajdonosának *személyes* előnyét szolgálja és nem a telek javát, pláne, ha a telek gazdasági szükségleteit messze meghaladó mértékben gyakorolják: telki szolgalmaknak nem minősíthető. Ebből folyik, hogy a telki szolgalmaknak mindig az uralkodó telek gazdasági szükségletei szabnak határt s e határokon belül is lehetőleg figyelembe veendő a szolgáló telek gazdasági érdekei is. Utóbbi szabálynak esetleges következményeképpen nem tekinthető kizártnak, hogy a szolgalmi jog a gyakorlás szempontjából bizonyos fokig korlátozható ne legyen. Közös vonása a telki szolgalmaknak, hogy az általuk eredetileg jellegzett telektől el nem választhatók és hogy oszthatatlanok. Az uralkodó telek netaláni társtulajdonosai tehát egyen-egyen és külön-külön is a teljes szolgalmi jog gyakorlására jogosítottak.

619. Az úgynevezett *mezei telki szolgalmak* (servitutes praediorum rusticorum) főbb típusai: I. *Útjogok.* *Gyalogösvény joga* (s. itineris) jelenti az uralk. telek tulajdonosának és hozzátartozóinak, vendégeinek azt a jogát, hogy a szolgáló telken gyalogosan átjárhatnak. *Marhacsapás* (s. actus); magában foglalja az előbbi, továbbá a taligahasználat és állatok áthajtásának jogát. *Szekérút* (s. viae). Az előbbi kettőből és terhek átvonszolására és mindennemű szekérrel való közlekedésre vonatkozó jogból áll. Az ösvény, csapás és út karbantartásához a szolg. telek tulajdonosa is hozzájárulni köteles, ha azokat szintén használja. Elemi csapások miatt tönkrement utakat a szolg. telek tulajdonosa helyreállítani, vagy új utat kijelölni tartozik.

620. II. *Vízjogok.* *Vízvezetési jog* (s. aquaeductus — aquae immittendae vel educendae), csatornák, stb. segélyével

a szolgáló telken át; *vízmerítési jog* (s. aquaehaustus), mely az ösvényjogot is magába öleli; *állattitatósi jog* (s. pecoris ad aquam appellendi), mely a vízmerítés és marhacsapás jogából van összetéve, stb. III. *Legeltetési jogok* (jura pascendi). Jelentik a szolgáló telken való marhalegeltetést (csak ló, szarvasmarha!) A számra, időre nézve a megegyezés, illetőleg a fennálló gyakorlat az irányadó. IV. *Erdei jogok* ú. m. favágási jog (s. silvae caedendae) makkszedési — szárazgallyszedési, levélgereblyézési, stb. jogok. Erdővédelem szempontjából az 1879: XXXI. t.-c. rendelkezései figyelembe veendők. V. *Bányászati jogok*, mint köfejtés, porondásás, mészégetés, stb. V. *Bányászati jogok*, mint jus lapidis eximendi — arenae fodiendae — calcis coquendae.)

621. Az ú. n. *városi telki szolgalmak* (serv. praediorum urbanorum). I. *Be- és felépítési jogok*: ú. m. gerendát, fedélfát másnak falába eresztteni (s. tigni immittendi) az épület valamely részének a szomszéd épületre való rátámasztása iránti jog (s. oneris ferendi); ablakjog (s. luminis immittendae) a szomszéd légűrbe való *átépítés joga*. II. *Füstjog* és *vízlevezetési-, eresztési jog* (s. fumi; stillicidii recipiendi), csatornajog, kiöntési jog (s. fluminis — cloacae, latrinae). III. *Kilátási jogok* (s. ne luminibus — ne prospectui officiat) serv. altius non tollendi, stb.

622. *Pincejog*. Mint telki szolgalmak azt jelenti, hogy a pincénk idegen telek alatt terülhet el; mint önálló jog és az 1889: XXXVIII. t.-c. 3. §. szerint külön tkvi jószágtestként kezelendő a pincejog akkor, ha bejárata közútra — térre — utcára nyílik. Az ilyen pincejog a forgalomnak önállóan tárgya.

623. *Személyes szolgalmak*. I. *Haszonélvezet* (usus fructus). Jelenti azt a jogot, melynél fogva valamely idegen dolgot állagának kímélése mellett korlátlanul használhatunk és élvezhetünk. Tárgya szabály szerint csak hasznóhajtó (gyümölcsöző) és elfogyaszthatatlan és helyettesíthetetlen ingó vagy ingatlan dolog — kivételesen ilyen természetű jog is lehet. Tárgya lehet a *vagyon* is, mint ilyen (pld. özvegyi jognál). A haszonélvezet elvilegesen ingyenes. A haszonélvező jogai a következők: Mindenekelőtt birtokosa lévén a haszonélvezeti jognak, megilleti őt a haszonélvezet tárgyának a tulajdonos nevében való bírlalatba vétele és harmadik szemé-

lyekkel, sőt a tulajdonossal szemben is a jogbirtokosok javára kijáró birtokvédelem. Joga van továbbá a szolgáló dolog rendes és rendkívüli, természeti és polgári gyümölcseinek korlátlan élvezetére, ingatlanoknál a fundus instructus használatára és joga gyakorlásának akár ingyen, akár ellenérték fejében másra való átruházására. A szeparált gyümölcsök felett tulajdont szerez; nyithat kő- s porondbányát, a dolgot a szükséghez képest átalakíthatja, de anélkül, hogy ezzel a dolog gazdasági rendeltetését is megváltoztatná. Joga gyakorlásában általában kötve van az okszerű, rendes gazdálkodáshoz s ha használatát zsaroló módon úzná, a tulajdonos az ilyen gazdálkodás abbahagyására, esetleg a bírói zárlat elrendelésére is perelheti.

624. Beruházásai szempontjából csak azokra nézve van kötelezve, melyek *karbantartás* jellegével bírnak. Az állag fenntartási beruházásokat — ha azokra a tulajdonos nem vállalkoznék — önmaga is eszközölheti. Ezekre vonatkozóan a haszonélvezet megszűnésekor jus tollendi, illetőleg teljes megtérítés illeti és a beruházott tőkeérték erejéig jelzálogjogi biztosítást is követelhet. Viszont köteles az állag megőrzésére és így rosszabbodásokért, csonkulásokért felelős. Káros és a rendeltetésszerű használatot akadályozó beruházásai esetén in integrum restitutióval, illetőleg kártérítéssel tartozik. Ő terhelik a javítások, pótlások (pld. fundus instructusnál) és ő viseli a jelzálogos követelések kamatterheit és az összes közterheket. Köteles végül a dolgot a haszonélvezet megszűntekor a tulajdonosnak az eredeti állapot szerint kiszolgáltatni. Az oly haszonélvezőt, ki jogát jogellenesen gyakorolja és a dolog állagát veszélyezteti: a tulajdonos bírói úton biztosíték letételére szoríthatja.

625. Amennyiben haszonélvezetül valamely kamatozó követelés szolgál (mint pld. a haszonélvezett vagyonhoz tartozó) vagy bármely és hasznót hajtó egyéb jog: a haszonélvezőt az ily követelésnek, illetőleg jognak rendes polgári gyümölcsei illetik (kamat, részvényszerűség). A haszonélvezetül lekötött követelés, illetőleg jog felett a haszonélvezettel terhelt csak úgy rendelkezhetik, hogy a haszonélvező joga sérelmet ne szenvedjen.

626. *Emphytheüsis* (örökhaszonbér). A haszonélvezet fogalmának tágabb alakulata. Jelenti azt az idegen dologbeli

jogot, melynél fogva másnak ingatlanát határozott, esetleg határozatlan, de mindenesetre hosszabb időre a jogosított bizonyos évi szolgáltatások fejében, mint haszonélvező korlátlanul használhatja s ezenfelül ugyanazon jogkör és kötelezettség átszállítása mellett el is idegenítheti és átörökítheti s jogutóda ellen a tulajdonos csak annyiban tehet kifogást, amennyiben annak kezében ingatlanát alapos okból veszélyeztetve látja. Hazai jogunk az úrbériséggel kapcsolatos és az úrbérekkel rokontermészetű jog és birtokviszonyoknál az örökhaszonbérletnek több és különösen rendezett formatióját ismerte. Ezekről annak helyén fogunk megemlékezni. Hasonló intézmény az örökhaszonbérlethez a *földbér*, mely töle csak abban tér el, hogy a földbéres a tulajdonosnak nem évi szolgálmányokkal, hanem a tulajdon elismerése jeléül csak rendkívül csekély pénzbeli teljesítéssel tartozik.

627. *Dologhasználat*. (Usus.) Az a személyes szolgálat, melynél fogva a jogosított a szolgáló dolgot állagának sérelme nélkül a saját maga állásához, foglalkozásához és háztartásához mért személyes szükségleteire használhatja. Az ususfructustól tehát csak mennyiségileg különbözik, lévén amannál a használat korlátlan. — Tárgya ugyanaz, mint a haszonélvezeté. A használat mértéke a viszony kezdete szerinti időpontban állapítandó meg és utóbb nem változhatik. A jog gyakorlása másnak át nem engedhető; a dolog átalakítása megengedve nincs; a karbantartás kötelezettsége a tulajdonost terheli.

628. *Lakásszolgálat*. Jelenti egy ház lakható részeinek az usus mértéke szerint igazodó lakhatási jogát. Minden vonatkozásban egyébként az usus-szal esik azonos elbírálás alá. A lakott ház leégése esetén a jogosított a helyrehozatalt, vagy teljesen hasonló más lakást követelhet.

629. *Irreguláris szolgalmak*. Ezek közé sorozzuk először is azokat a használati jogokat, melyek tartalmuk szerint tiszta telki szolgalmak volnának, de nincsenek a telekkel kapcsolatba hozva, nem annak javára keletkeznek és csak egy szorosan meghatározott személy által gyakorolhatók. Ide sorozzuk továbbá a haszonélvezet azon eseteit, melyeknél haszonélvezetül elfogyasztható és helyettesíthető dolgok adatnak át, melyek ekként a „haszonélvező“ tulajdonába olvadnak bele. A haszonélvezet lejártakor a volt haszonélvező nem magának

a dolognak restituálására, hanem csak *értékének* visszafizetésére van kötelezve. s ha a visszatérítés veszélyeztetettnek látszanék a haszonélvezettel terhelt a haszonélvezőtől biztosíték adását is követelheti.*

55. §. *Szolgalmi jogok megszerzése; megszűnése és védelme.*

630. *Szolgalmi jogok szerzése.* Ingó dolgokon szolgalmi jog szerezhető a dolognak *átadása* (traditio) vagy a szolgalmi jognak *elbirtoklása által*. A traditiónál a jogelőg tulajdonára és az átadási ügylet egyéb kellékeire nézve — *elbirtoklásnál* pedig a birtoklás valóságos fennforgására és az elbirtoklási időre nézve ugyanazon szabályok veendők figyelembe, mint a tulajdonjog ugyanilyen című megszerzéseinél. Ingatlanok feletti szolgalmi jog megszerzése telekkönyvi bekebelezéssel és elbirtoklással történhetik. A bekebelezés előfeltételei a tulajdonjog bekebelezésének feltételeivel azonosak. A jogcímet adó jogügyletnek határozottan kell kifejezésre juttatnia az egyenesen szolgalmi jog megalapítására irányuló szándékot, mert szolgalmoszerű jogok gyakorlásának szívésségből való megengedése még arra sem alkalmas, hogy szolgalmi jogok birtokára vezessen. Szolgalmi jogot alapít az olyan osztályos egyezség is, mely valamely ingatlant úgy oszt meg, hogy az egyik osztályos társ házának ablakai és pincebejárata a másik telkére nyílik és pincéjéhez a hozzájutás csak a másik telkén át lehetséges.

631. A bekebelezés a szolgáló telek telekkönyvének (betétjének) C lapján és az uralkodó telek telekkönyvi betétjének A lapján viendő keresztül. Helye van az ismert feltételek mellett a szolgalmi jog előjegyzésének is. *Elbirtoklás* esetén a legfontosabb momentum, hogy az annak alapját képező birtok *szolgalmoszerű* legyen. Azaz történnék a jog gyakorlása azzal a tudatos célzattal, hogy szolgalmi jogot akarunk gyakorolni és azt ezúton megszerezni és ne alapuljon a gyakorlás tisztán csak a másik fél elnézésén és szívésségén. Az elbirtoklási idő a rendes 32 év; ritkán gyakorolható szolgalmaknál szintén ennyi, de itt az is kimutatandó, hogy a 32 év alatt a kérdéses jog legalább háromszor szolgalmoszerűen gyakorol-

*Irodalmi utalások, l. az 55. §-nál.

tatott. Az elbirtoklás egyéb szabályai változatlanul alkalmazandók. A szolgalmi jog ú. n. „telekkönyvi elbirtoklása” szintén helyt foghat, de csak jóhiszemű harmadik személyek javára.

632. Szolgalmi jogoknak — nem annyira *megszerzése*, mint inkább *keletkezéseként* veendő figyelembe azok az esetek, mikor közvetlenül maga a törvény rendelkezése létesíti meghatározott személyek, vagy általában mindenki javára a szolgalmi jogok tartalmát megvalósító jogosítványok különböző formáit. Ilyenkor beszélünk *törvényes szolgalmakról*, melyeknél a szolgalmi jogok individualizáló jellemvonása hiányzik. A törvényes szolgalmak példáulként említhetők a vízjogi törvénynek (1895: XXIII. t.-c.) a vízhasználati jogok gyakorlását biztosító *vízi szolgalmak*, az erdőtörvény (1879: XXXI. t.-c.) erdei szükségbeli útja; lényegileg véve idetartoznak a szomszédsági behatások külön jogszabállyal rendezett esetei is, továbbá a gyógyfürdőről szóló 1929: XVI. t.-c. *védőövek*re vonatkozó korlátozó rendelkezései.

633. *Szolgalmi jogok megszűnése. I. Lemondás.* A szolgalmi jogról való lemondás csak akkor érvényes, ha azt a szolgálommal terhelt dolog tulajdonosa elfogadja. Egyoldalú derelictionnak hatálya tehát nincs. Telekkönyvileg bekebelezett szolgálomnál a lemondás a törlésre jogcímet ad, de közvetlenül a jogot meg nem szünteti. Ha az uralkodó telek többek társ tulajdonában áll: egy társ tulajdonos lemondása a szolgálomnak részben való megszűnését — a szolgalmi jog oszthatatlan természete miatt — nem vonja maga után. II. *Confusio.* Ha az uralkodó és szolgáló telek tulajdonilag egy kézben egyesülnek és ugyanígy — személyes szolgalmak esetén — ha a jogosított a szolgálom tárgyát tulajdonilag megszerzi: a szolgalmi jog a nemini res sua servit elv alapján megszűnik. Telekkönyvileg bekebelezett szolgálomnál a confusio szintén csak címet ad a törlésre. Részleges confusionak, következzenek az be akár a szolgálom tárgyának valamely részében, akár társ tulajdon esetén az egyik tulajdonostárs személyében, megszüntető hatálya nincs.

634. III. *Megsemmisülés.* Ingóknál megszűnik a szolgálom a dolog elpusztulásával; ingatlanoknál a megsemmisülés törlési címet ad, de ha az in integrum restitutio lehetséges: a szolgalmi jog ideiglenesen nyugszik csak, de meg nem szűnik.

IV. *Halál*; a személyes szolgalmakat a jogosított halála feltétlenül megszünteti. Ha kikötés szerint a szem. szolgalmat a jogutódra száll, ez a jelenség csak látszólagosság s ily esetben mindig új szolgalmi jog keltkezéséről van szó. V. *Non usus*. A szolgalmi jog nem gyakorlása nem önmagában, hanem csak az elévülésre előszabott 32 esztendő lefolyásával szünteti meg a szolgalmi jogot azzal, hogy az elévülés kifogása révén további gyakorolhatását kizárttá teszi. Oly szolgalmaknál, melyek csak ritkán gyakorolhatók, a non usus befejezésére legalább annyi idő kell (minimum azonban 32 év), amennyi alatt a szolgalmat legalább háromszor lehetett volna gyakorolni.

635. *Szolgalmi jogok védelme*. A szolgalmi jogok legközvetlenebb védelmére a birtokkeresetek szolgálnak. Petitorius úton az ú. n. *actio confessoria* ad védelmet, melynél kereseti alapként a szolgalmi jog megszerzése és alperesnek a szolgáló dolog feletti tulajdona allegálandó és bizonyítandó. Az alperesi védelem a kereseti alap tagadásában és a kifogásokban merül ki. E kifogások a szolgalmi jog érvénytelen megszerzésére, vagy már megszünt voltára, elévülésre, az esetleges elbirtoklás törv. előfeltételeinek hiányára, stb. vonatkozhatnak. Az *actio confessoria* célja a szolgalmi jog elismertetése, gyakorlásának biztosítása (esetleg cautio de non amplius turbando-val) és az okozott károk megtérítése.*

XXIII. FEJEZET.

Zálogjog.

56. §. A zálogjogról általában.

636. *Zálogjog alatt értjük a hitelezőnek azt a jogát, hogy az adós nemfizetése vagy nem kötelemszerű fizetése esetén*

* Irodalmi utalások a XXI. fej. és a XXII. fej. 54—55. §§-aihoz. — Zlinszky, id. c. m. 466. és köv. l. — Imling K.: Szolgalmak (a Fodor-féle Magánjog II. k. 581. és köv. l.). — Krainz: System. I. k. 715. és köv. l. — Imling: A magy. telekkönyvi jog c. id. m. 155. és köv. l. — Wenzel G.: A servitus fumi immittendi hazai jogunk rendszerében (Bpest, 1878). — Horovitz Simon: Jog haszonélvezete (Magy. kodifikáció. I. k.). — Menyhárh G.: Haszonélvezet szerzése és megszűnése (u. ott. I. k.). — Katona M.: A telki szolgalmat birtokának megszerzéséről (Jogtud. Közl., 1896. évf.). — Szladits K.: Dologi jog. 238. és köv. l.

követelését vagy *kivételesen*, minden követeléstől függetlenül *egy bizonyos értéket másnak dolgából (a „zálog“-ból) felhajthat, illetőleg a lekötött dologból kielégíthet*. Hogy a zálog ki-nek a tulajdona? közönyös. Legtöbbször ugyan a nem fizető adósé, de nem szükségképpen, mert akár már eredetileg is más személy kötötte le az adósért zálogul valamely dolgát, akár az adós a zálogjog tárgyát képező dolgot időközben másra átruházhatta. A terminologia szempontjából tehát fontos, hogy azt, akivel szemben a zálogilag biztosított követelés fennáll: *személyes adósnak*; azt pedig, akinek dolga zálogként lekötöttet: *zálogadósnak*, vagy *dologi adósnak* nevezzük.

637. Miután pedig a zálogjog rendszerint valamely követelés biztosítása kedvéért áll fenn: általában véve nem önálló természetű jogosultság. Önállóvá abban a kivételes esetben válik csak, amikor egy bizonyos érték erejéig való kielégítési jogot jelent, anélkül, hogy e kielégítési jognak materiális alapját valamely és dologilag biztosított követelés adná meg. A tulajdonjog terhelése szempontjából azonban minden zálogjog a legsúlyosabb terhelést jelenti, mert gyakorlása arra vezet, hogy a tulajdonostól a zálogtárgy elvonatik és eladatván, befolyt ellenértéke a hitelező kielégítésére fordíttatik.

638. A jelzett kivétel dacára általánosságban mégis azt mondhatjuk, hogy a zálogjog létezésének két főelőfeltétele van: *a) a zálogjogilag biztosítható követelés és b) a zálogi lekötésre alkalmas dolog*. E két előfeltételhez járul mint harmadik: a zálogjog megszerzése, megalapítására szolgáló *jogcím*. A zálogjogok elvi sajátosságai: *a) minden zálogjog alapelveleg járulékos természetű*, azaz egy fennálló követelés járuléka, melyhez jogi sorsában szorosan hozzá van kapcsolva; (a mondotak szerint a kivételek fenntartásával); *b) zálogjog szabály szerint csak idegen dolgon állhat fenn*, az ú. n. *confusio* tehát a zálogjogot megszünteti (kivétel itt is van); *c) a zálogjog a zálogtárgy tulajdonosát tőrésre és abbanhagyásra kötelezi* (eladás tőrése és a zálog rosszabbításától való tartózkodás), *tevésre* ellenben sohasem; *d) minden zálogjog célja a követelés teljes kielégítésére irányul és így részleges fizetés a zálogjog pro rata megszünését maga után nem vonja*; *e) egy- és ugyanazon dolgon egymás mellett több zálogjog is állhat fenn*.

639. *Zálogjog fajtái. a) Kézizálogjog (pignus), tárgya*

ingó dolog, kivételesen jog is. *b) Jelzálogjog* (hypotheca), tárgya a telekkönyvi jószágtest (ingatlan) és némely telekkönyvileg bekebelezhető jog. A kettő között — a jog alaptermészetében eltérés nincs, de a két intézmény kiépítésében, szabályozásában igen nagy a különbség s ezért külön-külön tárgyalandók. Ha a zálogjog kivételesen egy a jövőben ezután keletkezendő vagy keletkezhető követelés biztosítására jön létre: *biztosítéki zálogjognak* nevezzük s ennek egyik különös alakulata a készpénzből vagy értékpapirokból álló ú. n. *óvadék* (cautio). A jelzálogjognál jogunk a biztosítéki jelzálogjognak több formáját is ismeri. Ha a zálogjog szerzésére az érdekelt felek ügyleti akarata adja a jogcímet, a zálogjog *önkéntes zálogjog* lesz (pignus voluntarium — hypotheca voluntaria), ha ellenben a jogcím bírói vagy más hatósági határozaton, sőt közvetlenül törvény rendelkezésén alapszik, akkor *kényszerű zálogjogról* (pignus necessarium — hypotheca necessaria) beszélünk.*

57. §. Kézi zálogjog.

640. A kézi zálogjog a hitelezőnek az a joga, melynél fogva a követelése biztosításául lekötött ingó dologból (esetleg jogból) az adós nemfizetése, vagy nem pontos fizetése esetén magát kielégítheti. Kézi zálogul csak oly ingó dolog szolgálhat, mely a forgalomból és különlegesen a végrehajtás alól kivonva nincs. Idevonatkozóan az 1908: XLI. t.-c. (végrh. törv. novellája) 2, 6, 10, 12. §§. és a régi végrh. törv. az 1881: LX. t.-c. 52—59. §§-ai adnak útmutatást; valamint a kézizálog kölcsönügyletekkel foglalkozó intézetekre vonatkozóan az 1881: XIV. t.-c. 4. §-a. Jövőbeli dolog kézizálogként nem szerepelhet. A jogok közül kézizálog tárgyául alkalmas egy már fennálló kézizálogjog, mikor is ú. n. *alzálogjog* keletkezik, továbbá a haszonélvezőt megillető haszonélvezeti jog (maga a haszonélvezet személyes szorgalma nem!), valamint a személyes és az értékpapirokban kifejezett követelési jogok is.

641. *Kézizálogjog megszerzése.* Legközönségesebben a zálogul lekötni szándékolt ingó dolognak a hitelező részére teendő *átadása* útján történik. Átadható azonban 3-ik személy-

* Irodalmi utalások, l. 57. §-nál.

nek is, azzal, hogy az a tulajdonosnak csak a hitelező hozzájárulásával adhatja vissza. A zálogjog szerzésének címe az átadásnál az adós és a hitelező *zálog iránti szerződésében* fekszik. A traditio akár kézről-kézre való átadással, akár symbolice, akár brevi vagy longa manu történhetik, csak a constitutum possessorium van kizárva, miután a zálog, az adós kezében a hitelező szempontjából minden biztosítéki jellegét elvesztené. Erre tekintettel a jelképes átadásnak is csak olyan módozata foghat helyet, mely mellett a zálogtárgy kielégítés céljából való igénybevétele a hitelezőre nézve feltétlenül biztosítva van. (Pld. közraktári jegy átadása a közraktárban elhelyezett zálogtárgyról). Jelek, felírások alkalmazása tehát az egyébként az elzálogítónál hagyott zálogtárgyon: átadásként nem ismerhető el.

642. Az átadás kézizálogjogot alapító hatásával kapcsolatos az ú. n. *tulajdonzálog* esete is, melynél az a kérdés merül fel, lehet-e a kézizálogjog intézményi célját elérni úgy, hogy az adós a dolgot a hitelezőre tulajdonjogilag ruházza át, kikötve azonban annak, a tartozása megfizetésekor való visszaváltását? Jogunk szerint a tulajdonzálogot elvileg kizártnak nem lehet tekinteni, de ha a tulajdonjogilag átruházott dolog valamely címen az adós tényleges használata alatt hagyatik: az ilyen megállapodás rendszerint tilos zálogszerződést burkol el (pactum antichreticum) s mint színlelt ügylet érvénytelenné lesz.

643. Itt említendő meg a kézizálogjog rendkívüli alakja a *pignus irregulare* is, holott az adós elfogyasztható természetű ingó dolgait adja át zálogul s így a záloghitelező visszaadási kötelezettsége, az adósi tartozás kifizetésekor, nem arra vonatkozik, amit valóban átvett, hanem csak ugyanazon minőségű és mennyiségű dolgokra. A zálog tárgya a rendkívüli kézizálogjog esetében tulajdonjogilag szállt át a hitelezőre s az ő joghelyzete ilyenkor az irreguláris haszonélvező, illetőleg a kölcsönbevevő helyzetére emlékeztet. Hasonló jelenséggel találkozunk a biztosítéki zálogjog óvadék-alakulatánál is.

644. A kézi zálogjog megszerzésének derivatív természetére tekintettel az átadás érvényességének előfeltétele az is, hogy az átadó adós az átadott dolognak tulajdonosa legyen (auctor kellék). A jóhiszemű szerzésnél azonban itt is fennállanak az auctor kellék alól tett ugyanazon kivételek, melye-

ket a tulajdonjognak átadás útján való szerzésénél láttunk. (Lásd 552. alatt.)

645. *Átruházás.* Egy már fennálló kézizálogjog a vele biztosított követelés egyidejű átruházásával accessorius természetéhez képest ipso jure átszáll a követelés megszerzőjére. Ennek dacára a hitelező kielégítési jogára tekintettel meg kell kívánnunk azt is, hogy a követelés átruházása mellett a kézizálog tárgya is átadassék. A Keresk. törv. 308. §-a ezt, az általa szabályozott jogviszonyok körében kötelezően elő is írja. Egyébként nem tekinthető kizártnak, hogy a zálogilag biztosított követelés a zálogjog nélkül ruháztassék át, mikor is a zálogjog egymagában fenn nem állhatván, megszűnik. Mivel pedig a zálogjog átszállása mellett vélelem szól: az ilyen csonka átruházásnál okvetlen kifejezett rendelkezésre van szükség.

646. A kézizálogjog nemcsak az érdekelt felek akaratmegegyezésében bírhatja keletkezési alapját, hanem a hitelező törvényszerű önhatalmú vagy bírói közbenjárás mellett foganatosított foglalási jogában és közvetlenül a törvény rendelkezésében is. Ilyenkor beszélünk kényszerű zálogjogról. 1. *Magánzálog.* E kitétel alatt azokat a lefoglalási, megzálogolási és visszatartási jogokat foglaljuk össze, melyeket a törvény az egyeseknek *jogos önsegély* címen ad meg. Pl. mezei lopáson vagy rongáláson ért egyéneknél talált lopott tárgyak, vagy a rongálásra használt eszközök zálogul való lefoglalása; tilosban kapott állatok behajtása (1894: XII. t.-c. 84, 89, 90, 104—107. §§.); munkaadó visszatartási joga a mezőgazdasági munkások által okozott kár értékének erejéig azok ingóságaira nézve (1898: II. t.-c. 41. §.; 1899: XLII. t.-c. 18. §.; 1900: XXVII. t.-c. 16. 33. §§.); erdei kártétel esetén az erdei zálogolás (1879: XXXI. t.-c. 104. §.); a gazda zár alá vételi joga a cseléd ingóságain (1876: XIII. t.-c. 44. §.), stb. Mindezen esetekben a zálogolás célja csak a kárkövetelés előleges biztosítása.

647. 2. *Bírói zálog.* Bírói végrehajtás során létesül azal, hogy a végrehajtató kérésére a bírói hatóság a végrehajtást szenvedő ingóságait lefoglalja, illetőleg zálogilag összeírja. A foglalás az összeírástól kezdve az összeírott tárgyakon zálogjogot ad. A lefoglalt ingók továbbra is a végrehajtást szenvedő kezén maradnak ugyan, de a foglaltató hi-

telezöt — a zálogtárgy bírlalata helyett — hathatósan védi az, hogy a lefoglalt dolgoknak elidegenítése a foglalatást szenvedett részéről is sikkasztás számba megy (1878: V. t.-c. 359. §.). Elrendelhető az összeírott zálogtárgyak szoros zár alá vétele is, mely esetben azok zárgondnok kezelésére bíznak. A bírói zálog közelebbi szabályait a végrehajtási eljárásról szóló 1881: LX. t.-c. foglalja magában (II. cím. I. 47. és köv. §§.). Hasonló kényszerű zálogjogok közigazgatási végrehajtás során is keletkezhetnek. (Pl. 1883: XLIV. t.-c. a közadók kezeléséről, 56. és köv. §§.)

648. 3. *Törvényes zálogjog ingókon.* Itt a kézizálogjogot közvetlenül maga a jogszabály teremti meg. Pl. törv. zálogjoga van a bérbeadónak a kibérelt helyiségekben lévő és a bérlő birtokába nem tiltott módon jutott ingókra (sőt nemcsak ott lévő ingókra, hanem egy haszonbérelt ipartelepnél pld. a telepen előállított villamos áramnak az áramfogyasztóktól befolyt pénzbeli egyenértékére is) *félévi* bérösszeg erejéig; ugyanígy a haszonbérbeadónak *egy egész évi* haszonbér erejéig (1881: LX. t.-c. 72. §.) a haszonbérelt ingatlanon lévő és ahhoz tartozó terményekre, gazdasági felszerelésre és lábas jószágokra. Ez a törv. zálogjog addig áll fenn, amíg a tárgyat képező ingók a bérlemény — haszonbérlemény területéről ki nem vitetnek. Ha azonban a hitelező biztosítási végrehajtást már kért azok ellen és azt foganatosította is: úgy a kivitel a kérdéses ingók zálogi minőségét nem szünteti meg. Hogy a kérdéses ingók kinek tulajdonát képezik? nem jön figyelembe. A törv. zálogjog csak a bérkövetelést biztosítja, semmi egyebet (pl. annak kamatait, eljárási költségeket nem). A törvényes zálogjogok privilegiális jellegűek és kielégítésnél minden más zálogjogot megelőznek.

649. *További esetek:* *Vendéglős* törv. zálogjoga a nála megszállott vendégnek behozott ingóira az elszállásolásból eredő követelések biztosítására (1924: XIII. t.-c.); — a *mezőgazdasági* munkások törv. zálogjoga munkabérek biztosítására a munkásvállalkozónak készpénz vagy terménybeli járandóságaira, munkaeszközeire és óvadékára (1899: XLII. t.-c. 14. §.); — *járadéktelkeket* alapító *járadékélvező* törv. zálogjoga egy évi járadékkövetelése biztosítására a járadéktelek tulajdonosa ellen a telken lévő és ahhoz tartozó terményekre, felszerelésre, lábasjószágra (1920: XXXVI. t.-c.); —

a bizományos, szállítmányozó és fuvarozó, közraktár-vállalat törv. zálogjoga díjai, előlegei, költségei és kiadásai biztosítására a rája bízott és bírlalatában lévő árúkra nézve (1875: XXXVII. t.-c. keresk. törv.), stb.

650. *Kézizálogjogok terjedelme.* Tárgyilag véve, a kézizálogjog kiterjed a zálog egészére, növedékeire, tartozékaira, polgári és természetes gyümölcseire egyaránt. A mellékdolgok kapcsolatának megszüntetésekor azonban azok a lekötés alól szabadulnak. A követelés szempontjából a zálogjog nemcsak a főkövetelést biztosítja, hanem annak törv. és szerződéses kamatait, valamint mindazon költségeket is, melyek a zálogjog érvényesítésével kapcsolatban felmerülnek.

651. *Kézizálogjog hatálya.* A hitelező a kézizálogjog tárgyának bírlalója mindaddig, míg kielégítést az adóstól nem nyer. Az eddig az időpontig őt illető zálogvisszatartási jognak pedig birtokosa és így úgy a tulajdonos, mint harmadik személyek háborításával szemben ezen a címen birtokvédelemmel élhet. A zálogtulajdonossal szemben való viszonya egyebekben egészében olyan, mint a *letéteményesé*. A zálog tárgyat a rendes családapa gondosságával őrizni tartozik és a vis major vagy véletlen okozta károkon kívül minden egyéb és az ő mulasztásából származó kárért felelős. A dolgot a tulajdonos engedélye nélkül nem használhatja; de viszont zálogjogát alzálogjogba tovább jogosított adni s ez esetben a tulajdonos beleegyezésének feltétele mellett a zálogtárgyat is az alzálogosnak átadhatja. Gyümölcsöző dolog esetén a gyümölcsöket beszedheti és értékesítheti. Az így nyert bevételek a biztosított követelésbe, elsősorban annak kamataiba beszámítandók. Legfőbb joga az, hogyha az adós nem fizet: a zálog eladásával magát kielégítheti. Hogy ez az eladás és kielégítés miként eszközzendő? a zálogjogok érvényesítésének a kérdése. Erről alább.

652. A zálogadós tulajdonjogát a kézizálogjog nagy mértékben korlátozottá teszi. Mindenekelőtt elveszti dolgának tényleges bírlalatát. Elidegenítési és terhelési joga ugyan érintetlen marad, s ez a hitelezőt egyáltalában nem érinti, — kivéve a bírói zálogjog azon eseteit, mikor az ingóságok elzálogosítása a zálogilag való összeírásban, lefoglalásban valósul meg s esetleges harmadik jóhiszemű szerző valamely ingó dolgot, a lefoglalás dacára is tulajdonul megszerez. Alzálog-

jog esetén a zálogadós tulajdonos tartozását az alzálogos hitelező kezébe köteles lefizetni, az ezt, a záloghitelező ellen megillető követelés erejéig.

653. *Megszűnik* a kézizálogjog a hitelező arról való lemondása és a zálogtárgy egyidejű visszaadása, továbbá a zálogtárgy megsemmisülése, (ezzel egyértelműnek tekinthető a zálogtárgy bűnügyekben való esetleges bírói elkobzása), a zálogjog és a zálogtárgy feletti tulajdon egy személyben való egyesülése (confusio) és végül a biztosított követelés bárminő okból való megszűnése, valamint a hitelezőnek a zálogból való kielégítése folytán is.

654. *Követelési jogok, értékpapírok zálogbaadása.* Csak átruházható természetű jogok alkalmasok arra, hogy kézizálogjog tárgyaiul szolgálhassanak. Főleg pedig pénz vagy egyéb ingó dolgok adására irányuló jogok jöhetnek szóba. A zálogjog megszerzése az ily jogok felett symbolikus módon, a róluk szóló okirat átadásával történik, vagy azzal, hogy a követelés adósa az elzálogosításról megfelelően értesítetik. Értékpapírok zálogul való lekötésénél tulajdonképpen szintén a bennük kifejezett követelés adatik zálogba (lombard ügylet). Bemutatóra szóló papiroknál elegendő azok egyszerű zálogképpen való átadása, névre szóló, de hátiratilag átruházható papirosoknál pedig a hitelező javára való hátirati átruházás is szükséges.

655. A követeléseken való kézizálogjog rendszerint más formában, mint önkéntes zálogjog, nem szokott keletkezni. Kivételesen azonban a bírói végrehajtás rendén a bírói zálogjog alakjában is létesülhet (a lefoglalt követelés letiltása útján.) A dolgokra vonatkozó kézizálogjogtól eltérően, hol a zálog feletti tulajdonosi rendelkezésekben az adós korlátozva nincs (elidegeníthet, terhelhet) itt, a zálogkép lekötött követelést megszüntetnie, arról lemondania, a záloghitelezővel szemben is hatályosan nem lehet.*

* Irodalmi utalások az 56. és 57. §§-hoz. Imling K.: A zálogjog (Fodor-féle Magánjog. II. k. 623. és köv. l.). — Krainz: System. I. k. 761. és köv. l. — Agoston Péter: A zálogjog ált. tanai c. m. (Bpest, 1906). — Szladits K.: Dologi jog. 265. és köv. l. — Nizsalovszky: A zálogjogok és a telki teher néhány főkérdése (Bpest, 1928). — Dezső Gyula: Fejezetek a zálogjogtan köréből (1928). — Demelius: Das Pfandrecht an beweglichen Sachen nach österr. bürg. Recht (1897). — Zsögöd: A bírói zálogjog némely kiterjesztéséről (Magánjogi Tanulm. I. k.). — Horn: Rechte als Objecte des Pfandrechts (1897).

58. §. *A jelzálogjogról általában.*

656. *A jelzálogjogról általában.* A jelzálogjog az az idegendologbeli jog, melynél fogva a jogosult (a jelzálogos hitelező) a jelzálog tárgyából, illetőleg annak értékéből kielégítést követelhet. Alaptermészete a kézizálogjogéval egyezik, jogi szerkezete azonban amazétól jelentékenyen eltér. Tárgyát ingó dolog sohasem képezheti (jelenlegi jogunkban ingó jelzálogjog még nincs), hanem csak az ingatlan (mint tlkvi jószágtest; közös tulajdon esetén az eszmei hányad) és kivételesen némely telekkönyvileg bejegyezhető jog. Továbbá *jelképileg áll* fenn csupán s annak helye, hogy az ingatlan a záloghitelező bírlalatába bocsáttassék, nincs. Megalapításának módja a telekkönyvvvel a legszorosabb kapcsolatban áll és végül járulékos jellege a kézizálogjogénál sokkal gyengébb, sőt egyik alakzatánál — a telekadósságnál — teljesen el is tűnik.

657. A jelzálogjog hazánkban nem régi keletű intézmény, habár bizonyos előzményeit az „adóssági követelések elsőbbség végetti betáblázásról“ szóló 1840: XXI. t.-c. révén rendi magánjogunk is ismerte. Bevezetését az 1852-ben hatályba lépett osztrák polg. törvénykönyv tette szükségessé, melynek rendelkezéseivel összhangzóan az ösiségi patens 9. §-a (1852) a régi magyar zálogbirtok intézményét megszüntette s a pactum antichreticum minden alakját tilos szerződésnek jelentvén ki, egyúttal arról is gondoskodott, hogy a zálogbirtokok elzálogosítói ingatlanaikat a hitelezőtől vagy ennek jogutódaitól, záros határidő alatt visszaválthassák. A zálogvisszaváltási jogoknak pedig, a telekkönyvben, feljegyzés alakjában, harmadik személyekkel szemben is joghatályt biztosított. Az Országbírói Értekezletnek (I. 21. 156.) a telekkönyvi rendeletre és az Optk. ezzel kapcsolatos rendelkezéseire vonatkozó fenntartása a jelzálogjogi intézményt is magába ölelte s az e két jogforrásban lefektetett szabályozás — együtt egy pár kiegészítő kérdést érintő újabb törvénnyel (pld. 1886: XXIX. és 1923: XXXVIII. t.-c.) tette ki a jelzálogjog tételes joganyagát. Az 1927: XXXV. t.-c. azonban az egész jelzálogjogot gyökeres reformnak vetette alá. Az új törvény

1929 dec. 1-én életbe lépven, jelzálogjogunkra nézve kizárólagosan irányadó.*

658. Az 1927: XXXV. t.-c. a jelzálogjognak három főtípusát szabályozta. Ú. mint a „közönséges“ vagy forgalmi jelzálogjogot; a *biztosítéki* jelzálogjogot és a *telekadósságot*. A közönséges jelzálogjognak különlegesen rendezett alakzata az *egyetemleges jelzálogjog*, s a biztosítéki jelzálogjognak is a törvény több alakját ismeri. Valamennyinek tárgyául vagy a telekkönyvezett ingatlan szolgál, vagy kivételesen egyes és telekkönyvbe jegyezhető idegendologbeli jogok is. Az ingatlan mindig qua „*jószágtest*“, kizárólag a maga telekkönyvi egységében kerülhet jelzálogi lekötés alá; tulajdonközösség esetén azonban az egyes tulajdonostársak eszmei hányadrészei is, mint ilyenek, de mindenesetre az illető adós összes *eszmei* illetősége (törv. 3. §.). A jelzálogjogok egyes típusait, a jogokra vonatkozóknak különválasztásával — az új jelzálogjogi törvény rendszerében tárgyaljuk végig. —

59. §. *A közönséges vagy forgalmi jelzálogjog.*

659. I. *Fogalma; megalapítása.* A törvény 1. §-ának tartalmi definitiója szerint a közönséges jelzálogjognál fogva a hitelező a követelése biztosításául lekötött ingatlanból ki-elégítést kereshet. Ebből kitűnik, hogy a jelzálogjognak két existentialis feltétele van, az egyik a jelzálogjogilag leköthető ingatlan léte, — a másik a jelzálogilag biztosítható követelés. Hogy az ingatlan alkalmas-e a jelzálogjogi megterhelésre, vagy nem? ez a forgalomképesség kérdésén fordul meg és itt mellőzhető. Ami pedig a követelést illeti — kétségtelen, hogy az a közönséges jelzálogjognak szinte fogalmi alkateleme s a jelzálogjog *járolékos* természetének az okozója. A jelzálogjognak ez a járulékos mivolta ugyan utóbb elmosódhatik s az „accessorium“ a biztosított követelés lététől függetlenné lehet, sőt az sincs kizárva, hogy a biztosított követelés már eredetileg is feltételes legyen, avagy éppen

* A törvényt az igazságügyminiszter 22000/1929. sz. rendelete léptette életbe, míg a telekkönyvi rendtartásnak és a nem peres eljárás szabályainak szükségessé vált kiegészítése és módosítása tárgyában a 23000/1929. I. m. rend. intézkedik, — a végrehajtási eljárás kiegészítését és módosítását pedig a 24000/1929. I. m. rendelet foglalja magában. Mindhárom rendelet szintén 1929 dec. 31-én lépett életbe.

jövőbeli. A jelzálogjog érvényesítése (a hitelezői kielégítés) alkalmával azonban már feltétlenül léteznie kell.

660. A követelés jelzálogjogi biztosíthatásának további előfeltétele, hogy akár bel-, illetőleg külföldi valutában, de okvetlenül *összezszerűen*, *pénzben* legyen meghatározva, vagy pedig ú. nev. „számolási érték”-ben, vagy megszabott mennyiségű és minőségű gabonának, más terménynek vagy aranynak *pénzbeli egyenértékében*. Ha a tőkeköveteléshez kamat vagy egyéb mellékszolgáltatások is járulnak, ezekre nézve %-szerű vagy más pontos meghatározás szükséges. Ahol a követelés — az imént mondottak szerint, nem pénzre, hanem gabonára, terményre, stb. dolgok pénzbeli egyenértékére szólna: ott a bekebelezés alapjául szolgált okiratra kell utalni, melynek az egyenérték kiszámítására irányadó időpontok és az egyébkénti teljesítési módok tekintetében is megfelelő rendelkezéseket kell tartalmaznia. Törvényesen megállapított vagy megerősített alapszabályokkal bíró hitelintézetek jelzálogjogánál pedig a kamatokon kívüli mellékszolgáltatások tüzetes megjelölése helyett elegendő az alapszabályok idevágó rendelkezésére tenni ráutalást.

661. Korábbi jogunk értelmében a jelzálogjogok előfeltételei közé számított a követelés jogérvényessége is, amire való tekintettel annak jogcímét, a *causa debendi*-t okiratosan kellett igazolni. Csak az oly okiratoknál volt e szabály alól eltérés, melyeknél a követelés minden jogalaptól függetlenül, magán az okiraton nyugodott. Új jogunk szerint ez a követelmény elesett; a jelzálogjogot alapító ügylet *abstract ügyletként* konstruáltatott, s egyebet a tulajdonos bekebelezési engedélyénél a törvény nem kíván. Megelőző, jogcímet adó zálog iránti szerződésre tehát nincs többé szükség, sőt arra sem, hogy a tulajdonos jelzálogjog bekebelezésére adott engedélyező nyilatkozata a hitelező részéről elfogadtassék. Az engedély szóbelileg is érvényes, de a bejegyzés elrendelhetése céljából mégis telekkönyvszerű okirat állítandó ki róla, melyet azonban a szóbeli engedély alapján indított perben hozott ítélet pótolhat.

662. Jelzálogjog alapítása azonban a tulajdonos beleegyezésén kívül (*hypotheca voluntaria*) a *kényszerű zálogjogok* formájában is bekövetkezhetik. Az idetartozó (egyéb-ként kivételes) esetek közül említendő a marasztaló bírói íté-

let alapján elrendelt végrehajtás során szerezhető *végrehajtási jelzálogjog*; a keresk. könyvek hiteles kivonatai alapján előjegyezhető jelzálogjog; a mezőgazdasági munkásoknak törvényes jelzálogjoga a munkaszerződésekből eredő igényeik biztosítása céljából, az ingatlan végrehajtási elárverezése esetén (1898: II. t.-c. 45. §.). Állami adók, illetékek, úrbéri természetű váltságtartozások, vízszabályozási tartozások, árverési költségek, stb. mind jelzálogilag biztosított, pláne privilegizált követeléseket jelentenek a jogosított szempontjából, s telekkönyvi bekebelezés nélkül is fennállanak (*hypotheca tacita legalis*). Ugyancsak kényszerjellegű jelzálogjogok létesülhetnek *közigazgatási hatóságok* végzései, rendeletei vagy megkeresései alapján is, pld. az 1877: XX. t.-c. 126. §. szerint, a gyám ingatlanán a gyámolt javára, a gyámságviselésből eredhető kártérítési kötelezettségek biztosítása céljából.

663. *A telekkönyvi előző (auctor)*. A jelzálogjog érvényes megalapításának további előfeltétele az, hogy aki a jelzálogjog bekebelezését engedélyezte, az ingatlan valódi tulajdonosa és a telekkönyvben jogelődként bejegyezve legyen vagy legalább is a jelzálogjogot szerző hitelezővel egyidejűleg bejegyeztessék. Ez a származékos jogszerzés lényegéből folyó szükségszerű szabály és a „*nemo plus juris ad alterum transferre potest, quam se ipse haberet*”-féle elvnek a következménye. Aki tehát, mint jogelőd, érvénytelenül nyert bekebelezést, *mindazokkal* együtt, kiknek jelzálogjogokat engedett, jogának törlését tűrni tartozik. Az ekként, auctor hiányában jelzálogjogot szerzők, ha és amennyiben *jóhiszeműen* (a telekkönyvben bízva) szereztek: a tulajdonjognál már megismert keretek között védelemben részesülnek (tlkvi elbirtoklás, rövid megtámadási határidő). A kényszerű jelzálogjog szerzése esetében a szerző jóhiszeműsége és a telekkönyvbe vetett bizalmára nem hivatkozhatik.

664. Auctor nélkül történik a jelzálogjog bekebelezése *örökösödés* esetén, amennyiben az örökös hitelezői jelzálogjogi bekebelezést már akkor kérhetnek, amikor a hagyatéki ingatlan még az elhunyt örökhagyó nevén áll és az örökösre átkebelezve nincs. Igazában kivétel itt nem is áll fenn, mert az ipso jure elv folytán az örökös a megnyílás pillanatában már tulajdonos; a jogelőd tehát megvan, csak hogy a telek-

könyv még nem tanúsítja. Az örökös ellen — bekebeleztetése előtt — szerzett jelzálogjog joghatály tekintetében függőben marad mindaddig, amíg az örökös a hagyatéki ingatlanra valóban be nem lesz kebelezve, s egyébként is a hagyatéki tárgyalásánál felmerülő igényekre sérelmes nem lehet. Ha pedig az örökös örökségét nem az ingatlanból, hanem más hagyatéki javakból kapná ki: a bejegyzett jelzálogjog hatályát veszti és törlendő. Auctor nélkül nyerne jelzálogjogot a közadó és illetékhátrálékra vonatkozó követelések is, amennyiben bekebelezésük megtörténik.

665. *A jelzálogjog bekebelezési módja és előjegyzése.* A jelzálogjogi törvény 6. §-a szerint a jelzálogjog szerzéséhez a tulajdonosok beleegyezésén kívül — önként érthetőleg — a jelzálogjognak a hitelező javára való telekkönyvi bejegyzése is szükséges. A bejegyzés bekebelezés formájában a telekkönyvi eljárás szabályai értelmében az érdekelt felek, a tulajdonos (adós) vagy a hitelező előterjesztett kérelmére az illető telekkönyvi betét C lapján eszközlendő. Bizonyos esetekben a bekebelezést kérő hitelező, ha adósa a telekkönyvben tulajdonosként kitüntetve nem volna: egyidejűleg az adós tulajdonjogának bekebelezését is kérheti. Így, ha a hitelező még be nem jegyzett örökös ellen kapott végrehajtási zálogjogot (1881: LX. t.-c. 138. §.); — ha a jelzálogjog bekebelezését valamely telekkönyvön kívül tulajdont szerző ellen kéri (telekkönyvi rendtartás 120. §-a f) és ha végrehajtás rendén az adósnak valamely ingatlanra vonatkozó élok közötti szerződésben szerzett jogát foglalták le és a hitelező a lefoglalt jog érvényesítésére és így bekebeleztetésére is a bíróság által végzésileg feljogosíttatik (1881: LX. t.-c. 132. §.). A jelzálogjogok *előjegyzésére* és annak hatályára az általános (a tulajdonjognál már megismert) szabályok alkalmazandók.

666. II. *A jelzálogjog terjedelme.* A) *A jelzálog tárgya szempontjából.* Fentebb — 658 sz. alatt — már kiemeltük, hogy a jelzálogjog a biztosítéskul lekötött ingatlant, illetőleg tulajdonközösség esetén, az eszmei illetőséget (eszmei tulajdonostársi hányadrészt) a maga egészében ragadja meg. Miután azonban jelképileg áll fenn csupán s a benne rejlő elidegenítési jog (jus distrahendi) a jelzálogjog érvényesítésének időpontja előtt nem gyakorolható: arra, hogy a hitelező

a jelzálogtárgya ingatlant birtokba vegye, annak gyümölcseit, hasznait szedje és élvezze: nem terjed ki. A törvény 24. §-a kifejezetten is elrendeli, hogy minden oly megállapodás, mely a jelzálogtárgya ingatlan birtokát, vagy a biztosított követelés kamatai fejében a gyümölcsök szedésének vagy egyéb haszon élvezetének jogát a hitelezőnek átengedi: semmis. Jogunk e részben tehát szigorúan ragaszkodik az ú. nev. *pactum antichreticum* tilalmazására vonatkozó korábbi álláspontjához.

667. A *pactum antichreticum* tilalma szorosan magyarázandó s azt, látszólag hasonló jelenségektől, élesen el kell különítenünk. Lehetséges ugyanis, hogy a jelzálogos hitelező a jelzálogi ingatlant bérleti, haszonbérleti szerződés alapján vegye birtokába, avagy azt megbízás címén, elszámolás kötelezettsége mellett kezelhesse. Ez nem lesz antichresis, mert a hitelezőt ily esetekben egyéb jogviszonyok (a bérlet, haszonbérlet, mandatum) jogosítják. Épp így nem semmis az olyan szerződés sem, melynél fogva az adós tulajdonul ruházza át az ingatlant hitelezőjére azzal, hogy a visszaváltási jogot fenntartja magának, egyébként az ingatlan birtokában és használatában továbbra is ő marad.

668. Miután a jelzálogjog az ingatlant *a maga egészében* ragadja meg, tárgyilag véve kiterjed az ingatlan *alkatrészeire*, sőt bizonyos korlátozások mellett annak *tartozékaira* is (törv. 25. §.). Az alkatrészi kapcsolat keletkezésének időpontja nem jön figyelembe. Tehát a terhelés a törvény értelmében az olyan alkatrészeire is kiterjed, mely a jelzálogjog bejegyzése után jött létre. Ez az eset akkor, ha az ingatlan valamely parcella későbbi hozzájegyzésével megnövekedik. Ha azonban az utólag hozzájegyzett parcellán szintén álltak fenn másokat illető terhelő jogok (— hacsak az érdekeltek más megállapodásra nem léptek —) ezeknek rangsora megelőzi azoknak a jelzálogjogoknak rangsorát, melyek az új parcellával megnövekedett ingatlanon a hozzájegyzés előtt már be voltak jegyezve.

669. Ellenben közös tulajdonban álló ingatlan esetében a valamely tulajdonostárs eszmei hányadán fennálló jelzálogjog nem terjed ki ipso facto az oly tulajdoni hányadra, melyet a terhelt hányadrész tulajdonosa a *terhelés után* szerzett meg tulajdonul. Ilyenkor a tulajdonostársnak nem az öt

illető *egész* (régi és újonnan szerzett) illetősége, hanem csak az eredetileg lekötött hányadrésze szolgál a jelzálogjog tárgyául. A kiterjesztést azonban a tulajdonostárs — a szerzett jogok sérelme nélkül — az újonnan megszerzett hányadra kérheti, s ezt nem lehet új jelzálogjog alapításnak, hanem csak a jelzálogi tárgy egysége megóvásának, illetőleg növelésének tekinteni (jelz. törv. 26. §.).

670. Ugyancsak az alkatrészi minőség révén kiterjed a jelzálogjog a tárgyául szolgáló ingatlan *természeti gyümölcsöire*, mindaddig, amíg azok az elválasztással alkatrészi kapcsolatukból ki nem emeltettek. Ha a gyümölcsök elválasztásukat megelőzően már a jelzálogos hitelező javára végrehajtás alá vonattak volna: úgy természetesen a hitelező kielégítési joga alól nem szabadulnak fel. Hasonlóképpen nem szabadulnak fel a jelzálogjog alól azok a gyümölcsök, termények és egyéb alkotórészek sem, melyeknek elválasztása az ok-szerű, rendes gazdálkodás *szabályai ellen* történt. Az ilyen gyümölcselválasztás t. i. nem jogszerű separatio, hanem inkább állagcsonkítás számba megy. Itt is megszűnik azonban a lekötöttség, ha a szabálytalanul elválasztott gyümölcsöt 3-ik személynek a tulajdonos elidegenítette és a szerző azt el is vitte, vagy általában, ha a hitelező a separatiótól számított egy év alatt azokat végrehajtás alá nem vonta.

671. A jelzálogos hitelező az elválasztott gyümölcsök és egyéb alkatrészek tekintetében jelzálogját annak hátrányára, aki a mondott alkatrészekben az elválasztáskor jóhiszeműen és nem ingyenesen tulajdont szerzett vagy azok tulajdonához a jelzálogos hitelező jelzálogjogát rangban megelőző joga alapján jutott hozzá: nem érvényesítheti (törv. 27. §.).

672. Ami a jelzálogtárgya ingatlan *polgári gyümölcsöit* illeti: a jelzálogjog tárgyi terjedelme ezek szempontjából a következően alakul: A jelz. törvény 29. §-a szerint, ha az ingatlan bérbe vagy haszonbérbe van adva, a jelzálogjog kiterjed arra a bér-, illetőleg haszonbérkövetelésre, mely a jelzáloghitelező javára elrendelt *lefoglalás után* esedékes és a *lefoglalás előtt még felszedve nem volt*. Az esedékesség és lefoglalás *előtt* felszedett bér, illetőleg haszonbér, ha a hitelező foglalásakor folyamatban lévő vagy arra következő bérnegyedre, illetőleg haszonbérfélévre szól és a tulajdonos azt másra átruházta vagy felőle egyébként rendelkezett: a jel-

zálogjog alól mentesül. A későbbi időre járó és esetleg szintén előre felszedett bérért és haszonbérért ellenben a jelzálogos hitelezővel szemben, a bérelő és a haszonbérelő lesz a felelős.

673. Elesik a jelzálogos hitelező a most mondott és a bérelő, haszonbérelő felelősségében részére biztosított előnytől, ha a bérleti, haszonbérleti jog a jelzálogos hitelezőt megelőző rangsorban be volt kebelezve és a bér, haszonbér előre való beszedése, vagy az arról való egyébkénti rendelkezés a bérleti, haszonbérleti jog bekebelezésének alapjául szolgált okiratnak megfelel. A bérlet, haszonbérlet telekkönyvi bekebelezése ilyen esetben nevezetesen a bérelő, haszonbérelő javára szóló biztosítéki jelzálogjogot alapít azoknak az összegeknek fedezetéül, melyeket bér, haszonbér címén esetleg ismételtelen kellene fizetnie (törv. 29. §.).

674. A béren, haszonbéren kívül a jelzálogjog tárgyi terjedelme szempontjából hasonló megítélés alá esnek egyéb és szintén polgári gyümölcsként jelentkező haszonvételek. Így az ingatlan mindenkori tulajdonosa részére járó időszakonként visszatérő telkiterher jellegű szolgáltatások, vadászati, halászati jogok haszonbérjövödelme, stb. (u. o.).

675. Eddigi jogunk szerint (Telekkönyvi rendtartás 130. §. b; 1881: LX. t.-c. 211. §.) az ingatlan még el nem választott gyümölcssei, haszonvételei az állagtól függetlenül, önállóan is, jelzálogilag voltak megterhelhetők. Az ilyen és csak a haszonvételeken fennálló jelzálogjog az 1927: XXXV. t.-c. alapján már nem létesülhet. A csak a haszonvételeken érvényesíthető jelzálogjog — értve úgy, hogy a hitelező a kielégítésnél a zálogtárgya ingatlan állagához nem nyúlhat, hanem kizárólag a gyümölcsökre van szorítva — ennek ellenére még sem ismeretlen új jogunkban sem. Így a hitbizománynál, vitézi teleknél, általában az időleges tulajdoni korlátozások különböző alakzatainál, holott is a fennálló terhelési tilalom keretei között, a csak a jövedelmek és haszonvételekből kielégíthető kivételesen engedélyezett jelzálogjogok előfordulnak.

676. Kiterjed a jelzálogjog az alkatrészeken kívül az ingatlan *tartozékaira* is, de csak a törvényben kiszabott, aránylag szűk keretek között. Nevezetesen, ha a tartozék *nem az ingatlan tulajdonosáé*, avagy *nincs tartós jelleggel* az ingatlannal kapcsolatba hozva; vagy ha kapcsolata tartós is, de *a mező, vagy erdőgazdaság élő, vagy holt felszerelésének*

része, darabja: a jelzálogjog alól ki van vonva. A tartozéki minőség megszűntével a volt tartozék épp úgy mentesül a terhelés alól, mint az elválasztott gyümölcs.

677. Végül kiterjed a jelzálogjog tárgyilag véve a tűz, vagy másnemű kárbiztosítási szerződések alapján igényelhető kárösszegekre is, ha a jelzálogtárgya ingatlan biztosítva volt és a jelzálogos követelést a biztosítási összeg folyósítása előtt a biztosító intézetnek bejelentették. Le nem járt jelzálogos követelés esetén mind a tulajdonos, mind pedig a jelzálogos hitelező egymástól követelheti, hogy a kár fejében járó összegből a biztosított és kárt szenvedett tárgy helyreállítássék vagy pótoltsák (törv. 31. §.).

678. B) *A követelés szempontjából.* A jelzálogjog a követelés bejegyzett összegén, továbbá a bejegyzett kamatokon és mellékszolgáltatásokon felül, *törvény erejénél* fogva a követelés törvényes kamatait, a jelzálogos követelés felmondásával járó költségeket és a követelésnek a jelzálogból való kielégítésével járó per és végrehajtási költségeket is biztosítja (jelz. törv. 23. §.). A személyes adóson megkísérlett kielégítés perköltségei külön bejegyzést kívánnak (bíz. maximális költség-biztosíték formájában) s így azok a jelzálogjog által de lege biztosítottaknak nem tekinthetők. A mellékszolgáltatások kielégítési rangsorára nézve: a jelzálogjog érvényesítésénél elmondandókra utalunk. (Lásd 778. alatt.)

679. III. *A jelzálogjog hatálya.* A) *A jelzálogadás helyzete.* A jelzálogjoggal terhelt ingatlan tulajdonosa (a jelzálogos adós) teljes szabad gyakorlatában marad ingatlana használatának; a gyümölcsöket, hasznokat vagy maga, vagy bérlője, haszonbérlője szedheti, élvezheti s ezeknek jogait bekebeleztetés útján telekkönyvileg is biztosíthatja. A jelzálogjog az ingatlan elidegenítését vagy további megterhelését nem gátolja. A hitelezővel kötött ellenkező megállapodása semmis (törv. 36. §.). Az olyan elidegenítésre azonban, mely az ingatlannak a forgalomból való kivonását jelenti: már nincs joga. Ha a tulajdonos a jelzálogtárgya ingatlant megosztani vagy lejegyzésekkel kisebbiteni akarja: ehhez a jelzálogos hitelező beleegyezését rendszerint kikérni köteles. Egyébként a jelzálogos teher átvitelével való lejegyzést a hitelező csak annyiban ellenezheti, ha a lejegyzés a jelzálogi fedezetet veszélyeztetné. Tehermentes lejegyzéshez a hitelező

beleegyezése szükséges; ám ha a lejegyeztetni szándékolt parcella aránylag csekély és a fedezet csökkentését éppen jelentéktelensége okán nem vonja maga után: a tulajdonos a tartozás aránylagos törlesztése fejében a hitelezőtől a tehermentes lejegyzéshez való hozzájárulását követelheti (törv. 38. §.).

680. Ha az adós elidegenítési jogával élve az ingatlant másra átruházza a hitelezővel szemben, mint személyes adós tovább is obligóban marad. Az új tulajdonos azonban a hitelezővel tartozás átvállalási szerződésre léphet (s erre esetleg az átruházás alkalmával az eladó iránt kötelezettséget is vállalt), mely esetben az elidegenítő a személyes lekötöttségből szabadul. A tartozásátvállalás iránti ajánlatot, ha a jelzálog a követelést amúgy is teljesen fedezi: a hitelező vissza sem utasíthatja, s ha mégis megteszi, vagy 15 nap alatt az elfogadás felől nem nyilatkozik: az új tulajdonos jogot nyer arra, hogy a záloghitelezőt követelésére nézve, bár az még nem is vált esedékessé, kielégíthesse. (37. §.)

681. A jelzálogos adós helyzetére nézve további irányadó szabály, hogy *nem deteriorálhat*. Azaz, ha a terhelt ingatlannal, mint uralkodó telekkel szolgalmi jog van összekötve: erről a hitelező beleegyezése nélkül le nem mondhat. Romlásnak induló jelzálognál, nehogy a fedezet veszélyeztetve legyen — helyreállításra, sőt biztosíték adására is kötelezhető. Ez a biztosíték vagy pénzösszeg bírói letétbe helyezésében, vagy egy másik ingatlan lekötésével további jelzálogi fedezet nyújtásában állhat. Ha a tulajdonos ebbeli kötelezettségeinek a megszabott záros határidő alatt nem tenne eleget: a hitelező jelzálogjogának esedékesség előtti érvényesítésére lesz jogosult, ha csak a tulajdonos a fedezet veszélyét utóbb el nem hátrította. Viszont a tulajdonos is jogosult az ilyen és vétke nélkül beállott fedezetcsökkenés esetén, hitelezőjét esedékesség előtt is kielégíteni (törv. 32. §.).

682. Amennyiben pedig a jelzálogot maga a zálogadós tulajdonos, vagy az ő tudtával 3-ik személy rongálja és ezzel a jelzálogi fedezetet veszélyezteti: a hitelező őt a veszélyeztető magatartás abbahagyására és az ily cselekmények jövőre szóló eltiltására perelheti (törv. 33. §.). A tartozékok romlása, rongálása, vagy a rendes gazdálkodás szabályaival ellenkező eltávolítása — ha a fedezetet veszélyeztetné — szintén úgy tekintendő, mint magának az állagnak szándékos

deterintioja (törv. 34. §.). Legfontosabb jellegzője végül a zálogadós helyzetének az, hogy a hitelező kielégítését eventualiter — eltérni tartozik.

683. B) *A jelzálogos hitelező helyzete.* A jelzálogos hitelező joga mindaddig míg az érvényesítésre meg nem érett, csak jelképileg áll fenn. Addig is azonban, míg a kielégítésre sor kerül, megilleti őt a 681—682 alatt jelzett keretekben a zálogadós deterioratioi elleni védekezési jog. Azt a jogát, hogy a jelzálognak a jelzálogi fedezetet veszélyeztető romlása esetén helyreállítást és biztosítékot követelhessen a telekkönyvbe is feljegyeztetheti. Végső szükség esetén az ingatlan zárlat alá vétele is perelhető.

684. IV. *Több jelzálogos hitelező egymás közti viszonya.* Az egyes jelzálogos hitelezők, kik ugyanazon ingatlanra kebelezettek be, a jelzálog tárgyából bekebelezetésük sorrendjében kapnak kielégítést. Ez a sorrend a jelzálogjogok ú. nev. „rangsora“, mely a bejegyzési kérvények iktatókönyvi száma szerint igazodik. Az előjegyzés a ranghely megszerzése tekintetében a bekebelezéssel egyenlő. A ranghely, feljegyzés útján, egy utóbb bekebelezendő jelzálogjog részére előre is megszerezhető, illetőleg biztosítható. A törv. 17. §-a szerint ugyanis az ingatlan tulajdonosa a telekkönyvben feljegyeztetheti, hogy ingatlanát hat hónapon belől egy a feljegyzésben megjelölendő összegnél nem nagyobb összegig jelzálogjoggal fogja megterhelni. Ha a bejegyzést a mondott határidőn belől és a feljegyzésről szóló végzés bemutatásával kéri: a bejegyzett jelzálogjog időközi jogszerzőkre tekintet nélkül a feljegyzés ranghelyét kapja meg. Hasonlóképp valamely már bejegyzett jelzálogjog engedményezésének vagy aljelzálogjogi terhelésének ranghelyét is eleve lehet biztosítani.

685. A rangsor utólagosan *változhatik* azzal, ha az egyidejűleg benyújtott bekebelezési kérvények esetén az érdekelt felek az egyenlő rangsor helyett más rangsorban állapodnak meg, valamint az sincsen kizárva, hogy különböző időben bejegyeztetni kért jelzálogjogokat a felek közös megegyezéssel egyenlő rangsorúakká változtassanak át. Változhatik a rangsor az automatikus előlépéssel is olyankor, midőn valamely jelzálogjog kielégítés címén töröltetik, mert a tulajdonos a ranghely feletti rendelkezési jogával nem élt és

így a kitörölt jelzálogjog után következők eggyel előlépnek. Az automatikus előlépés (mozgó rangsor) korábbi jogunkban szabály volt, jelenleg a ranghely feletti rendelkezési jog széles körben való elismerése okán inkább az állandó, a fix ranghely rendszere érvényesül. (Lásd alább 687. és köv.)

686. Rangsorváltozást jelent a ranghelycsere is, de ennek hatálya merőben viszonylagos, mert az esetleges közbeeső jelzálogos hitelezők jogbeli helyzetét súlyosabbá nem teheti az, hogy az előlépő hitelező követelése a hátralépőéhez képest terhesebb. Jelzálogos követelés megosztása esetén a részletzálogjogok rangsora egyenlő lesz; a jelz. törv. 35. §-a azonban megengedi, hogy a hitelezőtársak részjelzálogjogaik rangsorát egymásközti viszonyukban tetszés szerint megváltoztathassák. A tulajdonos hozzájárulása — az ilyen megállapodásokhoz nem szükséges.

687. V. *A ranghely feletti rendelkezési jog.* Bár a ranghely feletti rendelkezési jog, (vagy a ranghelyfenntartási jog) új jelzálogjogi törvényünk rendszerében a jelzálogjogok megszűnésével áll szoros kapcsolatban, mégis tekintettel arra, hogy a rangsor intézményével nem kevésbé összefüggő: itt ismertetjük. Korábbi jogunk a ranghelyfenntartást az ú. n. *konversio*, vagyis tartozásátváltoztatás esetében ismerte el. Valamely jelzálogintézetnél, árva- és takarékpénztárnál, vagy más nyilvános számadásra kötelezett intézetnél fennálló és jelzálogilag már biztosított tartozásnak törlesztetlen tőkehátraléka erejéig t. i. ugyanolyan minőségű egyéb pénzügyintézetnél új kölcsönrel való helyettesítése esetén az 1886: XXIX. t.-c. 76. §-a alapján kiadott 947/1888 sz. ig. minist. rend. értelmében a régi ranghely fenntartását lehet kérni, ha az új tartozás a régit meg nem haladja, annál nem terhesebb és kétségen felül áll, hogy az új kölcsönügylet csakugyan *conversio* céljából létesült.

688. Míg a *konversio* inkább csak fenntartása a ranghelynek, addig az 1925: XV. t.-c. által behozott és az 1927: XXXV. t.-cikkben átvett intézkedésekben a ranghely feletti rendelkezés mozzanata lép élesen előtérbe. Nevezetesen: ha a jelzálogos követelés egészben vagy részben bármi módon (fizetéssel vagy egyébként) megszűnik vagy ha a jelzálogos hitelező jelzálogjogáról egészben vagy részben lemond: a jelzálogtárgyingatlan tulajdonosa a megszűnt jelzálogjog ranghelyével ren-

delkezhetik. Rendelkezési joga pedig azt jelenti, hogy a hátrább álló jelzálogos hitelezők előlépésének megakadályozásával, az addigi jelzálogjog kitörlésével *egyidejűleg* annak rangsorában, akár az eddigi, akár új hitelező javára, a megszüntnél nem terhesebb új jelzálogjogot alapíthat. Részben megszünt jelzálogi követelés esetén, vagy ha a hitelező jelzálogjáról csak részben mondott le: a megmaradt követelés ranghelye a megüresedett rész erejéig létesített új jelzálogjogét megelőzi (törv. 18. §.).

689. A ranghely feletti rendelkezési jogot még tovább fejleszti a törvény olyan esetekben, mikor a tulajdonos nincs abban a helyzetben, hogy a megszűnő jelzálogjog ranghelyére *azonnal* újabb jelzálogjogot alapíthasson, vagy egyelőre a törlést a saját érdekében kívánatosnak látja. Ilyenkor a törléssel egyidejűleg feljegyeztetheti a telekkönyvben, hogy a törölt jelzálogjogi bejegyzés ranghelyét *egy év tartamára fenntartja* valamely nem terhesebb új jelzálogjog bejegyzésének a céljára. Ez a fenntartás tulajdonosváltozás esetén az új tulajdonosnak is javára szolgál (törv. 19. §.).

690. Amennyiben pedig a jelzálogjog telekkönyvi törlését nem a jelzálog tulajdonosa kéri, (hanem pld. a hitelező) erről őt a telekkönyvi hatóság a törlés elrendelése előtt értesíteni köteles, hogy a megüresedő ranghely feletti rendelkezési joggal élhessen. A tulajdonos az értesítés vételétől számított 30 nap alatt kérheti az általa alapítani szándékolt új jelzálogjog bejegyzését, vagy az egy évre szóló ranghelyfenntartási kérelmének feljegyzését. Csak a 30 nap eredménytelen letelte után lehet a telekkönyvi hatóságnak a törlés tárgyában határoznia (törv. 20. §.).

691. A ranghely feletti rendelkezési jogról az ingatlan-tulajdonos hitelezőjével szemben, kire úgy is közönyös, hogy kielégíttetése után megszünt jelzálogjogának ranghelyével mi történik — nem mondhat le. Későbbi rangsorú hitelezővel szemben ellenben lemondania lehet, miután ezzel annak javára az előlépést biztosítja. Az ilyen lemondást a telekkönyvben is ki lehet tüntetni feljegyzés útján (törv. 21. §.).

692. Ha a fizetés vagy a hitelező lemondása következtében megszünt jelzálogjog törlése, vagy az egy évre szóló ranghelyfenntartás esetén, ennek az egy évnek letelte előtt, a jelzálogtárgya ingatlant elárverezik s tulajdonosa a fenntar-

tott ranghely felett de facto nem rendelkezett: akkor a megüresedett ranghely a kielégítési sorrend megállapításánál figyelmen kívül marad. Azonban, ha a jelzálog tulajdonosa (mint dologi adós) a követelés kiegyenlítéseért 3-ik személytől (személyes adóstól) megtérítést követelhet, vagy ilyen követelés 3-ik személy javára a tulajdonossal szemben áll fenn, a még nem törölt zálogjog hatálya e követelés biztosítására fennmarad, miután a kielégített követelés is törvényes engedménnyel a tulajdonosra, illetőleg a fizető 3-ik személyre száll át.

693. VI. *Jelzálogjog átruházása.* A jelzálogjog járulékos természetéhez képest csak az általa biztosított követeléssel ruházható át másra. A követelésnek átruházása pedig: együtt jár a jelzálogjognak átszállásával is (törv. 8. §.). Örökösödés esetén a hagyatékhöz tartozó jelzálogjogilag biztosított követelések törvény címén szállanak át ipso jure az örökösre, kiknek telekkönyvi bekebelezéséről a hagyatéki eljárás során kell gondoskodni. A követelés átruházásának módja az *engedményezés*, s bárha ez a kötelmi jog szabályai szerint, *telekkönyvön kívül történik*, sőt az sem szükséges, hogy a felek szerződésükben a követelést biztosító jelzálogjogról egyáltalában említést is tegyenek: a jelzálogjog, mint accessorium, de lege, az engedményesre átszállottnak tekintendő. Az engedményesnek azonban érdeke, hogy engedménye a telekkönyvben is kitüntettessék, mert ki van téve annak, hogy feje felett a telekkönyvben még mindig jogosultként szereplő engedményező a jelzálogjogot átruházza, s ha a szerző jóhiszemű volt, úgy őt a jóhiszemű szerzésre vonatkozó ált. szabályok védik. Ha a követelést a jelzálogjog átszállásának kifejezett kizárása mellett ruházták át: ez a jelzálogjogról való lemondást jelenti.

694. A jóhiszemű telekkönyvi szerzők javára biztosított védelem az olyan engedményes javára is kijár, aki érvénytelen tulajdonjogi bejegyzésre támaszkodó, vagy szintén érvénytelenül bejegyzett jelzálogos követelést szerzett meg engedmény útján, vagy érvénytelenül bejegyzett engedmény alapján szerzett további jogokat. Ahol az engedményező az engedményes részére szóló bejegyzési engedély kiállítását megtagadja: perrel lehet arra rászorítani (törv. 11. §.).

695. A jelzálogjog átszállásának ú. n. *kényszerű esetei*

is vannak, holott a beálló jogváltozás közvetlenül a törvényen alapszik. Így ált. szabályból folyólag, aki másnak tartozását kifizeti, mert erre őt adott joghelyzete — pld. kezesi minősége — kötelezte: a fizetéssel a kielégített hitelező jogát, az azt biztosító jelzálogjoggal együtt törvényes engedmény címen megszerzi. Hasonló jelenség az ú. nev. *jus offerendi*, melynél fogva bármely jelzálogos hitelező, hogy a jelzálogtárgy alkalmatlan időben való elárverezését megakadályozza, a jelzálogjogát érvényesíteni akaró hitelező kifizetésével ennek követelését és az azt biztosító jelzálogjogot magához válthatja. A megváltás legalis cessiot eredményez. A *jus offerendit* a jelz. törv. 49. §-a az esetleges aljelzálogosnak, a tulajdonostársnak, a jelzálogtárgya ingatlan bérlőjének és haszonbérlőjének is megadja.

696. Emellett minden telekkönyvi érdekelttség nélkül is bárki gyakorolhatja — hasonló hatállyal — a *jus offerendit*, ha a jelzálogtárgya ingatlan tulajdonosa ahhoz a telekkönyvi szabályoknak megfelelő okiratban, hozzájárulását megadja. Beváltási jogot az állam is gyakorolhat (a földmív. minister, vagy az általa megbízott szerv útján) az oly jelzálogjogok tekintetében, melyek az állam földbirtokpolitikai célú elővásárlási joga alá eső ingatlanokon állanak fenn. A cél itten is az árverés megakadályozása, miért is annak kitűzött határideje előtt legkésőbb 8 nappal az állami *jus offerendit* gyakorolni kell (1925: XVI. t.-c. 5. §.).

697. További esetét szabályozza a törvény a kényszerű jelzálogjog-átzállásnak akkor, amikor a jelzálogos hitelező követelését a jelzálogtárgya ingatlan *oly tulajdonosa* fizeti ki, aki nem egyúttal személyes adós is. A fizető tulajdonosra ily esetben a jelz. törv. 9. §-a szerint, a kezesre irányadó szabályoknak megfelelően, a jelzálogos követelés változatlanul, illetőleg oly részben, vagy annyiban átszáll, amily részben vagy amennyiben a fizető dologi adós fizetéseért a személyes adóstól vagy mástól megtérítést követelhet. Ez az ú. nev. *tulajdonosi jelzálogjog* (jelzálogjog saját ingatlanunkon; az *idegen-dologbeli* jogi jelleg áttörése), melynek utólagos telekkönyvi bejegyzése végett a kielégített hitelező írásbeli engedélyt köteles kiállítani (jelz. törv. 50. §.) A mondottak állanak megfelelően akkor is, ha a jelzálogos követelés és a jelzálog tulajdona egy személyben egyesül (*consolidatio*).

698. Kényszerűen száll át a jelzálogjog — még pedig az általa biztosított *követelés nélkül* — a jelz. törv. 10. §-a szerint akkor is, ha a hitelezőt olyan *személyes adós* fizeti ki, aki a jelzálogtárgya ingatlanak nem tulajdonosa (tehát nem do logi adós). A fizető személyes adósra a jelzálogjog ilyen esetben annyiban száll át ex lege, amennyiben a fizető ezért a fizetéseért a jelzálogi ingatlan tulajdonosától vagy ennek jogelődétől megtérítést követelhet. A törvényes cessioval átszállott jelzálogjog ezt a megtérítési követelést van hivatva biztosítani. Ugyanez a szabály alkalmazandó akkor is, ha a jelzálogos hitelező és a személyes adós tekintetében egyesülés (consolidatio) áll be.

699. A törvény alapján átszállott jelzálogjogok bekebelezhetése végett, mint ezt az engedményezés esetén is láttuk (sub 694): mind a volt jelzálogos hitelező, mind pedig az, akire a jelzálogjog átszállott a másiktól (viszonosan) a bekebelezési engedély kiállítását követelheti (törv. 11. §.).

700. Végül mint a jelzálogjogok ex lege való átszállásával kapcsolatos szabály, kiemelendő, hogy a jelz. törv. 55. §-a szerint, ha a hitelező jelzálogjogáról lemondana, vagy más jognak telekkönyvi elsőbbséget engedne, úgy azzal a kötelezettel szemben, akire a követelés vagy a jelzálogjog a jelzálogos követelés kifizetése ellenében átszállana (törv. 9. és 10. §§.): követelési jogát elveszti, ha és amennyiben ennek az átszállásra jogosultnak megtérítés iránti keresete a lemondás vagy elsőbbségengedés következtében a jelzálogból fedezetet nem talál, illetőleg, ha a lemondás vagy elsőbbség engedés nélkül fedezetet talált volna. A jelzálog t. i. ezeknek érdekét is szolgálja — másodsorban, és nemcsak a hitelezőét. A záloghitelező tehát egyoldalúan nem rendelkezhetik a zálogjoggal úgy, hogy rendelkezése ezeknek a quasi személyes (illetőleg dologi) kezeseknek sérelmére szolgálgjon.

701. A jelzálogjog bírói átruházásáról a végrehajtási törvény 123. §-a rendelkezik. Eszerint a végrehajtási úton lefoglalt jelzálogilag biztosított követeléseket a bíróság a végrehajtató késérése rája kielégítésül átruházhatja, s hasonlókép a jelzálogjogi követelés engedményeséül tekintendő az is, akire, mint legtöbbet ígérőre az árverésen az árverés alá került jelzálogos követelést odaütik.

702. VII. *A jelzálogjog megszűnése.* A jelzálogjog járulé-

kos természetéből az következne, hogy a biztosított követelés bármely módozatú megszűnése ipso facto maga után vonja az accessoriumnak, az anyagi alapját vesztett jelzálogjognak, megszűnését is. Ez a tétel azonban egyrészt a telekkönyv formalismusán dül meg, mely a jelzálogjog létét és fennállását a bekebelezés törléséig a publica fides oltalma alatt tartja; másrészt a jelzálogjogoknak azon a sajátosságán, hogy bizonyos esetekben, a követelés kifizetése ellenére is fennmaradván, törvényes engedménnyel a fizetést eszközölő személyes vagy dologi adósra, esetleg harmadik személyre (pld. kezesre, jus offerendit gyakorlóra) száll át. Sőt megszűnhetik a jelzálogjog a törvény által megjelölt esetekben telekkönyvi törlés nélkül is.

703. A megszűnés eseteit az 1927. XXXV. t.-c. rendszerében a következőképpen lehet csoportosítani. Megszűnik a jelzálogjog a) *ipso jure*, a törvény közvetlen parancsa alapján és b) megszűnik *a törléssel*, azaz a törlés telekkönyvi bekebelezésével. Telekkönyvi törlésnek pedig helye van: aa) ha a jelzálogjog eredetileg *érvénytelenül* jött létre, mikor is az ezen a címen megindítandó törlési perben hozott ítélet lesz a törlés alapja; bb) ha a hitelező *kielégítést* kapott; cc) ha a jelzálogjogáról *önként lemondott*; dd) ha a jelzálogjogról való lemondásra *kényszeríthető* és ee) ha kivételes esetekben a törlést minden törlési per nélkül is, perenkívüli eljárással, ki lehet a hitelezővel szemben eszközölni.

704. a) *Ipso jure* szűnik meg a jelzálogjog a jelz. törv. 12. §-a értelmében, ha a tárgyául szolgáló ingatlant végrehajtási árverésen eladják és a tulajdonjognak az árverési vevő javára szóló bekebelezésekor az érdekeltek a jelzálogjogot (vagy azok valamelyikét, ha több is állott fenn) nem tartják fenn, — vagy ha a hitelező a jelzálogból vagy egyéb oly tárgyból, amelyre a jelzálogjog kiterjed (pld. tartozék) végrehajtás útján kielégítéshez jutott. Az árverési vételárból ki nem elégíthető jelzálogjogok a végrehajtási törvény 182. §-a szerint szintén megszűnnek.

705. Közvetlenül törvénynél fogva, tehát ipso jure, szűnik meg a jelzálogjog akkor is, ha tárgya az ingatlan, az in integrum restitutio lehetősége nélkül *megsemmisült*, s ezzel egyértelmű a forgalomból való teljes kivonatása is. Végződési határidőhöz, vagy felbontó feltételhez kötött jelzálogjogokra

az időhatár bekövetkezte esetén, illetőleg a bontó feltétel megvalósulásakor, ugyanez áll; valamint az ingatlan állami megváltása esetén az azt terhelő jelzálogjogok szintén megszűnnek (a záloglevelek vagy más kötvények fedezetéül szolgálók s esetleg egyezségileg fenntartottak kivételével) s az ingatlan helyébe (mint árverésnél a vételár) itt a megváltási ár lép.

706. b) *Törlés. aa) érvénytelenség esetén.* Ha a jelzálogjog bekebelezése eredetileg már érvénytelenül történt (lásd fentebb 663 a) alatt) a sértett annak törlése iránt pert indíthat, mely az úgynev. telekkönyvi elbirtoklás időbeli keretei között a jóhiszemű és nem ingyenesen szerző harmadik ellen is folyamatba tehető. A törlés itt az ítélet alapján foganatosítandó. *bb) Kielégítés esetén.* Ha a jelzálogilag biztosított követelés a személyes adós vagy 3-ik személy fizetésével (beszámítás, elengedés, letétbehelyezés, stb.) megszűnt (kivéve azokat az eseteket, amikor a kielégített követelés törvényes cессioval másra száll át) a fizető a jelzálogos hitelezőtől a jelzálogjog törlésére alkalmas írásbeli nyilatkozatnak kiállítását követelheti (jelz. törv. 50. §.), melynek megtagadása esetén a jog megszűnésére alapított törlési perrel, illetőleg az abban hozandó ítélettel lehet a jelzálogjog törlését kieszközölni. A jóhiszemű és nem ingyenesen szerző 3-ik személlyel szemben azonban ennek a törlési pernek helye nincs.

707. cc) *Önkéntes lemondás.* Megszűnik a jelzálogjog, még pedig a hitelező egyoldalú ügyletével (törlési engedély), lemondás révén, amennyiben a jelzálogjog egyidejűleg ez alapon a telekkönyvben töröltetik (jelz. törv. 13. §.). Ez a lemondás és törlés azonban nem jelenti ipso facto a biztosított követelésről való lemondást is. A lemondó nyilatkozat hatálya az elfogadást nem igényli. Érvényességét a jogügyletekre vonatkozó ált. szabályok szerint kell megítélnünk. Ha a lemondó nyilatkozat szóbelileg vagy a bejegyzés céljára alkalmatlan formában történt, a szabályszerű alakban leendő kiállítását perben lehet követelni.

708. dd) *Lemondásra kényszerítés.* A jelz. törv. 14. §-a szerint oly esetekben, midőn a jelzálogilag biztosított követelés elévült és így bírói úton való érvényesítésének lehetősége elesett, vagy a követeléssel szemben valamely exceptio peremptoria áll szemben, a jelzálogtárgya ingatlan tulajdonosa a hitelezőtől követelheti, hogy hiábavalóvá vált jelzálogjogáról

mondjon le és egyezzék bele a telekkönyvi bekebelezés törlésébe. Ugyanígy áll a dolog akkor is, ha a követelés naturalis jellegű lévén bíróilag szintén nem érvényesíthető. Amennyiben a hitelező a törléshez szükséges nyilatkozat megtételétől vonakodik: a tlkvi rendtartás 155. §-a szerint törlési keresettel kell őt a törlés tüzésére marasztaltatni.

709. *ee) Törlés a hitelező engedélye nélkül.* Ha a jelzálogos hitelező maga, vagy tartózkodási helye ismeretlen, a jelzálogtárgya ingatlan tulajdonosa a követelés összegét és annak 3 évnél nem régebb, valamint az esetleges felmondási időre járó kamatait, úgyszintén a tőkével egyenlő rangsorban kielégítendő mellékszolgáltatásokat bírói letétbe helyezheti — feltéve, hogy a követelés már lejárt vagy felmondhatóvá lett — ez esetben a bíróság, az ő kérelmére, a hitelezőt, hirdetményi eljárás útján hozandó határozatával kielégíttetnek és a jelzálogjogot megszüntnek jelenti ki. Amennyiben a hitelező a határozattól számított 32 év alatt a letett összeg felvételére nem jelentkezik, arra való jogát elveszti és a letevő letétjét visszaveheti (jelz. törv. 15. §.).

710. De bírói letétbe helyezés nélkül is kérheti a jelzálogi ingatlan tulajdonosa a fenti hirdetményi eljárás bevezetését és a jelzálogjog megszüntnek nyilvánítását, ha az ismeretlen hitelező, vagy ismeretlen tartózkodású hitelező esetén a jelzálogjogra vonatkozó utolsó telekkönyvi bejegyzés óta 32 év eltelt anélkül, hogy a tulajdonos a jelzálogos hitelező jogát az elévülés félbeszakítására alkalmas módon elismerte volna. Naptárszerű lejáráttal meghatározott követelésnél a 32 év a lejárat naptól, részletekben kiegyenlítendő követelés esetén pedig az utolsó részlet lejárat napjától kezdve kell számítani (jelz. törv. 16. §.).

711. VIII. *A jelzálogadóslevél.* A jelzálogadóslevél rendeltetése az, hogy a jelzálogos követelés forgalomképességét fokozza amikor lehetővé teszi annak *telekkönyvön kívüli* és a joghatály szempontjából mégis a telekkönyvi bejegyzéssel egyértékű átruházását. Fogalma szerint a telekkönyvi hatóság által kiállított közokirat valamely és a telekkönyvben bejegyzett jelzálogjogos követelésről, melynek átruházása csak az okiratra vezetendő átruházó nyilatkozattal és az okirat átadásával történhetik. A jelzálogadóslevél nem azonos az 1876: XXXVI. és 1928: VII. t.-cikkeken szabályozott *záloglevél*lel,

melyet valamely jelzálogintézet bocsát ki az őt illető jelzálogos követelések összege alapján. A záloglevélnek a kibocsátó intézet elleni személyes követelésekről van szó, míg a jelzálogadóslevél egy meghatározott ingatlanra vonatkozó jelzálogjog értékpapírszerű megtestesítését jelenti.

712. Jelzálogadóslevelet a hitelező kérelmére állít ki a telekkönyvi hatóság, ha a hitelező olyan *hitelintézet* vagy olyan *hitelintézetnek a tagintézete*, melynek alapszabályait törvény állapítja vagy erősíti meg vagy a kormányhatóság hagyja jóvá és ha a jelzálogi ingatlan tulajdonosa a jelzálogadóslevél kiállításához *írásbeli nyilatkozatával hozzájárul*. A jelzálogadóslevél kiállítása a telekkönyvben feljegyzendő (jelz. törv. 87, 89. §§.). A kiállítást egyébként vagy már a jelzálogjog eredeti bejegyzésekor vagy a bejegyzés alapjául szolgált eredeti okirat bemutatásával utóbb is lehet kérni (jelz. törv. 88. §.).

713. A jelzálogadóslevelet a jelzálogjog telekkönyvi bejegyzése és a bejegyzésre szolgált okirat alapján a telekkönyvi hatóság állítja ki. Az alakra és tartalomra nézve a telekkönyvi rendtartás az irányadó. Érvényességéhez a törvény szerint szükséges: jelzálogadóslevél elnevezés, a jelzálogos hitelező nevének, székhelyének, a jelzálogos követelésnek, a terhelt ingatlannak és a jelzálogjog telekkönyvi bejegyzése rangsorának megjelölése, a hatóság aláírása és hivatali pecsétje. A biztosított követelésről szóló eredeti okirat a jelzálogadóslevélhez hozzáfűzendő és pecséttel megerősítendő (jelz. törv. 94, 95. §§.). A jelzálogos követelés kamatairól és tőketörlesztési részleteiről a jelzálogadóslevél mellett külön értékesíthető és beváltható bemutatóra szóló szelvényeket lehet kiállítani (jelz. törv. 96. §.).

714. Amíg a jelzálogtárgya ingatlan tulajdonosa ellen bejegyzésének esetleges eredeti érvénytelensége címén a törlési keresetet az időközi netaláni jóhiszemű harmadik szerzőre is kiterjedő hatállyal meg lehet indítani: jelzálogadóslevél nem állítható ki, — hacsak mindazok a jogelődök, akik a tulajdoni bejegyzést még megtámadhatnák, a jelzálogadóslevél kiállításához írásbeli nyilatkozattal hozzá nem járulnak (jelz. törv. 90. §.). Nincs helye jelzálogadóslevél kiállításának akkor sem, ha a jelzálogtulajdonos ellen, az ő tulajdoni bekebelezését megelőző rangsorban törlési vagy kiigazítási per,

elidegenítési vagy terhelési tilalom, utóörökösödési jog vagy 3-ik személy javára szóló oly korlátozás van bejegyezve, mely a tulajdonosnak akár élők közötti, akár halál esetére szóló elidegenítési vagy terhelési jogát kizárná. Ugyanez áll, ha magán a jelzálogjogon áll fenn ily korlátozás, illetőleg al-jelzálogjogi terhelés (törv. 91. §.). Nem lehet jelzálogadóslevelet kiállítani végül feltételes, vagy oly jelzálogos követelésről, melyért a hitelező vizontszolgáltatással van még terhelve (törv. 92. §.), valamint nem állítható ki az ú. nev. „biztosítéki jelzálogjog”-ról sem (törv. 93. §.).

715. A már kiállított jelzálogadóslevelet a hitelező intézet ha a biztosított jelzálogkövetelést felosztva akarja forgalomba hozni, *részjelzálogadóslevelekre* bonthatja szét. A jelzálogtárgya ingatlan tulajdonosának külön írásbeli nyilatkozata szükséges ehhez, valamint a már kiadott eredeti jelzálogadóslevélnek és a hozzáfűzött okiratnak a bevonása is. Az érvényességi kellékek annyiban változnak, hogy a kiállítandó okiratokban a *részjelzálogadóslevél* kifejezés veendő fel elnevezésül és a *részkövetelések* jelölendők meg. A részjelzálogadóslevelek sorszámokat kapnak és a biztosított követelésről szóló okirat hiteles másolatával látandók el (jelz. törv. 97—98. §§.).

716. A jelzálogadóslevél kiállítása és telekkönyvi feljegyzése után a jelzálogos követelés *csak a jelzálogadóslevél útján* ruházható át, illetőleg terhelhető meg. Az átruházás módja a jelzálogadóslevélre a szerző megnevezésével rávezetett átruházó nyilatkozat és az átadás. Az átruházó azt az intézetet, melynek kérelmére a jelzálogadóslevél eredetileg kiállított, az átruházásról kívánatra értesíteni köteles (jelz. törv. 99. §.). Ha pedig a jelzálogadóslevélben megtestesített követelés járulékainak biztosítására biztosítéki jelzálogjog is van bekebelezve: az átruházással a jelzálogadóslevél új birtokosára az is átszáll (100. §.).

717. Ennek ellenére nem lehet egészen kizárni azt sem, hogy jelzálogadóslevél esetén is a jelzálogjog a rendes úton, tehát *telekkönyvi bekebelezéssel ruháztassék* át, pld. olyankor, mikor a hitelezőt a nem tulajdonos személyes adós elégíti ki, akire a jelzálogjog ekként átszállani volna hívatott — de a hitelező a jelzálogadóslevelet részére kiadni nem tudja. Ebben az esetben a jelzálogadóslevél kiállítására vonatkozó fel-

jegyzés törlésétől függő hatállyal a telekkönyvi bejegyzésnek nincs akadálya. Szabály szerint önként érthetően a telekkönyvi átruházás csak a feljegyzés törlése után foghatna helyet (jelz. törv. 102. §.).

718. Aki a jelzálogadóslevelet a mondottak szerint szabályszerűen megszerezte, azt az ő hitelezői jogában és minőségében a törvény éppen úgy védi, mint a telekkönyvben bízó jóhiszemű jogszerzőt (103. §.). Hitelezői legitimatioja egyfelől a jelzálogjogadóslevél birtokában, másfelől az okiratra szabályszerűen rávezetett átruházó nyilatkozatoknak a telekkönyvbe bejegyzett hitelezőig visszamenő összefüggő láncolatában valósul meg. Az, hogy ezen átruházó nyilatkozatok valamelyike, esetleg érvénytelen: a jelzálogadóslevél mondott módon igazolt jóhiszemű birtokosának jogát nem érinti, s ő a jelzálogtárgya ingatlanból kielégítését feltétlenül megszerezheti (jelz. törv. 101. §.). Ha a jelzálogadóslevél és a telekkönyvi bejegyzés tartalma között eltérés mutatkoznék: a telekkönyv tartalma az irányadó, ha csak a jelzálogadóslevélből magából s a rája vezetett feljegyzésekből világosan ki nem tűnik, hogy a telekkönyv tartalma a helytelen (jelz. törv. 104. §.).

719. A jelzálogos hitelező és a jelzálogos adós közötti s a telekkönyvből kitűnő közvetlen kapcsolat a jelzálogadóslevél esetén megszakad, miután a jelzálogadóslevél telekkönyvön kívüli kézről-kézre menő forgalmára tekintettel a jelzálogtárgya ingatlan tulajdonosa nem tudhatja, hogy kinél van a jelzálogadóslevél és így ki az ő hitelezője. A közvetlen kapcsolatnak ezt a hiányát a törvény azzal a rendelkezésével hidalja át, hogy 111. §-ában kimondja, miszerint az a hitelintézet, amelynek kérelmére és részére a tlkvi hatóság a jelzálogadóslevelet kiállította, a jelzálogjog tekintetében a jelzálogadóslevél mindenkori birtokosának *törvényes képviselője*, aki egyúttal a jelzálogadóslevél minden későbbi jogszerű birtokosával szemben a jelzálogoskövetelés engedményezőjeként szavatol is.

720. Ebből a törvényes képviselői minőségből kifolyólag a jelzálogadóslevelet kiállíttató hitelintézet, mely az okiratot először forgalomba hozta, rendelkezéseket tehet a jelzálogjogi követelés tekintetében (pld. az adósnek haladékat adhat) s ezek a rendelkezései a jelzálogadóslevél mindenkori birtokosát jogosítják, illetőleg kötelezik. Viszont egyenesen köteles

is minden olyan rendelkezés megtételére, melyet a jelzálogtárgya ingatlan tulajdonosa hitelezőjétől követelhet. A jelzálogadóslevél birtokosáról és hollétéről úgy a személyes adósnak, mint a zálogtulajdonosnak kívánságára felvilágosításokat tartozik adni s a jelzálogadóslevél birtokosa helyett a jelzálogos követelés érvényesítésében is eljárhat (jelz. törv. 111. §.).

721. A képviseleti jogkörből folyik az is, hogy a jelzálogtárgya ingatlan tulajdonosa, hitelezője helyett a képviselő hitelintézettel szemben teheti meg a hitelezőre hatályos jognyilatkozatait (pld. felmondást), s ha a jelzálogadóslevél mellett szelvényeket nem adtak ki, vagy ha igen is, de azok a képviselő intézet birtokában vannak, a lejárt kamatokat és a tőketörlesztő részleteket a képviselő kezébe teljesítheti. A tőketartozás ezzel szemben rendszerint csak a jelzálogadóslevél igazolt birtokosának fizethető, ha azonban a jelzálogadóslevél a képviselő hitelintézet birtokában van: úgy a rája vezetett átruházó és terhelő nyilatkozatokra való minden tekintet nélkül, a képviselő hitelintézetnél is joghatályosan lehet tőkefizetést eszközölni. Egyébként a jelzálogjog átruházásakor a képviseleti hatáskört az érdekelt felek korlátozhatják, s a korlátozásnak telekkönyvi bejegyzéssel harmadik személyekre is vonatkozó hatályt adhatnak (jelz. törv. 112. §.).

722. A jelzálogjogok érvényesítéséről, ami a jelzálogjog gyakorlását és egyúttal védelmét is jelenti, a jelzálogadóslevélre tekintettel is, külön §-ban foglalkozunk. Ugyanott kerül tárgyalás alá a kézzzálogjogok érvényesítési módja is.*

60. §. Egyetemleges jelzálogjog.

723. Az egyetemleges jelzálogjog valamely követelés jelzálogjogi biztosításának fokozása azzal, hogy egy és ugyan-

* Irodalmi utalások az 58. és 59. §§-hoz. Kálnoki Bedő Sándor: A jelzálogtörvény magyarázata (Bpest, 1928). — Nizsalovszky Endre: A jelzálogjog jogszabályainak magyarázata (Bpest, 1929). — Szladits K.: Dologi jog c. id. m. 292. és köv. l. — Zlinszky-Imling: A magy. telekkönyvi jog c. id. m. — Zsöggöd: Fejezetek stb. id. c. m. I. k. 37. és köv. §§. — Exner: Österr. Hypothekenrecht (1876.—1881). — Nyulászi János: Jelzálogjogunk reformja (M. Jogász egyl. ért. új f. XII. k. 77.). — Katona M.: A telekkönyvi rangnak vagy elsőbbségnek átengedéséről (Mag. jogi dolgozatok c. gyűjt.). — Agoston P.: A rangsor mint jog (M. Jogász egyl. ért. r. f. XXXI. k.). — Sichermann B.: A tulajdonosi jelzálogjog (1928). — Nizsalovszky Endre: A zálogjogok és a telki teher néhány főkérdése (1928).

azon követelés fedezésére egyetemleg lekötve több jelzálogszolgál (jelz. törv. 4. §.). A követelés *egysége* mellett tehát a *jelzálogok többsége* az egyetempl. jelzálogjog fogalmi sajátossága. Az egyetempl. jelzálogjog alá vetett ingatlanok akár ugyanazon egy tlkvi betétben, akár különböző betétekben lehetnek felvéve. Egyetemlegesen lekötött mivoltukat az jelzi, hogy egyikük fő-, a többiek pedig „*mellék*“ jelzálogként vannak megjelölve, ami azonban merőben formális megkülönböztetés csupán és távolról sem jelenti, mintha az egyik *főképpen* vagy *inkább* volna zálog, mint a többiek (tlkvi rendtartás 106—118. §§.). A bejegyzés teljes tartalma szerint csak a főzálogként megjelölt ingatlan betétjében viendő keresztül, holt a mellékszalogokra utalás tétetik, viszont megfordítva, ezek betétjében a főzálogra kell ráutalni.

724. Egyetemleges jelzálogjog tárgya az önálló telek-könyvi jószágtestként szereplő ingatlanon kívül jelzálogjoggal terhelhető jog és tulajdonostársi eszmei hányad is lehet. (24.000/1929. I. M. rend. 20. §.). Keletkezésének, létrejövételének szabályai ugyanazok, melyeket a közönséges jelzálogjogok megalapításánál láttunk. Valamely közönséges jelzálogjog azonban utólagosan egyetemleges jelzálogjoggá alakulhat át, ha a terhelt ingatlant később felosztják és a terheket az így újonnan alakított egy vagy több jószágtestre átviszik vagy ugyanazon követelés biztosítására utóbb más ingatlanon is alapítanak jelzálogjogot. Létrejöhet az egyetempl. jelzálogjog végrehajtás rendén a bírói jelzálogjog formájában is.

725. A földbirtokpolitikai célokból gyakorolt állami megváltási jog érvényesítése esetén a megváltott ingatlanokon fennállott jelzálogjogok, az egyesek javára történt szétosztás után szabály szerint szintén mint egyetemleges jelzálogjogok maradnak fenn, amennyiben oly természetűek, hogy a megváltás megszűnésüket nem vonja maga után. Az ily jelzálogjogok is azonban az Orsz. Földbirtokrend. Bíróság határozata alapján a megváltott ingatlan eldarabolásakor a hitelezők biztonságának megóvása mellett megoszthatók. (1920: XXXVI. t.-c. 81. §.). A hitelezőket az ilyen megosztással érhető joghátrányok részbeni ellensúlyozása céljából az 1925: XV. t.-c. 4. §-a bizonyos cautelaris előfeltételeket állít fel.

726. Az egyetempl. jelzálogjog különleges hatálya abban áll, hogy a jelzálogos hitelező követelését, tetszése szerint akár

egészében, akár felosztva, a jelzálogul leköötött ingatlanok bármelyikéből, vagy azok valamennyiéből egyszerre keresheti s amíg egész követelésére nézve kielégítést nem nyert, a ki nem elégített követelésrész tekintetében mindenik jelzálogtárgy továbbra is egyetemlegesen és egészben marad leköötve (jelz. törv. 56. §.). Ha azonban teljes kielégítését a leköötött ingatlanoknak *csak egyikéből* eszközölte: a többi leköötött ingatlanok felelőssége, *egymásközötti* viszonyukban, az arányosság elve szerint alakul ki, olyanformán, mintha a jelzálogtárgya ingatlanok tulajdonosai között a kötelmi jog szabályai szerinti egyetemleges adóstársi viszony állana fenn. Ehhez képest a kielégítést elszenvedett, mintegy *készfizető dologi kezesként* a törvény értelmében a többi jelzálogtulajdonossal szemben a *beneficium divisionis* jogával élhet és tőlük arányos megtérítést követelhet.

727. A megtérítés arányát az egyes jelzálogok értéke szabja meg s ezt az értéket a kielégítést megelőző évben rájuk kiszabott föld- és házadó alapján kell megállapítani. A kielégített egyetempl. jelzálogjog tehermegosztásának ez a kulcsa csak akkor módosul, ha a jelzálogok közül némelyik ilyen adó alá (mentesség okából) nem esett, mikor is a kielégítéskori egyébként meghatározandó értékük lesz a megosztásnál az irányadó (jelz. törv. 57. §.).

728. Kivétel a *beneficium divisionis* alól az az eset, ha az egyetemleges jelzálogjog egy már fennállott jelzálogjognak más ingatlanokra való utólagos kiterjesztése folytán keletkezett, mikor is a kielégítés terhét az érdekeltek egymásközötti viszonyában kizárólag a korábban terhelt jelzálogi ingatlan viseli (jelz. törv. 57. §. 2. bekezdés). A leköötött ingatlanok tulajdonosai egyébként a teherviselés arányára nézve eltérő megállapodásokra is léphetnek; de az ilyen megállapodásokra az azokban nem részes más telekkönyvi érdekeltekkel szemben csak akkor hivatkozhatni, ha a megállapodás, még pedig megelőző rangsorban, telekkönyvileg is bejegyeztetett (u. ott).

729. Ha az egyetemlegesen biztosított jelzálogos hitelező a jelzálogok valamelyikét jelzálogjoga alól *kibocsátja*, vagy valamelyik jelzálogra más jogok tekintetében telekkönyvi *elsőbbiséget* enged és ezzel a többi leköötött ingatlan tulajdonosainak azt a visszkereseti jogát, mely őket a jelzálogos kö-

vetelés kiegyenlítése esetén a többiekkel szemben, a beneficium divisionis alapján megilletné, veszélyezteteti — ezekkel a veszélyeztetett jelzálogtulajdonosokkal szemben elveszti a jogát annak az összegnek erejéig, amely a kibocsátott jelzálogra a tehermegosztás kulcsa szerint esik — illetőleg, prioritás engedésével, annak az összegnek erejéig, mely az elsőbbség engedése következtében a jelzálogból fedezetet nem talál (jelz. törv. 55. §.).

730. A beneficium divisionis révén az egyetemleges jelzálog kereteiben, mintegy *belső jelzálogjogok* alakulnak ki a törv. 9. §-ának alkalmazásával, amennyiben a hitelezőt egyetemlegesen biztosított követelésére nézve a lekötött jelzálogok valamelyikének olyan tulajdonosa elégítette ki, aki nem személyes adós és ezért a személyes adóstól vagy mástól megtérítést követelhet. Ilyen esetben nevezetesen a törv. 58. §-a szerint a jelzálogkövetelés öreá ex lege átszáll (mint törvényes engedményesre), *nem ugyan mint egyetemleges jelzálogjog*, hanem mint mindegyik jelzálogingatlanra az arányos megosztás kulcsának megfelelő összegig érvényes külön-külön jelzálogjog. Áll ez akkor is, ha az egyetemleges jelzálogi követelés és valamelyik jelzálog tulajdona egy személyben egyesül. — Ugyan ez áll megfelelően a törv. 59. §. értelmében — és a 10. §. idevonatkoztatásával — akkor, ha az egyetemlegesen biztosított hitelezőt a nem tulajdonos *személyes adós* elégítette ki és neki van megtérítési követelése a dologi adósok (t. i. a lekötött ingatlanok tulajdonosai) ellen. A jelzálogjog tehát ex lege csak a dologi adósok egymásközötti teherviselése arányának megfelelő összegig száll át rája.

731. Előfordulhat az is, hogy az egyetemlegesen biztosított követelést a lekötött ingatlanok valamelyikének oly tulajdonosa elégíti ki, *aki egyúttal személyes adós* is, tehát joghelyzetére az előbb (730. alatt) mondottak nem alkalmazhatók. Ilyen esetben a jelz. törv. 60. §. szerint, ha a fizetést eszközlő személyes és egy személyben dologi adós is a többi jelzálog tulajdonostól vagy azok valamelyikétől, a köztük fenforgó viszony alapján megtérítést igényelhet: a lefizetett jelzálogos követelés megszűnik ugyan, de maga a jelzálogjog nem, hanem a megtérítési igény biztosítása céljából a törv. 59. §-ának értelme szerint a kielégítőre száll át.

732. Ha már most az egyetemleges jelzálogjoggal bizto-

sított követelés egészben vagy részben megszűnik, anélkül azonban, hogy törvényes cessio révén ugyanakkor valamelyik dologi adósra vagy a személyes adósra szállana át: az egyes jelzálogtulajdonosok a megüresedett ranghely felett a megszűnés vagy lemondás terjedelmében külön-külön rendelkezhetnek, de csak annak az összegnek erejéig, amely az egyetemleges jelzálogjog terhéből a telekkönyvileg érdekelttek egymásközi viszonyában az egyes ingatlanokra arányosan esik (jelz. törv. 61. §.).

733. Az egyetemlegesen leköötött ingatlanok tulajdonosai közötti arányos teherviselés gondolatát a törvény *egyéb telekkönyvi érdekelttek* javára is érvényesíti — értvén egyéb telekkönyvi érdekelttek alatt azokat, kiknek a leköötött ingatlanok egyikén-másikán szintén lehetnek idegen dologbeli, főleg hátrább álló ranghelyen bejegyzett jelzálogjogai. Ezeket az egyetemleges jelzálogjog végrehajtási úton való érvényesítése azért érinti közelről, mert előfordulhat, hogy az egyetemleges hitelező az árverésre került és nem a személyes adóst illető ingatlan után *nagyobb összeg* erejéig kap kielégítést, mint amennyi a törv. 57. §-a szerinti arányos teherviselés alapján az elárverezett jelzálogra esnék. — Ilyenkor ezek az „egyéb érdekelttek“ a kielégítéstől eleshetnek. Erre való tekintettel a bíróságnak részükre ügygondnokot kell kirendelnie, aki a végrehajtási tömeg javára (hogy az az ő követeléseikre is fedezetet nyújthasson) a többi jelzálogtárgyú ingatlanból arányos megtérítést követelhet (jelz. törv. 62. §.).

734. Feleslegessé válik az ügygondnok közrevonásával, közvetve megvalósuló érdekvédelem akkor, ha a végrehajtás az egyetemlegesen leköötött ingatlanokra ugyanazon telekkönyvi hatóság előtt folyik és az árverési vételárak *egyszerre* kerülnek felosztásra, miután ilyenkor a 24000/929. I. M. rend. 17. §-a szerint, a végrehajtató egyetemleges hitelező kielégítése az egyes ingatlanjelzálogok eladási árából amúgy is arányosan fog megtörténni.

735. Az egyetemleges jelzálogjoggal biztosított hitelező rendelkezési joga a jelzálogjog tekintetében épp oly szabad, mint minden jelzálogos hitelezőé. Egyetemleges jelzálogjogát, de csak mint *ilyent* — engedményezheti, aljelzálogjogokkal terhelheti, az egyes zálogokat a lekötés alól felszabadíthatja,

anélkül, hogy a zálogadósoknak ebbe bármilyen beleszólási joga volna.*

61. §. *Biztosítéki jelzálogjog.*

736. A biztosítéki jelzálogjog a jelzálogjognak az a faja, melynél a jelzálogjognak a személyes követeléshez tapadó járulékos természete a legteljesebb mértékben érvényesül és a jelzálogjog, mégha jóhiszemű harmadik személy szerezte is meg, nem a telekkönyvi bejegyzés, hanem a követelés szerint igazodik. Ezt fejezi ki a jelz. törv. 63. §-a azzal a rendelkezéssel, hogy jelzálogjogot valamely követelés biztosítására akként is lehet alapítani, hogy a jóhiszemű telekkönyvi szerzés védelmének szabályai a jelzálogjogból való kielégítés tekintetében a biztosított követelésre nem terjednek ki s a hitelező követelésének bizonyítása végett a telekkönyvi bejegyzésre nem hivatkozhatik. Azaz, a biztosítéki jelzálogjog, bár számszerűen meghatározott követelésre is van bejegyezve, a hitelezőt vagy az ő jóhiszemű jogutódját, a követelés és annak kényszer útján való kielégíttetése tekintetében önmagában nem biztosítja, mert a követelés fennállására, sőt keletkezésére és megszerzésére nézve sem nyújt a publica fidesen alapuló bizonyítékot. Míg tehát a közönséges jelzálogjognál annak jóhiszemű megszerzőjét a telekkönyvi nyilvánosság védi, s vele szemben a dologi adós a követelésnek megszűntére nem hivatkozhatik, sem jogelenyésző kifogást nem érvényesíthet: addig itt, a hitelező, mert jelzálogjoga mindenben a személyes adós tartozásától és annak fennállásától függ: a követelést egyfelől bizonyítani, másfelől a zálogadósnak kifogásait tűrni köteles.

737. A biztosítéki jelzálogjogra egyébként, amennyiben a törvény másképp nem rendelkezik, a közönséges jelzálogjog szabályai nyernek alkalmazást. A telekkönyvben, megalapítása alkalmával, kifejezetten mint „biztosítéki jelzálogjog“ tüntetendő ki (jelz. törv. 64. §.). — Imént ismertetett és *önkéntes biztosítéki jelzálogjog*-nak nevezhető alakzatán kívül a törvény még két külön formatioja szerint szabályozza. Nevezetesen, mint *bemutatóra szóló*, vagy *forgatható papírból*,

* Irodalmi utalások. Kálnoki Bedő S. id. c. m. 198. és köv. l. — Nizsai-lorszky S.: id. c. m. (Commentár) 184. és köv. l. — Szladits K.: id. c. m. 356. és köv. l. — Továbbá előző 58. és 59. §§-oknál felhívott források.

váltóból származó követelés biztosítására irányuló és u. n. *keretbiztosítási* jelzálogjogot.

738. A *bemutatóra* szóló vagy *forgatható* értékpapírból, váltóból származó követelés biztosítására a telekkönyvben *kizárlag csak* biztosítéki jelzálogjogot lehet bejegyezni. Itt tehát a jelzálogjog a törvény egyenes rendelkezése alapján más, mint biztosítéki jelzálogjog nem is lehet, amiből következőleg nem fontos, ha a bejegyzés alkalmával ilyenként való megjelölése megtörtént-e vagy elmulasztott (jelz. törv. 66. §.). Maguk a felek is megtehetik, hogy bárminő más jelzálogjogot „biztosítéki“ jelleggel ruházzanak fel, de ehhez feltétlenül megkívántatik, hogy a telekkönyvben azt kifejezetten így is jegyeztessék be.

739. A váltón, bemutatóra — forgatásra szóló értékpapíron alapuló biztosítéki jelzálogjog azonos az önkéntes bizt. jelzálogjoggal abban, hogy a törv. 63. §. szerint a jóhiszemű telekkönyvi szerzés védelmét a kielégítés és a követelés szempontjából szintén nem élvezi; a hitelezőnek követelését bizonyítania kell, a telekkönyvi bejegyzés ezt nem pótolhatja s a járulékoság elve ugyanolyan szigorúsággal érvényesül itt is, mint amannál. Viszont élesen különbözik tőle tekintetben, hogy az értékpapir révén, melyen a követelés alapszik, ennek a bizt. jelzálogjognak forgalomképessége, könnyű átruházhatósága éppen olyan nagy, mint amilyen kicsi és leszorított az önkéntes biztosítéki jelzálogjogé.

740. Az átruházás a biztosítéki jelzálogjognak ennél az alakjánál — a papirbeli követeléssel együtt — *telekkönyvön kívül* történik, még pedig az ilyen követelések átruházására vonatkozó szabályok szerint. Tehát a papir átadásával, illetőleg forgatható papírnál, átadásával és háttíratolásával papirszerűen igazolt mindenkori papirbirtokos egyuttal a jelzálogjognak jogosítottja is s a jelzálogjog az ő követelésének a járuléka. Ennél fogva a papír bemutatása mellett a bizt. jelzálogjog rája történt átszállásának telekkönyvi bejegyzését az eredeti jelzálogos hitelező ellen, annak minden beleegyezése nélkül kérheti (66. §.). Miután azonban sohasem tudható, hogy a hitelező bejegyzése óta a papír nem került-e más kezébe: a legutoljára bejegyzett hitelezőt a mindenkori hitelezőnek törvényes képviselőjéül kell tekintenünk (u. ott).

741. Ha a most szóban forgó biztosítéki jelzálogjog közfor-

galomra szánt kötvények és nem múltó életű, átmeneti jellegű papírszerű követelések biztosítására szolgál, holott is közgazdasági érdekszámba megyen, hogy a hitel minél szélesebb körben legyen igénybevehető és így *részkötvények* bocsáttassanak ki: a jelz. törv. 67. §-a lehetővé teszi a *mindenkori összes részkötvény birtokosok* javára egy egységes biztosítási jelzálogjog bejegyezhetését a kötvényt kibocsátó adós (rendszerint nagyobb vállalat) tulajdonát képező ingatlan terhére. Evégből *főkötvény* állíttatik ki s a számszerűleg és névértékben megjelölendő részkötvények erejéig a biztosítéki jelzálogjogot bekebelezzik, melynek keretén belől a részkötvények mindenkori tulajdonosai a lekötött ingatlanon részkötvényeik névértékének arányában közvetlen jelzálogjogokat szereznek. Ezeken a jelzálogjogokon további dologi jogokat sem átruházás, sem aljelzálogjog útján alapítani nem lehet. A részkötvénybirtokosok, mint hitelezők részére, tekintettel a jelzálogtulajdonossal szemben és viszont fentálló közös érdekeikre, a jelzálogjogra vonatkozó rendelkezések foganatosítása végett *közös képviselőt* kell kirendelni. A kirendelés a jelzálogjogról szóló telekkönyvi bejegyzésben feltüntetendő s képviselő csak oly hitelintézet vagy oly hitelintézet tagintézete lehet, melynek alapszabályait törvény állapítja vagy erősíti meg, vagy a kormányhatóság jóváhagyja (jelz. törv. 67. §.).

742. *Keretbiztosítéki jelzálogjog.* A keretbiztosítéki jelzálogjog fogalma és lényege szerint a korábbi jog biztosítéki jelzálogjogának felel meg és jelenti azt a meghatározott maximális összegre bejegyzett jelzálogjogot, mely valamely adott és állandó természetű jogviszonyból jövőben keletkezhető követelések biztosítására szolgál. A keretbiztosítéki jelzálogjognál tehát egyelőre még nincs követelés és azt a bejegyzés időpontjában, a követeléseket ezután létrehozó jogviszony pótolja. Hogy ily követelés keletkezik-e csakugyan a biztosított jogviszonyból: közönyös. Amíg a jogviszony maga fennáll: addig a jelzálogjog is fennmarad. A meghatározott kereten belől keletkezett követelések meg is szűnhetnek, újakkal cserélődhetnek fel, s ez a fluctuálásuk a jelzálogjogot általában nem érinti, sőt annak éppen a közönséges jelzálogjogoktól megkülönböztető sajátága. Viszont ez a körülmény az oka annak is, hogy a keretbiztosítéki jelzálogjogon sem aljelzálogjog, sem más dologi jog nem szerezhető (jelz. törv. 68. §.).

743. A keretbiztosítéki jelzálogjog alapját adó állandó természetű jogviszony rendszerint hitelezési viszony szokott lenni, de emellett lehet ügyvitelre vonatkozó is (pl. vagyongezelői, pénztárosi alkalmazásnál) vagy szavatosságból, károkozásból és szerződésszegésből eredő. A bejegyzés alkalmával a telekkönyvben a hitelezőt és a maximális összeget — a keretet — kell megjelölni, míg a keletkező követelések és az ezek forrásául szolgáló jogviszony tekintetében elegendő a bekebelezés alapjául szolgáló biztosítéki okiratra ráutalni. A követelés kamataiért és egyéb mellékszolgáltatásokért, — ha csak ezek biztosítására külön jelzálogjog nincs bekebelezve — a jelzálogjog csak a meghatározott kereten belől felel (jelz. törv. 69. §.).

744. A keretbiztosítéki jelzálogjogot a jelzálogi törvény nagyfokú forgalomképességgel ruházta fel, tekintettel arra, hogy az általa biztosított jogviszony tárgyi természete a benne érdekelt alanyok felcserélődését rendszerint megengedi. Ha tehát az alapúl szolgált jogviszonyban a hitelező vagy az adós helyébe más lép be, (megtörténhetik ez pl. a folyószámlán alapuló hitelezési viszonyoknál, míg egy vagyongezelésre irányulónál kevésbé) a keretbiztosítéki jelzálogjognak vele való kapcsolata és annak további fennmaradása nem szakad meg és éppen így akkor sem, ha a jelzálogjog tulajdonában történik személyi változás.

745. A keretbiztosítéki jelzálogjog *hitelezőjében* akkor áll be változás, ha az jogát, engedmény útján, másra ruházza át. A törv. 8. §-ának a közönséges jelzálogjogra vonatkozó rendelkezésével szemben a *kifejezetten csak a keretbiztosítéki jelzálogjoggal biztosított jogviszonynak* vagy az abból már *keletkezett egyes követeléseknek* az átruházása nem vonja maga után ipso jure a jelzálogjog átruházását is. Az átruházott egyes követelés t. i. ilyenkor a keretből egyszerűen kiesik és a jelzálogjog fennmarad (az eredeti hitelezőnél) a *többi* vagy az *átruházás után* keletkezendő újabb követelések fedezetére. Ha pedig csak maga a biztosított jogviszony ruháztatott át: úgy a jelzálogjog az *átruházásig már keletkezett*, korábbi követelések biztosítására marad fenn.

746. Átruházhatja azonban a hitelező magát a keretbiztosítéki jelzálogjogot is, mintilyent és ez az átruházás magában foglalja a biztosított jogviszony eo ipso átszállását is. Míg tehát a közönséges jelzálogjognál a törv. 8. §-a szerint a követe-

lés átruházása viszi magával a jelzálogjogot: addig itt a szabálynak éppen a megfordítottja áll. A keretbiztosítéki jelzálogjog átruházási módja: a telekkönyvszerűen kiállított, írásbeli *átruházó nyilatkozat* és a biztosítéki okirat *átadása*. A telekkönyvi bejegyzés tehát *nem szükséges*, de az új hitelező — mint alább látni fogjuk — az átruházás bejegyzését kérheti (jelz. törv. 70. §.).

747. Megengedi a törvény azt is, hogy a hitelező jelzálogjogát a bejegyzett keretnek csupán *valamely része* erejéig ruházhassa át másra. Ez esetben a részátruházó nyilatkozat az eredeti biztosítéki okiratra vezetendő rá s az új (rész-) hitelezőnek az így kiegészített eredeti okirat hiteles másolata adandó át, mely az átruházott rész tekintetében az eredeti biztosítéki okirat helyébe lépve azt pótolja (törv. 70. §.). Az előbb említettek szerint (lásd 746.) a keretbiztosítéki jelzálogjog könnyű forgalmát a telekkönyvön kívüli (átruházó nyilatkozat és okiratátadás) átruházhatóság biztosítja. Az okiratnak, illetőleg részátruházás esetén az okirat hiteles másolatának, valamint az átruházó nyilatkozatnak felmutatása mellett azonban az új jelzálogos, a volt jelzálogos hitelezőnek (az átruházónak) beleegyezése nélkül is követelheti, hogy a telekkönyvi bejegyzés az ő javára eszközöltessék (u. ott).

748. A jelzálogjogi keretnek a fentiek szerinti átruházása esetén a jelzálogtárgya ingatlan az átruházott kereten belül csupán azokért a követelésekért és járulékaikért felel, melyek az *átruházás előtt*, a korábbi hitelező javára már létrejöttek és róla az új hitelezőre szintén átszállottak, vagy az így átszállott követeléseknek a helyébe léptek — illetőleg azokért, amelyek a biztosított jogviszonyból, az új hitelező javára, a jogviszonyban érdekelt adós ellen az *átruházás után* keletkeztek (jelz. törv. 71. §.).

749. Változás állhat be a keretbiztosítéki jelzálogjoggal terhelt *ingatlan tulajdonában* is. Ez a változás a biztosítéki okirattal megjelölt felek közötti jogviszonyt és annak biztosítását nem érinti. A hitelező tehát a meghatározott kereten belül, a biztosított jogviszonyból a tulajdonosváltozás előtt vagy azután keletkezett követelésekért és járulékaikért a jelzálogból minden további nélkül keresheti kielégítését (jelz. törv. 72. §.).

750. Változás állhat be továbbá a biztosított jogviszony *adósának személyében*. Ehhez a belépő (tartozást átvállaló) új

adósnak a jelzáloghitelezővel kötött ilyen értelmű megállapodása szükséges, melyhez a törvény ezen kívül a terhelt ingatlan tulajdonosának és az eredeti adósnak hozzájárulását is megkívánja. A jelzálogtárgya ingatlan ilyenkor, a bejegyzett kereten belül, a biztosított jogviszonyból *megelőzően már létrejött* követelésekért és ezek járulékaiért, valamint a belépő új adóssal szemben az átvett jogviszonyból *ezután keletkezendő* követelésekért felel (jelz. törv. 73. §.). Úgy az adósság átvállalása iránti megállapodást, mint a mondott hozzájárulást telekkönyvszerű okiratba kell foglalni és telekkönyvileg is bejegyezni. A bejegyzés elmulasztása esetén az átvállalás tárgyában kelt megállapodás harmadik személyekkel éppen úgy, mint a bejegyzés előtti jóhiszemű szerzőkkel szemben is hatálytalan (u. ott).

751. Az adós vagy hitelező személyében való változás örökösödés következtében is beállhat. Az ilyen változás azonban a keretesen biztosított jelzálogjogot s magát a jogviszonyt is természetesen, nem érinti. Az ingatlan a kereten belül, az örökösödés megnyitáig létrejött, s a biztosított jogviszonyból a hitelező örököse javára, illetőleg az adós örökösének terhére ezután keletkezendő követeléseket fogja biztosítani (jelz. törv. 74. §.).

752. Minthogy a fentiek (lásd 747. sz. alatt) szerint a keretbiztosítéki jelzálogjog átruházását telekkönyvileg kitüntetni, sem pedig az adóst vagy a terhelt ingatlan tulajdonosát értesíteni nem kell, a telekkönyvön kívül szerző hitelezőknek egész láncolata állhat elő s az ingatlan tulajdonosa nem tudhatja azt, hogy adott pillanatban ki az ő hitelezője. Ezért éppen úgy, mint a 66. és 67. §§-ok esetében (lásd 740. és 741. sz. alatt) a telekkönyvben bejegyezve lévő hitelezőt, a jelzálogjog tekintetében a törvény a biztosítéki okirat mindenkori birtokosának törvényszerinti képviselőjéül jelent ki (jelz. törv. 78. §.). A mindenkori hitelező képviseltére ekként hivatott személy jogi helyzete a törv. 79. §-a szerint egészben véve ugyanúgy alakul, mint azt a közönséges jelzálogjogról kiállított jelzálogadóslevél esetén, a kiállítást kérő hitelintézetet a mindenkori jelzálogadóslevél birtokos javára és érdekében láttuk (lásd 719—721. alatt).

753. *A keretbiztosítéki jelzálogjog megszűnése.* Mint-hogy a biztosítéki jelzálogjognak keretbiztosítéki alakzata

közvetlenül nem valamely követelés, hanem egy jogviszony biztosítására szolgál: megszűnése is ennek a jogviszonynak a kimúlásához kapcsolódik. Amennyiben tehát a biztosított jogviszony megszűnik és a hitelezőnek belőle származó követelése nincs (nem is keletkezett, vagy ha keletkezett is, de már nem áll fenn): a jelzálogtárgya ingatlan tulajdonosa a jogviszony maradék nélküli megszűnésének kimutatása mellett a hitelezőtől, a jelzálogjogról való lemondást és a törlési engedély kiállítását követelheti. Ugyanez a jog illeti a jelzálogtulajdonost akkor is, ha a biztosított jogviszony megszűnt és a belőle származott követelés *elévült* vagy annak oly *kifogás* áll útjában, mely érvényesítését egyszersmindenkorra kizárja. Hasonló elbírálás alá esnek a biztosított jogviszonyból eredő biróilag nem érvényesíthető egyéb (pl. erkölestelen) követelések is.

754. A biztosított jogviszony megszűnésének bizonyítása és a jogviszonyban érdekelt adós hozzájárulása nélkül is követelhető a hitelezőnek a jelzálogjogról való lemondása és a törlésbe való beleegyezése akkor, ha a keretbiztosítéki jelzálogjog *hitelezésből* állott elő (hitelviszony) és követelés belőle már nincs, vagy ha van is, de elévült, vagy perdöntő kifogással elerőtleníthető (jelz. törv. 76. §.).

755. A keretbiztosítéki jelzálogjog törlésére vonatkozó engedély és a törlés telekkönyvi foganatosítása módjának tekintetében az a szabály, hogy ha az engedélyt nem az állítja ki, aki a telekkönyvi bejegyzés szerint hitelezőként szerepel, hanem a biztosítéki okiratnak telekkönyvön kívül szerző birtokosa: úgy a biztosítéki okiratnak felmutatása mellett azt is igazolnia kell, hogy őt a jelzálogjog az átruházó nyilatkozatoknak a telekkönyvileg bejegyzett hitelezőig visszamenő összefüggő láncolata alapján megilleti (jelz. törv. 76. §.). Ez egyúttal a keretbiztosítéki jelzálogjog érvényesítésének is a módja, amennyiben a követelés keletkezésének kimutatásán felül a jelzálogjog gyakorlásakor az okirat produkálása mellett a hitelezőként fellépő okirattartó, magát akár a telekkönyvi bejegyzéssel, akár az átruházó nyilatkozatoknak a bejegyzett hitelezőig visszanyúló összefüggő láncolatával igazolni kénytelen (törv. 75. §.).

756. Végül megjegyzendő, hogy a hitelező, az adós és a jelzálogi ingatlan tulajdonosának megegyezése alapján a biz-

tosítéki jelzálogjogok bármely alakzata — telekkönyvi bejegyzés útján — közönséges jelzálogjoggá alakítható át és megfordítva. A tulajdonost illető ranghely feletti rendelkezési jognál fogva az ilyen átalakítások a későbbi rangsorú hitelezőket nem érintik. Nemkülönben lehetséges az is, hogy a kezretbiztosítéki jelzálogjog a biztosítéki okiratban megjelölt jogviszonyon felül, vagy ahelyett, más jogviszonyokból származható követelésekre is kiterjesztessék — természetesen a számszerűen meghatározott keret érintése nélkül (jelz. törv. 80. §.).*

62. §. Telekadósság és telekadóslevél.

757. Úgy a közönséges, mint a biztosítéki jelzálogjog lényegileg valamely személyes kötelezettség biztosítására van hivatva és a záloghitelező kielégítési joga mindkettőnél e kötelezettség fennállásától van függővé téve. A telekadósság ezzel szemben *nem járulékos*, hanem önmagában *önálló jelzálogjogi alakzat*, melynek megalapításához és létesítéséhez személyes kötelezettség nem kell és a hitelező a bejegyzésben meghatározott pénzösszeg erejéig a lekötött ingatlanból kielégítést kereshet, tekintet nélkül arra, hogy valakivel szemben támaszthatna-e erre a pénzösszegre követelést vagy nem (jelz. törv. 81. §.). A telekadósság tehát nemcsak személyes követeléstől *függetlenül*, hanem személyes követelés *nélkül* terheli a jelzálogot és a jogosult kielégíttetését *csak ebből* igényelheti, a tulajdonos egyéb vagyonából azonban nem. A telekadósság egyébként szintén a közönséges jelzálogjog szabályai alá esik, amennyiben pusztán „dologi adósság“ jellege ennek ellene nem mond.

758. A telekadósságként alapított jelzálogjogot a telekkönyvben „telekadósság“ megjelöléssel kell bejegyezni, hogy különleges jogi természete azonnal kitűnjék (jelz. törv. 82. §.). A tőkeösszegezen felül kamat és más mellékszolgáltatás is kebelezhető be és ezekre nézve a közönséges jelzálogjoggal biztosított követelés kamatainak bejegyzésére vonatkozó szabályok az irányadók (lásd 660. sz. alatt). Hasolókép a közönséges jelzálogjogok szabályai alkalmazandók a telekadósság,

* Irodalmi utalások l. 64. §-nál.

mint jelzálogjog, terjedelmére vonatkozóan is (lásd 666. sz. alatt). A telekadósság rendszerint lejáratnélküli, bár az érdekeltek megalapításakor a benne megvalósuló követelés felhajthatásának időpontját meghatározhatják. Ellenkező (tehát a rendszerinti) esetben, úgy a hitelező, mint a jelzálogtulajdonos felmondhatják. A felmondási idő más megállapítás nem léteiben egy év. A felmondás egyezségileg ki is zárható, de a tulajdonos felmondási joga legfeljebb 32 évre szólóan (jelz. törv. 83. §.).

759. A telekadósság a lekötött ingatlanból nyer kielégítést. Az ingatlan tulajdonosa azonban, ha ingatlana elárverezését meg akarja akadályozni, a bejegyzett pénzösszeget, kamataival és a egyéb mellékszolgáltatásokkal együtt kifizetheti, még pedig eltérő megállapodás hiányában a telekkönyvi hatóság székhelyén (jelz. törv. 84. §.). Miután pedig a telekadósság személyes követeléستől való függetlensége mellett is nem ok nélkül keletkezik s háta mögött mindig valamelyes causa debendinek kell lappangania és a tulajdonos, aki ezt az indokként szereplő személyes jogviszonyt a telekadósság megalapításával (datio in solutum-ként véve azt) hitelezőjével szemben mintegy liquidálni akarta: mindaddig, míg ezzel az eredeti hitelezővel, vagy annak oly jogutódával áll szemben, aki ingyenesen szerzett, vagy az alapúl fekvő jogviszonyról tudomással birt, erre a jogviszonyra akár kereset, akár kifogás útján visszatérhet és abból eredő jogait érvényesítheti. Ép így élhet esetleges más ellenjogainak beszámításával is (jelz. törv. 85. §.).

760. A kifizetett telekadósság bejegyzési ranghelye felett a tulajdonos az ált. szabályok szerint rendelkezhetik, minél fogva a netaláni egyenlő rangú vagy hátrább álló jelzáloghitelezők sérelme nélkül megteheti, hitelezőjével egyetértve azt, hogy a telekadósságot másnemű jelzálogjoggá, vagy megfordítva, telekkönyvi bejegyzéssel bármikor átváltoztathassa (jelz. törv. 86. §.).

761. *Telekadóslevél.* A telekadósságról a jelzálogadóslevélre vonatkozó feltételek, módozatok szerint és azzal teljesen azonos joghatással, *telekadóslevelet* lehet kiállítani (lásd 711. és köv. sz. alatt). Eltérés csak annyi, hogy a telekadóslevél bemutatóra szóló értékpapírként is létesíthető, mikor is átru-

házásához a papír birtokának átadása már elegendő (jelz. törv. 87., 99. §§.).*

63. §. *Aljelzálogjog.*

762. Az új jelzálogjogi törvény 5. §-a szerint jelzálogjognak tárgya egy már fennálló jelzálogjog, valamint más oly ingatlant terhelő dologi jog is lehet, amely természete szerint önmagában is átruházható, vagy amelynek tényleges kigyakorlását másnak is át lehet engedni. Mikor az ilyen jelzálogjognak jelzálogjog a tárgya: *aljelzálogjognak*, vagy a jelzálogjog terhelésének nevezzük. A jogot terhelő jelzálogjogra, illetőleg az aljelzálogjogra a közvetlenül az ingatlant terhelő jelzálogjogok szabályait kell alkalmazni, amennyiben az így terhelte jogok terjedelméből, meghatározásából és következményeiből kifolyólag más nem következik.

763. A törvény a jelzálogjogilag terhelhető jogokat nem taxatív, hanem clausula generalissal határozza meg és a megterhelés lehetősége alól kifejezetten csak az összes telekkönyvileg is feltüntethető kötelmi jogokat (bérleti, haszonbérleti, elő és visszavásárlási jog) zárja ki. Jelzálogjogi terhelés tárgya ekként: a) a haszonélvezeti jog; b) a telki teherjog; c) az örökbérleti jog; d) a felülepítményi jog és e) a jelzálogjog.

764. A haszonélvezeti jogra nézve kiemelendő, hogy jelzálogul *nem maga a haszonélvezet szolgálma*, hanem csak az annak alapján gyakorolható gyümölcs és jövedelemszedési jog szolgál, melyet másra is át lehet engedni; a telki teherjog továbbá csak akkor, ha maga is be van jegyezve telekkönyvileg, tehát a bejegyzés nélkül is fennálló onus reale terheléséről nem lehet szó. Nem lehet az olyan telki teherjogot sem elzálogosítani, amely tartásra, vagy ellátásra vonatkozik, mert az ilyen követelés legszemélyesebb természetű.

765. Valamely jelzálogjog aljelzálogi lekötése csak a jelzálogjoggal biztosított követeléssel együtt történhetik. Következik ez a törv. 8. §-ából, mely szerint a jelzálogjog átruházása is csak a követeléssel együttesen eszközölhető. Ha a személyes követelés már megszűnt volna, de a jelzálogjog telekkönyvileg törölve még nincs: a jóhiszemű aljelzálogjog-szerző az ált. sza-

* Irodalmi utalások 1. 64. §-nál.

bályok szerint részesül védelemben s kielégítési jogát el nem vesztheti. Különben a telekkönyvi rendtartás 79. §. szerint, amíg az aljelzálogjog fennáll, a tárgyat képező jelzálogjogot úgy is csak az aljelzálogos hitelező engedélyével vagy jogának fentartásával lehet törölni.*

64. §. Zálogjogok érvényesítése és védelme.

766. A zálogjogok védelme: összeesik fogalmilag azok érvényesítésével. A zálogjogok érvényesítése pedig — ellentétben más jogok érvényesítésével — rendszerint nem a jogosított tetszésétől függő, hanem a bírói hatóságok közbelépését feltételezi. A kézi- és jelzálogjog közötti különbséghez képest a jogrend által nyújtott zálogjogi védelem is eltérő módon nyert megvalósítást. Az alábbiakban előbb a kézizálogjogok, majd a különböző alakzatú jelzálogjogok érvényesítési módjaival foglalkozunk.

767. *Kézizálogjog érvényesítése és védelme.* Ha az adós a *kézizáloggal biztosított* követelést a lejáratkor nem fizette meg: a hitelező akár a személyes, akár a dologi adós, vagy akár mindkettő ellen fordulhat. Keresete, az u. n. *zálogkereset*, a biztosított követelés és a zálogjog fennállására támaszkodik, mint kereseti alapra és arra irányúl, hogy a zálogtárgy tulajdonosa a zálogból való kielégítés tüzésére marasztaltassék. Maga a kielégítés a marasztaló ítélet alapján kieszközlendő végrehajtási árverés útján ejtendő meg. Ha a hitelezőnek azonban oly közokirat van a kezében, melynek alapján per nélkül lehet közvetlenül végrehajtást kérni: a megelőző beperesítés és ítéletkieszközlés elmarad. A 32.sz. curiai jogegységi döntvény szerint az érdekelt feleknek jogában áll a zálogtárgy értékesítés módját egyezségileg másként is szabályozniok. Kiköthetik pl., hogy a hitelező a zálogot bíróságon kívül adathassa el; a fontos itt csak az, hogy az ilyen megállapodás ne vezethessen az adós kizsákmányolására, mely esetben mint a jó erkölcsökbe ütköző: érvénytelen.

768. Egyes különös törvények a kézizálogjogok bizonyos esetében a zálogjog érvényesítésére kivételes módozatokat alapítottak meg. Így, a váltóhitelező kézizálogjogára az 1876:

* Irodalmi utalások I. 64. §.

XXVII. t.-c. 106. §.; — a kereskedelmi ügyletekből származó zálogjogra az 1875: XXXVII. t.-c. 305. §.; — a végrehajtás útján lezálogolt ingóságokra az 1881: LX. t.-c. 102—114., 116—120. §§.; — a nyilv. zálogintézetek zálogjogára az 1881: XIV. t.-c. Utóbbiaknak különös sajátosságaként említendő, hogy a lejáratot követő egy hónap elteltével az elzálogosított ingók per és végrehajtás nélkül nyilvánosan elárvereztetnek s hogy az elzálogosítót személyes tartozás itt nem terhelve, a zálogintézet kizárólag a zálogtárgyból szerezhethet magának csak kielégítést (önálló, dologi adósság jellege).

769. A kézzzálogjog védelmét célozza az a szabály is, hogy a fedezeti értékében csökkent vagy a tulajdonos által megronzálogtárgy helyett a hitelező más megfelelő zálogot követelhet az adóstól, mely követelésének érvényesítési eszköze szintén a kereset. *Jogok* kézzzálogul leköttése esetén a hitelező előbb a zálogtárgya jogot kell, hogy az adós elleni végrehajtás rendén bíróilag magára átruháztassa, mikor is az átruházott jog gyakorlása révén előálló hasznokból vagy jövedelmekből szerezhetheti meg kielégítését. Amennyiben pedig a zálogjog tárgya közforgalmi értékpapirokban kifejezett követelés: a zálogjog érvényesítése szintén különös szabályok alá van vetve (1881: LX. t.-c. 121., 122—131., 132—133. §§.).

770. *Jelzálogjogok érvényesítése és védelme.* A hitelező követelésének jelzálogjogi biztosítása esetén a személyes adóstól a fizetést, a dologi adóstól (a lekötött ingatlan mindenkori tulajdonosától) a kielégítés eltérését követelheti (törv. 41. §.). Joga van azonban egyszerre érvényesíteni mind a két igényét. Egyelőre a *közönséges jelzálogjog* alakzatát tartva szem előtt, a hitelező kielégítési jogáról általában a következőket jegyezhetjük meg: Ha a hitelező az ingatlan tulajdonostól a kielégítés törését igényli: ez, amennyiben a követelés már lejárt, jogosult arra, hogy a hitelezőt akár fizetéssel, akár beszámítással ő maga elégítse ki (törv. 39. §.). Amennyiben a hitelező a felkínált fizetést nem fogadná el, vagy ha bizonytalan volna, hogy ki jogosult a fizetés felvételére, a teljesítés bírói letétbe is helyezhető s a törlésre ez alapon pert lehet indítani, vagy a zálogjog törlésének előjegyzése kérhető. A tulajdonos a hitelezőnek általa történt kielégítése esetén, egyidejűleg a törlésre szükséges alkalmas írásbeli nyilatkozatnak (törl. engedély) az ő költségén leendő kiállítását követelheti. Ugyanezt igényel-

heti a személyes adós is, ha a követelést ő fizette ki (törv. 50. §.).

771. Előzetes felmondástól függő jelzálogos követelésnél a nem személyes adós tulajdonossal szemben a felmondás csak úgy hatályos, ha a hitelező azt hozzá intézte. A felmondás, hogy az netaláni tulajdonosváltás esetén, az új tulajdonosra nézve is kihasson: a telekkönyvbe bejegyzendő. Bejegyzés nélkül is érvényesíthető azonban olyannal szemben, ki az ingatlant a felmondási jogról való tudomás mellett vagy ingyenesen szerezte (törv. 40. §.). Tulajdonosul a hitelező azt kell hogy tekintse, aki a telekkönyvben tulajdonosként van bejegyezve, még akkor is, ha tudja, hogy a bejegyzett valójában nem az igazi tulajdonos, mert bejegyzése érvénytelen (törv. 42. §.).

772. Az eredeti jelzálogos hitelező kielégítés iránti jogával szemben a zálogadós tulajdonos elsősorban saját ellenkövetelését használhatja fel kifogásul, de ezenfelül azokkal a kifogásokkal is élhet, melyeket a személyes adós érvényesíthetne s teheti ezt akkor is, ha a személyes adós ezekről az ellenjogairól lemondott volna. Azzal azonban, hogy a személyes adós meghalt és hagyatékából a tartozása nem telik ki, védekezni nem lehet (törv. 43. §.). Amennyiben a zálogadós tulajdonos a személyes adós beszámítási kifogásait érvényesíti és ilyen beszámítható követelés több is van: köteles ezek közül a személyes adós érdekében azt érvényesíteni, amelynek érvényesítése a személyes adósra a legelőnyösebb (törv. 44. §.).

773. Máskép alakul részben a helyzet, ha a zálogadós tulajdonos nem az eredeti hitelezővel, hanem azzal áll szemben, aki a jelzálogjogot átruházás útján megszerezte. Az új jelzáloghitelező engedményesi joghelyzetéből folyólag t. i., ha a jelzálogjog érvényesítésével fellép, a zálogadós tulajdonos a fenti 772. pont alatti kifogásokon és beszámítási jogon kívül ellene még azokat a kifogásokat és beszámítási ellenjogokat is érvényesítheti, melyek őt a közte és a volt jelzálogos hitelező közötti jogviszonynál fogva a jelzálogjog tekintetében megilletik (pl. egy pactum de non petendo intra certum tempus) (törv. 45. §.). Viszont az új jelzáloghitelező, a jelzálogjog tekintetében, nem köteles hatályosnak elismerni az ő jogszerzésének telekkönyvi bejegyzése után a volt jelzálogos hitelező részére teljesített szolgáltatásokat és a tulajdonos vagy a személyes adós és a volt hitelező között a jelzálogos követelés tekintetében szintén

az átruházás bejegyzése utáni időpontban létesített jogügyleteket. A jogszerzés telekkönyvi *bejegyzésének* időpontja alatt nem a bejegyzés fogantatosításának, hanem a bejegyzés iránti kérelem beérkezésének az időpontja értendő (törv. 46. §.).

774. Az új jelzálogos hitelezővel szemben az előbbieket kiterjesztett körű kifogások és beszámítási ellenjogok érvényesítését messze menő korlátozás alá veti azonban a jóhiszemű szerzés védelmében a törv. 47. §-a. Ha tehát a jelzálogjog engedményese nem ingyen és a fenti ellenjogok és kifogásokról nem tudva, jóhiszeműen szerezte meg jogát: úgy a zálogból való kielégítése szempontjából a mondott kifogások és ellenjogok ellene fel nem használhatók.

775. Ha az új hitelezőre nem a jelzálogos követelés, hanem annak csak már *lejárt* kamatai, a kamathoz hozzászámított már *lejárt* tökekövetelés részletei és egyéb *lejárt* mellékszolgáltatásai, valamint a jelzálogot terhelő költségek ruháztatnak át: ezek a jelzálogjogi fedezet alól az átruházással kiesnek és a zálogadóstulajdonos viszonya a hitelezőhöz ezek tekintetében merőben a kötelmi jog engedményezésre vonatkozó szabályai szerint ítéendő meg. Az új hitelező tehát e részben sem a telekkönyvi bejegyzés hatályára, sem a jóhiszemű telekkönyvi szerzés védelmének szabályaira nem hivatkozhatik (törv. 48. §.).

776. A jelzálogjog érvényesítésének kényszereszköze a *jelzálogi kereset*, melynek alapját a jelzálogos követelés és az ezt biztosító jelzálogjog adja, célja pedig arra irányul, hogy a zálogadós az ingatlanból végrehajtási úton leendő kielégítés tűrésére marasztaltassék. Ha a jelzálogadós egyúttal személyes adós is: úgy a marasztlás iránti kérelem fizetésre és eventualiter a kielégítés tűrésére irányul. Tisztán zálogadós ellenben fizetésre nem szorítható (de amint láttuk joga van a fizetésre). A jelzálogi per a telekkönyvben feljegyezhető. Ezzel a hozandó ítélet (vagy bírói egyezség) hatályos lesz minden olyan joggal szemben, melyet feljegyzés után kebeleztek be (törv. 51. §.). A feljegyzés elmulasztása esetén időközi jogszerzők külön vonandók perbe.

777. Jogunk szerint a végrehajtható közjegyzői okiratok alapján (1875: XXXV. t.-c. 111. §.) jelzálogi per indítása nélkül is közvetlenül lehet a zálogadós ellen végrehajtást kér-

ni. Áll ez az olyan marasztaló bírói ítéletekre is, melyek jelzálogjog bejegyzésének engedélyezésére szólnak és bizonyos kiváltságos pénzintézetek (pl. Nemzeti Bank) részére kiállított kötelezvényekre.

778. A jelzálogos hitelező a jelzálog tárgyából végrehajtás útján kap kielégítést. Az ezt megkerülő és lejárat előtti megállapodások, t. i. hogy a hitelező kielégítésül az ingatlan tulajdonának átruházását követelhesse vagy az ingatlant végrehajtás útján kívül értékesíthesse: semmisek (törv. 52. §.). A végrehajtási árverésen befolyt összegből a jelzálogos hitelezők rangsoruk szerint kapnak kielégítést; egyenlő rangsorban állók — ha a fedezet nem futja — arányosan elégíttetnek ki (53. §.). Az összes hitelezőket megelőzik azonban a végrehajtási törvény értelmében a kiváltságos tételek (3 évnél nem régebbi közadók, árverési költségek, községi adók, illetékek stb. 1881: LX. t.-c. 189. §. és 1912: LIII. t.-c. 35. §.), melyeket a bejegyzés rangsorában a jelz. törv. 54. §-a szerint a következő tételek követnek: a) a követelés bejegyzett tőkeösszege; b) a biztosított kamatok közül az árverés napjáig lejárt, 3 évnél nem régebbi hátrálékos és az árveréstől tovább folyó kamatok; c) a szintén biztosított egyéb kamatok és más mellékszolgáltatások, valamint felmondási költség, per és végrehajtási költség, amennyiben ezekre a jelzálogjog rangsorában biztosítéki jelzálogjog volt bejegyezve; ha nem: úgy a most mondott járulékos követelések csak az összes jelzálogjogok után esetleg fennmaradó fedezetből kaphatnak kielégítést.

779. *Jelzálogjog érvényesítése jelzálogadóslevél esetén.* Ha a jelzálogjogról jelzálogadóslevél állíttatott ki: annak érvényesítését elsősorban a mindenkori jelzálogadóslevél-birtokost törvénynél fogva képviselő hitelintézet útján kell megkísérelni. Evégből az olyan hitelező, aki a jelzálogjogot jelzálogadóslevél útján szerezte meg, azt a hitelintézetet, amelynek részére a jelzálogadóslevelet kiállították, a teljesítésre vagy a jelzálogadóslevél visszaváltására kell hogy felhívja. Ha ez a teljesítést vagy visszaváltást megtagadta, a hitelező a felhívásának eredménytelenségét akár közjegyzői tanusítvánnyal, akár magának a hitelintézetnek írásbeli nyilatkozatával igazolva jelzálogi keresetét most már az ingatlan tulajdonosa ellen teheti folyamatba (törv. 105. §.). A megin-

dult perben a jelzálogadóslevelet vagy az azt pótló okiratot produkálni kell. Pótló okiratról pedig akkor beszélünk, ha a jelzálogadóslevél elveszett vagy megsemmisült volna, mikor is a megsemmisítést kimondó bírói határozat tölti be helyét (törv. 101. §.).

780. A perrel megtámadott tulajdonos a jelzálogos hitelező kielégítése fejében a jelzálogadóslevélnek és ha szelvények is voltak kiállítva, a még le nem járt szelvényeknek is egyidejű visszaadását követelheti. A netalán hiányzó, le nem járt szelvények névértékét pedig a tőkéből levonásba hozhatja (törv. 106. §). — Részben való fizetésnél a jelzálogadóslevél kiadása nem kívánható, de a részfizetés, vagy a követelés esetleges egyéb módosulásai a jelzálogadóslevélre rávezetendők, s ha ezek a változások részleges törlést, vagy a változás telekkönyvi bejegyzését vonják maguk után: e célból a hitelező a jelzálogadóslevelet a tlkvi hatóságnak bemutatni köteles. (törv. 107. §). — A most mondott bejegyzés vagy rávezetés mellőzésének az a hatálya, hogy a későbbi jóhiszemű és visszterhes szerzővel szemben sem a részletfizetésre, sem a követelés egyéb módosulására hivatkozni nem lehet — kivéve a lejárt vagy féléven belől lejárandó kamatok és egyéb mellékszolgáltatások, vagy oly költségek kiegyenlítését, melyek az ingatlant terhelik (u. o.).

781. A levelesített jelzálogjog érvényesítése esetén a telekkönyvi törlés csak akkor eszközölhető, ha a jelzálogadóslevelet a telekkönyvi hatóságnak visszaszolgáltatták, vagy bíróilag semmissé nyilvánították (törv. 108. §). Ha a hitelező vagy tartózkodási helye ismeretlen, a 709 és 710 alatt ismertett hirdetményi eljárás lefolytatásával és a jelzálogjog megszűntté nyilvánításával együtt a kiszolgáltatatott jelzálogadóslevél is semmissé nyilvánítandó. Amennyiben azonban a hirdetményi eljárást azért vezették be, mert a jelzálogos összeg az ismeretlen hitelező javára bírói letétbe helyeztetett: az utólag netalán jelentkező hitelező a letét felvételére szóló jogosultságát a semmissé nyilvánított jelzálogadóslevéllel is igazolhatja (törv. 109. §).

782. Végül megjegyzendő, hogy az a telekkönyvileg bejegyzett hitelező, akinek kérelmére a jelzálogadóslevelet kiállították, azt bármikor hatálytalaníthatja azzal, ha a telekkönyvi hatósághoz a jelzálogadóslevelet visszaszolgáltatja és

a tlkvi hatóság ezen az alapon a levelesítés telekkönyvi feljegyzését törli. Ezzel a hitelező a jelzálogadóslevél kibocsátása előtti jogállapotot állítja vissza (törv. 110. §).

783. *Függelék, az ingó jelzálogról.* Kiegészítésül meg kell emlékeznünk a zálogjogok egy még ezidőszerint jogunkban ismeretlen, de már előkészítés alatt álló típusáról az ú. n. „*ingó jelzálogjog*“-ról, melyre nézve az országgyűlés előtt fekvő javaslat alapján a következőket mondhatjuk: Az ingó jelzálogjog a kézzzálogjognak az a faja, mely bizonyos ingó dolgok tekintetében alapítható úgy, hogy a zálogtárgy a tulajdonos birtokában marad s a hitelezőt kielégítési joga tekintetében az ilyen zálogjogok nyilvántartását szolgáló jelzálogkönyvbe való bejegyzés és az elzálogosító tjdnos rendelkezési jogának megfelelő korlátozása biztosítja.

784. Tárgyai az ingójelzálogjognak a következő ingó dolgok lehetnek: a gazdasági felszerelés tárgyai, a függő termés leendő eredménye, kész termények meghatározott mennyisége, meghatározott állatállomány. Továbbá: a bányaadományozást nem igénylő bányaiüzemek felszerelése és az ily üzemek termékeinek meghatározott készlete. Azután iparüzemek felszerelése, a feldolgozásra szánt nyersanyag vagy félárú készlet; ipari készítmények raktári készlete; kereskedelmi üzemek felszerelése; keresk. árúk elkülönített raktári készlete, végül fürdővállalatok, vagy közkórházi jellegű magán-gyógyintézetek felszerelése. Fontos szabály, hogy az ingó az ingójelzálog tárgyaként csak a maga egészében szerepelhet (tulajdonostársi hányadrész tehát nem) és az, miszerint a dolgot a *személyes adós helyett* más kösse le: ki van zárva. Csak *saját tulajdont képező* ingót lehet tehát ingójelzálogként lekötni. Az ingójelzálogon egyidejűleg több ingójelzálog is állhat fenn és az alzálogjoggal való terhelés szintén helyt foglal.

785. Az ingó jelzálog megszerzésének feltételei: az *auctor* kellék, az *írásbeli szerződésben* adott *jogcím* és a jelzálogkönyvbe való szabályszerű *bejegyzés*. Az ezek hiányában létrejött bejegyzés eredetileg érvénytelen, de a jóhiszemű szerzők védelemben részesülnek. A jóhiszemű szerzést a jelzálogkönyvbe feljegyzett törlési vagy kiigazítási per, illetőleg az ingyenes szerzés ténye kizárja.

786. Az ingó jelzálogos hitelező joga harmadik személyeknek a dolgon korábban már megszerzett idegen dolog-

beli jogaival vagy kielégítési elsőbbségi jogával szemben a következőképp alakul: ha a harmadik joga nyilvánkönyvi bejegyzésen vagy bírói határozaton nyugszik, vagy ha nem is, de az ingó jelzálogosnak joga szerzésekor arról tudomása volt: akkor a kérdéses jogok prioritását az ingójelzálogjog nem érinti. Erről a prioritásról a jogosult lemondhat. A haszonbérbeadó törvényes zálogjoga lemondás nélkül is háttérbe szorul az ingójelzálogos jogával szemben azon termények tekintetében, melyek az ingatlanon abban a gazdasági évben termettek, amely évre a haszonbérösszeg már kifizettetett.

787. Az ingójelzálogjog az általa biztosított követeléssel átruházható. Egyedül *csak* a követelés átruházása az ingó jelzálogjog megszűnését vonja maga után. Ha a követelést harmadik személy fizette ki: az ingójelzálog törvényes cessio útján rája átszáll. Mindezen esetekben a jelzálogkönyvben leendő megfelelő kiigazításnak van helye.

788. Az ingójelzálogjog a hitelező végrehajtási úton való kielégítésével megszűnik. Megszűnik továbbá törés folytán, amire jogcímet a lemondás (írásban!) a biztosított követelés megszűnése, elévülése ad. Megszűnik azonban a bejegyzés hatályosságának kezdetétől számított 5 év után is (ha ellenkező megegyezés vagy bírói érvényesítés nem történt), függő termszere szerzett ingójelzálogjog pedig ugyancsak a bejegyzés hatályosulásától számított egy év alatt.

789. Az ingójelzálogjoggal biztosítható követelések a következők lehetnek: törvény által megerősített alapszabályokkal bíró hitelintézetek követeléseit általában, ezenkívül oly követelések, melyek mező- vagy erdőgazdasági termelő, avagy bányá és ipari üzemek, keresk. üzletek, fürdővállalatok és gyógyintézetek berendezésére és folytathatására létesített hitelezési ügyletekből erednek, végül az ingatlan haszonbérbeadójának a haszonbérleti viszonyból származó követeléseit. A haszonbérbeadó követelésének biztosítására az ingójelzálogjog egy maximális összeg erejéig is bejegyezhető (concret és számszerű követelés nélkül) és ez az ú. n. „keretbiztosítéki ingójelzálogjog“.

790. Miután pedig az ingójelzálogjog tárgya az adós birtokában van: egészen önként érthető, hogy felette való rendelkezési szabadsága lényegesen korlátozandó lesz, mert ellenkező esetben a hitelező joga illuzóriussá volna tehető. Ebből

folyik, hogy a dologra s annak fedezeti értékére gondosan vigyázni kell, s ha az vétkesen vagy vétlenül csökkenne, elpusztulna: hitelezőjének más alkalmas dologi biztosítékot adni, vagy annak felhívására a fenyegető kárveszélyt elhárítani köteles. Általában minden a dolog feletti rendelkezése csak a záloghitelező jogának sérelme nélkül érvényes (gyümölcszedés, elidegenítés — mely csak a hitelező beleegyezésével történhetik — elhelyezés változtatása, stb.) Szükség esetén a hitelező kérelmére a bíróság zárlatot is rendelhet el. Egyébiránt az érdekelt felek a hitelezői fedezet biztonsága érdekében szerződésileg tetszés szerint rendelkezhetnek, s a hitelezőnek az állandó ellenőrzésre — a tulajdonos zaklatása nélkül — joga van.

791. Az ingójelzálogjog érvényesítése keresettel és az ált. zálogjogi elvek szerint történik. Ha a zálogtárgy tulajdonosa a záloghitelezőnek, a zálogtárgyra vonatkozó jogellenes cselekménnyel szándékosan kárt okoz: büntettet követ el és megfelelően büntetendő. Ha cselekménye gondatlanság számba megy: mint vétség minősítendő.

792. Az ingójelzálogjogok nyilvántartására a tlkvi hatóságok által vezetett ingójelzálogkönyvek szolgálnak, melyeknek jellege, beosztása, hivatása (pld. rangsor tekintetében) általában a telekkönyveknek felel meg. Kiemelendő azonban, hogy ha az eredeti zálogtárgy vétel, csere, átalakítás vagy egyéb okból felváltódik: az ingójelzálogjog a surrogatumra kiterjed és ez a mozzanat a jelzálogkönyvben is kitüntetendő. *)

XXIV. FEJEZET.

Telki terhek; felülepítményi jog; az úrbéri intézmény maradványai.

793. A telki teherjog azt az önmagában ellentmondó tulajdonjogi korlátozást jelenti, mely szerint valamely ingatlan

* Irodalmi utalások a 61—64. §§-hoz. Kálnoki Bedő S. id. c. m. 211. és köv. l. — Nizsalovszky E. id. c. m. 215. és köv. l. — Szladits: Dologi jog c. id. m. 356. és köv. l. — Sichermann Bernát: Biztosítéki jelzálogjog (Bpest, 1914). — Dezső Gyula: Fejezetek a zálogjogtan köréből (Bpest, 1928. 1—42. l.). — XI. orsz. magy. Jogászgyűlés tárgyalásai az ingó jelzálogjogról. — Dezső Gy.: Ingó jelzálog (1927). — Bedő Sándor: Az ingó jelzálog (Pécs, 1927).

mindenkori tulajdonosától (birtokosától) a jogosított bizonyos időnként visszatérő pénz-, termény- vagy munkabeli szolgáltatásokat követelhet (*servitium reale*, *onus reale*, *Real last*). A telki teherjogot tehát egyrészt az időnként állandóan visszatérő szolgáltatások (kötelmi elem), másrészt ezeknek az ingatlanokhoz teherként való legszorosabb hozzákötöttsége (dologi elem) jellemzi. Ekként a telki teherjog átmenetet adhat a dologi jogoktól a kötelmi jogok felé. — A jelzálogjogtól főleg abban különbözik, hogy a terhelés mértéke nem előre meghatározott tőkében, hanem az időnként visszatérő szolgáltatási járulékokban van meghatározva.

794. Miután a telki teher a maga egészében az ingatlanra nehezedik: annak bárminő átruházása esetén az új tulajdonosra átszáll. Átszáll rendszerint még árverés esetén is. Ha megváltás vagy jogi kényszer okából megszűnik: a volt jogosult kártalanításra tarthat igényt. A szolgáltatásokra a terhelt telek mindenkori tulajdonosa, birtokosa van kötelezve; a jogosított vagy egyénileg, vagy szintén valamely ingatlan mindenkori tulajdonával, birtokával van megjelölve. A szolgáltatások, az ingatlanból teljesítendőek oly értelemben, hogy azokért értéke és haszna erejéig kizárólag csak a terhelt ingatlan szavatol. A telki teherjogok telekkönyvileg is bekebelezhetők; a bekebelezés némely esetben egyenesen a jogszerű megszerzés előfeltétele.

795. A telki terhek jogi természete vitás. Régebben az a felfogás dominált, hogy az *onus reale* a telki szolgálomnak egy sajátos faja, vagy ahhoz analog intézmény, mely a római jogi alapelvvel, — *servitus in faciendo consistere nequit* — szemben a terhelt telek mindenkori tulajdonosát tevésre, szolgáltatásra kötelezi (*servitus juris germanici*). Újabban szintén a korlátolt dologi jogok egyikének tekintik, de olyannak, mely nem mutatja mindenben a dologbéli jogok valamennyi jellegzetességét. Tartalma a kötelmi és dologi elemek sajátos összeolvadásával visszatérő, pozitív szolgáltatási kötelezettségből áll, mely azonban elválaszthatatlanul ékelődik bele a terhelt telek jogi sorsába, s így az a jogosítottat, a kötelezettel szemben, kizárólag a tehernek az ingatlanhoz való hozzákötöttsége, tehát dologi jogviszony alapján illeti meg.

796. A telki terhek vagy a *törvényen* alapúlnak vagy *mágnrendelkezésből* állanak elő. A törvényen alapuló telki te-

herjogok főbb esetei: *a)* censualis, taxalis — curialis földek után fizetendő járulékok; *b)* szőlődézsma váltság-tartozások (1868:XXIX. t.-c.); *c)* maradványföldekért és irtványokért fizetendő váltságösszegek (1871:LIII. t.-c. és LIV. t.-c.); *d)* majorsági zsellértelkek váltsága (1896:XXV. t.-c.); *e)* birtokrendezési költségek; *f)* vízszabályozási tartozások (1885:XXIV. t.-c. 1889:XXX. t.-c.); *g)* phyloxera-kölcsönök (1896:V. t.-c.); *h)* minden az ingatlanokat közvetlenül terhelő állami és községi adó; *i)* kegyúri jog (jus patronatus), ha valamely ingatlanhoz van kötve és nem valamely családhoz vagy hatósághoz; *j)* *párbér* vagy *ágybér*, melynek fizetése azonban csak akkor kötelező, ha a terhelt ingatlan tulajdonosa (birtokosa) kath. vallású és házasságban élő személy. A legelő társulatok által a tagokra kivetett járulékok, legeltetés és egyéb használati díjak (1913:X. t.-c.) stb. A törvényen alapuló telki teherjogok általában (a kivételektől eltekintve) tlkvi bekebelezés nélkül is fennállanak és az árverési vevőre is feltétlenül átszállanak.

797. Telki teherjogok a törvény rendelkezésén kívül magánfelek jogügyleti rendelkezései folytán is keletkezhetnek. Közös néven „kikötmények”-nek szokás őket nevezni és legtöbbször mint élelmezés, életjáradék, ellátás és hasonló szolgáltatási kötelezettségek kapcsoltnak valamely ingatlanhoz telki teherként hozzá. Dologi hatályuk azonban csak úgy van, ha telekkönyvileg (C lapon) bekebeleztetnek.

798. *Járadéktelek.* Részben törvény (1920:XXXVI. t.-c. VII. Fej), részben szerződés alapján keletkezik a járadéktelek intézménye is, mint telki teherjog. Lényege szerint, valamely mezőgazdasági ingatlan, családi ház, vagy ilyenre alkalmas telek vásárlója vállalja el az eladó és jogutódaival szemben azt a megvett ingatlanhoz telki teherként hozzátapadó kötelezettséget, hogy a vételár egyrésze vagy egésze helyett készpénz, vagy terményekből álló évi járadék fizetendő. Az ily szerződésekhez az O. F. B. jóváhagyása szükséges, kivéve, ha a járadékélvező telki teher jogosított az állam vagy valamely altruista intézet. A tlkvi bekebelezés szükséges; az egész járadék félévi felmondás mellett megváltható, bár ez a megváltási jog 32 évre szerződésileg kizárható. A megváltási tőke, ellenkező megállapodás hiányában, az évi járadék 20-szorosa. Bizonyos és szerződésileg meghatározandó esetekben: a jára-

déktelket az eladó vissza is veheti (állam elleni bűncselekmény, kivándorlás, csőd, évi járadékkal hátralékban létel, a megművelés elhanyagolása). A járadéktelek megosztása, megterhelése, haszonbérbeadása az alapszerződésben el is tiltható.

799. A telki teherjogok, a járadéktelektől eltekintve, elbirtoklás útján is megszerezhetők. A telki teher szülte helyzet sokban hasonlatos a jelzálogjoggal való terheléshez. Különösen áll ez a szolgáltatásra kötelezett tulajdonos deterioratioi elleni védekezés tekintetében. A törvényes telki teherjog árverés esetén is érintetlenül átszáll az új tulajdonosra; a szerződésen nyugvók ellenben, ha rájuk való tekintettel kellő vételárat az árverésen remélni nem lehetne: megszüntethetők, mely esetben a jogosítottak bejegyzésük sorrendjében úgy kapnak kárpótlást, mintha jelzálogos hitelezők lettek volna. Ilyenkor a telki teherjog tőkeértékét meg kell határozni. Hátralékos telkiteher-részletek az ingatlan új tulajdonosát csak akkor kötelezik, ha az ingatlanhoz örökösödés útján jutott hozzá. Minden szerződésen nyugvó telkiteher az érdekelt felek újabb szerződésével megszüntethető, megszűnik továbbá időhőzkötöttség esetén az idő lejártával és nemgyakorlás esetén (non usus) címén 32 év után. Törvényes telki terhek megszüntetése csak törvénnyel eszközölhető.

800. *Felületépitményi jog* (superficies). Valamely telek és alkatrészei külön tulajdon, vagy a telket terhelő külön jogok tárgyai nem lehetnek. Ezzel az alapvető dologjogi elvvel helyezkedik látszólag szembe a superficies, mely a tulajdonnal azonosnak mutakozó tartalmú és térfogatú jogot ad másnak ingatlanán egy abba beleépített építmény, tehát az ingatlan *alkatrésze* felett. Helyesen azonban a superficiesben nem szabad az elavult régi doctrina szerinti ú. n. „haszonvételi tulajdont“ látnunk, hanem egyszerűen az ingatlant terhelő oly idegen dologbeli jogot, mely a forgalom és gazdasági élet követelményei okán bizonyos önállósággal van felruházva és a terhelt ingatlan bizonyos vonatkozásban való teljes kihasználásában áll.

801. Közelebbről pedig értjük superficies alatt azt az idegen dologbeli jogot, melynél fogva másnak földjén vagy annak szintje alatt a magunk számára épületet létesíthetünk, azt rendeltetési céljára korlátlanul használhatjuk és ezt a korlátlan használati jogot forgalomba hozhatjuk, átruházhatjuk

és megterhelhetjük. A felülepítményi jog keletkezésekor a használatnak bizonyosfokú korlátozásai is köthetők ki (pld. hogy átruházásához a tulajdonos hozzájárulása is szükséges), s ha ezek a bejegyzésbe felvételnek mindenkivel szemben joghatályhoz jutnak. Némely helyeken a superficies, mint *emelletjog* fordul elő. Keletkezési oka az ügyleti rendelkezés; szerzősmódja: a tlkvi bekebelezés. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy épületjogot elbirtoklás útján is lehet szereznünk. Megszűnik a felülepítményi jog, ha a jogosult beleegyezése alapján töröltetik vagy ha gyakorlásával felhagynak és a non usus 32 éve letelt. Az épület megsemmisülése azonban magát a jogot nem enyésztteti el. Régi telekkönyveinkben az Optk. álláspontjából kifolyólag a superficies, mint az „osztott tulajdon” egyik esete nyert kitüntetést.

802. Az *úrbéri intézmény* némely még élő vonatkozásai. Az úrbériséget az 1848:IX. t.-c. megszüntette, de az akkori törvényhozásnak az elvi kijelentésnél többet nem állott módjában tennie. Magát az intézmény gyakorlati megszüntetését az abszolút korszakban rendeletileg hajtották végre, s ezt a munkát teljesen a 67 utáni alkotmányos törvényhozás fejezte be. Az egész intézmény tehát a múlté, de az ú. n. „*úrbéri birtokrendezés*”-ben némely vonatkozásai még máig is élnek.

803. Az *úrbéri intézmény* egyébként anyagi tartalma szerint annak a jogviszonynak szabályozása volt, mely a földesúr és a jobbágy között állott fenn. E jogviszonynak alapépítménye az az ingatlan, mely tulajdonjogilag a földesuratról, a használat tekintetében pedig a jobbágyot illette, ki ellenszolgáltatásképp földesurának az adózások legkülönbözőbb nemeivel tartozott. A földesúr és a jobbágy közti ezt a viszonyt országosan, bár alkotmányellenesen, először Mária Terézia királyné szabályozta és az ennek megfelelő tényleges rendezést ő is hajtotta végre. Törvényhozásilag és egészen a Mária Terézia-féle rendeletek kereteiben, az 1832—36. évi országgyűlés IV—XII. törvénycikkei intézkedtek. Erdélyben az úrbéri viszonyt csak az 1846—47-iki erdélyi országgyűlés tette rendezés tárgyává, addig az úrbéri viszonyokra nézve az 1848 előtti adólajstromok, továbbá egy 1819—20. években megjelent, ú. n. *Cziráky-féle birtokösszeírás* volt az irányadó.

804. Az *úrbéri viszony* alapépítménye, mint mondva volt, az „*úrbéri birtok*”. Az „úrbéri” jelleget materialiter az adta

meg és az különböztette meg az ilyen ingatlant a földesúr egyéb „nem úrbéri“, hanem ú. n. „majorsági“ birtokaitól, hogy a jobbágyok használatától ezek a földek elvonhatók nem voltak; — alakilag pedig, hogy mely ingatlanok voltak az úrbéri rendezés alkalmával felvett lajstromos kimutatásokba (úrbéri táblákba) „úrbéri telkek“-ként bejegyezve, vagy melyek voltak e bejegyzés nélkül is az úrbéri szolgáltatások szakadatlan megvétele folytán *szokás révén* ilyenekül elismerve. Ahol a földesúr és jobbágyok között az úrbéri általános rendezésnél kedvezőbb tartalmú úrbért pótló szerződések állottak fenn: ott ezek továbbra is érvényben maradtak, s az „úrbéri“ minőséget az ilyen szerződések is megalapították.

805. Az úrbért pótló szerződésekre nézve még megjegyzendő, hogy már a Mária Theresia-féle úrbéri rendeletet sem léptették életbe azokban a községekben, melyekben a földesúr és a jobbágyok közti viszony örök, vagy hosszabb, de határozott időre kötött szerződésekkel volt szabályozva. A jobbágy-ságot ily helyeken továbbra is meghagyták a rája nézve az úrbéri rendeletnél kedvezőbb szerződési elbánás alatt. Eként már eredetileg is különbség állott fenn a szoros értelemben vett *úrbéres jobbágyok* (urbarialisták) és *szerződéses jobbágyok* (contractualisták) között.

806. A szerződéses jobbágyok közt is, szerződéseik tartalma szerint kisebb-nagyobb különbségek állottak fenn. Így viszonylag különösen is előnyös helyzetben voltak azok, akik elpusztult helységek, parlagon maradt határok, puszták benépesítése és művelés alá vétele, illetőleg a munkaerő szaporítása és cselédhiány okán kapták szerződéseiket (*soltészi* v. *scultetialis*, *biztosítási* v. *gualis*; *megszállítási* v. *impopulationalis* szerződések), ugyanígy azok, kikkel a földesúr különösebb jóindulatból *jutalmazási* (inscriptionalis) szerződéseket kötött.

807. Úrbéri természetűek gyanánt voltak tekintendők végül azok az ingatlanok, melyek az úrbéri rendezésből azért hagytak ki, mert a rajtuk levő jobbágyság nem űzött sem földművelést, sem állattenyésztést, hanem kereskedés, házalás, kézműipar, vásárolás, fuvarozás, bányászat volt az életmódja. Az ilyen ingatlanokra a földesúr és a jobbágy közötti viszonyt az ú. n. „*regulamentum instrumentum*“ szabályozta.

808. Felette fontos e szerződések jelentőségének megítélésénél, hogy a jobbágyok helyzete a szerződés által az úrbér rendelkezéseinél *kedvezőbb*, vagy legalább is terhesebb azoknál ne legyen. Mert ott, ahol a szerződés a jobbágyra az úrbérieknél is súlyosabb feltételeket hárított, már nem *úrbéri birtokról*, hanem a földesúr *majorsági* földjéről, azaz nem úrbéri, hanem azzal csak rokontermészetű egyéb jogviszonyról van szó.

809. Mellőzve a „jobbágy- és zsellértelkek“ közti, most már csak jogtörténeti jelentőségű különbséget: a jobbágyokat úrbéri telkeik használatán kívül és amellet, a földesúr erdőiben, legelőiben és nádasaiban *erdei, legelői és nádlási haszonvételek* is illették. Nemkülönben lehettek de facto kezükön jogos birtokilletményükön felül egyéb ingatlanok is, mint a *pusztá telkek, foglалások és maradványföldek*, melyekre nézve az úrbériség megszűntetésekor és a volt földesurak kárpótlásakor mind külön kellett intézkedni.

810: Az *erdei haszonvételek* faizás, makkoltatás és gyümölcszedésből állottak. A faizás joga vagy tűzi, vagy épületfaizás volt. Előbbi a kiszáradt és kidőlt fák, vagy levágható korhadt, szárazgallyak összeszedését és szabad elhorlását, esetleg görcsös, csenevész élőfák kivágását jelentette. Utóbbi a lakóház és gazdasági épületek fedésére és javítására szükséges faanyag beszerzésére vonatkozott. Csak a fedélre (zsindelyt, deszkát itt is kivéve); a házak oldalfalához szükséges fákra, gerendákra nem! A faizás jogáért a jobbágy ellenszolgáltatásként bizonyos mennyiségű fát tartozott földesura részére levágni, elaprózni, beszállítani és összerakni. (1836: VI. t.-c. 4. §; VII. t.-c. 8. §.).

811. A makkoltatás a nem kereskedés, hanem házi használatra szánt sertéseknek makkolás végett az erdőbehajtását jelentette; nem volt általános és díjfizetés járt érte (1836: VI. t.-c. 4. §.). A gyümölcszedési jog tárgya a jobbágy házisükségletére szorított mértékben a vad gyümölcsök szedésére vonatkozott (vadalma, körte, galagonya, kökény, gubacs, bogycók, áfonya, csipkerózsa bogycója, stb.) és így a nemes fajú gyümölcsök, mint földieper, málna, dió, gesztenye, mogyoró ki voltak véve belőle (u. ott). A földesurak sok helyen, hogy erdeiket a jobbágyi haszonvételek alól felszabadítsák: külön erdőrészeket szakítottak ki részükre az erdei haszonvételek

fejében, de a jobbágyok nem tartoztak a rendezés ezen módjátát elfogadni és ragaszkodhattak a földesúr összes erdeiben gyakorlandó és gyakorolható haszonvételeikhez (u. ott).

812. A *nádlási* haszonvétel címén a jobbágyok bizonyos számú nádkéve ellenszolgáltatásként való levágása és beszállítása fejében a földesúr nádasait és az ott levő vízinövényeket saját szükségletük szerint épületfedés és más háztartási célra használhatták. (1836: VI. t.-c. 5. §.). Végül a *legelői* haszonvétel a földesúr legelőin való szabad és ingyenes legeltetést jelentette s a földesúr elegendő legelőről köteles is volt gondoskodni. A legeltetési jog sok súrlódásnak volt okozója és ezért az 1836: VI. t.-c. 3. §-a kimondta, hogy úgy a jobbágyok, mint a földesúr, valamint nemesi közbirtokosság esetén bármelyik közbirtokos a legelők elkülönítését kérheti.

813. A volt jobbágyok kezén úrbéri telki állományaikon felül, de facto, egyéb ingatlanok is lehettek. Így a) *pusztatelkek* (sessiones desertae). Ezek oly egyébként úrbéri természetű földek voltak, melyek terméketlenségük okán már eredetileg puszta telkek gyanánt jegyeztették be az úrbéri táblákba, vagy amelyeket jobbágybirtokosaik elhagytak, vagy amelyekből úrbéri eljárás során (1836: IV. t.-c. 12, 13. §§.) kimozdítottak. b) *Foglalások*; ezek alatt azok a területek értendők, melyeket a földesúr majorsági földjeiből, vagy a közösen használtakból a jobbágyok, illetőleg a jobbágyok illetményeiből a földesurak, lassanként — legtöbbször elszántogatás útján elfoglaltak. (1871: LIII. t.-c. 10. §.). Végül c) *Maradványföldek* (fundi remanentiales), melyek alatt az úrbéri rendezés alkalmával megállapított illetményeken felüli és sem foglalásnak, sem pusztatelekeknek, sem úrbér, vagy haszonbérbirtokoknak nem minősíthető ingatlanok értendők. Az ilyen telkekből a földesúrnak az 1836: X. t.-c. 7. §-a szerint jobbágytelkeket kellett volna alakítania. (1871: LIII. t.-c. 14. §.). Maradványföldről oly helyeken, ahol az úrbéri rendezés végrehajtva, vagy behozva nem volt: nem lehet beszélni, azonkívül fontos jellemvonása a maradványföldnek az is, hogy *csak* a jobbágy kezén gondolható el s ha a kérdéses telket, bár közösben, de a földesúr is használta: az maradványföld jellegével nem bírhatott.

814. Aktuálítása a puszta telkeknek, melyek az úrbéri telkekkel együtt a volt jobbágy tulajdonává váltak; a foglalá-

soknak, melyek az úrbériség megszűntével és a megváltással csak akkor kapcsolhatók össze, ha még a régi, úrbéri rendezés előtti időről valók, s a maradványföldeknek: ma már nincs. Ahol az úrbériség még mintegy tovább él, az az ú. nev. *úrbéri birtokrendezés* kérdése, mely a volt jobbágyokat megilletett erdei, legelői és nádlási haszonvételeknek megszüntetésével és ennek fejében a volt földesurak erdői, legelői és nádasából megfelelő erdő-, legelő- és nádas terek kihasításával és a volt jobbágyok, illetőleg jogutódaik osztatlan közös birtokába való átbocsátásával foglalkozik. Ezen az úton létesültek az ú. n. úrbéri *legelő- és érdőközirtokosságok*. Ennek az úrbéri birtokrendezésnek alapjai az 1871: LIII., LIV. és 1877: XII., továbbá az 1880: XLV., 1892: XXIV. és 1908: VII., valamint XVIII. és 1908: XXXIX. t.-cikkek, együtt a törvényes meghatalmazáson kibocsátott nagyszámú idevágó miniszteri rendelettel. Az eljárás úrbéri per kereteiben történik.

815. Az *úrbériekkel rokon jog- és birtokviszonyok*. Ezek közé sorozandók először is az ú. nev. *irtványok*. Kisebb-nagyobb területeket értünk alattuk, melyeket a volt jobbágyok (esetleg mások is) a határbeli közös földek (legelők, kopár elpusztult erdők) bozótos, cserjés részeiből művelhető szántókká, kaszálókká alakítottak át, s rendszerint az úrbériektől különböző, még pedig azoknál terhesebb szolgálmányok és adózások mellett bírtak, illetőleg bírnak volt földesuraiktól. Az írtásra fordított munka értékének (írtásdíj) megtérítésével a földesúr ezeket az ingatlanokat visszaválthatta (1836: VI. t.-c. 1. §.), hacsak a kérdéses írtvány nem hasonult át az idők rendén a jobbágytelki állományba, aminek következtében úrbéri természetet öltött magára.

816. Az 1871: LIV. t.-c. szerint különös szabályok alá csak az 1848 január 1 előtti régi irtványok esnek; a későbbiekre nézve az ált. magánjog az irányadó. A régi irtványokra nézve a földesúr visszaváltási jogát a törvény 4. §-a bizonyos korlátozások mellett* fenntartotta s a visszaválthatás alól kivontakat az irtványbirtokosok kizárólagos tulajdonává jelelve ki: ezeket kötelezte a tulajdonul nyert területekért

* Nem válthatók vissza azok az irtványok, melyek eredetileg is életfentartásul engedtek át, amelyek továbbá úrbéri telekhez csatoltatván úrbéri természetet öltöttek magukra és végül, amelyek iránt 1859 végéig visszaváltási keresetet nem indítottak.

adandó megváltásra. Úgy a visszaváltás, valamint a megváltás tekintetében a váltság tőkéje, valamint a fizetés módozataira nézve elsősorban az érdekeltek szabad megegyezése az irányadó, ilyennek hiányában pedig a *törv. diszpozitív szabályai*. A váltságtőke, mint a megváltott ingatlanon fekvő telki teher nyert biztosítást.

817. Urbériekkel rokontermészetűek voltak az úgynevezett *dézmás szőlők* is. Szőlőtermő vidékeken sűrűen előfordult, hogy a jobbágyság kezén oly területek is voltak, melyeket szőlővesszőkkel földesúri engedély alapján ők ültettek be s használtak, — fizetvén a használat fejében vagy „*hegyvámot*“ (jus montanum) vagy „*dézmát*“ (tizedet). Utóbbi a termés szerint változó adózás; előbbi a termésre való tekintet nélkül állandó jelleggel megállapított bor, vagy mustbeli szolgáltatás, esetleg pénzfizetés is lehetett. Az 1868: XXIX. t.-c. az ilyen szőlőbirtokokon nyugvó tartozásoknak kötelező megváltását rendelte el. A szőlőbirtokosok a szőlők tulajdonát kapták meg az évi tartozások értékének húszszorosában meghatározott váltságösszeg ellenében, mely a szőlőre telki teherként is bekebelezést nyert. Ha a szőlőbirtokos a váltságtőkét terhesnek találta: a szőlőterületet a földesúrnak vagy jogutódjának — de ellenszolgáltatás nélkül visszabocsáthatta. —

818. *Majorsági zsellérbirtokok*. E közös elnevezés alá foglalható sokféle tartalmú birtok- és jogviszonyok a volt földesurak és jobbágyaik közötti azokra az egyezségekre vezethetők vissza, melyek szerint a tisztán majorsági, nemesi földeknek kisebb-nagyobb és sem irtványnak, sem foglalásnak, sem maradványföldnek nem tekinthető részei a jobbágyságnak különböző művelési célokra átengedettek s azok ezért az úrbérieknél *jóval terhesebb* ellenszolgáltatásokat teljesítettek. Az átengedés ideiglenes vagy örökidőre szóló lehetett; történhetett csak egyes jobbágyságok, vagy többek javára; szólhatott az átengedés csak egyes családok s ezeknek csak fiági leszármazói részére, a visszavétel fenntartásával vagy anélkül.

819. A majorsági zsellérbirtokok elnevezése helyenként és tartalmuk sokféleségére tekintettel nagy tarkaságot mutatott. Így: majorsági vagy curialis zsellértelkek, ipari-szorgalmi földek, bérföldek, taksás-censuális telkek, taksásházak, stb.; maguk a jogviszonyban állott jobbágyságok pedig: taxalisták,

curialisták, censualisták, — Erdélyben: famulus conventionatusok, stb. néven szerepeltek. —

820. A majorsági zsellérbirtokok megváltását, amennyiben azok még 1848 január 1 előtti keletűek voltak az 1895: XXV. t.-c. szabályozta. Későbbi hasonló alakulatok az ált. magánjog szabályai szerint bírálандók el. Megváltásra a törvényes előfeltételek igazolása mellett a jelenlegi birtokos van jogosítva, viszont a megváltást tőle a földesúr (illetőleg jogutóda) követelheti is. A megváltással a birtokos tulajdont szerez az átengedett belsőség (házhely és kert), valamint a belsőséggel együtt, vagy belsőség nélkül, átengedett külsőség (szántó, rét) felett. A váltságtőke az évi tartozás húszszoros összege. Ha a birtokos terhesnek találja: a telket a tulajdonosnak — de ellenszolgáltatás nélkül — visszabocsáthatja.

821. A majorsági zsellérbirtokok egyik alakzatát, a *telepítvényeket*, az 1873: XXII. t.-c. külön, önállóan szabályozta. Telepítvények alatt pedig azok a majorsági (nemesi) természetű területek értendők, melyeket a föld tulajdonosa egyeseknek vagy többeknek évi szolgálmányok fejében szerződés mellett haszonvételekre engedett át, s *amelyeken ennek folytán a törvény hatálybalépte előtt községek keletkeztek*. A telepítvényi földeket a telepítvényesek az azokon fekvő szolgálmányok megváltása mellett tulajdonul megszerezhetik, ha a föld *határozatlan* vagy *örök időre*, vagy a családnak egyenes ágon való, vagy férfiágon való kihalásáig szóló szerződéssel engedtetett át és ha a szerződés határozott időre kötött ugyan, de ez az idő 1848 jan. 1-ig letelt anélkül, hogy határozott időre újra megkötötték volna.

822. A váltságtőke a törv. 3. §-ában megjelölt módon kiszámítandó évi tartozások értékének húszszoros összege, mely 5% kamattal, 20 év alatt egyenlő évi járadékokban fizetendő le. Az érdekeltek különben más fizetési módzatokban is meg egyezhetnek. Ha a telepítvényi szerződés *határozott időre* — akár 1848 jan. 1. előtt vagy után — kötött, a törvény a telepítvényesnek már csak a belsőség (házhely, udvar, kert) megváltására ad jogot, még pedig a *valódi érték* szerinti *vételár* mellett. Hogy ilyenkor a külsőségekből szerezhet-e meg valamit a telepítvényes vagy nem? ez kizárólag a tulajdonossal való szabad megegyezésétől függ. Ha ez a vállalkozása 2 éven belül nem vezet sikerre, viszont csak a belsőségen megmaradni

nem akar: valamely kincstári birtokon leendő letelepíttetését kívánhatja. Elesik azonban ettől a jogától is, ha a földtulajdonos egy év leforgása előtt megfelelő formában kijelenti, hogy a külsőséget, s ha ez 4 holdnál több volt, abból legalább 4 középminőségű holdat bíróilag megállapítandó és a váltság-tőkéhez hasonlóan leróvandó vételár fejében hajlandó a telepítvényesnek átengedni.

823. A telepítvényes megváltási, illetőleg a belsőség megvásárlása iránti jogát csak 2 esztendei záros határidő alatt érvényesítheti. Ha ezt elmúlasztja és a tulajdonossal semmiféle egyezsége lépni ez alatt az idő alatt nem tudott: a telepítvényi ingatlan összes alkatrészeivel együtt a tulajdonosé marad, aki a telepítvényes építkezéseinek és más beruházásainak valódi értékét — esetleg bírói megállapítás szerint — megtéríteni köteles. Nincs helye az 1873: XXII. t.-c. alkalmazásának azoknál a telepítvényeknél, hol nemcsak a föld a telepítő tulajdonosé, hanem a rajt levő épületek is, vagy amelyek gyár, bánya és erdőüzem érdekében keletkeztek.

824. A telepítvényekkel a mai és az 1894: V. t.-c. alapján keletkezett *telepítések*, a jogszabályozás szempontjából nem azonosak. Ilyen modern telepítés akár magánosok, akár községek, akár az államkincstár által létesíthető. Az új telepítések-nél a telepes azonnal tulajdonjogot szerez a telepe felett, melynek vételára szabad egyezkedés tárgya. A telepterületek minimuma és maximuma a törvényben van megállapítva s egyébként is a jogrend a telepítési ügyleteket több tekintetben korlátozza. Kincstári telepítések-nél az államnak 15 évi tartamra visszavásárlási joga is van, ha a telepes a telepet másnak, mint leszármazóinak, vagy házasársának akarná elidegeníteni. A visszavásárlási jog igénybevétele felől a kincstár a megkínálástól számított 60 nap alatt köteles nyilatkozni, különben joga elvész. *

XXV. FEJEZET.

Agrárközösségek.

825. *Nemesi közbirtokosság.* A tulajdonközösségnek egy, a tört. fejlődést tekintve különös alakzata, mely az egy vagy

* Irod. utalásokat lásd a XXV. fejezetnél.

több községben levő nemesi ingatlan javakra létesített az úgynevezett „közbirtokos“ nemesek között jogközösséget. Ebbe a jogközösségbe azonban csak a legelők, erdők és a kir. kisebb haszonvételi jogok tartoznak bele, míg a belsőségek és nem említett egyéb külsőségek (szántók, rétek) nem. Közbirtokosok pedig azok, akik az illető közbirtokossági községben nemesi ingatlannak tulajdonosai, s a közbirtokossági ingatlanokban való közösséget fenntartották. Az egyes közbirtokosoknak a közös jogokban és kötelezettségekben való részese-dése arányszámok (hányadok) szerint nyer megállapítást. Az az eljárás, melynek rendén az arányszám meghatároztatik: *az arányosítás*.

826. A közbirtokosokat a közös haszonvételek kibérlésénél idegenekkel szemben elsőbbség illeti (1655: XXXI. t.-c. 3. §.), viszont különös szabályon épül fel a közös épületek fenntartása, közös árvízveszélyek elhárítására vonatkozó kötelezettségük is, melyben ha hanyagságot tanúsítanak az előállott kárért, ellenszegülés esetén pláne kétszersen is felelősek (1715: LXIX. t.-c. 1. §.).

827. A közbirtokossági javak ügyeinek intézésére, képviselőjére, stb. szokásossá vált, hogy a közbirtokosságok bizonyos szervezetet öltsenek magukra, de ez nem volt soha kötelező, s szükség sem volt rája mindenütt. Ez a helyzet azonban ma már megváltozott, mert az 1898: XIX. t.-c. közbirtokossági osztatlan tulajdonban álló erdőkre (és kopár területekre) nézve elrendelte a kötelező szervezkedést s egyúttal a szervezet lényegesebb részeit is megjelölte (közbirtokossági közgyűlés, szabályzat alkotása, hatáskör, elidegenítési tilalom, stb.). Bár ekként az erdei nemesi közbirtokosság szervezve van, sőt egy meghatározott működési irány végpontjául kitűzött célra testületként is szervezkedhetik (pld. munkásbiztosítás céljára): *nem jogi személy*. Ezzel szemben a nemesi közbirtokossági legelőkre nézve, az alább ismertetendő 1913: X. t.-c. után a jogi személyként való társulati alakulás van előírva.

828. *Az arányosításnak*, melynek rendén az egyes közbirtokosok hányadrészei nyernek meghatározást, minden közbirtokossági terület, jövedelm vagy haszonvétel s ezzel együtt minden közös teher és költség is tárgyát képezi. Az arányosításnak egyébként a közbirtokossági közösség megszüntetése is célja lehet s így a közösségnek egyéni tulajdonná való át-

változtatása. Az aránykulcs vagy az osztályos atyafiak osztályrésze, illetőleg az utódok elágazása, de ez csak ott alkalmazható, ahol a közbirtokosság osztályos atyafiak osztozkodása révén keletkezett. Más esetekben a kulcs az *udvarhely* (curia), azaz a külsőségekkel ellátott belső telek. Ha ez a kulcs sem alkalmazható, úgy a haszonvételekben és terhekben való részesedés statusquo-ja s a végső fokon a közbirtokosok beltelki birtokai, illetőleg a belső és külső telkeinek nagysága.

829. *Úrbéres közbirtokosságok.* Keletkezésük összefügg a volt jobbágyokat illető erdei-legelői haszonvételek megszüntetésével és a megfelelő erdő- és legelőterületek kihasításával. (Lásd sub 809 és köv.) Kétfélek, úgymint: az *erdők és kopár* területekre vonatkozó és a *legelők* tekintetében fennálló közbirtokosságok. Közbirtokosok a volt jobbágyok, ill. jogutódai; hányadrészüik pedig a most már tulajdonukká vált úrbéri telkiállomány szerint igazodik s ettől külön és önállóan is forgalom tárgyává tehető. A legelőkre vonatkozó úrbéri közbirtokosság legújabban az 1913: X. t.-cikkben nyert szabályozást. Az erdőkre és kopár területekre vonatkozó úrbéres közbirtokosságok pedig az 1898: XIX. t.-c. I. címe révén mindenben egyenlő elbánás alá tartoznak a hasonló tárgyú nemesi közbirtokosságokkal. (Lásd: 827. alatt.)

830. *Egyéb falusi agrárközösségek.* a) *Községi tulajdonban álló legelők*, község alatt mindig a politikai községet értve, (1894: XII. t.-c. 15., 20., 21. §§.) b) *a nyomásos gazdálkodási rendszer* tekintetében fennálló *közösségek*, melyek részére az 1894: XII. t.-c. I. címe bizonyos szervezetet létesített. Ezek mellett azonban vannak szervezni elfelejtett, vagy parcellázások kapcsán később keletkezett és szervezet nélkül fennállók is; c) *falusi használati közösségek* a politikai község tulajdonát képező, rendszeren faluvégi telkeken a legkülönbözőbb tartalommal; d) *hegyközösségek*, az 1929: XVII. t.-c. szerinti alakulattal (ezek jogi személyiséggel is bírnak); e) *tagosítás alkalmával* keletkezett legelőközösségek, vagy olyanok, melyek az 1908: VII. t.-c. 8. §. 4. bekezdés és az 1908: XXXIX. t.-c. 2. §. 4. bek. alapján osztatlan közös tulajdonul kihasítottak; f) *legelőközösségek*, melyek az 1908: XLIII. t.-c. 1. §. 8. pontja alapján államsegéllyel létesítettek; g) *majorági zsellérségek* megváltása, telepítés, vagy parcellázás alkalmával keletkezett *legelőközösségek*. Az a) és f) alatti

legelőközösségekre nézve az osztatlan közös legelőkről szóló 1913: X. t.-c. alkalmazandó; a g) alatt említettek pedig a földmívelési miniszter rendeletére alakítandók meg társulati formában.

831. *Házközösség.* A házközösség a régi katonai határörvidéken alakult sajátos tulajdonközösségi formatio volt, melynek jellege a katonai hűbéres birtokokra emlékeztetett. A házközösségi tagoknak valóságos tulajdonközösségi jogosultságát csak az 1850. évi határörvidéki alaptörvény juttatta élesen kifejezésre. A házközösség ma már nem aktuális, mert az 1885: XXIV. és az ezt módosító 1898: XII. t.-cikk megsemmisítették és a házközösségi vagyon felosztását elrendelték. Ha a tagok, vagy azok egy része azonban a közösséget tovább is fenn óhajtotta tartani: ezt megtehetette, de az így keletkezett vagy megtartott közösségek a közönséges tulajdonközösségtől semmiben sem térnek el.

832. *Osztatlan közös legelők.* A legelőkkel és az állattenyésztéssel kapcsolatos gazdasági érdekekre tekintettel az 1913: X. t.-c. a legelői közösségek legtöbb alakulatát hatósági felügyelet alá helyezte és jogiszemélyiséggel felruházott társulati kötelekbe kényszerítve azokat, gondoskodott a legelők okszerű használatáról és fenntartásáról. Azt, hogy mely közösségi legelők vannak a társulattá való átalakulás kényszere alá vetve, a törv. 1. §-a taxative felsorolja, s az itt fel nem soroltakra nézve is a földmív. miniszter hozzájárulásával lehetővé teszi az 1913: X. t.-c. szerinti szervezkedést.*

833. Az osztatlan közös legelői társulatok megalakulásának mikéntjét, az alapszabályok kidolgozását, a társulat célját, jogképességét, felügyeletét a törvény igen beható részle-

* A társulattá alakulás kényszere alá a következő közös legelők esnek: a) a volt úrbéreses közös legelői, melyek úrbéri elkülönítés vagy tagosítás útján adatnak ki részükre; b) a még arányosítás alá eső vagy arányosítás után is közösben maradt; illetőleg maradandó nemesi közbirtokossági legelők; c) a tagosítás alkalmával egyezség alapján kihasított közös legelők és azok, melyeket osztatlan közös tulajdonul a birtokrendezést tárgyaló 1908: VII. t.-c. 8. § 4-ik bekezd. és az ugyanazon évi XXXIX. t.-c. 2. § 4-ik bekezd. értelmében — közlegelővel nem bíró és tagosítás alá kerülő községeknél a tagosítással egyidejűleg kell kihasítani; d) a volt úrbéreses, nemesi közbirtokosság vagy más jogi személyiségekkel nem bíró tulajdonközösségek által az 1908: XLIII. t.-c. 1. § 8. pontjában megállapított államsegély igénybevételével szerzett, létesített és javított közös legelők, végül e) az előbbi a)–d) pontok alatti közös legelők helyébe szerzett új legelők, mint amazok surrogatuma.

tességgel állapítja meg, egyebekben pedig kétféle társulati typust ismer. Olyant, melynél a legelők és tartozékainak tulajdona a tagoktól különvált társulati alanyt illeti és olyant, ahol a társulati kötelékbe vont legelők a társulati tagok egyéni tulajdonául hányadrészek szerinti bekebelezetésüknek megfelelően továbbra is megmaradnak és csak az igazgatás, kezelés és a közös használat meghatározásának joga megy át a társulati jogalanyra. A kettő közti gyakorlati különbség csak annyi, hogy az előbbi és a jogi személyiség lényegének inkább megfelelő alakulat esetében a társulat, mint ilyen, kölcsönöket vehet fel és azok tlkvi biztosítását is engedélyezheti (a földművelésügyi minisztérium jóváhagyása mellett), míg az utóbb említett társulat hatásköre erre nem terjed ki.

834. A társulati tulajdont képező legelőkre végrehajtást vezetni csak törvényből folyó vagy telekkönyvi bekebelezésen nyugvó vagy oly kötelezettségek érvényesítése érdekében lehet, mely kötelezettségek a legelő elidegenítése céljából törvényesen vállaltattak. A társulati vagyonba a legelőkön kívül egyéb, a közös legelőhasználattal kapcsolatos javak is bevonandók. Így pld. közös bikaistállók, pásztorház, közös bikarét, csapásút, kaszáló, delelők és kifutók, mesterséges takarmánytermesztésre szolgáló ingatlanok, legelői szerelvények, közös alapok, apaállatok, eszközök és anyagok, stb.

835. A legelőtársulatoknak tagjai azok, kiknek a társulati kötelék alá tartozó legelőkre tulajdoni vagy használati jogosultságuk van. Más a társulat tagja nem lehet. A társulati tagság úgy élők között, mint halál esetére átruházható, de az élők közötti átruházás a társulati választmány hozzájárulásához van kötve. A hozzájárulás előfeltételeit a törvény tüzetesen szabályozza és a társulatnak, másodsorban a politikai községnek és végül az államnak elővásárlási jogot is biztosít. A hozzájárulás megtagadása ellen a földművelésügyi miniszterhez lehet panasszal járulni. A társulati tagok jogai egészében véve az egyesületi jogok kereteiben mozognak, s részletes felsorolásuk a törvényre való utalással mellőzhető. Kötelezettségeik a társulatnak, mint legelői egyesülésnek működésével és céljaival függenek össze. Leglényegesebb ezek között a legeltetési díjak és esetleges külön tagsági póttjárulékok fizetése. Ezek a kötelezettségek a legelői tagilletőségeket telkitéherként terhelik és a közadók módjára behajtandó privilégiumok.

giális követelések jellegével bírnak. A tagok fizetéseiken felül munkaszolgáltatásokkal is terhelhetők, amit azonban joguk van pénzben megváltani.

836. Az osztatlan közös legelői társulatok élén az elnök és az ő támogatására rendelt választmány áll. A társulat főszerve a közgyűlés, mely a társulat feloszlásának kimondására, a társulati ingatlan javak teljes vagy részleges felosztására, illetőleg a társulati kötelékből való kibocsátására egyedül jogosult. Persze, az ily határozatok az ellenőrző hatóságok (földművelésügyi miniszter) engedélyéhez és egyéb törvényben megállapított cautelaris intézkedésekhez vannak kötve. A feloszlás esetén a törvény 59. §-ában szabályozott módon felszámolást kell tartani, s amíg ez befejezve nincsen, a társulat fennállónak tekintendő.*

* Irodalmi utalások a XXIV. és XXV. fejezethez. *Zlinszky*: Id. c. m. (magánjog) 480. és köv. l. — *Unger*: System. I. k. (3-ik kiad.) 553. és köv. l. — *Imling K.*: Dologi terhek (Fodor-féle Magánjog. II. k. 797. és köv. l.). — *Szladits K.*: Dologi jog. 386. és köv. l. — *Indokolás* a ptkv. tervezetéhez II. k. 792. és köv. l. — *Timon Akos*: A párbér Magyarországon (Bpest, 1908). — *Kováts Gyula*: A párbér jogi természete (Bpest, 1886). — *Raffay F.*: A párbér kérdése (Bpest, 1898). — *Zsögöd B.*: Fejezetek stb. id. c. m. II. k. 1272. és köv. l. — *Frank J.*: Közigazság törv. Magyarhonban. I. k. 374. és köv. l. — *Dósa Elek*: Erdélyhoni jogtudom. II. k. 91—112. §§. — *Wenzel G.*: Id. c. m. II. k. 139. és köv. l. — *Kolosváry Sándor*: Régi hangok, új irány (Kolozsvar, 1888). — *Tóth Lőrinc*: Elméleti és gyakorlati útmutató úrbéri ügyekben (Pest, 1857). — *Tóth Lajos*: Úrbéri kalaúz (Pest, 1872). — *Majláth Johann gr.*: Das ung. Urbarialsystem (Pest und Leipzig, 1838). — *Baky Gedeon*: Az úrbér (2-ik kiad. Szabadka, 1889). — *Lányi Bertalan*: A tulajdonjog (Fodor-féle Magánjog. II. k. 554. és köv. l.). — *Keresztszeghy Lajos*: Gyakorlati ismertetése az úrbéri perekbeni eljárásnak és bizonyítékoknak (Bpest, 1876). — *Agoston P.*: A tulajdonjog alapjai. 73. és köv. l. — *Sebess Dénes és Börcsök Andor*: Erdélyrészi birtokrendezés (Bpest, 1908). — *Ugyanazok*: Magyarországi birtokrendezés (Bpest 1909). — *Jancsó György*: Közbirtokosság (Megj. a „Jog“ 1889. évf.). — *Tóth György*: A közbirtokosságok, mint jogi személyek. (Erd. Múz. Egl. Évkönyve 1910/12.)

Kötelmi jog.

XXVI. FEJEZET.

Általános tanok.

65. §. *A kötelem fogalma, tárgya.*

837. A magánjog kötelmi jogi részének tartalmát a kötelmi jogviszony, mint alaptypus köré csoportosítható jogviszonyoknak szabályai és intézményei töltik ki. Elkülönülése azonban a magánjog egyéb részeitől nem egészen teljes, mert számos követelési és tartozási viszony tárgyalása a könnyebb és biztosabb áttekinthetőség szempontjából, a magánjog dologjogi, vagy öröklési jogi vagy éppen családjogi részébe utalódik át. Ehhez képest a kötelmi jogban csak azok a kötelmi jellegű jogviszonyok találhatnak elhelyezkedést, melyekben a kötelmi jelleg a legélesebben domborodik ki. Ezekkel a *tiszta* kötelmi jogviszonyokkal a kötelmi jog *különös része* foglalkozik. Míg azok az elvek, tételek és szabályok, melyek a kötelmi viszonyok ált. természetére, közös vonásaira s az ezekből folyó meghatározásokra vonatkoznak s a magánjog egyéb részeiben is elhelyezkedett kötelmi természetű jogviszonyokra is alkalmazandók: a kötelmi jog *általános tanai*, *általános része* cím alatt veendők figyelembe.

838. A kötelem két vagy több személy között fennálló azt a jogviszonyt jelenti, melynél fogva az egyik (az úgynevezett adós, debitor) a másikkra, (hitelező, creditor) való tekintettel

valamit teljesíteni — még pedig adni, tenni vagy nem tenni — tartozik. E teljesítésnek nagyobbára vagyoni jelentősége szokott lenni, de nem feltétlenül. A kötelmeknél a kötelmi alávetettség nem közvetlenül valamely dologra, hanem más személy (az adós) *akaratára* nehezedik. A kötelem alkatelemei, a mondottak szerint: az *adós* és *hitelező*, mint a kötelem alanyai; a *szolgáltatás*, mint a kötelem tárgya és az e két elemet összefűző jogi kapocs, *jogi kényszerűség* mint a kötelem tartalma. Az alanyokról és a kötelem tárgyról alább lévén szó, itt csak a *kötelem tartalmára* nézve emelendő ki, hogy az, azt az alaphatást fejezi ki, mely az adós teljesítési kényszerűségében és a hitelező teljesítés iránti követelésében nyilvánul. Ez az alaphatás az úgynevezett *naturális obligatio*knál meg van gyöngítve abban az értelemben, hogy a jogrend ezektől a kötelmekről a kereseti jogot elvonja; meg van gyöngítve továbbá mindazon esetekben, ahol a jogszabály vagy jogügylet az adós korlátozott felelősségét emeli érvényre.

839. *A kötelem tárgya. A szolgáltatásról általában.* A szolgáltatásnak tárgya vagy valaminek adásában (*dare*) vagy tevésében (*facere*) áll, mely esetben *tevőleges* (positív) kötelemről lesz szó — vagy valaminek nemtevésében, tűrésében, abbanhagyásában, mikor is *nemleges* (negatív) kötelemről beszélünk. Dologi jogváltozások végeredményben rendszerint csak a pozitív és *dare*-ra irányuló kötelmekkel lehetnek kapcsolatosak. A szolgáltatás — *facere* esetén — lehet továbbá *állandó* természetű, mikor is az egymást követő cselekmények egész láncolatából áll és lehet *múlólagos*, azaz csak egyetlen magatartás, cselekvés tanúsításából álló. Lehet *egyszerű* és *összetett* aszerint, hogy a teljesítés által előidézett eredmény egyféle-e, vagy többféleséget mutató. Magától értetődik és már az ált. jogügyleti szabályok következménye, hogy bármire irányul a *szolgáltatás*, lehetetlen, törvény által tiltott és kizárt, valamint a jóerkölcsöket sértő nem lehet.

840. *Osztható* a szolgáltatás, ha a konkrét hitelezői érdekek sérelme nélkül a részletekben való teljesítést megengedi; ellenkező esetben *osztthatatlan*. Rendszerint akkor forog fenn oszthatóság, mikor a szolgáltatás tárgyának minémősége (helyettesíthető, osztható dolgok) a részszolgáltatások kvalitatív ugyanazonosságát nem zárja ki. A különbségnek több adós vagy több hitelező esetén, továbbá a kötelmek megszűnésénél van

jelentősége. De jelentős az egész kötelelem érvényessége szempontjából is, mert, ha oszthatatlan szolgáltatás és több adós esetében az adósok egyike részén érvénytelenség forogna fenn: ez az egész kötelmet alapító ügyletre kihat.

841. Ha a szolgáltatás tárgya súly, szám, minőség, vagy egyedi jelek szerint minden kétséget kizárólag meg van pontosan határozva: akkor a szolgáltatás és vele együtt a kötelelem is *határozott*. Ha mindez egyelőre még nincs teljesen tisztázva: *határozatlan*. A határozatlan, vagy helyesen nem egész pontosan meghatározott kötelmek csak akkor érvényesek, ha utólagos meghatározásukra maga a kötelm foglalt magában megfelelő támpontokat, mert teljesen határozatlan vagy utólag meg nem határozható kötelmek érvényesek nem lehetnek. A közelebbi meghatározás bízható valamelyik félre, sőt idegen harmadik személyre is, mely utóbbi esetben a harmadik kijelölése és meghatározási cselekménye az egész kötelelem létfeltételévé válik.

842. *Vagylagos szolgáltatás (alternatív kötelelem)*. Vagylagos a szolgáltatás akkor, ha az adósnek két egyedileg pontosan meghatározott szolgáltatás közül csak az egyiket kell teljesítenie; hogy melyiket? ez az erre jogosultak kiválasztásától függ. A vagylagos szolgáltatás (vagy kötelelem) tehát a kiválasztási jog gyakorlásáig, mely a kötelmet az egyik szolgáltatáson koncentrálja, határozatlan. Hasonló, de mégis eltérő jelenség az alterativitástól az adós számára kikötött *alternativa facultas* esete, holott is csak egyetlen szolgáltatás van meghatározva, de az adós azt egyébbel megválthatja, ha tetszik.

843. A két szolgáltatás közüli választás, ha egyéb kikötés nem volt: az adóst illeti. A választást az adós kifejezetten vagy az egyik teljesítésének megkezdésével hallgatagon is gyakorolhatja. Ha az adós a lejáratig választási jogával nem él: a hitelező vagylagosan pereli be és ugyanígy marasztaltatja is. A marasztaló ítéletben kitűzött teljesítési időpontig még mindig élhet az adós kiválasztási jogával; azontúl az a hitelezőre megyen át. Amennyiben a kijelölési jog a hitelezőé és ő ezt lejáratkor nem gyakorolja: az adósnek módja van valamelyik szolgáltatás felkínálásával a késlekedő hitelezőt a választás dolgában nyílt vagy hallgatag állásfoglalásra rászorítani. Előfordulhat az is, hogy a kijelölés a kötelmen kívül

álló harmadik személyre bízott; ha ez jogát nem gyakorolja, a kötelem megszűnik. A választás ügyleti cselekmény és így az esetleges jogi hiányosságok szempontjából az ügyleti általános szabályok alá esik.

844. A vagylagosan meghatározott szolgáltatások valamelyikének véletlen megsemmisülése esetén: a kötelem a lehetségesnek megmaradt szolgáltatással teljesítendő. Amennyiben azonban a lehetetlenülés oka az adós vétkessége volt és a választási jog a hitelezőt illette: joga van a lehetlenné vált szolgáltatás, illetőleg teljes kártérítés iránt indítani keresetet.

845. *Fajagos szolgáltatás* (generikus kötelem). Szintén határozatlan kötelem, mert a szolgáltatás nem egyedileg, hanem bizonyos fajtához való tartozással van megjelölve és így a teljesítés csak úgy eszközölhető, ha a kikötött fajból a szolgáltatandó darab kiválasztatik s ezzel a kötelem szoros meghatározást nyer. A választási jogra nézve, ugyanazok a szabályok irányadók, mint az alternatív kötelemnél. De az adósnak, ha a választás az övé, legalább középszerű egyedet kell a megjelölt fajból kiválasztania, míg a hitelező akár a faj legjobb egyedét is választhatja.

846. *Pénzszolgáltatás*. A pénztartozásokra nézve az általános szolgáltatási szabályokon felül más speciális szabályok is állanak fenn. Pénztartozásnak pedig azokat a köteleket tekintjük, hol az adósnek bizonyos meghatározott és pénzben kifejezett értékquantumot kell szolgáltatnia. Nem pénztartozás ekként, ha az adós egyénileg megjelölt pénzdarabokkal tartozik (pld. zárt erszényben, őrzés végett átadott pénz esetében). Nem pénztartozás az sem, mely meghatározott fajú pénzértmének, pénznemnek teljesítésére szól (pld. fizessen 10 drdb körmőczy aranyat); itt fajlagosságról van szó. Az igazi pénztartozást *törvényes* vagy *valutapénzben* kell leróni; törvényes pénz pedig az, melyet valamely államban a rajta kitett névérték szerint és korlátlan mennyiségben mindennemű fizetésnél mindenkinek *el kell* fogadnia.

847. Törvényes pénzünk pedig *ma*, az 1925: XXXV. t.-c. szerint az arany *pengő*érték, mely 1927 jan. 1-től kezdve az addigi koronaérték helyébe lépett és számolási egysége a *pengő*. (20 pengős és 10 pengős aranyérmék. Mint váltópénzek, melyekből csak bizonyos összegig kötelező a fizeteskép

való elfogadás: az ezüst öt, kettő és egypengős* és a nem nemes fémekből vert 50, 20, 10, 2 és 1 filléres érmék.) A régi koronának pengőre való átszámításánál egy pengőre 12.500 korona számítandó. Törvényes pénzült tekintendők a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott 5, 10, 20, 50, 100 és 1000 pengős bankjegyek is, melyek elfogadása csak oly esetben utasítható vissza, ahol a fizetés kifejezetten ércpénzben (effective) volt kikötve.

848. Külföldi pénznemekben meghatározott pénztartozást, ha a természetben való leróvás kikötve nem volt, a belföldi folyó pénznemben kell a lejárat napja szerinti átszámítással teljesíteni. Az átszámítás tekintetében azonban a kérdés eldöntve nincs, mert a judicaturában előfordulnak oly esetek is, melyek nem a lejárat, hanem a tényleges fizetés napján jegyzett árfolyamokat veszik irányadóul.

849. A pengőértéket bevezető 1925:XXXV. t.-c. nem érintette az 1922:XVII. t.-c. 22. §-a alapján kibocsátott 456/1923 M. E. számú rendeletet, mely szerint olyan és a rendelet előtt keletkezett, de annak életbelépte után lejáró pénztartozásokat, melyeknél a leróvó pénznem valóságban belföldi vagy külföldi aranyérmekben volt (effektive) megállapítva: az adós a tényleges fizetés időpontja szerinti átszámítással bármely törvényes fizetési eszközzel, (tehát papírral is) teljesítheti, sőt a bírósághoz az iránt is folyamodhatik, hogy részére a nehézzé vált gazdasági viszonyokra tekintettel, méltányosságból bizonyos könnyítéseket, mint megfelelő leszállítást, 5 évig terjedhető haladékot, illetőleg részletfizetést engedélyezzen. Az ily irányú kérelmek feletti döntésre a rendelet a bpesti kir. törvényszéket kizárólagos hatáskörrel látta el. Amennyiben ilyen még a jelzett rendelet előtt keletkezett, de eddig le nem járt, effectiv aranypénztartozások ma is fennállanak, azokra a pengőértékre való átszámíttatásuk után a mondott kedvezmények tehát szintén alkalmazandók.

850. *Valorizálás — ártértékelés, ill. felértékelés — kérdése.* A pénztartozások teljesítésével szorosan összefüggő kérdés, melynek jelentősége röviden a következőkben áll: A háborús gazdasági válságok következtében a pénz értéke rohamosan lehanyatlott, amiből folyólag a hitelezőt, ha számszerű

*) Az ezüst 5 és 2 pengős érmék veretését az 1929 : XXVI. t.-c. rendelte el.

összegben meghatározott követelését az adós a leromlott értékű pénzben fizeti meg: kétségtelenül nagy anyagi károsodás sutja. Közvetlen a pengőérték behozatala előtt a korona a miniszteri rendeletben megállapított kulcs szerint a háború előtti aranykoronának csak 1/14.500-ad részét képviselte, ami a pengőre való átszámítás mellett is a hitelezőre nézve azzal a következménnyel jár, hogy úgyannyi koronában fizetendő eredeti követelésének csak 1/14.500-ad részét kapja meg. Ezt a méltánytalanságot hivatott áthidalni az át- vagy felértékelés azzal, hogy az adós tartozását oly mértékben emeli fel, amely érték a pénz időközi leromlását figyelembe véve a követelés eredeti értékéhez való különbözetet kiegyenlíti.

851. Gyakorlatunk az átértékelés kérdésében egységes álláspontot nem foglalt el, sem elvileg, sem a több vonatkozásban elismert valorizálás kulcsát (mértvét) illetőleg. Törvényünk a pénzbüntetések és pénzbírságok felértékelését részben érintő 1926:VIII. t.-ciktől eltekintve egyideig nem volt, míg az 1928:XII. t.-c. megalkotásával a gazdaságilag felettesúlyos kérdés nyugvópontra nem hozatott. A valorizációs törvény a teljes és minden vonalon érvényesülő átértékelést nem tette magáévá, hanem arra igyekszik, hogy a méltányosság alapján oly keretek közt engedjen utat a tartozások átértékelésének, — holott is az, a gazdasági élet nagyobb megrázó kódtatása nélkül keresztülvihető.

852. Kiindulási pontja az, hogy a koronaértékben, vagy valamely forgalomban már nem levő belföldi pénznemben meghatározott pénztartozás átértékelése *csak kivételesen* és a törvény vagy egyéb jogszabály felállította keretek között történhetik (törv. 1. §.). A kivételes átértékelhetés szabálya is azonban csak azokra a követelésekre áll, melyek *összegének meghatározására* valamely és 1923 júl. hó 1-ét megelőző időpont az irányadó. Ha az ilyen követelés a törvény életbelépése (1928 ápr. 1.) *előtt* már lejárt: az átértékelése iránti kérést — a bíróság előtt — csak az életbelépéstől számított egy éven belül — ha pedig a lejárattól a törvény életbelépése utánra esik: ettől a lejárattól számított egy éven belül lehet csak előterjeszteni (törv. 2. 3. §§.).

853. Az átértékelés lehetősége alól a törvény az ú. nev. „*tiszta pénztartozásokat*“ elvi akadályok címén kizárja. Ilyen tiszta pénztartozásokul pedig — a pénztartozás *jogi termék-*

szetére fektetve a súlyt, a következőket jelenti ki: készpénz-kölcsöntartozások és a vele rokon természetűek, aminők a *takarékbetét*, a *szövetkezeti árúelőleg*, a *folyószámla*, *girószámla*, *csekk számla egyenlegén* úgyszintén *nem kamatozó betét*en alapuló tartozás. A folyószámla alapjául szolgáló egyes jogügyletekből eredő pénztartozások azonban — ha egyébként átértékelhető természetűek — pusztán azért, mert a folyószámlába, mint annak egyik tétele állíttattak be, az átértékelésből kizárva nincsenek.

854. Nem valorizálhatók azután a *váltón*, *csekken*, *kereskedelmi utalványon* alapuló pénztartozások, — ám, itten sincs kizárva az, hogy a váltó, csekk, vagy keresk. utalvány kiállításának alapjául szolgáló jogviszonyból eredő követelések (ha egyébként átértékelhető természetűek volnának) átértékelése nem késethessék. Nem valorizálhatók a *zálogleveleken*, az 1897:XXXII (hazai pénzügyintézetek által kibocsátott némely kötvények biztosításáról) t.-c. rendelkezései alá eső *kötvényben*, *vasúti részvényben*, vagy határozott kamatozású, közforgalom tárgyául szolgáló *más értékpapirban* kifejezett, továbbá *nyereménykötvényen*, *sorsjegyen*, vagy bármily értékpapir *szelvényén* alapuló pénztartozások.

855. Hasonlóképp nem valorizálható az a pénztartozás sem, mely a *szövetkezeteket* az évi nyereségből kiadandó *osztalék* vagy egyéb *részesedés* címén tagjaikkal szemben terheli; — továbbá a *biztosítási szerződésen*, vagy *egyesületi tagsági jogviszonyon* alapuló pénztartozás — a biztosítottal, illetőleg az egyesületi taggal szemben — végül, a *készpénz óvadékon* nyugvó péztartozás, de csak akkor, ha az óvadékot tartó adós kimutatja, hogy az óvadék összegét állandóan készpénzben készen *tartotta*, vagy úgy helyezte el, hogy az átértékelésből a törvény értelmében kizárt pénzkövetelése keletkezett (törv. 4. §.).

856. Mindezen (853—855) felsorolt és az átértékelésből kizárt tiszta pénztartozások tekintetében is helye lehet a valorizálásnak két esetben. T. i. *a)* ha az adós a tartozás teljesítésében vétkes késedelembe esett és a pénz leromlása éppen e késedelem alatt következett be; *b)* ha a felek az átértékelést határozottan kikötötték (törv. 4. §.). A *nem értékpapirokban* kifejezett készpénzkölcsön tartozásoknak átértékelését ezen felül a törvény még megengedi akkor, ha eredetileg át-

értékelhető pénztartozás változott át (pld. novatioval) kölcsöntartozássá és ha sem a hitelező, sem az adós nem foglalkozott iparszerűen készpénzkölcsönök nyújtásával, vagy kölcsönnek gyümölcsöztetés céljából való elfogadásával és az adós a kölcsönösszeget az értékcsökkenéstől, megfelelő felhasználás útján megtudta védeni s az vagy befektetésben, vagy a befektetésért kapott ellenértékben vagyonában megvan (törv. 5. §.).

857. Nem a tartozás jogi természetére, hanem az *adós személyére* tekintettel kizárja már most az átértékelhetőség alól a törvény az *államnak*, a *törvényhatóságnak*, a *községnek*, az *államvasútnak*, a *postának* és a *postatakarékpénztárnak* magánjogi pénztartozásait, ideértve az értékpapirban (államadóssági kötvényben) kifejezett pénztartozást is (törv. 6. §.). Ez a rendelkezés nem nyer azonban alkalmazást a) az ingatlan kisajátításából, vagy vételéből és b) bérleti vagy haszonbérleti viszonyból eredő, — továbbá c) baleseti járulék alá eső tartozásokra; d) arra az esetre, ha az érdekelt felek az átértékelést határozottan kikötötték (törv. 7. §.) és e) az állam, törvényhozás vagy község egyéb, főleg kereskedelmi, ipari vagy gazdasági célú üzemekből eredő pénztartozásaira nézve sem (törv. 9. §.).

858. *Az átértékelés módja és határai.* Ha az érdekelt felek az átértékelés módja és terjedelme tekintetében maguk megegyezni, akár előbb, akár utóbb nem tudtak: a törv. 12. §-a a bíróságra hárítja át a feladatot, hogy az átértékelt tartozás összegét a méltányosság lehető figyelembevételével meghatározza; — szem előtt tartván, hogy az értékcsökkenésből előállott hátrányt az adós és hitelező között megossza és egyiknek se okozzon ezzel anyagi leromlást.

859. Figyelembe veendő tehát: mindkét félnek (főleg az adósnak) anyagi helyzete, a tartozás keletkezésekor kitűzött gazdasági cél, — továbbá, hogy a felek láthatták-e előre a pénz jövőbeli romlását és voltak-e erre kellő tekintettel, — hogy az adós felhasználta-e vagy felhasználhatta-e a tartozásbeli összeget, úgy hogy azt az értékcsökkenés ellen megvédhette? Figyelembe veendő továbbá a hitelező indokolatlan késedelme, az adós esetleges gazdagodása, és az, hogy ez a gazdagodás meg van-e még, vagy hibáján kívül elesett tőle stb. A teljesítési idő elmulasztása egymagában késedelemnek még

nem vehető, — egyébként pedig az értékcsökkenésből származó hátrány egészen az adósra is hárítható rá, ha az ő vét-
kes késedelme miatt állott elő, vagy pénztartozása szándéko-
san elkövetett tiltott cselekményből eredt (dolus), vagy való-
ságban az értékcsökkenés neki kárt nem is okozott.

860. A törvény 13. és 14. §§.-ai bizonyos megszorítások mellett, a jogerős ítélettel vagy bírói egyezséggel a törvény életbelépése előtt már meghatározott, de még meg nem szűnt pénztartozások, vagy a hitelező által csak fenntartással el-
fogadottak átértékelését is kivételesen megengedik, valamint azt is, hogy a csak részben, (részteljesítéssel) megszűnt tarto-
zások hátralékos összege is valorizálható legyen.

861. A *családi* vagy *öröklési* jogon alapuló pénztartozá-
sok átértékelésénél — tekintettel az ezeket keletkeztető jog-
viszonyok morális jellegére, a törvény rendelkezései úgy al-
kalmazandók, hogy a kölcsönös kiegyenlítés és méltányosság
elvé az összes érdekelték javára minél hatékonyabban érvé-
nyesülhessen. Erre tekintettel, *kivételesen*, még oly pénztar-
tozások is valorizálhatók itt, melyek a 4. §. szerint mint kü-
lönben (lásd 853 és köv. alatt) az átértékelésből ki volnának
zárva. Az átértékelte tartozások teljesítési módja és ideje pe-
dig, ebben a viszonykörben lehetőleg úgy állapítandó meg, hogy
a kötelezett ne legyen kénytelen vagyontárgyait alkalmatlan
időben pénzzé tenni. A részletek a megfelelő családi, ill. örök-
jogi intézményekhez tartoznak.

862. Átértékelés alá esnek a *baleseti járadéktartozások*
is. Ha az ilyen kötelezettségeknek a Máv., vagy más közfor-
galmú vasút, vagy hajózási vállalat, vagy egyéb közérdekű
üzem az adósa: az átértékelés módjára nem a fent jelzett tör-
vényes szabályok, hanem a törvény felhatalmazása alapján
kiadott kormányrendeletek az irányadók. (2800/1928 M. E.
és 2070/1928 M. E. rend.). Amennyiben a baleseti tartozások-
nak (kártérítés, járadékfizetés, tőkével megváltás) *más* az
adósa — az átértékelés az ált. elvek szerint eszközrendő és
még oly esetekben sincsen kizárva, ahol a kötelezett a jára-
dékot egyezségileg (1919 január 1 után) *megváltotta*, vagy a
bíróság ítélt meg járadék helyett *tőkeszolgáltatást* s a ma-
rasztaló ítéletnek az adós eleget is tett, — feltéve, hogy a
bírói ítélet 1923 júl. 1. előtti keletű. A részletek: megfelelő
helyen tárgyalandók.

863. Külön intézkedik a törvény az élet és járadék biztosítási szerződésen alapuló pénztartozásoknak az ált. magánjog köréből kieső átértékeléséről; kimondja továbbá, hogy a jelzálogjogok akkor sem értékelhetők át, ha az általuk biztosított személyes követelés egyébként valorizálható természetű volna. Ezt a szabályt a telekkönyvi közhitel védelme indokolja. A jelzálogos hitelező azonban a személyes adós ellen, sőt bizonyos esetekben más ingatlantulajdonos ellen is, a biztosított követelés átértékeléséből eredő különbözet erejéig a jelzálogul lekötött ingatlanon új rangsorban új jelzálogot szerezhet (törv. 28. §.).

864. A valorizációs törvény rendelkezései nem nyernek végül alkalmazást azokra a pénztartozásokra, melyek teljesítésének módját vagy összegének meghatározását külön törvények, illetőleg jogszabályok állapítják meg. Ilyen külön rendezés foglaltatik több nemzetközi egyezményben (1921: XXXIII. t.-c. X-ik r. III. cím, trianoni szerződés — az államok közötti clearing alapján az ellenséges államok polgárai javára fennálló pénztartozásokról; kiegészítő rendelkezések az 1922:XVI; 1922:XXVIII; 1924:VIII és 1924 XXIII t.-cikkben) hasonlóképp az 1923:XXVIII; t.-cikkben, mely a trianoni békével kapcsolatosan a magyar állam és polgárai közötti belső elszámolásról szól; — továbbá az aranyban teljesítendő fizetésről szóló jogszabályok (950—1923 M. E. rend.) tartalmazznak kivételes és egyúttal a pénztartozásokra nézve általános érvényesülő szabályokat; ilyen azután az orsz. ügyvédi-nyugdíjintézetéről szóló 1908:XL. t.-c.; az 1920:XXXVI. és az 1924:VII., melyek a földreformmal kapcsolatban a bérre, haszonbérre és hasonló szolgáltatásokra vonatkozóan intézkednek; — a gáz- elektromos áram szolgáltatásáért járó díjakra vonatkozó — a hadirokkantak, hadiözvegyek és árvák ellátási díjait megállapító különös jogszabályok; a betegségi és baleseti kötelező biztosításról és a gazdasági munkás és cselédpénztárakról szóló jogszabályok; — a magánalkalmazottak nyugdíjának, özvegyeik és árváik ellátási járandóságának átértékeléséről szóló 1916:XVI. t.-c.; — a bányatörvény alá eső üzemekben és az ezekkel kapcsolatos ipari üzemekben foglalkozó munkásoknak és altiszteknek, valamint ezek családtagjainak nyugdírbiztosításáról szóló 1925:XXXIV. t.-c. 1. §.-ában adott felhatalmazás alapján

megállapított jogszabályok és a Budapest székesfőváros egyes kölcsöntartozásai tekintetében létrejött egyezményrel kapcsolatos 1926:XVII. t.-c.

865. *Kamatszolgáltatás.* Kamat alatt értjük valamely helyettesíthető dolgokból — főleg pedig pénzből álló tőkének, procento hányadrészei szerint meghatározott és azonos dolgokból, illetőleg szintén pénzből álló azt a járulékát, melyet a főtőke használatának elvonásáért ellenértékképpen jogügylet vagy törvény alapján időnként visszatérőleg fizetünk. Ha a kamatszolgáltatási kötelezettség a felek akaratmegegyezésén alapszik: akkor *jogügyleti vagy önkéntes kamatról*; ha ellenben törvény rendelkezésén: kényszerű vagy *törvényes kamatról* beszélünk. Jogot létesítő ítéletekben, pld. vagyonközösség megszüntetésénél — kamatfizetési kötelezettséget alapíthat az ítélet is (bírói kamat).

866. *Jogügyleti kamat.* Kamatkötelezettség alapítható szerződés vagy élők közötti és halál esetére szóló egyoldalú ügylettel is. Alaki szempontból a kamatkötelezésre a főtartozást létesítő ügylet alaki szabályai az irányadók. 5 százaléknál magasabb kamatkikötés azonban okvetlenül írásbeliséget kíván, különben csak naturaliter áll fenn, nem perelhető. 5 %-on alul a kamatkikötés szóbelileg, sőt hallgatagon is történhetik. A jogügyleti kamatok mindig postnumerando teljesítendőek.

867. *Törvényes kamat.* Oly tényeken alapszik, melyeket kamatkötelezettséget szülő hatállyal közvetlenül a törvény ruházott fel; jellemző sajátysága, hogy csak a tőke esedékességével lesz esedékessé, de nem azelőtt. Esetei közül legfontosabb a most már szűk térre viaszorult *késedelmi kamat* a pénztartozások késedelmebejutása esetén. Nagysága ugyanaz, mint a főtartozás kamataé. Továbbá: a *perkamat*, mely a beperesített pénztartozások után a kereset benyújtásától kezdve jár. Törvényes kamat jár a *köteles rész* után is, az örökség megnyíltától számítva, stb.

868. *Kamatláb; kamatkikötés korlátozása.* (A tőke gyömölesét képező) kamat meghatározására és mérésére a kamatláb szolgál, ami alatt a kamatnak valamely időegységben és a tőke törtszámában kifejezett mennyisége értendő. Az időegység az év, a törtszám pedig a tőke századrésze. A törvényes kamat kamatlábát az 1895:XXXV. és XXXVI. törvények

5 %-ban állapították meg. Váltóköveteléseknél az 1876: XXVII. t.-c. szerint 6%. Ez irányadó ott is, hol a felek a kamatfizetést kikötötték ugyan, de a kamatláb meghatározását elmulasztották (vélelmezett ügyleti kamat), valamint ott, hol az 5 %-nál nagyobb kamatláb kikötése csak szóbelileg történt.

869. *Kamatmaximum.* Az ügyleti kamat nagysága tekintetében a felek elvileg korlátozva nincsenek; a korlátozás közvetve azonban mégis érvényesül. Így már abban, hogy 5 %-nál magasabb kamatkikötéshez írásbeliség kell. A kamatmaximum, mint legfontosabb kamatkorlátozás, azt jelenti, hogy 8 %-on felül a kamatkikötés csak, mint természetes kötelelem áll fenn, következésképp 8 %-on felüli kamatról közokirat fel nem vehető, annak biztosítására jelzálogjog elő nem jelezhető, be nem kebelezhető, bírósággal meg nem ítéltető, végrehajtás rája el nem rendelhető. Aki azonban a 8 %-on felüli kamatot megfizette: azt tartozatlan fizetés címén vissza nem követelheti. Hogy pedig e korlátozó szabályok ki ne játszasanak, a maximális 8 % kiszámításánál nemcsak a kifejezetten „kamat“-ként kikötött, hanem minden egyéb más és a főtartozáson kívüli mellékszolgáltatás is figyelembe veendő, az egyetlen *stornádíjnak*, mint előre meghatározott kártalanítási díjnak kivételével.

870. Korlátozza a kamatkikötést közvetve az a tilalom is, hogy félévénél hosszabb lejáratú ügyleteknél egy félévénél több kamatot előre levonni tilos; ha mégis megtörténik: a levont kamat tőketörlesztésnek számítandó. További korlátozás rejlik abban az eshetőségben, mikor a 8 %-on felüli kamatkikötés az ügyletet *uzsorás* jellegűvé és következésképp semmissé teszi. Ilyenkor a hitelező csak annyit követelhet adóstól, amennyit valósággal adott, többi részeiben az ügylet semmis és a már vett többlet-szolgáltatások 5 % törvényes kamattal a hitelező által visszafizetendő. Uzorás jellegűvé az ügylet esetleg épp a nagy kamatláb miatt akkor válik, ha a hitelező az adósnak szorultságát, könnyelműségét, vagy tapasztalatlanságát használva ki, kötött ki a maga vagy más részére oly aránytalan ellenszolgáltatást, vagy ad ilyen feltételek mellett fizetési halasztást, mely az adósnak anyagi romlását alkalmas előidézni vagy fokozni.

871. A kamatmaximumban kifejezett kamatkorlátozás azonban ma már tág körben, — ha az 1877: VIII. t.-cikk még

mindig élő jog is — át van törve. Így mindenekelőtt az 1925: XV. t.-c. 3. §-a kimondja, hogy a záloglevelek kibocsátásának alapjául szolgáló kölcsönökre a kamatmegszorító rendelkezések nem alkalmazandók. Az eredetileg csak két évi időtartamra alkotott 1923:XXXIX. t.-c. pedig, melynek hatályát az 1925:XXXVII. t.-c. további intézkedésig meghosszabbította: a pénztartozásokra vonatkozóan a késedelmi kamat addigi törvényes mértékén a kamatot helyettesítő és %-ban meghatározandó kártérítéssel jelentékenyen változtatott: — Nevezetesen:

872. Ha az adós 1923 dec. 16-án túl eső (a törv. életbelépési napja) lejáratú pénztartozásával késedelembbe esik: a hitelezőnek nem a törv. késedelmi kamatot, hanem ehelyett %-szerűen megállapítandó kártérítést fizet. Ennek a kártérítésnek mértékét időnként miniszteri rendelettel állapítják meg. A legutóbbi is 4960/1927 M. E. sz. rendelet szerint a késedelmi kártérítés mértéke, *vétkes késedelem* esetén a Magy. Nemzeti Bank részéről megállapított mindenkor hivatalos évi váltóleszámitolási kamatlábat *néggyel* meghaladó % — vétlen késedelem esetén pedig, valamint, ha az adós bizonyítani tudja, hogy a késedelem ideje alatt életviszonyainál és személyes körülményeinél fogva a tartozás összegével nem nyereszkedett: a bank kamatlábat kettővel meghaladó százalék. Ez az utóbbi mérsékeltebb kártérítés a törvény életbelépte után létesített kölcsönügyletekre nem alkalmazható. Mindig ez a mérsékeltebb kártérítés ítéendő meg ellenben akkor, ha az adós tartozását ítélet vagy szerződés alapján átértékelve (valorisálva) köteles megfizetni, sőt a bíróság ily esetben a törvényes késedelmi kamatok erejéig még ezt is le szállíthatja.

873. Ugyancsak a mérsékeltebb kártérítés jár oly pénztartozások után is, melyeknek összege valamely termény ára, mint értékmérő után igazodik, valamint, ha a tartozás aranyra, ezüstre és külföldi pénznemekre szól. Ha pedig a kamat is ilyen dolgokban volt kikötve, akkor a rendes törvényes kamatszabályok alkalmazandók.

874. Az oly kikötések, melyek az adós késedelme esetére az itt szóbanforgó pénztartozásoknál a 872. alatt jelzettnél alacsonyabb kártérítési összeget állapítanak meg: semmisek. Viszont nincs akadálya annak, hogy a hitelező, ha kára na-

gyobb, az ált. szabályok értelmében túlmenő kártérítést ne követelhessen. A most 871—874. alatt ismertetett különleges szabályok a nemzetközi egyezményeken és a vasúti üzletszabályzaton alapuló pénztartozásokra, valamint az államnak, törvényhatóságoknak, községeknek (városoknak), vagy állami, törvényhatósági, városi, községi intézményeknek (üzemeknek) kölcsöntartozásaira nem nyernek alkalmazást.

875. *A kamatszolgáltatás járulékos természete.* Minden kamatszolgáltatás egy főkövetelést feltételez, melynek jogi sorsát minden vonatkozásban osztja. Bizonyos tekintetben azonban önállósága is van. Így: a hátralékos kamatok a főköveteléstől függetlenül perelhetők: a kamat iránti követelés a főköveteléstől szeparáltan engedményezhető, elhagyományozható; a hátralékos kamat a főkövetelés megszűnte után is fennmarad és mert benne további tökeélvezés rejlik: szintén kamatozhatik (kamatos-kamat). Részben önálló a kamat az *elévülés szempontjából is.*

876. Kamatelévülés. Hátralékos kamatok az esedékesség naptári évének utolsó napjától számított 3 év alatt elévülnek. A 65. sz. teljesülési döntvény szerint azonban ez a hároméves elévülés csak a kölcsön és más hitelezési ügyletekből felmerülő, bíróság meg nem ítélt szerződési kamatokra vonatkozik, míg minden más kamat a rendes 32 éves elévülés alá van vetve.

877. *Kártérítés szolgáltatása.* Kártérítés szolgáltatásáról akkor van szó, mikor valaki a más által szenvedett kárt kiegyenlíteni, megtéríteni köteles. „Kár“ alatt pedig egyrészt azt az anyagi javainkban beálló csökkenést, kevesbbedést értjük, melyet valamely jogi tény idézett elő — másrészt az *eszmei* (nem gazdasági) jelentőségű értékeinkben bekövetkezett sérelmet vagy hátrányosságot is, melynek bekövetkezése szintén jogivá minősülő tények, magatartások hatásaként jelentkezik. Az ilyenkor keletkező „*kárkötelmek*“ forrásait a következően csoportosíthatjuk: 1. maga a jogszabály (törvény), mely a kártérítési kötelezettségek keletkezését, vagy a) jogellenes cselekményekhez, b) vagy más oly tényekhez fűzi, melyek a jogellenesség eszmekörébe tényálláshiány okából nem sorozhatók, de bizonyos személyek terhére, illetőleg javára mégis kártérítési kötelezettséget alapítanak; vagy végül c) keletkezhetik kártérítési kötelezettség a *relative jog-*

ellenes magatartások nyomában. 2. A kártérítési kötelezettségek másik különálló forrása a *jogügylet*.

878. A kártérítési kötelezettséget megalapító jogügyletek-nél azzal a jelenséggel találkozunk, hogy a felek a szolgáltatást qua „kártérítés“ állapítják meg. Pl. kárkezességi szerződés, garancia-rizikó vállalás esetében, vagy ott, ahol egy már keletkezett kártérítési kötelezettség felett bármi irányban módosító rendelkezéseket tesznek. A fent 1. a) alatt megjelölt keletkezési forrásnál az *obligationes ex delicto* és *quasi ex delicto* eseteket foglaljuk össze; az 1. b) alattiaknál az egyenesen megengedett és jogos cselekményekhez fűződő kivételes kárkötelmeket és az 1. c) alattiaknál a kötelemszegésből eredő kártérítési kötelezettségeket, melyek esetleg szintén mint önálló kötelmek állanak elő, vagy úgy jelentkeznek, mint a megsértett alapkötelem módosulásai.

879. *Közelebből*: Ad 1. a). A kárkötelem forrása itt a jogellenes cselekmény, a *delictum*, melyet kötelem szülő hatállyal közvetlenül a törvény ruház fel. (Tényállásáról lásd 171. és köv. alatt.) Ide vonandók azok a magatartások, cselekmények is, melyekből a *delictum* tényállás elemei hiányzanak ugyan, de úgy vesszük, mintha mégis fennforognának. Ezért mondjuk, hogy a kötelem itt „quasi“ „mintegy“ jogellenességből fakad elő. Bizonyos állapotok okozataiért, sőt néha csupán bizonyos eseményekért való felelősséget subsummálunk ide, meghajolva a jogérzet előtt, mely a keletkezett kár kiegyenlítését ráhárítja arra, vagy azokra, aki, illetőleg akik azzal valamelyes külső causalitásban látszanak állani. (Pld. háztulajdonos felelőssége a házáról leesett tárgy által másón esett kárért.)

880. Ad 1 b). A kárkötelem alapja e körben oly tényállás, melyben a jogellenesség még *fiction*val sem vehető fel, sőt egyenesen jogos és megengedett cselekményekről, magatartásokról van szó. Mindenike e tényállásoknak a vétkességi rendszert áttörő kivétel számba megy. Pld. szomszédjogi behatásokért való felelősség; végszükségi cselekményért járó felelősség, visszalépő jegyes kártérítési felelőssége, stb. Végül ad 1. c). A kötelemszegés különböző esetei, mint viszonylagosan jogellenes magatartások. Pld. nem teljesítés, késedelmes teljesítés, jogosulatlan elállás, stb., holott a szerződő fél a szerződés érvényébe, hatályába, vagy fennállásába vetett bizalmában

csalódik és ez úton szenved károkat. A kötelemszegés vagy módosítja a megsértett kötelmet, vagy új kötelmet léptet a megsértettnek helyébe.

881. *A kártérítés módja.* Jogügyletben megalapított kártérítési kötelezettségnél a kártérítés módja tekintetében maga a jogügylet intézkedik; legtöbbször így áll a törvényes kárkötelmekkel is a dolog, hol a kártérítés módját maga a törvény határozza meg. Ahol ily irányadás nincs; ott elvül az szolgál, hogy a kártszenvedett jog és érdekkor lehetőleg a károsodás előtti állapotba helyeztessék vissza. Ez pedig csak in specie vagy in genere, de mindenesetre az in natura való kártérítés módjára utal rá. Sok esetben azonban a természetben való kártérítés fizikailag vagy jogilag lehetetlen. Jogilag lehetetlen, ha a hitelező konkrét érdekét nem elégíti ki, vagy ha az adósra túlságosan és méltánytalanul terhes volna. Ennek megállapítására a bírói cognitio a hivatott. Ezekben az esetekben a természetben való kártérítés helyébe a pénzbeli megtérítés lép, s az sincs kizárva, hogy a kártérítés vegyes legyen, azaz részben in natura, részben pénzben.

882. Pénzbeli megtérítés esetén az értékelésre rendszerint a károsító cselekmény elkövetésének időpontja szerinti rendes vagy piaci becslés az irányadó és a rendkívüli becsérték (esetleg praetium affectionis is) csak akkor, ha a károsult ezt a magasabb értékelést egyrészt indokolni tudja, másrészt, ha a kárt az adós kimutathatóan különös ravaszsággal és rosszindulattal okozta. A kár meghatározásánál irányadó rendszerinti időponttal szemben főleg a baleseti károk értékelésénél van eltérés, ha a károsult életkoránál fogva nem volt még teljesen kifejlett munkaképességűnek tekinthető. Ilyen esetben t. i. a kár jelentőségét aszerint kell mérlegelni, amennyit az a károsult teljes munka- és kereső képessége elérésekor valószínűen képviselt volna. Gyakorlatunk a kártérítés azon alapgondolatához képest, hogy a kárvallott a károsítás idejében volt vagyoni helyzetének in integrum restituálását igényelheti: a valorizálást elismerte, mérvére nézve azonban a concret esetben indokolható méltányosságra és az adósra a kár enyhítésére vonatkozó kötelezettségére, illetőleg ennek elmulasztására van figyelemmel. Ezt az álláspontot fogadta el az 1928: XII. t.-c. is.

883. Megjegyzendő, hogy a gyakorlatban mindinkább

megnyilvánuló hajlandóság honorálásával a ptkv. új törvényjavaslata a kártérítés rendszerinti módjául már a pénzben való kártérítést állapítja meg (MMT. 1113. §.) és az *in natura* kártérítést kivételesnek és merőben méltányossági alapon nyugvónak tekinti. Ez a szabályozás azonban a kártérítési intézmény alapgondolatától elhajlást jelent.

884. *A kártérítés terjedelme.* A kártérítésnek — alapgondolata szerint — minden kárra ki kellene terjednie, ami a kártérítési kötelezettséget megalapító tényálladék következményeképpen közvetve vagy közvetlenül előállott. Hogy főképpen fenn kár és minő mértékben? csak a károsult egyéni szempontjából lehet megállapítani. A kártérítés ekként ma is már a római jogban elfogadott *individuális* *zsinórmérték* nyomán igazodnék, mely szerint a károsultnak „omne, quod interest ejus“ meg kell kapnia. Ez az „*interesse*“, vagyis a vagyoni érdek, a kötelemszegésnél vagy ilyennek tekintendő egyéb tényállásoknál különböző aszerint, hogy a kár a szerződéses kötelezettség *nem teljesítéséből* (positív vagy teljesítési érdek), avagy valamely megkötött szerződésnek érvénytelenség, vagy egyoldalú elállás miatti meg *nem valósíthatóságából* (negatív szerződési érdek) állott elő. Utóbbi esetben a károsult érdeke azzal szenvedett csorbulást, hogy az ügylet valósulásába és érvényébe vetett bizalmában csalódott.

885. A jogunkban elvileg elfogadott fenti individualis *zsinórmérték* ellenére mégis különbséget kell tennünk, éppen a kártérítés terjedelme szempontjából a *tényleges kár* (*damnum emergens*) és *elmaradt nyereség* (*lucrum cessans*) között. Amaz, az a kár, ami vagyonunk valóságos megkevesbbedésében — emez pedig az, ami egy biztosra várt jövőbeli haszon, jövedelem elmaradásában jelentkezik. — A megkülönböztetés abból a kényszerű helyzetből folyik, hogy jogunk a kártérítés kérdésében a *vétkességi rendszert* követi, vagyis ahol vétkesség a károkozásnál nem főképpen fenn, ott a kárt, mint véletlenből eredőt, a károsultra hárítja át (*Casus nocet domino*).

886. Ahol pedig a vétkességnek a szerepe ennyire kimagasló, ott nem lehet eltekinteni attól sem, hogy a vétkességnek különböző *fokozatai* vannak és hogy a kártérítési kötelezettséget nagyfokú és csekélyebb fokú vétkesség esetén egyformán kiróvni méltánytalan volna. Így lesz a kártérítés terjedelmére elsősorban a *vétkesség* fokának befolyása, amennyiben *szán-*

dékosság és a legsúlyosabb culpa esetén úgy a *damnum emergens*, mint a *lucrum cessans* is megtérítendő, míg kisebb fokú vétkességnél csak az előbbi (teljes és egyszerű kártérítés).

887. Kétségtelen, hogy a kártérítésnek ez a szabályozása bár logikus, de a jogérzetet még sem kielégítő. A károsultnak kárát miben sem enyhítheti az, hogy szándékosan, vagy a gondatlanság kisebb-nagyobb fokával okozták neki azt. Innen van az, hogy a vétkesség nélküli „*objectiv károkozási elv*“ egyre tágabb körben kezd jogunkban érvényre jutni. A M. M. T. javaslatának 1111. §-a el is ejti a teljes és egyszerű kártérítésnek a vétkességi fokozatokon nyugvó rendszerét s a vétkességi alapgondolatot inkább a rendes és rendkívüli kár bizonytalan kategóriáiban és a súlyos vétkességgel okozott kárnak a nem vagyoni károk felé való kiterjesztésében érvényesíti. Hibája, hogy a rendkívüli kárt a vétlenül és véletlenül okozott kárban construálja meg s azért az adóst csak akkor marasztaltatja, ha őt szándékosság vagy súlyos gondatlanság terheli, ami ellentmondás, mert ilyenkor vétlenül és véletlenül okozott kárról nem lehet beszélni.

888. Befolyásolja a most mondottakon kívül a kártérítés terjedelmét az is, hogy nem jár-e az okozott kár a károsultra nézve bizonyos vonatkozásban haszonnal is? Ha igen, úgy a kárt a mutatkozott haszonnal össze kell számítani (*Compensatio lucri et damni*). Pld. termények megsemmisülése esetén compensálandó a szenvedett kárba az a költség, melyet a károsult a termények gazdasági előkészítésére, értékesítésére lett volna fordítandó, de így megtakarított. Befolyásolja továbbá az, ha a kárban maga a károsult is hibás, ami akkor forog fenn, ha a károkozást és a kár bekövetkezését megakadályozhatta vagy legalább mérsékelhette volna, de hanyagságot tanúsítva nem tette (*részben önokozta kár*). Ilyenkor aránylagos kárviselésnek és ha az arány meg nem határozható, fele-fele megosztásnak van helye.

889. Ha a hitelező (a károsult) vagyoni érdeke a kártérítéssel kielégítést nyert, az adós bizonyos értelemben törvényes engedményesévé válik, amennyiben a megrongált dologra vagy a kártétel folytán elértéktelenedett jogra nézve úgy a kielégített hitelező, mint 3-ik személyekkel szemben netalán támasztható követelés rája száll át, hacsak a hitelező e részben — különösen a kártétel folytán elveszett, de esetleg utóbb

visszakerülő dolognál annak visszaváltása iránt fenntartással nem élt.

890. *Nem vagyoni kár.* Szokásjogunk rendszerint csak a vagyoni károk megtérítésével foglalkozik. Kivételesen azonban előfordul az is, hogy az elszenvedett morális kárért is megállapíttatik a kártérítés valamely és a bírói mérlegelés szerint méltányosnak talált pénzösszegben. A becsületjog sérelménél erre, mint a személyiségi jogok védelménél láttuk, immár törvényes alap is van. (1914: XIV. t.-c. a sajtó útján elkövetett bűncselekményekről és egyéb jogellenes közlésekről; 1914: XLI. t.-c. a becsület fokozottabb védelméről; 1923: V. t.-c. tisztességtelen verseny, hírnévrontás, stb.) Más vonatkozásokban főleg a testi épség eltorzulásokat okozó megsértéseinél, erőszakos nemi közösüléseknél fordul elő az, hogy a bíróság az Optk. fájdalomdíjára emlékeztető és az okozott kártól független magánjogi elégtételről is gondoskodik. Részletek a különös intézmények során (jogellenes cselekményekből származó egyes kötelek) tárgyalandók.

891. Különösebben alakul a szolgáltatás, mint a kötelem tárgya olyankor is, midőn az adós szolgáltatása valamely költekezés megtérítésében (megtérítési kötelem) van megállapítva. Leginkább az idegen dologba való beruházás (*versio in rem*), s a megbízás nélküli ügyvitel eseteiben fordul elő, mint a költekezésből származó önálló kötelem. A megtérítésnek a költekezés helyének és idejének megfelelő pénzben kell történnie és kamatfizetéssel is kapcsolatos. Ha a költekezés alkalmával a költekező külön kötelezettséget is vállalt, igényelheti, hogy az alól mentesíttessék. Ugyancsak különleges természetű szabályok alá esnek a szolgáltatás szempontjából a számadásvitelre és biztosítékadásra vonatkozó kötelek, melyeknek közelebbi tárgyalása azonban a különös intézményekhez utalódik.*

* *Irod. utalások.* Daempf Sándor: A magánjog és tárgya (Pécs 1877.) — Sawigny: System I. k. 53. §. — Brinz: Der Begriff der Obligation (*Grünhut* f. Zeitschrift I. 12). — U. az: Lehrbuch der Pandekten (2. kiad. II. k. 206. és köv. §§. — Sághy Gyula: A kötelmi jog ált. elmélete az ausztriai jog szempontjából (Bpest, 1877). — Zsögöd: Fejezetek stb. id. c. m. II. k. 1232. és köv. 1. — Katona M.: A kötelmi jog ált. része (Fodor F. Magánjog III. k. 1. és köv. 1.) — Krainz: System, (3. kiad. II. k. 1. és köv. 1.) — Almási A.: A kötelmi jog kézikönyve. (Bpst, 1926.) — Katona M.: Pénztartozásokról jogi és közgazdasági alapon. (Bpest, 1886). — Zsögöd: Fejezetek II. k. 237. és köv.

66. §. A kötelem alanyai.

892. A kötelem alanyai: az adós és hitelező; nélkülük kötelem nincs, bár az nem feltétlenül szükséges, hogy a kötelem keletkezésekor már mindkét alany előre meg legyen egyénileg határozva. Egyikük egyelőre bizonytalan is maradhat, csak ne hiányozzanak a kötelemből azok a támpontok, melyek révén az alany kiléte utólag határozattá válik. Akár az adós, akár a hitelező oldalán több személy is állhat a kötelemben. Az ilyen kötelmeket többalanyos kötelmeknek nevezzük s azoknak két fajtáját különböztetjük meg, t. i. az úgynevezett „osztott“ kötelmet és az „egyetemleges“ kötelmet.

893. *Osztott kötelem.* Osztott kötelmek esetén, akár hitelező van több, akár adós, valóságban annyi külön kötelem áll egymás mellett, amennyi az alanyok száma. Mindenik alany t. i. a követelésnek, illetőleg kötelezettségnek csak hányadrész szerint alanya. A több részkötelmet látszólagos egységgé csak az ugyanazonos egy keltkezési alap foglalja össze. Osztott kötelemről rendszerint csak ott lehet szó, ahol a szolgáltatás maga is osztható természetű. Az egyes részkötelmek jogi soruk szempontjából egymástól függetlenek, s a részadósok vagy részhitelezők saját önálló tényei alapján külön is érvényesíthetők, megszüntethetők és módosíthatók.

894. *Egyetemleges kötelem.* Egyetemleges kötelem akkor keletkezik, ha a több adós közül bármelyik egymagában is az egész szolgáltatással tartozik, valamint több hitelező esetén ezek mindenike az egész tartozásnak teljesítését követelheti. Bármelyik adós teljesítésével, vagy bármelyik hitelező kielégítésével azonban a kötelem az összes többi alanyokra nézve is megszűnik. Az egyetemleges kötelmek keletkezési alapja vagy a szerződés vagy a törvény. Ott, ahol a szolgáltatás oszthatatlan természete hozza magával azt, hogy az esetleges több adós bármelyike az egésszel tartozik (mert részszerzésről)

1. — Kaufmann: Zur Lehre vom Inhalt einer Geldschuld (1894.) — *Indokolás* a m. ptkv. tervezetéhez III. k. 341. és köv. — Almási A.: A kötelmi jog kézikönyve, id. c. m. 24. és köv. l. — Renda: Die Lehre von den Zinsen und der Conventionalstrafe (1869). — Zsögöd: Hitel és reáluzsora (Bpest, 1902, a Magy. Gazdaszövetség „Uzsora ellen“ c. kiadványában.) — Zsögöd: Fejezetek I. k. 623. és köv. l. — Menyhárth G.: A kártérítés tanához (Jogtud. Közl. 1901. évf.). — Szász Schwarcz: Vétlen felelősség (Ujabb magánjogi fejtegetések c. m. 217. és köv. l.) — Meszlény A.: A nem vagyoni érdekek jogi védelméről

nem lehet szó), a helyzet hasonló ugyan az egyetemlegességhez, de még sem az (úgynevezett „látszólagos egyetemlegesség“, lásd alább).

895. A régebbi doktrina különbséget tett az egyetemleges kötelmeknél *correalitas* és *solidaritas* között aszerint, hogy némely esetekben a kötelem oszthatatlan egysége (*una et eadem obligatio*) a kötelmeket megszüntető különböző tényekkel szemben inkább, vagy kevésbé érvényesül. Ma ez a *Keller* és *Ribbentropp* által képviselt álláspont háttérbe szorult, miután az egyetemleges kötelmek valamely alanyának személyében megvalósuló kötelemszüntető tények kihatása az összes többi alanyokra: merőben a concret esetek kérdése csak és általános szabállyal előre meg nem szabható. Egyébként, ha adós van több: az egyetemlegességet *passivnak*, ha hitelező: *activnak* szokás nevezni. Az egyetemlegesség az általános magánjogban mindig kivétel és ezért vélelem tárgya sohasem lehet. Szerződéses kikötés vagy jogszabály rendelkezése szükséges hozzá. Némely esetekben a törvény az egyetemlegesség szerződéses kikötését el is tiltja. Így nem vállalhatnak egyetemleges kötelezettséget egymásért a maradvány-, irtványfölddek, majorsági zsellérbirtokok váltságkötelezettjei.

896. A törvényes egyetemlegességek száma meglehetősen nagy. Törv. egyetemlegesség terheli a perköltségekért a felperestársakat; alperestársakat pedig akkor, ha a per tárgyára nézve egyetemleges adósok voltak; — több gyám és gondnok egyetemlegesen felel a vagyonkezelésükből folyó esetleges kötelezettségeikért (1877: XX. t.-c. 75. §.); — a birtokközösségben levők ugyanúgy felelnek a közös birtok adója tekintetében (1883: XLIV. t.-c. 95. §.); a szerzői jog bitorlóit, iparvédjegyek hamisítói — a kárösszeg erejéig; — egyetemleges kötelezettséget teremt a vadászati jog közös bérlete is; az együttesen elkövetett jogellenes cselekmény, stb., stb; s különösen a keresk. jog világában van nagy szerepe a törvényes egyetem-

(Magánjog polit. tanulmányok c. m. 35 és köv. l.) — *Reiner János*: A szerződésen kívüli kártérítési kötelmek (*Fodor-f. Magánjog* III. k. 735. és köv. l. — *Almási A.*: Nichtvermögensschaden im ung. Priv.-recht (Szeg., 1923.) — *Dezső Gyula*: Az objektív kártérítés tana (Bpest. 1917. — *Szilágyi Antal*: A kártérítési jog alapelvei (M.s.-ziget, 1911. — *Renda*: Schadenersatzpflicht. (Wien, 1907. — *Baumgarten Nándor*: Kártérítés mértéke a keresk.- és magánjogban. (Grossschmid Emlékkönyve.) — *Szladits K.* Kártérítés és munkásbiztosítás. — *Pavlicsek Anton*: Über die Haftung für den unverschuldeten Schaden. (Wien, 1907.

legességeknek, s itt azt egyenesen vélelemszerűen kell felvennünk minden esetben, hol akár az adási, akár a hitelezői oldalon a kötelemben többen állanak.

897. Az egyetemlegesség joghatásai. Passzív egyetemlegesség esetén a hitelező követelési jogát bármelyik adóssal vagy akár egyszerre valamennyivel szemben érvényesítheti és a megtámadott adós a keresetet magától el nem háríthatja, lévén az egész kötelemben egymagában, önállóan is alanya. Erre csak kivételesen a szerződésileg kikötött „beneficium excussionis vel ordinis“ esetén volna joga, mikor is a hitelező előbb egy eleve meghatározott adóson köteles kielégítését megkísérteni. Ilyen sortartási jogot, illetőleg kötelezettséget, mely „korlátozott egyetemlegesség“-nek is minősíthető, egyes pozitív törvények is állapítanak meg. A kereskedelmi jog teréről ez a kedvezmény egészen ki van zárva. Ha valamelyik adós fizetett: az egyetemleges kötelemben valamennyi alanyra nézve megszűnik. Ugyanez a hatálya, ha valamelyik adós részéről datio in solutum, bírói letétbe helyezés, beszámítás történt vagy a hitelezővel novatio kötött, mert mindezen tények úgy jogi, mint gazdasági szempontból a fizetéssel egy hatályúak.

898. Ellenben, ha a hitelezői követelés valamelyik egyetemleges adóstárs javára elévült, vagy valamelyik adós ellen bírói ítélet eszközöltetett ki, vagy azok egyikénél szolgáltatási lehetetlenség állott be, confusio történt, vagy a tartozás a hitelező által egyikkel szemben elengedett: miután ezeknek a tényeknek kötelemszüntető hatálya rendszerint egyénies szokott lenni, mindig az adott eset kérdése lesz, vajjon azok a többi adóstársra is kihatnak és a kötelmet azok szempontjából is megszüntetik, vagy nem?

899. Az egyetemleges kötelemben fizetéssel való megszüntetésének legfontosabb hatálya a mondottakon kívül az, hogy a fizető adós és az ő fizetésével felszabadított volt adóstársak közt egy új kötelmet alapít, melyből folyólag a fizetőnek pro rata visszakereseti joga van volt adóstársaival szemben. A visszakeresetnek ez a joga az egyetemleges adóstársak egymásközi belső jogviszonyán alapul, tehát nem engedményszerű, hanem saját jog, mely lappangva bár, de az egyetemleges kötelemben fennállása alatt is meg van. Ha azonban a hitelezői követelést valamelyik egyetemleges adóssal szemben fennálló zálogjog biztosította és a tartozást nem ez, hanem egy má-

a fizetés
szünetel

3

sik egyetemleges adóstárs fizette ki: úgy a zálogjog a fizető adósra a regressus erejéig törvényes cessio alapján már átszáll.

900. *Activ egyetemlegességnél* bármelyik hitelező érvényesítheti a követelést a többire való minden tekintet nélkül s ha magát kielégítette, ezzel a többi is kielégítettnek tekintendő. Bármelyik hitelezőnek a követelés érvényesítésével vagy a kötelezettség teljesítésével kapcsolatos tényei, nyilatkozatai (felmondás, megintés, késedelem) az ő társaira is kihatnak. Ugyanígy a valamelyik hitelező személyében beálló *confusio*. A hitelezők egymásközi, *belső viszonyára* nézve az egyetemlegességet megalapító jogügylet az irányadó. Az *activ egyetemlegességnél* nagy gyakorlati jelentősége nincs. Nincs különösen a törvényes egyetemlegességek terén. Az egyik hitelező és az adós között külön létrejött *transactio*k, elengedés, haladékadás, stb. hatása, a többi hitelezőtárs szempontjából ténykedéseken fordul meg.

901. *Látszólagos egyetemleges kötelmek*. Olyankor találkozunk a többalanyos kötelmek ezen esetével, mikor valamely *osztthatatlan természetű szolgáltatásra* *több*en vannak egészben jogosítva vagy kötelezve s a kötelem részszolgáltatásokra felbontható nem lévén, mindenik hitelező az egészet követelheti, s mindenik adós az egésznek teljesítésére köteles. Az igazi egyetemlegességekkel szemben eltérés az, hogy a kötelem *activ* alakulatánál, az adós, a fellépő hitelezővel szemben a teljesítést mindaddig megtagadhatja, amíg az a többi hitelező követelésével szemben őt nem biztosítja. *Lehetetlenülés* esetén az eredeti szolgáltatás helyébe *pénzbeli megtérítés* lépven: ennek teljesítése már az osztott kötelem szabályai szerint történik.*

67. §. *A kötelmek keletkezése.*

902. A kötelmek keletkezési alapjainak osztályozásánál a mai jogélet szempontjából is még mindig leginkább megfelelő

* *Irod. utalások.* Zlinszky-Reiner: Magánjog (VII. kiad. id. cz. m. 590. és köv. l. — Katona M.: (Fodor F. Magánjog III. k.) 22. és köv. l. — Krainz: System II. k. 17. és köv. l. — Crome: System stb. id. cz. m. II. k. 9. és köv. l. — Sággy Gy.: id. cs. m. 332. és köv. l. — Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez III. k. 442. és köv. l. — Ribbentrop: Zur Lehre von der Correobligation. (1831). — Meszlény A.: Egyetemlegesség c. cikke a Márkus F. Jogi Lexicon III. k. 132. és köv. l. — (U itt bő irod. tájékoztatás). — Almási id. cs. m. 52. és köv. l.

a római jog álláspontja. A *Digesták* szerint: „*Obligationes aut ex contractu nascuntur aut ex maleficio, aut proprio quodam jure ex variis causarum figuris*“ (Lex 1. pr. Dig. XLIV. Tit. VII. De oblig. et actionibus). A keletkezési források tehát: *jogügylet: jogellenes cselekmény*, végül oly *tényállapotok és körülmények*, melyek sem nem jogügyletek, sem nem delictumok, de a törvény értelmében mégis kötelemkeletkeztető hatás fűződik hozzájuk.

I. Kötelemkeletkezés jogügylet alapján.

903. *Egyoldalú ügyletekből származó kötelmek.* Halál eseteire szóló kötelmi viszonyok megalapítására a *végrendelet* mint egyoldalú jogügylet teljes mértékben alkalmas, bár a kötelemkeletkeztetést, mint joghatást, nem egyedül a végrendelkezési intézkedés, hanem vele kapcsolatban a végrendelkező halálának ténye vonja maga után. A közelebbiek az öröklési jogba tartoznak. *Élők között* ezzel szemben kötelmet alapítani egyoldalú jogügylettel *nem* lehet, miután a kötelmi viszony létesítése legalább két személy egybevágó jogcselekményét feltételezi. A legújabb jogfejlődés azonban ezt az elvi tételt két esetben áttörte és elismerte az egyoldalú nyilatkozattal megalapítható *díjkitűzési* kötelmet, valamint az egyoldalú fizetési ígéret *értékpapírba* való foglalásával létesíthető értékpapírkötelmeket.

904. *Szerződésből származó kötelmek.* A *szerződés fogalma*. Ahol a célzott jogi hatás előidézésére olyan jogügyleti tényálladék szükséges, melynél legalább két, félként szembenálló és külön érdekköröket képviselő személy akaratnyilvánítása (jogi cselekménye) congruál egymással: szerződés keletkezik. Minden szerződés keletkezésének tehát két mozzanata van: az *ajánlat*, mely felszólítás valamely jogi hatás előidézésére és az *elfogadás*, mely a felszólításhoz hozzájárul és az akaratmegegyezést perfectionálja.

905. Mi tekinthető ajánlatnak? Az ajánlat oly jognyilatkozat, mely egy esetleg kötendő szerződés *kész tervezetét* foglalja magában és oly szándékkal tételik, hogy amennyiben az, akihez intéztük, elfogadja: a szerződés az ajánlat értelmében megkötöttnek tekintessék. Joghatályossá az ajánlat akkor válik, mikor az, kihez intézve volt, megkapta (megérkezés idő-

pontja). Eddig az időpontig az ajánlat visszavonható, valamint nem létezőnek tekintendő akkor is, ha a visszavonás az ajánlattal egyszerre érkezik. A címzett, az ajánlat individualizáló természeténél fogva az elfogadás jogát rendszerint másra át nem ruházhatja. Az ajánlattevő szavát állani köteles. Hogy meddig? az elsősorban az ajánlatban foglalt ilyértelmű kikötéstől függ. Ha ily kikötés nincs: úgy jelenlevők közt az ajánlatra azonnal kell nyilatkozni; távbeszélő útján tett ajánlat jelenlevők között teltnek veendő; távollévők közt addig köt az ajánlat, ameddig a címzett a választ megfontolhatja. Ez az idő pedig szokásjogunk szerint annyi, amennyi idő, a fennforgó viszonyok közt, kétszeri válaszolásra szükséges. Hatályát veszti az ajánlat, ha a címzett a lekötöttségi idő lejárta előtt még visszautasítja, vagy ha elfogadás a lekötöttségi idő alatt nem történt; nemkülönben ha akár a címzett, akár az ajánlattevő elfogadás, illetőleg az elfogadás megérkezése előtt elhal. Ki lehet kötni azonban az ajánlatban azt is, hogy az az ajánlattevő jogutódait is kötelezze.

906. *Az elfogadás.* Az elfogadás az a jognyilatkozat, melylyel a címzett az ajánlat tartalmát kifejezetten vagy facto concludente a magáévá tette. Joghatályossá akkor válik, mikor az ajánlattevő megkapja (és nem amikor az elfogadás elküldetik). Eddig visszavonható és hatálytalanná lesz akkor is, ha elkésve érkezik. Az ajánlattevő azonban a későn érkező elfogadás esetén a címzettet a szerződéskötés megghiúsulásáról értesíteni köteles; ellenesetben úgy tekintetik, mint aki a későn érkező elfogadást a maga részéről jóváhagyta. Módosított elfogadó nyilatkozat: visszautasítást és új ajánlatot jelent. Hatályát veszti az elfogadás, ha az elfogadó az elfogadás megérkezése előtt meghal, hacsak azt örököseire nézve is kötelezőnek ki nem jelentette. A szerződés abban a pillanatban tekintetik megkötöttnek, mikor az elfogadás az ajánlattevőhöz megérkezik és ő arról tudomást szerezhet.

907. *Előzetes szerződés.* Sok esetben a felek egy ezután megkötendő szerződésre és annak tartalmára nézve már eleve kötelező egyezsége lépnek egymással. Ez az ú. n. „előzetes szerződés“ (pactum de contrahendo). Érvényességének előfeltételei: a végleges szerződés összes lényeges pontjai az előszerződésben tisztázandók. Lényeges pontok alatt (essentialia negotii) értjük az alanyok (szerződő felek) egyéni megjelölését,

a szolgáltatás és ellenszolgáltatás tüzetes meghatározását és a szolgáltatás helyének, módjának és idejének megállapítását. Az előzetes szerződés továbbá mindig azzal a hallgatag feltétellel kötöttnek tekintendő, hogy az előszerződés kori viszonyok ne változzanak meg időközben úgy, hogy a végleges szerződés célja valamelyik fél szempontjából meghiúsultnak legyen tekinthető (clausula rebus sic stantibus). Az előszerződés alakja mellékes; a végleges szerződés megkötésére a feleknek kereseti jogot ad és így törvényes *sanctio* alatt áll.

908. *Pontozat* (*punctatio*). Értjük alatta egy jövőben kötetendő szerződés azon pontjainak, melyekre nézve a felek alkudozásaik közben már előre meg tudtak állapodni: írásbafoglalását és aláírását. *Sanctio*ja csak annyi van, hogy amennyiben a végleges szerződés csakugyan megkötetik, a *pontozat* abba változatlanul átvienő és erre a vonatkozó felet perrel is lehet kényszeríteni.

909. *A szerződések alakja*. Jogunkban a szerződésekre nézve általános elv az alakszabadság. A kivételesen formához kötött szerződéseknél azonban a törvényesen előírt formásokok mellőzése érvénytelenséget von maga után. Ha valamely formáságot maguk a felek kötöttek ki és azt megtartani elmulasztották, a vélelem amellet szól, hogy a kikötött formához nem szerződésük érvényességét akarták hozzákötni, hanem egyszerűen csak bizonyítékot akartak kikötésükkel előállítani. A keresk. törv. 312. §-a is ezen az állásponton van a keresk. fogalom terén és azt kívánja, hogy a felek a kikötött formának megtartását kifejezetten érvényességi feltételül tűzzék ki. — Írásbelileg kötött szerződéseknél szóbeli megállapodásra való hivatkozás, ha az az írásbelinél korábbi keletű, csak akkor áll meg, ha egyrészt bizonyítható és másrészt az írásbelivel tartalmilag nem ellenkezik. — Az írásbeli szerződés után kelt szóbeli megállapodások érvénye felől kétség sem merülhet fel, mert ezek esetleg az egész írásbeli szerződést új alapokra fektethetik és megszüntethetik.

910. *Szerződések tartalma és magyarázata*. A szerződések belső tartalma az ügyletet létesítő akaratkijelentésekből és az ezekben kikötött szolgáltatásból áll. E belső tartalom csak annyiban van törvényes korlátok közé szorítva, amennyiben mindenben alá van vetve a jogügyletekre vonatkozó általános szabályoknak. Visszautalva e részt a „Bevezető rész”-ben mon-

dottakra, egy pár kiegészítő megjegyzést kell tennünk. — Nevezetesen, a szerződések legtöbbszörnek mellőzhetetlen tartalmi része, hogy a szerződés materiális céljának alapja és indoka benne megjelöltessék. Ezek a *causalis* vagy *jogcímes* szerződések. Más szerződések a célzott joghatást ilyen jogcím hiányában is létrehozzák, mert attól, ha egyszer létrejöttek, függetlenül vannak. Ezek az ú. n. *abstract* szerződések, melyeknél tehát a *causa* debendi kitüntetése felesleges. — Ami a szerződések tartalmának lehetőségét illeti: ebben a vonatkozásban is az ált. ügyleti kellékek és szabályok az irányadók. Tehát lehet a lehetetlenség eredeti vagy utólag beálló; objectiv és subjectiv, absolut és relativ, részleges és teljes.

911. *Szerződések értelmezése.* Olyankor merül fel az értelmezés szüksége, ha a szerződés tartalma homályos vagy vitássá tétetett. Az értelmező bíróság a felek valódi szerződési akaratának kikutatására és megállapítására törekszik. Az értelmezés eszközei azonosak a jogszabályok *doctrinalis* magyarázatának eszközeivel. Kiemelendő szabályok: oly akaratelhatározási indokok, melyekről egyik félnek tudomása nem volt és nem lehetett: nem vehetők figyelembe; két nyelven szerkesztett szerződéseknél az a szöveg az irányadó, melyet a felek hitelesnek jelentettek ki; lehetőleg arra kell törekedni, hogy a szerződés érvényben maradjon; *in dubio mitius*; a kifejezések homályossága és határozatlansága, mindig a szerződést kiállító fél hátrányára szolgál; a szerződések jogi minősítése nem a használt kifejezések, hanem a bennük foglalt rendelkezések lényege szerint eszközözendő; a felek szerződési akarata nem kizáróan a használt szavakból, hanem a fennforgó összes körülményekből állapítandó meg és érészben a felek szerződésen kívüli tényei és nyilatkozatai is figyelembe vehetők, stb.

912. *A szerződések osztályozása.* a) *Egyoldalú és kétoldalú szerződések* (*conventiones reciprocae — unilaterales*). Egyoldalú a szerződés, ha a felek egyike csak jogosítva van általa, a másik ellenben csak kötelezve. Kétoldalú: ha mindkét fél viszonyosan jogosított és egyúttal kötelezett is. b) *Ingyenes és visszterhes szerződés* (*Conv. lucrativae — onerosae*). Ha a fél a kapott szolgáltatásért ellenszolgáltatást teljesíteni nem tartozik: akkor a szerz. ingyenes, ellenkező esetben visszterhes. Amaz mindig egy-, emez pedig mindig kétoldalú. Visszterhes

és így kétoldalú szerződések sajátága, hogy egyik fél sem tartozik (ellenkező kikötés hiányában) addig szolgáltatni, amíg ugyanezt a másik fél teljesítőkészségének kijelentésével, vagy éppen a teljesítés fogantatásával meg nem tette. c) *Alakszerű és alakszerűtlen szerződések*, — aszerint, hogy az ügyleti akaratnak megszabott formában kell-e kijelentetnie, vagy nem; d) *abstract és materialis vagy causalis szerződések*. Utóbbiaknak érvénye a szerződési akaratnak bennük kifejezett causájától, vagyis a jog és kötelezettség alapjától függ, melynek épp ezért a szerződésben meg kell jelöltenie. Az abstract szerződések ellenben minden ilyen causától függetlenek s jogokat, illetőleg kötelezettségeket szülnek anélkül, hogy a jogi hatás előidézésére irányuló ügyleti akaratnak indító oka, alapja adva volna. Hogy indító oka az akaratnak itt is van: az természetes. De az rejtve marad és a bírónak kutatnia, bizonyítás tárgyává tennie nem kell. e) *Fő- és mellékszerződések*. Minden szerződés tulajdonképpen főszerződés; ha azonban rája, mint alapügyletre a felek további oly megállapodásokat ülepítenek, melyeknek feltétele kizárólag a korábban vagy egyidejűleg kötött másik szerződés: akkor támad a „*mellékszerződés*“ fogalma, értve alatta oly szerződést, melynek önálló célja nincs, hanem egy másikra támaszkodik, mely vele szemben ilyenkor „*főszerződéssé*“ minősül.

913. *Harmadik személyek javára kötött szerződések*. A római jog „*alteri stipulari nemo potest*“ elvével szemben a mai jogok érvényre emelték azt az álláspontot, hogy harmadik személy javára és tőle függetlenül jogokat alapíthatunk. Nevezetesen valamely érdekviszony, mint különös *causa* alapján, anélkül, hogy képviselők vagy ügyvivők lennének, szerződhetünk úgy, hogy a szerződési ígéretet tevő ellenfél (ígérettevő) a szolgáltatást ne a magunk (ígéretvevő), hanem egy a szerződésen kívül álló harmadik (kedvezményezett) részére és javára teljesítse. E szerződések jogi constructióját újabban úgy magyarázzák, hogy ugyanazon egy kétoldalú szerződésben két jogügylet rejlik, melyek közül az egyik maga az ígérettevő és ígéretvevő közti szerződés, — a másik pedig az ígéretvevő egyoldalú jogügylete, mely a harmadik javára szól, s melynek révén ez a hitelezői positiót az ígéretvevőtől elnyeri.

914. A kedvezményezett a jogtudományban elfogadottnak mondható túlnyomó nézet szerint a szerződésből rányiló jogot

a szerződés kötésével *közvetlenül* megnyeri anélkül, hogy arról tudnia, azt elfogadnia kellene és ekként az ígéretvevőnek sincsen többé joga, legalább is a kedvezményezett hozzájárulása nélkül sem a visszavonásra, sem a változtatásra. Támogatja ezt a végrh. törv. (1881: LX. t.-c.) 66. §-a is, mely kimondja, hogy a kedvezményezettet illető életbiztosítási összeg a biztosított adósságai miatt végrehajtás alá még az esetben sem vonható, ha kedvezményezettekül a biztosított örökösei vannak megnevezve. Gyakorlatunk ezzel szemben inkább arra hajlik, hogy az ígéretvevőnek rendelkezéseit a szerződés tárgya felett (visszavonás, más kedvezményezett megjelölése, változtatások) addig, míg a kedvezményezett a juttatást kifejezetten vagy hallgatagon el nem fogadta, elismeri. A M. M. T. javaslata a kedvezményezett közvetlen szerzését vélelemszerűen fogadja el, ha világosan felismerhető, hogy a hitelező a 3-ik kedvezményezett érdekéről akarát gondoskodni. Ellenkező esetben rendelkezési joga a szolgáltatás tekintetében mindaddig fennáll, amíg a szerződésről a kedvezményezettnek értesítést nem ad. (1037. §.).

915. A kedvezményezettet egyébként az ígéretvevőnek a szerződés megkötéséről értesítenie kell; ez pedig a tudomásulvételtől kezdve a joga biztosítására szükséges lépéseket teheti és ha a lejárát beállott, keresetet is indíthat. Ha joga érvényesítését az ígéretvevő vétkessége megghiúsítaná: szenvedett kárának megtérítését követelheti tőle. Magától értetődő, hogy az ígéretvevő a közte és a kedvezményezett közti viszony alapján a juttatott jogot visszavonhatja. Ez a harmadik személy javára szóló szerződéstől, mint ilyentől teljesen különálló és független dolog.

916. *Mellékkikötések a szerződéseknél. I. A foglaló* (archa). Az az érték vagy dolog, amelyet valamelyik fél annak jeléül, hogy a szerződés megkötöttet s egyben a teljesítési készség bizonyságául is a másik félnek előre átad. A foglalóadás célja a szerződésbeli követelés biztosítása; hatályai a következők: Ha a szerződés végrehajtatott, a foglaló visszaadandó vagy a telejsítésbe beszámítandó. Ha a szerződés valamelyik fél hibájából megghiúsul: a másik fél a kapott foglalót megtarthatja, az adottat pedig in duplo követelheti vissza. Egyébként a foglaló elvesztésével járó joghátrányt, épp úgy, mint a túl magas nagyságú foglalót (in duplo visszaadásnál) a

bíróság méltányosság szerint mérsékelheti. Ha mindkét fél vétkes a szerződés megghiúsulásában, egyik sem követelhet a másikon foglalo címen semmit; detto, ha az ügylettől kölcsönösen elállanak.

917. II. *Bánatpénz* (mulcta conventionalis). Jelenti azt az összeget, melyet valamelyik fél a szerződés megkötésekor azért *ad* vagy *ígér*, hogy annak fejében a szerződéstől való visszaléphetését biztosítsa. Egészben véve tehát nem a szerződés biztosítását, hanem inkább annak meggyengítését szolgálja. Visszalépnie a bánatpénzt adó félnek csak addig lehet, míg a teljesítést meg nem kezdte, illetőleg ellenfele szolgáltatását el nem fogadta. Teljesítés esetén a bánatpénz visszaadandó vagy beszámítandó. Ugyanígy visszaadandó kölcsönös elállás és a szerződés minden más megszűnése esetén. A bánatpénz gyakran foglalószerűen adatik és annak hatályait vonja maga után. Végül megjegyzendő, hogy a nyilvános árveréseken az árverési feltételek pontos megtartásának biztosítékául letenni szokott „bánatpénz“ a most tárgyalt általános magánjogi bánatpénztől fogalmilag eltér.

918. III. *A stornódíj*. Értjük alatta azt a mellékkikötést, melynél fogva az adós, ügyletileg biztosított jogával élve a szerződéses viszonyból annak lejáratá előtt kilép, de ennek fejében a hitelezőnek %-szerűen megállapított stornódíjat fizet. A kikötés a bánatpénzhez hasonlóan a hitelezőt annyiban biztosítja (s ennyiben szolgál a kötelelem erősítésére), hogy a kötelelemnek rája nézve előnytelen időben való megszüntetése esetén ebből eredhető kára általányszerűen eleve meg van állapítva, viszont az adóst arra sarkallhatja, hogy a rendszerint hosszú lejárattal létesített jogviszonynak a stornó fizetésére való tekintettel, egyoldalú megszakításától tartózkodjék.

919. A stornódíj a bánatpénzhez némiképp hasonló céljától (visszalépési jog biztosítása) eltekintve, attól mégis lényegileg élesen különbözik, mert nem a kötelemtől való lejárati előtti visszalépésnek a büntetése (hiszen erre az adósnak stornó kikötésénél joga van), hanem valóságos ellenértéke a hitelezőt a lejárati előtti fizetésből esetleg érhető kárnak. — Ellentétben a stornódíj ezen alaptermészetével gyakorlatunkban előfordul, hogy a bíróság méltányosságból a stornót mérsékeli.

920. IV. *A kötbér* (poena conventionalis). Kötbér (szer-

zódéses bírság)-kikötés akkor létesül, ha az adósnak *nemteljesítés* vagy *nem pontos teljesítés* esetére büntetésképpen egy a szerződésben külön meghatározott más — rendszerint pedig pénzből álló szolgáltatást kell adnia. Ez a „más szolgáltatás“ a kötbér és célja nyilvánvalóan az, hogy az adóst a szerződés-szerű kötelezettségének teljesítésére sarkallja. A kötbérkikötés járulékos és így sorsa mindenképp az általa biztosított főköveteléstől függ. Kötbért akár a szerződés kötéskor, akár később bármikor lehet megállapítani. Az általa biztosított szerződési érdek lehet vagyoni és nem vagyoni egyaránt. Minden kötbérkikötés alá van vetve az *uzsoratilalom*nak és pénztartozásoknál a 8%-os kamatmaximumnak; büntetési jellegéből pedig az következik, hogy indokolt esetben a bíróság a túl magas kötbért mérsékelheti. A mérséklésnél a hitelezőnek a kötbérrel biztosított érdeke mellett az adós vétkességének foka is figyelembeveendő. Általában oly kikötés, mely a kötbérigények megítélését a bíróság elől elvonná: érvénytelen, viszont azért a mérséklés csak az érdekelt fél kérelmére mondható ki.

921. Ha a kötbér a szerződés *nemteljesítése* esetére állapított meg és az adós lejáratkor *nem* teljesít: a hitelezőt alternatíva facultas illeti, hogy vagy a szerződés teljesítésére és eventualiter teljes kártérítésre pereljen s a kötbérről mondjon le, vagy a kötbér megfizetését kívánja, lemondván a szerződés teljesítéséről. Előbbi esetben a kárt csak a kötbér összegén felül kell bizonyítani; — utóbbi esetben kárt kimutatnia egyáltalában nem is kell. — Ha pedig a kötbér a *nem pontos teljesítés* esetére állapított meg s az adós de facto nem kötelemszerűen teljesíti a fizetést (pl. nem a kikötött módon, helyen, időben), a hitelező úgy a pontos teljesítésre, mint ezzel együtt a kötbérre is perelhet (cumulative), sőt esetleges ezen felüli kárát is igényelheti. Kötbér után késedelmi kamat, bírság jellege okán nem jár. Újabban a *judicaturában* ezzel ellentétes felfogás is kezd érvényesülni, sőt az 1923:XXXIX. t.-cikkben meghatározott késedelmi kamatot pótló kártérítést kötbér után is megállapították, — de ez nyilvánvalóan helytelen. A kötbér *átértékelése* ahhoz a célhoz mérten, melyet a felek a szerződéskötéskor szerződésükhöz fűztek, méltányossági alapon helyt foghat és megítélhető.

922. V. Az óvadék és a *lex commissoria*. Az óvadék a

szerződéses jogok ollyszerű biztosítékát nyújtja, mint amilyen a telekkönyvi jog úgynevezett biztosítéki jelzálogjoga. Itt a már ismertek kiegészítéseképp még annyi emelendő ki, hogy az óvadék a vele biztosított szerződés megszűnésekor visszaadandó és a másik félnek csak esetleges kárkövetelései erejéig van rája visszatartási joga. A felek az óvadékot kötbér jelle gével is felruházhatják. Az óvadék visszafizetésénél valorizálásnak csak a visszafizetésben való késedelem, vagy az adós-
nak az elértéktelenedéssel kapcsolatos másnemű vétkessége esetén van helye. A *lex commissoria* szintén oly mellékkikötés, mely az adóst joghátrányok kilátásbahelyezésével szorítja kötelezettségeinek pontos teljesítésére. Lényege abból áll, hogy a nem pontosan teljesítő adós szerződésbeli jogait elveszti (innen a *clausula cassatoria* elnevezés). A hitelezőnek joga van vagy a szerződés teljesítését követelni, vagy azt az adós terhére megszüntetni. Utóbbi esetben a felek in integrum restitutióra kötelesek.

923. *A szerződések érvényesítése és a naturalis obligatiók.* Minden szerződésből kereseti jog származik a vonakodó és szerződéstszegő féllel szemben a szerződés teljesítésének kizorítására. A szerződések érvényesítésének tana tehát a jogvédelem tanaival esik egybe. E jogvédelemmel annak helyén foglalkoztunk. Hogy azonban ez a jogvédelem a kereseti jog folyamatbahelyezésével igénybevehető: csak a rendszertinté eset. Vannak t. i. olyan szerződésszülte kötelmek is, amelyek a bírói érvényesíthetés köréből ki vannak zárva. Fennállanak és érvényesek ugyan, de nem egyúttal kikényseríthetők is. A római jogi terminologia szerint ezek az úgynevezett természetes kötelmek vagy *naturalis obligatiók*.

924. A naturalis kötelmek első jellegzetessége tehát, hogy nem perelhetők. A második: ha az adós teljesítette őket, a teljesítést tartozatlan fizetés címén vissza nem követelheti, mert a jog az ily kötelmeket teljesítés esetén fictionál úgy tekinti, mintha jogi kötelmek lettek volna. Harmadik jellegzetességük, hogy legalább részben megerősíthetők, azaz utólag perelhetőkké változtathatók át. A megerősítés eszközei: novatio (új jogalapra fektetés) és elismerési szerződés.

II. Kötelemkeletkezés jogellenes cselekményekből és egyéb tényállásokból (*ex variis causarum figuris*).

925. A jogellenes cselekményekhez fűződő jogi hatás, mint tudjuk, kétféle. Vagy egy egészen új kötelmet létesít, vagy egy már fennállót módosít, azaz mintegy „továbbképez”. (Delictum és relativ jogellenesség.) Az ex delicto származó kötelmek tárgya kártérítés szolgáltatása. Vannak ugyan jogellenes cselekmények a vagyoni jogok körén kívül is, de ezeknek joghatása a kérdéses jogellenességek tényállása szerint más és más és így tárgyalásuk is a magánjog megfelelő részébe (családjog — öröklési jog) tartozik. Az ex delicto származó kötelmek közé sorozandók azok is, melyek quasi ex delicto származnak, mert ezeknél a jogellenesség tényállását a jogrend vélelemszerűen veszi fel és teszi a kötelem alapjává. Hogy mit tekintünk delictumnak és relative jogellenes cselekménynek? erről az általános tanok során volt szó.

926. A sem nem delictum, sem nem jogügylet, hanem „*variae causarum figurae*” megjelöléssel elállott kötelem keletkeztető alapokat általános tétellel körülírni nem lehet. A jogérzet az, mely az idetartozó tényállásokkal bizonyos vonatkozásban causalitásba hozható egyénekre nézve kötelezettségeket utal rá és a törvény e jogérzet előtt hajlik meg, mikor az egymástól igen különböző tényállásokat kötelemszülő hatállyal ruházza fel. Ide tartoznak: a végsszükségi cselekmény, a megbízásnélküli ügyvitel, az alapnélküli gazdagodás és a vétlen felelősség különböző esetei, egészen a vis majorig.*

* *Irod. utalások.* Kiss Mór: A jogügyletből származó kötelmek. (Fodor-f. Magánjog III. k. 313. és köv. l.) — Katona M.: u.-ott 85. és köv. l. — Krainz: System II. k. 46., 94. és köv. l. — Zlinszky Reiner: Magánjog 600. és köv. l. — Crome: System II. k. 24. és köv. l. — Almási Antal: Az egyoldalú ügylet. (Bpest, 1914.) — Schwarz G.: Előzetes szerződés (Magánjogi fejtegetések c. m.). — Schlossmann: Zur Lehre von der Causa obligationischer Verträge (1868. — Biermann M.: A 3-ik előnyére kötött szerződésekről (Magy. Igazságügy XV. és XVI. k.). — Lányi B. A 3-ik javára szóló szerződés hatálya (Polg. törvénykezés, XII. k. 10 f.) — Baracs Marcell: A 3-ik személyek javára kötött szerződések (Magy. Jogászegyl. Ért. XXI. k. r. f. 188 f.). — Kiss Géza: A 3-ik személyek javára kötött szerződések visszavonhatóságáról (Bpest, 1903. — Unger: Die Verträge zu Gunsten Dritter (Jena 1869). — Garcis: Die Verträge zu Gunsten Dritter historisch u. dogmatisch dargestellt (Würzburg, 1873.). — Ehrenzweig: Die sog. zweigliedrigen Verträge etc. (1895). — Helle Károly: A kedvezményezés jogi természete (Grosschmid Emlékkönyv, Bpest, 1912.). — Zsögöd: Fejezetek: I. k. 94. l., II. k. 910. és köv. l. — Seeler: Zur Lehre von der Conventionalstrafe (1891.).

68. §. *A kötelmek módosulásai.*I. *Alanyok változása a kötelemben.*

† 927. *Az engedményezés.* Engedményezés alatt a kötelemben azt az alanyi módosulását értjük, holott is a hitelezői positióban jogutódlás megy végbe: az eddigi hitelező kilép és helyette új hitelező lép a kötelemben, mely egyébként ugyanazonosságát minden tekintetben megőrzi. Az engedménynek (cessio) jogalapja rendszerint az engedményező és az engedményes (a kilépő régi és belépő új hitelező) közötti engedményezési szerződés vagy az eredeti hitelező halálesetére szóló ügylete. Az engedmény ez esetben önkéntes. De jogalapja lehet a jogszabály is, még pedig vagy oly értelemben, hogy a hitelezőt kötelezi követelésének másra leendő átruházására, vagy oly értelemben, hogy közvetlenül maga a jogszabály viszi át a követelést másra. Jogalapja lehet végül bírói határozat is a végrehajtási eljárás során, akár mint a lefoglalt követelésnek a végrehajtatóra való ruházása, akár mint árverési odaütés a legtöbbet ígérőre.

928. Az engedményezés a singularis jogutódlás egyik esete lévén általános jellegű intézmény. Praktikus jelentősége azonban mégis csak a kötelmi jogok terére szorítkozik, sőt itt is kizárhatja az engedményezhetőséget némely követelési jogokra nézve, akár a felek rendelkezésére, akár a törvény. Oly követelést továbbá, amely a szolgáltatás természeténél fogva a hitelező személyéhez van kötve, engedményezni szintén nem lehet. Áll ez általában véve a végrehajtás alá nem vonható követelésekre is.

929. Az engedményezéshez az átruházandó követelés adósának beleegyezése nem kell. Értesítése azonban ajánlatos, mert ellenkező esetben a szabadulás eredményével fizethet korábbi — volt hitelezőjének. Az értesítés úgy a régi, mint az új hitelezőtől eredhet. Utóbbi értesítését azonban az adós csak úgy köteles elfogadni, ha az az engedményt igazolja. Alakszerűséghez az engedményezési szerződés, kivéve a házassági és jegyestársak közöttit, kötve nincs. Házassági és jegyestársaknál az 1886:VII. t.-c. 22. §-a a közjegyzői okiratot írja elő.

930. Az engedmény szülte joghatály az engedményező és

engedményes között a következő: az engedményezés tárgyat képező követelés átszáll az engedményesre, még pedig teljesen azzal a jogkörrel, amint az engedményezőt illette, miután a kötelem egyébként egészen yátozatlan marad. Tehát átszáll a követelés minden előnye, a biztosítására szolgáló melékjogokkal (zálogjog, kezesség, csődbeli előjogok) együtt, valamint minden hátrányai (adós kifogásai). Némely járulékok, (mint amilyen pl. a kamat) átszállása tekintetében, miután azok önállóan is forgalom tárgyává tehetők: a felek másképp is rendelkezhetnek. A vélelem azonban ezeknek is az átszállása mellett harcol. Az engedményező köteles az engedményről kívánatra okiratot állítani ki, mely különösen jelzálogjogilag biztosított követelés cessionánál a telekkönyvi bekebelezésre nélkülözhetetlen. Köteles továbbá az engedményező a követelés érvényesítésére szükséges okiratokat és bizonyítékokat az engedményes rendelkezésére bocsátani, valamint szavatossággal is tartozik vele szemben a követelésnek mind valódiságáért, mind behajthatóságáért, kivéve, ha a követelés kifejezetten, mint bizonytalan ruháztatott át.

931. A szavatosság *ingyenes* cessionál csak akkor áll fenn, ha az engedményező tudatosan vagy súlyos gondatlansággal engedményezett valótlan vagy behajthatatlan követelést és ezzel az engedményesnek kárt okozott. A valódiság (veritas, verum nomen) alatt egyébként azt értjük, hogy a követelés ténylegesen létező, perelhető és az adósnak azzal szemben semmi perdöntő kifogása nincs. A behajthatóság (bonitas, bonum nomen) az adós fizetőképességét jelenti. Hogy ez fennforog-e? a követelés lejáratá időpontjában döntendő el. Ha azonban az eredetileg behajtható követelés véletlenből, vagy az engedményes hibája miatt vált behajthatatlanná: a szavatosság elesik. Nincs szavatosság továbbá jelzálogos követelés engedményezésénél sem, mert a behajthatóság felől az engedményes a telekkönyvből tájékozást szerezhet magának. Am kifejezetten a szavatosságot itt is el lehet vállalni, sőt tartozik vele az engedményező akkor is, ha az adós fizetéseképtelenségéről volt tudomása, de azt az engedményezés alkalmával az engedményes előtt eltitkolta. — Egymást követő többszörös engedmény esetén az utolsó engedményes szavatossági igénye csak közvetlen jogelődjével szemben áll meg.

932. Az adós helyzete az engedménynél lényegileg nem változik. Amíg az engedményről értesítést nem kap: fizethet eredeti hitelezőjének. Többszörös engedménynél, értesítése szerint, a későbbi, s ha egyidejűleg kapott értesítést, a legkorábbi engedményesnek fizet. Kétely esetén: a fizetést bírői letétbe helyezheti. Ám, ha az engedményezett követeléshez való jog már vitássá tétetett, addig, míg jogerősen el nem döntetik, hogy a követelés kit illet, az adós joghatályosan senkinek sem fizethet, s kötelezettsége alól hamarabb csak a bírői letétbe helyezés által szabadulhat. Az adós eredeti hitelezőjével szemben fennállott és az engedményezésről szóló értesítés előtti jogalapokon összes kifogásait az engedményessel szemben is érvényesítheti, valamint meríthet kifogásokat magának az engedménynek esetleges érvénytelenségéből és az engedményeshez való külön személyes viszonyából.

933. *Tartozás átvállalása.* Ugyanaz az alanyi módosulás, mint az engedmény, csak hogy nem a hitelezői, hanem az adósi posztóban; tehát nem egyéb, mint ugyanazon kötelemben való jogutódlás, melynél fogva az adós személye egyszerűen kicserélődik, de a kötelem változatlanul tovább is fennáll. A gyakorlati életben a kötelemnek ez a módosulása a régi és a belépni szándékozó új adós közti megegyezéssel indul meg és befejeződik azzal, hogy a hitelező az adóscserébe beleegyezik. Az a momentum, amely a tartozásátvállalást valósággá teszi, a hitelezői beleegyezés, s a két adós megelőző tárgyalásainak csak közöttük van jelentősége. Ebből következik, hogy a tartozásátvállalás helyesen nem is a két adós, hanem a réginek esetleg tudta és akarata ellenére, a hitelező és a belépni szándékozó új adós közötti átvállalás iránti szerződésben valósul meg.

934. A tartozásátvállalás hatálya az, hogy az eredeti adós a kötelemről kilép vagy kiszorul és helyébe lép az átvállaló adós. A kötelem maga nem változik, annyira nem, hogy az átvállalt adósságot biztosító kezesség és zálogjog is érvényben maradnak, bár kétségtelen, hogy a kezesre és zálogtulajdonosra az adós személyisége éppen nem közönyös. Amennyiben az átvállalásból káruk támad: ezt az alapszerződés értelmében a régi adóssal szemben érvényesíthetik. Az átvállaló adós elődjének joghelyzetét nyervén el, mindazokat a kifogásokat érvényesítheti a hitelező ellen, melyekkel elődje

is élhetett volna, — azokat ellenben, melyek az előbbi adóshoz való viszonyából folynak nem használhatja fel. A régi és új adós közti s a tartozásátvállalására okot adó jogviszony t. i. a hitelezőt nem érinti s az adósságot átvállalni szándékozonak dolga az, hogy a régi adóست az obligóból mentesítse, — ha és amennyiben a hitelező a tartozásátvállaláshoz hozzájárulni nem akarna.

935. Hasonló, de nem azonos jelenség a tartozás átvállalásával az *expromissio*, melynél valaki a hitelezővel szemben az adós tartozását magára vállalja és ezzel a hitelező és adós közti eredeti kötelmet megszünteti. Itt a hitelező kielégítést nyert novatioszerűleg abban az új kötelemben, mely közte és az expromissor közt létrejött. Látszólagosan hasonlít a tartozásátvállaláshoz a kezesnek eventualiter vállalt fizetési kötelezettsége is, de itt valóban homlokegyenest ellenkező dolog, t. i. a hitelezőségben, a kezes fizetése ténye által megvalósuló jogutódlás történik. Nemkülönben nincs tartozásátvállalás a *cumulatív intercessió*ban sem, ahol valaki, mint egyetemleges adóstárs lép be az adós mellé valamely kötelemben. Az ily belépés nevezetesen a kötelmet nem módosítja, hanem jelentékeny mértékben *átváltoztatja* azzal, hogy egyetemleges kötelemmé teszi.

II. A kötelmek tárgyi módosulása.

936. A szerződésbeli felek szabad tetszésétől függ, hogy a köztük fennálló kötelmi viszonyt tárgyilag és tartalmilag módosítsák, változtassák, esetleg egészen át is alakíthassák. Ilyen esetekben objektíve vett kötelemmódosulásról nem lehet szó, mert az ilyen felek közti megállapodások mellett a kötelelem azonossága érintetlen nem maradhat. Technikus értelemben vett tárgyi kötelemmódosulást csak a *véletlen* okozhat és az, ha a felek valamelyike a kötelmet *egyoldalúlag megszegi, megsérti*. A véletlen és a kötelemszegés vonhatja maga után csak azt a következményt, hogy a kötelelem abszolút érintése nélkül a hitelező többet vagy kevesebbet követelhet, s az adós is többel, illetőleg kevesebbel tartozik, sőt, hogy esetleg a szolgáltatás az eredetihez képest egészen mássá fordul át. A kötelemszegés = relative jogellenes cselekmény; joghatálya és természete a korábbiakból ismeretes. Itt csak

egyik különlegesen szabályozott esetét kell figyelembe venni és az a *késedelem* (mora).

937. *A késedelem.* Vagy az *adós* késedelme (mora debitoris) ha a kötelembeli teljesítéssel késlekedik; vagy a *hitelező* késedelme (mora creditoris), ha a felkínált szolgáltatást elfogadni elmulasztja. Szorosan meghatározott időponthoz kötött szerződéseknel, hol a teljesítési időpont elmulasztása az egész kötelmi érdek meghiusulását jelenti, valamint *negatív* kötelemeknél nincs késedelem; nem állhat be. A késedelemnek *vétkesnek* kell lennie; az objectiv és subjectiv mora között tehát különbséget kell tennünk. Objectiv (vétlen) késedelemből joghátrány és kötelemmódosulás ált. szabály szerint nem származhatik; viszont a subjectiv mora alól a késedelmeskedő magát, ha tudja, mentegetheti (excusatio a mora).

938. A késedelem szükségképi vétkes jellege tekintetében az 1923:XXXIX. t.-c. alá eső pénztartozásoknál (Lásd sub. 872.) fontos kivételt tett a törvényhozó. Az id. t.-cikkben szabályozott késedelmi kamatot pótló kártérítés mérsékelt fokozatát t. i. *vétlen késedelem* esetére is megállapította és így a nem vétkes (objectiv) morát a magyar jogba is beállította.

939. *Az adós késedelme.* Előfeltételei: a) a hitelező követelésének *esedékessége* (lejárt volta), b) a *megintés* (interpellatio) a teljesítés iránt. Felesleges ott, hol a lejárati naptárszerűen vagy oly eseménnyel van meghatározva, melynek bekövetkezési időpontja bizonyos (Dies interpellat pro homine). Ugyanígy, ha az adós határozott időre szóló halasztást kapott, mikor is a megintés szüksége szintén eszik. A megintés alakszerűségekhez kötve nincs; számlaküldés *nem megintés*. c) *Vétkesség*; ide a *levissima culpa* is már elegendő. A vétkesség alól az adós a tartozás *fennállása*, a hitelező *személye*, a követelés *lejárata* tekintetében fennálló menthető *tévedése* és *erőhatalom* címén exculpálhatja magát. Fizetéseképtelenség, bárminő okból is következett be, nem mentesít. Eltekinünk a vétkességtől a fent 938. alatt jelzett esetkörben.

940. Az adós morájának jogkövetkezményei: minden *kárt*, amelyet a hitelező a késedelem folytán szenvedett, meg kell térítenie. Ez a kártérítés a szolgáltatást tárgyilag meggyarapítja. E vonatkozásban különösen azt kell kiemelnünk, hogy a késedelmes adós tartozásának *átértékelését* is viselni kénytelen. Az átértékelésre a késedelembeesés időpontja az

irányadó, s ettől csak akkor lehet eltérés, ha a hitelező kövételese érvényesítésével indokolatlanul késlekedett s így a keresetindításig a pénzromlás veszélye reá hárul. Pénztartozásnál, amennyiben a régi jog az 1923:XXXIX. t.-c. által nem érintett esetekben érvényesülhet, 5% késedelmi kamat, s ha ennél a szerződés nagyobb kamatot állapított meg, az ennek megfelelő kamat fizetendő. Az imént idézett t.-c. a késedelmi kamatok helyébe a sub. 872. előadott keretekben kártérítést állít, mely a késedelem vétkeisége vagy vétlensége szerint szigorúbb, illetőleg enyhébb.

941. Nem pénzből álló tartozásnál a hitelező késedelmi kára akár mint *damnum emergens*, akár mint *lucrum cessans* jelentkezhetik. Az adós felel a szolgáltatás tárgyának gyümölcseiért és minden vesztett haszonért; felel a véletlen okozta megsemmisülésért (*mora debitoris obligationem perpetuat* = azaz a kötelem bár lehetetlenné vált, nem szűnik meg), hacsak az nem olyan, mely a kellő időben végbement teljesítés esetén is okvetlenül bekövetkezett volna; felel továbbá az esetleges értécsökkenésért, okot ad az adós késedelmével, ilyértelmű kikötés esetén vagy jogszabály alapján a hitelezőnek egyoldalú visszalépésére és arra, hogy a hitelező a zálogot eladathassa, s fizeti ezenfelül a netaláni perköltségeket is.

942. A hitelező elállási joga kétoldalú szerződések²nél annyiban módosul, hogy késedelembe esett adósának az elmaradt szolgáltatás utólagos teljesítésére megfelelő záros határidőt tűzhet ki perenkívül vagy kérheti, perben, annak a bíróság általi kitűzését. A határidő eredménytelen elteltével a szerződéstől a hitelező elállhat, anélkül, hogy ezzel az adós-késedelem egyéb hatásai és következményei (kártérítés) érintetnének.

943. Véget ér az adós késedelme (*purgatio morae*), ha a hitelező a késedelmes szolgáltatást, akár a késedelem okozta károk iránti igényének fenntartásával, akár arról lemondva fenntartás nélkül, elfogadja. Véget ér a késedelem, ha az adós hitelezőjét a szolgáltatással, a késedelem szülte megnövekvések és változások szerint megkínálja. Véget ér az adósnak adott halasztással és végül akkor, avagy addig, amikor, vagy ameddig a hitelező magatartása a szolgáltatás teljesítését akadályozza.

944. *A hitelező késedelme.* Miután a hitelező a kötelemből jogosítva van: késedelme sem kötelemszegésnek, sem vétkes magatartásnak sohasem minősíthető. Előfeltétele, hogy az adós hitelezőjét a szolgáltatással kötelemszerű módon megkínálja. Ha a hitelező a felkínált szolgáltatást nem fogadja el, vagy a szolgáltatás eszközlésére szükséges közreműködésével vonakodik: késedelembe esik. A szolgáltatás felajánlásának (oblatio debiti) valóságosnak (realisnak) és kötelemszerűnek kell lennie. A szolgáltatási készség írásban vagy szóban való egyszerű kijelentése nem elég. Tehát: dologszolgáltatásnál a dolgot a szolgáltatás helyére el kell vinni, pénztartozásnál azt a hitelező előtt le kell olvasni; munkaszolgáltatásnál a munkahelyén a szükséges eszközökkel meg kell jelenni, stb. Egészen véve azt, hogy a felkínálás mikor reális? az eset körülményei szabják meg. A felkínálásnál igénybe lehet venni a közjegyzők közreműködését is, ez azonban még szintén nem teszi az oblatiót feltétlenül reálissá.

945. A szolgáltatás felkínálásának továbbá *kötelemszerűnek* is kell lennie. Ezt a hitelező személye, a szolgáltatás tárgyának azonossága, a szolgáltatás módja, helye és időpontja szabja meg. Cselekvőképtelen hitelezőt joghatályosan megkínálni nem lehet. A késedelmet a rite et lege felkínált szolgáltatás visszautasítása (mely lehet nyílt vagy hallgatag) vonja maga után. Visszautasítás számba megy az elfogadás halogatása is. Beáll a késedelem az adós provocatioja nélkül azokban az esetekben és akkor is, ahol és amikor a szolgáltatás a hitelező közreműködése nélkül lehetetlen és a hitelező erre a közreműködésre nem hajlandó s ha e közreműködésre határidő volt kitűzve, de az eredménytelenül letelik.

946. *A hitelezői késedelem joghatályai.* Legközvetlenebb joghatálya, hogy megakadályozza az adós késedelembeesését, ha pedig az már beállott volna: megszünteti. Megenyhíti továbbá az adósnek a szolgáltatás tárgya iránti felelősségét. Nevezetesen: az adós véletlen okozta kárért, megsemmisülésért most már nem felel; nem tartozik a dologra különös gonddal vigyázni és csak a dolose vagy culpa lata okozott kárért lesz felelőssé tehető; romlandó természetű szolgáltatási tárgyakat értékesíthet; egyéb dolgokat közraktárba vagy más alkalmas helyre elhelyezhet; pénztartozás esetén a hitelező késedelme alatt kamatfizetéssel terhelve nincs; a szolgáltatás

sikertelen felajánlása és a késedelem ideje alatti azon költséget, mely az őrzésre és fenntartásra szükséges volt követelheti; a szolgáltatásba kénytelen-kelletlen tett beruházásainak, költségeinek megtérítését követelheti oly mértékben, mint a negotiorum gestor; erre alkalmas szolgáltatást bírói letétbe helyezhet; az időközben húzott gyümölcsöket csak költségei megtérítése fejében köteles kiadni; a húzni elmulasztott és ezáltal elvesztett gyümölcsökért nem felel. Megszűnik a hitelezői késedelem, ha a hitelező az adós késedelemszülte netaláni leapadt (módosult) teljesítésének elfogadására késznek nyilatkozott, vagy ha az elfogadásra az adós halasztást engedett.

947. *Kötelemmódosulás véletlen okából.* Ide vonandók azok az esetek, mikor a szolgáltatás az adós és hitelezőtől függetlenül megnövekszik vagy megkissebbedik; továbbá, ha az állam törvényes pénzét (valutáját) megváltoztatja, ami a pénztartozásokra van tárgyilag módosító hatással. Ha a valutaváltozás csak más névértékű érmék forgalombahozatalából áll (külső változás): a pénztartozás sem megyen az egyszerű átszámításon kívül egyéb módosuláson keresztül. Ha a változás belső, azaz az éretartalom változtatásával jár, a pénzszolgáltatásnak is úgy kell módosulnia, hogy a hitelező az őt eredetileg megilletett értéket megkapja. A szolgáltatás véletlenből folyó részbeni lehetetlenülése szintén tárgyi módosulást von maga után, hacsak nem idézi elő az egész kötelelem megszűnését is. Kétoldalú szerződéseknél az egyik szolgáltatás részleges, véletlen lehetetlenülése a viszontszolgáltatás aránylagos leszállítását teszi szükségessé.*

* *Irod. utaldások.* *Mühlenbruch:* Die Lehre von der Cession des Forderungsgerechtes. (1863.) — *Zlinszky-Reiner:* id. c. m. 620. és köv. l. — *Katona M.* (Fodor F. Magánjog) id. c. m. III. k. 182. és köv. l. — *Krainz:* System II. k. 106. és köv. l. — *Indokolás* a m. ptkv. tervezetéhez III. k. 567. és köv. l. — *Schwarcz G.:* Az engedmény alakja. (Magánjogi fejtegetések c. m.) — *Almási A.:* Kötelmi jog kézikönyve 224. 353. és köv. l. — *Kobler Ferenc:* Tartozások átvállalása a magy. ptkv. tervezetében (Bpest 1901.) — *Schwarz G.* Adósságátvállalás. (Újabb magánjogi fejtegetések c. m. 86. és köv. l.) — *Delbrück:* Die Übernahme fremder Schulden (1853). — *Horn Richard:* Schuldübernahme (Wien 1902.) — *Zsögöd:* Fejezetek stb. id. c. m. II. k. 1. és köv. l. — *Knip:* Mora des Schuldners nach röm. u. heutigen Recht. I—II. k. (1872.) — *Schey:* Begriff u. Wesen der Mora creditoris, etc. (1884.) — *Munk:* Wesen u. Voraussetzungen d. Mora creditoris. (1898.)

69. §. *A kötelemnek megszűnése.*I. *A fizetés és joghatályai.*

948. *A fizetésről általában.* A fizetés (solutio) vagy teljesítés, az a jogi tény, mely a kötelmeket a hitelező kielégítésével felemésztí. A fizetéssel az a szoros kapcsolat, mely a kötelmi viszonyoknak igazi tartalmát adja, magától és önként széthull s a jogi alávetettségben állott adósi jog- és érdekkör a hitelezői jog- és érdekkör nyomása alól felszabadul. A fizetés, gazdasági szempontból, azt jelenti, hogy a kötelem az eléje tűzött gazdasági célt betöltötte; jogi szempontból, hogy az adós tartozásának lerovásával a kötelem tartalmát kitevő jogi kényszerűségnek eleget tett. A fizetés ezen általános jelentőségéből folyik, hogy „fizetés“ nemcsak az, amit, amint a köznapi szóhasználat tartja, készpénzzel rovinc le, hanem egyéb és a fizetést úgy jogi, mint gazdasági tekintetben helyettesítő, pótló egyéb ténykedések is (pl. beszámítás, depositio, stb.) Megjegyzendő, hogy a kötelmek a fizetésen és azt pótló tényeken kívül egyéb módokon is megszűnhetnek (a hitelező minden kielégítése nélkül), de ez megszűnésüknek nem természetes módja.

949. A fizetésnek, hogy a kötelmet megszüntesse, *kötelemszerűnek* kell lennie. A *kötelemszerűség* kelléke vonatkozik először is a *fizetés módjára*, még pedig *alanyi* és *tárgyi* szempontból egyaránt. *Alanyi* szempontból t. i. szabály, hogy a fizetést az *adós* eszközölje és nem más. Ez alól a személyes jellegű kötelmeknél kivétel nincsen. Egyéb kötelmeknél azonban — hacsak a más által való teljesítés lehetősége szerződésileg eleve ki nem záratott — az adós *beleegyezése mellett* harmadik személy részéről felkínált fizetést a hitelezőnek el kell fogadnia, sőt erre némely esetekben törvény szerint kötelezve is van (pl. jus offerendi esetén). Viszont a mondottakból következik, hogy a hitelező — ha tetszik, *akárkitől* elfogadhatja a fizetést s ezzel a kötelem megszűnhetik az adós tudtán kívül is, de nem teheti, ha az adós a harmadik idegen által felkínált fizetésről értesülve a harmadik fizetésének elfogadása ellen tiltakozik. Korlátolt cselekvőképességű adós fizetése, ha ezzel valóban fennálló kötelezettségtől mentesül, joghatályos. Hogy az adós helyett fizető harmadik fizetésének a kötelem

megszüntetésén kívül van-e egyéb hatálya is? az az ő közte és a liberált adós közt fennálló esetleges külön jogviszonytól függ.

950. E részt a következő eshetőségeket kell figyelembe vennünk: Ha a harmadik a hitelező kielégítésénél az adós beleegyezése nélkül járt el, de a fizetést a hitelező elfogadta, a *megbízás nélküli ügyvitel* szabályai szerint a hitelezőtől a követelés engedményezését nem követelheti, de igen a liberált adóstól a megfelelő megtérítést (*actio contraria*). Ha a harmadik *animo solvendi* fizetett, vagyis azért, mert az adóssal szemben tartozásban lévén azt így akarta leróni: a tett fizetést az adósnak beszámíthatja. Amennyiben pedig a fizetést *animo donandi*, az adós kedvéért teljesítette, sem megtérítésre, sem a követelés cessiojára igénye nincs. A fizető harmadik a hitelezőtől a követelés engedményezését általában nem igényelheti, hacsak aziránt az adóssal megállapodást nem kötött.

951. További szabálya az alanyi szempontból kötelem-szerű módon való fizetésnek, hogy az a hitelező kezébe történjék, persze, ha a hitelező cselekvőképes, mert ellenkező esetben a tett fizetésre csak annyiban lehet hivatkozni, amennyiben még meg van és az elfogadó hitelező vele gazdagodott. Joghatályos a fizetés, ha a hitelező által kijelölt „*solutionis causa adjectus*“ vagy olyan személy részére történt, kit az adós joggal hitelezőjének tarthatott (pl. az, aki nyugtatott számlával jelentkezik). Joghatályos az álörökös és nem tudott engedmény esetén az eredeti hitelező részére való fizetés; speciális esetekben továbbá: a hitelező hitelezőjének való fizetés (alzálogjognál). Ha kétes, hogy ki a jogosult hitelező, az adós a fizetést *bírói letétbe* helyezéssel eszközölheti. A *depositio* a fizetéssel mindenben egyhatályú. A bírói letétek körüli eljárást az 1881/39425. számú ig. miniszteri rendelet szabályozza. Amíg a hitelező a letétről értesítést nem kap: a letét visszavehető. Kivételesen a nem jogosult személy kezéhez teljesített fizetés is hatályos lesz és a kötelem megszűnését eredményezi, ha a fizetést átvevő nemjogosult, azt, a hitelezőnek kiszolgáltatja, vagy ez a fizetés átvételéhez hozzájárul.

952. A kötelem-szerű módon való fizetés *tárgyi* előfeltétele, hogy az adós *ugyanazt* fizesse, amivel tartozott és ne mást. E szabály alól csak az őt illető *facultas alternativa* ese-

tén és ott lehet kivétel, ahol a szerződés, vagy jogszabály az adóst a „*datio in solutumra*“ feljogosítja. Ez azt jelenti, hogy az eredeti szolgáltatás helyett egyébbel (*aliud pro alio*) fizetünk. A *datio in solutum* némely esetben tiltva van (Pl. 1884:XVII. t.-c. 118. §.) Ugyancsak *tárgyi* előfeltétele a kötelemszerű *módon* való fizetésnek, hogy az adós az *egész* szolgáltatást teljesítse, ami alatt az *accessoriumokkal* (kamat, perköltség, kötbér, stb.) együttes és egyszerre való fizetést értjük. Részfizetések csak ott foghatnak helyet, ahol a szerződés kifejezetten megengedi. Mérték, súly, pénznem tekintetében kétség esetén a fizetés helyén divatozó mérték, súly és pénznem az irányadó.

953. A kötelemszerű fizetés második kelléke a *fizetés helyére* vonatkozik. A fizetési hely az, melyet a szerződés ilyen gyanánt megjelöl. Ha ily megjelölés hiányzik: elsősorban a kötelem egyéni természete mondhatja meg, *hol* kell az adós-nak teljesítenie (pl. aratómunkás csak ott, ahol a learatni való gabona van; tlkvi szolgáltatás: az ingatlan fekvése szerint). Más esetekben a következő direktívák adnak útmutatást: egyedileg meg nem határozott dolog adásából álló szolgáltatás: az adós *lakhelyén*, meghatározott dologból álló, ellenben ott teljesítendő, ahol az a dolog a szerződés kötésekor a felek tudomása mellett volt; viszont, ha a dolog hollétéről tudomásuk nem volt: a *szerződéskötés* helyén. Pénztartozások a hitelező lakhelyén; tiltott cselekményekből eredők a károsult hitelező lakhelyén és dologrongálás esetén a *káreset* helyén teljesítendők. Több teljesítési hely kijelölésekor az osztható szolgáltatást megosztva mindenik helyen, az oszthatatlant ellenben az adós tetszése szerint bármelyik helyen lehet teljesíteni. Üzleti kötelezettségeknél lakóhely helyett az üzleti telep helyét kell tekintetbe venni.

954. *Fizetés időpontja*. A teljesítés kötelemszerűségének harmadik kelléke a fizetés időpontjának pontos megtartása. Az időpontot a felek határozzák meg szerződésükben. A nem szerződésen nyugvó kötelemeknél: a jogszabály. Ha fizetési időpont megállapítva nem volna: itt is elsősorban a szerződés egyéni természete az irányadó (p. o. aratószerződések), ha pedig útmutatás innen sem nyerhető: a hitelező a fizetést azonnal követelheti és az adós is a maga részéről bármikor eszközölheti. Ahol a fizetési idő meghatározása az adós-nak

van fenntartva: ot a hitelező csak az adós örököseitől követelhet.

955. Az ilyen időpontmeghatározás: „mielőbb“, „mihelyt csak lehet“, „alkalmilag“, stb. a bíróság által döntendő el az eset körülményei és méltányosság szerint. Ellenben, ha a teljesítés „néhány“, „egy-két“, „egy pár“ napra, hétre, óra, stb. ígértetett: e kitételek alatt mindig két nap, hét, hó, stb. értendő. A hó „közepére“ szóló kötelezettségek ugyanazon hó 15-ére; a „végére“ szólók ugyanazon hó utolsó napjára értendők. Napokban megállapított határidőknél (p. o. 30 napra): a teljesítés a határidő utolsó napjára esik és a szerződéskötési nap a számításból kimarad; ha a határidő hetek, hónapok, negyed-, félévekben van megállapítva, a fizetés ideje az utolsó hét, hó azon napjára esik, mely nevénél és számánál fogva a szerződéskötés napjának megfelel s ha e nap az utolsó hónapban hiányzanék: a teljesítés e hónap végnapjára esik. Több egész és félhónapokban meghatározott határidőnél a fél hó (mely mindig 15 nap, februárnál is), az egész hónap vagy hónapok után számítandó; ha a teljesítés napja vasárnapra vagy valamely közönséges ünnepre esik: a rákövetkező köznap lesz a fizetés időpontja. Kikötés alapján jogosítva lehet az adós a lejárat előtti fizetésre is, de *discontót* ezen a címen felszámítania nem szabad. Csődben még le nem járt követelések is lejártakul tekintendők.

956. *A fizetéshez kapcsolódó joghatályok.* A fizetés tehát megszünteti a kötelmet. A nem kötelemszerű fizetésnek azonban ez a hatálya nincs meg, s a hitelező azt elfogadni nem is köteles. Ha el is fogadja: ez még nem jelenti azt, hogy kötelemszerű fizetés iránti jogáról lemondott volna. Ez a lemondás okvetlen kifejezett, vagy az átvett szolgáltatás elfogyasztásában, felhasználásában manifestálódó hallgatag nyilatkozatot kíván. A teljesítés elfogadása: ügyleti cselekmény, tehát esetleges tévedés, megtévesztés címén megtámadható. A fentartással való elfogadás még nem befejezett elfogadás. A szolgáltatás átvétele esetén annak kötelemszerűtlenségét a hitelező kénytelen bizonyítani.

957. Ha az adós ugyanazon hitelezővel szemben több és hasonló szolgáltatással tartozik, kérdés merülhet fel aziránt, hogy a tett teljesítéssel melyik tartozása tekintendő lerovott-nak? Irányadó a felek és főleg az adós felismerhető akarata.

Ha az adós e részben nem nyilatkozott, úgy az eszközölt szolgáltatással *elsősorban* a *lejárt* követelés tekintetik kielégítettnek, s ha ilyen több volna, azok közül az, melyik az adósra nézve *terhesebb*; amennyiben ez alapon sem kapnánk útmutatást: a *korábbi keletű* s ha ez a szabály sem lenne alkalmazható, úgy az összes tartozások közt a szolgáltatás *aránylagosan* szétosztandó. Egyébként a hitelezőnek az adóssal szemben joga van arra, hogy a határozatlanul tett szolgáltatást elsősorban a kamatok és egyéb járulékok lerovásaként tekintse, illetőleg arra fordítsa.

958. A fizető adósnak joga van a kielégített hitelezőtől nyugtát (apocha) kívánni, mely a fizetés végbemenetelét bizonyítja, s egyúttal annak kötelemszerűsége mellett vélelmet állít fel. Vélelmet alapít a nyugta arra is, hogy a tőkével együtt a kamatok is lerovattak s a részletszolgáltatásoknál, hogy az előző részletek már ki vannak fizetve. Lévén a nyugta kiállítása hitelezői cselekmény — ellenkező kikötés nem létében — összes költségei a hitelezőt terhelik. Ha a tartozás jelzálogilag volt biztosítva, a hitelező oly nyugtát köteles kiállítani, mely a zálogjog tlkvi törlésére alkalmas. Ellenkező esetben az adós a fizetést bírói letétbe helyezheti.

959. Joga van az adósnak a kifizetett hitelezőtől az adóslevél (kötelezvény) kiszolgáltatását követelni. A kiadott kötelezvény vélelmet alapít arra, hogy a megkapott fizetés fejében bocsáttatott az adós rendelkezésére. Részletfizetéseknél a lefizetett részletek az adóslevélre feljegyzendők. Ha a hitelező mindezt megtagadná: az adós a fizetést bírói letétbe helyezheti. Amíg az egyik fél — visszterhes szerződéseknél — nem szolgáltatott: addig a másik, netaláni per esetén az *exceptio non adimpleti contractus*-ra hivatkozhatik; s ha a vízontszolgáltatás megtörtént ugyan, de nem kötelemszerűen; akkor a saját maga szolgáltatását az *exceptio non rite adimpleti contractus* alapján tagadhatja meg.

960. *Szavatosság*. Ez is a fizetéshez kapcsolódó joghatályok egyike. Fogalma: *visszterhes* szerződések esetén mindenik fél törvényes kezesként felel a már végrehajtott és elfogadott szolgáltatásnak *utólag kiderült* oly fogyatkozásaiért, melyek akár a szolgáltatásnak az átvevőre *károsan* alakult *jogbeli helyzetére* (jogi fogyatkozás) akár *minőségbeli* tulajdonságaira (physicai fogyatkozás) vonatkoznak. A szavatos-

ságnak ekként elengedhetetlen feltétele, hogy a szolgáltatás végbement legyen és hogy a kérdéses fogvatkozás benne, már az átvétel alkalmával lappangva fennforogjon. A szavatosság felől egyébként a felek szabadon szerződhetnek. Elvállalni — miután törvényből folyik — nem kell. Ha az adós ennek ellenére kifejezetten vagy facto concludente szavatosságot vállal: annak jelentősége az, hogy nemcsak a rejtett, de a nyilvánvaló és szembetűnő fogvatkozások címén is helye lesz vele szemben a hitelező szavatossági igényének.

961. *Szavatosság a jogi fogvatkozásokért.* Jelenti az adósnak aziránti felelősségét, hogy harmadik személynek a szolgáltatás tárgyán, az átvevő hitelező ellen is érvényesíthető olyan joga, melynek alapján azt tőle elperelhetné, vagy őt a szolgáltatás tárgyául szolgáló dolog feletti joga gyakorlásában korlátozná: nincs. Közelebbről: szavatol az adós az ingatlan szolgáltatásnál az ingatlanon még fennálló, hátralékos közterhekért (adók); továbbá, ha harmadik személy a szolgáltatás tárgyát képező dolgot vagy jogot a hitelezőtől elperli, adós köteles arra, hogy hitelezőjét a harmadikkal szemben megvédje, miért is perbe hívandó, illetőleg abba bele is avatkozhatik. Ezzel kapcsolatosan ha a hitelező a szolgáltatástól a harmadik fellépése miatt csakugyan elesik: az adós őt teljes mértékben kártalanítani köteles. Lehet azonban, hogy a harmadik a szolgáltatást a hitelezőtől erősebb jog címén csak részben vonja el. Ilyenkor, amennyiben a hitelező bizonyítja, hogy a szolgáltatás el nem perelt része concret érdekének kielégítésére elégtelen: joga van a szerződés megszüntetésére és kártérítésre perelni (*actio redhibitoria*). Amennyiben a helyzet ellenkező: a szerződés érvényben marad, de a hitelező az ő ellenszolgáltatásának aránylagos leszállítására indíthat keresetet (*actio quanti minoris*). Az a hitelező, aki a szolgáltatást a harmadiknak önként kiadja, szavatossági igényét nem veszti ugyan el, de súlyos bizonyítási kötelezettséget vállal, mert a harmadik erősebb jogát most már ő lesz kénytelen az adóssal szemben igazolni s emellett kiteszi magát az adós oly kifogásainak, melyek a harmadikkal szemben is sikerrel lettek volna felhasználhatók. A helyzet itt ugyanaz, mint amikor a hitelező szavatosságának perbehívását elmúlasztotta, holott is az ítélet ezzel szemben nem lesz hatályos.

962. *Jogi fogvatkozás az is, ha a szolgáltatás tárgyát ide-*

gen dologbeli jogok terhelik és így a hitelező rajta lévő joga lényeges korlátozásokat szenved. Az adós szavatossági kötelezettsége itt a szolgáltatás tehermentesítésében áll. Különösen fontos ez a különben nem egyöntetűen szabályozott kérdés az ingatlanoknál. Nevezetesen: szolgalmi jogokért csak akkor áll fenn a szavatosság, ha azok telekkönyvileg kitüntetve *nincsenek* és emellett *nem is szembetűnők* (non apparentes servitutes). Zálogjogokért ezzel szemben, bár azok bekebelezetetésük nélkül nem állhatnak fenn és így igazán mindig nyilvánvalók: mindig van szavatosság. Ugyanez áll a telki terhekből folyó hátralékos járulékokra, míg magára a telki terhekre vonatkozóan, ha csak az adós az azok alól való tehermentesítést is kifejezetten el nem vállalta, nincs szavatosság.

963. A tehermentesítés alól az adós fel is menthető, ami az aránylag nagyon alacsony ellenszolgáltatásból vélelemszerűen következik, de a terhek nyílt átvállalása is gyakran előfordul. A tehermentesítési kötelezettség a szolgáltatással egyidejűleg esedékes. A hitelező megkeresésére a bíróság záros határidőt is tűzhet ki az adós elé, melynek eredménytelen letelése a hitelezőt feljogosítja arra, hogy a tehermentesítést saját maga eszközölhesse és az ellenszolgáltatás megfelelő részét visszatartsa, avagy kötelezheti az adóst a tehermentesítésre szükséges összeg bírói letétbe helyezésére annak a hitelezői vagyoni érdeknek biztosítása céljából, ne hogy a nem törölt terhek okán a dolog elárvereztessék. Ez a vagyoni érdek a szolgáltatás tárgyát képező dolog forgalmi értékét meg nem haladhatja. A most említett visszatartási jog azonban elesik, ha a hitelező a szolgáltatást birtokba vette s ez esetben a 39. sz. t. ülési döntvény szerint az egész ellenszolgáltatás bírói letétbe helyezésére marasztalható. A tehermentesítést azonban a hitelező magára vállalni egyáltalában nem köteles, s vonakodó adósát arra szavatossági perrel kényszerítheti.

964. Jogi fogyatkozás címén szavatos az adós akkor is, ha ingatlanszolgáltatás esetén hitelezőjének telekkönyvi bekebelezése akadályokba ütközik. (P. o. adós nem szerepel a telekkönyvben mint auctor, vagy a bejegyzést gátló, egyébként üressé vált feljegyzések vannak kitörletlenül, kiskorúság, csőd, stb.) A szavatosságról le lehet mondani. Az ellenszolgáltatás kifizetése önmagában ilyen lemondást még nem jelent. Végre-

hajtási úton eladott dolgoknál a szavatosság elvileg ki van zárva. A jogért való szavatosság a magyar magánjogban 32 év alatt évül el.

965. *Szavatosság a fizikai hiányokért.* A fizikai fogyatkozások fennforgása az átadás és átvétel időpontja szerint ítélandó meg. A felelősség terjedelme a felek által itt is rendezhető. Nyilvánvaló physikai fogyatékoságban szenvedő szolgáltatás fenntartás nélküli átvétele: lemondást jelent. Közelebbről az adós szavatossága a kikötött tulajdonságok megelégtelére vonatkozik. Kikötöttek pedig nemcsak azokat mondjuk, melyeknek megelégtelét a hitelező kifejezetten kívánta és az adós azt állította, hanem azokat a tulajdonságokat is, melyekkel a dolognak a forgalmi felfogás szerint és rendeltetéséhez képest kikötés nélkül is bírnia kell. (P. o. vetőmagnál felesleges annak csírákéességét kikötni.) Ingatlan szolgáltatásánál gyakori fizikai fogyatkozás az, hogy a térmérték nem megfelelő. Ingó dolgoknál a hitelező a vett szolgáltatást kellő gondossággal azonnal megvizsgálni tartozik, s ha hiányt fedez fel, erről adósát mindjárt értesítse, mert különben vélelem, hogy a szolgáltatással megelégszik.

966. Ha a fogyatékoság, akár objective, akár a hitelező konkrét érdeke szempontjából *lényegesnek* mutatkozik, a hitelező szabad választása szerint vagy a szerződés megszüntetésére és kártérítésre perelhet (actio redhibit.), akár az ellenszolgáltatás értékének aránylagos leszállítására. Nem lényeges fogyatkozásnál csak utóbbira és kártérítésre van joga. A szerződés megszüntetése, illetőleg a szolgáltatás kifogásolása esetén is a hitelező azt az adósnak „rendelkezésre” bocsátja és ideiglenesen annak őrzéséről is gondoskodik.

967. Rendelkezésre bocsátás esetén a szolgáltatás megfelelő voltát, kötelemszerűségét az adós köteles bizonyítani; kifogás nélkül átvett szolgáltatásnál az utólag kiderült fogyatékoság bizonyítása ellenben hitelezői feladat. A kereskedelmi törvény alá eső ügyleteknél a fizikai fogyatékoságok miatti szavatosság hat hó alatt évül el; az általános magánjogban a rendes, 32 éves, elévülés érvényesül.

968. *Allatszavatosság.* A fizikai szavatosságra vonatkozó általános szabályok alól az 1923: X. törvénycikk a lovat, szamarat, öszvért, szarvasmarhát, bivalyt, juhot, kecskét és ser-

tést kivette és azokra a visszterhes ügyletekre nézve, melyeknek a felsorolt állatok a tárgyai, külön szabályokat állított fel. Ezek szerint az ezen állatok szolgáltatására kötelezett adós minden olyan és az átadáskor már fennforgó betegségért vagy egyéb jelentékeny hibáért szavatol, mely az átadástól számított *hat* héten belül mutatkozik, feltéve, hogy a kérdéses hiba vagy fogyatkozás miniszteri rendelettel „*főhibának*“ van minősítve, vagy ha nem is ilyen, de az állat annak következtében a szavatossági 6 hét tartama alatt elhullt, vagy hatósági rendelkezés miatt leöletvén, az érette adott ellenszolgáltatásban kifejezett ellenértékét negyed részen alul elvesztette vagy rendeltetésszerű használhatósága egyébként tetemesen lecsökkent. Amennyiben pedig az adós a most jelzett főhibák és lényeges fogyatkozások tekintetében ügyfelét egyenesen csalárdul megtévesztette (a hibákat szándékosan elhallgatta) a fenti korlátozásokon kívül is szavatós marad. Az érdekelt felek különben úgy a szavatossági idő, mint egyéb hiányok tekintetében, tehát a szavatosság korlátozása, illetőleg kiterjesztése tárgyában írásban szabadon egyezkedhetnek.

969. Miután pedig az állatoknak — a szolgáltatáskor rejtve fennforgó betegségeit, hibáit utólag bizonyítani felette nehéz — a törvény a hitelezőnek bizonyos vélelmek felállításával siet segítségére. — Azaz, ha az egyes betegségek bizonyos vélelmi időszakban jelentkeznek: úgy a törvény felteszi, hogy azoknak már az átadáskor fenn kellett forogniuk. Az ellenkezőt bizonyítsa az adós, ha tudja. A vélelmi időszakokat miniszteri rendelet állapítja meg. (Lásd következő szám alatt.)

970. Vélelmi időszakok az 1394/1923. M. E. rendelet szerint: *a)* lovak, szamarak, öszvérek tekintetében, szárazkeh, hörgösség 14 nap; butacsíra 14 nap; havivakság 30 nap; takonykór 14 nap; *b)* szarvasmarhák, bivalyak tekintetében: gümőkór 30 nap, álgümőkóros bélgyulladás 30 nap; *c)* juhok és kecskék tekintetében: juhhimlő 8 nap; rühösség 14 nap; mételegkór vagy tüdőférgesség 30 nap; *d)* sertéseknél: orbánc 3 nap, pestis 5 nap, borsókakór 30 nap.

971. Ezekre a vélelmekre a hitelező azonban csak akkor hivatkozhatik, ha a hiba felismerése után a vélelmi időszak leletétől és ha az állat már előbb elhullott, vagy leöletett, ettől számított 3 nap alatt az adóst értesíti vagy az esetet a közg. hatóságnál bejelenti vagy állatorvossal az állatot megvizs-

gáltatja. — Nem áll fenn ez a 3 napos értesítési kötelezettség akkor, ha az adós részéről család megtévesztésről volt szó.

972. Nincs helye szavatosságnak, ha a hitelező a hibát vagy egyébkénti fogyatékossgot a szerződés kötéskor is merte, vagy kellő gondossággal felismerhette volna, kivéve utóbbi esetben az adós megtévesztő magaviseletét vagy kifejezett jótállását. Nincs helye továbbá akkor sem, ha az állat végrehajtási árverésen vagy más és törvény alapján fogantatott nyilvános árverésen adatott el.

973. Az állatszavatosság esetében az ált. szabályoktól eltérően a hitelezőnek actio quanti minoris-a nincs, s csak az ügylet felbontására perelhet. Generikusan megállapított állatszolgáltatásnál azonban joga van arra is, hogy az adós a hibás állatok helyett ugyanannyi és ugyanolyan fajú középminőségű és hibátlan állatot szolgáltatasson. A szerződéskötéssel járó és az állat kezelése (szállítása, megvizsgálata, stb.) körüli költségek az adóst terhelik. Ha az állat elhull, vagy védőtás, hatósági kényszervágás miatt a szerződés megszűntetésekor vissza nem adható: értéke, illetőleg megmaradt részei, a szintén visszaadandó vételárba való betudás mellett restituálandók.

974. Az állatszavatossági hibákból támasztható követelések, a szavatossági idő leteltétől számított 15 nap alatt elévülnek, mely elévülést írásban meghosszabbítani és megrövidíteni is lehet, sőt az sincs kizárva, hogy a hitelező a szavatossági hibára kifogásként az elévülés után is hivatkozassék, ha megelőzően joga fenntartására és érvényesítésére a megfelelő lépéseket megtette.

975. Megjegyzendő végül, hogy a most 968—974 alatt felsorolt szabályok csak a 968 számnál felsorolt állatok tekintetében alkalmazhatók. Más állatokra (pld. vadászkutya, stb.) kötött visszterhes ügyleteknél az 1923: X. t.-cikkkel nem érintett korábbi szavatossági jog az irányadó.

II. A kötelelemmegszűnés egyéb módjai.

976. A beszámítás (Compensatio). Két egymással szemben álló kölcsönös követelés megszüntetése azzal, hogy egyiket a másikkal és viszont kiegyenlítettnek tekintjük. (Compensatio est debiti et crediti inter se contributio.) A beszámí-

tás célja: kötelemszüntetés s gazdaságilag véve fizetés jelle-
gével bír, mert a hitelezőt ugyanazon helyzetbe hozza, mintha
az adós valóban fizetett volna; jogilag pedig nem fizetés, ha-
nem a fizetésnek surrogatuma.

más a 977. A kötelmeket megszüntető beszámítási jogtól megkü-
lönbötetendő az ú. n. szerződéses elszámolás (elszámolási
szerződés), holott is a felek különböző tartalmú, lejárt és le
nem járt, feltétlen és feltételes kölcsönös követeléseiket össze-
számítják, aminek szintén lehet eredménye az, hogy kötelmi
viszonyok szűnnek meg. Az ilyen szerződés mindenben a szer-
zódésekre nézve fennálló szabályok alá van vetve s ha
megtámadás folytán érvénytelenítettik, az esetleg előidézett
kötelemszüntetés is hatályát fogja veszteni. A beszámítási
jog, melyet egyébként egy pactum de non compesando-val ki
is lehet zárni: más.

978. A beszámítási jogot t. i. a másik fél akarata ellen
érvényesítjük. E jognak gyakorlása perbeli, egyoldalú nyilat-
kozáttal (vizontkeresetileg vagy beszámítási kifogás) törté-
nik. Elvileg az egyoldalú beszámítási nyilatkozat peren kívül
is meg volna jogunk szerint tehető, de a gyakorlat a peren-
kívüli beszámítást az egyezségi szerződések körébe utalta át,
bár abban, hogy a haszonbérbeadó pld. a cautióból a hátra-
lékos haszonbér iránt magát egyoldalúlag elégíti ki, tulajdon-
képpen perenkívüli beszámítás is rejlik a haszonbérlo cautio
kiadása iránti ellenkövetelésével szemben. A perbeli beszámí-
tás mindig feltételes. T. i. csak arra az esetre szól, ha és
amennyiben felperes keresetével el nem utasítatnék.

979. A beszámítás előfeltételei. A beszámítási joggal élni
kívánó adós ellenkövetelésének „activ beszámítási alkalmas-
ság“-gal kell bírnia, azaz kell, hogy először is a) kölcsönös
legyen. Ez alatt azt értjük, hogy az ellenkövetelés feltétlenül
magát az adóst illesse és ne mást és magával a hitelezővel
szemben. Harmadik személy követelését beszámításra fel-
használni nem lehet, még akkor sem, ha ez a harmadik a hite-
lezőtől behajtott szolgáltatást neki (az adósnak) tartoznék
átengedni. Épp így ki van zárva a beszámítás oly követelés-
sel, mely nem a hitelező ellen irányul, bár az, aki ellen irá-
nyul, teljesítés esetén a hitelezőtől visszakereset útján megté-
rítést követelhetne. Egyetemleges adóstárs hitelező elleni kö-
vetelését a megtámadott másik adóstárs a beszámításra szin-

tén nem használhatja fel. Szükséges másodszor *b)* hogy az ellenkövetelés *hasonnemű* legyen a hitelezői követeléssel. Ezt a kelléket tág latitudoók közt vesszük. Sem a jogalap azonos-sága, sem összefüggősége nem kívántatik. Elég, ha a két követelés egyaránt helyettesíthető dolgok iránt áll fenn, de nincs kizárva a nagyjában való hasonneműség egyedi dolgokra vonatkozó követeléseknél sem.

980. Szükséges harmadszor *c)* hogy az ellenkövetelés *jogérvényes, valódi* legyen. Ez alatt az értendő, hogy az adósi ellenkövetelés valóban fennálljon, bíróilag *érvényesíthető* legyen és perdöntő kifogással ne lehessen megerőtleníteni. *d)* Legyen negyedszer az adósi ellenkövetelés *lejárt*; ha a lejárat az adós ellen indított per folyamán következik be: ez nem árt, valamint elesik a lejárat kelléke csőd esetén is. *e)* Végül ötödször legyen az ellenkövetelés *liquid*, azaz *tiszta és határozott*. Gyakorlatunk a liquiditás szempontjából megelégszik annyival, ha a beszámításnál felhozott ellenkövetelés *azonnal tisztázható és sem bizonyítás felvételét sem ezzel a tárgyalás elhalasztását szükségessé nem teszi*. Ellenkező esetben az 1911: I. t.-c. 389. §. alapján, a bíróság ítéletét a kereseti főkövetelésre szorítja (*részítéletet hoz*), míg a beszámítás kérdésében a tárgyalást folytatva, annak eredményéhez képest a részítéletet fenntartja, korlátozza, vagy éppen hatályon kívül helyezi.

981. Az ú. n. „*passiv beszámítási alkalmasság*“ tekintetében a jog kevesebbet kíván. Nevezetesen, a hitelezői követelésnek, avégre, hogy az *activ beszámítási alkalmassággal* bíró adósi ellenkövetelés beszámítása útján megszüntetni lehessen, sem *jogérvényesnek*, sem *lejártnak* lennie nem kell.

982. *A beszámíthatóság kizárása*. Önmagukban beszámítható követelések beszámítását a jog kizárja, ha: *a)* az adós beszámítási jogáról *lemondott* vagy lemondottnak *vélelmezendő*; *b)* ha a hitelezői követelés letétnek, haszonkölesönbe adott, *bérbe* adott vagy oly dolognak kiadására irányul, mely tőle vagy mástól *önhatalmúlag* vonatott el; *c)* az *állam egyik pénztára elleni követelés egy másik állami pénztár iránti tartozással nem compensálható*, ha csak nem tisztán magánjogi követelésekről van szó; *d)* *csődnyitás* esetén bizonyos és a *közdös ellen* megszerzett követelések tekintetében (1881: XVII. t.-c. 39. §.).

983. A beszámításnak joghatálya az, hogy a két követelés, amíg értékük egymást fedi, egymást meg is szünteti. A megszűnés arra az időpontra hat vissza, amelyben a két követelés mint beszámításra alkalmas állott egymással szemben. Az, hogy a beszámított ellenkövetelésnek fizetési helye más, mint a hitelezőjének a beszámíthatóságot nem zárja ki; de, ha a hitelező kárt szenved abból, hogy kielégítését a beszámítás folytán egyebütt kapja meg: ennek megtérítését a beszámításal élő adóstól követelheti.

984. *Halál, mint kötelemszüntető tény.* A halál a kötelemeket csak kivételesen szünteti meg, mert rendszerint az elhalt kötelmi alany helyébe az öröklés rendjén az ő jogutóda lép. A halállal való megszűnést azonban a felek szerződésileg eleve megállapíthatják, részben pedig a jogszabály az, mely a kötelek létét azok alanyainak élettartamához köti. (P. o. legszemélyesebb kötelmi viszonyok; elő- és visszavásárlási jogot megalapító kötelek; életjáradéki jogviszonyok, stb.). Bizonyos, hogy a csak személyesen teljesíthető és teljesítendő szolgáltatás esetén az adós halála feltétlenül kötelemszüntető hatályú lesz.

985. *Hitelezői és adósi minőség egyesülése.* (Confusio.) Ha az adósi és hitelezői minőség egy személyben egyesül és a jogszabály kivételesen egyebet nem rendel: a kötelek megszűnik. Önmagának adósa és hitelezője senki sem lehet. A confusio rendszerint a kötelek halál esetén való átháramlása-kor áll be. Feltétlenül megszűnik ilyenkor a kötelek, ha az adós lesz a hitelező örököse. Fordított esetben azonban csak annyiban, amennyiben az adós örökösévé vált hitelező a rája szállott hagyatéki részből követelését kielégítheti. Amennyiben t. i. nem: úgy a többi örököstárssal szemben követelése aránylagosan továbbra is fennáll. Élők között is beállhat a confusio, ha pld. a követelés magára az adósra engedményeztetik. Bemutatóra szóló értékpapirokon alapuló kötelek minden confusio dacára csak a papir megsemmisülésével szűnnek meg, épp így a bekebelezett követelések csak a tlkvi törlés megtörténtével. Egyetemleges köteleknél az egyik adóstárs személyében beálló confusio csak magára az illető adóstársra hat ki, a többiekkel szemben azonban a köteleket el nem enyészeti.

986. *A szolgáltatás lehetetlenülése.* Ha a szolgáltatás utó-

lagosan lehetetlenné válik: a kötelemnek is meg kell szűnnie. A lehetetlenülés okai és terjedelme, sőt a lehetetlenné vált szolgáltatás adott természete a lehetetlenülés következményeire azonban lényeges befolyással vannak. Erre való tekintettel megkülönböztetjük az *objectiv* lehetetlenülést a *subjectiv*tól. Előbbi esetben a lehetetlenülést az adós személyén kívül fekvő okok idézik elő; utóbbi esetben ezek az okok az adós személyében valósulnak meg. Lehet a lehetetlenülés *állandó, végleges* és *múlólagos, ideiglenes*. Utóbbi esetben a kötelem nem szűnik meg, hanem mintegy időközi nyugvó állapotba kerül. Lehet továbbá a lehetetlenülés *részleges* és *teljes*, az adósnak *felróvható* és merőben *vétlen*.

987. Vétlen lehetetlenülésnél a kötelem megszűnik és az adós felszabadul. Felróvható lehetetlenülésnél ellenben a kötelem átfordul kártérítési kötelemmé és az adós hitelezőjével szemben nem szabadul fel. A véletlenséget, fel nem róvhatóságot az adós köteles bizonyítani, a lehetetlenülés beálltát pedig a hitelező. Az adós szabadulása csak addig a határig megy, ameddig a lehetetlenülés terjed. A részben lehetségesnek megmaradt szolgáltatást tehát teljesítenie kell, hacsak a hitelezői érdek szempontjából a részleges lehetetlenülés nem azonos a teljes lehetetlenüléssel, mely esetben a hitelező a szerződéstől elállhat és a kötelem sorsa éppúgy döntendő el a felróvhatóság vagy vétlenség figyelembevételével, mintha az *impossibilitas* teljes volna.

988. Felróvható lehetetlenülés az adóst kártérítésre kötelezi s ebbe a kártérítésbe a lehetetlenné vált szolgáltatás netalán *surrogatumai*, melyeket az adós kötelezettsége tárgyáért kapott s azokkal így gazdagodott, betudandók (*residuum*). Vétkes lehetetlenülés esetén is szabadul azonban az adós, ha speciális szolgáltatása *ingyenes* volt és a hitelező ahhoz bár mástól és más úton, de szintén ingyenesen hozzájutott. (*Concursus duarum causarum lucrativarum*.)

989. A háborúval kapcsolatos nehéz közgazdasági viszonyok gyakorlatunkban meghonosították a gazdasági lehetetlenülés intézményét, mint a kötelmek egyik *esetleges* megszűnési módját. Gazdasági lehetetlenülés esetén a szolgáltatások kölcsönös teljesítése az ált. szabályok szerint éppen nem volna ugyan „*lehetetlen*“, de az értékbeli egyensúlynak a két szolgáltatás között beállott nagyfokú eltolódásával az egyik félre

nézve a teljesítés végzetesen és méltánytalanul nehezzé, aránytalanná válik. Az alapul szolgáló gondolat az, hogy a senki-nek fel nem róvható gazdasági válság terhét a felek megosztva viseljék s ne származhassék abból az egyiknek épp oly nagyfokú károsodása, mint ugyanakkor a másiknak indokolatlanul nagy haszna és nyeresége.

990. Ebből az elvi gondolathból azonban az következik, hogy gazdasági lehetetlenülés címén a kötelemeket nem feltétlenül, hanem csak *esetlegesen* lehet megszüntetni, ha t. i. és amennyiben a viszonos szolgáltatások között beállott aránytalanság egyébként kiegyenlítődést nem nyerhet. Így adásvételnél hatálytalanítható az ügylet és in integrum restitutionak van helye, ha a vételár vagy annak még hátralékos nagyobb része a fizetés időpontjáig a pénz leromlása folytán oly mértékben elértéktelenedett, hogy az eladó kötelembeli érdekét megghiúsultnak kell tekintenünk. Viszont az ügylet a fennforgó gazd. lehetetlenülés mellett is fenntartható, ha az eladó beleegyezik a hátralékos vételár felértékelten való megfizetésébe, vagy abba, hogy az ügylet tárgya ne a szerződéskötéskor történt kikötés, hanem *jelenlegi* értéke szerint fizetessék meg, vagy pedig az egész szerződés tartalma a változott gazd. helyzetnek megfelelően kölcsönösen módosíttassék. (Pld. az ellenszolgáltatás mérvének felemelésével.)

991. Az a fél aki a szerződést már egészében teljesítette, a szerződés hatálytalanítása érdekében a gazdasági lehetetlenülésre rendszerint nem hivatkozhatik. Áll ez a gazd. lehetetlenüléssel szemben legérzékenyebb ingatlan adásvételi ügyletekre, ha a vevő birtokba lépett, tlkvi bekebelezése is megtörtént és a vételár nagy részét lefizette. Az sem hivatkozhatik gazdasági lehetetlenülésre, aki a szerződést a gazdasági viszonyoknak háború alatti megromlása idején, azoknak ismeretében kötötte meg és a teljesítés iránt kifejezetten és feltétlenül vállalt kötelezettséget.

992. *Elengedés*. A hitelezőnek módjában áll adósát a kötelemből kiengedni, aminek következtében a kötelem megszűnik. A kötelemszűnésnek ez az esete háromféle formában juthat megvalósulásra; ú. m. *megszüntető szerződés*, *tartozás-elismerés* és *negatív elismerési szerződés*. Ez a szokásos osztályozás, bár helyesebb ezeket a jelenségeket pusztán két

alapra vezetni vissza, t. i. a hitelező lemondására és az ú. n. megszűntető szerződésekre (kölsönös elengedési szerződés).

993. *Lemondás.* A lemondás, mint jogügylet, kétoldalú, mert csak úgy van hatálya, ha az adós elfogadja. Oly kötelezettség vállalása, hogy a követelésünket bíróilag érvényesíteni nem fogjuk (*pactum de non petendo*), nem lemondás s az adós itt az obligóból csak esetleges perbeli megtámadtatása és a *pactum de non petendo* kifogásként való érvényesítése esetén szabadul. A lemondás igazi területe az egyoldalú szerződések körében van, mert kétoldalú szerződésnél az egyik fél lemondása *novatioként* hat és a kötelmet ezen a címen szűnteti meg. A lemondás lehet ingyenes és visszterhes; köthető feltételhez, lehet *causalis* és *abstract*. Általában formátlan ügylet. (Értékpapírnál azonban a papir visszaadása szükséges.) A lemondással teljesen egyhatályú és csak a külső kifejezés-mód tekintetében különbözik tőle az adós és a hitelező közti oly értelmű megállapodás, melyben a hitelező elismeri, hogy követelése nem áll fenn (negatív elismerési szerződés).

994. *Kölsönös elengedés vagy megszűntető szerződés.* Kétoldalú és így visszterhes szerződéseknél a felek egymásnak tartozó viszonos szolgáltatásaikat kölsönösen elengedhetik és ezzel a köztük fennállott egész kötelmi viszonyt megszüntethetik. A megszüntetés szólhat a jövőre és visszamenőleg a múltra is, persze utóbbi esetben csak úgy, ha teljesítés nem történt. Netalán tett részszolgáltatások ilyenkor visszakövetelhetők. Csőd esetén a csődtörv. 199. és köv. §-aiban megállapított előfeltételek mellett kényszeregyezésnek van helye, mely a követelés 40%-ára kényszerű elengedési szerződést foglal magában. (A kényszeregyezséget a 15700/1925. I. M. sz. rend. szabályozza.)

995. *Novatio* (újítás). Ha az adós és a hitelező oly értelmű $\times$ szerződésre lépnek egymással, hogy a közöttük fennálló kötelmi viszony megszűnjék, de egyúttal egy más kötelmi viszony életbeléptetésével pótolassék: újítás (*novatio*) történt, mely egyfelől kötelmet szűntet, másfelől egy újabb kötelelem keletkezését jelenti. Az újításnak a hatása tehát egészben véve olyan, mint a *datio in solutum*-é. A hitelezői érdek kielégítést nyer azzal, hogy korábbi követelése helyett egy újabb és azzal felérő követeléshez jut. Az újítás fogalmából következik, hogy az általa megszüntetett régi kötelelemmel okozati kapcsó-

latban áll s ezt a kapcsolatot a felek animus novandija létesíti. Ez az újítási szándék bár *facto concludente* is kifejezhető, vélelem tárgya sohasem lehet, sőt a vélelem inkább amellet szól, hogy a felek újabb egyezkedéseikkel a korábbi kötelmet nem megszüntetni, hanem fenntartani s legfeljebb pótolni, kiegészíteni akarták. Az animus novandi ekként minden újításnak elengedhetetlen és bizonyítandó feltétele, criteriuma.

996. Az újítás rendszerint úgy létesül, hogy a felek vagy egészen új jogalapra fektetik jogviszonyukat, vagy a kötelezettség főtárgyát egészen megváltoztatják. Emellett a novatioval bizonyos személyi változások is járhatnak együtt, például, ha az adós mellé valaki egyetemleges adóstársként belép (*cumulativ novatio*) vagy ha kétoldalú szerződésnél az egyik lemond, mint „hitelező“ tehát a kötelemből kilép, de bennmarad továbbra is mint adós. A jogalap-változtatás vagy úgy történik, hogy a kötelelem új causát kap, vagy hogy az adós a régi causától függetlenül — *animo novandi* — egy causa nélküli fizetési ígéretet teszen. Ugyanazt és ugyanazon címen ígérő újabb egyezkedés: sohasem lehet novatio, hanem csak egyszerű tartozáselismerés vagy úgynevezett *constitutum debiti*. A váltóadás lehet novatio, de rendszerint nem az, s az adósnak a régi tartozásról kiállított váltója a legtöbb esetben csak fedezet célját szolgálja (fedezeti váltó).

997. Novatíot eredményez a főtartozás teljes megváltoztatása is. P. o. az eredeti pénztartozás helyébe egyéb, egyedi-dolognak szolgáltatásul való odaállítása. Nem minden kötelelem alkalmas a novatio-ra. Így az eredetileg semmis jogügyleten, turpis causán nyugvó kötelmek. A novatio az eredeti régi kötelelem mellett — ha csak ellenkező kikötés nem történt — az azzal egybekötött mellékjogokat és kötelezettségeket is megszünteti.

998. Elállás. Kötelmet szüntethet az attól való egyoldalú elállás is, de csak ott, ahol erre nézve a szerződés eleve kikötést tartalmaz, vagy ahol a jogszabály valamelyik félnek ezt az egyoldalú visszalépési jogot biztosítja. Az elállás közelebbi szabályai csak az egyes kötelmeknél külön vehetők figyelembe.

999. Megjegyzendő azonban, hogy háború és belső forrongások általában véve a kötelmekről való elállásra egymaguk jogcímet nem adnak, hanem az szükséges, hogy a mondott rkív. állapotok miatt a teljesítés valamelyik félre nézve a va-

gyoni romlást jelentse. Ez vezette át gyakorlatunkat is a gazd. lehetetlenülés elismeréséhez. Azt a kárt azonban, amely ilyenkor az elálló fél ellenfelét valóban éri: megosztva kell mindkettőjüknek viselnie. Jogos okot adhat az egyoldalú elállásra az, ha az egyik fél (leginkább az adós) a szerződési bizalmat súlyosan sértő, megrendítő és így egészben véve szerződés-ellenes magatartást tanúsít. Ilyen esetben különben a fél a maga viszontteljesítését megfelelő biztosítékadástól teheti függővé, s eláll akkor, ha ezt nem kapja meg.

1000. Amennyiben az egyik szerződő fél jogosulatlanul tenne elállási nyilatkozatot: a másik és a kötelelemhez ragaszkodó fél a maga kötelezettségének teljesítésétől felmentve nincs, mert az egyik szerződésszegésének a másik fél szerződésszegésével való viszonzása sem jogok fenntartására, sem azok érvényesítésére nem alkalmas.*

XXVII. FEJEZET.

Különös rész. Jogügyletekből származó egyes kötelmek.

70. §. Egyoldalú ígéretből származó kötelmek.

1001. Az élők közötti kötelelemhez szabály szerint két vagy több akaratnak egyugyanazon cél érdekében létesült congruentíája szükséges. Amíg az ígéret elfogadva nincs, lehet

* Irod. utalások. Zsögöd: Fejezetek I. k. 226., 763. II. k. 163. és köv. I., 872. és köv. I. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 581. és köv. I. — Krainz: System II. k. 155. és köv. I. — Katona M. (Fodor f. Magánjog) III. k. 80. 230. és köv. I. — Gruchot: Die Lehre von der Zahlung der Geldschuld. (1871.) — Schwarz G.: Pénzbeli tartozások fizetési helye és perbeli illetékessége. (Magánjogi fejtegetések c. m. 13. és köv. I. — Indokolás: a m. ptkv. tervezetéhez III. k. 309. 656. és köv. I. IV. k. 79. és köv. I. — Almási A.: Kötelmi jog kézikönyve 174., 400. és köv. I. — Kiss Mór: Jogügyletből származó kötelmek. (Fodor f. Magánjog III. k. 405. és köv. I.) — Huttyra F.: Szavatosság és állatkereskedelem. (Bpest. 1895.) — Maxintsák Gyula: A szavatosság magánjogunkban. (Bpest. 1910.) — Dernburg: Geschichte u. Theorie der Compensation. (2-ik kiad. 1868.) — Brinz: Lehre von der Compensation. (1849.) — Sachs: Die Wirkungen der Confusion (Berlin 1888.) — Kretschmar: Die Theorie der Confusion (1899.) — Friedmann: Die Wirkungen der Confusion. (1884.) — Titze: Die Unmöglichkeit der Leistung nach deutsch. bürgerl. Recht (Leipzig 1900.) — Altman: Der Ellassvertrag. (1891.) — Hruza: Die Lehre von der Novation etc. (Erlangen 1881.)

szó ajánlatról, de kötelemről nem. Ez az alaptétel két esetben azonban át van törve. Nevezetesen, ha a fizetési ígéretet értékpapírba foglalják, továbbá az úgynevezett díjkitűzésnél, hol az ígéret már egymagában kötelezettséget szül az ígértevé terhére anélkül, hogy jogosított hitelezőről legalább egyelőre szó lehetne.

1002. *A díjkitűzés (Auslobung)*. Díjkitűzés alatt nyilvános közzététellel való megígérését értjük annak, hogy az ígérő bárkinek részére, ki valamely cselekményt foganatosít, illetőleg valamely szolgáltatást teljesít: meghatározott díjat (jutalmat) fog fizetni. A díjjal kitűzött cselekmény a legkülönbözőbb természetű lehet, de sem a törvényekkel, sem a jóerköcsökkel nem ellenkezhetik és végül lehetségesnek is kell lennie. A díjkitűzésnél a kötelezettséget szülő jogalap — a mondottak szerint — a díjkitűzőnek egyoldalú ígérete, mely a kötelmet az elfogadás szüksége nélkül létesíti. A megfelelő közhírtétel a díjkitűzésnek elengedhetetlen érvényességi feltétele. Ebből következik, hogy a díjkitűzés elvileg formális ügylet, mert nyilvános közzétételt kíván. Afelett, hogy nyilvános közzétételnek mi tekinthető: a közfelfogás dönt (falragasz, plakát, nyilv. hirdető táblán közzététel, újsághirdetés, stb.). A díjra az is jogot szerez, aki a díjkitűzésre tekintet nélkül és arról tudomással sem bírva, sua sponte valósítja meg a kitűzött eredményt, vagy cselekményt.

1003. *Egyszerű díjkitűzés*. Érvényességéhez elsősorban az általános jogügyleti kellékek fennforgása kívántatik meg. Maga a díjkitűzési kötelelem a közzététellel keletkezik, s hogy meddig áll fenn, ezt maga a díjkitűző ígéret szabja meg. Határidő kitűzésének elmúlasztása esetén: mindaddig áll a kötelelem, míg a kitűzött cselekmény foganatosítva nincs: tehát a kötelezés átszáll a díjkitűző örököseire is. Egyébként a díjkitűzés időbeli érvényét maga a kitűzött cselekmény, eredmény természete is meghatározhatja. Megszűnteti a díjkitűzés érvényét annak visszavonása. A visszavonásra vonatkozó jogot a díjkitűző ígéretben kifejezetten fenn kell tartani. Érvényességi határidő megállapítása a visszavonási jogról való lemondás vélelmét alapítja meg; viszont határidő megállapításának mellőzése a visszavonási jog fenntartásának vélelmét eredményezi. Az örökösök a hagyatékkal együtt rájuk átszállott díjkitűzési kötelezettséget ilyen esetben azonnal vissza-

vonhatják. Ha a díjjal kitűzött cselekményt valaki végrehajtotta: a díjra a hitelezőséget megszerezte s ezzel a díjkitűzés mindenki másra nézve megszűntnek tekintendő. Visszavonásról ilyenkor többé már nem lehet szó.

1004. Ha a kitűzött eredményt többen hajtják végre: a díjra való jogosultságukat a megelőzés dönti el, s amennyiben ez az egyszerre való végrehajtás okán alkalmazható nem volna, a díj aránylagosan felosztandó. Oszthatatlan természetű díj esetén pedig a sorshúzás dönt.

1005. *Pályakérdések kitűzése.* Elvileg az egyszerű díjkitűzés és valamely tudományos — művészi, stb. kérdés, vagy tétel kidolgozására, megoldására kitűzött ú. n. pályadíjkitűzés közt különbség nincs. Mindössze annyi, hogy pályadíjkitűzésnél a díjra, nem a pályakérdés kidolgozása, hanem a pályadíj odaítélése adja meg a hitelezőséget. Erre való tekintettel a pálya díjkitűzések érvényességének elengedhetetlen feltétele, hogy a pályázati feltételek és azok során az odaítélésre hivatott tényezők megállapíttassanak és a díj kitűzésével együtt közhirre tétessenek. Ha a pályadíj odaítélésénél az erre hivatott szervek jogellenes cselekményt követnének el (pld. a pályázati feltételek elfogult és rosszakaratú, felületes kezelése és érvényesítése esetén): az ebből származtatható kártérítési követelés velök szemben kizárva nincs.

1006. *Értékpapirokba foglalt fizetési ígéretből származó kötelmek.* Annak, hogy az egyoldalúlag tett ígélet már önmagában, az elfogadás szüksége nélkül jogérvényes lekötelezés (kötelmet) szülhet: második esete az, ha a fizetési ígéletet értékpapirba foglalják. Értékpapirok alatt pedig azokat az okiratokat értjük, melyek nemcsak azt a célt szolgálják, hogy valamely követelési jog létezését bizonyítsák, hanem a kérdéses követelést olyképp testesítik meg önmagukban, miszerint az a papíron kívül s attól függetlenül fenn nem áll és a papir birtoklása nélkül nem érvényesíthető. Minden értékpapir fogalmilag tehát két elemet, egy kötelmet és egy dologit foglal magában. A kötelmi elem az, hogy a papirba foglalt fizetési ígélet a lekötelezettséget közvetlenül önmaga létesíti; — a dologi elem pedig az, hogy ez a kötelezettség a papirral, mint dologgal annyira szoros kapcsolatban van, miszerint vele áll és esik, nélküle és rajta kívül nem érvényesíthető. (Az okirat a joggal egygyé olvad, az okirat a követelést szimbolizálja, meg-

tárgyasítja.) Ebből folyik az értékpapirbeli fizetési ígéretnek abstract jellege is, mert minden jogcímtől elvontan és függetlenül kötelez.

1007. Az értékpapírok lényege és jogi természete körüli problémák megoldásával az elméletek egész sora foglalkozik. Vitatott elsősorban az a kérdés, hogy mi az értékpapirkötelelemnek a jogalapja, a kötelezettség és azután a hitelezőség szempontjából?, továbbá, hogy min nyugszik a papir és a követelés szoros összefüggése és utóbbinak minden jogcímtől független abstract természete? Rövid áttekintést vetve a felvetett kérdések elméleti hátterére, az értékpapirbeli kötelezettség keletkezését (megszülemelését) kivált régebben, arra az alapviszonyra vitték vissza, mely az értékpapir kiállítását megelőzte, s mely a papir kiállításával nem szűnt meg, hanem csak mintegy formát változtatott. Az alapviszonyból eredő és a papirban kifejezett tartozás között azonban, mielőtt a papir az alapviszony eredeti hitelezőjétől más kezébe jut, oly nagy különbségek állanak elő, melyeket a papir kiállítására okot adó alapviszonyból levezetni és megmagyarázni nem lehet. Ez a nehézség vezette az elméleti kutatást abba az irányba, hogy a papirbeli kötelezettség alapját, valamely és az értékpapir kiállítását követő cselekményben vagy eseményben keresse.

1008. Az úgynevezett kibocsátási elmélet (Emissions-theorie) szerint ez a papirkiállítását követő factum a papir kiállítójának az az egyoldalú ténye, hogy a papir bírlalatával felhagy, azaz, azt „kibocsátja“ (Stobbe, Gierke); vagy egy magyar elmélet helyesbített formulázásában, a papir kiállítása, mint alakszerű egyoldalú ügylet csak a papirbeli obligatio keletkezésének lehetőségét teremti meg, de az addig nem válik valóban keletkezetté, míg a papir tulajdonát a kiállítótól különböző más személy utóbb meg nem szerzi. (Baintner Hugó).

1009. Tovább megy az ú. nev. szerződési elmélet (Begebungstheorie), mely a fizetési ígéretet tartalmazó papir lekötelezési szándékkal való átadását ajánlatnak, a papir átvételét elfogadásnak tekinti (Geben und Nehmen des Papiers) s a lekötelezési szándék, valamint a papir ily módon való átadása mellett vélelmet állít fel. Abban pedig, hogy a papir éppen a benne megjelölt hitelezőnél van: a szerződési akaratra s az emellett foganatosított átadás és átvételre egyenesen bizonyí-

tékokat is lát. (*Thöl, Goldschmidt, Renaud, Brinz, stb.*). Nálunk újabban és nyomatékka foglalt állást e felfogás mellett *Kuncz Ödön*, aki szerint a papirbeli lekötöttséget szintén szerződés létesíti, s azt, hogy a papir jogszerűen jutott forgalomba, azaz szerződéses átadás útján, leronthatatlan vélelem (nyilván praesumptio juris et de jure) támogatja.

1010. A szerződési elmélet azonban nem old meg minden kérdést. Nyitva hagyja először is azt, hogy az ajánlat a papir kiadásában, vagy már pusztán kiállításában bennfoglaltatik-e. Ha a *kiadásban*: úgy nem magyarázható meg az, hogy a papir birtokosának, kizárólag a papir *birtoklása* alapján, miért van az előző birtokosok jogától s a közbeeső átruházások érvényétől független, önálló joga? Ha pedig az ajánlatot már a papir *kiállításában* létesültnek s az *elfogadást* annak birtokbavételében megvalósultnak vesszük: az a nehézség merül fel, hogy a birtokbavétel számos esetét a legerőszakoltabb módon sem lehet „ajánlat elfogadásnak” minősíteni. (Pld. ha valaki az értékpapirt ellopja.)

1011. Végül, a papirbeli kötelezettség alapjául az ú. nev. *creatiós* elméletek, magának a fizetési ígéretnek papirbafoglalását állítják oda. (*Siegel*-féle tiszta egyoldalú ígéret *theoriája*.) A papirba foglalt egyoldalú fizetési ígéret közvetlenül szüli a kötelezettséget, mely azonnal érvényesíthetővé is válik (bár addig is már fennállónak, keletkezettnek tekintendő) mielőtt bemutatóra szóló papírnál, bármely 3-ik személynek (akarata — tudta nélkül, jó- vagy rosszhiszeműen) forgatható papírnál a forgatmányosnak — rekta papírnál az okiratban megnevezettnek birtokába kerül. — A magyar irodalomban túlnyomóan ez az álláspont van elterjedve és a fent 1006 alatt mondottak szintén arra támaszkodnak.

1012. Ami a második vitakérdést, a *hitelezőség* jogalapját illeti, az immár háttérbe szorult *személyesítő* elmélet helyébe, (*Schweppe*), mely hitelezőnek magát a papirt tekintette s a papirbirtokosban csak képviselőt látott, aki a papir önálló jogalanyiságát a követelés érvényesítésénél mintegy helyettesítette: ma az ú. nev. *tulajdoni elmélet* lépett. Eszerint: az *adós* az értékpapirban egyoldalú fizetési ígéretet teszen a hitelező javára. A hitelező az értékpapirban megdologiasított követelésre tekintettel csak a papiros *tulajdonosa* lehet. A tulajdonjogon nyugvó valódi hitelezőség és a követelés érvényesítésére

szükséges legitimatio azonban két különböző dolog, s a hitelezőként való fellépésre az is jogosított, aki a papírt, mint annak birtokosa az adós előtt felmutatja, forgatható papírnál pedig az, aki azonfelül a hátiratok hozzá lenyúló láncolatával is igazolhatja magát. Az értékpapírok nagy gazdasági jelentősége éppen abban áll, hogy a papírbirtokos tulajdonosi minőségét az adósnak vizsgálnia nem kell és nem is lehet. Sőt maga a valódi tulajdonos is csak úgy érvényesítheti jogát, ha a papír birtokában és által legitimációja megvan.

1013. Ha pedig a követelést csakugyan olyan és egyébként legitimált papírbirtokos érvényesítené, aki nem tulajdonos és így nem az igazi hitelező: ezzel szemben bizonyos fokig védekezni is lehet, mert a rosszhiszemű birtokostól (pld. tolvajtól) a papír kiadását rei vindicatioval követelni lehet s ha a követelés már érvényesített volt, az adós által tett szolgáltatás megtérítésére is lehet perelni. Azzal szemben pedig, aki az adós által már kiállított, de még ki nem adott értékpapír birtokát rosszhiszeműleg megszerezte, akár a papír megsemmisítésével védekezhetni, akár azzal, hogy a birtokos a papírnak nem tulajdonosa.

1014. Az értékpapírok dologi eleméből folyik a követelésnek a papírban és a papír által való megtárgyasítása és ezzel együtt a fizetési ígéretnek abstract természete is, ami alatt tudomás szerint az értendő, hogy a követelés a papírba foglalás okától, netaláni egyéb ügyletkötésből folyó indokától független és ekként jogosít és kötelez az ő adott tartalma szerint pusztán azért, mert így és papíralakban állíttatott ki. A causától való függetlenség a követelés realizálását jelentékenyen megkönnyíti, mert az adós a legitimált hitelezővel szemben a korábbi papírbirtokosok elleni kifogásait nem érvényesítheti, miután a hitelező a papíros tartalmában megrögzített jogot szerezte meg, tehát a papírból ki nem tűnő ellenjogoktól mentes kell, hogy maradjon.

1015. Az értékpapírra annyira jellemző ezt a jelenséget különbözőképpen próbálták elméletileg alátámasztani és megmagyarázni. Így *Souchay* az értékpapírokat a papírpénz egyik különös nemének tekinti s ennek a minőségének tulajdonítja nemcsak a hitelező elleni kifogások korlátozottságát, de egyúttal a lekötettség és hitelezőség megalapítását is. Ez a magyarázat azonban circulus vitiosusban szenved, mert az érték-

papírok szülte sajátos jogviszonyokat a papírpénz jelleg felvételével — ezt pedig éppen a mondott sajátos jogviszonyokkal indokolja. —

1016. *Renaud* jogutódlási elmélete az értékpapirbeli követelés megszerzését az engedménytől különböző és a közvetlen pusztá átadásban megvalósuló *singularis successiora* viszi vissza, s miután már a papír kiállítása is az erre irányuló *intentio*val történik, az új papírbirtokos mentve marad az engedménnyessel szemben felhozható kifogásoktól. Elterjedt elméleti magyarázat az is, hogy az adós a papír kiállításával és átadásával egyszersmindenkorra felhatalmazza hitelezőjét arra, hogy a követelést egy újabb hitelező delegálásával megújíthassa. A papír minden továbbadásánál tehát egy az adós előre adott beleegyezése mellett foganatosított *novatio* megy végbe s ez magyarázza, hogy a korábbi hitelező elleni kifogásokat a későbbivel szemben érvényesíteni nem lehet. (*Unger*, stb.).

1017. *Az értékpapírok különböző nemei.* a) Az értékpapírokat kiállító személyeket és a kibocsátás előfeltételeit, módosatait körülíró szabályokat tekintve, megkülönböztetjük az állampapírokat (kötvények, sorsjegyek, járadéklevelek, kincstári utalványok, stb.), melyek állami tartozásokat képviselnek; azután törvényhatósági és községi papírokat, e közjogi testületek kölcsöntartozásairól; továbbá természetes és jogi személyek által kibocsátott magánpapírokat (részvények, váltók, sorsjegyek, csekk, keresk. utalvány, betétjegyek, stb.). b) A kibocsátó által ígért szolgáltatás tárgyára tekintettel megkülönböztetjük a pénzpapírokat (váltók, záloglevelek, államadóssági papírok) és áru papírokat (közraktári jegyek, hajóelismervények, podgyászjegyek, stb.) A pénzpapírok ismét olyanok lehetnek, melyek a papírbirtokosnak kamát, vagy osztalék alakjában a kibocsátótól a kapott érték használata fejében jövedelmet hoznak, — ezek az ú. n. jövedékpapírok (részvények p. o. és államadóssági kötvények), vagy olyanok, melyek egy bizonyos nem kamatozó tőkekövetelést képviselnek (bankjegyek) vagy végül ú. n. járadékpapírok, melyeknél a kiállító nem a tőkekövetelés visszafizetését igéri, hanem csak bizonyos és időszakonként esedékes jövedelmet (rente). E jövedelem felvétele a papírhoz csatolt szelvényív egy-egy szelvénye alapján történik; a szelvények elfogyásával a birtokos a szelvény-

ívhez csatolt szelvény~~utalvány~~ (talon) ellenében újabb szelvényívet kap. A szelvényív minden egyes szelvénye (coupon) elválasztása után külön, önálló értékpapír. c) Lehet az értékpapír *jogcímes*, mikor is a benne foglalt fizetési ígéret a causa obligationistól függetlenül nincs és lehet (ez a rendszerinti) *abstract*.

1018. Közbevetve a *csekk*ről (cheque), melyet az 1908-ik VIII. t.-c. külön szabályozott, röviden annyit kell megjegyeznünk, hogy az az *utalványnak* sajátos faja. Lényege szerint *értékpapír*, melyben a kibocsátó (aki a csekket kiállítja) valamely bankcéget (az utalványozottat) arra utasítja, hogy a csekkbirtokos (utalványos) kezéhez bizonyos pénzüsszeget fizessen le az ő számlakövetelésének (letétének) a terhére. Tehát pusztán fizetési eszköz, mert a kibocsátó számlakövetelése (letéte) által fedezve van. A csekk szólhat azonban nemcsak készpénzfizetésre, hanem *elszámolásra* is. (Ez az ú. nev. „*keresztezett csekk*“, mert az elszámolási kívánalmat keresztben kell a csekk lapon átírni). Az utalványozott bank ilyenkor az összeget *leírja*, illetőleg az utalványos javára *átkönyveli* (girocsekk), vagy pedig valamely *leszámoló intézet* útján részére elszámolja (ú. n. Clearing forgalom). Ha a bank a csekk beváltását *megtagadja*: az utalványos ezért csak a kibocsátót vonhatja felelősségre. Utóbbi a szenvedett kárért a közte és a bank közti csekkszerződés alapján az utalványozott bank ellen fordulhat. A csekk létrejöhet úgy is, mint rekta — úgy is mint *bemutatóra* szóló és úgy is mint *rendeletre* szóló papír. Utóbbi esetben *váltószerűen* forgatmánnyal és a kibocsátó meg a forgatók elleni *váltószerű felelősség* mellett másra is átruházható.

1019. Legfontosabb osztályozása az értékpapíroknak az mely az átruházhatóság szempontjából és a *hitelezőként* való legitimatio föltételeiből indul ki. Ez alapon megkülönböztetjük a *névre* szóló vagy *rektapapírokat*, a *bemutatóra* szóló *értékpapírokat* és a *rendeletre* szóló vagy *forgatható értékpapírokat*.

1020. *Névre* szóló vagy *rektapapír*. Értjük alatta az olyan értékpapírt, melyben a kiállító (az adós) névszerint meghatározott hitelezővel szemben teszen *egyoldalú*, *abstract* fizetési ígéretet s kötelezettsége is csak ezzel az egy hitelezővel, illetőleg ennek engedményesével szemben áll fenn. Rektapapírbeli

követelés hitelezője csak az, aki a papir birtokával és az abban foglalt hitelezőkénti megnevezésével van legitimálva. A követelés engedmény útján átruházható, mikor is az engedményes az engedményt az adóssal szemben igazolni köteles. Az engedményes teljesen az engedményező jogkörébe lépven, az idevonatkozó szabályok szerint, az adós minden és az eredeti hitelező elleni kifogásának alá van vetve. Az engedmény alakításokhoz kötve nincs; *facto concludente* is eszközölhető, rendszerint azonban írásba foglaltatik. Eredetileg forgatható papírok az ügynevezett rektaclausulával bemutatóra szóló papírok pedig a vinculatio útján rektapapirokká változtathatók. (Lásd alább.)

1021. Rokontermészetűek a rektapapirokkal az ügynevezett igazolási papírok, amennyiben szintén névszerint megnevezett hitelező javára vannak kiállítva, de azzal a hozzáadással (s ebben az eltérés), hogy a megígért szolgáltatás a papir minden bemutatójának teljesítettik. Különösen ilyenek rendszerint a takarékpénztári betétkönyvecskék, nyilvános zálogházak zálogjegyei, postautalványok, stb. Az adós az igazolási papírok bemutatási záradéka folytán a fizetésnél a papirbirtokos jogosultságát vizsgálni nem tartozik.

1022. A betétkönyvek közül kiemelendő a postatakarékpénztári betétkönyv, mely tiszta rektapapír. Egyéb betétkönyvek, ha nem névre, hanem valamilyen jelre vannak kiállítva, vagy, ha vagylagos bemutatási záradékkal láttattak el (N. Jánosnak vagy a bemutatónak), tisztán bemutatóra szóló érték-papírok. Vinculatio esetén rektapapír, ugyanúgy, ha a betevő fenntartja magának azt, hogy a takarékpénztár csak neki, vagy meghatalmazottjának, illetőleg engedményesének fizethessen.

1023. Igazolási papírnak a gyakorlatban sok oly okiratot is szoktak nevezni, melyek nem egyebek egyszerű bizonyító okiratoknál, s melyek semmiféle követelést magukban nem testesítenek meg, forgalomra sincsenek szánnva s melyeknél a hitelező az ő jogát a papirtól függetlenül is érvényesítheti (ha pl. az elveszett). Ezeknél nem szabály az sem, hogy az adós csak a papir kiadása ellen tartozik teljesíteni. Ilyenek a ruhátári, vasúti podgyászigjegyek, belépti jegyek, menetjegyek, stb.

1024. Megszűnik a rektapapírbeli kötelem a követelés elévülésével; helyesen: elévülés után nem érvényesíthető többé.

Az elévülés ideje pénzpapírnál, járadékpapírnál 20 év; szelvényeken alapuló követelésnél (ha ez is rektapapír!) 6 év; postatakaréki betétköveteléseknél 30 év; némelyeknél pedig a rendes 32 év. Megszűnik továbbá a rektapapírbeli kötelem a papír megsemmisülése; elveszése esetén a bírói megsemmisítéssel. (1881:XXXIII. t.-c.) Egyes rektapapírokra a megsemmisítés tárgyában külön eljárási szabályok vannak előírva. (A váltótörvény az irányadó a keresk. utalvány, váltó, közraktári jegy és magánintézetek jalogjegyei megsemmisítésére, ha azok rektapapírok is —; az 1885: IX. t.-c. a postatakaréki betétkönyvekre.)

1025. *Bemutatóra szóló értékpapírok.* Értjük alattuk azokat a papírokat, melyekben az egyoldalú és abstract fizetési ígéretet a kiállító nem egy meghatározott hitelező, hanem mindenki javára teszi, ki a papír birtokával hitelezőként legitimálja magát. A papír ezen minősége vagy abból tűnik ki, hogy szövegében befoglaltatik a bemutatói záradék, vagy hogy hitelező benne említve egyáltalán nincs, vagy hogy a szöveg azon helye, hol a hitelező neve a fogalmazás szerint jönné: üresen van hagyva (blanco papír). A papírok ezen neménél igazi hitelező szintén az, akit a papír tulajdonjogilag megillet. A követelés érvényesítésére azonban már a papír pusztá bírlalata is legitimál s az adós közvetlenül a mindenkori bemutatónak tett fizetési ígéretéhez képest a papír tartalma szerint fizetni köteles. Kifogásai csak magából az okiratból, vagy a közte és a bemutató közti netaláni személyes viszonyból méríthetők. Jogunk szerint a bemutatóra szóló értékpapírok kibocsátása szabad, de korlátozva van a bankjegy, a záloglevelek, a nyereménykötvények és magánsorsjegyek kibocsátása.

1026. A bemutatóra szóló papír ezt a jellegét a kötvényezés (vinculatio) útján elveszítheti; ilyenkor meghatározott hitelezővel hozatik kapcsolatba és rektapapírrá lesz. A vinculatio a hitelezőség továbbvándorlását akadályozza meg s rendszert a kiállító beleegyezésével a papírra vezetett nyilatkozáttal történik. Ugyanígy a feloldás is (devinculatio). A bemutatóra szóló papírbeli követelés elévülés és a papír megsemmisítése következtében szűnik meg. Elévülés: 20 év; szelvényeknél 6 év. A megsemmisítést akár a kiállító adós, akár jogosulatlan személy is eszközölheti. Elveszett, ellopott, elsikkasztott papírok esetén azok bírói megsemmisítésére kerül a

sor, az erre a célra szabályozott különleges bírói eljárás rendjén. (1881:XXXIII. t.-c.)

1027. *Rendeletre szóló értékpapírok.* Tulajdonképpen rec-tapapírok, mert névre szólnak, de az úgynevezett *rendeleti záradék* (ordre clausula) természetüket főleg a jelentékenyen megkönnyített átruházhatóság révén nagy mértékben módosítja. Rendeletre szóló papíroknak nevezetesen azokat a papírokat mondjuk, melyekben a kiállító a rendeleti clausula alkalmazásával nemcsak annak ígéri a fizetést, akit a papirban hitelezőként megnevezett, hanem ettől függetlenül mindazoknak is, kiket az általa nevezett első hitelező hitelezői minőségben ki fog rendelni. Az első hitelező általi további hitelezőkirendelés az értékpapírra vezetett „*hátirat*“ (forgatmány, indossament) útján és a papirnak egyidejű átadása mellett történik. Az így kirendelt hitelező a papírt hasonló módon tovább forgathatja.

1028. Az adós annak köteles fizetni, aki egyfelől a papir birtokával, másfelől a hátirati átruházásoknak az első hitelezőtől kiinduló, meg nem szakított és hozzáig lenyúló láncolatával magát hitelezőként igazolni tudja. Az így legitimálnak joga a korábbi papirbirtokosétól független s az adós is csak magából az okiratból, vagy vele való netaláni személyes viszonyából meríthet kifogásokat.

1029. Ami az ezen papírokon annyira jellegzetes „*hátirat*“ vagy forgatmányt illeti: az egy a papir hátlapjára vezetett jogátruházási nyilatkozat. A forgatmány hatásaként a forgató (az átruházó) azt, akinek javára forgat (forgatmányos, rendelvényes) közvetlen jogviszonykapcsolatba hozza az okirat kiállítójával, melynek elbírálásánál a forgatmány esetleges anyagi érvénytelensége sem jön figyelembe. Az adós ezt sem nem jogosult, sem nem köteles vizsgálni. A forgatmány: írásbeli alakú; egyebet a jog nem is kíván; elég, ha a forgató nevét egyszerűen a hátlapra ráírja (üres forgatmány); a papir birtokosa ezzel is már legitimálva van, mert saját nevét az üres forgatmány elé tetszés szerint bármikor odaírhatja. Amely papírok törvény értelmében forgathatóak, azokat ipso jure forgatható vagy ipso jure rendeleti papíroknak nevezük; ezeknél ez okon a rendelvényes megnevezése felesleges is (pl. váltó, névre szóló részvény). Más papírok csak a rendeleti clausulával válnak forgathatókká pl. kötelező jegy

(bon), kereskedelmi utalványok, tengeri hajós elismervények, fuvarosok rakjegyei, stb.).

1030. A rendeletre szóló papírok ezen minőségét a kibocsátó a negatív rendeleti záradékkal megszüntetheti. A papírbeli követelés ekkor is átruházható, de csak a rendes engedményezés útján. A rendeleti papírokban kifejezett követelések megszűnésére ugyanazon szabályok az irányadók, mint a többi papíroknál. Némely papírtípusokra önként érthetőleg speciális szabályok vannak felállítva itt is (pl. váltótörvény 77. és köv. §§-ai). *

71. §. Szerződésből származó kötelmek.

A) A letét.

1031. I. *Közönséges letét.* (Depositum regulare). Közönséges letéti szerződés létesül magánfelek között, ha valaki, az úgynevezett letéteményes, idegen ingó dolgot mástól, az úgynevezett letevőtől, azzal a kötelezettséggel vesz át, hogy azokat megőrizni és a szerződésszerű idő leteltével visszaszolgáltatja. A letéteményes kötelembeli kötelezettsége tisztán az őrizet (custodiam praestare) s nem kezelés vagy igazgatás, mely elemeknek a szerződésbe bevonása azt megbízássá vagy szolgálati szerződéssé változtatná át. Bizonyos kisebb mértékben ugyan kizártnak nem tekinthető, hogy mellékkikötések formájában bizonyos kezelési tevékenység a letéteményesre

* Irod. utalások. Kiss Mór: (Fodor-f. Magánjog III. k. 319. és köv. l.). — Zlinszky—Reiner: Id. c. m. 590. és köv. l. — Oertel: Die Lehre von der Auslobung. (1895.) — Magyary Géza: Értékpapírok a ptkv. tervezetében (Budapest, 1902.). — Klupathy Antal: A magy. keresk. jog kézikönyve II.-ik k. (Bpest, 1896.) 73. és köv. l. — Baintner Hugó: Az értékpapírok elmélete (Kassa, 1905.). — Renaud: Beiträge zur Theorie der Obligationen auf dem Inhaber (Zeitschrift f. Deutschen Recht. 1853. évf.) — Unger: Die rechtliche Natur der Inhaberpapiere (Leipzig, 1857.). — Kuntze: Die Lehre von den Inhaberpapieren (Leipzig, 1857.). — Siegel: Das Versprechen als Verpflichtungsgrund (Berlin, 1873.). — Kuncz Ödön: A magy. keresk. és váltójog vázlata. (2-ik kiad.). II. rész. Bpest, 1929. 40. és köv. l. — Souchay: Az Archiv für civil. Paris 1827. évi X. köt. 149. és köv. l. — Schwarz G.: A takarékpénztári könyvecske jogi természete (Újabb magánjogi fejtegetések c. m. 55. és köv. l.). — Kuncz Ö.: Id. c. m. II. k. (2-ik kiad.) 490. és köv. l. (csekkéről). — Magyary Géza: A cheque (Bpest 1905.). — Helle Károly: A csekkéről szóló törv. javaslat (Jogállam VI. évf.) — Sichermann Bernát: A csekkéről és csekküzleti határozmányokról (Bpest, 1926.) — Almási Antal: Kötelmi jog kézikönyve. 453. és köv. l.

áthárítva ne legyen, sőt ezt sokszor maga a letett dolog őrizete is megkívánja.

1032. A letéti szerződés tárgya csak ingó, még pedig elfogyaszthatatlan és helyettesíthetetlen vagy ilyenné tett dolog lehet. A szerződés csak a letét tárgyának valóságos átadásával és átvételével létesül. Ha letétbevétel iránt előre kötelezettséget vállalunk: az nem letét még, hanem csak pactum de depnendo, s mint ilyen, előzetes szerződés jellegével bír. A letét rendszerint ingyenes, de köthető visszteherrel is, sőt oly letéteményesnél, ki mások dolgainak őrzésével élethivatásszerűen foglalkozik, az őrzési jutalom vételemszerűen kikötöttnek tekintendő.

1033. A letéteményes a tisztességes, a rendes gazdálkodás szabályai szerinti és a letevő esetleges utasításainak megfelelő őrzésre van kötelezve, és így felelős már a culpa levis mellett előállott károkért is. A kár megállapításánál a bíróságnak különös figyelemmel kell lennie az egész ügylet szívességi jellegére és így mindenben az aequitas szerint kell eljárnia. Visszterhes letétnél a bírói mérlegelés önként érthetőleg kevésbbé enyhe. Véletlen okozta kárért a letéteményes csak akkor felel, ha a letét visszaadását ok nélkül halogatta. Az őrzés súlyos kötelemszegés nélkül másra nem bízható, hacsak erre a szerződés külön felhatalmazást nem ad; nemkülönben tilos a letét tárgyának használata, vagy a használat más javára való megengedése. Ez is a bizalommal való visszaélést és a kötelelem megszegését jelenti és kártérítési felelősséget von maga után. A letét tárgya a szerződéses idő lejártakor ugyanolyan állapotban, amint átvétetett, visszaszolgáltatandó. Ha a letét tárgyát a letéteményes visszaszolgáltatni nem tudná: a letevő teljes kárát tartozik megtéríteni, még pedig annak az időpontnak az értékelése szerint, amikor a dolog visszaszolgáltatása esedékes. Ebben a valorizálás gondolata jogunkban teljes elismerésre talált.

1034. A letevő a dolgot a kikötött őrzési időtartam előtt is visszaveheti, de amennyiben ezzel a letéteményesnek kárt okoz: azt megtéríteni köteles. Az ily értelmű szerződéses megállapodásnak kikötése, bár az, mint jogszabályból folyó felesleges volna, *clausula salvificatoria* a neve. A letéteményes viszont a dolgot korábban vissza nem adhatja, hacsak az őrzés

további teljesítése önkára nélkül lehetséges nem volna. A visszaszolgáltatás helye: az őrzés helye.

1035. A letéteményes a letevő visszakövetelésével szemben egyedül azt a kifogást emelheti, hogy a letét tárgya voltakép az ő tulajdona. De ez sem érvényesíthető, ha a letevőnek a dolog használata iránt valamely más jogalapon igénye van. Exceptio ex jure tertii-vel csak akkor állhatni elő, ha a szolgáltatást bíróilag vagy közigazgatási úton letiltották.

1036. A letevő (ilyen értelmű kikötés esetén) először is a letéti jutalom fizetésére van kötelezve. A letét korábbi megszűnése esetén a jutalom aránylagos része fizetendő. Köteles továbbá a letétet a szerződéses időtartam lejártakor vissza-venni és a letéteményes készkiadásait, valamint a netaláni korábbi visszavétellel okozott kárát megtéríteni. Nemkülönböztetve azt a kárt, amit a dolog minéműsége a letéteményesnek őrzés közben okozott, ha és amennyiben a letéteményes a dolog ezen tulajdonságáról tudomással nem bírt.

1037. II. *Rendkívüli letét.* (Depositum irregulare.) Gyakran előfordul, hogy a letevő a letéteményest a letét bizonyos szűkebb vagy tágabbkörű használatára feljogosítja. Amíg a letét tárgya helyettesíthetetlen dolog: a letéti szabályok módosult alkalmazására szükség nem merül fel. Ha azonban a letéttárgy helyettesíthető, vagy elfogyasztható dolog volt, s a szerződés annak tulajdonát is a letéteményesre átvitte, kötelezvéen ugyanolyan mennyiségű és minőségű dolog annak idején leendő visszaszolgáltatására: a helyzet megváltozik s a letétnek címzett szerződés csak részben marad az, részben pedig kölcsön-né minősül. Ez a rendkívüli letét. Amiben letéti minőségét megőrzi, az csak a visszaszolgáltatás módja, helye és időpontja, s bár esetleg a letét leszámolt összegben és le nem zárt pénzből állott: a kamatfizetési kötelezettség is rendszerint elmarad.

1038. Ha a letét tárgya készpénz, és a letéteményes pénzintézet, mely az átvett pénzről értékpapírt (betétkönyvet) állít ki: az 1920:XXXVII. t.-c. 13., 15. §§-ai a rendkívüli depositumnak ezt az esetét kiváltságos ügyletté minősíti át, melynek megkötését csak oly pénzintézeteknek engedélyezi, melyek a Pénzügyi Központ, vagy az Országos Központi Hitelszövetkezetnek, illetőleg a Postatakarékpénztárnak tagjai. Más pénzintézetnek ilyen letéti ügylete tilos és érvénytelen, sőt

mint vétség a törvény 13 §-ában meghatározott módon büntendő, a letevő pedig betétjét — ellenkező megállapodás dacára is — bármikor visszakövetelheti.

1039. III. *Fogadói letét.* (Receptum). A szálló vendégek befogadásával iparszerűleg foglalkozó vendéglősöket, már a római jog szigorúbb felelősség alá helyezte, mint a közönséges letéti szerződések adósait. (Receptum cauponum, nautarum et stabulariorum). A római jogi alapokon nyugodott a magyar szokásjog is. Az 1924:XIII. t.-c. azonban a fogadósok letéteményesi felelősségét némi enyhítésekkel újra szabályozta, úgy, hogy a mai jogállapot főbb vonásaiban most már a következő:

1040. A fogadós és a szállóvendég közötti letéti szerződés facto concludente a vendég ingóinak behozatalával létesül. Behozottaknak pedig azokat a dolgokat kell tekintenünk, melyeket a vendég a fogadósnak, vagy oly alkalmazottjának, akit az átvételre meghatalmazottnak tarthatott, átadott, vagy amelyeket a részére kijelölt helyen, illetőleg a fogadónak terméshelye szerint erre rendelt helyén elhelyezett. A fogadós letéteményesi felelőssége mindezekért a dolgokért a rendes letéteményeséhez képest fokozottabb. Nevezetesen: felel mindazon kárért, melyet a megszálló vendég a fogadóba hozott dolgának elveszése, elpusztulása vagy megsérülése által szenvedett, ha csak nem bizonyítható, hogy a kárt oly körülmény okozta, amely sem a fogadósnak, sem házanépének, sem személyzetének fel nem róvható.

1041. A fogadósnak ez a törvényben megállapított felelőssége sem kifüggesztett hirdetménnyel, sem más egyoldalú nyilatkozattal nem zárható ki és nem is korlátozható. Magának a felelősségnek mérve tekintetében azonban maga a törvény állít fel bizonyos korlátozást. Nevezetesen: a fogadós felelőssége számszerű összegben a vendég által fizetett szobabér száz-100 x szorosát meg nem haladhatja és nagyobb összegre csak akkor terjeszthető ki, ha a vendég elhelyezett dolgának minőségét és mennyiségét ismerve azt kifejezetten megőrzés végett átvette, vagy ha vendége nagyobb összeg iránti esetleges követelését megszállásakor nyomban vele írásbelileg közölte, vagy végül, ha a beállott kár tekintetében őt magát, vagy házanépét, vagy személyzetét vétkesség terheli.

1042. Drágaságokra, értékpapírokra és készpénzre nézve külön is kimondja a törvény, hogy azokért a fogadós csak az

imént említett vétkeesség esetén, illetőleg akkor felel, ha azok minőségét ismerve, az őrizetbevételt kifejezetten átvette, illetőleg az átvételt a vendéggel szemben megtagadta. A vendég kártérítési jogának előfeltétele, hogy az esetleges kárt nyomban a fogadósnek bejelentse; szükségtelen azonban ez a bejelentés, ha a kérdéses tárgyak a fogadós részére őrizet végett kifejezetten átadattak és általa át is vétettek.

1043. Újításként léptette életbe az 1924:XIII. t.-c. a fogadósnek a vendég elszállásolásából és egyéb szükségleteinek fedezéséből eredő követeléseit biztosítására nézve a vendég behozott dolgain a törvényes zálogjogot, valamint a vendég által okozott netaláni károk erejéig az ugyanezen dolgok tekintetében érvényesíthető visszatartási jogot.

1044. A Curia 21. sz. polg. jogegységi határozata a *fürdők, kávéházak, éttermek* és hasonló természetű üzemek és vállalatok tulajdonosainak felelősségét az üzemük helyiségeibe a látogatók által rendszerint magukkal vinni szokott tárgyak elveszése folytán előállott károk tekintetében a vendégfogadósok és szállodások felelősségének mértéke szerint állapította meg, ha csak ki nem mutatható, hogy a kárt a vendég valamely cselekménye vagy mulasztása, esetleg harmadik személyek elháríthatatlan cselekménye, illetőleg erőhatalom idézte elő. Miután az 1924: XIII. t.-c. ennél a jogegységi határozatnál későbbi keletű, de a fürdők, kávéházak, éttermek és hasonló üzemeket nem említi, viszont az 1924:XIII. t.-cikkben felállított számszerű korlátozás (szobabér százszorosa) itt nem alkalmazható: azt kell mondanunk, hogy az egyébkénti felelősségi enyhítések, a korábbi joggal szemben, *ratione juris*, a 21. sz. polg. határozatban érintett vállalatoknál is érvényesülnek, vagyis a kávéházas felelőssége, ha vétkeiséget terhére megállapítani nem lehet, elesik. *

72. §. B) *A kölcsön és haszonkölcsön.*

1045. Ha helyettesíthető dolgok másnak tulajdonául azzal a kikötéssel adatnak át, hogy az adós nem a kapottakat, de

* Irod. utalások. Zlinszky Reiner: M. Magánjog 699. és köv. l. — Kiss Mór: (Fodor f. Magánjog) III. k. 607. és köv. l. — Krainz: System II. k. 191. és köv. l. — Almási A.: Kötelmi jog kézikönyve. 706. és köv. l. — Kiss M.: Letét és Letéti szerződés c. cikkei a Márkus-f. Jogi Lexicon V. k. 251. és köv. l. (U. itt irodalmi utalások.)

azokkal ugyanazonos nemű és mennyiségű más dolgokat (tantundem ejusdem generis) tartozzék meghatározott időpontban visszaszolgáltatni: kölcsönszerződés (mutuum) létesül. A kölcsön reális szerződés, mint a letét. Ezután adandó kölcsön iránti szerződés (a clausula rebus sic stantibus mellett kötött pactum de mutuo dando) kölcsönt még nem létesít. Ha a kölcsön előszerződéstől a leendő kölcsönvevő állana el azzal, hogy a kölcsönt a hitelezőtől nem veszi fel: a szerződéstől való esetleges jogtalan egyoldalú elállás következményein kívül (kárterítés a hitelező negatív szerződési érdeke erejéig) a már netalán előállott költségeket is viselni tartozik.

1046. Megengedi jogunk azt is, hogy valamely más jogalappon és visszaadási kötelezettség mellett az adós kezén lévő helyettesíthető dolgok közös beleegyezéssel kölcsönadottakul és kölcsönkép visszaszolgáltatandókul tekintessenek (kölcsönné való convertálás, novatio) valamint elismeri jogunk további kivételként a *contractus mohatrae*-t, melynél dolgok adatnak át oly célból, hogy az átvevő adós azokat eladja és a befolyandó vételárat, egy előre meghatározott összegű kölcsönkép tartsa meg. *Contractus mohatrae*-nél az időközi vétlen kárveszély, gyakorlatunk szerint az átadástól kezdve a kölcsönbevevőt terheli. Ez a szabály azonban következetlen, mert a kérdéses dolgok nem tulajdonul adatnak át, hanem eladás, értékesítés végett, míg tehát ennek rendén a tulajdon 3-ik személyre át nem szálland, a tulajdonjog még mindig a kölcsönt ily formában nyújtó hitelezőt illeti és így őt kellene terhelnie a véletlen okozta kárnak is.

1047. Alakiságokhoz a kölcsön kötve nincs. Kivéve a ház- és jegyestársak közöttit, melynél az 1886:VII. t.-c. 22. §. szerint közokirat kell. Elvileg minden kölcsön ingyenes, de lehet, sőt szokásos a kamatfizetésnek, mint ellenszolgáltatásnak kikötése. Kölcsönadással hivatásszerűleg foglalkozó egyénenkül a kamatkikötés vélelem tárgya. A kölcsönvevő a kölcsön tárgyának az átadással tulajdonosává lesz és az átadástól fogva viseli a dolgot érhető kárveszélyt. Átküldésre szoruló dolgoknál az elküldés (postára tétel) átadásnak, illetve átvételnek tekintetik.

1048. Az adós többet és másként, mint amennyit és ami módon kapott, visszafizetni nem tartozik. Ettől eltérés csak érvényes kamatkikötés esetén áll fenn. Pénzkölcsönnél irány-

adók különben a pénztartozásra vonatkozó szabályok, s e részt különösen is kiemelendő, hogy jogunk azon álláspontjára tekintettel, mely a kölcsönnél az átértékelést általában nem ismeri el, — az, hogy az adós ugyanazon mennyiségű és nemű pénzfizetése a kapottal ugyanolyan értéket is képviseljen: nem feltétlenül szükséges. — Egyéb kölcsönadott dolgok ugyanazon mennyiség és faj szerint adandók vissza. Vonatkozik ez az értékpapirkölcsönökre is. Ha pedig a kölcsönadott értékpapírok forgalomból kivonattak volna, az adós azt az értéket köteles helyettük megfizetni, amennyiért azokat beváltotta. A felek másként is rendelkezhetnek, s így pl. az értékpapirkölcsönt contractus mohatrae-ként is szabályozhatják.

1049. A visszafizetés idejét a kölcsönszerződés hivatott megjelölni. Ha ezt elmúlasztja: az adós bármikor fizethet, de viszont a hitelező is bármikor visszakövetelhet. A kamat elfogadásában arra az időre, amelyig a kamat lefizettetett: hallgatólagos meghosszabbítás rejlik. Kifejezett lejáratmegállapítás esetén sincs teljesen kizárva az, hogy az adós lejárat előtt ne fizethessen. De mert ez a hitelező érdekeit sértheti: az adóstól megfelelő kártalanítás (storno-díj) követelhető.

1050. A stornodíjra megjegyzendő, hogy bár az mindig a tőketartozás %-ában van meghatározva: a kamattal nem azonos természetű és így a kamatkorlátozó intézkedések szempontjából a kamatba be nem számítható. Jellege merőben kártalanításra vall azért a hátrányért, mely a hitelezőt éri, ha jól elhelyezett tőkéit idő előtt visszakapva azok újabb és esetleg kevésbbé kedvező körülmények közti elhelyezéséről kell gondoskodnia. Ebből következik egyúttal, hogy a stornódíj csak hosszúlejáratú kölcsönöknél (rendesen törlesztéses kölcsönöknél) köthető ki joghatályosan és követelése teljesen kizárt mind ott, ahol az adós a hitelező felmondása folytán fizet. Oly kölcsönöknél, melyeknél a lejárat kitűzése kizárólag az adós érdekei szerint és ezekre tekintettel történt: lejáratelőtti visszafizetés esetén a kártalanítási díj kikötés nélkül is követelhető.

1051. A kölcsönkövetelés rendszerint a kiállítani szokott adóslevéllel bizonyítandó. Ha ilyen nincs, vagy elveszett, bármiféle perrendszerű bizonyítékkal. Az adós sincs elzárva azonban attól, hogy a hitelező birtokában lévő teljes hitelű adóslevéllel szemben is akár a követelésnek fenn nem állását, akár

a kölcsön le nem számolását (*exceptio non numeratae pecuniae*) bizonyíthassa.

1052. *Valorisatio kérdése* a kölcsönnél. (Tennebb említettük, hogy jogunk a kölcsönnél azt az álláspontot tartja, melyszerint az adós a hitelezőnek ugyanolyan fajú, minőségű és mennyiségű, *de nem feltétlenül ugyanolyan értékű* dolgot köteles visszaadni, mint amilyet és mennyit a hitelezőtől kölcsön kapott. (Kuria 1925. okt. 6-án P. VI. 7287/1924. sz. alatt — Magánjogi Döntvénytár VII. köt. 6.) Készpénzkölcsönöknél ez az álláspont az átértékelés merev megtagadását jelenti, s csak egyetlen esetben térünk el tőle, nevezetesen, ha az adós a teljesítésnél vétkes késedelembe esett, avagy a pénz elérte telenedéséből a hitelezőre hárult károsodás az adós valamely más jogellenes magatartásával hozható kapcsolatba.

1053. Annak azonban semmi akadálya sincs, hogy a felek a kölcsönkötelem keletkezésénél kifejezetten a lejárat időpont szerinti átértékelést ki ne köthessék (értékállandósági záradék). Ilyenkor az adós késedelme sem kívántatik meg s legfeljebb csak az átértékelés mérve tekintetében jön figyelembe. Sőt helye lesz a valorizálásnak (kikötés nélkül is) az olyan eredetileg átértékelhető és csak utólag kölcsönné átváltoztatott tartozás esetében, melynél az adós a kölcsönt értékálló dologba fektette s az az ő vagyonában eredetben vagy surrogatumban megvan. (Ld. egyébként a 853. és köv. számok alatt mondottakat). Némi nyoma az ily kikötés nélküli valorisationak az oly döntésekben is feltalálható, melyeknél a bíróság a keresetindítás időpontjának megfelelő átértékelést elfogadta, ha az adós a készpénzkölcsönt értékálló dologba fektette, s ez a dolog birtokában meg is van.

1054. *A haszonkölcsön (commodatum)*. Haszonkölcsön alatt az a szerződés értendő, melynél fogva valamely ingatlan vagy ingó dolgot ingyenes használatra azzal a kötelezettséggel engedünk át másnak, hogy azt a szerződésszerű időpontban ugyanazon állapotban visszaszolgáltassa. Reális szerződés, mely csak a dolog átadásával létesülhet. Tárgya rendszerint csak elfogyaszthatatlan és helyettesíthetetlen dolog lehet, de nincs kizárva (fajszertinti visszaszolgáltatás mellett) az ellenkező sem, pláne, ha a használatnak oly speciális módja állapíttatik meg, mely nem rendeltetésszerű és nem jár az állag elfogyasztásával. Az *ingyenesség* nagyon fontos jellemvonása

a haszonkölesönnek, mert ez különbözteti meg a bérlettől s ez alakítja ki főleg a felek kölcsönös joghelyzetét is, tekintettel az egész viszonynak szívésségi s barátságon nyugvó színezetére.

1055. A haszonkölesönbevevő a dolognak egyszerűen bírlója; — a dolog használatára vonatkozó s a haszonkölesönzési szerződésből eredő jognak ellenben birtokosa (ú. nev. használati, helyesen jogbirtokos); — a dologbirtok és tulajdonjog tehát a haszonkölesönbeadónál marad. A dolog rendszert a kikötött időtartam előtt is visszaadható, mert a szerződés a haszonkölesönbevevő érdekében szokott köttetni. Ha azonban a haszonkölesönbeadó érdekét is szolgálja, úgy az időelőtti visszaadás kártérítést vonhat maga után. A dolog az ő természetes rendeltetése szerint vagy a szerződésben kikötött módon használandó — az állag kímélése mellett. A szerződés súlyos megsértését jelenti, ha a használatot a haszonkölesönbevevő másnak is megengedi. Harmadik személyekkel szemben a használat nyugalmanak biztosítása: a haszonkölesönbeadó kötelessége. A dolog használatával járó kiadások a haszonkölesönbevevőt; az állagfenntartási és minden rendkívüli költségek, beruházások ellenben a haszonkölesönbeadót terhelik. A visszaszolgáltatásnak az átvételkor állapot szerint kell történnie. Ahol visszaadási időpont meghatározva nincs és a haszonkölesönbeadó a bármikor visszavételt magának kifejezetten fenntartotta: a haszonkölesönt praecariumnak (kéremési kölcsön) nevezzük.

1056. Egyoldalúan visszaléphet a haszonkölesönbeadó a szerződésellenes használat — a használat másra való önkényes átruházása, a haszonkölesönbevevő halála, a dolog előre nem látott veszélyeztetése és oly esetben, de már csak illő felmondás mellett, mikor a dologra nélkülözhetetlen, sürgős szüksége támad. Ezt a viszony ingyenessége indokolja. Az ilyenkor a haszonkölesönbevevőnek netalán okozott kár: megtérítendő.*

* Irod. utalások. Frank J.: Id. c. m. I. 328. §. 653. és köv. l. — Zlinszky — Reiner: Id. c. m. 659. és köv. l. — Kiss M.: (Fodor-f. Magánjog) III. k. 587. és köv. l. — Katona Mór: A pénztartozásokról stb. c. id. m. (Bpest, 1885.). — Krainz: System II. k. 204. és köv. l. — Schwarz G.: Magánjogi fejtegetések c. m. VIII.-ik sz. értekezés (116. és köv. l.). — Schmidt G. E.: Das Commodatum und Praecarium (Leipzig, 1841.). — Kolosváry B.: A haszonkölesön c. cikk (Márkus-f. Jogi Lexicon IV. k. 25. és köv. l.). — Almási A.: Kötelmi jog kézikönyve 592. és köv. l.

73. §. C) Az ajándékozás.

1057. Ajándékozás (donatio) alatt azt az egyoldalú szerződést értjük, melynél fogva az egyik fél (az ajándékozó) saját vagyonának rovására, a másik fél (a megajándékozott) vagyonát gyarapítandó szándékkal kötelezettség nélküli ingyenes vagyoni előnyt juttat és azt szerződésbeli ellenfele mint ilyent elfogadja. Házastársak és jegyesek, valamint egyenes ágon rokonok és házastársaik közötti vagyoni juttatásról vélelem, hogy az ingyenesen, ajándékozáskép történt. Az ajándékozás tehát *mindig szerződés*, mely a megajándékozott részéről való elfogadást mellőzhetetlenül feltételezi; fogalmi alkateleme továbbá, hogy az ajándékozó a saját maga vagyonának csökkenésével vagyoni előnyt juttasson és hogy ugyanakkor a megajándékozott vagyona akár positive, akár negative, passíváinak kevesbbedésével, szaporodjék (lucrativa causa). Ehhez kapcsolódik az ajándékozási szerződés *ingyenes* jellege.

1058. Az ajándékozásnak a fogalomban adott faja a *tiszta* ajándékozás. E mellett azonban külön fajként veendő figyelembe a *vegyes* és a *meghagyásos* ajándékozás is. Az ajándékozást t. i. a megajándékozott gazdagodása szempontjából gazdasági értelemben kell vennünk és így az ajándékozás fennforgását esetleges csekélyebb értékű ellenszolgáltatások még nem zárhatják ki. Ilyenkor az ellenszolgáltatást meghaladó érték erejéig fogunk ajándékozásról beszélni és az ügylet *vegyes lesz* (negotium mixtum cum donatione). Ez a szabály alkalmazandó oly esetekre is, ahol ellenszolgáltatás kifejezetten kikötve nincs, de a megajándékozott az ajándékozó adósságait elvállalja. Az ajándékozó tartásának elvállalása visszterhnek csak akkor tekinthető, ha a tartás az ajándékvagyon jövedelmeiből ki nem kerül. Gyakorlatunk a *vegyes* ajándékozások sorából a szülők részéről gyerekeik javára és az eltartás kikötése mellett tett vagyonátruházásokat *tiszta* ajándékozásoknak tekinti.

1059. A módus kikötése a szerződés ajándékozási jellegét szintén nem érinti. Az ajándékozó t. i. modus kikötése esetén az ajándékozottat a modus teljesítésével megterheli. A modus azonban az ált. szabályok szerint nem visszterh, és így a *vegyes* ajándékozással azonos elbírálás alá nem vethető. Innen van, hogy a modus teljesítésének kierőszakolására elvileg

nincs kereseti jog, bár gyakorlatunk hajlamossgot mutat az ajándékozó kereseti jogának elismerésére olyan esetekben, amikor nyilvánvalónak látszik, hogy az ajándékozás főcélja éppen a modus teljesítése volt, vagy ha a modusban, mint kedvezményezett 3-ik személy volna érdekelve.

1060. Végül minden ajándékozásnak elmaradhatatlan kellékekül kell tekintenünk a direct ajándékozási szándék (liberalitas, animus donandi) fennforgását. A liberalitas indító rugója (pl. korábban tett szolgálatok jutalmazása) közünyös és így jogunkban az úgynevezett remuneratoria donatio külön szempontok alá vetve nincs.

1061. Az ajándékozás általában alaki kellékekhez — házasság és jegyestársak közöttiek kivételével — kötve nincs. Halál eseteire szölo ajándékozások azonban a végrendeleti szabályok uralma alá tartoznak. Ingatlan ajándékozásánál pedig a jogügylet írásban kötendő, ellenesetben érvénytelen. Jövöbeli ajándékozás iránt tett ígéreteknél, mert azok bármikor visszavonhatók: joghatálya nincs. Az ajándékozót késedelem vagy nem teljesítés címén kártérítésre kötelezni általában véve nem lehet, legfeljebb csak akkor, ha dolus vagy culpa lata terheli. Ajándékkövetelés után késedelmi kamat nem jár; a szavatosság is rendszerint elesik s csak akkor érvényesíthető, ha valaki tudva és károkozási szándékkal idegen dolgot ajándékozt el. Ha pedig az ajándékozó oly dolog ingyenes szolgáltatását ígérte, melyet neki is még csak ezután kell beszereznie és arra nem képes, vagy súlyos gondatlanság mellett 3-ik személy által a megajándékozottól elvonható dolgot szolgáltat: nem teljesítés címén kártérítésre is kötelezhető.

1062. Az ajándékozás szabály szerint visszavonhatatlan, de „súlyos“ — „vastag“ hálátlanság esetén kivételesen mégis visszavonható és a visszavonási jog az ajándékozó örökösei által is gyakorolható, ha és amennyiben az ajándékozó a visszavonás iránti szándékát határozottan kijelentette vagy ha annak gyakorlásában éppen a megajándékozott akadályozta meg. A visszavonással szemben azzal lehet védekezni, ha a megajándékozott az ő hálátlan cselekményének nyílt vagy facto concludente való megbocsátását igazolni tudja.

1063. Újabb gyakorlatunkban és a gazdasági lehetetlenülés gondolatának hatása alatt kialakult az a jogtétel, hogy az ajándékozó az ajándékozási szerződésben vállalt kötelezettségét

megtagadhatja, ha annak teljesítése — tekintettel egyéb körülményeire is — saját megélhetését, vagy azoknak aszemélyeknek eltartását, akiről törvény értelmében gondoskodni köteles, veszélyeztetné. Ezzel, kiformalódni készülő szokásjogunk, az Ösztr. polg. törv. könyv „*beneficium competentiae*“ intézményének átvétele felé tendál.

1064. Az ajándékozásnak súlyos vagy vastag hálátlanság címén való egyoldalú visszavonására vonatkozóan kiegészítésképpen megjegyzendő: Először is a visszavonás a vegyes jellegű ajándékozásoknál is megtörténhetik; másodsor: visszavonásra az is alapot ad, ha a durva hálátlanságot nem a megajándékozott maga, hanem vele együtt élő házastársa követte el; általában a megajándékozott házastársak egyikének hálátlansága a másik házastárs részére tett ajándékozásra is kihat, sőt az ajándék tárgya jogutódjára is, ha ez az ajándék tárgyát rosszhiszeműen és a visszavonási jog kijátszása végett szerezte meg. Hogy mit tekintünk durva hálátlanságnak?: ténykérdés.

1065. Az ajándékozás visszavonásának egyik és törvényben szabályozott és a durva hálátlanságon kívüli esetét az 1894: XXXI. t.-c. 3. §-a szabályozza azzal, hogy az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalépő, vagy a visszalépésre alapos okot szolgáltató jegyestől a másik jegyes, illetőleg rokonai, a kötendő házasság okából vagy az eljegyzés jeléül adott ajándékot (ú. n. nászajándék) visszakövetelheti természetben, vagy ha így nincs már meg, a jegyes gazdagodása erejéig menő értékben. Hasonlóképp visszakövetelhető a házasság felbontásában vétkes féltől az az ajándék, amit a másik házastárs neki a házasság fennállása alatt adott.

1066. Az ajándékozás korlátozásai. Említve volt már, hogy házas- és jegyestársak között az ajándékozás érvényéhez közjegyzői okirat, ingatlanok ajándékozásához pedig írásbeli jogügylet kell. Ezenfelül korlátozva van az ajándékozás azzal is, hogy a köteles részen alapuló és az özvegyi jog címén fennálló öröklési igényeket nem sértheti. Ezért, ha a most mondott kötelesrészesek kimutathatják, hogy a tiszta hagyatékek az ajándékozáskori érték felénél kevesebb: köteles részeiknek kiegészítését követelhetik. Az ajándékozás érvényben marad. További korlátozás: a megajándékozott az ajándékozónak ajándékozás előtt már fennállott és tőle be nem hajtható adósságát az ajándékozott vagyon értéke erejéig fizetni köte-

les, s amennyiben a hitelező tőle nem függő okból (végrh. jog korlátozása háborús állapot miatt) adósa (az ajándékozó) ellen végrehajtást nem kérhet: az ajándék tárgya ingatlanon követelését, a megajándékozottal szemben jelzálogjogilag biztosíthatja. Felelős azonban nemcsak a megajándékozott, hanem az is, aki az ajándék tárgyát képező javakat tőle ingyenesen vagy aránytalanul csekély visszteher mellett megszerezte. Végül a csődtörv. 28. §-a szerint a közadósnek a csődnyitást megelőzően két éven belül kötött valóságos vagy színleges ajándékozási szerződéseit a hitelezők megtámadhatják és bírólag érvényteleníttethetik, nemkülönben a csődbejutott közadós ajándékozási ügyleteiből eredő igények a csődtörv. 65. §. 2. bek. szerint a csődtömeg ellen nem érvényesíthetők.*

74. §. D) *Csere és adásvétel.*

1067. *Csere* (*cambium*, *concambium*) alatt azt a kétoldalú szerződést értjük, melynél fogva a felek saját vagyonukból bizonyos javaknak (dolgoznak, jogoknak) szolgáltatás és viszontszolgáltatás gyanánt egymásra való kölcsönös átruházása iránt megegyeznek. A csereszerződés *consensualis* és a cseretárgyak átadását nem feltételezi, hanem létrejön már a kölcsönös megegyezéssel is. A csereszerződés a legközelebbi rokonságban áll az adásvétellel. A csereszerződésnél mind egyik fél az általa ígért szolgáltatásra nézve az *eladóval* s a neki ígért szolgáltatásra nézve a *vevővel* esik egy tekintet alá.

1068. *Csere* tárgya minden jogtárgy lehet, amely adásvétel tárgyaúl is szolgálhat. A pénz is, mint fajdolog. A felek kikötött módon, helyen és időben való szolgáltatásának tehermentesen kell eszközölnetnie. A vétkes nem teljesítés késedelmet, kártérítést s esetleg a szerződés hatálytalanítását vonja maga után. A kárveszély a cseretárgyak tekintetében az átadással száll át az ügyleti félre. Alaki szempontból csak a há-

* *Irod. utalások.* *Zlinszky—Reiner:* M. Magánjog 655. és köv. l. — *Kiss Mór:* (Fodor-f. Magánjog) III. k. 377. és köv. l. — *Krainz:* System I. k. 328. és köv. l. — *Kiss Mór:* Adalékok az ajándékozás elméletéhez. (Magy. Igazságügy. XXXI. k. 253., 260., 431. l.) — *Dell' Adami R.:* Az ajándékozás (Jogtud. Közl. 1880. évf.). — *Zsögöd:* Fejezetek stb. id. c. m. I. k. (1 kiad.) — 37., 562. és köv. l. — *Menyhárth G.:* Jogcselekmények hatálytalanításáról csődön kívül (Kolozsvár, 1905.) — *Almási A.:* Kötelmi jog kézikönyve 578. és köv. l.

zas- és jegyestársak közti ismert megszorítás (közjegyzői okirat) érvényesül, ingatlanoknál pedig az írásbeliség. Egyéb-ként a csere formátlan ügylet. A cseretárgyakhoz pótlásként készpénzszolgáltatás is járulhat; a lényeg az, hogy a pótlás ne legyen túlnyomó, mert ez esetben a cserét adásvétellé alakítja.

1069. *Az adásvétel* (emptio-venditio). Adásvétel az a szerződés, melynél fogva az egyik fél bizonyos vagyontárgynak tulajdonul való átruházására, a másik fél pedig az átruházandó vagyontárgy készpénzbeli ellenértékének megfizetésére kötelezi magát. Az előbbi fél az *eladó*, az utóbbi a *vevő*; amannak szolgáltatása az *árú*, emezé a *vételár*. Tiszta *consensualis contractus*. A felek azonban, ha tetszik, mint *realis* szerződést is megköthetik, mely esetben a kölcsönös szolgáltatások végrehajtása előtt az adásvétel nem létesülhet. A helyi ipar és kereskedelem védelmére az 1900: XXV. t.-c. az adásvételi szerződéseknek az utazó ügynökök által megrendelések gyűjtése formájában létesülő alakjait tiltottaknak és semmiseknek jelentette ki. Az úgynevezett „vigéc“ mintáival csak egyenes meghívásra kereshet fel egyeseket, a vele kötendő adásvétel céljából, vagy csak oly iparost és kereskedőt, aki az utazó által képviselt cég üzletkörével foglalkozik.

1070. Az adásvételi szerződések alaki szempontból eddigi jogunkban csak az 1886: VII. t.-c. 22. §-ának a házas- és jegyestársak közötti adásvételi ügyletekre vonatkozóan kimondott közokirati kényszerével voltak korlátozva. Ingóknál teljes az alakszabadság s ingatlanok adásvétele esetén is a szerződés írásbafoglalása csak a telekkönyvi bejegyzés érdekében volt szükséges. A helyzet e részben most már változott, mert a 4420/1918. M. E. számú és az 1920: XXXVI. t.-c. 77. §-a által jóváhagyott háborús rendelet szerint az ingatlanra vonatkozó adásvevési szerződések érvényességéhez a jogügylet írásbafoglalása feltétlenül megkívántatik. Szóbeli meg egyezés alapján sem az írásbafoglalásra, sem bekebelezési engedély kiadására perelni most már nem lehet.

1071. Az adásvételi szerződések tartalmi kellékei tekintetében ma a 27. sz. polg. jogegységi határozat az irányadó. Eszerint az ügylet perfektté válik, ha az „*essentialia negotii*“ sorából az *ügyfelek*, a *szolgáltatás* és *ellenszolgáltatás*, illetőleg ha utóbbi nincs: az *ingyenesség*, tisztázva és megállapítva

vannak. Ingatlanok eladása esetén az írásbeli okiratnak is legalább ezeket a pontokat kell tartalmaznia. Az ügylet egyéb vonatkozásai, mint birtokbalépés, terhek, fizetési módok, stb. tekintetében, ha a Felek nem intézkedtek, a dispositiv szabályok nyernek alkalmazást; az ezekre vonatkozó netaláni megállapodások — ingatlanok eladása esetén is — szóbelileg is érvényesen jöhetnek létre.

1072. Az adásvétel tárgya az „árú”. Az „árú” mint egész értendő és így vélelemszerűen nemcsak az alkatrészek, hanem a tartozékok is eladottakul, illetőleg megvettekül tekintendők. Utóbbiakra önként érthetően helye van az ellenbizonyításnak. Az árúnak különben, szabály szerint már létezőnek kell lennie, egyébként árúként minden szolgálhat, ami a forgalomból kivonva nincs. Üzleti clientela, patientura ú. n. „eladása” nem adásvétel, hanem egy egyszerű nem tevésre (az „eladott” clientela elvonásától való tartózkodásra) irányuló kötelem. Jövőbeli dolog is lehet adásvétel tárgyává tenni. Ilyenkor beszélünk reményvásárról. Ha a vételár feltétlenül, azaz arra való tekintet nélkül ígértetik meg, hogy a remélt jövőbeli dolog egyáltalában elő fog-e állani, vagy nem: feltétlen reményvásárról (emtio spei) van szó, ha ellenben a vételár ígérete csak arra az esetre szól, ha és amennyiben a kérdéses jövőbeli dolog létezni fog: feltételes reményvásárról (emtio rei speratae) beszélünk.

1073. A reményvásár eszmekörébe tartozik az örökségvásár is, mikor valaki a rája a törvényes öröklés szerint megnyilandó örökségi joga alapján örökrészét még az örökhagyó életében előre elidegeníti. Gyakorlatunk szerint a még nem nyílt örökség eladása és vétele csak a törvény szerinti örököstársak között jöhet érvényesen létre, ellenben az öröklési kapcsolaton kívül álló személy részére történt átruházásnak joghatálya nincs.

1074. A vevő szolgáltatása a vételár (praetium), mely okvetlenül készpénzben határozandó meg. Pótlék gyanánt a pénzbeli vételár mellett azonban egyéb mellékszolgáltatások is lehetnek kikötve, csak értékük a készpénzt meg ne haladja. A vételár kellékei gyanánt fel szokták sorolni, hogy az igazi (verum), igazságos (justum) és határozott (certum) legyen. A veritas kelléke hiányzik ott, ahol az árúhoz képest a vételár elenyészően csekély. Ily esetben nem adásvételről, hanem egy

negotium mixtum cum donatione-ról lesz szó. Ezzel szemben a veritas hiánya érvényesül a szavatossággal kapcsolatban az actio quanti minoris révén. Fontosabb emennél a határozottság kelléke. A vételár meghatározása egy harmadikra is lehet bízva, kinek boni viri arbitratu kell eljárnia, de rá lehet bízva a felek valamelyikére is, mely esetben a jogosult ügyleti fél ármegállapítása a „szokásos áron“ nyilvánvalóan nem mehet túl. Meghatározható a vételár az árú valamely helyen és időben jegyzett piaci vagy tőzsdei árával is s bizonyos esetekben a vételár megállapítása hatóságilag (ármaximálások) vagy bíróilag is történhetik (kisajátításnál pld.). A vételár megfelelő kikötés alapján részletekben is fizethető.

1075. A vételár igazságosságához kell kapcsolnunk a jogéletnek a gazdasági válság folytán előállott azokat a jelenségeit, melyek az adásvételi szerződések meglazítására vezettek. Ha t. i. az adásvételi szerződés megkötése és a teljesítés időpontja között a vétel tárgya és az elértéktelenedett pénzben meghatározott vételár értékaránya egymáshoz viszonyítva nagyfokú eltolódást mutatnak: az eladótól a teljesítést követelni méltánytalan volna s a vevő a dolognak azt az értékét kell, hogy megfizesse — ha a szerződéshez ragaszkodik — mellyel az a fizetésre kitűzött időpontban valóban bír. Az eladó ellenesetben elállhat. Ebben a még hátralékos vételárak elvileg elfogadott valorisatiojának, illetőleg, ha az elállás meg foganatba, az ú. n. gazdasági lehetetlenülésnek gondolata érvényesül.

1076. Az eladó a szerződésből folyólag kötelezve van arra, hogy a vétel tárgyat a vevőre tulajdonjogilag átruházza. E kötelezettség valódi értelme nem az, hogy eladónak a vevőt okvetlenül *tulajdonossá kell tennie*, hanem az, hogy arra, miszerint a vevő *tulajdonossá válhasson*: a maga részéről mindent megpróbáljon s az eladott dolgot, vagy jogot a vevő hatalomkörébe juttassa. Ingatlan eladásánál p. o. az eladónak kell a telekkönyvet oly állapotba hoznia, hogy a vevő a tulajdonjogát oda bekebeleztesse. Ugyanezt a szempontot kell érvényesítenünk akkor is, amikor az adásvételhez esetleges hatósági, gyámhatósági, — ingatlanoknál — gazdasági albizottsági, vitézi széki, orsz. földbirt.-rend. bírósági, miniszteri, stb. jóváhagyások szükségesek. Ezeknek kieszközlése más kikötés hiányában csak az eladót terhelheti, mert ezek a concret

kellékek, nem a vételtárgya dolog átvételének, hanem jogérvényes átadásának az előfeltételei.

1077. Az eladó szolgáltatásának helyére nézve, ha a szerződés e részben külön kikötést nem tartalmaz, az általános szabályok az irányadók. Az időpont tekintetében szintén a szerződésnek kell rendelkeznie; ha nem tette: úgy a teljesítés időpontja a vételár felvételével esik össze. A mód tekintetében a szerződés kötésekor állapot veendő figyelembe s kétség esetén az áruval, mint vele együtt eladott, kiadandónak vélelmezendő, annak minden tartozéka. (Ingatlannál p. o. a fundus instructus.) Ha az áru átküldés útján adandó át és a szerződés e vonatkozásban közelebbi intézkedéseket nem tartalmaz: az eladó feljogosítottnak tekintendő az átfuvarozás mikéntjének megválasztására. Átadással járó költségek (mérlegelés; de átküldési költségek *nem*) ellenkező kikötés hiányában az *eladót*, az ingatlan után járó átruházási illetékek ellenben a *vevőt* terhelik. (75. sz. t. ülési curiai döntv.). Vevő viseli rendszerint a szerződés kötésével járó költségeket is.

1078. Periculum rei, a dolog hasznai, terhei: az átadással szállanak át a vevőre; ingatlannál nem a „jogi“ átadás (t. i. a bekebelezés), hanem a tényleges átadás számít. Más helyre szállítandó árúnál a szállítás közben bekövetkező kárveszélyt az eladó csak akkor viseli, ha a hely, ahova az árut küldeni kell: teljesítési helyül volt megállapítva. A szállítási költségeknek eladó részéről való elvállalása nem alapít vélelmet arra, hogy a hely, ahova a szállítás történik, teljesítési hely volna. Ha a teljesítési hely meghatározva külön nem volt, az árúnak a fuvarozó kezére való átadásával a periculum rei a vevőre szállott. Viszont a vevőnek a szállítás mikéntjére nézve ilyenkor adott utasításait az eladó kártérítés terhe mellett követni köteles.

1079. A mondottakkal szemben a vevő elsősorban a vételár megfizetésére van kötelezve, még pedig, ha más kikötve nincs, az áru átadásával egyidejűleg. A „más kikötés“ vagy a *hitelbe való* eladásnál, vagy az *előfizetés* melletti adásvételnél fordul elő. A hitelbe való adásvételt szeszkes italok tekintetében az 1883: XXV. t.-c. 22. §-a közerkölcsei szempontból korlátozások alá veti. A vételár egészének vagy részének visszatartására a vevő rendszerint nem jogosult. Csak ingatlan átvételénél van ez megengedve akkor, ha a vevő birtokba még nem lépett s az

eladó a tehermentesítéssel késlekedik. Már megtörtént birtokbavétel után a vételár ilyen esetekben bírói letétbe helyezendő. Hasonló helyzetre vezet az, ha az eladó a bekebelezésre alkalmas okirat kiadásával vonakodik. Hátralékos vételár után ellenkező kikötés hiányában a vevő kamatot tartozik fizetni. Köteles végül a vevő a szerződésnek megfelelő árút átvenni.

1080. Hitelezett vételár, vagy részletfizetés mellett kötött adásvétel esetében jogunk az átértékelést sok esetben 100 %-ig, más esetekben — főleg ott, hol az esedékesség a hitelező érdekében tolatott ki, vagy a kifizetésre hosszú idő állapított meg olyankor, mikor a pénz fokozatos továbbromlására következtetni lehetett — részlegesen, de általában véve minden vonalon érvényre emelte. Ekként, ha a szerződés gazdasági lehetetlenülés okából nem hatálytalanítható, s azt a felek maguk is fenntartani óhajtják: a vevő a vételárnak kikötéskori és a fizetés időpontjában való értékkülönbségét, figyelemmel a vétel tárgyának időközi értékelkedésére is megfizetni köteles. Viszont hatálytalaná vált adásvétel esetén az eladó is a visszajáró vételárat az időközben beállott értéktelenedés mérve szerint átértékelve kell, hogy restituálja s ebből az értékéből csak annyi vonható le, ami a netalán birtokba lépett vevő által húzott hasznoknak megfelel. Ezek a tételek az adásvétel különösen módosuló alábbi eseteire is vonatkoznak.

1081. *Az adásvétel különösen módosuló esetei.* a) *Mustra vagy próba szerinti adásvétel.* Itt a felek az árút, szavakkal való körülírás helyett valamely dologra mint *mustrára* való hivatkozással határozzák meg. Eladó speciális kötelezettsége az, hogy az árú, melyet szolgáltat, az adott mustrának megfelelő legyen. Ellenkező esetben a vevő visszaléphet. A mustrát a vevő veszi át, s ha azt felmutatni nem tudja: vélelem, hogy az árú a mustrának megfelel. A felmutatott mustra azonosságának bizonyítása rendszerint a vevőt, az eladót pedig csak akkor terheli, ha a mustrát lepecsételés nélkül adta át. Nincs kizárva az sem, hogy a mustrában foglalton túlmenő minőség is legyen kiköthető. Ha a mustraszerűség mint felbontó feltétel tűzött ki: ez esetben nem létesül az itt tárgyalt speciális adásvételi alakzat, hanem egyszerű feltételes adásvételről van szó.

1082. b) *Adásvétel megtekintésre vagy próbára.* Akkor létesül, ha a felek feltételként azt tűzik ki, hogy az adásvétel

csak akkor érvényesüljön, ha a vevő az árut megtekintés vagy megpróbálás után elfogadja. Kötelezve egyelőre csak az eladó van, — a vevő még azzal sem tartozik, hogy az árut valóban kipróbálja. A feltétel szabály szerint felfüggesztő. Ha felbontó gyanánt kötött ki, akkor visszalépési jog mellett kötött adásvételről van szó, miről alább. — Az eladó köteles vevőnek az áru megpróbálását megengedni; ez a kötelezettség rendszerint az áru átadását is megkívánja. Akár adatott át azonban az áru, akár nem, a tulajdon, a kárveszély amíg a feltétel be nem következik, azaz a vevő elfogadási nyilatkozatot tesz: az eladónál marad. Köteles továbbá az eladó a vevő nyilatkozatát bevárni. Hogy meddig? ez a szerződéstől függ. Amennyiben a kikötött idő alatt a vevő nem nyilatkozik: hallgatása = elfogadás, *feltéve, hogy az áru át lett neki adva*. Míg ha az áru *átadva nem lett*: ugyanezen nem nyilatkozásnak az ellenkező, t. i. az áru visszautasítása a jelentősége és a szerződés meghiúsul. — Ha a nyilatkozásra a szerződés időt nem állapít meg, az eladó a körülményekhez mért idő alatt a vevőt a nyilatkozásra felszólíthatja. Ha a vevő a felhívásra nem reflektál, hallgatása — amennyiben az áru át lett adva = elfogadás; amennyiben pedig az áru átadva nem lett = visszautasítás.

1083. c) *Adásvétel a visszalépési jog fenntartásával* (*Pactum displicentiae*). Akár a vevő, akár az eladó köti ki magának a visszalépés jogát: felbontó feltételhez kötött adásvételről beszélünk. De kiköthetik a felek kifejezetten úgy is, mint felfüggesztő feltételt. — A visszalépési jog gyakorlásával: az ügylet in integrum restituálandó. Ha a visszalépési jogot az eladó kötötte ki magának és a vevő az árut csak romlott állapotban, vagy sehogy sem tudná visszaadni, az ebből eredő kárt megfizetni köteles. Egy tekintet alá esik ezzel az is, ha a vevő az árut harmadiknak elidegenítette vagy azt idegen dologbeli jogokkal megterhelte. Jóhiszemű harmadikkal szemben az eladónak egyik esetben sincs kereseti joga. A vevő javára kikötött visszalépési jognál vétkességére vagy vétlenségére való minden tekintet nélkül a periculum rei minden vonatkozásban őt terheli. A visszalépési jog gyakorlását időtartam szempontjából a szerződésnek kell meghatároznia. A visszalépési jog záros határidőhöz kötött lévén, a kikötött idő elteltével elvész. Ha időtartam megállapítva nem lett: az ált-

magánjogi forgalomban a bírói mérlegelésen fordul meg, hogy az esetlegesen megtett nyilatkozat nem tekintendő-e már elkésettnek, vagy hogy van-e egyáltalában még visszalépésnek helye?

1084. d) *Adásvétel jobb vevő fenntartásával.* Ez is feltételes adásvétel. A feltétel oly értelemben köttetik ki, hogy az *eladó* a szerződéstől az esetre, ha harmadik személyben *jobb vevőt* kap: visszaléphet. Ha a szerződés tárgyát a vevő nem vette át: a feltétel felfüggesztő; ellenesetben felbontó. Hogy a jelentkező valóban jobb vevő-e? egészen az eladó subjectiv szempontjai szerint ítéendő meg. Az eredeti vevőnek azonban joga van arra, hogy a kínálkozó „jobb vevő“ helyébe ugyanazon ajánlattal beléphessen. A jobb vevő jelentkezése, illetőleg bevárására a szerződésnek határidőt kell kitűznie; s ha ez mellőztetett, a próbára való, vagy a visszalépési jog fenntartásával kötött adásvétel megfelelő határidői alkalmazandók.

1085. e) *Adásvétel a tulajdonjog fenntartása mellett* (Pactum reservati dominii). Tulajdonjog fenntartása mellett létesül az adásvétel, ha az eladó az árú feletti tulajdonjogot addigra, míg a vevő a vételárt egészben vagy meghatározott részben ki nem fizeti, fenntartja magának. — A fenntartás jogi természete a felek kikötéséhez mértén felfüggesztő, illetőleg felbontó feltételnek tekintendő. Kétség esetében a magyarázat a feltétel *felfüggesztő* jellege mellett szól. A feltétel bekövetkeztéig a tulajdon, mely szükség esetén igényperrel is érvényesíthető, és a periculum rei az eladót terheli, amiazonban nem zárja ki azt, hogy a vevő a neki tulajdon fenntartásával eladott és átadott dolgot ugyanilyen feltétel alatt tovább át ne ruházhassa. A szerződés tárgyának vétlen megsemmisülése vagy más dologgá történt specificatiója esetén: a szerződés megszűnik és a kapott vételárrészletek vevőnek visszaszolgáltatandók. — A vevő nem teljesítése esetén eladó a szerződéstől visszaléphet. Ilyenkorra kiköthető az is, hogy a vevő a már befizetett részletek iránti igényét elveszítse.

1086. f) *Adásvétel visszavásárlási, illetőleg visszaeladási jog kikötésével* (pactum de retrovendendo — vel retroemendo). Ha az adásvétel kötésekör a vevő az eladóval szemben kötelezettséget vállal az iránt, hogy a vétel tárgyát kívánságára, avagy meghatározott idő lefolyta után előre megállapított áron vissza eladja: a szerződés az eladó visszavásárlási jogá-

nak fenntartása mellett létesült. Ily értelmű megállapodásra a felek az adásvétel megkötése után is léphetnek. — Az eladónak visszavásárlási joga szigorúan személyes jellegű, tehát sem nem engedményezhető, sem az eladó örökösére át nem száll, kivéve, ha a jogosított a visszavásárlási jogot már életében érvényesítette és csak az ügylet lebonyolítása maradt hátra. Ha a visszavásárlási ár előre meghatározva nincs: vélelem szerint ugyanakkora, mint amilyen az eredeti eladási ár volt.

1087. Joghatálya szempontjából a visszavásárlási jog, mely ingatlanok esetében a telekkönyvi feljegyzéssel abszolút hatályra emelhető: nem tulajdonjogi korlátozást létesít, hanem csak a vevő személyével összefüggő és az ő rendelkezési szabadságát érintő megszorítást eredményez. A visszavásárlási jog kikötése sűrűen fel szokott használtatni tiltott ügyletek elpalástolására. Ilyenkor az ügyletmagyarázatnak nagy figyelemmel kell lennie a simulatióra vonatkozó szabályokra. A visszavásárlási jognak mintegy megfordítottja a *visszaeladás* kikötése a vevő javára. Lényegében ez a kikötés a vevő visszalépésének fenntartását jelenti s a visszavásárlási jog szabályai alá esik.

1088. A visszavásárlási jog gyakorlásának módja és alakja: a vevőhöz intézett alakszerűtlen jogügyleti cselekmény. Több jogosult részéről és több kötelezett ellen csak egysegesen tehető meg. A visszavásárlási jog érvényesítésével a jogosult nem korábbi tulajdonjogát nyeri vissza, hanem a vevő jogutódjaként tekintendő és így harmadik jóhiszemű szerzők időközben alapított jogait elismerni és tűrni kénytelen.

1089. Kiegészítésül: Ha a visszavásárlási jogot ingatlan esetében köti ki magának az eladó: úgy a 4420/1918. M. E. rendelet szerint a kikötés joghatályához itt is írásbeli szerződés szükséges. Megjegyzendő végül, hogy a magyar magánjog a visszavásárlási (és visszaeladási) jog kikötését ingó dolgok tekintetében is korlátlanul elismeri, valamint, hogy a háborúval kapcsolatos gazdasági kényszerűségből eladott ingatlanok visszaszerzésére az 1920: XXXVI. t.-c. 91. §. és vele kapcsolatban az 1924: VII. t.-c. 24. §. az O. F. B. közreműködése mellett érvényesíthető törvényes visszavásárlási jogot ad akár magának az elidegenítőnek, akár, ha meghalt volna, lemenő örökösének vagy házastársának.

1090. g) *Adásvétel elővásárlási jog mellett* (jus protimi-seos). Ha az adásvételi szerződés az eladó vagy bármely más harmadik és egyénileg szorosan meghatározandó személy javára azt a jogot biztosítja, hogy a vétel tárgyának netalán szándékolt elidegenítése esetén, amennyiben a jelentkezett vevő által felajánlott feltételek teljesítésére késznek nyilatkozik, a vásárra vonatkozólag őt illesse elsőbbség: az adásvétel elővásárlási jog kikötésével létesült. Lehetséges, hogy az elővásárlási jogosított által fizetendő vételár eleve, számszerűen fixiroztassék. Az elővásárlási jog analogonja más szerződések-nél (pld. haszonbérletnél) is előfordulhat. Ingatlanok eladásánál az elővásárl. jog tlkvi feljegyzéssel dologi hatályúvá tehető. Legszemélyesebb jellege és a tulajdoni korlátozásokhoz való viszonya tekintetében teljesen a visszavásárlási jog szerint bírálendő el.

1091. A vevő a kikötés értelmében, ha a vétel tárgyán túladni akar, vagy ha esetleg már a vásárra valakitől ajánlatot kapott: köteles az elővásárlásra jogosítottat megkínálni és ez, az eleve meghatározott idő, ilyennek kikötése hiányában pedig a forgalmi élet felfogása szerint megállapítandó időben nyilatkozni tartozik, hogy a jelentkező helyébe hajlandó-e belépni, vagy nem? Megszűnik az elővásárlási jog a jogosított halálával, a nyilatkozásra szánt idő eredménytelen leteltével és akkor, ha a jelentkező vevő által felkínált feltételeket az elővásárlásra jogosított nem vállalja. Megszűnik végül a vétel tárgyának végrehajtási úton való elérvereztetése esetén is.

1092. Jogunk a törvényes elővásárlási jognak (különösen 1848 előtt), több esetét ismerte, melyeket az 1852. évi ösiségi patens szüntetett meg. Mai jogunkban az 1894: V. t.-c. alapján eszközölt telepítések-nél van a telepítő kincstárnak 15 éven belül elővásárlási joga és legújabban az 1920: XXXVI. t.-c. létesített az állam javára minden mezőgazdasági ingatlan elidegenítése esetén igen messzemenő, tágterjedelmű törvényes elővásárlási jogot s egyúttal az állami vásárjogot (optiot) is rendezés tárgyává tette. Ennek az állami privilegiumnak a célja a földbirtokpolitikával, az ú. n. birtokreformmal függ össze s arról röviden a következők jegyzendők meg:

1093. Az állam az elővásárlási jogot az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság hozzájárulásával a földművelésügyi miniszter vagy az ez által megbízott valamely szervezet útján gya-

korolja. Az elővásárlási jog gyakorlására megnyíló alkalmat a telekkönyvi hatóságok hivatalbóli értesítése hozza a földművelésügyi miniszter tudomására, aki ettől számított 30 nap (nagybirtoknál esetleg 60 nap) alatt az állami elővásárlási jogot gyakorolhatja. Ha nem nyilatkozik: ez azt jelenti, hogy jogával élni nem kíván. Ha pedig igen: úgy a vétel ugyanazon feltételek mellett létesül az eladó és az állam között, mint ahogy a jelentkezett vevővel történt volna. Az államnak azonban joga van kisebb vételi ajánlatot is tenni, amikor az elidegenítő 30 nap alatt vagy lemondani kénytelen az elidegenítésről (t. i. ha az állami kisebb ajánlatot elfogadni nem akarja), vagy kérheti az ingatlan értékének bírói megbecslését. A becslés első fokban a kiküldött bíró, másod- és utolsó fokon az O. F. B. által eszközözendő. Az eladó az ilyen bírói becslést nem köteles azonban elfogadni s annak jogerőre emelkedésétől számított 15 nap alatt az elidegenítéstől még mindig elállhat.

1094. Az állami elővásárlási joggal együtt járó időleges függőséget s annak netáni elhúzódását akként lehet megszüntetni, illetőleg a döntést siettetni, ha az eladás iránt kötött szerződést a vármegyei közigazgatási bizottság gazdasági albizottságának bemutatjuk s ha ez a szerződés tudomásulvételét 30 nap alatt nem tagadja meg: elővásárlási jogát az állam ily szerződésekkel szemben többé nem gyakorolhatja. A most érintett bizottság határozata ellen, akár a tudomásulvétel, akár annak megtagadása mellett szóljon az: az Orsz. Földbirtokrendező Bírósághoz lehet fellebbezni.

1095. Ki van zárva az állami elővásárlási jog: a) ha beltelki ingatlanról van szó; b) ha a szerződő felek valamelyike altruista pénzintézet; c) ha a felek egyenes ágon vagy oldalágon unokatestvérekig rokonok, vagy házastársak, vagy ha tulajdonostársak; d) ha az eladott ingatlan a vevő egyéb mezőgazdasági ingatlanával együtt az 50 holdat meg nem haladja és a vevő egyúttal olyan személy, aki, vagy akinek c) p. szerinti hozzátartozója a kérdéses ingatlannak megelőzően tulajdonosa volt, vagy aki a birtoktörvény szerint ingatlan szerzésére előjogosnak tekintendő (földműves, gazdatiszt, hadirokkant, hadiözvegy, árva, közszolgálati alkalmazott, stb.); e) engedélyezett és jóváhagyott ingatlan eldarabolásnál kötött adásvételi szerződésnél és f) kisajátítás alapján végbemenő ingatlan szerzésnél. Ellenben az, hogy az elidegenítés esetleg

árverésen, csődben, cseréknél, vagy ajándékozással történik-e, nem tesz különbséget.

1096. Az ú. n. *vásárjog* (optio) bizonyos tekintetben hasonlít az elővásárlási joghoz, épp ezért attól jól megkülönböztetendő. Az optio joga t. i. azt jelenti, hogy az alatt az idő alatt, amelyre az optio joga megszereztetett, a jogosított a dolgot egyoldalúlag még a tulajdonos akarata ellenére is a meghatározott vételár fejében megvásárolhatja. Határozatlan időre engedett optionál az eladó, ki az optiot adta, a bíróságtól kérheti e határozatlan idő tartamának közelebbi meghatározását. Ha az optio ingatlanra vonatkozik és az államé vagy altruista pénzügyintézetké, vagy végül bárkié is másé, feltételezve azonban itt az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság hozzájárulását: telekkönyvileg feljegyezhető s ezzel harmadik személyekkel szemben is hatályossá válik; más esetekben a tlkvi kitüntetésnek helye nincs.

1097. Ha az optio ingatlan tekintetében kötött ki, az ügylet érvényességi kellékei az ingatlan adásvételi szabályok szerint igazodnak. Az írásbeliség tehát itt is megkívántatik. Amennyiben pedig a vételi jog szerződésszerű gyakorolhatóságának időpontjában a vétel tárgya a rkív. gazd. viszonyok következtében annyira aránytalanul emelkedett, hogy az optios összeg az ingatlan valóságos értékét kiegyenlítőnek távolról sem tekinthető: a tulajdonos az eladás kötelezettsége alól mentesül (ez is gazd. lehetetlenülés) még akkor is, ha a másik fél az ingatlannak az optio érvényesítésekor fennforgó értékét volna hajlandó az előre kiszabott vételár helyett szolgáltatni. (26. sz. polg. jogegys. határozat.)

1098. Végül említendő, hogy az ingatlanok vétele és eladása olyan esetekben, midőn valamely egységes gazdasági üzemként tekintendő nagyobb mezőgazdasági ingatlan egyidejű feldarabolásáról (parcellázás) van szó: a birtokreformtörvényben szabályozott és az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság kezébe tett állami ellenőrzés révén bizonyos és közvetlen a parcellázást illető, de ekként az egyes parcellák megvételére is kiható korlátozások alatt áll. Emellett a vevők érdekében is óvórendszabályok állítottak fel (birtokbaadás időpontja, egyes parcellák természetben való és már megejtett kijelölése, vevők egyetemleges kötelezettségvállalásának eltiltása, esetleges elállási jog, stb.), amire nézve utalunk a földbirtok megsz-

lását rendező, többször hivatkozott 1920:XXXVI. t.-c. részlet-rendelkezéseire.*

75. §. E) *Bérlet és haszonbérlet.*

1099. Az itt következőkben az ú. n. általános vagy „béke-jogot“ vázoljuk az élő gyakorlat alapján, tekintet nélkül a háborús viszonyok kényszerhatása és a földbirtokpolitikai reform következtében beállott ideiglenes változásokra és a részben szintén merőben átmeneti jellegű különleges szabályozásokra, melyek különösen a lakásbérleti viszonyokat és a mezőgazdasági haszonbérleteket érintették. Az ezekre vonatkozó speciális rendelkezések lényegét külön: „Kiegészítések“ címén tárgyaljuk, de a bennük kimondott és végleges jellegű rendelkezések önként érthetőleg már az itt közvetlen következőkben is figyelembe vannak véve.

1100. *A bérleti, haszonbérleti viszony fogalma és jogi természetete.* Ha valaki valamely elfogyaszthatatlan dolog egyszerű használatát másnak, helyettesíthető dolgokból, rendszerint pedig pénzből álló ellenszolgáltatás (bérfizetés) fejében ideiglenesen átengedi: *bérleti szerződés*; ha pedig valamely gyümölcsöző dolog vagy hasznóhajtó jog *haszonvételének* (usus fructus) bérfizetés ellenében való ideiglenes átengedéséről van szó: *haszonbérleti szerződés* keletkezik. — A gyakorlatban és ez a legbiztosabb criterium, mint haszonbérlet tárgyaival csak a mező- és erdőgazdasági ingatlannal és a kir. kisebb haszonvételi jogok — valamint a vadászati, halászati és gyökös iparjogokkal találkozunk. Mindkét és csak kevésbé jelentős részletekben eltérően szabályozott szerződési típusnál az egyik szolgáltatás a *használat*, illetőleg *haszonvétel* átengedése meghatározott időtartamra. Az ellenszolgáltatás: a

* *Irod. utalások.* Frank J.: id. c. m. I. k. 190. §. 316. §. — Kiss Mór: id. c. m. (Fodor-f. Magánjog III. k. 392., 463. és köv. l. — Krainz: System II. k. 211. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 640. és köv. l. — Kiss Mór: Az adásvétel jogi természetete és a tulajdon fenntartásának kikötése (Magy. Igazságügy XXIV. k. 129., 205., 311. l.) — Schleidlin: Abhandlung über d. Kaufvertrag etc. c. m. (Wien, 1818., 2 kötet.) — Krückmann: Zur Reform d. Kaufrechtes (Berlin, 1896.). — Braun: Finden die Grundsätze des Kaufes auf die emptio spei Anwendung? (Leipzig, 1896.) — Klupathy: A m. keresk. jog kézikönyve II. k. 173. és köv. l. — Almási A.: Kötelmi jog kézikönyve 487., 578. l. — Indokolás, a magy. ptkv. tervezetéhez IV. k. 152. és köv. l. — Schwarz G.: „Magánjogi fejtegetések“ c. m. 133. és köv. l. (Pactum reservati dominii).

„bér“, illetőleg a „haszonbér“. A bér (haszonbér) rendszerint pénz, de lehet emellett vagy kizárólagosan is egyéb helyettesíthető dolog (p. o. a termés hányadrésze). Ezért a mi gyakorlatunkban a „*felében való művelés*“ iránt kötött szerződések (colonus partiarius), kétség esetén mint haszonbérleti szerződések bíráltnak el. Alakiságokhoz a bérlet (haszonbérlet) elvileg kötve nincs. Kivétel csak a házas- és jegyestársak közöttieknél áll fenn (közokirat kell). Ellenkező kiköthető. Úgy a bérlet, mint a haszonbérlet consensualis szerződés, mely a felek megegyezésével azonnal létesül és érvénye a dolog átadásához kötve nincs.

1101. A bérleti (haszonbérleti) szerződésekben érdekelt személyek jogaira és kötelezettségeire elsősorban maga a szerződés az irányadó és csak ezt pótlólag a törvény. Lakások bérletére nézve pedig a helyhatósági lakbérleti szabályrendeletek, illetőleg a kivételes hatalommal felruházó törvény alapján kiadott és kiadandó lakbérleti kormányrendeletek az irányadók, melyek a bérleti szerződéseknek ezt a típusát a tulajdonba mélyen belenyúló korlátozások felállításával s a lakásítség teremtette nehéz helyzetre tekintettel, a magánjog eszmekörét messze túlhaladó speciális közigazgatási ágazatként tették rendezés tárgyává. Ezeknek a különleges rendezéseknek jellege azonban merőben átmeneti. Legutóbbi rendezés a 4444/1929 M. E. rend. a lakásügyi korlátozások fokozatos megszüntetéséről szóló 8888/1927 M. E. sz. rendelet kiegészítése és módosítása tárgyában. (Bpesti Közlöny 1929 ápr. 23-iki szám). Emellett azonban más és szintén a lakásbérleti ügyekkel kapcsolatos rendeleti intézkedések is érvényben vannak, így a 6198/1926. népjóléti m. rend. a lakásügyi miniszteri biztos hatásköre tgyban; a 2830/1926. M. E. rend. a háztulajdonost korlátozó kivételes szabályoknak a községekben való hatályon kívül helyezése tárgyában; a 2840/1926. M. E. rend. a városi üzleti célú helyiségek bérének és felmondásának átmeneti szabályozása tgyban és végül idevág az építkezés előmozdítását célzó intézkedésekről szóló 1925: XVIII. t.-c., valamint az ezt kiegészítő 1926: XI. t.-c. is, mely az újonnan épített lakházakon az építő tulajdonos rendelkezési jogát az ált. magánjog szabályai alá hajlítja vissza.

1102. *A bérbe, haszonbérbeadó kötelezettségei:* a) a bérlemény (haszonbérlemény) tárgyán s annak tartozékain a szer-

zódésszerű időtartamra a használatot, illetőleg a haszonélvezetet átengedni s amennyiben ez a dolog átadását is feltételezi, azt a megfelelő használható állapotban a bérlő (haszonbérlő) bírlalatába bocsátani. Köteles továbbá kártérítés terhe mellett tartózkodni minden olyan tulajdonosi tevékenységtől, mely a használatot (haszonélvezetet) zavarni alkalmas és köteles a bérlőt (haszonbérlőt) harmadik személyek támadásától és zavarásaival szemben megvédeni. Ha azonban a bérlőt kár éri azért, mert a bérlemény valamely része hatósági rendeletre lebontatott: a bérbe, haszonbérbeadó ezért nem felel.

b) A bérbe, haszonbérbeadó szavatossággal tartozik másodszor bérlőjével (haszonbérlőjével) szemben — vétkessége nélkül is — azért, hogy a bérleményt, haszonbérleményt harmadik személy erősebb jog alapján el nem vonja. Különösen fontos ez a szavatosság, a bérlemény, haszonbérlemény feletti időközi (és élők közötti) tulajdonváltás eseteiben, mikor is jogunk a „Kauf bricht Miete“ álláspontját juttatja érvényre. Új tulajdonossal szemben is érintetlenül megáll azonban a szerződés, ha telekkönyvileg be volt kebelezve. Ellenkező esetben az új tulajdonos a bérletet, haszonbérletet megszüntetheti és csak a bérlő (haszonbérlő) kimozdításában van korlátozva annyiban, hogy azt, a folyó gazdasági év letelte előtt nem esz-
közlheti.

1103. Ha az ingatlan, melynek bérletéről, haszonbérletéről szó van, végrehajtási árverésen kap új tulajdonost: azt, ez a kimozdítási korlátozás nem terheli és a bérlők, haszonbérlők jogaikat, — hacsak az árverési feltételekben egyéb meghatározva nem volt — neki átengedni tartoznak. A bekebelezett bérlő, haszonbérlő ilyenkor bejegyzése sorrendjében a befolyt vételárból kap káráért kielégítést, míg a be nem kebelezett csak a végrehajtást szenvedett volt tulajdonos ellen fordulhat.

1104. A bérbe, haszonbérbeadó szavatosságának másik ága a bérlemény (haszonbérlemény) minőségbeli tulajdonságaira vonatkozik, amivel a bérbe, haszonbérbeadó karbantartási kötelezettsége is kapcsolatos. Ez azonban a kisebb és a használattal járó fogyatkozások és kopások helyrehozására, fundus instructusnál annak pótlására nem vonatkoztatható. c) Kötelessége végül a bérbe, haszonbérbeadónak a közterhek hordozása, amennyiben ezek viselését a szerződés nem hárította át ügyleti ellenfelére. Általában pedig minden olyan kár, mely

a bérlet, haszonbérlet tárgyát a bérlő, haszonbérlő hibáján kívül éri: a bérbe, haszonbérbeadó hátrányára esik, sőt külön kártérítési kötelezettséget is háríthat rája bérlőjével, haszonbérlőjével szemben akkor, ha az előállott kár a szerződés tárgyának fogyatékoságaiból (pldl. hibás szerkezetű vízvezeték) áll elő s a bérlőt, haszonbérlőt is sújtja.

1105. *A bérlő, haszonbérlő kötelezettségei:* a) A bér, haszonbér kötelemszerű megfizetése. Ha a használatot, haszonélvezetet saját személyében rejlő oknál fogva igénybe nem vehette: ez a fizetés alól mentesítő okot nem ad. Amennyiben a szerződés a fizetési időpontról nem intézkedik: a bér mindig *előlegesen* fizetendő. Több részlet előre való lefizetése nem ajánlatos, tekintettel a bérlemény, haszonbérleményen jelzálogjoggal bíró hitelezők kielégítésére, akikkel szemben végrehajtás esetén csak az első határidőre szólóan lefizetett bérre lehet hivatkozni. Késedelmes bérfizetés késedelmi kamatot és a szerződésnek esetleges egyoldalú megszüntetését vonja maga után. *Bérleengedésnek* szokásjogunk szerint csak rövidebb tartamú haszonbérleti szerződéseknél és csak annyiban van helye, amennyiben elemi csapások a jövedelmet oly mértékben lecsökkentették, hogy az a haszonbérlő létminimumának levonása után a haszonbér fizetésére elegendő fedezetet nem nyújt. A már kifizetett bérek utólagos leszállításának vagy visszafizetésének helye nincs s az részben sem igényelhető.

1106. A bérleengedést különben kifejezetten ki is lehet zárni elemi csapások esetére is. De ha az elemi csapás oly természetű volt, hogy a bérlemény tekintélyes részét teljesen használhatatlanná tette: a leengedés iránti igényt a kikötés ellenére is lehet érvényesíteni. Amennyiben pedig *epressis verbis* kikötöttet, hogy a bért, haszonbért a bérbe, haszonbérbeadónak feltétlenül csonkítatlanul és minden köztehertől mentesen kell megkapnia: akkor a szerződés megkötése után életbeléptetett esetleges és egészen új adók fizetése is a bérlő, haszonbérlő kötelezettsége lesz.

1107. A bérfizetést a bérbe, haszonbérbeadó javára egy félévi bér és egy egész évi haszonbér erejéig a bérleményen, haszonbérleményen lévő és oda nem tiltott módon jutott ingóságokon törv. zálogjog biztosítja. A biztosítékképpen adott *óvadékból* a bérlő, haszonbérlő hátralékos kötelezettségei külön per nélkül is felvehetők, illetőleg kielégíthetők.

1108. A bérlő, haszonbérlő kötelezettségei másodsorban a szerződés tárgyának mikénti használatára és karbantartására vonatkoznak. E használatnak a szerződéssel ellenkeznie nem szabad és a dolog rendeltetésének megfelelően, rendesnek, ok-szerűnek kell lennie. A rendes használattal járó közönséges kiadások és javítások a bérlőt (haszonbérlőt), az állagfenntartási és rendkívüli beruházások ellenben a bérbe, haszonbérbe-adót terhelik, ki azokra perrel is rászorítható. E szükségletekről ugyan a bérlő, haszonbérlő is gondoskodhatik, s ez esetben a szerződés megszűntekor azokért megtérítést követelhet. Szabályul szolgál egyébként az is, hogy a bérlő, haszonbérlő ügyleti ellenfelét, a tulajdonost, mindazokról a körülményekről, melyek a szerződés tárgyának változására, állagának megcsökkenésére, sérülésére és veszélyeztetésére vonatkoznak, értesítse, s e kötelezettsége elmúlasztásából eredő kárért felelősséggel tartozik.

1109. A szükséges és hasznos beruházásokat meghaladó befektetések tekintetében a bérlő, haszonbérlő megbízás nélküli ügyvivőként tekintendő. A használatához — hacsak az ellenkező kikötve nem volt — hozzátartozik az is, hogy a bérlő, haszonbérlő azt harmadik személyeknek saját joga alapján tovább adhassa. Ilyenkor albérlet, alhaszonbérlet létesül; az albérletbe (alhaszonbérletbe) adó és albérlet (alhaszonbérlő) közti viszony egészen a bérbe, haszonbérbeadó és bérlő, haszonbérlő közti viszony szerint alakul és annak szabályai alatt áll.

1110. A bérleti (haszonbérleti) viszony továbbá a bérlőre (haszonbérlőre) többféle türési kötelezettséget is hárít. Így a bérbe, haszonbérbeadó ellenőrzését, a használat, illetőleg haszonélvezet szerződésszerűsége tekintetében, nem kifogásolhatja, bár azt viszont bosszantó módon ügyleti felének sem szabad gyakorolnia. Tűrnie kell továbbá a tulajdonosnak a szerződés tárgyán minden olyan irányú használatát is, mely a bérlettel, illetőleg haszonbérlettel járó és őt illető használatot egyáltalában nem érinti és nem csorbítja. (Pld. a bérlet házra helyezett reklámtábla, hirdetések esetén, melyek a tulajdonosnak hasznót jelentenek). A felmondási idő alatt tűrnie és lehetővé kell tennie, hogy a tulajdonos a bérlemény, haszonbérlemény tárgyát, de ismét őt nem zaklató módon és időpontban másoknak megmutathassa.

1111. Köteles végül a bérlő (haszonbérlő) arra, hogy a bérlemény (haszonbérlemény) tárgyát a szerződés lejártakor az átvételnek megfelelő állapotban, vagy úgy, amint ezt a szerződés előírta, visszabocsássa. Egyébként e részben való felelőssége az általános szabályok szerint alakul. Közelebbről: A bérlő, haszonbérlő beruházásait a haszonbérbe-bérbeadó oly értékben köteles megtéríteni, hogy a gazdasági viszonyok előre nem láthatott változásából egyik felet se érje indokolatlan vagyoni előny, se vagyoni hátrány. Így a bérlő, haszonbérlő által emelt és szerződés szerint becsértékben átveendő épületekért az átadáskori forgalmi becsérték fizetendő meg; gazdasági felszerelés restituálásánál az azok tárgyainak értékében beállott esetleges növekedés: nem ad okot arra, hogy azokat a bérlő, haszonbérlő az átvett felszerelési tárgyaknál kevesebb mennyiség szerint adja vissza.

1112. Köteles a bérlő, haszonbérlő arra, hogy szerződésének utolsó évében a tulajdonosnak, vagy az új haszonbérlőnek mindazokat az előkészítő cselekvényeket, melyek a jövő évi termelés biztosítására szükségesek, megengedje, valamint, hogy a gazdálkodás folytatásához megkívánt szénát, szalmát, trágyát a haszonbérleményen visszahagyja, s ezért ellenértéket csak akkor kívánhat, ha ő maga a haszonbérlet kezdetekor ilyent át nem vett. Haszonbérlőtársak mindezen kötelezettségekért a haszonbérlővel szemben egyetemlegesen felelősek.

1113. *Bérlet, haszonbérlet megszűnése.* A szerződés rendszert határozott időre szólóan köttetik, de létrejöhet időhatározás nélkül is. Előbbi esetben az idő lejártával a bérlet (haszonbérlet) ipso facto megszűnik. A határozatlan időre kötött bérleti szerződések bármelyik fél felmondásával szüntethetők meg. Különleges megszűnési esete a haszonbérleti szerződéseknek az, mikor a tárgyukat képező ingatlant az állam földbirtokpolitikai célokból megváltja. (1920:XXXVI. t.-c. 47. §.) Lakbérleteknél a felmondási jogot és annak mikénti gyakorlását az idevonatkozó szabályrendeletek különlegesen szabályozzák. Egyebekben szokásjogi szabály, hogy a felmondásnak valamely fizetési időpontban a rákövetkező fizetési időpontra kell megtételnie, haszonbérleteknél pedig a folyó gazdasági év végére. A felmondás különös formához kötve nincs.

1114. Megszűnik továbbá a bérlet (haszonbérlet) a szer-

ződés tárgyának megsemmisülésével és ha a bérbe-haszonbérbeadónak azon joga, melynek alapján a szerződést kötötte, elesik (tulajdonosváltás). Megjegyzendő, hogy háborús viszonyok a haszonbérleti-bérleti szerződések megszüntetésére csak annyiban gyakorolhatnak hatást, amennyiben a szerződő felek teljesítési képességét lehetetlenné tették, s őket a vagyoni romlás örvényébe taszították, mikor is ezen a címen a szerződés hatálytalanítását akármelyikük eredménnyel igényelheti. Megszűnhetik továbbá a szerződés

1115. valamelyik fél *egyoldalú visszalépésével is*. Visszaléphet nevezetesen a bérbe-haszonbérbeadó, ha a bérlő, haszonbérlő a bért, megintés dacára, pontosan nem fizeti. Áll ez akkor is, ha a bérlő-haszonbérlő óvadékot adott, mert az esedékes bérnek az óvadékból való kielégítése a bérbe-haszonbérbeadónak csak joga — de megfelelő kikötés nem létében nem kötelezettsége is. — Azt a kérdést, hogy a késedelem a bérfizetésnél beállott-e a méltányosság szempontjából is meg kell vizsgálni. Minimális elkésés: mely sem tudatos sem szándékos mulasztást, sem súlyos sérelmet, lényegtelensége okán, a bérbe-haszonbérbeadóra nézve még nem jelent: az egyoldalú szerződésfelbontásra okul nem tekinthető. Ugyanez a helyzet terményekben kikötött haszonbérnél, ha annak fizetése vétlen lehetetlenülés folytán hiúsult meg.

1116. A nemfizetés miatti kimozdítás szabály szerint csak a folyó gazd. év végére szólhat, hacsak a szerződés a kimozdított azonnali távozását a bérleményből elő nem írja. Késedelmes bérreszletek utólagos elfogadása a visszalépési jog fenntartása nélkül: a visszalépésről való lemondást jelenti, kivéve, ha a kimozdítási kereset már megindított. Visszalépésre a bérbe-haszonbérbeadónak az is jogot ad, ha a bérlő (haszonbérlő) a használat mikéntjére vonatkozó kötelezettségét lényegesen megsértette. (Okszerűtlen és szerződésellenes használat, a kikötött trágyázás elmúlásztása, takarmányszalma kiviteli-tilalom megszegése, a bérbe-haszonbérbeadó ellenőrzésének megakadályozása, stb. — ellenben kisebb eltérések a szerződéstől vagy a bérlő-haszonbérlő tiszteletlen, sőt becsületsértő magaviselete még nem).

1117. A bérlő (haszonbérlő) is visszaléphet a szerződéstől, ha a bérbe (haszonbérbe) adó szerződéses kötelezettségeit vele szemben nem teljesíti. Hogy ez a helyzet mikor állhat

be? ténykérdés. Mindenesetre beáll a lehetőség a szerződésnek a bérlő-haszonbérlő részéről való felbontására, ha a szerződésszerű használatot ügyfele nem biztosítja, vagy a szerződés tárgyának kikötött és állított tulajdonságai hiányzanak (még ha esetleg hatósági intézkedés is okozta a dolognak a használatra való alkalmatlanná válását), továbbá, ha háborús viszonyok a bérlő-haszonbérlőre nézve a *csak személyesen* folytatható szerződéses használatot lehetetlenné tették vagy a szerződés tárgyának valamely elváltozása következtében a gazdasági lehetetlenülés körülményei következtek be.

1118. A felek valamelyikének halála, hacsak a szerződés másképp nem intézkedett, a szerződés felmondására az elhalt örököseinek rendszerint nem ad jogot. A bérlő-haszonbérlő halála esetén azonban, ha örökösei a szerződés folytatására való képtelenségüket igazolni tudják: a felmondásnak helyet kell adnunk. A bérlő (haszonbérlő) csődjében a csődtömeg gondnoka a szerződést a netaláni kártérítési igények sérelme nélkül a kikötött időtartam előtt is felmondhatja. A bérbe-haszonbérbeadó csődjénél ellenben a szerződés tárgyának a tömeggondnok általi eladása bírói árverés hatályával bírván, a bérlő a felmondási idő, a haszonbérlő pedig a gazdasági év végével a bérlet, ill. haszonbérlet tárgyát elhagyni köteles. (1881: XVII. t.-c. 22. §.)

1119. *Kiegészítések.* Haszonbérleti szerződések a gyakorlati életben túlnyomóan mezőgazdasági ingatlanok tekintetében létesülnek és ekként sokszoros érintkezésbe jutnak a földbirtokpolitikai célokra irányuló újabb jogalkotásokkal. Mindezekelőtt az 1920:XXXVI. t.-c. 88. §-a jogi személyeknek mezőgazdasági ingatlan haszonbérbevételét csak az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság hozzájárulásával engedi meg. Magát a haszonbérleti viszonyt pedig a törvényes felhatalmazáson alapuló miniszt. rendeletek igen sok vonatkozásban különlegesen szabályozzák. Ennek a különleges szabályozásnak azonban jórészen merőben ideiglenes és átmeneti a jellege. Élesen mutat rá erre az 1920:XXIX. t.-c., mely *hat* hónapra szóló hatállyal a nagybérlők és nagybirtokosok kezén lévő ingatlanok tekintetében a *kishaszonbérletek* alakítását, s a házhelyek kijelölését kötelezővé tette; az 1920:XXXVI. t.-c. 99. §-a a F. O. B. működésének megkezdéséig e t.-c. hatályát továbbra is fenntartotta.

1120. Az 1920:XXXVI. t.-c. továbbá az állami elővásárlási jog mintájára állami *előhaszonbérleti jogot* létesített, azaz, hogy az állam, vagy az, aki az O. F. B. hozzájárulásával az állam helyébe lép, a mezőgazdasági ingatlanokon kötött haszonbérleti szerződéseket *átveheti*. Evégből minden mezőgazdasági ingatlant illető haszonbérleti szerződés az illetékes közigazgatási bizottság gazdasági albizottságánál 30 napon belül tudomásulvétel végett bejelentendő. Ha a jóváhagyó tudomásulvétel megtagadtatik (végső fórum az O. F. B.) a földműv. miniszter, illetőleg az, aki az O. F. B. kijelölése alapján helyébe lép, a haszonbérletet az állam nevében átveszi és az átvett haszonbérleti jogot, minden külön engedély nélkül a telekkönyvbe is bejegyeztetheti.

1121. Az állam által átvett és bejegyeztetett haszonbérletek az ingatlan kényszerű úton (csőd, árverés) való eladása esetén is fennmaradnak, ha a bejegyzésüket netalán rangsorban megelőző jelzálogjogok a befolyt vételárban fedezetet kapnak. 100 holdnál nagyobb ingatlanra vonatkozó haszonbérleteknél, az 1924:VII. t.-c. 21. §-a szerint az O. F. B. az átvétel helyett a haszonbérletet arra kötelezheti, hogy az ingatlan területének legfeljebb 15 %-ából kishaszonbérletet alakítson. Ugyanilyen kötelezettséggel az oly ingatlanok haszonbérlei is megróvhatók, amely ingatlanokra nézve az állami elővásárlási vagy megváltási jog gyakorolható volna. A megváltás alá vonható ingatlanokon egyébként — a megváltás függőben tartásával az állam az O. F. B. útján haszonbérleti jogot szerezhet és mint főhaszonbérlet azokon alhaszonbérleteket létesíthet.

1122. Külön kell megemlékeznünk az Orsz. Hadigondozó Hivatal jóváhagyásával hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák javára alapított úgynevezett *hadihaszonbérletekről*, melyek azt a kiváltságot élvezik, miszerint a telekkönyvbe szintén oly hatállyal jegyeztethetők be, hogy a haszonbérlet az ingatlannak végrehajtási úton vagy csődben történő eladása esetén is érintetlenül fennmarad, ha bekebelezésük első helyen áll, vagy ha nem is, de a rangsorban megelőző jogok kielégítést nyertek. (1820/1917. M. E. rend. és 1920:XXXVI. t.-c. 77. §.)

1123. A pénzben kikötött haszonbérek a haszonbérbeadót a pénz fokozatos leromlása okán érhető méltánytalan kárra tekintettel kivételes rendszabályok alá esnek és az ide-

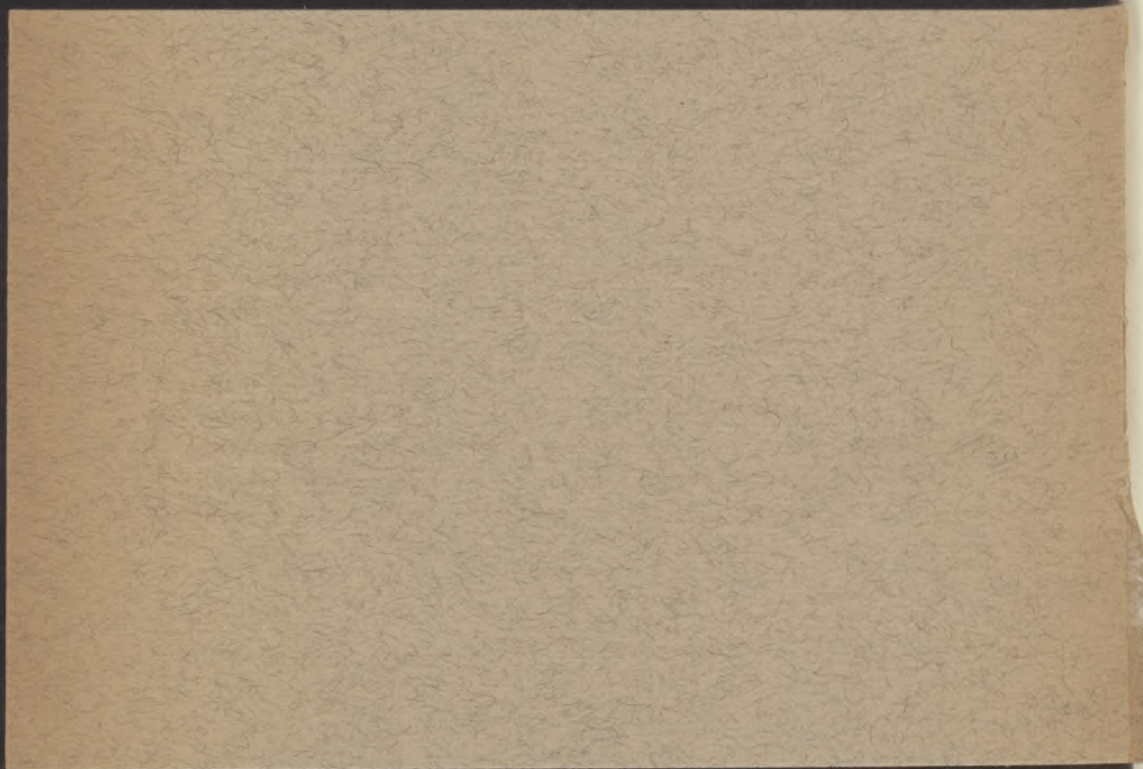

Pótlás a 75. §. 1119—1124. pontjaihoz.

Az 1928: XLI. t.-c., mely a földbirtokrendezés befejezése végett szükséges rendelkezésekről szól, a haszonbérleti szerződések tudomásulvétele és a haszonbérletek átvétele tekintetében (lásd 1120. alatt) az 1920: XXXVI. és az 1924: VII. t.-cikkek szerint az OFB. által gyakorolt hatáskört, valamint az elidegenítési ügyletek tudomásulvételénél, úgy itt is a földmiv. miniszterre szállítja át.

A bejelentési kötelezettség alól az oly ingatlanokra vonatkozó haszonbérleti szerződések, amely ingatlanok tekintetében az állami elővásárlási jog is ki van zárva: mentesek (lásd 1095. és 1120. alatt). Egyébként a haszonbérleti szerződésekbe felvett netaláni színleges kikötések, melyek a szerződő féllel szemben valójában nem állanak fenn és azt a célt szolgálják, hogy a haszonbérlet állami átvételét (az előhaszonbérleti jog gyakorlását) megnehezítsék: tilosak és kihágásként büntetendők. (1928: XLI. t.-c. 15. §.)

vonatkozóan hatályban lévő 6140/1923. M. E. rendelet (módosítja a 3000/1925. M. E. rend.) értelmében vegyes bírósági eljárás útján állapíttatnak meg. A rendelet a mezőgazdasági mellékhaszonvételekre (vadászati jog, homokbánya) is kiterjed, s hasonló rendelkezések a halászati jog, gyógyfürdővállalatok, gyógyszerárak, ipari vállalatok, stb. haszonbérleténél is állanak fenn. E részletekben elvesző rendelkezéseknek lényege az, hogy ha a pénzben meghatározott haszonbér a gazdasági viszonyoknak többé nem megfelelő: a bíróság (első fokon a tárgyaló bíró, másod és végső fokon az O. F. B.) a szerződés hátralévő idejére a haszonbért bizonyos mennyiségű termény (pld. búza) mindenkori ellenértékében újra megállapítja. Az 50 holdon aluli haszonbérleteknél az így megállapított terményhaszonbér métermázsánként és a piaci áráktól függetlenül maximálva van.

1124. A 6140/1923. M. E. rendelet a jelzett módon kényszerrel megállapított haszonbérekre tekintettel egyúttal arról is gondoskodott, hogy a haszonbérlő a szerződés rendkívüli felmondásával az általa esetleg sérelmesnek vélt helyzettől szabadulhasson. Nemkülönben a haszonbérbeadónak is biztosította bizonyos feltételek mellett a szerződés rendkívüli felmondásának lehetőségét (közszolgálati alkalmazott, tényleges katona, ki ezen minőségének megszűntével maga akar gazdálkodni), s megadta ezt a jogot hasonló körülmények közt a haszonbérlőnek is, ki a haszonbérletbe fenti minőségének megszűntekor ment bele s kellő szakértelem hiányában boldogulni — egészen anyagi romlásáig — nem tud.*

76. §. F) *Munkabéri szerződések.*

1125. I. *Szolgálati szerződések.* A szolgálati szerződés értelmében az egyik fél (munkavállaló) a másik féllel (a mun-

* Irod. utalások. Frank: Közigazs. törv. I. k. 648. és köv. l. — Zlinszky-Reiner: id. c. m. 669. és köv. l. — Kiss M.: id. c. m. (Fodor-f. Magánjog III. k. 465. és köv. l.) — Krainz: System, II. k. 232. és köv. l. — Krisztinkovich Iván: A haszonbérleti jog mai érvényében (Bpest, 1896.). — Kiss M.: „Bérleti szerződés“ c. cikk. (Jogi Lexicon I. k. 775. és köv. l.); U. az: „Haszonbérleti szerződés“ c. cikk (u. ott. IV. k. 20. és köv. l.) — Agoston Péter: A bérbeadó törv. zálogjoga (Jogtud. Közl. 1899. évf.). — Kiss Géza: A haszonbér elengedéséről (Budapest, 1903.). — Zachar Gyula: A magy. magánjog alaptanai. IV.-ik kiad. (Bpest, 1928.) 335. és köv. l. — Almási A.: Kötelmi jog kézikönyve. 603. és köv. l.

kaadóval) szemben az ezáltal fizetendő munkabér ellenében személyes szolgálatok teljesítésére kötelezi magát. A szerződés tárgyát képező személyes szolgálatok többnyire a munkaadó háztartásában, üzleti körében vagy gazdaságában teljesítendők; azonban a modern jogélet a szolgálati szerződések körébe vonta a magasabbrendű (szellemi) munkaszolgáltatásnak ellenérték fejében való teljesítését, illetőleg az arra vonatkozó kötelezettség vállalását is. Az ellenérték megjelölése itt nem bér, hanem megkülönböztetésként „*tiszteletdíj*“, „*honorarium*“ vagy „*sallarium*“. Megjegyzendő, hogy az ily különleges teljesítmények iránti szerződések vállalkozási szerződésként is keletkezhetnek, de a vélelem, különösen ha a honorarium időszerint (egy évre pld.) határozottatott meg: a szolgálati szerződés mellett szól.

1126. A szolgálati szerződéseknél ellenérték kikötése a szerződésnek fogalmi alkateleme. Ingyenesen teljesített szolgálatnál tehát lehet szó ajándékozásról, megbízásról vagy bárminő ügyvitelről, de szolgálati szerződésről soha. A családhoz tartozó rokonok közt a rokon által teljesített szolgálatok mindig ingyeneseknek vélelmezendők. A díj *kifejezett* kikötése ellenben nem feltétlenül szükséges, mert ahol a forgalmi és gazdasági élet felfogása szerint valamely szolgálat ingyen teljesítettnek nem vehető: a díjat vagy bért hallgatagon kikötöttnek vesszük. A szolgálati díj nagysága, hallgatag kikötés esetén, a helyi szokás, vagy netaláni hatósági díjszabás szerint igazodik. A bér vagy díj rendszerint pénzből, de egyéb dolgokból is állhat, sőt e kettőből együtt vegyesen is.

1127. A szolgálati szerződés formátlan ügylet. Formaságokat, még pedig írásbeliséget, csak kivételesen egyes szolg. szerződési típusoknál, ír elő a jogrend. (Pld. tanonc szerződésnél az 1922:XII. t.-c. 76. §.; dohánykertész szolg. szerződésénél az 1900:XXIX. t.-c. 8. §.). Nincs kizárva a szolgálati szerződés *facto concludente*, hallgatagon való megkötése sem. Az ügyleti tényállás értelmezése útján pld. a bíróság esetleg megállapíthatja, hogy abban, ha valaki fizetés nélkül teljesít személyes szolgálatokat, mert ügyfele ígéretet tett örökösül való kinevezésére, vagy már örökösévé ki is nevezte őt: visszerhes szolg. szerződés létesülhet.

1128. A munkaadó kötelezettségei a következők: a kikötött bér vagy honorarium megfizetése; visszatartása akkor

sem jogosult, ha a munkavállaló a szolgálatot egyoldalúan és önkényesen elhagyta. A munkabér egyéb kikötés hiányában *utólagosan* és rendszerint pénzben fizetendő. A díjon felüli külön jutalmazás (remuneratio), szokásszerűség esetén is csak kifejezett kikötés alapján kötelező. Bérkikötés hiányában (értsd meghatározott összegű bérkikötés) a bíróság dönt. Esetleges nyug- és kegydíjak a szolg. szerződés megszűntekor szerződés szerint vagy idevonatkozó különös szabályok, törvények alapján fizetendők. Megjegyzendő, hogy jogunk a nyug- és kegydíjak felértékelését elfogadta azzal, hogy a valorisálás mindkét fél létérdekének és gazd. helyzetének figyelembevételével eszközlendő. A felértékelésre a kereset beadásának időpontja az irányadó.

1129. Az 1893:XXVIII. t.-c. nyomán kifejlett gyakorlat szerint ma már ált. szabályul tekinthető, hogy a munkaadó az ő munkáit munka közben érhető balesetekért, ha azok nem vis major következményei, anyagi felelősséggel tartozik azokban a munkakörökben is, melyet a most idézett törvény nem érint. Köteles általában véve minden munkaadó arra, hogy a munkavállalót a szolgálatban érhető veszélyektől a lehetőség határai közt kellő gondossággal megóvja. Különösen ott, ahol a teljesítendő munka természete a munkavállalót a munkaadó háztartásához köti, a megfelelő elhelyezés útján gondoskodni kell arról, hogy a munkavállaló erkölcsisége, jóhírneve a szolgálat körülményei által érintve ne legyen; erejét meghaladó, vagy testi és szellemi fejlődését (kiskorú munkavállaló esetén) károsan befolyásoló munkára ne alkalmaztassék és hogy személyes ügyei (vallásos, állampolgári kötelezettségek) ellátására, az adott körülmények szerint szükséges pihenésre részére a lehetőség biztosíttassék.

1130. A munkavállaló annak a szolgálatnak teljesítésére van kötelezve, melyet szerződésileg elvállalt, s melynek módja, helye és ideje tekintetében maga a szerződés, vagy a szerződés és szolgálat speciális minősége irányadó. Egyes különös törvények némely szolgálati ágakra nézve külön szabályokat állítottak fel, melyek a munkavállaló teljesítésére nézve törvényes útmutatást adnak. A szolgálat teljesítése rendszerint személyes kötelezettség, azaz mással a munkavállaló magát nem helyettesítheti.

1131. A szolgálati szerződés megszűnik először is annak

az időnek leteltével, melyre köttetett. Fennállását egyébként maga a vállalt szolgálat természete is minden időkikötés nélkül, megszabhatja. A szolgálatnak a kikötött időn túli folytatása: határozatlan időre szóló hallgatag meghosszabbítást jelent. Megszüntethető másodszor a szolg. szerződés *felmondással*. A felmondási időre nézve intézkedhetik először is a szerződés maga, számos szolgálati ágban pedig a törvény. Ezenkívül szokásjogi szabályok is keletkeztek egyik-másik szolg. szerződés-typusnál. Egyöntetű szabályozás azonban a felmondásra nézve nincs.

1132. A következő iránypontokat körülbelől elfogadottaknak lehet tekintenünk: Ha a szolgálat *próbaidős* volt: az idő letelte előtt is bármikor fel lehet mondani. Napibérrel díjazott szolgálatot szintén bármikor, egyik napról a másikra. Hetibérrel díjazott szolgálatot a hét végére, a hét első köznapján; havibérrel díjazott szolgálatot a hó végére, legkésőbb a hó 15-ik napján. Hosszabb időszakaszokban esedékes bérmegállapításoknál (negyed-félévi-egészévi bér) az egyes évnegyedek végére lehet felmondani legalább hat héttel előbb és ha magasabbrendű szolgálatról volna szó, legalább három hónappal előbb.

1133. Példák a gyakorlatból: Fontosabb teendőkkel megbízott alkalmazott felmondási ideje általában 3 hó; — hírlap belmunkatársánál 6 hét; segédszerkesztőnél 3 hó; napilap vezércikkírójánál 3 hó; heti divatlap szerkesztőjénél 6 hó; zsidó hitközségi tanítónál 4 hó; okl. gépésznél 6 hét; főmolnárnál 3 hó; fürdőorvosnál 1 év; sörgyári igazgatónál 1 év; műhelyfőnöki tisztet betöltő mérnöknél 1 év; szállodaigazgatónál 1 hó; felelős szerkesztőnél 1 év; helyettes szerkesztőnél 6 hó, stb. — A munkavállaló súlyos beszámítás alá eső és ügyfelének erkölcsi és jogi érdekeit jelentékenyen károsító magatartásánál: a felmondás nélküli rögtönös elbocsátás sem tekinthető kizártnak.

1134. Megszünteti a szolg. szerződést a munkavállaló *halála* s végül a felek valamelyikének egyoldalú visszalépése (elállás). Ez a visszalépés azon szolg. ágazatokban, melyekre szociálpolitikai vagy gazdasági okokból külön törvények alkottattak, külön van szabályozva. Az ált. magánjogban az az elvi szabály, hogy az elállás csak fontos okból ismerhető el. Hogy az ok mikor fontos? bírói mérlegelés dönti el. (Képte-

lenség, megbízhatatlanság, szerződésellenes magatartás, stb.)

1135. Az ált. magánjog szabályai a szolgálati szerződések terén jobbadán csak elvi jelentőségűek, mert az egész anyagot egyes speciális törvények, szociálpolitikai szempontokból, a különleges szabályozás tárgyaiként, az ált. jogból kivonták. Miután pedig ezek a törvények a magánjog eszmeikörével csak érintkezésben vannak, tartalmuk azonban nagyjából közjogi, közigazgatási és gazdasági jellegű: itt csak arra szorítkozunk, hogy a különlegesen rendezett szolgálati szerződések típusait röviden felsorolva, közölök mindössze a legfontosabbakat vázoljuk.

1136. *Szolgálati szerződés a cseléd és gazda közt.* Az 1876: XIII. t.-c. értelmében cseléd az, aki bér fejében legalább egy havi időtartamra folytonosan és személyesen teljesítendő háztartás- vagy gazdaságbeli szolgálatra (belső és külső cseléd) szerződik máshoz, kit „gazdának“ nevezünk. A külső vagy gazdasági cselédek szolg. szerződéseire az 1907: XLV. t.-c. az irányadó. Házvezetőnő, ki a szolgálatadóhoz való társadalmi viszonyában a feleség munkakörét pótolja és magasabb műveltséget igénylő teendőket végez: nem tekinthető cselédnek. Épp így nem cseléd az, aki naponkénti díjazásért vállal munkateljesítést, pld. a napszámos, ú. nev. „bejáróné“, szakmáymunkás, varrónő. Ezek szerződése a rendes szolgálati szerződés és nem a cselédszerződés szabályai alatt áll.

1137. Minden cselédnek cselédkönyvvvel kell ellátva lennie s enélkül felfogadni őt tilos. Ha szerződését nem állja és munkára nem jelentkezik: karhatalommal előállítható. A cselédszerződést rendszerint határozatlan időre, felmondásra kötik: gazdasági cseléd 1 évre, házi cseléd 3 óra tekintetük mégis elszegődöttnek s előbbinél a felmondás 2 hó, utóbbinál 6 hét. Nagyobb városokban a házicselédek szegődöttségi ideje 1 óra, felmondása 15 napra van leszállítva.

1138. A gazda és a cseléd közti viszony tartalmát a törvény tüzetesen körülírja. A gazdára nézve különösen a bér, ellátás, ruházat, ételmezés, cselédlakások, iskoláztatás, munkaszünetek, a cseléd erkölcsi és vallásos élete, továbbá betegápolásban való részesítése tekintetében vannak oly védőkötelezettségek megállapítva, amelyekről a cseléd gazdájával szemben le sem mondhat, míg a cseléd részéről a szolgálat pontos és személyes teljesítése, a hűség és engedelmesség, a

gazda házi fegyelmi joga, a hanyagsággal okozott károk megtérítése, s az ezek fejében a gazda által gyakorolható visszatartási jog (bérré és a cseléd ingóira) azok a főbb szempontok, melyeket a cselédtörvények a viszony lényeges tartalmaként szabályozás tárgyává tesznek. A cselédszerződésből származó jogok és kötelezettségek a magánjogin kívül rendőri oltalomban is állanak; a gazdasági cselédszerződés megszegése pláne kihágásként büntetetik.

1139. A cselédszerződések megszűnésének kérdésénél legjelentősebb mozzanat a már fentemlített felmondás. De ezenkívül is a törvényben taxative felsorolt esetekben a gazda a cselédet felmondás nélkül elbocsáthatja s viszont a cseléd is szolgálatát felmondás nélkül azonnal odahagyhatja. (1876: XIII. t.-c. 51—52. §§; 1907: XLV. t.-c. 42. és köv. §§.) A cselédszerződésekből származó vitakérdések közigazgatási hatóságok elé tartoznak, kivéve az esetleges kártérítési igényeket, melyek felett (gazd. cselédnél csak 10.000 koronán felül) a járásbíróság dönt. (1907: XLV. t.-c. 62, 63. §§.).

1140. *Szolgálati szerződés a munkaadó és a mezőgazdasági munkások között.* A lakhelye szerinti községi előljáróság által kiállított munkásigazolvánnyal bíró mezőgazdasági munkás, ha munkaadójával nem cselédi minőségben szerződik: az 1898: II. és az ezt biz. tekintetben pótló 1923: XXV. t.-cikknek védelme alatt áll. Megállapodásuk rendszerint a községi előljáróság előtt és írásbelileg kötendő; — a szóbeli szerződés, bár nem érvénytelen, de a törvény rendes útjára tartozik, míg az írásbelire nézve az 1923: XXIV. t.-c. szerinti gyors és speciálisan szervezett közigazgatási jogi eljárás érvényesül.

1141. A szerződési feltételek meghatározása általában szabad egyezkedés tárgyát képezi, de e feltételek törvénnyel, helyhatósági szabályrendelettel nem ellenkezhetnek, s a munkások munkaerejének jogosulatlan kihasználása ellen alkotott 1923: XXV. t.-c. szerint különösen is semmis az oly szerződés, melynél a munkásnak arányos különdíjazás vagy meghatározott ellenszolgáltatás nélkül kellene valamely munkát vagy szolgáltatást teljesítenie; de ha ilyent mégis teljesített volna: azért megfelelő bért követelhet. Semmis az oly szerződés is, mely a hosszabb időre leszerződött munkással szemben a munkaadónak azt a jogot biztosítja, hogy időközben beállott mun-

kahiány címén a munkást időközileg és megfelelő ellenszolgáltatás nélkül elbocsáthassa, kivéve, ha a munkahiány elemi csapások miatt következett be. A munkásnak az ily jogtalan elbocsátásból eredő kárát a munkaadó megtéríteni köteles.

1142. A szerződések tartalma tekintetében a törvény gondot fordít arra, hogy előírásaival a munkást a kizsákmányolás lehetőségeitől megvédje. Kötelességévé teszi a munkaadónak a munkaközben megbetegedett munkások gyógyítását és ellátását legalább 8 napig; a szerződésből eredő követeléseiknek végrehajtás vagy önkéntes árverés esetén az ú. n. előnyös tételekkel, a kielégítésnél egyenlő rangsort biztosít s járandóságait úgy a kincstári, mint magánkövetelések címén való végrehajtás alól kiveszi. Védi azonban a munkások bérkövetéseit más irányban is. Tiltja a kikötött bér vagy élelmezési járandóságoknak szeszes italokkal, árucikkekkel vagy utalványokkal (Jancsi bankó) való egészben vagy részbeni megváltását, továbbá azt, hogy a munkások élelmi, élvezeti, ruházati cikkek, eszközök beszerzésénél a munkaadó vagy általa kijelölt egyének üzletének igénybevételére köteleztessenek; tiltja a munkásoknak adott előlegek után kamatokat szedni, az előlegek értékéről váltót venni: a termés biztosítási díjait a munkások béréből levonni (büntetés terhe alatt).

1143. Ha pedig valamely vidéken (járás vagy község) a munkások és napszámosok készpénz vagy terménybeli bére oly alacsony, hogy azok fenntartása a munkás és családja munkaerejének túlhajtott és jogosulatlan kihasználását jelentené, az 1923:XXV. t.-c. — egyelőre ugyan csak átmenetileg — lehetővé teszi, hogy a földmív.-ügyi miniszter, kérelemre, a napszámbéreket bizottságilag megállapíttassa, s az így megállapított napszámbéreknél kevesebbet fizetni büntetés mellett tilos. A munkabér megállapító bizottságok szervezetét és eljárását az id. törv. részletesen szabályozza.

1144. Tüzetes meghatározásokat foglal magában a törvény a munkások kötelezettségeire vonatkozóan is. Ugyanazon szerződésben közös munkára szegődött munkások kötelezettségeik tekintetében (netaláni kártérítési, eljárási költségek) egyetemlegesen lekötöttekül tekintendők. A munkaadónak ezenfelül a munkások okozta károkért bérükre, járandóságokra, biztosítékukra és ingóságaikra visszatartási joga van; a kárkövetelési eljárás azonban 3 napon belül megindítandó.

A mezőgazdasági munkások és a munkaadó közti szerződések közös megegyezéssel bármikor, egyoldalú felbontással pedig csak a törvényben taxative felsorolt esetekben szüntethetők meg.

1145. Az összes vitás kérdések, melyek a mezőgazdasági munkások és munkaadó közötti szerződésekből felmerülhetnek — a 10.000 koronán felüli kártérítési követelések kivételével — közigazgatási útra tartoznak. Az eljáró szerv az 1907: XLV. t.-c. 62. §-ában megjelölt közig. hatósági személy elnöklete alatt a munkaadók és munkavállalók sorából meghívott két-két ülnökből összeállított tanács, melynek működését közelebb-ről az 1923: XXIV. t.-c. szabályozza. E tanácshoz tartozik az előre kikötött pénzbeli béreknek esetleg szükségessé váló átértékelése feletti határozás is.

1146. Különleges, de a mezőgazdasági munkásszerződésekhez hasonló szempontok szerinti szabályozás alatt állanak az itt csak röviden felemlítendő következő szolg. szerződési típusok: a) a *vízimunkálatoknál, út- és vasútépítésnél alkalmazott munkások és napszámosok szolgálati szerződése* (1899: XLI. t.-c.); b) az *erdőmunkások és a munkaadók közötti szolgálati szerződés* (1900: XXVIII. t.-c.); c) a *dohánytermelők és dohánykertészek közti szolg. szerződés* (1900: XXIX. t.-c.).

1147. *Szolgálati szerződés a birtokos és gazdatiszt között.* (1900: XXVII. t.-c.). A gazdatiszti szerződés alapján a gazdatiszt arra kötelezi magát, hogy másnak gazdaságában a gazdasági igazgatást, kezelést és az ellenőrzés rendszerinti tennivalóit végzi (ide tartozik az elemi csapások elleni biztosítás is) a részére kikötött fizetés, mint ellenszolgáltatás fejében. A szerződés közelebbi tartalma a felek megegyezésétől függ, de a gazdatiszt a birtokos utasításait mindenkor híven követni tartozik és engedély nélkül sem mellékfoglalkozást nem űzhet, sem a maga vagy hozzátartozói gazdaságát nem kezelheti. A szolgálatba lépést a gazdatiszt a megkötött szerződés ellenére a törvényben meghatározott esetekben megtagadhatja, valamint a birtokos sem köteles bizonyos okoknál fogva szegődött tisztjét szolgálatba befogadni (3. és 4. §§.).

1148. A gazdatiszt javadalmazására a szerződés, illetőleg a helyi szokás az irányadó. Gazdája a szolgálatban bekövetkezett megbetegedés esetén 6 hónapon keresztül gyógyíttatni köteles, s ha testi épsége vagy egészsége egyenesen a szolgál-

latadó hibájából állott be: teljes kártérítéssel is tartozik. A gazdatiszt javadalmazása, ha aránylag rövid időn át — de önhibáján kívül — szolgáltatának teljesítésében gátolva van: nem csorbítható. Az ilyenkor, a birtokos által kirendelt helyett, költségeinek utólagos megtérítése mellett, lakással és étellelmezéssel a gazdatiszt köteles ellátni. Ha a gazdatiszt szolgálata közben meghal, özvegye és kiskorú árvái részére a birtokos a szolgálat éveinek megfelelő végkielégítést tartozik fizetni, s ezenkívül az elhalt gazdatiszt családjának 3 hónapi lakását s elköltözködését is biztosítani, illetőleg megkönnyíteni köteles.

1149. A gazdatiszti szerződés a kikötött idő leteltével, s ha kikötés ily irányban nem volt, az írásbelileg teendő felmondással szűnik meg. A szolgálati viszony hallgatólagos folytatása: a szerződés határozatlan időre való meghosszabbítását jelenti. Felmondási idő 1 év; oklevél nélküli gazdatisztnél 6 hó. Előbbinél azonban 3 hónál; utóbbinál 1 hónál kisebb felmondás szerződésileg sem köthető ki. A természetbeni lakásból való kiköltözésre a gazdatisztnak minden körülmények között 30 napi határidő hagyandó. Bizonyos esetekben a gazdatiszt a szolgálatból, a már megszolgált javadalmazás kiszolgáltatása mellett, azonnal elbocsátható; viszont, szintén taxatív meghatározott okok miatt, a szolgálatot ő is azonnal elhagyhatja. A szolgálat ilyen természetű megszakítása esetén a másik félnek 30 nap alatt írásbeli értesítés adandó. A gazdatisztek és erdőtisztek szolgálati viszonyáról kiegészítő rendelkezéseket tartalmaz az 5883/1919. M. E. sz. és a 6976/1922. M. E. sz. rendelettel hatályában fenntartott rendelet.

1150. *Szolgálati szerződés az iparos, illetőleg a kereskedő és segédje között.* Alap jelenleg is az 1884: XVII. t.-c., mely szerint a felek közötti viszony szabad egyezkedés tárgya. Kötelező erejűvé a szerződés (ellenkező kikötés hiányában) csak egy heti próbaidő után válik. A segéd csak oly munkára kötelezhető, mely gazdája üzletköréhez tartozik és testi alkotásának és erejének megfelel. Ha a szolgálati viszony határozatlan időre jött létre, felbontani azt csak *írásban* közölt előzetes felmondással lehet. (1910/1920 M. E. rend.) A felmondás ideje két évi szolgálat után 3 hónap, fontosabb teendőket végző segédeknel 6 hónap. Ezek a felmondási idők szerződésileg sem rövidíthetők meg. Öt évi szolgálat után a segédet 1 havi,

illetőleg maximum 1 évi bér, mint *végkielégítés* illeti meg, melyet nyugdíjjogosultság esetében a nyugdíjból a munkaadó levonhat. Erről a végkielégítésről érvényesen lemondani nem lehet, s az a segéd halála esetén törv. örököseit illeti.

1151. A gazda, ha szerződés szerint segédjét lakással is ellátja: egészséges és megfelelő lakhelyet köteles adni. A törvény taxative állapítja meg azokat az eseteket, melyekben a segéd felmondás nélkül, azonnal elbocsátható (ilyenkor a végkielégítés iránti jog is elvész), viszont a segéd is jogosított a törvényben megállapított esetekben gazdáját minden felmondás nélkül rögtönösen elhagyni és szolgálati viszonyát ekként egyoldalúan felbontani. A segéd és alkalmazója közötti viszonyból felmerülő összes vitás kérdések a 9180/1920. M. E. rendelettel szabályozott *munkaügyi bíráskodás* alá és a kir. járásbíróságok, mint munkaügyi bíróságok hatáskörébe tartoznak, ami mellett nincs kizárva az sem, hogy az érdekeltek — amennyiben valamely ipartestület tagjai — az ipartestületi békéltető bizottsághoz is fordulhassanak. A határozattal meg nem elégedő fél innen a jogvédelem rendes útját veheti igénybe.

1152. *Szolgálati szerződés az iparos és a tanonc között.* Irányadó szabályozás az ipartörvényt módosító 1922: XII. t.-c. VII. fejezete. A szerződés az iparhatóság előtt kötendő, s a kiskorú tanonc helyett törv. képviselője jár el. Olyan gyermeket, akire nézve az elemi iskola látogatása még kötelező: tanoncként alkalmazni nem szabad. A szerződés tartalmát és annak teljesítését egészben véve a tanítási cél uralja s ebből folynak a munkaadó gazdát terhelő különböző korlátozások. A részletek tekintetében a törvényre kell utalnunk.

1153. *Szolgálati szerződés a gyáros és gyári munkás között.* Irányadó e szerződésekre nézve elsősorban a *gyári munkarend*, melynek minden gyári műhelyben való kifüggesztése kötelező. A munkások életének és egészségének biztonságát célzó intézkedésekről és berendezésekről a gyáros saját költségén tartozik gondoskodni. Ugyanúgy arról, hogy a munkások megfelelő időben felváltassanak és hogy pihenő idejük szükség szerint biztosíttassék. A munkabér készpénzben és más megállapodás hiányában hetenként fizetendő. Árúkat és szeszes italokat a gyáros munkásainak nem hitelezhet. Lakással, tüzelőanyaggal, földhaszonélvezettel, élelmezéssel, orvosság-

gal és orvosi segéllyel a munkást — ha ez beleegyezik — elláthatja, s az azokért járó összegeket béréből le is vonhatja. Ugyanígy elláthatja a gyárban készülő oly cikkek előállítására szükséges szerszámokkal is, melyeket különben a munkásnak sajátjából kellene beszereznie. A gyáros és munkása közti viszony közelebbi szabályozását ipartörvényünkre való utalással itt mellőznünk kell.

1154. Kiegészítésül a különböző szolgálati szerződési típusokhoz megjegyzendő, hogy a baleset- és betegsegélyezés tekintetében az érdekelt munkaadókat és munkavállalókat már az 1907: XIX. t.-c. az Orsz. Munkásbetegsegélyző és Balesetbiztosítási Pénztár felállításával a biztosítás céljából egyesítette olyformán, hogy a betegsegélyezés terhét a munkások és munkaadók közt megosztotta, míg a balesetbiztosítás terhét a munkaadókra hárította át. Ezzel a szolg. szerződések most jelzett igen fontos vonatkozásaik révén az ált. magánjogból még inkább kiemeltettek s ezt a fejlődést a joganyag szabályozásának merőben szociális és közigazgatásjogi intézménnyé való átalakítása felé az 1907: XIX. t.-c. helyébe lépett 1927: XXI. t.-c. majd az öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság biztosításáról rendelkező 1928: XL. t.-c. betetőzte.

1155. *Tarifa- vagy kollektív szerződések.* Értjük alattuk azokat a szerződéseket, melyek a munkaadók és nagyobb számú munkás között létesíttetnek oly célból, hogy a jövőben egyénenkénti szerződéseket kötő felek a tarifaszerződésben foglalt bizonyos pontokra nézve ellenkező értelemben jogérvényesen meg ne állapodhassanak. A tarifaszerződések a munkaadó és munkások közti gazdasági harc eredményei, s az ipartörvény 88. és 111. §§-ainak az az elvi kijelentése, hogy a munkaadó és munkás közti viszony szabad egyezkedés tárgya, az ily szerződésekkel illuzóriussá tétetik. Épp ezért de lege a tarifaszerződéseknek magánjogi érvénye nincs; megsértésük a kötelemszegés következményeit csak annyiban vonhatja maga után, amennyiben a kötelemszegés in concreto a munkaadó és munkás közti egyéni szerződés megsértését is jelenti. A munkások a tarifaszerződések megtartását a sztrájk hatalmas fegyverével biztosíthatják, míg a munkaadóknak ezzel szemben hasonló jogon kívül álló védelmi eszköz áll rendelkezésükre a munkáskizárásban (bojkott). Jelentős eszköz a collective szerződő munkások kezében a bojkott általuk al-

kalmazott módja az olyan munkásokkal szemben, kik a szolg. szerződésüket nem a tarifaszerződések alapján kötik meg.

1156. Ami végül az elmondottakkal szintén kapcsolatos *strike* (sztrájk, bérhare) kérdését illeti: ez az érvényesen kötött szolgálati szerződések teljesítésétől való tömeges, egyoldalú elállást (munkabeszüntetés) jelenti az oly követelések megtagadása esetén, amelyek a szolgálati szerződéssel ellenkeznek. Ezért a sztrájk magánjogilag mindig kötelemszegés, relativ jogellenesség. Kétségtelen azonban, hogy a magánjog merevsége a sztrájjal szemben hova-tovább mindinkább engedni kénytelen, s a sztrájkjog elismerése, a tünetek szerint, csak idő kérdése.

1157. II. *Munka vagy vállalkozási szerződés.* Munkaszerződés alatt azt a kétoldalú szerződést értjük, melynél fogva az egyik fél valamely műnek (opus) az előállítására, a másik pedig a kikötött ellenérték megfizetésére kötelezi magát. Amaz a *vállalkozó*, kinek a *mű*, emez pedig a *megrendelő*, kinek a *munkadíj* a szolgáltatása. A mű, az opus a legkülönbözőbb emberi tevékenységnek lehet az eredménye; lehet valamely dolog előállítása vagy átalakítása vagy bárminő és munkával elérhető immateriális eredmény megvalósítása, p. o. személyek, dolgok elszállítása, szellemi művek létesítése, stb. A mű e tág értelemben való magyarázata sokszor kétsessé teheti, hogy nincsen-e szolgálati vagy éppen adás-vételi vagy megbízási szerződésről szó. Az elhatárolás kérdése az ügyletmagyarázat feladata. Ha a munkaszerződés tárgya árúk vagy személyek más helyre való elszállítása: *fuvarozási* szerződésnek neveztetik s a legtöbb esetben kereskedelmi ügyletként lesz elbírálendő. A szellemi művek létesítése iránt kötött oly szerződés, mely a megrendelőre a többszörözés, közzététel és forgalombahelyezés jogát is átviszi: rendszerint szintén kiválik az ált. magánjog köréből és mint *kiadói* ügylet a keresk. törv. határozmányai alá esik.

1158. A megrendelő ellenszolgáltatása a *díj*, vagy a *munkabér*. Ahol a szerződés egyébként nem rendelkezik, a díj a munka *teljesítésével*, illetőleg húzamosabb tartamú teljesítésnél: annak *bevégezésével* lesz esedékes. Az átvett mű *teljes díjának* visszatartására a megrendelő akkor sem jogosult, ha az ellen alapos kifogásai is volnának. A nem teljesített munka erejéig azonban, különösen, ha a vállalkozó kellő fedezetet

nyújtani nem tud: a díj megfelelő része visszatartható. Ingyenes munkavállalás esetén: ajándékozásról lesz szó, de munkaszerződés nem létesül. A díj külön kikötés nélkül is követelhető, ha a munkát valaki rendes, hivatásszerű foglalkozása közben végezte vagy közönséges felfogás szerint a mű ingyen való előállítására nem vélelmezhető. Alakiségekhez a munkaszerződés kötve nincs. A megrendelő díjfizetési kötelezettségére nézve még megjegyzendő, hogy ha a munka némely részeinek elkészítését abbahagyatja, ezen a címen a díjat le nem szállíthatja. A vállalkozó azonban a kikötött díjon felüli díjat is követelhet, ha igazolni tudja, hogy a megrendelő javára és az ő rovására alaptalan gazdagodás állott be. Kölsősös megegyezéssel félbenhagyott munka és megszüntetett szerződés esetén a díjnak az addig teljesített munka után járó aránylagos része megfizetendő.

1159. Ha a mű előállítása a megrendelő személyében vagy érdekkörében beállott véletlen miatt lehetetlenné válik: a vállalkozó a kikötött díj iránti jogát nem veszti el, de abba — ilyen esetben — be kell tudni a mű elkészítésének megghiúsulásából előálló megtakarítását és felszabadult munkaerejének egyébkénti értékesítésével eszközölt szerzésének eredményeit. Művészeket, gyárosokat, iparosokat és munkásokat díjaik kiadása tekintetében a csődtörvény 57. §. 2. p. szerint az általuk készített vagy javított és még birtokukban lévő dolgokra a kezizáloggal biztosított hitelezőkkel egyenlő jogok illetik.

1160. Köteles a megrendelő a szerződésszerűen elkészített művet átvenni és az átvételi költségeket (ellenkező kikötés nem léteben) hordozni. Az átvétel együtt járhat a megrendelő esetleges oly közreműködésével is, mely nélkül a mű előállítható nem volna. Ennek a közreműködésnek megtagadása késedelmet jelent s a vállalkozóval szemben és ennek javára méltányos kárpótlás fizetésére is vezethet.

1161. A vállalkozó az elvállalt mű szerződésszerű elkészítésére, illetőleg a kikötött munkaeredmény létesítésére van kötelezve. E tekintetben a megrendelővel szemben az ált. szabályok szerinti szavatosság terheli. Ha a megrendelő a művet kifogásolja, vagy a hiányok helyreállítását (tehát szerződés-szerű teljesítést) akár kárának megtérítését, akár a munkadíj aránylagos leszállítását (*actio quanti minoris*) követelheti,

sőt a hiányokat sajátjából is helyreállíthatja s az erre fordított költséget a munkadíjból levonhatja. A hiányok megállapításánál bírói szemle kötelező; ennek megejtéséig a munkadíjat vissza lehet tartani. Teljesen használhatatlan és ki nem javítható mű esetén a megrendelő a szerződéstől elállhat és a díj fizetésére nem köteles.

1162. Az előállítandó művet időközben érő kárveszély az átvételig (*mora accipiendit* kivéve) a munkavállalót, a megrendelő adta anyag tekintetében pedig a megrendelőt terheli. A mű személyesen való előállítására, hacsak ez kifejezetten kikötve nincs, vagy a mű természetéből nem következik, a vállalkozó nem köteles; joga van tehát a munkát alvállalkozóra bízni. A munkaszerződés kölcsönös megegyezéssel, valamint a megrendelő egyoldalú visszalépésével szüntethető meg. A felek valamelyikének halála esetén a megszűnés szempontjából a szolg. szerződés szabályai alkalmazandók. Csőd esetén a még nem teljesített munkaszerződés fenn vagy fenn nem tartása a csődtömeggondnoktól függ.

1163. A munka, illetőleg a vállalkozási szerződések közé sorozandók azok a szerződések is, melyeket a birtokossal a cséplőgép vállalkozó köt (1899:XLII. t.-c.); vagy a gazdasági munkásvállalkozó, arra kötelezvé magát az utóbbi, hogy a birtokos részére bizonyos munkaeredményt az általa felfogadott munkásokkal fog elvégeztetni. (U. az a t.-c.) *

* Irod. utalások: *Zlinszky—Reiner*: id. c. m. 679. és köv. l. — *Kiss Mór*: id. c. m. (Fodor-f. Magánjog III. k. 491. és köv. l.) — *U. az*: Munkaszerződés c. cikk, a Jogi Lexicon V. k. 490. és köv. l. — *Meszlény A.*: Magánjogpolit. tanulmányok. VI. t.-c. ért. (Bpest, 1901.) — ifj. *Katona Móricz*: Az építőipar jogvédelme. (Bpest, 1904.) — *Schreiber*: Der Arbeitsvertrag nach heutigem österr. Privatrecht. (Wien, 1887.) — *Krainz*: System II. k. 253. és köv. l. — *Crome*: Die partiarischen Rechtsgeschäfte nach röm. und heutigem Reichsrecht etc. (1897.) — *Bartóky J.*: A gazd. munkásügyi törvények. (Bpest, 1902.) — *Horváth János*: Mezőgazd. munkásviszonyaink és az 1898: II. t.-c. (M. Jogászegyl. Ért. XVI. k. 6. f.) — *Ballagi Béla*: Az ipartörvény magyarázata. (Bpest, 1904.) — *Ladányi Béla*: A birtokos és gazdatiszt közti jogviszonyok szabályozásáról szóló törv. magyarázata. (Bpest, 1901.) — *Agoston P.*: A munka rabsága. (Bpest, 1909.) — Az 1911. évi magy. Jogászegyülés irományai a munkaszerződésből eredő követelések biztosítása kérdésében. (Bpest, 1911., I. és II. k.) — *Agoston P.*: A szolgálati szerződés fogalmához (Grosschmid Emlékkönyv, Bpest, 1912.). — *Zachar Gy.*: id. c. m. 355. és köv. l. — *Almási A.*: Kötelmi jog kézikönyve, id. c. m. 641. és köv. l. — *Korrig B.*—*Frisch F.*: Öregségi- és rokkantsági biztosítás. (Bpest, 1928.)

77. §. G) Társasági szerződések.

1164. Fogalom. Társasági szerződés alatt azt a két vagy több személy között létrejött szerződést értjük, melynél fogva a szerződő felek egymás irányában egy közösen megállapított gazdasági vagy társadalmi (tudományos, művészeti, politikai, vallásos, irodalmi, stb.) cél érdekében kölcsönös vagyoni szolgáltatásokra kötelezik magukat. Ez a kölcsönös vagyoni szolgáltatás a legkülönbözőbb minőségű és mérvű lehet; de ha valamelyik társtag a közös célban, illetőleg a társaság tevékenységének eredményében való részesedés mellett semmi kötelezettséggel sem tartoznék: nem forogván fenn a kölcsönösség, jogérvényes társasági szerződés nem keletkezhetik. (Societas leonina.) Alakszerűségekhez a társasági szerződés kötve nincs.

1165. A társasági tagok főkötelezettsége a kölcsönösen kötelezett szolgáltatások — úgynevezett betétek — fizetése. A betét lehet dolog, jog, munka vagy a kettő vegyesen. Hogy a betétek felett a társasági tagok közt tulajdoni közösség támad-e, vagy csak használati közösség, erre nézve a szerződés a döntő. Amennyiben a szerződés nem intézkednék, a keresk. törv. 69. §-ának szabályát alkalmazzuk. Vagyis: ha a betétek helyettesíthető, elfogyasztható dolgokból, különösen pénzből vagy becsérték szerint beszolgáltatott bárminő más dologból állanak: akkor a társtagok közös tulajdonává lesznek (societas quoad sortem). Ellenkező esetben a betétek felett a társtagok között csak használati közösség keletkezhetik (societas quoad usum). A társtagok egyike sincs kötelezve arra, hogy a szerződésileg eleve meghatározott kötelezettségét meghaladó járulékokat fizessen, még ha ezek nélkül a társaság léte is forogna kockán. Viszont a szerződésszerű kötelezettségek pontos teljesítését 5%-os kamatfizetés és esetleges ezenfelüli kártérítési kötelezettség sanctionálja. Vonatkozik ez arra az esetre is, ha a társtag a társaság részére pénzeket vesz fel, vagy a betétből pénzeket vesz ki és azt kellő időben be nem szolgáltatja.

1166. Minden társasági tag a társaság ügyeiben való eljárásoknál olyan gondosságra és szorgalomra van kötelezve, amilyent saját ügyei intézésénél kifejtteni szokott és tud. (Diligentia quam in suis rebus — culpa in concreto.) Ehhez képest felelős társaival szemben az okozott károkért. Kötelezve

van továbbá a versenytilalom szabályával, amennyiben saját maga vagy más javára oly jogügyletek kötésével, melyek a társaság tevékenységi körébe vágnak és melyek révén illoyalis concurrentiát fejthetne ki: nem foglalkozhatik. Az ilyen ügyleteket a társaság többi tagjai a társaság érdekében kötött ügyletekül tekinthetik és azok átvételére jogosultak, s ha ennek akadályja volna, az illető társtaggal szemben teljes kárterítést követelni jogosultak.

1167. Minden társtag követelheti továbbá, hogy a társasági ügyek intézésében részt vehessen és arra megfelelő befolyást gyakorolhasson. Ennek a jognak közelebbi gyakorlási módját a szerződés hivatott megállapítani. Ily megállapítás hiányában az ügyek *együttes, közös* intézése a szabály. Lehetséges az is, hogy a társ. szerződés az ügyek intézésére már eleve egy vagy több ügyvezető társtagot jelöl ki. Az ilyen kijelölés nem eredményez megbízást, mert magából a szerződésből közvetlenül folyó jog és kötelezettség s csak visszaélés esetén vonható vissza. Az elszámolás tekintetében azonban az ügyvezető társtag, mint megbízott köteles helytállani. A nyereségben és veszteségben való osztozkodás mérvét, szabályait a szerződésnek kell meghatároznia. Ha ily meghatározás nincs: szabályul szolgál a fejenkint egyenlő részesedés, illetőleg teherviselés. A betétek nagysága tehát kulcsként nem szolgál.

1168. Harmadik személyekkel szemben való viszonyban külön kell választanunk az egyes társtagok magánügyleteit azoktól, melyeket mint a társaság tagjai a társaság tagjai érdekében kötöttek. Az ilyen ügyleteknél az eljáró társtag valamennyi nevében és képviselőjében jár el és az ily ügyletekből obligatio plurium pro rata létesül. A társasági szerződés megszűnik: *a)* ha a feloszlást közös akarattal a tagok kimondják; *b)* ha az esetleg kikötött bontó feltétel beállott; *c)* ha a kikötött idő letelt, ha csak a tagok a társasági viszonyt hallgatag nem folytatják; *d)* ha valamelyik társtag meghal és az örökös helyébe lépése előre kikötve nem volt; *e)* ha a cél eléretett vagy végképp megghiúsult; *f)* ha valamelyik társtag csődbe jut, vagy vagyona feletti rendelkezési jogát egyébként elveszti; *g)* határozatlan időre kötött társaság a felmondással. Hogy mikor megfelelő a felmondás? ténykérdés, mely a bírói mérlegeléstől függ. Végül *h)* megszűnik a társasági szerződés

valamelyik társtagnak egyoldalú *kilépésével*, illetőleg valamelyikük *kizárásával* is. A kilépés csak jogos ok alapján történhetik; jogos az ok olyankor, ha a társaság keletkezésekor lényeges feltevések meghiúsultak (*clausula rebus sic stantibus*), vagy ilyenek a többi tagok rosszhiszemű eljárása, hamis elszámolások, visszaélések, tartós betegség, stb. Kizárásra pedig jogos okot ad, ha valamelyik társtaggal szemben, akár súlyosabb bűncselekmény miatti jogerős elítéltetése, akár a vállalt kötelezettségek teljesítésére elmebaj miatti képtelenné válása, akár egyéb mulasztás vagy cselekmény miatt a többi társtagok bizalma teljesen elvész.

1169. A társasági szerződés megszűnésével együtt jár szükségképpen a tagok közt fennállott közösség felszámolása. (Tartozások lerovása, használati közösségnél a betétek természetben való visszaszolgáltatása, értékben beadott dolgok érték szerinti kiadása, netalán fennmaradó vagyon részarányos felosztása, stb.)

1170. *Az úgynevezett kartellszerződések.* A kartellszerződéseknel a szerződő felek a saját hasznuk és jövedelmeik fokozása érdekében, egymásközt, a szabadversenyt akár a termelés, akár a piacok felkeresése tekintetében korlátozzák, illetőleg kizárják, egyébként lényegileg szintén társasági szerződések, melyek azonban a közgazdasági életre gyakorolt különleges hatásuknál fogva a mindennapi societasok szabályai alól mintegy kinőnek. Fajai: *árkartell*, melynél a szerződő felek az általuk előállított cikkek minimális és maximális eladási árát szabályozzák, *rayon vagy kerületi kartell*, melynél a látogatott piacokat osztják fel egymás között; *kontingentáló kartell*, mely a szerződő felek által termelhető mennyiséget határozza meg; *nyereségfelosztási kartell*, melynél a szerződők által elért össznyereség osztatik fel előre megállapított kulcs szerint; *bevásárlási kartell*: mely a nyersanyagok beszerzésének egységes módját és feltételeit állapítja meg és *kartellszerű* társ-szerződések azok is, melyek a munkásszervezetek ellen irányulva, a szerződő felekre nézve kötelező módon a munkások felfogadásának feltételeit szabályozzák.

1171. A mai gyakorlatnak álláspontja a kartellekkel szemben általában véve még az, hogy azokat érvényes, kötelemszerű hatállyal felruházott ügyleteknek nem tekinti, mert azok

a társadalmi és gazdasági életre egészben véve és rendszerint káros hatásúak. Miután azonban nincs kizárva, hogy a kartell-szerződések intenciója nem dolosus, sőt a nagyközönségre is káros és illoyalis verseny elleni védekezésre irányuló: az ily ügyletek semmissége csak rendszerinti jelenség, s így kivételesen érvényességük elismerhető.*

78. §. H) *A megbízás és különös esetei*

1172. A megbízás (mandatum) az a szerződés, melynél fogva az egyik fél (a megbízott, mandatarius) a másikkal, a megbízóval, (mandans, dominus negotii) szemben arra kötelezi magát, hogy érdekében és akarata szerint bizonyos ügyét vagy ügyeit rendszerint ingyenesen és saját nevében ellátja. E szerződési alakzat főjellegzetessége tehát a *kötelezően elvállalt ügyvitel* mozzanatában rejlik. A megbízás a megbízó és a megbízott között létesít jogviszonyt, mely a meghatalmazáshoz hasonlítva tágabb körű, miután nemcsak jogügyletek kötésére, hanem más ténykedések foganatosítására is jogot adhat; — viszont szűkebbkörű, mert a képviselőt nem foglalja magában. A megbízásnak a vállalkozási szerződéstől való elhatárolására rendszerint *ingyenes mivolta* szolgál, egyébként ez tisztán az ügyleti intenció magyarázatán dől meg. Gyakorlatunk pld. ott, ahol a szerződés céljaként a vállalt tevékenységgel előidézendő, legtöbbször magasabb kvalitású (szellemi) és nem a munkaadó háztartása, üzlete, gazdasága körében teljesítendő eredmény szerepel: nem megbízást, hanem vállalkozási szerződést szokott felvenni. Fontos végül, hogy a kötelezően elvállalt ügyvitel a megbízó vagy egy harmadik személy javára szóljon; a kizárólag a *megbízott* érdekében álló ügyek ellátására (mandatum sui gratia) *megbízás* nem létesülhet.

1173. A megbízás alaktalan ügylet. Kivétel ez alól csak a házas- és jegyestársak közti és oly megbízási szerződések-nél van, melyek a megbízáson túlmenőleg képviselői megha-

* Irod. utalások. Kiss M.: id. c. m. (Fodor-f. Magánjog III. k. 533.—559. l. — Krainz: System II. k. 763.—804. l. — Dernburg: Pankten (V. kiad. II. k. 341—352, l. — Crome: System II. k. 163. és köv. l. — Knoke: Das Recht der Gesellschaft. (1901.) — Almási: Kötelmi jog kézikönyve 742. és köv. l. — Kartellekre nézve lásd a 21. §. irod. utalásait.

talmazást is foglalnak magukban. Ez esetben megfelelő okirat kiállítása szükséges. (1911: I. t.-c. 100, 101. §§.). Létesülhet a megbízás hallgatagon, *facto concludente* is. Terjedelme szerint a megbízás lehet általános (*mandatum generale*) és különös (*mandatum speciale*) aszerint, hogy a megbízott mindenféle vagy csak specialiter megjelölt ügyekben köteles eljárni; lehet továbbá korlátlan és korlátolt, aszerint, hogy a megbízott van-e kötve utasításokhoz, vagy nincsen. Bizonyos esetekben a megbízás terjedelmét a törvény is megszabhatja. Ilyen dispositív körülhatárolása foglaltatik pld. a gazdatiszt hatáskörének az 1900: XXVII. t.-c. 2. §-ában.

1174. A megbízott kötelezettségei: A megbízott kötelezve van a rája bízott ügyet vagy ügyeket a kitűzött és ilyennek hiányában az ügy természetének megfelelő időben és a rendes családapá gondosságával ellátni. E részben megfelelő kártérítési *sanctio* alatt áll. A megbízásban rejlő bizalmi momentumból folyólag kifejezett feljogosítás hiányában a megbízatás teljesítését szerződésszegés nélkül másra át nem ruházhatja. De ha erre van is joga: a kiválasztott helyettesítőért felelős (*culpa in eligendo*). Köteles továbbá a megbízott arra, hogy az ügyellátnál a kapott utasításokhoz ragaszkodjék, azokat át ne hágja és a megállapítottnál terhesebb feltételek mellett az ügyvitelt ne foganatosítsa. Ennek ellenére nem lehet kizártnak tekintenünk az utasításoktól való esetleges eltérést sem, ha azt a körülmények alakulása éppen a megbízó érdekében szükségessé teszi és így feltehető, hogy a tényállás ismeretében, az eltéréshez a megbízó is hozzájárulna. Ilyen esetekben azonban a megbízót azonnal értesíteni kell. Amennyiben a most mondott kivételes helyzet nem forog fenn: a megbízó az utasításai ellenére kötött ügyleteket elfogadni nem tartozik. Köteles azután ügyellátása végeztével megbízójával szemben elszámolni, s amit eljárása közben ennek javára átvett, hasznával együtt kiszolgáltatni. Az a megbízott, aki a megbízás tárgyára vonatkozóan harmadik személytől és megbízója tudta nélkül, jutalmat köt ki, a köteles hűséget és tisztességet megszegte s ilyen kikötései tekintetében bírói oltalomban nem részesülhet.

1175. A megbízó viseli a maga részéről a megbízással járó összes terheket, ú. m. az ügyellátás költségeit, a megbízott készadásait és a visszkéretet fenntartása mellett őt terheli a

felelősség a megbízott által harmadik személyeknek okozott minden kárért. A megbízott részére előre kikötött díjat hátrálékban maradás esetén valorisáltan is meg kell fizetnie. Kívánatra köteles továbbá a költségekre *előleget* is adni. Nemkülönben köteles a megbízó arra, hogy megbízottja tevékenységének eredményeit a megbízás körén belől magára nézve kötelezőnek elismerje, valamint, ha tetszik, a megbízás körén túlmenő cselekményeket jóváhagyja. Jóhiszemű harmadik személyekkel szemben az ily cselekmények jóváhagyás nélkül is kötelezik őt; viszont ilyenkor a megbízotton kártérítési követelése támad. Kötelezve van végül a megbízó az esetleg kikötött honorarium megfizetésére.

1176. Megszűnteti a megbízási viszonyt *a) a visszavonás*, mely bármikor megtörténhetik és amelyről joghatályosan lemondani nem is lehet, *b) a megbízott visszalépése*, amely szintén bármikor megtörténhetik, szem előtt tartva azt, hogy a megbízó ügyének ellátásáról még idejekorán intézkedhessék; *c) a megbízott halála*, hacsak örököseire a megbízás eleve kiterjesztve nem lett; *d) a megbízó halála*, de míg az örökösök nem intézkednek, a megbízott a netaláni kár elhárítására tekintettel az ügyvitelt ideiglenesen tovább vinni tartozik; *e) a megbízó cselekvőképtelenné válása* esetén a törvényes képviselő a megbízást *felmondhatja*. Végül *f) a megbízó csődje*, de ez, csak a csődtömeggel vonatkozásban álló megbízást szűnteti meg.

1177. *A megbízás különös esetei. I. Az utalvány.* Utalvány alatt azt az egyoldalú szerződést értjük, melynél fogva valaki — az utalványozó — feljogosít valakit, az utalványost arra, hogy bizonyos szolgáltatást egy harmadik személytől, az utalványozottól, felvehessen, s ezzel együtt az utóbbit a szolgáltatásnak az utalványos részére leendő teljesítése iránt utasítja. Az utalványnak, mint a megbízás egyik különös nemének sajátossága, az utalvány létesülésében és az utalványos és az utalványozott közötti viszony kialakulásában nyilvánul meg. Nevezetesen: az utalvány kettős megbízás útján megy végbe: *a)* megbízást ad az utalványozó az utalványosnak, hogy az a harmadik személytől (az utalványozottól) bizonyos szolgáltatást megbízottként felvegyen és *b)* megbízást ad az utalványozó másodszor az utalványozott harmadik személynek, hogy a szolgáltatást az utalványos részére teljesítse. E két megbízás

együttesen, mint egyugyanazon jogügyleti cselekmény létesíti az utalványt és külön-külön adva, nem egyéb, mint két egymástól separált megbízás.

1178. *Joghatály. Az utalványozó és utalványozott között*, amennyiben utóbbi az utalványozást elfogadja, amire semmiképpen se köteles, hacsak arra egyéb s az utalványozóval fennálló jogviszonya alapján rá nem szorítható, egyszerű és a közönséges szabályok alatt álló megbízási viszony keletkezik. *Az utalványozó és utalványos közti* jogviszornak alakulására annak a materiális jogügyletnek van elsősorban befolyása, amely az utalványozásnak indító okát, alapját képezte (fizetés, hitelnýújtás, ajándék). Ettől eltekintve, az utalványos az utalvány elfogadásával az utalványozóval szemben szintén a megbízott jogállását foglalja el és a felvételre megbízottként van kötelezve. *Az utalványos és utalványozott közti* viszonyra jellemző az, hogy az utalványozott, az utalvány elfogadásával az utalványozóval szemben megbízottként jutván lekötetésbe: kötelezve lesz egyúttal, még pedig minden egyéb jog-alaptól függetlenül, *az utalványossal* szemben is. Ezért az utalványos vele szemben keresettel léphet fel.

1179. Alak szempontjából az utalványozás megkötve nines. Megszűnésére nézve a rendes megbízás szabályai az irányadók. Az utalványt azonban az utalványozónak csak addig lehet visszavonnia, míg az utalványozott elfogadása meg nem történt. Az utalványos visszalépése az utalványozott valóságos teljesítéséig foghat helyet.

1180. II. *Hitelezői megbízás.* A hitelezői megbízás tulajdonképpen megbízási formába öltöztetett kezességi szerződés, melynél fogva a megbízó valakit arra utal, hogy más harmadik személynek hitelt nyújtson s az ezt kötelezettségképp, mint megbízott elfogadja, illetőleg magára vállalja. A kezesség a megbízás e neménél abban érvényesül, hogy ha a megbízottat a megbízás teljesítése közben (mert a harmadik nem fizet) kár éri, ezért a kárért a megbízó felelős. A megbízó utasításainak köteles követése tekintetében pedig, nemkülönben abban, hogy a felek egyikének halála (ellenkező kikötés nem léteben) a szerződést megszünteti: a megbízási jelleg domborodik ki.

1181. III. *Eladási bizomány és zsibárús szerződés.* Eladási bizományról beszélünk, ha a megbízott arra vállal kötelezettséget, hogy megbízója bizonyos dolgait *a saját nevében eladja*.

Ha pedig a megbízó az átadott tárgyak minimális árát is megszabja (limito ár), feljogosítván egyúttal a megbízottat, hogy az azon felül elért vételárat és ha az eladás nem sikerülne, magát a dolgot a limito-árért magának megtarthassa: a szerződés *zsibárús-szerződéssé* minősül.

1182. IV. *Közbenjárás vagy alkuszi szerződés.* A megbízásnak az a neme, melynél fogva a megbízó valakit (az alkuszt) azzal az utasítással lát el, s az ezt, mint megbízást elfogadja, hogy részére bizonyos ügylet létrejövetele körül, kikötött díj ellenében, közbenjárjon. A megbízás időhatár kikötésével korlátozható. Az alkuszi szerződésre általában véve a megbízás szabályai az irányadók. Eltérések: az alkuszdíjra az alkusz csak akkor tarthat igényt, ha a közvetített ügylet csakugyan és éppen az ő közbenjárása folytán létrejön. Ellenkező esetben költségeit is csak ilyértelmű előzetes kikötés esetén követelheti. Ha a közvetítésre időhatár nem állapított meg: az alkuszdíj utólag leszállítható. Összegszerű fix megállapítás hiányában a díjat a bíróság állapítja meg. Amennyiben az ügyletet a kikötött határidőn belül a megbízó önmaga köti meg: az alkuszdíjra az alkusz jogát el nem veszti. Hogy a közvetítés miből áll? ténykérdés. A gyakorlatban sűrűen előfordul, hogy már a felek összehozásában és az ügyletkötési alkalom létesítésében a közvetítés feladata betöltöttnek véteik. Ha az alkusz kereskedő, vagy a közvetítéssel iparszerűleg foglalkozik: az ügylet keresk. ügyletté minősül és a keresk. törv. 534—548. §§-ai alá esik.*

79. §. I) *Ellátási és életjáradéki szerződés.*

1183. Az ellátási szerződésnél fogva az egyik fél (az ellátó) arra kötelezi magát, hogy a másikat (az ellátottat) utóbbinak élete fogytáig vagy meghatározott időtartamon át tartás, lakás, ruházat és élelemmel vagy ezek egyikével vagy másikkal (teljes és nem teljes ellátás) ellátja, betegségében

* Irod. utalások. Zlinszky—Reiner: id. c. m. 703. és köv. l. — Kiss Mór: id. c. m. (Fodor f. Magánjog III. k. 559—578. l. — Krainz: System, II. k. 277—286. l. — Hupka: Die Vollmacht. (Leipzig, 1900.) — Almási A.: „Megbízás“ és „Meghatalmazás“ c. cikkek a Jogi Lexikon V. k. 368., 377. és köv. l. — Wendt: Das allg. Anweisungsrecht. (Jena 1895.) — Sichermann Bernát: Utalvány. (Magy. Kodifikáció I. k. 41—42. sz.) — Almási A.: Kötelmi jog kézikönyve, id. c. m. 467., 691. és köv. l. — Zachár Gy.: id. c. m. 367. és köv. l.

ápolja, gyógyíttatja s halála esetén eltemetteti. A szerződés tartalmának netaláni bizonytalansága esetén a bíró a mondotak szem előtt tartásával s a jogosult szükségleteire és életviszonyaira tekintettel határoz. Az ellátás lehet ingyenes és visszterhes egyaránt.

1184. Az ellátási szerződéseknek az a gyakori alakzata, melynél elaggott szülők az életfogytig való ellátás kikötése mellett javaikat gyermekeiknek vagy más hozzátartozóiknak ajándékozzák: visszterhes szerződésnek tekintendő. Az ily ellátást rendszerint csak a kötelezettek háztartásában lehet követelni, hacsak az ajándékozott vagyon jövedelme nem jelentékeny. Más esetekben az életfogytiglani ellátás fejében kikötött díj csak az ellátott halálával válik esedékessé. Az ellátási szerződések felbontására, ha az élők közti ingyenes ajándékozással kapcsolatos, az ajándékozás szabályai alkalmazandók. Egyéb esetekben a felbontásra okot szolgáltatathat a kötelezettek kötelemszegése, az ellátás szolgáltatásának тұrhetetlen módja. Ilyenkor a jogosult a természetbeni ellátás pénzbeli egyenértékét követelheti. Ha az ellátási jog telekkönyvileg bekebeleztetik: telki teherjog jelleget ölt magára. Kiegészítésül: ellátással, neveléssel és tanítással foglalkozó tanintézetek esetében az egész tanévre szólóan létrejött szerződést: teljesíteni kell akkor is, ha az ellátott a tanév befejezte előtt az intézetet elhagyván, a további ellátástól eláll, és így az egész évi díj megfizetésére köteles.

1185. *Életjáradéki szerződés.* Életjáradéki szerződés (*contractus vitalitius*) keletkezik, ha az egyik fél az ellenértéképp rája ruházandó vagyon vagy vagyontárgyak fejében a másik félnek vagy egy harmadik személynek, akár a saját maga, akár a jogosított életfogytáig, időszakonként visszatérő pénzbeli vagy egyéb helyettesíthető dologból álló szolgáltatásokra kötelezi magát. Ez az időszakos szolgáltatás az *életjáradék*, az ellenértékül kapott vagyon a *járadéktőke*. Az életjáradéki szerződés rendszerint visszterhes; kivételesen azonban ingyenes is lehet, mikor is lényegében ajándékozásként, a járadékfizetési kötelezettség tekintetében pedig mint életjáradéki szerződést ítéljük meg. Ha a szerződés megett turpis causa lappang, érvényessége az ált. ügyleti szabályok értelmében megdől. A járadékoknak egyneműeknek kell lenniök; a járadéktőke rendszerint pénz, de más vagyontárgy is lehet.

1186. A járadék fizetési módja és időpontja tekintetében a szerződés határoz; ha nem rendelkezik e kérdésről, úgy a járadék célja és a jogosult személyes viszonyai alapján kell a kérdést a bíróságnak eldöntenie. Miután a fizetés időtartama az emberi élettel kapcsolatban van meghatározva: az életjáradéki szerződés szerencseszerződési jelleget is vesz fel magára, mert a kötelezett szolgáltatásának megszűnése véletlentől, t. i. a jogosított (vagy más személy) bizonytalan időpontban bekövetkező halálától függ. Az életjáradéki jog telekkönyvi bekebelezéssel is biztosítható és ilyenkor telki teher hatályához jut. A jog maga személyes jellegű, de a szerződés megengedheti élők közötti átruházását. Fel nem vett járadék-részletek utólagosan és egyszerre csak akkor követelhetők, ha ez a kötelezettre nem súlyosodik túlságos teher gyanánt. Ily kérdésekben a bíróság belátása szerint határoz. A szerződés, a házas- és jegyestársak közöttitől eltekintve (itt közokirat kell), alakiságokhoz kötve nincs. *

80. §. K) *A kötelelem biztosítása és érvényesítési módja iránt kötött szerződések.*

1187. I. *Kezességi szerződés.* Ha valaki — a kezes — egy harmadik személy (a főadós) hitelezője irányában, a hitelező követelésének biztosítása céljából, a teljesítés elmaradása esetére kifejezetten, esetleg azonban facto concludente felelősséget vállal: kezességi szerződés (fidejussio) létesül. A felelősségvállalás tartalma pedig abból áll, hogy az eredeti (a fő-) adós mellé a kötelemben második (eventualis) adósként a kezes is belép és így a hitelezővel szemben a követelés kielégítése tekintetében kötelezettségi viszonyba kerül. A kezesség tehát lényegében valamely idegen tartozásért való *helytállási* kötelezettség, de nem tartozás átvállalás, miután a kezes, mint esetleges adós már a szerződés kötésekor ott áll a kötelelem hátterében.

1188. A kezességi szerződés *járadékos* természetű, amiből

+ Irod. utalások. Zlinszky—Reiner: id. c. m. 722. és köv. l. — Kiss Mór: id. c. m. (Fodor f. Magánjog III. k. 692—695. l.) — Indokolás a m. ptkv. Tervezetéhez IV. k. 221—226. l. — Krainz: System II. k. 286—295 l. — Dobi Imre: (Jog. 1900. évf. 31. 1907. évf. 44. sz.); Frank Miksa: (Magánjogi kodifikatio I. évf. 43. sz.) és Nagy Kálmán: (Magánjogi Kodif. II. évf. 2. sz.) cikkei. — Almási: Kötelmi jog kézikönyve 714 és köv. l.

folyik: a) léteznie kell egy úgynevezett főkövetelésnek, melyet a kezesség biztosít. Ez a követelés lehet ugyan egyelőre jövőbeli és feltételes is, de ha megszűnt: a kezességnek is meg kell szűnnie; b) E főkövetelésnek jogérvényesnek kell lennie; ha semmis, úgy a kezesség is semmissé válik. Ha azonban a kezes tudva vállal kezességet oly személyért, aki cselekvőképeségében korlátozva van, vagy ismeri, de a hitelező előtt elhallgatja a főtartozás egyéb okból való érvénytelenségét: ezt a szabályt nem alkalmazzuk, s nyilatkozata alapján magát a kezest tekintjük önálló adósnak. c) A kezes kötelezettsége tárgyilag a főadóséval okvetlenül egybevág, bár ez nem zárja ki azt, hogy a kezes a főadós tartozásának csak egy részeért vállaljon felelősséget. A tárgyi egybevágóságból folyik az is, hogy a kezes kötelezettsége a főadósét meg nem haladhatja. A kezességi szerződés a hitelező és a kezes között létesülvén, az adós hozzájárulásától független.

1189. Alakíságokhoz az 1886: VII. t.-c. 22. §-ának ismert rendelkezésétől eltekintve, kötve nincs, és így szóval (sőt mint láttuk: hallgatagon is) létesülhet, tekintet nélkül arra, hogy maga az adós főtartozása alakszerű vagy alakszerűtlen szerződésből keletkezett. (A. M. M. T. 1197. §-a a kezesség érvényéhez már okirat felvételét kívánja meg.

1190. A kezes joghelyzete. A kezes a kötelemben eventuais, azaz subsidiarius adós. Csak akkor köteles fizetni, ha a hitelező a főadóstól kielégítést nem kapott. Ez okon a kezessel szemben fellépő hitelező keresete megalapításánál igazolni kénytelen azt, hogy a főadóson akár ő, akár más sikertelenül kísérelte meg a végrehajtást. Amennyiben a hitelezőnek a főadós elleni követelése biztosítására dologi jogai (zálogjog, jelzálogjog) is volnának: kielégítését ezekből is meg kell előbb próbálnia. Ha a kezest ezelőtt támadná meg: az a sortartás kifogásával (*beneficium ordinis vel excussionis*) a keresetet visszaverheti. Nem szükséges az adós fizetéseképtelenségének igazolása, ha csődbe jutott, vagy elszökött és tartózkodási helyén utólérhetetlen.

1191. Máskép alakul a helyzet az úgynevezett *készfizetői kezesség* vállalásánál. Itt a kezes a hitelezővel szemben őt illető sortartási jogáról lemond és így a főadósnak egyetemleges adóstårsává válik, de önként érthetőleg csak a hitelezőhöz való viszonyában, mert az eredeti főadósnak a készfizető-

kezességből semmiféle jogai nem támadnak. A hitelező kész-fizető kezesét akár egymagában, akár a főadóssal együtt a közönséges egyetemlegesség szabályai szerint perelheti.

1192. A kezes fizetési kötelezettsége nem terjedhet túl a főadós fizetési kötelezettségének terjedelmén, illetőleg azon a határon túl, amelyig elvállaltatott. Tehát elsősorban a kezes-ségi szerződés hívatott megmondani, hogy a főtartozás mellett lévő mellékkötelezettségekért felelős-e a kezes, vagy nem, és ha igen, azok valamennyiért, vagy csak némelyekért. Ha a szerződés e fontos kérdésben nem rendelkezik, az a szabály követendő, hogy a kezes az egész tartozásért és annak a főadós hibájára visszavezethető kibővüléseért, tehát a késedelmi kamatért is felelős. Ellenben a főadós ellen felmerült per- és végrehajtási költségekért és szerződésbeli melléktartozásokért (szerződéses kamat, kötbér) nem, hacsak a kezesség ezekért is kifejezetten el nem vállaltatott. A hitelezővel létesített kezességvállalás *utáni* egyezkedésekkel a főadós a kezes kötelezettségét ki nem terjesztheti. Nem változik a kezes fizetési kötelezettségének sem terjedelme, sem minősége a kezességnek ama másik két fajánál sem, melyekkel a gyakorlati életben néha találkozunk. Így az oly kezességnél, melyet arra az esetre vállalunk, ha a kezes sem tudna fizetni, (alkezes, pótkезes), valamint a *kárkezességnél*, hol a kezesnek ígérünk kártalanítást az esetre, ha a kezességből folyólag fizetnie kellene és így károsodnék (fidejussor fidejussoris).

1193. A kezes a hitelezővel szemben minden olyan kifogást érvényesíthet, mely a közte és a hitelező közt fennálló valamely egyéb jogviszonyon alapszik; valamint érvényesítheti azokat a kifogásokat is, melyekkel a főadós élhetett volna. Gyakorlatunk több esetben még az *exceptiones personae* cohaerentes érvényesítését is elismerte, s legfeljebb, ha a kezes *tudva* vállalja el a felelősséget nyilván érvénytelen követelésekért vonhatjuk kétségbe innen meríthető kifogásait, miután a jogviszony ilyen esetekben nem is kezesség, hanem garanciavállalás jellegű és a kezes a kötelemben, mint *principalis debitor* szerepel.

1194. Ha a kezes a főadós tartozásának csak *egy bizonyos részeért* vállalta a kezességet és a főadós részben teljesített, részben azonban még nem: a hitelezővel szemben nem hívatkozhatik arra, hogy kezesség vállalása éppen a teljesített

részre vonatkozik, a nem teljesített nézve azonban nem. Sőt ellenkezőleg, a kezesség gazdasági célját tekintve, azt kell tartanunk, hogy a kezesre a helytállási kötelezettség éppen az adós által nem fedezett követelés-rész megfizetésére irányul.

1195. *Több kezes* között a felelősség megosztása a felek megegyezése szerint alakul. Ilyennek hiányában azok, kik együttesen vállalták a kezességet — hacsak az egymás közötti egyetemlegesség kifejezetten ki nem kötött, — a felelősséget az adósért arányos részekben viselik (*Beneficium divisionis*). De ha a hitelező velük külön-külön szerződött a kezesség tárgyában, a vélelmezhető ügyleti intentio szerint is, a hitelezővel szemben mindenik kezes önmagában is az egész tartozás iránt — tehát egyetemleg — tekintendő lekötözöttnek.

1196. *A hitelező helyzete.* A hitelező a kezesre tekintettel, követelésének a főadósra leendő behajtása körül kellő gondosságot köteles tanúsítani. A kezesnek t. i. az ő fizetésével felszabadított főadósra visszkérésére van és így a hitelezőnek hanyagsággal, gondatlansággal ezt a visszkereseti jogot meghíúsítani nem szabad. Megtörténhetik ez, ha a hitelező morába esik, vagy az adósnek ok nélküli fizetési halasztást ad és az adós időközben részben vagy egészben fizetéképtelenné válik. Ilyenkor a kezes a fizetést a hitelező culpa in exigendojára hivatkozva, jogérvényesen megtagadhatja. Ugyancsak veszélyezteti a hitelező a kezes visszkereseti jogát, ha a követelést biztosító zálogjogról lemond. Ha a kezes sua sponte fizetni akar: a hitelező azt vissza nem utasíthatja s köteles a fizető kezesnek a követelés érvényesítésénél szükséges összes okiratokat, bizonyítékokat rendelkezésére bocsátani.

1197. Megszűnik a kezesség, ha *a)* megszűnik maga a főkövetelés, melynek a kezesség járuléka. Kivétel ez alól csak csőd esetén van, holott az esetleges kényszeregyezésben tartozáselengedés foglaltatik, de a kezesség érintetlenül tovább is fennmarad; *b)* megszűnik a határozott időre vállalt kezesség az idő elteltével; a határozatlan időre vállalt; a kezesség felmondásával. Jövőbeli kötelezettségért vállalt kezességnél felmondás esetén is fennmarad a kezes felelőssége a főadósra azokra a kötelezettségeire, melyek a felmondás időpontjáig már keletkeztek. *c)* Megszűnik a hitelezőnek a követelés behajtása körül tanúsított és a fenti 1196. pont alatt tár-

gyalt hanyagsága esetén. A hitelező által adott haladék esetében azonban ahhoz, hogy a kezes szabaduljon, szükséges, miszerint a hitelező az adós vagyoni romlását előre láthatta, vagy hogy a kezes a haladék ellen eleve tiltakozott légyen. *d)* Megszűnik *confusio* címén akkor, ha a főadós és hitelező vagy a hitelező és a kezes személyében áll be az egyesülés; de a kezes és főadós *confusio*jakor nem, mert az, hogy valaki kétféle alapon álljon tartozási viszonyban, t. i. úgyis mint kezes és úgyis, mint főadós: nincs kizárva.

1198. *Kezes és főadós viszonya.* Irányadó elsősorban a kezes és a főadós közti netáni külön jogviszony. Ha nincs: a fizető kezesre a hitelezőt illetett főkövetelés az azt biztosító összes mellékjogokkal együtt törvényes engedmény útján átszáll és a kezes ettől kezdve hitelezővé válik. A szokásos kifejezési mód szerint a fizető kezesnek a felszabadított adóssal szemben visszkereseti joga támad, bár ez helytelen, mert az eredeti kötelem az, melyet a kezes mint hitelező tart fenn tovább és semmi új kötelemkeletkezésről nincs szó. Az adós a kezessel szemben is érvényesítheti mindazokat a kifogásait, melyeket eredeti hitelezője ellen is használhatott volna.

1199. II. *Zálogszerződés.* Közöségesen a „zálogszerződés“ kitétellet két különböző ügyleti jelenséget határoznak meg. Az egyik az a kötelmi szerződés, melynél fogva valaki valamely követelés biztosítása céljából a hitelező javára zálogjog alapítása iránt vállal kötelezettséget, a másik az az abstract dologi szerződés, melynél fogva az ingó dolgoknak zálogul való átadásában, illetőleg a jelzálogjog bekebelezésére irányuló telekkönyvi szolgáltatásban: a zálogjog tényleg és jogilag valóban megalapíttatik. Az előbbi szerződés a *zálog iránti szerződés*, mely zálogjogot még nem szül, csak annak jövőben való megalapítására szóló kötelezettséget. Az utóbb említett szerződés a szoros értelemben vett, zálogjogot létesítő, dologi szerződés: a *zálogszerződés*.

1200. A zálog iránti szerződés alakiságokhoz kötve nincs. Az egyszerű *consensus*sal már létesül. Az adós kötelezettsége az, hogy minden szükséges lépést, ami a zálogtárgy természetéhez képest a felette leendő zálogjog megalapítására szükséges, megtegyen. Megszűnik a szerződés kölcsönös elállás és a zálogjog létesítése által. A nemteljesítés következményei az általános szabályok szerint ítélandók meg. A szoros értelem-

ben vett *zálogszerződés* a zálog iránti szerződésnek végrehajtása; ez pedig a zálogjog valóságos megalapításával esik össze; dologi ügylet, melyre a dologi jogi intézmények során közölt szabályok az irányadók. Adósnak a zálogszerződés szempontjából azt tekintjük, aki a zálogot átveszi s azt letéteményesként, az ismert szabályok szerint őrizni tartozik és aki kötelezve van arra, hogy a zálogilag biztosított követelés megszűntekor a zálogjog megszüntetésére szükséges cselekményeket foganatosítsa.

1201. III. *Egyezségi szerződés*. Az egyezség (transactio) az a kétoldalú és visszterhes szerződés, melynél fogva a felek egymás iránti kölcsönös engedékenységgel tisztáznak egy közöttük fennforgó oly jogviszonyt, mely valamely irányban bizonytalanságba került. Az egyezségi szerződés tehát valamely kéteessé vált, de egyébként az érdekelt ügyleti felek autonómiája alá tartozó jogviszony bizonytalanságának elenyésztetésére szolgál. Ez a bizonytalanság sokféle lehet, legtöbbször azonban a jogviszony fenn, vagy fenn nem állására, vagy a belőle eredő szolgáltatás kétségeességére vonatkozik. A bizonytalanság továbbá nem kell, hogy okvetlenül objectiv legyen; elegendő, ha a felek subjective nincsenek jogviszonyukkal tisztában és innen van az, hogy bíróilag már eldöntött kérdések tekintetében is lehetséges egyezségi szerződéseket kötni.

1202. Az egyezség további előfeltétele: a felek egymás iránti kölcsönös engedékenysége. Mindkettőnek engednie kell valamit valóságos, vagy vélt jogából s ebben rejlik egyúttal a szerződés visszterhessége is. Az egyezséget akár bíróságon (peren) kívül, akár per közben lehet kötni. Az utóbbinak, mely a bírói ítélettel egyhatályú, különös perjogi következményei vannak. Abban pedig, hogy a bírói egyezségnél az egyezség kötelező ereje voltaképp a bíróság *jóváhagyásán* alapszik: a perenkívüli egyezségi szerződések tiszta magánjogi természetétől nagy eltávolodás észlelhető.

1203. Egyébként az egyezség mindenben az általános szerződési szabályok alatt áll. Gyakorlatibb jelentősége e részben különösen az egyezség megtámadásának van akkor, ha kiderül, hogy az alapját képezett tényállás a valóságnak nem felel meg s hogy a való ismerete esetén sem vita, sem bizonytalanság a kérdéses jogviszony tekintetében nem keletkezett volna, vagy, ha az egyezségbe foglalt kikötések valamelyike az

anyagi magánjog szerint érvényesen létre sem jöhetett volna. Ily esetekben a bírói egyezség is (perújítás nélkül is) megtámadható. Ellenben az egyezkedő felek valamelyikének a vitatott, vagy bizonytalanra vált körülményekre vonatkozó tévedése, mint *error concomitans*, a megtámadásra alapot nem ad. Hogy az egyezségi szerződésben van-e esetleg újítás is? ténykérdés. A vélelem mindenestre az újítás ellen szól.

1204. Az egyezségnek ismeri jogunk *kényszeregyezségi* alakzatait is, melyeknél a felek ügyletkötő akarata nem szabad és egyezségük tartalmát a törvény cogitiv szabályokkal korlátozza. Így a csődbeli és csődönkívüli kényszeregyezségeknél, holott a hitelezők kényszerítve vannak arra, hogy követelésük bizonyos fokú leszállítása mellett az adóssal „kiegyezzenek“.

1205. IV. *Tartozáselismerési szerződés*. A tartozáselismerés az az egyoldalú szerződés, melynél fogva az adós, a hitelezővel szemben valamely fennálló adóssági viszonyát, mint valósággal létezőt elismeri s a hitelező ezt a nyilatkozatot elfogadja. A tartozáselismerés közvetlen joghatálya az, hogy a korábbi jogviszonytól független, új kötelezési alapot létesít, de emellett a régit (az elismertet) sem érinti, úgy, hogy a hitelezőnek tetszésétől függ, ha vajjon követelését a régi, vagy az új jogalapon akarja-e érvényesíteni. A tartozáselismerés tipikusan ingyenes. Alakszerűséghez kötve nincs; de ha az elismerendő kötelelem maga formális volt: úgy ezt a formát a tartozáselismerésnél is meg kell tartani.

1206. A joghatályra nézve alaptétel lévén, hogy a tartozáselismerés a hitelező követelésének *önmagában is önálló jogcíméül* szolgál: az adós a régi viszonyból hitelezőjével szemben kifogásokat nem érvényesíthet. Az elismerési szerződés utáni időből származó, vagy az elismert kötelelem netaláni törvényből folyó semmisségére alapított kifogások azonban már felhasználhatók, legalább is annyiban, amennyiben az adós szolgáltatása a hitelező javára alap nélküli gazdagodásként volna minősíthető. A tartozáselismerés az elévülést félbeszakítja. A hitelező az adóssal szemben az elismert régi kötelelem alapján is felléphet, mert az elismerési szerződés rája nézve újítást semmiesetre sem jelent. Egyebekben a tartozáselismerés is az általános ügyleti szabályok alatt áll, ami gya-

korlatilag a megtámadhatás (tévedés, megtévesztés, stb.) szempontjából fontos.

1207. A tartozáselismerés most ismertetett alakjával szemben, melyet arra való tekintettel, hogy az egyezséghez hasonlóan valamely fennálló tartozási viszony tisztázására, respective fixírozására szolgál, *declarativ tartozáselismerésnek* is szokás nevezni: meg kell különböztetnünk az ú. n. *constitutiv tartozáselismerést*. A *constitutiv tartozáselismerés* nem vonatkozik valamely fennálló jogviszonyra, hanem minden jogalaptól függetlenül létesít egy új *tartozást*. Erre vonatkozóan rendel a M. T. T. 1696. §-a, hogy ha valaki másnak határozott pénzösszeget vagy határozott mennyiségű egyéb helyettesíthető dolgot akként kötelez, hogy a kötelezettséget jogalaptól függetlenül maga az ígéret alapítsa meg: a tartozás elismerés szabályai érvényesülnek. (Adóslevél, mely a kötelezettség alapját nem tünteti ki.)

1208. Speciális alakja a tartozáselismerésnek az *elszámolás*. Lényege szerint abból áll, hogy a felek akár egyetlen jogviszonyból, akár a jogviszonyok egész sorozatából származó jogaikat és kötelezettségeiket megállapítván, azokat kölcsönösen kiegyenlítik s a fennmaradó tartozásokat nem az eredeti jogalapon, hanem a megejtett elszámolás alapján róvják ki arra a félre, aki az elszámolás eredményeként, mint adós mutatkozik. Az elszámolás a hitelezőt így megállapított követelése bizonyításától felmenti, de viszont elzárja attól, hogy az elszámolt jogviszonyokra követelése érvényesítésénél visszatérhessen.

1209. *Választott bíróság iránti szerződés*. A választott bíróság iránti szerződés az a szerződés, melynél fogva a felek megállapodnak abban, hogy valamely köztük fennforgó vitás jogviszonynak, vagy egy adott viszonyból esetleg ezután felmerülő vitás kérdésnek eldöntését választott bíróságra bízzák. Nem peres ügyekben, valamint olyanokban, melyeknél a törvény a rendes bírói hatáskör és illetékességtől eltérést nem enged: választott bíróság iránti szerződésnek helye nincs. A választott bíróság iránti szerződés formális és csak úgy érvényes, ha írásban kötötték.

1210. A szerződésnek pontosan meg kell jelölnie az eldöntendő vitás ügyet, vagy azt a jogviszonyt, amelyből a bíróság elé viendő vitás ügyek a jövőben esetleg keletkezhetnek. Bírák

száma, elnök szereplése: a szerződő felektől függ. A bírák megnevezése sem szükséges, valamint az sem, hogy a bíróság megalakulásának mikéntje ugyanott előre meg legyen határozva. E hiányokat t. i. az 1911: I. t.-c. 768. §-a pótolja, mely szerint mindkét fél egy-egy bírót választhat; a választás a választott bíró halálával, vagy tisztje visszautasításával ismételten is gyakorolható. Mihélt actualissá válik a szerződésben jelzett vitás kérdés eldöntése: a választott bíróság megalakítandó. Az erre vonatkozó szabályok nem tartoznak szorosan ide; tüzetesen a kérdésnek ezt a vonatkozását az 1911: I. t.-c. rendezi, megállapítván a bírónevezés iránti felhívás, a felhívott vonakodása, a bíróság általi bírónevezés és a megnevezett bíró ellen érvényesítendő kizárási okok közelebbi felteleteit.

1211. A bírói tiszt írásbeli elfogadásával az ügyfelek és a bírói tisztet elvállalt bírák között egy újabb szerződés létesül, melyet „*választott bírói szerződésnek*“ (receptum arbitrii) nevezünk, s melynek tartalma abból áll, hogy egyrészt a felek magukat a választott bírók ítéletének alávetik, másrészt, hogy emezek a bíráskodásból folyó összes teendők végrehajtására kötelezettséget vállalnak. — Tisztüktől tehát csak mindkét fél beleegyezése mellett léphetnek vissza, s kötelezettségük pontos teljesítése kártérítési és büntetési sanctio alatt is áll. (1911: I. t.-c. 773. §. szerint pénzbírság.) Perjogi törvényünk pontosan intézkedik a választott bíróság előtti eljárás módjáról, ügyvédi képviselétről, bizonyításfelvételtől, az eljárás esetleges felfüggesztéséről, a bíróság késedelmeskedéséről és a rendes bíróság beavatkozásának ilyen esetben való igénybevételeéről, stb. — mindezek azonban az anyagi magánjogot kevésbé érintik.

1212. A választott bíróság ítéletének vagy az előtte kötött egyezségnek ugyanaz a hatálya, mintha rendes bíróság előtt folytatott volna le a bírói eljárás. Az ítéletnek kell megállapítania a bíróság díjait is, ha erről ugyan a választott bíróság iránti szerződés nem intézkedett volna. A bíróság díjmegállapítása ellen fellebbezésnek van helye ahhoz a rendes bírósághoz, mely szerződésen kívül a concret esetben fellebbviteli fórum lett volna. Az ítélet végrehajtása a különben hatáskörrel és illetékességgel bíró rendes bíróság feladata. Az ítélet ellen fellebbezésnek helye nincs, de bizonyos esetekben a kü-

lönbeni rendes bíróságtól keresetileg az ítélet érvénytelenítését lehet kérni. Ezeket az eseteket az 1911: I. t.-c. 784. és 786. §§-ai sorolják fel.

1213. A választott bíróság iránti szerződés megszűnik és hatályát veszti, ha a felek töle kölcsönös beleegyezéssel elállanak, továbbá, ha valamelyik bíró a felkérést visszautasítja, meghal vagy tisztének gyakorlását megtagadja. Nemkülönben, ha szótöbbség, illetőleg egyhangúság hiányában ítéletet hozni nem tud, ha egyik fél bíróját nem nevezi meg és a másik a rendes bíróságtól a vonakodó helyett bírónevezést nem kér, s végül, ha a választott bíróság az ítélettel késlekedik és azt a rendes bíróság által evégből kérelemre kitűzött határidő alatt meg nem hozza.*

81. §. L) Szerencseszerződések.

1214. A szerencseszerződéseknek (negotia aleatoria) egyetlen közös, összefoglaló jellemvonásuk van s ez az, hogy a felek szolgáltatási kötelezettségének mikénti alakulására a véletlen gyakorol döntő befolyást s ekként legalább részben a szerencsétől függ, hogy a felek közül *melyik, mit, hogyan* avagy *meddig* tartozik szolgáltatni. A szerencseszerződések egyik része jogilag elismert és bíróilag érvényesíthető; másik része ellenben nem és így csak mint naturalis kötelelem áll fenn.

1215. I. *Bíróilag érvényesíthető szerencseszerződések.* Ide tartozik a) a reményvásár feltételes és feltétlen alakja, mely-

* Irod. utalások. Frank: Közigazság törvénye. I. k. 334. §. — Zlinszky — Reiner: Magánjog 723. és köv. l. — Katona Mór: Kötelmi jog ált. tanai. (Fodor f. Magánjog III. k. 202. és köv. l.) — Kiss Mór: *id. c. m.* (Fodor-f. Magánjog III. k. 630. és köv. l.) — Krainz: System. II. k. 35., 210. és köv. l. I. k. 458. és köv. l. — Girtanner: Die Bürgschaft nach gemeinem Civilrecht. (Jena 1850.) — Hasenbalg: Die Bürgschaft des gem. Rechts. (Düsseldorf 1870.) — Jancsó György: A kezesség fogalma és jogi természete. (Jogtud. Közl. 1879. évf.) — Juhász Andor: A kezesség. (Magy. Kodifikáció II. évf.) — A. Sturm: Die Lehre vom Vergleiche. (Berlin, 1889.) — Risch: Die Lehre vom Vergleiche mit Ausschluss des Eides u. Kompromisses. (1855.) — Örtmann: Der Vergleich im gem. Civilrecht. (1895.) — Paul: Der Vergleich im Civilprozess. (1898.) — Sichermann Bernát: Egyezés stb. (Magy. Kodifikáció I. évf.) — Gaár Vilmos: A beismerés és elismerés. (Bpest 1897.) — Schwarz G.: Kölcsönlevél mint elismerési szerződés. (Magánjogi fejtegetések c. gyűjt. Bpest 1890.) — Bähr: Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund. (1867.) — Buhl: Beiträge zur Lehre vom Anerkennungsverträge. (1875.) — Almási Kötelmi jog kézikönyve. 448., 725. és köv. l.

ről az adásvétellel kapcsolatban már volt szó. (L. 74. §.) Ha valaki „saját termésű gabonáját“ adja el a reményvásár valamelyik alakjában, az eladottnak tekintendő mennyiség, vélelem szerint, csak annyi, amennyi a termelő eladó termelési és házi szükségleteit meghaladóan produkáltatott. Reményvásár forog fenn akkor is, ha valaki az örököstől az örökség megnyílása után a rászállott hagyatéki részt megvásárolja. Itt aleatorius elem lesz az, hogy a vétel tárgyának terjedelme esetleges és egyelőre még ismeretlen passzívák miatt bizonytalan lehet. Az örökség *megnyílása előtti* örökségvásárt gyakorlatunk csak örököstársak között ismeri el érvényesnek. — *b) Életjáradéki szerződés*, melynél a járadékok fizetésére vonatkozó kötelezettség időtartam tekintetében bizonytalan lévén, mint annak helyén láttuk, ez okon szintén szerencseszerződés. (L. 79. §.)

1216. Továbbá: *c) Nyereménykölsönkötvények* és az ezekre vonatkozóan kibocsátott *igérvények* vétele és eladása. Nyereménykölsönkötvények vételével votaképp kölcsönügylet létesül a vevő (kölsönadó) és a kibocsátó között. A visszafizetés a beváltáskor, a beváltás pedig kisorsolás útján történik. Emellett a kötvény vevőjének külön sorsolástól függő nyereményekre is van kilátása. A kibocsátáshoz törvényhozási engedély kell. (1889:IX. t.-c. 1. és 2. §§.) A nyereménykölsönkötvényekre eső esetleges nyereményekre *igérvényjegyeket* lehet kibocsátani. Az ilyen igérvényjegy megvételével valamely sorsjeggyel egybekötött nyerési esélyt vásárolunk meg. *d) M. kir. szab. osztálysorsjáték* és az illetékes hatóságok által engedélyezett *magánsorsjátékok*. A szerződés itt a sorsjegy vásárlója és a játék rendezője közt jön létre. Utóbbi kötelezettsége abban áll, hogy a sorshúzást tervszerűen ejtse meg és a nyereményeket a kihúzott sorsjegyek tulajdonosának szolgáltatassa ki. Végül említendők a lóversenyek alkalmával hatóságilag engedélyezett, s az egyik fél (bookmaker, fogadási iroda, totalisateur), által üzletszerűen kötött, vagy közvetített nyilvános fogadási ügyletekből eredő követelések, melyek ha és amennyiben a fogadási összeg letétetett, bíróilag szintén érvényesíthetők. (1894:XXIX. t.-c.)

1217. II. *Bíróilag nem érvényesíthető szerencseszerződések.* *a) Játékszerződések.* Játékszerződés alatt minden olyan megegyezést értünk, melynél fogva a felek a nyereség vagy

veszteség hordozását valamely játék — azaz az erre a célra bizonyos szabályok szerint fogamatba vett tevékenység — eredményétől teszik függővé. A játékszerződések naturalis kötelmeket létesítenek és így a játék alapján eszközölt szolgáltatásokat tartozatlan fizetés címén visszakövetelni nem lehet. Az olyan játékszerződés azonban, melynél a nyereség és veszteség esélyei *csak és kizárólag* a véletlentől függenek, a kihágási törvény (1879:XL. t.-c.) 91. §-a szerint *tiltott szerencsejáték* és megfelelően büntetettik. Ezért a tiltott vagy hazardér szerencsejáték magánjogilag sem létesíthet még naturalis kötelmeket sem és a tett szolgáltatások visszakövetelésére jogosít. Azonos szempont alá esik ezzel a *hamisjáték*, holott is valamelyik fél a megállapított játékszabályokat megsérti. Játék folytathatása vagy játéktartozás kifizetése céljából tudva adott kölcsön: szintén a kérdéses játék bíróilag nem érvényesíthető jellegét ölti magára.

1218. *Fogadás*. Oly szerencseszerződés, melynél fogva bizonyos állítás tekintetében vitázó felek egymást kölcsönösen arra kötelezik, hogy az, kinek állítása valótlannak fog bizonyulni, bizonyos szolgáltatást fog ügyleti felének teljesíteni. A fogadás összegének előre letétele: a fogadás teljesítését jelenti, s ha csak nincs tiltott vagy csalárd fogadásról szó: vissza nem követelhető. Csalárd a fogadás akkor, midőn valamelyik fél a teljes bizonyosságra fogad és ügyleti felét arról fel nem világosítja. Szabály tehát, hogy a fogadás tárgyát képező állítás előre tudott, bizonyos dolog ne legyen.

1219. *Különbözeti ügylet*. Adásvétel formájába burkolt szerencseszerződés, melynél a felek akarata nem a vétel tárgyának valóságos szolgáltatására és ennek követelhetésére irányul, hanem *kizárólag* a szerződéskötéskor és a teljesítés időpontjában a teljesítés helyén jegyzett piaci vagy tőzsdei ár között mutatkozó különbözetre. Ha az ily ügyletek bizománys közvetítésével köttetnek és a felek intentiójáról a bizománys tudomással bírt: a bizománys ügyletből eredő követelések szintén elvesztik a bíróilag való érvényesíthetőséget. Nem tekinthető különbözeti ügyletnek az úgynevezett *elődíj-ügylet*, melynél a vevő a megvett értékpapírok kiadását követelheti, de a kikötött *elődíj* lefizetése mellett az ügylettől el is állhat. Ez tehát bíróilag érvényesíthető ügylet.

1220. Valamennyi bíróilag nem érvényesíthető szerencse-

szerződésre közösen áll, hogy a belőlük származó követelések perenkívül sem érvényesíthetők, beszámításra nem alkalmazhatók, novatio vagy tartozáselismerés alapját általában nem képezhetik, s minden oly megállapítás, mellyel az egyik fél a veszteség fedezése vagy kiegyenlítése céljából a nyerő féllel szemben kötelezettséget vállal, az alapszerződéshez hasonlóan szintén érvénytelen kötelmet létesít. Áll ez a fedezetül adott váltóra is. *

XXVIII. FEJEZET.

Jogellenességből származó egyes kötelmek

1221. *Attekintés.* I. Relative jogellenes magatartásból (kötelemszegésből) származó kötelmek. II. Magánjogi delictumból származó kötelmek. Utóbbiak két csoportja: A) Tisztán delictuális kötelmek és B) Kötelmek „quasi ex delicto“ tényállásokból.

1222. I. *Relative jogellenes magatartásból származó kötelmek.* Egyenkénti felsorolásuk ab ovo lehetetlen, mert ahány kötelmi alakot a jogrend elismer, s ahányat a jogélet fejlődése a jogrend által szükségképpen elismertetni fog: a szerződéses kötelezettség megszegésének is annyi esetét lehet elképzelni. Ezt már az egyes jogügyleti kötelmek tárgyalásánál is megállapíthattuk. E relativ jogellenes cselekmények következményei általában abban állanak, hogy a kötelemszegő fél ügyleti felének így előálló kárát megtéríteni tartozik, s ekként a főkötelelem mellett egy azt kiegészítő és továbbképző pótkötelelem létesül (pld. késedelmi kamatfizetés) s eventualiter okot szolgáltat a szerződéses viszony felbontására is.

* Irod. utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 718. és köv. l. — Kiss Mór: id. c. m. (Fodor-f. Magánjog III. k. 677. és köv. l.) — A X-ik magy. Jogászggyűlés Évkönyve 1899. (a különbözeti ügyletre vonatkozólag.) — Schwarz G.: Játékközben adott kölcsön perelhető-e? (Magánjogi fejtegetések c. gyűjt. 1890.) — Wilda: Die Lehre von dem Spiel. (Zeitschrift f. deutsches Recht II. 133.) — Fodor Armin: A különbözeti ügylet. (Ügyv. Lapja 1889. évf.) — Exner Kornél: A magy. pénzügyi jog. (Bpest 1901. a sorsjátékra nézve.) — Sieghart: Die öffentlichen Glücksspiele. (Wien 1899.) — Krainz: System II. k. 300. és köv. l. — Krügelstein: Über den begrifflichen Unterschied von Spiel u. Wette. (Leipzig 1869.) — Katona M.: A bírói úton nem érvényesíthető kötelmek. (Jog. 1895. évf.)

Lásd egyébként a szavatosságról, a kártérítés szolgáltatásáról és jogellenes cselekmények hatályáról mondottakat. Hangsúlyozandó tétel azonban, hogy a relative jogellenes cselekmény csak az esetben ilyen, ha egyúttal a cselekvő *vétkességével* van kvalifikálva.

1223. II. *Magánjogi delictumból származó kötelmek.* A) *Tisztán delictuális kötelmek tényállásai.* a) *A személyiség megsértéséből eredő kötelmek.* aa) *Emberölés és testi sértés.* Gyilkosság, szándékos vagy gondatlanságból okozott emberölés, halált okozó súlyos testi sértés, valamint a testi sértések enyhébb eseteiben is a tettes a sérült szükségessé vált elszállítási, elhelyezési és a gyógyítás körül felmerült összes kiadásait s az esetleges temetési költségeket is megtéríteni tartozik s egyúttal mindazoknak a személyeknek, akiknek eltartására, nevelésére vagy ellátására a sértett kötelezve volt: mindezen illetményeket, amennyiben a jelzett delictumok valamelyike okán azok elesetek, pótolni tartozik. A pótlás vagy kártérítés, vagy tőke, illetőleg járadék alakjában állapítandó meg. (1878:V. t.-c. 292. §.) A kártalanítási járadék utólagos emelése, illetőleg csökkentése is helyt foghat a sérült munkaképességének csökkenő, illetőleg emelkedő fokához képest, de a megélhetés drágulása vagy olcsóbbodása erre okul nem szolgálhat. Testi sértések esetén (melyek nem jártak halállal), a kártérítés az ápolás és gyógyítás költségein kívül a vesztett haszonra is kiterjed, s gyakorlatunk figyelembe veszi a sértéssel esetleg együtt járó örökös eltorzulásokat is (nőnél p. o.) s szórványosan „fájdalomdíj“-szerű külön elégtételt is állapít meg.

1224. bb) *Személyes szabadság megsértése.* Ide tartoznak a levéltitok, távirattitok, lakásjog megsértéséből és *csábítás* esetén a házasságon kívüli nemzésből eredő kötelmek is. Utóbbiakra nézve megjegyzendő, hogy a házasságon kívüli közösülés egymagában kártérítésre alapot nem ad, csak akkor, ha egyéb tiltott cselekménnyel (csábítás, hivatalos hatalommal, gazdai hatalommal való visszaélés, stb.) kapcsolatos. Házassági ígéret be nem váltása is csak a vele kapcsolatos csábítással ad kártérítésre jogalapot. A sértett okozott kárát, elmaradt hasznát, keresményét és az övéinek időközben elesett tartását követelheti. A btö törv. 198. §-a szerint minden kárkimutatás nélkül is igénybe vehet a sértett napi 20—40 K-ban meg-

állapítható kártalanítást, de ez esetben további igényektől el-
esik. *cc) Beccsületsértés, rágalmozás és hamis vádaskodás.* A
35. §. III. alatt felfejtettek szerint az összes személyjogok kö-
zül az egyedüli, mely a btó jogi védelmen kívül magánjogi
védelemben is részesül abban a pénzben meghatározandó elég-
tételben, melyet a bíróság állapít meg, továbbá a marasztaló
ítélet köteles közzétételében s közvetve az ügynevezett helyre-
igazító nyilatkozat közlésében is.

1225. *dd) Névhez, képmáshoz való jog megsértése.* Elvi-
leg az idevágó tilos cselekmények kötelemszülő hatálya el van
ismerve, a gyakorlatban azonban kimerül a magánjog nyúj-
totta védelem abban, hogy a sértő a bitorolt név viselésének
abbanhagyására kötelezhető és úgy itt, mint a képmással való
visszaélések esetén a kimutatható kárt megtéríteni tartozik.
A hamis név bemondása, a cím- és cégbitorlás közigazgatási
úton, illetőleg a keresk. törv. szerint büntettetik. *ee) Szerzői
és szabadalmi jog megsértése.* Az e körben elkövethető jog-
ellenes cselekmények (bitorlás) kártérítési kötelemeket létesí-
tenek, melyek tartalmára és fűződvényeire nézve (p. o. elkob-
zás) visszaatalunk a 36. és 37. §§-ok során mondottakra.

1226. Bár nem magánjogi delictumról és magánjogi de-
lictumból származó kártérítésről van szó, kiegészítésül mégis
itt jegyzendő meg, hogy az 1915:XVIII. t.-c. és azt kiegészítő
1921:XLIII. t.-c. értelmében az államot ért vagyoni és nem
vagyoni károsodás megtérítésekképpen és a kár nagyságára és
valóban bekövetkezett voltára való minden tekintet nélkül: *a
hazaárulók belföldön található vagyona az államra száll át.*
Az esetleges hitelezők és más igénylők jogainak az állami há-
rulással szemben leendő érvényesítésére a 2433/1918. I. M.
rendelet az irányadó. Elvileg rokontermészetű ehhez és az ál-
lam vagyoni és nem vagyoni kárának megtérítésére irányuló
az a kötelem, mely az 1915:XIX. t.-c. értelmében a hadviselés
érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen pedig a
hadiszállítások körül elkövetett visszaélések nyomán támad.

1227. *b) Vagyon elleni jogellenes cselekményekből szár-
mazó kötelemek.* Általában mind kártérítési kötelemek, melyek-
nek tartalma, terjedelme a kártérítés szolgáltatása, mint a kö-
telem tárgyának vizsgálata során összefoglalóan tárgyalta-
tott. (Tényállások: mindenféle vagyonrongálás, p. o. birtok-
sértés, gyűjtogatás, hűtlen kezelés, rosszhiszemű foglaltatás,

továbbá a vagyon egyes alkatelemeinek elvonása, mint lopás, sikkasztás, rablás, zsarolás, csalás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság, kielégítési alap elvonása hitelező elől, akár ilyen célzatú rosszhiszemű vagyonátruházás, akár az adóssal való s a hitelező megkárosítására irányuló csalárd összejátszás útján; rossz tanácsadás, stb., stb.) Itt csak egypár és külön törvényben rendezett esetről emlékezünk meg. Úgymint aa) *Mezőrendőri kihágásokból eredő kártérítési kötelek*. 1894: XII. t.-c. 93—95. §§. Tényállások: gyümölcsöskertek, szőlők, faiskolák, mezők, legelők termékeinek ellopása, határjelek jogosulatlan elszedése, fák, csemeték, gazdasági felszerelések rongálása, stb. A tettes a kár megtérítésére köteles. Kárbecslést a mezőőr végzi; aki ezzel megelégedve nincs, a bejelentéstől számított három nap alatt a községi előljáróságnál újabb megbecsülést kérhet. Biztosításkép jogos önsegély formájában a károsultnak magánzálogolási joga van.

1228. bb) *Vadászati és halászati kihágások*, melyeket az 1883:XX. és 1925:XLIII. t.-cikk szabályoznak. A kihágások büntetésén kívül valamennyiből kártérítési kötelelem származik. (Tényállások: orvvadászat, orgazdaság, tilos eszközökkel, tilos időben való vadászat, halászat, stb.) cc) *Erdőrendészeti kihágások*. Az 1879:XXXI. t.-c. az irányadó, mely különösen az erdei lopást, a legeltetéssel, alomgyűjtéssel, a fák megsértésével, a talaj felásásával, stb. elkövetett kártételeket s az erdőkre nézve egyébként veszélyes cselekményeket és mulasztásokat szabályozza. Tényállások: tűzélesztés, tilos úton kocsival járás, stb. A büntetési sanctióktól eltekintve kártérítési kötelelem; 30 forint kárértéken felül a cselekmény vétséggé, esetleg bűncselekménnyé minősül. Magánzálogolási jog itt is. Károk értékelésénél a három évre készítendő *érték és árszabályzatok* veendő figyelembe. dd) *Vízrendészeti kihágások*. Az 1885:XXIII. és az 1913:XVIII. t.-c. a vizek, vízművek és vízhasználati jogok védelmére tett rendelkezéseinek megszegése: vízrendészeti kihágás. Büntető sanctióktól eltekintve a tettes az okozott károk megtérítésére, vízművek megrongálásánál helyreállításra is köteles.

1229. c) *Köteles gondosság és felügyelet elmúlásztása*. aa) *Atya, gyám, gondnok* a hatalmuk alatt álló kiskorúak kártokozó cselekményeiért felelősek, ha a felügyeletet vétkesen elhanyagolták és a kiskorú koránál és értelmi képességé-

nél fogva felügyeletre szorul. (*Culpa in custodiendo*). *bb)* *Cselédtartó gazda, hivatalfőnök vagy ellenőr és munkaadó* ugyanezen a címen felelősek azokért a károkért, melyeket az őket terhető felügyelet elmúlasztása esetén a megbízásukban eljáró cseléd, a hivatali alkalmazott, illetőleg munkás okozott; *cc)* Rokontermészetű ezzel a *culpa in eligendo* címen fennálló kártérítési felelősség, holott is valaki akár saját, akár másnak reábízott ügyében maga helyett mást alkalmazott és az feladatának megfelelni nem tudván, harmadik személynek vétkeken kárt okoz. A Kuria 84. sz. teljesülési polg. döntvénye azonban módot ad a felelősség elhárítására, ha a megbízó igazolni tudja, miszerint kirendeltjének kiválasztásánál, a felügyelet eszközlésénél, az utasítások megadásánál a kellő gondosságot kifejtette vagy, hogy a kár, természete okán, mindentől függetlenül is bekövetkezett volna. Rendszerint a culpa in eligendo csak relativ jogellenesség lesz, de delictummá minősül, ha a kiválasztó a kiválasztott személy alkalmatlanságáról tudott vagy tudhatott.

1230. *dd)* *A köteles felügyelet és gondosság elmúlasztása* a kötelelem keletkezési alapja ott is, ahol a kár *bizonyos dolgoknak természeti sajátága vagy közveszélyes, rozoga állapota* okán következik be. Tényállások: háztulajdonos felelős a háza rozoga állapotából előálló kárért; veszélyes dolgokkal kereskedő egyén a szükséges óvrendszabályok elmúlasztása esetén beálló kárért, cséplőgéptulajdonos a gépből kiszálló szikra okozta tűzvészért, ha az óvrendszabályok megtételét elhanyagolta; az épülettulajdonos felelős azért a kárért, melyet az építési szabályok elmúlasztása a házban lakóknak okozott; a szállodatulajdonos (de minden háztulajdonos is) felelős az esetleges kárért, ha a nála megfordulók, vendégek testi épségét veszélyeztető helyet (lépcsőház pld.) megfelelően ki nem világította; stb. A köteles gondosság elmúlasztásának bizonyítása a károsult terhe.

1231. A köteles gondosság elmúlasztása körébe tartoznak az orvosi műhibákból, szakszerűtlen orvosi kezelésből előálló károk is, feltéve, hogy oly mulasztásról van szó, mely átlagos gyógyászati ismeretek mellett feltétlenül elkerülhető lett volna. A Röntgen-sugárral való kezelés káros következményeiért épp ezért nem állapítható meg az orvos felelősége, ha a kezelés oly időben történt, mikor e sugaraknak a bőrre

gyakorolt káros hatásait és az azok elleni védekezés módját az orvosi tudomány még nem ismerte.

1232. ee) *Munkaadó felelőssége, a munkásait ért balesetért.* Az 1893. XXVIII. t.-c. általánosította a már az 1884. XVII. t.-c. 114. §-ában is felvett tételt, hogy minden munkaadó köteles ipartelepén minden oly berendezést létesíteni és fenntartani, ami a telep természetéhez képest az alkalmazottak életének, testi épségének és egészségének lehető biztosítása érdekében szükséges. Az a munkaadó, ki ebbeli kötelezettségeit elmulasztja, kihágást követ el és büntetendő, ezenfelül fennmarad a polgári jogszabályok szerinti kártérítési felelőssége is. Ezek a „polgári jogszabályok“ a munkást ért balesetért a munkaadót csak akkor teszik felelőssé, ha a baleset a munkaadó mulasztásával vagy gondatlanságával okozati összefüggésbe hozható (ipari culpa), de megosztják a felelőség hordozását akkor, ha a baleset bekövetkezésében a sérült munkást is gondatlanság terheli. Újabban a szokásjog oly irányban fejlődött, hogy a munkaadó kártérítési felelősségét minden gondatlanságtól függetlenül is megállapította pusztán az általa folytatott üzem „veszélyes“ jellege alapján, mellyel a balesetekért való felelősséget, mint szükségképi kockázatot kapcsolatba hozta.

1233. Jogunk e meglehetősen modern álláspontjának jelentőségét az 1900:XVI. t.-cikket kiegészítő 1902:XIV. t.-c. (a gazdasági munkás- és cselédsegélypénztárakról) és még inkább az 1907:XIX. t.-c. (kereskedelmi és ipari alkalmazottak baleset és betegség esetére szóló biztosításáról) jelentékenyen leszállította s még jobban kifejlesztette az e törvényekben foglalt különleges rendezést a helyükbe lépett 1927:XXI. és 1928:XL. t.-cikk, amennyiben ezek a veszélyes iparágak körét jóformán teljesen kimerítő törvények a sérült munkások kártalanítását az ú. nev. társadalombiztosító intézetre (előbb cseléd, illetőleg munkásbizt. pénztárak) hárították és így azokért nem egyik vagy másik munkaadó, hanem az összes munkaadók a felelősek, kik a balesetbiztosítás terhét viselik. Az itt tárgyalt kártalanítási kötelelem azonban mégis megmarad tisztán és kizárólag *delictualis* jellegű kötelelemnek akkor, midőn a balesetet szándékosan vagy a hatóságilag előírt övrendszabályok vétkes elmulasztásával maga a munkaadó idézte elő. A biztosító pénztártól kapott járadék és a teljes kár közötti

különbözetet t. i. ő tartozik bti eljárás rendén eszközrendő elbírálas után megfizetni. Gondatlanság nélkül is felel a munkaadó a most jelzett körben, ha a gazdasági gépeknél alkalmazott munkások biztosítását elmulasztotta.

1234. B) *Kötelmek, melyek „quasi ex delicto“ származnak.* a) *Allatkár.* Háziállatok okozta kárért a tulajdonos felelőssége tisztán delictualis alapon, t. i. a köteles felügyelet vétkes elmulasztásán nyugszik. Mezei állatkártételek esetén azonban a kártérítési felelősség a vétkesség bizonyításának szüksége nélkül már fennáll, mert a gondatlanság vélelemszerűen felvételik; itt tehát a kárkötelelem keletkezése „quasi ex delicto“ történik. Az 1894:XII. t.-c. ily esetekben a kárkövetelés biztosítására a magánzálogolást engedélyezi, amiről annak helyén volt szó. A kárkövetelés hat hónap alatt elévül. A kár helyett a károsult, ha annak bizonyítása részéről előnytelen volna, a törvényben tarifaszerűleg megállapított *kárdíjat követelheti*, de csak négy héten belül a kár megtörténte után. Vadak, nevezetesen a fővadak okozta kárért a vadászterület vadászati jogosítottja, ki a kérdéses fővadat tenyészttette (a tenyésztés: vélelem) minden további nélkül, tehát valóban „quasi ex delicto“ felelős. (1883:XX. t.-c. 7., 17. §§.) A fővadak okozta károkért való felelősséget concret esetben a Kuria tenyészttett vaddisznók okozta kárra is kiterjesztette, elvül állítván fel emellett azt is, hogy a vadászati jog jogosítottja vétkes mulasztást követ el, ha a ragadozó és kártékony állatok elszaporodását előmozdítja.

1235. b) *Veszélyes felfüggesztés, felállítás, kiöntés, vagy kidobás* következtében beállott károkért — ha csak nincs kimutathatóan gondatlanságról (delictum) szó — quasi ex delicto ered az okozott kár megtérítésére irányuló kötelezettség. c) *Harmadik személyek vétkes cselekményeiért való felelősségnek* különböző esetei, melyekben a vétkességi elem merő fiction alapszik. Tényállások: államkincstár felelőssége bírák és bírósági hivatalnokok hiv. minőségükben magánfelek kárára elkövetett sikkasztásáért; egyéb szándékosan vagy gondatlanságból elkövetett kárnál nem a kincstár felel, hanem maga a bírósági alkalmazott. (1871:VIII. t.-c. 66. §.) Az állam felelőssége ártatlanul szenvedett előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság okozta kárért, ha az illető a vád alól

jogerősen felmentetett vagy az ügyész a vádat elejtette. (1896: XXXIII. t.-c. 576. §.)

1236. Különben az állam subsidiarius felelőssége hivatalnokaiért és azok kártokozó hiv. cselekvényeiért tág körben érvényesül, a bíróságon kívül is. Az irányadó szempont itt az, hogy ha az állami alkalmazott hivatalos eljárása közben, szándékosan vagy vétkes mulasztással okozott harmadik személynek kárt, melyet szabályszerű jogorvoslattal elhárítani nem lehetett s a károsult tőle, vagyontalansága miatt kártérítést nem kaphatott: az állam lesz felelős. Hasonló és harmadik személy jogellenes cselekményeiért való felelősséget alapítanak meg a törvényhatóságokról és községekről szóló törvények is. Egyéb vonatkozásokban pedig a nagyobb gazdasági üzemek tulajdonosai is ugyanígy felelősek az alkalmazottaik által vétkesen okozott károkért, s ezt az álláspontot juttatja kifejezésre az a törvényhely is, mely szerint a gyógyszerár tulajdonosa felel az üzletében alkalmazott és oklevéllel nem bíró gyógyszerészsegéd okozta kárért (1876: XIV. t.-c. 125. §.) stb.

1237. d) *Vaspályák által okozott károk.* Ha valamely, bár a forgalomnak még át nem adott vaspálya üzeménél valaki életét veszti vagy testi sérülést szenved, ebből eredő káráért az 1874: XVIII. t.-c. szerint az illető vaspályavállalat a felelős, miután a vétkes gondatlanságot az ő terhére a törvény vélelemszerűen felveszi. Viszont ebből következik, hogy ahol a vaspályavállalat bizonyítani tudja, miszerint a kárt a sérítettnek kizárólag saját hibája, avagy harmadik személy jogellenes cselekménye vagy elháríthatatlan baleset (vis major) okozta: a felelősség alól mentesítheti magát. Miután a vasúti alkalmazottak nagy része a munkásbiztosítás körébe van bevonva: az ily személyek vasúti baleseteik esetén a biztosító pénztártól járó járadékot igényelhetik csak, s ezen felüli kárt kizárólag és polgári per útján csak akkor, ha a balesetet valamely vasúti közeg igazolható büntetendő cselekménye okozta.

1238. A vasútak speciális kártérítési felelőssége anyagi károokra, melyek tekintetében a „veszélyes üzemek“ szabályai érvényesülnek, nem, csak az élet és testi épség tekintetében előállókra vonatkozik. A kártérítés testi sérülés esetén a gyógyítási költségeken kívül az ideiglenes keresetképtelenségből vagy a keresetképeség állandó csökkenéséből származó hát-

rányok megtérítésére is kiterjed. Halál esetén a gyógyítási költségekhez a temetések is járulnak, valamint, ha az elhunyt más személyek tartására és nevelésére kötelezve volt és ezek ettől esznek: a vasút ezeket a tartási, nevelési költségeket is fizetni tartozik. E kötelezettség eleve való kizárása vagy korlátozása (p. o. szolgálati szabályokban) érvénytelen. A fizetendő összegeket a bíróság állapítja meg és a vasútvállalatot biztosíték adására is kötelezheti. Az elhunyt után esetleg járó nyugdíjak a kártérítésből levonandók. A megítélt összeg utólag emelhető és le is szállítható. Maga a kárkövetelés a baleset, illetőleg a halálozás időpontjától számítva három év alatt elévül. Kiegészítésképp megjegyzendő, hogy ha az üzemi baleset oly pályaudvaron történt és olyankor, ahol és amikor két különböző vasúti vállalat üzeme egyidejűleg gyakoroltatott: a felelősség azt a vállalatot terheli, amely az állomási szolgálatot a forgalmi kezelés szempontjából teljesíti.

1239. e) *Veszélyes üzem.* Ha valaki veszélyes üzemet folytat, akár ipari, gazdasági célok, vagy sport, illetőleg szórakozás okából: felelős azért a kárért, mely az üzem folytatása közben másnak terhére előállott. A vétkesség az ily kártételeknél legtöbbször nem mutatható ki, a jog azonban vélelemszerűen felveszi s így a kötelmet szülő tényállás itt is „quasi ex delicto“ áll elő. A veszélyes üzem körébe eső kártérítési kötelmek a munkásbiztosítás intézménye révén jórészt más térre utalódtak át. Itt tehát csak azokról a káresetekről beszélünk, melyeket valamely veszélyes üzemben nem alkalmazottak, nem munkások, hanem harmadik személyek szenvedtek el, akár testi épségükben, akár vagyonukban.

1240. A veszélyes üzemek közé sorozandók elsősorban a vasútvállalatok (gőz-, villany-, motorvasútak), melyek üzemében nemcsak a különlegesen szabályozott személyi károk, hanem vagyoni károk is sűrűen állhatnak elő. A szikrakákra nézve a vasút a tűztávlat biztosításával nem mentesül a kártérítés alól, hacsak nem igazolja, hogy a károsult az őt terhelő gondosságot elmúlasztotta. (Pld. védőbarázdákat a talón nem húzott és terményeit az előírt 95 méter távolságon belül helyezte el.) Veszélyes üzem továbbá a *hajózás*, az elemi erővel hajtott *felvonógép* (lift), nemkülönben az *automobil*, melynél mindig az üzem mindenkori ura (tehát vagy a tulajdonos, vagy a bérlő) felel, kivéve azt az esetet, ha az üzemet

valaki jogellenes elvonással gyakorolja (fekete fuvar). A károsult pusztán a kár objectív ténye alapján jogosult a kártérítésre s az ezt elhárító bizonyítás, hogy t. i. a kárt magának a károsultnak vétkessége okozta, az alperes terhe. Veszélyes üzem egy erősáramú villámosság előállítására és szolgáltatására berendezett vállalat, fertőtlenítő intézet, dorongfák több méter magasságra való összerakása, a gőzcséplőgéppel való cséplés, féregirtás kéngyújtással, robbanó anyagok tartása, tutajozás, úsztatás, repülőgépek üzeme, stb.

1241. A munkásbalesetekkel (ld sub. 1232.) vaspálya-üzemmel (sub. 1237.) és veszélyes üzemekkel (sub. 1239.) kapcsolatos baleseti károkra vonatkozóan kiegészítésképpen megjegyzendő, hogy azok megállapításánál a sérültnek a baleset-kori jövedelme az irányadó, mellékilletményei évi általánynban veendő figyelembe, s ha a baleset idején a károsult teljesen kifejlett munkaképességű még nem lett volna, az ezen korban elérendő valószínű jövedelem veendő számításba. Az elhalt sérült gyermekeinek kártalanítási igényeinél azt kell vizsgálni, hogy a szülő mennyit fordított jövedelmeiből gyermekeire — egyen-egyen. A 87. sz. teljes ülési határozat szerint pedig a baleset címén megítélt járadékok a sérült személyén kívül eső s a gazdasági viszonyokban beállott változások folytán utólag fel is emelhetők és le is szállíthatók. A baleseti járadékok valorisatioja a méltányosság szerint jogunkban, mint annak helyén láttuk, el van ismerve. *

+ Irod. utalások. *Zlinszky-Reiner*: id. c. m. 735. és köv. l. — *Zsögöd*: Fejezetek id. c. m. I. k. 623. és köv. l. — *Reiner János*: A szerződésen kívüli kártérítési kötelezettségek. (*Fodor f. Magánjog* III. k. 735. és köv. l.) — *Liszt*: Die Delictobligationen. (Berlin 1898.) — *Török Emil*: A vasutak kártérítési felelőssége személyi baleseteknél. (Ügyv. Lapja 1898. évf.) — VI. magy. Jogászggyűlés tárgyalásai közhivatalnokok által hiv. eljárásaik közben okozott károkért való felelősség tekintetében. Évkönyv. — *Szilágyi Antal*: A kártérítési jog alapelvei. (M. Sziget 1911.); *Dezső Gyula*: Az objektív kártérítés tana. (Bpest 1917.) L. továbbá a 25. §-nál közölt irod. utalásokat is. — *Tomcsányi Móricz*: A vagyoni felelősség elve a közigazgatásban. (Bpest, 1905).

XXIX. FEJEZET.

Kötelmek jogügyleten és jogellenes magatartáson kívül eső tényállásokból.82. §. *Megbízás nélküli ügyvitel.*

1242. Megbízás nélküli ügyvitel (*negotiorum gestio*) forog fenn akkor, ha valaki feljogosítás, illetőleg ily értelmű lekötelezettség nélkül másnak ügyeiben és érdekében szándékosan eljár. Bár a megb. nélküli ügyvitel idegen érdekkörbe való sua sponte beavatkozást jelent: tiltva nines, viszont meg egyezésen sem alapul és így egyike a szerződésen és jogellenességen kívüli kötelemszülő tényállásoknak. A megb. nélküli ügyvitelből az ügyvivő *mindig*, az pedig, akinek ügyében eljár (az ügy *ura*, *dominus negotiorum*) bizonyos feltételek mellett lesz kötelezve, illetőleg jogosítva. Az ügynek az ügyvivőre nézve feltétlenül *idegen*, *mást illető* ügynek kell lennie; aki saját ügyét *idegen* ügynek nézve, vagy megfordítva, idegen ügyet *saját* ügyének nézve jár el: nem megb. nélküli ügyvivő. Utóbbi esetben az ügy ellátója és az ügy igazi ura közti viszonyban a jogalap nélküli gazdagodás szabályai lesznek alkalmazandók. Feltétlenül szükséges továbbá, hogy az ügyvivő minden felhatalmazás és lekötelezettség nélkül működjék; ezért az ügy urának utólagosan adott jóváhagyása a megb. nélküli ügyvitelt visszaható erővel megbízássá fordítja át.

1243. *Az érdekelt felek jogállása.* Az ügyvivő a sua sponte elvállalt ügyvitelből folyólag kötelezve van: a) az ügyellátást a rendes családapa gondosságával és az ügy urának érdeke és feltehető akarata szerint végezni és annak megkezdéséről az ügy urát értesíteni. Ha ez az ügyvitel ellen tiltakozik, vagy ha az ügyvivő a megkezdett ügyvitelt ok nélkül félben hagyja, a véletlen kárért is felelős; az oly ügyek ellátását azonban, melyek az ügy urára nézve törvényes vagy morális kötelezettség számba mennek: tiltakozás ellenére is lehet folytatnia. b) Köteles továbbá az ügyvivő az ügyellátás befejeztével elszámolni és mindent, amit az ügy ura részére megszerzett, ennek kiszolgáltatni. c) Ha az ügyvivő cselekvőképességében korlátozott személy: felelőssége csak gazdagodása erejéig áll fenn, hacsak törvényes képviselője az ügyvitelhez hozzá nem

járult. Több ügyvivő az ügy urával szemben egyetemlegesen kötelezettnek tekintendő. *d)* Az ügyvivőnek az ügyvitel elvállalása és ellátása körüli vétkességét, ha beavatkozásával az volt a célja, hogy az ügy uráról közvetlenül fenyegető veszélyt hárátsion el: enyhébb megítélés alá kell vetni. — Végül *e)* Illetéktelennek és jogellenesnek tekintjük az olyan ügyvitelt, melynél az ügyvivő érdekei az ügy uráéival ellentétesek, vagy amelyeknél 3-ik és az ügy urával ellentétes érdekű személytől az ügyvivő az ügy ura tudta nélkül jutalmat, előnyt vagy ezekre vonatkozó ígéretet nyert.

1244. Ha az ügy ura az ügyvitelt akár kifejezetten, akár hallgatagon, az abból származó előnyök elfogadásával helybenhagyja: az ügyvivőhöz való viszonya visszaható erővel megbízássá változik át és ennek szabályai nyernek alkalmazást. Ha jóváhagyás nincs, de az ügyvivő működésének eredménye az ügy ura érdekében állónak, objective előnyösnek tekinthető: az ügyvivőnek költségeit és befektetéseit meg kell téríteni. Az ügy urát fenyegető sürgős szükség esetén elvállalt ügyvitelnél az ügyvivő most mondott igénye még teljes eredménytelenség esetén is megáll. Ha ezek az esetek nem forognak fenn és az ügy ura az ügyvitel ellen tiltakozott is: nemcsak költségeket fizetni, befektetéseket megtéríteni nem köteles, hanem in integrum restitutiót is követelhet. Hasonlókép nincs megtérítés, ha nyilvánvaló, hogy az ügyvivő az ügy ura iránt *liberalitásból* járt el. Az ügy urának gazdagodása címén és erejéig azonban az ügyvivő a maga viszonzkövetéseit minden körülmények közt érvényesítheti. Az ügyvivő által az ügy ura részére szerzett és az elszámolásnál kiadandó dolgok vétlen kárveszélye az ügy urát terheli.

1245. A negotiorum gestio körébe tartozik az életmentés vagy a mást fenyegető egyéb súlyos veszélynek elhárítása is. Ha az életmentő, vagy a veszély elhárítója ebbeli tevékenységével testi épségében vagy egészségében kárt szenved — hacsak a veszélyt nem maga idézte elő, vagy a mentésre nem hivatásánál fogva kötelezett személy — a megmentettől megfelelő jutalmat követelhet. A jutalom a körülmények (vagyonvi viszonyok) szerint és a méltányosság alapján bírőilag állapítandó meg. Ha a mentő esetleg életét is elvesztette, a jutalom a tartásra jogosított és ettől elesett örökösei javára ítélandó meg.

1246. A fent előadott szabályok alkalmazhatóságát az, hogy az ügy ura cselekvőképtelen személy: nem érinti. Sőt a megb. nélküli ügyvitelnek legtöbbször éppen az az indoka, hogy olyanok segélyére siethessünk, akik magukon segíteni nem tudnak. A megb. nélküli ügyvitel egyik önállósult képlete a „*versio in rem*“, amely alatt valamely dolognak *más javára, hasznára* való önkéntes ráfordítását, felhasználását értjük. Az *in rem versio* a természetben, illetőleg értékben való visszakövetelésre ad jogot. Az *in rem versio* gyakori eseteivel a tulajdonjog tárgyi módosulásainál találkozunk (javítás, beépítés idegen anyagokkal, stb.) *

83. §. Jogalap nélküli gazdagodás.

1247. Aparentalan vagy jogalap nélküli gazdagodás alatt valamely vagyontárgynak vagy értéknek más rovására való oly megszerzését értjük, mely mögött az okadatoló jogi alap vagy eredetileg hiányzik, vagy ha megvolt, utólag egészen elesett. „*Jure naturae aequum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiores.*“ (Pomponius) — hozzátéve: amennyiben a gazdagodás „*non ex justa causa*“ történt. Az alap nélküli gazdagodás tényéből folyó kötelelem a gazdagodó terhére keletkezik és a gazdagodás erejéig való visszatérítésre irányul. Eszköze a tisztán személyes jellegű gazdagodási kereset: a *condictio*.

1248. A gazdagodás alaptalanságát sokféle körülmény okozhatja, miből folyólag az egyes alaptalan gazdagodási esetek kimerítő felsorolása lehetetlen. Valamennyinél közös előfeltétel azonban: *a)* valóságos gazdagodás, vagyonszaporulat a kötelezett fél részén, *b)* álljon be ez a jogosított fél vagyonának rovására és *c)* sine causa. A gazdagodó általában arra van kötelezve, hogy jóhiszeműsége esetén azt, amivel gazdagodott, természetben, s ha így nem lehet, értékben megtérítse, valamint az abból húzott hasznokat kiszolgáltassa. A gazdagodás mértékét a kereset kézbesítésének időpontja szerint megállapítani. A gazdagodó rosszhiszeműsége esetén kötelezettsége a teljes kártérítésre irányul. Az alap nélküli gazdagodás gyakoribb esetei a következők:

1249. *a)* Tartozatlan fizetés. Ha tévedésből oly szolgálta-

* Irod. utalások. L. a 84. §. alatt.

tást teljesítünk, melyre az átvevőnek velünk szemben joga nem volt: a tett fizetést, mint tartozatlat *condictio indebiti*-vel visszakövetelhetjük. A keresetnek feltétele, hogy a tett fizetés csakugyan *tartozatlan* lett legyen és történjék a fizetés *tévedésből*. A fizetés tartozatlan mivoltát, valamint a tévedést is: felperes köteles bizonyítani. A fizetés elfogadásánál érvényesülő rosszhiszeműség abban érezteti hatását, hogy ilyen esetben a visszatérítés is rosszhiszemű birtokosként történik. *b) Visszakövetelése oly szolgáltatásnak, mely jövőbeli eredmény bekövetkezésének feltételével teljesített.* (*Condictio ob causam datam*; *Condictio ob causam datam causam non secutam*.) A jogalap itt akár a konkrét jogviszony természetében hallgatag megadott, akár a kifejezetten megjelölt jövőbeli eredmény volna: ha már most a feltevés megghiúsul: a tett szolgáltatás is elveszti létfeltételét.

1250. *c) Visszakövetelés a szolgáltatás elfogadásának erkölcstelen vagy jogellenes mivolta esetén.* (*Condictio ob turpem vel injustam causam*.) Csak akkor van helye, ha a szolgáltatás elfogadásában rejlik erkölcs- vagy jogellenesség; ellenben, ha ezek a mozzanatok a szolgáltatás teljesítésében vannak: akkor nincs. Ugyanígy, ha mind az elfogadás, mind a teljesítés erkölcstelen vagy jogellenes. Újabb gyakorlatunk az ilyen kétoldalú *turpitudine* esetén is megadja a tett szolgáltatás visszakövetelésére a jogot, ha annak megtartásával az elfogadó, a teljesítő rovására méltánytalanul gazdagodottnak tekinthető.

1251. *d) Visszakövetelés a szolgáltatás jogalapja érvénytelenségének esetén.* (*Condictio sine causa* és *Condictio ob causam finitam*.) Itt a szolgáltatás jogalapja érvénytelen vagy csak látszólagosan forog fenn; vagy kezdetben érvényes volt, de utóbb elesett. Pld. ide tartozik a szerzői jog jóhiszemű (nem vétkes) bitorlója elleni gazdagodási kereset, a váltójogi gazdagodási kereset; egy egyelőre végrehajtható marasztaló ítélet alapján teljesített szolgáltatás visszakövetelése, ha az ítélet utóbb feloldatik, stb. Kiegészítésül: az alapítvány gazdagodás visszatérítésénél a fizető jóhiszeműsége és az elfogadó gondatlansága esetén az átértékelve való visszatérítést, méltányos kulcs szerint, lehet igényelni. *

* Irod. utalások. L. a 84. §. alatt.

84. §. *Közösség; vétlen felelősség; erőhatalom.*

1252. *Közösség.* A közösség technikus értelemben véve azt a jogéleti jelenséget jelenti, melynél fogva ügyleti megállapodás vagy jogellenes magatartás nélkül bizonyos személyekre nézve jogok és kötelezettségek fakadnak elő. A „közösség“ tehát nem társaság, mert ezt szerződéses megegyezés létesíti; a közösségnél pusztá tények származtatják a jogokat és kötelezettségeket. P. o. többen közösen örökölnék. A jobb megkülönböztetés kedvéért, „quia incidimus in communionem“ szokás a közösséget „communio incidens“-nek nevezni.

1253. A pusztá közösség tényén alapuló jogviszonyok legtöbbje külön szabályozásban részesült; így a tulajdonközösség, a szerzői és szabadalmi jogokban való közösség, a közszerepményi közösség, a nemesi közbirtokosság, stb. eseteiben. Bizonyos általános elvek azonban minden communio incidensnél érvényesülnek. Így: a közösség tárgyaúl szolgáló javak felett a kezelés és rendelkezés a résztársakat közösen illeti; közösen foganatosítandó elhatározásaik kialakulása szavazattöbbséggel történik; továbbá: szükség esetén a közösség tárgyának megóvása és fenntartása érdekében bármelyik részes önállóan is intézkedhetik; a részes társak egymásközi viszonyát a hasznokban és terhekben eszmei hányadaik, mint kules, határozzák meg. E hányadok kétség esetén egyenlőknek vélelmezendők; továbbá: eszmei hányadáról minden részes szabadon rendelkezhetik és követelheti a közösségnek megszüntetését. A megszüntetés módjára együttes elhatározás és ha ez nem sikerülne, a bíróság döntése az irányadó. Szabály, hogy a megosztás a részesek közt lehetőleg természetben történjék.

1254. Külön kell az ú. nev. „veszélyközösség“-ről megemlékeznünk. Ha több személy vagyontat fenyegető rendkívüli kárveszélyt egyes fenyegetett tárgyak feláldozásával hárítanak el — az ebből eredő kárt, ha a feláldozás csakugyan szükséges volt, az érdekeltek abban az arányban kötelesek viselni, amelyben érdekeik veszélyeztetve voltak. Ugyanez áll a veszély elhárítására fordított költség viselése tekintetében. Az érdekeltek ezen kárviselési kötelezettsége megmentett tárgyaik értékéig áll fenn, s ha valamelyikükön a rája eső rész meg nem vehető, — a hiányért a többi érdekelt ugyanezen korlátozás mellett felel.

1255. *Vétlen felelősség.* Az ide sorozható tényállások közül említhetők: a) A megengedett és jogos *önhatalom* köréből kártérítési kötelmet létesít a cselekvő terhére a jogos önvédelem határainak vétlen áthágása és a magánjogi végszükség; továbbá az 1885:XXIII. t.-c. 66. §. szerint veszély esetén a hajósok és tutajosok bárhol kirakodhatnak, partra vontathatnak, de a parti tulajdonosnak okozott károkat meg kell téríteniök; az erdőtörvény (1879:XXXI. t.-c.) 81. és 103. §§-ai azt, akit erdőben baj ér, feljogosítják oly cselekményekre, melyek különben kihágást képeznének, de az okozott kár megtérítésére kötelezik. Vétlen felelősséget alapít meg az önsegély alkalmazásának minden oly esete is, mikor annak előfeltételei nem forognak fenn, de a cselekvő tévedésből, tehát vétkesség nélkül jár el.

1256. További esetek a vétlen felelősségre: 1890:I. t.-c. (közútak és vámokról) 11. §. szerint a létező és igazolt vámostól hét és fél kilométer távolságon belől közérdekből létesített új hidak, vámok kompok és révek által a régieknek okozott károkért való felelősség; a szomszédsági viszonyból folyó és közvetlen beavatkozást képező cselekvényekért való kártérítési kötelezettség; az eljegyzéstől visszalépő jegyes kártérítési kötelezettsége (1894:XXXI. t.-c. 3. §.); a kisajátító kártalanítási kötelezettsége; katonai kincstár felelőssége a hadgyakorlatok alkalmával a földtulajdonosnak okozott károkért; letéteményes, rosszhiszemű birtokos véletlenért való felelőssége, stb. Mindezen esetekben vétkesség nincs, még vélelemszerűen sem feltételezhető és ennek ellenére kártérítési kötelmek keletkezhetnek.

1257. *Az erőhatalom (vis major).* Erőhatalom (Höhere Gewalt) alatt általában az események olyan bizonyos érdekkörökre romboló hatású összetalálkozását értjük, mely mintegy a véletlennél is több és elhárítására, megelőzésére semmi emberi gondosság nem elegendő. Ezek az erőhatalomként minősülő események akár rajtunk kívül, akár mibennünk (pld. egy szívszélhúdás) folyhatnak le és minden kártérítési kötelezettségtől mentesítenek. Szigorúbb felfogás szerint vis major csak a rajtunk kívül álló események képezhetnek (objektív felfogás), míg az enyhébb nézet, melyet a magyar magánjog is követ, a mibennünk megvalósuló és elháríthatatlan természetű eseményeket is vis majorként fogadja el. (Subjektív

felfogás.) A vis major fennforgását mindig annak kell bizonyítás útján igazolnia, akire konkrét esetben kártérítési felelősséget hárítanak. A bírói mérlegelésnek a vis major kérdésében felette tág tere van.*

* *Irod. utalások* a 82—84. §§-okhoz: *Zlinszky—Reiner: Magánjog* 709. és köv. l. — *Kiss Mór: id. c. m. (Fodor f. Magánjog III. k. 697. és köv. l.)* — *Krainz: System. II. k. 342. és köv. l.* — *Schwarz G. Megbízás nélküli ügyvitel. (Magánjogi fejtegetések c. gyűjt. Bpest, 1890.)* — *Vécsey Tamás: Megbiz. nélk. ügyvitel. (Magy. Themis 1878. évf.)* — *Ogonovszky: Die Geschäftsführung ohne Auftrag nach österr. Recht. (Lemberg 1877.)* — *Almási Antal: M. Jogi Lexicon V. k. 369. és köv. l.* — *Zsögöd B.: Fejezetek I. k. 135. és köv. l. (I. kiad.)* — *Pfersche: Die Bereicherungsklagen. (Wien.)* — *Mayr R.: Der Bereicherungsanspruch des deutschen bürg. Rechtes. (Leipzig, 1903.)* — *Meszlény A.: Gazdagodási kereset. (Jogi Lexicon III. k. 742. l.)* — *Veörös Jenő: Közösség. (Magy. Kodifikáció I. évf. 39.)* — *Schwarz G.: Vétlen felelősség. (Ujabb magánjogi fejtegetések. c. gyűjt. 217. és köv. l.)* — *Reiner J.: Szerződésen kívüli kártérítési kötelek. (Fodor f. Magánjog III. k.)* — *Helle Károly: Az erőhatalom fogalma a római és a mai jogban. (Kecskemét 1896.)* — *Exner: Der Begriff der höheren Gewalt. (Wien 1883.)*

Családjog.

Első szakasz. Házassági jog.

XXX. FEJEZET.

A családjogban szabályozott jogviszonyokról általában.

1258. A családjogba, legáltalánosab megjelöléssel, a családi kapcsolatból fakadó jogviszonyok szabályozása tartozik. Ezek a jogviszonyok úgy természetük, mint tartalmuk szempontjából jelentékenyen különböznek egymástól. Főcsoportjaik: a házassági, a rokonsági és a gyám gondnoksági jogviszonyok. A házassági jogviszonyokat a házasságkötés révén a felek szabad akaratelhatározása alapítja meg; a rokonsági jogviszonyok a leszármazás tényében gyökereznek; a gyám- és godnoksági jogviszonyok pedig állami berendezést és az államnak a családi viszonyokba való mély beavatkozását jelentik.

1259. E lényegbe vágó eltérések mellett az összes családjogi jogviszonyokat közösen jellemzi, hogy valamennyiükből személyeknek jogi lekötöttsége, függősége származik, olyformán, mintha a jog tárgyaként valakinek a személyisége szolgálna, de távolról sem úgy, amint azt a dologi jogoknál a dolog uralom alá vetettségében, vagy a kötelmi jogoknak az adós akaratára nehezédő hatalmi mozzanatában szemlélhetjük. A családi jogviszonyok sorában egyébként olyanokkal is találkozunk, melyek vagyoni vonatkozásokat foglalnak magukban. Az ezekre vonatkozó szabályokat azonban elsősorban nem

a vagyoni érdekek, hanem a házassághoz, mint a családi kapcsolat kiinduló pontjához fűződő erkölcsi és társadalmi szempontok befolyásolják.

1260. A családjog valamennyi intézményén átvonuló állami, társadalmi, erkölcsi és vallásos érdekekre tekintettel a családjogi szabályok részben közjogias színezetet öltenek magukra, ami gyakorlatilag abban nyilvánul, hogy az ide tartozó jogok és kötelezettségek eleve meghatározott tartalommal rendelkeznek s megváltoztatásuk, tartalmi kialakításuk vagy megszüntetésük a jogviszonyban állók tetszésétől független s autonómiájuk köréből általában teljesen ki van vonva. Lényegükben azonban magánéleti jogviszony jellegüket mégis megőrzik s szabályozásuk ekként helyesen csak a magánjog körébe utalható.

XXXI. FEJEZET.

A házasság fogalma és létrejövétele.

85. §. A házasság fogalma és szabályozása.

1261. A házasság (matrimonium, nuptiae, connubium) jogilag szabályozott s az élet egész tartamára szóló életközösség férfi és nő között.* A „jogilag való szabályozottság”-ból folyik, hogy ez életközösségnek a házasságról szóló törvény szerint kell létesülnie, különben nem házasság. Az „élet egész tartamára” kitétel azt jelenti, hogy a házasságot időtartamra vagy feltételek mellett megkötni nem lehet. Az „életközösség” sokféle tartalmú és vonatkozású, mert a házaspárnak nincsen olyan életviszonya, melyre a házasságnak több-kevesebb befolyása ne volna. Ez a befolyás a házaspár életviszonyaiból jogokat és kötelezettségeket vált ki és azokat nem módosítható, állandó tartalommal látja el. Házasság csak két különböző nemű személy, még pedig a monogamia elvéből következően csak egy férfi és csak egy nő között jöhet létre. Jogi természetű szerint a házasság szerződés, mely azonban a benne

* *Modestinus*: „Nuptiae sunt conjunctio maris et feminae, consortium omnis vitae, individua vitae consuetudo, divini ac humani juris communicatio.” (Dig. XXIII. 2. 1.)

túlnyomóan érvényesülő etikai elemekre tekintettel az általános szerződési tanoktól nagyfokú eltérésekkel nyert szabályozást.

1262. *Házassági jogunk történelmi fejlődése.* A magyar házassági jog fejlődése szoros kapcsolatban áll a vallási állapotok mindenkori adottságaival. A reformációt megelőzőleg a házassági jog kizárólagos forrása a róm. kath. házassági anyagi és eljárási jog volt. Miután azonban a kánonjog alkalmazása reception alapult: elvileg itt is az állami törvényhozás gondolata érvényesült. A reformáció elterjedésével a házassági jog a vallás szabad gyakorlatával került összefüggésbe és fejlődését innentől kezdve a vallás terén alkotott törvények és rendelkezések jelzik. Az 1626. évi komjáti-i zsinat által megállapított protestáns házassági jog akadálytalanul érvényesült a török hódoltsági területeken és Erdélyben s az „*exercitium religionis liberum*“ elvét, a házassági jogi vonatkozások beleértésével, a becikkelyezett bécsi és linzi békekötések is kimondták, anélkül azonban, hogy e törvények a gyakorlatban érvényesültek volna.

1263. A protestáns házassági jognak újabb elismerését jelenti III. Károly 1731. évi márc. 21-én kiadott rendelete, mely protestáns felek házassági ügyére nézve saját joguk alkalmazását írta elő, a prot. és kath. felek közti cultus disparitas akadályát eltörölte, de csak azzal, hogy az ilyen vegyesházasságok kizárólag kath. lelkész előtt köthetők. Ehhez a rendelethez kapcsolódik a gör. keletiek házassági jogának elismerése is s ez az egyház az ő egyházi szabadságainak, jogainak és kiváltságainak teljességét I. Lipót királytól, annak 1690. aug. 21-én kelt rendeletével nyerte el. Ez alapon a gör. keleti házassági jog szabadon fejlődhetett, s 1776-ban a karloviczi synodus az egyházi házassági bírósági szervezettel együtt újra szabályozás alá vetette, s munkálatát Mária Theresia 1777 jan. 22-én megerősítette.

1264. A prot. házassági jogok érvényesülése körül azonban a fejlődés úgy, mint a gör. keletieké tekintetében, nem tudott nyugvópontra jutni, mert mihelyt a házassági kötelék érvényének kérdése bárminő vonatkozásban felmerült, a protestáns felek is a kath. szentszékek bíraskodásának voltak alávetve és ez a kánonjog és a prot. házassági jogok ellentétes álláspontjaira tekintettel folytonos küzdelmet, panaszt és elégedetlenséget jelentett. Annak nyomát, hogy az államhatalom

végre is tudatára ébredt volna a házassági jog körül öt illető érdekek és célok fontosságának, II. József koráig nem találjuk. A koronázatlan király azonban annál erőteljesebben fogott hozzá a nagy feladat megoldásának, hogy a házassági jog egész complexumát az állami szabályozás útjára terelje.

1265. II. József házasságjogi patensében a házasságot polgári szerződésnek deklarálja s egységesen állapítja meg a házasságkötésnek törvényes előfeltételeit, alakját s az összes házassági pereket is állami bíróságok elé utalja. Az eljáró lelkészt a patens állami functionariusnak tekinti, ki a rá nézve kötelező közreműködésnél az állami jog szerint tartozik eljárni. A kihirdetések alóli felmentést és a házassági anyakönyvek vezetését állami rendszabályok alá helyezve: evidens, hogy a házasságjog egész materiáját a polgári jog alapjaira fektette le.

1266. Visszahatásként II. József, korát megelőző modern intézkedéseire az 1790. évtől kezdve általánossá válik a felfogás, hogy a házassági jog szabályozása nem állami, hanem egyházi feladat, s ez a nízus maradt uralkodó egészen az 1868. évi törvények megalkotásáig. Az 1790/91. évi XXVI. és XXVII. t.-cikk, a protestánsokra nézve ideiglenesen a II. József-féle rendezést tartották fenn, a legtöbb bajt okozó vegyesházasságoknál azonban a kanonjog álláspontját érvényesítették. Ezzel az, hogy a házassági jog terén nyugalom állhasson be, eleve lehetetlenné volt téve és csak 1841-ben XVI. Gergely pápa „Quas vestro“ kezdetű brevéje és Lambruschini bíbornoknak ehhez kiadott *instructioja* változtatott a helyzeten annyit, hogy a vegyesházasságokra nézve a „formula ante Tridentina“ tétetvén irányadónak, lehetővé vált, hogy a kath. egyház a protestáns lelkész előtt kötött vegyesházasságokat is érvényes házasságokul fogadhassa el. Ezzel összhangban az 1844: III. t.-c. 2. §-a az 1791: XXVI. t.-c. 15. §-át oda módosította, hogy a vegyesházasságok evangélikus lelkész előtt is érvényesen köthetők meg.

1267. Az 1848: XX. t.-cikknek a vallásfelekezetek közti teljes egyenlőséget kimondó elvi szabálya, majd az Optk. életbeléptetésekor kiadott és a házassági jogot is érintő patensek (1852 nov. 29-iki és 1853 május 19-iki) és az alkotmányosság visszaállítása után mindegyre megismétlődő kísérletek: már a mai állami házassági jog előhírnökei és annak előzményeiül te-

kintendők s a végre az 1894:XXXI. t.-cikkben megalkotott és becikkelyezett házassági törvény a magyar házassági jognak a polgári szabályozás felé haladó fejlődését befejezte. Ekként:

1268. ma érvényes házassági jogunkat a házasság létrejövetele és megszűnése tekintetében az 1894:XXXI. t.-c. szabályozza, mely az életbelépése (1895 okt. 1.) előtt hazánkban érvényben volt kilenc-féle felekezeti házassági jogot hatályon kívül helyezte s a házassági jogot, egyúttal a házassági ügyekben való bírászkodás tekintetében is egységesítette. A korábbi házassági jogok a következők voltak: a) róm. kath. kánoni házassági jog, az összes r. kath. vallású felekre nézve; b) a magyarországi protestánsok házassági joga a II. József-féle patens szerint; c) az erdélyi reformátusok házassági joga; d) az erdélyi ág. evangélikusok házassági joga; e) az unitáriusok házassági joga; f) a gör. keleti szerbek; g) a gör. keleti románok házassági joga; h) a magyarországi izraelitáké, egy 1863. évi udvari cancelláriai rendelet szerint és i) az erdélyi és fiumei izraelitáké az Optk. házassági joga alapján.

1269. Az 1894:XXXI. t.-c. nem meríti ki a *teljes* házassági jogot; így azokra a kérdésekre nézve, melyeket nem érint, a régebbi és főleg szokásjogon nyugvó szabályok nyerne alkalmazást (házasfelek egymáshoz és harmadik személyekhez való viszonya, házassági vagyoni jog, vélt házasság, stb.). Házassági jogunk legjelentősebb alapelve a *kötelező polgári házasság*; ez alatt azt értjük, hogy házasságot kizárólag csak az erre illetékes polgári hatóságok előtt lehet kötni; ellenesetben nem házasság, hanem pusztá concubinatus keletkezik. A polgári házasságnak egyéb ismert formái, melyeket törvényhozásunk mellőzött: a facultativ és az ú. nev. szükségbeli, vagy kisegítő polg. házasság.

1270. Terület szempontjából a H. T. az egész politikai Magyarországra kiterjed; a Horvát-Szlavon társországek azonban a házassági jog tekintetében külföldszámba mentek. Az időbeli hatály tekintetében általában a vissza nem hatás elvét követi a H. T., de ez alól igen fontos kivételeket is teszen. Nevezetesen: a) a H. T. életbelépte előtt kötött eljegyzések érvényessége és az e részt már folyamatban lévő perek: az új törv. szerint voltak elbírálandók; b) az életbelépés előtt kötött házasságok alaki és anyagi érvényességére, ha ez vitássá válik és az ez iránti per az új törvény uralma alatt tétetik folya-

matba: az új törvényt alkalmazzuk, mert a pernek csak akkor adható hely, ha az érvényesített érvénytelenségi okot az új törvény is ismeri, vagy ha nem, de a régi törvény alóla felmentést nem adott; *c*) a felbontás tekintetében is visszahat a H. T., mert a bár korábban kötött házasságot is csak az új törvényben elismert bontó ok alapján lehet felbontani; *d*) a régi törvények alatt hozott bontó ítéletek oly rendelkezése, mely a házasságkötési képesség korlátozását foglalja magában — ha csak az nem házasságtörés címén mondatott ki — hatályát veszti; *e*) a régi törvény uralma alatt ítéletileg kimondott ágy és asztaltól való elválasztást az új törvény feltételeinek fennforgása esetén végleges bontó ítéletté lehet átváltoztatni; *f*) vegyesházasságok esetén a régi törvények idejében csak az egyik félre nézve kimondott bontó ítéletnek a másik félre való kiterjesztését az új törvény alkalmazásával lehet kérni; *g*) visszahat a H. T. azon határidők tekintetében is, melyek bizonyos házassági vonatkozású jogok érvényesítését illetően a felek rendelkezésére állanak (H. T. 145. §.) és végül *h*) visszahat a H. T. a régi törvények alatt foganatosított kihirdetésekre is, amennyiben ha azok a H. T. életbeléptéig egy évesnél már régebbiek, hatályukat veszítik és ismétlendők.*

86. §. Az eljegyzés.

1271. A házasságkötést rendszerint megelőző *eljegyzés* (kézfogás, mátkaság, elkendőzés, sponsalia, desponsatio) alatt két különböző nemű személy kölcsönös ígéretét értjük arra nézve, hogy egymással házasságot fognak kötni. Jogi természetére nézve az eljegyzés alakszerűtlen szerződés, mely, saját

* Irod. utaldások. Jancsó György: Házassági jog. (Fodor-f. Magánjog IV. k. 3. és köv. l.) — Reiner János: Magy. házassági jog I. f. (Bpest 1904.) 1. és köv. l. — Jancsó Gy.: A magy. házassági és házastársi örökl. jog. (Bpest 1901) 1. és köv. l. — Tóth Gáspár: A magy. házassági jog rendszeres tankönyve. (Bpest 1896.) 5. és köv. l. — Raffay Ferenc: A magy. házassági jog. (Bpest 1902.) 5. és köv. l. — Ladányi Béla: Magy. Családjog. (Bpest 1896.) 19. és köv. l. — Somló Bódog: Házasság. (Jogi Lexicon IV. k. 51. és köv. l.) — E. Friedberg: Das Recht d. Eheschließung in seiner geschichtlichen Entwicklung. (Leipzig 1865.) — Bachofen: Das Mutterrecht. (Stuttgart 1861.) — Hellwald: Die menschliche Familie. (Jena 1893.) — Unger: Die Ehe in ihrer welthistorischen Entwicklung. (Wien 1850.) — Tillier E.: Le mariage, sa genèse, son evolution. (Paris 1898.) — Roguin Ernest: Le mariage. (Paris 1904.) — Buday Dezső: A házasság bölcselete. (Bpest 1901.) — Hattyuffy Dezső: A magy. családjog kézikönyve. (Bpest 1909.)

tos célját tekintve, az ált. szabályoktól némileg eltérően nyert rendezést. Az eljegyzés érvényességéhez szükséges, hogy a szerződő felek teljesen cselekvőképeseek legyenek; a cselekvőképesség esetleges hiányát a törv. képviselők beleegyezése (akár előzetes, akár utólagos) pótolja. Szükséges továbbá, hogy a jegyesek között semmiféle házassági akadály ne álljon fenn.

1272. Az eljegyzésből a házasság megkötésére kereseti jog nem származik, tehát sanctio nélküli szerződés. Sőt minden oly kikötés, mely a jegyesekre direct vagy indirect kényszert jelenthetne: a törvény értelmében semmis. Az eljegyzéstől ekként bármelyik fél bármikor visszaléphet és ez a visszalépés vétkekesség jellegével nem bír. Bizonyos vagyoni következmények azonban mégis beállanak annak a jegyesnek terhére, aki az eljegyzéstől alapos ok nélkül lépett vissza vagy jegyestársának szolgáltatott alapos okot a visszalépésre. Nevezetesen: az ilyen jegyes a jegyestársától vagy annak vérrokonától a kötendő házasságra tekintettel kapott úgynevezett *jegyajándékot* természetben, s ha ez nem lehet, értékében visszaadni tartozik s a neki ugyanezen intencióból tett ajándékozási ígéretek hatályukat veszítik. Továbbá: köteles jegyestársának és jegyestársa rokonainak megtéríteni azt a kárt, amit a kötendő házasságra tekintettel tett költségeik, kiadásai révén szenvedtek. Fontos, hogy a kiadások mint valóságos kár minősüljenek.

1273. A most tárgyalt kártérítési és megtérítési kötelezettség, illetőleg jog a kereset megindításáig legszemélyesebb jellegű és sem élők közti, sem halál esetére szóló átruházás tárgya nem lehet; azonfelül egy esztendő alatt az eljegyzés egyoldalú felbontásától számítva elévül. Amennyiben az eljegyzés felbontásából, a mondottakon kívül, bizonyítható és vétkes károkozás is törént: az erre vonatkozó igények minden megszorítás nélkül érvényesíthetők. Alapos okot végül az eljegyzéstől való visszalépésre (amikor is a mondott vagyoni követelések nem emelhetők) minden olyan magatartás vagy cselekvés képezhet, ami mutatis mutandis valamely házasság felbontására is okul szolgálhatna.*

* Irod. utalások. Jancsó Gy.: id. c. m. 4. és köv. l. — Reiner J.: id. c. m. 104—126. l. — Raffay: id. c. m. 26—31. l. — Szladits K.: „Eljegyzés“ c. cikk. (M. Jogi Lexicon III. k. 260. és köv. l.) — Zihlmann: Der Verlöbnißbruch im modernen Recht. (Zürich 1902.) — Glaser S.: Die rechtliche Natur des Verlöbnißes. (Halle a/S. 1904.) — Szladits K.: Az eljegyzés nemzetközi vonatko-

87. §. A házassági akadályok.

1274. I. *Altalában.* Állami érdek, hogy olyan házasság, melynek megkötése a társadalmi és állami élet fejlődése során megállapodottá vált jogi vagy erkölcsi szempontok érvényesülését sértené: létre ne jöhessen, vagy ha létre is jött, bizonyos jogi sanctiókkal sujtassék. Ennek az érdeknek a védelméről gondoskodik a törvény akkor, amikor a házasságkötés törvényes előfeltételeit megállapítja azzal, hogy megjelöli a házasság megkötését gátló, akadályozó tényállásokat. Ezek a tényállások neveztetnek *házassági akadályoknak*, mert a házasságkötésnek útját állják, s amennyiben figyelembe nem vétetnek, az akadály ellenére megkötött házasságot *semmissé*, vagy *megtámadhatóvá* vagy *tiltottá* s minden esetben egyúttal *megbüntethetővé* is teszik.

1275. Hazai törvényünk kétféle házassági akadályt ismer. T. i. *bontó akadályt* és *tiltó akadályt* (házassági tilalom). A bontó akadályok részint a házasságkötés lényeges kellékeinek hiányában állanak, részint oly tényeken és viszonyokon alapulnak, melyek magával a házasság lényegével vagy erkölcsi természetével ellenkeznek. A tiltó akadályok pedig bizonyos oly érdekek oltalmazására vannak hivatva, melyek eléggé fontosak arra, hogy a házasságkötést megengedhetetlenné tegyék s a tilalom áthágása büntethető is legyen. A joghatály szempontjából bontó és tiltó akadály között az a különbség, hogy a bontó akadály ellenére megkötött házasság eredetileg és ipso facto *érvénytelen*, még pedig vagy *semmis* (ez az érvénytelenség nagyobb foka) vagy *megtámadható* s a megtámadás eredményeként lesz visszamenő hatállyal *érvénytelenné* nyilvánítandó (az érvénytelenség kisebb foka). A tiltó akadály ellenére megkötött házasság ellenben *érvényes* házasság lesz, mert a megkötés által a tilalom célja megghiúsul, de a törvény áthágása büntethetőséget von maga után.

1276. II. *Bontó akadályok* (impedimenta dirimentia), *melyek semmisséget eredményeznek, a) Cselekvőképzetlenség.* Cse-

zásban. (Anyakönyvi Közlemények 1899. évf.) — *Kováts Gyula:* A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint (Bpest 1883.) — *U. az:* Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. (Bpest 1885.) — *Br. Rossner Ercin:* Régi magyar házassági jog. — *Hattyuffy Dezső:* id. c. m. 11. és köv. l.

lekvőképtelen személy nem köthet házasságot. (H. T. 6. §). Cselekvőképtelenek házassági jogi szempontból: a 12 éven aluliak; az elmebetegség vagy egyéb okok miatt eszük használatától megfosztottak, amíg ez az állapotuk tart (tisztá pilla-nataikban tehát ez az akadály nem áll fenn); cselekvőképtelenek továbbá az elmebetegség vagy magukat jelekkel megértetni nem tudó siketnémaság okából jogerősen gondnokság alá helyezett nagykorúak és az ugyanezen okokból az 1885: VI. t.-c. 1. §. szerint már kiskorúságuk alatt előzetesen gondnokság alá helyezett kiskorúak, végül azok, kiknek kiskorúságát a mondott okok fennforgása miatt meghosszabbították. Elhárítani a cselekvőképtelenség bontó akadályát nem lehet. Egyetlen kivétel áll fenn ez alól csak, nevezetesen: ha a cselekvőképtelen fél cselekvőképessége elnyerésével az ily akadály ellenére kötött házasságát (ha ugyan közben meg nem szűnt) *jóvá-hagyja*. Nincs hatálya a helybenhagyásnak, ha időközben a felek közt az egyeneságbeli sógorság vagy az élet ellen törés bontó akadály merült volna fel.

1277. b) *Vérrokonosság és egyeneságbeli sógorság*. Nem köthetnek egymással házasságot a vérrokonok egyenes ágon; a testvérek; testvér testvérének vérszerinti leszármazójával és az egyik házastárs az ő házastársának egyeneságbeli vérrokonával (egyeneságbeli sógorság). (H. T. 11. §.) A leszármazás törvényes vagy törvénytelen volta nem jön figyelembe. Ezt az akadályt — egyetlen esete kivételével — elhárítani nem lehet. Nevezetesen: testvér az ő testvérének vérszerinti leszármazójával, igazságügyminiszteri előterjesztésre megadott királyi felmentéssel házasságot köthet.

1278. c) *Fennálló korábbi érvényes házasság*. Akinnek korábbi házassága még érvényesen fennáll: az újabb házasságot nem köthet. (H. T. 12. §.) Ellenkező esetben még bűncselekményt is követne el (büntető törv. 251. §., bigámia). Ha a de facto fennálló korábbi házasság maga is érvénytelen: ez esetben nem a most tárgyalt bontó akadály, hanem a H. T. 21. §. szerinti *tiltó* akadály áll fenn. A fennálló érvényes házasság bontó akadályát elhárítani nem lehet.

1279. d) *Házastárs élete ellen törés*. Nem köthetnek egymással házasságot azok, akik közül az egyik, a másikkal egyetértve saját házastársának élete ellen tört (H. T. 13. §.)

Az „élet ellen törés“ fogalma a gyilkosságot, szándékos emberölést és ezeknek kísérletét foglalja magában. A cselekménynek feltétlenül *szándékosnak* kell lennie; gondatlanság nem elég. Az elkövetés vagy a házasulni szándékozók által *együttesen* történik, vagy egyikük által csak, de a másiknak tudtával és hozzájárulásával. Elkövethető harmadik személy által is, ha azt a házasulni szándékozók együttesen felbérelték, felbujtották, vagy csak az egyikük, de a másiknak tudomása és hozzájárulása mellett. Az, hogy az élet ellen töréssel erőszakosan megszakított, vagy megszakítani megkísérelt házasság érvényes volt, vagy nem? közönyös. Ha a kérdéses bűncselekmény egyoldalúan követtetik el és a törvény által megkívánt „együttesség“ nem forog fenn: nem a szóban forgó bontó akadály, hanem a H. T. 23. §-ának tiltó akadály a létesül. Az egyetértés lehet kifejezett vagy hallgatag, sőt külön-külön való felbujtásnál olyan, mely a gyilkosságra való felbérlet tényében nyilvánul meg és így szoros értelemben vett „egyetértés“ helyett a tett és szándék azonosságával pótolja az előre való megbeszélés hiányát. Elhárítani az élet ellen törés akadályát nem lehet.

1280. e) *Házasságkötés lényeges alaki kellékének hiánya.* A házasságot aa) a tisztében eljáró polgári tisztviselő előtt, bb) a házasulók együttes jelenlétében, cc) a házasulók személyes, dd) két alkalmas tanu előtti, ee) időhöz és feltételhez nem kötött, ff) házasságkötési kijelentésével kell megkötni (H. T. 39. §.). Ha e kellékek közül valamelyik hiányzik: ez a hiány semmisséget eredményező bontó akadályként hat. Elhárul a szóbanforgó akadály akkor, ha azt, aki előtt a házasságot kötötték, a *közhiedelem* polgári tisztviselőnek tartotta, kivéve, ha a valót mindkét házasuló tudta; továbbá, ha az eljáró polgári tisztviselő rája nézve idegen kerületben (illetékesség nélkül) járt el, de a felek ezt nem tudták és végül, ha a két tanú nem volt megfelelő tanú, vagy egyáltalában hiányzott, de a felek egy éven át férj és feleségként együtt éltek.

1281. II. *Bontó akadályok, melyek nem semmisséget, hanem csak megtámadhatóságot eredményeznek.* a) *A fejletlen kor.* A fejletlen korú házasságot nem köthet. Férfiak tizen-nyolcadik, nők tizenhatodik életévükben érik el a törvény által megkívánt és átlagos tapasztalatok alapján megállapított fejlettségi korukat. (H. T. 7. §.) Az akadály alól az igazságügyminiszter, ha orvosi bizonyítvánnyal igazolva van, hogy a tör-

vényes korhatáron aluli egyén mind testileg, mind szellemileg már eléggé fejlett: felmentést adhat.

1282. b) *Kiskorúság*. A kiskorúság akkor bontó akadály, ha a tervezett házasságba való beleegyezése azon személyeknek, kiket ezzel a joggal a törvény felruház: hiányzik. A beleegyezés megadására a kiskorú házасuló *törvényes képviselője* a jogosított. (H. T. 8. §.) Kiskorúnak tekinti házassági jogunk a huszonnégy éven aluliakat általában, továbbá a házasság megtámadása szempontjából kiskorúnak tekinti az engedélyezett önálló iparúzés és tizenhete éves életkor esetén hallgatólagosan nagykorúsítottat, valamint a házasságkötéssel megelőzően már nagykorúvá vált huszonnégy éven aluli nőt is, viszont a *kifejezetten* nagykorúsítottak és azok a legalább húsz évesek, kik önálló háztartást visznek (ez a másik hallgatólagos nagykorúsítási eset), házasságjogi szempontból *nem kiskorúak*. Kiskorú az is, kinek kiskorúságát elmebetegség, vagy gyengeség, illetőleg siketnémaság okából meghosszabbították.

1283. A törvényes képviselő beleegyezése olyankor, mikor a törvényes képviselő nem egyúttal szülő is: nem elég, hanem ilyenkor megkívántatik a törvényes képviselő beleegyezése mellett a jogosult szülőnek beleegyezése is és ha ilyen szülő nem volna, a gyámhatóság jóváhagyása. A jogosult szülő beleegyezésének hiánya azonban csak a kiskorú házасuló *huszadik* életévéig bontó akadály; húsz éven felül ellenben csak tiltó akadály. Beleegyezésre jogosult szülőnek tekintjük első sorban az atyát; ha atya nincs, vagy a gyermek törvénytelen: az anyát. Elvált házastársak a gondviselésükre bízott gyermekek felett gyakorolják a beleegyezési jogot s ha az elválva lévő anya nem létezőnek tekintendő, akkor valamennyi gyermek tekintetében az atya. Örökbefogadásnál: az örökbefogadó szülő. A beleegyezés indokolatlan megtagadása esetén azt a gyámhatóság beleegyezése pótolhatja. A beleegyezési jog legszemélyesebb jellegű, másra át nem ruházható. A szóbanforgó házassági akadály a hiányzó beleegyezés előzetes, vagy utólagos kieszközlésével elhárítható.

1284. c) *Kényszer, mint szabadbeleegyezést kizáró ok*. Kényszer alatt a házassági jogban fenyegetéssel előidézett alapos félelmet értünk. (H. T. 53. §.) A vis absoluta (testi kényszer) ide nem értendő, mert ilyen esetben hiányzik a „sze-

mélyes“ akaratkijelentés és házasságkötésről már csak ezért sem lehet szó. Az persze kizárva nincs, hogy az „alapos félelmet“ megelőzően alkalmazott testi bántalmazás idézte legyen elő. A kényszerszülte lelkiállapotnak pontosan a házasságkötéskor kell fennforognia; egyébként eredhet az akár a másik házасulótól, akár harmadik személytől. Az ú. n. „nőrablás“ jogunk szerint szintén a kényszer fogalma alá esik. Az akadály a kényszerített fél nyílt, vagy hallgatag helybenhagyásával elhárítható.

1285. d) *Tévedés, mint szabadbeleegyezést kizáró ok.* A tévedés hatása a házasságkötésnél ugyanaz, mint a kényszeré. Kizárja a házasságkötési akaratnak befolyástól ment szabadságát. Hogy a tévedést ki, vagy mi okozta, hogy az menthető-e, vagy nem? közönyös. Ellenben fontos szabály, hogy nem minden tévedés, hanem csak azok a tévedési esetek tekinthetők bontó akadályokul, melyeket a H. T. 54. §-a taxative felsorol.

1286. E § szerint fennforog a tévedés és a házasságot megátadhatóvá teszi, ha: aa) az egyik házасfél nem tudta, hogy kijelentésével házasságot köt (error in negotio); bb) ha az egyik házасuló tévedésből mással köt házasságot, mint akivel akart (error in persona); cc) ha az egyik házасuló már a házasságkötésekor állandóan képtelen volt a házassági tartozás teljesítésére és a másik ezt nem tudta, sem a körülményekből nem következtethette (impotentia); dd) ha az egyik házасuló megelőzően halálra, vagy legalább ötévi fegyházra, börtönre volt jogerősen elítélve és ezt a másik nem tudta; — avagy öt évnél rövidebb tartamú büntetésre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétségért fogházra és a másik ezt nemcsak nem tudta, de feltehető, hogy e körülmények tudatában a házasságot semmiesetre meg nem kötötte volna; ee) ha a nő a házasság kötésekor mástól teherbe volt ejtve és ezt a férfi nem tudta és nem tudhatta. Házasságkötés előtti szülésre vagy az érintetlenségre vonatkozó tévedés: nem jön figyelembe; ff) ha a házасulók tévedésben vannak a tekintetben, hogy valamelyiknek holtánnyilvánított korábbi házastársa még él. Itt a tévedés a korábbi házasság megszűntére és az egyik fél még mindig fennálló lekötöttségére vonatkozik. A tévedés akadály a tévedő fél nyílt vagy hallgatag jóváhagyásával hárítható el.

1287. e) *Megtévesztés, mint szabad beleegyezést kizáró ok.* A megtévesztés is a házasságkötési akarat szabadságát befo-

lyásolja, mint az előbbi két bontó akadály. Figyelembe csak a házastárs lényeges személyi tulajdonságaira vonatkozó megtévesztés jön; feltéve, hogy a szándékos tévedésbeejtést vagy a másik házасuló követi el, vagy harmadik személy, de emennek a tudomása mellett. Nem állapítható meg a bontó akadály, ha a megtévesztettről feltehető, hogy a házasságot megtévesztés nélkül is megkötötte volna. A megtévesztés egyik esete az, mikor az egyik házасuló a másik előtt a köztük fennforgó bontó akadályt elhallgatja. Vagyoni viszonyokra és társadalmi életkörülményekre vonatkozó megtévesztés általában nem jön figyelembe. A megtévesztés bontó akadály a megtévesztett fél nyílt vagy hallgatag jóváhagyásával elhárítható.

1288. Példák a megtévesztésre: szándékos és furfangos félrevezetés a nő érintetlensége tekintetében; elhallgatása annak, hogy a házасuló fél epilepsiában szenved, a másik fél előtt; elhallgatása fennforgó fertőző bujakórnak; elhallgatása annak, hogy a nő a házasság megkötése előtt iparszerű kéjelgés folytatására jogosító igazolvánnyal bírt; undort gerjesztő testi fogvatkozás vagy elváltozás eltitkolása, mely miatt a másik fél a debitum conjugale végrehajtásában psychicailag gátolva van; róvott előélet elhallgatása, stb.

1289. IV. *Tiltó akadályok.* a) *Korlátolt cselekvőképesség gondnokság alá helyezési eljárás folyamatban léte miatt.* Tilos házasságot kötni annak, aki ellen *elmebetegség* vagy jelekkel való megértést is gátló siketnémaság okából indított gondnokság alá helyezési eljárás van folyamatban, ha részére a gyámhatóság már *ideiglenes* gondnokot rendelt; vagy ellene a vagyoni zárlat már elrendeltetett, vagy a gondnokság alá helyezés bár *még nem jogerős* ítélettel, de kimondatott. (H. T. 14. §.) Az akadályt csak a folyamatban lévő eljárás jelzett három fázisának valamelyike állapítja meg. Mihelyt az ítélet jogerőssé válik, az addigi tiltó akadály ipso jure a cselekvőkép-telenség bontó akadályává alakul át. — Elhárítási mód nincs; a megkötött házasság érvényes marad, de megbüntethető.

1290. b) *Beleegyezés hiánya.* Ezen a címen kétféle tiltó akadály áll fenn. Nevezetesen aa) a gondnokság alatt lévő *elme gyenge*, vagy magát jelekkel megértetni tudó siketnéma csak gondnokának beleegyezésével köthet házasságot. A gondnok beleegyezését a gondnokolt kérelmére a gyámhatóság pótolhatja. A beleegyezés hiánya mellett a tilalom ellenére

megkötött házasság érvényes marad ugyan, de megbüntethető. Az akadály a gondnok, illetőleg a gyámhatóság beleegyezésének kieszközlésével elhárítható. *bb)* A 20 éven felüli kiskorúak házasságánál, amennyiben azok törvényes képviselője nem a szülő: ennek a szülőnek beleegyezése is megkívánatik; különben a házasságkötés tilos, még ha a törv. képviselő beleegyezése meg is volna. (H. T. 16. §.) A jogosult szülő beleegyezésének hiányát a gyámhatóság itt is pótolhatja. A tilalom ellenére megkötött házasság érvényes, de büntethető.

1291. *c) Unokatestvéri viszony.* Tilos a házasság az első unokatestvérek, vagyis testvérek gyermekei között. (H. T. 17. §.) A származás törvényes vagy törvénytelen volta közönyös, hasonlóképp az is, ha a házasuló unokatestvéreknek csak az egyik vagy mindkét nagyszülőjük közös. Az akadály igazságügyminiszteri felmentéssel elhárítható, ha hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazoltatik, hogy a házasság ellen in concreto egészségügyi és orvosi szempontból kifogás nem emelhető. A tilalom ellenére kötött házasság érvényes, de büntethető.

1292. *d) Örökbefogadás.* Miután az örökbefogadás „*imitatio naturae*“ s az örökbefogadó és örökbefogadott között a szülő és gyermek közti viszonyt létesíti: a H. T. 18. §.) szerint tilos a házasságkötés *aa)* az örökbefogadó és örökbefogadott, valamint utóbbinak volt házastársa között és megfordítva, az örökbefogadott és az örökbefogadó volt házastársa között; *bb)* az örökbefogadó és az örökbefogadott vérszerinti leszármazója, valamint ennek volt házastársa között; úgyszintén az örökbefogadott vérszerinti leszármazója és az örökbefogadónak volt házastársa között. Az akadályt csak az úgynevezett *teljes* (plena) *adoptio* létesíti, melynél az örökbefogadó az atyai hatalmat, illetőleg a természetes és törvényes gyámságot a vérszerinti szülőktől átveszi. A leszármazás törvényessége vagy törvénytelenisége, mint a házassági jogban mindenütt, itt is közönyös. Nemkülönböztetendő, hogy az örökbefogadás előtt felbontott vagy érvénytelenített házasságok a szóbanforgó akadály szempontjából nem veendőek figyelembe.

1293. Az örökbefogadáson nyugvó összes akadályok az örökbefogadás felbontásával elháríthatók. Ezenkívül, az örökbefogadó és az örökbefogadott vérszerinti leszármazója, valamint ennek volt házastársa közötti — úgyszintén az örökbe-

fogadott vérszerinti leszármazója és az örökbefogadónak volt házastársa közötti akadályt az igazságügyi miniszter felmentéssel elháríthatja. A tilalomellenes házasság érvényes, de megbüntethető.

1294. e) *Gyámság.* Tilos a házasságkötés a gyám- és a gyámolt, továbbá a gyám valamely leszármazója és a gyámolt között mindaddig, míg a gyámsági viszony fennáll. (H. T. 19. §.) Kiegészítendő azzal, hogy az akadály a gyám örökbefogadott gyermekére is kiterjed. Hogy a gyám leszármazója törvényes-e, vagy törvénytelen? közönyös. Az akadály a gyámi tisztról való lemondással vagy a gyámság bárminő megszűnésével: elhárul. A tilalomellenes házasság érvényes, de megbüntethető.

1295. f) *Házasságtörés.* Tilos házasságot kötni azoknak, kiket valamely házasságfelbontó ítélet az általuk elkövetett házasságtörés miatt az egymással való házasságkötéstől eltiltott. (H. T. 20. §.) Ahol t. i. valamely házasságot házasságtörés címén bont fel a bíróság: a vétkesnek talált felet el kell tiltania a házasságtörésben tettestársával kötendő házasságtól. Az akadály akkor is létesül, ha az a házasság, melyben a házasságtörés elkövetett érvénytelen házasság lett volna. Az akadály királyi felmentéssel elhárítható. A tilalom áthágásával kötött házasság érvényes, de megbüntethető.

1296. g) *Fennálló semmis házasság.* Tilos házasságot kötni annak, aki tényleg házasságban él, bár ez a házasság érvénytelen, semmis, mindaddig, míg az ilyen érvénytelen házasság meg nem szűnt, vagy bíróilag nem érvénytelenített. (H. T. 21. §.) Az akadályt elhárítani nem lehet. A tilalom ellenére megkötött házasság érvényes, de megbüntethető.

1297. h) *Holttányilvánítás.* Ha a házasulók valamelyikének házastársát holttányilvánították, de a házasulók bármelyike tudja azt, hogy a holttányilvánított az ítéletben megállapított vélelmezett elhalálozási napot *túlélte*: a házasságkötés az anyakönyvi adatok teljes tisztasága és helyessége s az ezekkel bizonyítandó házassági és öröklési jogviszonyok biztos meghatározhatása érdekében tilos. (H. T. 22. §.) Az akadály nem hárítható el; az ellenére megkötött házasság büntethető, egyébként érvényes marad.

1298. i) *Büntett.* Tilos a házasság a gyilkosságban és szándékos emberölésben elítélt *tettes* vagy résztárs és a sértett-

nek házastársa között, még akkor is, ha a büntető ítélet jogerőre még nem emelkedett. (H. T. 23. §.) A bontó akadályok közt tárgyalt élet ellen töréshez képest a különbséget a tényállásban az adja meg, hogy itt hiányzik a házasulók közt a bűncselekményben való egyetértés, összejátszás és hogy a tilalom csak akkor áll elő, ha a tettes a büntettet nem a saját, hanem a másik és a dologban egészen ártatlan házasuló volt házastársa ellen követte el. Hogy a sértett érvényes vagy érvénytelen házasságban élt-e? mellékes. Az akadály királyi felmentéssel elhárítható. A tilalom ellenes házasság érvényes, de megbüntethető.

1299. j) *Várakozási idő.* Tilos a nőnek korábbi házassága bármi módon való megszűnésétől számított 10 hónap letelte előtt újabb házasságra lépni. (H. T. 24. §.) Elesik azonban az egész akadály, ha a nő korábbi házasságát a férj impotentiája alapján érvénytelenítették. Elhárul az akadály akkor is, ha a nő időközben szül és végül igazságügyminiszteri felmentéssel elhárítható, ha orvosi bizonyítvánnyal igazoltatik, hogy a nő teherben nincs. Az egész tilalom célja az, hogy a netalán időközben született gyermek apaságának kérdése vitássá tehető ne legyen. A tilalomellenes házasság érvényes, de megbüntethető.

1300. k) *Egyházi rend.* Tilos a házasságkötés azoknak, akik egyházi rend vagy fogadalom okából egyházuk törvényei szerint nőtleniségre vannak kötelezve, hacsak egyházi felsőbbségük a házasságra engedélyt nem ad. (H. T. 25. §.) Az akadály egyházi felmentéssel vagy az egyházi kötelékből való kilépéssel elhárítható. A tilalomellenes házasság érvényes, de megbüntethető.

1301. l) *Katonai nősülési engedély hiánya.* Tilos a házasságkötés a H. T. 26. §. szerint azoknak a katonai kötelékben álló személyeknek, akikre vonatkozóan a nősülés az illetékes katonai hatóságok engedélyétől van függővé téve. Az akadály ennek az engedélynek kieszközlésével hárítható el. A tilalom ellenére kötött házasság érvényes, de az idevonatkozó katonai szabályok értelmében büntetendő. Az 1921: XLIX. t.-c. 22. §-a szerint a honvédelmi minisztertől kérendő nősülési engedélyre a m. kir. honvédség tényleges tagjai, ideértve a honvédségi kötelékbe már felvett, de szolgálattételre még be nem vonult, valamint a szabadságolt viszonyban lévő egyéneket is, továbbá

azok vannak ráutalva, kik testi alkalmasságuk megállapítása után felvételre jelentkeznek.

1302. m) *Kihirdetés hiánya.* Mindaddig, míg a házasságnak a törvényben előírt szabályszerű *kihirdetése* meg nem történt, a házasságkötés tilos. (H. T. 27. §.) Elhárul az akadály, ha a házasulók egyike közel halállal fenyegető betegségben szenved és elhárítható a közigazgatási hatóság által adható felmentéssel. A tilalom ellenére, kihirdetés nélkül kötött házasság érvényes, de megbüntethető.*

88. §. *Kihirdetés; a házasság megkötése.*

1303. A házasság megkötését kihirdetés előzi meg. (H. T. 28. §.) Kihirdetés alatt pedig a jegyesek házasságralépési szándékának közhírrétételét értjük avégre, hogy a közöttük netalán fennforgó házassági akadályt — aki tud róla — bejelenthesse. A kihirdetés eszközlése a polgári anyakönyvvezető feladata, még pedig mindig azé, aki a felmerült esetben egyúttal a kihirdetésre *illetékes* is. Az illetékességet a jegyesek, vagy azok egyikének rendes lakóhelye, ilyennek hiányában tartózkodási helye állapítja meg. Az anyakönyvvezető a saját maga, gyermekei, vagy szülei házasságának kihirdetésére sohasem illetékes. Ilyenkor helyettese, vagy ha ez nincs, a szomszéd kerületi anyakönyvvezető jár el.

1304. A kihirdetés elrendelését a házasulók, vagy igazolt képviselőik kérhetik a házasságkötés törvényszabta előfeltételeinek egyidejű igazolása mellett. Amennyiben ezeknek az előfeltételeknek fennforgásáról az anyakönyvvezetőnek közvetlen tudomása van, a feleket az igazolás alól felmentheti, avagy kérelmük pótlására, a bizonyítékok és netán hiányzó kellékek megszerzésére utasíthatja. Amennyiben pedig a kihirdetés elrendelését az anyakönyvvezető megtagadandónak

* Irod. utalások. Jancsó Gy.: id. c. m. 21. és köv. l. — Tóth Gáspár: id. c. m. 19. és köv. l. — Reiner J.: Házassági jog stb. id. c. m. 126. és köv. l. — Raffay id. c. m. 31. és köv. l. — Vavrik Béla: Házassági akadályok. (Jogi Lexicon IV. k. 70. és köv. l.) — Tóth Gáspár: A házassági akadályokról és a házasság bontó okairól. (Ügyv. Lapja 1896. évf.) — Hattyuffy Dezső id. c. m. 13. és köv. l. — König Vilmos: Elmebetegek házassága. (Ügyv. Lapja 1897. évf.) — Tóth Gáspár: A tévedés a házassági jogban. (Jog. 1896. évf.) — Buday Dezső: A kényszer, mint megtámadási ok a magy. házassági jogban. (Jogtud. Közl. 1902. évf.)

találja, ily értelmű határozata ellen a törvényhatóság első tisztviselőjéhez, ennek határozata ellen pedig az illetékes kir. törvényszékhez lehet megfelelő kérvénnyel fordulni.

1305. Az elrendelt kihirdetés tartalma szerint, minden olyan adatot magában foglal, melyeknek közhírré tétele a kihirdetés céljához képest szükséges. (Név, családi állapot, vallás, foglalkozás, lakhely, születési adatok, szülők pontos megnevezése, felszólítás akadályok bejelentésére, foganatosítás helye, stb.) Az elrendelt kihirdetésről a felek kérelmére hivatalos bizonyítvány adandó ki. Az elrendelt kihirdetés kis- és nagyközségekben kifüggesztéssel és két egymást követő vasárnapon éltetővel is történik. Egyebütt csak az anyakönyvi hivatal hirdetőtábláján való kifüggesztéssel. Hírlapilag akkor, ha az a hely, vagy azon helyek egyike, ahol a kihirdetés foganatosítandó, Magyarország határain kívül fekszik. A kihirdetés foganatosításának helye: a házasulók jelenlegi és közvetlenül megelőző rendes lakhelye; több lakhely esetén mindenik lakhely, ha lakhely nincs: a tartózkodási helye, és ha itt a házasulók vagy azok egyike három hónapja még nem tartózkodott, megelőző és legalább három hónapi időre terjedő tartózkodási helye. Végül szükség esetén a házasulók illetőségi, vagy születési helye.

1306. A kihirdetés 1 év alatt, ha addig a házasság meg nem köttenék: hatályát veszti és ismétlendő lesz. Indokolt esetben a kihirdetés alól a törvényhatóság első tisztviselője felmentést adhat, ha a házasságkötés törvényes előfeltételeinek fennforgását egyébként igazolták előtte és ugyanezen feltétel esetén maga a polg. tisztviselő is eltekinthet a kihirdetéstől, ha a házasuló felek valamelyike közel halállal fenyegető betegségben szenved.

1307. A házasság a szabályos 14 napos kihirdetési határidő leteltét követő harmadik napon megköthető. Ki előtt? „A házasságot polgári tisztviselő előtt kell kötni“ — mondja a H. T. 21. §-a. Polgári tisztviselő pedig a) az anyakönyvvezető, b) a törvényhatóság első tisztviselője, c) főszolgabíró, d) rendezett tanácsú város polgármestere, e) az állam diplomáciai képviselője, consula és ezek helyettesei, a kormánytól nyert meghatalmazás keretein belül. Látszólagos kivétel a fenti szabályok alól: ha azt, aki előtt a házasságot kötötték,

a közhiedelem, bár tévesen, polgári tisztviselőnek tartotta és a felek az ellenkezőt nem tudták: a házasság polgári tisztviselő előtt kötöttnek tekintendő.

1308. *Rendes illetékessége az a)–e) alatt említett polgári tisztviselők közül csak annak az anyakönyvvezetőnek van, akinek hiv. kerületében a házasulók vagy legalább azok egyike rendes lakását, ilyennek hiányában tartózkodási helyét bírja. Több illetékes anyakönyvvezető közt a felek választhatnak. Az anyakönyvvezető rája nézve idegen anyakönyvi kerületben is közreműködhetik házasságkötésnél, ha az illető kerület anyakönyvvezetője erre nézve felhatalmazást adott és a közreműködésre a saját kerületében ő maga is illetékes lett volna. Ugyanígy felhatalmazás alapján járhat el a saját hatósági kerületében oly házasulók házasságkötésénél, kik illetékesség szempontjából nem hozzá, hanem más anyakönyvvezetőhöz tartoznának. Saját maga, gyermekei vagy szülei házasságkötésénél az anyakönyvvezető (mint a kihirdetésnél is) sohasem lehet illetékes. Ilyenkor vagy hivatali helyettese, vagy a belügyminiszter által kirendelt szomszédos anyakönyvvezető jár el.*

1309. Az alispán, polgármester, főszolgabíró a házasságkötéseknél csak *kivételesen* bír illetékességgel és csak a házasulók kérelmére a főispán (polgármester) által adott engedély alapján és kizárólag saját hatósági kerületében működhetik közre. A diplomáciai képviselők, consulok, vagy ezek helyetteseinek házasságkötésnél való közreműködése a magyar kormány felhatalmazásán alapszik és csak oly esetekben foglal helyet, amelyekben a házasulandó férfi: magyar állampolgár. A külképviselek előtt kötött házasság úgy tekinthető, mintha belföldön kötöttetett volna.

1310. A polgári tisztviselők — akár kivételes, akár rendes illetékességgel járnak el — gondosan megvizsgálni tartoznak, hogy a házasságkötés törvényszabta előfeltételei csakugyan fennforognak-e. A szabályszerűen megtörtént kihirdetés tehát még nem feltétlenül elegendő, mert akadályok a befejezett kihirdetési eljárás után is merülhetnek fel. A házasságkötésnél való közreműködés tehát esetleg meg is tagadható, sőt megtagadandó. Az ily határozat írásban adandó ki a feleknek, azzal, hogy első fokon a törvényhatóság első tisztviselő-

jéhez, másodfokon az illetékes törvényszékhez lehet ellene felfolyamodással élni.

1311. A házasságkötés közelebbi időpontját a házasulók meghallgatása mellett a polgári tisztviselő tűzi ki, lehetőleg úgy, hogy a házasság megkötése után még az napon a felek vallásos kötelezettségeiknek is eleget tehessenek (egyházi cerimóniák). A házasságkötés nyilvános, de a felek indokolt kérelmére a polgári tisztviselő a nyilvánosság kizárásával és hivatalos helyiségén kívül is közreműködhetik.

1312. A házasságkötés módja pedig a következő (H. T. 39. §.): *a tisztében eljáró polgári tisztviselő előtt, együttesen jelenlévő házasulók külön-külön — két alkalmas tanú jelenlétében — személyesen kijelentik, hogy egymással házasságot kötnek és e kijelentést sem feltételhez, sem időhöz nem kötik.* A polgári tisztviselő a kijelentések megtörténte után a házasulókat a törvény értelmében házastársaknak nyilvánítja. A tanúk férfiak, nők, rokonok és idegenek egyaránt lehetnek. Csak az anyakönyvi hivatal alkalmazottjai nem, kivéve saját rokonaik házasságkötését. Legalább 16 éveseknek kell lenniök, kik a házasság cselekményét megérteni képesek. A házasságkötési kijelentések a polg. tisztviselő magyar nyelven feltett kérdéseire adandó igenlő válasszal tételnek meg. Magyarul nem tudóknál, siketnémáknál: hites tolmács, illetőleg a jelbeszédben szakértő egyén alkalmazandó. A házasság megkötéséről a polgári tisztviselőnek *tanúsítványt* kell adnia.

1313. *Anyakönyvezés.* A megkötött házasság azonnal anyakönyvezendő a házasságra lépett felek és tanúk jelenlétében. A bejegyzés tüzetes tartalmát az 1904: XXXVI. t.-c. 10. és 13. §§-ai állapítják meg, úgy hogy az a házasságkötés minden mozzanatáról hű képet adjon. A bejegyzést a polg. tisztviselő, a felek és a tanúk aláírják. Vegyes vallású házassoknál bejegyzendő a gyermekek vallására vonatkozó esetleges megegyezésük is. Ha az anyakönyvvezető *saját* kerületében ugyan, de *felhatalmazás* alapján járt el, a bejegyzést a felhatalmazásra való hivatkozással eszközli. Ha pedig a különben illetékes anyakönyvvezető *másnak* kerületében járt el, felhatalmazás alapján, nemkülönben, ha oly polgári tisztviselő működik közre házasságkötésnél, aki házassági anyakönyve-

ket nem vezet; a házasságkötésről jegyzőkönyvet vesz fel (2. pld.) s az anyakönyvi bejegyzés alapját ez fogja képezni.*

89. §. Érvénytelen házasság.

1314. A H. T. a házasságnak, mint szerződésnek, érvénytelenségét a köztörvényi ügyletektől eltérően szabályozza. Mindenekelőtt a köztörvényi ügyletek semmisségével a házasság szempontjából a törv. egyáltalában nem foglalkozik és csak a létező, fennálló, illetőleg látszólag létrejött és megszűnésükig fennállónak tekintendő házasságokra nézve állít fel szabályokat és különbözteti meg az érvényesen kötötteket az érvénytelenül kötöttektől. Ebből folyólag a rendszerinti érvénytelenségi terminologia is a házassági jogban egészen más értelemben használtatik. Az érvénytelenség fokozatai a házassági jogban a következők: *A) Nem létező házasság (matrimonium non existens)*. Fogalmilag = a köztörvényi negotium nullum. Jogilag: semmi; a H. T.-ben szabályozva nincs. *B) Érvénytelen házasság*; itt legalább a házasság látszata ideig-óráig fennforog. Két alfokozatot különböztetünk meg. *Ú. m. a) semmis házasság* (matrimonium nullum, de a „nullum“ kifejezés nem a köztörvényi, hanem a specifikus házasságjogi értelemben véve) és *b) megtámadható házasság* (matrimonium rescissibile). A „nem létező“ házasságra a semmisség általános szabályai az irányadók. Az ilyen jelenség a házasságnak még látszatát sem idézi elő; jogkövetkezménye semmi sincs, jogi védelemben nem részesül. A H. T. csak egy helyen tesz rája vonatkozást, kimondva, hogy oly kötés, mely nem polgári tisztviselő előtt történt, a törvény erejénél fogva semmi vonatkozásban nem tekintetik házasságnak. (30. §.)

1315. *A házasság semmissége*. Semmis a házasság, ha valamely semmisséget eredményező bontó akadály ellenére kötötték, ideértve azt az esetet is, mikor a házasságkötés lényeges alaki kellékei lettek elmulasztva. A házassági szerződés különleges természetéből következik, hogy az ilyen semmis

* Irod. utalások. Jancsó Gy.: Házassági és házastársi öröklési jog 114. és köv. l. — Tóth G.: Id. c. m. 59. és köv. l. — Raffay: Id. c. m. 85. és köv. l. — Kampis János: Az állami anyakönyvvezetés összes szabályainak módoszeres gyűjteménye (Bpest, 1898.). — Szladits K.: Házasság kihirdetése és Házasságkötés c. cikkek (Jogi Lexicon IV. k. 95. és köv. l. — Ú. az: A házasságkötés szabályai (Bpest, 1899.). — Hattyuffy Dezső: Id. c. m. 37. és köv. l.

házasság nem kezelhető a közönséges semmis ügyletek módjára és mindaddig, amíg meg nem szűnik, vagy jogerős bírói ítélettel érvénytelenségét ki nem mondják, a házasság látszatát idézván elő: fennálló házasságnak tekintendő. Megsemmisítése esetén — és ezt tényleges megszűnése után is meg lehet tenni — visszamenőleg, úgy tekintjük, mintha soha létre sem jött volna. A köztörvényi ügyleteknél tehát a semmisség ipso jure, magától érvényesül; ellenben a házasságnál csak akkor, ha a semmisséget a bírói ítélet jogerősen megállapította. Továbbá, míg a köztörvényi ügyleteknél azok semmisségére bárki, bármikor hivatkozhatik; addig a házasság semmissé nyilvánítását csak az kérheti, akinek erre a H. T. jogot ad. A köztörvényi ügyletek semmissége soha és semmi módon nem orvosolható; a házasság semmisségét ellenben több esetben el lehet hárítani (felmentéssel, beleegyezéssel, együttéléssel, stb.).

1316. A házasság semmisségének egyes esetei összevágának a semmisséget eredményező bontó akadályok tényállásaival. Amíg azonban de facto a semmis házasság meg nem szűnik vagy semmissé nyilvánítva nem lett: fennállónak kell tekinteni és ideiglenesen mindazon joghatályokat előidézi, amelyek személyi és vagyoni vonatkozásban a házassággal kapcsolatosak. A semmissé nyilvánítással azonban mindezek az ideiglenes joghatályok úgy a múltra visszamenőleg, mint a jövőre nézve elenyésznek. Egyedül azon jóhiszemű harmadik személyek előnyére, kik az érvénytelen házasságban élő házasfelekkel jogügyletbe bocsátkoztak, kivételesen a semmis házasság is az érvényes házasság joghatályával bír. (H. T. 133. §.)

1317. A házasság semmisségének érvényesítésére két eszköz van, t. i. a *semmisségi per* és a *semmisséget megállapító per*. Semmisségi pert *a)* a házasfelek, *b)* a kir. ügyész és *c)* az indíthat, aki kimutatja, hogy a házasság semmisségétől valamely jogi érdeke függ. A házasfelek korlátozott cselekvőképesség esetén is perképesek. Az ügyvédvállás az 1911:I. t.-c. 643. §. szerint minden vonalon kötelező. A kir. ügyész a pert mindkét házasfél ellen teszi folyamatba, egyébként hivatalból vagy kérelemre lép fel és más által indított perbe beavatkozhatik. Hatáskörét az 1911:I. t.-c. 644. §-a szabályozza. Harmadik személy keresetképesége az esetenként eldöntendő jogi érdek fennforgásától függ. (A H. T. 47. §. exemplificativ

eseteket jelöl meg.) A korábbi jog szerint szerepe volt minden házassági perben (így a semmisségi perekben is) a kirendelt „házasságvédő“-nek; ez az intézmény a kir. ügyész hatáskörének új rendezésével elesett. Semmisségi pert csakis a semmis házasság tényleges megszűnése előtt lehet indítani. Kettős házasság mint semmisségi ok esetében azonban a második házasság semmissé nyilvánítása végett a korábbinak tényleges megszűnése után is.

1318. A semmisségi per tárgya valamely házasság érvénytelenítése iránti kérelem, melyhez (keresethalmazat formájában) az 1911:I. t.-c. 686. §-ában felsorolt más kereseteket is hozzá lehet kapcsolni. Szóvá tehető a perben a per alatti ideiglenes nőtartás kérdése is. A bíró a kereseti kérelmen túl nem terjeszkedhetik; keresetváltoztatásra, bizonyításra a rendes szabályok irányadók. Az ágy és asztaltól való különélés a felek kérelmére elrendelhető. Az ítélet mindenkivel szemben res judicata-t létesít; csak a kettős házasság okából a második házasság érvénytelenítése iránt indított perben hozott *elutasító ítélet* képez kivételt, amennyiben a perbe nem vont *korábbi* házastársra nem hatályos. Ha a házasság a jogerős ítélet meghozatala előtt valami módon megszűnnék, a per érdemben nem folytatható és a semmisség érvényesítésének másik eszközére kerül a sor és ez

1319. *a semmisséget megállapító per*, melynek olyankor van helye, amikor valamely már megszűnt házasság semmis voltának utólagos megállapítását valamely jogi érdek teszi kívánatossá. Megállapító pert a H. T. 71. §-a szerint *bárki* indíthat. Bár a megállapító per önállóan indítandó, egy a fennállott házasság érvényétől vagy érvénytelenségétől függő valamely jogigény iránt indított más perben is fel lehet a semmisség megállapítását vetni, holott is, mint a beperesített igény előfeltétele az ítéletben szintén eldöntetik.

1320. *Megállapító per aziránt, hogy a házasság bizonyos okból nem semmis*. Ezt a pert az 1911:I. t.-c. 686. §-a honosította meg jogunkban a házasság védelmére oly esetben, mikor annak érvénye tekintetében a házasság felek előtt kételyek támadnának. Csak a házasság tényleges megszűnése előtt indítható és a perben kelt ítélet abszolút hatályú.

1321. *A házasság megtámadhatósága*. Megtámadható az a házasság, melyet a felek valamely megtámadhatóságot elő-

idéző bontó akadály ellenére kötöttek meg. Ha a megtámadás megtörténik és a bíróság a házasságot érvénytelenné nyilvánítja: úgy azt úgy kell tekintenünk, mintha soha meg sem kötötték volna. E tekintetben tehát a joghatály a semmis házasságokéval azonos. Amíg azonban a megtámadható házasság ténylegesen fennáll: érvényes házasságnak tekintendő. A megtámadhatóság esetei, amennyiben felmentéssel, beleegyezéssel, jóváhagyással, stb. elhárítva nem lettek, összeesnek a megtámadhatóságot előidéző bontó akadályok tényállásaival. A megtámadhatóság elhárításának legtipikusabb módja a megtámadási határidő elmulasztása, illetőleg a keresetnek a kiszabott rövid elévülési idő alatti igénybe nem vétele. Jóhiszemű harmadik személyek ügyleteire nézve a semmisségnél mondott szabály (H. T. 133. §.) a megtámadhatóság eseteiben is alkalmazandó.

1322. *A megtámadhatóság érvényesítése. A megtámadásra jogosultak.* Valamely házasság megtámadására jogosítva vannak: *a)* fejletlen korban kötött házasság esetén az igazságügyminiszter esetről-esetre adott felhatalmazása alapján kizárólag a kir. ügyész; a házastárs fejlett korának elérése után kizárólag maga a fejlett korba *lépett házastárs*; *b)* kiskorúságban a szükséges beleegyezések, jóváhagyások nélkül kötött házasságot a *kiskorú* házastárs támadhatja meg, ha fejlett korát már elérte; és a kiskorúság egész tartamán át az illetékes gyámhatóság. (Belügyminiszteri utasításra az árvaügyész által.) Joga van továbbá a megtámadásra annak a törvényes képviselőnek, illetőleg szülőnek, akinek beleegyezése hiányzik. Ha a szülő ezen megtámadását a gyámhatóság három hó alatt magáévá nem teszi: az hatályát veszti; *c)* szabad beleegyezést kizáró ok, t. i. tévedés, kényszer és megtévesztés esetén; a megtámadásra csak a tévedő, kényszerített vagy megtévesztett házaspár jogosult.

1323. Nincs helye a megtámadásnak, ha a megtámadható házasság bíróilag felbontatott vagy holtánnyilvánítás alapján kötött újabb házassággal megszűnt és ha a megtámadásra jogosult házaspár meghalt. Az örökösök t. i. csak akkor jogosultak a megtámadásra, ha jogelődjük azt a megtámadást keresettel vagy bejelentéssel már életében megtette; végül, ha a holtánnyilvánítás alapján kötött újabb házasságkötés a holtánnyilvánított utólagos visszatérése okán volna megtámad-

ható (tévedés címén), de a holtánnyilvánított meghal, vagy az új házasság maga is megszűnik. A kizárási esetek mind arra utalnak, hogy a megtámadható házasság tényleges megszűnése után megtámadásnak helye már nem lehet. Egy kivétel van csak. Nevezetesen: megtámadható a házasság megszűnése után is, ha annak a házastársnak a halálával szűnt meg, aki a megtámadásra *jogosítva nem* volt. (Bejelentéssel.)

1324. *Megtámadási határidő.* Egy év, számítva attól az időponttól, amelyben a megtámadási jog gyakorlása tényleg és jogilag lehetővé vált. Azaz, *a)* fejletlen korú házassága esetén, *a kir. ügyészre* a hivatalos értesüléstől; a *házastársra* nézve pedig azon naptól kezdve, melyen fejlett korát elérte (H. T. 57. §-a). — *b)* A 20 éven alóli kiskorúnak a szükséges beleegyezések, illetőleg jóváhagyás nélkül kötött házassága esetén a *gyámhatóság* megtámadási jogára a házasságkötés hivatalos tudomásul vételétől — a *házastársra* nézve pedig a házasságkötéstől, vagy ha ekkor még fejletlen korú volt, fejlett korának elérésétől kezdve. *c)* Kényszerített, tévedő vagy megtévesztet házastárs megtámadási határideje onnan kezdve számítandó, mikor a jogosult, a kényszer hatása alól felszabadult, illetőleg tévedését vagy megtévesztetését felismerte (H. T. 57. §. c.) A megtámadásra kiszabott egy esztendő jogi természetű szerint inkább elévülés, semmint záros határidő és erőhatalom, cselekvőképtelenség vagy más gátló körülmények fennforgása esetén folyása szünetel, illetőleg el sem kezdődik.

1325. *A megtámadás eszközei. Megtámadási per.* Amíg a megtámadható házasság *de facto* fennáll: a megtámadás eszköze az önálló megtámadási kereset, illetőleg viszkonkereset. A felperesség az alanyi megtámadási joggal esik össze. A kir. ügyész azonban az 1911:I. t.-c. 644. §-a szerint bármely megtámadási perben részt vehet. Ahol házaspár a jogosított a keresetre: csak *személyesen* léphet fel. A fejlett korát vagy teljeskorúságát *perközben* elérő házaspárra a beleegyezés, illetőleg jóváhagyás hiánya okán gyámhatóságilag indított megtámadási perek a törvény értelmében átszállanak. A megtámadási perek további berendezése és szabályozása egyébként a semmisségi perekével azonos.

1326. *A bejelentés.* Ennek a megtámadási eszköznek csak a házasság valóságos megszűnése után és csak egyetlen esetben van helye. T. i. ha a megtámadható házasság a megtáma-

dásra *nem jogosult* félnek *halálával* szűnt meg. Tartalma szerint a bejelentés az illetékes törvényszékhez intézett egyoldalú és visszavonhatatlan nyilatkozat arról, hogy a bejelentő a megszűnt házasságot érvénytelennek tekinti. Célja: a házasság érvénytelenségétől függő jogoknak akár önállóan indítandó perben, akár a jogi érdeket nyújtó jogigény iránti perben mellékesen való érvényesíthetése.

1327. *A vélt házasság* (matrimonium putativum). Az érvénytelen házasságoknak az az esete, amikor az egyik, vagy esetleg mind a két házaspár nem tudta és nem is tudhatta azt, hogy a házasságot valamely semmisséget vagy megtámadhatóságot eredményező bontó akadály ellenére kötötték. (Malafides superveniens non nocet.) Ezt a jóhiszeműséget a jogrend azzal honorálja, hogy az ilyen házasságot semmissé nyilvánító vagy megtámadás folytán érvénytelenítő ítéletnek nem ad a kötés idejére visszaható erőt, tehát a vélt házasságot a *múltra* nézve meg sem kötöttnek, nem létezőnek nem tekinti. Ahol csak az egyik házaspár volt jóhiszemű: a múltra nézve létrejött házassági joghatályok csak rája nézve tekintendők érvényeseknek, a rosszhiszeműre nézve ellenben nem. Ugyanígy akkor is, ha a vélt házasság a rosszhiszemű fél halálával még érvénytelenítés előtt megszűnik, mikor is a túlélő jóhiszemű a házasságból folyó öröklési igényeket épp úgy érvényesítheti, mintha törvényszerű házasságról lett volna szó. Fontos hatása van a vélt házasságnak a belőle származott gyermekek tekintetében, akik ugyan törvénytelen gyermekek maradnak, de a legtöbb vonatkozásban a törvényesekkel egyenlő mérték szerint kezelendők.*

XXXII. FEJEZET.

A házasság személyi joghatályai.

1328. *Személyes jogviszony a házasfelek között.* A házasság teremtette jogviszony férj és feleség között elsősorban az

* Irod. utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 859. és köv. l. — Jancsó Gy.: Id. c. m. 207. és köv. l. — Tóth Gáspár: Id. c. m. 74. és köv. l. — Raffay F.: Id. c. m. 124. és köv. l. — Szladits K.: A házasság érvénytelensége (Jogi Lexicon IV. k. 57. és köv. l. — (U. itt összeállítás a szaklapokban megjelent cikkekre nézve.) — Hattyuffy D.: Id. c. m. 54. és köv. l.

együttélés és együttlakás kötelességében jut kifejezésre, lévén a házasság célja az *életközösség*. Az életközösség tartalmát kimerítően felsorolni nem lehet. A kölcsönös tisztelet, szeretet, egymás megbecsülése, a házastársi tartozás teljesítése, hűség, stb. mind oly kötelességek, melyek bár közvetlen jogi sanctio alatt egészben véve nem is állanak, de kétségtől az életközösség legfontosabb vonatkozásai. A házaspár az életközösségben mint *egyenjogú* felek állanak egymás mellett, mert magyar jogunk a nemi gyámkodás (eheherrliche Gewalt, puissance maritale) semmiféle nemét nem ismerte és nem is ismeri. A „férji fegyelmi jog“ jogintézményeink között nem szerepel. Ami ennek látszólag ellentmondva a nő bizonyos alárendeltségére utalna rája: az nem a házasságból, hacsak a családnak, mint jogi és társadalmi intézménynek szerkezetéből következik. Így nevezetesen:

1329. A *családfőség* a férjet illeti. Az ő rangja, polg. állása szabja meg a feleség — és az egész család — rangját, polg. állását is. De a magasabb rangban született nő ezt a rangját férjhezmenetelével korántsem veszti el, hanem tovább is megtartja. Így megtartja születési nevét, bár fel kell vennie a férj nevét is. Osztja férje állampolgárságát, községi illetőségét és megtartja azokat özvegysege idejére is. A férj a család ügyeinek intézésénél bár a döntő szó őt illeti, feleségét meghallgatni, jó tanácsait követni, s feleségét mindenkivel szemben (saját szüleivel szemben is) megvédelmezni tartozik. A házassági életközösség folyamánya az is, hogy a feleség a házi tűzhelyet elhagyni kényszerült férj (hadbavonult pld.) háztartását, gazdaságát tőle telhetőleg gondozni és fenntartani köteles. Egymást halál esetén kölcsönösen eltemettetni tartoznak, s ha az eltemetés kérdésében az elhalt rokonai és a túlélő házastárs közt viták merülnének fel: a túlélő óhaj-tásai és rendelkezései az irányadók. A házastársi viszony fennállása számos vonatkozásban, mint érdekeltség állapítat meg és így p. o. felmenti a feleket az egymás elleni tanúzási kötelezettség alól, illetőleg a házastárs ezen minőségéből folyólag bizonyos ügyekben, mint érdekelt, el nem járhat.

1330. A családfőségből folyik a férjnek az a további kötelezettsége, hogy a házassággal járó összes terheket neki kell viselnie. Ami e terhek közül a nő *tartását* illeti: erről külön fogunk alább megemlékezni. A háztartás mindennapi terhei-

ben a feleség azzal, hogy a családi háztartást vezeti, e tevékenysége révén szintén részt vesz, sőt, bár a házastársi viszony egymagában a meghatalmazotti minőséget nem állapítja meg: mégis a családi szükségletek kielégítése céljából ügyleteket kötő nőt a férj helyett és a férj nevében eljárónak kell vélelmeznünk.

1331. A házastársak lakhelyének megválasztása szintén férji, családfői jog, s a nő az ő urát ennek lakóhelyére követni köteles. Am fel van mentve ez alól akkor, ha a férj idegen országba, vagy éppen más világrészbe vándorol ki, vagy ha a nő testi épsége, becsülete a férj lakóhelyén bárki részéről veszélyeztetve van. Újabb gyakorlatunk akkor sem kötelezi a nőt arra, hogy férjét ennek lakhelyére kövesse, ha ott, a férj — az ő szülőit, testvéreit is el akarja helyezni, vagy ha a férj rendes lakás hiányában rokonánál húzódik meg, mely hely arra, hogy ott a házasság együttélése folytassék, nem alkalmas. Egyébként a lakástól a férj feleségét, míg a házasságuk felbontva nincs, meg nem foszthatja, és nejét tulajdonosi jogcímen a házból el nem távolíthatja.

1332. A házaspár egyébkénti egyenjogúsága a legélesebben abban nyer kifejezést, hogy saját vagyona felett mindketten nem csak teljesen szabadon rendelkeznek, de arra nézve, akár egymás között, akár harmadik személyekkel szemben mindennemű ügyletek kötésére is jogosult. Ezen az elvi tétel alapszik a házassági szerződések terén érvényesülő széleskörű autonómiájuk, melynek harmadik személyek érdekében pusztán annyi korlátozása áll fenn, hogy az 1886:VII. t.-c. 22. §-a értelmében egymásközi szerződéseik a közokirati forma alakításai alá vannak vetve.

1333. *A házastársi tartás.* Jogunk a házastársak kölcsönös tartási kötelezettségét nem ismeri, hanem csakis a férjnek nőtartási kötelezettségét szabályozza. Szórványosan ugyan előfordult, hogy teljesen vagyontalan és keresetképtelen férj javára a bíróság a vele közös háztartásban együtt élő feleségét természetben kiszolgáltatandó tartásra kötelezte, ami a férj-tartás gondolatának jelentkezésére látszik ráutalni. A nőtartás a házasság együttélése tartama alatt a természetben kiszolgáltatandó lakás, élelmezés és ruházatból áll, ideértve a szellemi szükségletek kielégítését és gyógyíttatási, valamint temetési költségeket is. (Utóbbi kölcsönös.) Pénzbeli egyenértékkel

megváltani nem szokásos és nem is követelhető, hacsak a férj a természetbeni kiszolgáltatást meg nem tagadja, vagy annak élvezete a férj vagy hozzátartozói magaviselete miatt a nőre nézve tűrhetetlen. Ha a nő részben még mindig szülei háztartásában él, anélkül azonban, hogy férjével való házasság együttélése megszakadt volna: férje a nőtartás kötelezettségét magától el nem háríthatja. A tartás mértékére a férj társadalmi és vagyoni állása az irányadó; a nő esetleges vagyona figyelembe nem vehető, s ő a tartáshoz való hozzájárulásra nem kötelezhető. A nő polgári vagy büntetőperbeli költségei a nőtartáshoz nem tartoznak. Elmaradt és hátralékos tartási részek megfizetésére a férj örökösei nem kötelezhetők.

1334. Ha a férj és feleség különválva élnek, anélkül, azonban, hogy közöttük házassági per volna folyamatban, a rendes nőtartás átalakul és előfeltételei is megváltoznak. Nevezetesen a nőnek csak akkor van igénye rája, ha a különélésnek nem ő az oka, hanem a férj, vagy a férj háztartásában velük élő hozzátartozóinak (különösen szülőinek) bánásmódja; továbbá, ha a különélés alatt erkölcsi szempontból kifogástalan életet folytat és ha különvagyona nincsen. A tartás mértékére nézve a rendes tartás szabályai az irányadók, kivéve azt az imént említett mozzanatot, hogy itt a nő vagyoni helyzete is figyelembe veendő. A kiszolgáltatás módja a havi, negyedévi pénzbeli fizetés. S miután a különélés akkor is fennforoghat, ha a feleség férjével egy lakásban ugyan, de elkülönített helyiségben él s a tartást ekként a lakás, fűtés, világítás tekintetében természetben kapja: ez az élelmezés alól való felmentést nem jelenti s a férj azt oly módon, amint azt a feleség családi állása megkívánja, szintén teljesíteni köteles. Utólag helye van úgy az emelésnek, mint a leszállításnak. Perben, a tartás előfeltételeinek bizonyítása a nő feladata.

1335. Amennyiben a házaspár között valamiféle házassági per van folyamatban és a bíróság a feleket ideiglenesen a per folyamára vagy meghatározott időre hivatalból vagy a felek kérelmére: ágy és asztaltól különvetette (különélés elrendelése házassági per alatt) gondoskodnia kell egyúttal a nő ideiglenes tartásáról, valamint a nőnek szükséges tárgyak kiadásáról is. A vétkesség mellékes. A tartás mértékét a bíróság belátása szerint határozza meg és a férjet indokolt esetben az alól fel is mentheti.

1336. *Végleges nőtartás*; a nőtartás negyedik fajtája. Igénye van rá a nőnek, ha a házasságot a férj vétkessé nyilvánítása mellett a bíróság felbontotta, vagy az ágy és asztaltól való elválasztást, szintén a férj vétkessége mellett, jogerősen kimondotta. Előfeltétele a végleges nőtartásnak, hogy a nő rá legyen szorulva és hogy a tartás iránti igényét a perben érvényesítette legyen. Mértékére nézve a vétkes férj anyagi és társadalmi helyzete irányadó. Utólagosan felemelhető, ha a nőnek oly jövedelmeire tekintettel állapított meg, melyek utóbb a nő hibáján kívül elestek, vagy ha a férj vagyoni helyzete utóbb megjavult. Viszont nincs kizárva az sem, hogy a férj kérelmére leszállíttassék. A végleges nőtartás kérdése egyébként egyezségileg is szabályozható. Fizetésének módja rendszerint az előzetes havi részletekben és készpénzben való kiszolgáltatás. A nő kívánságára biztosítandó. A nő újabb házasságralépésével megszűnik. A férj örökösére is átszáll, kik azonban a hagyaték tiszta jövedelme erejéig való mérséklését kérhetik.

1337. Ha a férj feleségét szülei házába vitte és a maga munkaerejét kizárólag a szülői gazdaságban és annak javára érvényesíti: a tartásra a vagyontalan férj helyett a szülő lesz köteles (menytartás). Sőt, ha az önhibáján kívül különálló nőnek vagyona nincs, s a férj szülőinek részük van abban, hogy az életközösség a házasfelek közt megszakadt: a tartásért a szülők a férjjel együtt egyetemlegesen lesznek kötelezendők. Ez a tétel előfordul gyakorlatunkban más változatban is, nevezetesen: ha a férj szülői jogellenes magatartással terhelhetők abban, hogy a nő férjétől tartást követelni nem tud (a férjet szülői elszöktették): úgy a tartásért ők felelnek.

1338. *Szerződéses nőtartás*. Főleg a *tényleges különélés* alatti és az ú. n. *végleges nőtartás* esetében szoktak a felek a tartás tekintetében szerződésileg megállapodni. A szerződésre nézve a közokirati forma kötelező. Ha a szerződést házasság-bontó per folyama alatt létesítették, azt az a körülmény, hogy a bontó ítélet a nőt nyilvánította vétkesnek, joghatályától nem fosztja meg. Oly kikötést felvenni, mely szerint a volt házasfelek a házasság felbontása után is a nemi hűséget megtartásák: nem lehet. A szerződésileg kikötött nőtartási díjak méltányossági alapon való utólagos felemelése nincs kizárva, hasonlóképpen helyt foghat azok felértékelése is.

1339. Végül, mint minden létfenntartást biztosítani hivatott járadéokra és tartásdíjra alkalmazandó szabály említendő, hogy a múltra visszamenőleg a tartás elvileg csak úgy igényelhető, ha a jogosult a kereset megindításában tőle nem függő okokból, főleg a tartásra kötelezett magatartása miatt akadályozva volt és ha a huzamosabb időn át felszaporodott részleteknek egyszerre való behajtása a kötelezett vagyoni érdekét súlyosan nem veszélyezteti.*

XXXIII. FEJEZET.

A házasság vagyoni joghatályai.

90. §. *Altalában. A) A különvagyon és jegyajándék.*

1340. A házasságból eredhető összes vagyoni joghatályok szabályozásának alaptétele az, hogy az azok feletti legteljesebb rendelkezés a házasfelek autonómiájához tartozik és a jog szabályai csak az esetben nyernek alkalmazást, ha a házasfelek e vagyoni viszonyok rendezését elmulasztották. Ekként a házassági vagyonjognak két ágazata van. A szerződéses házassági vagyonjog és a törvényes házassági vagyonjog. A házasságból folyó és halál esetére szóló joghatályokkal nem a házassági vagyonjog, hanem az öröklési jog foglalkozik. A törvényes házassági vagyonjog intézményei jogunkban a női szabadvagyon-rendszer keretei közé vannak beillesztve, mely rendszernek kiindulási pontja az, hogy a nő a házasság kötésekor már megvált vagy azután bármi módon szerzett vagyona felett, hacsak azt vagy annak valamely részét különleges (pld. hozományi) célra le nem kötötte: szabadon rendelkezik. Miután pedig ez az alapelv a közszerzemény tekintetében némi megszorítást szenved: a magyar házassági vagyonjog vegyes jelleget ölt magára, s a különvagyoni gondolat mellett a vagyonközösségi gondolatot is érvényesíti. További jellegzetessége házassági vagyonjogi rendszerünknek, hogy

* Irod. utalások. Frank I.: Id. c. m. I. k. 105. §. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 877. és köv. l. — Jancsó Gy.: Id. c. m. 568. és köv. l. — Zsögöd B.: Magánjogi tanulmányok II. k. 807. és köv. l. — Dell'Adami R.: Magánjogi codificationk és régi jogunk. (Bpest, 1885.) — Tóth Lőrinc: A magy. nőkről (Gide P. A nők joga c. műve fordításának függelékében, Bpest, 1886. II. k. végén). — Reiner J.: A házassági együttélés joga (Jogi dolgozatok 102. és köv. l.).

szervezete dualisticus, mert különbséget teszen társadalmi és gazdasági osztályok szerint. Ekként a rendi különbség a házassági vagyoni jogban máig is érezteti hatását.

1341. *A törvényes házassági vagyoni jog intézményei. A különvagyon.* Azt a vagyont, ami az egyik vagy másik házastárs kizárólagos tulajdona, *különvagyonnak* nevezzük. Különvagyoni jellege van mindannak, ami már a házasság kötése előtt valamelyik fél tulajdona volt, és aminek különvagyoni jellegét a felek szerződésileg állapították meg. Különvagyon az, amit a házasság folyamán férj vagy feleség *ingyenesen* szerez (p. o. örököl); az oly házasság alatti szerzemény továbbá, melynek jogcíme még házasságelőről való és minden oly dolog, amelynek nyilvánvaló rendeltetése, hogy csak az egyik vagy másik fél tulajdonául szolgáljon; végül az úgynevezett jegyajándék (lásd alább). Nemkülönben különvagyon marad a különvagyont ért károkért járó kártérítés, mint szoros értelemben vett különvagyoni surrogatum, sőt a különvagyon oly jövedelme, növekvése is, mely pusztán a gazdasági conjuncturák következtében állott elő.

1342. Különvagyoni jellege van az ú. n. *kiházasítási* tárgyaknak is, melyek rendeltetésszerűleg a házaspár közös használatában állanak, (bútorok, ágyneműek, asztalterítők, evő- és étkező eszközök, konyhafelszerelés, stb.) Ezek a közös használat alól, amíg a házasság fennáll el nem vonhatók, még a házaspár különélése esetén sem, s a nő (aki rendszerint hozza magával a kérdéses dolgokat) azok iránti igényét a házasság megszűnése előtt nem érvényesítheti. Természetesen a tisztán női használatra való kiházasítási tárgyakra a fenti szabály nem vonatkozik.

1343. A különvagyon felett a tulajdonos házaspár mind élők között, mind halál esetére teljesen szabadon és a házastársa minden beleszólása nélkül rendelkezik. Megteheti így azt is, hogy annak kezelését másra, esetleg éppen házastársára bízassa, s a gyakorlati élet példája arra utal, hogy ez különösen a férj által kezelt női különvagyon formájában felette sűrűen szokott előfordulni. Vélelem, hogy ennél a kezelési megbízásnál a nő férjét a számadás terhe alól felmentette, de épp erre tekintettel joga is van arra, hogy esetleg veszélyeztetve látott vagyonának kezelését bármikor akár okkal, akár ok nélkül visszavehesse.

1344. A különvagyon most érintett visszaszolgáltatásakor az esetleg okozott károk, netaláni beruházások leszámolása az általános szabályok szerint s a vétkekesség fokának figyelembevételével ejtendő meg. Ha a férj a kezelésében volt női különvagyoni készpénzt ingók vásárlásába fektette be: a nő csak a befektetett értéket követelheti vissza, de nem igényelheti a még meglevő vásárolt ingók részére leendő kiadását. Az így kiadandó érték azonban valorizáltan számítandó. A férj csődje esetén a nő különvagyont a különvagyoni jelleg bizonyítása mellett azonnal kivonhatja a tömegeből, (1881: XVII. t.-c. 46. §.) A férj ellen vezetett végrehajtás esetén pedig az igényperrel védekezhetik. Ingatlanoknál a bekebelezés védi a nőt; a férjnek a nő különvagyonára vonatkozóan harmadik személyekkel illetéktelenül kötött jogügyleteit, melyeknél a 3-ik személy jóhiszemű szerzésére is figyelemmel kell lennünk, a rendes ügyletmegtámadás szempontjai szerint kell megítélni.

1345. *A jegyajándék* (paraphernum). A nő vagy férfi azon különvagyoni jellegű jószága, melyet az eljegyzés jeléül vagy a kötendő házasság okából a másik jegyestől vagy *ennek* rokonától kedveskedésképpen kapott. A jegyajándék létesítésére a H. T. 3. §. szerint a kötelező ígéret is alkalmas. Önként érthetőleg az átadásig dologi hatályú jegyajándék ilyenkor még nincs, csak jegyajándék iránti követelés. Ha a jegyajándék ingatlan, úgy juttatásához tlkvi bekebelezés, következőleg írásbelileg kötendő ügylet szükséges. Amennyiben a házasságkötés elmaradt: az a fél, aki erre alapos okot szolgáltatott vagy alapos ok nélkül visszalépett: a jegyajándékot visszaadni, s ha ez természetben már lehetetlen volna, pénzben megtéríteni tartozik. Hasonlóképp visszaadandó a jegyajándék, ha a házasságot bíróilag felbontották vagy a felek ágy és asztaltól jogszerűen elválasztattak. Ez azonban csak a vétkes felet terheli. A jegyajándék visszakövetelése iránti és egy éves elévülésnek alávetett jog legszemélyesebb lévén: engedmény, végrehajtás és öröklés tárgyát csak akkor képezheti, ha a jogosult a keresetet már megindította.*

* *Irod. utalások. György Elek*: A hsg. vagyonjog szabályozásának alapelveiről (Bpest, 1885. Az ált. mag. jogi törv.-könyv tervezetének megvitatása céljából tartott értekezletek jegyzőkönyvei). — *Zsögöd*: Magánjogi tanulmányok II. k. 810. és köv. l. — *Dell' Adami R.*: Magánjogi codifikációnk és régi jogunk (Bpest, 1887.). — *Jancsó György*: Házassági vagyonjog (Bpest, 1890. 2-ik

91. §. B) *A hozomány.*

1346. *Hozomány* (allatura uxorea) az a vagyon, melyet a feleség vagy helyette akárki más azzal a célzattal ad, illetőleg kötelez a férjnek, hogy az e vagyonnak haszonélvezetével a házasság terheit könnyebben hordozhassa. Tárgya minden haszonélvezetül alkalmas dolog lehet; rendszerint azonban pénz, mikor is a rendes hozományi ususfructus helyett quasi ususfructus létesül. A célzat a házassággal járó terhek könnyítése lévén: hozománynak tekintjük a férj részére és az ő adósságai kifizethetése végett adott készpénzt; viszont, az ingyen engedélyezett lakás — bár az a férjet a lakóhelyről való gondoskodás terheitől megszabadítja, — nem hozomány, s így értékének hozományként való megtérítése, illetőleg visszakövetelése ki van zárva. Pénzben, de szabályszerűen, időnkénti járadékban adott segítség, mint az át nem adott hozományi tőke gyümölcse, illetőleg kamata tekintendő. Az ú. n. tiszti óvadék: szintén hozomány jellegű.

1347. Jogi természete szerint a hozomány ajándékozást jelent. Meg van ajándékozva nevezetesen a hozomány állagával a nő, haszonélvezetével pedig a férj. Ha a hozomány magától a nőtől ered: akkor az ajándékozás természetesen csak egyszeres lesz. Ugyanígy akkor, ha a hozományt adó harmadik személy a hozomány állaga felett a tulajdont a maga számára fenntartotta (dos receptitia). Miután a hozomány a házasság megszűnésekor visszaadandó: terhes szerződésnek tekintjük az azt elfogadó férj és önként érthetőleg még inkább a hozományt adó részéről is. Ennek megfelelően a terhes szerződési képességnek mindkét oldalon fenn kell forognia. Ellen esetben az ügylet érvénytelen. A hozományt adó, illetőleg a hozományt átvevő kiskorú házasulók törvényes képviselőjének a hozomány létesítéséhez való beleegyezése a hiányzó terhes szerződési képességet pótolja s az 1877: XX. t.-c. 20. és 113. §§-ainak helyes értelmezése szerint gyámhatósági jóváhagyásra szükség nincsen.

kiadás. — *Kolosváry B.*: A szerzeményi közösség a házassági vagyoni jogok rendszerében (Bpest, 1900.). — *Illés József*: Magy. hsi vagyoni jog az Árpádok alatt (Bpest, 1900.). — *Raffay F.*: A különvagyoni és közszerzemény codifikálása (Bpest, 1903.). — *Jancsó*: Házassági és házastársi öröklési jog c. id. m. 616. és köv. l. — *Kolosváry B.*: Házassági vagyoni jog (Bpest, 1899.).

1348. A hozományadás időponthoz kötve nincs. Létesíthető tehát akár a házasságkötés előtt, vele egyidejűleg, akár azután is bármikor. Házasság előtt már átadott hozomány esetében, ha a házasságkötés utóbb elmarad, az átvevő volt vőlegény jó- vagy rosszhiszemű birtokosként szolgáltatja vissza a hozományt aszerint, hogy a házasság elmaradására ő adott-e alapos okot, vagy ő lépett vissza attól alapos ok nélkül. Egyéb-ként a hozomány létesítésének három módozata van, úgymint *hozományadás, hozományhagyományozás és hozománykötelezés*. Jogunk szerint hozomány létesítésére senki sincs kötelezve. Némileg ellenkező ezzel az Optk. 1220. §-ának álláspontja, mely a vagyontalan leánynak jogot ad arra, hogy szüleitől illő hozományt követelhessen.

1349. A *hozományadásnál* az ált. ügyleti kellékektől eltekintve a valóságos átadás és a hozományul lekötési célzatnak világos kifejezése kívántatik meg. Alaki kellékekhez egyébként a hozományadás, ha azt bármely 3-ik személy juttatja a férjnek, kötve nincs; bár önként érthető, hogy amennyiben a hozományi vagyon ingatlan volna, okirat felvétele mégis csak szükséges lesz, különben telekkönyvileg a férji hozományi haszonélvezet nem lenne biztosítható. A menyasszony vagy feleség adta hozománynál az 1886: VII. t.-c. 22. §-a szerint közjegyzői okirat kívántatik meg. A hozományi jellegnek harmadik személyekkel (hitelezőkkel) szemben való bizonyítása azonban rendszerint *mindenféle* hozománynál közokirathoz van kötve.

1350. A *hozományhagyományozás* végrendeleti intézkedés lévén, érvényessége a végrendeleti alakiságok megtartásától függ. Feltételekhez is köthető, melyeknek azonban a hozomány lényegével ellenkezniök nem szabad és hagyományosul a férj jelölendő ki. Ha egyik házastárs rendel ki hozomány címén a másik javára hagyományt: nincs új hozomány létesítéséről szó, hanem csak a létező hozomány feletti dispositióról s az ily kirendelés, ha a nő javára szól, felmenti őt a hozomány bizonyítása alól a férj örököseivel szemben és ha a férj javára szól, azt jelenti, miszerint a nő a hozomány kiszolgáltatását elengedte.

1351. Végül, ami a *hozománykötelezést* illeti, ahhoz, a jegyes- és házastársak közti közokirati formától eltekintve csak a terhes szerződési képesség szükséges. Amennyiben ez hiá-

nyoznék és törv. képviselői hozzájárulással pótolva nem volna, a hozománykötelezés nem érvényes. Az utóbb helybenhagyás mellett mégis teljesített és eredetileg érvénytelen hozománykötelezés mindig mint egészen új hozományalapítás tekintendő. Tényleges különélés esetén a férj mindaddig, míg az életközösség közte és felesége között helyre nem áll: a javára ígért (kötelezett), de még át nem adott hozomány iránti követelését nem érvényesítheti.

1352. A házasság fennállása alatt a hozomány sorsa mindenben a rendes haszonélvezet — és ha tárgya helyettesíthető vagy elfogyasztható dolog volt — a quasi ususfructus szabályai szerint alakul. Ugyancsak a haszonélvezet szabályai az irányadók a nőre, mint tulajdonosra és így a hozományi vagydon állaga feletti rendelkezési jogára nézve is. Különösen kiemelendő, hogy pénzhozomány vagy becsérték szerint átvett hozomány esetén a nőnek a telekkönyvi rts 65. §. és az Optk. 1245. §. szerint joga van hozományát a férj ingatlanán jelzálogjogilag biztosítani, akár már a hozomány átadásakor, akár annak veszélyeztetése esetén bármikor. Viszont a férjnek is joga van arra, hogy haszonélvezeti jogát a hozomány tárgyán megfelelően biztosítsa a nő által tulajdonosi minőségben a hozományi vagydon állagára engedett jogok jóhiszemű szerzőivel szemben. A hozományi ingatlanon a férj biztosításának módja az, ha hozományi haszonélvezeti jogát a tlkvi rendtartás 65. §-a értelmében bejegyezteti.

1353. Megilleti továbbá az asszonyt hozománya tekintetében két kiváltság is, t. i. az *elsőbbbségi jog* és a *visszatartrási jog*. Az előbbi (1840: VIII. t.-c. 14. §.) azt jelenti, hogy a hozomány a férj javaiból minden más követelés *előtt* elégitendő ki. Nincs azonban hatálya ennek az elsőbbbségi jognak ott, hol a hozomány quasi ususfructus alakjában létesült; nincs hatálya a rangelsőbbbséggel bíró jelzálogos hitelezőkkel szemben; nincs helye sem csődben, sem a férj elleni végrehajtás esetén, mert amott a nőnek visszakövetelési keresettel (1881: XVII. t.-c. 42—46. §§.), emitt meg igényperrel kell jogait érvényesítenie. Nagy jelentősége tehát az elsőbbbségi jognak nincs. A visszatartrási jog azt jelenti, hogy amíg a férj örökösei az asszonyt hozománya tekintetében ki nem elégitik: a férjnek hagyatékát visszatarthatja.

1354. A férj csődje esetén a régi csődtörvény értelmében

a kereskedők feleségének hozományát, annak biztosítása érdekében a cégjegyzékbe be kellett vezetni. A bejegyzett hozomány azt az előjogot élvezte, hogy csődben az I. és II. osztályba sorozott követelések között nyert kielégítést. Az 1881: XVII. t.-c. 267. §-a ezt az előjogot eltörölte, de a már megszerzett jogokat érinteni nem akarván, a már bejegyzett hozományok kivételes rangsorát meghagyta. A hozomány hasznai, gyümölcsei a férj csődtömegéhez tartoznak.

1355. A hozomány intézményi célja a házasság bármi okból bekövetkezett megszűnésével szintén megszűnik és tulajdonosának, vagy a tulajdonos örököseinek visszaszolgáltatandó. A házasetlközösség tényleges megszakításánál azonban a hozományt visszakövetelni nem lehet; — viszont a felek ágy és asztaltól való elválasztása a hozomány szempontjából a házasság felbontásával egyenlő jelentőségű. A visszaadás módjára nézve a haszonélvezet szabályai az irányadók. A hozományi jellegnek vitatott volta esetén a bizonyítás terhe arra száll, aki a férjtől hozományi címen követel. Beismerésnek csak a házaselek, illetőleg örököseik közt van hatálya; harmadik személyekkel szemben a közokirati bizonyítás van előírva. Ez is korlátozva van annyiban, hogy csak akkor vehető figyelembe, ha az okirat kiállítása a hozományátvételtől számítva 3 hónapon belül történt.*

92. §. A közszerzemény.

1356. Közszerzemény (*coacquisitio conjugalis*) alatt azt a vagyont értjük, melyet *törvényesen egybekelt házastársak*, akár *külön-külön*, akár *együttesen* szereztek, a házasságkötés napjától kezdve mindaddig, míg *közöttük a házasegyüttélés* tart. A házasegyüttélés megszakítása megszakítja a közszerzeményi közösséget is. Nem tekintetik azonban megszakítás-

* Irod. utalások. Zlinszky—Reiner: Id. c. m. 883. és köv. l. — Dell' Adami R.: Id. c. m. 139. és köv. l. — Zsögöd: Magánjogi tanulmányok II. k. 811., 862. és köv. l. — Jancsó: Házassági és házastársi öröklési jog, 641. és köv. l. — U. az: Házassági vagyonyjog c. id. m. — U. az: A hozomány biztosítékai, különösen jelzálogos biztosítása (Jogtud. Közl. 1889. évf.). — Illés József: Id. c. m. 41—51. l. — Kolosváry B.: Ismeretes volt-e a hozomány eredetileg a magy. jogban (Jogtud. Közl. 1897. évf.). — U. az: Házassági vagyonyjog 40. és köv. l. — Illés és Szladits: Hozomány c. cikk (Jogi Lexicon IV. k. 248. és köv. l.).

nak az, ha a férj nejével egyetértve tartós kereset céljából akár több éven át, idegenben (Amerikában) tartózkodik. De az ilyenkor is fennállónak tekintett életközösséggel járó közszerzeményre méltatlanná lesz a nő, ha férje távolléte alatt ledér életmódot folytat, s ezzel kizárja a férj javát is szolgáló hasznos, kereső munkálkodás lehetőségét. Ily esetben tehát a fenti fictiót elejtjük.

1357. A házasegyüttélés alatti szerzeményeknek ez a közössége nem *minden* házassághoz kapcsolódik hozzá mint törvényből folyó következmény. Az 1848 előtti magánjognak az a parallel berendezkedése, mely *nemesi* és *nem nemesi* magánjogot különböztetett meg: a közszerzeménynél a mai magánjogban is fennmaradt. Nevezetesen: közszerzemény *csak* a volt jobbágyrendűek, továbbá a városi polgárok házasságánál van és kivételesen a nemesrendűek között is, ha a szerzés kizárólagos alapja a nő vagyona (amikor a férj felesége vagyonaiban gazdálkodik s neki magának semmije sincs). A nemesrendűekkel egy tekintet alá esnek a közszerzemény szempontjából az úgynevezett *honoratiorok* is, kik alatt oly egyéneket kell értenünk, kik élethivatásukat valamely oklevél alapján folytatják (*qui modo liberali adquirunt*; szellemi foglalkozást űzők). A nemesi jog szerint alakul a jászkúnok közszerzeményi joga is. (Jászún statutum 1799. évről V.)

1358. Figyelembe veendő, hogy a szerzeményi közösség szempontjából a házastársaknak a házasság megkötésekor volt személyi állapota az irányadó. A honoratiori minőség, valamint a nemesrendűség is szorosan magyarázandó. Ha tehát valaki magasabb minősítéshez nem kötött kezelési szakban működik, még ha tevékenysége olyan is, hogy abban a szellemi munkán különös súly fekszik, de oklevele nincs: nem honoratior. Gyakorlatunk egyébként a honoratiori status tekintetében nem egészen ingadozás nélküli. (Népiskolai tanító honoratior minőségére nézve pld. ellentétes döntések a K. P. I. 1157/1910. Magánjogi Dtár IV. 113. sz. és K. P. III. 5872/1926. Magánjogi Dtár XX. 89. sz. alatti ítéletei). A nemesi rendhez való tartozás a közszerzeményi közösséget akkor is kizárja, ha a férj életmódja és foglalkozása nem is minősíthető „liberalis” szerzésmódnak (pld. pénzkölcsönökkel spekulál, földművelést folytat).

1359. A közszerzeményi vagyon alkatelemei a következők

lehetnek: *a)* a házasfelek házasegyüttélés alatti személyes munkájának, szerzői tevékenységének gazdasági eredményei; *b)* a házasfelek *mindenféle* vagyonának a házasegyüttélés tartamára eső jövedelmei, hasznai (kivéve a gazd. konjunkturák szülte értéknövekedéseket); *c)* a házasegyüttélés alatti visszerthes szerzemények; (ha a szerzemény ingatlan, akkor is közszerzeményi jellegű, ha csak egyik házaspár nevére kebelezte-tett be) *d)* a közszerzeményi javak surrogatumai; *e)* a szerző-désben, vagy harmadik személyek által ajándékozás, hagyományrendelés alkalmával közszerzeménnyé nyilvánított ja-vak; *f)* véletlen szerencséből előálló szerzemények; *g)* a házasegyüttélés alatt a közszerzeményből kifizetett különvagyoni adósságok értéke; *h)* mint szenvedő állomány: a közszerze-ményi adósságok, tartozások; megtérítési kötelezettségek s ál-talában a házasfelek közös gazdálkodásával járó veszteségek.

1360. Jogi természete szerint a közszerzemény a tulajdon-közösségnek egy egészen különlegesen szabályozott alakja. Csak házasfelek közt állhat fenn, kik a közszerzeményben fele-fele arányban tulajdonostársak; továbbá, amíg a törvény szerint meg nem szűnik, csak közös megegyezéssel bontható fel, de egyoldalúlag soha. A közszerzeményi javak felett a szerző házaspár élők között a közösségre tekintet nélkül sza-badon rendelkezik s a közösségben való résztvételt sem lehet másra átruházni. Mindezen pontokban a közszerzeményi tu-lajdonközösség a közönséges tulajdonközösségtől lényegesen eltér és dologi jellegét hova tovább mind inkább elveszti. A fejlődés iránya kétségtelenül az, hogy a házasság megszünte-kor érvényesíthető közszerzeményi jog, merőben követelési igényné alakíttassék át.

1361. A házasság tartama alatt a közszerzemény felett tehát az a házaspár rendelkezik, aki éppen megszerezte. Ez a rendelkezési jog élők között korlátlan; halál vagy a házasság megszűnése esetére azonban csak a fele részre szólhat, mert a másik fél rész a házasság megszűnése pillanatában ipso jure a másik házaspár tulajdona. Amennyiben olyan közszerzeményi javakról volna szó, melyeket a házasfelek a szó szo-ros értelmében együttesen, tehát nem külön-külön szereztek: ezek felett a rendelkezési jog a közszerzeményt nem ismerő nemesi jog férj főszerzőségi tételének alkalmazásával a fér-jet illeti. Hogy a nő ilyenkor az őt illetendő fél résznek biz-

tosításáról gondoskodhassék: jogunk szerint lehetőség nem áll fenn; valamint még kevésbbé a másik fél által külön szerzett közszerzemény fele része iránti jog előre való biztosítására sem. Így van ez jogunk szerint; — amiből azonban egyúttal az is következik, hogy a közszerzeményi illetőségek jövőre való biztosítása közös akarattal, *szerződésileg* akadály nélkül helyt foghat, — ám az ilyen házasságok közti megállapodásnak 3-ik személyekkel szemben nincs hatálya.

1362. A közszerzeményi javak megosztását a házasság tartama alatt egyik házaspár sem követelheti a másikkal szemben; ez csak kölcsönös megegyezéssel történhetik. Újabban azonban előfordul, hogy a közszerzeményi jog érvényesítését, ha a házaspár közt bontó per folyik: a bíróság már megengedi, s a keresetet időelőttiség címén nem utasítja vissza. Gyakori esete a megosztásnak az, amikor a házaspár a közszerzemény jellegű ingatlant közös tulajdonként kebelezetik be.

1363. Azok a jogügyletek, melyeket valamelyik házaspár a sajátmaga szerezte közszerzeményre vonatkozóan 3-ik személyekkel kötött: a közszerzemény feletti rendelkezési jognak szabadságából folyólag feltétlenül érvényesek. Nemkülönben azok is, melyeket a férj, az ő kizárólagos rendelkezési joga alapján az „*együttesen*“ (feleségével közösen) szerzett közszerzemény tekintetében létesített. — A nőnek ilyenkor oltalmára csak az szolgálna, ha az eladott, elzálogosított javakról bizonyítani tudná, hogy azok nem „*együttesen*“, hanem ő általa és az ő pénzén szerzett közszerzeményekül volnának tekintendők. A férjjel ilyen körülmények között szerződő, bár jóhiszemű 3-ik érdekét a házastárs érdekénél előbbrevalónak legfeljebb csak az oly természetű ügyleteknél lehetne jogunk szellemében elismernünk, ahol a jogrend kifejezetten a közhitel és a forgalom biztonságát helyezi elsősorba, pld. a keresk. törv. által szabályozott forgalom terén (K.-törv. 299. §.).

1364. Amennyiben valamelyik házaspár külön szerzett közszerzeményi jellegű jószágát a másik házaspár hitelezői lefoglalják: a végrehajtási eljárásban szabályozott igényper útján és annak kimutatásával, hogy a kérdéses javakat az igénylő házastárs saját pénzén vagy saját különvagyonának felhasználásával szerezte: a foglalás alól fel lehet menteni.

Hasonlóan alakul a helyzet a csődben is a csődtörvény 46. és 51. §§-ai szerint.

1365. Amint a házasság megszűnik (ezzel egyhatályú a közszerzemény szempontjából az ágy és asztaltól való elválasztás is), a szerzeményi közösség folytonossága is megszakad és a házasfelek, illetőleg az elhalt házaspár örökösei a meglévő közszerzeményi javak fele-fele részét tulajdon címén kikövetelhetik. A közszerzemény valóságos kiszámításánál, megállapításánál szokásjogunk a közszerzemény törvényes fogalmától technikai könnyebbség okából lényegesen elhajlik és nem azt keresi, hogy mely javak szereztettek a házasság együttélés alatt (realszerzeményi eljárás), hanem a közszerzeményt, a *megvolt* különvagyon és a *meglévő* vagyon számszerű összevetésével számítja ki. Azaz meghatározza, hogy mennyi volt az a vagyon, amennyivel a házaspár a házasság kötésekor bírtak és mi járult ehhez a házasság folyamán különvagyonni jelleggel; az így tisztázott vagyonértéket a meglévő vagyonból levonja, érték szerint helyreállítja és közszerzeménnyé csak az esetleg mutatkozó felesleget decimálja.

1366. Ennek az úgynevezett vagyonértéki elmélet szerinti eljárásnak az a méltánytalan következménye van, hogy a közszerzeményt az egyik házaspár elpazarolt különvagyonára és különadósságai érdekében feláldozza és ezzel a másik, s a szerzésben tevékeny részt vett házaspár megrövidíti. Az újabb gyakorlatban azonban nyoma van már annak a méltányosabb álláspontnak is, hogy az elpusztult, eltékozolt és könnyelműen elajándékozott különvagyonra a közszerzemény róvására restaurálni nem lehet. (Curia 1925. szept. 9. P. I. 1092/1925. sz. — Mjogi Dár XVIII. 79.) Amennyiben pedig mindezek után lehetséges: szabályul szolgál, hogy a közszerzeményi fél-fél jutalékok a jogosultaknak természetben adasának ki.

1367. A közszerzeményi jogról a házasság megszűnésekor — sőt előre is — le lehet mondani. Gyakorlatunkban kialakult a szabály, hogy lemondottnak kell tekinteni különösen a nőt, ha elhalt férje hagyatékának tárgyalásakor — akár világosították fel a javak jogi természete felől, akár nem — az özvegyi haszonélvezetet az egész hagyaték tekintetében elfogadta, s ezzel azt egyedül volt férje tulajdonául elismerte.

Ugyanígy, ha a férjnek az egész, tehát a közszerzeményeket is magában foglaló hagyatékról tett végrendeletét a nő elfogadta. Érdemtelenség, házasság felbontásában való vétkeség: a közszerzeményi jogot nem érinti.*

93. §. *A hitbér.*

1368. A hitbér (dos) a törvényes feleségnek a férj vagyonából kijáró jutalma a házastársi köteletségnek hűséges teljesítéséért. Két alakban áll fenn. Mint *törvényes* és mint *írott* vagy *szerződéses* hitbér. Utóbbi az előbbit kizárja és előfordul szokásjogunkban úgyis mint *ellenhitbér*, melyet a feleség kötelez szerződésileg férje javára.

1369. A törvényes hitbérnek a házasság törvényes megkötése és elhálása az előfeltétele. Összege mágnás házastársaknál 400 forint; nemeseknél (honoratoroknál) és városi polgároknál 200 forint; nem nemeseknél 40 forint. Újabb házasságkötés esetén a hitbér szintén kijár, de a házasságok számával a mértani sorok szerint csökkenő arányban (pl. mágnásnő második házasságánál 200 forint; harmadiknál 100 forint; negyediknél 50 forint, stb.) A hitbér a házasság megszűnésekor követelhető, kivételesen a férj csődje esetén is; fizetésére a férj, illetőleg örökösei kötelesek és a hozomány nál megismert elsőbbségi és megtartási jog a hitbért is hasonló keretek közt védi.

1370. Elvész a nő hitbér iránti igénye, ha a házasság érvénytelenül kötött, kivéve a nőre nézve *vélt* házasságot; elvész továbbá, ha a házasságot a nő házasságtörése címén, vagy egyéb vétkessége esetén felbontják és végül, ha a nő lemond hitbéréről, vagy férjével írott hitbér iránt szerződést kötött.

1371. Az írott hitbér szintén a házasság megszűnése ese-

* Irod. utalások. Kelemen E.: Institutiones etc. id. c. m. II. k. 124—126. §§. — Frank I.: Id. c. m. 274., 275. §§. — Zlinszky Reiner: Id. c. m. 889. és köv. l. — Dell' Adamo R.: Id. c. m. 144. és köv. l. — Jancsó György: A közszerzeményi jog (Bpest, 1882.). — U. az: Házassági vagyonjog c. m. II. kiad. 149. és köv. l. — U. az: Házassági és házastársi öröklési jog c. m. 704. és köv. l. — Raffay F.: A különvagyon és közszerzemény codifikálása, c. m. — Zsögöd B.: Tanulmányok II. k. 865. és köv. l. — Kolosváry B.: A szerzeményi közösség a hagi vagyonjogok rendszerében c. id. m. — U. az: A közszerzemény biztosítása (Bpest, 1899.). — U. az: Házassági vagyonjog c. id. m. 28. és köv. l.

tére szóló házastársi jutalom. Az írott hitbér a törvényessel ellentétben, harmadik személytől is eredhet és nemcsak a férjtől. Egyébként az írott hitbér kizárólag csak valamely házastárs (rendszerint a nő) javára szólhat; a házastársi hűség megtartásától feltételezett ajándék; a házasság megszűnéskor esedékes; a házasság elháláshoz, mint feltételhez van kötve, és a hitbért kötelező szerződésnek a hitbérezésre vonatkozó szándékot világosan kell kifejeznie. Alaki szempontból (ha nem harmadik személy kötelezi) közokirat kívántatik meg. Esedékességétől kezdve épp úgy, mint a törvényes hitbér, törvényes kamatokat hoz, tárgya nemcsak pénz, hanem egyéb dolog is lehet, míg azonban a törvényes hitbér az elévülés alól kivont követelés, addig a szerződéses hitbér a rendes elévülés alá esik. Elsőbbségi jog és a férj csődjében a kikövetelési jog az írott hitbért nem illeti meg, ellenben a megtartási jog itt is gyakorolható. A nő hűtlensége esetén a törvényes hitbérhez hasonlóan elvész.*

94. §. Házassági szerződések.

1872. A házasfelek egymásközti vagyoni viszonyaikat tetszés szerint, akármikor és akárhányszor rendezhetik. Ezek a rendezések, illetőleg egyezmények az ú. n. *házassági szerződések* (contractus matrimoniales), melyek az általános szerződési tanok alatt állván, speciális szabályozást csak annyiban igényelnek, amennyiben ezt az alapul fekvő házassági viszony megkívánja. Nevezetesen: házassági szerződést csak házasfelek, illetőleg jegyestársak köthetnek. Korlátozott cselekvőképességük esetén törvényes képviselőik hivatottak a szerződéskötésnél eljárni s ha a törvényes képviselő gyám, vagy gondnok, a szerződéshez a gyámhatóság jóváhagyása is megkívántatik. Alaki szempontból a házassági szerződések az 1886:VII. t.-c. 22. §-a a közokirati formát írja elő, s ha a szerződésben halál esetére szóló rendelkezések is vannak, a közvégrendeletbeli kellékek is betartandók.

1373. A házassági szerződések tartalma rendszerint a következőkre szokott vonatkozni: Megállapíthatják benne a házasfelek vagy házasulók és leltárilag is biztosíthatják a szer-

* Irod. utalások. Lásd. 94. §. alatt.

zödéskötéskori külön vagyonukat és annak mikénti kezelési módját; kiköthetik egymás között a vagyonszösségnek bármilyen formáját, intézkedhetnek szerzeményeikről, meglévő és jövőbeli adósságaikról, stb. Szóval: fenntarthatják a szerződésben azt a házassági vagyonszösséget, melyet a törvény szabályoz, avagy módosíthatják és mással helyettesíthetik azt. Homályosság esetén a vélelem mindig a törvényes házassági vagyonszösség felé hajló ügyletmagyarázat mellett harcol. Amennyiben a házassági szerződés oly vagyoni joghatályok rendezését is felöleli, melyek halál esetére szólnak: ebbeli részében öröklési szerződéssé alakul át s hogy a közokirati kívánalomnak is megfeleljen: a közvégrendeletek alakiságai szerint kötendő.

1374. Az érvénytelen házassági szerződések a szerződés alapján eszközölt szolgáltatások visszaadását teszik szükségessé. A visszaadás követelésénél minden perrendszerű bizonyíték megfelelő és csak a házasságtól eredő elismervények használata van kizárva, mert az 1886:VII. t.-c. 22. §. a házasságok közt kelt magánokiratok bizonyító erejét az összejárás lehetősége tekintettel, nem ismeri el. Érvénytelenné válik a házassági szerződés, még pedig a kötés idejére visszaható erővel, a házasság semmissé nyilvánítása, vagy megtámadás folytán való érvénytelenítése esetén is. Egyébként a házassági szerződés fennállásának időtartamát elsősorban maga a szerződés szabályozhatja. Közös akarattal továbbá bármikor felbontható. Megszűnik a szerződés hatálya legtermészetesebb módon a házasságnak megszűnésével és az ágy és asztaltól való elválással. Csőd esetén: a csődtömeg gondnoka által, ha a vagyonszösségre nézve terhes és két évnél nem régebbi keletű, megtámadható és érvényteleníthető.*

* Irod. utalások. A 93. és 94. §§-hoz. Kelemen: Institutiones etc. id. c. m. II. k. 118. és köv. §§. — Frank: Id. c. m. I. k. 278. és köv. §§. — Zlinszky—Reiner: Id. c. m. 900. és köv. l. — Jancsó Gy.: Hsgi vagyonszösség, 226. és köv. l. — U. az: Házassági és házastársi öröklési jog 785. és köv. l. — Zsögöd: Magánjogi tanulmányok II. k. 888. és köv. l. — Illés József: Hsgi vagyonszösség az Árpádok korában 9. és köv. l. — Kolosváry B.: Hsgi vagyonszösség 51. és köv. l. — Schaurek Rafael: A hitbér (Pécs, 1917.).

XXXIV. FEJEZET.

A házasság megszűnése.

95. §. *Halál és holtánnyilvánítás.*

1375. A házasság, mint az élet egész tartamára kötött életközösség, valamelyik házaspárnek halálával megszűnik. Amennyiben a halál kétes: bizonyítani kell az ismert szabályok szerint. Téves, vagy hamis bizonyítás esetén a netán újabban kötött házasság semmis lesz. A holtánnyilvánítás a H. T. szerint a házasságot nem szünteti meg közvetlenül, miután az eltűnt halálának ténye csak vélelem. De ha a holtánnyilvánított visszamaradt házastársa a holtánnyilvánítás alapján új házasságra lép: ez az új házasságkötés a holtánnyilvánítottal kötött korábbi házasságra megszüntetőleg hat. Kivéve, ha az új házasságra lépők közül valamelyik az eltűnt életbenlétéről tudott, vagy ha a második házasság egyéb ok miatt volna semmis. Ha a második házasságot kötő házastárs a holtánnyilvánított esetleges visszatérésekor második házasságát tévedés címén megtámadja és érvényteleníti: a visszatérő holtánnyilvánítottal való korábbi házassága nem éled fel.

96. §. *A házasság felbontása.*

1376. I. *Bontó okok.* H. T.-ünk szerint a házasság elvileg felbonthatatlan, mert az élet egész tartamára köttetik. Mikor azonban a házasság együttélése a felek között súlyos okok miatt erkölcsileg lehetetlenné válik, kivételesen a házassági kötelék felbontását a törvénynek mégis el kellett ismernie. A felbontás csak jogerős bírói ítélettel és a törvényben meghatározott bontó okok alapján történhetik. A bontó okok pedig kétfélek: vagy olyanok, melyeknek fennforgása esetén a bíróságnak a házasságot *fel kell* bontania (absolut bontó okok) vagy olyanok, melyek fennforgása esetén a bíróság a házasságot *felbonthatja*, ha úgy találja, hogy a felek közötti házasság együttélése egyéni, társadalmi viszonyaik figyelembevételével lehetetlenné vált (relativ bontó okok).

1377. A) *Absolut bontó okok:* a) Házasságtörés; termé-

szetelleni fajtalanság; kettős házasság. (H. T. 76. §.) A házasságtörés = a házastársi hűségnek a házastárson kívüli más személlyel való nemi közösülés (coitus) útján és a házassággal együttélés tartama alatt történt öntudatos megsértése. Lehet simplex adulterium és duplex adulterium, aszerint, hogy a tett elkövetői közül csak az egyik él házasságban vagy mind a kettő. Beszámíthatatlan állapotban, tévedés vagy kényszer hatása alatt (erőszakos nemi közösülés) valamint tényleges különélés alatt házasságtörést elkövetni nem lehet. Hogy a házasság, amelyben a házasságtörő él, semmis, vagy érvénytelen: a házasságtörés, mint bontó ok szempontjából közönyt.

1378. A nemi közösülés tényének megállapítására elegendő a két különböző nemű személy nemi szerveinek érintkezésbe hozatala; de a coitusnak inmissio seminis-sel való bevégezése már nem kívántatik meg. A bontó ok bizonyítása a törvény szerint akár közvetve, akár közvetlenül történhetik. Gyakorlatunk ezzel szemben, tekintve, hogy a házasságtörők az egymással kötendő házasságtól eltiltandók: arra az álláspontra helyezkedett, hogy a házasságtörés mint bontó ok csak *közvetlenül bizonyítható*, ami által a bontó ok gyakorlati jelentősége igen lecsökkent. A házasságtörés alapján való felbontást nem zárja ki az, ha mindkét fél elkövette a cselekményt a maga részéről, mert a bontó okok compensálásának abszolút bontó okoknál nincs helye. Elesik a házasságtörés, mint bontó ok, ha a sértett fél abba beleegyezett vagy azt kifejezetten, vagy hallgatagon (a debitum conjugale teljesítésével, illetőleg az együttélés folytatásával) megbocsátotta.

1379. *Természetelleni fajtalanság (sodomia).* Fennforgását a bíró esetenként állapítja meg. Ide értünk általában minden oly cselekményt, mely által a nemi ösztönt vagy kényszert nem a természet rendje és a nemzés célja szerint elégítik ki. A házasságjogi sodomia tehát sokkal tágabbkörű fogalom, mint a büntetőjog fajtalansága, s magában foglalja a sodomia ratione sexus és sodomia ratione generis esetein kívül az onaniát, masturbatiót, amor Lesbicat, saphismust, a tág értelemben vett paráználkodást (sodomia ratione naturae-t), fetisizmust, masochizmust, sadizmust, stb. Szándékosság, öntudatosság és közvetlen bizonyítás kívántatik meg. Gyakorlati jelentősége épp ezért kevés.

1380. *Kettős házasság* (bigamia). Akkor valósul meg, ha valaki, tudva, hogy házassága még fennáll, mégis újabb házasságot köt. Hogy a már fennállott avagy az újonnan kötött házasság semmis-e vagy megtámadható? nem jön figyelembe. E részben a magánjog a btó. jogtól eltér, mert utóbbi (1878: V. t.-c. 251. §) a bigámia büntetendő cselekményéhez az első házasság érvényességét megkívánja. A felbontást csak a régebbi házasságbeli házastárs kérheti (ő a sértett). Az újabb házasság semmissé nyilvánítása iránt, miután az egy fennálló érvényes házasság bontó akadályá ellenére kötött: mind a régebbi, mind az újabb házastársnak kereseti joga van, kivéve, ha maga a korábbi házasság is semmis volt, mert ez esetben az újabban kötött csak házassági tilalom ellenére jött létre, tehát érvényben is marad.

1381. *b) Az elhagyás* (hűtlen — jogos ok nélküli elhagyás). Az elhagyás az életközösségnek szándékos és jogos ok nélküli megbontása (H. T. 77. §.) Tényállásbeli előfeltételei: *aa)* az életközösséget ok nélkül megbontó fél az elhagyástól számított hat hó elteltével bírói határozattal az életközösség visszaállítására köteleztessék és e bírói felhívásnak az abban kiszabott határidő alatt igazolatlanul ne tegyen eleget (quasi desertio, mert az elhagyó tartózkodási helye ismeretes); vagy *bb)* az elhagyó már egy év óta ismeretlen helyen tartózkodik és az életközösségnek egy további év alatt leendő visszaállítására bírói hirdetménnyel felhivatván, annak igazolatlanul ne tegyen eleget (malitiosa desertio); *cc)* legyen az életközösség megszakítása úgy az *aa)* mint *bb)* alatti esetekben szándékos és *dd)* az elhagyott fél a maga részéről az életközösség visszaállítását őszintén és minden feltétel nélkül kívánja, mert ha házastársával összejátszik: ez in fraudem legis magatartás és a bontó ok létesülését kizárja.

1382. Az elhagyó nem szükségképpen az, aki „elmegy”, hanem esetleg az, aki marad, de a másikat elhagyásra kényszeríti; az elhagyás *szándékosságából* folyik továbbá, hogy a kényszerű távollét (p. o. bebörtönzés miatt vagy élethivatás gyakorlása folytán) a bontó okot nem alapítja meg; az ok jogos vagy jogtalan volta ténykérdés, melyet a bíróságnak esetenként kell eldöntenie. (Jogos elhagyás, ha a nő nem követi férjét ennek oly lakására, melyben utóbbinak szülei, nővére — ennek férje és gyermekei is laknak; — jogos, ha a nő férje

által megfertőztetett és nem megbocsátás, ha egy ideig még fertőzve is együtt marad vele; jogos elhagyás, ha a nő, aki magát és gyermekeit el tudja tartani, az erre képtelen és más községben lakó férjéhez, jövedelmének feláldozása nélkül nem költözhetvén, ezt megtagadja; jogos az elhagyás minden oly esetben, mikor az egyik a másikat tetteleg bántalmazza, becsületében sérti, hozzátartozóitól megóvni nem tudja, rágalmazza, stb.)

1383. Az életközösség visszaállítására szóló bírói parancs kibocsátását kizárólag az elhagyott fél kérelmezheti. Az elhagyó csak akkor, ha tettét megbánva az elhagyott félhez békítően közeledve, őt kiengesztelni és az életközösség visszaállítására rábírní törekszik. Ha már most e törekvése eredménytelen marad: innen számított hat hó elteltével a hsg felbontását a 77. §. alapján, illetőleg a bírói parancs kibocsátását ő is kérheti. Ha az elhagyó a bírói parancssal szemben elhagyásának jogos voltát igazolja: a bontó ok nem létesül. A hat hó, illetőleg egy év óta tartó távollét a bírói parancs kérelmezésekor helyhatósági bizonyítvánnyal igazolandó. A kérés felett a bíróság ex primo decreto (tárgyalás nélkül) határoz és kitűzi a visszatérésre a határidőt. Ha a felhívott fél visszatér ez idő alatt, vagy az erre szükséges lépéseket megteszi, de a felhívó házaspár az együttélés folytatására nem hajlandó, vagy azt egyébként megghiúsítja: a bontó ok nem létesül. A kitűzött határidőn túli visszatérés: a már létesült bontó okot utólagosan nem érinti és a bíróság a pert most már érdemi tárgyalás alá veszi.

1384. c) *Élet ellen törés és súlyos bántalmazás.* H. T. 78. §.) Fogalmilag egyező az élet ellen törés bontó akadályával, hozzávéve a testi épséget vagy egészséget veszélyeztető súlyos bántalmazást is. Tehát aki házastársa ellen gyilkosságot és szándékos emberölést vagy ezek kísérletét követte el vagy akár fizikailag, akár pszichikailag a bírói mérlegelés szerint őt súlyosan bántalmazta: a házasság felbontására okot szolgáltatott. Adott alkalommal bíróságaink a nemi bajjal való tudatos megfertőztetést is a 78. §. bontó oka alá sorozták. A szándékosság lényeges előfeltétel.

1385. d) *Elítéltetés súlyos büntetésre.* A házasság felbontását kérheti az, akinek házastársát a házasság megkötése után halálra vagy legalább 5 évi fegyházra vagy börtönre

ítélték. Nem forog fenn azonban a bontó ok, ha a kérdéses bűncselekmények még a házasság kötése előtt követték el és erről a házastársnak a házasság kötésekor tudomása volt. (H. T. 79. §.) A bontó ok tényálladéka nem a büntett, hanem a jogerős büntető ítélet. Az, hogy a büntetés végrehajtható nem volt (p. o. kegyelem, amnestia folytán) vagy elévült: a bontó ok szempontjából közönyös.

1386. B) *Relativ bontó okok.* a) *A házastársi kötelességeknek az abszolút bontó okok esetein kívüli szándékos és súlyos megsértése.* (H. T. 80. §.) a) Ide értünk általában minden olyan tényt vagy cselekményt, mely a házasságról táplált társadalmi és erkölcsi felfogásunk szerint a házastársi kötelességeket sérti. (Példák: debitum conjugale megtagadása; oly magaviselet, melyből házasságtörésre lehet következtetni, bár azt közvetlenül bizonyítani nem tudjuk; tettleges bántalmazás, durva bánásmód, nemi bajjal való megfertőztetés, férjnél, ha bordélyházban megfordul; a férjes nőnek idegen férfival és férje tudtán kívüli titkos levelezése; ha a nő gyermekeiről azt hirdeti, hogy azok mástól valók; különélés alatt mással folytatott szerelmi viszony; tettlegesség, durva bánásmód, szoptatás megtagadása indokolatlanul; ismeretlen helyre való távozás a házastársról való gondoskodás nélkül; másokkal való titkos kéjelgés; a női hírnevet veszélyeztető magaviselet; ha a nő aránytalanul költekezik, botrányosan pazarol; a debitum conjugale csak óvszerekkel hajlandó teljesíteni; stb.) A bíróság a felhozott bizonyítékokat szabadon mérlegeli és a bontó okot csak akkor állapítja meg, ha úgy találja, hogy a házaspár egyéni és socialis viszonyai között az életközösség fenntartása a felperesre nézve lehetetlen.

1387. b) *A családhoz tartozó gyermekek bűncselekményre vagy erkölcstelenségre való csábítása, arra való rábírása.* (H. T. 80. §. b)) „Gyermek“ alatt mindenféle leszámazó és az örökbefogadott is értendő. c) *Erkölcstelen élet megátalkodott folytatása* (H. T. 80. §. c)) és d) *ha a házastárs a házasság megkötése után öt évnél rövidebb tartamú fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fogházra ítéltetett.* (H. T. 80. §. d)).

1388. *A bontó okok kizárása és elévülése.* Ha a bontó ok tényállását képező cselekmények megvalósulásában mindkét házaspár tevékenyen (bár esetleg csak tanáccsal, rábírással is)

résztvett, vagy ahhoz előzetesen vagy utólagosan hozzájárult, abba beleegyezett: a kérdéses bontó ok érvényesíthetőségét ez a körülmény kizárja. Relatív bontó okoknál kizárja azok érvényesíthetőségét, ha a felperes házaspár terhére is állapíthatók meg egyéb bontó okok, mert itt a bíróság a bontó okokat compensálhatja és szabad mérlegelés alapján dönt a kereset felett. Abszolút bontó okok esetén a compensatióknak helye nincs.

1389. Kizárja a bontó okok érvényesítését a *megbocsátás* is, mely a kereseti jogot elenyészteti. A megbocsátás folytán keresetileg többé már nem érvényesíthető bontó okot azonban valamely más bontó ok alapján megindítandó bontó perben a kereset támogatására és főleg a vétkeesség kimondására fel lehet használni. A megbocsátás lehet kifejezett és hallgatag. Utóbbi rendszerint a felek közti nemi közösülés tényében valósul meg. Megbocsátásként hat az is, ha a nő (bármely fél indította is meg a pert) időközben gyermeket szül, és a fogamzás ideje a bontó ok elkövetése vagy az arról való tudomásul vétel utáni időpontra esik. — A megbocsátás a per bármelyik szakában helyet foghat.

1390. Kizárja a bontó okok érvényesítését azok *elévülése*. Az elévülés az elhagyás abszolút bontó okán kívül az összes bontó okokra nézve hat hónap (H. T. 83. §.) Az elévülési idő a bontó ok tudomásul vételétől számítandó. Ha ez a tudomásul vétel csak 10 év után történik meg a bontó ok elkövetésétől, illetőleg a bontó okul szolgáló büntető ítéletek jogerőre emelkedésétől számítva: felbontó keresetnek már egyáltalában nincs helye. — Az elhagyás *delictum continuum* lévén, a kereseti jog elévülése itt a bontó ok ezen természete okán ki van zárva.

1391. II. *A bontó per. Perképesség.* A házasság felbontásának eszköze a *bontókereset*, illetőleg *viszonkereset*. A perképesség active és passive a cselekvőképességében korlátozott házasságot is megilleti. Cselekvőképtelen házaspár helyett törvényes képviselője indíthat bontókeresetet, vagy vonható alperesként a perbe, — kivéve az *elmebetegség* miatt cselekvőképtelen házastársat, aki csak felperesként léphet fel törvényes képviselője által, de aki ellen bontókeresetet indítani *nem lehet*. A törvényes képviselő, ha képviseltje nevében felperesként lép föl: a gyámhatóság engedélyét kikérni tartozik. A korlátozott cselekvőképességű házaspár személyes per-

benállási képessége csak a kötelék felbontására nézve van megadva, de egyéb és szintén a per tárgyává tehető kérdésekre (pl. vagyoniakra) nem. A korábbi jog kirendelt házasságvédője helyett az 1911: I. t.-c. 644. §-a a kir. ügyésznek adott hatáskört a bontó perekben, nem ügyfélként, hanem a közérdek védelmében. Joga van nevezetesen az iratokat megtekinteni, a tárgyaláson jelen lenni (felszólalási jog nélkül) és önállóan fellebbezéssel élni.

1392. A kereset és viszongkereset célja: a házassági kötelék felbontása. A kereset (viszongkereset) alapja egy vagy több bontó ok. Elévült, vagy megbocsátás folytán elenyészett bontó okok a kereset támogatásánál felhozhatók. Az elsőbírósági ítéletig a felek a kereset alapját, más bontó okra való áttéréssel, megváltoztathatják. Ugyanezen időpontig a keresetleszállításnak is helye van (bontó kereset — ágy és asztaltól való elválasztás iránti keresetté szállítható le). Semmisségi vagy megtámadási keresetté való átváltoztatás: alperes beleegyezése nélkül csak a perbebocsátkozásig foghat helyet. Az elhagyás bontó okát sem más bontó okokkal együtt érvényesíteni, sem egyéb bontó okról az elhagyásra áttérni nem lehet. — Csak *perletétel* esetén lehet szó arról, hogy az elhagyás címén újabb kereset indíttassék.

1393. A *keresethalmazat*, azaz bontó pernek semmisségi, megtámadási perekkel való összekapcsolása meg van engedve, valamint a perbe szükségképpen egyéb kérdéseket is részben *be kell*, részint *be lehet* vonni. Be kell vonni nevezetesen annak megvizsgálását, hogy a felbontani kért házasságból van-e gyermek? ha van és még kiskorú: intézkedni kell elhelyezése, tartása kérdésében; nemkülönben a nő részére szükséges tárgyak kiadása tekintetében; — bevonhatók továbbá a nő végleges tartása, közszerzeményi, különvagyoni, hitbér-igények rendezése. — Házasságtörésre alapított bontó perben, per tárgyává tehető a házasságban született gyermekek törvényessége, s ilyenkor a gyámhatóságtól kirendelt ügygondnok személyében a gyermekek a perbe szintén bevonandók.

1394. *Békéltetés*. A felek békéltetése rendszerint azelőtt kísérlendő meg, mielőtt a bíróság még bárminő perbeli cselekményt végzett volna, de nem lévén perelőfeltétel, megpróbálható a per bármely szakában is. Ha nagy nehézségekbe ütközik: a bíróság egészen mellőzheti, még ha a fél kérte volna is.

Malitiosa desertio esetén, továbbá, ha a perben felperesként (törvényes képviselője által) elmebeteg házaspár áll, végül némely nemzetközi magánjogi vonatkozású bontóperben (1911: I. t.-c. 684. és 685. §§-ai) békéltetésnek helye egyáltalában nincs. A békéltetés célja a bontás lehetséges megakadályozása.

1395. *Előkészítő eljárás és a per tárgyalása.* Az előkészítő eljárás kiküldött bíró előtt fogantatosítandó. Egy esetben, ha t. i. ágy és asztaltól való elválasztó ítéletnek bontó ítéletté való átváltoztatását kéri: az előkészítő eljárás elmarad. Ez az előkészítő eljárás lényegében bizonyításfelvétel. A kiküldött bíró a feleket és a tanúkat kihallgatja és bizonyos járulékos kérdések (gyermek elhelyezése, vagyoni ügyek, stb.) tisztázása érdekében is közreműködik. A szóbeli tárgyaláson a kereseti kérelem és ellenkérelem mellett az előkészítő eljárás eredményeit is elő kell adni és ha a tényállás már ennek rendjén eléggé tisztázódott, a szóbeli tárgyalás be is fejezhető. Ellen esetben a bíróság új bizonyításfelvételt, vagy kiegészítést rendelhet el. A bizonyítási teher megoszlása és a bizonyító eszközök tekintetében az általános perjogi elvek irányadók; a felek beismerése és eskü alatti kihallgatása azonban a bíró szabad mérlegelésének a legtágabb határok közt van alávetve.

1396. *A különélés elrendelése* (különvetés). A különvetést a H. T. két alakban szabályozza. Nevezetesen: a) kérheti keresetében vagy viszonykeresetében, a békéltetés kérése után, külön kérvényben, vagy a tárgyaláson szóbelileg — míg csak jogerős ítélet nincs — bármelyik házaspár s a bíró a különvetést elrendelni köteles. A határozat ex primo decreto hozandó, de ha a kérelem a tárgyalás során merül fel, az ellenfél is mindjárt meghallgatható. Az elrendelt különvetés időtartama a per jogerős befejezéséig szól. Az eljárást az 1911: I. t.-c. 674. §-a szabályozza. b) Második alakja a különvetésnek az, melyre a bíró hivatalból kötelezve van, tekintet nélkül arra, hogy a felek valamelyike kérte-e, vagy nem. A különélés hivatalból való elrendelésére azonban a bíróság csak *rendszerint* köteles. Az abszolút bontó okoknál ellenben — az elhagyástól eltekintve, hol a különvetés a törvény kizáró rendelkezése okán helyt nem foghat — ha a kibékülésnek semmi reménye nincs: a különvetést a bíróság mellőzheti is. Relatív

bontó ok alapján folyamatban lévő perekben is mellőzhető a hivatalból való különvetés, ha a feleket a per megindítása előtt akár hazai, akár külföldi bíróság ágy és asztaltól már elválasztotta. Az eljárást a hivatalból való különvetés tekintetében az 1911: I. t.-c. 684. §-a szabályozza.

1397. A kérelemre és a hivatalból elrendelt különvetés ugyanazon egy perben együtt és egymás mellett is helyt foghat. A kérelemre elrendelt a per egész tartamára szól; a hivatalból elrendelt ellenben minimum hat hó, maximum egy évi időtartamra. Utóbbi a per folyamatát felfüggeszti és így az eljárást megfelelően meghosszabbítja; az előbbinél ezzel szemben a per zavartalanul tovább folyik. A kérelemre elrendelt különvetés bármikor és akárhányszor ismételhető, a hivatalból elrendelt ezzel szemben csak egyszer történhetik meg. A különvetés alatt a felek együttélésre kötelezve nincsenek s a közös érdekek, ú. m. a közös kiskorú gyermekek elhelyezése, tartása, nevelése, valamint az ideiglenes nőtartás és a nő részére kiadandó szükséges tárgyak kérdésében *ideiglenesen* a bíróságnak kell intézkednie. Ezekben a vonatkozásokban egyébként a felek esetleges megegyezései is figyelembe jönnek.

1398. Az életközösségnek a különvetés folyamán netalán bekövetkező önkéntes helyreállítása (erre elegendő már egy szeri coitus is) pert szüntet és egyúttal a per alapjául szolgált bontó ok kereseti érvényesíthetését egyszersmindenkorra kizárttá teszi. Ugyanez a hatálya annak, ha a hivatalból elrendelt különvetés időtartamának lejártá után a felperes, vagy viszonykereset esetében az alperes három hónapon belül a per folytatását, vagy a házasság felbontását nem kéri. (H. T. 100. §.) Erőhatalom, vagy cselekvőképtelenség a három hó folyását addig, míg fennáll, felfüggeszti.

1399. *Az ítélet.* A házasságot a bíróság ítéletileg és egy vagy több bontó ok alapján bontja fel, aszerint, hogy már a kereset több bontó okot érvényesített, vagy az alperes viszonykeresetét a keresetétől különböző bontóokra alapította. Sőt, a bíróság olyan bontó okot is vehet ítélete alapjául, melyet a felek egyike sem érvényesített, de a per során annak fennforgása meg volt állapítható. Az ítéletben azt a házasságot, akinek hibájából a bontást kimondották: *vétkessé* kell nyilvánítani. S ha viszonykereset folytán a bontás mindkét fél hibájából mondatott ki: a felek kölcsönösen vétkeseknek nyilvánítva.

nítandók. A kölcsönös vétkességet viszonzkereset nélkül is meg lehet állapíttatni oly bontó okok alapján, melyeket önállóan ugyan már érvényesíteni perbelileg nem lehetne, de alpe-res azokra, mint egyébként még létezőkre hivatkozhatik. Há-zasságtörés címén felbontott házasság esetén a házasságtörés-ben tetteket az egymással kötendő házasságtól el kell tiltani.

1400. A felbontó ítéletben a bíró a közös kiskorú gyer-me-
kek elhelyezése és tartása felől is határoz. A szülők más meg-
egyezése hiányában a gyermekek 7 éves korukig anyjuknál
maradnak, ezentúl a nem vétkes szülőnek s ha mindkettő vét-
kes volt, nemük szerint az atyának, illetőleg az anyának gond-
viselésére bízhatnak. A bíróság azonban a gyermekek érdeké-
ben úgy ettől, mint a szülők megegyezéseitől eltérően is intéz-
kedhetik, sőt a gyermekeket harmadik személy őrizetére is
bízhatja. Egyébként, ha a bíró úgy találja, hogy a gyermekek
kérdésében kielégítő módon nem határozhat: mellőzheti az
erre vonatkozó rendelkezéseket és az ügyiratokat intézkedés
végett a gyámhatósághoz teheti át. A gyermektartás és neve-
lés költségeit az elvált szülők jövedelmeik arányában fedezik,
s ez a tartás vagyonukon, veszély esetén, akár már a bíróság
által, akár később gyámhatósági úton biztosítható. A gyám-
hatóságnak utólagosan arra is joga van, hogy a jogerős íté-
lettel szemben, ha a változott körülmények a gyermekek érde-
kében azt kívánatossá teszik: a gyermekek sorsáról eltérően
intézkedhessék. A bontó ítélet ezenkívül a végleges nőtartás
és ennek biztosítása, ajándékok visszaadása vagy megtérítése
és a nő névviselése kérdésében is foglalhat magában rendel-
kezéseket.

1401. III. *A házasság megszűnésének jogkövetkezményei.*
A házasság halállal való megszűnése esetén a túlélő házastárs
érvényesítheti összes házassági vagyoni jogi és örökösödési
igényeit. A házasság megszűnésével rendszerint megszűnik a
nőtartási igény; a túlélő új házasságra léphet. A holtánnyil-
vánítás alapján kötött házasság úgy személyi, mint vagyoni
tekintetben a holtánnyilvánítással kötött házasságnak ugyan-
ezen jogkövetkezményeit hívja életre. Bontás esetén a házas-
ság megszűnésének időpontjául a bontó ítélet jogerőre emel-
kedésének napja tekintendő. A házassági vagyoni jogi követ-
kezmények nagyjában összeesnek a házasság halál útján meg-

szűnésének házassági vagyoni jogi következményeivel. Azonban eltérés, hogy a nő házasságtörése vagy egyéb vétkessége címén felbontott házasságnál elvesz a hitbér és az esetlegesen ily értelemben feltételezett házassági szerződésben alapított egyéb vagyoni igények is.

1402. A végleges nőtartás és a nő névviselése tekintetében a nő vétlensége az irányadó. Ugyanígy a fél vétlenségétől, illetőleg vétkességétől függ a házasság fennállása alatt a kötendő házasság okából kapott ajándékok visszaszolgáltatása, illetőleg értékben való megtérítése is; egészen elvesznek a bontással megszűnt házasságnál a házasságon alapuló házastársi öröklési jogok; végül, és ez minden házasságmegszűnésre áll: valamely házasság megszűnése bizonyos személyek között házassági akadályokat létesíthet.

1403. *Ágy- és asztaltól való elválasztás.* (Separatio a thoro et mensa.) Ezzel az intézménnyel a H. T. lehetővé teszi, hogy oly házaspár, akik lelkiismereti meggyőződésük és vallási aggályaik miatt a házassági kötelék végleges felbontását nem kérhetik: a rájuk nézve tűrhetetlenné vált házasegyüttélést törvényes formában és véglegesen, bírói ítélet alapján megszakíthassák. A házassági kötelék tehát jogilag érintetlenül fennmarad a felek között, de tartalma, az életközösség, megszűnik és emellett vagyoni jogi szempontból az ágy és asztaltól való elválasztást a H. T. a végleges felbontás joghatályával ruhazza fel. Az ágy és asztaltól való elválasztás keresetben, vagy viszonkeresetben és csak *ugyanazon bontó okok* alapján kérelmezhető, amely bontó okok a házasság végleges felbontására is elegendő alapul szolgálnának. A keresetnek bontókeresetté való átváltoztatása az elsőbíróság ítéletének meghozataláig helyt foghat.

1404. Az ágy és asztaltól véglegesen elválasztott házaspár az életközösséget bármikor visszaállíthatják és ezzel az elválasztó ítélet, összes joghatályaival együtt megszűnik. A visszaállítás azonban a per bíróságánál bejelentendő. Ez a bejelentés a válás alapjait képezett bontóokokra nézve megbocsátás jelentőségével bír és így ez okoknak további önálló érvényesíthetését kizárja. Ha pedig az ítélet jogerőre emelkedésétől számítva két év letelt, bármelyik fél formaszertinti keresettel kérheti a perben eljáró bíróságot, hogy a válóítéletet véglegesen bontóítéletté változtassa át és ezzel a köteléket

magát is szüntesse meg. A bíróság az ily kérelem felett ex primo decreto hozza meg határozatát.

1405. *Jegyzet a XXXIV. Fejezethez.* A 4038/1919. M. E. sz. rendelet a következő átmeneti jellegű intézkedéseket tette: Ha azoknak a feleknek valamelyike, akiknek házasságát, a rendes bíróságok működésének szünetelése alatt (a tanácsköztársaság idejében) közös megegyezés alapján vagy egyoldalú kérelemre felbontották, legkésőbb 1919 aug. 20-ig új házasságot kötött: ez a házasság a fennálló házasság okából nem semmis és megkötésével a korábbi házasság megszűnt. Ily esetekben a házasság megszűnésével kapcsolatos jogkövetkezményeket akként kell megszabni, mintha a házasságot bírói ítélettel bontották volna fel. Ha azonban az új házasság egyéb okból semmis: úgy a korábbi házasság tekintendő fennállónak.

1406. A fenti intézkedéseket kiegészíti az 5166/1919. M. E. rend., mely a tanácsköztársaság alatt közös megegyezéssel vagy egyoldalú kérelemre felbontott és a 4038/1919. M. E. rend. szerint — ha csak új házasságkötés nem történt — fennállóknak tekintendő házasságokat a rendes bíróságok által felbonthatóknak nyilvánítja, ha a házasságok az érvénytelen bontás óta állandóan külön élnek s egyikük 6 hónap alatt (1919 okt. 12-től számítva) kölcsönös hűtlen elhagyás címén a bírói felbontást keresetileg kéri. Az ilyen bontó perekben az eljárás jelentékenyen egyszerűsítve van, s a bíró ítéletében a vétkesség kimondása nélkül határoz.*

* *Irod. utalások.* A XXXIV. fejezethez: *Jancsó Gy.*: Házassági és házastársi öröklési jog 302. és köv. l. — *Zlinszky-Reiner*: id. c. m. 909. és köv. l. — *Tóth Gáspár*: Hsg. jog 93. és köv. l. — *Raffay F.*: Házassági jog 178. és köv. l. — *Szladits K.*: A hsg. megszűnése holtánnyilvánítás esetén (Anyakönyvi Közlem. 1898. évf.). — *Salis*: Die Todeserklärung in ihrer Wirkung auf die Ehe (Frankfurt a. M. 1890.). — *Horváth Ödön*: A hsg. felbonthatósága (Bpest, 1893.). *Indokolás* a házassági törv. javaslatához II. 153. és köv. l. — *Virág Gyula*: A hsg. felbontásának joga Magyarországon (Bpest, 1904.). — *Szladits K.*: Hsg. felbontása (Jogi Lexicon IV. k. 62. és köv. l.) — *Vavrik B.*: Házasságtörés (Jogi Lexicon IV. k. 114. l.). — *Tóth Gáspár*: A házasságtörés mint bontó ok stb. (Jogtud. Közl. 1896. évf.). — *Raffay F.*: A hűtlen elhagyás, mint házasságbontható (III. kiad. Bpest, 1901.). — *Sztehló Kornél*: Az elhagyás, mint bontó ok (Ügyvédek Lapja, 1896. évf.). — *U. az*: Eljárás a hsg. perekben (Bpest, 1896.). — *Raffay F.*: Házassági perrendtartás (Bpest, 1898.). — *Knorr Alajos*: A hsg. perek és eljárás a hsg. perekben (Bpest, 1899.). — *Jancsó-Meszlény*: A magy. polg. perrendtartás rendszeres kézikönyve (Bpest, 1915.). II. ik köt. 635. és köv. l. — *Magyar Gyéza*: Magy. polg. perjog. (Bpest, 1913.) 810. és köv. l. — *Szladits K.*: Ágytól és asztaltól való elválás (Jogi Lexicon I. k. 386. és köv. l.). — *Kolosváry B.*: A magy. magánjog tankönyve (III. ik kiad. Bpest, 1911.) II. ik köt. 480. és köv. l.

XXXV. FEJEZET.

**Külföldön kötött házasságok és külföldiek házassága.
Házassági büntetőjog.**

1407. A nemzetközi vonatkozású házasságjogi kérdésekben, ha azok oly államok polgáraival kapcsolatosan merülnek fel, amely államok az 1911: XXI. és XXII. t.-cikkekben be-cikkelyezett nemzetközi egyezményeket aláírták és hazai jogukba incorporálták: ezek az egyezmények, illetőleg az idézett két törvény, és amennyiben házagok maradtak, subsidiarice a házassági törvényünk az irányadó. Az összes többi államok polgáraival kapcsolatban felmerülhető házasságjogi vonatkozásokban pedig: az ált. jogelvek és az 1894: XXXI. t.-c. alkalmazandók. (Az aláíró államok: Magyarország, Ausztria, Németország, Belgium, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Luxemburg, Németalföld, Portugália, Svédország, Románia, Svájc. Kívül maradtak az egyezményen: Anglia, Dánia, Norvégia, Oroszország, Szerbia, Bulgária, Görögország, Montenegró és a tengerentúli államok.)

1408. A) *Nemzetközi vonatkozású házasságjogi szabályok a házassági törvény alapján. Magyar állampolgárnak külföldivel a külföldön kötött házassága.* Az ilyen házasság érvényességét a házasulók életkora és cselekvőképessége szempontjából mindkét félre nézve külön és kizárólag saját hazájának, egyéb tekintetben pedig cumulative mindkét fél hazájának törvényei szerint kell megítélni. Nagy részt üt ezen a szabályon az, hogy ha a házasulók közül a férfi a magyar állampolgár, mikor is a magyar és az idegen jognak cumulative alkalmazása elmarad és *kizárólag* csak a magyar jog veendő figyelembe, a nő életkora és cselekvőképessége kivételével, melynél a nő hazájának joga lesz továbbra is irányadó. A házasságkötés *alakiságai* tekintetében a locus regit actum elve érvényesül, kivéve a magyar diplomatai vagy consuli képviselő előtt kötött házasságokat, melyek Magyarországon kötöttek tekintetvén, alaki szempontból a magyar törvény szerint ítélandók meg.

1409. További szabályok: magyar állampolgárnak külföldön kötendő házasságát Magyarországon is ki kell hirdetni; a kihirdetés elrendelésére és foganatosítására az az anya-

könyvvezető a hívatott, aki a házasságkötésnél való közreműködésre, ha az itt, a belföldön köttetnék, illetékes volna. Amennyiben ennek megállapítása nehézségekbe ütköznék, végső esetben a Budapest IV. ker. anyakönyvvezető jár el (a kihirdetésnek a hivat. lapban való egyszeri beiktatásával). Diplomatai, stb. képviselő előtt kötendő házasság kihirdetését maga az illető diplomatai képviselő rendeli el; foganatosítására pedig a belügyminiszter által erre felhívott magyarországi illetékes anyakönyvvezető a hívatott.

1410. Tekintettel arra, hogy az orosz szovjet állam jogrendszere nemzetközi viszonylatokban elismerve nincs: a most mondottak az Oroszországban magyar állampolgár által kötött házasságra gyakorlatunk szerint nem alkalmazandók, ami azt jelenti, hogy az ilyen házasság minden vonatkozásban semmis és érvénytelen.

1411. *Házassági perek.* Magyar állampolgár házassági perében, bárhol köttetett is a házasság, csak magyar bíróság ítélete hatályos (H. T. 114. §.) A magyar bíróság pedig csak a magyar jogot alkalmazza (lex fori). Azonban magyar honossá lett külföldi egyén házasságát a magyar bíróság az ő korábbi honossága szerinti idegen jog oly bontó okai alapján is felbonthatja, melyeket a magyar törvény sem bontó, sem ágy és asztaltól elválasztó okul el nem ismer. Nemkülönbén a külföldi bíróság ágy és asztaltól elválasztó ítéletét, ha az elválasztott fél időközben magyar állampolgárságot szerez: a magyar bíróság a magyar házassági törvény feltételei mellett végleges bontó ítéletté változtathatja át.

1412. *Külföldiek Magyarországon kötött házassága.* A házasságkötés anyagi érvényességének elbírálása szempontjából ugyanaz a szabály az irányadó, mint a magyar állampolgár külföldön kötött házasságánál. Eltérés csak annyi, hogy a magyar házassági jognak a vérrokonságra, egyenes ágbeli sógorságra, a korábbi fennálló házasságra és élet ellenfőzésre alapított semmisségi bontó akadályai még akkor is érvényesítendőek, ha a külföldi házájának joga ezeket nem is ismerné. Magyarországon lakó kiskorú külföldi részére, ha a házasságához szükséges beleegyezéseket, melyek hazája törvényei szerint szükségesek, önhibáján kívül megszerezni nem tudja: a gyámhatóság gondnokot rendelhet és ennek meghallgatása után a hiányzó jóváhagyásokat megadja.

1413. A házasságkötés *alaki* érvénye tekintetében — ideértve a kihirdetést is — a locus regit actum elv alkalmaztatik. Ezenkívül a külföldi tartozik kimutatni, hogy házassága hazájának törvényei szerint akadályokba nem ütközik. Ez alól az igazságügyminiszter az úgynevezett „tanúsítvány“ vagy „Érvényességi bizonyítvány“ kiadásával felmentést adhat (H. T. 113. §.) Honosság meg nem állapíthatása esetén: a lakhely joga jön figyelembe. Külföldiek házassági pereiben a magyar bíróság csak akkor járhat el, ha ítélete az illető államban, melynek a külföldi polgára — joghatályosnak elismeretik. Az eredetileg magyar nő azonban, ki magyar állampolgárságát férjhezmenésével vesztette el és a férjét külföldre nem követte: házasságának érvénytelenítése iránt magyar bíróság előtt perelhet. Ugyanígy, ha a magyar állampolgárságát elvesztő férj bontó okul szolgáló cselekményét még honossága megváltoztatása előtt követte el és neje őt külföldre nem követte, mikor is a nő a bontópert a magyar bíróság előtt szintén megindíthatja. Különvetési — gyermektartási — elhelyezési kérdésekben a magyar bíróságok ideiglenesen akkor is intézkedhetnek, ha a házassági per joghatóságuk alá nem is tartoznék.

1414. *B) Nemzetközi vonatkozású házasságjogi szabályok a hágai egyezményt aláíró államok egymásközi viszonylataiban.* Az egyezményt az 1911: XXI. és XXII. t.-cikk cikkezlik be. Csak az eltéréseket véve figyelembe, mindenekelőtt ami az egyezményes államok polgárai közt az egyezményes államok bármelyikének területén létesült házasságok *anyagi érvényességét* illeti: az *mindenben* a felek hazájának joga szerint külön-külön ítélandó meg és így a H. T. 108. §-ának az a rendelkezése, mely a kor- és cselekvőképesség tekintetében a két concurráló jogot külön-külön — egyéb tekintetekben pedig cumulative — rendeli alkalmazandónak: elesik. Elejti továbbá az egyezmény a H. T. 109. és 110. §-ainak azt a megszorítását, hogy ha a házasulók közül a *férfi* a magyar állampolgár, a 108. §. ellenére is, csak és kizárólag a magyar jog az irányadó és ehelyett férfit és nőt egyformán a fent mondot szabály szerint kezel. Ez alól csak egyetlen kivételt enged az egyezmény a jövőre nézve is, ha t. i. az egyik (a külföldi) félre vonatkozóan alkalmazandó idegen jog oly *vallási* jellegű házassági akadályt ismer, mely a mi jogunkban nincs

meg. Ilyenkor a magyar jog lesz alkalmazandó, vagyis a kérdéses vallási jellegű akadályt nem vesszük figyelembe.

1415. Alaki szempontból: a *locus regit actum* elvet fogadja el a becikkelyezett egyezmény is, — egy fontos kivétellel. Nevezetesen azok az országok, melyeknek joga az egyházi kötést írja elő, *polgáraiknak* a külföldön és *csak polgárilag* kötött házasságát a maguk szempontjából jogosultak el nem ismerni. A diplomatiái képviselők előtt kötött házasságok, ha a házasulók egyike sem polgára annak az államnak, amelynek területén az ilyen házasságkötés történt: alaki szempontból minden egyezményes államban érvényesekül tekintendők, kivéve, ha az ily házasságok köthetését az illető állam eleve ellenezte.

1416. *A házassági perek* kérdéséről, de csak a bontó és ágy és asztaltól elvásztó perekre kiterjedőleg az 1911: XXII. t.-cikkben becikkelyezett egyezmény szól. Miután az egyezmény ötödik cikkelye a H. T. 114. §-ának azt a rendelkezését, hogy magyar állampolgár házassági perében csak magyar bíróság ítélete hatályos, nem érinti: csak a külföldieknek Magyarország területén folyamatba helyezett házassági pereit, avagy valamely és az egyezményes államok egyikének területén működő bíróság külföldiek házassági perében hozott ítélete kerülhetnek szóba. Külföldiek az egyezmény szerint valamely más egyezményes állam bírósága előtt bontó vagy ágy és asztaltól elvásztó keresetet csak akkor indíthatnak, ha a házasságuk szerinti és a kérelem helyének törvényei a házasságbontást vagy ágy- és asztaltól való elvásztást elvileg egyformán elismerik. Továbbá az alapul vett bontó oknak is mindkét jogban elfogadottnak kell lennie. A H. T. 115. §-ának az a szabálya, hogy a külföldön kelt ágy- és asztaltól elvásztó ítéletet a magyar bíróság, az időközben magyar állampolgárrá vált egyik fél kérelmére és a magyar jog alkalmazásával bontó ítéletté változtathatja át, még ha a fél korábbi házájának törvényei szerint a fennforgó ok erre alapot és lehetőséget nem is szolgáltatathatott volna: többé nem érvényesülhet s a magyar bíróság sem állapíthat meg többet, mint amennyit a korábbi állampolgárság szerinti idegen jog megengedett. Az egyezmény egyéb és főleg az illetékesség és eljárás kérdéseire vonatkozó rendelkezései mellőzhetők. Az egyez-

ménynek a Kuria, a hatálybalépésekor folyamatban volt perekre visszaható erőt adott.

1417. *Házassági büntetőjog.* Az a polgári tisztviselő, aki tudja, hogy a szándékolt házasság kettős házasság és a felek házasságkötésénél mégis közreműködik: 5 évig terjedhető börtönnel és a viselt hivatal elvesztésével büntetendő. (H. T. 121. §. 1878: V. t.-c. 252. §.) Ugyanezen cselekmény, ha csak gondatlanságból lett elkövetve: *vétség* és 1 évig terjedhető fogház és hivatalvesztés a büntetése. (Ugyanott.) Ha a polgári tisztviselő a házasságkötésnél eljár, bár tudja, hogy bontó akadály forog fenn: 3 évi börtönnel és hivatalvesztéssel, ha pedig csak gondatlanság terheli, *vétség* címén 6 hónapig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő. (H. T. 121. §; 1878: V. t.-c. 256—257. §§.) Az akadály utólagos elhárítása a polgári tisztviselő büntethetőségét is elhárítja. Az a polgári tisztviselő, aki tiltó akadály ellenére, vagy hatáskör vagy illetékesség hiányában tudva működik közre házasságkötésnél (ideértve a kihirdetést is): *vétség* címén 6 hónapig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő, amennyiben cselekménye in concreto nem esik súlyosabb beszámítás alá. Amennyiben pedig most mondott cselekményénél csak gondatlanság terheli, *vétség* címén 1000 koronáig terjedhető büntetéssel és ismétlés esetén hivatalvesztéssel is büntetendő. A katonai nősülési engedély hiánya, mint házassági tilalom megszegése esetén a polgári tisztviselő büntetése az idevonatkozó külön törvények szerint történik.

1418. Bünteti a törvény az egyházi tisztviselőt is, ha a feleket a polgári kötés előtt egyházilag összeadja. Tette *vétség* és 1000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, ismétlés esetén 2 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő. (H. T. 123. §.) Ha a polgári kötés meg is történt előzetesen, de az egyházi tisztviselő annak igazolását a felektől nem követeli: kihágást követ el és 300 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetettetik. Közel halállal fenyegető betegség esetén az előzetes egyházi összeadás nem büntetettetik, de természetesen házasságot nem is eredményez.

1419. Végül bünteti a törvény a házassulókat is, kik a köztük fennforgó akadály tudatában házasságra léptek. Amennyiben e cselekményük súlyosabb elbírálás alá nem vonható: *vétség* lesz és 3 hónapig terjedhető fogházzal, valamint 1000

koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. (H. T. 124. §.) Az elősorolt vétségi esetekben a törvényszéknek; a kihágások eseteiben pedig a járásbírósnak van hatásköre. *

Második szakasz. Szülők és gyermekek közti jogviszony.

XXXVI. FEJEZET.

Általában. A szülői jogok.

1420. A család jogi szerkezetére tekintettel a jogrend a szülők és gyermekek közötti viszonyok bizonyos csoportját a többiek sorából kiemelve, mint „*atyai hatalmat*“ külön intézményben teszi szabályozás tárgyává. Amit az atyai hatalom nem foglal magában, az, mint „*szülői jog*“ vagy „*szülői hatalom*“ mindkét szülőt megilleti, még pedig, bár az atyának, mint családfőnek elsőbbsége itt is érvényesül, elvileg és alapjában véve teljesen egyenlő mértékben. A szülő és gyermek közti viszonyok túlnyomóan ethikai természete a szülői jogoknál lép legélesebben előtérbe és ezek a „*szülői jogok*“ inkább a természet örök törvényei által előszabott köteleességek sorozatából állanak, semmint „*jogok*“-ból; szabályozásuk pedig a családhoz való hozzátartozás jogi ismérveire vonatkozó törvényes rendelkezések foglalatját adja.

1421. A szülők és gyermekek közötti jogviszonyok tárgyalásának rendszere a következő: Vizsgálandók először is a gyermekek feletti „*szülői jogok*“, melyek sorában közelebbi megvilágítást a *tartási kötelezettség* igényel. Azután az egész jogviszonykörre legjellegzetesebb „*atyai hatalom*“, s mellette az *anyának a jogállása*. Különszakítva veendő figyelembe végül a *törvénytelen gyermekek* joghelyzetének mikénti szabályozása és az *örökbefogadás* intézménye, mely a szülő és gyermek közti viszonyoknak mesterséges utánpótlása. Megjegy-

*. Irod. utalások. Jancsó Gy.: Házassági és házastársi öröklési jog 488. és köv. l. — Virág Gy.: id. c. m. 116. és köv. l. — Tóth Gáspár: A magy. házassági jog nemzetközi vonatkozásai (Jog. 1897. évf.). — Szladits K.: Kérdések a hsgi jogról szóló 1894:XXXI. t.-c. köréből (Jogtud. Közl. 1896. évf.). — U. az: Osztrák nők házassága Magyarországon (u. ott 1897. évf.). — Hattyuffy Dezső: id. c. m. 84. és köv. l.

zendő kiegészítésül, hogy a M. M. T. az atyai hatalom és a szülői jogok közti különböztetést elejti, s helyette a „szülői hatalom“ intézményében egyesítve igyekszik a jogrendre ebben a vonatkozásban háruló feladatokat megoldani.

1422. *A szülői jogok.* A szülői jogokkal kapcsolatban jogunk elsősorban a gyermekek családi állásának kérdését szabályozza. A családi hovatartozandóságuk megjelölésére az atya családi neve szolgál; utónevüket közös akarattal a szülők állapítják meg. Követik atyjuk állampolgárságát, községi és személyes (rendes lakás szerinti) illetőségét; az állampolgári kötelekből kiskorúságuk alatt, hacsak atyjuktól az atyai hatalom elvonva nincs — csak atyjuk beleegyezésével bocsáthatók ki. A szülők vallása szerint igazodik a gyermekek vallási hovatartozandósága is. Az idevonatkozó rendelkezéseket az 1894: XXXII. és 1895: XLIII. t.-c. foglalják magukban, amelyek azonban csak az életbelépésük után kötött házasságokból származó gyermekekre nyernek alkalmazást. Ellenben, az 1895 okt. 1. előtt kötött házasságból született vagy születendő gyermekekre nézve a régi jog, azaz az 1868: LIII. t.-c. intézkedései állanak fenn (intertemporaliter) hatályban.

1423. Az időközileg érvényesülő régi jog a következő: A gyermekek szüleik vallását követik, ha az közös; ha a szülők nem egy vallásúak: a fiúk az apa, a leányok az anya vallását követik. Ha a szülők egyike utóbb vallást változtat, a hét éven aluli és nemének megfelelő gyermek követi az áttért; az idősebb gyermekekre nézve ellenben szabály, hogy 18 éves korukig feltétlenül megmaradnak eredeti vallásukban, mikor is az áttérés lehetősége számukra is megnyílik.

1424. Az 1894: XXXII. és 1895: XLIII. t.-c.ikkben szabályozott mai jog a következő: A házasságkötéskor egyvállalású szülők gyermekei rendszerint szüleik közös vallását követik; közös megegyezéssel azonban a szülők gyermekeiket más vallás kebelébe is felvétethetik, amíg azok 7-ik életévüket el nem érték. Ha pedig az egyik szülő vallást változtat és megegyezés e kérdésben nem köttetett: a 7 éven aluliak nemük szerint követik az áttérő szülőt; a 7 éven felüliek azonban csak 18 éves koruk elérésével változtathatnak vallást. A szülők felekezetenkívülisége a gyermekek eredeti vallási hovatartozandóságát nem érinti, történjék a felekezetből kilépés akár a gyermekek születése előtt még, akár azután. Ameny-

nyiben a közös vallású szülők utóbb közösen ugyanazon egy más vallásfelekezet kebelébe lépnek át: az új közös vallásba csak 7 éven aluli gyermekeik követik őket, míg az idősebbek maradnak eredeti vallásukban és csak 18-ik életévükkel térhetnek át a szülők vallására, vagy bárminő más vallásra.

1425. Más a helyzet, ha a szülők már a házasságkötéskor *különböző* vallásfelekezethez tartoztak (vegyes házasság). A vegyes házasságot kötők t. i. megegyezhetnek házasságuk kötésekor abban, hogy születendő gyermekeik vagy az egyik, vagy a másik vallását kövessék. Az ilyen megegyezéseket utólagosan megváltoztatni csak akkor lehet, ha a szülők valamelyikének későbbi vallásváltoztatásával a házasság vegyes jellege megszűnik és a szülők egy vallásúakká lesznek. Az új megegyezés is csak oly értelemben köthető, hogy a 7 éven aluli és ezután születendő gyermekek szüleik közössé lett vallását kövessék; míg a már megszületett 7 évnél idősebb gyermekekre, azok 18 éves koráig a vallás megváltoztatásának helye nincs. A gyermekek vallására vonatkozó most tárgyalt megegyezések hiányában a gyermekek nemük szerint követik szüleik vallását, s ha utólagos áttérés esetén a szülők vallása közössé lesz: a 7 éven aluliak nemük szerint követik az áttért szülőt, a 7 éven felüliekre nézve pedig az áttérés gyámhatósági engedéllyel szintén lehetséges. Lelencek vallása, ha nem állapítható meg: a lelencet felfogadó szülő vallása lesz; felekezeti lelencházba felfogadott lelencnél a lelenc a lelencházat fenntartó felekezethez tartozik, s ha ez esetek egyike sem forog fenn: a találás helyén túlnyomó vallásfelekezethez utalandó.

1426. Ha a szülők egyike vagy mindketteje a törvényesen bevett vagy elismert felekezetek közé nem tartozó egyéb vallásfelekezet tagja: a gyermekeknek okvetlen valamely bevett vagy törvényesen elismert felekezethez kell tartozniuk. Hogy melyikhez? ezt a szülők jelölik ki; ha nem teszik: úgy ez a jog végső fokon a gyámhatóságot illeti meg. (Közelebbi szabályok: 1895: XLIII. t.-c. 26., 27. §§. és 1894: XXXII. t.-c. 1. 3. §§.)

1427. A szülői jogok és kötelességek tiszta típusai a következők: *Gondviselés a gyermekek felett*: A szülőnek joga és kötelessége gyermekét magánál tartani, lakó- vagy tartózkodási helyét kijelölni, felette felügyeletet gyakorolni, a gyer-

meket nevelni, ápolni, fegyelmezni, eltartani; a szülőt illeti továbbá házasságához beleegyezését adni, vagy azt megtagadni és esetleg a gyermek házasságkötését megtámadni is. Kivándorlás esetén köteles a gyermek sorsát biztosítani, s különösen a visszahagyni szándékolt 16 éven alóli gyermekek elhelyezéséről gondoskodni. Ily gondoskodás hiányában az 1909: II. t.-c. 2. §. szerint a kivándorlás tilos. Szülői hatalom alatt álló gyermek kivándorlásához gyámhatóságilag jóváhagyott és hatóságilag hitelesített szülői engedély és annak igazolása szükséges, hogy a kivándorolni szándékozó kiskorú elhelyezése rendeltetési helyén biztosítva van. Mindezen jogok és kötelességek gyakorlásában atya és anya közt elvileg különbség nincs, de a gyakorlatban az atya családfőisége az anyával szemben bizonyos elsőbbséget, döntő szót jelent.

1428. Igy az atya dönt nézeteltérés esetén a gyermek tartózkodási helyének meghatározásánál; a szülők *különélése* esetén e tekintetben a közös megegyezés, illetőleg hatósági intézkedés az irányadó. A gyermek jogtalan elvonójával szemben a szülő a gyermek visszabocsátása iránt a gyámhatóságtól kérhet jogsegélyt (*actio de liberis exhibendis et ducendis*, 1877: XX. t.-c. 14. §.) Ugyanez áll akkor is, ha a gyermek hazulról önszántából távozott el. Erőszakos elvonásnál a cselekmény esetleg *gyermekrablássá* is minősülhet (1878: V. t.-c. 317. §.) s ezt a cselekményt a szülő is elkövetheti a másik szülő gondozására bízott gyermek tekintetében. Nyomatékosan előtérbe nyomul az atya családfői állása a gyermekek felügyelete, neveltetése és fegyelmezése tekintetében is. A gyámi törvény (1877: XX. t.-c. = Gy. T.) 26. §. e részben egészen önálló hatalommal ruházza fel, amennyiben a nevelést, kiképzést másra (pl. intézetre) bízhatja, a dacos, romlott gyermeket gyámhatósági jóváhagyással javítóintézetbe helyezheti, de arra, hogy magánhelyen bebörtönöztesse, elzárassa, joga már nincs. Az atyát, mint családfőt terheli az ismert feltételek mellett a gyermek jogellenes cselekményeiért való felelősség is, valamint a kiskorúság meghosszabbításához, nagykorúsításhoz, örökbeadáshoz, házasságkötéshez való beleegyezési jog gyakorlása.

1429. A gyermekek neveltetése és képzése tárgyában általában a gyámok részére előírt szabályok az irányadók a szülőkre nézve is, de az atya idevágó intézkedései és elhatáro-

zásai tekintetében a rokonok meghallgatásához kötve nincs s a gyámhatóság jóváhagyásának kikérése is csak akkor kötelező, ha a nevelés költségeinek fedezésére az atya a gyermek törzsvagyonát akarja felhasználni. Esetleges visszaélésekkel szemben az „atyai hatalom“-tól való felfüggesztés vagy megfosztás a sanctio, mely maga után vonja a „szülői jogok“-hoz utalt nevelési jog önállóságának megszüntetését is. Az iskolai, egészségügyi törvények önként érthetőleg a szülőkre vonatkozóan is kötelezők.

1430. A gyermek életpályáját az atya jelöli ki, de ezzel szemben a legalább tizenhatéves kiskorú a gyámhatósághoz fellebbezhet és ilyenformán és ennek jóváhagyásával a hajlmainak megfelelő életpályához hozzájuthat. A gyámhatóság most említett jóváhagyó határozata meghozatalánál az atyát és esetleg a legközelebbi rokonokat is meghallgatja s a gyermek társadalmi, vagyoni viszonyaira tekintettel dönt. A nevelés költségeit is ily esetekben a gyámhatóság állapítja meg és annak fizetésére az atyát kötelezi. A gyámhatóság jóváhagyásával a gyermek atyja akarata ellenére is választhatja a szolgálatbalépést, mint önálló keresetmódot és ha tizenhatéves már elmúlt, önálló kereset céljából ugyancsak a gyámhatóság engedélyével a szülői házat, az atya akarata ellenére is, elhagyhatja. A vallásos nevelés szempontjából a már fent mondottakon kívül egyedül azt kell kiemelnünk, hogy a gyermekeket a szülők az azok törvény szerinti vallásában kell, hogy neveltessék és hogy ez a vallás csak bevett vagy törvényesen elismert vallás lehet.

1431. A testi és lelki ápolás, gyógyíttatás mindkét szülő egyforma joga és kötelezettsége, épp így a gyermek erkölcsi életének óvása és gondozása is. A házi fegyelem csak a gyermek egészségére ártalmatlan módon gyakorolható. A vagyon-talan kiskorút továbbá elsősorban az atya, ezután az anya és végül a mindkét oldalról való nagyszülők kötelesek eltartani. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a vagyonnal bíró gyermek tartására a szülő egyáltalában nem volna kötelezve. A gyermek vagyonának jövedelmeit ugyan elsősorban lehet és kell is eltartására felhasználni, de a tőkéhez, a vagyon törzséhez hozzányúlni nem szabad, legfeljebb csak a végső szükség esetében, ha az atya a tartásra különben képtelen volna és akkor is csak gyámhatósági jóváhagyás mellett.

1432. A gyermektartás mértéke a szülő társadalmi és gazdasági viszonyaihoz alkalmazkodik; tartalma élelmezés, ruházás, lakás, gyógyíttatás, eltemettetés, stb., általában mindaz, amit a „bonus paterfamilias“ gyermekének adni szokott. A tartás időtartama helyesen meghatározva arra az időre terjed, ameddig a gyermek arra rászorul. Lehet tehát, hogy megszűnik már a teljeskorúság előtt, lehet, hogy azon túlra is kiterjesztendő. Ha a szülő a gyermek tartására teljesen képtelen és arra más hozzátartozó sem vállalkozhatik: *elhagyottá* nyilvánítandó gyámhatóságilag és tartását, közteherképpen az állam veszi át. (Lásd alább.)

1433. A szülői jogokat és kötelezettségeket az, hogy a szülő még maga is kiskorú, vagy kiskorúsága meghosszabbított, nem érinti. Megszűnik a szülői jog a szülő halálával és a gyermek teljeskorúságával (a tartási kötelezettség azonban az utóbbi esetben fennmaradhat). A szülői házi fegyelmi jog elesik akkor, ha a gyermek nem él szülőinek háztartásában és fenntartásáról önmaga gondoskodik. Rendszerint megszűnik a szülői jogok az atyára nézve, ha atyai hatalmától függesztették vagy megfosztották; az anyánál pedig, ha term. és törv. gyámságától elmozdították. Mindez csak gyámhatósági intézkedés esetén állhat be, s a szülői jogok megszüntetése a körülményekhez képest más és más terjedelmű lehet.*

XXXVII. FEJEZET.

Az atyai hatalom.

1434. *Keletkezése és tartalma.* Az atyai hatalom (*patria potestas*) a szülő és gyermek közti jogviszonyoknak egyik önállóan intézményesített csoportját jelenti és tartalma a Gy. T. 15. §-a szerint a következő: az atya kiskorú gyermekeinek törvényes képviselője (*törvényes képviseleti jog*); továbbá azok vagyonának kezelője és haszonélvezője (*vagyon-*

* Irod. utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 944. és köv. l. — Sipőcz László: A szülők és gyermekek közti jogviszonyok c. m. (Fodor F.: Magánjog. IV. k. 693. és köv. l.) — Márkus Dezső: Magánjog 385., 637. és köv. l. — Kolosváry B.: Az anya és a törvénytelen gyermek jogállása a ptkv. tervezetében. (Bpest 1901), 8. és köv. l. — Hattuyfy Dezső: id. c. m. 230. és köv. l.

kezelési és haszonélvezeti jog); végül gyermekei részére gyámot nevezhet, illetőleg a gyámviselésből olyant, aki arra törvény szerint hivatott volna, kizárhat. (*Gyámnevezési és gyámkizárási jog.*)

1435. Az atyai hatalom törvényes leszármazóknál azok *születésével*; törvényesítésnél és örökbefogadásnál a törvényesítő, illetőleg örökbefogadó ügylet *jogerőre emelkedésével* keletkezik. Kiskorú atya, vagy olyan, kinek kiskorúsága meghosszabbított, vagy gondnokság alatt álló atya az atyai hatalomnak szintén alanya ugyan, de önjogúságának meg- vagy visszaszerzéséig jogát nem gyakorolhatja. Az atyai hatalom szempontjából tehát az első kérdés az lesz, hogy mikor tekintendő valamely gyermek törvényes származásúnak és így atyai hatalom alá tartozónak?

1436. Törvényes születésű leszármazónak azt a gyermeket tekintjük, aki érvényes *házasság fennállása* alatt született. Az, hogy a házasfelek külön élnek vagy közöttük házassági per van folyamatban, a törvényes születés vélelmét nem alterálja; az sem, ha az anyakönyvben a gyermek törvénytelennek lett bejegyezve, miután a bejegyzés bemondáson alapszik. A törvényes születés vélelmével szemben azt, hogy a gyermek nem a férjtől való, bizonyítani kell. A bizonyítás akörül forog, hogy a fogamzási időben a házasfelek közt történt-e nemi érintkezés, vagy nem? A nő beismerése a születés törvénytelen voltára nézve: nem bizonyíték. A kereseti jog a törvénytelen születés megállapítása érdekében egyedül a vélelmezett atyát illeti, az anyát soha; megilleti esetleg a vélelmezett atya örököseit is, ha kimutatják, hogy örökhagyójuk a születésről nem tudott vagy a kereset megindításában cselekvőképtelenség vagy egyéb okokból akadályozva volt. (Egyéb ok pld. az, hogy az atya alacsony műveltségi fokára és társadalmi helyzetére tekintettel menthető tévedés okán mulasztotta el a törvénytelenítési kereset megindítását.) Ha az atya a per befejezése előtt halt el: az örökösökre a kereset szintén átszáll. A kereset a gyermek ellen indítandó, de abba alperesként az anyát is be kell vonni, a gyámhatóság pedig a kiskorú képviselőtére ügygondnokot köteles kirendelni.

1437. *Az atya törv. képviselői joga.* Az atyát atyai hatalmának alávetett gyermekei minden oly peres és perenkívüli

ügyeiben, melyeknek természete a képviseletet nem zárja ki, megilleti a törvényes képviseleti jog, mely egyúttal kötelezettség is. Gyakorolható e törv. képviselet személyesen vagy meghatalmazott által és elvileg korlátlan, miután csak a különösen meghatározott esetekben szenved megszorítást. A fent érintett „legszemélyesebb“ ügyeken kívül (ilyenek p. o. házasságkötés, házasságfelbontás, végrendekezés, apaságelismerése, stb.) az atya törv. képviseleti joga azokban az esetekben korlátoztatik, amelyekben a bíróság vagy a gyámhatóság, illetőleg harmadik személyek magánrendekezése a kiskorú részére bizonyos ügyekben gondnokot jelölnek ki és ezzel *erre* az ügyre nézve az atyai képviseletet kizárják.

1438. Bíróság rendel ki nevezetesen ügygondnokot, ha az atya gyermeke kiskorúságának meghosszabbítása vagy gondnokság alá helyezése iránt keresetet indított. A gyámhatóság rendel ki ügygondnokot akkor, ha a kiskorú érdeke valamely concret esetben *atyja* érdekével vagy az atya képvisellete alatt álló más *személy* érdekével összeütközik, ha továbbá az atya *csödbe jutott, tékozlás* miatt gondnokság alá került, vagy hamis, illetőleg vétkes bukás vagy más és a vagyonkezelés tekintetében megbízhatatlanná tevő bűncselekmény miatt elítéltetett és végül, ha hitelezői a gyermek vagyonának jövedelmeit lefoglalják. Bármely harmadik személy nevezhet ki továbbá a kiskorú részére az atya kizárásával ügygondnokot, örökség, hagyomány vagy élők közötti ajándékozással kapcsolatban az átörökített, hagyományozott vagy ajándékozott vagyonra vonatkozóan. Egyéb módon az atyai képviseleti jog nem korlátozható, s mert egyúttal kötelesség is: lemondani sem lehet róla. Hanyag gyakorlása kártérítési kötelezettséget, sőt az egész atyai hatalom felfüggesztése vagy elvonása intézményében büntető sanctiót is von maga után.

1439. *Az atya vagyonkezelési joga és haszonélvezete.* A kisk. vagyonát a Gy. T. 15. §. szerint az atya atyai hatalmából kifolyólag kezeli és mert a kezelésről *rendszerint* számadást tenni nem tartozik, azt egyúttal haszonélvezi is. Ebből következően a kiskorú vagyonát először is jogosítva van feltár mellett birtokba venni. Az atyai vagyonkezelés (és haszonélvezet) alól azonban ki van véve az önmagát saját keresményéből fenntartó legalább tizennégyéves kiskorú szerzeménye,

továbbá, amit a kiskorúnak harmadik személy ügygondnok nevezése mellett ajándékozott, hagyományozott, valamint kivonatik a kiskorú egész vagyona az atyai kezelés alól olyankor, amidőn az atya esődjé, vagy hitelezőinek foglalása okán a gyámhatóság külön vagyonkezelő gondnok kinevezését látja szükségesnek.

1440. Az atya a vagyonkezelésnél a szorgalmas családapa körültekintésével köteles eljárni, figyelembe véve a törvényben e részt előírt utasításokat, ezenkívül bizonyos esetekben a gyámhatóság jóváhagyását kell kikérnie, s a törvény oly tényállásokat is megjelöl, melyekben bizonyos „vagyonkezelési“ cselekmények, még a jóváhagyás kinyerése esetén sem jogérvényesek. Szabályul szolgál közelebbről, hogy a kiskorú vagyonának jövedelmeiből először is a tartási, nevelési költségek fedezendőek; az atya haszonélvezeti joga tehát csak a *felesleg* érvényesül; ha pedig a kiskorúnak adósságai volnának, e feleslegnek kétharmad része a gyámhatóság rendelete alapján az adósságok törlesztésére fordítandó. Ennek biztosítása végett a gyámhatóság az atyát évi számadástételre is rászoríthatja.

1441. Készpénzek csak biztosítás mellett kezelhetők, hasonlóképp a kötvények, értékpapírok is, amelyek őrzés végett a gyámhatóságnak is átadhatók. A kiskorú érdekeinek nyilvánvaló veszélyeztetése esetén különben a gyámhatóság mindennemű ingó vagyon tekintetében is elrendelheti a biztosítást. Mindez azonban az atyai haszonélvezetet nem érinti és csak azzal a többletkötelezettséggel jár, hogy az ingóságokról évről-évre az atya kimutatást tartozik a gyámhatóság elé terjeszteni. Biztosítási módok: házak becsértékük feléig; egyéb ingatlanok becsértékük kétharmad részéig fogadhatók el, a már fennállott terhek előzetes leszámításával; házaknál a tűzkár elleni biztosítás is igazolandó. Bekebelezett követelések egész összegük erejéig fogadandók el, ha a jelzálogingatlan becsértéke a biztosítandó összeget kétszeresen fedezi. Óvadékképes értékpapírok névértékük feléig, ugyanígy ékszerek, drágaságok becsértékük feléig. A biztosítás végrehajtása ingatlanoknál bekebelezés, bekebelezett követeléseknél felülkebelezés, értékpapírok, stb. ingóknál a gyámpénztárban való elhelyezés útján történik. Amennyiben pedig az atya a kis-

korú pénzének most mondott biztosítására nem képes, a gyámhatóság azt gyümölcsöző kölcsönügyletekbe fektetheti be, s a kikölcsönzésnél az atya javaslatait, ha csak az ajánlott kölcsönvevő a törvény szerinti biztosíték nyújtására képes, figyelembevenni tartozik.

1442. A gyámhatóság jóváhagyása a következő esetekben kérendő ki: *a)* ha az atya a kiskorú részére ipari, gyári, kereskedelmi üzletet, akár újonnan nyitni, akár egy ily üzletet mely a kiskorúra háramlott átvenni, azaz folytatni, akár megszüntetni óhajt; *b)* ha a kiskorú részére ingatlant vagy tőkebefektetésül szolgáló ingót venni vagy bármikép szerezni, tőkét felvenni, engedményezni vagy zálogjog-törleszt engedni kíván; *c)* ha továbbá a kiskorú ingatlanát bármikép elidegeníteni, terhelni akarja, vagy ugyanezt a tőkebefektetésül szolgáló ingók tekintetében szándékozza; általában, ha a törzsvagyont állagában megváltoztatni akarja; *d)* ha cégvezetői meghatalmazást ad és *e)* ha a kiskorú helyett váltói kötelezettséget vállal.

1443. Gyámhatósági jóváhagyás mellett is érvénytelen minden olyan jogügylet (az alkalmi ajándékozások kivételével), mely által a kiskorú visszteher nélkül köteleztetnék, vagy amelyekkel idegen kötelezettségeket vállalna ugyancsak ingyenesen magára (p. o. kezességvállalás) és minden ingyenes joglemondás. Az atyai hatalom megszűnésével megszűnik a vagyonkezelési, haszonélvezési jog is és az atya a kezelt vagyon állagáról a hatalma alól mentesült gyermeknek számot adni tartozik. Hasonlóképp akkor, ha a vagyonkezeléstől az atya egyéb ok folytán esett el. Az atya ellen nyitott csődben a gyermekeknek bizonyos kártérítési követelése az 1881: XVII. t.-c. 60. §. 4. bek. szerint a csődkövetelések I. osztályába sorozandók.

1444. *Az atyai hatalom egyéb korlátozásai.* Az atyai hatalom legmesszebbmenő korlátozása *az atyai hatalom felfüggesztése.* Helye van a következő két esetben. Ha *a)* az atya elmebetegség, siketnémaság, elmeengesség, tékozlás vagy távollét okából gondnokság alá helyeztetik, vagy elmebetegség címén a gyt. 258. §. értelmében *ideiglenes gondnokot kap.* *b)* Ha az atya büntett vagy vétség címén egy évnél hosszabb tartamú szabadságvesztési büntetésre elítéltetik. Az *a)* pont

esetében az atya a gondnokság alól való felmentéssel, a *b)* pont esetében pedig a büntetés kiállításával atyai hatalmát rendszerint ismét visszanyeri, ha csak a gyámhatóság annak korlátozását gondnok kirendelésével továbbra is fenntartandónak nem látja. Elmarad a *b)* esetében az atyai hatalom felfüggesztése, ha az atya maga helyett alkalmas meghatalmazottat rendelt. Ugyanígy, ha gondnokság alá távollét, ismeretlen helyen tartózkodás vagy a hazajövetelben való gátoltság okából került.

1445. *Az atyai hatalom megszűnése.* Véget érhet az atyai hatalom vagy *önmagától*, vagy hatósági *megszüntető határozat folytán*. Önmagától szűnik meg, ha az atya vagy a gyermek meghal, ha a gyermek eléri teljeskorúságát és ha valaki a gyermeket a gyámhatóság jóváhagyása mellett plena adopcióval örökbe fogadja. A halállal egy jelentősége van a holtánnyilvánításnak. A netalán visszatérő holtánnyilvánított atyai hatalmát a gyámhatóság visszaállíthatja, de önmagától nem éled fel. A gyermek kiskorúságának meghosszabbítása esetén: az atyai hatalom szintén „meghosszabbítottnak” tekintendő.

1446. *Atyai hatalomtól való megfosztás* (megszüntető határozat). Helye van: *a)* ha az atya gyermeke nevelését és tartását teljesen elhanyagolja; *b)* ha a gyermek erkölcsiségét, testi jólétét, vagyonának állagát vétkeesen, illetőleg rossz kezeléssel veszélyezteti. Ha az atyai hatalom mellett a szülői jogok egészben vagy részben való elvonása is szükségesnek mutatkozik: ehhez külön gyámhatósági határozat kell. Az eljárás bárki feljelentésére megindítható és a megfosztó határozat meghozatala előtt a legközelebbi rokonok meghallgandók. A jogerős határozattól számítandó három hónap alatt a megfosztó határozatot az atya az illetékes bíróságnál „birtokonkívül” megfélebbezheti. Felebbezésnek tizenöt nap alatt, még pedig „birtokon belül”, azaz felfüggesztő hatállyal a másodfokú gyámhatósághoz is van helye. Az előbbi szabály csak a már *jogerős* megfosztó határozatokra alkalmazandó. Az atyai hatalomtól való megfosztás esetén a gyermek gyámság alá kerül s az atyának vele szemben — az esetleg meghagyott szülői jogoktól eltekintve — csak annyi joga van, mint amennyi a „legközelebbi” rokonokat megilleti. A megszünte-

tés okának elestével a gyámhatóság az atyai hatalmat hasonló határozattal ismét visszaállíthatja.*

XXXVIII. FEJEZET.

Az anya jogállása.

1447. Az atya és az anya jogállása elvileg egyenlő. Ezt az egyenlőséget azonban egyrészt a család jogi szerkezete, másrészt az „atyai hatalom“ az anya rovására jelentékeny mértékben megbontja. Ha az atya és az anya házasságban együtt élnek, a gyermek feletti rendelkezést a Gy. T. 26. §. minden irányban és kizárólag az atyának adja meg. S ha a Gy. T. 10. §. szerint a gyermek a „szülők“ (tehát az anya is ide értendő) irányában egyformán köteles az engedelmes-ségre, s hogy a felügyelet felette ismét csak a „szülőket“ il-leti: az anyának nem saját jogot ad a gyermek felett, hanem csak az atya helyett való eljárásra (p. o. fegyelmezésre) ha-talmazza őt fel. A döntő szó mindenestre és ezekben a vo-natkozásokban is, az atyát illeti. A gyermek testi-lelki ápo-lása, gyógyítása azonban már teljesen egyenlő joga az apá-nak és anyának, s önként érthetőleg kötelessége is.

1448. Ha az atya és anya nem élnek együtt, vagy házasságuk felbontatott: a gyermekekhez való jogviszonyukat egyezségileg szabályozhatják. E megegyezések azonban nem feltétlen hatályúak és ha egyáltalában nem is jönnek létre, vagy a szülők azokat nem tartják meg: a gyámhatóság, vagy a házassági per bírósága dönti el a kérdést, hogy a gyermekek melyik szülő gondozására bízassanak. Ezt a döntést is a gyámhatóság a gyermekek érdekében utólag mindig megvál-

Irod. utalások. Márkus D.: Magánjog 585. és köv. l. — Sipőcz L.: id. c. m. (Fodor f. Magánjog. IV. k. 696. és köv. l.) — U. az: A gyámsági tör-vény. (Bpest, 1882.) 49. és köv. l. — Zlinszky-Reiner: Magánjog. 945. és köv. l. — Jellinek Artur: Az apai hatalom. (Bpest, 1875.) — Doleschall Alfréd: A gyermekek megvédése az atyai hatalommal szemben a magyar jog szerint. (Jog. 1894. évf.) — Almási A.: Atyai hatalom. (Jogi Lexicon I. k. 315. és köv. l.) — Hattyuffy Dezső: id. c. m. 235. és köv. l. — Engel Zsigmond: A gyermekvédelem alapkérdései. (M. Jogászegyl. Ért. régi f. XXX. köt.) — Virágh Gyula: A férj, a feleség s a gyermek jogviszonyai. (Bpest 1907.) — Lányi Bertalan: Az érdekütközés befolyása az atya törv. képviseleti jogára. (Bpest 1913.)

Kolosváry Bálint: Magánjog.

toztathatja s beleszól a kérdésbe a házasság felbontásában való vétkekesség is. Ha már most az eshetőségek úgy alakulnak, hogy az összes gyermekek az anya gondviselésébe adatnak: az anya önálló jogálláshoz jut, sőt a H. T. 103. §. szerint a gondjaira nem bízott gyermekekkel is a gyámhatóság által megszabott módon érintkezhetik. A feltett esetekben tehát elmondható, hogy az anya és atya jogállása gyakorlatilag is az egyenlőség elvének megfelelően alakul ki.

1449. Ha az atya atyai hatalmától megfosztatott vagy az alól felfüggesztetett: az anya jogállása gyermekeivel szemben úgy alakul, mintha az atya nem volna életben, kivéve, hogy az atya — megfosztás esetén — „szülői“ jogainak élvezetében bennmaradhat, míg az atya halálakor ezek természetesen szintén elesnek. Az anya jogállása az itt feltett esetben vagy a rája szállott „természetes és törvényes“ gyámságban jut kifejezésre, vagy azon jogkörben, amely megilleti őt olyankor, midőn a term. és törv. gyámságot elfogadni nem volt hajlandó, vagy abból gyámnevezés folytán kiesett. A most említett „term. és törv. gyámság“ az anya jogállását a legélesebben kidomborító intézmény, mely nagyjában azt a jogkört biztosítja az anyának az atya halála után, mint amely jogkör ezt, atyai hatalom címén megillette volna. De a két jogkör között lényeges különbségek is vannak (Lásd alább) s főleg az atya végrendeleti gyám kinevezésével az anya term. és törv. gyámságát megghiúsíthatja. A gyámságból való kizárás ezen esetében az anya gyermekeit magánál tarthatja és azok összes vagyoni ügyeiben, mint legközelebbi rokon meghallgatandó. Elesik azonban ettől a jogától is, ha ellene valamely más (és nem az atya gyámnevezése) gyámságból kizáró ok áll fenn.*

* Irod. utalások. Sipőcz L.: id. c. m. (Fodor f. Magánjog IV. k. 711. és köv. l.) — U. az: A gyámsági törv. c. műnek a szövegben jelzett §§-okhoz adott magyarázatai. — Kolosváry B.: Az anya és a törvénytelen gyermek jogállása c. id. m. 11. és köv. l. — Tóth Lőrinc: id. c. m. a Gide-féle „Nők joga“ c. m. fordításának Függelékében (II. k.) — Almási A.: „Anyá“ c. cikke (Jogi Lexikon I. k. 253. és köv. l.) — Hattyuffy: id. c. m. 271. és köv. l. — (L. előbbi fejezet irod. utalásait is.)

XXXIX. FEJEZET.

Családjogi tartási köteleesség.

1450. Azon a családi tartási köteleességen kívül, mely a szülőket kis- és nagykorú gyermekeikkel szemben terheli s amellyel az előbbiek során foglalkoztunk: részben szokásjogunkban, részben a Gy. T.-ben a családi tartás más eseteivel is találkozunk. Így mindenekelőtt azzal, mely ugyancsak a gyermekek javára a szülők nem létében vagy tartásra vonatkozó teljes képtelenségük esetén a *nagyszülőket* terheli. (Gy. T. 11. §.) Ez a nagyszülői tartási kötelezettség a nevelést is magába öleli s mértékére, minőségére nézve mindenben a szülők tartási kötelezettségének szabályai az irányadók. Így a nagykorú unoka esetleges tartása kérdésében is, mely tartás azonban az elsőrendű életszükségletek fedezésén túl semmi esetre sem terjeszthető ki. Megtérítést a nagyszülő az általa szolgáltatott tartásért sem az unokától, sem ennek később tartásra alkalmassá lett szülőjétől általában véve nem követelhet.

1451. A családi tartási köteleesség további esete az, amikor a szülőket, nagyszülőket a gyermekek, illetőleg unokák kötelesek eltartani. A tartás összegét a gyámhatóság állapítja meg. A szülő, nagyszülő tartás iránti igényének az az előfeltétele, hogy ő maga vagyon- és munkaképtelenné válván, nyomorúságra jusson, a gyermeknek, unokának ellenben vagyona van, vagy ha nincs is, de keresetéből nyomorúságba jutott felmenőjét eltartani képes. A tartás valamennyi gyermeket, unokát egyformán terheli.

1452. Mértékére nézve az az irányadó, hogy az igényjogosult állásának, a tartásra kötelezett vagyoni és kereseti viszonyainak megfelelő és legalább is az elsőrendű életszükségletek fedezésére elegendő legyen. Kiszolgáltatása rendszerint természetben szokott történni, de történhetik pénzben is. Kis- korú tartásra kötelezettnél a tartás összegét a gyámhatóság állapítja meg; ellenben nagykorúaknál, valamint, ha vitás már maga a tartás iránti jog is: a bíróság. A tartás terhe az örökösre is átszáll, ha az arra kötelezett meghal. Csődben a most tárgyalt tartáskövetelések bizonyos kedvezményekben részesülnek. (1881:XVII. t.-c. 5. §.) Megszűnik a tartási kö-

telesség, ha a szülő, nagyszülő elhal, vagy ha vagyoni viszonyai megjavulnak, illetőleg, ha a tartásra kötelezettéi romlanak meg oly fokban, miszerint a további kiszolgáltatásra képtelenné válik.*

XL. FEJEZET.

A törvénytelen gyermekek jogállása.

1453. Törvénytelen az a gyermek, akinek szülői között a nemzés és születés alkalmával törvényes házasság nem állott fenn. Tehát *nem* törvénytelen, *a*) aki anyjának érvényes házassága alatt fogantatott és született, essék bár a fogamzás vagy a születés tényleges különélés idejére, vagy közvetlenül a házasság megkötése utánra is — mindaddig, míg az anya férjének keresetére a bíróság jogerősen meg nem állapítja, hogy a gyermeket más férfi, tehát nem az anya férje nemzette. Ebből kitűnik, hogy a vélelem mindig a törvényes születés mellett harcol. Nem törvénytelen továbbá az, *b*) aki az érvényes házasság megszűnésétől számított tíz hónapon innen vagy a házasság megkötésétől hat hónapon túl született, ha csak származásának törvénytelenységét az *a*) alattiak szerint meg nem állapítják és nem törvénytelen *c*) az olyan érvénytelen házasságban született és fogant gyermek, amely házasság érvénytelensége utóbb elháríttatik.

1454. A törvénytelen gyermek nemző atyjával jogi rokonságban nem áll és így annak családjából ki van zárva. Anyjának nevét viseli, atyja nemességében, rangjában nem osztozik, de emellett anyja nemességét sem nyeri meg. Állampolgárságában, községi illetőségében és vallási hovatartozandóságában anyját követi, de utóbbi vonatkozásban csak akkor, ha az anya valamely bevett vagy törvényesen elismert

* Irod. utalások. Márkus: Magánjog I. k. 639. és köv. l. — Gaár Vilmos: Családjogi tartási kötelesség c. m. (Fodor-f. Magánjog IV. k. 771. és köv. l.) — Sipőcz: A gyámsági törv. c. id. m. 34. és köv. l. — Hattyuffy: id. c. m. 194. és köv. l. — Haller Károly: Eltartás kötelezettsége (Magy. Kodifikáció 1902. évf.) — Vladár Gábor: Rokonok eltartása. (Jog. Egyl. Ért. Új f. VIII. köt.) — Hattyuffy: A kiskoru tartási kötelessége szülői és nagyszülői iránt. (Jogtud. Közl. 1898. évf.) — Meszlény A.: A tartáskötelezettség átszállása a kötelezett örököseire stb. c. m. (M. Jog. egyl. Ért. Új f. I. k.)

felekezeti híve. Ellenkező esetben az anyának, s ha nem teszi, a gyámhatóságnak kell azt a bevett vagy törv. elismert válásfelekezetet megjelölnie, amelyet a gyermek követni fog. (1894:XXXII. t.-c. 5. §., 1895:XLIII. t.-c. 27—29. §§.) Így a törvénytelen gyermek jogilag véve rokonságban és öröklési kapcsolatban csak anyjával áll.

1455. De e rokonság következményei az anya rokonságával szemben is levonva nincsenek. Anyja korábbi elhalálása esetén ekként az anyai rokonok hagyatékában sem saját jogán, sem anyja képviselőjében nem örökölné; de ezzel szemben az újabb joggyakorlatban ellentétes új szokásjog kialakulása észlelhető a törvénytelen gyermek javára. Így találkozzunk oly kuriai ítéletekkel, melyek a törvénytelen gyermek és az anyai oldalrokonok közti véroközösséget hangsúlyozva (ez ugyan meg volna természet szerint az apával és apai oldalrokonokkal is) a kölcsönös örökösödési jogosultságot megállapítják, még pedig együtt öröklő oldalági örökösök mellett, sőt az anyai felmenők utáni köteles részének csorbíthatatlanságát is biztosítják. (Mjogi Dtár X. évf. 134.148 sz. XIII. évf. 48. sz.)

1456. A törvénytelen gyermek jogállásának ez a fokozatos javulása a jog történelmi fejlődési irányának is megfelel; az 1840:VIII. t.-c. 2. §-a a törvénytelen gyermeknek még anyja után sem adott még öröklési jogot; az 1861. évi Országbírói értekezlet 9. §-a pedig csak akkor, ha az anyának egyéb és törvényes leszármazói nem voltak. A Curia 79. sz. polgári döntvénye előbb az országbírói értekezletnek ezt a megszorítását döntötte meg, mely egyébként az 1840:VIII. t.-c. álláspontjához képest szintén haladást jelentett; az új. M. M. T. 245. §-a pedig a törvénytelen gyermek jogállását anyjával — és *anyja rokonaival szemben teljesen* a törvényes gyermekével azonosítja, és módot ad arra is, hogy az anyának férje, saját nevét, a gyermeke, örökbefogadás nélkül is, közokiratos nyilatkozattal átruházhassa (246. §.). Házasságjogi szempontból a törvénytelen gyermek a törvényessel egy tekintet alá esik.

1457. A törvénytelen gyermek felett a szülői jogokat az anya gyakorolja; atyai hatalom helyett anyjának természetes és törvényes gyámsága alatt áll. A tartás terhe, amíg a természetes atyára rá nem róvható, az anyát illeti; a

természetes atyára való áthárítás után ezt és quoad vires hereditatis az ő örököseit is. A tartás jogalapja az a természetes vérségi viszony, melyben valaki az általa nemzett gyermekkel áll. Ezzel szemben az ú. nev. *vétségi* elmélet a házasságon kívüli közösülést magánjogi delictumnak minősíti és így, ha a kritikus időben az anyával többen is közösültek, azokat a tartás iránt egyetemlegesen kötelezetteknek kénytelen tekinteni. Ugyanezen felfogás következménye az is, hogy a közösülésnél fennforgó netaláni beszámíthatatlanság esetén, miután ilyenkor a delictuális tényállás fogyatékos (nincs akarat!) a tartáskötelezettséget megállapítani nem lehet. Ennek a következménynek megkerülhetése végett, némelyek szerint éppen ezért, a házasságon kívüli nemzésből eredő tartási kötelmet obligatio quasi ex delicto gyanánt kellene minősíteni.

1458. A tartás iránt a gyermek törvényes képviselője indíthat keresetet; ha ez maga az anya, úgy ő, ha nem, úgy a gyámhatóságilag kirendelt gyám. Elenyészettnek veszi gyakorlatunk az anya gyermektartás iránti igényét, ha a tartást hosszú időn át teljesítette, bár az atya elleni fellépésében akadályozva nem volt. Ennek a tételnek következménye az is, hogy visszamenőleg tartást megállapítani nem szokásos. Ha a természetes atya kiskorú: törvényes képviselője útján kell perbe hívni. A per egyszerre több személy ellen is indítható, de természetesen a per folyamán előbb-utóbb okvetlenül egy alperesre kell azt individualizálni és a többivel szemben le kell tenni. A tartással együtt, ha a házasságon kívüli közösülés valamely bűncselekménnyel kapcsolatos (pld. erőszakos nemi közösülés) munkamúlasztás, szülési, stb. költségek címen, tehát delictualis alapon, kártérítést is lehet követelni.

1459. Az atyaság bizonyítása annak kimutatásával történik, hogy az alperes férfi a felperes nővel a gyermek-fogamzási idejében nemileg érintkezett (*Pater est quem — nuptiae demonstrant*). A bizonyított közösülés ténye az apaság vélelmet állapítja meg. Az *exceptio plurium concubentium* a vélelem megdöntésére csak akkor használható fel, ha egyúttal a nő ugyanazon időben folytatott feslett életmódja is bizonyíthatik. A feslettség mibenléte: ténykérdés. Rendszerint felveendő a feslettség, ha az anya a közösülést a gyermek fogamzása idejében üzletszerűen vagy minden szeméremérze-

tet nélkülöző módon végezte. De elesik a feslettségre való hivatkozás lehetősége, ha a férfi, ki a nőnek ilyen életmódját ismerte, házassági ígérettel bírta azt rá a közösülésre, vagy ha az atyaságot forma szerint már elismerte. Elhárítható a kereset akkor is, illetőleg megdönthető a fenti vélelem, ha az alperes férfi „inpotentia generandi“-t tud igazolni.

1460. A tartás mértékére nézve az a szabály irányadó, hogy abból a gyermek ellátási és neveltetési költségei fedezhetők legyenek. Kiszabásánál az atya és anya vagyoni helyzete és az anya társadalmi állása, valamint az is figyelembe veendő, hogy a tartásra kötelezett term. atya ezáltal esetleges törvényes leszármazói eltartásában akadályozva ne legyen. Ellenben mellékes és nem figyelembe veendő a törvénytelen gyerekek harmadik személyek részéről ingyenesen juttatott ellátása. Utólagos tartásdíj-felemelésnek vagy leszállításnak nincs akadálya. A tartás fizetése időtartamára nézve újabban a gyermek *keresetképességeig* való megállapítás a szokásos. A fizetés módjára nézve az előleges, készpénzbeli havi részletek a rendszerintiek, de nincs kizárva a természetben való tartás sem, mikor p. o. a szülők együtt élnek.

1461. A tartás tekintetében az anya vagy a gyermek egyébkénti törvényes képviselője a természetes atyával egyezségeket köthet, melyek gyámhatóságilag is jóváhagyandók, de ennek ellenére a gyermekre nézve joghatállyal nem bírnak és tartás iránti jogát semmiben sem csorbíthatják, sőt maga az egyezséget kötő anya sincs elzárva attól, hogy utóbb a term. atya ellen a *saját nevében* és a gyermek érdekében tartási pert ne indíthasson. Indokolt esetben a tartási követelés biztosítása is külön keresettel igényelhető. A term. atya halála esetén pedig a tartás hagyatékát fogja terhelni, bár a hátramaradt törvényes leszármazók tartási igényének sértetlenségét itt is úgy, mint az atya életében figyelembe kell venni.

1462. Fontos szabály végül, hogy ott, hol a törvénytelen gyermeket sem természetes atyja, sem anyja eltartani nem képesek, a tartási kötelezettség az *anyai nagyszülőkre* is átszáll, s ha ezek is képtelenek rája, vagy nem léteznek: úgy a törvénytelen gyermek elhagyottá nyilvánítandó és a gondozását az állam veszi át. Végül megjegyzendő, hogy ha a term. atya gazd. tevékenységét atyja gazdaságában fejti ki, jöllehet ellenkező esetben lehetne oly jövedelme, mely a tartási

kötelezettség teljesítését elbírná: a tartást a term. atya atyjára is át lehet hárítani.

1463. *Törvénytelen gyermekek törvényesítése.* A törvénytelen születéssel járó joghátrányok az ú. n. „törvényesítéssel” háríthatók el, melynek mai jogunk kétféle alakját ismeri. Nevezetesen a) az *utólagos házassággal való* és b) a *királyi kegyelemmel való* törvényesítést. (Legitimatio per subsequens matrimonium és per rescriptum principis.) Mint a törvénytelen származással járó jogi hátrányok enyhítési módját, ezenkívül, két intézményt ismer még jogunk, t. i. az *örökbefogadást* és az *atyaság elismerését*.

1464. *Utólagos házassággal való törvényesítés.* Ipso jure törvényessé lesz a törvénytelen származású gyermek, ha nemző szülői közt utólagosan törvényes házasság jön létre, kivéve, ha a gyermek mindkét szülő által tudott házasságtörésben fogantatott, vagy ha a nemzéskor a szülők között a vérrokonság és egyeneságbeli sógorság dispensálhatatlan bontó akadályja állott fenn. A törvényesítésnek a születésig visszaható ereje nincs és így az időközben született törvényes gyermekek netaláni szerzett jogait nem érinti — viszont kihat az esetleg hamarabb elhalt gyermek ivadékaira is. A gyermek születési anyakönyvébe a szülők utólagos házasságkötése csak akkor jegyezhető be, ha az atya a gyermeket *elismerte* és az atyai elismerés egyidejűleg *szintén* bejegyeztetik vagy már korábban bejegyeztetett. Miután azonban az atyai elismerés egymagában azt, hogy a gyermek valóban tőle származott, még nem bizonyítja, a törvényessé válás joghatályai csak akkor állanak be, ha az utólagos házasságkötésnek az atyai elismerés feltétele mellett való bejegyzésén kívül a gyermek bekövetkezett törvényessé válása is bejegyeztetik. Ez a bejegyzés az 1904:XXXVI. t.-c. 19. §-a értelmében az anyakönyvi felügyelő hatóságnak (a törvényhatóság első tisztviselője — 1914. július 2-án 99.156/914. sz. belügyminiszteri rendelet) az érdekelt felek kérelmére megejtett előzetes vizsgálata után és rendeletére történik.

1465. *Törvényesítés királyi kegyelemmel.* Ott alkalmazandó, ahol az utólagos házasság eszköze ki van zárva. Ha a nemzéskor a nemző szülők között a vérrokonság vagy egyeneságbeli sógorság bontó akadályja állott fenn: a kegyelemmel való törvényesítés sem foghat helyet. A törvényesítést

csak a természetes atya kérheti; az ő halála után az anya és a törvényesítendő is, ha és amennyiben az atya törvényesítés iránti szándékát még életében vagy végrendeletileg kifejezte. Ha a törvényesítendő kiskorú: a kérést a gyermek érdekei szempontjából a gyámhatóság is átvizsgálja. Nagykorúak esetében a kérés egyenesen az igazságügyminiszterhez nyújtandó be, ki a törvényesítő atya többi leszármazóit s közelebbi rokonait meghallgatja, de azok véleményétől függetlenül dönt.

1466. A kegyelemmel való törvényesítés hatálya szűkebbkörű, mint az utólagos házasságé. mert jogi és rokoni kapcsolatot csak az atyával és ennek leszármazóival létesít, az atya felmenőivel és oldalrokonaival ellenben nem; nem viszi át továbbá a törvényesítettre az atya nemességét, címerét, előnevét sem, hacsak ezt külön kegyelmi ténnyel a király a törvényesítettnek meg nem adja. Utóbbinál a törvényesítő atya rokonainak beleegyezése is szükséges. Visszaható ereje a törvényesítés ezen módjának szintén nincsen; s az anyakönyvbe hasonlóképpen feljegyzendő.

1467. Minthogy a háború és forradalmak következtében előállott rkív. viszonyok miatt, az atya halála vagy eltűnte után a törvénytelen gyermek utólagos házassággal történt törvényesítésének megállapítása nagy nehézséggel jár — még olyankor is, ha a meghalt vagy eltűnt atya a gyermeket tőle származottnak el is ismerte, de ezt az elismerést anyakönyvileg sem fel nem jegyeztette, sem az ily feljegyzésre alkalmas alakban azt ki nem jelentette: a minisztérium az 1920: VI. t.-c. adta felhatalmazás alapján a 377/1922. M. E. rendelettel egy perenkívüli eljárást léptetett életbe, hogy a megtörtént törvényesítés megállapítása megkönnyíttessék.

1468. Eszerint a gyermek maga, vagy az anya, vagy az egyébkénti törv. képviselő a lakhely szerint illetékes járásbírósnál az atyai elismerés megtörténtének bírói megállapítását kérelmezhetik. A bíróság a tényállás felderítése és a szükséges bizonyítás felvétele után végzéssel határoz és ha az elismerést beigazoltanak találja, az illetékes anyakönyvvezetőhöz átír a bírói megállapítás feljegyzése és az utólagos házasság általi törvényesített megállapítása és anyakönyvi bejegyzése iránti közig. eljárás megindítása iránt. Ezt az utóbbi eljárást a 80.000/1906. B. M. sz. rendelet szabályozza.

1469. *Atyaság elismerése.* Az atyaság elismerésének az anyakönyvbe való bejegyzése csupán a törvényesítés anyakönyvi nyilvántartásának az előfeltételeként bír jelentőséggel. A bejegyzés csak akkor foganatosítható, ha az elismerést maga a természetes atya az anyakönyvvezető előtt személyesen jelenti ki, vagy, ha az elismerés közokiratba van foglalva. Az atyai tartási kötelezettség megállapítására már az atyai elismerés is elegendő és ezenkívül azzal a következménnyel is jár, hogy az elismerést követő hat hónapon belül kijelentett kívánságra az elismert fiúgyermek, ha hetedik évét még nem töltötte be és atyja bevett vagy törvényesen elismert felekezet híve — atyja vallását fogja követni.*

XLI. FEJEZET.

Az örökbefogadás.

1470. Az örökbefogadás (*adoptio*) az a szerződés, melynél fogva valaki (az örökbefogadó) másnak (a vérszerinti szülőnek) gyermekét saját gyermekéül fogadja, hogy az általa neveltessék, utána örökösödjék s esetleg nevét és nemes-

* *Irod. utalások.* Frank: id. c. m. I. k. 90. §, 158. és köv. l. — Márkus D.: Magánjog I. 607. és köv. l. — U. az: A házasságon kívül született gyermek joga. (Bpest 1898.) — Doleschall Alfréd: A házasságon kívül született gyermek jogi állása (Bpest 1891.) — U. az: A törvénytelen gyermek jogi állása. (Bpest 1901.) — Rádai Lajos: A házasságon kívül született gyermekek atyasági keresete. (Bpest 1885.) — U. az: A házasságon kívül született gyermek joga. (Székesfehérvár 1898.) — Kolosváry B.: Az anya és törvénytelen gyermek jogállása stb. id. c. m. (Bpest 1901.) — Márkus D.: A házasságon kívül született gyermek joga (Bpest 1899. — Grill f. Jogi Könyvtár 4. f.) — Wellisz Vilmos: A törvénytelen gyermek joga a ptkv. Tervezete szerint. (Bpest, 1901.) — Sipőcz L.: A törvénytelen gyermek jogállásáról. (Bpest 1902.) — Kertész Antal: A házasságon kívül született gyermek jogi helyzete. (Kassa 1913.) — Engel Zsigmond: A házasságon kívül született gyermek örökjogáról. (Bpest 1904.) — Csorna Kálmán: A szociális gyermekvédelem rendszere. (Bpest 1929.) — Rátvay Géza: A törv. atyaság védelme stb. (Bpest, 1908.) — Szilágyi Arthur Károly: A házasságon kívül született gyermek tartási igénye. (M. Jog. egyll. Ért. r. f. XXXVIII. k.) — Menyhárház Gáspár: Az atyasági keresetről. (Kolozsvar, 1912.) — Engel Zs. és Steiner Hugó: A házasságon kívül született gyermek jogvédelme, különös tekintettel az apasági perre. (Bpest 1910.) — Reiner János: Az utólagos házasság általi törvényesítés. (Jogi Dolgozatok c. gyűjt. 69. és köv. l.) — Biermann M.: A törvényesítés és az örökbefogadás a magyar jog és a német magánjogi tervezet szerint. (Magy. Igazságügy 1888. évf.) — Hattuyff D.: id. c. m. 127. és köv. l. — A bírói gyakorlatra: Szladits Károly: „A mag. jogi bírói gyakorlat 1901—1927.” c. m. 112., 609. és köv. l.

ségét is (utóbbihoz királyi jóváhagyás kell) elnyerje.* Az örökbefogadás ekként „*imitatio naturae*“, mert a gyermek és szülő közti viszonyt mesterséges úton létesíti. Ha az örökbefogadó a vérszerinti szülőtől a gyermek feletti atyai hatalmat, illetőleg természetes és törvényes gyámságot is átveszi: az örökbefogadás *teljes* (*adoptio plena*), ellenkező esetben nem teljes (*adoptio minus plena*).

1471. Örökbefogadási képessége minden nagykorú férfinak és nőnek van; az, hogy az örökbefogadó házasságban él, s hogy házastársa az örökbefogadást ellenzi, vagy hogy gyermekei vannak-e, vagy nincsenek: közönyt. Közösön azonban csak házastársak fogadhatnak örökbe. Vitás, hogy hivatásuknál fogva nőtlenségre kötelezett személyek (r. kath. lelkészek; szerzetesek) fogadhatnak-e örökbe, vagy nem? Miután nincs kizárva, hogy az ily személy fogadalma, *ordinatio*ja előtt házasságban élhetett: hazai jogunk szempontjából a kérdésre inkább igenlően kell felelnünk, mert az *imitatio naturae*-nak jogi akadály a mondott körülményre tekintettel nem lehet. Az Optk. álláspontja ellenkező. Az, hogy valaki saját törvénytelen gyermekét fogadja örökbe: nincs kizárva. Ezt csak a természetes anya nem teheti, mert közte és természetes gyermeke közt a szoros jogi kapcsolat úgy is fennáll. Testvért örökbefogadni azonban nem lehet. Az örökbefogadó és örökbefogadandó között legalább 16 év korkülönbségnek kell lennie. Kiskorú örökbefogadásához gyámhatósági jóváhagyás és igazságügyminiszteri megerősítés szükséges.

1472. A kiskorúakat érdeklő örökbefogadások körüli eljárást az 1884/3546. sz. igazságügyminiszteri rendelet szabályozza. Eszerint: a szerződést az örökbefogadandó mindenkor törvényes képviselőjével kell megkötni; — törvénytelen gyermek esetén, ha az anya még szintén kiskorú, a gyámhatóság által kirendelt gyámmal; — és ha az örökbefogadó éppen maga a gyám volna: a Gy. T. 30. §. a) pontja szerint kirendelt gondnokkal. — Közgyám a kiskorú örökbefogadása körüli eljárásra nem jogosult. — A szerződésbe pontosan befog-

* Régi jogunk a fiúvá fogadás (*adoptio filialis*) mellett a *testvérré fogadást* (*adoptio fraternalis*) is ismerte. Utóbbinak az ősiség, s az ősi adományos és nem ősi javak közti közjogias különbségre tekintettel volt nagy jelentősége. Hatálya tisztán az örökösödés terére szorítkozott s a mai jog szempontjából tekintve, nem volt más, mint egyszerű öröklési szerződés. (Trip. I. R. 8. 66. c.)

lalandók az örökbefogadandóra átviendő összes jogok; — de az öröklési jogokat, miután ezek a szerződésnek törvény szerinti hatályai, módosítani, érinteni nem szabad. A felek és ha az örökbefogadandó legalább 14 éves, ő is — meghallgatatandók. A szerződés három példányban állítandó ki és kivételesen az árvaszék előadója vagy az árvaszék által megbízott szolgabíró előtt szóval is megköthető, mikor is az eljáró hatósági személy jegyzőkönyvet vesz fel róla. A gyámhatóság jóváhagyása okvetlenül kikérendő s ez, hozott határozatát, megerősítés végett az igazságügyi miniszterhez terjeszti fel. Nemesség átruházásánál a nemességet is bizonyítani kell és a király jóváhagyása is kieszközlendő. A netaláni főrendűséget a nemesség átruházásának jóváhagyása nem foglalja magában. Erre ismét külön királyi adományozás szükséges. (1885: VII. t.-c. 2. §. c)).

1473. Az örökbefogadás törvényszerű és a szerződésben nem érinthető hatálya az, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó után úgy örököl, mintha törvényes leszármazója volna (az örökbefogadó már létező törvényes leszármazóinak köteles részét azonban az örökbefogadott gyermek nem sérteti); nemkülönben, hogy tőle a tartást és nevelést a törvényes leszármazóknak kijáró mérték szerint követelheti. Ez a törvényszerű joghatály kiterjed az örökbefogadott gyermeknek az örökbefogadás után született ivadékaira is. Az örökbefogadónak az örökbefogadott után öröklési joga nincs, s ilyen az örökbefogadási szerződésben részére ki sem köthető.

1474. Az örökbefogadás az örökbefogadottnak az ő vérszerinti szülőivel és rokonaival való családi kapcsolatát s az ezen nyugvó tartási és öröklési jogait nem szünteti meg, sőt még a felette való atyai hatalmat, vagy anyai természetes és törvényes gyámságot sem, ha ezt a vérszerinti szülők maguknak továbbra is fenntartják. Az atyai hatalomnak vagy természetes és törvényes gyámságnak szerződéses átvétele esetén, az így *teljessé* vált örökbefogadás a már ismert házassági akadályokat teremti meg. — A név átszállása rendszerint ki szokott köttetni, mikor is az örökbefogadott saját régi családneve megtartásával kettős családi nevet fog viselni. Ha ugyanazon egy személy több személyt fogad örökbe: az örökbefogadottak és ezek leszármazói között rokonsági és öröklési kapcsolat nem létesül.

1475. Külföldi egyén örökbefogadtatása által magyar állampolgárrá lesz (1879: L. t.-c. 8. §.), előbbi hazájának törvényei azonban úgy a szülői beleegyezések, mint a gyámhatósági jóváhagyás szempontjából figyelembe veendő; egyebekben a magyar jog, alakiságok tekintetében pedig a szerződéskötés helyének szabályai az irányadók. Ha pedig külföldi óhajt magyar állampolgár kiskorút örökbefogadni: a magyar gyámhatóság hozzájárulása, a külföldi saját hazája joga szerinti örökbefogadási képességének igazolása és a hazai és külföldi törvény rendelkezéseinek megtartása szükséges.

1476. Megszűnik az örökbefogadás szülte egész jogviszony, ha a benne érdekelt felek a szerződést kölcsönösen felbontják. Ha az örökbefogadott még kiskorú: az ilyen felbontáshoz gyámhatósági jóváhagyás is kell. Egyoldalú és az örökbefogadó által kereseti úton érvényesítendő felbontásnak — eltekintve az eredeti érvénytelenség címén való megtámadástól — csak oly ok alapján lehet helye, amely ok az örökségből (kötelesrészből) való kitagadásra is elegendő alapot szolgáltatathat.*

Harmadik szakasz. Gyám és gondnokság.

XLII. FEJEZET.

Gyámság alá helyezés.

1477. A jogrend a gyámság intézményével a kiskorú gyermekek mindennemű ügyeinek gondviseléséről kíván gondoskodni olyan esetekben, mikor az atya nem él, vagy ha él is, de atyai hatalmának gyakorlásában annak felfüggesztésével vagy elvonásával akadályozva van, avagy oly esetekben, amelyekben mint a lelenénél vagy a törvénytelen gyermeknél:

* Irod. utalások. Kelemen E.: Institutiones stb. id. c. m. I. k. 370. és köv. l. — Frank: id. c. m. I. k. 274. § 464. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 947. és köv. l. — E. Nagy Olivér: Az örökbefogadás (1900). — Hattay D.: id. c. m. 149. és köv. l. — Gaár Vilmos: Az örökbefogadásról. (Bpest 1899.) — Scholtz Géza—Gál Dezső: Az örökbefogadás szabályai. (Bpest 1923.) — Térfi Gyula: Örökbefogadás. (Bpest 1910. — Térfi: Magy. közig. törvények VII.) — Gaár Vilmos: A törv. leszármazást pótló intézmények. A törvényesítés és az örökbefogadás. (Fodor f. Magánjog I. k. 333. és köv. l.)

atyai hatalomról szó sem lehet. A gyámság tehát kizárólag a kiskorúak vagy ilyenekül tekintendők érdekében és számára áll fenn; ennek felel meg a gyámtörvény 27. §-a is azzal a rendelkezésével, hogy „mindazon kiskorúak, kik atyai hatalom alatt nem állanak, gyámság alá helyeztetnek“. A gyámság alá helyezés a gyámhatóság feladata, mely akár hivatalból, akár más úton vett értesülésre a gyám kirendeléséről ott, ahol arra szükség van, intézkedni köteles. Arra való tekintettel, hogy az aktuálissá vált gyámságot kinek kell viselnie: különböztetjük meg a gyámság egyes neveit.

1478. I. *Végrendeleti vagy nevezett gyámság.* A gyámság elsősorban azt illeti, aki az atyai hatalmat gyakorló atya által a törvényben előírt alakszerűséggel ellátott végrendeletben, vagy közjegyzői okiratban gyámul neveztetett. (Gyámtörvény 34. §.) Az atyai hatalom csonka jogkörrel való gyakorlása (ha pld. a vagyonkezelés tőle elvonatott) a gyámnevezés jogát nem érinti. A gyámnevezés csak az atya halála esetére szólhat, s hatálya az utószülöttekre is kiterjed. A kinevezett gyámot tisztében a gyámhatóság erősíti meg, de a halaszthatatlan sürgős intézkedéseket a kinevezett gyám a kiskorú érdekében megerősítése előtt is megteheti. A megerősítés csak akkor maradhat el, ha a kinevezettel szemben törvényes gyámságból kizáró ok forog fenn (Gyámtörvény 41., 43., 44. §§); ha ez az ok nyilván időleges jelentőségű, a gyámhatóság a megerősítést egyelőre függőben tarthatja s addig is ideiglenesen küld ki gyámot. A gyámnevezés joga magában foglalja a gyámságból való kizárási jogot oly személyek tekintetében, akikre a gyámság különben törvény szerint szállana át. A gyámnevezés vagy kizárás utólag és megfelelő alakszerűséggel vissza is vonható.

1479. II. *Természetes és törvényes gyámság.* Nevezett gyámság nem léteiben a gyámság, mint törvényes és természetes gyámra az anyára száll, ki újabb férjhezmenetelig kiskorú gyermekeinek vagyonát rendszerint számadás nélkül kezeli. (Gyámtörvény 35. §.) Az anya a rászállott gyámságot elfogadni köteles, de a vagyonkezelést magától elutasíthatja. Ellenkező esetben az általa kezelt vagyont az atyai hatalom mintájára rendszerint haszonélvezi is, az ott látott korlátozások és szabályok mellett. Nemkülönbön azonos szabályok sze-

rint történik a vagyonkezelés, épp úgy, mint az atyai hatalomnál.

1480. Egészben véve tehát az anyát, mint t. és t. gyámot az atyai hatalomhoz hasonló jogkör illeti meg. Különbségek azonban vannak és így a két jogkör távolról sem azonos. Így *a)* a gondnokság alá helyezett atya atyai hatalmát csak *fel-függesztik*, — az anyára nézve ezzel szemben netaláni gondnokság alá helyeztetése t. é. t. gyámságának megszűnését jelenti (Gy. Törv. 43. §. b). *b)* Az atyai hatalomtól való megfosztás ellen az illetékes bírósághoz, bár birtokon kívül, de jogorvoslattal lehet élni; az anya t. és t. gyámságától való elmozdítás esetén nem. *c)* Az atya a gyermek neveltetése, kiképzése körül önállóan jár el és ebben őt csak a legalább 16 éves gyermek ú. nev. pályaválasztási joga korlátozza; — az anya ellenben ily kérdésekben nem önálló; a nagyszülők és ezek nem létében a rokonok beavatkozását kénytelen tűrni, s a döntés a gyámhatóságot illeti. *d)* Az atya újabb házasságkötése az atyai hatalmat nem érinti; ezzel szemben az anya újabb házasságra lépése a vagyonkezelésnél számdáskötelezettséget von maga után. *e)* Az anyának gyámnevezési és kizárási joga nincs. *f)* Az anya a vagyonkezelést elutasíthatja magától; amit az atya nem tehet.

1481. Az atya gyámnevezése az anyát a törvényes és természetes gyámságból kizárja, ami azonban azt a jogát, hogy gyermekeit magánál tarthassa, nevelhesse, stb. nem érinti, s emellett biztosítva van a gyermekek minden ügyében a legközelebbi rokonok javára fenntartott meghallgattatása. A gyermektartás költségei címén ilyenkor az anyának fizetendő összeget a gyámhatóság határozza meg. A természetes és törvényes gyámság az atya halálával kezdődik, vagy atyai hatalomtól való megfosztásával áll be. Megilleti az örökbefogadót is az örökbefogadott felett (hacsak a vérszerinti szülő magának fenn nem tartotta) és az anyát törvénytelen gyermeke felett, ha nagykorú és nem kiskorú még önmaga is. A természetes és törvényes gyámság csak a gyámhatóság intézkedése alapján vehető át. Halaszthatatlan ügyekben azonban a leendő természetes és törvényes gyám eljárhat megerősítése előtt is.

1482. III. *Törvényes gyámság.* Az anya után a törv. gyámság az atyai nagyatyát, ez után az anyai nagyatyát, ez

után a finembeli oldalrokonokat, unokatestvérig bezárólag illeti. Oldalrokonok sorrendjére nézve a rokonsági fok közelsége dönt s több hasonló fokú közt a gyámhatóság választ. (Gyámtörvény 39. §.) A soros rokont a gyámhatóság csak akkor mellőzheti, ha ellene kizárási ok vagy egyéb akadály forog fenn. A gátló akadályok miatt mellőzött rokon, ha az akadály utóbb esik, a gyámság részére leendő átadását nem követelheti. Erre a gyámtörvény 51. §. csak a testvérnek ad jogot. A törvényben felsorolt kizárási okoktól eltekintve, „egyéb akadály”-nak a gyámhatóság, a nagyatya kivételével, a hajlott kort, törődöttséget s ehhez hasonló körülményeket tekinthet. Örökbefogadott gyermeknél a törvényes gyámság az ő vérszerinti rokonait illeti, törvénytelen gyermek pedig, mert jogi rokonságban sem atyja, sem anyja rokonaival nincs, törvényes gyámság alá sohasem kerülhet.

1483. IV. *Rendelt gyámság.* Ahol az I—III. alatt felsorolt gyámság egyike sem érvényesülhet, alkalmas, megbízható gyámot a kiskorú részére és a rokonok meghallgatásával a gyámhatóság fog kirendelni. A kirendelt egyén külföldi is lehet, ha állandóan a magyar állam területén lakik; állandóan külföldön lakó egyén ezzel szemben, még ha magyar állampolgár volna is, csak belügyminiszteri jóváhagyással. A rokonok a gyámkirendelést megfellebbezhetik. A gyám lehetőleg a törvényes gyámságra nem hívatott távolabbi rokonok, de idegenek, főleg a család újbarátai köréből is választandó és választható.

1484. V. *Ellenőrző gyámság.* Ha az atyai hatalmat gyakorló atya a kiskorú részére több gyámot nevezett: a gyámhatóság a tulajdonképpeni gyámi teendők végzésével a rokonok meghallgatása mellett egyet bíz meg és a vagyonkezelést is rendszerint ennek kezébe teszi le. Az ilyen megbízást nem nyert többi kinevezett gyámokat ily esetben az ellenőrzés joga és kötelezettsége illeti s e minőségükben gyámtársuk után másodszorban vagyoniilag is felelősek. Lehetséges a vagyonkezelés tekintetében az *együttes* gyámkirendelés is, amikor aztán közöttük egyetemleges felelősségi viszony támad.

1485. VI. *Ideiglenes gyámság.* A gyámhatóság oly esetekben, midőn előrelátható, hogy a nevezett vagy természetes és törvényes, vagy törvényes gyám az ő tisztét egyelőre még nem veheti át, vagy amikor a gyámhatósági megerősítésnek

akadályai vannak ideiglenes gyámot rendelhet ki. Ugyanez történik akkor is, midőn a kiskorú érdekeinek megvédése céljából a különben nem illetékes gyámhatóság az erre hivatott másik gyámhatóság intézkedéséig kénytelen ideiglenesen gyámot kirendelni.

1486. *Gyámság alól mentesítő okok.* A gyámság viselése honpolgári (közjogi) kötelesség és azt visszautasítani csak a törvényben megállapított mentességi okok alapján lehet. Ilyennek hiányában azt, aki a gyámságot vállalni nem hajlandó: a gyámhatóság 200 frtig terjedhető pénzbírsággal büntetheti. Mentességi okok: Nem tartoznak a gyámságot viselni és az alól kérelemre felmentendők azok, *a)* kik 60. évüket már betöltötték, *b)* akik már egy terhesebb vagy két kisebb gyámságot vagy gondnokságot viselnek; *c)* akik 5 gyermek gondját viselik; *d)* miniszterek, országos képviselők; *e)* a hadsereg tetteleges állományához tartozó személyek, közhivatalnokok, világi papok és tanítók, ha előjárásaik igazolványával tanúsítják, hogy a gyámság viselése hivatali kötelességeik teljesítésével összeegyeztethetetlen; *f)* a kiskorú lakóhelyétől és birtokától távol lakó személyek, kiknek épp ezért a gyámság terhes és költséges volna és *g)* azok, kikre valamely gyámság reáharulván, kimutatják, hogy náluk gyámságra hivatott közelebbi rokon is van. Végül a gyámhatóság a testi vagy lelki kórban szenvedőket a fenti okokon kívül is kérelmükre a gyámviselés alól felmentheti.

1487. A gyámság viseléséből ki vannak zárva: *a)* a nők, kivéve az anyát és örökbefogadó nőket, kik a természetes és törvényes gyámságra alkalmasak; *b)* a gyámság vagy gondnokság alatt állók; *c)* akik az atyai hatalom gyakorlásától, vagy gyámgondnokságtól megbízhatatlanság címén elmozdítottak; *d)* szerzetesek; *e)* botrányos életűek; *f)* csőd alatt állók és *g)* akiket büntető bíróság hivatalvesztésre ítélt. Az *a)* és *b)* esetben a netalán mégis megtörtént gyámmegerősítés: ipso jure semmis, a többi esetekben csak törvényellenes és a kinevezettnek felmentését teszi szükségessé.

1488. *Viszonylagosan* ki vannak zárva a gyámság viseléséből *a)* azok, akiket az atyai hatalmat gyakorló atya a gyermekei feletti gyámságból kizárt; *b)* azok továbbá, akik, vagy akiknek házastársa, szülei, gyermekei vagy testvérei a gyámmal perben állanak; *c)* akik, vagy akiknek az előbbi *b)*

pontban megjelölt valamelyik rokona (házastársa is) és a gyámolt közt az utóbbinak személyes állását vagy a vagyonát érintő vitás viszony forog fenn, d) kir. bírák, ügyészek vagy vonkezeléssel, számadással és képviselettel járó gyámságot csak akkor viselhetnek, ha az rájuk végrendeleti kinevezés vagy törvényes gyámság címén hárult. Ugyanezen szabály áll a szabadalmi tanács elnökére, az áll. számvevőszék tagjaira és a kir. közigazgatási bíróság bíró tagjaira is. A gyámhatóság mindezekon kívül egyéb körülményeket is mérlegelhet, ú. m.: műveletlenséget, külföldi tartózkodást, valláskülönbséget, testi fogyatkozást, stb. s ezeket konkrét esetben, mint kizáró okokat érvényesítheti.*

XLIII. FEJEZET.

A gyám és gyámolt közti jogviszony.

1489. *A gyámi tisztbe való beiktatás.* A beiktatás a gyámhatóság megerősítő végzésével történik, melyben egyúttal a gyámi jogok és kötelezettségek a gyámtörvény alapján kivonatos összeállításban közlendők. Enélkül a végzés nélkül a gyámság át nem vehető és gyakorlása meg nem kezdhető. Csak a végrendeletileg nevezett gyám és az anya, mint természetes törvényes gyám jogosítottak arra, hogy a halasztást nem tűrő ügyekben a megerősítés előtt is eljárhassanak. A megerősítő végzés vétele után 8 nap alatt a gyám a ráruházott tisztséget megkezdeni vagy felmentését kérni köteles (ha t. i. van mentesítő ok). A felmentési kérés elutasítása esetén újabb 8 napi határideje van a gyámság viselésének elkezdésére. A vonakodót a gyámhatóság — egy ízben — 400 K-ig terjedhető bírsággal büntetheti. A késedelmeskedve történt gyámság átvételnél, az időközben előállott károkért a gyám felelős. Megjegyzendő végül, hogy a gyámhatóság megerősítésére a gyámtörvény szerint a törvényes és természetes

* Irod. utalások: Sipőcz: Gyámsági törv. c. id. m. 94—150. l. — U. az: a Fodor f. Magánjog IV. k. 805. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 963. és köv. l. — Knorr Alajos: Gyámsági és gondnoksági ügyek c. m. (Bpest 1878.) — Német Péter: Gyámság és gondnokság. (Bpest 1880.) — Hattyuffy D.: id. c. m. 283. és köv. l. — Csorna Kálmán: Fejezetek a gyámsági jogból különös tekintettel a székesfővárosi árvaszék gyakorlatára. (Bpest, 1927.)

gyám, az anya is rá van utalva; e szabályt azonban gyakorlataunk következetesen mellőzi.

1490. *Gyámi hatáskör a gyámolt személyes viszonyai tekintetében.* A gyám köteles gondoskodni arról, hogy a gyám-sága alá rendelt kiskorúak a hazának vallásos, erkölcsös és hasznos polgáraivá váljanak, s hogy e célból képességeik és vagyoni viszonyaikhoz mértén megfelelő kiképzést, neveltetést nyerjenek. Egyebekben a gyám személyi szempontból mindarra fel van jogosítva, amire az atyai hatalmat gyakorló atya, bár keze jobban meg van kötve, mint amazé. Nevezetesen a tartás, nevelés és kiképzés irányára, módjára és költségeire nézve az anyával és nagyszülőkkel s ezek nem létében, vagy ha ellenük a gyámságból kizáró okok forognak fenn — a rokonokkal egyetértően tartozik eljárni. Egyetértés hiányában a gyámhatóság döntését kell kikérnie.

1491. Vagyontalan kiskorú, lehetőleg oly élethívatasban, üzletágban nevelendő, melynél eltartásban is részesülhet. Szolgálatbalépés esetén a gyám tartozik gondoskodni, hogy a kiskorú erkölcei és testi épsége ott veszélyeztetve ne legyenek. Folyik ez már felügyeleti jogából is, annál inkább, mert a kiskorú ápolása, gyógyíttatása szintén a gyám kötelességét képezi. Joga van arra is, hogy a kiskorút saját háztartásában tartsa, kivéve ha az anya él, kitől gyermekeit elvonni csak az esetben lehet, ha azok testi vagy erkölcsi épsége az anyánál veszélyeknek volna kitéve.

1492. A kiskorú, gyámjával szemben, engedelmességgel tartozik és az felette, a szükséghez képest, a házi fegyelmezést is gyakorolhatja. Köteles a gyám a vagyontalan kiskorú tartása érdekében minden szükséges lépést megtenni, hogy lét-fenntartása addig, míg önmaga gondoskodhatik saját munkájával önmagáról: biztosítva legyen. Nagy befolyása van a gyámnak gyámoltja házasságkötésénél is, amint ez annak helyén felfejtetett s a gyámság házassági akadályokat is létesít a gyám és gyámolt, továbbá a gyám leszármazója és a gyámolt között. Érvényesül a gyámi jog a kiskorú örökbe-fogadásánál, külföldre való letelepedésénél és a hadseregbe való belépésnél is (Gy. T. 113. §.)

1493. *A gyám képviseleti joga.* Megfelel annak a képviseleti jogkörnek, melyet az atyai hatalmat gyakorló atya tölt be. A legszemélyesebb ügyekben, miként az atya, a gyám sem

járhat el. Nem képviselheti továbbá gyámoltját oly ügyekben, melyeknél szülei, házastársa vagy testvérei állanak a gyámolttal érdekellentétben. A képviselőt a gyám meghatalmazott útján is gyakorolhatja. Ha az atya több gyámot nevezett, a törvényes képviselői jog ezek közül csak egyet, a valóságosan eljáró gyámot illeti, míg a többiek csak az ellenőrzésre vannak hivatva.

1494. *A gyámi vagyonkezelés.* Ki van vonva a gyám vagyonkezelése alól: *a)* az a vagyon, melynek kezeléséből a gyámot az örökhagyó vagy ajándékozó zárta ki; *b)* aminek kezelését még az atyai hatalmat gyakorló atya, vagy a gyámhatóság bízta külön gondnokra; *c)* az özvegyi jog címén az anya haszonélvezetében álló vagyon; *d)* a gyámhatósági kezelés és őrizet alatt álló értékpapírok, adóslevelek, ékszerek és drágaságok; végül *e)* a gyámoltnak oly keresményei, melyeket saját magának fenntartásáról gondoskodva munkája, szolgálata útján szerzett. A vagyonkezelés körül a gyám a rendes családapa gondosságával köteles eljárni és így felelős minden olyan kárért, amit a gondosság elhanyagolása vagy éppen szándékosság mellett okozott. Más személyeknek a vagyonkezelésben való alkalmazásánál felelős a culpa in eligendo-ért.

1495. A vagyonkezelés közelebbi szabályai a következők: A kiskorú vagyonának, időközben nyert örökségének, hagyományának átvétele leltár felvétele mellett eszközlendő. Az átvett javak kezelésére nézve — a szülő, nagyszülők — esetleg rokonok — meghallgatásával a gyám készít javaslatot, melynek jóváhagyása a gyámhatóság feladata. Fontos ez különösen olyankor, midőn a kiskorú örökösedés útján jut vagyonához. Az ingó természetű javak közül az értékpapírok, ékszerek (a kiskorú személyes használatára szükségesek kivételével), adóslevelek, fontosabb okiratok a gyámhatóság őrizetébe vétetnek; ugyanígy a készpénz is, melyből a gyám csak a nevelésre, tartásra, adósságok törlesztésére, a gazdaság viteleire szükséges összeget tarthatja vissza magánál. Ellen esetben az ok nélkül visszatartott összegek után 8% kamatot fizet. Nem biztosított követelések biztosításánál bizonyító okiratok megszerzéséről a gyám kötelessége gondoskodni a lehetőség határain belül. Nélkülözhető és el nem tartható ingók a rokonokkal és közgyámmal való egyetértésben értékesítendő; nézeteltérés esetén a gyámhatóság dönt. A vagyonkezeléssel

járó eladásokat (p. o. erdőknél az üzemterv szerinti évi vágás) a gyám saját felelősségére eszközölheti.

1496. Az ingatlan javak kezelésénél a gyám főkötelessége arra vigyázni, hogy azok jövedelmezősége csorbíthatatlanul fenntartassék. Földbirtok rendszerint haszonbérbe adandó, de úgy, hogy a szerződés időtartama azon az éven túl, melyben a gyámolt teljeskorúvá lesz, ne terjedjen. Ezt a tételt a bíróság nemcsak a haszonbérletre, de a bérleti szerződésekre is alkalmazni szokta. A haszonbérbeadásnál lehetőleg nyilvános árverés, vagy írásbeli ajánlatok bekérése a követendő eljárási mód. A szülő — nagyszülő — és rokonokkal egyetértésben való eljárás itt is szükséges és szabadkézből való kiadásnál a gyámhatóság előzetes hozzájárulása is. Ingatlanok házi kezelése csak a haszonbérbeadás sikertelensége, vagy a gyámolt közeli teljeskorúsága esetén engedhető meg, vagy olyankor, ha a birtok a fennforgó viszonyok közt értécsökkenés nélkül haszonbérbe adható nem volna, viszont a házikezeléshez szükséges gazdasági felszerelés nem hiányzik. A gyámhatóság jóváhagyása kikérendő. Épületek tűzkár ellen biztosítandók.

1497. Gyámhatósági jóváhagyás kell a következő esetekben: *a)* ha a gyám a kiskorú nevelése, kiképzése vagy tartása érdekében a törzsvagyon állagához akar hozzányúlni; *b)* a kiskorú házassági szerződéséhez; *c)* a kiskorú részére nyitandó ipari, gyári és kereskedelmi üzlethez, vagy ilyennek átvételéhez és megszüntetéséhez; *d)* ingatlan vagy tőkebefektetésül szolgáló ingó vételéhez, egyébkénti szerzéséhez, tőkepénz felvételéhez, engedményezéshez, zálogjog törléséhez; *e)* új építkezéshez vagy új üzletfelszerelés létesítéséhez; *f)* ingatlan bárminő elidegenítéséhez, terheléshez, tőkebefektetésül szolgáló ingók elidegenítéséhez és a törzsvagyon állagának megváltoztatásához; *g)* földbirtok házikezelésbe vételéhez és haszonbérbeadásához; *h)* bíróságon kívüli vagy bíróság előtti egyezségek kötéséhez, ha azok által a kiskorú törzsvagyon csökkenne, vagy az azokban vállalandó kötelezettségek a kiskorú vagyonának rendszerinti évi jövedelméből fedezetet nem nyernének; *i)* cégvezetői meghatalmazáshoz és *j)* ha a gyám az épületek tűzkár elleni biztosítását mellőzni akarja.

1498. Általános felhatalmazás kell továbbá a gyámhatóság részéről arra, hogy a gyám ezen minőségében váltói köte-

lezettséget vállalhasson; azok az ügyletek pedig, a szokásos alkalmi ajándékok kivételével, melyek által a kiskorú visszteher nélkül, vagy ha nem is, de aránytalanul csekély viszontszolgáltatás mellett köteleztetnék, vagy jogokról mondana le, valamint a kezességvállalás: még a gyámhatóság jóváhagyása mellett sem jogérvényesek (Gy. T. 113. §.) Mindezen elősorolt vonatkozásokban a gyám felelőssége minden esetleges kárért teljes mértékben érvényesül.

1499. *A gyám számadása.* Minden vagyonkezelő gyám a törvény értelmében számadástételre van kötelezve, még akkor is, ha a kezelése alatt álló vagyon ajándékozója, hagyományozója az alól felmentette volna. Csak az anya, mint természetes és törvényes gyám kivétel, amíg újabb házasságra nem lép, vagy egyéb okból, a gyámhatóság által számadásra nem köteleztetik. A számadás a gyámhatóság előtt s ha a gyámolt teljeskorúvá lesz — ő előtte teendő; ha pedig elhalt: jogutódai előtt. Több gyám, ha valamennyien kezelnek vagyont, együttesen tesznek számadást. Oly vagyon kezeléséről, melynek jövedelme fejében valaki (esetleg éppen a gyám) a kiskorú tartását, nevelését elvállalta: nem kell számot adni. A számadás, ha a kiskorúnak vagyona nincs, mint a kiskorú személyi ügyeiről szóló évi jelentés készítendő el, s ennek elműlasztása, épp úgy, mint a kiskorú személyes ügyeinek elhanyagolása 200 K-ig, s a hanyagság nagyobb foka esetén 400 K-ig terjedhető bírsággal és a gyámságtól való elmozdítással büntetendő.

1500. A számadás a bármikori vagyonvizsgálatot lehetővé tévő pontos bevételi és kiadási tételek feljegyzésével minden naptári évről készítendő, a számadási év lefolyta után 1, illetőleg 2 hó alatt, aszerint, hogy kisebb vagy nagyobb számadásról van-e szó. E határidők 2, ill. 4 hónapra meghosszabbíthatók. Alapja minden számadásnak a leltár; az egyes tételek okmányilag igazolandók és az eredményhez képest a jövő számadás alapját adó új leltár készítendő. Számadásban járatlanok a közgyám vagy közjegyző előtt szóbelileg is elszámolhatnak, mikor is arról hivatalos jegyzőkönyv veendő fel, mely a rokonok észrevételeivel és az okmányokkal együtt a gyámhatósághoz küldendő be.

1501. Azt a gyámot, aki a törvényes időben számadását

elő nem terjeszti: a gyámhatóság szóbeli számadástételre beidézi. Meg nem jelenés, vagy eredménytelenség esetén a gyám tisztétől felfüggesztendő vagy elmozdítandó (a körülmények szerint) s az ideiglenesen kirendelendő gyám vagy gondnok, esetleg árvaügyész a gyám elleni per megindítására utasítandó, s egyúttal megállapítandó az az összeg, mely veszélyeztetettnek látszik. Sikkasztás vagy más büntetendő cselekmény alapos gyanúja esetén a tényállás közlésével a büntetőbíróságot is értesíteni kell.

1502. A számadások eredménye szerint netalán szükségessé váló biztosítási intézkedéseket a gyámhatóság a gyám-törvény 127. §-a szerint közvetlenül közigazgatási úton fogatosíthatja, de ha a gyám ellen per tétetett folyamatba, a számadási hiány biztosítása a gyám ingó vagyonán már az eljáró bíróság feladata lesz. Ingatlanoknál a veszélyeztetett összeget a gyám elleni jelzálogjog előjegyzésével kell biztosítani. A bíróság a gyámot számadástételre marasztalja s az így kierőszakolt számadást a gyámhatóság vizsgálja át. Ha a gyámtól a számadást kizorítani ekkor sem lehetne: a bíróság attól függetlenül hoz érdemi ítéletet.

1503. Egyébként a gyámi számadásokba betekintési és észrevételezési joga van a gyámolt szülőinek, nagyszülőinek és ezek nemlétében a rokonoknak. A gyámhatóság különben ezeket sua sponte is minden aggályos esetben meghallgathatja. A számadás ellen felmerült gyámhatósági kifogásokra a gyám felvilágosítással és igazolással tartozik és érdemlegebb tételeknél a számadás kiigazítása, illetőleg helyesbítése, valamint egyes hiányolt összegek lefizetése rendelhető el. Mindezen gyámhatósági intézkedések ellen a gyám a II. fokú gyámhatósághoz fordulhat, s ha annak döntését szintén sérelmesnek találja: azon tételek tekintetében, melyeknél pénzfizetésre köteleztetett gyámoltjával szemben 3 hó alatt a törvény rendes útján kereshet jogorvoslatot. Tisztétől ilyenkor természetesen felmentendő. Az évi gyámi számadásokat mellékleteivel együtt a gyámhatóság veszi állandó őrizetbe.*

* Irod. utalások. Sipőcz: A gyámsági törv. c. id. m. 148. és köv. l. — U. az: a Fodor f. Magánjog IV. k. 839. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 974. és köv. l. — Továbbá az előbbi fejezetnél idézett művek.

XLIV. FEJEZET.

A gyámság megszűnése. — Nemzetközi egyezmény a kiskorúak gyámságáról.

1504. Megszűnik a gyámság: *a)* a gyámolt halála; vagy *b)* holtányilváníttatása; *c)* teljeskorúvá válása vagy nagykorúsítása következtében; *d)* ha atyai hatalom alá kerül, törvényesítés, örökbefogadás útján, vagy azért, mert a felfüggesztett atyai hatalom utóbb visszaállíttatik. Megszűnik a gyámság továbbá, de csak az eddigi gyám szempontjából, mert a gyámolt ezutánra is gyámság alatt marad, ha *a)* a gyám hal meg, vagy holtányilvánítják, *b)* ha a gyám gondnokság alá kerül, *c)* ha a gyámolt örökbefogadás esetén örökbefogadó anyjának jut természetes és törvényes gyámsága alá; *d)* törvénytelen születésű gyámoltnál, ha az anya teljeskorúvá lesz és így ennek természetes és törvényes gyámsága alá kell a gyermeknek jutnia és végül *e)* ha a gyámhatóság a gyámot tisztétől elmozdítja vagy felmenti.

1505. A felmentés valamely gyámságtól mentesítő ok érvényesítésekor, de ezenkívül a kiskorú érdekében más okokból is bekövetkezhetik; az elmozdítás pedig akkor, ha a gyám törvényes kötelezettségét elhanyagolja, a kiskorú erkölcsi vagy anyagi érdekeit veszélyezteti (Gy. T. 57. §.) Mind az elmozdítás, mind a felmentés esetén a gyámhatóság a rokonokat meghallgatni köteles.

1506. *A gyámság megszűnésének jogi következményei.* Ha a gyámság *nem* a gyám halálával ér véget, a gyámkirendelő végzést a volt gyámnak vissza kell szolgáltatnia. Ha ennek egy hó alatt önként és az ezután vett gyámhatósági felszólítástól számított 14 nap alatt nem tesz eleget: a gyámhatóság gyámi tisztének megszűnéséről és az ő költségére a hivatalos lapban hirdetményt teszen közzé. A gyámi tiszt megszűnésével a kezelt vagyon a volt gyámoltnak, vagy az ő ezután újabb törvényes képviselőjének kiadandó; de az esetleges gyámi ellenkövetelések kielégítéséig a volt gyámnak visszatartási joga van. A kezelt vagyon kiadásával kapcsolatos a volt gyámolttal szemben megejtendő *gyámi végszámadás*. Miután azonban a gyám tényeiért másodlagosan a gyámhatóság is felelős: a végszámadást a gyámhatóság előtt

is meg lehet tenni. A gyám halála esetén a végszámadást az ő örökösei, csődje esetén pedig a tömeggondnok terjeszti elő. A végszámadásra kitűzött határidők a Gy. T. 131. §-a szerint ugyanazok, mint a rendes évi számadásokéi.

1507. A végszámadásnak a gyámság egész tartamára ki kell terjednie, mert a volt gyámolt vagy jogutódjai az időközben beadott és jóváhagyott régi évi számadásokat is kifogásolhatják. Éppen ezért a gyámhatóság a hozzá benyújtott gyámi végszámadás megtekintésére és a felmentés iránti nyilatkozatra a volt gyámoltat, illetőleg jogutódait vagy ezek törvényes képviselőit felhívja. Az esetleges kifogások e felhívástól számított 6 hó alatt a gyámhatóságnál bejelentendők, hogy az a kiegyenlítést megkísértse s ennek nem sikerülte esetén a feleket perre utasítsa. Ha a 6 hó alatt bejelentés nem történt: erről a gyámhatóság a volt gyámnak bizonyítványt ad, mely egyúttal felmentés jellegével is bír (Gy. T. 136. §.)

1508. A kifogásolt és el nem fogadott számadásból a volt gyám ellen támasztott követelések a gyámhatóság perreutasító határozatának kézbesítésétől számított egy év alatt elévülnek, kivéve, ha a volt gyám részén büntetendő cselekmény is forogna fenn, holott is a kártérítési követelések elévülése a büntető törvénykönyv szerint ítélandó meg. Gyámságból való elmozdítás esetén a végszámadás okvetlen a gyámhatóságnál adandó be. Az ezzel vonakodó gyám ellen a gyámhatóság az évi számadások elmulasztása esetén gyakorolható kényszereszközöket veheti igénybe. Bizonyos ellenkövetelések a volt gyámot is illethetik felszabadult gyámoltjával szemben (*actio tutelae contraria*); így a sajátjából a gyámolt érdekében kiadott költségei és hívatásához, üzletéhez tartozó szolgálatainak szokásos vagy törvényes díjai erejéig.

1509. *A gyámi jutalom.* A gyámtörvény 79. §. szerint a gyámot a gyámolt jövedelméből rendszerint jutalom illeti, melyet a gyámhatóság állapít meg. Ily jutalmat a gyámság elvállalásakor előre is ki lehet kötni. Ott, hol a kiskorú jövedelmeit a nevelés és tartás költségei felemésztik: nincs gyámi jutalom. De a gyámság megszűnésekor, ha viselése fáradságos volt, a gyámhatóságnak itt is van joga úgynevezett végjutalmat megállapítani. A rendes gyámi jutalom a tiszta jövedelem 10%-át meg nem haladhatja. Házbérjövedelemből csak

1% ; haszonbérjövdelemből csak 2% ; ha pedig a kiskorú egész jövedelme csak ház- vagy haszonbérből áll, úgy maximum 5% lehet a gyámi jutalom. A gyámhatóság méltányosságból ezt az 5%-ot évenként 10.000 K-ig kikerekítheti. A tiszta jövedelem kiszámításánál a tőketörlesztésre, új építkezésre és meglevő felszerelések szaporítására fordított befektetések a rendes kiadások közé nem számíthatók. Gyámpénztárilag kezelt vagyonból a gyám jutalmat nem igényelhet, de igen akkor, ha vagyont nem is kezel, de a kiskorú neveltetése és képviselte körül nagyfokú tevékenységet kellett kifejtenie. Az ilyen gyámi jutalom maximuma évi 2000 K.

1510. *Kiskorúak gyámságára vonatkozó nemzetközi egyezmény.* A kiskorúak gyámságára vonatkozóan Hágában 1902 június 12-én Német-, Magyar-, Spanyol-, Francia-, Olasz- és Svédországok, továbbá Ausztria, Belgium, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Románia és Svájc között egy nemzetközi egyezmény kötött, melyet nálunk az 1911:XXIII. t.-c. cikkelyezett be. Ez egyezmény értelmében az egyezményes államok közti viszonyban a gyámságra vonatkozó szabályok statuta personalia-nak tekintendők, tehát a kiskorú állampolgárra külföldön is a gyámság tekintetében csak és kizárólag saját hazájának törvényei alkalmazandók. A viszonyosság és kölcsönösség ekként az egyezményes államok közt teljessé tétetett. A gyámi hatóság megszervezése és gyakorlása ekként a külföldön tartózkodó kiskorú felett: az ő gyámhatóságának a feladata. S amennyiben ez legalább egyelőre keresztülvihető nem volna, úgy a lex domicilii alapján a tartózkodás helyének törvényei szerint oldandó meg a kérdés. Az így szervezett gyámság is megszűnik azonban a gyámoltnak az ő hazai törvényei szerint beálló teljeskorúságával. A teljeskorúság személyi állapota tehát feltétlenül és mindig a honossági jog alapján ítélendő meg.

1511. A gyámi ügyvitelre szabály, hogy a gyámság a kiskorú személyén kívül mindennemű és bármely egyezményes államban lévő összes javaira kiterjed. Ez alól csak az olyan ingatlan kivétel, amely a fekvése helyének törvényei szerint különleges (p. o. hitbizományi, vitézi telki) birtokrendszer alá esik. Hogy a gyámi tisztre elhívott köteles-e és milyen sanctiok mellett a gyámságot elvállalni, s hogy e tekintetben a gyámolt honossága — vagy tartózkodási helye szerinti jog-e

az irányadó? az egyezményben nyitva hagyatott. Az egyezményes államok e tekintetben szabadon alkalmazhatják a vonakodó gyám honossági jogát, vagy a gyámságra a konkrét esetben alkalmazandó másik jogot. Az egyezmény csak 5 évre szóló hatállyal alkottatott.*

XLV. FEJEZET.

Gondnokság alá helyezés.

1512. A gondnokság alá helyezésnek intézményi célja az, hogy a gondviselésre szoruló nagykorúak érdekei, de ezzel kapcsolatban harmadik jóhiszemű személyek érdekei is megóvassanak. olyan esetekben, mikor azoknak megóvására maguk a veszélyeztetettek, egyéni körülményeik miatt, átmenetileg vagy állandóan képtelenek. Gondnokság alá így csak teljeskorúak helyezhetők, miután kiskorúaknál ugyanazt az intézményi célt az atyai hatalom, illetőleg a gyámság szolgálja. Kivételesen azonban előfordul az is, hogy gondnokság alá kiskorú, sőt még nem is létező, csak létezendő egyént helyeznek és így a gondnokságnak két esetét, t. i. a *rendkívüli*, vagyis *kiskorúak* feletti és a *rendes*, vagyis *teljeskorúak* feletti gondnokságot kell megkülönböztetnünk.

1513. *Rendkívüli, azaz kiskorúak feletti gondnokság.* A kiskorúak gondnokság alá helyezése csak vagyonuk kezelése és törvény előtti képviselőség szempontjából foghat helyet, de személyes viszonyaikra nézve sohasem. Esetei: a) Ha valamely kiskorú érdeke atyjának vagy gyámjának érdekével, vagy ugyanazon gyám alatt álló más gyámolt érdekével összeütközik: gondnok rendelendő ki számára. Ugyanazon atyai hatalom alatt állók érdekütközésénél rendszerint nem és csak hagyatéki tárgyalások alkalmával nevezendő külön-külön gondnok. Az érdekösszeütközésnek reálisnak kell lennie. Külön gondnok rendeltetik a kiskorú részére rendszerint akkor is, ha érdeke a gyámja házastársának, fel vagy lemenő rokonának vagy testvérének érdekével ütközik össze, illetőleg, ha a kiskorú ezen személyek valamelyikével perben áll. Szigo-

* Irod. utalások. L. az előbbi fejezet alatt.

rúan véve ilyen esetekben a gyámot tiszte alól felmenteni kellene. (Kizáró ok.)

1514. *b)* Gondnokság alá kerül vagyonkezelési szempontból az a kiskorú, akinek részére atyja külön gondnokot nevezett, vagy a vagyonkezelésből az anyát kizárta; *c)* ha az anya mint t. és t. gyám a vagyonkezelésről lemondott; *d)* ha a kiskorúnak vagyont ajándékozó vagy hagyományozó arra gondnokot is jelölt ki, vagy az atyát, illetőleg gyámot a juttatott vagyon kezeléséből kizárta; *e)* ha a gyámhatóság a csődbe esett atyától a vagyonkezelést megvonta; *f)* ha a csődbe esett vagy tékozlás címén gondnokság alatt állott atyát a gyámhatóság a vagyonkezeléssel a csőd, illetőleg a gondnokság megszűnte után sem tartja megbízhatónak; *g)* ha a gyámhatóság célszerűnek látja a vagyonkezelés elvonását azért, mert az atya, illetőleg a t. és t. gyámánya hitelezői a kiskorú vagyonának jövedelmeit lefoglalták; *h)* külföldön lakó magyar honos kiskorú belföldön, vagy külföldi kiskorú egyén szintén belföldön lévő vagyonának kezelésére, ha a nemzetközi szerződések e részben másképp nem intézkednek.

1515. Végül megjegyzendő, hogy a gyámi törvényt nemely vonatkozásban módosító 1885: VI. t.-c. 1. §-a elmebetegség és magát jelekkel megértetni nem tudó siketnémaság esetén megengedi a gondnokság alá helyezési eljárás megindítását és lefolytatását a kiskorúval szemben, ennek kiskorúsága alatt is, de az ítéletileg kimondott gondnokság alá helyezés hatálya csak a nagykorúság elértekor áll be és így ilyenkor voltaképpen nem is kiskorú feletti kivételes gondnokságról, hanem nagykorúnak nagykorúsága idejére a szükség szülte óvatosságból előre kimondott gondnokság alá helyezéséről van szó.

1516. *A rendes (teljeskorúak feletti) gondnokság.* Teljeskorúak gondnokság alá helyeztetnek (Gy. T. 28. §.); *a)* ha elmebetegek vagy siketnémák és magukat jelekkel megértetni nem tudják. (Ugyanezen címen és a nagykorúság elérésének időpontjától kezdődő hatállyal kiskorúak is helyezhetők, mint láttuk, *előzetesen* gondnokság alá); *b)* ha gyengeelméjűek, vagy magukat jelekkel ugyan megértetni tudó siketnémák, de ezen bajok miatt vagyonuk önálló kezelésére alkalmatlannak (ezek közé számítandók a megrögzött alkoholisták is); *c)* a tékozlók; *d)* azok, akik legalább egy év

óta távol vannak, s tartózkodási helyük ismeretlen vagy ha nem is, de hazajövetelükben és vagyonuk kezelésében gátolva vannak; végül *e*) a börtönbüntetésre ítélték. A két utóbbi pont esetében azonban csak akkor van gondnokság alá helyezésre szükség, ha az illetők vagyonuk kezelésére megbízottat nem neveztek, vagy ha köztük és a megbízott közt érdekösszeütközés állana elő vagy a megbízás már megszűnt.

1517. Elmebetegségnél a bíróság által elrendelt orvosi vizsgálat révén orvosszakértőileg megállapított elmebetegség a vagyonkezelésre való részbeni alkalmasságra és lucidum intervallumokra minden tekintet nélkül, egymagában is elégséges a gondnokság alá helyezés kimondására. Elmeegyeségnél ezzel szemben a vagyonkezelésre való képtelenség fennforgása külön is megállapítandó. Ugyanígy a siketnémaságnál. Egyébként merőben az orvosi szakvéleményen fog megdőlni az, hogy valaki elmebetegség vagy elmeegyeség címén kerül-e gondnokság alá, miután mindkét vonatkozásban csak ugyanazon lelki fogyatékoság fokozatairól van szó. *Tékozlók* alatt azokat értjük, kik vagyonuk pazarlásában beteges hajlamszerűséget árulnak el s emellett saját maguk vagy hozzátartozóik gazdasági existenciáját veszélyeztetik.

1518. A gondnokság alá helyezésre a fenti *a*) *b*) *c*) esetekben a bíróság; a távollét és szabadságvesztési büntetés *d*) és *e*) esetében pedig a gyámhatóság az illetékes. Az eljárásra nézve az 1911: I. t.-c. 718. és köv. §§-ai az irányadók és ezek keretein belül a Gy. T. és az 1885: VI. t.-c. azon rendelkezései, amelyeket az 1911: I. t.-é. hivatkozott §§-ai fenntartottak. Az eljárás korábbi jogunkkal ellentétben csak kérelemre (keresetre) indulhat meg — hivatalból soha. Kereseti joga van elmebetegség esetén, a gondnokság alá helyezendő egyeneságbeli rokonainak, oldalrokonoknak unokatestvérig bezárólag, a házastársnak, illetőleg e személyek törv. képviselőinek és végül az árvaügyésznek. A bíróság hatósági orvosi bizonyítvány felmutatásától teheti függővé az eljárás megindítását. (1877: XX. 28. §. *a*), 1885: VI. 1. §., 1911: I. t.-c. 719., 720. §§.) Elmeegyeség és magát megértetni tudó siketnémaság, valamint tékozlás esetében a gondnokság alá helyezést egyszerű kérvénnyel kérheti maga a gondnokság alá helyezendő; keresetileg pedig az egyeneságbeli vérrokon, a házastárs, illetőleg ezek törv. képviselői és a teljes elszegényedés veszélye

esetén az árvaszéki ügyész is. (1911: I. 721., 722. §§.; 1885. VI. 4. §.)

1519. Az eljárás közelebbi szabályait az 1911: I. t.-c. nagyjában a kiskorúság meghosszabbításának mintájára alapította meg; a régebbi joggal szemben annyi az újítás, hogy elmebetegség címén folyamatba helyezett eljárásnál a gondnokság alá helyezés okának felderítésére bírói szemlét ír elő. (1911: I. 711. és 720. §§.) A gondnokság alá helyezés ítélettel mondandó ki; ha maga a fél kérte maga ellen: végzéssel. Felelbezés rendes szabályok szerint. Az ítélet jogerőre emelkedése előtt szükség esetén és a rokonok meghallgatásával ideiglenes gondnok rendelhető ki. Az eljárás minden esetben a hivatalos lapban közhírré teendő s az ítélet értelmében a gondnokság alá helyezést telekkönyvileg is fel kell jegyezni.

1520. Távollét vagy szabadságvesztési büntetés miatt a gondnokságot a rokonok vagy a községi előljáróság jelentése, illetőleg a btó bíróság megkeresése alapján a gyámhatóság rendeli el. Sürgős esetben a vagyon fenntartása és biztosítása érdekében a gyámhatóság az ideiglenes intézkedéseket az egy év letelte előtt is foganatosíthatja. A gyámhatóság rendel ki gondnokot képviselőjük szempontjából a méhmagzat, utóörökösök és utóhagyományosok részére is, ha világ-rajövetelük esetén atyai hatalom vagy anyai t. és t. gyám-ság alá kerülén, érdekük az atya vagy az anya érdekével ellentétes volna, vagy ha a gondnokkirendelést az anyai t. és t. gyámság esetén az anya kérné. (Gy. T. 30. és 31. §§.; 1894: XVI. t.-c. 128. §.)*

XLVI. FEJEZET.

A gondnokság joghatálya és megszűnése.

1521. *A gondnokság vitelére vonatkozó szabályok.* E tekintetben általánosságban ugyanazon szabályok nyerne al-

* Irod. utalások. Sipőcz.: Gyámsági törv. c. id. m. 94. és köv. l. — U. az: a Fodor f. Magánjog IV. k. 915. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 963. és köv. l. — Meszlény A.: „Gondnokság“ c. cikk (Jogi Lexicon III. k. 761. és köv. l. — Hattyuffy D.: id. c. m. 361. és köv. l. — Knorr A.: A gyám-

kalmazást, mint a gyámságnál, az önként adódó eltérések mellett. Így a gondnokság tekintetében való határozat a fontosabb esetekben bírói hatáskörbe tartozik, míg a gyámságnál mindig a gyámhatóságéba. Nagykorúaknál nincs helye annak, hogy a részükre vagyont juttató erre a vagyonra külön gondnokot nevezhessen és így azt a különbeni gondnok kezelése alól elvonja. A gondnokság viselésére épp úgy megvan a törvényes elsőbbség, mint a törvényes gyámságnál, azzal az eltéréssel azonban, hogy a gondnokságra legelőször a házassági életközösségben élő házastárs a hivatott és csak azután azok a személyek, akiket a Gy. T. 39. §-a a törvényes gyámság hordozására kijelöl.

1522. Azonosak a szabályok a gondnokságból kizáró és az az alól mentesítő okokra nézve is. Hasonlóképen a gondnoki tisztbe való beiktatás és a képviseleti és vagyonkezelési hatáskör tekintetében. Magától értetődő különbség azonban, hogy az ad hoc, egy bizonyos képviseleti vagy vagyonkezelési ügy ellátására kirendelt gondnok: kiküldetésének határait át nem lépheti. A távollét címén gondnokság alá helyezett leszármazói, továbbá az 1885:VI. t.-c. 12. §. szerint, ha az eltávozott ismeretlen helyen legalább már öt éve van távol, a gondnokolt vagyonából jövőjük megalapítása, kiházasítás, hivatali óvadék, önálló ipar-üzletkezdés, stb. célokra megfelelő anyagi segílyt követelhetnek. Ez a segíly azonban törvényes osztályrészüket meg nem haladhatja. Az árvaszék ebbeli határozata hivatalból II-od és III-ad fokú gyámhatósági elbírálás alá terjesztendő. A távollevő gondnokának hatásköre különben csak *vagyonkezelésre* terjed ki és így sem ingatlan eladására, sem tulajdonközösség megszüntetése iránti perrel kapcsolatban árverési elidegenítésre joga még gyámhatósági jóváhagyás mellett sincs. Ilyen cselekményei egyenesen érvénytelenek. A rokonoknak gondnoksági ügyekben ugyanolyan befolyása van, mint a gyámsági ügyekben, a családtagok kivételével, miután ez az intézmény csak kiskorúak érdekében állítható fel.

1523. *A gondnokoltak cselekvőképessége.* A gondnokság

sági és gondnoksági ügyek kézikönyve. (Bpest, 1878.) L. egyébként a teljes magyar bibliographiát: — *Ujlaki Miklós*: Hetven év magánjogi irodalma c. gyűjt. m. (Bpest 1930) 181. és köv. l.

alá helyezés a teljeskorú egyént cselekvőképességében érinti, még pedig a gondnokság alá helyezés különböző okai szerint különböző mértékben. A Gy. T. 33. §-a szerint a gondnokság alá helyezésnek a hivatalos lapban történt első beiktatását követő naptól kezdve a gondnokság alá helyezett gondnokának jóváhagyása nélkül magát le nem kötelezheti, jogokról le nem mondhat, de visszteherrel nem járó ügylettekkel jogokat szerezhet és kötelezettségektől mentesülhet. Nem esik e szempont alá a végrendelkezés, melyre lucidum intervallum alatt még az elmebetegség okán gondnokság alatt álló is jogosítva van. Házasságkötési tekintetben ezzel szemben az elmebeteg és jelekkel magát megértetni nem tudó siketnéma teljesen cselekvőképtelen; az elmegegye és jelekkel magát megértetni tudó siketnéma gondnokoltra nézve azonban csak házassági tilalom áll fenn, a tékozlás miatti gondnokság alá helyezés pedig a házasságkötési képességet egyáltalában nem érinti. A távollét vagy börtönbüntetés miatt kirendelt gondnokság végül a cselekvőképességet a legkisebb vonatkozásban sem korlátozza.

1524. *A gondnokság megszűnése.* A bírói ítélettel, illetve végzéssel kimondott gondnokság — a gondnokolt halálától eltekintve — csak bírói ítélettel, illetőleg végzéssel szűnik meg. Kiskorú előzetes gondnokság alá helyezésénél ugyanazok kérésére szüntethető meg a gondnokság, akiknek kérelmére az 1885:VI. t.-c. 1. §.; 1911:I. t.-c. 718. §. értelmében elrendelték. Nagykorú gondnokságát csak a gondnokolt és gondnok kérésére lehet megszüntetni, kivéve az elmebetegség okán kimondott gondnokságot, melynek megszüntetését az árvaügyész is kérheti. (1911:I. 727. §.) A gyámhatóság által kirendelt gondnokság megszüntetése szintén gyámhatósági határozattal történik. (Távollét, börtönbüntetés, érdekösszeütközések.) Méhmagzat, utóörökös és utóhagyományos érdekében elrendelt gondnokság a születéssel ipso facto megszűnik. A gondnok szempontjából megszűnik a gondnokság, ha a gondnok meghal, ha kizárási vagy mentességi ok következtében tiszte alól felmentetik, továbbá magának a gondnokságnak megszüntetésével és ha a gyámhatóság tiszteből elmozdítja. Közelebről a gyámságnál mondott szabályok alkalmazandók itt is. *

* Irod. utalások. L. XLV. fejezet alatt.

XLVII. FEJEZET.

**Rokonok közreműködése gyám- és gondnoksági ügyekben.
Családtanács. Elhagyott gyermekek.**

1525. A rokonságnak gyám- és gondnoksági ügyekben való intenzív befolyását a Gy. T. a régi jog szelleméhez híven szintén elismeri és a szülők, nagyszülők, illetőleg a többi rokonok nyilatkozatai és véleményei, hacsak alapos okból a kiskorú érdekeire nézve előnyteleneknek nem tekinthetők, a gyámhatóság által sem hagyhatók figyelmen kívül. (Gy. T. 276. §.) Ehhez képest a Gy. T. 142. §. elő is írja, hogy a gyámoltnak az országban tartózkodó rokonai meghallgatandók s a gyámolt ügyeiben való közreműködés őket jogszerűen megilleti. De elesik e joguk, ha személyileg véve gyámságviselési képességük nincs, továbbá, ha hamis bukás vagy oly bűncselekmény miatt elítéltek, melynek alapján a gyámolt ügyeibe való beavatkozásra alkalmatlanoknak tekintendők, vagy végül a gyámolttal, gondnokolttal perben állanak vagy köztük az utóbbi személyes állását vagy vagyonát érintő vitás viszony áll fenn.

1526. Nagyobb számú rokonság esetén atyai és anyai ágról, lehetőleg egyenlő arányban, négy — a többit is képviselő — rokon választandó ki a rokonok által, kiknek az egész rokonság nevében kell a gyám- vagy gondnokkal érintkeznie. Ezt a szerepet alkalmas rokon hiányában a családdal jó viszonyban álló idegen férfi, végső esetben a közgyám is betöltheti. Jutalom a rokonok közreműködéséért nem jár, sem esetleg felmerült költségeik megtérítéséről nem lehet szó.

1527. A rokonság befolyása leginkább a gyámhatósági jóváhagyást igénylő ügyekben való meghallgattatásuk által valósul meg. A gyám, gondnok kirendelésénél, elmozdításánál és jutalmazásánál a rokonság meghallgatása nélkül minden gyámhatósági intézkedés egyenesen érvénytelen. Vannak oly esetek is, melyeknél a rokonok beleegyezése a gyámhatósági jóváhagyást pótolja. Ezek: a) a gyámolt, gondnokolt tartása, nevelése, képzése, szolgálatbaadása; b) ingóságok eladása; c) vagyonkezelés módja. A rokonok véleményüket írásban is kijelenthetik; ha a gyám (gondnok) javaslatát a többség ellenzi: a gyámhatóság dönt. Ha tizenöt nap alatt nem nyilatkoznak, a gyám (gondnok) saját felelősségére intézkedik.

1528. *A család tanács* (consilium propinquorum). A család tanács a rokonság köréből alakított oly szervezet, mely a kiskorúak ügyeiben és érdekében gyámhatósági jogkörrel működik. Felállítására csak az atyai hatalmat gyakorló atya jogosult halála esetére, végrendeleti alakiságok mellett és ha a hagyaték tiszta értéke a 200.000 koronát meghaladja. Kivételesen engedélyt adhat család tanács felállítására az anya és nagyszülők, illetőleg rokonok kérelme alapján a belügyminiszter olyankor, amikor az atyai hatalom alatt nem álló kiskorúra terjedelmes és szakszerű kezelést igénylő vagyon hárult, vagy ha az, akit gondnokság alá helyeztek, ilyen vagyon birtokában van.

1529. A család tanácsnak a különben illetékes árvaszék elnöke (elnökhelyettese) az elnöke. Kívüle négy rokon — lehetőleg két atyai, két anyai ágról való — a tagok, kiket az atya jelöl ki; belügyminiszteri engedéllyel felállított család tanácsnál pedig a kérelmezők által felajánlottak lesznek tagokká a miniszter megbízása alapján. Az sincs kizárva, hogy tagként idegen, nem rokon szerepeljen. A tagoknak gyámságviselésre alkalmasaknak kell lenniök. Nők is bevezethetők tagokként. Időközben beállott tagüresedés esetén a gyámhatóság és a család tanács meghallgatásával a hiányt a belügyminiszter kinevezése tölti be.

1530. A család tanács tagjai a gondnokolt, gyámolt vagyonának fenntartásáért, jövedelmeinek felhasználásáért felelősek. Egészben véve abban a jogkörben járnak el, mint a gyámhatóság, de nem lévén hatóság, határozataik végrehajtásánál az illetékes gyámhatóságot kell megkeresniök. Gondnokrendelés, nagykorúsítás, bírságolás és fegyelmi jog: a család tanács hatáskörébe nem tartozik. Határozatai az elnök és legalább két tag jelenlétében szótöbbséggel hozandók. Ha a határozat a törzsvagyont érinti: a gyám vagy gondnok, vagy bármely tanácstag által a belügyminiszterhez megfellebbezhető. A gyám vagy gondnoknak egyébként mindenféle sérelmesnek tartott határozat ellen van fellebbezési joga. A család tanács a kezelt vagyon állásáról minden évben jelentést tartozik tenni a belügyminiszterhez és a rokonok vagy a gyám (gondnok) indokolt panaszára a belügyminiszter által bármikor feloszlatható. (Gy. T. 151—168. §§.)

1531. *Az elhagyott gyermekek.* Az oly gyermekek felett,

akikről szüleik, nagyszülők gondoskodni egyáltalában nem képesek, vagy vagyontalanul elhaltak, vagy ismeretlenek (lelenceknél) s akikről jótévők, jótékony intézmények útján sem lehet gondoskodni: az állam veszi át a gondoskodás terhét s ilyenformán a szülői jogok és kötelességek hordozójává válik. Az így megvalósuló állami gyermekvédelem az *állami gyermekmenhelyek* intézményével kapcsolatos. E menhelyeket az 1901:VIII. és XXI. t.-cikkék létesítették és kötelékükben az állam gondozza 15 éves korukig mindazon gyermekeket, akik hatóságilag *elhagyottakká* lettek nyilvánítva, vagy enélkül is, mint nem elhagyottak, de a *züllés* veszélyének vannak kitéve. A menhelyek szervezetét, a felvétel előfeltételeit, a nevelés, gondozás módját, felügyeletet és az állami és társadalmi tevékenységnek e téren való szerves összekapcsolását az 1901: VIII. t.-c. 7. §-ban adott felhatalmazáshoz képest a belügyminiszter B. M. 1/V. C. 1903. sz. körrendelete szabályozza.

1532. Az egész kérdés szabályozásának az az elv a kiinduló pontja, hogy a talált, valamint hatóságilag elhagyottá nyilvánított gyermeknek *igénye van* állami gyermekmenhelybe való felvételére. Elhagyottá az illetékes árvaszék, Budapesten a ker. előljáróság nyilváníthat valamely gyermeket. A menhelyi gondozásba adás a gyermek mindenkor törv. képviselőjének a kötelessége. Ha nem teszi: atyai hatalmától, illetőleg a gyám gyámságától megfosztandó és a gyermek új törv. képviselőt kap. Amennyiben a tartásra kötelesek a tartás részbeni szolgáltatására képeseknek tekinthetők: a költségek aránylagos hordozására marasztalandók. A kereseti jog a menhelyet illeti. A *züllés* veszélyének kitétt gyermekek menhelybe való utalása az 1908:XXXVI. t.-c. 15. §-án alapszik. Végül a gyámhatóságnak joga van a törvényes képviselő beleegyezése mellett valamely gyermeket az ő nyilvánvaló érdekében akkor is elhagyottá nyilvánítani, ha különben az előfeltételek valamennyie nem is forogna fenn.*

* Irod. utalások. *Sipőcz*: Gyámsági törv. c. id. m. 245. és köv. l. — *U. az*: id. c. m. a *Fodor f.* Magánjog IV. k. 1000. és köv. l. — *Zlinszky Reiner*: Magánjog 999. és köv. l. — *Márkus D.*: Magánjog I. k. 697. és köv. l. *Hattyuffy D.*: id. c. m. 355. és köv. l. — *Raffay Ferenc*: A család befolyása a gyámság vagy gondnokság alatt lévők ügyére. (Ügyv. Lapja 1898. évf.)

Öröklési jog.

Első szakasz. Általános tanok.

XLVIII. FEJEZET.

Az öröklési jogról és örökösödésről általában. Áttekintés a magyar öröklési jog fejlődésén.

1533. Az öröklési jog fogalma szerint — és tárgyilag nézve — azoknak az elveknek, tételeknek és szabályoknak intézményekké tömörített szerves összessége, melyekben a vagyoni jellegű jogviszonyoknak az egyik alanyról a másik alanyra halál esetén való átszállása s ezen átszállásnak mikéntje nyer meghatározást. Az öröklési jogviszonyok anyagi végeredményeként jelentkező jogi hatás: *vagyonyszerzés*, melyet bizonyos személyek javára másnak a halála von maga után. A halál esetére szóló vagyonyszerzés, mint *jogi folyamat*: az öröklés vagy örökösödés, melynek egységes és általános jogcíméül miután az öröklésre általában véve lehetőséget nyit, a halál ténye szolgál ugyan, de hogy ez az általános lehetőség valakinek, mint szerzőnek, valóban javára szolgálhasson: az illetőnek különös öröklési jogcímmel is kell bírnia, mely vagy a törvény rendelkezésében, vagy az elhunyt alany akaratában lelheti alapját.

1534. Ezen a megkülönböztetésen alapul az öröklési jog tárgyalásának a rendszere. Általános és különös részre oszlik. Az általános részben a halál esetére szóló vagyonyszerzés lehe-

tőségének előfeltételei tárgyalandók, melyek az öröklés minden jogcímet adó különös tényalapjánál ugyanazonosak. A különös részben az öröklésnek egyes megintézményesített különös jogcímei (törvény, végrendelet, öröklési szerződés, halál esetére szóló ajándékozás) és azok a joghatások veendő vizsgálat alá, melyeket az örökösödés, mint vagyonszerzési mód, anyagi eredményként előidéz.

1535. Az öröklés belső indokoltsága, vagy amint mondani szokás, jogi alapja: jogbölcseleti szempontból vitás. A régi természetjogi iskola, bár politikai és célszerűségi szempontokból szükséges intézménynek tekintette, nem tudott oly természetjogi elvet felállítani, melynél fogva a vagyonnak a hozzátartozókra való átszállását megindokolhatta volna; még kevésbbé ismerhette el elvben az egyén rendelkezési jogát a vagyon halál utáni sorsára nézve, mikor a rendelkezési jog mint a személyiségnek és a személyes tulajdonságoknak integráns része a physikai halállal szintén elesik. Az öröklés körüli bölcseleti felfogásokat az észjogi iskola sem tudta valamilyes irányban végleges megállapodásra juttatni, s újabban a különböző árnyalatú socialistikus irányzatok intéznek az öröklés intézménye ellen heves támadásokat.

1536. A magyar jog szempontjából az öröklésnek társadalompolitikai és bölcseleti alapját a családi-vérségi, azaz nemzetségi együvértartozás természetes érzése adta meg és ez különösen az 1848 előtti jogban az öröklési jog valamennyi intézményénél élesen kidomborodott. Ha emellett, az idők rendén kifejlődött és érvényre jutott az öröklés alapjainak sorában az elhunyt egyén akaratának elismerése is: ez arra mutat, hogy a társadalmi és gazdasági élet az egyéni tulajdonban megintézményesedett korlátlan rendelkezési szabadságot a halál utánra szóló rendelkezések lehetőségének megengedésével szükségesnek látta intenzívitása lehető legnagyobb fokára felemelni.

1537. *Történelmi áttekintés.* Öröklési jogunk fejlődésében az első szilárd pont az *ösiség* intézményének behozatala (1351. évi I. Lajos-féle Decretum 11. §.). A megelőző jogról a hiteles adatok szükséges mennyiségét a jogtörténeti kutatások még nem tudták megtalálni és összegyűjteni, de bizonyosnak vehető mégis annyi, hogy az *ösiség* behozatala nem lehetett forradalomszerű újítás, mely a korábbi jogot megsemmisít-

tette, hanem ellenkezőleg betetőzése annak a fejlődési folyamatnak, mely az ősiség intézményében kifejezésre jutott családvagyon fenntartási elv felé szokásjogilag már is a megvalósulás pontjáig haladt előre.

1538. A régi magyar öröklési jog az akkori magyar magánjog rendszerében nem képvisel önálló intézményi kört úgy miként a modern jogrendszerekben. Sokszoros összeszővődéssel átolvad egészen a vagyonjogba, melynek intézményei a dolgok különböző közjogias kategóriáiban valósultak meg és nyerték sajátos rendezésüket. Ez a jellegzetesség az ősiség szabályozásának is egyik legfeltűnőbb sajátossága. A mának szemüvegén át szemlélve megtisztítható ugyan a vele kapcsolódó közjogias elemektől (adományrendszer, úrbériség), de a régi jog szempontjából voltaképi szerepének és jelentőségének egyenesen elhomályosítására vezetne az, ha az ősiséget tisztán öröklési jogi intézményi minőségében akarnók vizsgálat tárgyává tenni. Az örökösödés: vagyonátszállás az elhúnytról az élőre. Ennek az átszállásnak mikéntje a régi magyar öröklési jogban nem azon fordult meg, hogy törvény vagy végintézkedés volt-e az alapja; hanem hogy az örökösödés *nemesi*, vagy *nem nemesi*, s emellett *adományos jellegű*, vagy *szerzeményi vagyonban* fogott-e helyet?

1539. I. Öröklés a *nemesi jogban*. Az 1351. évi I. Lajos-féle Decretum 11. §-a az „örökösök” (értsd: leszármazók) nélkül elhalt nemes egyének hagyatékára nézve azt rendeli, hogy birtokaik „*jog és törvény szerint, tisztán és feltétlenül, minden ellentmondás nélkül, legközelebbi atyafiaikra és nemzetségeikre háramoljanak*”. Ez az ősiség intézménye, melyben egy kifejezett és egy hallgatag kimondott öröklési jogelv foglaltatik. Azaz, először: arról, *ami ősi*, sem élők között, sem halál esetére rendelkezni nem szabad; másodszor: a *nem ősiekről* való rendelkezés korlátozva nincs. Ekként a régi magyar nemesi öröklési jog két ágra oszlik: az *ősi javakban* és a *szerzeményes javakban* való örökösödésre.

1540. A) Öröklés az *ősi javakban*. Ősi javak alatt azok értendőek, melyek a törvényes öröklés rendje szerint nemző elődeinkről szállottak reánk. Az ilyen ősi javakra nézve a nemzetség minden élő és ezután születendő tagja jogközösségben áll egymással, vagyis az ősi jószág nem az egyes egyén, hanem a család, a nemzetség tulajdona és így a mindenkori

birtokos csak haszontartója az ősieknek, melyek iránt azonban részesség illeti mindazokat, kik a jószágot szerző elődtől származtak és származnak le. Az ősiség és az adományi rendszer közötti szoros kapcsolat már most ismét jelentékenyen variálta az ősiekben való örökösödést aszerint, hogy *adományos ősi*, vagy *nem adományos ősi* javokról volt-e szó.

1541. a) *Öröklés az adományos jellegű ősi javakban.* Az ilyen természetű ősiekben az öröklés rendjét az adománylevél záradéka állapította meg. Öröklési joga csak azoknak az ivadékoknak volt, akik e záradékban meg voltak jelölve. E záradékok (*clausulae donationis*) az öröklés rendjét különbözőségükhöz képest* más- és másképpen szabták meg és rendszerint arról is intézkedtek, hogy (egyéb törvényes októl eltekintve) az adományozott javak meddig maradhattak az adományt nyerő és jogutódai tulajdonában, vagyis mikor kell azoknak ismét a Korona joghatósága és a király újabb eladományozása alá visszaháramlaniok. (*Jus regium*).

1542. Megjegyzendő: mivel minden adományos jószág az azt nyerő megadományozottra nézve szerzeményül tekintetett: az abban való örökösödést az adományt nyerő (mint első szerző) a záradékkal *ellenkezően* is meghatározhatta. Ám az ilyen intézkedésnek csak addig volt hatálya, míg az adománylevél záradékában öröklésre kijelölt ágak ki nem haltak. Mihelyt azonban a kihalás bekövetkezett, a koronára a jószág azonnal visszaszállott (*devolutio*) s ezt az első szerző záradékellenes intézkedése semmiképp sem alterálhatta.

1543. A záradékban meghatározott általános keretek között az öröklés közelebbi rendje a következő volt: Elsősorban örökölték a leszármazók. Az osztozkodás fejenként, unokák közt törzsenként történt. Ha a gyermekek két házasságból valók, mindenik csak a maga édes szülője után örökölt (*Bona paterna paternis, materna maternis prolibus cedunt*). Tör-

* Szokottabb záradékok: *Dedimus, donavimus eidem N. N. ejusdemque haeredibus et posteritatibus.* — *Dedimus, donavimus eidem N. N. ejusdemque haeredibus et posteritatibus masculini sexus.* — *D. D. eidem N. N. ejusdemque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus.* — *D. D. eidem N. N. ejusdemque haeredibus et posteritatibus masculini quidem sexus perennaliter; foeminei vero duntaxat inscriptito jure* — *usque ad... summam.* — *D. D. eidem N. N. ejusdemque haeredibus et posteritatibus, primo, quidem masculini, iis vero deficientibus etiam foeminei sexus universis.* — *D. D. eidem N. N. ejusdemque haeredibus et posteritatibus, eorumque legatariis et cessionariis.* — *D. D. eidem N. N. et per eum XX eorumque haeredibus et posteritatibus stb.*

vénytelen gyermekek az öröklésből ki voltak zárva; törvényesített és örökbefogadott gyermekek pedig az örökséghez csak bizonyos feltételek és korlátozások mellett jutottak. (Trip. I. R. 106. 108. 8. 63. 66. c.). Különös intézménye volt a lemenők öröklésének a *fiúsítás*, a kizárólag fiágra szóló adományoknál, melynél fogva a fiág kihalása esetén az utolsó birtokos leánya királyi jóváhagyás alapján azt a jogot nyerte, hogy fiutódként örökölhessen.

1544. Leszármazók nem létében a felmenők öröklése következett, de csak az adományos ősi javak azon részében, mely éppen a kérdéses felmenőtől vagy ágától szállott le. Ha az adománylevél záradéka az első szerző megnevezése nélkül általában valaki leszármazóinak (*haeredibus et posteritatibus*) javára szólt: a felmenők öröklésének nem volt helye. Harmadsorban le- és felmenők nem létében a jogközösségben levő oldalrokonok következtek az öröklésre a rokonsági ízközelség szerint, de csak azokban a javakban, melyek az örökhagyóra az ő águkról hárultak le. Fiágot illető ősiekből csak a fioldalrokonok, nő és fiágot illető ősiekből mindkét nembeliek. Végső fokon — ha a záradékban öröklésre hívatott oldalrokonok sem léteztek volna — a szent korona öröklése következett.

1545. b) *Öröklés a nemadományos jellegű ősi javakban.* A nemadományos ősi vagyon régi jogunk szerint az olyan jószág volt, melynek szerzési címe nem a királyi jogban, az adománylevélben gyökerezett, hanem 3-ik személy végrendeleti juttatásában, örökvallásában (vásárlás esete) stb. lelte az alapját. Ha a nemző elődnek ilyen szerzeménye a törvényes öröklés rendjén fiára szállott: ennek nem adományos jellegű ősi vagyonát képezte. Az ilyen ősiekre vonatkozó öröklési jog nem ismerte az adományos ősiekből helyt fogó s a záradékok által megállapított korlátozásokat. Főleg: mindkét nemű leszármazók itt fejenként egyenlően osztozkodtak. Ha pedig leszármazók nem létében öröklésre hívatott oldalrokon — olyan, akinek a szerzőelőd szintén elődje volt, nem létezett: az ilyen ősi vagyon a szent korona előtt az elhunyt házastársa kapta meg. Egyébként a szent korona esetleges öröklése egyáltalában nem volt az ilyen természetű ősieknél „visszaháramlás“, s az utolsó, magvaszakadt birtokos tetszése szerint végrendelkezhetett is.

1546. B) *Öröklés a szerzeményi vagyonban.* Ami nem volt

ősi: arról szabad volt a rendelkezés. A megadományozottra, mint „*első szerzőre*“ az adomány is szerzeménynek lévén tekintendő: joga volt arra, hogy az adománylevél záradékával ellenkező intézkedéseket tehessen. Pld. csak fiágra szóló adományos javaiban a leányágot is részeltethette. Az ilyen végrendeleti intézkedések azonban csak a záradékban kijelölt öröklésre jogosult ágak kihaltáig érvényesülhettek, mert amikor ez bekövetkezett, az adományos jószág a királyi jog alá hárult vissza. A nem adomány útján szerzett szerzeményi javakban a végintézkedés szabadsága korlátlan volt. Ha pedig a szerző nem végrendelezett, a szerzeményi javak elsősorban a leszármazókra, majd ilyenek nem létében a házastársra; harmadsorban a felmenőkre és végül a királyi fiscusra szállottak. Oldalrokonok tehát a szerzeményiekben nem örököltek, mert erre az alap, a jogközösség, hiányzott. Ezt a szabályt az osztatlanul maradt testvérekre tekintettel a törvényhozás áttörte (1655: XLIX. és 1723: LXVII. t.-cikk).

1547. *A nemesi javakban való öröklés egyéb címei.* Ilyenek voltak: *a)* a leánynegyed (quartalitium); *b)* özvegyi öröklés; *c)* hitvestársi kölcsönös öröklés; *d)* hitbizományi öröklés. Az utóbbi egészen különálló és idegen eredetű jogintézmény; az előbbieket a különleges (singularis) öröklésnek esetei.

1548. *Végrendelezés.* A végrendelezési jog régi jogunkban a mondottak szerint csak szűk körben érvényesült. El volt ismervé a szerzeményi javak tekintetében — aminek azonban nem volt nagyobb gyakorlati jelentősége és teljesen ki volt zárva az ősiekre nézve, kivéve annyit, hogy a nemadományos ősi javakról a magvaszakadt utolsó birtokos végintézkedést tehetett. Első törvényünk, mely a végrendeletek módjáról, kellékeiről szól: az 1715: XXVI. t.-c.

1549. II. *Öröklés a nem nemesi jogokban.* A) *Jobbágyság örökösödése.* Régi jogunk általában házagosan intézkedik a nem nemesi osztályok jogáról és ez öröklési jogi vonatkozásban is áll. A jobbágyság öröklési jogában elvül szolgált, hogy az apa ingó és ingatlan vagyonában fiúk és leányok egyenlően örökösödtek. Az ősi és szerzeményi javak közti különbség ennek ellenére, a leányok rovására, jelentékenyen éreztette hatását. A házastársak kölcsönös öröklési joga a szerzeményes javakban gyermekek nem létében, már Werbőczy korában tisztán ki volt fejlődve. Ősieken, ha leszármazó nem volt, a

felmenők, ezek nem létében az oldalrokonok, majd az özvegy volt öröklésre hívatra. Ha özvegy nem volt, úgy a nemesi jog devolutioja mintájára itt a földesúrra szállott át a hagyaték. A földesuraknak egyébként a törvényes örökösök teljes hiányában a szerzeményi javak felére is a jobbágy végrendelkezését kizáró törv. öröklési joga volt.

1550. A végrendelkezés módjára a helyi szokás volt irányadó. Szerzeményi javak tekintetében ez a végrendelkezési jog — az imént mondott egyetlen kivételtől eltekintve — nem volt korlátozva. Két újabb törvény, az 1836: IX. és az 1840: VIII. t.-cikk a mondott alapszemponthoz ismételtén megerősítették, de lényegbevágó újítást a jobbágyok öröklési jogán nem eszközöltek.

1551. B) *Városi polgárok öröklési joga.* Irányadók e részt a városi szabályrendeletek voltak, melyekben a városalapító telepesek rendesen saját hazai jogukat ültették át a magyar földbe. Az ú. n. tárnokjogi cikkek a városi öröklési jogok tarka sokféleségében némi egységet teremtettek. Az ősi és szerzeményi vagyon közti különbség a városi polgárok öröklési jogának is egyik főszabálya volt s ebből folyólag létesült az ősiekre nézve az egész vérrokonság jogközössége s érvényesült a szerzeményi javakat illetőleg a szabad végrendelkezés. A tárnoki cikkekben csak az alapok voltak lefektetve; így ezeknek továbbfejlesztése és a házagok betöltése a városok szabályrendelet alkotásának vált feladatává.

1552. C) *Kiváltságos kerületek öröklési joga.* Fiumetől és a szepesi XVI város kerületétől eltekintve a többi szabadkerület (jász-kúnok és a hat hajdu város kerülete) öröklési joga inkább csak a particularis külön kútfők alaki érvénye tekintetében tért el az ált. jogtól, anyagilag véve azonban s az öröklési jog gerinces intézményeiben követte azt. Fontosabb eltérések csak az özvegy nő öröklésénél mutatkoztak.

1553. III. *Erdélyi öröklési jog.* A régi Erdély politikai nemzetek szerinti széttagoltsága az öröklési jogban is kifejeződött. *A magyarok* öröklési joga teljesen a Werbőczy Tripartitumában adott szabályozás szerint igazodott. *A székely* öröklési jog szintén a magyar öröklési jog alapjain épült fel s legjelentősebb intézménye az ősi és szerzeményi vagyon közti ismert különbségtétel s az ehhez fűződő azonos szabályozás. Mint specificus intézmény megemlítendő az ú. n.

„tiszta székelv örökség“ (haereditas pura Siculica), melyben az öröklés kizárólag a fiágra volt szorítva, de ennek kihaltával átment az utolsó birtokos leányára egy ipso jure fiúsítással (székelv fiúleány). Az ilyen fiúleány a távolabbi ágon lévő férfirokonokat az öröklésből kizárta. Jellegzetes sajátysága volt a tiszta székelv örökségnek az is, hogy teljes magvaszakadás esetén a tiszta székelv örökségi jelleg megóvásáért, ősi szokás alapján, nem a fiscus, hanem az elhunyt szomszédja örökölt.

1554. A szász öröklési jogot az 1583. évben készült és Báthory Istvántól szentesített „Statuta Saxonum“ szabályozták. A magyar öröklési jog fejlődésére ennek az egészen idegen jogérzelmi világban gyökerező jogalkotásnak, mely az öröklési jogot a házassági vagyoni joggal hozta szoros szervi kapcsolatba, számbavehető kihatása nem volt. Kivéve Kolozsvár városának egy terjedelmes öröklési jogi szabályrendeletét, mely 1603-ban keletkezett „Kolozsvári tractatus az successióról“ címen.

1555. IV. Összefoglalás. Az 1848 előtti magyar öröklési jog fejlődésének áttekintése azt igazolja, hogy régi öröklési jogunk kiválóan közjogias színezetű volt. Az öröklés külső rendjét a vagyoni eredete és minősége szabta meg s ennek különböző intenzivitással megállapított közjogi kapcsolatai terelték az öröklés rendjét azon államecélok szolgálata felé, melyek az adományrendszernek alapgondolatában jutottak kifejezésre. Az ősi birtok mindazon vonatkozásai, melyek a „jus Regium“-ra s a szent korona joghatóságára utalnak: a régi öröklési jog közjogi oldalát vetítik előtérbe.

1556. Emellett érvényesült befelé a vérrokonok jogközösségében az öröklési jognak magánjogi elve, a magánjogi szempont: az élők közötti és halál esetére szóló rendelkezési jognak korlátozása, illetőleg megtagadása. Amint mondani szokás: a családvagyonfenntartás elve ez, együtt azzal a másik szemponttal, hogy az öröklési jog ratioja a vérségi kötelék és semmi más. Ez okon a végrendeleti öröklés régi jogunknak nem alapintézménye, hanem csak mellékajtsa volt. Szükségképi folyománya a régi magyar öröklési jog közjogias színezetének az örökjogi jogegyenlőtlenség is, mely részben más-más mértéket alkalmazott nemek szerint, részben merev válaszfalakat húzott a rendi és gazdasági társadalom egyes osz-

tályai között. De megnyilvánult a jogegyenlőtlenség a régi magyar öröklési jog nagymérvű *particularismusában* is, mely a helyi hatóságok szabályrendeletalkotásában a jog egyetemes fejlődhetését lényegesen megnehezítette.

1557. V. *Öröklési jogunk kibontakozása.* A magyar öröklési jog természetes fejlődését az 1848/49. évek politikai eseményei félbeszakították éppen abban a legkritikusabb pillanatban, midőn az 1848: XV. t.-c. az ösiséget eltörlő ált. kijelentésével öröklési jogunkból tabula rasá-t csinált. A reorganisatio feladatát az abszolút kormány 1852 nov. 29-én kiadott patense vállalta magára. Ez a patens alkotmányellenes eredeténél fogva a jogfejlődés természetes eleméül nem tekinthető ugyan, de a kibontakozás folyamatában mégis felette fontos fázist jelent. Másik jelentős mozzanat az 1861. évi országbírói értekezlet és az ezen az értekezleten létesített megállapodások.

1558. Az ösiségi patens az ősi és szerzeményes, az adományi és nemadományi, a fiági és egyéb vagyonkategóriákat, melyeken a régi öröklési jog intézményei sarkallottak, megszüntette. Ezt az intézkedést az Országbírói Értekezlet is fenntartotta, de vele kapcsolatban megszüntette az örökösödés némi különös címét is (leánynegyed, hajadonjog). Megtartotta viszont érintetlenül a hitvestársi és az özvegyi öröklést és a hitbizomány intézményét. Megtartotta továbbá a régi magyar öröklési jog legfontosabb elvét, a családvagyonfenntartás nagy gondolatát. Azt tehát, amit az ösiség intézménye a maga közjogi attributumaival megerősítve szolgált, azt az intézményi célt, a *vérség oltalmát* az országbírói értekezlet megállapodásai is célul tekintik, habár a közjogi attributumoknak a fejlődésnek ezen a fokán már el kellett esniök.

1559. Ilyenképpen az országbírói értekezlet és a mai jog első örökjogi alapelve most már a *szabad végrendelkezési jog*. Ha azonban az öröklés nem végrendelet, hanem a törvény alapján megy: az ági és szerzeményi, azaz *öröklött és szerzett* vagyon kategóriáiban a régi jog felfogása jut érvényre és az öröklés rendjét a vagyoneredet minémúsége lesz hivatva megszabni. A vagyoneredetnek befolyása pedig a felmenők és oldalrokonok örökösödésében nyilvánul meg.

1560. A mai öröklési jog közvetlen forrásai a mondottak szerint részben még mindig a régi jog alapjaiban, a Tripar-

titumban s régi öröklési törvényeinkben keresendők, s ezek nélkül pld. az öröklött vagyon intézményét megérteni sem lehetne. Közvetlenebb forrásai az ősiségi patens, amennyiben az Orszbírói Értekezlet hatályában azt fenntartotta; az országbírói értekezlet megállapodásai, továbbá a végrendeletek alaki kellékeiről és az örökösödési eljárásról alkotott újabb törvények (1876: XVI; 1894: XVI. t.-c.) és az ezek alapján, illetőleg ezek keretei között s ezeket pótlólag kifejezett szokás-jog.*

XLIX. FEJEZET.

Alapfogalmak. Az öröklés különböző nemei és jogcímei.

1561. *Hagyaték* (hereditas) alatt az a vagyontömeg értendő, mely valakinek halálakor (ideértve a holtányilvánítást is), mint *jogi egész* az elhunyt (a holtányilvánított) után hátramarad. A hagyaték nem azonos azzal a vagyonnal, mely az elhunytat életében megillette, miután az élők közötti vagyonnak több oly alkateleme van, mely nem átszálló természetű. Így nem tartozik a hagyatékba semmi olyan vagyoni jog vagy kötelezettség, mely családi vagy közjogi viszonyokban leli alapját — habár kivétel itt is akad (p. o. tartási kötelezettség, patronatus); továbbá, aminek át nem szálló természete a kérdéses vagyoni jog vagy kötelezettség rendeltetéséből, intézményi céljából következik (p. o. személyes szolgalmi jogok); nem megy át a hagyatékba az, ami „legszemélyesebb“

* Irod. utalások. Frank: Közigazság törvénye c. id. m. I. k. 429. és köv. l. Wenczel Gusztáv: A magy. magánjog rendszere c. m. (2 kiad.) II. k. (Bpest 1874) 405 és köv. l. — Frank I.: Ősiség és elévülés (Bpest 1848.) — Zlinszky-Reiner: Magy. Magánjog 1007. és köv. l. — Tóth Lőrinc: A magy. örökösödési jog szelleme. (Akad. Értesítő 1—3. Bpest 1860—1862.) — Ráth György: Az orsz. bírói értekezlet a törvénykezés tárgyában. (Pest, 1861.) — Zlinszky Imre: A magy. örökösödési jog és az európai jogfejlődés (Bpest 1877.) — Zsögöd B.: Öröklött és szerzett vagyon. Továbbá az öröklési jogi törvénytervezetről írott művei. (Tanulmányok I. köt.) — Teleszky István: A magy. örökösödési jog tervezetének vezéreszméi. (Bpest, 1882.) — Timon Akos: Magy. alkotmány és jogtörténet. (Bpest, 1903. II. kiad.) 362. és köv. l. — Illés József: A törv. öröklés rendje az Árpádok korában. (Bpest 1904.) — Kolosváry Bálint: A magy. öröklési jog fejlődésének története. (Fodor f. Magánjog V. k. 3. és köv. l.) — Kelemen László: A leánynegyed. (Szeged 1926.) — Schwarz G.: Az ági öröklés kérdése. (Bpest 1898.)

természetű, akár jogszabály alapján (visszavásárlási jog p. o.), akár szerződés értelmében (pl. életjáradék). Az életbiztosítási összeg, ha kedvezményezett nem volt kijelölve: hagyatéki, ha volt kijelölve, nem hagyatéki vagyon.

1562. *Örökhagyónak* (testator) azt nevezzük, aki elhunyt és haláláig a hagyatéki javaknak jogalánya volt. Ha vagyónáról végrendeletet készített, *végrendelkezőnek* nevezzük. *Örökös* (heres) tág értelemben mindenki, aki a hagyatékban részesedik. Szűkebb értelemben ellenben csak az, akire a hagyaték, mint jogi egész, vagy annak egy meghatározott hányada, de önmagában szintén mint egész, jogokkal és kötelezettségekkel együtt száll át. Aki a hagyatékból csak egyes meghatározott jogokat, darabokat kap: eltérő jogállására tekintettel *hagyományosnak* neveztetik. Az örökös aszerint, hogy a hagyatékot törvény alapján vagy az örökhagyó intézkedése címén kapja, vagy *törvényes* — vagy *végrendeleti, illetőleg szerződéses* örökös. *Öröklési jog* alatt alanyi értelemben valamely elhunyt egyén vagyonában, mint egészben való belépés, illetőleg utódlás jogát értjük; — tárgyi értelemben véve pedig az örökösödés egész menetét rendező és megállapító jogszabályokat.

1563. *Az öröklés különböző nemei.* Az öröklés vagy örökösödés *általánosnak* vagy *egyetemesnek* (universalis) nevezetetik, ha az örökhagyó vagyona — akár törvény, akár végrendelet alapján — úgy száll át a jogutódra, mint gazdasági és jogi egész vagy az egész hagyatéknek valamely hányadrésze (fele, harmada). *Különleges* (singularis) ezzel szemben az öröklés, ha az utód a hagyatéknek csak egy vagy több meghatározott darabját kapja, tehát nem „vagyont“, mint ilyent, hanem csak egy jogot az egyébkénti örökösrel szemben a kérdéses hagyatéki darab kiszolgáltatása iránt. Kétes esetben, hogy ki általános örökös és ki különleges örökös? jogunk szerint nem az örökhagyó által használt kifejezési módok, hanem a végrendelet magyarázata és annak megállapítása útján kell eldöntenünk, hogy az elhunyt vagyonát, kötelezettségekkel és jogokkal egyetemben a részeltettek közül melyik nyeri el.

1564. *Az öröklés jogcímei.* Az öröklés jogcíme, jogalapja jelenlegi jogunk szerint először is az elhunyt jogalanynak még életében megnyilvánított *akarata, rendelkezése* arról, hogy

vagyon halála után kire szálljon. Ez a rendelkezés lehet egyoldalú (végrendelet) és kétoldalú (öröklési szerződés, halál esetére szóló ajándékozás). — Másodszor: jogcíme az öröklésnek a *vérokonság* és a *házastársi viszony*. Az öröklés ezen különböző okain alapul az az alapvető megkülönböztetés, mely az öröklés intézményeit rendszertani szempontból is két csoportba, t. i. az örökhagyó akaratán nyugvó *végrendeleti* vagy *szerződéses öröklésre*, vagy pedig a törvényből folyó *törvényes öröklésre* különíti el. Hazai jogunk szerint nincs kizárva, hogy egy és ugyanazon személy hagyatékában egymás mellett a végrendeleti és a törvényes öröklés is érvényesülhessen, s eképpen a római jog ismert szabálya a magyar jogban megfordítva áll, azaz „quis-quis pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest“.*

L. FEJEZET.

Az öröklés előfeltételei.

97. §. Az öröklés előfeltételeiről egyenként.

1565. I. *Szerzőképes egyén halála*. Élő után nincs öröklés. (Viventis nulla hereditas). Az öröklés legelső előfeltétele tehát, hogy valaki meghalt vagy holtánnyilvánított legyen. Az elhalt vagy holtánnyilvánított személynek azonban olyanak kell lennie, akit a jogképesség életében megilletett, mert ellenkező esetben arra, hogy hagyatéki vagyon maradjon utána, nem alkalmas. A jogi személyek jogképesek ugyan, de öröklés utánuk megszűnésük esetén, nincs.

1566. II. Az öröklés második előfeltétele az *örökség megnyílása* (delatio hereditatis), ami azt jelenti, hogy az öröklésre kijelölt személyek öröklési joga létezővé s ekként öröklésük is lehetségessé válják. Hazai jogunk szerint az örökség megnyílása összeesik az örökhagyó halálának pillanatával s

* *Irod. utalások*. L. előbbi fejezet alatt; továbbá: *Zsögöd B.*: Az örökösödési törvénytervezetről c. m. (Tanulmányok I. k. 585. és köv. l.) — *Kern Tivadar*: Az öröklési jog ált. szabályai. (Fodor f. Magánjog V. k. 29. és köv. l.) — *U. az.*: A magy. öröklési jog mai érvényében c. m. I. k. 5. és köv. l. — *Herczegh Mihály*: Családi és öröklési jog c. m. 150. és köv. l.

ezért az örökös a rája megnyílt hagyatékot pusztán az örök-hagyó halálának tényével, minden külön elfogadási nyilatko-zat szüksége nélkül már megszerzi. Ez a szabály az úgyneve-zett *ipso jure* öröklés elve, mely kiküszöböli a „nyugvó ha-gyatéka”-ot jogunkból, szemben az úgynevezett aditionalis rendszerekkel.

1567. III. *Öröklésre hívatott életbenléte.* Az örökösnek a hagyatéka megnyílásakor életben kell lennie. Örökös ugyanis olyan személy, aki a delatiokor már nem — vagy még nem létezik, nem lehet. Az örökösnek örökhagyóját túl kell élnie. Hogy a túlélés bizonyítandó s hogy ez a bizonyítás közös ve-szedelemben együttesen elpusztult személyek egymáshoz való öröklési kapcsolata esetén miféle nehézségekkel van össze-kötve? annak helyén már tárgyaltuk. A már létezés követel-ménye alól kivételek is állanak fenn a méhmagzat érdekében, akit bár az anyatest része csak, mégis éppen a rája nyílandó öröklési jogok szempontjából tekintünk „pro jam nato”-nak. A „már létezés” szabálya alól maga az örökhagyó is létesít-het kivételt azzal, ha halála esetére olyannak juttat részt ha-gyatékaából (utóörökös nevezéssel), aki még mint méhmagzat sem létezik, hanem csak ezután fog esetleg megfogantatni is.

1568. IV. *Öröklési képesség.* Jelenti azt a képességet, hogy valaki öröklés útján vagyont szerezhessen és így az általános szerzési képességnek csak egyik vonatkozása. Az ált. szabály értelmében minden (természetes vagy jogi) személy jogképes és ekként öröklési képességgel is rendelkezik, még a méh-magzat is, tekintettel arra, hogy elveszületés esetére öröklési jogai fenntartatnak. Némely személyeknél, némely vonatko-zásban azonban az öröklési képesség többé-kevésbé meg van szorítva, mikor is *öröklési képtelenségről* (incapacitas) beszé-lünk. Ilyen és mindig hivatalból észlelendő öröklési képtelen-ség forog fenn a következő esetekben:

1569. a) Nemzetközi retorsio alapján öröklésre képtelen az a külföldi, akinek állama a mi polgáraink öröklési képessé-gét megtagadja vagy korlátozza. Amily mértékben ez a meg-tagadás vagy korlátozás történik: addig megy a retorsio is. Miután a viszonyosság vélelem: aki az ellenkezőre hivatkozik, a viszonyosság fenn nem forgását bizonyítani köteles. b) Az egyházjog alapján öröklésre képtelenek az ünnepélyes foga-dalmat tett szerzetesek, kiknek szerzési képessége átmegy

arra a rendre, melynek kötelékében állanak. Régebbi törvényeink ezt az egyházjogi szabályt csak módosítva fogadták el és a szerzetrendeknek azt a jogát, hogy a szerzetrend tagjaira rányílt örökséget maguknak kikövetelhessék, jelentékenyen korlátozták. (1715: LXXI. t.-c.) Nevezetesen: szerzeményi vagyomból szerzetes csak végrendeleti juttatás címén kaphatott (illetőleg az ő személyében a szerzetrend maga); az ősi javakból pedig csak egytizedrésze illethette őt annak, ami különben rászállott volna s az ilyen egytizedrész sem haladhatta meg a 10.000 koronát. A szerzetes személyes és nem a rendje javára szóló öröklési képessége egy 1774. évi királyi rendelet szerint 400 K-t meg nem haladó évjáradékra (hagyomány alakjában) elismertetett. Congregatiók tagjai, mert csak egyszerű fogadalmat tesznek, öröklésképesek, rájuk nézve a szerzetrendek befogadására irányuló 1715: CII. t.-c.-nek korlátozó rendelkezései sem alkalmazandók.

1570. c) Meg van szorítva végül az öröklési képesség a szerzési képességnek ingatlanok tekintetében való elvonásával a kath. egyházak és egyházi testületeknél, mint jogi személyeknél a holtkézi törvények értelmében. Erről annak helyén a közelebbieket már megismertük. Az öröklési képesség fenn vagy fenn nem forgása az örökség megnyilvánulásának időpontja szerint bírálendő el. Az öröklési képesség utólagos megszerzése tehát figyelembe nem jön s annak alapján az öröklésre igényt támasztani már nem lehet.*

98. §. *Érdemtelenység és örökségről való lemondás.*

1571. Az öröklés további előfeltételéül lehet tekinteni azt is, hogy az örökös az öröklésre in concreto ne legyen *érdemtelen*, vagy méltatlan. Érdemtelen pedig az öröklésre az, aki az örökhagyó végakarata vagy személye ellen olyasmit követett el, ami a közöttük akár vonzalmon, akár a vérségen alapuló szoros és az örökösödést maga után vonó kapcsolatot a közfelfogás szerint erkölcsi alapjaiban megingatja. Az öröklési érdemtelenység (indignitas) tehát úgy érvényesül, mint *relativ, csak bizonyos örökhagyóval szemben* fennálló öröklési képtelenység. Az érdemteleniséget a bíró hivatalból nem veheti figyelembe, hanem csak azok keresetére, akik az érdemtelen-

* Irod. utalások. L. 98. § alatt.

nek az örökösödésből való kieste címén örökléshez jutnának.

1572. Szokásjogunk öröklési érdemteleniséget három esetben állapított meg. Ezek az esetek: a) érdemtelen az öröklésre az, aki az örökhagyó ellen gyilkosságot követett el, vagy szándékos emberölést, vagy e bűncselekményekben mint felbujtó vagy tettestárs részes volt; b) érdemtelen a nő a férje utáni öröklésre, ha férjének gyilkosával házasságtörést követett el és a tettest a gyilkosság után pártolásban részesítette és c) érdemtelen az, aki az örökhagyó végrendeletét szándékosan megsemmisíti, eltitkolja, elsikkasztja, meghamisítja, avagy az örökhagyót erőszakkal, megfélemlítéssel, jogellenesen végrendelet készítésére rábírja, avagy abban ily módon megakadályozza, végrendeletre szándékosan képtelenné teszi. A kísérlet az érdemteleniséget annak egyik esetében sem idézi elő.

1573. Az érdemteleniség legtöbbször büntetendő cselekményt is takar; megállapítása ennek ellenére az örökösödési perben illetékes polgári bíróság feladata. Hatása abban áll, hogy az érdemtelen az öröklésből kiesik és úgy tekintendő, mintha az örökség rá sem nyílt volna. Leszármazói, ha az örökhagyóval egyébként törvényes öröklési kapcsolatban állanak, az érdemtelen kiesése folytán megürült hagyatékban örökölni fognak. Az érdemteleniségre az hivatkozhatik, akire az öröklés következne, ha az érdemtelen az örökség megnyílásakor nem volna életben. A kereset a rendes elévülés alatt áll. Az érdemtelen a netalán már átvett hagyatékot rosszhiszemű birtokosként köteles visszaszolgáltatni. Megszűnik az érdemteleniség, ha az örökhagyó azt megbocsátotta. A megbocsátás vissza nem vonható, de feltételhez köthető. Az előadott szabályok az érdemtelen hagyományosra is vonatkoznak.

1574. *Öröklésről való lemondás.* Hogy az örökség valakire rányílhasson: ennek további akadályául szolgál az, ha az öröklésről az érdekelt *előre lemond*. Az utólagos lemondás nem lemondás, hanem örökség *visszautasítása*, mely, következményeit tekintve a lemondást meghaladja. A visszautasítás egyoldalú jogügylet, az öröklésről való lemondás ellenben mindig kétoldalú, tehát *szerződés*. Különbözik a lemondás a „*pactum de repudianda hereditate*“-féle egyezményektől is, melyeket az örökös harmadik személyekkel köt (örököstárs-sal) s melyeknek joghatálya az örökössé válás lehetőségét

közvetlenül nem érinti. (A delationak nem akadály.) Az öröklésről való lemondásnak *kizárólag* a törvényes öröklés terén van jelentősége.

1575. Az öröklésről való lemondás joghatálya abban áll, hogy a lemondó az örökhagyóval fennálló öröklési kapcsolattól kiesik, úgy, mintha már az örökhagyó előtt elhalt volna. Ez a fictio határozza meg, hogy lemondás esetén a lemondó helyett kik örökölnék. Szabály szerint a lemondó leszármazói, kiknek törvényes öröklési kapcsolatuk révén erre saját joguk van. De ha a lemondás kifejezetten a leszármazók nevében is történt, vagy nem ingyen, hanem előre kapott kielégítés fejében: akkor a lemondóval együtt az ő leszármazói is kiesnek.

1576. Lehet a lemondás feltételhez, időhatárhoz kötött, lehet teljes és részleges; előbbi akkor, ha nemcsak a törvényes örökrészre, hanem az úgynevezett kötelesrészre is vonatkozik. Lehetséges a meghatározott személy javára szóló lemondás is, de csak úgy, hogy ezzel az öröklés különbeni törvényes rendjén változás ne essék. A lemondás érvényéhez az örökhagyó elfogadása szükséges: ellenesetben bármikor visszavonható. Szerződés lévén ekként: a szerződésekre nézve fennálló szabályok alatt áll. Alakszerűségekhez a házastársak közti lemondási szerződések (1886: VII. t.-c. 22. §.) kivételével kötve nincs. Hasonló szerződéssel a lemondást a szerződő felek bármikor hatályon kívül helyezhetik.*

Második szakasz. Törvényes öröklés.

LI. FEJEZET.

Általános határozatok.

99. §. *A törvényes öröklés tere és a törvényes öröklési kapcsolat.*

1577. A törvényes öröklésnek akkor és annyiban van helye, amikor és amennyiben az örökhagyó sem végrendeletileg,

* Irod. utalások a 97. és 98. §§-hoz. *Herczegh M.*: id. c. m. 147. és köv. l. — *Zlinszky—Reitner*: Magánjog 1039. és köv. l. — *Kern*: id. c. m. (*Fodor f. Magánjog*) V. k. 31—65. l. — *Zsögöd B.*: Törv. javaslat az öröklési törv. életbe léptetéséről c. m. (Tanulmányok II. k. 591. és köv. l.) — *L. továbbá Ujlaki Miklós*: Hetven év mag. jogi irodalma c. m. 481. és köv. l.

sem szerződésben örököszt nem nevezett, vagy ha igen is, de az örökösnevezés valamely ok folytán hatályba nem léphet. Tehát: törvényes örökösök kapják a hagyatékot, ha végrendelet, vagy öröklési szerződés nincs; továbbá, ha a végrendekezés a hagyatékra csak némely részére vonatkozik, mikor is a törvényes örökösök a végintézkedésben nem érintett hagyatéki vagyonrészekben örökölnék. Másodszor: törvényes örökösök örökölnék, ha az örökhagyó örökösnevezése vagy egyáltalában nem, vagy még nem léphet hatályba, vagy ha hatálya megszűnik. Egyáltalában nem léphet hatályba, ha a végintézkedés akár anyagi, akár alaki szempontból érvénytelen, vagy ha a kinevezett örökös nem képes, vagy nem akar örökölni. Még nem léphet hatályba, ha az örököszt az örökhagyó felfüggesztő feltétel, vagy kezdődési időhatár mellett nevezte ki, mikor is a feltétel bekövetkezéséig, illetőleg az időhatár beálltaig a hagyaték a törvényes örökösökre nyílik meg. Végül törvényes öröklés fog helyet a felbontó feltétellel, vagy végződési időhatárral eszközölt örökösnevezésnél akkor, mikor a felbontó feltétel, illetőleg végződési határidő bekövetkezik.

1578. A törv. öröklés érvényesülési tere magyarázatra szorulhat concret esetben olyankor, midőn a hagyatékban törvény és végrendelet címén is örökölnék s a törvényes örökös egyúttal mint végrendeleti örökös, vagy hagyományos is szerepel. A magyarázati kérdés ilyenkor az, hogy a végrendeleti juttatást le kell-e vonni a törvényes öröklés alapján kijáró osztályrészből, vagy nem? Ha az örökhagyó kifejezett akaratából feleletet nem tudunk kiolvasni: a kérdést tagadólag kell eldöntenünk, mert a végrendeleti juttatás célja és természete a végrendeletben megnevezettnek előnyben részesítése, nem pedig az, hogy különbeni jogigényeiben és jogcímeiben a levonás folytán rövidséget szenvedjen. Az ú. nev. kötelesrészre (ez is törvényen nyugvó öröklési igény) a végrendeleti juttatás le nem számításának most mondott magyarázati szabálya nem alkalmazható.

1579. *Törvényes öröklési kapcsolat.* Azok a személyek, akiknek a törvény az imént tárgyalt esetekben a valaki utáni öröklésre jogcímet ad, az ú. n. *törvényes örökösök*. Jogcímet a törvény azért adja meg, mert az örökhagyóhoz a *vérokonság*, vagy *házassági* kötelék okán más idegen személyeknél sokkal közelebb állanak. A rokonság és házasság tehát az

örökhagyó és bizonyos személyek között szoros és az öröklés alapjául elismert kapcsolatot létesít, melyet *törvényes öröklési kapcsolatnak* nevezünk. Hogy e kapcsolatba kik tartoznak? az örökhagyó halálának időpontja szerint kell eldönteni.

1580. Nem tartozik tehát bele a *volt* házastárs, kinek házassága korábban már felbontatott, ugyanígy a csak az örökség megnyílása után törvényesített gyermek; kiesnek a törvényes öröklési kapcsolatból továbbá, akiknek öröklési képességük az öröklés megnyílásakor nincs, akik érdemtelenné lettek, akik az öröklésről előre lemondtak s ivadékaik is, ha a lemondásnak konkrét esetben ezekre is van kihatása, végül azok, kik az örökséget annak megnyílása után visszautasították és a kötelesrész szempontjából a kitagadottak.

1581. A törvényes öröklési kapcsolatban álló személyek egymásutáni öröklési joga elvileg *kölcsönös*. Kivétel: egyoldalú az öröklési kapcsolat az örökbefogadó és az örökbefogadott között, mert előbbinek az utóbbi után törvényes öröklési joga nincs. Szűkebb rokonsági körre szorul továbbá a kapcsolat a királyi kegyelemmel törvényesített gyermeknél, amennyiben ez csak törvényesítő atyjával és ennek leszármazóival kerül öröklési kapcsolatba, egyéb atyai rokonokkal ellenben nem. Örökbefogadás és törvénytelen leszármazás esetén szintén szűkebb a törvényes öröklési kapcsolat, mert az örökbefogadott örökbefogadó szülőjének rokonaival, törvénytelen gyermek pedig természetes atyjával és ennek rokonaival, valamint anyjának rokonaival törvényes öröklési kapcsolatba nem lép.

1582. A törvényes öröklési kapcsolatban állók kölcsönös törvényes öröklési jogát legjobban a törvényes öröklés rendje befolyásolja, mely megállapítja azt, hogy az örökhagyó után a rokonok és a házastárs milyen sorban következnek az öröklésre. A törvényes öröklési rend megállapításánál az egyes sorrakövetkező törvényes örökösök öröklésének mikéntjére nézve ismét különböző szempontok bírnak elhatározó befolyással. Így a felmenők és oldalrokonok öröklésénél a hagyatéki vagyon szerzeményi, vagy „öröklött” jellege; leszármazók öröklésénél meg az, hogy az elhunyt szülő valamennyiöknek közös szülője volt-e, vagy nem, stb.

1583. A törvényes öröklési kapcsolatban álló személyek

öröklési kapcsolata megtöbbszöröződik, ha az örökhagyóhoz többszörös rokonsági kötésekkel vannak hozzáfűzve. Az ilyen többszörös rokonságot a rokonok közti házasság és az örökbefogadás létesítheti. Többszörös kapcsolat esetén a többszörösen rokon mindenik minőségben külön megkapja a hagyatékából a törvényszerű örökrészt. *)

LII. FEJEZET.

A törvényes öröklési rend.

100. §. *Attekintés. Leszármazók öröklése.*

1584. A törvényes öröklési rend a törvényes öröklési kapcsolatban álló személyeknek azt az egymásutánját és egymásmellettiségét határozza meg, mely szerint azok az örökhagyó vagyonában való öröklésre jogosultsággal bírnak. Az öröklési rend az egész öröklési jognak legjellegzetesebb intézménye, mely annak sajátos színezetet, eredetiséget kölcsönözhet. Különösen áll ez a magyar öröklési jog törvényes öröklési rendjére, mely az európai jogrendszerekben elfogadott két elvi alapon nyugvó öröklési rendszer egyikével sem azonosítható egészen s egy messze a múltba visszanyúló önálló jogtörténelmi fejlődésnek eredménye.

1585. Az említett két alaprendszer egyike az *ízközelségi* (gradualis) rendszer, mely szerint a törvényes öröklés rendje ahhoz igazodik, hogy ki áll *íz* szerint az örökhagyóhoz legközelebb. A másik a *törzsi* (parentalis) rendszer, mely mindig annak juttatja a hagyatékot, aki az örökhagyóhoz *íz* szerint legközelebb álló felmenőtől, mint törzselődtől származott le. A törzsi rendszer tehát azt, ki távolabbi felmenőtől származott le, bár *íz* szerint az örökhagyóhoz esetleg közelebb is áll, kizárja annak öröklésével szemben, aki bár *íz* szerint tá-

* Irod. utalások. Frank: id. c. m. I. k. 467. és köv. l. — Zlinszky-Reiner: Magánjog 1046. és köv. l. — Herczegh M.: Családi és öröklési jog id. c. m. 233. és köv. l. — Katona Mór: A törv. örökösödés a magy. jogban. (Bpest 1872.) — Kern: id. c. m. (Fodor f. Magánjog V. k. 77. és köv. l.) — Zsögöd B.: Törv. tervezet a törv. öröklésről c. m. (Tanulmányok II. k. 64. és köv. l.) — U. az: Az örökösödési törv. tervezetről. (U. ott I. k. 547. és köv. l.) — Ujlaki Miklós: id. c. Bibliographiája 482. és köv. l.

volabbi vérrokon, de közelebbi felmenő leszármazottja. Mai öröklési jogunkban túlnyomóan a törzsi rendszer érvényesül, nevezetesen a szerzeményi javakban, sőt az öröklött javakban való öröklésnél is, bár éppen a hagyatéki javak jogi természeté közt tett különbség a törzsi elvet lényegesen módosítja. A leszármazók öröklésénél ellenben a tiszta ízközelségi rendszer elvei érvényesülnek.

1586. *Leszármazók öröklése.* (Successio descendentium.) Végrendelet nemlétében az örökhagyónak *minden* vagyona a tőle leszármazó törvényes gyermekekre száll és ha ezek közül egyik vagy másik nem élne, de törvényes maradékokat hagyott hátra, a reá jutandott osztályrészt ezek öröklik; vagyis az első ízen levők fejenként, a többi ízbeliek pedig törzsenként örökölnék. (Orszb. ért. 9. §.) Leány- és fi-leszármazók közt különbség nincs és a leszálló örökség in infinitum a képzelhető legtávolabbi leszármazókra is kiterjed.

1587. Leszármazók alatt értjük a törvényes leszármazókat, akikkel az öröklés szempontjából azonos elbánás alá veti jogunk, a vélt házasságból született gyermekeket is. Továbbá: az utólagos házassággal és királyi kegyelemmel törvényesített gyermeket, utóbbit azonban csak a törvényesítő atyával való kapcsolatban és végül örökbefogadó szülője után, az örökbefogadott gyermeket is. A törvénytelen leszármazónak öröklési joga csak anyja után van; bár az újabb gyakorlat az anya rokonaival való öröklési kapcsolat elismerése felé kezdi fejleszteni szokásjogunkat. A leszármazók a leszálló örökségben fejenként egyenlő arányban osztóznak. Olyan gyermek helyébe, aki kiesett az öröklésből, az ő leszármazói lépnek, mint törzs és együttesen kapják meg azt a részt, ami a kiesettre hárult volna. A törzsön belül való osztály szintén fejenként egyenlő. (In stirpe öröklés.) A netalán kiesett unoka helyébe, mint törzs, az ő leszármazói lépnek s így tovább.

1588. A távolabbi leszármazóknak a közelebbi, de kiesett, leszármazó helyébe való ezt a belépését szokás *képviselési jognak* (jus representationis) nevezni, de helytelenül, mert a távolabbi leszármazók mind *saját* jogukon örökölnék és nem a kiesettnek képviselői gyanánt. Ha a kieső leszármazó helyébe az ő leszármazói nem léphetnek be, vagy azért, mert nem is léteznek, vagy mert nem képesek, illetőleg nem akarnak örökölni: a hagyatéka a többi leszármazó között a kiesőre

való tekintet nélkül fog felosztatni. Ugyanígy a távolabbi leszármazók in stirpe öröklésénél, holott is a kieső törzstag hányadrésze törzstársai javára fog esni.

1589. Amely leszármazó az örökhagyóval többes rokon-ságban áll: többszörös örökrészben részesül. Előfordul ez leginkább rokonok házasságánál, hol a leszármazó a szülők valamelyik közös törzselődjének hagyatékában, mind az atya, mind az anya törzsében örökölhets esetleg, ha csak egyik szülője halt el, egyszerre örököl az életben maradt másik szülővel. Többes rokonságot létesíthet és így többszörös örökösödést vonhat maga után az örökbefogadás is. *

101. §. *Betudási kötelezettség.*

1590. Természetszerű vélelem, hogy az örökhagyó egyik leszármazottját a másikkal szemben előnyben részesíteni nem akarta és így a leszármazók törvényes öröklésénél az osztályegyenlőség elvének sértetlenségét a jogrend a betudási kötelezettséggel biztosítja. (Collatio.) Jelenti pedig a betudás a leszármazó törvényes örökösnek azt a kötelezettségét, hogy mindazt, amit örökhagyójától annak még életében előre kikapott osztályrabocsátani, azaz saját örökrészébe betudni tartozik. Megjegyzendő, hogy a menynek (a leszármazó fiú feleségének) juttatott előadomány a fiú részéről szintén betudandó. Közelebbi és távolabbi leszármazók az osztályrabocsátásra egyaránt kötelezve vannak; a távolabbiak esetleg kétszeresen is, mert nemcsak a saját előadományukat, hanem azt is betudni kötelesek, amit törzselődjük (akinek helyére lépnek) előadományként, vagy a leszármazókra ki nem ható lemondásáért ellenértékképen kapott. Az oly előadomány, melyet házastársak közös leszármazója szülei életében kapott, mindenik szülő utáni örökrészébe fele-fele arányban tudandó be, hacsak igazolást nem nyer, hogy az előadomány kizárólag csak az egyik szülő vagyonából eredt.

1591. A betudás rendszerinti tárgya: amit fi- vagy leány-leszármazó kiházasítás, vagy önálló háztartás-alapítás, üzletnyitás, élethivatás megkezdése és folytatása céljából kapott (1840:VIII. t.-c. 2. §.); nemkülönben a magasabb kiképezte-

* Irod. utalások. L. 101. § alatt.

tésre adott és a leszármazó adósságainak kifizetésére szánt összegek és általában mindaz, amiről örökhagyónak a betudás iránti szándéka kifejezést nyert vagy az egyébként megállapítható. Ebből következik, hogy amiről világos, miszerint nem azzal a szándékkal adatott, hogy betudassék: az a betudás alól mentes. Alkalomszerű, csekélyebb ajándékoknál ezt a szándékot a körülményekből már vélelemszerűen fel lehet venni.

1592. A betudás módja jogunkban az ú. n. *idealis collatio*. Vagyis: az előadománynak az örökség megnyílásakor értéke megállapítottván, ez az érték hozzászámítandó a hagyaték értékéhez és osztály alá az így idealiter nagyobb értékre kiegészített hagyaték kerül. Ha az előadomány már nincs meg: akkor az adomány időpontja szerinti érték veendő figyelembe. Az előadományozott osztályrészéből az előadomány értéke levonatik. Ha az előadományozott többet kapott volna ki előre, mint amennyit a fentiek szerint meghatározandó osztályrésze tenne: a többlet visszafizetésére nem köteles (kivéve ha a köteles részre jogosítottak érdekei szenvedtek volna csorbulást) és az osztálynál figyelembe nem vétetik, mintha az örökségből kiesett volna. (Túladomány.)

1593. Ha közvetlen leszármazókkal együtt in stirpe távolabbiak is örökölnék és ezek közül a távolabbiak közül kapott valamelyik előadományt: azt először is a többi törzsekkel, azután pedig saját törzstársaival szemben kell (tehát kétszeresen) osztályra bocsátania. Amennyiben a távolabbi leszármazó előadománya túladománynak bizonyul: őt az osztályból kihagyjuk és törzstársainak hányadát a többi törzsek osztályrészéhez arányosítjuk, úgy, hogy az osztályban csak oly hányad szerint vegyenek részt, amely hányad őket a túladományozott (és kihagyott) törzstársat is figyelembe véve, a törzsükre esett hányadból megilletné. Ha tehát pld. a törzsben négyen voltak, csak negyedannyit kaphatnak összesen, mint a többi törzsek külön-külön.

1594. Más ismét a helyzet, ha a törzstársak, amellet, hogy egyikük túladományban részesült, egy, az esetleg törzselődjük javára esett előadományt is osztályra bocsátani kénytelenek. Ilyenkor szabályul szolgál, hogy a túladományozott távolabbi leszármazó nem csak a maga túladományával marad számításán kívül, hanem a törzselőd előadományának azon részével

is, amely a törzstársai közötti osztályrabocsátásnál rája esendett volna. *)

102. § *Hitvestársi öröklés.*

1595. Leszármazók nem léteben öröklési jogunk az elhunyt vagyonában való örökösödésre elsősorban a hitvestársat hívja meg, bizonyos esetekben pedig a hitvestárssal concurrálól, mint singularis örökösöket, az elhunyt felmenőit, illetőleg oldalrokonait is. A felmenők és oldalrokonok ezen concurráló öröklési joga a hitvestárs öröklését in concreto meg is hiúsíthatja, mert a hagyatékot teljesen felemésztí. Nevezetesen, ha az elhunyt életében oly javai voltak, vagy hagyatékában olyanok vannak, melyek az Országbírói értekezlet 14. §-a szerint „öröklött vagyon“ természetével bírnak (lásd: az öröklött vagyonra nézve alább a 103. §-t): ezeknek értéke erejéig a hitvestárssal szemben az a felmenő, illetőleg oldalrokon örököl, akinek ágáról ez az „öröklött vagyon“ az örökhagyóra hárult. Így a hitvestársnak, mint általános örökösnek örökösödése tárgyi terjedelmét tekintve, csak az öröklött vagyon értékét meghaladó többletre, az ú. n. *szerzeményi* vagyonra szorítkozik és az ágra viaszszállandó öröklött vagyonra csak akkor terjed ki, ha ági örökösök nem volnának.

1596. A hitvestársi öröklés (*successio conjugalis*) különben kölcsönös, azaz a férjet neje után éppen úgy megilleti, mint ezt férje után. Amellett, hogy az egész hagyaték hitvestársi öröklés tárgya, vélelem harcol. Az öröklött jelleget ezért az tartozik bizonyítani, aki ági örökösül a hitvestárssal szemben fellép. Amennyiben az öröklött vagyon még természetben meg van, természetben adandó ki; ellenesetben értékét a szerzeményből kell pótolni.

* *Irod. utalások* a 100. és 101. §§-hoz. *Zlinszky—Reiner*: Magánjog 1046. és köv. l. — *Herczegh M.*: Családi és öröklési jog c. id. m. 233. és köv. l. — *Katona Mór*: A törv. örökösödés a magy. jogban c. m. (Bpest 1872.) — *Telleszky István*: Örökösödési jogunk törvényhozási szabályozásához. (Bpest 1876.) — *Magyar Géza*: A rokonok törv. öröklési rendje 1848 előtt. (Magy. Igazságügy XXXIII. k. 258. és köv. l.) — *Zsögöd B.*: Az örökjogi törv. javaslat c. m. (Tanulmányok II. k. 327. és köv. l.) — *Kern id. c. m.* (*Fodor f. Magánjog* V. k. 80. és köv. l.) — *Zsögöd B.*: A törv. örökösödési részbe való betudás beszámítási módja. (Tanulmányok II. k. 475. és köv. l.) — *U. az*: A cellatioról. (U. ott 275. és köv. l.) — *Jancsó György*: A betudás. (Jogtud. Közl. 1884. évf.) — *Gádr Vilmos*: A betudásról. (Bpest 1887.) — *Kiss Albert*: Az osztályrabocsátásról. (Dolgozatok a magánjog köréből c. gyűjt. 3. és köv. l. Kassa 1910.)

1597. Nincs helye hitvestársi öröklésnek, ha a házaspár közti házasság érvénytelen volt. Kivételt ez alól csak a vélt házasság képez a jóhiszemű házaspárra nézve, amennyiben ő a túlélő. Az, hogy a házasság utólagosan akár megállapító perrel, akár bejelentéssel megtámadtatott, a jóhiszemű hitvestársi öröklését már nem érinti. Nincs helye hitvestársi öröklésnek akkor sem, ha a házasság jogerősen felbontott. Amennyiben az egyik házaspár éppen a bontó per folyamán hal meg, az eddigi gyakorlat szerint a hitvestársi öröklés, ha csak ítélet még alsóbbfokon nem hozatott, érvényesíthető. Ellenkező esetben azonban, bár a hozott ítélet még nem jogerős, a hitvestársi öröklési igényt érvényesíteni nem lehet. A kérdés különben vitatott és tisztázottnak nem tekinthető. Nincs helye hitvestársi öröklésnek, ha a túlélő házastárs érdemtelen, vagy ha az elhunyt őt végrendeletileg az öröklésből kirekesztette. „Érdemtelenység“ alatt pedig itt a szigorúan öröklési-jogi értelemben vett érdemteleniséget értjük (lásd 98. §.), mert az pld., hogy a házaspár éppen a túlélő vétke miatt külön éltek, ennek hitvestársi öröklését nem érinti. Az ágy és asztaltól való elválás szintén kizárja a hitvestársi öröklést, ellenben az egyszerű, tényleges különélés nem.

1598. A jász-kun területben érvényben tartott jász-kun statutum (V.) a hitvestársi öröklést az országos jogtól némileg eltérően szabályozza. A „közkereső“ özvegyek t. i. azok, kik férjükkel akár szerződéses alapon, akár azért, mert a szerzés kizárólagos alapja az ő vagyonuk volt, közszerzeményi közösségben éltek, hitvestársi öröklés címén az összes szerzeményi javakat öröklik — ha férjüknek sem leszármazó, sem egyéb örököse nem maradt. Ha azonban igen, úgy a statutum szövegéből egyéb nem olvasható ki, mint hogy a hagyaték minden részében a férj örökösére száll. A „nem közkereső“ özvegyek ellenben, (s miután a közszerzemény tekintetében a jász-kunok a nemesi jog alá esnek, ez lesz a rendszerinti eset) akik a statutumban a hitvestársi öröklés szempontjából épp úgy, mint a férj hitvestársi öröklése megemlítve nincsenek: a férjjel együtt az Orszb. ért. 17. §-a szerint az ált. magánjog rendelkezése alá esnek. *

* Irod. utalások. L. 103. § alatt.

103. §. *Felmenők és oldalrokonok öröklése.*

1599. Leszármazók és házastárs nemlétében a hagyaték per universitatem az örökhagyó felmenőire, illetőleg oldalrokonaira száll (felszálló örökség), akik ekként a törv. öröklés rendjében harmadik helyen állanak. A felmenők és oldalrokonok öröklési jogosultsága tárgyilag a hitvestárs szerzeményi öröklésével esik össze, mert az ágról hárult „öröklött vagyont“ a jogosult ági rokonok a felmenővel szemben is, különleges jogutódként kikövetelhetik. Miután azonban ezek az ági rokonok szintén csak a szülők vagy oldalrokonok lehetnek: a felmenők és oldalrokonok öröklésénél az öröklés e két neme igen gyakran ugyanazon egy személyben találkozhatik össze. A felmenők és oldalrokonok e kettős, közönséges és singularis (ági) örökösödését külön-külön kell tárgyalnunk, megelőzően pedig meg kell ismerkednünk az „öröklött vagyon“ és „szerzeményi vagyon“ közt örökjogi szempontból teendő alapvető különbséggel.

1600. Az orsz. bírói ért. 10. §. értelmében öröklött vagyon az, ami „akár végrendelet, akár anélkül“ apánkról vagy anyánkról vagy ezek valamelyikének ágáról szállott reánk. Ez a meghatározás azóta kifejlett szokásjogunk szerint így egészítendő ki: Öröklött vagyon mindaz, ami nemző elődeink bármelyikéről vagy azok ágáról (tehát oldalrokonokról is) akár közvetve, akár közvetlenül szállott reánk, még pedig akár az öröklés valamely neme révén (végrendeleti törvényes öröklés, hagyomány, halálesetére szóló ajándékozás) akár élők közötti ingyenes ajándékozás útján. Az élők közötti ingyenes juttatások közül csak az nem utalandó be az „öröklött vagyon“-ba, amit osztályrabocsátani sem kell. Az „öröklött“ jelzés tehát nyilván nem pontos, mert egyrészt olyant is ideértünk, ami nem örököltetett és másrészt az idegenektől, azaz nem nemző elődeinktől örökölt javak nem számítanak az öröklötthöz, hanem a szerzeményhez.

1601. Az öröklött vagyont, mint atyai vagy anyai ágról hárult „ági vagyont“ különböztetjük meg. A felmenő (és az ő helyébe lépő oldalrokon) t. i. csak olyan öröklött vagyonban érvényesítheti az általános örökösssel szemben az ő singularis öröklési jogát, mely rá nézve ági vagyonnak, azaz az ő ágáról hárultnak tekintendő. Az egész különleges öröklésnek alap-

gondolata t. i. az, hogy leszármazók nem létében oda szálljon vissza az öröklött vagyon, ahonnan eredt, amiből az a további fontos megszorítás is következik, hogy az ági visszaszállás csak addig az elődig megy, aki a kérdéses vagyonra nézve első szerzőnek tekintendő. Ezentúl elveszti öröklött jellegét, „felszabadult ági vagyonná” válik és a hitvestárs, illetőleg a felmenők szerzeményi öröklésének lesz a tárgya. Az apám szerezte ház pl. apámra és tőle leszármazott testvéreimre ági vagyon, apai nagybátyámra azonban, mert ő a szerző elődön túl lévő törzselődömtől (nagyapámtól) származik, nem.

1602. Szerzeményi vagyon mindaz, ami a fentiek szerint nem bír „öröklött” vagyoni jelleggel. Szerzemény tehát az is, amit örököltünk, de nem nemző elődeinktől, hanem mástól. Vérokontól öröklött javak általában szintén szerzeményiek, de nem akkor, ha az illető vérrokon-örökhagyóra a kérdéses javak egy velünk is közös törzselődjéről szállottak le. Ez esetben t. i. megint „öröklött”-ről lesz szó. Szerzemény továbbá mindaz, amit a szó szoros értelmében szereztünk, vettünk, cseréltünk, közönyös lévén, hogy ezeket a visszterhes ügyletet nemző elődeinkkel kötöttük-e vagy idegenekkel. Öröklési jogi alkalmazásában a szerzeményi vagyon megállapítását gyakorlatunk nem a most adott anyagi criteriumok, hanem merőben alaki szempontok szerint végzi. Szerzeménynek nevezetesen csak azt a többletet veszi, ami a meglevő és megvolt (elköltött) öröklött vagyon értékét felülmúlja.

1603. *Felmenők és oldalrokonok szerzeményekben való öröklése.* Ha leszármazók és házastárs nincsenek, az örökhagyó után maradt szerzeményi javakban a törzsi rendszernek megfelelően a legfiatalabb törzs (parentela) hivatott az öröklésre. Azaz, az örökhagyó szülői és ezek leszármazói. Ha ebben a parentelában örökös vagy öröklésre alkalmas nincs: következik az idősebb parentela, t. i. örökhagyó nagyszülői és ezek leszármazói; ezután pedig sorban a harmadik, vagyis a szépszülői, aztán a dédszülei, összülei és ükszülei törzsek, illetőleg az ezen törzsekhez tartozó leszármazók a végtelenig. Persze a gyakorlati életben már az is a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, hogy az öröklés a harmadik parantélára szálljon át. Elv az, hogy amíg az ifjabb törzsek egyikében akad örökös, addig idősebb törzsbeli nem örökölhét.

1604. A szülői parantélában a szerzeményi hagyaték az apa és anya közt egyenlően oszlik meg. Ha az egyik szülő nem él, helyébe ivadékai (az örökhagyó édes és az elhunyt szülőtől való féltestvérei) lépnek, egymásközt fejenként egyenlő arányban osztozkodván. Ha a korábban elhunyt szülőnek ivadéka nem maradt, az egész szerzemény a másik szülőé, illetőleg ha ez sem élne, ennek ivadékaé. Amiként így szülő nem létében a testvér jut öröklésre, úgy a kiesett testvér helyére is, in infinitum az ő leszármazói lépnek.

1605. Ha a szülői parentéla üres, úgy az öröklés a nagyszülői törzsre megy át és a négy nagyszülő négy egyenlő részben örököl; illetőleg a nem élő nagyszülő helyett az ő ivadékai. Ha ivadék nincs, az elhunyt nagyszülő egynegyed része az ugyanazon ágbeli másik nagyszülőnek (illetőleg ivadéka) jut, tehát pld. az *anyai* nagyanya része az *anyai* nagyatyára. Amennyiben pedig az egyik nagyszülői pár ivadékos-tól együtt kiesik: részeik egyenlő arányban a másik nagyszülőpárra szállanak. Ha három nagyszülő halt el minden ivadék nélkül, az egyedüli örökös a negyedik nagyszülő, illetőleg ivadéka lesz.

1606. Ugyanezen szabályok szerint megy tovább az öröklés a többi, idősebb parentélákban is, ha ezek következnenek sorra a fiatalabbak üressége okán. A szépszülei törzsben már 8, a dédszüleiiben 16, az összüleiiben 32 ág örököl, stb., szabályul szolgálván, hogy az üres alcsoportból a rája jutandott rész a hozzá legközelebbi alcsoportra száll át. Az öröklés kölcsönössége itt is előfeltétel, valamint a többszörös öröklés a felszálló örökségnél is érvényesül.

1607. II. *Felmenők és oldalrokonok ági öröklése.* Az „öröklött“ vagyonban, annak *háruláskori* értéke erejéig a többi, bár közelebbi törzsekhez tartozó rokonokkal szemben azok a rokonok vannak öröklésre hivatva, akikre ezek az öröklött javak *ági vagyonnak* minősülnek. *Ág* alatt *elődöt* és *tőle származó ivadékot* értünk. Ági vagyonnak pedig közelebbiről a következők tekintendők: a) azok az „öröklött“ javak, melyek az örökhagyóra valamelyik szülőjéről hárultak *erre a szülőre* és az ő leszármazóira, *mint ágra* nézve; b) az örökhagyóra az ő nagyszülőjéről *közvetlenül* hárult javak *erre a nagyszülőre* és a tőle leszármazókra, *mint ágra* nézve. Még pedig elsősorban arra a szülőre (és leszármazóira, *mint ágra*) nézve, aki

által az örökhagyó a nagyszülőtől származott; másodsorban magára a nagyszülőre és annak többi leszármazóira, mint ágra nézve;

1608. c) Ugyanígy ági vagyon az, ami az örökhagyóra az ő szépszüljétől *hárult közvetlenül*, erre a szépszültre és összes leszármazóira nézve; a sorrend ugyanaz, mint a nagyszülői ági vagyonnál. Hasonlóképp minősítendők a déd- és ősszültől, stb. közvetlenül hárult javak is, ám ennek gyakorlati jelentősége nincs; d) ági vagyont képez végül az is, ami az örökhagyóra valamely fent mondott elődjéről nem *közvetlenül*, hanem *közvetve* hárult le; pl. akár nagyszülőről-szültre és így az örökhagyóra, akár úgy, hogy nagyszülőről valamely oldalrokonra és erről az örökhagyóra. A lényeg az, hogy a leszállást közvetítő oldalrokonnak az örökhagyó nagyszülője szintén nemző elődje legyen.

1609. Megjegyzendő továbbá: a cserébe kapott ingatlan az elcserélt ági ingatlan helyébe lép. Öröklött pénzen vásárolt ingatlan (vagy ingó) szerzeményt képez és az ági öröklés tárgya csak a vásárra fordított érték lesz; — ha testvérek a szüleikről rájuk szállott vagyont a hagyaték átadása után újabb osztály tárgyává teszik: az osztályba kapott javak továbbra is ági jellegűek maradnak; — az örököstárstól megváltott örökségi jószág a megváltással ági minőségét elveszti; házastársnak elajándékozott ingatlan, ha utóbb hitvestársi öröklés címén az ajándékozóra vissza is száll, ági jellegét többé vissza nem nyeri.

1610. Hárulás vagy leszállás alatt nemcsak az öröklés minden nemét, hanem az élők közötti ingyenes juttatásokat is értjük. Mihelyt azonban az öröklött vagyon bármily címen idegenre, házastársra vagy örökbefogadottra száll: ági jellegét azonnal elveszti. Az egész ági öröklés ethikai alapgondolata t. i. az, hogy a magtalanul elhalt örökhagyó öröklött vagyona azoké legyen, akiket az, a magtalanul elhalt *nem létében* illetett volna. Ezek pedig az előd, akitől a vagyon jött és ennek az elődnek a leszármazói. Ekként az ági örökösök az egymással vérségi összeköttetésben levő személyeknek bizonyos zárt körét alkotják, mely lefelé a magtalanul elhalt örökhagyóval, felfelé pedig a vagyont szerző előddel záródik. A vagyon viszszaárulása tehát a szerző elődön túl nem mehet, s ha semmi oly ivadék, mely ugyanezen szerző elődtől származnék, nem

volna: az ági vagyon felszabadul és öröklési jogi szempontból szerzeménynek tekintendő.

1611. Az ági öröklés tárgya az ági vagyonnak *háruláskori értéke*. Időközben beállott értékcsökkenések a szerzeményből pótlandók; értékgyarapodás esetén pedig a többlet a szerzeményhez számítandó. A gyakorlatban némi ingadozás tapasztalható e téren, s pl. elidegenített ági vagyonnál elég helytelenül nem a háruláskori értéket, hanem az elidegenítéskor elért értéket veszik irányadóul. A háború előtt hárult ági jellegű pénzösszeg azonban a pénzleromlására tekintettel méltányosan átértékelendő. Az ági minőséget, miután a szerzemény mellett vélelem harcol, bizonyítani kell, még pedig annak, aki ezen a címen az általános örökssel szemben fellép. Ez a bizonyítás kétágú. Bizonyítandó először a követelt értéknek „öröklött” volta és másodszor az, hogy ez az érték a követelőre nézve ági, vagyis oly vagyont képez, mely az örökhagyóra vele közös törzselődről hárult.

1612. Bár az ági öröklés a mondottak szerint tulajdonképpen pénzkövetelés, mert bizonyos javak *értékének* kiadására vonatkozik, judicaturánkban mégis kialakult szabály, hogy a természetben, (sőt surrogatumban is), meglevő ági vagyont természetben lehet kikövetelni. A természetben való kiadásnál az értéket növelő beruházásokért a szerzeménynek megtérítés jár. Az ági öröklés jellege arra utal, hogy jogunk azt mintegy törvényes hagyománynak tekintti, sőt, ha a szerzeményi örökös egyúttal ági örökös is volna, törvényes *előhagyományként* kezeli.

1613. Maga az ági öröklés rendje különben a hivatott ágakon belül a szerzeményekben való öröklés szabályai szerint igazodik. Ági öröklésre, ha a hagyatékból különböző ágakból hárult javak vannak, több ág támaszthat igényt. Ha ezek az igények a hagyatékból teljesen kielégíthetők nem volnának: aránylagosan fognak kielégíttetni. A többes rokonság itten is több ági örökségben való öröklésre ad jogot, ha az illető rokon több hivatott ágban foglal helyt s ez ágakon belül is az öröklés rendje rája kerül. *

* Irod. utalások a 102. és 103. §§-hoz. *Herczegh M.*: Családi és örökl. jog c. id. m. 276. és köv. l. — *Jancsó Gy.*: Házassági és házastársi öröklési jog c. id. m. 837. és köv. l. — *Kern*: id. c. m. (*Fodor f. Magánjog* V. k. 156. és köv. l.) — *Zsögöd B.*: Törv. tervezet az örökösödésről. (Tanulmányok II. k.

104. §. Özvegyi öröklés és özvegyi jog.

1614. Régi jogunknak egyik maradványaképpen az ország-bírói értekezlet 15. §-a az özvegyi öröklés (*successio vidualis*) intézményét az ezt szabályozó korábbi jogszabályok értelmében fenntartotta. Özvegyi öröklés *csak* a nemes (vagy *honoratior*) férfi után maradt özvegy nőt illeti férje hagyatékában, a férjet ellenben neje után soha. Előfeltétele, hogy az elhúnyt férj után leszármazó örökösök maradtak legyen, mert ellenkező esetben az özvegyi öröklés a nemes és nem nemes rendű özvegyekre egyaránt kiterjedő hitvestársi öröklésbe olvad bele.

1615. Az özvegyi öröklés tárgya: *a)* mint törvényes hagyomány — osztály előtt — a férj jobb öltözékei, jegygyűrűje, kocsija és hámos lovai, melyekkel nejével járni szokott; *b)* az ötvennél nem nagyobb számú ménes fele, illetőleg a ménes feleértéke; *c)* a férj *mindennemű* ingóságaiból egy gyermekrésznyi és végül *d)* a férj zálogos birtokai, hasonló megosztás mellett, ami helyett zálogos birtokot nem ismerő mai jogunkban a férj jelzálogjogilag biztosított követeléseit kell értenünk. Ahol hitvestársi öröklésnek helye nincs, ott özvegyi öröklésről sem lehet szó.

1616. Az V-ik jászkún statutum különbséget téve közkereső és nem közkereső özvegyek között, az országos jogtól anynyiban eltérően intézkedik, hogy a közkereső özvegynak özvegyi öröklés címén a férj ingatlan szerzeményeire fordított összegből és a többi hagyatéki ingóságból juttat a gyermekekkel fejenként egyenlő részt; a nem közkereső özvegynak ellenben csak a férj házasság alatt szerzett ingóságaiból. Hogy mikor közkereső az özvegy és mikor nem? az országos jog szerint döntendő el, mivel ezt a kérdést a jászkún statutum nyitva hagyja. Végül megjegyzendő, ha a nemes özvegy férjével kivételesen közszerzeményi közösségben élt: özvegyi öröklése a férjnek csak oly ingóságaira terjedhet ki, melyek nem közszerzeményi jellegűek.

1617. *Özvegyi jog* (*jus viduale*). Az özvegyi jog az öz-

95. és köv. l.) — *Zlinszky-Reiner*: Magánjog 1050. és köv. l. — *Zsögöd B.*: Öröklött és szerzett vagyon c. m. (Tanulmányok (I—II. k.) — *Schwarz G.*: Az ági öröklés (Bpest, 1898.) — *Ujlaki M.*: Id. c. bibliographiája 489. és köv. l.

vegyasszonyt az elhunyt férj hagyatéki vagyonában (ideértve a férfi használatára szolgáló ingókat is) törvényes öröklés címen özvegyisége idejére megillető haszonélvezeti jog (usus-fructus), melyet a leszármazók úgy tárgya, mint terjedelme tekintetében jelentékenyen korlátozhatnak. Az özvegyi jog az öröklési jogi jellegű vagyonzajok közé tartozik és előfeltétele az, hogy az érvényes (vagy a nőre nézve vélt) házasság a férj halálával szűnjék meg. Amely esetekben hitvestársi és özvegyi öröklésnek helye nincs, ott özvegyi jogról sem lehet szó. Az özvegyi jog singularis successiot jelent, mert egy szorosan meghatározott jogra, t. i. a hagyaték haszonélvezetére vonatkozik. Azzal azonban, hogy joga biztosításául az özvegy a férj egész hagyatékában bennmaradhat s a mindenkori örökösök kénytelenek vele szemben felperesként fellépni: az özvegyi jog az egytetemes jogutódlás látszatát idézi elő. Belső intézményi ratioja szerint végül úgy tekinthető, mint a férjet terhelő nőtartásnak a házasság megszűnése utáni folytatása.

1618. *Özvegyi jog alanya és tárgya.* Alany az özvegyen maradt nő; „özvegy“ férfi soha. A rendi különbség e részben nem érvényesül. Tárgya a férj *egész* hagyatéka. Ebből következik, hogy ami a nőt a hagyatékból hitvestársi és özvegyi öröklés vagy közszerzemény címén *tulajdonul* illeti: özvegyi jog tárgyául nem szolgálhat. Kivételes szabály (Trip. I. R. 98. cím) alapján nem esik özvegyi jog alá a *várkastély*, ha a hagyatékhoz csak egy ilyen tartozik; továbbá *nem nemes* (nem honoratior) férfi özvegyének özvegyi joga, ha a férj korábbi házasságából az özvegyre nézve mostoha gyermek maradt, a korábbi házasság alatti szerzeményekből, valamint a férj ősi (ma: öröklött) javaiból csak egy gyermekrésze vonatkozik. Nem tárgya az özvegyi jognak a hitbizományi kötelek alatt álló vagyon sem, bár az alapítólevél ellenkezően is rendelkezhetik.

1619. *Az özvegyi jog tartalma és terjedelme leszármazók nem létében.* Leszármazók nem létében az előbb mondottakhoz képest az özvegyi jog a férj egész hagyatékának haszonélvezetére kiterjed s az özvegy különös birtokbavétel helyett férje hagyatékában egyszerűen bennmaradhat. Amennyiben a hagyaték egyes dolgain határozatlan időre szóló bérleti, haszonbérleti vagy használati szerződések állának fenn: az özvegy ezeket joghatályosan felmondhatja. A hagyatéki javak szer-

zeményi vagy öröklött vagyoni természete közönyös, de az ági örökösök az öröklött ingó vagyon értéke erejéig az özvegytől biztosítást követelhetnek, viszont az ingatlanokra az özvegyi jog, az örökösök, hagyományosok tulajdonjogával egyidejűleg bekebelezendő (1894: XVI. t.-c. 81., 102. §§.).

1620. Az özvegyi jog tartalmát egyes és külön törvények alapján igényelhető jogosítványok jelentékenyen kibővíthetik. Így az elhunyt férj szolgálata után járó özvegyi nyugdíj (1885: XI. t.-c.); a férjet illetett gyógyszerári jogosítvány (1876: XIV. t.-c. 132. §.), a férj iparüzési jogosítványa (ipar-törv.); a férj italmérési engedélye (1888: XXXV. t.-c. 10. §.); katonatiszti özvegyeknél a házassági biztosíték kamatainak élvezése (1881: LX. t.-c. 57., 58. §§.) esetében.

1621. Az özvegy és az örökösök közti jogviszony egészen a haszonélvező és a haszonélvezetbeadó tulajdonos jogviszonya szerint alakul. A hagyaték ugyan az örökösöknek adatik át a hagyatéki eljárás rendjén (beszavatolás), de ez nem jelent physikai átadást, hanem csak az örökösök öröklési jogának bírói elismerését és megállapítását. Az örökösök hitelezői által a hagyaték ellen vezetett végrehajtások: az özvegyi jogot nem sérthetik. Ellenben a hagyatéki hitelezőkkel szemben az özvegy védve már nincs és ezek követeléseiket akkor is kielégíthetik, ha ezzel az özvegyi jogot teljesen meg is hiúsítják. Ugyanígy semmivé teheti az özvegyi jogot a férj ellen halála előtt megnyitott csőd is.

1622. *Özvegyi jog tartalma és terjedelme akkor, ha leszármazók maradtak.* Leszármazók létében az özvegyi jog tartalmán és terjedelmén lényeges változást idézhet elő az özvegyi jognak *megszorítása* vagy *korlátozása*, melyre mai jogunk szerint *csak* a leszármazók vannak jogosítva. A korlátozásra jogosult ivadék halála esetén ennek oldalági örökösére a korlátozás joga nem száll át. A megszorítás azt jelenti, hogy az özvegy a hagyaték teljes haszonélvezete helyett illő tartással és lakással elégtettetik ki; de amíg ez részére kiszabva és biztosítva nincs, a hagyaték teljes haszonélvezetében bennmaradhat. (V. ö. 1894: XVI. t.-c. 92. §. 5. bekezdés.)

1623. Az özvegyi jog korlátozása akár egyezséggel, akár perben történhetik. A leszármazókat megillető megszorítási jog személyes természetű és sem az örökség megvevőjére, sem engedményesre át nem szállhat. Legfeljebb az örökhagyó

fiának (a leszármazónak) özvegye kérheti saját özvegyi joga érdekében a megszorítást, ha elhalt férje a korlátozásra egyébként szintén jogosítva lett volna. Azokban a felette ritka esetekben pedig, mikor a korlátozás kiskorú leszármazók részéről volna érvényesítendő: elvileg nincs kizárva az, hogy a kiskorú helyett törvényes képviselője fel ne léphessen. Az eset azonban ritka, mert kiskorúnak törv. és term. gyámja az anya lévén, a haszonélvezet már ezen a címen is őt illeti; ha pedig a kiskorú nem t. és t., hanem törvényes vagy rendelt gyámság alatt áll, még élő anyjának a vagyonkezelés csak számadáskötelezettsége mellett lehet a kezén. A megszorításnak tehát tárgya nincs.

1624. Özvegyi jog megszorításának tehát csak az esetben lehet gyakorlati jelentősége, ha a leszármazók nagykorúak. Ha a leszármazók közül csak egy nagykorú és ez kéri a megszorítást: ez esetben is a vagyon egészben, a kiskorúak szempontjából is, kiadandó, de a kiskorúak részét az özvegy t. és t. gyámsága címén haszonélvezetül visszakapja. Nincs helye özvegyi jog megszorításának, ha a haszonélvezetet a hagyatékon a férj végrendeletileg biztosította részére, s ez ellen a leszármazók csak a kötelesrész sérelme címén léphetnek fel. Nincs helye akkor sem, ha a hagyatékok oly csekélyek, hogy az illő tartást és lakást jövedelmével meg nem haladja. Ilyenkor még a kötelesrész iránti igények is háttérbe szorulnak. Az özvegyi jogot konkrét esetben kiegészítő speciális jogosítványok (nyugdíj, stb.) semmi körülmények között sem eshetnek megszorítás alá.

1625. A megszorított özvegyi jog mértékét a jog az illő tartás és lakásban állapítja meg. Ha a megszorítást közös leszármazók (édes gyermekek) kérik, a lakás az özvegyet abban a házban illeti, ahol férjével lakott. Ha lakás a férj után nem maradt, vagy ha igen is, de csak egy és az özvegy abban az örökösökkel együtt lakni nem hajlandó: az örökösök akár idegen házban kötelesek számára lakást fogadni, akár járadék alakjában lakbért fizetnek neki. Az özvegyet illető lakásjog egyszerű *usus* és így bérbeadás útján nem értékesíthető. A tartásnak az elhunyt férj rangjához, módjához illőnek kell lennie. Kiszolgáltatási módja egyezkedés tárgya, de ha ilyen nem létesülhetne, a természetben való tartás elfogadására az özvegy nem kényszeríthető. Ha azonban az özvegyi jogot az

örökösök az özvegygel való megegyezés alapján tőkeösszegben vagy járadékban megváltották: a pénz leromlásával annak méltányos átértékelése az özvegy keresetére megállapítandó. Ha az özvegynek magánvagyonja van: a tartás megállapításánál ezt a körülményt figyelmen kívül hagyni nem lehet. Nemes férfi özvegye végül esetleges újabb férjhezmenetele alkalomával kiházásitást is követelhet férje hagyatékából, mely azonban a szokásos menyasszonyi kelengyén túl nem terjedhet.

1626. Ha az özvegyi jog megszorítását az özvegyre nézve *mostohagyermek*ek kéri, a megszorított özvegyi jog nem illő tartás és lakásból fog állani, hanem a hagyaték egy gyermekrésznyi hányadának haszonélvezetében állapítandó meg. (1840: VIII. t.-c. 18. §.) Az, hogy a kérdéses egy gyermekrész konkrét esetben túlkicsiny: nem jön figyelembe. Miután azonban az 1840: VIII. t.-cikk most jelzett intézkedése *csak* a nem nemes ember özvegyére vonatkozik; nemes és honoratior özvegyénél azt alkalmazni nem lehet.

1627. Az özvegyi jog törvény alapján jár és így a férj aból feleségét ki nem rekesztheti. Újabban előfordul ugyan, hogy a gyakorlat elismeri a férjnek az özvegyi jog megvonása iránti jogát, ha a nőnek házasság alatti magaviselete valamely házassági bontó ok tényállásának megfelel és a férj emiatt a bontópert meg is indította, vagy az életközösséget ezen a címszűntette, vagy ha mindebben csak rajta kívül fekvő és tőle nem függő körülmények gátolták. Annak különben, hogy a férj az özvegyi jognak mikénti kiszabására nézve végrendeletében belátása szerint intézkedhessék semmi akadályja nincs és ha ezek az intézkedései az özvegyi jog minimális mértékét nem sértik: meg is állanak. Ha a férj özvegyi jog címén kevesebbet vagy a természetben való kiszolgáltatást rendeli ki: az özvegy azt elfogadni nem tartozik és azzal szemben törvényen alapuló özvegyi jogát érvényesítheti. Míg az e tárgyú vitás kérdések a törvény rendes útján eldöntetnek: az özvegy a hagyaték egész haszonélvezetében bennmarad. Ha a férj az özvegyi jogot vagyonának élők közötti elajándékozásával meghiúsítja: a nő a megajándékozottól özvegyi jogának kiadását a megszorított özvegyi jog mértéke szerint követelheti.

1628. *Özvegyi jogok összeütközése.* Az apa és fiú özvegyének özvegyi jogai akkor kerülhetnek összeütközésbe, ha a fiú

özvegy édesanyja előtt és szintén özvegy hátrahagyásával hal el. Ha a hagyatéki vagyon engedi, az idősebb özvegy özvegyi jogának megszorításával a minimális özvegyi jog az ifjabb özvegynak is kiadandó. Ha a hagyaték jövedelméből a két özvegyi jog egymás mellett való érvényesülése nem telik ki: az ifjabb özvegyi jog az idősebbel szemben engedni kénytelen.

1629. *Özvegyi jog megszűnése.* Megszűnik az özvegyi jog, ha *a)* az özvegy meghal (holtánnyilvánítatik); *b)* ha újra férjhez megy; *c)* ha lemond és *d)* ha az öröklésre általában vagy specialiter csak az özvegyi jogra érdemtelené válik. Utóbbi eset akkor következik be, ha az özvegy oly életet folytat, mely őt a házassági tartás folytatásaként tekintendő özvegyi jogra erkölcsi szempontból méltatlanná teszi.

1630. Az özvegyi jogra való különleges érdemtelenység, az utóbbi évek szokásjogában fejlődött ki, de az érdemteleniségi tényállások tekintetében a kellő egyöntetűség még koránt sincsen meg. Hogy az özvegyi jog törvény alapján vagy a férj végrendeletén, illetőleg neje javára tett halál esetére szóló ajándékozásán gyakoroltatik-e? az érdemtelenység szempontjából közönyös. (Érdemtelen a nő az özvegyi jogra, ha törvénytelen gyermeket szül, még ha ágyasságban nem is élne; — érdemtelen, ha ágyasi viszonyt folytat, ha férjét még annak életében ok nélkül elhagyta, ha férje emlékét meggyalázó és közbotránkozást keltő erkölcstelen életet folytat.) Az érdemteleniséget nemcsak leszármazók, de az összes érdekelt örökösök vitathatják.

1631. A jászkún statutum (V. stat.) szerint a nő özvegyi jogát a férj végrendeletileg kizárhatja, ami az országos joggal szemben nagy eltérést jelent. Az özvegyi jog mértéke különben az illő tartásban áll, s így az országos jog megszorított özvegyi jogának felel meg. Továbbmenőleg, mert a statutum az özvegyi jog korlátozását nem ismeri, nem is szűkítheti meg.*

* *Irod. utalások.* Frank: id. c. m. I. k. 271. §, 519. és köv. l. — Wenczel G.: id. c. m. II. k. 472. § 480. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: id. c. m. 1055. és köv. l. — Jancsó Gy.: Házassági és házastársi öröklési jog. 829. és köv. l. — Zsögöd B.: Törv. tervezet a törv. örökösödésről. (Tanulmányok II. k. 100. és köv. l.) — Kern: id. c. m. (Fodor f. Magánjog V. k. 154. és köv. l.) — Debreczeni Miklós: A jászkunok öröklése mai érvényében. (Jogtud. Közl. 1893. évf.) — Jancsó György: A magy. özvegyi jog. (Bpest, 1895.) — Menyháth Gáspár: Özvegyi jog. (Kolozsvár, 1894.) — Kiss Albert: A mostoha anya özvegyi joga. (Dolgozatok a magánjog köréből c. gyűjt. 21. és köv. l.) — Ujlaki Miklós: id. c. bibliographiája 496. és köv. l.

105. §. *Szent korona öröklése és az egyházi személyek utáni különleges törvényes öröklés.*

1632. A szent korona öröklése, ott, ahol sem törvényes, sem végrendeleti és szerződéses örökösök nincsenek, minden vagyonra nézve kiterjed. (Orsz. bírói ért. 18. §.) Ehhez képest a törvényes öröklés rendjében utolsó helyen a szent korona áll, melyet valamely hagyaték akkor illet meg, ha urafogyottá válik. (Caducitas.) Azt, hogy örökös nincs: a bíróságnak kell megállapítania. Evégből egyéves hirdetmény tételük közzé az ismeretlen örökösök értesítése céljából, kiknek képviselőre ügygondnok is rendelendő. Az eredménytelen hirdetményi idézés és hagyatéki tárgyalás után a bíróság az urafogyott hagyatékot a kincstárnak adja át. A rendes elévülésen belől netalán jelentkező örökösök a birtokba helyezkedett kincstárral szemben öröklési igényeiket érvényesíthetik. (1894: XVI. t.-c. 116. §.) Az urafogyott hagyatékot a kincstár vissza nem utasíthatja. Megjegyzendő, hogy a szent korona ú. nev. törv. öröklési joga nem annyira öröklési jog, mint inkább egy és az államot az urafogyott hagyatékok, mint uratlan dolgok tekintetében megillető kizárólagos elsajátítási jog (occupatio.)

1633. *Egyházi személyek utáni törvényes öröklés.* Az e részben fennálló különleges szabályok csak a két katolikus és a gör. keleti egyházhoz tartozó egyházi személyek utáni törvényes öröklésre vonatkoznak. Más felekezetek egyházi személyeit tehát nem érintik. Továbbá: ezen egyházakhoz tartozó egyházi személyek közül is azok, kiknek egyházi forrásból eredő jövedelmük nincs (p. o. katonai lelkészek), a különleges öröklési szabályok alá nem tartoznak, valamint nincsen ezek alá vetve bármilyen egyházi személy oly jövedelme, vagyona sem, melyet egyházi állásától függetlenül szerzett (pld. mint író, vagy amit örökölt). Lényeges különbség áll fenn azután a kir. adományból eredő javadalommal bíró *főpapok* és az *alsó papság* utáni törv. öröklési szabályok tekintetében, végül pedig az anyaországban és volt kiegészítő része Erdély területén az egyháziak utáni törv. öröklési szabályok szintén különböznek egymástól.

1634. *A kath. egyházban.* A róm. kath. és gör. kath. egyház *főpapjai* utáni törv. öröklést az anyaország területén (Erdély kivételével) az 1703. évben kötött és az 1715: XVI. t.-cikk-

ben becikkelyezett Kollonich Lipót-féle egyezmény (Conventio Kollonichiana) szabályozza. Ez az egyezmény az alsó papság és a nem királyi adományos apátok, praepostok utáni törv. öröklést nem érinti. A szabályok a következők: a főpap könyvei, kéziratái, a javadalom, illetőleg a káptalani *könyvtár* részére; a papi öltözékek, szentelt edények és oltári készségek az *egyház* részére; a házi eszközök, bútorok, pince- és konyhakészletek a javadalom (az utód) részére törvényes hagyományként kiadandók, ha és amennyiben *szerzeményi* természetűek, mert ha ősi (öröklött) javak, úgy a főpap felettük végrendelkezhetett. Az ezen hagyományok, tartozások, cselédbérek, stb. levonásával fennmaradó vagyon egyharmad része az egyházat, egyharmad része a kincstárt, egyharmad része pedig a közönséges jog szerinti törv. örökösöket, ilyeneknek hiányában, fele-fele arányban szintén az egyházat és a kincstárt illeti.

1635. Erdélyben, hol a Kollonich-féle egyezménynek nincs hatálya, az Appr. Const. I. R. 6. cím 2. art. alapján a főpapi hagyatékokban a rokonoknak volt törv. öröklési joga. Rokonok nem léteben az ingó szerzemények s az ingatlanok becsértéke az egyházra szállottak. Ezen egy 1788 jún. 21-én kelt kormányshatározati rendelet s ennek nyomán 1822. évi gyulafehérvári egyházmegyei statutumok oly értelemben változtattak, hogy a főpap hagyatékának egyharmad része a székesegyházat, egyharmad része a rokonokat illeti és egyharmad része (portio puperum) a kath. kórházaknak, szegényintézeteknek jut.

1636. *Alsó papság*, valamint c. püspökök, c. praepostok, apátok, magánjavadalmas praepostok és apátok, kanonokok utáni törv. öröklést az 1894: XVI. t.-c. 127. §-ában fenntartott régi rendeleti jogforrások, az eljárást pedig az 1904 június 19-én T. 107/15. sz. igazs. és vallásügyi miniszt. rendelet szabályozzák. Ezek szerint: költségek, adósságok, cselédbérek, papnőveldei, intézeti járulékok levonásával a tiszta hagyaték egyharmad része az egyházat, egyharmad része a rokonokat, egyharmad része pedig a szegényeket (portio pauperum) illeti. (1774 május 27-iki 2474. sz. kir. és 1774 aug. 8-iki 3524. sz. helyt. tanácsi rendelet.) Merőben saját vagyonukból, keresetükből és nem egyházi javadalomból élő egyházi személyek után a közönséges öröklési szabályok szerint történik a törv. öröklés. (1812 okt. 6-iki 4030/24.269. sz. helyt. tan. rend.)

Ugyanígy, mindenféle alsóbbrendű pap nem egyházi forrásból származó vagyonánál is.

1637. Az egyházat illető egyharmad rész ismét három részre osztandó. Egykilenced részt kap az az ecclesia, hol az alsóbb pap legutoljára működött, kétkilenced részt pedig az egyházmegyei pénztár. (1822 ápr. 16-iki 9044. sz. helyt. tan. rend.) Rokonok nem létében, vagy ha tized foknál távolabbiak, a rokonok egyharmad része a kincstárra száll. (1776 márc. 18-iki 1240. sz. helyt. tan. rend.) A portio pauperum végül, 1000 koronán alul, azon ecclesia szegényeie, hol az elhunyt utoljára működött. (1819 júl. 23-iki 8372. sz. kir. rend.) Kanonok után pedig: a káptalani birtokok szegényeie (1807 júl. 21-iki 14.670. sz. helyt. tan. rend.) De ha a rokonok maguk is szegények, az ilyen 1000 K-án aluli portio pauperumot maguknak követelhetik. (1774 aug. 8-iki 3524. sz. helyt. tan. rend.) Az 1000 K-át meghaladó portio pauperum szétosztása egyházmegyei statutum alakjában készítendő tervezet szerint eszközöztetik. (1807 júl. 21-iki 14.670. sz. helyt. tan. rend.)

1638. A gör. kath. alsó papságnál az ott elismert clerogamiára tekintettel a törv. öröklés közönséges szabályai nyerne alkalmazást, ha az elhunyt után özvegy vagy árvák maradtak; míg ha nem: úgy a fenti szabályok azzal az eltéréssel, hogy a portio pauperum az illető egyházmegye özvegy-árvai alapja javára fordítandó. (1808 dec. 20-iki 26.838. sz. és 1836 jan. 4-iki 113. sz. helyt. tan. rendeletek.) — Erdélyben az alsóbbrendű papnak hagyatékából az 1822. évi egyházmegyei zsinat határozatainak XVII. sectiója szerint egynegyed rész az egyházmegyei papnövelde és elaggott papok alapját illeti fele-fele megosztásban; egynegyed rész az egyházat; egynegyed rész a rokonokat és egynegyed rész a szegényeket. Ha a rokonok szegények: a portio pauperum szintén az övék.

1639. A gör. keleti szerb és román egyházi személyek utáni törv. öröklési szabályokat az 1779 júl. 16-án kiadott „Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis“ (Declaratorium Illyricum), illetőleg a gör. kel. román egyház 1869 máj. 29-én jóváhagyott szervezeti szabályzata tartalmazza. A főpapi hagyatékokból a szerb egyházban, a főpapi székhelyen levő bútorzat, díszöltöny, gazd. felszerelés és könyvtár, mint törvényes hagyomány a javadalmat (az utódot) illeti. Román főpapok után ugyanígy, azzal az eltéréssel, hogy a könyvtár

az egyházmegyei könyvtaré lesz. A gör. kel. szerb érsek-patriarcha minden szerzeményi vagyona az illyr nemzeti egyházi alapot illeti; a püspökök szerzeményi vagyona ellenben fele-fele részben a mondott illyr alapot és a karlovici iskolai alapot. Román főpapok hagyatékának kizárólagos örököse az egyházmegyéjük. Az alsóbbrendű papság után a közönséges törv. öröklési szabályok szerint történik az öröklés, vérrokonok hiányában azonban végső fokon illetékes püspökük örököl.

1640. Egyetemi vagy iskolai alapokból fizetett papi személyek hagyatékában egy harmadrészben az őket javadalmazó alap; egy harmadrészben a rokonok és egy harmadrészben a szegény tanulók örökölnék. (1779. szept. 13-iki és 1812 okt. 6-iki már idézett rendeletek.) Szerzetesek és apácák hagyatéka törvényes öröklés címén a szerzetre száll, melynek ők tulajdonképpen szerző organumai. (1836. jan. 4-iki 113. sz. helyt. tan. rend.) Az, hogy lelkipásztorok voltak és a kolostoron kívül haltak el: közönyös. Secularizált szerzetesek után a hagyaték egy harmadrészét a rokonok, ezek nem létében a kincstár, két harmadrészét pedig az a pénzalap kapják, melyből az elhunyt fizetését húzta.*

* Irod. utalások. Frank: id. c. m. I. k. 266. § 507. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 1155. és köv. l. — H. Hinka László: A kath. főpapok végrendekezési joga és az azok utáni törv. örökösödés Magyarországon. (Bpest 1883.) — Kollányi: A magy. kath. alsó papság végrendekezési joga, ennek története, jelenlegi állapota stb. c. m. (Esztergom 1890.) — U. az: A magy. kath. főpapság végrendekez. jogának története. (Bpest 1896.) — Reiner János: Az egyházi személyek utáni örökösödés. (Fodor f. Magánjog V. k. 669. és köv. l.) — Boncz: A kath. főpapi hagyatékok körüli elj. és az erre vonatkozó főbb rendeletek. (Bpest 1878.) — Várady L. Árpád: Igazs. és vall. közokt. min. rend. a végrendelet nélkül elhalt alsóbbrendű kath. papok hagyatéka tárgyában. (Bpest 1904.) — E. Nagy Olivér: A kath. alsópapság öröklési jogáról. (Magy. Jogászujság III. és IV. évf.)

Harmadik szakasz. Végrendeleti öröklés.

LIII. FEJEZET.

A végrendelet fogalma és alkotása.

106. §. *A végrendelet fogalma és alkotásának anyagi kellékei.*

1641. A végrendelet (testamentum) halál esetére szóló egyoldalú jogügylet, melyben az ügylet létesítője, az ú. n. végrendelező (testator), egyéb és a törvény által megengedett intézkedések mellett vagyonának halála utáni hovaforrásáról rendelkezik. Tetszés szerint, bármikor visszavonható és bármikor megváltoztatható. Az örökhagyónak módjában áll halála pillanatáig végrendeletét újjal felcserélni. A végrendelet a végső akaratot fejezvé ki, több végrendelet közül az az igazi végakaratot tartalmazó intézkedés, mely idő szerint legutoljára tétetett. — Némely eltéréstől eltekintve, a végrendeletek az általános jogügyleti szabályok alatt állanak, különösen az anyagi érvényesség szempontjait illetőleg. Az alaki érvényesség kellékeit azonban külön törvény, az 1876: XVI. t.-c. szabályozza.

1642. Kiegészítésül megjegyzendő: a végrendelet lényege a hagyatékban foglalt vagyoni viszonyok rendezése. Erre tekintettel a római jog mellőzhetetlen tartalmi kellékéül írta elő azt, hogy örökösnevezést is foglaljon magában, — a végrendeletet esetleg kiegészítő, pótló rendelkezések, az úgynevezett *fiók* vagy *pótvégrendeletek* ehhez képest örökösnevezést nem tartalmazhattak. (Codicillus). A magyar jog ezt a tételt nem ismeri, s a fő és fiókvégrendelet közti különbséget elejtve, elfogadja az örökösnevezés nélküli végrendeletet is és megengedi, hogy az örökös egy külön és végrendeleti kellékekkel ellátott okiratban jelöltessék ki.

1643. *A végrendelet alkotásának kellékei anyagi szempontból. I. Végrendelkezési képesség.* Végrendelkezési képessége (testamenti factio activa) mindenkinek van, kivéve azokat, akiktől a jogrend a cselekvőképességet s ezzel a végrendelkezési képességet is teljesen megtagadta. Bizonyos személyeknél a végrendelkezési képesség csak meghatározott formák feltételével van elismerve (lásd 107. §. alatt alább),

másoknál a korlátozás oly értelemben áll fenn, hogy csak javaik bizonyos részéről intézkedhetnek. Ez már tiszta végrendelkezési képességben való korlátozás. A végrendelkezési képesség fenn vagy fenn nem forgása, mindig a végrendelet alkotásának időpontja szerint bírálendő el.

1644. Nem tehetnek végrendeletet: *a)* a 12 éven aluli gyermekek; *a* 18 éven aluliak csak közvégrendelet formájában; *b)* az eszköz használatától ideiglenesen megfosztottak addig, míg ez az állapotuk tart és az elmebetegek. Utóbbiak azonban világos pillanataikban, feltételezve ennek bizonyítását — akár állanak gondnokság alatt, akár nem, végrendelkezhetnek. *c)* Nem tehetnek végrendeletet azok a siketnémák és némák, akik magukat jelekkel megértetni nem tudják; ellenkező esetben közvégrendeleti formában ők is végrendelkezhetnek; és *d)* jelentékenyen korlátozva van a kath. és gör. keleti egyház papi személyeinek végrendelkezési joga. Ide vonatkozólag a következő szabályok veendők figyelembe:

1645. A Kollonich-féle egyezmény hatálya alá eső kath. és gör. kath. főpapok a kir. javadalomból tett szerzeményeiknek csak egy harmadrésztől tehetnek végrendeletet; magánvagyonukról azonban korlátlanul. Ezen egyharmad feletti végrendelkezési jogukkal sem szabad azonban sérteniök az egyházi rend felvétele előtt netalán született, vagy örökbefogadott gyermekeik köteles részét. A kincstár képviselőjével megállapítandó „végrendeleti díj” fizetése ellenében a királytól összes javadalmi szerzeményeikre nézve szabad végrendelkezési jogot nyerhetnek. — Az erdélyi kath. főpapok végrendelkezési joga összes javadalmi szerzeményeikre (és magánvagyonukra) teljesen szabad.

1646. A Kollonich-féle egyezmény alá nem tartozó alsóbbrendű papok végrendelkezési joga, javadalmukból eszközölt szerzeményeik tekintetében korlátlan. Erdélyben ugyanígy. Csak a különböző egyházmegyei statutumokban megállapított köteles hagyományok és a netaláni törvényes örökös minőséggel bíró leszármazók és szülők kötelesrész iránti igénye állít fel e szabad végrendelkezési joggal szemben korlátozásokat.

1647. A görög-keleti szerb és román főpapok végrendelkezési joga szerzeményi javaiknak (mindig csak a javadalom alapján szerzetteket értve) csak a felére vonatkozik. Szerb főpapok ezt a fél részt is kizárólag belföldi kegyes célokra ad-

hatják. Az ezen egyházakhoz tartozó alsóbb papok, ha özvegy, leszármazók és rokonok nélkül halnak el: szerzeményeik egyharmadrészéről tehetnek végrendeletet, azt is azonban csak belföldi kegyes vagy világi célokra. A többi kétharmad, mint tudjuk, törvényes öröklés címén illetékes püspökeikre száll.

1648. II. *A végrendeleti akarat ügyleti kellékei.* Mint minden jogügyletnek a végrendeletnek is legfontosabb anyagi kelléke a végrendeleti akarat (animus testandi) és ennek valódisága, minden károsan befolyásoló körülménytől való függetlensége. Szabály tehát, hogy foglaltassék a végrendeletben a végrendelkező *saját, komoly és valódi* akarata. *Saját* akarata, mert más akaratával végrendelkezni nem lehet; helyettesítésnek helye nincs. A végrendelkezés előkészítésénél útbaigazítás, ajánlás, tervekészítés által ugyan más is közreműködhetik, de csak addig a határig, amíg ezzel a végrendelkező akaratszabadságát nem veszélyeztetni. Legyen az akarat *komoly*; tréfából tett végrendelet egyáltalában jogügyletszámba se megy. Legyen végül *valódi*, azaz, ne alapuljon sem testi vagy lelki kényszeren, megfélemlítésen, sem lényeges tévedésen vagy téves indokon.

1649. A tévedés lényegessége a végrendeleteknél is az általános ügyleti szabályok szerint bírálendő el. Téves elírás, téves megjelölés, (falsa demonstratio) bár error in objecto vagy in persona-ra mutat, nem vonja maga után feltétlenül a végrendelet érvénytelenségét, mert körülmények szerint az igazi végrendeleti akarat így is meg lesz állapítható. A tévedés menthetősége vagy menthetetlensége a végrendeleteknél közönyös. Az indokban való tévedés pedig külön elbírálásban nem részesül és mint tévedés fog megítéltetni, a körülményektől függően, hogy lényegesnek lesz-e tekinthető, vagy nem.

1650. III. *A végrendeleti akarat kinyilatkoztatásának anyagi kellékei.* Az akarat kijelentésének *bevégeztnak, határozottnak* kell lennie és egész *terjedelmében az örökhagyótól* származnia. Félbenmaradt, határozatlanul kijelentett végrendelkezés: nem végrendelkezés. Jogunk szerint nem feltétlenül szükséges, hogy a végakarati nyilatkozat a hagyatéokban részesítendőket személy szerint megjelölje. Az örökösök külön okiratban is megnevezhetők. (Testamentum mysticum.) Az ilyen külön okiratnak azonban szintén el kell látva lennie a végrendeleti kellékekkel. A végrendelkezési nyilatkozatnak vé-

gül egész terjedelmében a végrendelezőtől kell származnia, ellenesetben a nyilatkozat nem volna valódi. Ezt kívánja biztosítani a törvény is, mikor a végrendeleti okirat leírójának netaláni becsempészései ellen védekezve, a leíró és rokonai javára szóló rendelkezések hatályát csak bizonyos feltételek mellett ismeri el.

1651. IV. *Anyagi kellékek a végrendelet tartalma tekintetében.* Lehetetlent, törvényellenest vagy erkölcstelenet a végrendelet éppen úgy nem tartalmazhat, mint bármely más jogügylet. E tekintetben az ügyleti szabályok változatlanul alkalmazandók a végrendeletekre is. Ugyanaz áll az ügyleti mellékhatározmányokra és semmi akadályja annak, hogy a végrendelező az általa juttatott részeltetést akár feltétel, akár időhatározás vagy meghagyás útján ne korlátozhassa.

1652. a) *Feltételkitűzés.* Lehet kifejezett vagy hallgatag. Utóbbit a végrendelet egész tartalmából magyarázat útján kell lefejtenuink. Érthetetlen, ellentmondó (perplex) feltétel vagy megsemmisíti az egész végrendeletet, vagy úgy veendő, mintha ott sem volna. Utóbbi a rendszerinti magyarázati eredmény. Lehetetlen felfüggesztő és bontó feltételekre ugyanaz a szabály érvényesül, melyet mindenféle jogügyletnél alkalmazunk. A lehetetlenséget mindig a végrendelezés kelte szerinti időpontnak megfelelően kell megítélnünk. Ugyanez áll a tilos és erkölcstelen feltételekre, azzal a különbséggel, hogy itt nem a végrendelet készítésének, hanem az örökség megnyílásának időpontja az irányadó.

1653. Minden feltételkitűzés utóöröklést létesít. Felfüggesztő feltételnél, mint első örökösre, arra nyílik rá a hagyaték, aki törvény szerinti örökös, vagy arra, akit az örökhagyó a *conditio pendet* időszakára örökösül kinevezett. A feltétel bekövetkezésével a feltétel mellett kinevezett örökösre nyílik meg az örökösödés. Netaláni korábbi halála a feltételt meg hiúsulttá és az első örököst végleges örökössé teszi. Bontó feltétel esetén a feltétel alatt kinevezett örökösre nyílik meg az öröklés, ő lesz az első örökös. Utóörökös lesz pedig akár az így kinevezett, akár a törvényes, akár növedékjog alapján a társörökös akkor, mikor a bontó feltétel beállván, az első örökös jogát megszünteti. A mondott szabályok alkalmazandók a feltételes nevezett hagyományosokra is.

1654. b) *Időhatározás és meghagyás* kitűzése esetén szín-

tén az általános ügyleti szabályok nyernek alkalmazást. A mértéktelen modust a bíróság mérsékelheti; meghagyásként azt is ki lehet kötni, hogy az örökös a végrendeletet meg ne támadja. Ez azonban figyelmen kívül marad olyankor, midőn a végrendelet valódisága felől komoly aggályok vethetők fel. Az időhatározás a feltételkitűzéshez hasonlóan szintén utóöröklést létesít.*

107. §. *A végrendelet alkotásának alaki kellékei. Végrendeleti alakok.*

1655. A végrendelet az ünnepélyes jogügyleteknek typikus képviselője s így az anyagi kellékeknek megfelelő végakaratot a törvényben meghatározott alakszerűségek megtartása mellett kell nyilvánítani. Ezekről az alakszerűségekről az 1876: XVI. t.-c. intézkedik. Rendelkezéseinek elmúlásztása, bármelyik előírt alakszerűségről is legyen szó, a végrendelet érvénytelenségét vonja maga után, mert más bizonyítékokkal való pótlásnak helye nincs. A ma rendelkezésre álló végrendeleti alakok a következők: *A) Magánvégrendeleti alakok*, még pedig *rendes* és *kiváltságos* formában. Úgy a rendesek, mint a kiváltságosak ismét kétfélék; úgymint *írásbeliek* (több formában) és *szóbeliek* lehetnek. *B) Közvégrendeleti alakok*, melyek közé a kir. közjegyzők vagy járásbírók által felvett végrendeletek és azok a különben magánvégrendeletként készültek tartoznak, melyek utólagosan közokirati minőséggel lettek felruházva.

1656. *A) Magánrendeleti alakok. I. Rendes alakok. a) Írásbeli magánvégrendelet.* Írásbeli magánvégrendelet tehető több formában. Nevezetesen: *aa)* az örökhagyó a végrendeletet egész terjedelmében sajátkezűleg írja és aláírja, holott két tanu szükséges (test. holographum); *bb)* a végrendeletet más írja, de az örökhagyó sajátkezűleg írja alá; *cc)* a végrendeletet más írja és az aláírást is más eszközli s az örökhagyó csak kézjegyét alkalmazza (test. allographum). A *bb)* és *cc)* alatti formáknál négy tanura van szükség. (Törv. 1. §.) *dd)* Közjegyzőnél letéteményezett írásbeli magánvégrendelet. Az alakszerűségek tekintetében a következők veendőek figyelembe:

* Irod. utalások. L. 107. § alatt.

1657. *Írás, aláírás.* Jegyírás vagy számjegyírás semmisség terhe alatt nem használható (11. §.), tehát okvetlenül *betű*-írás kell (latin, görög, cyrill, stb.) Holograph végrendeletnél az írásnak egész terjedelmében az örökhagyótól kell származnia, hogy azonban az irat eredeti fogalmazvány-e, vagy másolás, közönyös. Beszúrások, vakarások nem vonnak ugyan maguk után érvénytelenséget, de aggályosak és ezért kerülendők. Az allograph végrendeletet bárki, tanu is, írhatja, tollbamondásra vagy fogalmazvány lemásolásával. Itt négy tanu szükséges. Azonban, ha az ily végrendeletben a leíró, valamint fel- és lemenő rokonai, szüleitől, nagyszüleitől származó oldal-rokonai (unokatestvérig bezárólag) és e mondott személyek házastársa és ennek fel- és lemenő rokonai részére végrendeleti juttatások vannak: azok csak úgy érvényesek, ha a végrendelet idevonatkozó részét a végrendelező önkezűleg írta, vagy az ezen intézkedéseket tartalmazó részt önkezűleg aláírta, vagy a jelen volt végrend. tanuk előtt a végrendelezéskor tett írásbeli nyilatkozáttal külön megerősítette. (10. §.)

1658. Az *aláírásnál* az a szabály, hogy az, az örökhagyó személyazonosságá iránt kételyt ne támasszon. Tehát rendszert vezeték- és keresztnév, férjes nőknél családi és keresztnév, vagy a férj utáni név és keresztnév; keresztnévből esetleg elég a kezdőbetű is; hivatalos személyeknél, kik méltóságuknál fogva csak keresztnévüket szokták használni (p. o. Jakab püspök), ez is elég. A lényeg, hogy kétely ne merülhessen fel. Az aláírásnak zárójellege van, tehát az összes rendelkezések *után* alkalmazandó. Ami az aláírás után van, hacsak külön alá nem íratott: a végrendelethez nem tartozik. Ahol az örökhagyó írni nem tud, vagy elgyengülése miatt nem képes: az aláírást egyik tanu alkalmazza helyette és az örökhagyó csak kézjeggyel látja azt el. A kézjegyzett allograph végrendeleteknél fontos szabály, hogy a *tanuknak* a végrendelet *tartalmát* itt ismerniök *kell* s ezért az ügymenet is módosul.

1659. Elengedhetetlen kellék minden írásbeli végrendeletnél a *keltezés*, mert a végakarati minőség a dátumon dül meg. Tehát a végrendelezés *helyének és idejének* kitétele elmellőzhetetlen. (7. §.) Ha a végrendelezés éve nem kétséges: elegendő a keltezés hónapjának és napjának megjelölése is. A keltezés közvetlenül az aláírás elé jön. Előfordult azonban, hogy a Curia érvényesnek vette az oly végrendeletet is, mely-

nél a keltezés nem az okirat lezárásánál volt alkalmazva, hanem a végrendelet szövegében. Több ívből álló végrendelet zsinórral összefűzendő és a zsinór két vége a végrendelkező és legalább egy tanú által is (ott, ahol tanú kell) pecséttel megerősítendő (8. §.), nehogy az egyes ívek kicserélésével a végrendelet meghamisítható legyen.

1660. *Tanuk.* A tanuk ügyleti tanuk; jelenlétük nélkül az ügyleti tényálladék csonka és így érvénytelen volna. Bizonyítási szerepük csak másodsorban következő. A tanuknak *alkalmas* tanuknak kell lenniök. Vakok (és látóképességükben nagy mértékben megfogytakozottak), siketek és némák, tizen-nyolc éven aluliak, az eszük használatától megfosztottak, a hamis eskü vagy nyereségvágyból elkövetett büntett miatt jogerősen elítéltek a végrendeleteknél való tanuskodásra általában képtelenek. A tanuzási képesség fennforgása a végrendelezés időpontja szerint határozandó meg.

166. *Viszonylagosan* alkalmatlan tanukul tekintendők (9. §.) *érdekeltség* címén azok, akik vagy akiknek fel- és lemenő ágbeli rokonai, szüleitől, nagyszüleitől leszármazó oldalrokonai (unokatestvérig bezárólag), nemkülönben házastársuk, ennek testvérei, fel- és lemenő rokonai; továbbá fel- és lemenő rokonainak és testvéreinek házastársai, amennyiben a végrendeletből valamely előnyben részesítettnek, hacsak rajtuk kívül elegendő számú érdektelen tanu a végrendelkezésnél közre nem működött. Ilyenkor a mondott relative tanuzásra alkalmatlan részeltetettek a nekik szánt részeltetést megkaphatják.

1662. További kellékek a tanukra nézve: A tanunak a rendeleti tanuskodásra kifejezetten fel kell kérve lennie, s képesnek kell lennie arra, hogy bizonyíthassa, miszerint az örökhagyó személyében csalás vagy tévedés nem történt. Holograph végrendeletnél mindkét tanunak írni és olvasni kell tudnia; allograph végrendeletnél is legalább kettőnek s az írni nem tudó tanu nevét az írni tudó tanuk egyike írja a végrendeletre rá, amaz pedig kézjegyét alkalmazza. Ha pedig az örökhagyó sem írni, sem olvasni nem tud: a tanuknak a végrendelkező által használt nyelvet is okvetlenül ismerniök kell, mert ilyenkor a végrendelet felolvasása az ügymenetnek mellőzhetetlen részét képezi.

1663. *Ügymenet.* Holograph és az olyan allograph végrendeletnél, melyet az örökhagyó látott el sajátkezű aláírásá-

val (két ill. négy tanu) és feltéve azt, hogy az okirat nyelvét az örökhagyó érti: a tanuknak a végrendelet tartalmát ismerniök nem kell, Ily esetekben elég, ha az örökhagyó általuk értett nyelven és együttes jelenlétükben kijelenti, hogy az okirat az ő végrendeletét tartalmazza, előttük aláírja, vagy általa korábban már aláírottnak elismeri és ezt a tanuk magán az okiraton, nem pedig annak borítékán, igazolják. Ez az igazolás vagy külön záradékba foglalandó, vagy magába a végrendelet szövegébe, de mindenesetre a végrendelező aláírása után. Hogy a záradék alkalmazása az örökhagyó előtt és jelenlétében történjék, előírva nincs.

1664. Ha már most az örökhagyó írni-olvasni nem tud, vagy sajátkezűleg aláírását alkalmazni nem tudja: az ügymenet megváltozik. Nevezetesen a tanuknak a végrendelet tartalmát itt már ismerniök kell, valamint annak nyelvét is és ezért a végrendelet a végrendelező és a tanuk együttes jelenlétében az írni-olvasni tudó tanuk egyike által érthetően felolvasandó és megmagyarázandó, (ha t. i. az örökhagyó az okirat nyelvét nem érténé). Ennek megtörténte után a végrendelezőnek kell kijelentenie, hogy a felolvasott okirat az ő végrendeletét tartalmazza. Ezután nevét az írni-olvasni tudó tanuk egyike, mint névírő, aláírja, a végrendelező kézjegyezi, s mindennek megtörténte az okiraton a tanuk által igazolandó. A tanuk záradékának hiányát utólagos vallomásuk nem pótolhatja. Ha a végrendelező a tanuk igazoló aláírása előtt, ügymenet közben meghalna: a végrendelet, mint „írásbeli végrendelet“ meghíúsult s esetleg csak mint szóbeli tartható fenn. Végül megjegyzendő, hogy amennyiben a végrendelet több ívből áll, az ívek összefűzése és lepecsételése szintén az örökhagyó előtt eszközlendő ügymeneti cselekmények közé tartozik.

1665. *Közjegyzőnél letett írásbeli magánvégrendelet.* Az írásbeli magánvégrendeletek, bármily forma szerint létesültek is, elveszés, elrejtés elleni biztosításként az 1874: XXXV. t.-c. 106. §-ában előírt eljárás mellett a kir. közjegyzők őrizetébe letéteményezhetők. (1876: XVI. t.-c. 22. §.) A letéteményezéssel a végrendelet magánvégrendeleti jellegét nem veszti el, de alaki kellékei némileg enyhülnek. Nevezetesen: holograph végrendeletnél a letétel a két tanu alkalmazását feleslegessé teszi; sajátkezűleg aláírt allograph végrendeletnél pedig a különbeni négy tanu helyett elegendő kettő. A végrendelet a

közjegyzőnek okvetlenül *személyesen* adandó át s az átadónak a közjegyző előtt ki kell jelentenie, hogy az átadott okirat az ő végrendeletét tartalmazza. A mondottakból kitűnik, hogy írni-olvasni nem tudó örökhagyó, vagy olyan, aki valami ok miatt végrendeletét aláírásával ellátni nem tudta: a végrendelezés ezen módját nem veheti igénybe.

1666. A közjegyző a végrendelet átvételekor a letevőt figyelmeztetni tartozik, hogy a letett végrendelet csak akkor érvényes, ha az írásbeli magánvégrendeletekre előírt kellékeknek megfelel. Ez a figyelmeztetés az egész eljárásról felveendő jegyzőkönyvben szintén megemlítendő. Amennyiben a letett végrendelet a tanuk tekintetében a letétnél megkívánt enyhébb kellékekkel van ellátva csak, esetleges korábbi keltezése dacára is, a letétel napjától kezdve lesz érvényessé és elveszti hatályát, ha visszavétetik. A letétel időpontja egyébként a végrendelezés keltezésének hiányát nem pótolja.

1667. b) *A szóbeli magánvégrendelet.* A szóbeli magánvégrendelet érvényességéhez négy tanu jelenléte szükséges, kik a végrendelező által használt nyelvet értik. A végrendelezőnek nyilatkozatát a tanuk előtt érthetően és egész terjedelmében élőszóval, nem pedig valamely hozzáintézett kérdés igenlése vagy megtagadása által kell előadnia és kinyilatkoztatnia, miként az általa tett nyilatkozatot szóbeli végrendeletnek kívánja tekinteni. Az actus a végrendelező e nyilatkozatával fejeztetik be. (1876: XVI. t.-c. 1. §.) A tanuskodási képességre, a tanuk együttes jelenlétére az írásbeli m. végrendeletek szabályai az irányadók. A részesítendő személy megnevezése helyett itt is lehet külön okiratra hivatkozni, mely az írásbeli m. végrendeletek kellékével bír.

1668. Élőszóval való végrendelezést jelent az is, ha az örökhagyó az ő nyilatkozatát írásból olvassa fel. A végrendelet „szóbeli“ jellegének okvetlen kijelentése sem szükséges. A szóbeli jelleget külön kiemelni csak akkor kell, ha az örökhagyó végakarátát utóbb írásba foglalja és ez az írásba foglalt későbbi rendelkezés az írásbeli végrendeletek kellékeinek nem felel meg. Mint szóbeli azonban, ha az erre nézve előírt kellékek fennforognak, a jelzett külön kijelentés esetén, érvényesen megállhat.

1669. A szóbeli végrendeleteknek a törvény csak ideiglenes hatályt tulajdonít. Ha az örökhagyó szóbeli végrendelete alko-

tásától számított három hónap alatt nem hal meg: végrendelete megdől és csak az esetben maradhat tovább is érvényben, ha az örökösök bizonyítani tudják, miszerint az örökhagyó halála bekövetkeztéig nem volt oly állapotban, melyben újabb végrendeletet tehetett volna. (17. §.)

1670. A szóbeli végrendeletek tartalmának bizonyítására a tanúk a hivatottak, kik emlékezetük támogatására éppen ezért bizonyító erővel nem bíró feljegyzéseket is készíthetnek. Az örökhagyó halálát a tanúk a haláleset felvételére jogosított közegnek vagy a hagyatéki bíróságnak, illetőleg a legközelebbi járásbíróságnak kötelesek bejelenteni. A végrendelet tartalma csak akkor van bizonyítva, ha mind a négy tanu egyértelműleg igazolja azt. Eskü alatt is kihallgathatók. Megdől a végrendelet, ha a tanúk eltérően tesznek tartalmáról vallomást, ha valamelyikük a vallomást megtagadja, vagy a végrendeletre vissza nem emlékezik, vagy elhal, mielőtt eskü alatt kihallgatott volna.

1671. II. *A magánvégrendeletek kiváltságos (rendkívüli) alakjai.* Akár írásban, akár szóbelileg tehetők. A kiváltságosság az alaki kellékek kevesebb számában, tehát megkönnyítésben nyilvánul. Kiváltságos végrendeletet tehetnek: *a)* azok, akik kórvész vagy más életveszélyes és ragályos, rohamos lefolyású járványok alkalmával oly községekben tartózkodnak, melyeknek területén a kórvész uralkodik (test. pestis tempore conditum); *b)* azok, akik hajón, a nyílt tengeren vannak; *c)* háború alkalmával a véderőnek hadilábra állított csapataihoz beosztottak (a mozgósítási parancs kiadásától számítva) és azok, kik csatatéren, ostromlott helyeken, avagy e helyektől nyolc kilométernél nem nagyobb távolságban tartózkodnak (test. militare); végül *d)* azok, kik végrendeletüket leszármazó örököseik vagy házastársuk javára teszik. (27—29. §§.)

1672. Az enyhítések — alaki tekintetben — a következők: Ha az egész végrendeletet maga az örökhagyó írja és aláírja: tanukalkalmazása nem szükséges. Házastárs vagy leszármazók javára tett végrendeletnél az abban harmadik személyeknek adott részeltetés hatálytalan és ott nem levőnek tekintendő. Kiváltságos allograph és kiváltságos szóbeli m. végrendeleteknél négy helyett csak két tanu kívántatik, kik közül (írásbeli alaknál) elég, ha csak az egyik tud írni és olvasni. A tanuknak egyébként tanuskodási képességgel kell bírniok a rendes

szabályok szerint, de elég, ha tizennégyévesek és a járvány esetén együttes jelenlétük is elmaradhat.

1673. A kórvész idején, hajón és háborúban tett végrendeletek a kivételes állapot megszűnésétől számított három hónap alatt hatályukat veszítik. De ezen határidő után is érvényben tarthatók, ha az érdekelt örökös (hagyományos) bebizonyítja, miként az örökhagyó a harmadik hónap elmúltától haláláig oly állapotban volt, miszerint újabb végrendeletet nem tehetett, vagy ha a végrendelkező a végrendelet alapjául szolgáló kivételes helyzet következtében holtánnyilvánított. A házastárs vagy leszármazó javára tett kiváltságos végrendelet hatálya időbelileg korlátozva nincs.

1674. *B) Közvégrendeletek.* A közvégrendelet közokiratot képező végrendelet, melyet az 1876: XVI. t.-c. 21. §-a értelmében kir. közjegyző és kir. járásbírók előtt lehet tenni. A végrendelet felvételére a közjegyzői törvény (1874: XXXV. t.-c.) rendelkezései az irányadók. Közvégrendelet tételére a némák, siketnémák, (még ha írni-olvasni tudnak is), továbbá a tizennyolc éven aluli kiskorúak vannak rászorítva, amennyiben egyébként végrendelkezési képességük nem hiányzik. A részesítendő személyeket itt is lehetséges külön okiratban megjelölni.

1675. A közvégrendeletekre a közjegyzői okiratok tekintetében előszabott kellékeken felül szükséges, hogy *a)* a végrendelkező az ő végakarátát a közjegyző előtt *személyesen* jelentse ki; *b)* az ügymenet alatt két tanúnak vagy egy másik közjegyzőnek kell folyton jelen lennie. E kellékek megtartása az okiratban igazolandó. Ehhez megjegyzendő, hogy a Curia 80. sz. polg. döntvénye szerint (1908 jan. 14.) az is elegendő, ha a két tanu, vagy a másik közjegyző, csak a már írásba foglalt végrendelet felolvasásánál, jóváhagyásánál és aláírásánál van jelen. A közjegyző hivatalos pecsétjét utólag is ráteheti az okiratra és nem szükséges, hogy azt a végrendelkező előtt közvetlenül alkalmazza.

1676. *Közokirati minőséggel felruházott magánvégrendelet.* A közjegyzői törv. 83. §-a szerint, ha nyílt írásbeli magánvégrendelet nyújtatik át közjegyzőnek avégre, hogy az közokirati minőséggel ruháztassék fel, — a közjegyzői okiratokra nézve előszabott kellékeken felül még a következők tartandók meg: *a)* a végrendelet csak az annak szövegezési nyelvét írás-

olvasásban ismerő féltől, személyesen fogadható el, s ha az átadó az okiratot aláírta, amiről a közjegyzőnek meg kell győződnie, b) két tanu vagy egy másik közjegyző jelenléte s az a világos kijelentés, hogy az átadott okirat az átadó végrendeletét tartalmazza; c) az ügymenetről jegyzőkönyv veendő fel és az okirathoz csatolandó, a fenti kellékek megtartásának igazolása mellett. A nem nyíltan, hanem lezártan közjegyzőnek őrizetbe átadott végrendelet magánokirat marad és közokirati jelleget nem nyer.

1677. A közjegyző az átvételről elismervényt ad és a végrendeletet őrizetbe veszi. A fél bármikor visszaveheti, amivel közokirati jellege az okiratnak nem vész el. Visszavételről jegyzőkönyv veendő fel és ezenfelül a közjegyzőnek hiteles másolatot is kell visszatartania.*

LIV. FEJEZET.

A végrendeletek tartalma.

108. §. *Végrendeletek magyarázata.*

1678. Ha a végrendeletben foglalt különböző intézkedések értelme nem világos, vagy legalább is kételyeket támasztó: a végrendelkező akaratát magyarázat útján kell megállapítani. Erre a magyarázatra általában véve a jogügyleti magyarázati szabályok az irányadók. A feladat az örökhagyói szándék felderítése lévén: nem annyira az egyes szavakat és kifejezéseket kell mérlegelnünk, hanem a végrendelet tartalmát a maga egészében. Az úgynevezett grammaticai interpretatio tehát rendszerint háttérbe szorul. Egyébként a végrendeletek magyarázatánál szem előtt tartandó ált. szabályok a következők: A végrendelet lehetőleg oly magyarázattal láttandó el, mely mellett érvényben maradhat és amely a vég-

* Irod. utalások a 106. és 107. §§-okhoz. *Zlinszky—Reiner*: Magánjog 1066. és köv. l. — *Herczegh M.*: Családi és öröklési jog c. id. m. 152. és köv. l. — *Kern*: Az örökhagyó rendelkezésén alapuló öröklés. (*Fodor f. Magánjog V. k.* 177—267; 319—413. l.) — *Plopu György*: A köz- és magánhitelesség törvényszerű kialakulása a végrendeletek alkotásánál. (*Erdélyrészi Jogi Közl. III. évf.*) — *Ujlaki Miklós*: id. c. bibliographiája 502. és köv. l. — L. továbbá a 105. § irod. utalásait is.

rendeletben részeltetettre nézve kedvezőbb (favor testamenti-féle elv). Több részeltetett közül ált. örökösnek a kinevezésnél használt megjelöléstől eltekintve azt kell tekintenünk, akire az örökhagyó vagyona, vagy annak valamely része, mint ilyen szállott át; a végrendeletben netán előforduló törvényellenes rendelkezések egyszerűen nem létezőknek veendő; a helytelen jogi kifejezések az örökhagyó akaratának megfelelően értelmezendők. Egyébként:

1679. „Legközelebbi“ rokonoknak szánt juttatás a törvényes öröklés rendje szerint legközelebb álló és elsősorban hivatott rokonok javára szólónak tekintendő az ági örökösök kiváltságos helyzetének figyelembevételével nélkül; — ugyanígy akkor is, ha az örökhagyó általában csak „rokonai“ javára intézkedett. „Gyermekek“ javára tett rendelkezés a gyermekek leszármazóira is vonatkozik; ha a részeltettek, mint „üzleti személyzet“-hez tartozók vannak megjelölve: ezek alatt azok értendők, akik az örökhagyó halálakor voltak a megjelölésre szolgáló üzleti viszonykörnek tagjai. „Szegények“ részére szánt juttatás az örökhagyó utolsó lakhelyének szegényeit illeti, stb.*

109. §. Örökösnevezés.

1680. A végrendeletek rendszerinti tartalmi része az örökösnevezés (institutio heredis). Az örökös azonban külön és végrendeletszerű kellékekkel felruházott okiratban is megjelölhető és az sincsen kizárva, hogy örökös egyáltalában ne neveztesse, avagy hogy az örökhagyó egész hagyatékát különböző hagyományokkal merítse ki. A mondottakból az is következik, hogy az örökös kinevezésénél az „örökös“ kitétel használata nem fontos s elég, ha az örökhagyó akarata a végrendelet egészéből örököse személye tekintetében világosan kiderül. Ez okon az úgynevezett „falsa demonstratio“ önmagában nem baj és érvénytelenséget nem okoz.

1681. Az örökhagyó tetszés szerint jelölhet ki egy vagy több örököst. Ha csak egyet nevezett és nem szorította azt hagyatéka bizonyos hányadára: az egész hagyaték a kinevezetté lesz. Ha ellenben a kinevezett egyetlen örökös meghatározott

* Irod. utalások. L. 110. § alatt.

hányadra lesz kinevezve, a hagyaték többi része a törvényes örökösöknek jut. Magyarázat útján azonban más eredményre is juthatunk, ha t. i. az tűnnék ki a végrendeletből, hogy az örökhagyó csak a hányad megjelölésében tévedett, de törvényes örökösait feltétlenül kizárni és mindenét a kinevezettnek (vagy kinevezetteknek) kívánta juttatni. Örökösnevezést foglalat magában a *kirekesztés* is, mikor az örökhagyó úgy intézkedik, hogy törvényes örökösei közül egy megnevezett a hagyatékban *ne* részesedjék.

1682. *Több örökös kinevezése.* Hányadok megjelölése nélkül kinevezett több örökös közt a hagyaték fejenként egyenlő arányban oszlik meg. A végrendelet magyarázata révén azonban itt is más eredmények állhatnak elő. Így, ha a több örökös közül némelyek egyénileg külön-külön, mások ellenben valamely gyűjtőnév alatt, összefoglalással lettek kinevezve: valószínű a feltevés, hogy az összefoglaltan kinevezettek részére együtt akart az örökhagyó annyit juttatni, mint az egyénileg megnevezetteknek külön-külön. Továbbá, ha az örökhagyó egyes vagyonalkatrészekre szóló többes örököskinevezés esetén némely vagyonalkatrészekről nem emlékezett meg: az ilyen vagyondarabok annak az örökösnek juttatandók, aki a legkevesebbet kapta avégre, hogy az osztály lehetőleg egyenlő legyen. Ugyanezen esetben azonban a magyarázat esetleg azt is megállapíthatja, hogy a kirendelt vagyonalkatrészek előhagyományok és így a nem említett vagyondarabokban az összes kinevezett örökösök egyenlően osztozkodnak.

1683. Szabály továbbá, hogy ha a több kinevezett örökös megjelölt hányadai a hagyatékot nem merítik ki, azok aránylagosan felemelendők; s ha a hányadok a hagyatékot túlhaladják, leszállítandók. Itt is feltétel, hogy az örökhagyó azon szándéka, miszerint a nem érintett hagyatékban törvényes öröklés ne fogjon helyet: vitán kívül álljon. Vélelemszerű eljárás alapul az a további szabály is, hogy ha egyesek meghatározott hányadokra, mások pedig hányadok kijelölése nélkül neveztetnek ki: utóbbiak a hagyatékban csak az előbbieket hányadai levonása után fennmaradó részét kapják. Ha pedig a hányadok az egész hagyatékot kimerítenék, azok aránylagosan leszállítandók volnának olyképp, miszerint a hányad nélkül kinevezett örökösök mindegyike annyit kapjon, mint a legkisebb hányadú örökös.

1684. Jogunkban az ú. n. *növedékjog* is csak mint magyarázati szabály érvényesül (*jus accrescendi*). T. i. ha a kinevezett több örökös közül valamelyik kiesik és örökrésze megürül, ebben az örökrészben vagy a törvényes öröklés fog érvényesülni, vagy az, megfelelő arányban, a többi kinevezett örökös örökrészét fogja megnövelni. Ennek a növedéki jognak azonban csak akkor van helye, ha a végrendelet magyarázatából az tűnnék ki, hogy az örökhagyó a törvényes öröklést feltétlenül ki akarta zárni. Ott, hol az örökösöket hányadok kijelölése nélkül nevezte ki az örökhagyó, az utóbb említett szándékot vélelemszerűen felvesszük; ahol azonban háttározott hányadokat állapított meg, az a vélelem, hogy többet juttatni a kinevezetteknek nem is akart és ilyenkor a megürült örökrészt a törvényes örökösöknek adjuk. Ott, ahol a növedékjog a fentiek szerint helyet foghat és a kieső örökös olyanok közül való, kik vele együtt közösen lettek ugyanazon örökrészre, vagy hagyatéki darabra kinevezve (*re conjuncti örökösök*), a növedékjog elsősorban a közösen kinevezett örököstársakat illeti.

1685. A növedékrésszel együtt szállanak át a netaláni utóöröklési és utóhagyományi korlátozások és az oly feltételek, melyek nem voltak szorosan a kiesett örökös személyéhez kötve. A növedékrészt terhelő külön meghagyások, hagyományok szempontjából a növedék továbbra is mintegy külön örökrészként tekintendő, azaz ezek a terhek a növedéket kapott örökös eredeti osztályrészét nem terhelik.

1686. *Örökshelyettesítés* (*substitutio vulgaris*). Az örökhagyó arra az esetre, ha a kijelölt örökös nem tudna, vagy nem akarna örökölni (szóval: kiesnék), egy másik örököst is jelölhet, aki ilyenkor az elsőnek helyébe lép. Az örökösnevezésnek ezt a módját nevezik közönséges helyettesítésnek, szemben az utóöröklést létesítő hitbizományi helyettesítéssel. Az ilyen örökösnevezés különben egyszerű feltételes örökösnevezés, mert a helyettes öröklési joga attól a feltételtől függ, hogy az eredeti kinevezett akar-e, vagy tud-e, azaz lesz-e örökös, vagy nem. Egy örökösnek egymás mellett több helyettes is nevezhető, kik vélelem alapján egyenlő arányban tekintendők helyettesekül. Az örököstársak is egymásnak kölcsönösen helyettesíthetők (*substitutio reciproca*), ami tulajdonképpen az örökösök növedékjogának kifejezett megállapítását je-

lenti. A helyettesített hagyatéki részben való részesedési arány ilyenkor az örököstársak különbeni örökrészei közti aránynak lesz megfelelő.

1687. Az egymásnak kölcsönösen helyettesített örököstársakon kívül és mellett harmadik személyt is lehet ugyanakkor helyettesül kinevezni. A részesedés aránya ilyenkor a megürült örökrészben, ha az örökhagyó másképp nem intézkedett, az örököstársak és a harmadik extraneus közt egyenlő. Több örökös részére nevezett egyetlen helyettes esetében vizsgálendő, hogy ezzel az örökhagyó az örököstársak növedékjogát ki akarta-e zárni, vagy nem. Ha mindenik örököstárs részére külön-külön rendelte ki a helyettest: igen; ha ellenben a helyettes közösen lett kirendelve valamennyi részére, akkor nem — s ekként a helyettesítés csak az összes örököstársak kiesése esetén léphet hatályba. Míg ez be nem következik: a növedékjog megelőzi.*

110. §. Utóörökösnevezés.

1688. Utóörökösnevezés az örökösnevezésnek az a módja, mely szerint az utóörökösként kinevezett az örökséghez vagy annak valamely részéhez csak egy másik örökös (első örökös) után jusson hozzá. Az utóörökösnevezés tehát az örökösöknek bizonyos egymásutáni sorrendjét állapítja meg — a hitbizományokra emlékeztetően — miért is hitbizományi helyettesítésnek (fideicommissaria substitutio) nevezzük. A hagyatéka az utóörökösre abban az időpontban nyílik meg, amelyben a végrendelet szerint az első örökös öröklési joga véget ér. Kifejezett intézkedés hiányában ez az időpont az első örökös halála. Beáll az utóörökös öröklési joga az első örökös kiesése folytán is, mert az utóörökösnevezés vélelem szerint a közönséges helyettesítést magában foglalja.

1689. Az utóörökösnevezés legkifejezőbb esete a hitbizományi helyettesítés, melynél a 48 előtti jog szerint az örökhagyó az egymásután következő örökösök egész sorát kijelölhette. A mai jog már csak egy örökös és egy hitbizományszerűleg helyettesített utóörökös kinevezését ismeri el érvényesnek. A régi jog gyámhelyettesítése (substitutio pupillaris

* Irod. utalások. L. a 110. § alatt.

helyettesnevezés arra az esetre, ha a kiskorú örökös még végrendekezési képességének, azaz 12. évének elérte előtt halna meg) szintén ide olvadt be teljesen és önálló jelentősége már nincs.

1690. Az utóörökösnevezést gyakran, minden kifejezett végrendeleti intézkedés nélkül fel kell vennünk. Így, mint láttuk, a feltétel vagy időhatározás mellett kinevezett örökösök-nél; meg nem született egyén örökösül nevezésénél; harmadik személyek javára végrendeletben felvett elidegenítési és terhelési tilalomnál; továbbá ott, hol az örökhagyó örökösét a rászállított vagyonról teendő végrendekezéstől eltiltja, vagy kötelezi őt az örökségnek bizonyos időpontban más részére leendő átadására; ugyanúgy, ha a végrendeleti örökös az örökhagyónak egyúttal törv. öröklésre hivatott leszármazója is és az örökhagyó előtt elhal, mikor is az ő leszármazói lépnek, mint hallgatagon helyettesítettek az ő helyére, stb. Mindezen esetekben ú. n. constructiv utóörökösnevezésről beszélünk. Magyarázati szabály, hogy ahol a végrendelet intézkedése kétes, inkább egyszerű helyettesítést kell megállapítanunk, semmint utóörökösnevezést.

1691. Az első és utóörökös közti jogviszony tartalmára és jogi természetére nézve az időbelileg korlátozott tulajdon szabályai az irányadók. E viszonynak lényege az, hogy az utóörökös a végrendelező *közvetlen* jogutódja lévén, időbeli elődjének — az első örökösnek — a hagyatékra vonatkozó semmiféle rendelkezése sem lehet rája nézve is joghatállyal bíró. Az utóöröklési jog biztosításául jogunk szerint a hagyatéki eljárás megindítását és leltározását az utóörökös is kérheti (1894:XVI. t.-c. 3., 36. §§.), ha nem is kérte: arra megidézendő. Ingatlanokon az utóöröklési jog telekkönyvi feljegyzéssel hivatalból biztosítandó, s az a hagyatékátadó végzésbe és örökösödési bizonyítványba is felveendő. Az ingó hagyaték biztosítása tekintetében vagy a végrendelet intézkedik, vagy az érdekelt felek kötnek e tárgyban egyezséget. Ezen eshetőségek hiányában nincs más eszköz, mint csak az, hogy az utóörökös az ingó vagyon rongálása, elrejtése esetén a hagyatékra zárlatot kérhessen. (1894: XVI. t.-c. 90., 93. §§.) Születendő utóörökös képviselőjében a jelzett vonatkozásokban a részére kirendelt gondnok jár el s meg-

illetik a fenti jogok az utóörökös ált. vagy különös jogutódját is (1894:XVI. t.-c. 5. §.)

1692. Az utóöröklés megnyílásakor az első örökös (vagy jogutóda) a megszűnt haszonélvezeti jognál fennálló szabályok szerint az utóörökösnek számot adni tartozik. Az utóöröklési joggal terhelt hagyaték t. i. mintegy elidegenítési és terhelési tilalom alatt áll, s ezt mindazon harmadik személyekkel szemben is érvényesíteni lehet, akik az utóöröklési jog fennállásáról tudtak vagy tudhattak. Az utóörökös az illetéktelenül elidegenedett hagyatéki darabokat ekként tulajdonaként visszakövetelheti, a terheket töröltetheti. Ingók esetében ugyan ez a joga a jóhiszemű harmadik személyek szerzésén megtörik, de az első örökös viszont teljes kártérítéssel tartozik neki.

1693. Az első örökös és utóörökös közti viszony azonban másképpen is alakulhat. Az örökhagyó t. i. az első örököst feljogosíthatja a hagyaték feletti élők közötti korlátlan rendelkezésre és csak a halál esetére szóló intézkedési jogot vonja meg tőle. Ez esetben az utóörökösnek csak arra van joga, ami az első örökös halálakor fennmarad. Az első örökös szabad rendelkezése mindössze csak annyi megszorítás alá esik, tekintettel az örökhagyónak az utóörökössel szemben is megnyilvánult juttatási szándékára, hogy bona fide köteles jogával élni és az utóörökös jogát rosszhiszeműen meg nem hiúsíthatja (pl. halálos ágyon mindent elajándékoz). Ilyen intézkedései önként érthetőleg megtámadhatók. Az utóörökösnevezésnek ez az esete az úgynevezett *fideicommissum ejus quod supererit*, melyet mindott, hol a végrendelező szándékai nem egészen világosak, vélelemszerűen veszünk fel.

1694. Hatályát veszti az utóörökösnevezés, ha az utóörökös az örökhagyó előtt elhal és ha a feltételkitűzés (ami szintén utóöröklést vonna maga után) meghiúsul. Rendszerint hatályát veszti akkor is, ha az utóörökös az örökhagyót ugyan túléli, de elhal, mielőtt az utóöröklés megnyílt volna, ha csak az örökhagyó e részben nem intézkedett ellenkezően. Ha az utóörökösnek kijelölt személy az örökhagyóval törv. öröklési kapcsolatban állott: úgy vélelem, miszerint az utóöröklés megnyílt előtt elhalt utóörökös helyébe az ő leszármazói lépnek. Nem terjed ki ez a vélelem a korábban elhalt utóörökös házasságon kívül nemzett, vagy örökbefogadott

gyermekére. E tekintetben különben az első örökösnek is módjában áll beleegyezni abba, hogy joga az elhalt utóörökös törvényes örököseinek utóöröklési jogával korlátoztassék.

1695. Megszüntethetik az utóörökösnevezés joghatályát az első és utóörökös is a hagyaték átvételekor kötött egyezséggel. Végül elesik az utóörökösnevezés hatálya, ha az örökhagyó leszármazójának — kinek a végrendelet keltekor leszármazója nem volt, vagy ha volt is, de az örökhagyó arról nem tudott — utóörököst nevezett és az (t. i. az első örökös) ivadék hátrahagyásával hal el. Az utóöröklés elestével az első örökös tulajdona a korlátozás alól a szabad rendelkezés viszszerzésével, felszabadul. *

111. §. *Hagyományrendelés.*

1696. A hagyomány (legatum) a hagyatékba, mint vagyonegészbe lépő örökös róvására meghatározott vagyoni előnyben való különleges vagyonátszállást jelent, vagy a juttatás tárgyát tartva szem előtt: hagyomány az, amit az örökhagyó hagyatékából akár, mint egyedileg meghatározott dolgot, jogot, vagy dologösszességet, akár, mint egyéb vagyoni előnyt, pl. szolgáltatást, harmadik személynek (értsd: nem az örökösnek) juttat. A hagyományrendelés végrendeleten kívül, öröklési szerződésben és halál esetére szóló ajándékozásban is történhetik. Érvényességének az, hogy a végakarat örököst is jelöljön ki, nem feltétele, amiből következőleg az örökösnevezés esetleges érvénytelensége nem érintheti a hagyománykirendelés érvényét is. Természetesen csak akkor, ha maga a végakarati intézkedés egészben nem érvénytelen. Magyarázat, feltétel és időkitűzés, alaki és anyagi tekintetében a hagyományrendelés is a végrendeleti szabályok alatt áll. Korláto-

* Irod. utalások a 108—110. §§-okhoz. Kern: id. c. m. (Fodor f. Magánjog V. k. 212., 267., 290. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 1089. és köv. l. — Herczegh M.: id. c. m. 210. és köv. l. — Tóth Lajos: A növedékjog. (Debrecen, 1908.) — Admetó Géza: A növedékjog a magy. örökjogban. (Jog. 1895. évf.) — Jellinek A.: A közönséges helyettesítés. (Ügyv. L. 1890. évf.) — Lányi Bertalan: Elidegenítési és terh. tilalom. (Bpest, 1889.) — Menyhárh Gáspár: Az utóöröklésről. (Jogállam 1906. évf.) — Csorna Kálmán: Az utóörökösnevezés fentartása és szabályozása. (Bpest, 1921.) — Szentirmay Ödön: Az utóörökösnevezés irányelvei. (Bpest 1926.) — Ujlaki Miklós id. c. bibliographiája 510. és köv. l.

zásául csak a köteles rész szolgál, melyet sérteni hagyománykirendeléssel nem szabad.

1697. Hagyományost, akár egyet, akár többet — egészen a hagyaték teljes kimerítéséig — akár külön-külön hagyatéki darabokra (disjunctive), akár valamennyit, vagy többet ugyanazon egy darabra (conjunctive) lehet kinevezni. A társ-hagyományosok részesedési arányára nézve, ha ezt az örökhagyó meg nem határozta, továbbá a valamelyikük kiesésekor érvényesülő növedékjogra nézve a végrendeleti magyarázati szabályok az irányadók. A hagyományosnak általános öröklési képességgel kell bírnia, s hagyományos lehet az ugyanakkor kinevezett örökösök egyike is. A hagyomány ilyenkor osztály előtt adandó ki (ú. n. előhagyomány, praelegatum). Helye van a helyettes hagyományos és utóhagyományos nevezésének is, az örökösnevezésnél előadott szabályok megfelelő alkalmazása mellett.

1698. A hagyományrendelet rendszerint az örökhagyó által kinevezett végrendeleti örököst, vagy a törvényes örököst terheli. De terhelheti a szerződéses örököst, halál esetére megajándékozottat, általában azt, akire a hagyaték örökös nem létében száll és terhelhet valamely hagyományost is, amikor ú. n. *alhagyomány* létesített. Nem terhelhető hagyománnyal a kötelesrészes és az, aki a hagyatékból semmit sem kapott. A hagyománnyal terhelt a hagyományért az örökrésze erejéig és a rajta kívüli többi terhelttel aránylagosan felelős. Áll ez az alhagyománnyal terhelt hagyományosra is.

1699. Ha a hagyománnyal terheltet az örökhagyó nem nevezte meg, úgy ilyenül az örököst s ha több van, valamennyit örökrésze arányában tekintjük. Közelebbi intézkedés hiányában ugyanez a szabály irányadó akkor is, ha az örökhagyó a hagyománnyal örökösait és más hagyományosait is megterhelte. Ha az alhagyomány osztatlan természetű, a kötelezettek egyetemlegesen felelősek. A terheltek valamelyikének kiesése esetén a hagyomány teljesítése a kiesettnek helyébe lépő örökösre, illetőleg társhagyományosra hárul.

1700. A hagyomány megnyílása összeesik az örökség megnyílásával. Az átháramlás ipso jure történik, azaz: elfogadási nyilatkozat nem kell és a hagyományos az örökhagyó halála tényével a hagyományra vagy tulajdont szerez, vagy a hagyomány tárgyának kiadása iránti követelési jogot. Hogy

a kettő közül melyiket? az a hagyományrendelés jellegétől függ. Nevezetesen, tulajdont szerez a hagyományos, (legatum per vindicationem), ha a hagyomány tárgya a hagyatékban természetben meg van. Ingatlannál ez bizonyos; ingónál kétségesebb s helyettesíthető vagy fajlagosan meghatározott ingó hagyománynál gyakorlatunk a hagyományosnak csak követelési jogot, (legatum per damnationem) egyedileg meghatározott ingóhagyománynál azonban tulajdonjogot szokott elismerni.

1701. A hagyomány kiadását a hagyományos joga megnyílásával *azonnal* követelheti. Pénzhagyomány után a kifizetésig és az örökös elleni keresetindítástól kezdve 5% késedelmi kamat jár. Ingatlan hagyomány esetén a hagyományos a hagyatéki eljárás megindítását és minden esetben a hagyaték leltározását követelheti, kivéve, ha a hagyomány leltározás nélkül is eléggé biztosítva van. A biztosításnak egyébként csak a hagyomány kimutatható veszélyeztetettsége esetén van helye. A biztosítás eszközei: a hagyatéki ingatlanokra bekebelezendő zálogjog, pénzek, értékpapírok kiadásának a hagyomány kifizetésétől való függővé tétele, hagyatéki eljárás alatt pedig a hagyatéki zárlat (1894:XVI. t.-c. 82., 90. §§.)

1702. Ha a hagyaték az elsősorban kielégítendő tartozások fizetése után a hagyományokra elegendő fedezetet nem nyújt: a hagyományok aránylagosan leszállítandók. Amíg ez akár egyezségileg, akár bírói ítélettel keresztülvive nincs: a hagyományok kiadása nem követelhető. A hagyomány visszautasítására, arról való lemondásra: az általános szabályok az irányadók. Részben való visszautasítás helyt nem foghat, de több hagyománya közül a hagyományos egyiket vagy másikat, hacsak a végrendelet ettől el nem tiltotta, visszautasíthatja.

1703. *A hagyomány fajtái.* Dologhagyomány. Ha a hagyomány tárgya dolog: az az örökhagyó halálkori állapota szerint szolgáltatandó ki. A terhelt a dolog kiadásáig annak jóhiszemű birtokosaként tekintendő (felelősség, beruházások). Ha a dolog a hagyatékban már nincs meg: a hagyományrendelés hatályát veszti. Ha több hasonló dolog foglaltatnék a hagyatékban: a kiválasztás a hagyománnyal terhelt örökös joga. Rendszerint így áll a dolog a vagylagos hagyománynál is, bár az örökhagyó a kiválasztási jog gyakorlása tekinteté-

ben másként is intézkedhetik. Idegen dolog hagyományozása rendszerint érvénytelen; de azért nem egészen kizárt, mert azt is jelentheti, hogy az örökhagyó örökösét az idegen dolog megszerzésére és azután való kiadására akarta kötelezni; — tehát magyarázaton dől meg a kérdés.

1704. A hagyomány tárgya *fajlagosan* is meg lehet határozva. Az ilyen *fajlagos* hagyomány hatályát veszti, ha a kérdéses fajta dologból a hagyatékban semmi sincs és a hagyományos kifejezetten a hagyatékra lett utalva. Ellenkező esetben a fajlagos kötelmek szabályai szerint alakul a helyzet.

1705. *Követelési jog* hagyományozása. Ha a hagyomány tárgyát képező követelés, érvényesen fennáll: a hagyományos ezt és járulékait nyeri (*legatum nominis*). Járadékkövetelés hagyományozásánál vélelem, hogy az a hagyományos életére szól. *Legatum liberationis*-ről beszélünk, ha az örökhagyó a hagyományosnak azt a tartozást hagyományozza, mellyel ez neki tartozott, feltéve itt is, hogy a kérdéses tartozás csakugyan érvényesen fennállott. Adóssághagyományozás az is, mikor az örökhagyó *saját tartozását* hagyományozza el és ezzel örökösét a tartozás feltétlen kifizetésére kötelezi (*legatum debiti*). Az ily hagyomány akkor is érvényes, ha a kérdéses adósság már fenn sem áll, viszont a hagyományos lemondva a hagyományról, fenntarthatja eredeti követelését és érvényesítheti azt, mint hagyatéki tartozást.*

LV. FEJEZET.

Végrendeletek megmásítása; érvénytelensége és végrehajtása.

1706. I. *Végrendeletek megmásítása*. Az örökhagyó arról a jogáról, hogy végrendeletét bármikor megmásíthassa: nem mondhat le, mert a megmásíthatás a végrendelet fogalmából következik. A megmásítás egészben vagy részben való, kifejezett vagy hallgatag visszavonás, megsemmisítés és új végrendelet alkotása útján történhetik. A kifejezett visszavonás

* Irod. utalások. Frank: Id. c. m. I. k. 499. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 1126. és köv. l. — Baranyai Béla: A hagyományokról (Fodor-f. Magánjog V. k. 436. és köv. l.) — Meszlény A.: Hagyomány (Jogi Lexicon III. k. 857. és köv. l.) — Ujlaki Miklós: Id. c. bibliographiája 515. és köv. l.

= új végrendelet, tehát anyagi és alaki kellékek tekintetében a végrendelkezési szabályok alá van vetve. Közvégrendelet tételére utalt egyén a kifejezett visszavonást csak közvégrendelettel eszközölheti. Hallgatólag visszavonás: a végrendeleti okirat megsemmisítése. (Szóbelinél ez a mód ki van zárva.) A megsemmisítésnek oly állapotban kell történnie, amely a végrendelkezési képességet nem zárja ki. Az okirat tartalmának kitörlése, az aláírás, dátum, összefűző zsinór megsemmisítése, kivágása, az okirat kettétépése: megsemmisítés jelle gével bír.

1707. Újabb végrendelet alkotása esetén magyarázati kérdés, hogy a régebbi végrendelet az újabbi mellett hatályban maradhat-e? Lehet t. i., hogy az újabb végrendelet a másiknak csak kiegészítése, de azzal nem ellentétes. Feltétlenül megáll a régebbi végrendelet, ha az örökhagyó azt újabb keletű végrendeletében kifejezetten megerősíti, ha az újabbat utóbb visszavonja, vagy az joghatályát egyébként elveszti.

1708. II. *A végrendelet érvénytelensége.* Lehet eredeti vagy utólagos; teljes vagy részleges. Eredetileg érvénytelen („erőtlen“), ha az anyagi és alaki kellékek alkotásánál mellőztettek, vagy nem forogtak fenn (test. nullum, injustum). Az érvénytelenség vonatkozhatik a végrendelet némely részére csak (pl. örökösnevezésre), többi részében azonban megállhat. Elv itt is: utile per inutile non vitiatur. Az érvénytelenség hivatalból nem vehető figyelembe. Ezt azoknak kell perben érvényesíteniök, akik a végrendelet megdölte esetén a hagyatékban örökölnének.

1709. A végrendelkező kinevezett örökösét a végrendelet megtámadásától a neki juttatott kedvezmények elvonásának terhe alatt el is tilthatja; ilyen esetben az érintett örökös (vagy hagyományos) a terhére kilátásba helyezett joghatárnytól csak úgy mentesül, ha a végrendelet valóságát és eredeti érvénytelenségét tudja sikerrel bizonyítani. Amennyiben a végrendelet megtámadására ilyen esetben az örökös vagy hagyományos gondnoka, mint törv. képviselő vállalkoznék és sikere a megtámadásnak nincs: a gyámi törv. 113. §-a alapján a gondnokoltra nézve a törv. képviselő lépésének joghatálya nincs.

1710. Az érvénytelenség nyilvánvalóságának csak az érdekelt felek perbeli szerepe tekintetében van különösebb ha-

tálya, amennyiben a felperesként való fellépésre az ilyen végrendeletben kinevezett végrendeleti örökösöt szorítja rá, ha ugyan az, a reménytelen per felvételére hajlandó. Az ált. szabály különben úgy is az, hogy a birtokon kívül levő kénytelen a birtokban levővel szemben a végrendelet érvénytelenségét perben érvényesíteni. Ha az érdekelték közül egyik sincs birtokban, vagy ha többen is birtokban vannak, de öröklési címük különböző: szerződéses örökös ellen a végrendeleti és törvényes örökösök utasítandók perre, végrendeleti örökösök ellen pedig a törvényesek. A perbe az összes részeltetettek bevonandók. De ha a megtámadás csak némely intézkedések ellen irányul, az ezek által nem érintett részeltetettek nem vonandók perbe s az ítéletnek csak a perben állottak közt lesz joghatálya. Viszont, ha a végrendeletet csak egyik törv. örökös támadja meg: a végrendelet esetleges érvénytelenítése is csak vele szemben lesz kimondható.

1711. Az érdekelt felek a különben érvénytelen végrendeletet is érvényesnek ismerhetik el. Az ilyen elismerés: jogügylet és ezért ha lényeges kellékei hiányzanának (pl. tévedés játszott közbe), utólag megtámadható. Hallgatag elismerést jelent, ha valamelyik részeltetett a neki szánt juttatást a végrendelet érvénytelensége tudatában elfogadta. Érvénytelenné válhatik valamely végrendelet az örökhagyó magatartásában vagy azon kívüli helyzetekben megvalósuló tények folytán is. Nevezetesen: *a)* ha az örökhagyó a végrendeletet megmásítja, visszavonja; *b)* ha magtalan örökhagyónak utóbb gyermeke születik; vélelem szerint ugyanez az eset akkor is, ha a végrendelkező utóbb valakit örökbe fogad; *c)* kiváltságos és szóbeli végrendelet, ha a kedvezményes idő lejárt és; *d)* ha a kijelölt örökösök az öröklésből kiesnek, helyettesnevezés pedig nem történt; *e)* ha a végrendelet alapját és indokát tevő feltevés téves volt, vagy a feltevésnek éppen ellenkezője állott be és a végrendelkező mindezt tudva intézkedését kifejezetten hatályban nem tartotta. Valamely végrendelet pusztá elveszése annak érvényét egymagában le nem rontja.

1712. *Végrendeletek végrehajtása.* A végrendelet végrehajtása egyértelmű a benne foglalt rendelkezéseknek a valóságba való átvitelével, foganatosításával. Első mozzanata ennek a végrendelet *kihirdetése*. Az 1894: XVI. t.-c. idevonat-

kozó 24—34. §§-ai szerint a kihirdetésre a kir. járásbíróság az illetékes. A végrendelet őrzője evégből a végrendeletkező halálával köteles azt a haláleset felvételére jogosított közegnek átadni, vagy a hagyatéki eljárásra illetékes vagy a legközelebbi járásbírósnak bemutatni. Szóbeli végrendeletről a közreműködött tanúk ugyanitt tesznek jelentést. Közjegyző az általa őrzött végrendeletet a székhelyén levő járásbírósnak mutatja be, más hatóságok átküldik az ill. járásbíróshoz. A járásbíróság a kihirdetésre határnapot tűz ki, melyről a tudvalévő érdekelteket értesíti. Az eljárásról jegyzőkönyv vétetik fel és a kihirdetés ténye a végrendeleten feljegyeztetik és a kihirdető bíró által aláíratik.

1713. A szoros értelemben vett végrehajtás az örökös feladata. Az örökhagyó azonban a végrehajtás foganatosisát másra is bízhatja. Ez a megbízott az ügynevezett *végrendeleti végrehajtó*. Jogállása a mi jogunk szempontjából a megbízás alapján ítélandó meg. A végrehajtót, vagy végrehajtókat (egymás mellett vagy egymásnak helyettesítve) az örökhagyó a végrendeletében vagy öröklési szerződésben nevezheti ki. A végrehajtási tisztelet a kinevezett elvállalni nem köteles, de ha erre nézve még az örökhagyó életében kötelezettséget vállalt magára és annak teljesítésétől most vonakodik: az okozható kárért felelős. A hagyatéki bíróság a kinevezettet nyilatkozatra szólítja fel s ha a kitűzött határidő alatt a felhívott nem nyilatkozik: a végrehajtói tisztelet visszautasítottnak tekintendő.

1714. Végrehajtóul bárkit ki lehet nevezni, aki szerződési képességében korlátozva nincs. Jogi személyt is, vagy az örökösök, hagyományosok egyikét. Utóbbi esetekben vizsgálni kell, hogy a végrehajtói kinevezés nem létesít meghagyást is, mert ha igen, el nem vállalása a módus nem teljesítését és a vele kapott juttatás hatályának megszűntét jelenti. Bízható a végrehajtó személyének kiválasztása a bíróságra is.

1715. A végrehajtó hatáskörét a végrendeletkező tetszés szerint megszabhatja. Ha nem teszi: úgy magyarázat útján állapítandó meg, hogy a végrehajtóra az ellenőrzés és felügyeleten kívül az örökhagyó a hagyaték kezelését is rá akarta bízni vagy nem. Ha igen: úgy ez az örökösöknek nagyfokú korlátozását jelenti, mert a hagyaték birtokbavételével

jár. A vélelem az, hogy a vagyonkezelésre vonatkozó megbízás a végrehajtói kinevezésben nem foglaltatik benn.

1716. A vagyonkezeléssel meg nem bízott végr. végrehajtó gondoskodhatik a végr. kihirdetéséről, a hagyatéki elj. megindításáról és a leltározásról (1894: XVI. 3., §§.); a leltár felvételénél jelen lehet, arról értesítendő, a hagyatéki tárgyalásra megidézendő és a hagyaték biztosítására zárlatot kérhet. Ellenőrzi a hagyományok, meghagyások teljesítését, hagyatéki követelések fizetését átveheti és a végrendelet érvénybentartása érdekében fel- és alperesként perképes.

1717. A vagyonkezeléssel is megbízott végrehajtó, mind ezen ellenőrzési és felügyeleti hatáskörön felül, a hagyatékot az örökösökkel szemben birtokba veheti, megejti az örökösök közti osztályt és a hagyaték lebonyolításánál szükséges mindenféle teendőkre mandátuma van. Ha azonban az örökösök, a hagyatéki tartozásokat kellő módon biztosítják, a hagyatéki bíróság kérésükre a hagyatékot részükre még a végrendelet teljes végrehajtása előtt is átadhatja.

1718. A végr. végrehajtó eljárásáról az örökösöknek számot adni tartozik s erre perrel is rászorítható. Felelősségére a megbízás szabályai irányadók. Költségei megtérítését követelheti, de jutalomra csak az örökhagyó akarata szerint tart hat számot. Feladata betöltésével vagy halálával tisztte megszűnik, valamint ha lelkiismeretlen magatartása miatt a bíróság elmozdítja, vagy kérelmére felmenti, vagy ha a hagyaték csőd alá kerül.*

LVI. FEJEZET.

Közös végrendeletek.

1719. Ugyanazon egy végrendelet csak egy személy végakarátát tartalmazhatja, ellenkező esetben semmis (1876: XVI. t.-c. 13. §.) A házastársak azonban kivételesen *egy* végrendeletben is végrendelkezhetnek, akár egymás javára kölcsönösen, akár nem. A házastársak ezen együttesen tett vég-

* Irod. utalások. Frank: Id. c. m. I. k. 456. és köv. l. — Herczegh M.: Id. c. m. 211. és köv. l. — Zlinszky—Reiner: Magánjog 1098. és köv. l. — Kern: Id. c. m. (Fodor-f. Magánjog V. k. 405. és köv. l.) — Ujlaki M.: Id. c. bibliographiája 516. és köv. l.

rendeletei, az ú. n. közös végrendeletek, melyek alkotására nézve az id. törv. 13. és 21. §§-ai szerint az írásbeli magánvégrendeleti és közvégrendeleti formák vehetők igénybe.

1720. Ha a házastársak végrendeletének közössége pusztán csak az egy végrendeleti okirat külső (alaki) egységében nyilvánul meg, de intézkedéseik egymástól egészen függetlenek, „*testamentum mere simultaneum*“-ról beszélünk. Itt egy okiratban két külön végrendelet van külön jogi sors alatt. Az egyik lehet érvénytelen, a másik nem; az egyik visszavonható egyoldalúlag, a másik tovább fennáll egymagában is. Ha azonban a házasfelek intézkedéseiket egymással okozati összefüggésbe hozzák, rendelkezéseiket egymástól feltételezetté teszik, a két végrendelet az egy okiraton megvalósuló alaki közösség mellett anyagilag is összefonódik. Az ilyen végrendelet a *viszonos közös végrendelet*, a *test. correspectivum*. Ha pedig a házastársak kölcsönösen egymást nevezik ki közös végrendeletükben egymás utódjául, a viszonos közös végrendelet *kölcsönössé* is válik és az alaki egység mellett anyagilag is egy végintézkedéssé lesz (*test. reciprocum*).

1721. A correspectiv közös végrendeleteknek egy végrendeletként való felfogása az ily végrendeletek hatálytalanná válása és visszavonása szempontjából fontos, nemkülönben akkor, ha a túlélő házasfél halála esetére, a közös végrendelet 3-ik személynek kinevezését foglalja magában. Az utóbbi esethez foglalkozva először, ha az egymást kölcsönösen örökösül nevező házasfelek a túlélő utáni öröklésre egyugyanazon 3-ik személyt jelöltek ki örökösül: a túlélő, mindazon vagyon felett, mely rája a korábban elhunyt házasfélről hátrult, mind pedig saját vagyona tekintetében is, mint utóörökléssel korlátozott első örökös, csak élők között rendelkezhetik, halála esetére azonban nem. A kinevezett harmadik ekként csak arra tarthat számot, ami a túlélő halálakor, a korábban elhunytnak hagyatékából még meg van (*fideicommissum ejus quod supererit*.)

1722. A túlélőnek ez a joghelyzete voltaképp csak saját vagyona tekintetében különleges, de ez következik abból, hogy elhunyt házastársa örökségének megszerzésével a viszonos közös végrendelethez ő is kötve van s továbbá, hogy a kölcsönösség és viszonyosság révén a két házasfél végakarata egyetlen egységes akarattá szövődven össze, mindkettőjük intéz-

kedése nemcsak a saját maguk, hanem végrendelező társuk vagyonának halál utáni sorsát is megszabja. A kijelölt 3-ik minden vagyonban való öröklése tehát nem egyedül a túlélő, hanem egyúttal a már elhunyt házaspár végakarata is, mint a közösen rendelkezők együttes juttatási szándékán alapul.

1723. Ha a házaspár más és más utóörököszt jelöltek: a túlélő halálakor a kölcsönös és viszonyos közös végrendeletet ismét 2 külön végrendelezésre kell felbontanunk, mert a két végrendelet az egymást kölcsönös-örökösnek nevezésén túl már különböző célokra irányul. Ekként, ha a nő a túlélő, az ő halála után a férjtől rászállott vagyonban a férj által kinevezett utóörököszt — s ha a férj a túlélő, az ő halálakor a nejtől rászállott vagyonban, a nő által kinevezett utóörököszt fogjuk az örökséghez juttatni. Miután pedig ily esetekben a túlélő az elhunyt által nevezettnek utóöröklési jogát igen könnyen megghiúsíthatná: a vélelem amellet szól, hogy nem fideicommissum ejus quod supererit, hanem szorosán magyarázandó utóöröklés forog fenn és így a túlélő, mint első örökös az élők közötti rendelkezésre sem jogosult.

1724. A közös végrendeletek a kötelesrészesek igényeit nem sérthetik. Kötelesrész iránti igényt azonban, a korábban elhunytól a túlélőre utóörökös nevezés mellett szállott vagyon tekintetében, a túlélőnek *utóbb kötött* házasságából származók nem támaszthatnak. A közös végrendeletek hatályukat veszítik, ha a házasság a felek közt érvénytelenített vagy felbontott, illetőleg a felek ágy és asztaltól elválasztattak. Hatályukat veszítik továbbá, ha közös akarattal visszavonattak. Egyoldalú visszavonás a mere simultaneum végrendeletnél minden akadály nélkül, bármikor megszüntetheti a közös végrendeletet anélkül, hogy a másik házaspár végrendelete ezáltal érintetné. Viszonyos közös végrendeletet egyoldalúlag csak a másik házaspár életében lehet visszavonni, mikor is az egész hatályát fogja veszteni. Kivételesen az egyik házaspár halála után is visszavonható a viszonyos és közös végrendelet a túlélő saját rendelkezései szempontjából, ha a végrendeletben részesített 3-ik oly cselekményt követ el, mely miatt a kötelesrészből való kitagadásnak van helye.*

* Irod. utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 1097. és köv. l. — Kern: Id. c. m. (Fodor-f. Magánjog V. k. 413. és köv. l.) — Holtscher Szigfrid: Közös végrendeletek és örökjogi szerződések (M. Jogász Egyl. ért. r. f. XXIX. k.).

LVII. FEJEZET.

Különleges öröklési módok.

1725. Különleges öröklési módot von maga után a családi hitbizomány alapítása a *hitbizományban* való jogutódlásra nézve. Az idevonatkozó szabályok tekintetében visszautalunk az annak helyén mondottakra. Kiegészítésül itt csak annyit, hogy újabban előfordult miszerint a Curia az utólagos házassággal törvényesített gyermek hitbizományi utódlási jogát concret esetben elismerte és hogy az 1921: XLIII. t.-c. a hazaárulókat a hitbizományban való öröklés lehetőségétől megfosztotta. Újabb jogfejlődésünk a hitbizományi öröklésen kívül, a különleges öröklési módoknak újabb eseteit állapította meg az ú. n. *családi birtoknál*, a *haditelkeknél* és a *vitézi telkeknél*. A törvényes öröklés rendjétől való és ezen sajátos intézmények keretein belül megvalósuló eltérő öröklési rendszabályai a vonatkozó helyeken szintén tárgyalva voltak, hova visszautalunk.

Negyedik szakasz. Szerződéses öröklés. Halál esetére szóló ajándékozás. Köteles rész.

LVIII. FEJEZET.

Öröklési szerződések és halál esetére szóló ajándékozás.

1726. Az öröklési szerződés az a kétoldalú jogügylet, melyben az egyik fél, az örökhagyó, vagyonáról halál esetére szóló intézkedést (örökösnevezés, hagyományrendelet) tesz a másik fél javára, aki azt, mint ilyen elfogadja. Az 1876: XVI. t.-c. 33. §-a szerint az öröklési szerződések alaki kellek tekintetében csak azon esetben érvényesek, ha az írásbeli magánvégrendelet, a közvégrendelet vagy a közjegyzőnél letéteményezett írásbeli magánvégrendeletre előírt szabályok-

— Kiss Géza: Viszonos végrendeletek (Bpest, 1905)). — Hartmann: Lehre von den Erbverträge und gemeinschaftlichen Testamenten (Tübingen, 1862.). — Ujlaki M.: Id. c. bibliographiája 517. és és köv. l.

nak megfelelően készíttetnek. Szóbeli és kiváltságos alakban tehát öröklési szerződés nem köthető. Az öröklési szerződés kölcsönösen és egyoldalúan is köthető. Kölcsönös akkor, ha az elfogadó fél is teszen a maga vagyonára nézve szerződőtársa javára hasonló rendelkezéseket. A törv. id. 33. §-a kifejezetten megengedi, hogy az örökl. szerződésekben több végintézkedés is összefoglaltassék. Tehát a szerződő felek akár egymás és egy harmadik, akár kizárólag csak egy harmadik javára intézkedhetnek benne.

1727. Az örökl. szerződések leglényegesebb eleme az, hogy a szerződő felek általa végrendelkezési szabadságukat korlátozzák; eziránti szándékuknak tehát világosan kifejezve kell lennie, ellenesetben csak egyszerű közös végrendelettről lehet szó — amennyiben t. i. a felek házastársak is, mert közös végrendeletre mások nem léphetnek, örökl. szerződést azonban jogunk szerint bárki köthet. — Egyebekben az örökl. szerz. a végrendeletre vonatkozó szabályok alatt áll. (Örökl. képeség, terhes szerződési képesség, magyarázat, feltételek, meghagyások, időhatározások, utóörökös kinevezés, kihirdetés, öröklés feltételei, stb.) Ha az örökl. szerz. mint ilyen érvénytelen volna, de a közönséges végrendeletekhez megkívánt alakai kellékeknek megfelel: *conversio* útján végrendeletként fenntartható.

1728. Az örökl. szerz. az élők közötti rendelkezésekben egyik szerződő örökhagyót sem korlátozza, mert a szerződésileg részesített csak arra nyer öröklési jogot, ami szerződőtársa hagyatékaként megmarad. Öröklési várományát biztosítania sem lehet semmi módon, s ha annak tlkvi kitüntetését ki is tudta volna eszközölni az Optk. hatályban lévő 1252. §-a szerint az örökhagyót az ingatlan feletti élők közti szabad intézkedésekben ez sem gátolja. Csak az egyenesen kijátszásra irányuló dolosus elajándékozások és az ezek elpalástolását célzó színleges ügyletek esetén lehet szó arról, hogy azok megtámadtassanak. A jóhiszemű megajándékozott ilyenkor gazdagodása erejéig, a rosszhiszemű ellenben a teljes kártérítésig lesz felelős. Az, ami az örökl. szerződések leg-sajátlagosabb hatálya: a végrendelkezési szabadság megkötése és a szerződésben foglaltak egyoldalú megváltoztatásának kizárása. Olyan halál esetére szóló intézkedések azonban, melyek a szerződő társ jogát nem sértik, pld. gyámnevezés.

utóbb szerzett javakról való rendelkezés, az örökl. szerződés után is joghatályosan tehetők.

1729. Hatályát veszti az örökl. szerz., ha a benne részesített szerződő társ az örökhagyó előtt elhal, hacsak a részel-tetés az ő örökösire is kifejezetten vagy *facto concludente* kiterjesztve nincs. Harmadik személyek javára tett juttatások azonban úgy és annyiban maradnak érvényben ilyenkor is, mintha és amennyiben végrendeletben tett intézkedések vol-nának. Hatályát veszti továbbá az örökl. szerz., ha az örök-hagyónak utóbb kötelesrészre jogosult leszármazója születik; vagy ha a megkötésének alapjául szolgáló feltevések meg-hiúsultak. Fontos ez különösen jegyesek és házastársak közti örökl. szerződéseknél, ha az eljegyzés felbomlott, vagy a há-zasságot érvénytelenítették, vagy felbontották. Hatályát veszti végül közös akarattal való felbontás esetén, valamint, ha a szerződőtársak utóbb kölcsönös megegyezéssel végrendelete-ket alkotnak és kivételesen egyoldalú visszavonással is, ahol ennek helye van.

1730. Az egyoldalú visszavonásnak ily értelmű szerződés-es kikötés esetén lehet helye, mikor is a kikötött visszavonási jog gyakorlása a kölcsönös örökl. szerződést egészben, tehát a másik fél intézkedéseire is kiterjedőleg hatálytalanítja. Ha pedig a szerződő társ, vagy a szerződésben egyébként részel-tetett 3-ik személy olyan cselekményt követ el az örökhagyó ellen, ami a kötelesrészesek kitagadására adna okot: az örökl. szerződést, kikötés nélkül is, egyoldalúan vissza lehet vonni. Az ilyen visszavonásnak azonban csak a sértő cselekményt elkövetővel szemben van hatálya.

1731. *Halál esetére szóló ajándékozás.* A halál esetére szóló ajándékozás (*donatio mortis causa*) esetében az örök-hagyó leendő hagyatéka rovására ingyenes vagyoni juttatás iránt teszen valakivel szemben ígéretet és ez azt, mint ilyent, elfogadja. Ebben a mozzanatban van a szerződési elem és az elvi visszavonhatatlanság oka. Ha az ajándék még a rendel-kező életében átadatik: nincs szó halál esetére szóló ajándé-kozásról, hanem közönséges élők közöttiről. Alaki szempont-ból az 1876: XVI. t.-c. 33. §-a szerint halál esetére szóló aján-dékozások csak úgy érvényesek, ha írásbeli magánvégrende-leti, közvégrendeleti vagy közjegyzőnél letett írásbeli magán-végrendeleti formában létesítetnek. Anyagi szempontból a

végrendeletek és öröklési szerződések szabályai az irányadók.

1732. A halál esetére szóló ajándékozás rendszerint és elvileg visszavonhatatlan. A visszavonási jog azonban kiköthető. Enélkül is helye lehet a visszavonásnak azokban az esetekben, melyekben az öröklési szerződések is egyoldalúan visszavonhatók. Ahol a visszavonási jog kikötött: a visszavonásnak szóval vagy írásban, de mindig a végrendeletekre előszabott formai szabályok szerint kell történnie. A mondott kikötés nélkül létrejött halál esetére szóló ajándékozások visszavonására ellenben — ott, ahol ez megtörténhetik — a törvénynek alaki szempontból semmi korlátozó intézkedése nincs. A halál esetére szóló ajándékozásból eredő jogok biztosítását a megajándékozott nem szorgalmazhatja és az ajándékozó életben tett vagyonelidegenítéseit megtámadni nem jogosult.*

LIX. FEJEZET.

A kötelesrész.

1733. A kötelesrész (legitima portio) intézménye a családíság és vérség oltalmán nyugszik, mint alapgondolaton. Fogalma szerint egyébként az örökhagyó bizonyos s a törvény által kijelölt legközelebbi rokonainak azt az igényét jelenti, mely szerint a hagyaték törvényes öröklés esetén rájuk háru-landó részének meghatározott hányadában, ellenkező végintézkedés mellett is, ők vannak hivatva részesülni s e joguktól csak akkor foszthatók meg, ha törvényszerűen kitagadtattak. A kötelesrész intézményének az orszb. ért. 7. §-a képezi jogforrási alapját, abban az értelmezésben és alkalmazás szerint, amint azt a szokásjog magáévá tette. Szokásjogunk t. i. a kötelesrész iránti jogot nem tekinti szorosan véve „öröklésre“ irányuló jognak, hanem a végrendeleti vagy szerződéses örökösökkel szemben törvény alapján támasztható oly

* *Irod. utalások.* Herczegh M.: Id. c. m. 220. és köv. l. — Zlinszky-Reiner: Magánjog 1103. és köv. l. — Kern: Id. c. m. (Fodor-f. Magánjog V. k. 440. és köv. l.). — Hartmann: Lehre von den Erbverträgen und wechsels. Testament. (1860.). — Frank: Id. c. m. I. k. 248. §. — Menyhárh Gáspár: A halál okából való ajándékozásról (Jogtud. Közl. 1902. évf.). — Újlaki M.: Id. c. bibliographiája 518. és köv. l.

követelésnek, mely a hagyaték becsértéke bizonyos hányadrészenek pénzben való kiszolgáltatására vonatkozik. A kötelesrész sérelme tehát a végrendelet megtámadására jogcímet nem ad, hanem csak arra, hogy a kötelesrész törvényes mértékére *kiegészíttessék*. A kötelesrész ekként, mint pénzkövetelés, a hagyaték terheit szaporítja.

1734. Kötelesrészt az örökhagyó egyenes leszármazóinak és életben lévő szüleinek van igénye, ha egyébként a törv. öröklési kapcsolatból kiesetteknek nem tekintendők. Közeli-ebből: kötelesrészt van igénye: a) a *törvényes és vélt házasságból született, az utólagos házassággal, továbbá kir. kegyelemmel törvényesített* gyermeknek törvényesítő atyja — és örökbefogadott gyermeknek örökbefogadó szülője után; — *törvénytelen* gyermeknek pedig természetes anyja után. Az örökbefogadás előtt született gyermekek kötelesrészét azonban az örökbefogadott, valamint a már meglévő törvényes gyermekekét a törvénytelen gyermek kötelesrésze nem sérti.

1735. b) Kötelesrészt távolabbi leszármazók is követelhetnek, ha kötelesrészt közvetlenül jogosult és az előbbi a) pont alatt felsorolt törzselődjük az öröklési kapcsolatból kiesett, még pedig úgy, hogy kiesése leszármazóinak öröklési igényét nem emésztette fel. (Ellenkező az eset pl. ha a közvetlen leszármazó az ő leszármazóira is kiható lemondás folytán esett ki.) A távolabbi leszármazók együtt kapják, illetőleg igényelhetik azt a kötelesrészt, mely kieső törzselődjük által lett volna igényelhető. Kötelesrész illeti végül:

1736. c) az örökhagyó még élő szüleit, olyankor, ha leszármazók nincsenek. *Csak* az apát és anyát; — távolabbi felmenőket nem. A szülő kötelesrészt csak abból igényelhet, amit mint törvényes örökös örökölné. Így, ha házastárs maradt az örökhagyó után, a szülő a kötelesrész iránti igényt csak az olyan öröklött vagyonra érvényesítheti, ami reá nézve egyúttal *ági* is. Törvénytelen gyermek után kötelesrészt csak a természetes anya követelhet; örökbefogadó szülőnek pedig, valamint törv. öröklési joga az örökbefogadott után nincs: kötelesrészt sincs igénye.

1737. A kötelesrészt irányuló követelési jog átszáll az igénylő örököseire is; de az igényjogosult hitelezői, ha ő maga kötelesrészét érvényesíteni nem hajlandó, azt le nem

foglalhatják, adósuk kötelesrész iránti igényét nem érvényesíthetik, s még kevésbbé jogosítottak arra, hogy a kötelesrészt sértő végrendeletet, vagy ajándékozást megtámadhassák oly címen, hogy a kötelesrészes és a megajándékozott, illetőleg az örökösök az ők megkárosításukra összejátszottak. (17. sz. jogegys. határozat.)

1738. *Kötelesrész kiszabása és kiszámítása.* A kötelesrész törvényes mértéke annak az értéknek felerésze, mely értéket a kötelesrésztre jogosított az örökhagyó után, ennek végrendelet nélküli halála esetén, mint törvényes örökös örökölt volna. E félérték kiszámítására nézve a következő szabályok veendőek figyelembe: Első feladat a hagyatéki vagyon pénzértékének megállapítása. Evégből a hagyaték leltározását és megbecsülését a kötelesrészes is kérheti. A becslésnél a hagyatéki javak az örökhagyó halálakor állapottuk szerint veendőek figyelembe. Számbaveendő a hagyatékban található összes dolgok, az örökhagyóra már megnyílt örökség, továbbá az összes őt illetett bármiféle követelések hátrálékos járulékaikkal együtt teljes, illetőleg aggályosság esetén valószínű értékükben. Számbaveendő az életbiztosítási összeg is, még ha kedvezményezett megnevezése miatt hagyatéki osztályra nem is kerülne, mert természete szerint nem más, mint a biztosítási díjakból tőkésített ajándék. Felfüggesztő feltételhez kötött követelések tekinteten kívül maradnak, de ha a feltétel utólag beáll, az örökös a kötelesrészesnek póteltszámolással tartozik. Bontó feltételhez kötött követelések feltétlenekül veendőek, de ha a feltétel bekövetkezik: a kötelesrészes lesz kötelezve a megfelelő viszatérítésre. Figyelembe veendő a kötelesrésztre jogosítottak javára eső betudandó természetű előadományok is.

1739. Az ekként megállapított hagyatéki értékből az összes tartozások levonása után fennmaradó hagyaték a törvényes örökösök számával elosztandó s az így kikerült érték felerésze lesz, mint *portio portionis ab intestato debita* a kötelesrész összege. A terhek között, mint a vagyon értékére befolyással bíró körülmény az örökhagyó halálával keletkezett özvegyi jog nem vehető számításba.

1740. Azok a személyek, akiket, mint törvényes öröklés esetén jogosított törvényes örökösöket a kötelesrész kiszámításánál figyelembe kell venni: azok a törvényes örökösök

lesznek, akik a konkrét esetben és az öröklési rendnek megfelelően — végrendelet nem létében, valóban öröklésre volna hívátva. Az, hogy ezek közül valamelyiket az örökhagyó kitagadás nélkül hagyatékából kirekesztett, vagy hogy valamelyik törvényes örökléséről — a kötelesrész iránti jogának érintetlen hagyásával előre lemondott, vagy hogy az örökséget utólag visszautasította: közönyös.

1741. Ellenben nem veendők figyelembe az öröklésre képtelenek, érdemtelenek (hacsak leszármazójuk nincs, aki helyükbe lép), akik a kötelesrészre is kiterjedőleg az öröklésről lemondtak, akik az örökhagyó által teljesen kielégítették, vagy jogérvényesen kitagadtattak. A netaláni leszármazók azonban itt is elődjük helyébe lépnek, s ilyenkor a törzselőd a kiszámításnál figyelmen kívül nem hagyható.

1742. A kötelesrészre való jogosultság az örökhagyó halálával nyílik meg; ettől kezdve az örökös 5% késedelmi kamatot köteles — kifizetésig — fizetni. De ha az örökös önhibáján kívül a hagyatékot birtokba venni nem tudta, vagy ha a kötelesrészes maga is hanyagságot tanúsított követelése érvényesítése körül: a kamatfizetés csak birtokbavételtől, illetőleg keresetindítástól jár. A kötelesrészbe a kötelesrészes részére adott előadományok betudandók. A betudás minden vonatkozásban ugyanazon szabályok alatt áll, mint a törvényes osztályrészbe való betudás a rendes törvényes öröklés esetén.

1743. Megjegyzendő, hogy a kötelesrészbe való betudást maga az örökhagyó sem engedheti el, mert ezzel az előadományt nem kapott többi kötelesrészesek kötelesrésze szenvedne csorbulást. Betudandó továbbá a kötelesrészbe az is, amit a kötelesrészes a hagyatékából az örökhagyónak halál esetére szóló rendelkezése alapján, mint végrendeleti, szerződéses örökös, vagy hagyományos, vagy halál esetére megajándékozott közvetlenül, — avagy helyettes örökösül való kineveztetése, növedékjoga címén közvetve kapott. Ellenben nem esik betudás alá az, amit a kötelesrészes a hagyatékából mint a kinevezett örökösök vagy hagyományosok terhéül megállapított külön juttatást kap.

1744. Hasonlóképpen nem esik betudás alá az egyik szültől előre kikapott érték a másik szülő után járó kötelesrészbe. A szülők által „közösén“ előre kiadott értékek mind-

kettőjük által egyenlő arányban adottaknak tekintendők s a kötelesrész kiszámításánál, ily esetben, a két szülő vagyona nem együttesen, hanem külön-külön veendő figyelembe.

1745. *Kötelesrész hátrahagyása.* Az örökhagyó a kötelesrész kiadása tekintetében végrendeletében is intézkedhetik. A lényeg csak az, hogy intézkedése a kötelesrész törvényes mértékét ne csorbítsa. Megteheti tehát, hogy a kötelesrészt a kötelesrész erejéig örököseül nevezze vagy neki e címen hagyományt juttasson. (Kötelesrész hátrahagyása.) Az így végrendeletileg „hátrahagyott“ kötelesrészt *sem mivel* sem lehet terhelni, s a netaláni ily természetű intézkedések semmisek. Ha a juttatás a kötelesrész törvényes mértékénél kevesebb: a kötelesrészt jogosult azt kötelesrészének sérelme címen vissza nem utasíthatja, sem azt, hogy kötelesrésze *egészen* pénzzel elégíttessék ki, nem igényelheti; — a végrendelet tehát megáll, de a kötelesrészes kötelesrészének kiegészítését követelheti.

1746. Ha az örökhagyó a törvényes mértéknél többet hagy hátra kötelesrész címen s ezt a többjuttatást utóörökös nevezéssel, hagyománnyal, időhatározás vagy feltétellel, módussal terheli: a terhelés csak a többletre nézve állhat meg. Viszont az örökhagyó az ú. n. *cautela Socini* alkalmazásával kikötheti, hogy a kötelesrészes az ilyen s a törvényes mértéket meghaladó kötelesrészt (a többlet tekintetében) csak akkor kapja meg, ha a korlátozásokat az egészre nézve elfogadja. A kötelesrészzel szemben mindennemű örökösök az újabb gyakorlat szerint nem egyetemlegesen, hanem aránylagosan felelősek, de a törvényes örökösök csak saját kötelesrészeik sérelme nélkül.

1747. A kötelesrész kielégítésének rendes módja a mondotak szerint a pénzben való kifizetés. De amiként az örökhagyó maga megteheti, hogy a kötelesrészt végrendeletileg a hagyatéknak valamely részének vagy darabjának természetbeni kidásával elégítse ki: úgy, ilyen kielégítési módban az érdekeltek is megállapodhatnak. A pénzérték romlása esetén a kötelesrész összege méltányosan valorizálendő, sőt annak sincs akadálya, hogy a kötelesrész címen már bíróilag megítélt tőketartozás átértékelését utólagosan lehessen igényelni.

1748. *A kitagadás.* Az az intézmény, melynek révén azt, ki a kötelesrészt méltatlan, kötelesrészétől is meg lehet fosz-

tani. A kitagadásnak (*exhereditio*) csak a jog által elismert és megállapított esetekben van helye. Ezek az esetek, mint az osztályrakényszerítés esetei a *Trip. I. R.* 52. és 53. címeiben vannak felsorolva. Nevezetesen: a szülő a gyermekét kitagadhatja, ha az kezét emel szülőire vagy velük szemben egyéb súlyos bántalmakat követ el. Ha továbbá bűnvádat emel szülei ellen alaptalanul; a szülők élete ellen leselkedik és azok vesztére tör; ha a szülő akarata ellen gonosztevő és veszedelmes egyének társaságában él; a fogságba esett szülőt a fogságból vagy a börtönből, bár azt tehetné, ki nem váltja és érette kezességet vállalni (ilyen vonatkozásokban) vonakodik.

1749. A gyermek szülőjét kitagadhatja, ha az, úgy a maga, mint gyermekei javait pazarolja, álnokul elidegeníti, ha javait pusztulni hagyja, gyermekeit igazságos ok nélkül iszonyatosan és kegyetlenül fenyegeti vagy bűncselekmény elkövetésére kényszeríti. Kitagadásra — mindkét részről — okot szolgáltat az érdemtelenséget megalapító cselekmény; ellenben az ú. n. *exhereditio ex bona mente*, mellyel az örök-hagyó éppen „jót akar“: jogunkban elismerve nincs.

1750. A kitagadási okokat általában az jellemzi, hogy a gyermek a szülőivel szemben olyan súlyosabb beszámítás alá eső cselekményt követ el, mely a szülő iránti gyermeki kegyeletnek erkölcsi érzéseink szerint durva megsértéseként minősítendő. Így minden tetteleges bántalmazás, vagy súlyos becsületsértés, illetőleg rágalmazás is — a felek műveltségi fokára való tekintet nélkül — viszonyosan alapot adhat a kitagadásra.

1751. Megjegyzendő, hogy a *Tripartitum*ban felsorolt kitagadási okok a mai élet szempontjából mutatis mutandis alkalmazandók, sőt a kiterjesztő értelemben való magyarázatuk is helyt foghat. A szülőre való „kézemelés“ pld. akkor is fennforog, ha a gyermek azt nem a kitagadó, hanem a másik szülő ellen követte el. A fogságba esett szülő ki nem váltása oly értelemben modernizálható, hogy fennforog ez a kitagadási ok, ha a szülőt, akit pénzbüntetésre átváltoztatható fogházra ítélték, a gyermek — bár tehetné — a pénzbüntetés lefizetésével nem szabadítja ki, — vizsgálati fogságából *cautio letételével* (ahol ez lehetne) ki nem menti.

1752. A kitagadás érvényéhez az elismert kitagadási okon kívül a végrendeleti alakszerűségek megtartása szükséges.

Köthető a kitagadás feltételhez is. Vita esetén azt, hogy a kitagadás oka fennforog, a kitagadott kötelesrésszel szemben az örökösnek kell bizonyítania. Elvész a kitagadás hatálya, ha az örökhagyó a kitagadottnak megbocsátott vagy a kitagadást visszavonta. A megbocsátó nyilatkozat alakszerűségekhez kötve nincs; megtörténtét a kitagadott köteles bizonyítani. A jogérvényes kitagadás úgy hat, mintha a kitagadott már az örökhagyó előtt elhalt volna, minélfogva helyébe, mint törzs, az ő esetleges leszármazói lépnek.

1753. *Ajándék miatti kötelesrész.* Ha a kötelesrészesek bizonyítani tudják, hogy az örökhagyónak tiszta hagyatéka az általa még életben tett ajándékozások idején volt értékénél felével kevesebb: a megajándékozottól kötelesrészeik kielégítését, illetőleg kiegészítését követelhetik. Ezzel a jog a kötelesrészt az örökhagyó kijátszásra irányuló ajándékozásaival szemben akarja megvédeni. Az ajándék miatti kötelesrész kiszabása a hagyatéki és az elajándékozott vagyon együttes értéke alapján történik. Az ajándék értéke az ajándékozás időpontja szerint állapítandó meg. Mentessül a megajándékozott a kötelesrész kiegészítése alól, ha bizonyítani tudja, hogy az örökhagyó vagyona az ajándékozás után, időközi gyarapodásokkal az előbbi állapotot ismét elérte s a hagyaték apadása az ajándékozástól függetlenül következett be. Időleges mentességet ad továbbá a kiegészítés alól az, ha a kötelesrészt sértő ajándékozással juttatott vagyont haszonélvezet terheli és így az ajándékul kapott érték élvezete a haszonélvezeti jog megszűnéséig a megajándékozott részéről sem vehető igénybe.

1754. Többszörös ajándékozás esetén a kiegészítésre első sorban a legutolsó megajándékozott köteles. Együttes és egyidejű ajándékozás a megajándékozottak kiegészítési kötelezettségét egyetemleges kötelezettséggé teszi. Ha azonban az egyidejűleg megajándékozottak az ajándékozóval szoros családi kapcsolatban állottak, pláne törvényes leszármazói: úgy az ajándék miatti kötelesrészből csak törv. örökrészüket meghaladó kedvezményezésük erejéig és aránylagosan felelnek. Ajándék miatti kötelesrészre általában a kötelesrészre jogosítottak tarthatnak igényt s ezek közt az oly leszármazó is, aki bár az ajándékozás után, de az örökhagyónak, az ajándékozáskor már fennálló házasságából született. Később kötött házasság-

ből származott, vagy ajándékozás után törvényesített és örök-befogadott gyermekekre nézve a mondott szabály már nem alkalmazható.

1755. Szülő ajándék miatti kötelesrészt csak a rája nézve áginak minősülő öröklött vagyonból igényelhet s a szerzeményiből csak akkor, ha házastárs in concreto örökhagyó után nem maradt és így a törvényes öröklés a szerzeményi vagyonban is a szülőkre szállott volna. Előre kapott betudandó természetű adományok, a megajándékozott kívánságára, a kötelesrészbe itt is betudandók.

1756. Az ajándék miatti kötelesrész iránti igényeknél, ha a kötelesrészt sértő ajándékozás még természetben megvan: a kielégítési kényszervégrehajtás az ilyen vagyonra vezető. A pénzérték leromlására tekintettel végül: az átértékelésnek az ajándékozáskori értékhez viszonyítva méltányossági alapon helye van.*

Ötödik szakasz. Az öröklés joghatása.

LX. FEJEZET.

Az örökség megszerzése, elfogadása és visszautasítása.

1757. Az öröklésnek legközvetlenebb joghatása, hogy az örökös az örökséget, a hagyományos a hagyományt, a halálesetére megajándékozott az ajándékot és a kötelesrészes a kötelesrészt a megnyílás pillanatában *ipso jure* megszerzi, tekintet nélkül arra, hogy kiléte esetleg ismeretlen, s hogy a

* Irod. utalások. *Zlinszky—Reiner*: Magánjog 1133. és köv. l. — *Katona Mór*: A köteles részről (Budapest, 1874.). — *Bozóky Alajos*: A köteles részről (N.-Várad, 1874.). — *Kern*: Id. c. m. — (*Fodor-f.* Magánjog V. k. 515—585. l.). — *Zsögöd B.* Kötelesrész c. m. (Tanulmányok I. k. 317. és köv. l.). — *U. az.* Kötelesrésze jogosultság függési viszonya a törv. örökösödésre hivatottsághoz (Tanulmányok II. k. 365. és köv. l.). — *U. az.* Az ajándék miatti kötelesrész (Tanulmányok II. k. 497—589. l.). — *Zlinszky*: A törv. osztályrész jogi minősége (Jogtud. Közl. 1872. évf.). — *Jellinek Artur*: A kitagadásról (Ügyv. Lapja, 1890. évf.). — *Jancsó Gy.*: A kötelesrész átöröklése (Jogtud. Közl. 1889. évf.). — *Dell'Adami R.*: Magánjogi codificatiókn és régi jogunk III. f. (Budapest, 1887.) 241. és köv. l. — *Kiss Albert*: A kötelesrész újabb birói gyakorlatunkban (Dolgozatok a magánjog köréből c. gyűjt. 30. és köv. l.). — *Beck Salamon*: A kötelesrészes jogállása (Bpest, 1913.). — *Ujlaki M.*: Id. c. bibliographiája 520. és köv. l.

rája nyíltott háramlásról van-e tudomása, vagy nincs. Midőn azonban jogunk ekként a vagyonátszállást az örökösöknek minden elfogadó nyilatkozata nélkül kapcsolja az örökhagyó halálához akarata ellenére örökössé még sem teszen senkit sem, mert az örökös az örökséget, a hagyományos a hagyományt visszautasíthatja s a visszautasításnak az örökség megnyílásáig visszaható ereje van.

1758. Az ipso jure öröklés elvének voltaképpen jelentősége nem is az örökség sine facto hominis való megszerzetté tételében, hanem abban a távolabbi kihatásban rejlik, hogy az örökös hitelezői az örökségre, annak megnyílásakor azonnal már jogot szerezhetnek. Az így szerzett hitelezői jogok azonban ahhoz a hallgatag bontó feltételhez vannak kötve, hogy az örökös az örökséget a maga részéről vissza ne utasítsa.

1759. Véglegesen örökössé az örökös tehát csak akkor válik, ha öröklési szándékát akár konkrét elfogadási nyilatkozzattal, akár facto concludente, kifejezésre juttatja. Ilyen nyilatkozatra, vagy *pro herede gestio* jellegével bíró magatartásra azonban nem kényszeríthető. Mind az elfogadás, mind a visszautasítás egyoldalú jogügylet jellegével bír és így érvényessége, visszavonhatósága, esetleg alakiságai tekintetében az általános jogügyleti szabályok szerint ítélendő meg (tévedés, megtévesztés, cselekvőképtelenség, törvényes képviselői hozzájárulás, gyámhatósági jóváhagyás, stb.)

1760. Miután az örökössé válni akarás (az örökség elfogadása) legtöbbször facto concludente jut kifejezésre, kérdés: milyen magatartást lehet „pro herede gestio“-nak tekintennünk? Szabály a kérdésre feleletet nem ad s mindig a konkrét eset körülményei döntenek el, hogy az örökös valamely magatartásában pro herede gestio-t lehet-e felvennünk, vagy nem. Ha az öröklési akarat pl. nem forog fenn: még a hagyatéknak birtokbavétele sem fog hallgatag elfogadást jelenteni. Ezért az elfogadást általában vélelmezzük, míg visszautasítást vélelmeszerűen felvenni sohasem lehet. Az örökhagyó halála előtti visszautasítás: nem visszautasítás, de esetleg lemondásként, vagy öröklési szerződésként minősíthető. Csak a helyettes, vagy utóörökös teheti meg, hogy az örökséget az utó-, vagy helyettes öröklés bekövetkezése előtt már visszautasítja.

1761. Feltételhez, vagy időhöz kötött elfogadásnak és

visszautasításnak nincs érvénye, mert úgy az örökhagyó akaratával, valamint törvényes öröklés esetén, a törvényes öröklési rend intencióival is ellenkezik. Hasonlóképp érténytelen a részleges elfogadás és visszautasítás is, mert ezzel az örökös az örökrészek kiszabott arányán önkényesen változtatna. Több alapon való öröklésnél azonban az egyik alapon megnyílt és egyik címen háruló örökséget vissza lehet utasítani anélkül, hogy ez a másik alapon való öröklésre befolyást gyakorolna. Ellenben az ú. n. *többszörös öröklésnél*: a visszautasítás, vagy elfogadás mindig csak a többszörös örökség egészére vonatkozik. Ha pedig végül az örökhagyó ugyanazon egy végrendeletben juttatott többféle részesedést: a végrendeleti magyarázaton fog megfordulni, hogy azok tekinthetők-e egymással oly szoros összefüggésben levőknek, miszerint valamelyik részeltetés visszautasítása, illetőleg elfogadása a többire is kihat, vagy nem.

1762. Az örökös örököse az ő örökhagyójára szállott örökséget csak akkor utasíthatja vissza, ha az ez irányban sem kifejezetten, sem hallgatagon nem nyilatkozott. Az örökséget visszautasító úgy tekintendő, mintha az örökhagyó előtt elhalt volna. Ennélfogva az lép nyomába, aki a konkrét öröklési alap (törvény; végrendelet) szerint a sorban való utánakövetkezésre ki van jelölve. Ha a visszaustasítási joggal élő örökös a hagyaték birtokába helyezkedett, annak éppen úgy gondját kell viselnie, mintha idegen vagyron kezelője volna (negatorium gestor). A hagyaték fenntartása érdekében kötött sürgős természetű ügyletei, azokat, kik utána valóban örökösökké lesznek, kötelezik; egyéb ügyletei csak utólagos jóváhagyás esetén.*

* Irod. utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 1107. és köv. l. — Szladits Károly: Az örökös jogállása (Fodor-f. Magánjog V. k. 589. és köv. l.). — Galamb István: Az örökség birtokbavételének főelve a magánjogi törvény tervezetben (M. J. Egyt. ért. r. f. XXXI. k.). — Zsögöd B: Az örökösödési törvénytervezetről (Tanulmányok I. k. XXV., XXVIII., XXIX. sz. ért.). — Binder: Die Rechtsstellung des Erben, nach d. deutschen bürg. Gesetzbuch I—III. k. (Leipzig, 1901—1905.). — Blum Béla: Az örökség megszerzéséről (Pécs, 1891.). — Tóth György: Az örökség birtokbavétele az Optk. szerint (Kolozsvár 1914.) — Ujlaki M.: Id. c. bibliographiája 527. és köv. l. — Lásd továbbá az egész szakaszra nézve, Herczegh M., Ragályi Lajos, Trux Hugó, Nyulászi János, Fodor-Márkus örökösödési eljárásról szóló műveit.

LXI. FEJEZET.

Az örökös felelőssége a hagyatéki tartozásokért.

1763. Az öröklés rendjén az örökösre az örökhagyónak vagyona szállván át, e vagyonnak esetleges passivái az örökhagyó hitelezőit immár az örökössel, vagy örökösökkel állítják szembe. Egymás iránti kölcsönös helyzetük az örökösöknek a hagyatéki tartozásokért való felelősségben domborodik ki, amelyre nézve mai jogunknak alapvető szabálya, hogy e felelősség a törvény erejénél fogva egyetemleges, de egyúttal korlátozott felelősség is és ennek biztosítására az örökösnek semmiféle joglépést tennie nem kell. E korlátozott felelősség régebbi jogunk szerint az örököst *cum viribus hereditatis* terhelte; a szokásjog fejlődése azonban lassankint a *pro viribus hereditatis* elv felé alakította át jogunkat és ma gyakorlatunk azon az állásponton áll, hogy az örökös elvileg személyesen, örökségének értéke erejéig (*pro viribus*) felelős, de a hitelezőnek joga (*facultas alternativa*) van ahhoz, hogy követelésének kielégítését az adósnak hagyatékához tartozó s természetben még meglevő vagyontárgyakból szorgalmazhassa.

1764. Hagyatéki tartozás alatt pedig értendők az örökhagyónak minden átszálló természetű (személyhez nem kötött) tartozása és azok a tartozások, melyek éppen az örökösödés folytán keletkeznek. Ilyenek a temetési, gyógyíttatási költségek, kegyeleti kiadások (sírkő) az örökösödési eljárás és a hagyaték biztosításának, a végrendelet végrehajtásának költségei, továbbá a kötelesrészből, hagyományokból, meghagyásból eredő tartozások.

1765. E tartozások kiegyenlítésének sorrendjére nézve *active* álló hagyatékoknál az örökösöknek teljesen szabad keze van, mert a hitelezőket az a veszély, hogy kielégítést nem kapnak, nem fenyegeti. Ugyanígy akkor, ha az örökösnek a hagyaték túlterhelt voltáról nincs és nem is lehetett tudomása, mikor is a későn jelentkező hitelező maga lássa, ha a kimerített hagyatékból semmit sem kap. *Passive* álló hagyatékoknál szabály, hogy a kötelesrész, hagyományok s a meghagyáson alapuló tartozások háttérbe szorulnak és előbb az egyéb természetű hagyatéki tartozások elégitendők ki. Ha a fedezet így sem volna elég: a hitelezők aránylagos kielégítést kapnak,

még pedig a kötelezően kérendő rendes csődeljárás útján. Amely hitelezőnek az örökös gondatlanul vagy tudva a csődkvótánál többet fizetett: a többletért a többi hitelezővel szemben személyesen is felelős.

1766. A hitelezők után elsősorban a kötelesrész kerül kielégítésre, s ha a hagyományokra, stb. elég fedezet nem marad: azok aránylagosan leszállítandók, szükség esetén 0-ig. A hitelezők előtt netalán már kielégített kötelesrészes, hagyományossal szemben, ha a hitelezők részére elegendő kielégítési alap nem marad és azért azok követeléseiket az örökösön felhajtják: az örökösnek visszkérésére van. Jóhiszemű örökössel szemben azonban a hitelezők most mondott kielégítési igénye nem érvényesíthető.

1767. A hagyatéki hitelezők követeléseiket az örökhagyó halálával azonnal érvényesíthetik. Perbe az vonandó be, aki egy esetleges korábbi örökösödési perben hozott jogerős ítélettel, vagy bírói hagyatékátadó végzéssel, vagy örökösödési bizonyítvánnyal, mint örökös igazolva van. Ha ez esetek egyike sem forog fenn: akkor az összes ismert örökségre igénytartók, valamint ügygondnok útján az ismeretlen örökösök is. A perbevont és pervesztessé lett örökös a perköltségek iránt saját személyében felelős.

1768. A hagyaték állományát, értékét, az alperes örökösi minőségét felperes hitelező köteles bizonyítani. Evégből a törvény megadja neki a jogot (1894: XVI. t.-c. 36., 39. §§.), hogy a hagyaték leltározását kérhesse és hogy a hiv. leltározásnál jelen lehessen; ezenfelül az örökös a hagyaték mennyiségére nézve a perben felfedező eskü tételére is kötelezhető. Újabb hagyatéki vagyonnak felfedezése esetén a teljes kielégítést nem kapott hitelező a marasztaló ítélet hatályának az új fedezetre való kiterjesztését kereset útján szorgalmazhatja.

1769. A még az örökhagyó ellen hozott marasztaló ítélet alapján elrendelt végrehajtás esetén, ha az örökhagyó annak foganatosítása előtt elhalt: a végrehajtás a hagyatékban talált s az örökösre szállott vagyonban foganatosítandó. Ha a hagyaték átadva még nem lett volna, sem örökösi bizonyítványt még nem állítottak ki, a netalán ismeretlen örökösök részére ilyenkor ügygondnok is nevezendő. Amennyiben pedig a hagyaték időközben — az örökös által — jogszerűen eszközölt kifizetésekkel kimerített volt: a szóbanforgó vég-

rehajtások megszüntetésére vagy korlátozására kereset indítható. Ezek szerint történik az eljárás akkor is, ha az örökhagyó még a végrehajtás elrendelése előtt már elhalt volna. A végrehajtást ilyen esetben közvetlenül az örökösök ellen kell elrendelni.

1770. Egyébként a végrehajtható hitelező a végrehajtást közvetlenül az örökösök ellen is intéztetheti. Arra, hogy a hagyatékban talált, vagy az örökösre bizonyíthatólag átszállt tárgyakra szorítkozzék, kötelezve nincs. Az örökösök személyes felelősségének korlátaiban túl azonban nem mehet, miért is e felelősség megállapítására megelőzően tárgyalás tartandó, s az ennek rendén hozandó bírói végzésnek kell meghatároznia az örökös személyes (saját vagyonával is való) felelősségének összecszerű mértékét.

1771. Passiv hagyatékoknál jogunkban kötelező a hagyatéki csőd, mely mindaddig kérelmezhető, míg a hagyaték teljesen kimerítve nincs. Kérheti bármely örökös és az örökhagyó hitelezője. A csődtömegből a jogszerűen vagy a passivitás vétlen nem tudása mellett az örökösök által már kifizetett tartozások leszámítandók.*

LXII. FEJEZET.

Az örökös hitelezőinek joghelyzete.

1772. Az örökös hitelezőinek jogállására az ipso jure öröklés elvének van döntő fontossága, mert a hagyaték az örökhagyó halála pillanatában az örökös tulajdonává válik és így az ő hitelezői szempontjából az örökség és az örökös egyéb vagyona közt nincs különbség. Ha azonban az örökös a rászállott hagyatékot visszautasítja: hitelezői is elesnek attól a lehetőségtől, hogy kielégítésüket a hagyatékból kereshessék, mert adósukat az elfogadásra rákényszeríteniök nincs joguk.

1773. A hagyatéki ingóságokra ekként az örökös hitelezői azonnal foglalást kérhetnek, de a végrehajtásilag lefoglalt ingók — ha az örökös visszautasító nyilatkozatot teszen — mint idegen ingók, a zár alól igényperrel feloldhatók lesznek.

* Irod. utalások. L. a LXII. fejezet alatt.

Az örökös hitelezőinek végrehajtási zálogjoga továbbá az esetleges özvegyi jognak sérelmére sem szolgálhat; az ingatlanokra előjegyzett jelzálogjogok sorsa tekintetében pedig visszaatalunk az annak helyén mondottakra. Ismételten kiemelendő annyi, hogy amennyiben a kérdéses ingatlanok az adóstól különböző más személynek adatnak át örökségül: az előjegyzett zálogjog ipso jure hatályát veszti, kivéve, ha a másnak való átadás az adós-örökös jogán történt.

1774. Ha az örökös öröklési jogáról lemond és a hagyatéki ingatlan, melyre a lemondó örökös hitelezője jelzálogi előjegyzést szerzett, — a lemondás címén más örökösnek adatik át: a lemondást a hitelező kijátszására irányuló ajándékozásnak tekinteni és a hitelezővel szemben hatálytalanítani: nem lehet.

1775. Az örökös hitelezője jogosult arra, hogy adósának örökhagyója után a hagyatéki eljárás megindítását kérelmezhesse, s ha az örökös a hagyatéki tárgyaláson elfogadó nyilatkozatot tett és a hagyaték átadását kívánta: hitelezője ennek a jogának perbeli érvényesítésére saját személyében is jogosultnak tekintendő.

1776. Az örökös csődje esetében a csődnyitást megelőző 2 éven belüli örökségről (hagyományról) való lemondás, illetőleg örökség (hagyomány) visszautasítás: megtámadható. A megtámadás folytán a lemondó-visszautasító közados akarata ellenére is örökös, illetőleg hagyományos lesz és az örökség (hagyomány) a csődtömegbe kerül. Csődnyitás után megnyílt, vagy azelőtt megnyílt, de még sem elfogadott, sem vissza nem utasított örökség (hagyomány) elfogadásának, vagy visszautasításának joga, a felszámolási határnap eltelte előtt a csődbíróság, azontúl a csődválasztmány jóváhagyása mellett: a csődtömeg gondnoka által gyakoroltatik.

1777. A kötelesrészes hitelezőinek helyzetét illetőleg végül megjegyzendő, hogy ha a kötelesrészes a kötelesrész iránti igényét érvényesíteni nem kívánja: végrehajtás tárgyává azt az ő hitelezői sem tehetik.*

* Irod. utalások. Az LXI. és LXII. fejezetekhez: Szladits K.: Id. c. m. (Fodor-f. Magánjog V. k. 611. és köv. l.). — Zlinszky—Reiner: Magánjog 1114. és köv. l. — Barna Ignác: Az öröklési jog reformkérdései (Magy. Jog. Egl. ért. r. f. XV. k.). — Kern: Az örökös felelőssége a hagyatéki tartozásokért (Bpest, 1890.). — Schwarz Gusztáv: Az örökös és a hagyatéki terhek (Jogi Szemle,

LXIII. FEJEZET.

Az örököstársak jogállása. Örökösödési igény. Álorökös.

1778. Több örökös létében a hagyaték a részükre történt bírói átadásig: egy osztatlan egész és az örököstársak harmadik személyekkel szemben *egy személynek* tekintetnek. A hagyatékra vonatkozó egységes jogközösségben az örököstársak örökrészeik arányában, pro partibus indivisis tekintendők részesekül. A hagyaték képviselője, a hagyaték feletti bárminő rendelkezések csak egységesen történhetnek, ellenkező esetben sérelmet szenvedhetne az osztály szabadsága, ki volna játszható a betudási kötelezettség, s egyes hagyatéki tárgyak a többi örököstárs rovására a hitelezők elől is el volnának vonhatók.

1779. Az örököstársak ezen egységes közössége a hagyaték bírói átadásáig, illetőleg az osztály megejtéséig áll fenn, mikor is átalakul közönséges tulajdonközösséggé, melyben már az egyes jutalékok, terhek kifizetésének mikéntje, betudás, stb. kérdések mind tisztázva vannak. Amennyiben az örököstársak továbbra is szoros közösségben kívánnának maradni egymással: annak feltételeit szerződésileg tetszés szerint határozhatják meg. (1894:XVI. t.-c. 58. §.)

1780. A hagyatéki tartozásokért való felelősség az örököstársak egymásközti viszonyában örökrészeik arányában terheli őket. Az ági örökössel szemben az ági javak kiadásának terhét egyedül a szerzeményi örökösök hordják. A hagyatéki hitelezőkkel szemben az örököstársak egyetemlegesen kötelezett adóstársakul tekintendők, mely tétel, ellenkező végintézkedés nélkül a hagyományok és meghagyások kielégítésére is áll.

1781. Az örökösök közötti és a hagyaték átadásával közönséges vagy szerződéses vagyonközösséggé átalakult jogközösség az osztály foganatosításával, azaz a hagyatéknak az örökösök közötti valóságos megosztásával ér véget. Az osz-

1890. évf.). — *Zsögöd B.*: Fejezetek stb. id. c. m. II. k. 122. §. — *Binder*: Id. c. m. — *Szladits K.* A hagyományos felelőssége az örökhagyó tartozásáért (Groschmid Emlékkönyv, Bpest, 1912.). — *Újlaki M.*: Id. c. bibliographiája 529. és köv. l.

tály keresztülvitelére a végrendelet, vagy az örökösársak szabad egyezkedése az irányadó, melyet egyébként a végrendelet maga sem korlátozhat semmi irányban. Csak egyetlen megállapodás tekinthető kizártnak és ez az, hogy az örökösök egymást állandó és soha fel nem bontható vagyonszövetségben való maradásra kötelezhessék. Ilyesmi ugyanis a vagyonszövetség természetével ellenkezik.

1782. Ha az örökösök a végrendelettel szemben más osztályt állapítottak meg maguk között, az ilyen peren kívül eszközölt osztály módja tekintetében az 1894: XVI. t.-c. 59. és köv. §§-ai adnak útmutatást. Ahol kiskorúak, gondnokság alatt állók vagy méhmagzat vannak érdekelve: az osztálynál a gyámhatóságnak is közre kell működnie. Ahol lehet: a természetben való megosztásra kell törekedni. Bányajavak, mint hagyaték, megosztásánál az orszb. ért. VII. R. 28. és 29. §§-ai különös rendelkezéseket írnak elő.

1783. Az osztály időpontjára nézve a végrendelet irányadó. Ha végr. intézkedés e tekintetben nincs, az örökösök az osztályt azonnal követelhetik, de szabály, hogy az alkalmatlan időben megejtendő osztályt bármelyik örökösárs, kifogás útján meggátolhatja. Így pld., ha méhmagzat van érdekelve, megszületéséig (megszületik-e egyáltalában, élve-e, halva-e?) az osztály megejtése épp úgy céltalan, mint olyankor, midőn a hagyaték rendbeszedése huzamosabb időt igényel. Osztálymásításnak, vagy osztályújításnak az örökösök tetszése szerint bármikor helye lehet.

1784. Az örökösársak közti osztálynál az átértékelés szintén érvényesül, miután így kívánja azt meg a családjogi kölcsönös jogok és kötelezettségek kiegyenlítésének itt is alkalmazandó gondolata. Ha tehát egyik örökösárs az osztálynál neki átengedett ingatlanért örökösársát pénzbeli ellenértékkel egyenlíti ki: a gazdasági viszonyok eltolódása folytán értékben jelentékenyen emelkedett ingatlannak nem az osztálykor meghatározott, hanem az ellenérték fizetésekor valóságos értékét köteles szolgáltatni.

1785. *Az örökösödési igény és az álörökös.* A valódi örökös elől a hagyatékot, vagy annak valamely darabját, helytelen, vagy nem létező örökösödési jogcím alapján elvonhatja valamely öröklésre nem jogosult személy, kit erre való tekintettel „álörökös“-nek nevezünk. A valódi örökös az örökös

halála pillanatában tulajdonilag rászállott örökség jogosulatlan elvonójától (*az álörököstől*) a hagyaték kiadását követelheti. Ez a követelés az „örökösödési igény” (*hereditatis petitio*). Ennek az igénynek érvényesítési eszköze az örökösödési per. Ha a harmadik a hagyaték valamely darabját, vagy az egész hagyatékot, nem „*pro herede*”, mint álörökös, hanem valamely és még élők közt alapított állítólagos jogcím révén tartja birtokában, kikövetelésére nem az örökösödési per szolgál, hanem egyszerű *singularis actio*.

1786. Az örökösödési igény tartalma a hagyatékhoz tartozó dolgok iránti tulajdoni igényből és azokból a személyes megtérítési követelésekből áll, melyek az álörökösnek oly cselekményei folytán támadhatnak, mely cselekményekkel bizonyos hagyatéki alkatelemeket elenyésztetett. Például felvette a hagyatéki adós fizetését, melyet az jóhiszeműen teljesített s ezzel a követelés megszűnését idézte elő.

1787. Az álörökös jogállása az ő jó- vagy rosszhiszeműsége szerint alakul és így felelőssége is egészben a tulajdoni perrel megtámadott birtokos felelőssége szerint igazodik. Eltérés annyi, hogy az álörökösnek jóhiszeműsége esetén is ki kell adnia nemcsak a még meglévő hasznokat és gyümölcsöket, hanem gazdagodása erejéig a már elfogyasztottakért is megtérítéssel tartozik. Ugyanígy jó- vagy rosszhiszeműségére való tekintet nélkül meg kell értékben térítenie minden a hagyatékból hiányzó, elidegenített vagy megsemmisített darabot. Am, ha jóhiszemű volt és a gazdagodástól a kereset vétele előtt még elesett, erre hivatkozhatik; a rosszhiszemű álörökös ellenben nem.

1788. Az álörökös ellenigényeire nézve szintén jó- vagy rosszhiszeműségének van befolyása. Jóhiszeműsége esetén t. i. költségeinek, beruházásainak megtérítését követelheti, még ha azok sem szükségesek, sem hasznosak nem voltak is. Rosszhiszemű álörökös ellenben befektetéseiből egyebet nem követelhet, mint csak azt és annyit, amivel és amennyivel a valódi örökös az ő rovására gazdagodnék. A hagyatéki terhek és tartozások kifizetésére fordított összegek mind a jó-, mind a rosszhiszemű álörökösnek feltétlenül megtérítendőek. A valódi örökös megtérítési követelései és az álörökös ellenigényei közt beszámításnak van helye.

1789. Az örökösödési igény 32 év alatt évül el. Maga az

örökösödési igény iránti per a hagyatéki eljárástól s az ennek során esetleg elrendelt perre utasítástól független. Alapja az örökség jogtalan elvonása, melyet, valamint az erősebb, illetőleg a valódi öröklési jogot, felperesnek kell bizonyítania.*

* Irod. utalások. Frank: Id. c. m. I. k. 255—258. §§. — Szladits K.: Id. c. m. (Fodor-f. Magánjog V. k. 648. és köv. l.). — Zlinszky—Reiner: Magánjog 1117. és köv. l. — Erdmann: Das Miterbenverhältniss (1899.). — Zsögöd B.: Fejezetek stb. id. c. m. I. k. (1. kiad.) 12—13. §§. 385. és köv. l. — Leonhard: Der Erbschaftsbesitz. (1899.) — Újlaki M.: Id. c. bibliographia 533. és köv. l.

TARTALOMMUTATÓ

BEVEZETŐ RÉSZ

I. FEJEZET. <i>A magyar magánjog fogalma és mai helyzete.</i>	1—11.	—	—	3
II. FEJEZET. <i>A magánjogi szabályok kútjairól általában.</i>	12—13.	—	—	8
III. FEJEZET. <i>A magyar magánjogi szabályok kútjairól egyenként.</i>	—	—	—	9
1. §. A szokás.	14—22.	—	—	9
2. §. Werbőczy Hármaskönyve.	23—26.	—	—	11
3. §. A törvény.	27—34.	—	—	13
4. §. Helyhatósági szabályrendelet.	35—37.	—	—	16
5. §. A rendelet.	38—40.	—	—	17
6. §. Ideiglenes törvénykezési szabályok.	41—42.	—	—	18
7. §. Királyi kiváltságlevelek	43.	—	—	19
8. §. A döntvény.	44—49.	—	—	20
IV. FEJEZET. <i>A magánjogi szabályok különböző nemei és értelmezésük.</i>	—	—	—	—
50—61.	—	—	—	22
9. §. Jogmagyarázat.	62—67.	—	—	25
10. §. Analogia.	68—69.	—	—	27
V. FEJEZET. <i>A magánjogi szabályok területi és időbeli hatálya. Nemzetközi magánjog.</i>	—	—	—	—
11. §. Területi hatály.	70—71.	—	—	28
12. §. Időbeli hatály.	72—83.	—	—	29
13. §. Idegen jogszabályok alkalmazása a magyar magánjog uralmi területén. (Nemzetközi magánjog.)	84—96.	—	—	32
VI. FEJEZET. <i>Az alanyi jogok tana.</i>	97—102.	—	—	39
14. §. Az alanyi jogok osztályozása.	103—106.	—	—	39
15. §. Alanyi jogok gyakorlása és összeütközése.	107—108.	—	—	40
VII. FEJEZET. <i>A jogok és kötelezettségek életfázisai.</i>	—	—	—	—
16. §. Jogok és kötelezettségek életfázisairól általában.	109—112.	—	—	41
VIII. FEJEZET. <i>A jogi tényekről.</i>	113.	—	—	42
17. §. Jogi cselekmények. A jogi cselekményekről általában.	114—117.	—	—	43
18. §. A cselekvőképesség.	118—121.	—	—	44
19. §. Az akarat	122—131.	—	—	45
20. §. Az akaratnyilvánítás	132—135.	—	—	49
21. §. A jogügyleti tartalom megengedettsége és lehetősége.	136—145.	—	—	50
22. §. Jogügyleti mellékhatórzmányok.	146—155.	—	—	53

23. §.	Képviselő a jogügyleteknél.	156—164.	—	—	—	—	—	—	56
24. §.	A jogügyleti hiányosságok következményei.	165—170.	—	—	—	—	—	—	58
25. §.	Tiltott és jogellenes cselekmények.	171—175.	—	—	—	—	—	—	60
26. §.	A jogi tények második csoportja. Az idő.	176—185.	—	—	—	—	—	—	62
IX. FEJEZET.	<i>A jogok védelme.</i>	186—196.	—	—	—	—	—	—	65
27. §.	Hatósági jogsegély.	197—217.	—	—	—	—	—	—	69

SZEMÉLYJOG

X. FEJEZET.	<i>Személyiség. Természetes személyek.</i>	—	—	—	—	—	—	—	75
28. §.	Személyiség; jogképesség.	218—223.	—	—	—	—	—	—	75
29. §.	A természetes személyek.	224—226.	—	—	—	—	—	—	77
30. §.	A természetes személyiséget befolyásoló ténykörülmények	227—253.	—	—	—	—	—	—	78
31. §.	A természetes személy megszűnése	254—267.	—	—	—	—	—	—	86
XI. FEJEZET.	<i>A jogi személyek.</i>	268—277.	—	—	—	—	—	—	90
32. §.	Az egyesületek.	278—290.	—	—	—	—	—	—	93
33. §.	Alapítványok.	291—300.	—	—	—	—	—	—	97
34. §.	A jogi személyek egyéb típusai.	301—309.	—	—	—	—	—	—	100
XII. FEJEZET.	<i>A személyiség védelme.</i>	310—313.	—	—	—	—	—	—	103
35. §.	Az egyes személyi jogok védelmének mai szabályozása. (I. Jog a személyes szabadságra; II. Testi épségre és egészségre vonatkozó jog; III. Jog a becsületre; IV. Levéltitokra vonatkozó jog; V. Névhez való jog; VI. Képmáshoz való jog)	314—326.	—	—	—	—	—	—	105
36. §.	A szerzői jog.	327—349.	—	—	—	—	—	—	109
37. §.	Szabadalmi jog.	350—354.	—	—	—	—	—	—	117

DOLOGI JOG

XIII. FEJEZET.	<i>Általános tanok.</i>	—	—	—	—	—	—	—	120
38. §.	Dologi jog; dologi jogviszony; a „dolog” fogalma.	355—363.	—	—	—	—	—	—	120
39. §.	A dolgok jogilag jelentős tulajdonságai. (A. A forgalomképeség és forgalomkivüliség; B. A dolgok értéke; C. Ingó és ingatlan; D. Elfogyaszthatóság — elfogyaszthatatlanság; E. Helyettesíthetőség és nem helyettesíthetőség; F. Oszthatóság — oszthatatlanság; G. Egyszerű és összetett dolgok.)	364—382.	—	—	—	—	—	—	123
40. §.	A fő és mellékdolgok közötti összeköttetés. (A. Alkatrész vagy növedék; B. Tartozék; C. Gyümölcs.)	383—399.	—	—	—	—	—	—	129
41. §.	Dologösszeség és vagyon.	400—405.	—	—	—	—	—	—	134
XIV. FEJEZET.	<i>A birtok és birtokvédelem.</i>	—	—	—	—	—	—	—	136
42. §.	A birtok és jogi természete.	406—414.	—	—	—	—	—	—	136
43. §.	A birtok megszerzése és megszűnése.	415—431.	—	—	—	—	—	—	139
44. §.	A birtok védelme.	432—448.	—	—	—	—	—	—	145
XV. FEJEZET.	<i>A tulajdonjog.</i>	—	—	—	—	—	—	—	150
45. §.	A tulajdonjog fogalma; tartalma; alanya; tárgya és terjedelme.	449—472.	—	—	—	—	—	—	150
XVI. FEJEZET.	<i>A tulajdonjog korlátozása.</i>	—	—	—	—	—	—	—	159
46. §.	Általában. A tulajdonjog magánjogi jellegű korlátozásai. (I. Terhelt tulajdon; II. Szomszédság; III. Elidegenítési és terhelési tilalom; IV. Időleges tulajdon; V. Családi hitbizomány; VI. A hitbizományszerűleg kötött ingatlantulajdon újabb alakulatai. A. Családi birtok; B. Hadi telek; C. Vitézi telek)	473—513.	—	—	—	—	—	—	159
47. §.	A tulajdonjog nem magánjogi jellegű korlátozásai. (I. Kisajátítás; II. Az állam földbirtokpolitikai célból gyakorolható megváltási joga; III. Vízjogi korlátozások; IV. Mezőgazdasági korlátozások; V. Erdőjogi korlátozások; VI. Vadászati és halászati korlátozások; VII. Rendészeti tulajdoni korlátozások)	—	—	—	—	—	—	—	

514—540.	— — — — —	173
XVII. FEJEZET. A tulajdonjog szerzése	— — — — —	183
48. §. Eredeti tulajdonszerzési módok. (I. Uratlan dolgok elsajátítása; II. Kincslet; III. Gyümölcsválasztás)	541—548.	183
49. §. Származékos tulajdonszerzési módok — ingó dolgoknál. (I. Átadás; II. Ingók elbirtoklása; III. Feldolgozás; IV. Vegyítés, összesítés; V. Öröklés.)	549—559.	186
50. §. Származékos tulajdonszerzési módok ingatlan dolgoknál. (I. Bev. megjegyzések; II. A telekkönyv behozatala; III. A telekkönyv)	560—574.	191
51. §. Telekkönyvi tulajdonszerzés és telekkönyvi elbirtoklás	575—586.	197
52. §. Ingatlan megszerzése telekkönyvön kívül	587—588.	201
XVIII. FEJEZET. A tulajdonjog módosulása	589—594.	201
XIX. FEJEZET. A tulajdonjog megszűnése	595—597.	204
XX. FEJEZET. A tulajdonjog védelme	— — — — —	204
53. §. A tulajdoni keresetek és az igényper	598—608.	205
XXI. FEJEZET. Idegengazdasági jogok	— — — — —	208
54. §. Ált. jellemzés és áttekintés	609—614.	208
XXII. FEJEZET. A szolgalmi jog	615—629.	210
55. §. Szolgalmi jogok megszerzése; megszűnése és védelme	630—635.	215
XXIII. FEJEZET. Zálogjog	— — — — —	217
56. §. A zálogjogról általában	636—639.	217
57. §. Kézizálogjog	640—655.	219
58. §. A jelzálogjogról általában	656—658.	225
59. §. A közönséges vagy forgalmi jelzálogjog: (I. Fogalma, meg- alapítása; II. A jelzálogjog terjedelme; III. A jelzálogjog ha- tálya; VI. Több jelzálogos hitelező egymásközi viszonya; V. A ranghely feletti rendelkezési jog; VI. Jelzálogjog átruhá- zása; VII. A jelzálogjog megszűnése; VIII. A jelzálogadós- levél)	659—722.	226
60. §. Egyetemleges jelzálogjog	723—735.	247
61. §. Biztosítéki jelzálogjog	736—756.	252
62. §. Telekadósság és telekadóslevél	757—761.	259
63. §. Aljelzálogjog	762—765.	261
64. §. Zálogjogok érvényesítése és védelme	766—792.	262
XXIV. FEJEZET. Telki terhek; felülpitményi jog; az úrbéri intézmény maradványai	793—824.	270
XXV. FEJEZET. Agrárközösségek. (Nemesi közbirtokosság; Urbéres köz- birtokosságok; Egyéb falusi agrárközösségek; Osztatlan közös legelők)	825—836.	281

KÖTELEMI JOG

XXVI. FEJEZET. Általános tanok.	— — — — —	287
65. §. A kötelem fogalma, tárgya. (Fogalom: A kötelem tárgya, — a szolgáltatás; Osztható, — vagylagos — fajlagos szolgál- tatás; Pénzszolgáltatás; Valorizálás; Kamatszolgáltatás; Kár- térítés szolgáltatása)	837—891.	287
66. §. A kötelem alanyai. (Osztott kötelem; Egyetemleges kötelem)	892—901.	306
67. §. A kötelek keletkezése. (Általában; I. Kötelek keletkezés jog- ügylet alapján; Egyoldalú ügyletekből és szerződésből szár- mazó kötelek; Szerződés; Ajánlat-elfogadás; Előzetes szer- ződés; Pontozat; Szerződések alakja — tartalma — magya- rázata, — osztályozása; Harmadik személyek javára kötött szerződések; Mellékkikötések, ú. m. foglaló-bánatpénz, stornó- díj, kötbér, óvadék; lex commissoria; Szerződések érvényesi- tése és naturalis obligatio. II. Kötelek keletkezés jogellenes	— — — — —	

XXXIV. FEJEZET. A házasság megszűnése. — — — — —	485
95. §. Halál és holtanyilváltás. 1375. — — — — —	485
96. §. A házasság felbontása. (I. Bontó okok. II. A bontó per. III. A házasság megszűnésének jogkövetkezményei.) 1376— 1406. — — — — —	485
XXXV. FEJEZET. Külföldön kötött házasságok és külföldiek házassága. Házassági büntetőjog. 1407—1419. — — — — —	497

II. szakasz. Szülők és gyermekek közti jogviszony.

XXXVI. FEJEZET. Általában. A szülői jogok. 1420—1433. — — —	502
XXXVII. FEJEZET. Atyai hatalom. 1434—1446. — — — — —	507
XXXVIII. FEJEZET. Az anya jogállása. 1447—1449. — — — — —	513
XXXIX. FEJEZET. A gyámság megszűnése. Nemzetközi egyezmény a kisko- rúak gyámságáról. 1504—1511. — — — — —	536
XL. FEJEZET. A törvénytelen gyermek jogállása. 1453—1469. — — —	516
XLI. FEJEZET. Az örökbefogadás. 1470—1476. — — — — —	522

III. szakasz. Gyám- és gondnokság.

XLII. FEJEZET. Gyámság alá helyezés. 1477—1488. — — — — —	525
XLIII. FEJEZET. A gyám és gyámolt közti jogviszony. 1489—1503. — — —	530
XLIV. FEJEZET. A gyámság megszűnése. Nemzetközi egyezmény a kisko- rúak gyámságáról. 1504—1511. — — — — —	536
XLV. FEJEZET. Gondnokság alá helyezés. 1512—1520. — — — — —	539
XLVI. FEJEZET. A gondnokság joghatálya és megszűnése. 1521—1524. — — —	542
XLVII. FEJEZET. Rokonok közreműködése gyám- és gondnoksági ügyek- ben. Családtanács. Elhagyott gyermekek. 1525—1532. — — — — —	545

ÖRÖKLÉSI JOG

Első szakasz. Általános tanok.

XLVIII. FEJEZET. Az öröklési jogról és örökösödésről általában. Atte- kintés a magyar öröklési jog fejlődésén. 1533—1560. — — — — —	548
XLIX. FEJEZET. Alapfogalmak. Az öröklés különböző nevei és jogcímei. 1561—1564. — — — — —	557
L. FEJEZET. Az öröklés előfeltételei. — — — — —	559
97. §. Az öröklés előfeltételeiről egyenként. 1565—1570. — — —	559
98. §. Érdemtelenység és örökségről való lemondás. 1571—1576. — — —	561

Második szakasz. Törvényes öröklés.

LI. FEJEZET. Általános határozatok. — — — — —	563
99. §. A törv. öröklés tere és a törv. öröklési kapcsolat. 1577—1583. — — —	563
LII. FEJEZET. A törv. öröklési rend. — — — — —	566
100. §. Áttekintés. Leszármazók öröklése. 1584—1589. — — — — —	566
101. §. Betudási kötelezettség. 1590—1594. — — — — —	568
102. §. Hitvestársi öröklés. 1595—1598. — — — — —	570
103. §. Felmenők és oldalrokonok öröklése. 1599—1613. — — — — —	572
104. §. Özvegyi öröklés és özvegyi jog. 1614—1631. — — — — —	577
105. §. Szent korona öröklése és az egyházi személyek utáni külön- leges törv. öröklés. 1632—1640. — — — — —	583

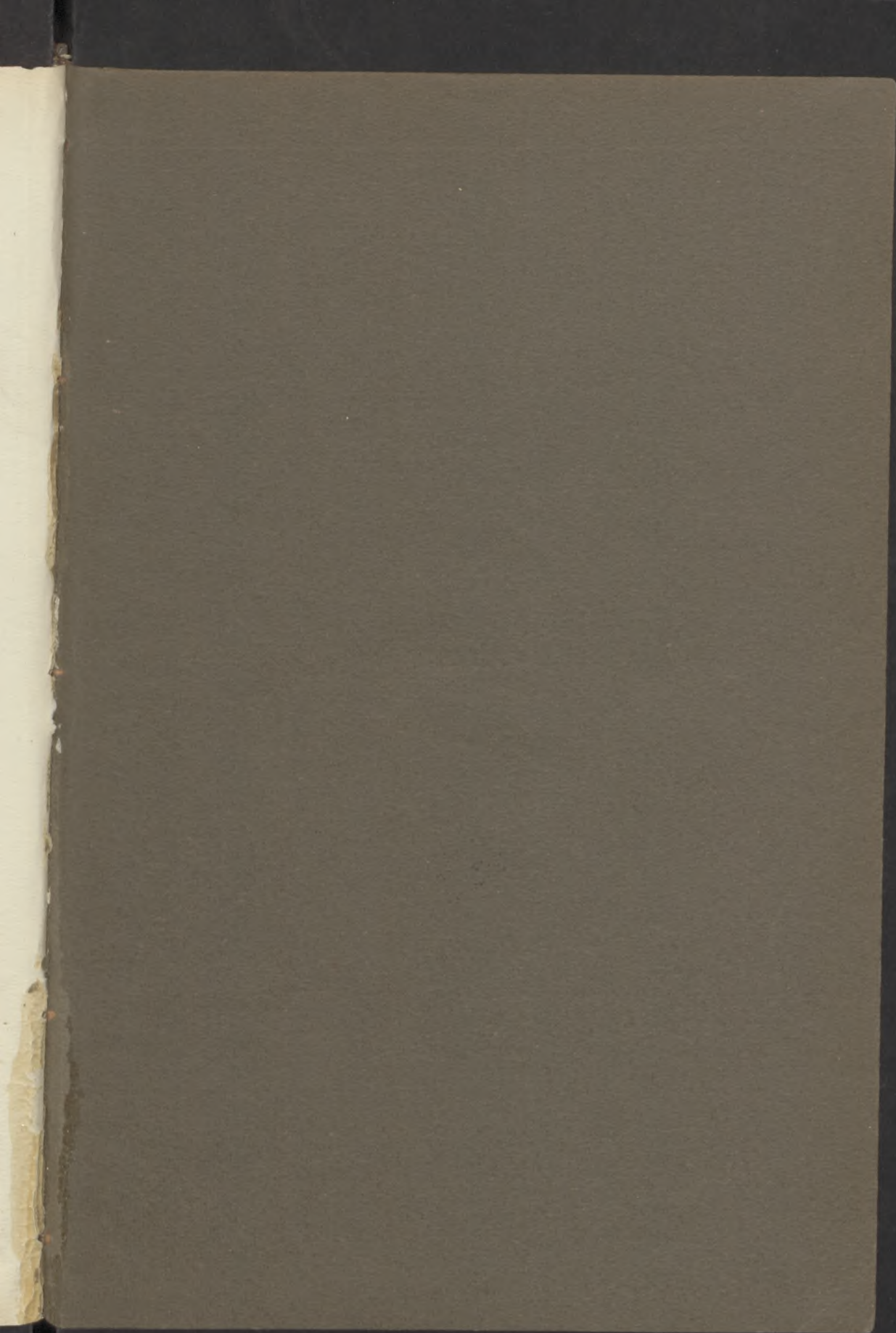
Harmadik szakasz. Végrendeleti öröklés.

LIII. FEJEZET. A végrendelet fogalma és alkotása. — — — — —	587
106. §. A végrendelet fogalma és alkotásának anyagi kellékei. 1641— 1654. — — — — —	587

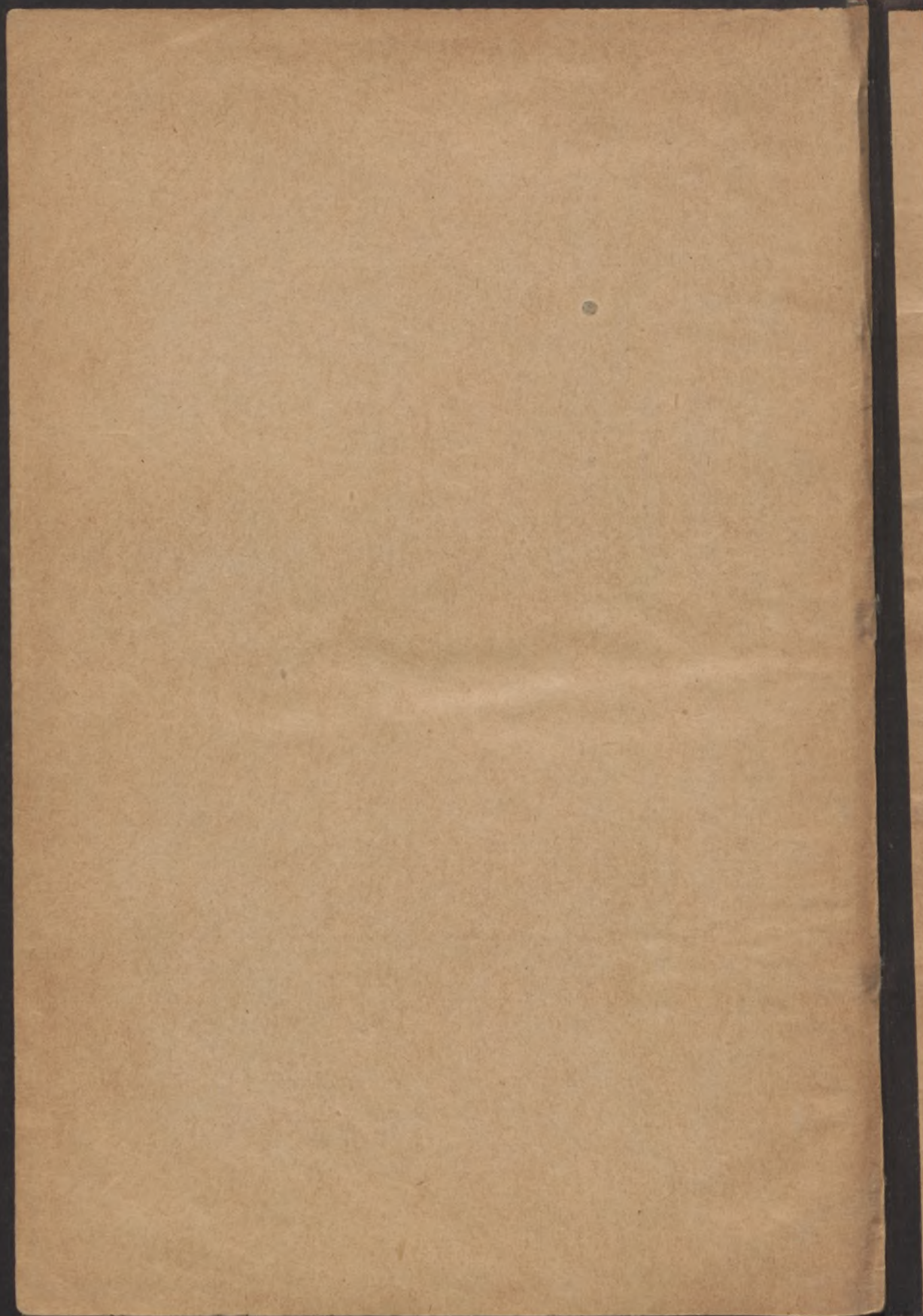

SYLVESTER
NYONDA RT
BUDAPEST

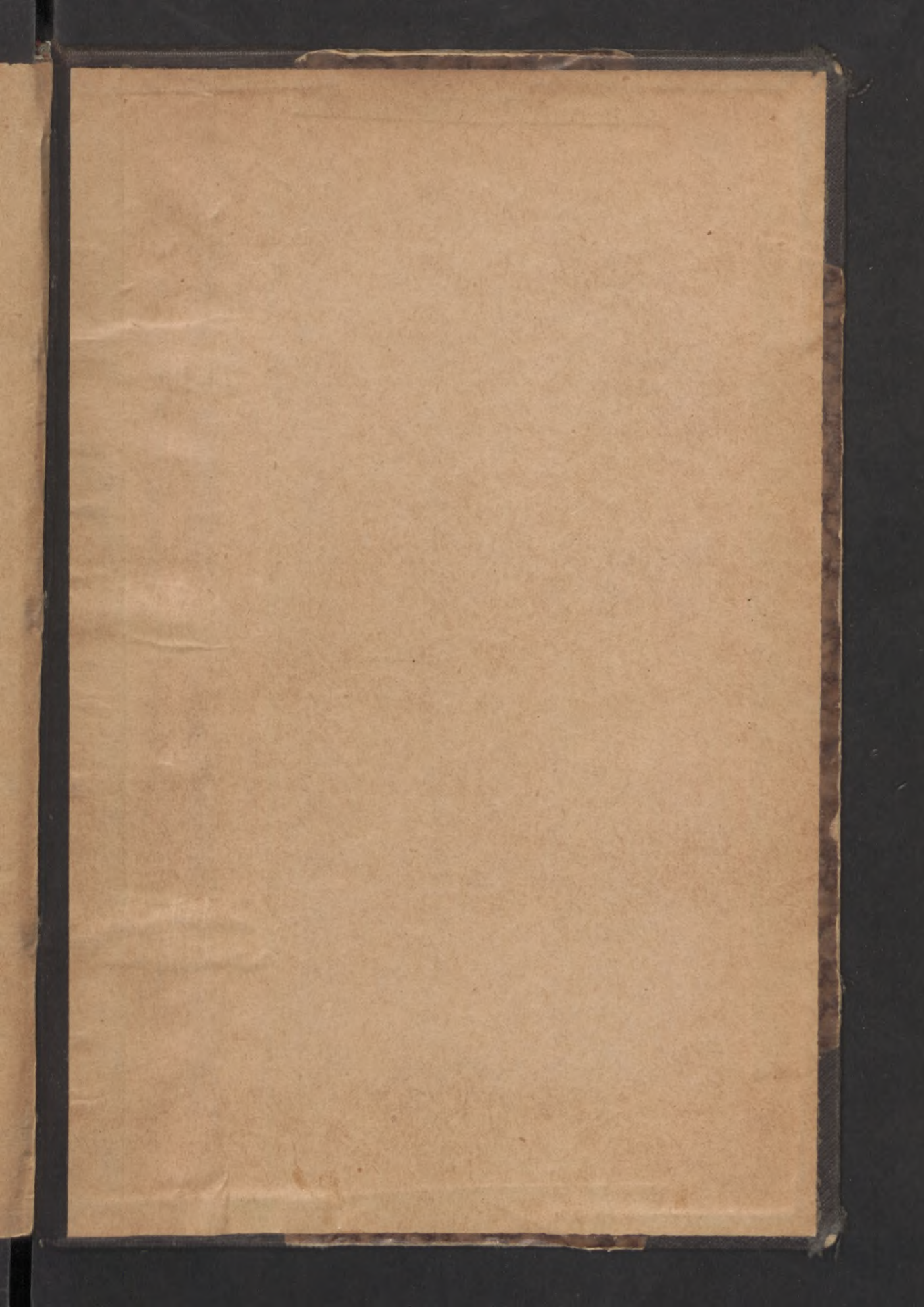

63.507

KOLODNY B.

MAGYAR

III. Kötet

N.M.